ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK'

T Á R A.

KIADÓ SZERKESZTŐK

SCHEDEL ÉS VÖRÖSMARTY;

SZERKESZTŐ TÁRS

BAJZA.

Berzeviczy Titus

1840. ELSŐ FÉLÉV.

PESTEN,

az Athenaeum' kiadó-hivatalában.

Zsidfa-utcza 267. sz.

Berzeviczy

HERCZEGVÁSÁRHELY
VÁROS
KÖNYVTÁRA

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 2. 1840.** **1. szám.**

Tartalom: Haladás es tespedés. Németből (*Kéri*). — Románcz a' királyfiról (*Garay János*). — Vért vért (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*—jd—*).

Haladás és tespedés.

—

Közepette annyi rágalomnak, annyi gúnyos megtámadásnak, melylyel a' két, egymással szemköztt ellenkező haladási és tespedési párt, sőt ugyanezen pártok' különböző fokozatai 's árnyéklatai egymást szóval 's irásban illetik; nem lesz talán érdektelen ezen két nagy eszmét egymással hasonlítva kifejteni.

„Haladási párt" nevével ezen nagy szakadásban, melly korunkban minden polgárosúlt népeken keresztűl el van terjedve, azok neveztetnek, kik előlépéseket, 's főleg gyors és folyvásti előlépéseket kivánnak a' statusélethen, 's így azon javításokat és fejléseket, mellyeket a' társas intézvényekben szükségesek- vagy hasznosokúl hisznek, időveszt és nélkül akarják létesítni. — Szemköztt állanak ezekkel a' tespedés' vagy visszatartás' emberei, kik vagy általában idegenek a' haladástól, vagy legalább azon véleményben élnek, hogy a' már történt előlépések egy időre elegendők, 's ezért a' haladni akarók' veszélyesek- vagy károsoknak hitt törekvéseit gátolják. Ezen nagy ellentéteket különböző nemzeteknél különböző nevek fejezik ki, 's a' reformer és conservatív nevek Angliában, a' „parti du mouvement" és „de la resistence" Franciaországban; constitutionalisták és absolutisták, liberalisok és antiliberalisok, természeti és történeti jog' pártolói stb. mindnyajan ezen némelly árnyéklatokban a' saját nemzeti viszonyokhoz képest különböző, de fő tüneményeikben mindenütt hasonló ellentéteket jelentik. Mindkét részen számos fokozat is van, czél- és eszközökhöz képest, a' mérsékeltektől a' tulzókig; így a' haladás' pártján mérsékelt reformerek 's radicálok v. exaltadók; a' tespedés' pártján conservativ-whigek és fő toryk, jobb centrum és legszélsőbb jobb kéz stb.

A' haladás' elve az, melly az emberiséget az állatvilágtól megkülönbözteti, 's annak minden becsét, sőt múlhatlan föltételét magában foglalja. Ezt emberi nemünknek nagy természettörvénye, a' világtörténetnek feladata. Hol ez gátoltatik 's hosszabb időre elnyomatik, ott rothadt tespedés vagy kárhozatos, erőszakos lázadás mutatkozik. Chína

's egész kelet adnak hatalmas példát az elsőre, Európa — főleg a' reformatio' és franczia revolutio' idején — a' másodikra.

De a' józan haladás' czélja csak a' jobb lehet, tehát az, mi joggal 's közjóval egyezőbb; 's a' haladásnak, ha jogtisztelő férfiakat akar látni zászlói alatt, csupán a' jog és törvény' útján szabad történni. Eszközei tehát soha sem lehetnek durva vak erőszak, melly úgy rosz, mint jó czélokra használható; — csalás és csábitás; hanem egyedül igazság és világosság 's az emberiség' nemesb érzelmeire 's erőire hivatkozás. A' haladás' embereinek feladása: „jogszerű meggyőződésöket lehetségig nyilván és hangosan hirdetni, minden jogtalanság ellen fáradhatlanúl küzdeni, 's jobb állapot' létesítésére, minden jó érzelműeket, társasági helyzetökhöz mért hatásra szólitani fel a' közügy' nevében." Azért először is a' hatalom' embereihez, a' status' fejéhez 's nagyaihoz fordulnak — illedelmes önérzettel, szabadelmüséggel és honfiúi hévvel eleikbe terjesztik az alkotmány' törvényhozás' és igazgatás' intézvényeiben észrevett hiányokat 's hibákat, segélyt, javitást és igazságot kivánnak a' nép' nevében, 's — igénytelenül és szerényen ugyan, de az ajánlott dolog hasznos és szükséges volta felőli mély meggyőződés' energiájával — adják elő legjobb 's tisztább hitök, vagy a' közvélemény' szava szerint a' czélra vezető módok- 's eszközöket. Igyekeznek továbbá a' néposztályok közt józan politicai nézeteket terjeszteni, azokat a' közdolgokbani élénk részvétre 's azon polgári bátorságra és character-becsületességre szoktatni, melly abban áll: „hogy midőn törvényes uton járunk, senkitől se féljünk". — 'S ezt főleg azon statusokban teszik, hol a' nép alkotmánynyal bir, melly őt politicai jogokkal ruházza fel, jogokkal, mellyek csalfénynyé vagy épen átokká válnak, ha a' polgárok ki vannak rekesztve azon tudományból s nem hevűlnek azon hazafi érzelmektől, mellyek nélkül nem létezik politicai nagykorúság. A' haladás' emberei hát fő feladásukká teszik az igazság' világát tiszta fényben tündököltetni, 's azok ellen foganatosan dolgozni, kik a' nép' tudatlanságától vagy sülyedtségétől önzésöknek tetsző hasznot várva, tudás' sugárait, 's fölemelkedett honfi-érzelmeket nem akarnak a' népre bocsátani. Felszólitják tehát a' polgárokat, hogy politicai jogaik' gyakorlatában, névszerint képviseleti rendszerrel biró országokban, képviselőiket (küldötteiket vagy követeiket) csak szabad meggyőződés, azaz, a' kijeleltek' értelmi és erkölcsi jeles tulajdonaikba vetett önállású bizodalomnál fogva válaszszák meg, tehát olly férfiakat válaszszanak, kiktől bízton várhatják, hogy az ő, t. i. küldőik' értelmében szólandnak és teendnek. Intik a' népet, hogy factiók' martaléka, tisztátalan csábitások' játéka ne legyen, 's a' legszentebb kötelességet sértő engedékenységgel ne viseltessék alkotmányellenes, már akár hizelgő, akár fenyegető befolyások iránt. Figyelemmel kisérik az országgyülések, képviselői házak' irányát 's minden lépését folyvásti ismeretségben tartják azt a' nép' érzelmei- 's kivánataival, szabadon de illedelmesen osztanak dicséretet 's korholást, 's a' kötelességhez hű képviselőket tetszés, tisztelet és szeretet' jelei által jutalmazzák, lelkesitik, erősítik. Végre a' haladás' emberei, ha népkövetei széken ülnek, bensőkép áthatottaknak bizonyítják magokat bizományuk' fontossága- 's szentségétől, buzgón védik az alkotmányt 's alkotmányos jogokat, nem elégesznek meg üres igéretekkel, sőt bizonyos időkbeni tettleges törvény-megtartással sem, hanem biztositékokat kivánnak az alkotmányos jogok' ihletlenségének; igyekeznek a' tiszta észjogot, a' mennyiben az positiv elismerés' hiányával van, vagy a' történeti joggal ellenkezik, alkotmányszerű törvényjavitás' útján az őt illető felsőségre emelni; hű buzgalommnl gyámolitnak egy alkotmányos érzelmű, a' felvilágosult közvéleménynyel 's nemesb korszellemmel őszintén kezet fogó kormányt, de félelem nélkül küzdenek minden alkotmányosan szabados fegyverrel a' törvény' útjáról eltért hatalom ellen, szüntelen azon szent kötelességet tartva szem előtt, hogy a' fejedelemnek szinte úgy mint a' népnek becses igazságot hirdessék, a' fejedelemnek nem kevésbbé mint a' népnek becses jogosságot védelmezzék, a' fejedelemnek 's népnek egyaránt dús- és áldást hozó haladást a' polgárosulás' és közjó' pályáján előmozditsák.

Ez a' haladás' embereinek characteristicája a' szó' egészen saját értelmében. Lényegesen különböznek hát a' felforgatás, a' revolutio' embereitől, kik nem tekintve jog' és törvény' határaira, csak dúlni, 's testi erő-

vel dúlni akarják, mi nekik nem tetszik, 's ijesztő rendszabályokkal hozni be, mi nekik jónak látszik; — valamint ismét a' conservativek különböznek a' dühös visszatartás' emberei től. Azonban, ha csak két fő pártot akarunk felvenni, a' revolutio' baráti is, mint legtulságosb, legszélsőbb árnyéklat, a' haladáspárthoz tartoznak, valamint a' legtúlvittebb reactio a' tespedéspárthoz; 's ez esetben a' nemesb és józanabb haladás' pártja, hasonlítva a' felforgatni akarókkal, tespedés' színét viseli (mint a' franczia revolutio' idején a' respublicai véleményü Gironde-párt szolgainak vádoltaték a' terroristicus hegyi párttal szemköztt); valamint ellenben a' tespedési párt' mérsékletlebb részét a' vakdühös visszatartás' emberei haladókul nézik 's a' haladásra kimondott általános kárhoztató ítéletbe foglalják.

A' conservativ párt' legnagyobb tömege — nem tekintve most azon tulságos visszatartási pártra, melly a' középszázadok' intézvényeibe akarná az emberiséget visszadönteni, noha a' conservativek, nem tudva 's nem akarva is, sokképen ennek kezére dolgoznak — ollyanokból áll, kik vagy átaljában nem képesek, vagy saját személyes és nemzetségi érdekeik által tartatnak vissza, hogy a' természeti és történeti, vagy: ész- és positiv jog köztti igaz viszonyt, 's az elsőnek a' második fölötti elidösíthetlen uraságát elismerjék; 's ezért a' haladni akarók' törekvéseit őszintén kárhozatosak- 's kártékonyaknak vélik; vagy legalább ollyakból, kik ha ezen törekvések' helyességét vagy theoreticai tagadhatlan szükségét átlátják is, mindazáltal félnek, hogy a' haladás, ha egyszer nyílt útra talál, igen messze 's igen rögtön menend, 's nyomán a' revolutio' dühös szörnyei törnek elő, 's azzal együtt, mi a' társas intézvényekben rosz és elvetendő, a' jó és üdves is el fog temettetni a' közös romok alá. — Robespierre' és Marat' kisérteteitől rettegve, — mellyeket ezen pártnak némelly szemtelen főnökei oktalanúl felidézgetnek — Lafayettnek, Constant Benjaminnek, söt Royer Colardnak 's Greynek, még inkább Russel és Melbournnak is ellenébe lépnek, 's minden áron nyugalmat, azaz tespedést kivánnak. — A' conservativek' más része nem revolutiótól fél, hanem néhány sokra becsült történetjogi kiváltságok, 's más tettleg bírt hivatalok' 's

pénzjövedelmek' veszteségétől. Ingó alapú, de fennálló birtokát, 's a' neki haszonhajtó szokásokat az önzés' egész hevével védelmezi, 's hogy győzelmét biztosítsa, a' gyávák' és kislelkűek' félelmét használja czéljaira 's ingerli fel mesterségesen, hogy vele egyesülve víjanak a' haladás ellen. Sőt e' rész nem elégszik meg a' zendülési veszedelmek' élénk ábrázolataival, hanem egyenesen okot ád azokra, míg minden jónak 's igaznak ellenzése által a' szenvedélyeket izgatja, 's azon szomorú nézetet szüli, hogy törvényes úton a' legigazságosb kivánatot sem lehet megnyerni. — Egy másik igen számos része a' conservativ pártnak ollyanokból áll, kik szellemi érdekeket nem ismernek; az idő' lelke által ihletetlen tömegből, mellynek istene csak a' legközelebb fekvő anyagi érdek 's melly iszonyodik azon gondolattól, hogy némi kényelmet, némi tőzséri nyereséget, 's átaljában bajtalan polgári elélhetés' némi reményét feláldozzon akkor, midőn komoly viadal kezdődik szellemibb tárgyakért. Ezen földhöz ragadt sokasághoz, melly a' valódi ügybarátokat, kik a' nemzetnek legnemesb javakat kivánnak szerezni, részint ostoba, részint szükkeblű irtózattal tekinti 's azoknak ellenszegűl; — társulnak még azon nyomorú köpönyegforgatók, kik szél' forgását követve a' haladás ellen vannak, ha a' tespedés' emberei ülnek polczon; valamint azok is, kik belső meggyőződésöknél fogva szabadelműek ugyan, de félelemből vagy tetszésvágyból érzelmeiket éltagadják 's kész eszközökül szolgálnak a' haladás' ügye' ellenségeinek kezében. (Németből)

(Vége következik.)

Kéri.

Románcz a' királyfiról.

—

A' királyfi zöld ligetben,
Kis patak felett,
Andalogva hűs habokba
Mélyen elmeredt.

Hűs habokból, viz-fenékről
Lányka mint az ég,
Mint a' hattyu hófehére
Játszva feltünék.

Karcsu teste liljomozva,
Arcza rózsa volt,
Hónyakára bontakozva
Barna fürte folyt.

„Szép királyfi hűs habokba
Szállj alá velem,
Hűs habárban lágyölelve
Vár a' szerelem.“

Szép királyfi' arcza lángol,
Szive vágy és ver.
„Bátoré a' győzelemdíj,
Jer, királyfi, jer!“

És habot fog és halacskát,
Meg tovább lebeg,
'S gyenge habbal mossa vállát,
Hí és enyeleg.

És alászáll a' királyfi,
'S mind alábbra száll,
Nem lát örvényt, nem hall orkánt
Lyányka' hanginál.

„Szép királyfi, hűs habokba
Mért jövél velem?
Csába látszat, játszi kép a'
Tündér szerelem.“

Szól a' csába, csalfa tündér,
'S átkarolja őt!
Nincs ki mentse! hab borítja
A' vakon hivőt!

Garay János.

Vért vért.

Eredeti novella.

I.

Akarsz minden dermesztő gondtól szabad életpezsgő derültséget látni? Menj Spanyolországba; lépj a' legszegényebb kecskepásztor' lakába, midőn félmeztelen gyermekei a' chachuchát tánczolják, hogy korgó gyomrokat feledjék. Akarsz fekete epés komorságot látni, melly a' nap ellen szórogatja kaján szitkait, mivel annak sugári mást is melegítnek? Menj Spanyolországba; tekints az ó castiliai hidalgo' kopott festvényü termébe, hol mindenkitől elhagyatva rágja körmeit az elszegényült grand, mivel nem tudja feledni, hogy Alba herczeggel hajdan karöltve jártak ősei. Talán hősi elszántságot akarsz bámulni? Menj Spanyolországba, és látni fogod, hogy az alkotmányos szabadságért e' szép hon' aggott férfiai is őskori mesés óriások gyanánt küzdenek. Vagy alattomos ravaszságtól kívánsz borzadni? Menj Spanyolországba; lépj a' féktelen önkényt ótalmazók' soraiba, 's szörnyedve fogod látni, mikép döf atyja' szivébe tört a' fiu, midőn ölelésre borul nyakába, csupán azért, mivel az ősi kiváltságokhoz szilárdul ragaszkodó öreget nem birja az önkény' járma alá görnyeszteni. Akarsz szűzi hő szerelmet bámulva imádni, melly enmagát föláldozva csak lángja' tárgyának boldogításában talál kéjes üdvet? Menj Spanyolországba; tekints azon pár napos nők' szemeibe, kik remegő kezekkel övezik szerette férjeik' derekára a' súlyos kardot, mig szemeik, megtagadva a' legédesb, a' legemberibb érzeteket, bátorító mosolylyal érczesítik a' hazáért víni távozókat, 's többé nem emelended szemeidet vágyva ég felé, mert magát a' menynyet pillantád meg. Vagy az indulatok' féktelen kitörésiben gyönyörködöl 's dühös szenvedélyek' viharzó csapongásit akarod látni? Menj Spanyolországba; állj meg éjfél felé valamelly város' távolabb utczáján, kövesd a' bő mantillába burkolt köhécselő duena' lépteit, 's ha vigyázó vagy, tehát megtudhatod, hogy e' vén asszony egy férfi után leskelődik, ki elég vakmerő egyszerre két hölgyet szépnek találni; a' férfi' utolsó csókja még nem hült meg az egyik hölgy' ajakin, midőn a' másik már mérget kever a' hűtlen kedvesnek; ez megiszsza a' halálhozó italt, néhány percz mulva szédülni érzi fejét, gyanakodni kezd, 's a' hölgy kaczagva kiált: Halált ivál, hűtelen! Te mást akarsz szeretni? Nem, azt nem teheted, te örökre enyém vagy!' 'S tört döf saját szivébe a' hölgy, 's kiomló vére vörösre festi a' holt kedves' halvány arczait. Illyen Spanyolország! Erény 's vétek nagyszerűen tünnek ott fel, 's a' rendkivüliséget elnyomó mindennapiságnak nyoma sincs. ‚Minden, vagy semmi!' ez a' keleti vérü, mór származásu spanyolnak jelszava minden életkérdésben.

II.

‚Tehát valóban örökre le tudá szivedet lánczolni?'

„Ne használd ez undok szót, atyám; valódi szerelem csak szív' mélyéből fakad, a' szív pedig nem ismér lánczot 's erőszakot. Kölcsönös ragaszkodás csatolja egymáshoz a' sziveket, minden kényszerités nélkül.“

‚Ne vitázzunk szavak fölött, Antoníta, e' tekintetben örömest engedek makacs fejecskédnek; de a' mi magát az ügyet illeti, az annyira fontos, hogy csak legnagyobb komolysággal szólhatunk róla.'

„Nem vagyok ugyan átlátni képes, milly tekintetből lehetnének szívem' érzeményi annyira fontosak, hogy téged illy ünnepies nyilatkozatra birhassanak, kedves atyám; de azért még is tisztelettel engedek parancsodnak. Te tudni kivánod tőlem, atyám, mennyire szeretem Emíliót? Erre nehezen fogok felelhetni, mert még nincs nyelv, melly ki birná fejezni a' szív' valódi szerelmét. Enmagamnál jobban szeretem őt; ez minden, mit érzetimről szavakba tudok foglalni."

‚'S az nem határozhat nálad semmmit, Antonita, hogy atyád tiltja e' szerelmet?'

„Tiltsd meg előbb, atyám, a' napnak a' melegitést, midőn délpontról löveli reánk sugárit, vagy a' zajgást tengerünknek, midőn ordító vihar dörgve ostorozza hullámit, 's engedjen bár parancsodnak nap és tenger: a' szerető szivben csak halál olthatja el a' lobogó lángokat. A' gyermek Emílio játéktársa volt a' gyermek Antonítának, legyen ezentul vezetője a' földi pályán."

‚Nem, soha!'

„Édes atyám, komolyságod aggódtat; te eddig nem ellenzéd szerelmemet."

‚Bár vigyázóbb és keményebb lettem volna.'

„Összekelésünkről is többször szólottál."

‚Mind való; de a' körülmények változtak, 's az események' zsarnoksága alatt mindenki egyiránt kénytelen szenvedni. — Ismered don Guritant?'

„Ki ne ismerné 's ne utálná egyszersmind azon ocsmány kétszínü embert, ki ama' királynénak hizelg, 's holnap már a' trónkövetelő mellett buzog."

‚Ne olly hevesen lyányom; ő okos férfi, használja a' körülményeket, mikép azok épen kedvezőleg mutatkoznak. Ma carlosi, holnap christino és holnapután talán republicánus; igy egyik párt sem tudja, mit kelljen tulajdonkép róla gondolnia, 's nem bántják őt.'

„De nem is szeretik!"

‚Pedig ő szerettetésre számol.'

„Számolásában csalatkozni fog, mert az illy habozó emberek a' nyilt ellenségnél is nagyobb mértékben gyülöltetnek."

‚Szóval, don Guritan kezedet kéri.'

„Inkább vizhordó emberünknek nyujtom azt, mint e' sima kigyónak."

‚Én szavamat adám neki.'

„Hogyan, atyám, te azt tehetéd? Hitvány áru gyanánt dobhatád el lyányodat, ki soha gondolattal sem sérte téged?"

‚Már mondám, gyermekem, hogy körülmények határozzák az embert. Kénytelen valék ünnepélyesen szavamat adni don Guritannak, hogy három nap' eltölte előtt neje leendsz. Szavamat nem szeghetem meg.'

„Lyányod' boldogságáért sem?"

‚Antonita, egész Cadiz tudja, hogy mindenek fölött szeretlek; anyádat mindjárt születésed után ragadá el karjaim közől az irigy sors, és azóta csupán te tevéd nekem kedvessé az életet. Csak éretted éltem én, 's minden fáradozásom, törekvésem, csupán boldogságom' megalapitására czélza. A' ki Cadizban valamelly kedvezmény után esenge, az nem hozzám, hanem egyenesen csak hozzád folyamodék, jól tudván, hogy semmi kivánatodat nem birom tőled megtagadni; 's még is, Antoníta, atyai szeretetemben kétkedel?'

„Mit tehetek mást, midőn boldogságomat akarod örökre lerontani?"

‚'S atyádért, ki mindent tőn éretted, te semmit nem akarsz tenni?'

„Mindent, kedves atyám: kivánd életemet 's örömmel áldozom azt föl egyetlen intésedre, de Emílióról lemondani soha nem fogok."

‚'S ha atyád' élete függne e' lemondásodtól?'

„Atyám, te rémülést gerjesztesz bennem —"

‚Világosabban kell szólnom, ámbár szerettem volna inkább gyermeki gyöngéd indulattól megnyerni azt, mit már most a' félelemtől kell kicsikarnom. Antonita, atyád vérpadon végzi életét, ha három nap' eltölte előtt hitvese nem leendesz don Guritannak.'

„Az istenért, atyám —!"

‚Úgy van, gyermekem; de halld körülményesen az egész dolgot. Te nem tartozol azon gyáva hölgyek' sorába, kiknek nyelvén csupán színház, táncz, pipere és rágalom szokott forgani, hanem hazánk' sorsát, haladását és viszontagságit is a' tárgy' méltóságához illő figyelemmel kiséred. Polgárháborunk a' fordulat' tetőpontján áll e' pillanatban; minden honfi egész erejét köteles most használni, mert illy elhatározó körülmények köztt gyakran egyetlen ember' buzgalma is megmentheti a' hazát, mig hanyagsága legnagyobb szeren-

csétlenségbe döntheti azt. Én szeretem hazámat, 's jobb meggyőződésemet követve olly lépést tevék, melly életembe kerül, ha idő előtt napfényre jő. Don Guritan véletlenül nyomába jöve titkomnak, 's hallgatási bérül kezedet tüzé ki.'

„Oh kedves atyám! ha csak ennyiből áll az egész baj, ezt kezem nélkül is elintézheted. Don Guritan életedet fenyegeti, köteles vagy-e tehát te az övét ótalmazni? Vagy nem tartozol-e inkább mindent elkövetni saját életed' védelmére?"

'Ha jól értlek, te oda czélzasz szavaiddal, hogy titkon vettessek véget don Guritan' életének?'

„Az istenért, atyám, mit gondolsz, utálom a' gyáva orgyilkolást, és illy áron boldogságomat sem akarnám megvásárlani; tervem 's szándékom egészen más. Födözd föl magadat Emiliónak, kedves atyám, ó bátor, hősi elszántságu férfi, 's bizonyosan hallgatásra birandja don Guritant, habár kardját kellene is használnia."

'Ezzel rajtam nem segíthetne, mert don Guritan olly irományokat tuda hatalmába keríteni, mellyek halála után is mulhatlanul vesztemet eszközlenék.'

„Emilio kiadásokra kényszerítendi öt."

'Azt soha nem fogja tehetni; egyébiránt pedig ki tudja, hány másolatban birják már azokat a' ravasz don Guritan' meghitt emberei, hogy minden előre nem látható esetben annál hathatósb sikerrel léphessenek föl ellenem, ha a' körülmények úgy kivánandják. Szóval, gyermekem, itt csak két szerencsétlenség között választhatsz: holnapután reggel kezedet nyujtod don Guritannak oltár előtt, vagy vérpadon halok meg holnap, ha öngyilkolással nem végzem életemet; középút nincs, mert don Guritan olly szigoru őrszemekkel kiséri minden léptemet, hogy szökésről álmodnunk sem lehet. Most négy óra; nyolcz órakor néhány honfi gyülend össze nálam, akkor véghatározatot kell mondanom don Guritannak. Életem kezedben nyugszik, határozz.'

„Még négy egész óránk van, atyám, a' szent szüz' monostorába sietek 's forró imádsággal kérem, hogy világító fényt derítsen lelkemre."

'Nyolcz óra előtt tudnom kell határozatodat.'

„Minden esetre, kedves atyám, 's te élni fogsz, és ezen öntudat boldoggá teendi lyányodat."

(Folytatása következik.)

Nagy Ignácz.

Magyar játékszini krónika.

Dec. 13. Három egyszerre. — Párisi adós.

Dec. 14. Szerdahelyi' jutalmául bérszünettel: Borgia Lucretia, opera.

Dec. 15. Hinko. *Szakácsy* mint vendég Fülöp' szerepében.

Dec. 16. Enzersdorfi postalegény.

Dec. 17. Nagyravágyó nő.

Dec. 18. Báléj.

Dec. 19. Királyleány mint koldúsnő. *Szakácsy* mint vendég Saucho Perez' szerepében.

Dec. 20. Saardami polgármester.

Dec. 21. Barta' jutalmául. Koszorú. Egy felvonása a' Garabonczás diáknak, egy felvonása Marót bánnak és szinte egy felvonása az Eskünek.

Dec. 22—25-ig a' szinház zárva.

Dec. 26. Ludas Matyi.

Dec. 27. Bartholomeo Caramanno.

Dec. 28. Schodelné' jutalmául először bérletszünéssel: Fidelio. Nagy opera 2 felv. Irta Tteitschke, ford. Lengei. Muzsikáját szerz. Beethoven.

Dec. 29. Kalapos és harisnyatakács.

Dec. 30. Sajdár és Rurik.

Dec. 31. Veszedelmes nagynéne.

Szombaton, januar. 4d., Liszt Ferencz müvész, hazánk' fia, a' magyar színház' javára, bérletszünetben, a' néző hely teljes kivilágítása mellett, egy nagy hangversenyt lesz szives adni, melly alkalommal a' bemeneti ár ezüst pénzben következő:

Földszinti 's 1. emeleti páholy	10	frt.	,, kr.
2. emeleti páholy	8	,,	,, ,,
Földszinti zártszék	1	,,	30 ,,
2. emeleti zártszék	1	,,	20 ,,
Földszinti bemenet	1	,,	— ,,
2. emeleti bemenet	—	,,	40 ,,
Karzat	—	,,	20 ,,

Egyveleg.

Dumas Sándor legtöbb kereszttel bir Franczia-ország' mostani költői között. Most kapá meg az orosz sz. Vladimir rend' keresztét és birá már előbb: 1) a' juliusi keresztet, 2) a' becsületrend' keresztét, 3) a' belga keresztet, 4) Isabella' keresztét, 5) az arany-sarkantyu-keresztet, 6) a' bajor keresztet és 7) a' portugalli Krisztus' keresztét.

A' híres Pope kicsin és idomtalan alakú volt. Rendesen így szokott esküdni: „Isten javítson meg!" — „Javítsa? — felelt neki egy bérkocsis, ki előtt e' szavakat mondá: — felényi munkájába kerülne, ha önt egészen újjá csinálná.'

Kék forrás. Nem messze Aosta' városától Olaszországban, melly szép völgyéről nevezetes, fekszik a' Doria melletti Szent Marcel falu, rétek- és gesztenyésekkel körülvéve; kilátása igen gyönyörü 's egész a' nagy Bernhardig terjed. E' falu' vidékén egy rézbánya találtatik és sok igen nevezetes kő, de legjelesb egy forrás, melly a' rézbánya' hegyéből jő és egy szikláról a' völgybe húll alá. Vize kékes, és minden a' mit belé dugnak, e' szint ölti magára. Semmi feltünőbb nincs, mint a' kék zuhatag' nézete, melly különbözöleg van árnyékolva. A' csermely' feneke és kövei szép égkékek. A' viz' tajtéka neveli az árnyéklatok' tarkaságát 's ha a' nap is rá süt a' csermelyre, a' hatás nagyszerü lesz; azt véli ekkor az ember, hogy a' part' hosszában minden színü tüzet lát villogni. Különben egészen átlátszó vize van e' különös pataknak, minden iz és szag nélkül, hüs és jó mélyről látszik jöni. Az ülepedet, melly belőle a' kövekre rakódik le, mint látszik, hegyizöld vagyis aranyenyv.

Mód, kora georginákat kapni. A' helyett, hogy a' csucsorokat (Knollen) kivennők a' földből, csak a' szárat kell két újnyira a' földtől elmetszeni, mihelyt a' fagytól érinteték; azután a' földet vastag réteggel kell betakarni fürész-al, kőszénhamu vagy lóganajból. Mikor az új hajtások megjelennek, a' fölösleges számot, kettőn, hármon, legfölebb négyen kivül, le kell metszeni, hogy a' növés gyorsabb legyen. Illy módon igen korán legszebb georginákat kapni. —*jd*—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 5. 1840.** **2. szám.**

Tartalom: A' mostani daljátékokról. Németből (*Böszörményi Pál*). — Haladás és tespedés. Vége (*Kéri*). — Búdalok (*Erdélyi*). — Epigrammai költemények (*Sz. Miklós*). — Vért vérért. Folytatás (*Nagy Ignácz*). — Egyveleg (*—jd—*). — Böngészet (*Fábián*).

A' mostani daljátékokról.

—

Nem lehet el nem ismerni, hogy a' gyönyörkór ma nagy szerepet játszik. A' remeték és zárdák, a' sanyargatások és töredelmességek' kora elmult. Az ember az életet nem komoly' oldaláról fogja fel, 's a' vidám pillanatnak jogát megadja. Az élv 's gyönyör' ezen iskolájában a' francziák, jelesül a' párisiak, mestereink. Ők tudnak élni; ők találékonyak, kimerithetlenek a' módok' föllelésében, óráik 's napjaiktól kellemesen szabadulni meg. — A' divat, fényüzés, politica, sőt gyakran még müvészet 's tudományokban is ők adnak tónt, 's egész Európa az ő dalocskáikat ismétli. Divataik átfutják a' világot, regényeik elnyeletnek, drámaikat villámgyorsan fordítják le, journáljaikból táplálják magokat minden mások, 's az ő mostani operáik legjobbak, miket egy gyakorlott jutalmazandó választhat. Mi ezen operáknál akarunk kissé maradni.

Miután a' hangszerzésnek hét 's több meddő éve megjelent, miután Gretry, Boieldieu, Mozart, Gluck, Cherubinit stb. az elégségig hallották, miután az ember újat 's mindig újat akar, 's a' hangteremtők hiányzanak, — ekkor egy a' maga nemében genialis férfi, Scribe nevű, föllép 's igy szól: „Hangszerző urak, bizzák önök magokat rám! a' régi daljáték-tárgyak vagy olly egyszerűk, vagy olly gyermekesek, hogy az ember csak a' hangszerzőre figyel. Mi ezt meg akarjuk fordítani. Én önöknek tárgygyal fogok szolgálni, mi mellett az ember a' zenét feledi. Az emberek az operában igen sokat akarnak hallani, — látáshoz is kell öket szoktatnunk, — a' szemeknek öszszemarokkal kell a' tenni-valót adnunk hogy a' fülek mérsékeltebbek legyenek. A' classicai, szellemdús zenéről való örökös csevegés, nekem unalmas lesz, 's a' hallgatóknak is azzá leend. Mi a' közönséget mulattatni akarjuk igen kellemes módon; — mi pompát, fényt akarunk kifejteni, a' lelket, ezen komoly' szenteskedőt, épen nem akarjuk szóhoz jutni engedni. Hadd gondoskodjam én! Ismerem én századomat. Ne szerezzenek önök textusaimhoz mélyelmű magas szent zenét, hanem erősen zajgó, mennydörgő, bizarr, pikant, tulcsapongó, tánczhoz való zenét. Győzünk, olly bizonyosan, mint Scribének hívnak."

Most ezer kéz mozdul meg. A' színpad — mi itt csak a' párisiról szólunk — egy világ

lesz. A' diszítmények köztt goth székesegyházakat 's márványpalotákat épitnek, — előnkbe hozzák a' palermói vásárpiaczot 's a' tüzokádó Aetnát, a' színpadon gyönyörteljes körmeneteket, isten' itélőszékét, 's bikaviadalokat tartanak; az angyalokat le, az ördögöket fölbűvölik. Fényt fényre, pompát pompára halmoznak. — Gépmester, diszítményfestő, szabó egymással vetekednek. Scribe mindenek' ura és mestere. Valóban, ha az ember igazságos akar lenni, meg kell vallani, hogy a' párisi nagyopera' cselekvényei bűvészettel határosok. Minden nagyszerűt csodálni kell. És soha és sehol sem történt valami nagyszerűbb, mint ezen legújabb dalművek' egyikének előadása. Vessen az ember legelőbb egy pillanatot az operaházra. Mi pompa, mi fény 's szépség a' páholyokban! Egy nagy honbeli egész nemesség, minden kincs, nagy nevek' celebritása, minden rend, czim, nőszépség összegyülve van itt; ezek köztt az ember a' világ' minden nemzetéből való fejeket lát. 'S mi zajgás a' földszinen a' lelkes nemes, költő, képiró, művész, kereskedő, idegen férfiak által! — Most az előfüggöny fellebben. Valóság vagy bűvölés, mit az ember lát? Nem akarjuk megkisérteni rajzát adni egy illy pillanatnak. A' legpompásabb előadások, mit az ember valaha látott, egyike a' „Zsidónő" a' miről egy levelező igy szól, — 's nem nagyit:

„Azon pillanatban, hogy Zsigmond egész római-német császári méltóságában diszlóván a' templom elébe ér, azon pillanatban midőn az alabárdok, kezijak, vértek, fegyverek, lovak és emberek összevissza hullámzanak, 's harangok nagyszerű kongásának vallásos character adatik, az ember a' jelenkort elfeledheti, 's magát a' négy század előtti korba hiheti visszatétetve. Maga az ötödik század, a' császárnak 1444-ben tartott zsinat' alkalmával, Konstanczban mulatása a' valóságban nem volt igazibb, mint ezek itt a' nagyopera' deszkáin előadatnak."

Azt hogy illy látványnál a' zene után kevesebbet kérdezősködnek 's hogy az csaknem alsóbb rendű szerepet játszik, ki hozhatná kétségbe? Az embernek sok nézni valója van, hogy sokat halhasson. Scribe 's frigytársai fényesen győztek; ők minden várakozást meghaladtak. — 'S a' hangszerzők? Ők pompás indulókat; lármás bevezetéseket, jeles tánczokat szereztek, vadörömben, mint kiáradt patak, mennydörög be a' hangakar 's a' ház' oszlopai inognak. 'S az énekesek? — Ők szerencséről beszélhetnek, ha hangjok a' hallgatók' füleihez hatott. E' szerint a' daljáték más fordulatot vön. Scribe méltányos ember; ő a' zeneszerzővel felezi a' bevételt, — neki tulajdonképen legalább is két részt kellene kapni.

A' mostani párisi daljáték a' gyönyörkór, a' pompa, fény, 's az új iránti szeretetre van számitva. De művei nagyszerűk 's a' korizlés' iránya egész sajátszerű jelenete gyanánt kell tekintetniök. Ennyiben az újabb történetek' egy lapját képezik. A' mi továbbá még ezekhez tartozik, tudva van.

A' szini igazgatóságoknak igazok van, hogy ők ezen újságokat közönségök elébe viszik. A' divatizlésre nem szabad nem ügyelniök, mert létezésök a' jó bevételektől függ. Épen olly bizonyos ellenben az is, hogy ezen dalművek saját érdeköket elvesztik, mihelyt ők Páris' barierjait átlépték. Hol a' színpad kénytelen mérsékes polgári házat vinni, hol a' módok fény 's pompához hiányzanak, hol egy diadalkaput embermagasságnyira fölemelni nem mernek — röviden, hol Páris végződik 's a' tartomány kezdődik, — ott Scribe elveszti bűvös erejét, ott ő a' körülményekhez képest nevetséges, vagy minden esetre kicsiny lesz.

A' mostani daljáték feletti véleményünk Páris 's a' provinciákban tehát ez volna. Úgy hiszszük, hogy a' tárgyat illőleg méltattuk, 's ismételjük, hogy mi, gyakorlati oldalról tekintve, a' szinházigazgatóknak nem roszszalhatjuk, ha ők Scribe' szavaira esküsznek. De ha vizsgálatunk' álláspontját valamivel magasban tekintjük, úgy még e' következő megjegyezni valóink volnának: az ember ne bókoljon a' divatizlésnek jobban, mint a' menynyire szükséges, hogy egészen hátra ne maradjon. Ne feledjük, hogy van egy magasb ihletű zene-művészet, egy művészet, melly hathatósban szól a' szivhez: az előbbi évek ama' jelesb hangmüveit ne vesse félre, mik a' harmonia' és szépség' gyermekei, mik szellemi szépségök által elragadnak, 's lélekre hatnak. Csak ezen oszlopokon nyugszik a' valódi műizlés. Mi egyszerűn 's nemesen tartvák, mi telvék' lyrai költészettel sokan ezen hangképek közöl! 's a' mellett kivitelökhez olly kevés fényüzés kivántatik; ezek csak dolog iránti szeretetet, szép iránti érzelmet kivánnak. Egy „Camilla" megindító fájdalma, egy „Schweizi

család“ nemes erkölcsi nagysága, egy „Félbeszakasztott áldozatünnep“ idylli egyszerűsége, egy „Kékszakállú“ ábrándosan sötét heve, a' „Dittersdorfi zene“ humoristicai kelleme, egy „Zemire és Ázor“ elegiai hangja, egy „József“ (Aegyptusban) megindító egyszerűsége, egy „Párisi János“ chevaleresk tartása, a' szelíd hegyi lég a' „Fehérnőben“ — 's annyi más dalművek — a' Mozártéit épen nem említve — ezek mindnyájan, minthogy szívre hatnak, mellyből származtak, bizonyosan sokkal magasban állnak, mint a' mostani tulságok, mint „Ördög Róbert“, „Álarczosbál“, „Zsidónő“, „Lestock“ 's mások, mik semmi érzést nem gerjesztenek, hanem legfölebb a' kandiságot, a' könnyen kielégített gyönyört ingerelhetik. Szomorú volna, ha ama' nemesb, magasb, szent zene iránti szeretet elhidegülne, ha rajta e' divatizlés erőt venne. Ezt feltenni sem akarjuk.

A' mi csupán a' divatizléshez tartozik, legtöbbnyire rövid tartósságú, 's több vagy kevesebb idő alatt mások által tolatik el. Ez lesz sorsa a' Scribe' operáinak is, a' legnagyobb tulságokig fogják azt vinni; míg végre semmi tenni való nem marad fenn, míg a' képtelenség mindennapivá lesz, 's míg az ember a' dicsőségekről ismét az egyszerűségekre vágy vissza. Ha többé egy fölbűvölendő ördög, egy megégetendő boszorkány, egy légberöpítendő torony, egy hallatlan csoda sem lesz kigondolandó, minőn a' költők 's zeneszerzők, magokat a' szó' saját értelmében felül multák 's kiirták, ekkor megfordulnak, ismét ugyan arra térnek vissza, mi soha meg nem vénül, mi minden idő' tulajdona, mi eredeti tartós szépségében örökké diszlik, szilárdúl mint a' művészét' csodafája. Az ember azokra tér vissza, mik — Goethevel szólva — „a' költészet' fátyolát az igazság' kezéből vették.“ (Németből.)

Böszörményi Pál.

Haladás és tespedés.

(Vége.)

Még egy osztálya van a' conservativ pártnak, melly ugyan hasonlítólag a' haladáséhoz számíttathatik, a' mennyiben legalább az igen szigorú conservativeknek ellenszegűl, de azonban a' fenebbi értelemben vett haladásnak is útjában áll, az az, ha nem épen a' haladásnak vagy annak irányának is általában, de legalább a' véleménye szerint igen is nagy gyorsaságú és kiterjedésű haladásnak. Ezen párt magát örömest „reformpártnak“ nevezgeti, ellentétben tudniillik egy részről a' revolutióval, más részről a' visszatartással, 's tehát, hite szerint, a' helyes középen. Ezen párt tanja 's törekvése szerint legyen ugyan haladás, de vigyázva 's a' már létező történeti alapokra építkezve, úgy hogy a' mi a' fenálló történeti intézvényekben elavúlt 's magát túlélte, kiirtassék és megszüntettessék ugyan, de a' historiai életfa' még erőteljes, diszlő ágaira szentségtörő kezet emelni ne lehessen. Ezen párt' hitvallomása hát röviden következő: „lassan! kímélve! sohasem egész az elevenig! de általánosan előre!“ — Ezen veleményben vannak az e' zászló alatti őszinték 's tiszta jó akaratúak, kiknek száma nem csekély, 's kik elmés szív' tekintetéből tiszteletre méltók. — De sokan, kik e' sorba szeretnek számíttatni; képmutatók csupán; ők teljesen gátolni akarják a' haladást 's ezt azáltal reménylik elérni, hogy a' haladás' embereit jobb jövőre utasítják, mellyet azonban felderítni épen nem szándékuk; 's csalárd igéretekkel, és kábító halogatással hitegetik itéletnapig, vagy az elhatározott ellenáltás és elzúzás' kedvező alkalmáig. — Az őszinték ellen, kikkel egyedűl méltó beszélni, saját hasonlatosságuk szolgálhat fegyverül, mellyet az élőfától vesznek. — Az okos kertész ugyan is, kinek lelkén fekszik nemes gyümölcsöt gazdagon termő fákat nevelni, nemcsak a' már elhalt ágakat metszi le időről időre (mert ezek már úgy sem sokat árthatnak többé, 's a' legelső szélvész által különben is lepusztulnak); hanem lemételi azt is, a' mi zöld és nedves ugyan, de szabályellenes, 's az általános növésnek akadályzására sarjadzott elő. 'S mellyik okos földmivelő szorítkozik csupán a' már elhervadt gyom' irtására a' helyett, hogy a' fris, eleven, buján diszlőt pusztítná el? — Így a' státusban is. Nem az itt a' kérdés, régi-e valami vagy új, avúlt e' vagy virágzó; hanem jó-e vagy rosz, hasznos-e vagy kártékony? — A' jót, ha még olly régi is, gondos kezekkel szükség ápolni, sőt ha el lenne temetve, a' sírból is előkaparni. De a' roszat, főleg a' jogellenit, haladék nélkűl, azaz: mihelyt fenforgó körülmények közt lehetséges, ki kell irtani 's elenyésztetni. Illyen irtás többnyire csak a' visszaélésekből hasznot húzóknak szűkkeblű ellenzése miatt szokott nehezen menni;

's valóban, kik saját ellenzésök által okozzák az irtás' nehézségét 's veszélyességét, igen méltatlanúl akarják a' felelőséget azok' nyakába varrni, kik a' közügyet illy kártékony sebek- 's kinövésektől meg akarják menteni. Az emberiség sohasem haladna előre, ha a' jónak baráti csupán arra szorítkoznának, hogy az elavúlt 's kihalt dolgokra emeljenek tisztító kezeket.

A' haladás' pártja tehát nem akar ollyan haladást, melly tárgyra vagy formára nézve jogot sértene 's kötelességévé teszi magának még a' jog által engedett, sőt parancsolt haladás közben is az okosság' szabályaira, 's a' fenálló történeti viszonyokra és helyzetekre figyelést; de azért nem szent előtte semmi fenálló, csupán azért, mert fenálló 's ifjú erőben fenálló, hanem csupán, a' mennyiben joggal áll fen 's a' közügynek nem árt; 's kiméli azt, míg sikerre biztos reménynyel nem számolhat, vagy csak olly eszközök által számolhat, mellyek már magokban kárhozatosak és vészhozók. De különben még buzgóbban törekszik kiirtani az erőben diszlő gonoszt, mint a' már elhaláshoz közelgőt, 's általában a' jónak körülményekhez képest lehető létesítését keresi. 'S annál forróbban kiván czélt érni, azaz kivánja a' törvényszerű haladás' folyvásti lehetségét, mert jól tudja, hogy ha ezen lehetség megszűnik, csak azon két szomorú kilátás marad fen: vagy visszaesni az ó durvaság- 's tudatlanságba, vagy erőszakos kitörés' kiszámithatlan veszélyeinek esni martalékúl. (Németből.)

Kéri.

Búdalok.

I.

Te másnak élsz örömre
Két karja' melegén,
— Ki tilthat el szivemnek?
Még is szeretlek én.

Ne hajts szivemre, van már
Kiére hajtanod.
Ne boldogíts, vagyon már
Kit boldogítanod.

Tul éltem én világom',
Szerencse-álmaim'.
Igy élnek engemet tul
A' siron — kínaim.

II.

Leány, ha úgy lehetne,
Hogy volna két szived,
Oh valld meg, úgy-e nékem
Adnád az egyiket.

Azt, mellybe, mint a' gyermek
Elunt játékait,
Nem bánva félretetted
Parányi gondjaid?

Hol eltemetve, boldog
Emlékü lettem én,
Föltámadatlanúl az
Új napnak reggelén.

Hol mint az éjben elvész
A' színek' élete.
'S hóliljom is, miként a'
Sir' fája, fekete.

Lám Ilma, Ilma, engem
Milly álom érdekel!
Nekem vigaszt keresni,
És nem találni kell.

Erdélyi.

Epigrammai költemények.

Nehéz választás.

Nőtlen fussad bár vagy nősen az emberi pályát,
Itt vad Scylla dühöng ott Charybdis tüze forr.

Nősült katona.

Harczot ohajtott Bőd 's békét lelt a' csatatéren,
Békét kért 's harczot lelt Kunigunda' ölén.

Spondaeus, Trochaeus.

Cypria lánczra füzé ép Jankót, sánta Katával
Igy társúl versben spondaeus és trochaeus.

A' két ittas.

Két ittast látok kábultan jöni előmbe,
Várnak az elsőre kis puha női karok;
Jut seprü, vasaló, 's éles körmökre a' másik,
Ez bortól ittas és szerelemtől amaz.

Sz. Miklós.

Vért vérért.

(Folytatás.)

III.

Don Ramirez érzékenyülten csókolá meg e' vigasztaló nyilatkozat után lyánya' homlokát és szobáiba vonult, Antonita pedig szabad utat engede eddig erőszakosan visszatartott könyűinek és zokogva borult a' belépő agg duena' keblére, kit első gyermeksége óta anyja gyanánt tanult tisztelni és szeretni.

Antonita' atyja számos év óta corregidor volt Cadizban, 's e' roppant kereskedő város' lakosi szerették elöljárójukat, mert don Ramirez azon emberek közé tartozék, kik a' folyamodókat nem szokták durva megrohanással fogadni vagy elutasítni, hanem a' kellemetlen végzést is kimélő szavakba tudják burkolni, 's ez által a' reményében megcsalatottat is, ha nem vigasztalva, de legalább könnyebbülve bocsátják el magok elől. Egyébiránt erős lelkületű nem volt don Ramirez, mert minden befolyásnak könnyen engede, és tulajdon erejében nem bizván, mindenkitől örömest hagyá magát vezettetni. Békés időben türhető lehet ugyan az illy városi elöljáró, főkép, ha lélekismeretes tanácsadóktól környeztetik; de a' spanyol borzadályteljes polgárháború szilárd elhatárzottságú 's erőteljes jellemű férfiakat kivánt, 's don Ramirez mind e' lelki tulajdonoktól vajmi távol volt! Egyedűl félénksége okozá, hogy többszöri zendülést nem eszközle a' városban, mert bár mennyire hajlott is minden tanácsra és ajánlatra, azonnal visszavoná magát, mihelyt az alkotmányos kormány elleni zendülésre unszolák öt don Carlos' ügyvivöi, kik méregteljes kigyók gyanánt áraszták el Spanyolország' minden városát, 's e' visszavonulást koránsem tulajdoníthatni hazafiságnak vagy honszeretetnek, mert Ramirez holt vala minden erősb szenvedélyre nézve és csupán lyánya iránt táplált szeretetet keblében; ő tehát kész lett volna bármelly uralkodóhoz pártolni, mihelyt minden veszély nélkül reménylheté azt tehetni, 's azonkivül várhatá, hogy az új viszonyok közt jobban 's kényelmesebben fog gondoskodhatni egyetlen gyermeke' boldogságáról. A' trónkövetelő' emberei e' pulyasága' daczára is igen fontos embernek tarták a' corregidort, mert jól tudák, hogy a' nép' nagyobb része kitünő hajlandósággal viseltetik iránta és szeret szavára figyelni, mi több alkalomkor tettleg bizonyult be, midön a' föllengősdi párt' némelly kicsapongási miatt fegyverre keltek egymás ellen Cadiz' polgárai; illyenkor Ramirez többnyire néhány szóval csöndet tuda eszközleni, míg a' katonaság' vezérei siker nélkül használák szuronyikat, mert a' szabadelműségnek hódoló polgárok a' durva erőt hasonló fegyverrel szokták visszatorlani, de az okszerű beszédnek örömest hódolnak. Cadiz mind kikötője, mind erőssége miatt olly kivánatos tárgynak látszék a' carlospártiak'

szemében, hogy e' várost minden áron hatalmokba szerették volna keríteni, kivevén a' nyilt megtámadás' utját, mellytől szolgaiság és rosz lélekismeret mindenkor borzadni szoktak. Nem maradt tehát semmi eszköz használatlanul a' corregidor' megnyerésére, 's ugyan mi ne sikerülne végre az ördögi ármánynak, főkép ha más részről az érdem' elhanyagolása és meg nem ismerése, sőt valóságos elmellöztetése járul hozzá hathatós segédeszközül? A' madridi kormány annyira meg volt győződve don Ramirez' hű ragaszkodásáról, hogy fölöslegnek tartá számos évi érdemeit illön méltánylani. Az illy igazságtalan bánásmód végre az érczkeblű szilárd jellemű férfit is megrendítni képes, mennyivel inkább tehát a' pillanat' hatásának emberét, ki lelki gyöngeségénél fogva leggyöngébb 's legkisebb tettét is fontosnak és nagy jutalomra tartja méltónak. A' katonai parancsnok, ki lázongás' alkalmakor néhány polgárt halomra lövete, jutalmat 's kitüntetést kapott Madridból; don Ramirez pedig mindig csak cadizi corregidor maradt, bár mennyiszer tartá meg józan szavaival a' királynénak a' várost, mellyet a' katonai vérontás könnyen ellenség' hatalmába játszhatott volna. Ezen elmellözés fájt a' derék corregidornak, 's voltak emberek, kik szünet nélkül újra meg újra föleleveníték e' fájdalmát; mi csoda tehát, ha végre a' méltatlanság' éles érzete erőt vett don Ramirez' hűségén?

Don Guritan volt a' corregidor' csábító ördöge, ki azon férfiak' sorába tartozék, kiket a' határtalan dicsvágy eleven scorpiókkal fénypolcz felé ostoroz, de kik nem birnak bátorsággal 's nem tehetséggel az illy czél' megközelítésére. Veszélyes emberek ezek, mert középszerűséggel beérni tiltja őket belső ösztönük, 's ezért nyilvánosan inkább semmiségbe vonulnak és eszközül aljasulnak le mások mellett, hogy legalább titokban másokra befolyást gyakorolhassanak, és azon belső örömet élvezhessék, hogy legalább közvetve történnek általuk nagyszerű vagy fontos dolgok, legyenek azok üdvösek, vagy károsak, nekik mindegy, csakhogy öntudatukat dőreségikkel hizlalhassák.

Don Guritan fényes politicai jelentőséget akart 's vágyott magának kivíni; szolgált ő a' külministerségnél, követség mellett 's cortesköveť is volt, de majd képzelt érdemét nem tapasztalá eléggé jutalmaztatni, majd pedig

megvetésre méltó bábnak szidalmazá a' népszerűséget, mert nem volt képes magát népszerűvé tenni, 's végre a' fővárosból Cadizba vonult, hol csakhamar mindennapos lőn az idegen hatalmak' ügyvivőinél, kiknek politicai ármánykodásoknál alárendelt eszközül szolgált. Utóbb összeköttetésbe lépett Cabrerával, Palillossal 's más carlosi guerillafőkkel, 's valamennyi párt által kém gyanánt engedé magát használtatni. Ez néhányszor veszélybe hozá ugyan életét, de illyenkor rendesen mindig valamelly fontos felfödözéssel tuda előlépni, mi mindenkor kihuzá öt a' hínárból, 's egyszersmind azt eszközlé, hogy valamennyire minden pártnál nélkülözhetlenné tevé magát, 's ez neki elég volt, mert ő híres akart lenni, habár Herostratus' gyanánt kellett volna is halhatlansághoz jutnia. Főbb életföladását ennyire elérvén, vagy legalább elértnek vélvén, indulatos szenvedélyessége munkátlannak kezdé magát érzeni, és új tárgy után sovárga. Talán épen don Ramirez' lakásán ébredt föl benne ezen érzet, hol igen gyakran szokott megfordulni, mert bár mennyiszer látá ott Antonitát, iránta soha vonzalmat nem érzett, sőt alig méltatá öt figyelmére, 's egykor rögtön szokatlan hevülést tapasztalt kebléből feje felé tolongni, midőn a' corregidort honn nem találván, szép lyányával néhány perczig beszélgete! E' pillanattól dühös szenvedélyt táplált Antonita iránt szivében don Guritan, 's minden ármányát keze' elnyerhetésére intézé, melly szándékában leginkább Emilio gátlá öt, kit egyenes bátorsága miatt rettegett, 's ki ellen semmiképen nem tudá haragra lobbantani a' corregidort. De az ármányos cselszövő nem szokott kétségbe esni és huszonegyedszer is megpróbálja a' huszszor nem sikerültet, míg a' becsületért buzgó férfi egy két sikertelen próba után jobbadán szerényül visszavonul inkább, mintsem mellékösvényen törekednék ohajtott czélhoz jutni. Hogy don Guritan végre csakugyan közelite czéljához a' corregidornál, az igen természetes, mert ki ne tudná, hogy napjainkban a' diadalt aratók' zászlain jobbadán e' szók ragyognak: ‚Ármány és szemtelenség!' —

IV.

‚Istenem, mi lelt, gyermekem? — szóla néhány pillanat után az ősz duena, látván, hogy mindinkább sürűen folynak Antonita' könyűi, 's gondosan simitá el hószínű magas homlókáról az ébenfürtöket, — szólj, kedves gyermekem, hű Félipád kér, öntsd részvevő keblembe szived' bánatát.'

Tovább folytatá még unszoló és vigasztaló szavait Félipa; de huzamosb ideig siker nélkül. A' hű duena egészen fenékig ürité ki hizelgő szavainak raktárát; de vagy erejét veszté különben csak ritkán kivánt hatás nélkül maradó ékesszólása, vagy pedig nagyobb oka volt Antonitának bánkodásra, mint máskor. Így gondolkozék a' jó öreg asszony és csalatkoznia annál kevésbbé lehete, minthogy a' melléktermet, mellyből belépe, csupán vékony függöny választá el Antonita' szobájától, és igy természetesen mindent jól hallhata, mi a' corregidor és lyánya közt végbez ment. Félipa biztosa volt Antonita' szerelmének, 's mivel tapasztalásból tudá, hogy Emilio' említése mindenkor fölvidítá a' szerető lyányt, tehát most is ezen eszközt siete használni.

‚Hija de mi corazón, — szóla ugyan is legédesb hangján a' duena, — szivem gyermeke! Ne gyöngitsd kék szemeid' tüzét könyűkkel; szüntesd bánatodat, mert a' bú elhervasztja virító arczod' rózsáit 's meghalványitja ajkidnak bíborát, pedig Emilio gondos szorgalmas kertész, és ajkai szeretnek rózsákhoz simulni.'

Emilio' neve varázshatásu volt Antonitára, ki Félipa' e' szavai után tüstént, mintegy véletlen gondolattól megragadtatva, fölegyenesedék 's szilárd hangon szóla: „Jól mondád, Félipa, Emilio' számára kell magamat megtartanom, vagy meghalnom, ha övé nem lehetek."

‚Az istenért, édesem, ne szólj halálról; te atyád' szavai miatt rettegsz, — oh, ne búsulj, ö annyira szeret téged, hogy bizonyosan találni fog módot kiszabadulásra don Guritan' körmei közől.'

„Ne reményld azt; ha Guritan valakit törbe akar keriteni, arra nézve minden szabadulás örökre elveszett, valamint azon galamb nem térhet soha többé vissza fészkébe, mellynek szivébe veré gyilkoló körmeit a' saskeselyű. Meg kell halnom, egyéb utat nem választhatok."

‚Estrella de mi alma, lelkem' csillaga, inkább tulajdon kezeimmel gyilkolom meg az ármánykodó gonosz Guritant, hogysem egyetlen hajszáladat fehérítse meg miatta a' bánat.'

„Csöndesedjél, jó Félipa, hallhatád atyámtól, hogy Guritan' halála nem segíthet rajtunk; de az én halálom bizonyosan megmenti atyám' életét. El vagyok határozva.“

‚Nem, soha, míg én élek; futok senor Emilióért, ő bizonyosan lecsöndesíti viharzó elmédet.‘

„Tedd azt, Félipa, siess hozzá, és mondd neki, hogy a' szent szűz' monostorába kell mennem utószor sohajtani a' mindenség' urához. Beszélj el neki mindent és vezesd kertünkbe, ott kivánok vele szólni 's egyszersmind tőle örökre elbúcsuzni.“

‚Röpülök, egyetlen gyermekem, mert erősen hiszem, hogy senor Emilio' látása új kedvet ébresztend kebledben az élet' örömeihez.‘

A' duena gyors léptekkel távozék és mintegy ifjultan siete le a' lépcsőkön, annyira meg volt győződve, hogy Emilio' megjelenése varázserejű leend kedveltére; de Antonita komoly mosolylyal rázá szép fejét a' távozó dajka' végszavaira, mert szilárdul el volt határozva, hogy esti nyolcz órakor már csak holtteste fölött fog atyja rendelkezhetni.

V.

A' monostor' tornyáról ötöt zúgott a' nagyszerű óramű 's a' közel kikötőben ágyu dördült el, jeléül, hogy a' városból födözetre takarodjék már a' legénység, és Antonita, nehéz selyem mantillába és sűrü fátyolba burkoltan, megnyitá a' kertajtót, mellyen Emiliónak a' duenával be kelle jönie. Az idő tiszta volt és az octoberi nap már nyugvó félben; a' kertajtóból a' monostorra, onnan pedig a' baloldalon elterülő tengerre esének Antonita' szemei. A' százados viharokkal diadalmasan daczolt óriási falak sötét árnyékot árasztottak a' kert' nagyobb részére, mi még inkább emelé azon nagyszerű látvány' hatását, melly Antonita' szemei előtt mutatkozék. A' kikötő lepve volt hajókkal, mellyek' árboczain megannyi evetek gyanánt suhantak föl 's alá a' fürge matrózok az esti szellőben vidorul lengő különszinű lobogók és szellegek köztt; a' tenger' távolabb részét ragyogó arany hullámokká varázslá a' lenyugvó nap, míg az árnyék' közelében vörösre tört meg sugárzó fényök, melly a' partok' közelében habok' havától koszoruzott sötétzöld dombocskákká változott. ‚Milly szép az élet!‘ — sohajta Antonita, és becsapá az ajtót, félvén, hogy új életörömet gerjesztend keblében a' nagyszerű természet' csodálása.

Az ajtó' közelében álló gyepágyon foglalt helyet Antonita e' fölindulása után, és néhány percz mulva már ismét erőt vett szilárd lelkülete a' némberi gyöngeségen. E' pillanatban megnyilt a' kertajtó és Emilio lábaihoz omlott Antonitának, 's forrón szoritá kezeit ajkihoz, Félipa pedig diadalmas tekintettel siete a' házba vezető ajtóhoz, megóvni minden véletlen meglepetés ellen a' szerelmeseket. ‚Emilio!‘ — „Antonita!“ E' két szónál egyebet huzamosb ideig nem hallának egymástól Emilio és Antonita, míg végre ez utóbbi fölemelvén maga mellé kedvesét lehető nyugalommal szóla: ‚Emilio, szólott Félipa?‘

„Mindent tudok“, — felele az ifjú.

‚Azt is, hogy csak halálom által orvosolható e' baj?‘

„Ne szólj halálodról, Antonita; neked nem szabad meghalnod. Én megsemmitem a' gyalázatos Guritan' ármányit, habár magát a' lehetlenséget kellene is lehetővé tennem. Halálodat tul nem élhetném, anyám pedig öngyilkossá lesz temetésemkor.“

‚Halálnál egyéb segélyre teljességgel nem számolhatok; hallád Félipától, mennyire halójában vagyunk Guritannak, és tudhatod, hogy az igazság nem igen szokott diadalmaskodni a' gonosz álnokság fölött. Én meg fogok halni —‘

„Nem, nem, inkább —“

‚Engedd szavaimat végeznem Emilio. Én gyakran gondolkozám azon szomorú rendeltetésről, mellynél fogva azokat is elválasztja egymástól a' kérlelhetlen halál, kik forró szeretettel függnek egymáson. E' gondolatból lánczszem gyanánt folyt azon rendületlen meggyőződésem, hogy a' mindenható, ki mindent olly megfoghatlan bölcseséggel 's igazsággal intéze el, nem teremtheté az embert csupán e' néhány percznyi földi vándoréletért és nem akarhatá, hogy ennek megszünte örökre válaszsza el az egymásért dobogó sziveket. Én sírontuli örök egyesülést hiszek, kedves Emilio, főkép valódilag szeretőkre nézve, mert ezen isteni érzemény nem lehet csupán mulékony bábjátékul teremtve. — Emilio, szeretsz engem?‘

„E' kérdés —“

‚Nem sértő szándékból származik, kedvesem. Szólj, képes vagy-e mindent föláldozni érettem?‘

„Mindent! Örömmel!“

‚Életedet is?‘

„Igen! — De nem — nem. — Azt nem. Életem hazámé, lelkem' egyetlen üdve, 's hazám olly veszélyben forog most, hogy minden egyes fiának életére 's szolgálatára szüksége van. De mit is használhatnék halálom által szerelmünknek?‘

‚Életben tiltja összekelésünket az irígy sors, egyesüljünk tehát örökre, halál által.‘

„Hogy értsem ezt?“ —

‚Erős méreg vessen véget életünknek, mellynek virágit örökre elhervasztá a' kajánság' öldöklő lehellete.‘

„Értlek, Antonita, te életedet kívánod föláldozni atyádért, és más körülmények közt legnagyobb örömmel ragadnám meg ezen alkalmat hő szerelmem' tanusítására, és mosolygva fogadnám el kezedből a' méregpoharat; de most kötelességem tiltja elfogadnom ajánlásodat.“

‚Te soha nem szerettél engem!‘

„Érdemetlennek tartanám magamat szerelmedre, kedvesem, ha e' pillanatban máskép szólnék. Hallgass meg nyugottan, édesem. Nem akarom mondani, hogy koros édes anyám majd vétkes bálványozással függ rajtam, egyetlen gyermekén, kinek minden vonásában a' forrón szeretett, de korán elhunyt feledhetlen férjre emlékezik vissza, nem akarom mondani, hogy halálom mulhatlanul sírba temetné őt, — mert neked is van szerető atyád, kinek szivét halálra sebzené elvesztésed; de egy más anyám van még, Antonita, a' haza, — Cabrera még ura' távozta után is folyvást dühösen pusztítja ezt, és szent kötelessége most minden honfinak a' kedvező alkalmat használni 's végkép tönkre zuzni az ellenséget, hogy többé erőre ne kaphasson. Holnap Esparterohoz szándékom sietni több önkényetes ifjúval, kik velem együtt hő vágytól égnek megpróbálni erejöket a' zendülőkkel.“

‚Szavaid' fontossága meggyőzte szándékomat. A' haza olly vetélytárs, melly előtt buzgó tisztelettel kötelességem visszavonulni. — Élj boldogul, kedvesem, légy híve hazádnak, — én egyedül fogok meghalni!‘

„Nem, neked nem szabad meghalnod. Don Guritan —“

‚Halva is vérpadra hurczolná atyámat, mert titkát száz czinkosával tudatá, hogy annál biztosabban vihette ki gonosz szándékát —‘

„Megállj, Antonita, egy gondolat villant keresztül agyamon, melly talán mentő fonal gyanánt szolgálhat számunkra e' tömkelegből. Atyád félénk, 's az árányteljes Guritan talán üres ijesztgetést használt megrontásunkra. Félipa nem tudá megmondani, miből áll tulajdonkép azon vészes titok, melly olly menthetlenül Guritan' hatalmába adá sorsunkat.“

‚E' részben én sem nyujthatok fölvilágitást, mert csak annyit hallék atyámtól, hogy valami politicai ügy —‘

„Hah, milly gondolat! Úgy van, kedvesem, politicai, még pedig alkalmasint igen fontos ügy forog itt kérdésben. Ma hallám Espinola barátomtól, hogy összeesküvési merény van készülőben Cadiz' falai közt; de nem adék hitelt szavának, mert a' vétkes vállalat' fonalát a' corregidor' házából mondá származni.“

‚Atyámtól?! —‘

„Igen; — 's most valószinűnek látom azt, mit eddig hinni nem tudék. A' zendülők, tűhegyen látván állani létezésöket a' bitorló' eltávozta óta, mindent elkövetnek, hogy pártjokat szaporithassák, Guritan hihetőleg körulfoná árányival atyádat, 's talán olly lépésre birá, mellynél fogva bátran vél most ellenében szemtelenkedhetni. Nyolcz órakor némelly barátjai gyülendnek össze atyádnál, mint Félipától hallám?“

‚Igen; de akkor atyámnak már tudni kell határzatomat.‘

„Késsél a' monostorban, üzend atyádnak Félipa által, hogy anyád' egykori barátnéja, ki e' szent falak közt éli le napjait, beteg lett 's néhány órát kell nála eltöltened. Üzenhetsz még néhány kétértelmű, de vigasztaló szót is határzatod iránt.“

‚És te?‘

„Én az alatt rejtve tanuja leszek a' gyülésnek e' házban, 's a' jóságos isten bizonyosan mutatni fog utat szabadulásunkra.“

‚Nem merek ugyan szerencsés sikert reményleni; de teljesitem kivánatodat. Félipa elrejtend nagy termünkben, 's utánam jövend a' monostorba. Atyám életét kiméld, Emilio, mert keblemen erős méreggel töltött üvegcsét viselek, melly végre vagy megmenti atyám' életét, vagy pedig örökre egyesítni fogja vele lyányát. E' szándékom rendületlenül áll.‘

„Bizzál bennem, kedvesem, megmentem atyádat don Guritan' kezeiből.“

A' szeretők hosszú öleléssel váltak el egymástól, és Emilio Félipával a' házba surrant, Antonita pedig imádkozni siete a' monostorba, atyjáért és szerelméért. ***Nagy Ignácz.***

(Folytattatik.)

Egyveleg.

A' süketség-gyógyitó. — Turnbull dr. Londonban, a' Times, Standard és Courier' komoly szavai szerint, gyógyszert találá föl a' legvénebb süketség, még a' süketnémáké ellen is, azon esetet kivéve, ha a' hallás' életműve természetelleni csontképzés által el van zárva. Mindig jó sükerű próbák tétettek Londonban alházi tagok, literatorok és orvosok előtt. Közel 40 süket gyógyula meg majdnem e' gyülekezet' szemei előtt. Turnbull olly személyeket is gyógyita ki, kik 10, 20, 25 évig teljesen süketek voltak. Gyógyszere tulajdon ir, melly többnyire pillanat alatt dolgozik. Csak ritkán kelle ismételtetnie. Az European' tudósitása szerint olly egyszerü 's hatékony a' szer, hogy a' doctor egy nap 139—150 személyt ki tuda gyógyitani.

Kék georgina. — Egy angol nagy jutalmat igére annak, ki kék georginát tud termeszteni, de a' díj mind eddig nem nyereték el. De hihetőleg lehetne kék georginát kapni, ha a' fehérnek mag-edénykéit az osteospermum coeruleum' himporával beszemzenék, melly a' Jóreményfoktól származott és kék virágu. E' két virág ugyanazon természeti rendbe és családba tartozik, t. i. az összetetteknél a' napvirágiakhoz (Compositae, Heliantheae) 's az osteospermum egyetlen ezen családban, mellynek kék virága van. A' növény' szemzésének, hogy termékeny legyen, mint minden füvész tudja, ugyanazon családbeli növényen kell történnie. —*jd*—

Böngészet.

— Ha egy köszvényes udvari embernek beteg lábára hágsz, megbocsát érette, csak az által helyet nyerjen 's egy lábnyommal a' fejedelem' ajtajához közelebb férhessen. Sőt ezen iránta mutatott figyelemért kinjában is hizelegve fog rád mosolygani. De isten őrizzen, ha lábára azért hágtál, hogy elébe léptess.

— Sok földi hatalmasok hagyják itt a' világot, a' nélkül, hogy éltökben eszökbe jutott volna, mi terhes hivatalt nyomott a' sors vállaikra, olly jól végeznek mindent segédeik. Már ezekről csakugyan elmondhatni, hogy a' szivnek és léleknek ártatlanságában halták meg. (Klinger után) ***Fábián.***

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 9. 1840.** **3. szám.**

Tartalom: Vázlatok a' magyar népiség' történetéből (*Horváth Mihály*). — Mignon' dala, Goethétől (*Sz. Miklós*). — Vért vérért. Folytatás (*Nagy Ignácz*). — Liszt (*S. F.*). —

*Vázlatok a' magyar népiség' történetéből.**)

HARMADIK KÖZLÉS.

II. József' korszaka.

Európa' ujabb történetei aligha mutathatnak fejedelmet, ki tisztább szándékkal, hevesebb buzgalommal és állhatatosb kitartással törekedett volna népeinek polgári boldogságát eszközleni II. Józsefnél; 's még is, alig van fejedelem, kit kora, részben legalább, kevesbbé ismert, kit népei inkább félre ismertek volna, mint ő. Sőt még a' jelenkor is, melly az övétől elég távol esik arra, hogy felőle méltányos itélet mondathassék, megoszlik itéletében. Itt védiratát 's kimerítő jellemrajzát adni, czélunktól, mi Magyarország' belviszonyainak 's népiségi állapotának vázolása, messze vinne; mennyire azonban ez ama' tárgygyal szorosabb kapcsolatban áll, szinte elkerűlhetlen, amazt is érinteni néhány vonásokkal.

M. Terézia alatt Magyarország nem csak kinyugodta magát, hanem diszében és boldogságában is gyarapodott, ámbár az anyai indulatú királynőnek nem minden számolása sikerült kivánata szerint. Konok előitéletek, mellyektől a' nemzet még nagy részben elfogúlva volt (p. o. a' törvények' 's törvénykezés' tárgyában), alacsony, szükkeblű önzés (például az urbér' szabályozásában, mit érintőleg később egy nagy befolyású személy így nyilatkozott: „lusimus M. Theresiam"), eszközök' czélszerűtlensége, a' német hatalomviselők' tervei 's a' szomszéd örökös tartományok' féltékenysége (p. o. a' műipar' és kereskedés' tárgyában) megnehezíték, meggátlák a' szándék' kivitelét, vagy más irányt, más következményt adának a' tett' intézkedésének. A' haladás mind e' mellett sok oldalú, jelentékeny volt 's annak eszközlője a' nemzet' hálateljes áldását vitte magával sirjába.

József, ki anyja' életében tizenhat évig osztozván a' kormány' gondjaiban, már akkor is sok hasznosnak indító oka volt, egy átalános reform' terveivel, hő buzgalommal azokat létesíteni 's törhetlen szilárdsággal a' már előre gyanított ellenszegüléssel szembe szállni, lépett a' kormányra. Mint kormánytárs

*) Lásd Athenaeum 1839. II. 513 's k. l.

többször mondá panaszlóknak, folyamodóknak, megbizottaknak: „statusainak hiányai 's a' kormány' hibái nincsenek előtte elrejtve, de azokon még most nem segíthet.“ Milly sokat, 's ezek között mennyi üdvöst lehete várni tehát e' fejedelemtől, ki annyi, hogy úgy mondjam, tárgyszeretettel, 's a' kitünő fejedelmi tulajdonok mellett olly sokoldalú tapasztalással vette át az ország' gyeplőit. És még is csak szánakodásra gerjeszthet kormányának története, mellyben annyi elhintett jó mag nem csak meg nem termé a' kivánt gyümölcsöket, hanem annyi ingerültség, elégületlenség- és zavart hajtott ki, hogy halála' közeledtével csak egyetlen mód maradt fenn, a' Németalföldéhez hasonló lázadással fenyegető országot lecsillapítani: egy kézvonással megsemmisíteni kormányélete' minden eredményét.

E' rejtvény' kulcsa önkényt ajánlkozik a' vizsgálónak. József, ujításaiban nagy részt Fridrik porosz királyt követve, de emennél még inkább, legalább honunkra nézve, megvetvén a' történetileg fennállót, összes statusait egy közös, belső egységre törekvék emelni; 's e' végre az egység' elvéből indulva ki, általános normalis szabályokat, többnyire a' német elemből levontakat, állíta fel tervének sikerítésére, 's azokat monarchiájának minden részeire egyenlőn törekvék alkalmazni, nem ügyelve arra, milly igen különböző elemű, alkotmányú 's erkölcsű népeket foglal magában ezen összes monarchia. Ki már a' magyar és német elem között fennforgó különbséget, a' magyarnak nemzetisége 's alkotmánya iránti annyiszor tanúsított hő ragaszkodását ismeri, 's ehhez még a' mód' önkényességét 's az újításoknál nem ritkán használt erőszakosságot hozzá veti, nem fog csodálkozni, hogy e' szirten törést szenvedett a' nagy fejedelemnek nagy, magában véve szép, terve, megbuktában nyilván bizonyitó, hogy minden újítás, minden reform, bár mi üdvös és szükséges, csak nemzeti úton és módok által létesülhet, egyedül a' történetileg adatottnak 's a' nemzeti elemnek alapjain. A' harcz kormány és nemzet között ismét megkezdetett; a' magyarok' aggodalma nemzetiség- 's alkotmányokért 's gyülölségök a' németiség ellen ismét hatalmasan fölébredett. „József' egész korszaka — u. m. Fessler — intő példáját adja a' hideg értelem 's

a' kedély' jogai, a' hirtelenkedő önkény 's az eltökélt nemzetiség közti konok harcznak.“ Azonban sokkal üresebb kezekkel 's rövidebb ideig tartá József a' kormányt, mintsem az I. Leopold alatti erőszakos kitörések megújulhattak volna.

Az újítások, mellyeket József tőn vagy megkezde, minden ereibe elhatottak a' nemzeti és népi életnek. Mivel azonban a' külön osztályok' és felekezetek' érdekei egymástól igen különbözők 's részben ellenkezők valának, több nemű intézkedés egy részénél tetszést nyert, míg a' másiknál ingerültséget okozott. Voltak azonban újítások, mellyek egyenesen a' nemzetiséget támadák meg 's azért az egész nemzet' kedélyét fölizgaták. Illyen volt a' kényszerítés a' német nyelv' tanulására 's a' parancs, hogy azt három év alatt minden tisztviselő jól beszélni és irni tudja; illyen a' magyar koronának 's egyéb kormányjeleknek Bécsbe áttétetése; mi által nyilván bizonyítá, hogy nem akarja összeszorítani autocratiáját azon eskü által, mellyet a' koronázás' alkalmával a' nemzeti alkotmány' 's jogok' fenntartására kell vala mondania. — Különösen pedig sérté a' papságot az 1782-ben kibocsátott Decretum tolerantiae, melly által elütve látta magát a' protestans fél ellen eddig használt módoktól; mert nem tagadhatni, hogy még M. Terézia alatt sem szűntek meg végkép a' vallásos surlódások; a' catholicismushoz buzgón ragaszkodó királyné szivesen látta, ha protestansok az uralkodó vallás' kebelébe tértek, 's a' clerus nem sajnálta fáradságát, neki minél több illy örömet szerezni. Az alsó papság azonban csak hálával veheté fejedelmétől a' parochiák' szabályozását. — A' nemesség' legnagyobb botránkozás' köve volt a' felállítani szándéklott physiocratiai adórendszer 's az ezt szükségkép megelőzött földfelmérés. A' magyar nemes jószágai' egyetlen, határtalan urának tartá magát, 's azért e' beavatkozás a' birtokjogba, az adózástóli félelem, az aggodalom' legbecsesb előjogainak veszedelme miatt — hatalmasan fölizgaták boszuságát. Igaz, mert József maga mondá a' Pálffy cancellárhoz küldött, e' rendszert tervező kéziratában, hogy ő az adót egyszersmind nagyobbítani szándéklott; de bizonyos az is, hogy a' rendkivüli hasznok és engedmények, miket e' rendszer' elvállalása fejében a' nemzetnek i-

gért, végtelenül felül múlják az abból származó terheket. Nem említem, hogy e' rendszer által arányosabban fog vala a' kivetett adó felosztatni még akkor is, ha a' nemesség' majorsági javai kiváltságaikat megtartják; csak azt említem, hogy e' rendszer által egyenesen a' föld vettetvén adózás alá, mindennemű iparág szabaddá leendett 's hogy egyedűl e' kárpótlás alatt szabadíttatott volna fel kereskedésünk az azt nyomó harminczadrendszer alól, a' nemesség pedig a' fiscalitas' és fegyverre kelés' terheitől. A' nemesség, hogy ellenszegülésének nagyobb nyomatékot szerezzen, iparkodék e' tárgyú érdekébe bevonni a' pórosztályt is és velök elhitetni, hogy ezen intézkedés az ő romlásukat is siettetendi. A' városiaknál annál könnyebben számíthatott diadalra, minthogy azok a' nélkül is ingerültségben valának más két rendelmény miatt, mik szerint a' szabad- és bányavárosok, valamint a' jász-, kún- és hajdukerületek is, önállóságoktól megfosztatván, egyéb helységek' módjára a' megyei hatóságok alá vettettek, és a' czéhek eltörlesztettek. A' pórság ugyan, melly a' szabadságát biztosító és ura iránti viszonyait az ő hasznára szabályozó rendelményekben már elég kedvezést nyert volt, ezen adórendszert csak a' legnagyobb hálával fogadhatta volna; de miután csekély intelligentiája mellett a' behozni szándéklott rendszerről elég értesítést sem nyert, a' nélkül is megszokván tisztelni a' nemesség' tekintetét, ettől könnyen megnyeretett, — 's így az elégületlenség' panaszai minden oldalról kitörtenek. — Bántá még a' nemességet és tisztviselőséget: a' vármegye-intézet' eltörlesztése 's az országnak új terv szerinti politicai felosztása, a' közigazgatásnak új rende, az újonnan felállított törvénykezési rendszer és büntető törvény, és az országos oklevéltár, mellyben t. i. minden, eddig a' káptalanoktól őrzött, oklevelek átteendők volnának. A' régi törvénykezés' hiányait érzé ugyan maga a' nemzet is, miként ezt tanúsítólag több törvények nyilatkoznak 's választmányok rendeltetnek azoknak javitására; de e' hiányos rendszer is kedves volt a' nemzetnél: ez is a' nemzeti szokások- 's erkölcsökből sarjazott ki, összefüggőleg egyéb részeivel a' nemzeti életnek, miként maga az egész alkotmány is: innét van, hogy

bár egyesek, kik annak hibáit saját károkkal érzék, panaszokat emeltek is ellene, a' nemzet azt gyökeréből kijavítani, vagy helyébe újat, a' körülmények' és kor' kivánatainak megfelelőbbet állítani nem gondolkodott. A' nemességnek ebben még azon külön érdeke is forgott fenn, hogy addig kizáró jogokat tartott a' törvényszéki hivatalokra. Midőn azért József új pörmenetet szabott, útat a' törvényszéki hivatalokra nemteleneknek is nyitott, az úriszékeket a' pór nép' javára megkorlátozta, az ügyvédek' cselszövényeinek gátot vetett, minden külön pöresetre meghatározott taksákat szabott, 's ajándékokat elvenni, hivatalvesztés alatt eltiltotta, a' pörfolyam' idejét meghatározta stb. lehetetlen volt a' közelebbről érdeklettek 's némi eddigi hasznoktól elesők' boszúságát kikerűlnie. A' polgári törvénykönyv, melly már nyomtatásban is megjelent, több akadályokra, leginkább a' kitört ozmán háborúból származókra találván, folyamatba nem hozaték 's csak mint könyvkereskedési áru létezett Magyarországban. De a' büntető törvény' új rendszere, melly ha bár nem volt is magában véve tökéletes, de a' bűn és büntetés között a' réginél jobb arányt állítva fel, gyakorlatba tétetek a' törvényszékeknél; 's az e' rendszer' következtében behozott változások: az úriszékeknek az ugy nevezett kard' jogától megfosztása, a' halálos büntetések' megritkítása által szaporodott rabtartási költségek, mellyeknek részét a' földes urak is kötelezettek viselni, de kivált az, hogy a' nemességre némelly, még rendőrségi vétségek miatt is, a' nemesi jog' elvesztésének büntetése iratott, nem kevéssé bántá a' minden oldalról megtámadott nemességet.

(Folytattatik.)

Horváth Mihály.

Mignon' dala.

Goethetől.

Ismered a' hont? hol czitrom virúl,
Arany narancs ég lombok' árnyirúl,
'S a' kék egekről lágy szellőcske száll,
Alant a' myrtus, fenn a' repkény áll,
Ismered azt?
Felé, felé
Ohajt e' szív, o kedves, vígy felé.

Ismered a' lakot? 's oszlopsorát,
Fénytermeit, csillámló csarnokát,
Hol márványszobrok állnak intve rám:
Mi vérzi kebledet, szegény leány?
Ismered azt?
Felé, felé
Ohajt e' szív, o védem, vígy felé.

'S a' bérczet, hol villámfelhő evez,
Az öszvér ormán ködben tévedez;
Barlangiban ős sárkányfaj tenyész,
Az omló szirt habzó örvénybe vész,
Ismered azt?
Felé, felé
Ohajt e' szív, atyám, o vígy felé.

Sz. Miklós.

Vért vérért.

(Folytatás.)

VI.

A' góth izlésű roppant ivezetű monostor' belsejében Antoníta' beléptekor már azon ünnepies félhomály uralkodék, melly olly varázserejű hatást szokott szülni, hogy a' vallástalan kéteskedő is akaratlanul szent borzalomtól érzi magát megragadtatva, midőn rögtön az illy istenházba lép, mennyivel szentebb érzelmeket ébreszt tehát tiszta mocsoktalan kedélyekben az illy pillanat! Még Emílio' forró búcsucsókja lángolt Antoníta' ajakin, midőn a' monostor' ajtajához érkezék; de alig lépé keresztül annak küszöbét, 's már csupán segélyért dobogva szíve atyjáért a' mindenhatóhoz, és a' földiebb érzelem eltűnni lőn kénytelen a' szellemi kötelesség' hatalmas szózata elől. Minden lépéssel szelídebben hullámzék Antoníta' szenvedélydulta keblének zajgó tengere; kedélye minden újabb lépte után magasb szellemi irányt vön, 's midőn a' szent szűz' kápolnájában az oltár' elébe térdelt 's szemeit a' gyönyörű Máriaképre emelé, mellyre kimondhatlan bájt árasztott a' lenyugvó napnak utolsó sugára, — akkor már nem az indulatos spanyol hölgy, hanem tulvilági dicsöült szeráf látszék szive' mélyéből könyörgést intézni a' mindenség' urához. Nem vakbuzgalomtól torladozó dagályos beszédárral, vagy izzó máglyákkal kellett volna a' középkor' sötét századiban istenimádásra unszolni a' hitleneket, hanem inkább illy szivemelő jelenetek' tanuivá tenni, mert félelem és ámitás mindenkor csak megvetésre méltó egyéneket térithettek véleményváltoztatásra; hol nem az önkénytes meggyőződés' tiszta forrása szüli az elveket, ott nem sokára romlottság üti föl undok zászlóját.

A' napsugár a' góthfestvényü hegyes ablakon annyira megtöretve hathatott csak a' kápolnába, hogy csupán a' képet világíthatá meg, mi, ellentétben az egyébiránt minden oldalon mindinkább növekedő sötétséggel, még sokkal varázslóbbá tevé a' gyönyörü festvényt. Azonban nem csupán Antoníta' szemei függöttek a' szent szüzön; utána, töle egészen észrevétlenül, egy magas ifju lépett a' kápolnába, 's az oszlopok' egyikéhez támaszkodván, szemeit váltogatva majd a' buzgó könyörgésbe merült hölgyön, majd pedig az igéző oltárképen legelteté. A' templomból meghatólag hangzék az orgona, és gyöngülve, de egyszersmind elragadóbban rezgé keresztül a' kápolnát.

‚Isteni!' — sohajta örömittasan 's alig hallhatólag az említett ifju, ki darab idő óta alig vevé le szemeit az oltárképről, 's elragadtatva tön előre egy lépést, hogy tisztában kivehesse minden vonását.

„Az imádkozó hölgy?" kérdé mellette suttogva egy középkoru férfi, ki alkalmasint még előtte érkezék a' kápolnába, 's eddig valamellyik oszlop mellett rejtőzék, mert különben bizonyosan korábban észrevette volna öt az ifju.

‚Az imádkozó úgy, mint az imádott; elragadtatásom minden különböztetésre alkalmatlan' lön az ifju' lelkesült, de halk hangon mondott válasza.

„Ennyire elragadtatva csak valódi műértő lehet. Szeretném önnek öszinte itéletét hallani e' képről; de meg kell jegyeznem, hogy csak az imádottat értem, mert éveimben az imádkozó szüzek nem birhatnak előttem annyi érdekkel, mint a' vászonra várázsoltak."

‚Ön megtisztel engem bizalmával, annyival is inkább, minthogy fölingerült érzelmek inkább költészileg szólásra alkalmasak, mint hideg és alapos műbirálatra, mire higgadt vérből származó itélet kivántatik. Én csak annyit mondhatok önnek, hogy képtől még soha nem érzém magamat ennyire elragadtatva.'

„Az hihetőleg leginkább a' körülményeknek tulajdonitandó, — a' szép imádkozó hölgy —"

„Nem, nem, higye ön, a' kép teszi őt érdekessé mostani helyzetében, 's korántsem ő a' képet. A' mennyei szűz' isteni mosolya dicsőülést áraszt e' földi lény' arczára, 's azért semmit nem veszt mindenható szépségéből, holott ezen imádkozó hölgy bizonyosan veszitend kecseiből, mihelyt mindennapiabb helyzetben fogjuk őt látni.'

„Az ön' itélete igen hizelgő."

‚Csak való!'

„A' művész, ki a' képet készité, még is minden esetre hizelgésnek tartja azt, mert meg van győződve, hogy föstvényében nem érte el azon tökélyt, melly után első ecsetvonása óta szünet nélkül törekszik."

‚Jól értem-e önt? Talán épen ön — ?'

„Igen is; én föstém a' képet."

‚Kezét, jeles művész! bár fényt 's kínseket nyujthatnék önnek baráti kéz helyett.'

„Maga a' korona is silány bábjáték a' megtisztelő baráti kézszoritás' ellenében."

‚Ön bizonyosan Luigi?'

„Igen is, az vagyok."

‚Mindjárt gondolám, mert művészetszegény vandali korunkban csak ön teremthet illy isteni művet, csak ön, kinek tisztelettel hódol Spanyol- és Olaszország.'

„Ezuttal még is vissza kell utasítnom a' dicséret' nagyobb részét, mert e' kép csak másolat, 's a' dicséret csupán az eredeti' teremtőjét illetheti."

‚Másolat?'

„Ugy van, senor, másolat. Az eredetit senor Emílio Calderon de Oca szerencsés birni; ön bizonyosan ismerni fogja e' nagy reményü ifjút?"

‚Látásból 's hiréből igen; de nem tudám, hogy régi remek föstvények' barátja, 's hogy illy jeles Máriaképet bir csarnokában.'

„Nem szent kép az eredeti, senor, hanem gyönyörű hölgyé, kinek egyetlen mosolya a' legbuzgóbb térítőt is hittagadóvá tehetné. A' vatikáni csarnokban sem láték hozzá hasonló madonnaképet."

A' két férfit annyira elragadá a' lelkesülés, hogy mindinkább hangosan kezdének szólni, mi természetesen megzavará Antoníta' imádságát és magára vonà figyelmét, főleg, miután Emílio' nevét hallá emliteni; Luigi' utolsó szavai pedig annyira fölháborìták őt, hogy mindig gyorsabbuló léptekkel siete a' templomajtó felé, és egész teste remegni látszék.

„Elriasztók hangos beszédünkkel a' szép senorität, — szóla folytatólag Luigi, — igen sajnálom."

‚'S ki e' képnek eredetie?'

„Senor Emílio' édesanyja."

‚Ön tréfál.'

„Épen nem. Férje, Emílio' atyja, ezen oltár alatt nyugszik. A' szüléit forrón szerető fiu e' képet fösteté az oltár fölé. A' szűz' képe anyjáé' fiatal éveiből, a' mellette álló Józsefé pedig atyjának képmása; holnap születésnapja lesz senora' Juánának, és a' jó fiu e' képpel akará meglepni édes anyját. Ma állíttatám föl a' rámát, 's megtekinteni jövék most művemet, hogy lássam, milly hatást szül esti szürkületben napsugárvilágitás mellett. A' siker minden várakozásomat meghaladá."

‚Milly boldog ön, senor Luigi, ki néhány ecsetvonással másokat 's egyszersmind ön magát örökiteni képes. Hol azon király, ki mindenhatónak vélt erejével illyesmit tehetne?'

Huzamosb ideig beszéltek még illy hangon Luigi és az ifju, 's meg sem álmodák, milly iszonyu tettnek veték meg néhány szóval talpkövét. —

A' cadizi corregidor súlyos léptekkel 's pillanattól pillanatra aggályosb szivvel járdalt föl 's alá lyanya' dolgozó termében, félelem' 's vigasztalás' azon kétes érzetével küzdve, melly gyakran a' legnagyobb rosznál is nyomasztóbb hatást szokott gyakorlani az emberi kedélyre. Ő szereté lyányát, 's e' szeretetnél egyéb szenvedély talán nem is uralkodék közönyös irányzatu keblében, és épen ezért reménylhetni vélé, hogy Antoníta meg fog egyezni kivánatában, mert meggyőződve gondolá magát lenni arról, hogy hasonló esetben ő nem lenne képes szüléivel ellenkezni; más oldalról azonban vele született félénk kéteskedése szüntelen azon godolattal kinzá őt, hogy a' hölgyi szerelem erőt veend a' gyermeki érzelmeken, 's ezt annál inkább gondolá könnyen megtörténhetőnek, mivel órája hétre mutatott már, 's Antoníta még mindig késett megjelenni az elhatárzó válaszszal, melly egész jövendő lételét, söt életét, vala elhatárzandó.

Végre minden türelmét elveszté don Ramirez, 's szolgát külde a' monostorba lyánya után, kinek hosszas kimaradása már gyanút

is kezde gerjeszteni félénk szivében, mert ugyan nem birhatá-e szökésre a' szerető lyányt Emílio, ha vele találkozék? E' gondolatot mindinkább szaporított okokkal támogata Ramirez, 's utoljára annyira bizonyosnak képzelé azt, hogy már maga akart indulni a' monostorba, midőn még jókor eszébe juta, hogy több hű barátnéja lakja Antonítának a' monostort, 's igy lyánya igen valószinűleg valamellyikhez tanácsot ment kérni e' fontos ügyben. E' gondolat eleinte némileg vigasztalá ugyan az agyrémteljes kétkedőt; de e' vigasztalás igen mulékony volt, és csakhamar azon új aggálynak adott helyet, hogy titka könnyen felfödöztethetik, ha Antoníta, tanácskérés közben, többet találna szólani, mint tulajdonkép tanácsos lenne. Épen tovább akará fonni kinzó álokoskodásit Ramirez, midőn az ajtó megnyilt, 's ünnepélyes, de egyszersmind ravasz tekintettel belépett don Guritan.

‚Don Guritan!' e' két szó volt minden, mit Ramirez remegő ajkakkal kimondhata, mert bakót vélt látni az álnok cselszövőben, ki halálra jő vezetni öt. Gurítan sátáni kárörömmel legelteté villogó szürke szemeit a' corregidor' halványuló arczain 's fanyar-édes mosolylyal szóla: „Üdv önnek, derék corregidor, 's szabad mondanom, kedves atyám?"

Ramirez verejtékcsöppeket érze homlokára tolulni, 's szemeit majd az irószekrényen álló órára, majd pedig az előtte álló Guritan' kémtekintetére függeszté, 's végre alig érthetőleg csak e' szókat hallatá: ‚Minden perczben várom lyányomat a' monostorból —'

„Isten' áldásáért ment imádkozni frigyünkre?"

‚Reménylem —.'

„Én is! Barátink gyülekezni kezdenek a' nagy teremben; nem tanácsos őket sokáig egyedül hagynunk, mert hosszas tanakodás habozókká tehetné őket."

‚Gondolja ön?'

„Igen, 's azért ohajtanám minél előbb tudni, hogy tulajdonkép mit határzott a' szép senoríta? Azonban még néhány fontos előzvényről szükség végeznünk, mielőtt elhatárzó lépéseket tennénk. Itt vannak levelek Palillostól ön számára, itt mások Cabrerától; terveinket mind helyben hagyják. Ön elnöke lesz az alakitandó juntának, én pedig első titoknoka."

‚De számolhatunk-e segélyre a' király' vezéreitől?'

„Ők igérik ugyan; de én nem adok hitelt szavoknak, mert magok is igen szorult állapotban vannak. Egyébiránt pedig mentsen isten az olly segélytől! Don Ramirez, egész nyiltsággal szólok most önhöz: mért legyünk mi szolgák, midőn urak lehetünk? Miért játszunk mi e' gyönyörü várost don Carlos' gyönge kezeibe, ki elég gyáva volt önként elhagyni e' boldogtalan országot, mellyet egyedül az ő érdekei boritottak el emésztő lángokkal?"

‚Nem értem önt, don Guritan?'

„Világosabban szólok. Gondolja ön, hogy kedvem van másért életemet koczkáztatni, midőn sokkal czélszerübben magam' számára használhatom azt? Olly botor nem vagyok. Ön nagy mértékben birja a' nép' bizalmát, egész Cadiz haragos tekintettel szemléli a' madridi kormány' tetteit, mellyek végromlással fenyegetik az alkotmányos szabadságot! néhány szó öntől az egész lakosságot fölfegyverzi 's egy óra alatt halva leend a' katonai őrség' azon része, melly hű marad a' ministerekhez. Mondják, hogy a' szelidült oroszlán is dühre lobban, ha véletlenül vért onta, illyen a' nép is; eleinte don Carlost, a' vallást és ősi szokásokat fogja ön emlegetni, a' nép erre bizonyosan hajlani fog, 's fogadom, mihelyt vértől párolgó fegyvert tartand kezeiben, azonnal mindenre kész lesz."

‚És akkor?'

„Akkor ön mondani fogja, hogy Cabrera nem tartá meg szavát és az igért segély elmaradt, hogy a' szabadság a' legfényesb 's legboldogabb szolgaiságnál is többre becsülendő, hogy szabaddá minden ember teheti magát, 's hogy csupán az nem méltó az isteni adományra, ki nem merészel olly tettet elkövetni, mellyel megszerezhetné azt, 's több illyesmit, mivel lelkesülésre szokás gerjeszteni a' köznépet. Én egy csapat zsoldost gyüjték, kik angol lobogó alatt a' kikötő előtt vitorláznak föl 's alá, ezek egy intésre partra szállnak, az örömittas néppel egyesülten a' san-sebastiani erősséget egészen váratlanul megrohanják 's elfoglalják, és néhány nap alatt függetlenné teszszük az egész tártományt."

‚Borzadok e' merénytől 's kivihetlen agyrémnek kell azt tartanom.'

„Ön csak tegye meg azt, a' mit mondék, 's a' többit bizza reám. Ön elnöke leend a' respublicai juntának, én pedig erős karokkal kormányzandom a' tartományt. Egyébiránt azt igen jól tudja ön, hogy visszalépésről szó sem lehet, miután már ennyire jutottunk. Barátinkat mindazáltal még az előbbi véleményben kell hagynunk, mert merényünk' nagyszerűsége könnyen elriaszthatná őket.“

(Folytatása következik.)

Nagy Ignácz.

A' zongora' királya köztünk van. De ne várjátok azt, hogy bíráló értesítést adjunk versenyeiről, mellyek nem versenyek, mert ő versenytárs nélkül áll; játékáról, melly sokkal mélyebb forrásból fakadó valami, hogysem játéknak nevezhetnők; modorjáról, ha egy teremtő költői lélek' sajátságos jelentkezését modornak szabad mondani; ne várjátok hogy zongorászt ismertessünk: arra elégtelenek vagyunk. A' műszellem' nyilatkozásaiban határ van, mellyen túl nem fogalom az többé, mit felveszünk, hol eszme többé nem fejlődik, 's az érzés olly pontra magasztaltatik, mellyen öntudatlanul, szenvedőleg ragadtatik. 'S e' határszéleken kezdődik Liszt' birodalma. Mi tehát Lisztről szólunk nektek, mint nekünk megjelent, mint reánk **hatott**.

Egy, harminczadik évét még el nem ért ifju férfi lép ki, 's ezer kéz' tapsaitól reng a' terem. Ő egyik kezével a' hangszerre támaszkodva, mély meghajtással fogadja a' lelkesedett üdvözletet, nem mint mi azt tánczmesterünktől tanultuk, hanem, ha van lelketek gondolni e' gondolatot, 's kimondani e' szót: ügyetlenül! Igen, de ki nézett e' kebelbe, hogy lássa, miképen abba e' percz minden életet visszatolt, 's azért teljesítik e' kezek, e' lábak, e' derék tökéletlenül a' betanított szolgálatot. Egyedül az arcz derül fel édes keserűen, nyájas köszönetet inteni a' részvétért, mellyet ő életerejének egyegy részével vásárolgat meg.

'S leül; újai a' billentyűkre szöknek, 's az első hanggal változik az arcz, a' termet. Ez fölegyenesedik, az inak feszűlnek, az izmok duzzadnak a' harmoniák' táncza alatt. Az arcz? Láttátok-e Bonaparte' fejét azon időből, midőn Egyiptom' gúlái alatt járt, midőn a' havasokon rontott által: ez ember testvére, gyermeke lehetne, olly meglepő a' vonalok' rokonsága. 'S ez arczon — melly szép volna, ha a' benn lobogó tűz rózsáit el nem hamvasztá, 's az indulat' vulcánja láváival barázdákat nem von benne — lelki csend terjed el, hasonlólag egy óvilági szoborfejhez, mellyen nyúgalom 's fenség ül. De benn az alkotó szellem' hatalma szövi a' hangok' regéit; és csak néha, midőn az árieli lebegéseket vihar váltja fel, ront keresztül e' hév a' kérgen, a' vonások felélednek, neki keménnyednek, elkomorodnak, a' megüvegesedett szembe az élet' fénye tér vissza, 's pillantása láng és tör; ritkábban, mint villám az éjet, rövid mosoly deríti fel az ábrázt. Előtte a' zongora; de az egy övele, ő a' költő, ez lelkének nyelve; 's e' versek, mellyek nem füzettek össze szavakból, e' rhythmusok, mellyeknek senki sem irta meg szchemáit, értetnek 's éreztetnek a' sokaság által. 'S ez így megyen, míg a' gyenge test megrendűl a' csoda munka alatt 's az elszorult mell mély lélekzetekben kapkod levegő után.

Versenyeiben, mellyek közől bennünket itt az illet legközelb, mit a' mult szombat' estvéjén, a' magyar színen, annak javára, adott: hol saját műveit hallottuk, idegen eszmék' fonalán mozgó képzelem-rhapsodiákat; hol más mesterek' zenéit, de úgy, mint ő azokat saját egyediségével felfogta, megemésztette. Jan. 4dikének estvéjét azzal a' lelkünkbe oltott Rákóczy-menettel fejezte be, közbe szőve 's elhintve phantasiája' gazdag virágaival. Barátjai ('s azok itt számtalanok) úgy akarák, hogy ez est, melly azon szép örömmel töltött el, körünkben üdvezelhetni lángeszű hazánkfiát, reá nézve is ünnep legyen; 's hiszszük, hogy az az volt neki, hogy ő azt élete' legszebb napjaként őrzendi emlékezetében. A' tapsvihar még zúgott a' házban, midőn több előkelő férfiak a' színpadra kilépvén, egyikök valamennyi tisztelői' nevében egy régi magyar díszkardot nyújta neki emlékül. A' megtisztelt láthatólag meg volt indulva, 's miután a' karddal körül vala övezve, 's az első megillettődésből felocsult, a' küldöttek' egyike által köszönetet fejeze ki, de engedelmet kérvén, hogy maga is szólhasson, habár nem hazai nyelven, mellyet, a' hazától távol, idegen befolyások között nevelkedvén, magáévá nem tehetett. Az egész ház kivánta őt hallani, 's ő megszólalt *):

„Mes chèrs compatriotes! — car ici il ne m' est pas guère possible de voir seulement un public! — Ce sabre, qui m' est offert par les représentants d' une nation, dont la bravoure et la chevalerie sont si universellement admirées; je le garderai toute ma vie comme la chose la plus précieuse, la plus chère à mon coeur.

*) Drága honfi társaim! — mert itt lehetetlen pusztán közönséget látnom! — E' kardot, melly nekem olly nemzet' képviselőitől nyujtatott, kinek vitézsége 's lovagisága olly közönségesen bámultatik, egész életemben őrzeni fogom, mint a' legbecsesb, szivem előtt legdrágább kincset.

Vous exprimer par des paroles, surtout en ce moment, où la plus forte émotion opresse ma poitrine, combien je suis profondément touché et reconnaissant de ce témoignage de Votre sympathique estime, de Votre chaleureuse affection, je ne le puis en vérité point. Pardonnez moi donc mon silence sur ce point, et croyez bien, que je ferai tous mes efforts pour Vous prouver, et bientôt, j'espère, toute ma gratitude par des oeuvres, et des actes, ainsi qu'il convient à un homme, qui se glorifie d'être né parmi Vous!

Qu'il me soit pourtant permis de dire quelques mots dès aujourd' hui.

Ce sabre, qui a été si vigoureusement brandi autrefois pour la défense de notre chère patrie, est remis à cette heure entre des mains faibles et pacifiques. N'est-ce pas là un symbole? N'est-ce pas dire, Messieurs, que la Hongrie, après s'être couverte de gloire sur tant de champs de bataille, demande à cette heure aux arts, aux lettres, aux sciences, amies de la paix, de nouvelles illustrations? N'est ce pas dire, Messieurs, que les hommes d'intelligence et de labeur ont aujourd' hui aussi une noble tâche, une haute mission à remplir au milieu de Vous?

La Hongrie, Messieurs, ne doit rester étrangère à aucune gloire. Elle est destinée à marcher à la tête des nations par son héroïsme, comme par son génie pacifique.

Et pour nous, artistes, ce sabre nous est aussi une noble image, un éclatant symbole.

Des pierreries, des rubis, des diamants ornent le fourreau, mais ce ne sont là que des accessoires, de brillantes futilités: la lame est au fond. Qu'ainsi il y ait toujours dans nos oeuvres, sous les mille formes capricieuses dont se revêt notre pensée, comme la lame dans ce fourreau, l'amour de l'humanité et de la patrie, qui est notre vie même! —

Qui, Messieurs, poursuivons par tous les moyens légitimes et pacifiques l'oeuvre à laquelle nous devons tous concourir, chacun selon ses forces et ses moyens.

Et si jamais l'on osait injustement, violemment nous troubler dans l'accomplissement de cette oeuvre, eh bien, Messieurs, s'il le faut, que nos sabres sortent encore du fourreau: ils ne sont point rouillés, et leurs coups seront terribles encore comme autrefois! — et que notre sang soit versé jusqu' à la dernière goutte pour notre droit, le roi et la patrie!"

Képzelhetni, milly öröm zajgott az újra megnyert, hogy úgy szóljak, rendeltetésébe e' napon beavatott lelkes, jeles hazafi elébe. 'S a' nép kiomlott a' házból, hol számos szövétnek vevé körébe a' hazafi müvészt, 's a' zene, az éljenzaj, többszöri megállapodások, rövid beszédek és kézszorítások által félbe szakasztva, elkiséré lakjáig, hol egy más hangásztest várta éji bucsuztatójával.

Liszt, müvészi vándorlatain fejedelmek- és közönségeknél mindenütt kitüntetést aratott; itt, a' honfiaknál, szeretetre talált, 's ez a' nemes kebelnek mindennél több.

Az élet' telje bár gyönyörre inti,
'S biztatva utját fris rózsákkal hinti,
Kényén röpítve ösztönárjait:
De túllebegve hont esdő reménye,
A' külföld' minden bájos tüneménye
Nem oltja lelke' csendes vágyait.

— — — —

'S tovább tovább megy, míg a' czélhoz ére,
Hol mind az, mit hajdan fellengve kére,
Édes valóra létesülni kész;
Bár a' szerencse nyilt ölébe zárja,
'S körültündökli a' hír' csillagárja,
Míg szíve ver, csak vissza-visszanéz.

(*Kisfaludy Károly.*)

Ne irigyeljétek dicsőségét: ő megérdemelte azt: ő tettel kezdé —, ő tettel fogja be is fejezni. **S. F.**

Szavakkal fejezni ki, 's kivált e' perczben, midőn a' legnagyobb megindulás fojtja keblemet, mi mélyen vagyok megilletődve e' rokonszenvü becslés', e' hév kedvelés' bizonyságai által; úgy hálámat is szavakba foglalni, képes nem vagyok. Bocsássanak tehát meg, ha erről hallgatok; 's higyék el, miképen minden erőmet arra fordítandom, hogy — 's reménylem, nem sokára — hálámat tettek, cselekvések által bizonyítsam be, mint illő ahhoz, ki arra, hogy Önök közt született, buszkélkedhetik.

Mindazáltal legyen szabad még néhány szót szólnom.

E' kard, melly egykor olly hatalmasan forgott édes hazánk' védelmében, ez órában gyenge és békés kezekbe tétetett. Nem jelkép-e ez? Nem az van-e ez által kimondva, Uraim, hogy Magyarország, miután magát annyi csatasíkon dicsőséggel övezte, jelennen a' müvészetektől, literaturától, tudományoktól, mindannyi barátaitól a' békének, várja újabb koszorúit? Nem az van-e ez által mondva, hogy az értelmesség' és munka' embereinek mai nap szintolly nemes feladás, szintolly magas hivatás jutott közöttünk?

Magyarországnak, Uraim, nem szabad nélkülöznie egy német is a' dicsőségnek. Ő arra van rendeltetve, hogy mind bajnoksága, mind békeszelleme által más nemzetek felett haladjon.

De hozzánk müvészekhez is nemes jelképül szól e' szablya.

Drágakövek, rubinok, gyémántok ékesítik a' hüvelyt; de mind ez melleslegség, csillogó hívság: az aczél benn rejtezik. Így rejtezzék azon ezer szeszélyes formák alatt is, melylyekbe a' gondolat ruházkodik, minden tetteink' mélyében emberiség' és azon hon' szerelme, melly egy életünkkel.

Igen, Urak, minden törvényes és békés eszközökkel törekedjünk e' munkán, mellyben mindnyájunknak részt kell vennünk, kinek kinek erejéhez, módjához képest.

'S ha valaha lenne, ki igazságtalanul, erőszakosan zavarni merne hivatásunk' betöltésében, akkor — legyen! Urak, ha kell! — hagyják el kardjaink a' hüvelyt: azokat rozsda még nem emésztette meg, és csapásaik irtóztatók lesznek mint hajdan voltak! — és vérünk ömöljön ki utolsó cseppjéig igazunkért, a' királyért 's a' hazáért!

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 12. 1840.** **4. szám.**

Tartalom: Vázolatok a' magyar népiség' történetéből. Folytatás (*Horváth Mihály*). — Búdalok (*Erdélyi*). — Vért vérért. Folytatás (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (—*jd*—).

Vázlatok a' magyar népiség' történetéből.

(Folytatás.)

Tagadhatlan, hogy e' reformok, mind a' közigazgatást, mind az igazságszolgáltatást illetők, magokban véve legüdvösebbek, de a' nemzet' történetileg fennálló institutioival összevetve, ollyanok is, mellyek a' fönebb érintett oknál 's a' mindenben önkényes, nem ritkán erőszakos létesítési módnál fogva olly nemzetet, minő a' magyar elmaradhatlanul visszahatásra ingerlének. A' lenyomott rugony erősebb volt, mintsem előbb vagy utóbb vissza ne pattant volna; 's hogy ez mindjárt az első években nem történt, oka részint az volt, hogy a' nemzet meglepeték az egymást érő, minden eddigi állapotokat felforgató 's a' gyűlöltek közt sok, önmagától a' nemzettől is kivánt újításoktól; részint az, hogy a' hatóságok, mellyek által e' reformok közzé tétettek, az eleinte nyilvánított ellenszegüléssel felhagyván, az elégületlenségre vagy ellenmondásra nem sokat ügyelő, szilárd fejedelem' rendelkezéseiben nagy részt, legalább hallgatva, megegyeztek. E' mellett a' fejedelem' kitünő erőteli személyessége, melly szándékának létre hozatában, hol akadályra talált, az erőszakos kénytetést sem veté meg, némi nagyság' nimbusával kerité be öt 's a' nemzet' szivében az aggály, elégületlenség és boszuság mellett egy német a' tisztelettel teljes félelemnek költék fel iránta, mi az indulatokat rögtöni kitöréstől visszatartá. Azután a' mód, mellyel egyeseknek ellenszegülése fogadtaték, vagy elmellőzteték, meggyőzé a' nemzetet, hogy más eszközökhöz kell nyulnia a' mind inkább fenyegető veszély' elhárítására, melly ös intézményeit felforgatni siet; illy módokra pedig a' fejedelem' szoros felvigyázata az intésétől függő tömérdek katonai erő mellett nem könnyen, nem mindjárt juthatott. A' németalföldi, hasonló okokból származott lázadás megerősíté a' nemzetet szándékában 's megveté egy messze elágazó zendülésnek alapjait. Míg ennek néhány izgatói külfejedelmekhez folyamodának, tervök' kivitelére segedelmet eszközleni, addig benn annál inkább terjedt az elégületlenség, minthogy azok, kiknek az újítások' kihirdetése 's azok' szellemének a' néppel megismertetése tisztül adaték, megbizásokban nem olly módon jártak el, hogy a' fejedelem' terveit a' nép előtt kedvező világba állitották vol-

na. A' nemzet' közönséges, elhatározott ellenszegülése a' török háború alatt kezde nyilatkozni. Az első, nem szerencsés ütközet után a' gabnatárak kiürülvén, József az ország' rendeitől nevezetes gabnamennyiséget kivánt szállittatni, nem ugyan ingyen hadi segélyként, hanem meghatározott árért, mellynek fele igéret szerint még a' háború alatt, másik fele pedig a' visszaállandó béke' idején volna lefizetendő. Mivel azonban e' rendelet a' birtokjogba önkényes avatkozás' szinét viselé, ámbár a' kiszabott ár a' volt békeidőbelit meghaladá, a' kivánt gabna még is sokaktól megtagadtaték. Az erre következett erőszak, mellyel a' szükséges gabna a' kormánytól beszedeték, egyike volt a' legsajgóbb sebeknek, 's azon következést szülé, hogy az ismételt 1789ki ujoncz- és gabnaszedési parancs közönséges ellenállásra talált; 's nyomosan intő előterjesztések, ha kormány most is erőszakhoz nyúlna, közönséges lázadással fenyegetők, érkezének a' fejedelemhez. 'S valóban, a' megyei gyüléseken, mellyek a' királyi kivánatok' tárgyalása miatt irattak ki a' kormánytól, az elégületlenség elhatározottan 's közönségesen nyilatkozék, mi most annál fenyegetőbb szint ölte fel, minthogy a' protestansok is, kiket eddig a' nyert vallásszabadság nagy részben csendben tartott, kezet fogtak a' catholicus zajlongókkal. József, kit egy részről a' török háború, más részről statusainak egyéb bonyolodásai is nyugtalanítának, aggályos szivvel hallá a' mindenfelől mindig határzottabban hangzó jelentéseket, mik szerint a' magyar örökös tartományokban egy általános lázadás készül kitörni, mellyet idegen hatalmak is nyomatékosan segitendenének. E' körülmények, 's ezeken kivül talán halála' közeledtének is érzete, továbbá annak tudata, hogy újításaiban sok még is elhirtelenkedve volt, mielőtt a' nemzet arra fogékonynyá érleltetett, végre talán lelkiösmeretesség, minél fogva terveihezi konok ragaszkodás által magyar tartományaiban a' belháború' pusztító lángját felgyujtani 's üdv helyett nyomort terjeszteni, félt, — ezek birták Józsefet azon érintett hős elszánásra, minél fogva egy 1790ki januar' 28dikán költ leiratában minden eddigi reformjait megsemmisité, Magyarországot egészen az 1780ki állapotba helyezvén vissza, 's csak a' protestansok' vallásszabadságát, a' cath. parochiák' szabályozását és a' pórosztálynak adott jogokat kimélvén meg az eltörlesztéstől.

József e' rendelménye után néhány héttel megszűnt élni. De sem e' leirat, sem utóda, Leopoldnak nyilatkozása, mi szerint kormányfoglalásánál a' magyarokat minden ősi szabadságaik' megtartásáról biztosítá 's e' végre országgyülést is hirdetett, nem nyugtaták meg tüstént a' heves forrásba hozott nemesség' egy részét. Sokan az országgyülési rendek közől még több biztosítást kivántak jogaiknak, mellyeknek megtartása, — miként egy föliratban nyilatkoznak — mindig legfőbb gondja volt a' nemességnek; ezt pedig nem másként gondolák elérhetni, mint az aristocratiának a' királyi hatalom' csökkentése általi megerősítésével. Ezen elvből vonák le aztán azon következtetéseket, mellyek a' gyülés' elején olly nagy lármát ütének: hogy t. i. a' trónkövetkezés megszakadt, a' nemzet' választási joga ismét föléledett, minél fogva Leopold' elválasztásánál új választási szerződés alkotandó, továbbá hogy a' József alatt kinevezett tisztviselők, mint törvénytelenek, letétetendők, 's a' választási jog, még a' papságot illetőleg is, a' fejedelemtől elveendő 's az országgyülési rendekre ruházandó. De még itt sem állott meg a' jogainak megsértése által fölingerlett nemesség: mintegy kárpótlásul a' József alatt történtekért, 's ovásul hasonlók ellen a' jövőben, azt határzá, hogy minden hatósági, megyei, kamrai, bányászi, harminczadi, só- és postai hivatalok ezután csak birtokos nemesekre ruháztathassanak, azoktól nem csak minden idegent, hanem nemtelen magyart is kizárván. Az első, trónt illető pontokat letéteté ugyan szilárd állhatatossága által a' fejedelem; de az utóbbiak új zavarok' magvát hinték el 's jelszavai lőnek a' nemesség és a' polgár- 's pórosztály közti új harcznak. Mert midőn a' nemesség tulzó hevében nem csak Józsefnek a' pórosztályt illető rendelményeit, hanem még M. Terézia' urbéri rendszerét is mint országgyülésen kivül, 's igy törvény ellen alkotottat, eltörölni szándékoznék, több megyékben 's nevezetesen Szabolcsban röpiratok jelentek meg, a' pórokat lázadásra ingerlők a' nemesség ellen, melly öket ismét rabszolgaságba szoritani akarná. A' pórosztályhoz hozzá kapcsolta magát az emlitett nemesi határzatok által mélyen sértett polgárság; 's a' kir. városok egymással 's a' pa-

rasztsággal egyesületre lépvén, olly tartalmú kérelmet nyujtának be a' fejedelemnek, hogy vagy védje őket a' nemesi önkény 's nyomás ellen, vagy nekik is engedje meg, tenni, mit hasznok kiván, miként a' nemesség a' jelen körülményekben valóban azt teszi. A' kedélyek e' két osztályban annyira ingerűlve valának, hogy aligha nyilvános lázadás nem tör vala ki, ha egy részről a' fejedelemnek mindennemű védelmet igérő nyilatkozásai, más részről a' nemesség' engedékenysége 's igéretei: a' jelen gyülésen a' két osztályról is kellőleg gondoskodni, le nem csendesítik az elkeseredteket. A' nemesség mennyire tartott e' kitöréstől, mutatja az, hogy már fegyverkezni 's zászlóaljakat alkotni kezdett. Erre azonban szükség nem lőn. A' fejedelemnek szelíd és bölcs viselete 's intézkedései a' zavart végre minden oldalról lecsillapíták.

Így menté meg a' nemzet alkotmányát 's nemzetiségét az utólsó zivatarból; — így a' polgári és pórosztály is jogait az azt elnyomni vágyó nemesi önkénytől. József reformjai, mellyek a' nemzeti élet' minden elemeit felforgaták, leghatékonyabb ösztönök valának a' III. Károly óta ónálomban tespedő nemzetnek fölébresztésére; olly formán hatának azok rá, mint a' kóranyaggal megtelt betegre a' hydropathia. E' harczában a' nemzet sok jót elvállalt, sok jót elvetett, csak hogy alkotmányát sajátságos alakulásaitól, mellyek e' csodálatosan összerakott épületet belviszonyaiban támogatják, vagy összekötik, megfosztatni ne engedje. Miként egy jeles német iró mondja: „egy, az autocratia' elve 's mindent átfogó kormányorganismus szerint elrendelt, egybehangzó gépely' eszméje eltünt a' tarkán vegyűlt, különbözőleg számított, sokfélekép lépcsőzött, egymással ellenkező létrészekből álló 's még is egy egészet alkotó népegyesületből, mellyben a' királyság egységként tünik ugyan elő, de melly a' tagok' mindegyikét más, sajátságos módon föltételezi."

A' törvényhozás, melly, miként láttuk, József által önkényesen gyakoroltatott, Leopold alatt régi alakjába térvén, egyedűl a' megváltozott állapotok', megsértett jogok' helyreállításával, a' nemzeti nyelv' és függetlenség' biztosításával, a' perfolyami zavarok' elintézésével 's hasonnemű, a' mult állapotokra visszaható tárgyakkal foglalkodik. A' választmányok' alkotása, mellyek a' 67dik törvényczikk' erejénél fogva a' nyilvános ügyek' minden ágaiban teendő javítások' kidolgozására rendeltettek, nyilván tanúsítják, hogy József' reformjai a' közigazgatás' minden részeiben fölvilágosíták 's vele az alkotmány' hibáit és hiányait élénkebben megismertetvén, azok' orvoslásának és pótlásának szükségéről tökéletesen meggyőzték a' nemzetet; tanúsítják azt is, hogy a' nemzet, első hevének kibuzogta után, nem idegenkedett némelly, a' Józseféihez hasonló ujításoktól, csak hogy azok törvényes úton tétessenek; 's e' törvényszerűség' hiánya okozta, hogy a' rendek a' törvényes formákhoz 's a' nemzet' törvényhozási jogához hévvel ragaszkodva, olly józsefi intézkedések' eltörlését is sürgeté, miknek jóságáról vagy igazságszerűségéről nem lehete meg nem győződnie.

A' hadügy József által igen kimíveltetett. Mellőzöm a' fegyverek' tökéletesbítését, a' hadsorok- 's egész tömegeknek mindinkább kimívelt gépszerű mozgásait 's fordulatait, a' felállított szoros, sok tekintetben embertelen fegyelmet, a' toborzók általi önkénytes, katona-szedést, melly mindinkább gyakorlatba jövő szokás alkalmasnak látszék egy, az autocrata' intésétől függő, engedelmes haderőt összegyüjteni stb. Azon egyet említem, hogy az országtól törvényszerűleg állított ujonczok általán véve mindenütt erőszakkal tétettek azon állapotba, mellyben az emberi 's polgári jog kegyetlen bánásmódnak adaték martalékul. Az austriai monarchia hadi kormányának azonban dicséretére válik, hogy öt a' humanitas nem terheli azon váddal, mint több más országbelieket, hogy vállalatainál érzéketlen lett volna az emberi nyomor 's életveszteség iránt; József a' török háborúban szép példáját adá ebbeli emberiséges érzetének. Nem csekély kárára volt azonban a' nemzetiségnek, hogy e' korban a' magyar ezredek is egészen német lábra állíttattak; 's részben talán e' körülménynek tulajdonítható, hogy a' polgárság 's katonaság közti ellentét' elve mindinkább határozottabban kifejlett 's jelentkezett a' közéletben. Egyebek közt pedig ez is oka volt annak, hogy a' katonatartás a' népnek sulyos terhére kezde válni 's az 1790ki rendek szükségesnek láták, választmányt rendelni azon módnak kidolgozására, mi szerint a' katonatartás az ország' lakosinak minél kisebb terhével 's azoknak erkölcseivel összhangzólag eszközöltessék.

Horváth Mihály.

(Vége következik.)

Búdalok.

III.

Nem szólanék, de választ
Szótlan miként vegyek?
Másé ha szíved, úgy én
Boldog kivel legyek?

Kiben szeressem úgy én
A' sorsot, életet,
Magára hagyva bennem
Öröm- 's buérzetet?

Kiben találjam én föl
Magam, 's hű másomat,
Szegényre válni tudjam
Minden világomat?

Könnyű lesz úgy nekem majd
Bút búra dallani.
Nehéz nehéz örökre
Csak híred' hallani.

IV.

Távol vagy e' kebeltől,
De látván látlak én,
Oh Ilma! érdemidnek
Legkellő közepén.

Mi haszna látni téged,
'S nem birni szépemet.
Mi haszna áldozom fel
Hitért reményemet.

Könyörgj a' szenvedőért,
Ki búban meghajol,
Te nem bűnben fogantál,
Te meghallgattatol.

Rövidke pásztoróra
Adott és visszavett.
Szent isten! annyiért e'
Szív már megszenvedett.

Erdélyi.

Vért vérért.

(Folytatás.)

Ramirez feneketlen örvénybe látá magát sodortatni és annyira borzadott Guritan' tervétől, hogy már ohajtani kezdé, bár inkább ellenszegülésre határozná el magát." Antonita, mert a' bizonyosnak látszó haláltól sem irtózott már olly igen, mint ezen embertől, ki egyszerre annyi érdeket és embert volt képes megcsalni 's álnokul elárulni. Jobb meggyőződése erőteljes határzatra kezdé buzdítani lelkét, 's minden személyes érdeket feledve, csupán a' haza' szent ügyét látá veszélyben, melly don Guritanhoz hasonló ember' kezeiben minden esetre inkább lett volna koczkáztatva, mint bármelly rosz kormányéban, mellyet előbb utóbb csakugyan mindenkor bizonyosan megbuktat a' hatalmas közvélemény, mert azon ember még nem születék, ki egész életén keresztül büntetlenül daczolhatna a' hatalmak' e' legóriásbjával. Egyetlen pillanat még, 's a' különben gyönge corregidor' férfias nyilatkozata alkalmasint elnémitotta volna Guritant, mert hol azon gazfi, kit a' böcsület' érczszava meg ne renditne legalább pillanatnyira? De késő volt. Mielőtt még rendbe szedhetné habozó gondolatit don Ramirez, megnyilt az ajtó, és sietó léptekkel közelíte Félipa.

„Hol lyányom? — kérdé öt hirtelen a' corregidor, a' pillanat' veszélyességén kivül minden egyebet rögtön feledve, — már szolgát küldék utána.' —

„Ide vártuk a' szép senorität" szóla hizelgőleg Guritan, tudván, mennyi függ a' duena' jó kedvétől, midőn védencze' szerelme után esenk valaki.

„„Állapotja nem engedi, hogy most ide jöjön.'"

„Talán beteg —?'

„„Nem; tulajdonkép magam sem tudom, mi baja. A' monostorba egyedül ment, mert nekem még valamelly elkezdett dolgot kelle bevégeznem. Midőn utóbb érte menék, félutban találkozám vele. A' senoríta magán kivül látszék lenni, szemei égtek, ajkairól szederjesség üzé el a' granátalma' színét és arczán haragpir és halálos sápadtság váltogaták egymást. A' házba érkezvén, nem akart ide jöni, hanem tulajdon szobámba siete velem, hol zokogva borult nyakamba, 's olly érthetlen lázas beszédeket monda, hogy már orvosért akarék küldeni, midőn rögtön magához tért, 's rövid vérfagylaló kaczaj után e' szókat intézé hozzám: ‚Ne busulj, jó Félipa, hiszen látod, hogy én is rendkivül jó kedvü vagyok, 's ugyan ki is szomorkodhatnék férfi miatt, vagy oltárképért. Vigan, duena, készülj a' jó ajándék' elfogadására, holnap menyekzőm lesz, mondd azt atyámnak, don Guritan a' vőlegény, én a' boldog menyasszony.' E' szók után ismét fölkaczagott,

és egy arczképet, mellyet mindig keblén szokott viselni, darabokra törött. Én ide sieték, 's a' monostorból visszatért szolgát minden esetre orvosért küldém, mert a' senorita' állapotját erőtetett vigsága' daczára is veszélyesnek tartom.'"

„Igen jól tevé ön, de most siessen ismét lyányomhoz; mihelyt szabadulhatok, azonnal nála leszek.'

„Még egy szót, tisztes barátném, azon arczkép, kit ábrázolt?"

„„Senor Emíliót.'"

A' duena sietve távozék, don Guritan pedig e' szókkal: „Nyolcz az óra, kedves atyám, siessünk barátinkhoz" megragadá Ramirez' karját, ki öntudatlanul követé az örvénybe a' csábitót. Így rohannak a' csörgőkigyó' torkába önkénytelenül a' vadállatok, ámbár jól érzik, hogy halálos vész vár rájok.

VIII.

Az összeesküttek nagy számmal gyültek tanácskozásra don Ramirez' lakába 's üdvkiáltással fogadák a' belépő corregidort, ki, látván, hogy szabadulásra már teljességgel nem nyilik előtte alkalom, keblében azon nemét érzé támadni a' megnyugvásnak, mellyel gyakran még a' vesztőhelyen is pohár vizet kér a' bakótól a' szegény bűnös, és szomját enyhíti, nem gondolván arra, hogy két percz mulva tapsriadás közt mutatandja kezében fejét a' népnek a' vér' embere. Ramirez' állapotja minden emberileg érző kebelben szánakozást gerjesztett volna; de Guritan csupán önzésnek hódolt és a' corregidor' levertségében új reményt láta czélja' elnyerésére, mert annál biztosabban hivé őt saját érdekei után vezérelhetni. — Több perczig némán állott don Ramirez a' gyülekezet' közepett, míg végre, engedve Guritan' unszoló 's egyszersmind fenyegető tekintetének, eleinte akadozó, de utóbb mindinkább szilárdabbuló hangon, előadá az ország' 's kormány' helyzetét, az előbbire különösen azon megjegyzést tevén, hogy az csupán korlátlan uralkodók' idejében volt hatalmas és valódilag boldog, midőn ugyan is kincshalmok özönlének minden oldalról a' hazába, 's az éles tekintetű fejedelem mindenkor meglátá az érdemet, 's illőn tudá azt jutalmazni, holott most a' szabadság' ugynevezett korszakában iszonyú adósságsúly nyomja az országot, a' minduntalan változó ministerségek pedig számtalan érdemtelen kegyenczre pazarolják a' polgári jutalmakat, míg az érdemdús hazafi csak büszke öntudatban keresheti áldozatokkal párosult fáradalminak jutalmát. Beszédének e' része szokatlanul fölhevité a' corregidort 's feledteté vele minden aggályát, mert a' meltatlanság' tövise a' legnemesb kedélyben is sajgó sebet szokott maga után hagyni, a' gyöngébb kebelben pedig evesülést okoz, melly utóbb annyira elhatalmaskodik, hogy mindenütt erőszakosan kitör és a' gyávát is nem oroszlánná ugyan, de tigrissé vagy hyenává képes tenni, melly dühében tulajdon tagjait marczangolja, ha nem férhet ellenségéhez. A' hallgatók' arczain szenvedélyek' tengere hullámzék, 's a' szónok' minden újabb szava éjszaki szélrohanat gyanánt dúlá föl a' viharzó indulatokat. A' pénztelen hidalgo görcsösen szoritá keblére foszladozó bársony köpenyét, szemei új Eldorado után égtek, mellyben már Pizarro szerepét vélte játszani; a' mellette álló jogtudós' arczán kevélység 's dacz váltogaták egymást, mert már Perez de Castro' helyén képzelé magát, mint mindenható ministert; a' kereskedő pedig újain számítgatá azon roppant uzsorát, mellyet a' korlátlan uralkodónak kölcsönzendő pénzből huzhatni reménye; 's e' három egyhangulag kiáltozá, hogy csak így juthat ismét ragyogó fény' 's hatalom' polczára az elaljasult hon és koldusbotra szorult nép. Az önzés' gyalázatos szellemétől elvakittatva arra épen nem gondolt, vagy legalább nem akart gondolni a' hidalgó, és Calatrava-rend' lovagja, hogy a' hatalom' azon magasztos századiban uralkodott önkény lemészárlott ezerek' véres könyűtengerén szállítá Spanyolországba a' távol világrész' roppant kincseit, hogy ezek csak ollyanoknak jutottak birtokába, kik a' szükölködők' erényeinek megvesztegetésére pazarkezekkel szórák a' kincseket, míg nemes czélból esengőknek sértő durvasággal mutaták az ajtót, 's hogy a' gazdagság' öszpontosulása egy osztályban még érezhetőbbé teszi a' többiekkel a' szegénységet, mert ekkor ezen utóbbihoz erkölcsi romlottság is járul, minthogy a' szűkölködő vajmi ritkán képes kikerülni a' bökezű kisértőnek hálóját!

Don Ramirez' beszéde tökéletesen czélt ért; az összeesküttek egyhangú fölkiáltással

élteték a' trónkövetelőt, ki olly hozzá méltó repkényfüzérre talált Bourgesban, 's elhatározák, hogy a' legközelebbi huszonnégy órát előkészületekkel töltvén el, másnap este összegyülendnek a' községtanácsi ház előtt, hol ünnepélyesen leend királylyá kikiáltandó don Carlos, a' corregidor pedig, mint az új kormányzó junta' elnöke, parancsot adand az ellenszegülő katonaság' fölkonczoltatására; ez utóbbit egy félénk szerzetes veszélyesnek gondolá, 's azon indítványt tevé, hogy a' polgári vér' kiméléséül jobb lenne titkon, méreg által, megszabadulni a' katonaságtól; de néhány ifjú oda nyilatkozék, hogy a' zsoldért 's minden nemesb belső ösztön nélkül harczoló katonát könnyen leküzdheti a' honpolgár, kinek idegeit nemzeti érdek feszíti fegyverfogásra, 's így végre a' többség csakugyan nyilt megtámadást határzott, annyival is inkább, minthogy don Guritan kitelhető fontoskodással tön említést azon zsoldos csapatról, melly csak jelt vár parthoz közelítésre, 's mellyet nem mulaszta el igen tetemesnek nevezni.

Már a' megtámadás' és zendülés' egyes részleteinek vitatásába bocsátkozék az összeesküttek' gyülése, melly alkalomkor természetesen minden egyes zendülő leginkább csak azon törekvék, hogy minél tágabb hatáskört csikarhasson ki magának, midőn az ajtó megnyilt és Antonita a' bámuló összeesküttek szemei előtt állott.

‚Bocsánat, atyám, 's uraim, — szóla megfontolás' fagylaló hangján Antonita, — hogy ezen ünnepélyes tanácskozást háborítom; de tennem kelle azt, mert árulás környezi önöket.'

E' szók eleinte elnémíták az összeesküteket; de csakhamar gyanu' mérges tekintete lövelt egyik arczról a' másikra, 's minden kar törhöz vagy kardhoz kapott, készen azt az áruló' keblébe dőfni, habár testvér, atya, vagy fiú lenne is az.

„Don Ramirez — szóla néhány percznyi szünet után dörgő hangon Guritan — ha az ön őrei valakit jelszó nélkűl bocsátottak be.“

‚Az örök ártatlanok — mondá, a' beszélőt félbenszakasztva, Antonita — egyedül én vagyok bünös, és azért sietek vétkemet jóvá tenni. Én egy férfit szereték, ki engem gyalázatosan megcsalt és legszentebb esküit undokul feledé. Ki egy esküt megtör, az nem ismeri többé a' szó' szentségét, az becstelen; illy ember pedig nem szeretheti hazáját. Azért tehát szentül hiszem én, hogy önöket a' haza' jobb ügye gyüjté atyámhoz, mellyet méltán félthetek olly embertől, ki napi bábjáték gyanánt váltogatja föl legszentebb esküit. Azon kárpit mögött az ablak mellett egy férfi van elrejtve, tudtommal, mert becsületes embernek hivém őt, midőn e' lépésre szabadságot adék neki; őrizkedjenek önök tőle, mert már most tudom, hogy árulás' ördöge fészkel keblében.‘

Husz kéz rántá félre a' kárpitot, ugyan annyi emele halálos döfésre fegyvert, 's Emilio rettegés nélkűl, de halálsápadtan lépett elő a' kárpit mögül.

„„Emilio!““ — kiálta rémülve a' corregidor, 's intésére leereszkedtek a' fegyverzett karok, mert a' jelen levők nagyobb része tudá, milly viszonyban állott a' corregidor' házához Emilio, 's azért nem hihető őt olly veszélyesnek, mikép Antonita állítá.

‚Igen is, Emilio — szóla hideg gúnynyal don Ramirez' lyánya, — azon Emilio, ki nem képes meghalni kedvesével, mert élete a' szerencsétlen hazáé, mellynek szive' minden dobbanásáról számolni tartozik. Ha, ha, ha! milly derék hazafi! De bocsánat, hogy erőt engedék magamon vetetni a' bősz szenvedély által. Már ismét nyugott vagyok. Senor Emilio, van szerencsém önnek bemutatnom, azon férfit, kinek holnap hitvese leendek, don Guritant. — Emlékül vegye ön tőlem ezen üvegcsét, hathatós méreg van benne, hagyomány szerint a' híres Borgiák' titka után készült; ha egykor hűtlen találna önhöz lenni azon haza, melly miatt életéről nem szabad önnek rendelkezni, akkor ezen üvegcse' tartalma gyorsan és minden fájdalom nélkűl mentendi meg önt minden földi bajától, főkép ha a' szomszéd monostor kápolnájában veendi ön azt magához. Éljen érdeme szerint!“ —

E' szók után gyorsan távozott Antonita, 's az egész gyülekezet bámulva tekinte utána.

IX.

Antonita már szobájában lehete, 's az összeesküttek közt még folyvást ünnépelyes csend' uralkodék, mellyet végre Emilio' mély sohajtása zavart meg, ki teljességgel nem volt képes magának megmagyarázni Antonita' szavait. Zavarodását még az összeesküttek' terve

is növelé, melly olly homlokegyenest ellenkezék tiszta meggyőződésével a' haza' valódi boldogságáról. Agyában gondolatok' tömege üzé váltogatva egymást; de eszméit rendbe hozni nem tudá. Majd a' corregidort látá mint zendülőt vérpadra lépni, majd Antonitát Guritannal oltár előtt térdelni, majd pedig magát sötét börtönben, 's anyját a' tenger' hullámi közt, hová kétségbe esés ragadá őt.

Végre megszólalt don Ramirez, ki sajnálá a' minden egeiből lehullott ifjút, 's e' kérdést intézé hozzá: ‚Mit szándékozik ön tenni, senor, most, miután annyit hallott itt, hogy biztosításunkra szükség' esetén mindent el kell követnünk; érti ön, mindent?'

„Minek itt a' sok szó — így nyilatkozék don Guritan, mielőtt még válaszolhatott volna Emilio — senora Antonita szereté egykor a' senort, 's most árulónak nevezé, ez —"

‚Ez még nem elég arra, hogy életétől foszszunk meg egy embert, ki ellen semmi roszat nem tudunk. Lyányomat szeretem, szavának hiszek; de ő mint vádló lépett föl előttünk senor Emilio ellen, 's gaz biró az, ki ítéletet merészel hozni, mielőtt a' vádlottat kihallgatná. Azért tehát szóljon ön, senor, mit hozhat föl ótalmul Antonita' azon vádja ellen, melly önt árulónak bélyegzé?'

„‚Áruló én? — kérdé rövid szünet után, mintegy mély álomból ébredve Emilio — én áruló? 'S Antonita mondá ki e' gyalázatos szót, 's ellenem sujthatá azt? Ő, ki kezét füleim' hallatára ezen embernek igéré?'"

„Senor, mérsékelje ön magát, különben —"

‚Senor Emilio, ön itt nem családi viszonyim' ügyében vonatik kérdőre, hanem arra tartozik felelni, hogy pártolni szándékozik-e czélba vett vállalatunkat, vagy pedig árulónk kiván lenni?'

„‚Ismét e' förtelmes szó, és ismét rám alkalmazva? Rám, kinek annyi okom van azt teljes joggal e' gyülekezetre röpíteni?" — Itt zugás szakasztá félben Emilio' szavait, 's az összeesküttek' nagyobb része ismét fegyverére tevé kezét; de az ifjú mindinkább visszanyeré lélekéberségét, minél világosabban tért vissza emlékezetébe a' zendülési terv' szövedéke, mellyet pillanatnyira elnyomtak ugyan a' szív' zajosb érzelmei; de ezek épen azért, mivel hevesebbek, tehát hamarább is elmultak, vagy legalább hátszínbe vonultak a' honszeretet' nemesb érzelme elől, 's Emilio perczről perczre növekedő lelkesüléssel folytatá szavait. Elmondá a' zsarnokság' minden következményit, 's ragyogó színekkel fösté a' valódi szabadság' üdvteljes élveit, mellyekért a' legkeserűbb áldozatot is örömest megteszi az, ki nem csupán pillanat' embere, hanem jövendőre is tekinteni szokott; de hasztalan fárasztá magát a' derék szónok, mert midőn személyes érdekek forognak kérdésben a' hon' szentesítő palástja alatt, akkor makacsul szokás azokhoz ragaszkodni. A' corregidor mindent elkövete ugyan az elmék' lecsillapítására; de semmi sikerrel, mert Emilio nyiltan árulással fenyegeté az összeesküttéket, mit don Guritan siete lehetőségig hasznára fordítani, hogy örökre megszabadulhasson az utált vetélytárstól, ki még könnyen újra veszélyes lehetende rá nézve, mert ki ne tudná vagy hinné legalább, hogy a' némberi jellem a' férfiakénál sokkal változékonyabb szokott lenni?

Don Guritan tehát megöletni kivánà Emiliót, hogy az ország' vagy is tulajdonkép inkább az ő boldogsága biztosítva legyen. Az összeesküttek zajosan nyilvánítàk megegyezésöket, 's alig volt egy köztök, ki nem lett volna kész a' bakó' kötelességét rajta teljesíteni, minél fogva don Ramirez is kénytelen volt megegyezni a' közkivánatban, ámbár nem tudá magába fojtani a' szánakozás' azon érzelmét, mellyet keblében e' szerencsés ifju' sorsának, olly rögtön történt boldogtalansága okozott.

E' határzó pillanatban lódobogás hangzék az utczáról, melly közé szabályszerű fegyvercsörrenés vegyült, melly minden tapasztaltabb hallásút rendes katonaság' közeledtéről győze meg. Emilio közel állott az ablakhoz, 's rögtön megragadva azon egyetlen eszközt, melly által életét 's az összeesküvés' felfödözésével a' haza' egy részét megmenthetni gondolá, bátor ökölcsapással bezuzá az ablakot 's e' szókat kiáltá le a' csörrenésre figyelmessé lett haditisztnek, ki erös őrcsapattal a' kikötő felé lovagla: „‚Zendülés! Segítség, a' királyné' nevében!'"

Don Guritan visszarántá ugyan a' kiáltozót; de későn, mert a' katonatiszt' parancsszava harsányan hangzék alant, 's azonnal fegyveresek' súlyos léptei kongtak föl felé a' lépcsőken. Don Ramirez halálsápadtan támaszkodék falhoz, 's az összeesküttek néma rettegéssel tekintének a' közelgő vész elébe. Csak don Guritan

nem veszté lélekéberségét, 's mig minden szem az aggály' legélénkebb kifejezésével függe az ajtón, ügyes kezekkel egy csomó iratot rejte Emilio' redős bő felkötöse' zsebébe, 's gyorsan a' corregidorhoz lépvén, e' szókat sugá neki: „Palillos' leveleit dugám zsebébe; elővigyázatból czím egyikén sincs. Bátorság!"

A' katonatiszt belépe, nyomban követve tíz fegyverestől, 's Emilio egy lépést tőn előre, föl akarván neki födözni az összeesküvést; de Guritan visszarántá őt, 's hangosan szóla: „Vissza, árúló! — Szerencse hozá önt erre, don Alvarez; bocsánat, hogy nem elég illedékkel szólítám önt segélyre az ablakból; de a' haza' és királyné' ügye olly sürgetővé tevé a' segélyt, hogy kénytelen valék e' módhoz folyamodni. Itt áll önnek foglya, senor Emilio Calderon de Oca; Palillossal levelezésben áll, 's megnyitni szándékozik neki Cadiz' kapuit. Minket pártjához akart csábítani, eleinte megegyezést színlettünk, hogy a' gyalázatos terv' részleteit kitudhassuk tőle, de ravaszsága miatt nem érhettünk czélt, 's most, midőn észre vevé, hogy rendíthetlen hivei vagyunk a' királynénak, fegyveres kézzel akart magának útat nyitni körünkből. A' felbőszült ifjú minden esetre néhány derék honfi' vérét ontotta volna eleste előtt, 's azért szólítám önt, don Alvarez, hogy —"

„„Hogy inkább harczfiak' vérét ontsa? De semmi, hiszen kötelességünk vérünkkel érdemleni meg a' zsoldot. És a' bizonyítványok, don Guritan?""

„Don Ramirez', 's ezen egész gyülekezet' esküje, azonkivül pedig Palillos' levelei, miket elönkbe mutatott az árúló."

„„Hah, gyalázatos ármány!"" — kiálta magánkivül Emilio, 's el akará mondani a' dolog' valódi helyzetét; de az összeesküttek, csakhamar átlátván Guritan' gyalázatos szándékát, zajosan kivánák az árúló' azonnali kivégeztetését, Guritan pedig kirántá Emilio' zsebéből azon iratokat, miket néhány percz előtt maga rejte oda, 's átadá don Alvareznek, ki azonnal megkötözteté Emiliót.

„„Hogyan, don Ramirez? Ön nem szól, 's ellenzés nélkül egyezhetik meg e' gazságban. Nem én voltam az, ki —""

„Szót sem akarok öntől hallani, senor Emilio, ki olly rútul csalá meg bizalmamat. El vele!" — Így szólt lehető hidegséggel a' corregidor, 's Emiliót azonnal a' tanácsházhoz hurczolák a' katonák, miután don Alvarez parancsot ada egy altisztnek szükséges intézkedésre, hogy a' vérbiróság azonnal összeülhessen, mert a' nép rég nem láta már kivégeztetést, 's éjjel, fáklyafény mellett, minden esetre nagyobb hatást lehete reményleni az itélet' ünnepélyes végrehajtásától. A' corregidor, mint elnöke a' véritélőszéknek, nehéz szivvel követé don Alvarez ezredest; de mint tehete másképen? „Haljon meg inkább Emilio, mint mi mindnyájan, — gondolá don Ramirez, 's gyávasága végre elhiteté vele, hogy istennek tetsző tettet követ el, midőn husz árulónak menti meg életét, egy ártatlan' föláldozása által. ***Nagy Ignácz.***

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

—

Jan. 1. A' pesti színpadon először: Zsigmond király' álma.

Jan. 2. Tizenhat évü királynő. Párisi adós.

Jan. 3. Kegyenczek.

Jan. 4. Fölemelt ár mellett bérszünetben: Liszt hangversenye. Kénytelen király.

Jan. 5. Zsigmond király' álma.

Jan. 6. Notre damei toronyőr.

Jan. 7. Garrick Bristolban.

Jan. 8. Belle Isle Gabriela.

Egyveleg.

—

Lodiból (Lombardia) egy baráti kéz ezt irja: „Hazai nyelvünk' ügyében azon nyugtató tudósítással szolgálhatok, hogy az itt szállásozó sardiniai királyi magyar huszár-ezredben annak terjesztése ezredi parancs által is előmozdíttatik, 's ennél fogva mind Lódiban a' stábnál, mind Cremában és Cremonában a' többi osztályoknál rendesen mindennap egy óráig magyar iskola tartatik. Ugyan e' czélra Kronperger Antal tábori pap, még 1838ban, a' cs. k. hadak' számára egy német-magyar nyelvtant irt, mellynek kiadatásáért a' nmélt. udv. hadi tanácshoz folyamodott, hol kérelme meghallgattatván, kézirata, birálat végett Bécsbe csakugyan fel is kéretett." — Bár a' szép példát más, külföldön levő ezredeink is követnék, a' távolban is engedők a' haza' kivánatainak 's hű barátjai a' nemzeti emelkedésnek.

Kolosvárról irják: „Itt a' közönség' figyelmét nagy mértékben magára vonja egy catholicus tanuló ifjú a' convictusban, ki november' 2-dika óta görcsös szenvedésekkel vesződik, 's elébb elméjében megzavarodottnak mutatkozott, most azonban a' természeti mágnes-álomjárás' körjelei 's rohamai következtek be szegényen. Ez is, mint minapában az eperjesi, versel; némelly körüle levőket ki nem állhat, póczikálódik szüntelen, kemenczéje' tetejére hágcsál stb. Van mellette négy erős szolga, 's ezeket lovaiként tekinti. Fel-felpattan egyik vagy másik' vállára, 's aztán nyargalni kell vele a' folyosón, mi közben különböző állásokba helyezi msgát stb. A' vastól irtózik, szobája' kilincsébe közelebbről belé csimpajkozván, úgy oda merevedett keze, hogy alig lehete attól elválasztani. Általán fogva nagyon zagyva beszédekkel van regtől estvélig. Az orvosi tanácskozások folynak."

Emlékpénz a' versaillesi történetirási museum' alapitására veretik most Párisban a' pénzmühelyben, mellynek mintáját vagy inkább bélyegét a' hires Depaulis készité. Egyik oldalon a' király' koronázott oldalképe van e' szavakkal: „Első Fülöp Lajos, a' francziák' királya." Másik oldalon a' királyt látni, a' mint a' franczia zászlót tartó történetirás' istennője a' festészetet és szobrászatot vezeti hozzá a' többi müvészetekkel együtt. Alatta e' szavak olvashatók: „Mind Franczia ország' dicsőségére."

Daguerre új módot talált föl, melly szerint a' fényrajz' utján arczképeket is tud készíteni a' legmeglepőbb hasonlatossággal. —*jd*—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftos. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 16. 1840.** **5. szám.**

Tartalom: Vázlatok a' magyar népiség' történetéből. Vége (*Horváth Mihály*). — Őszinteség és képmutatás (*Fábián*). — Hunyadi László (*Garay János*). — Vért vérért. Vége (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (*-jd-*). —

Vázlatok a' magyar népiség' történetéből.

(Vége.)

Az anyagi érdekek egyik fő tárgya valának József' gondoskodásának; 's ámbár ő sajátságos elvei 's gondolkozásmódja szerint e' tárgyú tervei' létesítésének nagy akadályaira talált a' magyar alkotmányban, azok mind e' mellett is szép haladást mutatnak, 's minden esetre hálával említendő, mit József e' részben tőn. A' felállítni szándéklott physiocratiai adórendszer szoros kapcsolatban állott a' nemzeti iparral, mert a' szerint egyedűl a' föld vettetvén adó alá, annak müvelője 's termesztményeinek feldolgozója az ipar' és müvészet' minden ágaival adó-mentté leendett. Addig is azonban, míg ezt valósíthatná, a' magyarországi ipar' állapotának javitására legsürgetőbb szükségnek a' nép' szaporodását látván, uralkodásának mindjárt első éveiben, nagy áldozatokkal több ezer német és franczia eredetű családot telepitett le az ország' puszta vidékein, kivált Bácskában és a' temesi bánságban, mindegyiknek földet, házat, gazdasági állatokat és szereket 's egy évigi élelemköltséget ajándékozván. József' e' buzgalmának az lőn eredménye, hogy alatta Magyarország 1787ig harminczhárom új faluval szaporodott. E' mellett a' pórosztálynak adott személy- és birtokjogok, a' földmivelés' majdnem minden tárgyában a' nép' nyelvén iratott, hasznos útmutató könyvecskéknek a' nép közti kiosztogatása, a' szorgalomra kitett jutalmak stb által szép haladásnak inditá a' földmivelést. A' kukoricza 's még inkább a' burgonya alatta 's ösztönzései által jöttek közönséges divatba; alatta tetettek a' Nákó testvérek által próbák a' gyapott-termesztésben; alatta 's ösztönzésére több kisérletek az eddig nem müvelt festő füvekkel, 's nevezetesen Kromberg által az izacsesal, Lieblein és Kovachich által az indigóval, melly utóbbik azonban minden erőködések' daczára sem sikerült, stb. Az állattenyésztés' három neme: ló-, juh- és selyembogártenyésztés e' korban legszebb előlépéseket tőnek. A' mezőhegyesi ménes teljes virágzatra emelése, 's a' gazdaságnak e' nemét illető czélszerű rendeletek; a' mercopaili merinojuh anya-major' sarjadékinak 's azokkal együtt a' jobb kezelési módnak az ország' külön vidékeire áttétetése olly hasznot hajtának,

hogy a' lovas ezredek nagy részben magyar neveléssel láttathattak el, a' kivitt nyers gyapju' ára pedig 1786ban már 1,652,295 forintra emelkedett. Aránylag még nagyobb előhaladást mutathatnánk ki a' selyemtenyésztésben, ha itt részletességekbe bocsátkozhatnánk; de ezeket mellőzve, csak a' Budán föllállitott, 3240 orsóra fonó filatoriumot, a' bellovári harmincznyolcz széken fonó gyárat 's a' selyemtenyésztésben jeles érdemű Agostino Mazzucatonak, ki a' statusgazdaság' ezen ágának az országban előmozdítására nagy jutalmakkal ösztönözteték, nevezetes gombolyító gépét emlitem, melly nemében addig legjelesb volt Európában. — A' műipar' egyéb ágaiban nevezetes fordulatot okozott a' czéhek' eltörlesztése 's egyebek közt azon rendelet, minél fogva a' nélkülözhető, vagy bennkészülhető árúk' idegen országbóli behozata vagy egyenesen eltiltatott, vagy a' tilalommal felérő, magas harminczaddal terheltetett. Csis Andor' új találmányú szövetei, a' sassini, évenként ötven ezer darabnál már többet készítő kartongyár, a' Bathyáni Tivador által Vas megyében, a' Krisztina főherczegnő által Mosonyban, gr. Schönborn által Munkácson, Koppi által Kassán, Hunold által Pozsonyban, továbbá a' Nagyváradon és Padborjén emelt poszto 's egyéb gyapjuszövet gyárak — mik azonban nagy részben rövid életűek voltak — stb, eléggé bizonyitják az e' részbeni törekvéseket. Legnagyobb akadályai a' gyár- 's manufacturaügy' gyarapodásának az volt, hogy a' német tartományi gyárnokoknak, kik a' nélkül is kedvezőbb körülményekkel dicsekedhettek, vetélkedése nyilvános auctoritas, p. o. a' harminczad által is gyámolíttatott. — Mi végre a' kereskedést illeti, kik József terveinek velejébe nem tekintének, azt állitották, hogy ő Magyarország' kereskedését a' harminczadrendszer 's egyéb összeszorító szabályok által végkép elnyomni akarta. Nem, Józsefnek tiszta szándéka volt honunkat e' tekintetben is emelni, boldogítani; sőt minden sorompókat felnyitni, minden lehető kedvezményt megadni szándékolott: de mivel ő tudta, hogy ezen engedményekért más részről a' nemzet is hajlandó leend valamit áldozni, 's azért a' kereskedés' fölszabadítását olly föltételhez köté, melly nélkül nem gondolá a' harminczadok' leszállitásából származandó kincstári veszteséget egyéb úton kipótolhatni, — értem a' már emlitett physiocratiai adórendszert; sajnos, hogy e' föltétel más részről ismét olly nemű volt, hogy azt a' nemzet, jól-e vagy roszúl itélve, vizsgálni nem akarom, hallani sem akarta. József' szándékának e' tárgybani tisztaságát eléggé tanúsitja a' költséges, szép josephina út, melly által Károlvárost Zenggel összekötté, a' törökkel 1784ben kötött 's honunkra is kiterjesztett Sined, vagy is kereskedési szerződés és az épen kereskedési érdekek, 's kedvencz eszméjének, az aldunai 's fekete tengeri hajózásnak létesitése miatt folytatott háború, a' soknemű ösztönzés és kedvezések, mellyekkel a' dunai hajózást és tengeri kereskedést pártolta, a' több rendbeli intézkedések, mellyek által a' közlekedés' könnyebbitését és élénkitését czélozta — elég tanúságai. Miért szoritá meg ő a' német örökös tartományokkali kereskedésünket annyira, arra olly okai valának, miket, ha az adórendszerről Pálffy cancellárhoz utasitott kéziratát figyelmesen taglaljuk, 's magunkat az ő állásába emeljük, alaptalanoknak nem könnyen fogunk állithatni. Hogy pedig alatta egyéb vonalaiban sem emelkedett kereskedésünk némi jelentékenységre, nem fogják neki tulajlajdoníthatni, ha meggondoljuk, milly meleg részvéttel pártolta ő a' mindjárt kezdetökben különféle bal esetek által minden további sikeröktől megfosztatott Villeshoffen, b. Tauffeer és Gollner-féle nagyszerű kereskedési vállalatokat 's a' nem kedvezőbb szerencséjű Delazia és Brigenty nagy kereskedési társaságokat. Annyi volt még honunkban a' physicai akadály, annyi a' világkereskedésre még éretlen nemzetben az előitélet, hogy épen nem csodálkozhatunk, miért maradt olly hátra kereskedésünk, miért mentek ki olly balúl a' járatlan pályán tett első kisérletek. Csak az kár, hogy ezen próbáknak többnyire véletlen, nem is egészen a' fennálló akadályok miatt történt sikeretlenűlése a' nemzetben egy bizonyos, minden vállalkozó szellemet elölő, félelmet 's kicsinyszivűséget kelte föl, 's azt a' próbák' ismétlésétől sok időre visszarettenté. Egyébiránt az 1783ki kereskedési táblák szerint, mellyek mintegy közép számokat adnak, négy millio forinttal hajlék részünkre a' kereskedés' mérlege. De miért nem okozott ezen nevezetes öszveg szembetünőbb jóllétet, vagy inkább milly erek 's utak által közö-

nyösült 's enyészett el ismét ezen évenkénti nyereség, előadni nem tárgyamhoz tartozik.

E' korszak sokkal rövidebb, mintsem abban az erkölcsi élet bélyegesebb változásokat szenvedett 's azok nyilvánosabban kitűnhettek volna. A' Józseftől újításaiban 's a' nemzetiség elleni terveinek kivitelében gyakorlott erőszak fölizgatá ugyan a' nemzetet 's általánosan a' nemzetiséget is; de ez utólsót talán még sem annyira, mint első tekintetre látszik. Sokaknak száján forgott ugyan akkor e' szó, de, nem tagadhatni, sokaktól csak a' megsértett önérdek' védelmére emelt beszéd, vagy intézett cselekvés' palástjául használtaték. Tudjuk, József' újításai nagy részben az előjogos osztályt támadák meg, 's alig fognák azok, kiket e' reformok ellenszegülésre ingerlének, magokat mindnyájan kimenthetni azon vád alól, hogy tetteiknek nem annyira a' fenyegetett nemzetiség, mint megsértett önhaszon és hiúság volt indító oka. Ezt látszik legalább bizonyítani az, hogy az elégületlenség akkor tört ki, az ellenszegülés akkor állott szembe határzottabban, mikor a' török háború alatt a' gabnaszedési parancs által az önhaszon egyenesen megtámadtatott. Erősíti pedig ezt az, hogy a' nemességet általán véve, kivált a' fő rendűt, ezen a' nemzetiséget fenyegető veszély által épen nem látjuk buzgóbb nemzetiségre gyujtottnak. Miután a' jogaikat megrázó zivatar lecsöndesült, a' fő nemesség szintolly apathiába esett vissza, minőben tespedt az előtt; 's bár egy törvényczikk alkottatott is, a' honi nyelvet illető, szintolly kevés buzgalmat tanúsított annak 's egyéb nemzeti ügyek' virágzatra emelésében, mint azelőtt. Azért talán nem egészen alaptalan, bár kissé éles, azoknak vádja, kik állíták, hogy József alatt 's után abba helyezé a' nemesség' nagy része nemzetiségre iránti buzgalmát, hogy saját előjogait a' kormányéi ellen kitágítsa 's biztosítsa, sem a' többi osztályokról, sem a' nemzetiséget erősítendő, ápolandó intézetekről nem gondoskodván. (Hála a' hon' nemtőjének, hogy illy vád ma már puszta rágalom!) — A' pórosztály' szabadságszeretetét hatalmasan fölizgatá József az őt illető rendelményei által; 's hogy a' paraszt valóban érett volt már, a' nyert emberiségesb jogokat kellőleg méltányolni, eléggé bebizonyítá a' nemesség elleni fölindulásában, midőn ez őt József' halála után a' nyert jogoktól megfosztani szándéklott. — Mi az egyházi 's vallásos életet illeti: József egyebek közt eltiltá a' bucsújárásokat, megfosztatá a' képeket tarka, tulzott ékitményeiktől stb. Illy nemű rendeletei által czélt már a' miatt sem érhetett, hogy a' szükséges eszközöket, mint sok másban, úgy ebben sem használtatá, a' népet ezen újítások' elfogadására eléggé el nem készítteté; 's midőn így az ember' legkényesebb jogaiba, a' lelkiösmeretéibe, erőszakosan betolakodott, nem gondolta meg, hogy ez által olly népnél, melly vallásos szertartásaihoz buzgóan ragaszkodott és sokkal kevésbbé volt felvilágosodva, mintsem egyszerűbb, tisztább, a' haladó kor' kivánatinak megfelelőbb szertartási rendszert méltányolhatott volna — magát a' vallás' lényegét támadta meg, ámbár korán sem volt szándéka a' népet hitében 's a' kereszténység' áldásai iránti bizodalmában megingatni. Egyébiránt az ifjúság' számára a' kormány' által iratott erkölcsi catechismus, a' sokasított és szabályozott parochiák, a' papok', kivált szerzetesek' tudományos kiképzésére fordított nagyobb figyelem 's a' jobban elrendezett népiskolák igen üdvösek valának a' nép' értelmi 's erkölcsi mívelésére; hasznos volt e' tekintetben az egyedűl nyereségre számított, hasard, kártya, koczka stb. játékok' eltiltása is. A' felsőbb osztályúak mindinkább ismerkedni kezdének az új philosophia- és erkölcsi szabadelműséggel, 's minő mértékben ez történt, ollyanban hűlt köztök a' vallásos buzgalom; az előbb divatos mariatestvéri̊leti gyakorlatok elhagyatni 's megvettetni kezdének; az indifferentismus, noha még ritka, de már nem egészen volt ismeretlen. A' vallási gyűlölség, mellyet József' tolerantiae decretuma a' buzgódókban fölingerlett, sem ő, sem Leopold alatt nem nyerhetett módot ártani.

A' szellemi müvelődést, nyilvános oktatást József buzgóan ápolá. A' tudományok' egyetemét Nagyszombatból Pestre szállítatá 's egyszersmind a' jesuita maradványoktól 's visszahatásoktól is megtisztítá; a' tanulók közt az előbb divatos kolostori fegyelmet eltörleszté; a' nevendék papságot minden megyéből 's a' szerzeteseket is a' Pozsonyban, Egerben és Zágrábon állított képző intézetekben nagy haszonnal egyesité; a' népiskolákra szorosabb ügyeletet fordittatott. A' német nyelvre kénytető kormányparancs, hatalmas élesztője lőn a' nem-

zetinek, e' nélkül aligha ébredendett fel e' korban nemzeti literaturánk. E' kor azonban még kevés virágot termett annak mezején; de a' buzgalom azt terjeszteni, élénkebben nyilatkozott József' végső éveitől kezdve, 's az 1790diki országgyülés törvényczikket is alkotott a' nyelv' terjesztésére 's nyilvános tanitására. A' nemzeti literatura' képviselői e' korban: Bessenyei, a' szorgalmas fordító 's hirlapiró, tanitványa Ányos, b. Orczy, Ráday, Dayka, Csatáry, ki a' „Magyar historia' rövid summáját" adá. Ráday 's Dayka a' régi classicai müveket kezdék utánozni 's jobb formákat adának a' magyar költészetnek. A' latin irók közől a' történetirás nyert legtöbb mivelöket 's köztök szép talentumokat Katonában, Cornidesben, Kaprinayban, Kollárban, Pálmában, és Vagnerben; említendő még: Benzur' magyarország' földirása, Filo' természetjogtana, Ivancsics' mathesise 's physicája. A' müvészet' egy ága sem nyert kitünőbb talentumot.

Horváth Mihály.

Őszinteség és képmutatás.

Minden ember gyűiöli a' képmutatást és méltán; azonban még is mindennek kisebb, nagyobb mértékben álorczát kell viselni. Azok, kiknél ez természeti öltözetté vált, leginkább gyűlölik azt, minthogy nem örömest akarnak magoknak hasonló hamis pénzzel fizettetni.

Azonban én szeretnék egy darabig valami olly városban élni, hol az emberek abban megegyeztek volna, hogy kiki magát gondolataiban, kivánságaiban, beszédeiben és tetteiben olly őszintének és nyiltnak mutassa, a' mint magában érez. Fogadni mernék, hogy nem sokára kénytelenek lennének az emberek az annyira gyűlölt képmutatást (hihetőleg valami szebb név alatt) a' népnek kötelesség gyanánt hirdetni a' prédikálószékből. A' nevelők, a' nélkül, hogy talán tudnák, vagy legalább megvallanák, mindennap teszik ezt, 's az által készitik nevendékeiket a' társasághoz. Ez csinosabban mondva annyi, mint az ifjúnak az illedelem' 's tetszetőség' mázát megadni 's előtte a' szerencséhez vezető darabos útat elegyengetni. Ha volna egy olly philosophus, ki tanitványát arra oktatná, hogy feltétlenül nyilt és egyenes legyen cselekedeteiben, — a' roszat ne csak gyűlölje és kerűlje, hanem fennyen kárhoztassa is, — az igazat ne tartsa magának, hanem tartózkodás nélkűl közölje mindennel: szeretném hallani nevendéke' feleletét, midőn világba lépte után egy idő múlva ettől azt kérdené: hogy mint folyt dolga? mit tapasztalt? háladatosnak vallja-e magát tanitásaiért? Ezek helyett rendszerint finom, kiméletes magaviseletet 's világi okosságot szoktak ajánlgatni; hiszen maga az evangelium is azt mondja: legyetek okosak, mint a' kigyók! — És mégis épen ezen okosság, ezen máz, bármelly közönségesen bujkáljon is e' csínos név alatt, melly még szinte müveltségnek is nevezgeti magát, nem egyéb, mint a' képmutatásnak egy finomabb álorczája, melly még csak álköntösnek sem tartatik. Valljon nem bocsátnak-e meg minden kétszinűséget, mihelyt világi okosságnak látszik? Valljon nem nevezik-e gorombának, neveletlennek az ollyan embert, ki magát ezen kendőző nélkűl mutatja, ha még olly becsületesen gondolkodik is rólunk? (Klinger után) ***Fábián.***

Hunyadi László.

Ballada.

Budán a' földbe rejtve,
Nagy várfenék alatt,
Budán egy hosszu börtön
Félszáz ölet szalad.

Fölötte vas lakattal
Nagy ajtó nehezül,
Mint éji rém, titokban
Elásott kincsen ül.

A' vas lakat kinyilik,
Az ajtó felzörög,
Hogy hosszan a' sötét ür
Utána mennydörög;

'S míg fen az áldozó nap
Még egyszer visszanéz,
A' mély üreg' ködéből
Kiválik egy vitéz.

Ifjú a' hős 's virágzó,
Minő a' kikelet,
Melly keltni jő álmából
Az elszúnyt életet;

Alig huszonhat éves,
Szemében tűz ragyog,
Széles, nemes mellében
Magasztos szív dobog.

Körötte fegyveres nép,
Előtte gyászkövet,
Vérszinveres ruhában,
Egy hirnök lépeget;

Hangos, kemény torokkal
Ílly szókat dörgető:
„Igy bünhödik, királya
Ellen ki hitszegő!“

Nyugodtan és merészen
Hallgatja a' vitéz,
'S a' vészt jövendölőnek
Bátran szemébe néz,

Mert mint a' szirt' ölében
A' gyémántkő ragyog,
Lelkében öntudatja
Olly tisztán mosolyog.

De látva zord bakóját,
Meglátva veszhelyét,
Fellázad ifjusága,
Jég hüti hő erét.

„Meghalni, 's illy dicsetlen,
Illy ifjan, illy rutúl!
Nem, nem lehet!“ kiált föl
Vigasztalhatlanúl.

Majd védtelen ügyének
Önvéde szónokol:
„Olly szent, mikép fölöttünk
Igaz biró honol,

Hogy Cilleyt nem orvul
Ejtette el karom;
De, éltemet védőleg
Lön, őt lesujtanom.

'S te ünnepélyes eskü
Mondottál, jó király,
Szent evangeliomra,
Szent oltár' lábainál.

Hogy vértorlást nem ejtesz
Vétketlen tettemen,
'S Budába meghivattál,
Ki voltam védtelen.

'S ím kegy helyett kijátszott
Hitem börtönt talált,
Egy kurta nap — 's tanácsod
Rám mondja a' halált!

Vagy mért apám' barátit,
'S öcsém' nem látom itt,
'S miért kizárólag csak
Házamnak ellenit?

Uram, király! kajánság
Merit el engemet,
Tartsd meg magad- 's hazádnak
Hüséges éltemet!“

Szólott, de hő szavára
Elhült a' felelet,
Csak a' falak' viszhangja
Mormolja: eltemet.

Egy úri jégmerev kéz
Parancsolólag int,
'S míg rajta függ a' néző
A' zord bakó — suhint!

Hová bukott a' szép fej
A' tér' porondjain?
Haj! fen van az és áll még
Az ifju' vállain!

Jégcsepp űl a' bakónak
Öldöklő homlokán,
Iszony, hová tekintni,
A' nézők' táborán.

De béken és nyugodtan
Áll nagy Hunyad' fia,
Ajkán esengve reszket
Magasztos szent ima.

'S az úri jégmerev kéz
Haraggal újra int,
'S halványan ím a' hóhér
Másodszor is suhint! —

Hová bukott a' szép fej
A' tér' porondjain?
Haj fen van az, és áll még
Az ifju' vállain!

A' reszkető bakónak
Aggalma iszonyú,
A' nézők' kebelében
Borzasztó háború.

De béken és nyugodtan
Áll nagy Hunyad' fia,
Fentartja kínja közt őt
Magasztos szent ima.

'S az úri jégmerev kéz
Immár harmadszor int,
'S kétségbeesve hóhér
Harmadszor is suhint! —

Hová bukott a' szép fej?
Eldönté őt a' kín!
De fen van ah és áll még
Az ifju vállain!

Őrülten a' bakó rá
Elhajtja pallosát,
Kegyelmet esdni hallod
A' nézők' táborát.

És íme lábra vánszorg
Az elbukott vitéz,
Mint bünboszúló árnyék
Rémitőn égbe néz:

„A' büntetés' mértéke
Betelt fejem felett,
Fölment ezentul ég, föld,
A' büntől engemet!"

Szólván előre lépett —
Ember nem bántja őt,
De haj a' vérfogyott test
Elejti a' menőt!

Buktára csend lesz, a' sír'
Mélyén illy csend tenyész.
'S „Meg van!" kiált egy ördög,
'S a' nép egymásra néz. —

Orúl, alélt helyzetben
Ki gyilkolá meg őt?
Szent György' terén kiásott
Testének temetőt?

Ember nem, a' ki ember,
A' kigyó ölte meg,
Melly kékre mart ajakkal
Emberben szendereg.

A' gyülölet 's irígység,
Melly rút féreg gyanánt,
Csak a' jelest 's dicsőet,
Csak érdemteljest bánt.

'S ki volt jelesb dicsőbb mint
A' három Hunyadi?
Ki volt alávalóbb mint
Garával Ujlaky?

Ők szomjazák irígyen
Olly 's annyi érdemért,
Melly karjaikba' nem folyt,
A' hős hunyadivért. —

Szent György' terén az ifjút,
Eloltva hírnevét,
Fondor gonosz kajánság
Miért temettetéd?

Ott Kont, a' pártos alszik,
Háborgó álmival,
Dicsőn, dicsetlen sírban,
Harmincz bajtársival.

Szent György' terén az ifjút
Balúl ástátok el!
Álmából a' kemény Kont
És harmincz társa kel.

„Ki küld a' sírba, ifju?"
Lázadva szólanak.
„Itt kőkemény vitézek
Akarva alszanak.

Neked, ki büntelen vagy,
Itt nincs számodra hely,
Eredj a' fölvilágba
Dicső apádhoz el."

'S ott ősz Hunyad karába
Szorítja a' fiút,
Fejére Gábor angyal
Tesz martyr koszorút.

Garay János.

Vért vérért.

(Vége.)

X.

A' vérbiróság összegyült, 's a' tanácsház előtt, szabad ég alatt hallgatá ki a' bűnöst, vagy is inkább vádlókat, mert hol a' biró gondolatban előre kimondja az itéletet, ott bizvást lemondhat minden reményről a' vádlott. Emilio annál kevésbbé reménylhete igazságos itéletet, minthogy birainak nagyobb része az összeesküttekből állott, kik minden áron menekedni kivántak tőle, egyébiránt pedig a' nála találtatott iratok olly világosan vádolák öt, hogy a' körülálló nép több izben hangosan kivánà halálát, 's gúnykaczajjal, vagy szidalmakkal zavará minden mentegetőző szavát. Röviden, a' birák bűnösnek akarák találni a' vádlottat, 's illy esetben ugyan mikép reménylhetne valaki szabadulást az életbe tapadó körmök körül?

Don Ramirez eltöré a' pálczát. Kezei reszkettek ugyan, midőn darabjait Emilio' lábaihoz veté, 's szeme merően függe az asztalon, egyiránt kerülve az előtte álló feszületet és Emilio' tekintetét; de a' halálos itéletet csakugyan mégis kimondá. 'S a' csillagok olly fényesen ragyogtak a' tiszta égbolton, a' hold pedig olly nyájasan mosolyga le, mintha az igazság' 's erény' évnapja lett volna ünneplendő.

A' katonák 's poroszlók kört nyitának puskákkal 's botokkal a' nép közt, és a' vagyonos polgárok 's becses hitveseik, kik szolgáikat csupán annyiban szokták megkülönböztetni ebeiktől, hogy kalendáriumi néven szólitják őket, minden büszkeségöket feledve durván engedék magokat aljas zsoldosoktól 's poroszlók által oldalba döfetni, mert hiszen egy embert készültek megfosztani emberek, attól, mit másnak adni nem képesek. Száz meg száz szövétnek világítá a' tért, 's a' fáklyaláng' sárgás szine a' legvirítóbb némberi arczra is olly pokoli kifejezésü árnyéklatot varázsla, hogy minden emberbarát akaratlanul azon ohajtást érezheté keblében ébredni:

bár örökke sajátja maradna ezen undorító bélyeg mind azoknak, kik feledve szelid rendeltetésöket, embervéren birják legeltetni azon szemeket, mellyek isteni érzemény' fakasztására teremtvék!

Az elökészületek nem rablának el sok időt, mert mindenki olly szolgálati készséggel nyujta segédkezet, mikép azt soha nem tapasztalhatni, midön veszélyben forog az embertárs' élete vagy birtoka, mi egyébiránt igen természetes, mert ki nem tud alkotni, az mindig rontani [szeretne, 's ez utóbbiak' száma nagyobb részét szokta magában foglalni a' tömegnek.

A' szegény bünöshöz lelkész közelíte, 's a' buzgó nézök imádságra nyiták meg ajkaikat, mellyek néhány percz mulva zajos örömrivalgásra valának nyilandók, ha jelesül találák el czéljokat a' lövészek, és a' föld nem nyilt meg elnyelni azon vakbuzgókat, kik poklot viselnek keblökben és mennyet hazudnak ajkikkal.

Ekkor tolongás támadt a' nép közt 's néhány percz mulva egy magas asszonyi alak fejlett ki a' tömegből, és egyenesen a' birákhoz rohant. E' némber Emilio' anyja volt, 's térdre borulva a' birák előtt, kétségbeesés' hangján e' szókat hallatá: ‚Megálljatok! A' szent szűz' nevében, megálljatok! Fiam ártatlan. Senki hazáját hivebben nem szeretheti, mint ö! Inkább nekem a' halált, csak ő maradjon életben!'

A' corregidor sajonnal tekinte a' szerencsétlen anyára; de egyetlen tekintet Guritanra ismét száműze kebléből minden emberibb érzést, 's kezével inte a' poroszlóknak, hogy távolitsák el az alkalmatlan esengőt.

„Hogyan, tehát te is? — kiálta magán kivül az anya, — te is elzárod füleidet az anya' könyörgése előtt, te, ki bálványozásig szereted lyányodat? Nem rettegsz Antonitádért? Vért vérért! volt öseink' jelszava, kegyetlen corregidor, 's gondold meg, hogy eleink' forró vére még nem fagyott jéggé ereinkben, habár nem buzog is többé olly hön minden jóért 's nagyszerüért, mint századok előtt.'

Don Ramirez' arczán halálszín terült el e' szókra, ajakit görcsös vonaglás futá körül, 's az atyai indulat talán minden más érzemény fölött győzelmet vitt volna ki; de Guritan, sejtvén a' veszélyt, boszusan inte szemével, 's a' corregidor lelketlen erömü gyanánt, mintegy akaratlanul, jeladásra emelé kezét, és Emíliót halva terítek földre a' lövészek' golyói, a' megpördült dobok pedig hallatlanná tevék azon sikoltást, mellyel ájultan rogyott össze a' gyermektelen anya.

A' nép csevegve oszlott el mindenfelé, a' csillagok szokott fénynyel ragyogtak, a' hold bájlóbban mosolyga mint valaha, 's néhány percz mulva éji dalt zenge valamelly szerelmes caballero' imádott senoritája ablaki alatt, pedig az ártatlan vér még meg sem hülhete a' kövezeten. —

XI.

1839. october' 19-dikén a' cadizi napilapban e' sorok valának olvashatók: „Tegnap reggeli 9 órakor három üveges hintó állapodék meg a' boldogságos szűz' monostora előtt; az elsőből egy halvány hölgy szálla ki, agg duena' és egy fiatal apácza' kiséretében; a' másik kettőből férfiak léptek le, 's az egész kis társaság a' szentegyházba vonult, hol már pap várakozék az oltár előtt. A' halvány hölgy és egyik férfi letérdeltek, 's a' pap összetevé kezeiket. A' hölgy igen késék kimondani az elhatározó „igen"t, 's iszonyu lelkiharczot látszék küzdeni, de miután szemei véletlenül az egyik, épen szemközt nyiló, kápolna' oltárképére, Luigink' legujabb remekmüvére, estek, rögtön elhatározá magát, és szilárd hangon mondá ki az örökre lebilincsező igét. E' pillanatban egy fájdalomtól 's örjöngéstől szétdult arczkifejezésü némber rohant az oltárhoz, és e' szókkal: „Vért vérért! kegyetlen corregidor!" — hosszu tört döfött a' menyasszony' szivébe, ki azonnal holtan rogyott atyja' karjai közé. Képzelhetni, mennyire rémité meg ezen iszonyu tett a' szentegyházban levő embereket és utóbb Cadiz' minden lakosát. A' szentegyházat azonnal bezárák 's csak ünnepélyes új fölszentelés után fogják azt ismét megnyitni. A' gyilkos némber, az árulás miatt agyonlövetett Emilio Calderon de Oca' anyja, fia' halálát, don Ramirez', az itteni szeretett corregidor', egyetlen lyánya', Antonita' életén boszúlá meg, ki épen hitvese vala leendő don Guritannak. A' tettes börtönben várja méltó büntetését."

XII.

Emilio' anyjának fájdalma örültséggé vált, 's monostorban, szelid fölvigyázat alatt éli le

örömtelen, de egyszersmind fájdalmatlan napjait, a' boldogtalan asszony. Don Ramirez mogorva elvonultságban tölté életét, 's hivataláról lemonda, Guritan pedig más szinhelyet választa ármányinak, miután hajón levő zsoldosit egy angol fregát foglyokká tevé, mi még kiütése előtt megsemmité a' szándékolott zendülést. Tetteinek előbb utóbb bizonyosan érdemlett jutalmát veendi. ***Nagy Ignácz.***

Magyar játékszini krónika.

Jan. 9. Sevillai borbély.

Jan. 10. Romilda.

Jan. 11. Fölemelt ár mellett bérletszünéssel: Liszt' hangversenye két osztályban, egy Pesten felállítandó nemzeti conservatorium' pénzalapja' megkezdésére. Több működelő, a' pesti hangászegyesület, és a' magyar szinház' énekes és zenészkara vett részt ezen hangversenyben.

Jan. 12. Peleskei notárius.

Egyveleg.

Napoleon és a' zászlótartó. — Egyik napján az 1813ki évnek, a' császár az ötödik hadseregnek Lauriston tábornoktól vezérlett osztálya fölött szemlét tartva, gyalog volt 's a' legjobb kedvben. De hirtelen összehuzódtak arcza' izmai, kezei mozogtak és redőzött szájából össze nem függő szavak jöttek elő. A' főnök és a' katonák mozdulatlanul álltak, szemeiket Napoleon' pillantásaira szegezve. Az e' pillanatig zajgó fölkiáltás: „*Vive l'Empereur!*“ hirtelen megszünt az egész vonal' hosszában. — Egy magános ezred, a' bal szárny' legvégén, talán nem látván meg a' császár' majdnem görcsös rángatózásait, mellyek hallgatást parancsoltak, folytatá az élénk éljenezést. Azon ezred a' százharmincznegyedik volt, melly épen most csatlakozék a' nagy sereghez és még a' párisi őrség' egyenruháját viselé. — Napoleon föllngerelve a' katonák' nyakas éljenezése által, közelebb lépe néhány lábbal és hallgatást inte. „Csendesen! — monda — csendesen, gyávák; ma nem ezt kell kiáltani: éljen a' császár! — hanem october 26dikát! — Ki mondá nektek, hogy meghaltam Moszkva' falai alatt? Ki mondá nektek, hogy zsarnok vagyok? És ha meghaltam volna, ha zsarnok volnék, hová gyermekem és dynastiám! Egész Európa' gunyjává teszitek magatokat!“ — Ezen utolsó mondást sokszor ismétlé Napoleon a' legnagyobb haragban. Hirtelen kiáltá: „Tisztek és altisztek a' középre!“ — Engedelmeskedtek. A' tisztek és altisztek remegve álltak elő. Napoleon az ezredeshez fordult: „Ön' ezrede becstelenitve van — monda, — ha első zászlóalja jelen volna, megtizedeltetném. Egész Európa' gunyjává teszitek magatokat!“ — Siri csend uralkodék a' harag' ezen kitörésére. — „Mit akar ön? Hagyjon magamra!“ E' szavakat egy zászlótartóhoz intézé a' 134dik ezredben, kit szürke kabátja' ujánál ragada meg és a' középbe ránta. A' zászlótartó ijedtelennek mutatá magát. ‚Sire, igy szólt szilárd hangon, ön bennünket megbecstelenit; nincs joga igy bánni velünk. Nem igaz, hogy gyávák vagyunk. October' 26-án megcsaltak bennünket, de mi önt el nem árultuk. Nem igaz, hogy gyávák vagyunk, tanúbizonyságait adtuk. Ön, ön becsteleníte meg minket. Derék emberekkel igy nem bánhatni. Mi árulók és gyávák nem vagyunk!“ Nagy könyecseppek hullottak le az ősz zászlótartó' arczára, zokogás fojtá el szavait. Napoleon félbe volt szakasztva. „No, no — mondá — vén ősz szakáll, ne háborodjál föl annyira! Ne mutass több illetődést!“ És újaival a' harczfinak szemeit törölve folytatá: „Szeretem e' könyeket, derék férfiú' könyüi azok. De ne sirj, öreg aegyptusim, mert Aegyptusban is láttalak nemde?“ — ‚Igen, Sire, és itt van kegyének jegye.‘ Becsületszablyát mutatott elő. ‚A' pyramisok melletti csatában adá felséged ezt nekem.‘ — „Emlékezem reá, felelt a' császár, — de ne sirj többé, nem akarom hogy sirj!“ — Napoleon' szemeiből könyük hullottak. Lelkes kiáltás hallatszék mindenek' szájából. „‚A' zászlótartó érdemjegyeket kapott.“ — E' zászlótartó még azon évben, 1813-ban, meghalt augustus' 29dikén, az uton Rávából Varsóba. Neve Durand Ferencz volt.

Balzac és a' rendőrbiztos. Balzacnak a' minap egy igen eredeti kalandja volt. Ezen legtermékenyebb fő a' franczia romanticusok között, ki, mint tudva van, igen gyűlöli a' belga utánnyomtatókat, következőleg mind azokat is, kik azok' gonosz iparát az utánnyomott munkák' eladása által elősegitik, nem régiben a' Palais-Royal' egyik könyvboltjában regényei' egyik példányát megpillantá, mellynek idomlata 's betűi a' párisi nyomtatáséihoz hasonlatlanok voltak. És valóban közelebbi vizsgálatra ezen könyvben brüsseli kiadásra ismere 's azonnal elhatározá magát e' gonoszság' föladására 's a' büntetésnek követelésére. Sietve megy tehát az első rendőrbiztoshoz, kit nem talál honn; másikhoz akar folyamodni, azt sem leli föl; e' két szerencsétlenségen boszonkodva, visszatér a' könyves bolthoz, az üveget betöri kezével, a' könyvet kiveszi 's kényelmesen tovább halad a' galeriákon. De az eset szemet szurt 's a' könyváros csakhamar a' gonosztevő felé siete 's szólt: „Uram, ön gonosz, mert ellopá könyvemet.“ — ‚Én?‘ — „Elfogatom önt.“ — ‚Azt én teendem.‘ — „A' biztoshoz vezetem önt.“ — ‚Azt igen kivánom.‘ — „Tehát menjünk.“ — ‚Nem, én nem megyek a' biztoshoz, ha látni akarja őt ön, én itt várakozom.‘ — „De megszöknék ön.“ — ‚Zárjon be tehát könyves boltjába.‘ — És ugy történt. Jó félóra mulva visszszatért a' könyváros a' tiszttel együtt. — „Ah, hisz itt van ön, uram (igy kiálta föl Père Goriot' szerzője) elég soká kerestem.“ — ‚Ön kerese? az lehetlen, az önféle emberek azt nem igen szokták tenni.‘ — „Igen csalódik ... Kezdjen csak a' szóbeli perhez.‘“ — ‚Az ön' neve?‘ — Honoré de Balzac, ki önt ezen ur által hivattam, fölszólitandó, jelentse ki 's ösmerje el nyilván azon bünt, mellybe ezen könyváros úr esett, midőn „Illusions perdues“ czimü munkáim' utánnyomatát nyilvánosan kitevé 's árulá“ ... Ki volt mostan zavarban? Hihetőleg könyváros ur, ki hirtelen hálóba fogva látta magát, mellyet az elmés férfiú vete neki. — Ezen megjátszás hihetőleg tanulságos lesz. —*jd*—

FIGYELMEZTETÉS.

Lapjainkból még teljes számmal szolgálhatunk, kérjük azonban elkésett előfizetőinket, ne sajnálják rendeléseiket minél előbb mentenni, különben megtörténhetik — valamint a' mult év' első felében — hogy legszivesebb akarattal is csak csonka példányokat adhatunk.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 19. 1840.** **6. szám.**

Tartalom: Az éjszakamerikai nép' munkás voltáról (*Fábián*). — Nyelvtudományi kalászok a' müncheni codexből (*Jászay Pál*). — Búdalok (*Erdélyi*). — A' vágytársnő (*Kazinczy István*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (*—jd—*). — Böngészet (*Gabányi*).

Az éjszakamerikai nép' munkás voltáról.

Az éjszakamerikaiak dolgos és munkás társaság' erkölcseivel birnak. A' férfi tizenöt éves korában foglalatosságot kezd; mikor 21 esztendős, már maga gazdája, van majorja, műhelye, irószobája 's mestersége, már az akármillyen legyen. Ugyanezen korban feleséget is vesz; 22-dik esztendejében már családatya, következőleg hatalmas ösztöne van, melly öt munkára serkenti. Itt becsülete csak annak van, ki valamelly életmódot gyakorol, vagy, a' mi majd annyit tesz, a' ki feleséges; egy szóval az olly embernek, ki a' társasági szerkezetnek munkás és egyenesen hasznos tagja, — ki a' közgazdagság' gyarapításához tehetsége szerint járul, szaporítván vagy a' dolgokat, vagy az embereket. Az amerikai azon eszmében nevelkedik fel, hogy fog lenni életmódja; hogy belőle földmivelő, müvész, mesterember, kereskedő, kalmár, orvos, törvénytudó, vagy papi ember lesz, meglehet, valamennyi egymásután; és hogy ha munkás és értelmes, gazdagságra jutand. Ő magát foglalatosság nélkül nem képzelheti, még akkor is, midőn valamelly gazdag családhoz tartozik, minthogy maga körül semmi dologtalan embert nem lát. A' dologtalan ember az éjszakamerikai Yankee előtt, az emberi nemnek egy olly különös faja, mellynek létezését ő nem is gyanítja; továbbá tudja azt is, hogy apja, ki ma gazdag, holnap tönkre juthat. Különben is, szokás szerint, a' foglalatosságokat az atya viszi, ki is jószágától meg nem válik; ha a' fiú akar birni valamivel, magának kell szereznie.

Szokásaik az amerikaiaknak kizárólag dolgozó népre mutatnak. Az amerikai ember, a' mint felkél, munkához lát. Abban van elmerülve egész az alvás' órájáig. Magát attól a' mulatságok által elvonatni nem engedi; egyedül a' köz ügyeknek van joga elfoglalni néhány pillantatot magános ügyeitől. Az evés' órája, rá nézve, nem olly pihenés, melly által kifárasztott agyát kellemes ömledezések közt megerősítené; sőt inkább kellemetlen félbenszakasztása az szükséges dolgainak; olly félbeszakasztás, mellyet megenged magának, minthogy elkerülhetetlen, de mellyet meg is rövidit, mennyire csak lehet. Estve, ha figyelmét a' politica fel nem szólítja, ha valami tanácskozásba, valami imádságra meghiva nin-

csen, otthon marad, gondolkodva meredt szemmel, felszámolgatván az napi dolgait, vagy készülvén a' holnapiakhoz. E' munkákkal felhágy vasárnap, mivel vallása úgy rendeli; de e' napra nézve ugyanaz azt is parancsolja neki, hogy magát minden mulatságtól, minden időtöltéstől, muzsikától, kártyától, koczkától vagy billárdtól megtartóztassa, a' legnagyobb szentségtörés' büntetése alatt. Vasárnap az amerikai nem merné barátjait elfogadni. Cselédei abban szolgálatjára nem lennének, mint a' kiktől ez napon még csak azt is nehezen nyerheti meg, hogy annak idejében magának az asztalnál szolgáljanak. Azért is ez országban semmi sem olly szomorú, mint a' hetedik nap. Egy illy vasárnap után a' hétfői munka gyönyörűséges időtöltés.

Ha egy angol kereskedőt reggel látogatsz meg irószobájában: öt feszesnek, száraznak egyes szavakban beszélőnek fogod találni; ha a' posta-órában mégy hozzá, még csak nem is igyekszik eltitkolni türhetetlenségét; el fog útasítani, a' nelkűl, hogy ezt mindig illendőséggel tegye. Ugyanez az ember estve, teremében, vagy nyáron mezei lakában, tele lesz szivességgel és udvariasággal. Ez onnét van, mert az angol felosztja idejét, 's egyszerre egynél több foglalatosságot nem tesz. Reggel egészen dologban van; dolog izzad ki minden pórusain. Estve dologtalan ember, ki nyugszik, 's éldeli az életet; egy olly úriember, ki bánásmódja' alkalmazásában, 's jövedelme' nemesen költésének mesterségében, az angol aristocratia' legtökéletesb mintáját állitja szemed elébe.

A' mai franczia határozatlan keveréke a' reggeli és esti angolnak. Reggel egy kissé esti angol; estve pedig meglehetős reggeli angol. A' régi szabásu franczia a' mai esti angol volt; vagy is inkább, hogy mindegyiknek magáét megadjuk, mondjuk, hogy az a' franczia volt, kinek typusa nálunk enyészni kezd, 's a' kinek mintájára van öntve nagy részben az angol aristocratia.

Az éjszaki vagy éjszaknyugoti amerikai, kinek természete uralkodó már ma az Egyesületben, állandó foglalatosságban lévő ember; ő mindig a' reggeli angol. A' déli gyarmatokban sok esti angolokat találni, 's kezdünk észrevenni illyeneket már az éjszaki fővárosokban is.

A' magas, karcsú, könnyű testű amerikai

egyenesen anyagi munkára alkotva lenni láttatik. Nincs párja a' sebes dolgozásban. Senki valamelly új munkát könnyebben magáévá nem tesz; ő mindig kész módositani foglalatosságait, vagy szerszámait, 's változtatni mesterségét. Ő testestűl, lelkestűl mechanicus. Nálunk nincs olly főbb iskolabeli nevendék, ki a' maga népdalát, regényét, vagy monarchiai 's respublicai alkotmányát meg ne készitette volna. Connecticutban, vagy Massachusettsben nincs olly paraszt, ki magának egy erőmivet ki ne talált volna. Nincs olly valamirevaló ember, kinek ne lenne vasútra, falura, vagy városra valami terve; vagy ki ne táplálna keblében valami nagy nyerekedő kinézést a' Vörös-folyamtól öntözött földekre, vagy a' yazovi 's texasi pamuttermő vidékekre, vagy Illinois' gabonás mezeire nézve. Az amerikai typus az, melly még kisebb nagyobb mértékben europaisitva nincs, egy szóval az úgy nevezett Yankee, mint kitünő gyarmatositó, nemcsak dolgozó, hanem egyszersmind vándor dolgozó is. Ő nincs meggyökerezve a' földön; nem ismeri a' szülőföld 's atyai ház iranti buzgalmat; neki mindig kedve van a' kiköltözésre, — mindig kész megindúlni a' legelső gőzhajóval, még olly helyekről is, hol csak alig fészkelé meg magát. Őt a' helyből mozdúlás' szükségе gyötri, — ő egy helyben nem maradhat, jöni-mennie kell, hogy tagjait mozgathassa 's idegeinek dolgot adhasson. Mikor lábai mozgásban nincsenek, szükség hogy újjait mozgassa, hogy elválhatlan bicskájával egy darab fát faragcsáljon, egy szék' hátát metélje, vagy egy asztalt vagdaljon; vagy hogy állkapczáit foglalatoskodtassa dohány' rágásával. Már akár a' vetélkedés' ösztöne adta neki ezen szokást, akár az, hogy az időt szerfelett nagyra becsüli, — akár az, mivel a' körülte levő dolgoknak 's ön személyének mozgása idegrendszerét örök rázkodásban tartja, — akár mivel a' természet' kezéből igy jött ki: elég, hogy ő mindig foglalatos, mindig sürgetős, igen sürgetős dologban jár. Ő minden munkákra alkalmatos, kivévén azokat, mellyek apróságos lassúságot kivánnak. Ezektől irtózik, ezek vele poklot képzeltetnek. „Mi sietve születünk“ — mond egy amerikai iró — neveltetésünket futva teszszük; repűlve házasodunk, — gazdagságunkat hevenyében szerezzük 's a' szerint vesztjük el, hogy ismét tízszer megszerezzük és el-

veszítsük — mindig egy pillanat alatt. Testünk egy mozgony, melly minden órában tíz mérföldet halad; lelkünk egy nagy üstü gőzerömű, — éltünk hasonlít a' futó csillaghoz 's halálunk úgy lep meg bennünket mint egy villám." (Franczióból.) ***Fábián.***

Nyelvtudományi kalászok
a' müncheni codexből.

Az, der, die, das. Magánhangzó előtt mindig kiíratik egészen; *az* etnikosok 25. l. *az* ártatlan vért 76. l. *az* angyalok 82. stb.; — mássalhangzó előtt elhagyatik *z* betűje, 's az *a* miként a' bécsi codexben ponttal jeleltetik, *a'* néptől, *a'* szénán, 45. l. Különös csinnal használtatik a' fő- és mellék-nevek meghatározásában, — 's innen lőn, hogy Máté' evangyélioma 6-tod fejezete elsőbb 74. sorában csak kétszer jő elő. — Általános szabályul lehet tenni; hogy az *én*, *te*, *ő*, személyes-, úgy a' *ki*, *mi*, és *melly* visszavivő-névmások, 's a' főnevek elébe, kivált ha ezek a' birtokos névmást vevék fel ragul, nem tétetik, hacsak az *azon*, *ezen*, mutató névmás' eszméje, vagy egy szélesb értelmet rejtő kifejezés' szorosb meghatározása szükségkép meg nem kivánja; — péld. Hol vagyon *ki* született sidóknak királya; — *kik* mikor hallották volna a' királyt, elmenének, és íme a' csillag *kit* láttak vala, 18. l. Minden *ki* hallja *en* igéimet, hasonlaték bölcs emberhez *ki* rakja *ő* házát kő szirtön, 29. l. — Hirdessétek meg Jánosnak, *mellyeket* hallottatok 36; — hogy beteljesednék *melly* mondatott *próféta* miatt 43; — ménden *mi szán* be mégyen *hasba* mégyen, *mellyek* kedeg *szábol* kijőnek *szűből* származnak 47; — mondjátok mert *úrnak* dolga vagyon velek; — és beméne Jézus *istennek* templomába 59; — nem vészed *embereknek* személyeket, — illik é *császárnak* adót adnonk, 63. — Ha *ember* mondand atyjának 97. — Lésznek kedeg azok *törödelmnek* napi, ollyak *mellyek* nem voltak *teremtetnek* kezdetétől fogván, 113. — Jajj kedeg *terhesek-nek* és *szülőknek a'* (azon) napokban. — És lésznek jelenségek *napban* és *hódban* és *csillagokban*, és *földeken nemzeteknek* szorongatások, 180. — Ez *en* testem *ki* tü értetek elároltatik, ezt tegyétek *en* emlékezet*em*re 181; — kértem te érted, hogy meg ne fogyatkozjék *te* hüt*öd* 182; — és lött *ő* vere*je* miképen *vérnek* csepene*te*. — És elvágá *ő* jog fülét, 183; — Te vagy é *sidóknak* király*a* 184. — Kiméne azért Péter és *a'* más tanéjtvány, és jutának *a'* koporsóhoz, — és *a'* más tanéjtvány hamarabb eleve futa Péternel, és elébb juta *a'* koporsóhoz, és látá *a'* lelláhokat vetvén, de maga nem méne be *a'* koporsóba, 238.

Bè, *ba* (be, ba), *névhatározó*, in. Átalán fogva röviden íratik, péld o elébé (ő elébe) 51. l., azok a' ködbe bemenettek, *intrantibus illis in nubem*, 148. — Híven megkülönböztetik a' *ben* és *ban*-tol; — vagynak azonban példák, mellyek Révai' sejtését látszanak igazolni, hogy hajdan mint a' hebereknél, nálunk is küllönbség nélkül használtatott a' *be*, *ba*, nem csak helyből mozdúlati, de helyben nyugvási eszmék kifejezésére is, — illyenek: úrnak nevébe, *in nomine Domini*, 175; — kibe tü reménykedtek, *in quo vos speratis*, 202; — és egyembe örvendeznek vala, *et congratulabantur*, 124; — ő vele egyembe evők, *cum illis discumbentes* 135. — És viszont, hogy a' *ben*, *ban*, ből értelemben is vétetett, miként vétetik még ma is e' szólásban: *a' kenyérben sem eszik eleget*, az az: olly szegény, hogy a' kenyérből sem ehetik eleget. — Előjőnek itt: adjatok nekönk a' tü olajtokban, *date nobis de oleo vestro*, 70; — a' szőlőnek gyümölcsében, *de fructu vineae*, 109. — Sőt még *ra*, *re*, értelemben is vétetek ollykor a' *ba*, *be*. Találtatik: adjatok ő neki gyűrőt ő kezébe, és sarut ő lábaiba, *date annulum in manum ejus*, *et calceamenta in pedes ejus*, 166; — mit latinosságnak azért nem nézek, mert Pesti és Erdősi is hasonlóan fordítá. — A' *ből*, *ból*, különben sem egyéb mint *be-ül*, *ba-ul*, vagy miként hajdan köz életben is volt: *bel-ül*, *bal-ul*, *bel-ől*, *bal-ól*, — a' városbalol = *ex civitate*; — a' falubalol jövöt, *venientem de villa*, 119.

Bèl (bel, ma: bél) *főnév*, internum. Csak összetételben jő elő: bèl poclos (bel poklos) *hydropicus*, 162. — Pestinél szinte így, — Erdősinél: kinek bűre közit sárvíz folta vala meg. — Innen:

Bèle (belé) *névmás*, in illum, illud, se. Önnön belé fordólván, *in se reversus*, 165; — hűnek ő belé. *crediderunt in eum*, 193; — így: *te beléd*, *én belém* stb.

Bèlol (belől) *igehatározó*, de intus. És ő belől felelvén, *et ille de intus respondens*, 153. Pestinél: onnét belől; — Erdősinél: belől.

Hogy főnévhez illy alakban, még pedig kemény magánhangzóval ragasztatnék, csak egy példa van az egész codexben: a' falubalól jövőt, *venientem de villa*, 119; — innen lett összehúzva a' *ből, ból* rag. Épen igy: alól: *de deorsum*; — tü alól valók vagytok, *vos de deorsum estis*, *megől*, *felől*, *hazól* stb.

Ben, ban, *névhatározó*, in. Helyben nyugvás' eszméjét fejezi ki. En szeretemben, *in dilectione mea*, 227; — a' napok egyikben, *in una dierum*, 176; — bizonyosok valának Jánosnak igaz proféta voltában, *certi sunt Joannem prophetam esse*, 176. — De van *ből, ból* értelme is: És ők ezekben semmit sem értettenek, *Et ipsi nihil horum intellexerunt*, 172; — ne veszessek el abban, *non perdam ex eo*, 204; — tüvisben font koronát, *plectentes coronam de spinis*, 235; — hozjatok ide a' halakban, *afferte de piscibus*, 240. — Erdősinél is előfordúl: az juhokban le vágjon.

Benn, *igehatározó*, intra. — Ön] benne, *intra se* 49; — gondolának önnön bennek, *cogitaverunt intra se*, 176; — és ő igéjét nem valjátok tü bennetek lakozóvól, *et verbum ejus non habetis in vobis manens*, 201; — lakozjatok en bennem, *manete in me*, 227.

El, *igehatározó*. Egy eredetű a' *meg*, vagy miként a' hon' némelly tájékain még ma is ejtik, *eg* igehatározóval, — söt úgy látszik az *eg*-ből lett az *el*, az *egy*, az *elő*, az *elv*, a' *meg*, *megy*, és *még*. Révai Elab. Gram. Hung. Vol. I. p. 124, 125. a' betű hagyásokról beszéltében, az *eg lette* (megette), *eg lett* (meglett) ejtéseket *vitioso quarundam partium usu* szokásba jötteknek állitja; — de úgy tetszik, ez nem annyira hibás mint első tekintetre gondolható. — Bajos másként megfejtenünk, hogy a' *megvégezi*, *megmarad*, *megengedi* stb. miként nemcsak e' codexben, de számtalan régi iratokban olly gyakran előfordúl, ugyan az mi: *elvégezi*, *elmarad*, *elengedi*; — hogy az *elevé-ment*, ugyan az mi: *megé-ment*, 's az *elevemúlik*, ugyan az mi *elmúlik*, praeterit. — Borsod vgyének 1641-ki és 1642-ki két tanúvallási bizonyság-levele fekszik eredetiben előttem. — Amabban olvasom: „Masodszor, az Eghrÿ Tőrőkők *mint el* harmincz szamu Tőrők gyalog ki jüuen Gyeőr ala; — Harmadszor az Eghrÿ Tőrőkők Tizen hatt Louasok, Gyeőr ala ki jüuen; — Gyeőr ala ki jüuen *mint el* mas fel szaz Louasok; — Eőteődszőr, az Eghrÿ Tőrőkők *mint egy* hetuen ótt Gyalogh Tőrők ki jüuen Gyeőr ala; — Emebben pedig: „Nyiluan tudgya aszt, hogy Egher uétele után az Törökkel ezer forintban summáltak megh, és abban tartották megh az Varost *mint ell* negy esztendeigh; — És *mint ell* hat esztendeigh ebben summáltatták eőket.“ — Nem szenved tehát kétséget, hogy az *el* és *egy* felváltva használtatott hajdanta. — Emlitsem-e hogy Eszterházy Miklós gróf nádor felváltva használta a' *meg*, *megy* és *mégy* (adhuc) szóéjtéseket is; — 1631. febr. 27-ki levelében irja saját kezével: Czak nem megi (megy) Halok az sok buba, dologban, — miuel Nincz *megh* (meg) az az Ereö az kj kiuantatnek.“ — Azon év mart. 16-ról: „Vesetis (veszett is) Valamennj bennek, de megi (mégy, még) nem tugiuk“,— „semmuel nem gondolom Hogi Adossak Volnank *megi Edigh* (mégy eddig) nekik.“ — E' szerint már *eg*, *meg*, *megy*, *mégy*, *egy*, és *el* átváltozásokat láttunk, — most nézzük át egyenként a' példákat, mellyeket tanúságul nyújt e' codex; — 1-ször, hogy a' *meg* annyi mint *el*: — és az adósságot *meghagyá* neki, 54; — a' meghagyá szó a' deákban igy áll: *dimisit*, Pestinél és Erdősinél: *megengedé*, ma igy fordítanók: *elengedé*. — Mindjárt a' következő 55-d. lapon olvasható. És úgy lön, mikor *megvégezte* volna Jézus e' beszédeket, — a' deákban: *Consumasset*, ma igy fordítanók: *elvégezte volna*. — Alább: Ha illik embernek ő feleségét *elhagyni*, — *meghagyja* ember, atyját és anyját és egyesől ő feleségével; — a' deákban mind az *elhagyni*, mind a' *meghagyja*, dimittere igével adatik. — A' számtalanból elég legyen még ez egy helyet felhoznom: Azért kiket isten egybe szerketet, ember *meg ne válaszja*, *quod ergo Deus conjunxit*, *homo non separet*, 55. — 2-szor, hogy az *el*, annyi mint *meg*; — *Elfeletkeztek* kenyeret velek venniek, *obliti sunt panem accipere*, 99; — Mártha azért hogy hallotta hogy Jézus *eljött* eleibe futa ő neki, *Martha ergo ut audivit quia Jesus venit*, *occurrit illi*, 218. — Mai életben is az *elgondoltam* és *meggondoltam*, *elismerem* és *megismerem* egyaránt használtatik. — Ezekben az *el* és *meg* nem egyéb mint affirmatio. — Ugyan az következőkben: a' templom soporlóha ketté szakada felől *ménd el* aljaiglan, *a summo usque deorsum*, 120; — és jövének *ménd el* hozjáiglan, *et venerunt usque ad ipsum*, 133; — a' városból *el* ki méne, *abiit foras extra Civitatem*, 60; — követi vala ötet ménd

el be a' papok fejedelme pitvaraiglan, *secutus est eum usque introvin atrium summi sacerdotis*, 117; — Erdősinél is találtatik: el ki vettetett, *mittetur foras*, 150. — Én még a': hagyjátok *el egy* eddeglen, *sinite usque huc*, 183, kifejezésben sem látom az *egy*-et egyébnek, mint az affirmans *el* vagy *meg* betű' cseréjének; — ugyancsak affirmatio a' mai divatban lévő *egy előre*, 's *el végre* szólás-módokban. — 3-szor, hogy az *el* és *elő* vagy *elv*, *elvé*, *eleve*, és *megé* egy értelmű. *El* menének, *abierunt*, 233; — *előbb* menvén, *praeteriens*, 212; — kik eltévehedték Izraelnek házát, *qui perierunt domus Israel*, — nem szenved kétséget hogy itt a' *per*, *praeter*-nek íratott vagy olvastatott hibásan; — És mikor hallaná a' gyölekezetnek *eleve* multát, *Et cum audiret turbam praeter euntem*, 173; — *eleve* futván, *praecurrens*, 173; — az *előbbi* próféták közzől, *Propheta de prioribus*; — *eleve* menni, *transire*, 31; — tenger *elvé*, *trans fretum* 49; — Jordán *elvé*, *trans Jordánem*, 55, az az Jordanon *túl*, Jordán *megé*; — *el*méne, *transiit*, 36; — *el*ment volna, *transiisset*, 38; — *el*változtaték, *transfiguratus est*, 101, stb.

Jonho (jonhó) *főnév*, cor. — Bódogok tiszta jonhoúak, *beati mundo corde*, 22; — tü jonhótok, *cor vestrum*, 55. — Csak e' két helyen jö elő, egyébbiránt *cor* mindig *szű*-vel fordíttatik. Erdősi e' helyet: *per viscera misericordiae Dei nostri*, így fordítja: „Az mű istenűnknek kőnőrűletes szűinek es iohānak āltala", mi e' codexben így adatik: „mü istenönk*b e l i* irgalmasságnak miatta." — A' *bel* tehát, és *jonhó* vagy *joh* annyi mint *viscera*. Innen származott kétség kül a' *gyon*, vagy mint a' Hegyalján ejtik *gyoh-on*, *confitetur*, — az az megvalja a' szív', a' kebel', titkait. — Innen az *éh gyom*-ra, vagy *éh jom-ra*; — sőt mint nekem látszik, innen az *ink-ább*, vagy *jonk-ább*, *jonho-ább*, *jonh-ább* = *magis* igehatározó is. — A' hon' különböző vidékein a' *joh* majd *májat* majd *zuzát*, az az a' szárnyas állatok *belét*, *gyomrát* jelenti.

Kél (kell, kell) *közép ige*, oportet, placet. — Mert méndenha *kell* imádkozni, — sonha meg nem *kell* fogyatkozni, *quoniam oportet semper orare*, *oportet non deficere*; — *Kell* vala, *oportebat*, 196; — *kellett* volna Herodesnek, *placuisset Herodi*, 94; — semmire *kellő*, *ad nihilum valet*, 23; — nem *kellő* az egészeknek urvos *non est opus valentibus medicus*, 32. — Innen:

Kellemetes, necessarius, placitus, opus est, expedit stb.

Kellètic (kelletik, kelletik) *közép ige*, placet. — Szökdösö Herodiadisnak lyánya az ebéllőház közepett, és *kelleték* Herodesnek, *saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi*, 45; — Úgy *kelletett* tü atyátoknak, *placuit patri vestro*, 158; — Te benned jól *kelletett* en nekem, *in te complacuit mihi*, 130; — Úgy atya, mert így volt *kelletvén* te előtted, *Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te*, 38. — Világos ezekből, hogy a' *kelletik* ige, mellyet az újabb időkben egészen' kitagadtak, valósággal létezik nyelvünkben. — Szenvedő alakja ez a' *kellet*, placitum facit cselekvő igének, mint *járatik* a' *járat*-nak stb. Később főként a' német: *müssen* értelemben véteték, megkülönböztetve a' *kell* vagy *köll* igétől, mellyel a' *sollen*, *dürfen* értelme adaték. — A' számtalan példákból legyen elég egyet kettőt itt felhoznom. — Gál Péter írja Esterházy Miklós grófnak, a' Bethlen Gáborral végzettek felől 1623-ban: „Kedvetlenek sem voltak császár urunk ő fölségéhez az emberek, és megtetszett szovokból, hogy az kényszerítésből *kölljessék* más urat uralniok"; — ismét: „Az hazonk (hazánk) fiajinak, az magyaroknak mennyit *kölljessék* hinni, — azt már ő (Bethlen) megösmerte." — Tovább írja: „Nem *köllött* volna megengedni, hogy azt disputálták az gyűlésben; — azt sem *kölljött* volna megengedni ő fölségének, hogy Thurzó Sztaniszló, úgy mond, engem olly bőcsületlenül, tisztátalanul nyelvén forgatott". — Bethlen Gábor írja a' vármegyékhez azon évi sept. 2-ról: „Mind ezekért, és egyébb előttünk álló szükséges dolgokért is, *kölletett* Hívségteknek ad diem 10-mum praesentis mensis Sept. Congregatiót promulgáltatnunk". — Pogrányi István és Szikszay István írják végre Thurzó Szaniszló nádornak, azon évben: „Mert régen megtanúlta azt, (Bethlen) hogy az fejedelmek felől avagy halgatni *köll*, avagy gonoszt nem *kell* mondani". — Azonban igen gyakran felcseréltetett már a' régi időktől fogva e' két szó egymással, sőt itt ott előbukkan a' hibás *kellenék* is *kelletnék* helyett.

Jászay Pál.

Búdalok.

—

V.

Légy nyugton, édes lilma!
Nem faggatom szíved'.
Ha birja más, nem esdem,
Hogy tőle visszavedd.

Hallgass a' szív' szavára,
Mindent utána tégy,
Szeresd, a' kit szerethetsz,
Csak hűtelen ne légy.

Hideg, de lángra indít
A' fölszentelt szobor,
'S körülte a' hívőnek
Buzgó imája forr.

Légy nyugton, én is a' hit'
Keresztét viselem,
'S benned, miként szoborban,
A' szentet tisztelem.

———

VI.

Kiküldtem a' jövőbe
Nyájas reményeket,
Miként előre vándor
Szülő a' gyermeket.

Oh minden én reményim
Hová tévedtek el!
Meg vagy te is csalatva,
Reményadó kebel.

Csak vissza gyors madarkák,
Szálló reményeim!
Bú és hideg valóság
Az én örömeim.

Erdélyi.

———

A' vágytársnő.

Német novella.

— Szerencsétlen vagyok, mert nem szeret többé! — mondá Z. asszony 's atyjának sírva rogyott karjai közé.

— Kedves gyermek, — mondá az ősz szívéhez szorítva — könyűid csak vádolnak, de nem bizonyítnak.

— Ah, kedves atyám, — folytatá — nem vevé ön észre, milly szorongva kerül engem; arcza sötét, szobája' ajtaja zárt előttem, mint szíve; hallgatva ül az asztalnál átellenemben 's boszús, ha hallgatását megszakasztom. Ah, ha máskor mellettem ült 's gyermekei körüle játszottak 's szíve tárva lőn előttem! — Atyám, hallgattam 's szenvedék, de szerencsétlenségem' nem hordom tovább.

— Jó Luiz — mondá az atya —; ki ismeri az ember' eltitkolt szenvedéseit? vannak komor pillanatok életünkben 's a' bánat nyomasztó tereh. Ő lerázandja terhét 's te nyugodt leszesz.

— Nem, atyám ez nem úgy van. Egy szenvedély emészti nyugalmát; nem töltöm be többé szívét. Gyakran nincs hon, vigyáztattam rá. Zápor- és zivatarban rohan a' legsűrűbb erdőkön keresztül — ő, ki a' vígságot és társaságot szereté, 's mindütt örömet terjeszte. Ah, atyám, zivatarkor erdőben senki sem jár, mint a' fellázadt lelkiösmeret vagy titkos szerelem, melly a' világ' szemeitől el akar vonúlni.

— Nyugasztalódjál meg lányom — monda az agg — beszélni akarok vele; szenvedj 's hallgass, 's emlékezzél meg, hogy kímélet és szelídség nemed' szép erényei.

Az öreg a' férj' szobájába ment. Z. szorongva rejte el egy papirost 's kedvetlenül ugrék föl. Az agg néhány kerülést tőn az íróasztalhoz közeledni. Z. vigyázott pillantásaira 's áthatlanúl állt meg, mint kőfal, ő 's az íróasztal közt.

— Fiam uram — kezdé az öreg — nője 's gyermekeitől jövök.

— Tán csak egészségesek? — kérdé 's kedvetlenül néze rá.

— Igen — felele az öreg — de ön nem látszik többé olly vidámnak családa' körében.

— Még is! én vidám 's szerencsés vagyok; nem az én hibám, ha házamban nem minden osztakozik idegzetemben.

— Hát kié? — mondá az agg 's megfogá kezét.

— Csak arra van-e az ember alkotva, hogy viszonyai' szűk határai közt éljen? — mondá Z. 's szemei éledtek. — Vannak pillanatok, mikor a' jobb ember feltámad, 's a' földet 's gondjait elfelejti.

— Azt is, hogy nője sír? mondá az öreg 's hevesen ragadá meg karját.

— Ez elmúlik — mondá Z.; az idő úgy röpül tova az ember' mosolyán, mint könnyein. Az árnyak a' Lethéből isznak; az idő az emberek' Lethéje.

Az öreg elijedve néze rá.

— Én nem örömest tolakodom orvosúl, de hiszem, hogy egy kis borkő megszelíditené életszellemeit.

Z. szánakozva rántá föl vállát; az öreg fejét rázta 's visszatért lányához.

— No's atyám — mondá ez szemközt jövén — meggyőződék-e önmaga?

— Valóban, nem tudom mit kelljen hinnem — mondá az atya. — Iróasztalánál üle midőn beléptem; elijedve ugrék föl 's elrejté papirosait; első gyanúm szivét érdeklé.

— Bizonyos az — mondá Luiz — ez ijedés 's elrejtés. . . 'S bizonyosabb 's világosabb vádlóit kivánja-e még vétkének?

— Nem vagyok orvos — folytatá az öreg — de inkább agyában keresném a' bajt. Vigyáztass rá szorosan, talán csak elmuló rosz ez, de ivásról beszélt valamit, a' mi nekem nem tetszett.

Luiz' könnyei folytak, egyik szobából másba ment 's kisirt szemei néztek ki minden tükörből, gyermekeit mellához szoritá 's visszalöké, mert atyjokhoz hasonlók. Távolból panaszhang hallatszék; figyelme fölserkent. A' hang után ment, férje' szobájából jött az. Csendesen, mint a' gyanú, álla meg ajtója előtt. Sohajtani hallott. Luiz rettegett. Homályos 's szaggatott szókat halla. A' szók érthetőbbek lőnek; férje' hangja volt. Szelid volt az és szerelmes 's a' kitételek válogatottak; ah, így nem beszélt vele soha! Melegebb lön, — kötelesség és szeretet közt ingott, a' szenvedély győze 's Luiz sírva omlott össze ajtója előtt. Z. ijedve nyitá föl az ajtót, Luiz föleszmélt 's szikrázó szemekkel lépe szobájába. Z. leverve lépe vissza. A' nő' pillantásai férje' bűnét keresék; egyedül volt. Az ablakhoz lépe. Z. a' második emeletben lakott; kétségbesett szenvedélynek kellett lenni, mi ez ugrást merészlé. Z. gondoskodva fogá meg karát; Luiz rá néze, könnyei folytak; az iróasztal kisebb volt, hogysem benne rejtőzhetnék, a' szobának titkos ajtója nincs. Kimagyarázhatlan, de szavait hallá, ez elég; vétkes vala, az bizonyos, 's Luiz szerencsétlen, azt érzelme súgá.

— Barbár — mondá — ne gyilkolj illy lassan! — 's sírva rohant ki a' szobából.

Z. zavarodra néze utána. Szobalányát hítta 's hallgatva tolá nője' szobájába. Atyjához sietett; a' zavarodás ábrázatán fekvék. Az öreg aggodalmasan néze rá.

— Atyám — mondá fájdalmasan 's a' hangok elhaltak ajkain; hevesen kapott az öreg keze után, az agg sebesen húzá vissza azt.

Ah Luizám! — folytatá Z. 's egy székre veté magát.

— Kegyed' nője? — mondá az öreg — az istenért, mi baja van? — 's az ajtó után kapott.

Z. vissza tartá. — Kedves jó atyám, előbb el kell önt készitenem.

— De mi az? — folytatá az öreg kétségbeesetten, beszéljen hát.

— Még annyira meg vagyok zavarodva — mondá Z. — puszta gyanitás az, de minden hihetővé teszi nekem. Maga tudja ön, hogy utolsó gyermekágyától fogva mindig csöndes volt, olly leverett, gyakran üle ott könnyes szemekkel.

— Ah! — mondá az öreg 's szabadabban lélekzett, — nem találá ki okát ezen könyűknek?

— Hiszen mondom önnek, hogy gyanitom; néhány percz előtt ajtóm előtt valamit összerogyni hallok, megnyitom 's Luiz kapaszkodik fel a' földről. Az ablak felé sietett, magánkivül pillant a' mélységbe. Uram! egész erőmmel tartám őt, különben oda lenn feküdnék. Zavart pillantásokat vete rám 's kétségbesve, mint Medea rohant ki a' szobából; utána küldém a' szobalányt. — A' szerencsétlen gyermekágy! agya szenvedett; azóta nem tudott magához jöni.

Az öreg nem hivőleg néze rá. — Tanácsomat a' borkövel követte ön? kérdé szorongva.

— Most javasoljon, mint segéljünk lányán kiáltá Z.

— Ah — mondá fájdalmasan az öreg — ott állt ő ma, hol ön áll, 's könnyűzve panaszkodék nekem betegségéről.

— Bizonyos hát! — sikolta elijedve; maga beszél róla világos perczeiben.

— Ah nem — folytatá az ősz — ő szenved 's elég szerencsétlen volt még eddig öntudatát szenvedései mellett megtartani. Ön hideg iránta, elzárt, egy titok fekszik nője' lelkében, mit fölfejteni nem tud; a' gyanú emészt nyugalmán, 's a' kétségbesés szivén.

— Ez az, mondá Z. 's azért kellett szép idegzetemet megzavarnia! Istenem, hogy' tudhat az ember olly erősen függni a' poron? Fájdalma meg fog szűnni, de a' dics' örök forrásából meriti a' magasabb ember az életet és szerencsét.

Z. elhagyá a' szobát, az öreg szorongva tért leányához.

— Mint mondám — kezdé — szorosan vigyáztass rá, gyanúm növekszik, ismét beszéltem vele.

— Ah, ő bűnös, az bizonyos — mondá Luiz.

— Hivasd el ma estve az orvost; mi nem értjük ezt, de ez az ember mindig kevésbbé tetszik nekem — ugyanazon roham volt mint előbb, ismét a' merítésről beszélt valamit.

Luiz hallgatva, mint a' megadás, ült a' széken. Est lön, nyugalom és csend uralkodott az utczákon, de Luiz' belsejében szelvész zajonga. Az éj' világai kedvesen függének az égen, de az ő lelkébe sötét volt 's a' reménynek egy sugára sem melegíté keblét. Szobalánya szorongva lépett be. Z. úr már egy órával ez előtt köpenyébe burkolva síklott ki a' ház' hatulsó ajtaján 's még nem jött vissza. Luiz elsápadt. Fölugrék, térdei reszkettek, hangja remegett, a' féltékenység' minden kigyója füzé körül szivét. Eszméletlen kapott a' gyertyához 's dobogó szivvel állt férje' ajtaja előtt. Az ajtó csukva volt; a' kétségbesés erőt ada neki, az ajtó fölpattant. Zavarodva néze körül, szemei az iróasztalra estek; közelebb ment, 's a' szerencsétlen szavak, miket ma hallott, előtte fekvének. Ah istenem! — kiáltá sírva — ott áll gyöngesége' vallomása, 's a' papirost mind két kezével összegyűré. — Nem nekem rendeltetél — mondá sebesen — kezemben vádlója légy. Vissza akart térni, 's férje vad pillantásokkal, feldúlt hajjal 's elrútított arczczal állt előtte.

— Áruló! — kiálta Luiz 's a' papirost magasan emelé. Az emberek itéljének fölöttünk.

— Nyilvánossá akarod tenni gyalázatomat?

— Le kell tépetni álarczodnak — monda Luiz 's szorongva ugrott atyja' karjaiba, ki elijedve lépett a' szobába.

— Itt — mondá Luiz 's a' papirosokat atyja' kebléhez nyomá — itt vallja meg gyalázatát 's szerelmét.

Z. magánkivűl kapott a' papirosok után, Luiz visszatartá. Az atya küzködött vele, 's a' töredékeken kivűl, miket a' küzdés eltépe, körülbelül harmincz ivet tarta kezében. Az agg kissé vastagnak lelé a' szerelmes levelet, hevesen forgatá a' lapokat, 's egy szomorjátékot talált. Z. kétségbeesve állt előtte 's eltárá az ajtót; magával küzködött 's szemei könnyűkkel teltek el 's — úgy látszék — nyugodtabb lön.

— Ön tudja most a' szerencsétlen titkot — mondá — de ha éltem kedves önnek, zárja azt örökre keblébe.

Luiz szánakozva néze rá.

— Ah, kedves atyám — folytatá Z. 's karjaiba rogyott — én esztelenségem' áldozata lettem. Ma adák a' művet; gondolom, még fütyölnek, a' darab megbukott, de nem tudják, hogy én vagyok szerzője. Hagyja ön a' titkot velünk halni!

Az öreg barátságosan szoritá meg kezét; Luiz keblén feküdt.

— Emelj föl szíveden ismét boldoggá, mondá Z. szelíden 's Luiz szívéhez szoritá. Keze kisiklott nőjeéből 's a' szomorjáték a' lángok közt feküdt.

Kazinczy István.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 13. A' politicus csizmadia.
Jan. 14. Gyászvitézek.
Jan. 15. Hét leány közől a' legrútabb.
Jan. 16. Őrültek' háza Dijonban.
Jan. 17. Korszellem.
Jan. 18. Először: Cillei Fridrik. Eredeti drama 3 felv. Szigligetitől.

Egyveleg.

Politicai jóslat 1840-re. — Mindenfelé el van hiresztelve, hogy 1840 a' legtermékenyebb, a' legjobb év lesz. Épitsen rá a' ki akar. A' politicai jóslat nem olly szépen hangzik. Szerinte Törökországnak vége leend, 's ezen okból sok moslemin egészen elveszté kedvét földei' mivelésétől is. Egy franczia (bolond) jós hirdeti, hogy ez évben az emberek' minden öröme és keserve véget ér, mert biztos jelekből tanulá ki, hogy az anyaföld elbomlandik, és viz, tüz emészt meg „minden bűnös marhát és emberfajt.“

Angol kutyaadó. — Ez Angliában mintegy két millió ezüst tallérra rug föl. Minő hadsereg lehet itt ezen adózó négylábuakból! —*jd*—

Böngészet.

— Okosabb és lelkiösmeretesebb volt Robespierre mint róla közönségesen hiszik, de épen ez teszi őt sokkal borzasztóbbá, mint vak önzése tevé.

— A' kicsiny czél nagyokat is lealacsonit, ellenben a' nagy kicsinyeket is felmagasztal; a' paraszt ollyan lesz, mint szántó ökre, 's a' harczi mén mint lovagja.

— Fegyveres kézzel imádkozhatni legfoganatosabban.

— Ki örökké szabadelműségről szól, bizonyosan nem szabadelmű, de az sem mindenkor istenfélő, ki örökké kegyesen beszél.

— Némellyek egyedül azért nem hisznek semmit, mivel mások felette sokat hisznek.

— Ha minden csizmadiának fia könnyen lehetne tábornok 's minden tábornok' fia csizmadia akarna lenni; talán jobb tábornokaink és jobb csizmadiáink lennének.

— A' régi nemesség' hőstetteiben igen csekély részt vettek a' nők, annyival nagyobbat később a' nemesi gőgben. Közönségesen csak a' férfiak szereznek czimeket, de a' nők viselik azokat legszivesebben.

(Menzel után) ***Gabányi.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 23. 1840.** **7. szám.**

Tartalom: Előeszmék a' jogphilosophiához (*Fogarasi*). — Pécs és két szinháza (*Berky Bana*). — Egy meleg forráshoz (*Garay János*). — Népdal (*Szakál Lajos*). — Gondviselés (*Kazinczy Gábor*). — A' két kép (*Barényi*). —

Előeszmék a' jogphilosophiához. *)

XVI.

Az ész gondolkodás által az adott gondolatokat észreveszi (épen úgy, mint az érzékiség a' tapasztalati tárgyakat érzi), felfogja, kölönválasztja, összeköti, összehasonlítja, megkülönbözteti, elrendezi 's így újakat teremt.

Adjatok az észnek csak egy gondolt számot, 's ő ebből egy roppant világot teremt, a' számok' világát. Adjátok neki csupán a' gondolt térnek legkisebb részét, a' pontot — ő ebből egy egész világot alkot, a' méretek' világát.

Adjátok neki pusztán magát a' gondolatot, 's hasonlókép egy új világot, a' gondolatok' világát (logica) látandjátok magatok előtt.

Így szerkeszt az ész a' jog' fogalmából is egy egész tudományt, az észjogot, máskép természetjogot, és a' jóléť fogalmából ész- vagy népjóléttant, mellyekben minden eszmei, minden az észből 's gondolatból van összerakva, még maga az ember is tökélyesb állapotjában gondolva.

XVII.

Az észjogot természetjognak nem azért hivjuk, mintha sokak' véleménye szerint, természeti, azaz: társaságtalan állapotban alkalmaztathatnék az emberre; mert hiszen mihelyt jogról beszélünk, mindjárt társaságot is értünk, mert a' jog szellemi jó társas életben, söt láttuk azt is, hogy a' társaságtalan állapot jogtalan állapot. — Hanem azért nevezzük természetjognak, mert a' tökélyesnek gondolt ember természetéből (szellemi és anyagi természetéből) meríttetik.

Tehát valamint a' mondottak szerint, számtan, mértan, gondolattan, nem philosophiák, hanem csak eszmei adatok a' philosophiához, úgy a' jog- 's jóléttan is a' gyakorlatban az ember' gyarló természete miatt nem állhat egészen meg.

Mire való tehát ezen eszmény, ezen csupa agyszülemény — mondjátok — ha az életben, a' gyakorlatban meg nem áll?

Az ember nem tökéletes, de tökéletesülhető. Úgy de hogyan tökéletesül, ha nincs előtte eszményideál, a' tökéletesség' eszmé-

*) Lásd Athen. 1839. II. 49. szám.

nye, melly felé intézze munkásságának 's boldogságának irányát? Honnét tudja, nem megyen-e épen visszafelé, midőn azt gondolná, hogy előre halad, ha nincs előtte czél, melly felé kell törekednie?

Az emberiség, mint egész, messze van ugyan a' tökéletességtől, de nem mutatták-e egyes nagy emberek, egy Socrates, egy magyar László, egy Washington, egy II. József, hogy az ember a' jóban is nagyon megközelítheti a' tökéletességet? 'S nem teszi-e ezt kötelességévé a' legnagyobb tanító is? „Legyetek tökéletesek, mint mennyei atyátok tökéletes."

Ezek szerint a' legnagyobb döre volna, a' ki a' természetjogot 's népgazdaságtant, úgy a' mint ezek a' puszta észben mint eszmények, a' tökéletesség' eszményi alkotvák, az életben valósítani akarná. Mert az ezekhez kisebb vagy nagyobb mértékben közeledhetés a' valósággal létező országokban, az ottan élő embereknek (emberi elméknek) kevésbbé vagy többé kifejlődött voltától, úgy szinte a' történeti és helyi viszonyoktól, szóval a' KIVIHETÉSTŐL függ.

XVIII.

A' mondottaknál fogva kiki maga összerakhatja az országphilosophiát.

Az észjog és népjóléttan legmélyebb alapjai az országphilosophiának. 'S bár egészen elvontan csak eszmék 's nem philosophia, de mi ide sorozzuk, mert mi nem fogunk csupán elvont eszméket adni elő, hanem mindenütt az életre, a' valóságra is illesztendjük.

Ezekre épülnek azon tudományok, mellyek magokban már az országnak mint biztosító 's kényszerítő intézetnek eszméjét foglalják, 's nevezzük ezeket: országjog- és országjóléttannak.

Ha valamelly társaságot vagy népet, mint egy személyt tekintünk, több illy személyek' viszonyában épen azon jogok jönek ismét elő, mint egyes személyekében, 's népek' jogának hívjuk.

Ha több országok gondoltatnak hasonlóképen egymással viszonyban, erről az országok' joga tanít.

Bevégzésül jön a' kivitel' módja, azaz, országlás' mestersége, országlattan, melly kettőt foglal magában, t. i.

1) Hogyan kell mind az észhez, mind a' tapasztaláshoz alkalmazottan az országot összealakítani, vagy már összealakultában fönntartani 's az eszményhez elébb-elébb vezetni. Ez az alkotmánytan.

2) Hogyan kell mind az egészet, mind az egyes részeket az alkotmány szerint igazgatni, kormányozni. Ez a' kormánytan.

Mind ezek együtt teszik, az országos épületet, egyik a' másik nélkül csonkává tenné azt. De tudományban el kell azokat egymástól választani, hogy jobban felfoghassuk az egészet.

Tehát egyes főbb részei az országphilosophiának így állanának:

I. Jogphilosophia:
   A) Ész- vagy természetjog 's népek' joga.
   B) Országjog 's országok' joga.
II. Jólétphilosophia:
   A) Népjóléttan, vagy népgazdaság.
   B) Országjóléttan, v. országgazdaság.
III. Országlattan:
   A) Alkotmánytan.
   B) Kormánytan.

Fogarasi.

Pécs és két szinháza.

Egy évtized óta városunk méltán magára vonhatta szellemi életére olly bűvösen hatott nagyszerű intézetei' tekintetéből a' tisztelt közönség' figyelmét; de e' figyelmet olly mértékben tán még soha nem érdemlette, mint most, midőn a' színpadnak élethetaó erejét átlátván, egy magyar szintársaságot ápol kebelében, melly nagy, nemzeti czélokra vezetendő, ha az értetlenség, vagy elfogultság, mellyekkel küzdenie kell, törekvései' nagyszerü következményeiben nem gátolják.

Tekintsünk egy kissé a' történtekre. A' polgári casino-egyesület egy csinos szinházat, mellynek hiányát városunknak müveltségben bár mellyik tartományi várossal mérközhető közönsége rég' érzette, épitett a' mult nyáron, tulajdon telkén, 's azt 600 pengő forintnyi haszonbér' fejében egy magános vállalkozónak átadatni határozta; de bizonyos föltételek alatt, mellyek közül czélunkra csak ez egyet említjük: hogy a' haszonbérlőnek kötelességévé tétetett a' német társaság' tartása; de egyszersmind megengedtetett, hogy a' magyarokat is, ha

jönének, három nap hetenként játszani engedheti. — A' nemzeti casino-egyesület a' szerződés' ezen föltételéből nyilván látta, hogy a' magyar színészet- 's így a' nemzet' nyelvének ügye városunkban virágzásra nem juthat; elhatározá tehát egy jó magyar szintársaságnak alapítását, melly szellemi erőben ne csak mérkőzhessék a' némettel, hanem azon diadalmaskodjék is; 's így azokat is, kik a' szinházat csupa mulatság' helyének és fényüzési czikknek tekintik, pártolói' számába megnyerje. Tek. Oraviczai és Görcsönyi Mihálovics Imre nemzeti casinoi elnök 's táblabiró úr, kit a' szép vállalat' nemtőjének méltán nevezhetünk, pendité meg először a' húrt, 's nagylelkű ajánlatai váratlan gyorsasággal sikeríték azt, mi csak jámbor ohajtással nézetett. Részenként felhordanám a' jeles férfiú' buzgó áldozatait, ha szerénysége' sértésétől nem óvakodnám. Szép példáját követve a' fölébredt nemzeti életnek, hosszas álma feletti diadalában többen részt vönek, kiknek neveit, mennyiben rajtunk áll, örökíteni el nem mulasztandjuk. Hála a' szent ügy' fölkentjeinek! Jutalmok leszen méltányos emlékezete a' jövő nemzedéknek, melly kezök' gondosan ápolt ültetvényének gyümölcsét békesen éldelendi! Lelkes törekvésöknek eredménye az: hogy t. ns. Baranya vármegyének karai 's rendei e' nemzeti ügy' pártolását, tisztök' legszentebbikének egyikét teljesítve, felvállalták, 's jelenleg olly magyar szintársasággal birunk, melly bár hol is dicséretesen oldaná meg nagy feladatát. Csak Lendvayt, Megyerit, Erdöst és Hubenaynét, — hogy kevés nap alatt Lendvaynét is körünkben tisztelendjük, elhallgatva — említem állításom' bebizonyitásául.

De mind e' mellett a' czéltól még igen messze vagyunk. Mert a' magyar színészet egy szük teremre van szorítkozva, melly a' csinos német szinház mellett igen szomorú ellenzetet mutat. Igaz, hogy eleinte a' nemzeti casinónak több tagja nem igen volt hajlandó a' német szinházban engedett 3 nap' elfogadására; mert a' szerződésben a' magyart megsértve lenni látta; 's a' szinházat sem alajtá félre eső helyzete 's a' keskeny utcza miatti alkalmatlan hozzáférhetés' tekintetéből olly czélszerűnek, hogy az említett napok' elfogadását egészen jónak lenni itélhette volna; győzött végre még is a' többség' akarata 's

elvégeztetett, hogy a' magyar hetenként két napon a' német szinházban játszandik. A' német szinház' haszonbérlője 's igazgatójának, minden előadásért 25 pengő forint igértetett. Ő időt kért a' megfontolásra, 's több hétig tartó fontolgatása után végre azt fontolgatta ki, hogy ő ugyan kész hetenként a' magyarnak két napot engedni, ha minden mutatványért 100 pengő forintot fizetend bérlet' fejében, 's ezen felül az ő zenekarát, mellyet ő általánosan fizet, 25 pengő forint esti dijjal elfogadandja, tulajdon, már betanult hevérinek elmellőzésével. 'S így a' derék férfiu öt magyar darabbal egész évi haszonbérét kifizetendné, 's maradna is még, mivel szerette honáért több nemes áldozatot tegyen.

Ez méltatlan, 's az ügy' komolyságát lealacsonyító gúny. Lehet-e hát csodálni, hogy a' magyar szini választmány minden illyes kellemetlen 's kártékony surlódás' kikerülhetése végett Pécs városa' tanácsát hivatalos folyamodás' utján megkérte, hogy jövőben, mivel két szintársaság amúgy is a' városnak nagy terhére van, a' leendő összeütközés' esetére a' magyar társaságnak adna elsőséget. Felvette a' nemes városi tanács e' tárgyat és azt határozata:

„Hogy a' magyar színészi társaság' jövő esztendőre is e' városban megmaradhasson; de minthogy dicső emlékezetü Mária Terézia királynétól nyert e' városnak felszabadító levelében és tulajdon rendszabályaiban is (statuta) három, ugymint: magyar, német és illiriai nemzetről, mellyek ezen városban laknak, vagyon említés, elsőbbség egyik nemzetnek a' másik nemzet' kizártával nem adathatik, vagy azért sem, mivel több más szabad királyi városokban is léteznek német színészi társaságok is.“

Nem czélom a' ns tanács' e' végzésének taglalásába ereszkedni; azt mindazáltal legyen szabad megjegyzenem, hogy e' végzés szerint Mária Teréziának és a' statutumoknak három nemzetből álló városa' egészitő részét sem lehet következetesen kizárni, melly a' statutumok szerint magát illir nemzetnek nevezi. Ha tehát illy társaság jelenti magát, annak is meg kell engedni mint a' magyarnak az itt maradhatást. Ez már pedig a' három nemzetből álló Pécsnek talán mégis terhes lenne.

De lássuk tovább a' dolgok' állását. Az összeegyezéstől még soha távolabb nem álltunk, mint most. A' magyar szini választmány'

e' törvényes lépése úgy tekintetik, mint jeladás a' következő erőszakoskodásra. Keseredett szívvel panaszolkodnak a' polgárok mi szerint a' magyarok által, ha igyekezeteik sikerülnek, tulajdon, olly tetemes költségökbe került színházokból kiszoríttatnak. — Ej ej uraim! Kár illy élénken ábrándozni! Ki akarja önöket tulajdonokból kiforgatni? Ki a' magyar színmüvek' éldelésétől eltiltani? Mentsen isten! Hiszen ez minden törekvéseink' végczélja. — A' mi pedig színházokat illeti: mi azt véljük, hogy, ha a' magyar kizárólag játszhatási jogot nyerend is, önök még sem károsodnak tulajdonukban legkevesket is. Hiszen hatalmokban álland azt illő haszonbér' fejében a' magyarnak úgy, mint most a' németnek, átadni; vagy ha ezt tenni nem akarnák, más czélra fordítani; csak hogy ez utolsó esetben kénytelen leszen a' magyar illőbb helyről, mint mostani szinpadja, gongoskodni.

„Igen! — kiált egy hatalmas szózat — de mi azért építők a' színházat, hogy anyanyelvünkön, azaz: németül mulattassuk magunkat.“ Engedelmet uraim! ezerszer engedelmet! Én valóban nem tudom, hogy a' született magyarnak, vagy Magyarországban születettnek, német anyanyelvén kell magát mulatnia; de most már világosan látom, hogy máskép' nem is lehet! Nemde ez más szóval annyit tesz: német ajkú volt apám, az vagyok 's maradok én, az leszen gyermekem 's a' t. — Uraim! egy annyi nyelvre oszlott honban, mint a' miénk, és különösen egy három nemzetből álló városban, semmi üdvösb nem lehet mint az egy nyelv általi összekapcsoltatás. Hogy ezen nyelvnek magyarnak és nem németnek v. illírnek kell lenni: a' nemzet' szava és törvénykönyvünk már eldöntötték. Ha tehát nem értenék is önök e' nyelvet; érdekökben jár, hogy azt megtanulják. Erre az iskola, — hová a' magánytanulást is számlálom — és a' színház legsikeresb mód. Miért idegenkednek tehát, legalább az utóbbitól annyira? —

Az ügy uraim! mellyet mi védünk, szent és tiszteletet érdemlő. Vagy érdemel-e a' világon valami ügy tiszteletet és bizodalmat, ha az nem, mellynek hő pártoltatása nélkül a' történetek' tanúsága szerint egy nemzet sem érte el a' müveltségnek és vele összeköttetett polgári boldogságnak azon fokát, mellyen alúl más oda jutott nemzetek' ellenében pirulás nélkül nem állhat. — Érdemel-e valami ügy tiszteletet és bizodalmat, ha az nem, melly a' hon' polgárainak sziveit egy nyelv' segedelme által a' testvéri szeretet' édes kötelékével egy nagy, egy erős nemzetté összefüzni törekszik?

Már fölebb említők, hogy nekünk a' színház nem csupa mulatság' helye, hanem nagyszerűbb intézet, mellyel nemzeti érdekek 's czélok vannak összekötve. Igen hibáznak tehát azon békés urak is, kik mind a' két szintársaság' maradását ohajtják, hogy pénzeért ott mulathasson mindenki, hol neki tetszik; mert a' pécsi közönségnek két szintársaság csakugyan terhes. Vagy hány német társaság ment még Pécsről el, melly tetemes pártoltatása mellett is meg ne bukott volna? — Nem is lehet a' most létező hőn gyámolított két társaságot ellenpéldául felhozni; mert ez mindkét részről nem csekély áldozatba kerül. Kérdezzük meg csak a' polgárság' nagy részét, hogy midőn a' színház egy télen át egy személynek 60—100 forintjába kerül, nem érzi-e meg, ha családjából ketten hárman járják rendesen a' szinházat? Ezt, uraim, még nagy lármával beszerzett utczalámpáink is megérzik, mert mióta két szinházunk van, miattok kátyúba fulhatunk, mivel alig ég esténként 6 vagy 7. A' mi pedig a' mulatságot illeti: ha csakugyan jobban mulattatna is a' német szinpad a' magyarnál, — mit azonban én át nem látok, mert közönségünk' nagyobb része tud magyarúl; müvészeti tekintetben pedig még a' magyar színészet' ellensége is kénytelen ennek adni az elsőséget, — talán még azon esetre sem volna bűn a' szép ügyért egy kis szellemi áldozatot tenni.

A' dolgok' illy állása mellett, hogy' találhatunk még ellenszegülésre, épen nem értjük. Vagy hát mikor fog végre az illyes haszontalan légharcz, megszünni? — Ha ennek az indulatok' felizgatása, és azon hézagnak, melly polgárt, polgártól, szomszédot szomszédtól és rokont rokontól választ el, nagyobbitása tüzetett ki, czélját bizonyosan eléri; de mi jót szerzend ez által, valóban nem látjuk.

Ne gátoljuk hát, uraim, haladásában e' szép ügyet, mellyet hatalmas fejlődése elfoj-

tatni már úgy sem enged! Tegyük jóvá atyáink' hátramaradását! Legyünk minnen akaratunkból, kikké ők bennünket nevelni tartoztak volna, valódi hazafiak! És ha honunkért melegen ver szivünk, már nem vagyunk három ellenséges, hanem erőteli nyelvünk' egységében, atyáskodó fejedelmünk' szelid kormánya alatt egygyé olvadt békés, boldog nemzetség, kit áldani fog a' maradék! Pécs, dec. 26. 1839.

Berky Bana.

Egy meleg forráshoz.

Merre, merre, kis patakcsa,
Ennyi hóban, illy hidegben?
Ah maradnál nyúgalomban
Föld alatt e' bérczüregben!

Föld felett most pusztaság ül;
Elhullatta szép virágit,
Mert hölgyének nap szeméből
Szerelem rá nem világit.

Erdejéből a' madarkák
Hőbb hazába költözének;
Nagy Dunája öszszedermedt, —
Áldozatja szívjegének.

Vissza, vissza, kis patakcsa!
Bár melegből jő folyásod,
Ennyi útra, illy hidegben,
Vakmerő volt indulásod.

Szívem is kijött a' földre,
Mint te olly hév, 's tán hevebb még, —
Még is a' hölgy' jégkarában
Eltemette szívhidegség.

Óh de mit gondolsz te szűmmel,
Mit törődnék hölgyem azzal?
Őt ölébe mátka zárja,
'S te fölengedsz a' tavaszszal.

Garay János.

Népdal.

Mi fehérlik a' víz' partján messzire?
Ponyvák vannak teregetve széltire;
Rájok búzát mos barna lyány, szép tisztát,
A' körösvíz áztatja fehér lábát.

A' parton áll ifju legény, búsan áll,
Szólna — nem mer; a' lyányra csak kandikál,
Belé szeret vidám kökény szemébe,
Akarhogy lesz, már szólnia kell véle.

‚Óh szép leány! hideg a' víz, jere ki,
Igaz szó hi, bátran meghihetsz neki;
Hideg víznél jobb lesz forró kebelem,
Benne érted lángol örök szerelem.'

‚‚Mind hiába, ó jó legény, nem megyek,
Én is hiven, és csak egyet szeretek.
A' kézfogónk ki van mondva szombatra,
Kalács sül még e' búzából akkorra.''

Szakál Lajos.

Gondviselés.

Két ember szomszéd vala, 's mindegyiknek nője volt, 's több apró gyermeke, 's egyedül munkálatok, hogy ezeket táplálhassák.

És e' két ember' egyike nyugtalankodék lelkében, mondván: ha meghalok, vagy elbetegszem, hová lesznek nőm és gyermekeim?

És e' gondolat nem hagyá el őt többé 's rágá szivét, mint rágja a' féreg azon gyümölcsöt, mellyben rejtezik.

És bár ugyan azon gondolat keletkezék hasonlag a' másik atyában, de nem függe rajta: mert mondá: isten, ki ismeri minden teremtményét 's örködik fölöttök, fölöttem is őrködendik, és nőm és gyermekeim fölött.

És ez nyugalomban éle, míg az első egy perczét sem izelé bensőleg a' pihenésnek és örömnek.

Egyszer, midőn mezején dolgoznék, szomorun és leveretve rettegése' okától, néhány madarat láta egy bokorba menni, kijöni és ismét visszatérni.

És oda közeledvén, két fészket láta egymás mellett, 's mindenikben több, most kibútt aprókat, 's még egészen tollatlanokat.

És midőn dolgára tért, időről időre fölemelé szemeit, és nézé e' madarakat, menőket és jövőket, élelmet hordozva kicsinyeiknek.

És ime, azon perczben, midőn az egyik anya élelmével visszatére, egy ölyv megragadá, és a' szegény anya hasztalan küzdve körmei közt, kesergő hangokat kiáltozék.

Ezt látva, a' dolgozó ember' lelkét mélyebb fájdalom fogá el, mint az előtt: mert, gondolá, az anya' halála, a' kicsinyek' halála. Az enyéimnek sincs semmiök, csak én. Hová lesznek, ha én nem leendek többé?

És egész nap szomorú volt és sötét, 's éjjel nem alvék.

Másnap visszatérve mezőjéről, igyen szóla magában: megnézem e' szegény anya' kicsinyeit; néhány bizonyosan meghalt már. És a' bokorhoz lépe.

És nézve az aprókat, minden baj nélkül látá; egyik sem látszék éhezni.

És az ember elcsodálkozék ezen 's elrejtezett, látni, mi történendik.

És kevés idő mulva lassú kiáltást halla 's meglátá a' második anyát nagy sietve hozni a' tápot, mit összeszede és elosztá azt a' kicsinyek közt minden különbség nélkül; elég vala az mindnyájoknak 's az árvák nem hagyattak el nyomorokban.

És az atya, ki nem bizék a' gondviselésben, elmondá estve a' másik atyának, a' mit látott.

És ez mondá neki: miért nyugtalankodni? Isten soha sem hagyá el magáéit. Szeretetének titkai vannak, miket mi nem ismerünk. Higyünk, reményljünk, szeressünk 's kövessük békében pályánkat.

Ha előtted halok meg, te lészsz gyermekeim' atyja; ha te halsz meg előttem, én leszek tiéid' atyja.

És ha mindketten meghalunk, mielőtt azon korban lesznek, szükségeiken magok segélhetni, atyjok leend azon atya, ki a' mennyekben van. (Franciából)

Kazinczy Gábor.

A' két kép.

Olasz novella.

Azon tanítványok közt, kik Firenzében Michelangiolo' festészobrait látogaták, volt egy szegény, ismeretlen ifjú, kit társai búskomor vérmérséklete miatt, melly lényén uralkodott, komornak neveztek el. A' helyett, hogy vidám 's társaságos mulatozásaikban részt vett volna, inkább egyedül töltött egész napokat, a' majorok' árnyékában, egy virág' leveleit tépegetve, szórakozottan az Arno' morajját hallgatva, vagy Giotto' lámpája alól a' nyugodni szálló nap' visszaverődött sugarait szemlélve. Csak annyit tudtak felőle, hogy Endrének hivák, hogy idegen volt, 's csupán annyival birt, hogy életét tengethesse. A' pórság azt hivé, hogy veleje kissé megbomlott; 's ezt annál inkább, mert gyakran beszélt magában, 's szemeit elforgatá. Különben nem sokat törődtek vele; 's midőn az ifjú festészek az estet együtt tölték, 's karilag valamelly népdalt éneklének, meglátva messziről azon halovány alakot, melly hosszú fekete fürtjei közől még inkább kitünének, félbe szakasztá éneköket, kérdezve egymástól az illy különös magaviselet' okát: egyikök sem tudta kitalálni a' valót, 's találgatások és gyanítgatásokban vesztenek el; midőn egy előre nem látott körülmény a' Komor' titkát fölfedezé.

Michelangiolo magához fogadá Vesperiát, egy tizenhét éves, árva nőunokáját, ki ritka sükerrel adta magát a' zene' tanulására, 's igen bájos hangja volt. Egykor Buonarotti magához hiván több barátjait, kik közt Benvenuto Cellini, Francesco Francia, Carlo Dolce 's néhány tanítványai is valának; beszélgetés közben a' zene is szóba jött. Michelangiolo magasztalá e' tekintetben nőunokája' jártasságát, 's ajánlá, hogy elhivatja. Ajánlata köz fölkiáltással fogadtatott el, 's legott Vesperia után küldtenek. Megjelentére mély csodálati csend állott be, mert a' leánykának, rögtön akarván pártfogója' parancsának engedelmeskedni, nem volt ideje rendbe szedni szép szőke fürtjeit, mellyek karikákban hullottak alá vállai 's nyakára. Közönségesen halovány arczait szemérmi pír futotta el. Szava eleinte reszketeg 's fátyolozott vala; de lassankért neki bátorodván, olly érzékkel dallott, hogy a' vendégek, megfeledkezve a' habzó cyprusi és sirakusai poharakról, szemeikkel a' szűzbe tapadtanak. A' mint dalát végzé, élénk, őszinte taps jutalmazá a' dallónőt, 's Michelangiolo, ki költő is volt, a' versek' szépségére figyelmezteté barátait, 's Francesco kérdé szerzőjök' nevét. Az ifjak agálylyal tolák előre fejeiket; és Vesperia, még jobban elpirúlva, gyenge szóval mondá ki Endre' nevét. Villám volt ez Buonarotti' tanítványira nézve: egymás' szemeibe néztek, 's egy Marino nevű patricius ifjú, ki poharát tele töltendő, egy szép korsót tarta kezében, millyet akkor időben Sciaccában készitének, bámultában kiejté azt: a' korsó ezer darabra tört 's kevésbe múlt, hogy Benvenuto' egy kristályát is ízre nem zúzá, ki is nem tartóztathatá magát egy jelentésteli eskü' 's pajzán járulék' kimondásától. Marino már készült azt visszatorlani; de szemei mestere' pillanatával találkozának, melly öt zabolázá, 's Vesperia visszavonúlván, a' vacsora vígan végződött.

E' körülmény figyelmessé tevé Endrére a' tanítványokat. Ebből láták, hogy Endre Vesperiát szereti, 's hogy ez nem volt egészen közönyös a' szűz előtt; mert költeményeit éneklé. Továbbá, Marino egykor Endre' különködő vérmérsékletéről szólván Vesperiának,

a' leány ezt felelé: vannak olly harmoniásan szomorító lelkek, olly melodiásan kesergő szavak, hogy kedves érzemény velök szenvedni és keseregni. Tán Vesperia maga sem tudá, hogy szereti a' Komort? tán azt hivé, hogy iránta csupa könyörületességet érez; hanem a' némberekben a' szánakozás olly közel áll a' szerelemhez, hogy az egyiktől észrevétlenül, egész könnyűséggel mennek a' másikra. — Az éji tobzódások' következésében több veszekedés történt; 's egykor az Arno' partjain egy tanítvány veszedelmes sebet kapott. Híre eljutott Michelangiolohoz, ki véget akarván vetni ezen egyenetlenségeknek, kijelenté, miként nőunokája' kezét csak azon tanítványa fogná elnyerni, ki társait munkáiban fölülmulandja; 's egyúttal versenytárgyúl egy hymnust készítő szent Czeczilia' képét adá föl, 's hogy a' mű teljes jutalmat nyerjen, határidőül sz. Mihály' napját tüzé ki.

A' feladott tárgy fölötte összeillett Endre' hajlamival; mert modorában több raphaelloi, mint michelangioloi vala. Nem tűnteté ő ki elegendő erővel a' környezeteket, nem mezítleníté le egészen az izmokat; nem voltak nála láthatók az idegek 's ízek' szétágazásai a' test' egész felületén, de e' helyett ama' gyöngédséget 's bájt ömleszté az alakokon, melly csábít 's elragad. Annálfogva különösen jeleskedett a' némberi alakokban, és főleg a' szűzekében; 's ha akkorig kétes volt ügyessége, az csupán onnan eredt, hogy többnyire férfias, komoly fogalmakban gyakorolta magát, minők a' Sistina kápolna' prófétái valának. Teljes örömmel fogott tehát a' munkához: eszméjében már kész volt a' nőalak, mellyet csodálatosan 's bájosan teremte ön magában. Hiába akart mást rajzolni; képzelődésében mindig azon egy festette magát.

Mi Marinot illeti, ő előre bizonyos volt diadalában, mert ismeré saját ügyességét. A' tőle festett férfiak mindannyi küzdő hősek valának: arczaikban mindig a' negéd 's büszkeség tűkröződött. Miért is Michelangiolo kiválólag reá bizá a' kárhozottak' festését Giudizio' híres képében, 's tanulótársai őt titkon elsőnek tarták magok között. De midőn sz. Czeczíliához akart fogni, tapasztalta föltalálási meddőségét; 's olly leverő hideget és aszúságot érze magában, hogy csüggedni kezdett. Kemény volt rajza, száraz és nehézkes: festési modora testetlen és komor, melly nem illhetett a' zene' pártfogónője' harmoniás formáihoz: húszszor tépé szét 's kezdé újra vásznait; 's különben is negédes 's haragos természete olly tűrhetetlenné vált, hogy lassanként barátai' vonzódását egészen elvesztette.

Az időkben a' művészek közt hallatlan ellenségeskedés 's gyűlölet uralkodott. Dühösen rohantak egymásra: vetélytársaik' vásznait választó vizzel öntözék le, 's a' készítők után törrel, méreggel leskelődtek. Raphaello belopódzván a' Sistina-kápolnába, elorzá Michelangiolotól Izsaiás próféta' rajzát: 's Buonarotti betörvén a' Ghigi-palotába, Psyche' csipői közé egy hatalmas satyrfőt rajzola. — Marino nem feledte el e' példákat; 's megütkezve tapasztalván, hogy Endre' arczulatára öröm kezd derűlni, 's tudván, hogy éjeket tölt műve mellett, a' leggyötrőbb féltékenység marczonglá kebelét. Egy estve, midőn a' Komor távol volt, feltöré kamráját, 's a' képhez sietett. Milly nagy nagy lett bámulata, midőn sz. Czeczilia' alakjában Vesperia' arczvonásait 's mosolyát ismeré meg! Nem birván dühével, lábbal taposta össze a' vásznat, elannyira, hogy többé lehetetlen volt a' képet bevégezni.

A' mestertől kitűzött határnap ez alatt közelgett: Marino' képe kész volt. Endre senkinek sem szólt szerencsétlensége felől, mert nem volt barátja; csak mulékony öröme tűnt el, 's komolyabb lön, mint előbb vala. A' sz. Mihály előtti estvét az ifjú tanúlók poharazás közt töltötték, 's olly sokszor élteték a' mestert 's Vesperiát, hogy még más nap reggel is, midőn tanulószobáikba gyülekeztek a' mesterre várakozandók, félig ittasak valának. Két vászon álla ott, mellyeket a' mester nem rég végzett el, 's rajtok a' festékek még nedvesek; a' reménység és szeretet isteni erényeket ábrázolák.

Marino időtöltésből, 's tán elménczkedésből is, föltette magában, Endrével kötekedni, ki gondolatokba merülve egyedül állott egy szegletben. Ez békével tűré néhány csipős gúnyait; hanem midőn bortól fölhevülve, szerelméről 's sz. Czeczíliának Vesperiávali hasonlatosságáról kezde emlékezni, Endre boszúlángot érezvén tolúlni arczára, előugrott

's tőrét kivonva vetélytársára rohant. Közbe jöttek a' tanítványok, hogy elválaszszák őket; 's a' két vászon hatalmasan megtaszíttatván, a' küzdés közt nagy robajjal a' földre zuhant. E' zaj véget vetett a' viadalnak, 's mindannyian megmerevülve álltanak meg. A' zavarban senki sem vevé észre, hogy Endre megsebesíttetett; de sebe, szerencséjökre, csekély vala. — Hosszú csend után:

— Csak föl kell emelnünk e' két vásznat; monda Marino, nyugalmat tettetve, mellyel e' pillanatban nem bíra.

Fölemeltettek, 's rémülve látták, hogy a' festékek elmázolvák.

— Ah, mit tettünk, társaim! fölkiálta Bortolo. Nézzétek csak: a' szeretet vak; 's a' remény' ajkain egy kárhozott' mosolya űl. Ah, egy pillanatban semmivé tettetek két évi fáradalmat 's húsz évi dicsőséget! — De határozni kellett, mert perczről perczre váraték a' mester.

— Ki kellene valamellyikünknek igazítani e' képeket; monda féltékenyen Albertozzi.

— És ki merészlené illetni Michelangiolo' művét? szóla Bortolo; én nem, istenemre, nem!

— Én sem, én sem! kiáltának egyszerre mindnyájan.

— Eh, corpo del diavolo, kezdé most Apostolo; nem annak kötelessége-e a' bajon segíteni, ki azt okozta? Fogjon tehát mindenikök egy vásznat 's dolgozzanak.

— Söt inkább; tevé hozzá Albertozzi, húzzanak sorsot, mellyiknek mellyik jut.

— Helyesen, helyesen! kiáltának a' tanítványok; sorsot, sorsot!

A' két név egy üres festékbögrébe tétetett, 's elhatároztatott, hogy az elsőnek jutand a' remény, a' másodiknak a' szeretet. Endre' neve huzatott ki először, 's őt kimondhatlan öröm fogá el.

Míg mindketten hövel dolgozának, a' többiek félre vonúltak, 's Bortoló, ki különben jó fiú volt, 's nem gyúlölé Endrét, 's csupán azért kerülte, hogy ne különködjék, Albertozzinak sugá: — Endre — a' legügyetlenebb közöttünk. Tartok valóban, hogy.... — Hagyj békét neki, felele Albertozzi: bizonyos vagyok benne, hogy ő ihlettel festend; ő egészen el van foglalva tárgyától: hanem hogy a' sors Marinonak juttatá a' szeretetet! Meg kell vallani, hogy a' sors valóban vak!

Kevés percz mulva Marino fölkiálta:

— Elvégeztem.

— Én is, tevé hozzá Endre.

— Lássuk, itéljünk, felelének mindnyájan.

— A' mester, urak! a' mester.

És Michelangiolo a' terembe lépett.

Az napon a' híres művész igen mogorva volt: tán némi csalódása enyészett el; tán visszagondolt életére, 's az emberi dolgok' hivsága fölött eszmélkedett, olly magasról nézdelhetvén azokat! Akarmint volt is a' dolog, nem vevé észre tanítványai' zavarodását. Néhány üres szó, mellyek ajkain kisikamlottak, elárulák keble' viharát. — Tudjátok, fiaim, mi a' művész, a' teremtő szellem? Oh nagyon ritkák azok! alig szül minden század egyet-kettőt, kik előbbre juttatják egy pár lépéssel a' világot. És a' világ halad; majd ismét megállapodik, míg egy másik egy új lépésnyivel előbbre nem készti. A' művész, világon élő ember, de ő nem a' világé: emberek' seregén halad keresztül, 's azok alig veszik őt észre. Valljon minő boldogság várja őt? minő örömöket élvezend, minő jutalmakat nyerend ez ember? Dicsőséget? — Itt szava elérzékenyült: tanítványai csöndesen 's elszomorodva hallgaták őt. Nagyobb erővel folytatá:

— Nézzétek Olaszországot, ezen vigasztalhatatlan Rachelt, ezen anyát, melly saját özvegységét siratja, és saját pusztulását; e' némbert, mellynek hét kés van szúrva mellébe, 's lelke' minden fájdalmai homlokára nyomvák! Olaszország, olaszország! te, mindenség' özvegye, mit tevél te férjednek? Világ' királynéja, hol van koronád, hol biborod? Oh, fiaim!... Ah Firenze, sohajta aztán magában, ha te meghallgattad volna tanácsomat!

Itt minden nyomon sírboltokon járdaltok, hamvak fölött lépdeltek .... 'S e' holtak nemesek voltak-e, vagy bűnösök? Különös gúny! Legtartósbak a' halál' emlékei. A' Caesarok' diadalívei nem léteznek többé: Hadrián' sírboltja még áll!

A' mester lassanként lecsöndesedett, 's eszmélkedni kezdett tanítványival a' művészet fölött. Alkalmaztatni akarván aztán eszmélkedéseit, a' két kép felé fordult, 's magyarázá szépségeiket. Rögtön megállapodik a' szeretet előtt, 's haragtól szikrázó szemekkel.

— Ki, ki e' némber? kiálta föl. Csalódhattam volna-e ennyire! Ah, én boldogtalan! elhagyott engem az isteni ihlés! — És aztán a' reményre tekintve — ah nem! ez, az élő istenre mondom, tökéletes egy mű. — Hanem e' szeretetnek arczán hóhérzó kifejezés van ... 'S kiráncsa kardját darabokra vagdalá a' vásznat.

Borzalom futá el a' tanítványok' mindegyikét: néhányan közöttök egymás' fülébe suttogának. A' mester észrevevé, 's közelebb lépvén a' vászonhoz:

— Mi baj, urak, kezdé! ez nem az én modorom, ezek nem az én színezéseim. Valljátok meg őszintén, mi történt? 's tovább hallgatott.

— 'S hát nem kapok feleletet?

— Mester, szóla félénken Bortolo, ezen ünnep' zajában egy szerencsétlenség történt; és ....

Michelangiolo néhány pillanatig gondolatokba merűlve:

— Ki frisíté föl a' remény' képét? kérdé nyájas hangon.

— Endre, lön a' válasz.

— Endre, jer ide, mondá Buonarotti.

Ez félénken közeledék hozzá; 's a' mester kebelére szorítva őt:

— Te méltó növendéke vagy Michelangiolonak; te egyedül fogtad föl a' Reményt.

Aztán látván, hogy csaknem sírva fakad Endre, 's eszébe jutván, mennyit szenvedett:

— Fiam, te föllegektől rejtett napsugár valál, de az isten' lehellete elszéleszté azokat, 's a' nap világít. Mit kívánhat lelked, mi be nem teljesednék?

Az ifjú annyira megindúlt, hogy nem szólhatott, 's csak két hő könyű gördült le orczáján felelet helyett.

Egy leányka járdalt a' kertben, 's ő újjával rámutatott.

— Vesperia! kiálta föl Michelangiolo; most juttatod eszembe .... Elhivatá árva unokáját, 's kezét Endréével egyesíté: aztán többi tanítványaihoz fordúlva:

— Signori, mond, ez az igazság' kiszolgáltatása.

A' következő napon Marino' megmerevült testére akadtak házi kertében: szinte markolatig döfé szivébe saját tőrét. ***Bárányi.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMŰVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 26. 1840.** 8. szám.

Tartalom: A' birói hatalomról (*Kossovics Károly*). — Hölgyek' hölgye (*Sárosy*). — Ki boldog (Sup. *Kis János*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (*Szamosy* és *—jd—*).

A' birói hatalomról. *)

—

I. A' birói közbevetés természetesen a' polgári társaságot illeti.

Az ember, polgári társaságon kivűl természeti állapotjában tekintve, józan esze, 's szabad akarata szerint cselekszik. Tetteiről számadással embertársinak nem tartozik. Sérelmeit a' sértő ellen maga követeli; maga szerez magának elégtételt. Egy harmadik' beavatkozásának a' kettő közt forgó ügyben nincsen helye.

Polgári társaságokban az emberek természeti jogaikat el nem vesztették. A' sérelmek' követelésének joga az egyes személyeknél megmaradt. Nehogy azonban a' gyöngébb az erősbnek, a' szegény a' tehetősnek, martaléka legyen, szükséges, hogy a' polgárok ügyes bajos dolgaikban a' társaság magát közbevesse, sőt az ügyefogyottnak követelését pártfogása alá vegye.

Ezen közbevetési 's pártfogói joga a' polgári kölcsönös összeköttetésnek következménye, és így természetesen ennek minden tagjait egyetemben vagy is a' társaságot illeti. Innét a' közfenyitéket illető ügyekben a' köz ügyvédnek fölpörössége; az ügyefogyottnak, gyöngének adatni szokott ügyvédi pártfogás. Ez esetekben a' társaság' nevében követeltetik az igazság-kiszolgáltatás az egyesek' háborgatásaik ellen.

Valamint tehát senki ön ügyében biró nem lehet, úgy senki a' társaság' híre nélkűl nem bitorolhatja a' bíróskodást. Elrendezni, valakire bizni a' birói hatalom' gyakorlását sarkjoga a' társasági egyetemnek. Viszonti kötelessége pedig gondoskodni arról, hogy minden polgár önsorsu szabad, és független bíráktól ítéltessék.

II. A' nép' biráskodásáról.

Tacitus a' németek' szokásairól azt írja, hogy a' nemzet' gyülekezeteiben szabad volt vádolni, és a' fejvesztő ítéletek azokban hozattak, sőt a' csekélyebb bűnök is ott vizsgáltattak meg. [1])

*) Közlemény illy czimü munkából: „A' polgári főhatalmak' gyakorlásáról.“

[1]) Licet apud concilium accusare quoque, et discrimen capitis intendere. — Sed et levioribus delictis pro modo poenarum convicti mulctantur. Tacitus de Mor. Germ.

Ezen nemzetnél valamint a' közdolgok a' közgyülekezetekben intéztettek el, úgy az elkövetett bűnök is ott ítéltettek, fenyítettek meg. Olly nemzetnél, melly, Tacitus' leirása szerint, az erkölcsiségben különösen kitündöklik [1]), az erkölcsiség' föntartására hasznos mód vala az, hogyha az egész nemzet ügyelt tagjai' tetteinek tisztaságára. Az erkölcs tulajdona levén a' nemzetnek, az egyes személyeknéli fogyatkozása, és megsértése a' közönség' figyelmét méltán vonta magára. A' szokások' tiszta egyszerűsége nem sértethetik meg egy erkölcsös nemzetnél a' nélkül, hogy az egész ne szenvedjen.

Ha az említett iró szerint a' németek' szokásait tovább vizsgáljuk, átlátjuk, mikép társasági szövetkezésök nem annyira törvényeken, mint szokásokon épült. Ez egy háznép volt, melly természetes egyszerűsége, 's egyenlőségével közdolgait úgy rendelé, mint egyes házi körülményeit. Midőn ítéletet hozott nem tekintett törvényekre, hanem a' cselekedetre, ezt látván érzé a' vétek' súlyát 's mértékét. Hatalmával az ítélet' végrehajtásában vissza nem élhetett, mert ez erkölcseit, természeti szabadságát, 's függetlenségét megsértendő vala. Szóval, többet eszközlöttek ott a' jó erkölcsök, mint másutt a' jó törvények. [2])

Itt tehát a' népbiráskodás a' társaság' elvéből következett. Csak erényes, szabad, és természeti egyszerűségű nép képes gyakorolni a' biráskodast. Mert csak ez lehet menten a' pártszellem, és vad ingerültségtől.

III. Solon a' birói despotismustól megóvja Athene' népét.

A' nemzetek' történetei bizonyítják, hogy a' birói hatalom gyakorlata a' polgári kormány' minéműségét követte, és változtával a' biráskodásban is változás történt.

Solon az athenebeliek által archonnak tétetvén [3]), hogy a' királyok' kiüzetése után a' népet a' kilencz archon' igájától fölszabadítsa, birói hatalmokból nem hagyott egyebet, mint a' vétkesek' vallatását. Aristoteles' bizonyítása szerint meghagyván az areopag' fölállításával a' senatust, és tisztviselők' hajdani választatását, a' birói hatalmat mindnyájokra átszállítá, és a' nép' akaratját föntartá. [1]) Solon tehát a' népnek adá át az ítélet-hozatal' jogát. Összhangzólag a' köztársasági szellemmel. Mert a' korlátlan hatalom egy vagy keveseknek kezében veszélyes volt a' szabadságnak. [2])

IV. Rómában a' birói hatalom' gyakorlata a' kormányváltozással változott.

A' rómaiak, kik egyébként valamint a' tudományokat, úgy polgári intézetiket is a' hellenektől kölcsönzék, a' birói hatalom' gyakorlatábani változásoknak többszöri példáit adják.

Eleintén a' közbűnök a' királyok, aztán a' consulok előtt ítéltettek, kikre az ítéletek, és hadseregek egyetemben bizvák. [3]) Utóbb a' nép a' patriciusokkali szüntelen vetekedései által megnyervén, hogy az egyik consul a' plebeusokból legyen, a' consulok' hatalmának azon része, melly az ügyes bajos dolgok' megvizsgálásában állott, elvétetett tőlök, a' praetorokra ruháztatván által. [4]) De épen a' consuli hatalom' e' gyöngítése fölöttébb növesztő a' nép' hatalmát. Mert a'

Valeria törvény által behozatván a' népre való hivatkozás — provocatio ad populum — a' fejvesztő ítéleteknek gyakorlata a' népre szállott. [5]) Senki' fejét nem veszthető, miglen ügye a' nép által megvizsgáltatván, a' praetorok, consulok, dictatoroknak végrehajtásképen meg nem hagyatott.

A' pártütés' vétkéről a' rómaiaknál eredetileg a' nép egyetemben ítélt. [6]) Illőnek találtatott t. i. hogy a' ki a' nép' fönségét megbántá vétke a' közönséget érdekelvén, a' közönség által ítéltessék meg. A' XII. tábla' törvénye szerint a' római polgár' fejéről csak a' nép' teljes gyülekezetében hozathatott ítélet. [7])

---

[1]) Kiről Tacitus ezeket mondja: ‚Nemo illic vitia ridet, nec corrumpere, et corrumpi seculum vocatur.' Ibid.

[2]) Plusque ibi boni mores valent, qaam alibi bonae leges.'' Ibid.

[3]) Plutarch. in Solon.

[1]) ‚Solon senatum et magistratuum electionem pristinam minime sustulit, sed omnibus judicandi potestate tributa populi tenuit voluntatem.' Arist.

[2]) Pisistratos, és más athenei tyrannok ennek világos bizonyságai. Úgy szinte az ostracismus' önkényes használata a' leglelkesb hazafiak ellen.

[3]) Varro Lib. 4. d. Ling. lat.

[4]) Liv. lib. 7. cap. 2. Hotom. de praetur. Sigon. de Judic. lib. 1. c. 7.

[5]) Liv. lib. 1.

[6]) Dyonys. lib. 1.

[7]) ‚De capite civis romani, nisi per maximum comitiatum ne ferunto.' Leg. XII. Tab.

A' rómaiak tehát a' polgári bátorság, és szabadság' legfőbb nyomát szinte az egyetemi nép' itéletében helyezék.

V. Következtetések.

A' régiek' ezen példáiból a' birói hatalom' akkori gyakorlatára nézve hármat következtethetünk:

α) Egynek kormánya alatt a' bíróság ő általa, vagy a' tőle rendelt tisztviselőség által gyakoroltatott. Ezen esetben voltak Athene, és Róma a' királyok alattt.

β) Több személyek' kormánya behozatalával a' főhatalommal a' birói is összekapcsoltatott. A' mint az említett városokban az archonok' és consulok' első idejében volt.

γ) A' néphatalom' növekedtével és a' kormánynak népre szálltával az itélet hozási jogot is a' nép magának tulajdonítá, és azt csak *meghagyás* mellett bizá egyes birákra. Ez volt a' köztársasági szabadság' állapotja.

VI. A' birói önkény' mérsékeiről a' régieknél.

Illy különös helyzetben találjuk a' régieknél a' polgári hatalmak' megkülönböztetését. Azonban szorosan összeszövék ennek okai az akkori polgári rendszer' természetével. Mit a' következő észrevételek fölvilágosíthatnak.

A' birói hatalom egyes személyek' ügyei körűl forgolódván, azon főtisztviselőséghez kapcsoltatott, melly a' közdolgok' kormányát vitte. Így midőn a' nép Rómában a' tisztviselőket választotta, az ekkép választott consulok szolgáltatták ki a' törvényt. Volt tehát a' birói hatalomnak már abban egy *mérséke*, hogy a' tisztviselők a' nép' választásától függtek. De ez a' népet, őrizhette bár azon következésektől, mik az örökös tisztviselőségből a' népre háromolnak, az önkény ellen mindazáltal egyes polgároknak bátorságot nem szerezhetett. A' törvénynek külön esetekrei alkalmazása a' biró' szabad akaratjától függvén.

Szorosb korlátjok volt ennél a' biráknak a' hellen és római köztársaságok' *kiterjedésében*. Azok egy városi egyesületet képezven, a' nép a' köz dolgok' középpontjától nem tavolíttaték annyira el, hogy a' kormánynak minden léptére ne ügyelhetne. Kevés időperczenet kivántatott, 's a' nép az előforduló történetet tudá. E' helyzet a' nép és a' tisztviselőség közt olly közös *érintődést* szült, mi szerint a' tisztviselők minden

tettei a' nép' láthatlan vizsgálata alatt voltak. E' *népi ellenőrség* pedig annál rettentőbb amazokra nézve, mert a' népben engesztelhetetlen birát tapasztaltanak valahányszor elveit, és egyszerű erkölcsi érzetit sérték.

Nem csoda tehát, hogy *Collatinus Lucretiának* holt tetemét a' népnek mutatván, a' királyok,[1]) Appius önkényes itéletére pedig a' decemvirek[2]) üzetvén el, a' birói hatalmat a' nép' magának tulajdonítá. Az erkölcsös népnél mind a' királyok, mind a' decemvirek alatt egyenlő volt az erkölcs' megsértésének hatása 's következése. A' birói hatalom ezen egy mérsékén kivűl többre nem akadunk. Egyszerűk 's kevesek voltak ott a' törvények.[3]) Az igazság kiszolgáltatása egyenes, nem szövevényes. És íme

Nőttön növén a' római nép' hivalkodása, hatalma, 's gazdagsága, romolván az előbbi elvek, a' birói hatalomnak gyakorlata is alapos változást szenvede. A' polgári egyes személyek' életére 's viszonyira legnagyobb befolyású levén azon hatalom, melly a' polgárok' tettei 's ügyei körűl forog, az ebbe becsúszott önkény, és erkölcstelenség megzavará, és rontá a' nép' erkölcsi érzetit. Valamint az itélő hatalomnak a' consulok, 's decemvirektöli elvonása növeszté a' római nép szabadságát, úgy az *örökös kérdéseknek* — quaestiones perpetuae — a' praetorokra volt átruházása Rómát szolgaságra vezeté.

‚Könnyebben viseli el azon nép a' szolgaságot, melly a' birói hatalom' önkényéhez már hozzá szokott.'

Ez kétfélekép esik meg: ha az ügyek' vizsgálata egyes tisztviselőkre hagyatik; 's ha ennek tehetősége *önálló*, azaz a' nép' fő megvizsgálása, vagy felelet-terhe alatt nincsen. Így történt Rómában. A' *Valeria* törvény szerint minden ügyek a' nép' bírósága alá terjesztettek.[4]) A' nép megismerte az ügyet és annak végrehajtását a' tisztviselőkre bizta. Csak az hajtatott végre a' tisztviselőktől, a' mi hozzájok a' néptől utasíttatott. Ezek tehát egyedűl a' törvény' szoros végrehajtásával foglalatoskodtak. Ellenben pedig

---

[1]) Tit. Liv. lib. 1. c. LIX.

[2]) T. Liv. lib. 3. c. XLV.

[3]) Numa alatt többnyire vallásbeliek. Decemvirek alatt a' XII. táblák' törvénye.

[4]) Ez volt amaz úgy nevezett: ‚Jus provocationis ad populum.'

Miután a' praetorokra bizatott volna, és pedig örökösen, és teljes hatalommal a' meghatározott ügyes kérdések' elitélése [1]) a' törvények' magyarázata, alkalmazása is ő rájok szállott. Innét aztán a' praetorok, eltávozólag a' XII. tábla' törvényétől, divatba hozák az úgy nevezett örökös edictumaikat — edicta perpetua — mikben bizonyos dictatori módra jelentették a' népnek, minő törvénynyel fognak hivataljaik' ideje alatt élni.

A' birói hatalom' illy elrendeltével menynyire romlának meg előbbi mérsékei onnét látni, hogy az önkény, és csalárdság' gátlásaul C. Cornelius' törvénye szerint kénytelenek valának a' praetorok tisztjeik' kezdetével hirül adni a' népnek, miféle törvénynyel élendnek hivataljok' ideje alatt, melly törvénytől nekik többé eltávozniok nem volt szabad. [2]) A' midőn tehát a' törvény-kijelelés' szabadságát a' praetoroknak tovább is engedé, akkor a' nép csak az önkény, és bizonytalanság ellen akart őrizkedni. ***Kossovics Károly.***

(Folytattatik.)

Hölgyek' hölgye.

Példaképűl: B.....y T....nénak.

I.

Ezüstlő fürtiben
Nézd ott az özvegyet,
Mint agg, mi búban él
A' jobb idők felett!

Nincs szenvedelmiből,
Melly véle élne még;
Azoknak hűlt helyén
Csak egy indúlat ég.

Erős az indulat,
Honáért régte gyúl,
Ez boldogítja őt
Kimondhatatlanúl.

„Ne számláld, jó anyám
Az elmúlt éveket,
Hálátlan múlt után
Ne várd a' szebbeket.

Szabad vész üldözi
Hanyatló szép hazád':
Menj sírni, vagy ha húnysz,
A' sír nyugalmat ád!"

De jönek im, kiket
Komoly beszédre hitt,
'S jelentőleg körűl
Tekinti gyermekit.

II.

„Buzdúljatok, érczkaru gyermekeim,
Kezd árva hazánk'
Rablánczа bomolni,
'S mit vérrel is ótanak őseleim
Hagynátok-e most
Sirjába omolni?
Melly annyi vihart mosolyogva megállt,
Föl gyermekim a' haza, halni kiált!"

Így költi Heléna merész fiait,
Húnyt férje' benőtt
Síroszlopa mellett,
'S még hallani a' szüle' mély szavait
Mikből a' halál'
Szent kéje lehellett,
Még esketi őket, a' szolgahonért
Megvíni vitézül, aratni babért:

'S ím jajdul a' kürt, viadalt rivaló,
Száll égi meleg
Hősink' kebelére;
Vág, szökdel alattok a' gyors csataló,
'S anyjoknak öröm-
Köny gyúlva szemére
Hű férje felett, kit az ellen uralt
Csókdossa könyörgve az ércz-ravatalt.

Majd vínak az ifjak, az ágyu dörög;
'S bár szívben erős
A' férfitökélet,
Száz bajnok esik, hadi lelke hörög,
Száz mély seb alatt
Elszúnyad az élet;
Még egy csata, omlik özönnel a' vér:
'S a' jéghaza' nagyszerű kényura nyér.

Melly hős üget onnan az éjbül elé,
Véres lobogó
Vérhagyta kezében?
Gyász' hirnök ügyekszik Heléna felé,
Fájdalma nehéz
Bú barna szemében:
„Légy nyugton, anyám, lenyugott fiadúl,
Ő honnak esett nemes áldozatúl!"

Szól, 's elrobog. — Égre sohajtva tekint
A' nő, de panasz
Nem bántja nyugalmát,
Bámúld kebelén az örömteli kint,
'S tiszteld az erős
Lélek' diadalmát:
„Boldog fiú, halva hogy üdvre viradj:
Áldd meg, ki szabad fiak' istene vagy!"

---

[1]) Anno U. C. DCIV. institutae sunt quaestiones perpetuae, quae proprium praetorem, sive quaesitorem haberent. Gravin. Lib. 1. cap. XXXVI.

[2]) Ascon in Cornelian. Dion. 36.

Még ezt csak alig rebegé, 's tör erős
Vágtatva felé
Köny barna szemében
Fátyollal övezten az éjjeli hős,
'S mond: ‚Nyugton anyám,
Ott isten' egében
Másik fiad is!' — „Mit a' sors' keze mért
Békén viselendem az ősi honért."

Réműletes a' moraj és zuhanás,
Reng, mintha alább
Készülne sülyedni
A' föld is —: azonban egy új riadás
'S kezd végdiadal'
Lármája eredni,
Majd csendre verődik a' zajteli vész,
'S harmadszor elétör a' barna vitéz.

„Ismered-e jó any e' csonka kezet,
'S e' kézben az ős
Kard' véres aczélát?
Ismered-e rongyban e' harczi mezet?";
Elfordúl az any,
Köny futja szemét át,
'S mond: „Hagyd megölelnem e' drága kezet
Mert győzelem ünnepel hőse felett."

A' messze határt sokak' éje fedi,
Holdnál ki bolyong
A' puszta vidéken?
A' hős anya; holtait összeszedi,
Mond: jobb felök él,
A' test töredékeny
'S hogy békök örök legyen éltök után,
Ércz-nyuglakot ád nekik ős vagyonán.

III.

Előbbi harczát még ki sem pihente
'S hű Wisla' partján támad a' sereg,
Hogy a' midőn szent fegyverét kifente,
Az ellenönkényt végre törje meg,
Az önkényt, mellyet éjszak úgy koholt,
Hogy földre rázta mennyből a' pokolt.

„Fel fel barátim, isten ég felettünk,
A' népszabadság' véres istene,
Hogy a' mit olly hőn 's kínosan szerettünk
A' hont kivíni fölsegítene;
Balállapotban lélek 's érezet, —
Ez a' mi népet czél felé vezet!"

Így a' vezér, és ösztövér lovával
Bejárja honját vég- 's erőtlenül;
Buzdítja népét Kosčiusko' szavával,
És tódul az, de kard 's mezetlenül.
Ezt látva fáj a' szív, de nem beszél:
Mert áldozik mi a' hazában él.

Itt vásznat ád a' lányka sebruhára;
Ott bajnokának a' nő szemfödélt;
Ki mást nem, áldást küld az új csatára,
Míg egy reményért mindent bécserétt.
'S a' vészek' napján ím egy üldözött:
A' hölgyek' hölgye, jő a' nép között.

Mi had tolúl a' lelkes agg' nyomában?
Mi az, mit hoznak izmos férfiak?
Három remény egy boldogabb hazában,
Három halottal három békelak.
Három koporsó, érczből öntetett,
Mit égi szándék napvilágra vett.

„Itt e' koporsók, mond az ősz nyugottan,
Vedd ó vezérem végajánlatúl!
Öntess belőlök ágyút, tán legottan,
Vad ellenétől a' hon szabadúl!"
De míg a' nemzet rémigába kél:
A' hölgyek' hölgye szebb hazában él.

Sárosy.

Ki boldog?

A' gazdag 's gondosan nevelt gróf M., ki minden tudományok' velejét magába szita 's kinek szive minden örömeknek nyitva állott, atyja' halála után, huszonöt esztendős korában, azon szándékkal lépe a' világba, hogy ennek örömeit epicureusi bölcseséggel élvezendi. Sokat utazott külső országokban, az udvaroknál, asszonyoknál 's elménczek között tündöklött, könyveket irt, a' tudósok által dicsértetett, 's érdeme ritkán sértett meg másokat, mivel szelíd szerénység' fátyolával vala fedezve. Azután munkás életre adá magát, nemzete' törvényes szabadságát védelmezé, a' királynak szolgála 's minden felekezetek által becsültetett. De nem minden terveivel boldogult; baráti sokszor akkor hagyák el, mikor rájok legnagyobb szüksége volt; hazájához vonszó szeretet nem mindenkor méltányoltaték, sőt gyakran balra magyaráztaték 's vétekűl tulajdoníttaték. Haszonleső csapodárok, esztelen javaslatokat hazafiúi buzgóság gyanánt trombitáltak ki; udvaronczok elrabolták erénye' jutalmát; ellenségek vették körül, kik közöl azok voltak legengesztelhetlenebbek, kiknek a' neheztelésre soha okot nem adott. Mind ez eleinten kinozta őt, utóbb egészen megfagylatta szivét. A' legtüzesebb felebaráti szeretetről előbb mindenek iránti részvétlenségre, utóbb embergyülölésre hanyatlott. Lelke' illy állapotjában minden hivatalviselésről lemonda, 's magányban bölcselkedék az igazság, a' szerencse, az erény 's az emberi dolgok' becse felett. Minden örö-

meket éles észszel addig bonczolgata 's tagolgata, 's minden tárgyakat nagyító üveggel addig vizsgálgata 's szemlélgete, míg bennök valamelly undorító létrészt nem fedezett föl. Végre a' világ rá nézve ollyanná vált, mint valamelly opticai színmű, mikor a' gyertyák eloltatnak, 's a' napsugarak a' papirosi varázslatra világosságot terjesztenek. — Oh! így kiálta fel, 's téged illy bohózat tudott gyönyörködtetni? — A' szabadság neki már most csak rabszolgák' üres és kába ujongásának, az erény csak egy álarczás bálra felöltözött hölgynek, a' dicsőségvágy csak beteg agyvelő' jelének látszott lenni. Mik, mondá, az országok, 's az emberiség' minden nagy és fontos változásai? ha a' függöny mögött az alakosok' kezében azon sodronyt látjuk, melly a' szultánokat mozgatja? 's mire való a' játékszínben a' kárpit' szünetlen feltekerése 's leeresztése, hol, mint óra' karikáján, minduntalan ugyanazon jelenetei forognak a' természetnek 's a' történetirásnak! — Ideje, így kiálta fel egy homályos őszi napon, hogy megterhelt gyomrommal felkeljen lelkem az unalmas vendégség' asztalától. — Valóban épen hozzám intézed, Lukrécz, ezen kérdést:

Cur non ut plenus vitae conviva recedis?

De, ezt dörmögé magában, a' világból kimenésem ne hasonlitson valamelly eszelős' elszökéséhez; előbb házamat el fogom rendelni. E' szándékkal egyik legmagányosabb jószágára mene, hol életében csak egyszer 's kevés napokig tartózkodott; itt, így gondolkodék, sem fiatalkori örömeinek emlékezete, sem egyéb részvétel nem kapcsolandja öt a' világhoz 's az élethez.

Odajövetele után kevés napokkal jelenlétében a' jó kedvű Balázsról tétették emlékezet. „Jó kedvű-e?“ — szóla a' gróf; (a' jó kedvű vezetéknév nagyon lelkére hatván). — „Tehát van a' világon olly csoda teremtés?“ — ‚Itt nagyságod' jószágán, méltóságos gróf, Balázs innét csak egy fertály órányira lakik.‘ „Hihetőleg ő valamelly bohócz“, kérdé a' gróf, ki a' csapházban a' parasztokat mulatja?“ — ‚Megengedjen nagyságod, — felele a' pap. Balázs vidám szivü 's okos ember; adná isten, hogy méltóságodnak ne volna roszabb jobbágya, mint ő! Ez egy napig sem marad adós sem a' papi fizetéssel, sem a' haszonbérrel, 's egész fárámban nagy becsületben áll. Már sok perlekedést elintézett 's lecsendesitett a' rokonok között és sok jó tanácsot adott szomszédainak. Noha csak fél helyet bir, de földeit jobban megmunkálja mint akárki; néhány bokrosokat kiirtott és termékeny szántó földekké csinált, háza pedig olly jó rendben van 's olly csinos, hogy magam is ellakhatnám benne. Töle soha sem lehet panaszt vagy zugolódást hallani; azért gyülekezetemben ő csak jó kedvű Balázsnak hivatik.‘ — „Ezt az embert“, monda a' gróf, „még ma meg akarom látogatni.“

Már estve vala, midőn a' gróf Balázs' hajlékához ért, 's azt a' ház előtt egy fa alatt ülve találta. Két unokája térdei körül játszott 's egy harmadik gyermek, mellyet ölében tarta, barna piros arczáin lefüggő hajával bibelődött.

— Jó estvét, Balázs!

— Köszönöm, köszönöm, monda Balázs; 's ekkor meglátván az arany keresztet 's megismervén a' grófot, felkele. Ejnye, monda, ha jól látok, nagyságod ez, méltóságos gróf! hát mi is vagyunk egyszer olly szerencsések —.

Gróf M. Mint vagy, jó öreg? Mert, mint látom, már szép időt eltél. Hány esztendős vagy, Balázs?

Balázs. Hatvannyolcz esztendős, méltóságos uram; — de, ha isten engedi, még akarok néhány esztendeig élni.

Gróf M. Te, mint látszik, meg vagy a' világgal elégedve.

Balázs. Miért ne volnék, méltóságos gróf? gazdag ugyan nem vagyok, de semmi jóból sem látok szükséget; — 's minthogy nagyságod épen meglátogat bennünket, — az árendám' ideje most szent Mihály napkor kitelik, nagyon szeretném, ha nagyságod az alku-levelet még harmincz esztendőre megujitaná. Ez a' kis hely atyámat és engemet már sok esztendeig táplált, 's reménylem, nem lett roszabbá mint volt. Ha nagyságod velem megelégszik, szeretem. Én az uraságommal meg vagyok elégedve.

Gróf M. Add ide az alkulevelet, jó öreg, 's adj tollat és tintát; az alkulevelet tüstént megújitom.

Balázs. Miska, fiam! — Oh méltóságos gróf, toll és tinta nincs a' házunkban — szaladj Miska hozz az iskola-mestertől tintát, 's a' gunárból húzz ki egy pár jó tollat! — Én sem olvasni, sem irni nem tudok, méltóságos

uram. Az atyám szegényebb volt mint én; 's nem költhetett annyit rám. A' mi gyermekeink tudnak olvasni, 's szükség' idején irni is. De ezt többnyire csak az iskolában cselekszik. Itthon szükségesebb dolgaik vannak.

Gróf M. Az kár, hogy itthon nem olvasnak! Az illy okos földmívelőknek kellene a' gazdaságról irt munkákat is olvasni.

Balázs. Úgy bizony, méltóságos uram, 's a' mellett a' szántást elmulatni. Én az én csekély eszem szerint azt gondolom, hogy a' mezei munkát könyvek nélkül tanulhatjuk meg, minthogy kézi munka, és sokat kell benne kézzel végbez vinni. — Boldogult predikátorunk könyvek szerint munkáltatta földeit, 's ritkán aratott többet, mint a' mennyit beléjek vettetett.

Gróf M. De te Balázs, azt mondják, hogy te mindig meg vagy elégedve. — Hol tanultad a' jó kedvüség' mesterségét?

Balázs. Bizonyosan tréfál nagyságod. — A' dolgozásnál nincs idö az ábrándozásokra. Mert, ki mézet akar enni, annak a' mézcsinálásnál is kell segíteni. — Ezt a' méheimtől tanultam. Ebédem 's vacsorám még olly jó izű, ha azt dolgozásommal megszolgáltam. — Itt egy kutya jött 's ugatott a' grófra.

Gróf M. (hátra lép) Nem harap-e meg ez a' kutya?

Balázs. Hogyan harapná meg nagyságodat szegény pára? Már fogai sincsenek; olly soká őrizte hiven házamat 's a' mezön ruhámat. Jer ide, jó bundásom! Mig nekem kenyerem lesz, addig mindig mártogatok téjbe belöle számodra. Mindnyájunknak együtt kell élnünk a' világon, méltóságos gróf, 's ki velünk jót tett, azzal viszont jót kell tennünk. A' hálátlan ember nem is ember. Ki felebarátjának nem akar szolgálni, annak semmi keresete a' világon.

Gróf M. De hát soha sem csalt meg, soha sem rágalmazott, soha sem szedett rá téged valamelly felebarátod? Csak itt vannak-e egyedül olly emberek, kiket nem kell megvetni míg öket jól nem ismerjük 's nem kell utálni, ha egyszer jól megismertük? Hát te egész hosszú életedben csupa jó barátokat, békeszerető szomszédokat 's csupa egyenes lelkű 's becsületes embereket találtál?

Balázs. Oh méltóságos uram, olly igen sima uton nem lehet ez életben járni; mert nem kevés gazember van a' világon. Markó

boldogult szomszédom, isten ne vesse szemére, elégszer megboszontott. Különféle áskálódások által ki akart helyemből túrni. — De ennek még most is birtokában vagyok, 's megértem, hogy szomszédom' gyermekeivel sok jót tehettem. Mikor valaki igen megbántott, méltóságos uram, akkor kétszeres szorgalommal láttam dolgomhoz, nem néztem sem jobbra sem balra, 's ha estve haza jövetelemkor gyermekeim elömbe ugráltak 's feleségem az ajtóban nyájas ábrázattal fogadott, minden neheztelést elfeledtem. Egy ellenségem sem részesült azon örömben, hogy csak egy ital boromat is keserüvé tette volna.

Gróf M. Ez mind jól van, Balázs, ezt megfoghatom; de azt nem, hogyan nem unhattad meg illy józan eszü létedre az illy hosszú 's illy egyforma életet. — Minduntalan ugyanazon földeket szántani és vetni, ugyanazon ösvényeken ki bejárni, még pedig hatvan évnél tovább.

Balázs. Bizonyosan tréfálni méltóztatik nagyságod.

Gróf M. Teljességgel nem, Balázs. Mert ismerek embereket, kik a' világon több örömekben részesültek, mint te, 's még is azt utóbb unalmasnak, csömörletesnek 's felette egyformának találták. Ha szintén még száz esztendeig élnénk is, Balázs, még sem találhatna ki a' természet sem nekem sem neked valami ujat.

Balázs. Nekem pedig az én együgyüségemben úgy látszik, méltóságos uram, hogy a' világ mindennap változik. Ha csak negyven esztendökig visszaemlékezem is, melly igen megváltozott gyülekezetünkben minden! Ez a' fa akkor csak olly csemete volt, mellyet könnyen meghajthattam, mint a' rekettyevesszöt; ezen bokrokat láttam, mikor ültették; ama' gabonatermö föld még akkor puszta állott; házam körül egy gyümölcsfa sem termett, itt jobb kéz felöl, hol most legjobb fejös teheneim legelnek, posvány foglalta el a' földet. Ha mind ezt elnézem, 's ha meggondolom mikép' megáldotta isten kezeim' munkáját, oh méltóságos uram, szivem megtelik hálával. — Melly gyönyörüség látni az idén a' termést. Egyik unokám ma kijött velem a' mezöre; a' gyermek igen örült mikor a' teljes kalászokat látta, 's én ne örülnek-e?

Gróf M. (kis szünet után) Balázs, add ide alkuleveledet; elfogom szaggatni.

Balázs. Elszaggatni? — ha valamit roszúl beszéltem, bocsásson meg nagyságod. — Hát nem leszek tovább nagyságod' árendása?

Gróf M. Nem Balázs; hanem mától fogva ura lészsz a' félhelynek. Én azt neked ajándékozom 's gyermekeidnek.

Balázs. Isten, mennybeli atyám, áldd meg az én jóltévő földes uramat. (süvegét leveszi 's kezeit, mintha imádkozni akarna, összeteszi.) Feleségem, gyermekeim, unokáim, jertek ide! adjatok hálát letérdepelve az istennek 's csókoljátok meg a' mi kegyelmes földes urunk' kezeit! Mivel érdemlettem meg, hogy illy gazdag legyek!

Gróf M. Te, jó ember, már előbb is gazdag voltál, 's gazdagabb mint én 's a' föld' minden fejedelmei. Látogass meg engem sokszor. Közöttetek fogok élni, 's töled és gyermekeidtől bölcseséget tanulni.

A' gróf elmentekor mélyen megilletődve így szólt: „Boldog, ki élvez és nem töri bölcselkedési feszegetésekkel fejét, ki semmi virágot sem tapod el élete' ösvényén, hanem, hol eléri, leszedi! Én a' világ' vásárán akartam örömeket venni 's megvetettem az isten' kezéből jövőket. — Visszatérek hozzád, természet, és soha sem válom meg többé töled.

(Németből) Sup. **Kis János.**

Magyar játékszíni krónika.

—

Jan. 19. Az aranykirály, a' madarász és az uszkárnyiró. Nagy regényes bohózat 2 szakaszb. Magyar színre alkalmazá Fáncsy. Muzsikája Müller Ádolftól.

Jan. 20. Kean, vagy könnyelműség és lángész. Színj. 5 felv. Dumas után Fáncsy Lajos.

Jan. 21. Norma. Nagy opera 2 felv. Bellinitől. Ford. Szerdahelyi.

Jan. 22. Pesti pajkos jurista. Vigját. 5 felv. Irta Kotzebue. Ford. Baranyi Péter.

Jan. 23. Harmincz év egy játékos' életéből. Színj. 3 szakaszb. Duchange után francziából Jakab István.

Jan. 24. Tékozló. Tündér rege 3 szakaszban. Irta Raimund Ferdinand, ford. Jakab István. Muzsik. Kreutzertől.

Egyveleg.

—

Angol király. — Igen jó, hogy a' szép Viktoria királynő nem sokára a' szent házasság' kötésébe lép, hogy hivatlan kérőinek száma kevesedjék. Nem rég ismét egy őrült gyárnok jelent meg Manchesterből. Ekkép szólott a' vár' kapusához: „Én Anglia' királya vagyok, vezess nőmhöz.“ — „Igen szívesen, felséges úr, — mond a' kapus, ki a' jövevény' állapotját azonnal megismeré, — de méltóztassék várakozni míg kalapomat elhozom.“ Ő felsége várakozott. A' kapus embereket hozt 's az őrült fölvigyázás alá tételék.

Abdel Kader. — Itt Párisban első pillanatban nagy vala az ijedés, midőn Abdel Kader újra hadat izent; de hamar fölocsódtak és elhatározák: 40,000 főből álló sereget küldeni Afrikába, hogy a' hadkevelő emirnek leczke adassék. Mondják azonban, hogy Abdel Kader százezer embernek parancsol és névszerint a' marokkoi császártól igen segíttetik. A' franciákkal barátságban volt arab törzsökök mind hozzá pártolnak, — mert ő szent háborút hirdettet mindenfelé.

A' legfiatalabb német dramaticusok számra nem kevesebbek négynél; neveik, *Gutzkow*, *Mosen*, *Beck* és *Markgraff*, mindnyája bir némi fontossággal. Tehát méltán aggódhatik a' berlini német játékszín' haszonbérlője *Raupach*. Eddig elé Gutzkow Savage-ja, melly különböző színpadokon adaték, a' legnagyobb szerencsét tette. A' vándorlás' sora most Mosen' Ottóján van, melly szomorújátékban azon kifogást találá egy dresdai szépelmű, hogy a' költő nem köles hímlőben halatja meg hősét, mint a' történetirás mondja, hanem méregben. Beck' „Saul“-a több színésztársasághoz elküldeték 's adatása megigértetett. Hasonló esetben van Markgraff' Elfriedojáva'.

— *jd* —

Megtiszteltetések. — Néhány év előtt O'Connelt, Irland' egyik városába tartván bemenetelét, töméntelen nép vette körül, 's örömzajolással kisérte. Több enthusiasta kifogá kocsiából a' lovakat és magok akarák azt a' városba húzni. Észrevevén ezt a' nagy agitator, azonnal kiszálla és a' következő nevezetes szavakat mondá megtisztelőihez: „Honfitársaim! nagyon örvendek, ha megtisztelésre méltónak véltek és köszönöm, ha iránta mi szivességteket nyilvánosan kijelentitek; ez annak jele, hogy az általam pártolt elveknek ti is baráti vagytok: de meg kell vallanom, én csak emberek, nem pedig állatoktól ohajtok megtiszteltetést, azért kérlek, ha valódian akartok megtisztelni becsüljétek előbb ön magatokat 's ne alacsonyodjatok le barmokká.“ — A' derék művész Liszt, ki nem csak művész, de ember is igen nemes lelkü és szeretetre méltó — és így két czímmel érdemes tiszteletre, mihelyt észrevevé, hogy tisztelői kocsiát lakjaig akarják kisérni, szinte kiszállott és szerényen gyalogla honfi-társaival. Nagyságnak és valódi érdemnek elválhatlan társa a' szerénység. Pozsony, januarius' 10. 1840. ***Szamosy.***

Lengyelország' népessége. — Azon tudósítások szerint, mellyeket Krusenstern ada orosz Lengyelország' népességéről, ezen tartományban jelenleg van 4,298,962 lakos, 's ezek közől 956,928 ember városban 3,342,034 pedig falun lakik. A' nemesség 282,420 személyt számlál. A' más rangu lakosok között van 3,467,791 keresztény, 411,307 zsidó és mohamedanus. Ezen fölul Varsó népessége 136,102 ember. Lengyelországban tehát 1 városlakos jő 3½ falusira, egy nemesember esik 13½ nemtelenre, és egy zsidó nyolcz és fél keresztényre. —*jd*—

IGAZÍTÁSOK. Az 1839. II. félévi Athenaeum' 49. száma' 772. szeletének 13. soráb. *Austria* helyett olv. „Australia.“ — 1840. I. 34. szel. 15. sor. *a' tett' intézkedéseinek* helyett olv. „a' tett intézkedéseknek.“ — 36. szel. 3. sor. *üresebb* helyett olv. „ügyesebb.“

FIGYELMEZTETÉS.

Lapjainkból még teljes példányokkal szolgálhatunk, kérjük azonban elkésett t. cz. előfizetőinket, ne sajnálják rendeléseiket minél előbb megtenni, különben megtörténhetik — valamint a' mult év' első felében — hogy legszivesebb akarattal is csak csonka példányokat adhatunk.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, januarius' 30. 1840.** **9. szám.**

Tartalom: A' szeszes italokról (*Dr. Ivanovics*). — A' honi szobrászat' ügyében. — Elvíra. Eredeti novella (*Barényi*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*Farkas Remete Pál* és *—jd—*).

A' szeszes italokról.

—

Nagy a' boldogság' szomja minden élő lényben. Vizsgáljuk csak az értelem nélkülieknek tartott állatok' vágyait, midőn ezek étel 's italok között a' legizesbeket, lakok között a' leghátorságosabb 's kényelmesbbeket, társak között a' legnyájasbakat, földrészek között, ha vándorolhatnak, a' legkellemesbeket választják; midőn a' veszélyt 's fájdalmat gondosan kerülik vagy enyhítik, nyiltan jelentik: hogy természetadta legbensőbb 's ellenállhatlan ösztönnél fogva a' boldogletet keresik. — Mit mondjunk az emberről? Melly ösztöne, vágya, tehetsége vagy tette nem tűzi ki magának, ha nem is közvetlen, de legalább végczélúl a' jóllétet? míg a' magasb erők' szunyadtában rajta az érzékek uralkodnak, azt keresi ő, mi ezeknek hizelgve igéri, hogy őt eddiginél boldogabb sorsba helyezi; izes eledel, szép ruha, vidám társaság, kecsegtető szavak, érzelgő szövetkezés, kényelem és fény a' tárgyak, mellyek után sóvárog, nemde csak azért, hogy boldog lehessen? Felébredvén pedig 's illető kormányi polczra eljutván benne értelem és ész, hű barátság, kegy, tisztes álláspont, birtok, müveltség, és a' gyakran annyi áldozatba kerülő erény foglalják el egész valóját, úgy hiszem, csak azért, hogy magát, övéit, 's a' tökélynek magasb fokán másokat, boldogitsa. Igen, boldogításra irányoztatnak mindenek, 's ha a' ható ész' és törvény' korláta között marad, és ha embertársai meggyőzhetlen akadályokat nem gördítnek törekvései' útjába, eljut ő oda, hová siet, a' boldoglét' áldott országába. De gyakran, igen gyakran eltér a' vigyázatlan vándor az észszabta útról; az eszközöket, mellyek által boldogulni akar, nem jól választja meg, 's igy történik, hogy épen az, mitől jólléte' gyarapodását várta, őt a' baj' 's inség' örvényébe vezeti, mellyből magának 's övéinek vesztére, és a' polgári társaságnak, mellynek tagja, kárára vagy épen nem, vagy csak későn és tökéletlenül szabadulhat. A' boldogság' illy áleszközei közé tartozik a' borlél (spiritus vini), mellyet, ha röviden de világosan kifejezni akarom, lassan, de biztosan lelki és testi erőt emésztő, 's nevetve ölő méregnek nevezek. Meg ne ütközzék senki e' kissé kemény nevezeten, melly csak

a' visszaélést sujtani van szánva, 's ne vélje, hogy valamelly új gyógy- vagy más rendszernek sugaltából vétetve; hiszem, hogy ez értekezés' folytában előhozandó okok igazolandják azt.

Minden, mi részegítni képes: sör, bor, égettbor, osztályába tartozik a' szeszes italoknak mert mind ezek csak a' bennök foglalt szesznél fogva működnek, melly ha párolgás által eltávozott, a' maradék egyenlőképen erőnélküli, 's ha felfogatik, szesz, és pedig hasonló minőségű leend. Szesz' (gas) nevét lég alaku és fölötte könnyen szálló tulajdonságától vette, mert a' folyadék, melly előttünk az üvegben látható, nem a' szesz maga, hanem a' szeszszel terhelt 's azt kötve tartó víz. Szesz az, mi, midőn az üveget felnyitjuk és szagló érzékünkhöz tartjuk, ezt élesen éri, és mi, ha az üveg föképen meleg helyen nyitva tartatik, nem láttatva eltávozik a' maradéknak szüntelen felgyengébbülésével; szesz az, mi, ha tűztől érintetik, meggyúl, csak kevéssé ízes vizet hagyván maga után. Lél (spiritus) neven is neveztetik, vagy láthatlansága miatt, vagy azért, mert a' kicsi lelkűekben erőltetett lelkesülést okoz. És mivel e' szesz az égettborban — pálinkában — legnagyobb mennyiségben találtatik, föképen ez lesz tárgya beszédünknek, ámbár viszszaélés' esetében a' szeszes italok' egyéb nemei is nem kevésbbé káros következményeket szülnek.

Kis mértékben és higítottan véve az égettbor elveszi a' testnek természeti hevét; az, ki belőle keveset iszik, érzi, hogy belső melege azonnal az ital után kevesbedik, érzik ezt az aratók, érzik a' táncz által hevültek stb., azok kevés égettbortól, ezek punschtól rögtöni hűlést tapasztalván. Ugyan ez történik az elmebeli tehetségekkel is; nemde sokan sínlik emlékezés, itélet, bátorságuknak gyengülését az időtől számítva, mellyben ez itallal élni kezdettek? Igaz ugyan, hogy nagyobb mértékben vétetvén ez ital, ellenkezőt eszközöl; testnek heve, étvágy, nemi ösztön, képzelés, itélés, kedv, bátorság stb. élesedni látszatnak: de mitől van ez? talán az égettbor hozott a' testbe valamit, mitől a' nevezett ösztönök és erők nőttek? Óh nem; az égett bornak nagyobb mértékben is ugyan azok lehetnek csak munkálatai, mellyek kisebben; és így nagy mértékben aránylag nagyoknak is kell azonnal lenni a' fogyatkozásoknak, de az életerő, vagy inkább ennek titokteli forrása, ügyekezvén magát védni a' hatalmas megtámadó ellen, minden kitelő erőködéssel törekedék kipótolni azon erőhiányt, mellyet ez a' tudatlan által mohón szörpölt erőemésztő okozott. Igen, az ital által egyenesen fölemésztett erőrész' helyébe pótlólag annál több erőt gerjeszt az életforrás, minél több volt az ital, 's következőleg minél többet emésztett ez; de ellenben, minél több volt az ital, minél több erő nyeletett el ez által, 's minél nagyobb volt a' hiányt pótolni akaró életerőnek erőködése, annál hamarább fogy ez ki, 's előtünnek a' szörnyü italnak tulajdon munkálatai: a' testi erő fogy, úgy hogy magát sem tarthatja, tántorog, esik; a' látó, halló 's érző tehetség tompúl, a' vérnek akadozó keringése miatt setétveres arcz dagad, a' szólás restűl, képzelés, emlékezés, itélés, ész, sőt maga az öntudat is szünik, a' legvakabb merészség, sőt fenevadi dühig szökként bátorság elenyészik, 's így előttünk fekszik a' számos erőkkel dúsan ellátott remekműve a' természetnek az alaknál semmi egyéb emberit nem mutatva. Alunni vélnéd, azonban csak azért hortyog, mert mostanra minden ereje az ital által felemésztve levén, mást mit sem tehet. Illy elerőtlenedésben marad ő, míg az életemésztőnek hatása megszünvén, az élet' forrása újra szülni kezdi az erőket; de ezek vajmi lassan pótoltatnak ki ismét! a' testiek ugyan hamarább, de a' lelkiek igen nehezen, nem ritkán soha sem. Ha pedig felette nagy mértékben ütött a' testbe az életnek azon ellensége, felemésztvén minden erőt, véget vet rögtön a' nem becsült életnek, a' vérkeringés' megszüntetése, 's a' gyenge agyi véredények' repedéséből származó vérömlés által. —

Míg a' gyomornak eredeti érzékeny 's érméczessége megvan, törekedik ő menekedni e' hatalmas megtámadójától, undor, émelgés, erőködés és hányás által üríti ki a' veszélyes terhet; de miután gyakrabb ivás által fenn nevezett tulajdonságitól megfosztatik, nem birván menekedni töle, kénytelen tűrni ezt, minek következményét még a' következő napokon is egész valója érzi. Víz vagy savany az, miután szüntelen sóvárog; munka, társalgás, okoskodás, vidámság olly tárgyak, mellyekre ő épen nem alkalmas; csak a' szen-

vedő 's ez által büntető gyomra 's egész valója foglalja el őt. Az eddig támadt gondolatok, szándékok, 's tervek vagy végképen félbeszakadnak, vagy az ezek' kivitelére megkivántató erő és szilárdság távozik. Innét látjuk, mennyire árt maga, családa, hivatala, 's polgári társaságnak az, ki a' szeszes italnak borzasztó gyönyörében arányon túl csak egyszer is részesül, mit mondjunk hát a' többszöri vagy szinte szokássá vált visszaélésről?

De fogja valaki mondani: a' mértékszerint itt bor vagy borszesz segíti az emésztést, látjuk ezt soknál, ki ha nem iszik, nem emészthet, halat vagy kövéret épen nem, nincs étvágya, ha pedig pohár bort, szilva szeszt vagy más hasonlót vesz magához, éled benne minden? — Igen, de csak a' meleg étkek, fűszerek és szeszek által elkorcsult, fajult, erőtlenedett gyomorban; a' farkas, tigris, oroszlán, úgy hiszem, tűrhetőleg emésztnek, még a' hideg vérű halak és czetek is, még pedig úgy, hogy jóval nagyobb testet és több hájat nevelnek mint mi, és még is nem halljuk, hogy azon éltető aquavitaera lenne szükségök; sőt ha valaki megkinálná őket, hiszem, hogy mint méregtől irtóznának tőle. Valljon a' természet, melly különben nemünk iránt olly bőkezü vala, csak épen a' gyomorra nézve volt mostoha? Minden éghajlat alatt élni, mindent ehetni 's emészthetni, adatott az embernek, 's még is illy mesterséges emésztés-segédre lenne szüksége? valljon mielőtt e' szerek feltaláltattak, nem jól emésztettek az emberek? A' főzést, sütést nem ismervén, nyers hússal, gyümölcscsel, 's gyökerekkel éltek, 's legalább mint a' fenmaradott csontok, vivó eszközök stb. mutatják, jóval nagyobbak 's erősebbek voltak magunknál, annyira, hogy védkezhettek vagy futhattak minden állat elől; hát jelenleg is a' vademberek nem erősbek 's ügyesebbek-e testképen mint mi, nem emésztenek-e jobban? A' dáma the, 's kávé nélkül boldogtalan, vagy ha ez nem jól főtt, felforgatja az egész házat; a' férj felkeresi a' champagne-it, madera, oporto 's cyprusit; küldi ki az a' nélkül is ezer útakon kivándorló pénzt a' hazából, hogy inyét izgathassa, 's az erőket emésztvén, a' nyomoru élet-forrást kényszerítse a' borok által elrablottak' pótlására, nem látván át, hogy mind az, mit a' bor- vagy szeszivás' következtében magában

gerjedni érez, oda van, elveszett, felemésztetett. Az ál hév, kedv 's elmésség csak hamar megszünik, ez és más tehetségek' tompulása következik, 's hogy a' természetes arány visszatérjen, hosszu időre van szükség, ha csak új ital 's erőzsarolás által ismét új erőtermésre nem kényszeríttetik az életforrás, mi minél több ízben történik, annál inkább ürül és apad ez. És minthogy minden ital után érezhetőbb az erőhiány, ha jókor meg nem tér, nagyobb napról napra az erőzsaroló ital utáni vágy, melly végre kielégithetlen 's kiállhatlan szükséggé válik, úgy hogy a' szenvedélynek magasb fokán szeszes hordóban élni és halni kiván a' szerencsétlen, és még is ereje fogy, elméje tompul, érzése vadul, hasznavehetősége kisebbszik; míg végre ő mindenét, 's minden őt elveszettnek látni kénytelen.

Az eddig előszámlált tünemények, ámbár kínosak, de még is maga a' szenvedő által gyönyörökké tekintetvén, igazi roszaknak el nem ismertetnek; a' valódi bajok, betegségek 's kínok csak itt veszik kezdetöket, melyek miután beállottak, nincs szabadúlás, a' szenvedély' rabjának veszni kell. — A' szünet nélküli izgatás talp gyanánt vastag és keménynyé teszi a' gyomrot, melly állapotban ez naponként kevesedő mennyiségü ételt emészt, innét van, hogy az étvágy fogy, a' reggeli ökröndések 's hányások pedig szaporodnak. Minden tápláléka a' részegesnek csak bor, vagy égett bor, ez pedig, minthogy folyadék, nem táplál; azért a' vér mind inkább higul, a' test' üregeiben nagyobb mennyiségü nedv párolog 's gyülekezik, a' felszivódás pedig a' szivó edények' folyton növő erőtlenedése miatt kisebbszik, innét a' mell, has stb. vízkórok, innét a' testnek kovászos puffadása, innét a' vérnek a' böredényekbeni megakadása 's az ismert réz-szín, innét az erőnek naponkénti fogyása. Míg végre az ivók' reszkető lázas tébolyodottsága — delirium tremens potatorum — véget vet a' bajok' hosszas sorának 's a' szenvedőt bajától, a' világot pedig a' szenvedőtől megmenti.

Ezekből kivilaglik: hogy a' szeszes ital egyenesen az életerőket emészti, és képes az embert, minden testi 's lelki erejétől megfosztva, fokonként semmivé tenni; nem méltán neveztük hát azt méregnek? és pedig ne-

vetve ölőnek? Igaz ugyan, nem csak nagy mértékben, vagy inkább minden mérték nélkül vétetve eszközli a' romlást, de innét csak az következik, hogy gyengébb méreg sok másnál, melly rögtön öl, mi azonban, mint fölebb láttuk, itt is megeshetik, főképen akkor, ha bor közé méreg-czukor (qui legit intelligat), sör közé bódító füvek stb. vegyíttetnek.

Igen, de a' baromi visszaélés és épen nem élés között csak van közép ösvény, t. i. mindennapi rendes mérték, ezt csak nem lehet kárhoztatni, miután 80 és több évet látunk érni embereket illy élésmód mellett, még pedig vidáman? — Ki így szólsz, tekintsd az illy embernek szükségeit, ezek elfoglalják az egész napot. Reggel felkelvén, ha nem is szeszes italra, de kávéra minden esetre van szüksége, melly a' tegnapi ital' ingere által okozott ganéjrekedést, kedvtelenség-, belső hév- 's álmosságot megszüntesse, mit szükség' esetén más meleg reggeli, 's a' bódító pipa is megtesz. Ebédnél tej, irósvaj, vaj, kövér hús, halat és más számos étket, hidegen semmit nem ehetik, más ételnek emésztődését is pedig borral kell segítnie, e' nélkül nem megy. Ebéd után álmos, felfuvódott, rest, mi hogy szünjék, ismét a' kávénak kell előállni. Délután csak későn jö munkára kedv, de ez is csak vastag, kézzel fogható legyen, a' sétálás ezután ha elmellőztetik, ismét reked a' szék, a' vér' sűrüsége 's edények' erőtlensége miatt henyén kering, innét az aranyér, főszédelgés, nehéz lélekzet, hevülések, kedv' változékonysága, ingerültség, a' bővérüségnek minden jelei, sok ízben a' gutaütés. Estve, hogy az ínynek valami tessék, borral készíttetik az út, estelizés után az álom' 's unalom' elűzésére játék; ezután nyugtalan, és zavart álmodozással tele álom másnap 9—10ig; ekkor pedig újra kezdődik a' tegnapi 's eddigi gyomor-szolgálat. Hát ez élet? a' ki így élt, mondhatja hogy élt? Nem: hogy szolgált, és pedig rab módra szolgált gyomrának, melly szolgálatért nem volt más díja gond, undor 's betegségnél, igen is mondhatja. Mit vállalhat, tehet, vagy vihet végbez az, kinek egy pohár bor' nem léte erőtlenülést és betegséget okoz.

Ha tehát a' szeszes italok mérgek, így soha sem kell velök élnünk, fogja valaki mondani. Igaz, ki teheti tegye, mert csak így maradnak testi 's lelki erei csonkítatlan, 's háborítatlan; így érezheti csak, mit tesz mindenkor józan lenni, érzetét, bátorságát, eszét épen birni; mit tesz az életet nem siettetni, minek főképen öregségben üdvösek következményei. Azért ti fiatal, még semmi szokásnak rabjaivá nem lett embertársaim, ti, kiknek minden erei 's vágyai eredeti tisztaságban diszlenek, kerüljétek az édes mérget; majd midőn mások a' magok okozták élet' sulya alatt görnyedezni fognak, 's ha eszmélendnek, egy hasztalan eltöltött élet felett siránkozni, ti vidáman élni fogtok és hatni magatok hazátok 's a' leendő nemzedék' javára, hogy pedig magatok állhatatosbak legyetek, 's másokat is jóra birhassatok, egyesüljetek; szép példát ad erre Amerika, sőt Európának is számos tartományai. — Azok, kik naponkénti szokás miatt el nem lehetnek szeszes ital általi erőzsarolás nélkül, tegyék legalább, hogy ne minden napon; hanem hetenként egy vagy kétszer legfelebb történjék az ivás, mert csak így történhetik meg: hogy a' mit az ital fölemésztett, a' közidőben ismét valamennyire kipótoltassék. — Azok pedig, kiknél a' szeszes ital szenvedélylyé lett, halljanak ki, ezek' számára alig ha van gyógyszer; mert ha a' nap' sugárinál világosban terjesztetik is elejökbe a' részegítők' ártalma, 's ha hiszik is, nem képesek ellenállani ama' belső kínoknak, mellyek erednek az ital által felbontott súlyegyen' érzetéből; igaz ugyan, hogy csak néhány napi elszánás lenne szükséges az elszokásra, de e' kicsigázott lelkek ennyi erővel nem birnak.

Dr. Ivanovics.

A' honi szobrászat' ügyében.

(Beküldve.)

1840-ik évi január' 12-én tekintetes nemes Pest megye' tanácskozási nagyobb termében Simoncsics János másod alispány, mint ideigleni elnök' elölülte alatt a' honi szobrászat' ügyében közelebb mult évi october hónapban összeállott társaság legelső nagy gyülését tartván, mindenek előtt magát alakultnak nyilatkoztatá; ezután hosszas vita után elhatározá: hogy ezúttal leginkább azon körülményt tekintve, mi szerint a' felszólítás azokhoz, kiket a' társaság, czéljainak előmozditására az aláirási iv' körlése mellett

megkért volt, csak most, vagy talán még ez ideig mind el sem is juthatván, azok a' felszólítás' eredménye felől tudósításaikat meg nem küldhették, csupán elnököt, jegyzőt és pénztárnokot választszon. Minek következtében a' jelen volt 58 részvényes tag, titkos szavazattal elnökké Fáy András, pénztárnokká Ilkey Sándor táblabirót, jegyzővé Nyáry Pál pest-megyei főjegyzőt választván, az igazgató választottságnak szinte titkos szavazat általi kinevezendését a' folyó évi mártius' 15én délelőtti 9 órakor ugyan e' helyt tartandó nagy gyűlésig elhalasztá. — Ugyan ezen 15dik martiusi köz gyűlésen fogván végképen elhatároztatni a' szándékban vett emlékszobornak mind felállítási helye, mind alakja, az eddig magokat adakozásaikkal aláirandók felszólíttatni rendeltettek azon nyilvános kijelentéssel: hogy a' jelenlévők fognak határozni, 's megbizásoknak hely nem adatik. — Egyébiránt nem kételkedvén a' társaság: hogy a' czélba vett emlék-szobor' felállításával a' honi müvészetnek, 's a' nagy király' hamvainak hozandó önkénytes áldozat honunk' lelkes fiainál, 's hő keblű leányainál olly tárt szivekre találand, minek illy rövid idő alatt is már többen utánzásra méltó példáit adák; a' már felszólíttattakon kivül a' következőket, ugy mint: báró Mészáros Johanna özv. gróf Teleki Lászlóné; gróf Seilern Crescentia, gf Széchenyi Istvánné; gróf Berényi Erzsébet, báró Orczy Györgyné; gróf Keglevich Éva, Semseyné; báró Hellenbach Zsuzsánna, gróf Steinleinné; báró Kemény Simonné; gróf Betlen Leopoldné Getry-Palásthy Sarolta; Szepessy özv. Máriássy Mária; Szűcs, László Józéfa; Rácz, özvegy Gorové Mária; Orczy Berényi Erzsébet grófné; Geymüller, Vay Katalin bárónő; Bartakovich özvegy Majthényi Mária csillagkeresztes dáma; Justh-Bunszvik Sidonia grófnő, Benyiczky özvegy Majthényi Mária; Dercsényi Pál báró, Dercsényi János báró, kir. udv. kam. refer., báró Kemény Dénes és gróf Nádasdy Ferencz ő méltóságokat, úgy szinte Gozsdu Emmánuel ügyvéd, Zsivora György ügyvéd, Kappel Fridrik, Fagygyas Pál t. b., Gencsy Farkas t. b., Vér Farkas t. b., Bornemisza János t. b., Kis Károly t. b., Ugron István t. b., Torma József t. b., gróf Toldalagi Ferencz, Regius József t. b., Eszterházy Pál herczeg n. köv., Helmeczy Mihály m. t. társ. pénztárnoka, Konkoli Thege László t. b., Máriássy Béla, Hajnik Pál ügyvéd, Külkey Henrik ügyvéd, Sárosy Gyula, Skeller János losonczy professor, Havas József t. b., Szathmáry József t. b., Szikszay György t. b., Drevenyák Ferencz t. b., Plathy Zsigmond t. b., báró Puteány József, Lovassy Ferencz és Vissy Kristóf t. b. urakat a' felszólítási és aláirási iv' közlése mellett megkéretni rendelte: hogy aláirókat gyüjteni, 's mind a' most megkértek, mind általában azok, kiknél aláirási ívek vannak, a' legközelebbi nagy gyűlésig az iveiken aláirtak' neveit hirlapokbani közzé tétel végett az elnökhöz az addig beszedendett summákat pedig biztos alkalommal a' pénztárnokhoz küldeni szíveskednének. Végezetre, hogy ezen ügy annál nagyobb hatású legyen, minél többek' nézeteivel hozathatik összehangzásba, a' társaság ezennel felszólít mindent, kit e' szóba vett tárgy érdekel; hogy a' felállitandó emlékszobornak mind helye, mind alakja iránt a' dolog nagyobb kifejtési szempontból is szükséges és mindenesetre tekintetbe veendő véleményét a' társaság' elnökéhez irásban megküldeni szivesked-nék. — Nyáry Pál m. k. egyesületi jegyző.

Elvira.

Eredeti novella.

I.

Hol a' társasági viszonyoknak egyes polgárok' érdekeit fűzve tartó köteléke megszakadván, a' nemzet' egyedei önmagoknak lőnek ellenei, ritka tünemény ott az olly férfiú, ki korán 's a' köz polgárok' lelkén fölül emelkedve, a' hazát tekintené ereje', fáradozásai' 's élete' egyedűli vég czéljaúl; ritka, ki távol minden mellékes érdekektől, annak oltárán buzgó szívvel 's tiszta kezekkel áldoznék. A' történetek' nagy könyve tanúsítja ezt. És mi csoda, ha a' gyarló emberek közt, gyéren születnek félistenek? A' megbomlott társasági láncz' szétpattant szemei' egyesítésére tiszta kebel, elszánt akarat, 's erős rendületlen lélek kivántatik meg; 's ki azok' összeillesztéséhez fog, nehezebb munkára tökéli el magát, mint ki durva anyagból akar újat teremteni.

Évek óta pusztit a' háború a' szép spanyol földön. Honfi áll honfival szemközt a'

csatatéren, mellyen egykor az egy hadat képzett ősök ellenvért folyattak; 's szabadsági véleményért inkább, mint szabadságért, meríti aczélját polgártársaiba, kopárrá irtva a' hajdan olly regényes földet, lakatlan rengeteggé teendő nem sokára a' Cidek' dicső honát, melly első küldötte gályáit az újvilágba!... És mintha a' boszúló végzet' átka nehezedett volna e' hazára, nem támadt polgárai közt mindeddig férfiú, ki a' hazáért, egyedűl a' hazáért, 's a' fejdelem' szent ügyéért kötött volna kardot oldalára! Mellékes érdekek, nemtelen nézetek lakják lelkeit a' vezéreknek, kik egymásra vezetik a' két párt' elkeseredten küzdő harczsorait. Udvari cselszövények, fondorkodások, személyek iránti vonzalmak 's gyűlölségek, es nem a' hon', nem a' fejedelem' szent ügye az, mi gyújtja a' hadfönökök', 's kivált a' trónkövetelő tanácsosainak kebleit. Nem csoda tehát, ha eltévesztve, sőt elmellőzve a' végczélt, a' nemest, a' szentet és boldogítót, a' meghasonlott pártosok közt újabb pártok keletkeznek; 's már nem az ellen párt' embereit, hanem saját híveiket öldöklik a' hír 's hatalom után sovárgó erősbek?

De ha a' végzettől ostorozott nemzet' fiai közt kihalt minden fenséges polgári erény: mellyet tiszta honszeretet szülhet csak; lehetnek még lények, kik, bár alig látszanak részt venni köz ügyeinkben, 's kiknek hatása rendeltetésök 's főleg társasági viszonyainknál fogva szűkebb körre van szorítva: mint angyalok az ó frigy' szent szekrényét, úgy őrzik közöttünk az ég' ama' szent szülöttét, mellyet családi erénynek hívunk, 's melly első magvát rejti minden hazafiúi érzésnek, 's polgári nagyságnak, — a' némberek! — Midőn a' szélvész megrengeti 's kiforgatja izmos gyökereiből a' hatalmas tölgyeket; midőn széttépi a' százados fenyűk' koszorús tetőit az egekbe magasodó hegyek' ormain: a' szerény ibolyák akkor, alig ingattatva meg gyengéd száraikon, kitárják keblöket a' bokrok' tövében, 's illatjokkal kellemesen telik el a' beárnyazott liget.

Nem enyészett el azon nemzetnél minden remény egy boldogabb 's dicsőbb jövendőhöz, hol a' némberi kebelben még családi erény, 's hazához szent vonzalom lakik. — Fölidűlend még Spanyolország is végtelen nyomorából!

II.

Don Carlos' gyenge, határozatlan lelkűletére, kivált Zumalacarreguy' halála után, azok valának legnagyobb befolyással, kik a' vallás' szeplőtelen fentartása' 's védelmének szent ürűgye alá tudák rejteni magányos érdekeiket, zsarnoki nézeteiket, mellyekkel magát a' fejdelmet is, öntudata nélkűl körülfonák.

De Don Carlos' ügye nem haladott. Hadai szükségtől nyomatva, a' legjobb alkalmakat, urok' ügyén segíteni, elmulasztották; a' különféle tartományokban táborozó seregek' vezérei, majdnem megannyi független zsarnokokká lőnek. Cabrera vadúl dühösködött spanyol foglyaival, sőt hona' fegyvertelen fiai- 's leányaival is, hogy Minas' egy kegyetlen tettét, melly agg anyjától fosztá meg, megboszúlja; a' baszkok' fuerosai' védjeűl Munnagorry emelt zászlót; 's nem messze látszott lenni azon időpont, melly, teljes fölosztalással fenyegetve Don Carlos' hadait, a' legitimitas' ügyének a' spanyolföldön véget vetendett.

Egy férfiú volt még, ki Carlos' roskadó királyszékét fentarthatandá, 's az ohajtott békét a' szétdúló hazának megadhatá. Ez Maroto volt. — Barátja 's bajnoktársa az ormaistegnyi hősnek, halála után, hogy a' soha nem szűnő udvari ármányok' veszélyes játéka előtt, mellyek egykor hős bajtársát sem kímélék meg, bátorságban lehessen, önkénytes számkivetésbe menve, távol élt a' hontól, mellyet lánggal szeretett, emésztődve polgártársai' inségén 's a' vezérek' dühén, kik gyengéd szűzeket, asszonyokat, fegyvertelen ifjakat 's gyámoltalan aggokat öldökölve, vadúl, 's egyszersmind sükeretlenűl pusztíták a' szép félszigetet, mellyen nem segíthete, 's ha sejtése nem csal, Don Carlos soha sem uralkodandott.

Maroto tartatott azon egyetlen férfiúnak, kinek szilárd lelkűlete, bajnok szíve 's ismert vitézsége adhatandott csak erőt Carlos' lankadó ügyének, új diadalmi babérokat győzelemtől elszokott hadainak, 's nyugalmat a' viharoktól dúlt hazának. — Maroto visszahívatott számkivetéséből, neki adatott a' carlosi sereg' főparancsnoksága. És a' legitimitas' barátjai örűltek Maroto' visszatértének a' carlosi táborba; mint örűltek a' Zumalacarreguy által egykor diadalokra vezetett csapatok is.

De nem volt kiirtva a' vallás' szent szi-

névei leplezett kényuraság' barátjainak szövetsége. Boszút forraltak ezek Maroto ellen, kinek visszajöttével enyészni látták hatalmukat. — Voltak, kik a' seregeket ügyekeztek föllázítani, 's alvezérek, kik Maroto' életére törekedtek, 's Maroto, ki máskor ellensége' vérét is kímélni szerette, életét nem magáért, hanem az ügyért, mellyre szentelé, fentartandó, kegyetlenségre hagyta ragadtatni magát heves lelkülete által, mellyet mint ember, bizonyosan fájlala; de mellyet, bár szükségképen látszattak is kivánni a' vészterhes körülmények, sötét foltként jegyzend föl vezéri tettei közé a' történetiró. — Hanem áldozat kellett a' polgárháború' kérlelhetlen szellemének, 's Maroto áldozatokat hozandott.

Az estellai véritélet egyike maradand örökre a' pártszellem' iszonyainak.

III.

Navarra' hadkormányzója, Garcia, egyike volt azoknak, kiket ellenei 's a' gyáva hizelgők, kiknek semmi hatalma sincs soha szükében, árulóként tüntettek föl Maroto előtt. És sikerült a' két hadvezér közt létezett barátság' szent kötelékeit ketté szakasztani.

Szél süvöltött Olite' bástyáin, 's a' hózivatar födél alá kényszerítette a' roszúl fedezett didergő őröket, kik csak a' trombitaharsanásra jövének ki a' védfal' kapuja fölé, mellynek egy Estellából néhány fegyveres kiséretében jött hírnök kívánná Don Carlos' nevében megnyitását, sürgönyeit átadandó a' vár' parancsnokának.

A' hírnök bébocsáttatott.

Egy óra mulva ismét megnyilt a' kapu, 's rajta a' hirnökkel Garcia sietett ki, Estellába menendő haditanácsra, melly a' közelgő kikelettel megnyitandó hadi munkálatok' tervét vala haladék nélkül meghatározandó.

Szótlan haladt a' menet Estella felé, mellynek sánczait hólepel takará. Sugár tornyainak bádog kúpjai el-eltűnve csillogának ki az alkony' füstködéből, melly iszonyú rémalakként terjeszté ki magát a' város fölött.

„Maroto y Garcia" szólt a' belső bástyák alá érkezve a' kis csapatot vezető hírnök; 's robajjal ereszkedett le a' csapóhíd, mellyen keresztül Garcia 's kisérői Estellába mentek.

A' hid fölvonatott; a' nehéz kapuszárnyak csikorgva fordúltak meg izmos sarkaikon, 's a' vastag reteszek zörömbölve tolattak össze a' nyílás fölött. — Garcia Maroto' foglya volt. A' haditanács összeülendett ugyan Estellában, de Garcia nem fogott a' megkezdendő hadmunkálatok' tervének elrendezésere szavazni. Mint vádlott fogott ő Maroto' hadi törvényszéke előtt állani, melly pálczát törendett fölötte.

Lakúl, miután fegyverei elszedettek, a' várbörtön egy földszinti nyirkos zuga mutattatott ki neki. Látogatóul, a' börtönőrön kivül, Pater Marco bocsáttatott hozzá.

IV.

Szokatlan szivdobogást érzek, Camilla, mióta atyám távozott. Szóla Elvíra, Garciának az olitei várkastélyban vissza maradt leánya, esti imáját végezve, az agg duennához.

— Szüleménye a' határtalan gyermeki szeretet 's vonzalomnak, melly holnap ismét enyészni fog, ha Garcia megtérend: felele a' tipegő duenna, imakönyvét a' térdelő zsámolyon álló feszület' talapzatához téve.

— Ah, bár továbbra ne nyúlna szorongásom, sohajta Elvíra. Az én szivem nem szokott hiu vázak előtt rettegni, 's eddig imámban szüntelen fölleltem azon benső megnyugvást, mellyet a' megháborúlt lélek égeli beszédében keresni 's találni szokott. Ma nem úgy van, Camilla! Én félek, hogy atyám nem tér meg holnap, sem az után. Elfojthatlan előérzés mondja azt nekem. Többször távozott ő, bátor zászlóaljait csatába vezető, 's én még gyenge leányka, köny nélkül néztem a' távozó után, örűlve a' viszonlátás' pillanatának, midőn új babérokkal koszorúzottan mellére szorítandotta kis Elvirájá't. De most bár nem hadba ment, komor sejtésekkel telik el kebelem: mert napok óta bús vala ő, 's bár nem szólt, láttam én az agályt magas homlokán borongni. 'S azon szokatlan megindulása, midőn rögtön távoztában mellére ölelt? ... Ah, Camilla! a' szent szűz őrizze az én atyámat.

— A' szent szűz őrizze őt; ismétlé szépen faragott karszékében fölegyenesedve a' duenna, 's oszlassa el az én drága növendékem' komor' sejtéseit, hiú félelmeit. — Hiszen nem ment-e Estellába atyja, hol Diego ótalmazni fogná őt, ha nem várt veszély tolúlna fejére? tevé hozzá mosolylyal, melly ön megelégedést fejezett ki.

— Diego! esék szavába Elvíra. Igen, Diego ótalmazandná őt, ha Estellában volna. De, tudja-e az én jó Camillám, hogy napok óta nincs hírem Diegóról, 's ez csak neveli bajomat.

— Bizonytalan a' katonák' tartózkodása, az igaz, kivált illy zavaros időkben. Hanem bízzuk az égre; a' szent szűz megőrzend bennünket minden veszélytől. Az álom' balzama irt hozand az én kedves Elvirám' beteg lelkére. Csöndesen nyugodjék az én szép növendékem.

Így bátorítá a' jószívű duenna Elvirát, alig titkolhatva saját nyugtalanságát, mellyet nem annyira önként keletkezett bal sejtések, mint inkább növendéke' ragályos búskomorsága szűlhetett, melly aggoknál könnyebben talál elfogadó anyagot.

Az éji lámpa' szende világa ömlött el a' nem pazar fénynyel, de csinosan bútorozott várszobácskában. A' duenna párnája alá bútt, 's fakadó nyugtalanságát nem sokára hallható álomba temeté.

Elvíra nem alhatott. — Selyempaplan fedé el irígyen a' lámpa' gyenge fénye elől nyakát és mellét, mellyeknél a' pyrenaeusi tetők' tiszta hófuvata nem fejérebb; az takará el lovagi gyakorlatokban erösült, de azért

némberi gyengéd alakjában szorgosan megőrzött karcsú termetét; a' patyolattal bevont pehelyvánkosokon jobb tenyerébe eresztett fejének 's arczának egy része lát szott csak, körülfolyva hollóhaja' szétbomlott fürtjeitől; nagy fekete szemeinek tüzét lezárt pillái rejték ugyan, de a' gyakor fohászok mutaták, hogy lelkére nehezült gondolatok álmát tova üzék. Egy szerafot vélnél ott fekünni, kinek orczáján angyali kinyomás közé, eltökélés van vegyülve, melly mutatja, hogy kész a' dicsőített mindenhatót leborúlva imádni, de kész egyszersmind annak méltó haragjában kimondott szigorú ítéletét is zúgolódás nélkül teljesitni.

Ez volt Garcia' egyetlen gyermeke. Anyját korán elvesztve, nevelésében, Camillán kivül, a' katona atya foglalkozott leginkább, 's ez lehetett oka, hogy Elvirában atyjához végtelen gyermeki ragaszkodással, némberi gyöngédséggel, mellyet franczia születésü anyjától öröklött, 's tiszta, mély vallásossággal, fölmagasztalt hazaszeretet, némi férfiasság és lovagi szellem volt párosúlva. ***Barényi.***

(Folytattatik.)

Magyar játékszini krónika.

Jan. 25. Laborfalvi Róza' javára bérletszünettel először: Dús és szegény. Drama 5 felv. Souvestre Emil után francziából fordította Kazinczy Gábor.

Jan. 26. Garabonczás diák. Tünem. vigj. 3 szakaszban, énekekkel és tánczczal. Irta Munkácsy, muzsikáját Pály Elek.

Jan. 27. Másodszor: Dús és szegény.

Jövő szombaton, febr. 2. Erkel Ferencz' karmester' javára bérszunettel másodszor fog adatni Beethoven' Fideliója.

Egyveleg.

Szobrász-csemete. Nálunk Léván, bizonyos idő óta, egy harmadik latin iskolát járó, tisztességes magaviseletü, csendes és komoly kedélyü atyátlan ifju, nevéről Halgas Mátyás, többeknek magára vonta figyelmét annyiból, hogy ellenmondhatlan vágytól ösztönözve tanulási szünóráiban, minden ottani hátramaradás nélkül, különbféle tárgyu képeket, úgymint: Floriant, Nepomukot, feszületeket, stb. a' legkisebb részletig eltalálva, puha kőből vagy fából, kicsiny mintákban készitget; — honnét ítélve müértők előtt sem lehet róla kétség, miképen ezen ifjuban, ki soha képfaragást nem tanult, a' rajzoláshoz is csak keveset ért, a' természeti lángész, első csirájában dolgozik. Ő, a' világot nem ismervén, korán sem sejditi, mi nagy lehetendne, ha valaki neki alkalmat nyujt, a' müvészi világ' csarnokába léphetni. Honunk gyéren mutathatván fel eddig is müvészeket, magasztalt Ferenczynk lesz-e azzá, a' mi, ha végkép magára hagyatik? Hát a' zongora' királya, Liszt, hazánkfiának széthangzik-e Európán híre, ha atyjának módja őt nagyobb városba nem vezetheti, ott első zsengéit bemutathatni? — A' mi 13 éves Halgasunk szegény ifju, 's igen szük körben forog, 's meglehet, végeiglen is csak magyar naturalista maradand: azért, hogy részére többet láttassunk tenni, mint dicsérni, a' kis müvészi sarjadékot hazánk' nagyainak pártfogó kegyelmébe, és honunk' első rangu szobrásza Ferenczy mellé, akkorra, midőn a' nagy Hunyadi' emléke' teremtéséhez vésőt fogand, tanulónak ajánljuk. „Des ubi consistam, coelum terramque movebo" mondta a' görög Archimedes! Léván, jan. 16. 1840.

Farkas Remete Pál.

Csodálatosságok. Amerika' egyik tartományában törvényesen tiltva van a' férfinak, nagyanyját elvenni! — Oh Solon, te erről sem gondoskodtál.

— Egy Ragnaut nevezetü jesuita hét predikácziót tarta az O betüről; egy másik 32-őt az „és" szócskáról. Egy szerzetes két kötetet ira egy festett tintaedényről. — Bizony sok idejök lehetett ezen uraknak!

Az újra megtalált rózsaszűz. Egy párisi zsibárosné nem rég egy képet vásárla, melly egy bajnokot ábrázolt hadi állásban, sisakkal a' fején és karddal kezében. Mivel a' kép füsttől és portól fekete volt, megmosá eczettel és forró vizzel. De csodálkozására a' mosás által eltünt a' bajnok' ábrázolata 's egy másik jött elő, mellynek előbb nyomát sem lehete látni, 's melly csakhamar fára festett jeles darabnak ismerteték meg. A' félig eltörlött időszám 's a' festő' jelbetüje az elveszett, ismeretes rózsaszüzet találtaták föl benne. Sok festő és múbarát látogatja meg naponként a' zsibárosnét, hogy e' híres darabot láthassa, mellyért egy idegen már 50,000 francot igért.

Ole Bull. Ezen remek hegedüsről annyi ellenkező iraték, hogy nem mellőzhetjük el olvasóinkat egy elmés és részrehajlástalan férfiú' itéletére figyelmeztetni, ki véleményünk szerint az igazságot leginkább megközelíté. Lewald August igy ir Europa-jában ezen müvészről: „Nem tulság, ha Ole Bull' játékát egyetlennek nevezzük. Előtte semmi remeklő nem játszott úgy mint ő a' legnagyobb nehézségekkel. Teljesen uralkodik hangszerén, és sokkal túl azon határokon, hol más erényzők tanácsosnak láták megállapodni. Ő nem lantolja le a' concert-meneteket, nem szédeleg föl és alá, csak hogy müdarabokat mutasson. Ez dicsérendő benne. Hegedüjét, azon megfizethetlen becsü hangszert majd panaszra kényszeriti, majd nyögni, majd a' legfinomabb fuvolahangokban elenyészni. Az adagio religioso-ban egy anyát hallunk egyetlen gyermeke' halálán sirni, és a' legmélyebb fájdalomban szivszaggató panaszokat önteni ki. Gyermeke halt meg, midőn Ole Bull ezen adagióhoz lelkesedett. Ha bekötött szemmel hallgatná valaki a' nagy mestert, gyakran nem hinné el, hogy csak a' hegedün játszanak. A' hangszer akkor nem sejditett tökélyt és erőt fejt ki, ha egy tételyt szigorú értelemben kettős tételylyel ád elő. A' rigoristák dicsérjék méltán tételybeli müvészetét; mások, kik tehetség nélkül vannak olly tüneményt, minő Ole Bull, teljes mivoltában méltányolni, tartsanak egyes dolgokat játék vagy más még roszabbnak, mindegy, Ole Bull bizonnyal megérdemli, hogy a' mostani hegedüsök' legnagyobbikának mondassék, 's nem hiszem, hogy ezen megismerés nagy ellenmondásra találjon. — Ole Bull, miután Németország' néhány városait még meglátogatná, Párisba menend, a' hol rá várnak, hogy több hangversenyt adjon, mellyek felől a' nagy opera' igazgatójával egyességre is lépett. ***—jd—***

KÉRELEM.

Tisztelt előfizetőink közől többen Athenaeumunk' 1. számát kétszer is kapták tévedésből; kéretik ezennel azoknak biztos alkalmak általi visszaküldése, vagy egyenesen hozzánk, vagy a' pesti kir. posta-hivatalhoz. ***A' szerk.***

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 2. 1840.** 19. szám.

Tartalom: A' birói hatalomról. Folytatás (*Kossovics Károly*). — Felszólítás Kölcsey' emléke' ügyében. — Felfordult világ (*Aranyosi*). — Megnyugvás (*Erdélyi*). — Elvira. Folytatás (*Bárányi*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (*—jd—*).

A' birói hatalomról.

(Folytatás.)

VII. Egy polgári 's fenyítő törvénykönyv' készítése külön helyzetekben.

Szabad országban főgondja a' törvényszerzésnek a' polgári és fenyítő törvénykönyv' tökéletes kidolgozása, mert hiányával sükeretlen a' birói hatalom' korlátlása. E' munkának annál könnyebb elkészítése, minél egyszerűbb a' kormányzás' módja és a' polgároknak magok közt, és a' kormányhozi állása. Ezen elvnél fogvást könnyen átláthatjuk, mert egy határtalan egyfőségben könnyebb illy törvénykönyv' elkészülte, mint aristocratiában avvagy a' polgári hatalmak' elegyítéséből származott szabad egyfőségben.

Midőn III. Fridrik és V. Christian dán királyok a' régi törvényeket egy tollvonással eltörölvén, a' híres dán törvénykönyv alkotói lettenek [1]) akkor Anglia megismeré ugyan annak helyességét [2]), de hasonló lépésre még sem buzdíttatott. Több akadályok összekötvék, t. i. illy országokban a' polgári személy és vagyonbeli megkülönböztetések, és a' törvényhozásbeli mód végett az efféle törvénykönyvek' szüleményével. Itt az időjárása változtatja, érleli, szüli a' törvényeket [1]), amott egynek akarata 's belátása szab törvényt.

Elejét vették ennek a' frankok új alkotmányokban a' midőn első, és sarktörvénynek tevék a' személyeknek törvény előtti egyenlőségét. [2]) Csak ezen alapon épülhet szabad országban szinte mint határtalanban egy törvénykönyv' biztos és rendszeres alkotása. Csak így háríthatni el azon tekervényeket, és akadékokat, miket különben aristocratiában, és abból elegyített kormányzásban lehetetlen kikerülni.

---

[1]) V. ö. ‚Materialien zur Statistik der dänischen Staaten.' Fleusburg 1786.

[2]) A' dán udvarnál levő Molesvorth akkori követje által.

[1]) A' magyar törvénykönyv — corpus juris — nyolcz századok' műve. A' Justinian-könyv nem egyéb mint hozott törvényeknek és császárok' rendeléseinek gyüjteménye. Soha bizonyos rendszerbe nem alakítva, és azért a' rosz császárok, és törvénytudók, és tisztviselők' szolgai készsége által a' despotismus' elvei benne fölállítva. Minek a' Vespasianra senatus által ruházott határtalan főhatalomról szóló oklevél, és Tribonian eszközlötte justiniani törvénykönyv' javítása tagadhatlan bizonyságai.

[2]) V. ö. Buchholz Geschichte der Europ. Staaten. V. Band.

A' polgári törvénykönyv pedig azon cselekedeteket rendeli el, mik az embereknek személyi létök' föntartását érdeklik. Azon eszközök, és módok' elhatárzatával foglalatoskodik, mik szerint a' polgárok egymás közt szövetkezésekre lépnek javakat szereznek, egymás iránt különféle jogok, és kötelességekkel fölruházvák. Megállapittatnak abban a' polgárok' kölcsönös, és mindennapi viszonyaik minden tekintet nélkül az egész társaság' czéljaira, vagy is politicai helyezetére. Illyetén törvények' gyüjteményéről a' régi, és újabb mivelt nemzetek mindenkor gondoskodtak.

A' hellenek aegyptusiaktól tanulák a' törvényszerzést. Nálok egyes személyek mint Solon, Lycurg, Draco stb. a' törvényszerzésben tündöklének. Rómaiak Görögországból hozatták decemvirek által a' törvényeket, és azokat körülményeikhez alkalmaztaták. Újabb időkben Napoleon örök nevet szerze magának a' nevéről úgy hivatott polgárkönyv' — code civil — kidolgoztatása által. Közönségesen elismerve helyessége. A' porosz és austriai birodalmak illy rendszeres törvénykönyvekkel szinte jeleskednek. Hazánkban több példák mutatják, hogy a' nemzet egy polgári és fenyitő törvénykönyv' szükségét régtől érezi. Kálmán' idejében Seraphin érseknek ajánlja Albric az összeszedett törvényeket. Sz. István' törvényei megvizsgáltattak, és az idő, 's körülményekhez alkalmaztattak. Károly Robert a' törvénykezést frank szélektől hozza. II. Ulászló' törvénye Ádám mesterre bizza a' törvényes szokások' rendbeszedését, mit nem sokára Verbőczy István Tripartituma által végrehajt. Ferdinand' korában készül a' Quadripartitum, később Kittonich' munkája. III. Károly alatt a' Comissio systematica. Az 179⅞ 67. és 182⅞: 8. cz. folytában küldöttségek rendelvék.

Több fontos okok sürgetik a' rendszeres törvénykönyv' kidolgoztát. A' kétes magyarázat, homály, és fogyatkozások' elhárítása. Az élő eltörlött, vagy elavult törvények közti bajos megkülönböztetésnek tüsténti megszünte. A' canoni, és római törvénynek itélőszékeinkből teljes kiküszöbölte. Egyezések' tárgyában törvényhiány' kipótolása. Igazság' szapora, és rendes kiszolgáltatása. Birói önkény' meggátolása. A' törvény' szabatossága, világossága.

Jogok, és kötelességek, teendők' pontos meghatárzata stb. stb.

Szükséges pedig, hogy az illy törvénykönyv' homloklapján az emberjogok kifejtve, elkülönözve legyenek a' közpolgári jogoktól. Meghatározva a' személyi jogok és kötelességek' polgári viszonyok, és állapotok minden következményeikkel. Hogy minden polgár tudja, mivel tartozik a' társaságnak, polgártársi, családja, 's önmagának. Mi szabadság-köre? Mit kivánhat viszont amazoktól? A' polgári vagyon' tárgyai 's minemüsége. A' szerzés, örökösödés, elidegenités, átruházás, és egyezés' módjai kifejtve. Az egész ama' két nagy részre, a' személyt, és vagyont tárgyazólag, fölosztva. Készittessenek végre a' létre hozott törvénykönyvből kisebb kivonatok, és azok szerint a' kezdő iskolákban taníttassék a' serdülő polgár' legszentebb érdekiről, minden polgári viszonyiról. *)

Kossovics Károly.

Felszólitás

Kölcsey' emléke' ügyében.

Alig múlt éve, hogy Kölcsey házi és nyilvános életben, 's a' literatura' szellemdús világában, a' szerénységnek és jelességnek olly ritka vegyületével szemünk előtt állott; még többnyire életben, kik a' magas lelkesedésü szónokot, a' buzgó tisztviselőt, a' legnemesb barátot, a' gyermekileg szelid embert, a' költőt és bölcset egyszersmind, ismerték 's ismervén csodálni 's mi ennél sokkal több, tisztelni és szeretni voltak kénytelenek, kiket értelmi 's érzelmi tisztaságának varázsa lekötött: ki akarná öt elfelejteni? ki nem akarná megörökiteni a' nevet, mellyhez a' legszentebb emberi 's

*) E' czikkelyt kénytelenek vagyunk félbe szakasztani.

polgári erények, a' legfényesebb szellemi tulajdonok valának kapcsolva? És még is, titkolhatatlan fájdalommal kell megvallanunk, hogy az emberek' közsorsa őt is utólérte: Kölcsey annyi érdemnek, olly sok jelességeinek kiséretében is csaknem felejtve lön.

A' világ olly zajos, olly roppant, az örök rombolás' 's teremtés' munkáival annyira elfoglalt, hogy nagyszerű mozgásai nem engednek megállapodni a' sírnál, mellyben a' hon' 's emberiség' jobbjai nyugosznak; az élet sürgető gondjai- 's talán örömeivel a' jelennek, kilátásaival 's aggodalmaival a' jövőnek, nem hagy egész lélekkel eszmélni a' multra, ha szinte legkedvesebbünk lett volna is, mit annak örvénye besodort. Kölcsey tiszta elméje' világával, érzelmei' szent hevével megszűnt emlékeztetni bennünket arra, hogy, ha dicsőbbet, mint ő, számosat látott is a' világ; de lélek-nemességre hozzá hasonló kevés van a' földön; 's mi általadók magunkat a' sorsnak, melly ránk e' csapást intézte, által a' tompa merengésnek, melly a' térithetlen veszteséget kisérni szokta. Ideje, hogy e' merengésből fölébredjünk, ideje, hogy a' mulandósággal megvíjjunk a' férfiúért, kit olly méltó fájdalom kisére sírjába.

A' mit Kölcsey ön halhatlanítására tehetett, megtevé, noha alig felét annak, mit lelke' fiatalsága- 's nagy készültségénél fogva tőle várni jogositva valánk: munkái, tanúk egy felsőbb ihletű lélek felől, teljesek a' bölcsnek és költőnek világos gondolatjai- 's mély érzelmeivel, egyfelől tiszta és magas értelmiség' termékeivel, másfelől a' nem kevésbbé tiszta és hév kebel' ömlengéseivel. De hol van letéve azon szép tulajdonok' emléke, mellyek saját személyességétől nyerének életet? Olvashatjuk értekezéseit, beszédeit, költeményeit; de megnémúlt az ajak, melly azokat mondá; az arcz, mellyen ezek' szelidsége kifejezve volt, a' föld' méhében hamvad. Nekünk látni kell még valamit ezekből, felidéznünk a' halottat elhamvadásából, képének, ha csak árnyát is, birnunk kell, hogy vigasztalódjunk; által adnunk a' jövő kor' nemzedékeinek, hogy lelkesedjenek, midőn egy illy kitünő elődöt a' hála' 's hűség' kezeitől megtisztelve látnak. Ez az, miért a' magyar közönséghez, a' nemzet' minden rendű fiai- 's leányaihoz felszólalunk: őket illeti, minél számosabban járulni a' vállalathoz, melly Kölcsey' emlékezetének megörökitésére indittatik. Megbántanók a' dicsőültnek hamvait, ha a' mondottakhoz kérelmet kapcsolnánk: csak alkalmat 's módot akarunk nyujtani, hogy e' czélra kiki saját érzelmei szerint adózhassék. Mi csak kezdői leszünk e' vállalatnak 's magas örömünkűl leend, ha a' jeles honfinak, tisztelt és szeretett barátunknak e' végszolgálatot illőn megtehettük.

Az emlék' közelebbi körülményeit illetőleg jelentenünk kell, hogy, már ezen társaság' alakulása előtt, Botka Imre táblabiró, Szatmár vármegyének egyik követe, szerencsésen fáradozott az emléki pénzek' gyüjtésében 's kész pénzűl 1115 fr. 50 xr. pengőt tett le Fáy Andráshoz, ki a' pénzek' folvételét jövendőre is elvállalta; a' fenn tisztelt követnek, most már társunknak felszólitására alakult e' jelen társaság is, melly a' Kölcsey-emlék' dolgaira ezentúl ügyelni fog 's az emlék 's adakozások' miben létéről koronként számot adni kötelességének ismerendi.

Az adakozni kivánók kéretnek, hogy a' pénzt a' jövő juniusi pesti vásár előtt az itt következő t. cz. uraknál méltóztassanak letenni, kik azt a' mondott vásárig az e' végre kiadott elnöki 's jegyzői aláirással hitelesitett ivekkel együtt az elnökhöz (Kalap útcza, Fáy-ház) bekuldeni szivesek leendenek. Pesten, jan. 25. 1840.

Fáy András, elnök.	*Szalay László.*
Bártfay László.	*Szemere Pál.*
Botka Imre.	*Vörösmarty Mihál.*
B. Eötvös József.	*Bajza József m. k.,*
Schedel Ferencz.	*jegyző.*

Abaújban: Patay Sámuel, Bárczy Mihály tbirák.

Aradban: Török Gábor alispán, Bohus János tb., Csernovics János tb., Fábián Gábor tb. *Arad' városában:* Szergel János tcsb.

Árvában: Zmeskal Móricz alispán, Dlohluczky Viktor alszgb.

Bácsban: Rudics József főispáni helyettes, Szucsics Károly főügyv.

Baranyában: Perczel István főszgb., Teslér Antal.

Barsban: Balogh János tb. Tarnóczy Kázmér tb.

Bécsben: Kis Lajos, Barkasy Imre ágensek.

Békésben: Báró Wenkheim Béla alisp., Szombathelyi Antal tb.

Beregben: B. Perényi Gábor főis. h., Eötvös Tamás alisp.

Biharban: Beöthy Ödön tb. Toperczer Ödön főj. Jakab Mihály levéltárn. Komáromi György tb.

Borsod: Szatmári Király József alisp. Báró Vay Lajos, Szemere Bertalan tb.

Buda' városában: Nagy Benedek tcsb. Joannovics Demeter lvt.

Csanádb.: Vásárhelyi János alisp., Návoy László tb. Biró Imre főügy.

Csongrádb.: Klauzál Gábor tb. Dobosy Lajos főadsz.

Debreczenben: Péczeli József tb. és prof.

Egerben: Makáry György ügy.

Esztergomban: Andrásy József kir. tan. Reviczky Károly fszb.

Fehérben: Sárközy Kázmér alisp., Salamon Lajos tb.

Felső Bányán: Lugossy József.

Hajdúvárosokban: Oláh Mihály főkap.

Holdmezővásárhelyen: Brünek József tb.

Hontban: Luka Sándor alispán, Gyürky Medárd alj.

Gömörben: Ifj. Draskóczy Sámuel alisp. Szentiványi Károly tb.

Győrben: Takács Sándor tb. Kovács Pál orv. dr.

Győr' városában: Czech János biró, Csacskó Imre prof.

Hevesb.: Borbély Sámuel fősz. Pappszász Lajos tb.

Jászságban: Vágó Ignácz kap.

Kolozsvártt: Herepey Károly, Farkas Sándor, Kriza János, és Krizbay Mikl.

Komáromban: Ghyczy Kálmán fj., Pázmandy Dienes fj.

Kővár' vidékén: Gidófalvi Ferencz urad. praef.

K. Szolnokb.: Gr. Teleki Domokos.

Krassóban: Markovics József alisp., Warga János mérn.

Liptóban: Madocsányi Pál főj.

Mármarosban: Móricz Péter főadószed. Mihály Gábor főszg.

Mosonban: Gr. Zichy Herman, Schötér Ferencz főügyv.

Nagy Kúnságban: Illésy János k.

Nagy Enyeden: Szász Károly prof.

Nógrádban: Sréter János alisp. Kubinyi Ferencz tb. Kacskovics Károly tb.

Nyitrában: Szerdahelyi Lőrincz tb. Bartakovics Auguszt tb. Kossovics Károly tb.

Pápán: Stettner György tb. Tarczy Lajos prof.

Pozsonyban: Olgyai Gásp. tb. Somogyi Antal tb.

Pestben: Gr. Ráday Gedeon, Benyovszky Péter tb. Nagy István főj. Balla Károly kap. és a' Kölcsey-emlék-társaság' tagjai.

Pest városában: Tretter György tbeli, Székács József evang. hitszón.

Sárosban: Kapy Istv. alisp. Piller László főj. Pulszky Ferencz tb.

Somogyban: Somsich Miklós és Pál tb.

Sopronyban: Nagy Pál tb. és Niczky Sándor tb.

Szegeden: Horvát Cyrill prof.

Szabadkán: Zomborcsevics Ferencz alj.

Szabolcsban: Zoltán János alisp. Erős Lajos főj. Bónis Sámuel tb.

Szatmárban: Eötvös Mihály tb. Darvay Ferencz fősz. Kovács Ágoston alj. Botka Imre tb. egyik tagja a' Kölcsey emlék-társaságn.

Szepesben: 'Södényi Edvárd canc. tit., Fabriczy Sámuel ügyv.

Szombathelyen: Bitnicz Lajos prof. Gegő Elek.

Temesben: Kövér Ján. tb. Rudnai Nicolics Péter.

Temesvárott: Schevics János ügyv. és tb.

Tihanyban: Bresztyenszky Béla apát.

Tolnában: Bezerédy István tb. Sztankovánszky Imre főj. Augusz Antal fj. Öregebb Perczel Sándor tb.

Tornában: Bárczay József alisp. Jakabfalvi András tb.

Torontálban: Bárány Ágoston levélt.

Trencsénben: Borsiczky Istv. tb.

Turóczban: B. Prónay Gábor.

Ugocsában: B. Perényi Gábor f. h. Szentpály László főszgb.

Ungban: Szemere György tb.

Zalában: Deák Ferencz tb. Csányi László tb.

Zemplénben: B. Vécsey Pál, Lónyay Gábor tb.

Zólyomban: Géczy Péter tb. Radvánszky Antal fj.

Varasdban: Barlabás Ágoston tb.

Vasban: Zarka János alisp. Klauzál Imre tb.

Verőczében: Hoblik Márton főügyv.

Veszprémben: Zsoldos Ignácz főj. Hunkár Antal tb.

Veszprém' városában: Kolosváry Sánd. kanonok.

Felfordult világ.

Töménytelen nép ácsorga egybegyülve; hullámzottak az úteák a' sokaságtól; minden szemben kiváncsiság 's vágy égett. 'S íme, megnyilának az erkély' ajtói 's megmutatá magát ő, a' nap' istennője. Ezer szavú éljen harsogott fel az egek' csillagos boltjáig 's hitted volna nem leend vége. Ő kilépe az erkélyre. Kisded, mitsem jelentő alak, drágán, de izlés nélkül öltözve. A' szinek' egybeválogatásában semmi egyszerűség; a' legkiáltóbb veres játszá a' főszerepet; a' szerény fehér és kék nem látszának kegyelve, inkább a' kevésbbé egybeillő sárga és zöld. Ruházatán 's arczában valami spanyol czigánynői volt, ki phantasticus külsejével is magára 's jósló mesterségére akarja vonni a' látók' figyelmét. Rövid, kissé meggörbűlt hegyes orr, gúnynyal és megvetéssel teljes ajkak, jelentő, és villámló fekete szemek, de minden hódítói tehetség nélkül, 's egy különös kellemtelen mosolygás olly valami árnányost, cselszövőt jelentének, melly inkább mást mint tisztességes hölgyet jellemze. Kilépe és meghajtá magát az örjöngő népnek: de ezen meghajtásban, nem vala semmi szivesség, mi köszönetté bélyegzette volna, hanem gőg és megvetés, mintha mondaná: „Adj hálát, pórsereg, hogy személyem' látására méltatlak.“ És a' sokaság — melly koránsem volt pórnép, hanem az, melly leginkább dicsekszik müvészetek' pártolásával, melly legtöbb müveltsé-

get igényel, — örjöngő zajjal fogadá e' megvető bókot. Ezer kérő kezek emelkedének fel, csak egy levelkeért azon bokrétából, melylyet kezeiben tarta, csak egy kis levelkeért, örök emlékűl. És az imádott oda veté nekik a' bokrétát mint konczot az ebeknek, hogy rajta marakodjanak 's egymást össze marczangolják. És lön futás, tolakodás, lökődés; összse tépve egymás' ruháját, elkarczolva kezeiket, itt kar, ott lábficzamodva, az volt boldogabbik, ki bár illy véres áron is, egy rongyos virágleveikét kaphatott. Ha gyémánt eső húll vala a' fellegekből, nem lehetett volna viharosabb forrongás.

A' kapu előtt czifra hintó állott, mellyben az ünnep' királynéja volt ülendő. Ide rohana most a' sokaság, 's kifogva a' díszes szerszámzatú lovakat, százán kapaszkodának a' hintórúdba, 's miután az imádott beült, mint kik megbőszülének, vízen sáron keresztűl ragadák öt, olly sebesen, hogy a' legjobb hintós lovaknak becsületére vált volna. Öröm vala látni a' finom úrficskákat, összetépett frakkokban, laposra nyomott orral, törött szép kasztor kalapokban, sárral befecskendett arczczal győzelem érzetében haza ballagni a' bevégzett diszmenet után. Oh szép, egy szabad nemzethez méltó diadalmenet! Ne mondja senki, hogy nem tiszteltetnek az érdemek, nem a' müvészet. Hánynak van behasítva füle, betörve orra, kificzamodva lába, és tudjátok-e miért? Az érdem' becsüléseért.

Két jó barát volt jelen ezen látványon. Egyik, egészen útilag öltözve, úgy látszék épen e' perczben érkezék a' városba. A' zaj' lecsillapulta után haza felé ballagának. Egyik, a' most érkezett, igy szóla: Barátom, még is csak szép dolog nagy és nemes tetteket véghez vinni. Az ember legvarázstelibb lény az egész nagy teremtményben. De nem tudom, valljon nem gúny-e ránk férfiakra, hogy bennünket az erősebb nemnek neveznek. Én még igen fiatal vagyok 's még is sok férfit láttam olly gyarlónak, millyen talán egy nő sem volna képes lenni, és láttam viszont nőket, kiknek képe semmi zsebkönyvben nem ragyog, tetteket véghez vinni, valódi nagy tetteket, fel nem jegyezvéket a' történetkönyvben, mellyeknél nem sok hős mutathat szebbeket. Az illyet annál inkább kell méltatni, minél elzártabb és korlátoltabb azon kör, mellyre az idő' kivánati miatt az asszonyi nem szorítva van. Mondd meg nekem, barátom, mi neve ezen megdicsőitett hölgynek, hogy azt és tettét emléklapjaimra jegyezzem. Ő bizonyosan valami nagy dolgot vitt végbe, valamelly kínos sebet gyógyíta meg az emberiség' nagy testén.

Társa nagy szemeket mereszte rá: Azt hiszem, téged láz borzogat.

A' honnak teve valamelly nagy szolgálatot?

Csodálatos, hogy illy idegen vagy Izraelben.

Talán anyja valami újabb Grachusoknak?

Mi jő eszedbe?

Kétségkivűl szegény öreg apja van, ki honából számüzetett 's ez ártatlan, gyenge leány gyalog nagy útat teve a' fejedelemhez; annak lábaihoz borúlva szerencsés vala megengesztelni kérései, gyermeki szeretettől remegő szava altal 's ő szárnyakon röpűle atyja' őszfejét reszkető angyalszivéhez szorítandó. Nemde, barátom?

Kedves ábrándozó! Illyesmit te regényekben olvashatál.

Beszélj tehát. Tudod, hogy a' divatvilágban nem vagyok eléggé jártas 's most érkezvén várostokba, nem ismerem viszonyaitokat. Mondd meg nekem kicsoda ezen örjöngésig imádott hölgy?

Első énekesnője az itteni színháznak; ki, mióta közöttünk van, halmoztatik kedvezésekkel, hizelgéssel, ajándékokkal; kinek minden szeszélye parancs; ki a' maga trilláival legfejesebb férfiainkat lábaihoz bilincselte, kit nem imádni annyit tesz, mint barbarusnak, müvészet' ellenségének lenni.

Lehetséges-e, kérdé amaz, álmélattal eltelve? És hirtelen elkomorodván arcza, keserűen felkaczagott. Lehetséges-e! kiálta még egyszer 's isteni harag űle a' szép ifjú' fennkölt homlokára 's tüzes nagy fekete szemeiből egy könnye perdült ki a' mély elkeseredésnek. Lehetséges-e illy valami? — Halljad a' mit mondok. A' külvárosban leszállék egy szegény viskó mellett, 's beléptem ajtaja' küszöbén. Ott fekszik nyomorú szalma-ágyon ama' hires K..... hazánk és korunk' egyik legnagyobb embere, ki a' haza' szolgálatában őszült meg, ki tudományos és politicai pályán annyi érdemeket szerze, mennyit időnkben nem senki más, kinek nevét hálarebegéssel mondja ki a' szegénység, kinek köszönheti leginkább

a' nemzet egyik legújabb áldáshozó törvénye' alkotását. Ezen nagy embernek öregségére alig volt elege élelmi szükségeire 's most inség és nyomor közt haldoklik. Síró árvák állják körűl, kik nem tudják pár nap mulva nyujt-e nekik szánakozó kéz kenyeret. Senki sincs mellette vigasztalóúl, barátúl, egyedűl egy szent kebel' öntudata. Kár, hogy az énekesnő már eltávozott, megkértem volna, térjen be a' haldoklóhoz és vigasztalja meg árváit egy párral aranyai' sokaságából, mellyek erszényébe naponként olly bőven húllanak, 's tegye könnyebbé az elköltözőnek végóráját. — — Barátom, szivem megreped az érzéstől! Megtiszteltetés! Érdem! 'S mi ő? Az itteni szinház' énekesnője! Valld meg barátom, nem felfordúlt világ-e ez? (Németből) ***Aranyosi.***

Megnyugvás.

—

Nagy 's mély a' bú, mit ollykor szenvedek,
Fájdalmaimban föl-fölgerjedek.
Szivem' keservét panaszolja szám,
'S mosolyganak fönt istenim reám.
Én más örömmel nem dicsekhetem,
Mint hogy kezökre biztam életem'?
És a' fonal, melly nyájasan vezet,
Hű megadás, 's gyermekded érezet.
Több gond nem ámít el, mit bánjak én?
'S megnyugszom a' sziv' csendes érdemén.
Miért törődjem: vesztek vagy nyerek,
Hozzám roszak, vagy jók az emberek?
Talán ha nyernék én, veszitne más,
Dijazz meg aztán, szent megnyúgovás!
És nem leend, mig élek, gyönyöröm
A' más' bukásán szerzett káröröm
Oh sors! ki bölcsőm' is jól ismeréd,
Ringattad e' föld' gyermekemberét,
E' sziv buvában megtorlást liheg,
Légy jó, ha perlek, nem hallgatni meg.
Mérhetsz reám, mérhetsz fájdalmakat,
Az én szivem még lágy, meg nem szakad.
Ha vérzik ő, csak türni megtanúl
Az ég' kezét, kijátszhatatlanúl.
'S ki but szivében jókor ízlele,
Örömre csak fölkészül kebele.
Ki szenved, és csapást nem néha lát,
Abból telik ki a' legjobb barát.
De jaj! ki bölcső óta élvezett,
'S kéjjel gyönyörrel tart rokon kezet;
Előbb, miként a' tél hajára hull
Életgyülölet jegyzi el rabúl.
Szelíd öregség! várom napjaid',
Nem nézve hivság' halvány ifjait,
A' kik sietvést élni buzganak,
És élnek, — élnek, hogy meghaljanak.
Azért ne szállja lelkem' vakmerény,
Hogy sorsom ellen fölzendüljek én,
Ki a' türést bünné keresztelem,
— Itt föld feletti kéz bánik velem.

Erdélyi.

Elvíra.

(Folytatás.)

V.

A' nap, mellynek hajnala álmatlanúl lelé Elvirát, alkonyra hajolt. A' hóval fedett pyrenaeusok' átnézhetetlen lánczsorát, 's a' fölöttök összegyült fellegcsoport' párkányait bibolozák a' bucsúzó' sugarai, bájos zománczot kölcsönözve az egymásra verődő fény az Ega' szinte hólepellel borított völgyeinek, mellyek' csöndét csak ritkán zavará meg a' fáknak hóvirággal elborított ágairól fölszálló varjak' robaja; néhány kalandozva egymásra bukkanó carlosi csapat' riadása, vagy épen az elszórva álló őröket figyelemre intő puska' durranása.

Két lovag száguldott zablát eresztve a' félig befagyott Ega' partjai mellett Estellába vivő úton. Útjok sietős, mint azoké, kik egy drága életet vágynak a' haláltól megóni, 's a' halált magát iparkodnak sebes haladtában megelőzni. Egy életet, egy kedves életet ér minden percz, 's hogy egy percz se veszszen, elnémúlt a' leghőbb, legégiebb szerelemnek máskor bájos hangja; el az ön megtartásra eszméltető ösztön' elfojthatlannak hitt szava; 's nyomukban a' száguldó mének' patkóitól vert fagyos göröngy' tompa kongása hallatszott csak.

— Halkabban, Elvira! Istenért, halkabban. — Ím, előttünk Estella, a' nap csak most száll alá, 's a' hadi törvényszék késő estve fog csak össze ülni. Szóla az egyik lovag, szorosbra vonva saját, 's társa' ménjének zabláját.

— Engedj, Diego; atyám' élete függ minden perczen, tudod; 's nem kivánod tán, hogy jéghideg mellére boruljon utolsó öleléséért égő leánya?

— Nem, Elvira, szent Jakabra, nem! De félek, hogy midőn őt menteni iparkodol, ten magad is el ne veszsz.

— Csak ott látok én veszélyt, hol az atyámat környezi. Ereszsz, Diego; szerelmünkre kérlek, ereszsz! Bizz sorsomra engem, 's menj te Pater Cyrillohoz. Őrizni fogom éltemet, mert

kedves az nekem, szerelmedért; de, ha áldozatra lesz szükség, ott fenn Diego, ott viszont látjuk egymást.

— Oh, égető kín! A' pokol' gyötrelmei nem érnek föl azokkal, mellyek e' pillanatban tépik szivemet. De sorsodban osztozni fogok, bár minő legyen is az. Teher leendne az élet nélküled; teher, mellynek elviselésére nem érzek erőt en magamban.... Ah, Elvíra! fájdalmaim közepett egy boldogító remény' gyenge sugára hat még lelkembe azokat enyhíteni. Garcia élni fog; Maroto engedend az én kérésemnek; hinni fogja öcscsének a' bátya, hogy Elvíra' apja ártatlan. — Elválok, mert te parancsolod; de mire viradni fog Estellában leszek, nagybátyám' lábánál.

— 'S Elvíra' sírjánál!.... Isten hozzád!

— Nem, Elvíra! Élni veled, vagy azon egy sírban porhadni.

— Halni én, ártatlan bajnok atyámért. Igen, e' gyermeki szű mondja, hogy atyám ártatlan, 's neki, és neked, Diego, élnetek kell. A' hazáé, a' fejedelemé vagytok ti, és higyed, még síromon túl is tudnálak gyülölni, ha szerelmed gyávává tevén, eloroznád éltedet honodtól, mellynek ma inkább van szüksége fiaira, mint valaha. — Élj te, élj atyámmal, Diego; én leszek a' szűnáldozat, mellyet szinte a' hon' ügye látszik kivánni. Egy nember' élete csekély ár a' haza' javáért, midőn azzal egy atyát, egy bajnokot tarthat meg számára!

'S most újra megereszté a' zablát, 's mint villám száguldott Estella' bástyái alá. Nyomában volt szüntelen Diego; 's a' kapuhoz érvén, e' jelszóra: „Don Carlos y Maroto" megnyiltak annak idomtalan tölgyszárnyai.

— Isten hozzád, Diego!

— Holnap látjuk egymást.

— Atyámmal?... vagy oda fenn!

Még egy kifejezésteli pillanat, egy kézszorítás; és Elvíra Estellában volt.

VI.

Diego, Maroto' idősb férfitestvérének fia, ki nagybátyjának spanyolföldről távolléte alatt jobbára Garcia' parancsnoksága alatt katonáskodott, gyakran lelt alkalmat Elvírát láthatni, honnan imádás 's a' legforróbb szerelem serkedett, a' gyönyörű szűztől, atyja' megegyezésivel, szive' egész mélyéből viszonozott. Minekutána Maroto a' carlosi tábor' főparancsnokságát átvette, Diego, nagybatyja' akaratából többnyire a' fejdelem' udvarában mulatott.

Maroto' iszonyú tervébe Don Carlos' közelében is csak fölötte kevesen valának beavatva, 's ha a' sors úgy nem hozza, hogy Pater Cyrillo, a' trónkövetelő' egyik ministere 's Maroto' legmeghittebb barátja, Diegót a' napon titkos ügyekben Estellába nem küldi, ő Garcia' veszélyes helyzetéről mitsem fogott megtudni. Pater Marco, Garcia' régi ismerőse 's gyóntatója, sugta meg Diegónak a' navarrai hadi kormányzó szomorú állapotát; ki, jobban ismerve nagybátyja' szilárd lelkületét, semhogy Garciaérti előleges esdekléseinek sükerét reménylhette volna; ismérve a' terhes körülményeket, tarta attól, hogy Garciát mentve, ön maga is gyanúba ne essék, 's igy a' szerelmese' atyján segíthetés' minden reménye el ne enyészszék; legtanácsosbnak hitte Garcia' részére Pater Cyrillo' közbejárását kieszközölni. Mi okból, Maroto' válaszát megkapva, Don Carlos' főhadszállására sietett, Pater Cyrillót Garcia' ártatlanságáról 's a' carlosi ügyhöz tántoríthatlan vonzalmáról, miről elébb ezer körülményben volt alkalma meggyőződni, fölvilágosítandó, 's rábirandó, hogy azt, a' hamis vád alól fölmentettet, Maroto' bizalmába 's előbbi tisztébe visszahelyezni segítse.

Bár milly titkoson ügyekezett is Maroto véres szándékát teljesíteni, azt nem akadályozhatá, hogy a' számos elfogatások' híre be ne szárnyalja Estella' közelebb vidékét. Eljutott az Olitébe is, 's útat lelt az atyja' visszatérését epedve váró Elvíra' szobácskájába; ki a' fenyegető veszélyről értesíttetve, elmozdíthatlanúl ragaszkodott a' gondolathoz: atyját még egyszer láthatni, 's azt, habár saját élete' föláldozásával is, a' haláltól megmenteni. Sükeretlenek maradtak az agg duenna' könyörgései; sükeretlenek később a' vele Estellától nem messze találkozott Diegónak, a' veszélyt, mellyre ön magát teendő vala, élénken ábrázoló szavai, 's szerelmes esdeklései. — Elvíra, tábori formaruhájába öltözve, egy hű fegyvernöke' kiséretében, kit utóbb Diego fölöslegessé tön, Estellába sietett.

Az éj beállott, 's a' hadi törvényszék összeült. Garcia, több más bajnokokkal, halálra ítéltetett. Minden mentsége, méltóságos magatartásán kivül, e' két szóban foglaltatott: ártatlan vagyok. — De mit használt a' büszke

öntudattal kimondott, és a' sebekkel borított arczon kitündöklö lelki nyugalomtól megerösített ártatlanság' puszta szava ama' koholt irományok' ellenében, mellyek árulását, 's Maroto' életére törekvését tanúsíták?

Garciának veszni kellett. **Barényi.**

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 28. Borgia Lucretia. Nagy opera 2 felv. Irta Bidera János Em. Ford. olaszból Jakab István. Muzsikáját szerz. Donizetti Kajetán.

Jan. 29. Az ajánló levél. Vigjáték 4 felv. Töpfer után ford. Kiss Iván.

Jan. 30. Rózika, a' holdkóros leányka. Bohózat 2 felv. énekekkel tánczczal. Scribe ut. Muzsikája Gläzer-től.

Jan. 31. Pajzán ifjú. Vigjáték 3 felvonásban Kotzebuetól.

Egyveleg.

A' vaskapu. — Az algiri franczia seregek' egy része átment october' 28-kán a' vaskapun, vagy is az úgy nevezett Biban-szoroson, a' Constantinéből Algirba vezető uton. „October' 28-kán (1839) a' dandár' eleje, a' vaskapui seikektől vezetve, eléré a' szoros utat délben. Az átmenetel azonnal kezdödék, de csak esti négykor lett vége. Az Atlashegy' azon része, melly Demirkapu nevet bir, földhábor által képzeték, melly az előbb vizirányosan feküdt sziklákat fölállogatá és függő vagy inkább meredt helyezetbe raká. E' sziklák meredt falak' sorát képezik most, mellyen igen bajos áthatolni, 's melly távol fekvő 's még bajosabb járatu hegyormokkal van kapcsolatban. Ezen lánczon foly keresztül az Ued Biban vagy Ued Bukoton, sós rohanó-csermely, melly fekete mészkövön által tört magának utat, mellynek függőleg álló rétegei 100 lábnyi magasra emelkednek és a' mondott hegyfalakhoz szorulnak. Három helyen csak 4 lábnyi széles az ut; mindenütt a' rohanó víz' ágyát követi, melly öt készité, — 's hegyes kövecsekkel takart. Négy kapu számláltatik a' fölül veres, alant szürke sziklafalakban. A' másodikon alig mehet a' megterhelt öszvér keresztül. A' 4-dik kapun túl tágul az út. A' még látható fölvettetési lyukak bizonyítják, hogy mesterségesen vala csinálva; az algiri uralkodás előtt járhatlan vala; a' rómaiak kikerülék. Ezen szoroson nyomult által a' franczia előhad, a' korona herczeggel elején és a' fő kormányzó marsallal, hadi zenének hangzása 's a' katonáknak sziklarendítő ujongása között. Az átmenetel' emlékére az árkászok (sapeurs) bevágák egyik sziklafalba: „A' franczia hadsereg, 1839.“

Pamutkereskedés Indiában. — A' londoni ázsiai társaságban minap értekezés olvastaték föl e' tárgyról, melly azt akará megmutatni, hogy Hindostan szintúgy kielégítheti Európát pamuttal mint Éjszakamerika 's hogy a' minöség és mennyiség egészen elég az angol gyárok' számára. Az értekezés elején kiszámíttaték azon pamutszövetek' mennyisége, melly az indiai lakosok' ruházatára mégkivántatik, 's ebből az sült ki, hogy föltevén, hogy évenként kiki egyszer újan ruházkodik, az egész népességnek a' ruházatra 375 millió font szükséges, és ha a' többi szükségesek is hozzá vetetnek, 750,000,000 font. Angliába évenként 4—500 millió font pamut vitetik be, nagy részint Amerikából 's csak egy tizedrésze Indiából. A' szálak' hosszaságában fölülmulja ugyan az amerikai pamut az indiait, de ez finomabb. Képzelhetni a' pamut-szószök' finomságát, ha tudjuk, hogy 35 szál kivántatik meg ahhoz, hogy a' legfinomabb pamutfonál sodródjék, a' mint Manchesterben készitik; 350 pászma tesz belöle egy fontot, és 165 angol mérföldnyire ér el. Azonban bizonyos, hogy a' benlakók Indiában olly finom pamutfonalat fonnak kezökkel, mellyből négy szál üti föl vastagságra nézve a' Manchesterben fonottat.

Az angolok a' szárazföldön. — Azon ezer angol között, kik évenkint a' szárazföldi Európát meglátogatják, van általában:

333 fél zsoldos tiszt.

100 megbukott játékos.

60 beteg, ki az angol ködös levegő elől bujdosik.

32 mesterember és szatócs, kik, mivel otthon alkalmok nem vala hozzá, földieiket a' külföldön iparkodnak megcsalni.

48 görög, kik játékból élnek 's adandó alkalommal németeket és francziákat (tán egy két magyart is) kizsebelnek.

50 bonvivant, kik az adóssági tömlöcz elől bujdosnak.

40 nem fiatal lány, kiknek anyja nem bir elég jószággal, hogy a' londoni saisonban részt vegyen.

20 lány' a' gazdag közép rangból, kik szívesen mennének egy német bárónhoz, egy franczia grófhoz vagy olasz herczeghez férhez.

100 inas, lovász és nevelő.

100 komorna, gouvernante stb.

20 elbocsátott maitresse.

20 férjétől elvált asszony, kik szerencsétlenségök fölött a' szárazon szeretnék magokat vigasztaltatni.

10 személy az ó nemességből, kik otthon szegények és házat nem tarthatnak.

10 valóban előkelő gazdag angol, hogy a' continensen szintúgy unatkozzék, mint hazájában.

30 fiatal ember, hogy itt kellemesen és fesztelenül mulathasson.

1, hogy lelkét és szivét mivelje.

—*jd*—

Irói díj. — Bulwer E. L. „Tengeri kapitány“ czimü drámájáért hétszáz fontot (7000 fr. cp.) kapott, Sheridan Knowles pedig „Szerelem“ vigjátékaért hatszázat (6000 fr. cp.) azon summákon kivül, miket kiadóiktól várnak.

Népdalok. — A' svéd király az egyházi osztály 's a' kormányszék' ajánlatára azt rendelte, hogy a' felvilágosodás' ügyének szentelt pénzalapból, a' Goldberg és Dzwonkowski könyvárosoknál megjelent „Válogatott népdalok legközelebb a' köz ember' számára“ czimü gyüjteményből ezer kötött példány vétessék 's adassék által a' norvégi püspököknek, hogy azok fiatal tanulók és confirmandusok közt, kik szorgalom, jeles elömenetel és viselet által kitüntették magokat, jutalomképen kiosztassanak.

Talleyrand' könyvtára 412 munkából állott, 3000 kötetben, 's köztok kevés jelesség találtatott. Ebből is látható, hogy a' fortélyos diplomata többet buvárkodott a' világban, mint könyvekben.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 6. 1840.** **11. szám.**

Tartalom: A' néptömeg' polgári élete (*Vajda*). — Reggeli gondolatok (*Váczy Lajos*). — Isten hozzád, ősi lak! (*Riskó Ignácz*). — Elvira. Vége (*Barényi*). — Adakozások Kölcsey' emlékére. — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg.

A' néptömeg' polgári élete.

—

Midőn az ember természeti állapotját elhagyta, azon pályára lépett, mellyen a' boldogság vagy boldogtalanság' tetőpontját el kell érnie, a' mint az eszközöket czélszerűleg vagy czélellenileg választja. Természeti állapotban teljesen és bevégzetten boldog nem lehet, mert egész lénye tökéletlen, ki nem fejlett, inkább testből mint szellemből álló, de a' boldogtalanságot szinte nem izlelheté teljes keserűségében, mert csak a' természetnek áll ellenében, és a' természet neki olly jó anyja, mint akármelly más állatnak. A' természeti állapot' elhagyása a' legemlékezetesebb eset az emberi nem' történetében.

Nevezetes marad azonban, hogy mind a' természeti állapotban levő embereknél, milyeneknek többé kevesebbé nevezhetni sok népét az ó és új világnak — a' mai Európát kivévé, — mind az úgy nevezett müvelt nemzeteknél, millyenek Európa, Ásia 's Amerikában találtatnak, a' vágyak és ohajtások' utolsó 's fő tárgya a' szabadság. Kaukazia' népsége az ó, közép és jelenkorban szabadságáért vívott, vérze, élt és hala; a' beduinarab mindenét el hagyja rabolni, de szabadságát csak életével vagy öntudatával veszti el; az indiánok falvakba nem telepíthetők meg, mert erdőiket a' szabadság' legyőzhetlen tanyájának képzelik, és igy van tovább, a' föld' akármelly zugolyában élő vad népekkel. — A' mi pedig a' müvelt nemzeteket illeti, ezeknél nyilván kimondott és általánosan elismert igazság, hogy az egyesülés' czélja a' biztosabban elnyerhető szabadság.

Ollyan czél ez, melly után öntudatlanul vonzódik, megy, tör mindenki, hasonlít a' levegőhöz, melly után minden élő lény kap és kapkod, hasonló a' nap' fényéhez, melly a' szemnek magában véve legkedvesebb ingere 's melly egyszersmind azt szüli, hogy ezer tárgynak örüljünk általa, mellyek különben tudásunkat elkerülnék. Ollyan szent kincs az, melly a' természetben utolsó nyereményképen van kiállítva, melly előtt fejet hajt mindenki, mellyhez felfohászkodik mindenki 's mellyet vagy soha, vagy csak sok század' keservei 's vérizzadása után izlelend meg az emberi faj.

Ollyan sok mondatik a' szabadságról, ollyan sok ajkon és nyelven forog annak neve, hogy azt vélhetnők, nincs is ember, ki

vele tisztában nem volna. Pedig majd ellenkezőleg van a' dolog. Bármi sokan hordják is ajkaikon a' szabadság' nevét, annak lényegét igen kevesen ismerik, és úgy vannak vele, mint a' közkézen forgó pénzzel, veszik és adják, a' nélkül, hogy belső érdeméről elmélkednének. És még jó volna, ha az ártatlan fegyver volna a' sokaság' szájában és nyelvén, de többnyire vész' eszközévé lesz, és az ellenkezőt szüli azzal, a' mit kifejez.

Milly kevéssé van tisztában a' szabadság' fogalmával az egész emberi faj, abból világos, hogy véleményében róla egészen két ellenkező félre szakad 's mindenik ott keresi, hol a' másik lenni tagadja. A' vadak irtóznak a' müvelődéstől, mert vele arany szabadságoknak vége lenne, a' müveltek sajnálják a' vadakat, mert nálok nincs bátorság, nincs biztosság, mellyek a' szabadság' gyámoszlopai. Hihető, sőt világos, hogy mindeniknek van némi igaza, a' maga szempontja szerint, de egyszersmind az is való, hogy mindenik távol van a' czélhoz-jutottságtól.

Nekem nem czélom itt a' dolgot egész kútfejéig kimeríteni; ezt csak szándéklanom is nagy elbizottság volna, de czélom a' szabadságróli közönséges véleményt kissé megszitálni, czélom kijelelni, mi czélelleni lázosság az, melly a' müvelt nemzeteknél igen és igen sokak' fejét elfoglalá, melly nem tudja, honnan indul ki, és nem tudja, hová törekedjék, melly ritkán vet jó magot, de sok jó vetést eltapod. Tudom, sokak' véleményével homlokegyenest ütközöm össze, de iparkodom sértő nem lenni, — valamint türelmet is kérek ki irántam, 's az itélet' fölfüggesztéseért esedezem, egész a' tárgy' bevégeztéig.

A' szabadság' neve alatt majd mindnyájan a' polgári, politicai szabadságot értik, és nem is gondolnak, nem akarnak gondolni egyébre. Ez, uraim, legalább is a' negyedik emeletbe ugrás, elmellözve a' földszintet, az első, második, harmadik emeletet. — És én mondom, hogy ha van, ki képes a' negyedik emeletbe fönteremni a' sik földről, a' nélkül, hogy az alanti téren áthatolna, akkor van vad nép is, ki pillanat alatt a' természeti állapotból átugorhatik a' polgári szabadság' szent templomába. Azonban egy pillanatig sem kétkedem igazságként föllállítani, hogy mind a' két eset lehetetlen. A' természettan és a' történetek tanúim: tárja föl akárki azok' lapjait, 's mondásomat találandja bennek megerősitve.

A' polgári szabadságnak elmulhatatlanul meg kell előztetnie a' szabadság' más fajai által, mellyek nélkül az ki nem fejlődhetik, 's ha talán a' rendbontás némi fajára rá fogatnék is, hogy az polgári szabadság, fönn nem állhat és jó gyümölcsöket nem teremhet. Állításomat később történetileg bizonyitandom be, most a' dolog' velejéhez megyek, és megmondom, hogy az ember külsőleg, azaz, polgári tekintetben nem lehet szabad, sőt veszedelmes szabadnak lennie, míg bensőleg nem az. És azon van a' sor, megfejtenem, mit tesz a' belső szabadság.

A' legnagyobb figyelmet kérem ki. A' nevelésnek, a' polgári életnek legelső kérdése van itt előnkbe irva, megfejtés, megfontolás végett: hogyan kell a' belső szabadságot érteni, kifejteni, a' polgárok' tulajdonává tenni. Mert hogy a' ki ottben nem szabad, ottkün még kevesebbé az, mindennapi dolog és egészen rendén van; a' ki pedig ott ben szabad, természetesen teszi azon lépést, hogy ott kün is szabad akar lenni.

A' belső szabadság a' test- és lélek' teljes kifejtésében, ki idomitásában áll. — Ezt azonban könnyebb volt kimondani, mint végrehajtani, könnyebb képzelni mint magán vagy akárkin megmutatni. Ez ollyan dolog, melly a' nevelés' egész mesterségét megkivánja 's melly a' nagy tömegre igen soká alkalmatlan marad. — De hogy az általánosság miatt félig értett ne maradjak, menjünk a' részletességekhez.

A' belső szabadság' alapja a' testben vettetik meg 's annak nagy részét már magával hozza a' gyermek a' világra, vagy pedig ellenkezőleg, születésekor már annak nélkülözésére van kárhoztatva. Az épséget gondolom. A' testi épség olly föltétele a' belső szabadságnak, mellynek hiányát a' nevelő' legmesteribb keze is csak palástolni tudja. A' beteges testű ember nem mehet át azon kifejlésen, mellyen az ép testü; nem bir azon erővel, kitartással, mint az ép, mellyek a' szabadságnak nagy föltételei. Az erős, szilárd testü ember nem könnyen hajol meg a' vész és kény előtt, míg a' beteges minden ellenhatásra ügyetlen.

Ezen állapot a' sors' csapása; és szeren-

csére, ritkább. Az emberek' nagyobb része épen születik, és így a' belső szabadság' második föltétele alá jut, hogy t. i. teste eléggé kifejtessék. Az elhanyagolt emberi test végetlenül gyenge és tehetetlen, az idő' viszonyainak azonnal hódol, míg a' kellőleg kifejtett, iszonyú erőt mutat, és kitartóságával bámulatra ránt. Voltak és vannak emberek, olly kifejtett erejűek, a' vivásban olly gyakorlottak, hogy szerencsésen állák ki vadállatokkal a' harczot és pedig a' nagyobbakkal, minő a' medve, párducz, leopárd. Vannak emberek, kik az idő' minden viszontagságát fel sem veszik, a' záport kiállják, mintha rózsaviz harmatoznék rájok, és a' csikorgó tél' zuzmaráját kedves virágzatképen nézik az erdő' fáin. De vannak ellenben, kik az első léghuzamtól megbetegesznek, kiknek lába meg nem ázhatik a' nélkül, hogy iszonyú következéseket ne szülne, kik éjjelezni csak a' bál vagy játék' kedvéért tudnak, kik a' telet szeretik, de a' meleg kandallónál 's a' nyarat boltos szobákban hűselik át 's csodálkoznak, hogy lehet a' paraszt annyira felsütve.

A' test' kifejtésénél első tekintetet az erő érdemel. Az erőt kifejteni a' testben, a' nevelőnek igen nagy feladása. Erre két út kivántatik meg, tevőleges, melly a' testet gyakorlatok által fejti, idomítja, és tagadólagos, melly a' szellemi munkásságot, az ülést, helyhez kötöttséget korlátozza. Hogy tehát erőssé legyen a' fiú, mozogjon eleget, hegyen, völgyön, vízben, szárazon, tanuljon szaladni, ugrani, kuszni, hajintani, emelni, magát soha meg nem erőltetve mérték fölött, de a' mérséklett erőlködéstől nem iszonyodva. Ellenben szobákba napszámokra be ne zárassék, lelke semmiféle, annál inkább érthetlen tanulmányokkal el ne nyomassék.

Az erő után hajlékonyság szükséges a' testnek, azon tulajdonság, mellynél fogva a' tagokat egyesen és öszvesen a' legkülönbözőbb helyezetekbe tudjuk rakni. A' hajlékonyság a' testi szépségnek igen hatalmas elősegítője, sok kellem' forrása, de egyszersmind igen gyakran az erő' pótléka. Való ugyan, hogy a' hajlékonyság és az erő majdnem egy úton kerestetnek és találtatnak, hogy ki hajlékonynyá fejti ki testét, rendesen erőhöz is jő, de mind a' mellett az is igaz, hogy a' hajlékony ember sokszor győzedelmeskedik az erősebben, ha ez hajlatlan, merev. A' lomha tömeg

ritkán tud megállani a' fürge, életvidor testnek ellenében, Igen rendén van tehát, hogy a' kinek erős test juta osztalékul, az azt hajlékonyság, gyakorlat által még erősebbé tegye, a' ki pedig gyöngébben jött ki a' természetanya' kezeiből, a' hiányt testgyakorlás által minél inkább pótolni törekedjék.

Az emberi függetlenségnek nem megvetendő alapja találtatik még a' sanyarúságok' megszokásában. Volt a' régi korban egy tartomány, melly uraságát ez alapra látszik épiteni. Kin az idő' viszontagsága nem úr, ki hevet, hideget el tud tűrni, ki a' gyeppárnán el alhatik, ki a' legsoványabb étkekkel be tudja érni, azt nem fogod egy könnyen meggyőződése' ellenére magadhoz hódítani, míg az, ki a' mondott tulajdonságokat nélkülözi, igen hamar kénytelen lesz szükségeinek hódolni.

Már most összevéve az egészet, annak rövid értelme ez: mielőtt valaki polgári erőre és életre akarna kapni, fejtse ki testét annyira, hogy legyen ereje azt, a' mit ohajt, követelni, védni 's megtartani is, legyen testére nézve kifejlett ember, azaz, ép, erős, hajlékony, semmi sanyarúságtól vissza nem borzadó. Ezen tulajdonságok mellett nem csak érdemes megnyerni azt a' mit ohajt 's a' mit mi föltétképen állítánk ki, hanem képes is leend azt magának megszerezni.

A' mit eddig a' testről mondánk, igen lényeges és nevezetes dolog, melly nélkül a' polgári szabadság' czélja ritkán érhető el és fön nehezen tartható, de a' mondandókhoz képest az még is majdnem csekélységgé olvad le. A' test alapja az emberi életnek, de virága 's dicsősége a' szellem. Ugy van szóbeli tárgyunknál is. Hogy az ember szabad lehessen, szellemének kell szabadnak lenni, különben bohóság azon édenről csak álmodnia is. — És most az a' kérdés, mi tartozik a' szellem' szabadságához?

A' szellem' fő munkássága az itélés és hatás; megitélni, mi a' jó és mi a' rosz, és hatni a' jó mellett, a' rosz ellen. E' szerint pedig azon szellem szabad, melly itéletében tudatlanság és előitéletek által korlátozva nincs, melly hatását arra terjesztheti ki, a' merre akarja. — Végetlen mező mind a' szellemnek, mind magyarázójának.

Hogy a' szellem itélhessen, ismeretekkel kell birnia; az ismeretek' mezeje pedig igen

tág és azon tulajdonságu, hogy tárgyai összefüggésben állanak, és nehéz, sőt majd lehetetlen őket egyenként kiszakasztgatni. Hogy tehát egy tárgyról jól lehessen itélni, százat is szükséges körűle ismerni, és ki egészen tökéletes nevet akarna magára ölteni, köteles lenne, minden tárgy' valódi ismeretével birni. Isten, mint mindenismerő, mondatik tökéletesnek, 's mint illyen, szükségesképen mindentudó. Azon ember, ki alig szede magának ismeretet, az állatiság' szélén van, az pedig, ki lelkét tárgyismeretekkel böven megraká, a' tökély felé halad. *Vajda.*

(Vége következik.)

Reggeli gondolatok.

Ismét elenyészett a' sötét éj, melly fekete szárnyaival a' felföldet fedvén, az érzéketlenség' honába ringatá át a' munkás természetet. Kiemelkedett a' királyi nap rózsás pitvarából, mint egy keleti fejedelem, végig mosolygott teremtői sugáraival a' szendergő lényeken, ellebbenté szemeikről az álmot, a' halál' képmását, új életre, új örömre 's új munkásságra ébresztvén azokat. Én is felébredtem: — látom ismét, miként tündököl a' nap' sugáraiban a' mindenség' alkotójának dicsősége.

Mi mennyei erő illeti meg lelkemet ragyogó tekintésedre, pompás királya a' kék égnek! Egy boldogító sejtés az, mellyet reggeli sugárod vezet a' szívbe; egy isteni sugallat, mellynél fogva az örök élet' dicső hajnalát látják lelki szemeim megifjult sugáraidon alámosolyogni. Miképen tündöklő tekinteted előtt elenyészett az éj' sötét birodalma, és élet ömlött az egész természetre: úgy semmisül meg a' halál' hatalma, az erkölcsiség' napja, az istenségnek intésére, midőn megérik az erkölcsi világ a' halhatatlanság' nagy ünnepének elkezdésére. Végig hordja ekkor teremtői tekintetét a' holtak' tanyáján, mint az idő' kezdetén a' világ' csiráját magában tartó elemzavaron (chaos), midőn ennek méhéből a' rendszeres világot kiszólítá, és ismét érzővé lesz az ezredek előtt porrá mállott kebel. De arczának isteni fénye megtisztítja az új embert földi salakjától, hogy alkalmas legyen az igazat, jót és szépet, mennyei fényben fölfogni, mint angyalai, kik trónja körül udvarolnak; megtisztítja a' keblet, mellynek tiszta érzelmeit testi szenvedelmek' ostroma olly gyakran megzavarja, és a' testi világot dicsöült szellemek' országává érleli, mellyben lényünk magasult érzelmek' kéjözönében fog fürödni.

Isten, mi felséges vagy te! A' nemtudás' sötét mélységébe szédül a' legröpkedőbb ész, midőn tehozzád akar emelkedni, hol minden törekvései után egyetlen igazság az, mellynek feltalálásával dicsekedhetik, hogy — lényedet meg nem foghatja. Rebegve nyilnak meg az én ajkaim is, hogy hirdessék fönségedet: de elhalnak azokon az erőtelen szavak, és keblem, és szívem, és minden elméletem csak imádsággá és tisztelő érzelemmé olvadnak által.

Te sok ezer napot gyújtottál meg az ég' ürében, mellyek myriád világokra sugároznak életet és örömet. Magad pedig egyedűli 's tisztán ragyogó napja vagy az erkölcsi világnak, belőled ömlenek a' legfölségesebb erény' sugárai a' szellemi világ' egyetemére.

Te vagy örök tűzpontja az igazságnak, melly kisugározván a' szellemi világra, előáll az erkölcsi világrend; — az igazságnak, mellynek parányi szikrája lelkemnek mennyei éldelet; te vagy a' tárgyi igazság maga, kinek közvetlen látása teendi égi üdvömet. Igenis, meg fog szabadulni epedő lelkem földi boritékától, mellynek szenvedelmein, mint megannyi szögleteken megtörődvén az igazság' fénysugárai, bizonytalanúl, és csak alanyilag tünnek fel azok lelkem előtt. Összetöröd a' mesterséges szögletekkel készült tükröket, mellyeken a' csalárd halandók átszűrik fénysugáridat, ál irányt adván azoknak a' jogok' veszélyére. Félrerántod akkor a' lepelt, mellyel a' világosságtól irtózó sötétség' fejedelmei, kiknek erőtelen szemeik fényedet nem tűrhetik, elfödik az emberiséget, hogy az ne láthasson, és ők biztosan pusztíthassanak a' sötétben. — — Isten! te ezt fogod cselekedni.

És te tiszta szeretet vagy! lényedben igazság és szeretet békesen egyesülnek, és így vagy elve 's királya az erkölcsi világnak. Te szeretettel öleled át a' világ' egyetemét; teremtői szeretettel tekintesz némelly porszemekre, és nemesebb alakot öltnek azok magokra, hogy legyenek alkalmatos műszerek, mellyekkel isteni lényed' szikrája, a' lélek, munkálkodván, saját, de nem elkülönözött életet képez néhány perczekig, 's ezen élet'

tudatával 's folytatásával tér ismét vissza határtalan kebledbe, mennyei honába az üdvezült szellemeknek, hol felülemelkedve a' testiség' homályain, mellyeket akár a' szükséges határozottság, akár a' közhasznuságot elfojtó önzés terjeszt az értelem' látköre fölött, tisztán látandja az igazságot, és megszabadulva a' testiség' ostromaitól, szeretni fog szeplőtelenűl, mint az angyalok, szóval — üdvezülend. — —

Ah, de ezek talán csak hiu képzelgés' üres álmai, mellyeket a' gyenge lelküek teremtének, hogy általok megcsalják magokat; hiszen a' sors olly kegyes, hogy miután megfosztá a' halandót mindentől, mi őt az élethez kapcsolá, egy kétes fényű szikrát pattant ki sziklakeblébŏl, mit reménynek nevezünk, kalauzúl adja ezt a' boldogtalannak, hogy csalogassa őt rideg sírja felé, mellybe midőn véletlenül bezuhan, — reményszikrája is örökre kialszik. — Nem elégszünk meg annak tudásával, mi létünk' néhány perczeit boldoggá teheti, kevélyen törekszünk az elrejtett dolgok' ismeretére jutni. Mi azt gondoljuk, hogy lángolva szeretünk mindeneket, és vádoljuk az érzéketlen embereket, kik hidegen 's hálátlanul vonulnak félre kitárt karjaink közől; pedig csak a' silány önzés' rúgója feszíti magán felül nem emelkedhető keblünket: ekként elégedetlenek leszünk a' minket nem becsülő emberekkel, hiún álmodjuk magunkat csillagok' honába szellemszárnyakon emelkedni, hol berepkedjük az elrejtett igazságok' országát, hol ölelő karokkal várnak ránk a' halhatatlan szellemek.

De félre, ti alacsony földi gondolatok. — Miért kezdi el vizsgálni a' bölcs a' nagy világot, ha az idő' végtelen tengeréből az ő lételének csak néhány percz jutott, mi alatt alig izlelé meg az igazságot, mellynél a' léleknek nincs édesebb eledele? Miért nyilt fel Tycho- és Copernicusnak a' paradicsom, ha néhány arasznyi sír életök' határa. Miért kezdék a' Cassinik és de la Hire az üstökösök' útjait nyomozni? Mi közök volt Mechain-, Delambre-, és Herschelnek a' tejútban előálló világfelhőkhöz, mellyek sok ezredek mulva fognak planétákká alakulni? Miért kísérék azoknak nyomait? hiszen csak a' halál' honába kelle nekik biztos útat találniok; sőt ez sem szükséges, mivel elég bölcs a' sírásó őket oda elvezetni. Valóban sajnálatra méltók volnátok ti világbölcsek, kik szomjúzva keresitek az igazságot; ti hosszú pályátokat csak alig elkezdve húnynátok el. — És hol veszi magát a' szívben az erkölcsi jó' szeretete? Mit akar a' szívünkből felkiáltó categorischer Imperativ, melly elfelejteti velünk, hogy halandók vagyunk? —

Van tehát szellem, különböző az Epicur által talált anyagi észképektől, mellyek az érzékek által az agyvelőbe befolynak. Van szellem, melly ezen anyagi jegyeknek királynéja.*) És végetlen ez, mert ha véges, lehetnek-e végetlen vágyai? Ha pedig végetlen, nem elégitik azt ki mulékony örömek, neki végetlen rendeltetésének kell lenni, melly nem lehet egyéb, mint az erény által az isteni tökélyt megközelíteni.

És az én keblemben is illy magas czélra törekvő lény honol. Istenem! látod melly tiszták érzelmeim; vizsgálod e' keblet, mellyből forró sohajtásaim felszakadnak; érted szivemnek minden ütését; ismered lelkemnek hő vágyait: erősitsd hát akaratomat a' valódi jó' végrehajtásában; magasitsd érzelmimet a' szépnek illő méltánylására; gyújtsd bennem az erény' szikráját soha ki nem alható lánggá, hogy soha meg ne hűljek magas czélomnak megközelitésében!

Illy érzettel üdvözöllek téged, új napja földi pályámnak! ***Vácsy Lajos.***

Isten hozzád ősi lak!

Hol, kik engem úgy szeretnek
'S hangjain lágy érezetnek
Távozót megáldanak,
Hü családi körben élnek.
— Száll feléd a' búcsuének —
Isten hozzád ősi lak!

Boldog én, mig benned éltem,
Mit kivántam, mit reméltem,
A' nap mindent meghoza;
Nem csapongtak fenn reményim,
Szűkre mértem éleményim',
Büszke czél nem kínoza.

Kis barátok' seregében,
Tág, virágdús kert' ölében
Játszva töltni napjaim';
Úzni csillogó lepéket,
Vagy figyelni ős regéket,
Vontak apró vágyaim.

*) Már Aristoteles igy szólott: mens videt, non oculus, mens audit, non auris.

Tiszta keblem' szép egére
Néha kis ború ha tére,
Percz hozá, percz elveré;
Csak derünek nyilt kedélyem,
Nem tudott borulni mélyen,
Hosszu bú nem leplezé.

Csak, ha fölleg rejtve arczát,
Vad borukkal vivta harczát
A' nap: ollykor bús levék;
De ha győzve lángsugára,
Fényt özönlött a' ködárra:
Új örömmel szökdelék.

Jöttek évek, multak évek,
'S életem' kis csermelyének
Elterültek árjai;
A' tavaszkor elvirágzott,
Ifjuvá lön a' ki játszott
'S tettre késztik vágyai.

És az ifju, tettre készen,
Nagy világban vándor lészen,
Míg előtte pálya kél;
Pályán repkények virulnak,
Pálya kell a' férfiúnak:
Isten hozzád, ős fedél!

Riskó Ignácz.

Elvíra.

(Vége.)

VII.

Reszketve pislogott a' mécs az estellai fogház' egyik tömlöczében, hol idomtalan magas hátú faszéken csöndes álomba merülve űle mellére konyúlt fejével egy férfiú. Nyugalmas álma mutatá, hogy nem bűne vezette öt a' vétkesek' számára készült e' szomorú lakba. — Az alvó férfiú Garcia volt.

Az éj' sircsöndét a' meg-megújuló szélroham' hatalmas zúgása szakasztá ollykor félbe, mellynek sivítása kisértetként vonúla keresztül a' fogház' szűk csarnokain; de az elem' ijesztő zugása nem háborítá Garcia' csöndes álmát. Kiküzdötte ő az élet' viharait, 's számot vetve a' világgal, mellyet keblében hordoza, nyugottan várá a' pillanatot, melly őt egy jobb hazába viendé át. Kiterjeszté álmában karjait, 's ajkain lassú fohászként szálla ki a' holdogtalan haza' szent neve után Elviráé; — és a' kitárt karok közé Elvíra omlott.

— Atyám!

— Elvíra! hangzott egyszerre a' börtönben; és a' mélyen megilletö jelenet' néma tanúja' Pater Marco' agg pilláit könyek nedvesíték, aszú arczán tisztes szakállára hempelygők.

Soká nem talált szót a' keserű örömérzettől elfojtott atya 's gyermeke; míg végre Garcia, szemeit kitörölve 's Elvírára víve, így szakasztá meg a' csendet:

Álmodom-e, vagy szellemet látok, melly gyermekem' alakját öltve föl, vigasztalni jött e' kevés percz után verni megszünendő kebelt?

— Nem álom, nem szellem, oh atyám! szóla Elvíra, kezeit atyja' nyaka köré fonva; leányod csügg melleden.

— 'S e' szőrruha?

— Pater Marco' jóságának köszönöm, mint szinte itt létemet is.

— Oh leányom, most könnyebben halok meg. Láttalak téged, 's áldásom' fejedre mondhatják örökre elnémuló ajkaim! — Egy fekszik még nehezen ez agg szíven, hogy nem láthatom nyugodni annyi vihar után e' nyomorú hazát, mellynek kebelét könyör nelkül marczongolják szét saját fiai.

— Nem, atyám, nem kell, nem szabad meghalnod! Szüksége van e' hazának hősökre. — Fuss e' tömlöczből, hol halál lebeg. Őrizd napjaidat a' szent ügyért; a' vallás, a' haza és fejedelem egykép kivánják, parancsolják azt.

— Azoknak szolgáltam ekkorig, leányom; 's ím, azokért halok meg. Áldozatot kiván az ügy, mellyért küzdöttem, áldozatot az ég, melly haragját megszüntesse; a' haza csatákban edzett bajnokok' vérében siet megifjodni, hogy tetemeiken szilárdabbul emelkedhessék föl a' fejedelem' roskadozó trónja. Virággal kelend majd siromon is, melly a' honboldogság' szép koszorújában fog tündökölni, 's mondani a' szerencsésb, tisztábban látó unokáknak: Garcia' véréből nőttem én, melly vallása- 's királya' szent jogaiért engesztelő áldozatként ontatott ki ön feleitől.

— Ah, nem, atyám! szóla fuldokolva Elvíra. Nem a' hon, nem a' király akarja véredet, gyáva cselszövők szomjúzzák azt. Ne, ne halj meg mint áruló: a' késő unokák átkozni fogják nevedet, mellyet gyalázat' szeplője fog undokitani.

— 'S ha szökve mentem meg életemet, nem igazlandom-e a' pokol szülte vádat? nem

fogom-e én magam kimondani fejemre a' kárhozatot?

— Nem, atyám! felele Elvíra lelkesülve. Ha meghalsz, veled viended a' szennyet, mellyet, mint tenmagadat, a' sir' éje fedend el; 's ha neved túl éli azt, az csak azért leend, hogy egykor utálattal említse a' maradék: mert nem lesz, ki róla a' szeplőt lemossa. Ha szabadúlsz, lesz idő, lesz alkalom ártatlanságod' tanúit a' világgal tudatni; 's tán még e' nemzedék meg fog arról győződni, hogy nem bűn, hanem undok ármány szemelt ki a' gyalázatos halálra. De, maradjon bár vak e' kor, 's ne lássa tetteidet; legyen bár siket, 's ne hallja mentő szavaidat, a' jövő nemzedék hinni fog azoknak, 's áldandja szeplőtlen nevedet; áldandja azt, ki megtartotta napjaidat! — Ah siess, atyám! az idő múlik, 's itt halál vár reád; rút, iszonyatos halál!

— Az ég külde téged, oh leányom! szóla a' megindult bajnok, gyermekét szorosban ölelve szívére; az ég külde téged, megízleltetni velem még perczeimben az örökléť szent örömeit!... De, csillapítsd nemes hevedet; én nem látok útat a' menekvésre: ha elhagyom is e' tömlöczöt, mint fogok szabadúlhatni Estellából? miként Maroto' boszújától?

— E' tisztelt öltözet, melly nekem börtönöd' ajtaját megnyitá, megnyitandja neked Estella' kapuit; 's Pater Marco segítni fog menekvésedben.

— És te? ...

— Rajtam tiédhez hasonló tábori köntösöm, 's helyetted fogolyúl én maradandok itt.

— Hát azt kivánod-e, hogy haláléit fölmuló kinokkal víjak, 's kétszeresen haljak meg? Hagyj föl hiú ábrándaiddal! Nem szüzek' vérében kell e' hon' bűneinek lemosatni. Engedd azon egy örömet vinnem magammal siromba, hogy egyetlen gyermekemet épen hagyám vissza e' beteg hazában, mellynek hason erényű hősöket fog egykor szülni és nevelni. Vagy azt akarod tán, hogy kaczagja a' világ a' csatákban öszült bajnokot, ki haláltól féltében, gyáván futamlott meg? ... Nem; sokkal nemesb, sokkal magasb erény lakja az én leányom' kebelét, semhogy azt kivánhatná atyjától. — Élj te, 's légy tanúja annak, minő gyermeket nevelt a' honárulónak vádlott Garcia e' nyomorú hazának! Vedd áldásomat, 's vele e' forró, végső ölelést; 's távozzál e' gyászos helyről előbb, semmint én élni megszünendem. — Pater Marco, reád bízom e' drága kincset: őrízd azt, mint szemed' kedves fényét, 's légy atyja, ha én majd nem leszek. .... Isten hozzátok, jó barát, kedves magzatom!

— Nem, atyám! én nem távozom; monda Elvíra, lábaihoz borúlva. Nincs hatalom, nincs erő, melly engem e' helyről nélküled eltávolítson; a' halál együtt találand bennünket. — Válaszsz, jó atyám. Hozz kettős áldozatot elleneidnek, vagy tarts meg két életet.

— Miként? ,,,

— Előbb tiédet, aztán leányodét. Vagy hiszed-e, hogy Moroto, megtudva, hogy Elvíra vezettetik halálra, képes leend némbervérbe oltani boszúját? és Diego, ki engem hozzád kalaúzolt, nem fogja megmenteni szerelmesét, kinek eltökélése nem titok előtte? ... Ah engedj szerető magzatod', engedj az általa szóló hon' esdeklésinek, és siess megmenteni drága éltedet! — Ah, Pater Marco! kérd te is atyámat; tán könyörgésed sükeresebb leend egy gyenge szűz' esengő szavainál?

.... És Garcia nem állhatott tovább ellen leánya' esdeklésinek. Magára öltötte a' csuklyát, 's forrón karolva át hős lelkű gyermekét, Pater Marco' kiséretében oda hagyá a' börtönt, 's mire viradott, Estella' határát is.

VIII.

Hamvas felhők borongtak Estella' egész látkörén, 's a' sürűen hulló zúzmara még inkább elsötétíté a' már magasan álló napnek gyenge fényét. Úgy tetszék, mintha a' természet fátyolt akart volna vonni az iszonyú jelenetre, mellynek a' nap' hajnalán Estella' tanúja volt.

Gyorsan haladt a' város felé Diego; de villámsebességben gátlá bágyadtsága, melly az erőtetett fáradalmak miatt ellankadt testnek, 's a' hatalmasan küzdő szenvedélyek' súlya alatt meggörbedt léleknek volt igen természetes következménye. Csak midőn a' vele szembe jövőktől érté, hogy a' véritélet már végrehajtatott, szedé ismét össze enyésző szellemét, 's merité mélyebben kifáradt, kedves fakójába sarkantyúit.

Nem sokára az estellai templomot környező temetőben volt.

— Él-e Garcia? kérdé a' tiszteť, ki ott az agyonlövöttek' eltakarításával foglalkodott.

A' tiszt némán mutatott egy sírra, mellybe az elvérzettek' egyikének hült tetemei hányattak.

Egy szerzetes, ki az új sírhalom mellett halotti zsoltárokat olvasott, hallá Diego' kérdését, 's alig hallhatólag monda neki:

— Garcia bátorságban van; őt a' morellai gróf hős kara védni fogja. ... Itt... leánya nyúgoszik.

— Elvira! kiálta őrülten Diego, 's a' sírra rogyott.

IX.

Maroto sietteté az elitéltek' halálát; 's hogy a' nap ne lássa a' véráldozatokat, mellyeket a' félreismert ügynek hozandott, még a' reg' koránya előtt parancsolá az itélet' végrehajtását.

Garciának kell vala először a' vesztőhelyre lépnie. A' sötétben nem ismerének a' mámoros börtönőr 's hajdúk az álöltözetű szűzre, ki, mire Pater Marco atyja' kiséretéből visszatért, 's a' dolgot a' végrehajtó tiszttel tudathatá, már nem létezett.

Barényi.

Adakozások Kölcsey' emlékére.

1. közlés.

Pozsonyban Botka Imre tbiró és Szatmár megyei követnél: Pulszky Ferencz 50, gr. Péchy Emánuel 20, Horváth Antal és báró Wenkheim Béla együtt 30, Kárász István 10, Luka Sándor 10, Ürményi József 15, Sembery 5, Sárközy 5, Móricz Péter 5, Mihályi Gábor 5, Andrásy 20, Biró Imre 5, Fascho 5, Laczkovics 5, Várkonyi 5, Szucsics 5, Ódry 5, Hertelendy 20, B. Prónay Gábor 20, Markovics 5, Katineli 5, Stuller 10, Hajnik 10, Török István 5, Gorove 6, Kiss 5, Justh 10, Sőtér 5, gr. Szapáry József 5, Olgyai 5, Marczibányi Antal 5, Emődy János 5, Zoltán 5, Péterffy 5, Pribék 10, b. Vay Lajos 20, Bónis 10, Szentiványi Károly 10, Zsedényi 10, Szentmiklósy Victor 10, Szentiványi Anselm 10, Szentpály 5, Bernáth József 5, Gedeon Lajos 5, Pappszász 15, Matyasovszky 5, Szentiványi Ödön 5, Ambró 5, Lipovniczky 5, Hunkár 5, Beniczky 5, Osztroluczky 5, Pákozdy 5, Pejachevich 5, Jankovics 25, Markovics Posegából 5, Tretter 5, Vághy Ferencz 5, Czech 5, Körber 5, Sztanaczky 3, Victoris 4 ft 40 kr., Marczibányi Lőrincz 5, Thuránszky 5, Deák Ferencz 40, Pázmándy 15, Ghyczy 5, K. Horváth 5, Szentkirályi 5, Návoy 5, Friebeisz 5, Zarka 15, Szegedy 10, Bezerédy 5, Borsiczky 5, Foghtüy 5, Posta 2, Somsich 15, Szűcs 5, Lónyay László 10, Bornemisza 10, Gyulay Lajos 10, Bernát Zsigm. 5, Piller 5, Füzeséry 2, Baranyi 2, Czvitkovicz 2, Harsányi 5, Szakáll Lajos 2, Kacsóh 1, Nagy Károly 1, Hatfaludy Sándor 2, Szabó Lajos 2, Szalbek György 5, Bánó Miklós 5, Török Sándor 2, Remellay 1, Glatz Antal 2, Szoboszlay Józs. 2, Chernel Ferd. 3, Ragályi Ferd. 6, Berzeviczy Tivador 3, Görgey Konstantin 6, Sponer Gusztáv 2, Szinyei Merse Viktor 6, Polinberger 2, Vadnay 1, Szilasy István 1, Maróthy 1, Joo Pál 2, Glacz Béla 2, Hegedüs 1, Adorján 5, Kende Lajos 5, Tormásy 2, Szalbek Jakab 2, Nánásy Lászl. 2, Sárváry Fer. 1, Bende Lászl. 1, Konkoly Tege Pál 1, Keszlerfy János 5, Pongrácz Laj. 1, Farkas Gábor 10, Ujhely Lázár 2, Nagyiday Fer. 2, Tusa Gásp. 1. Laky Laj. 1, gr. Széchen Ant. 3, Szapáry Antal 5, Révay Guszt. 5., Csákány Mikl. 2, Miskolczy 1, Bernát Bold. 5, Mikecz Lajos 1, Fekete László 1, Lenhossek György 3, Szikszay János 1, Ajtay Ferencz 2, Fluch Ján. 1, Bossányi 2, Teleky Domokos 10, Buocz Ján. 1, Zilahy 1, Ujhelyi Farkas 2, Fráter Bert. 1, Szilvay 3, Hatházy Dán. 1, Éji zenéből felmaradt 5 ft 10 kr., Thurzó Mikl. 1, gr. Batthyány Laj. 50, gr. Szapáry Antal 20, B. Fischer Agost. 5, K. Farkas Lajos 5, Erdődy László 10, Pogány Józs. 5, Gyulay Ant. 2, hg Odescalchi Ágoston 20, gr. Erdődy Sándor. 20, gr. Eszterházy Kázmér 20, gr. Szapáry Mikl. 25, gr. Zay Károly 20 ft. — Összesen 1115 ft és 50 kr. pengőben.

Bajza József m. k.
a' Kölcsey-emlék-társaság' jegyzője.

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 1. Erkel Ferencz karmester' javára bérszünettel: Fidelio. Nagy opera 2 felv. Irta Treitschke, ford. Lengei, muzsikáját szerz. Beethoven.

Febr. 2. Ludas Matyi. Eredeti énekes bohózat 3 felv. Irta Balog István, muzsikáját szerz. Szerdahelyi József.

Febr. 3. Szapáry Péter, dráma 5 felv. Irta Birchpfeiffer Carolina, ford. Komlósy.

Jövő szombaton, febr. 8. Fáncsy Lajos színész és rendező' javára bérszünettel először adatik: Antony szomorúj. 5 felv. Irta Dumas Sándor ford. Szentai György.

Egyveleg.

Indus újság. Washingtonban egy indus újság jelenik meg, mellynek indus szerkesztője bátran és ékesszólással védi az indus érdekeket.

Ösztönzés iróí pályára. Az orosz törvény hathatós pártfogással ösztönzi a' nemzet' tudósait az iróí pályán. Szerinte „Azon szerzőnek, kinek munkája iskolakönyvül elfogadtatik, a' sz. Vladimir' rende adandó, kitüntetésül". 'S ismét: „Azon irónak, kinek munkája a' tudós világban nagy hírre kap, collegiumi v. statustanácsosi rangra van igénye, ha academiai gradus nélkül szükölködnék is". (Digest. Org. Statut. I. 2460. N. 12.; III. 334. 344.).

A' párisi kir. nyomtatóműhely 43 féle betükkel bir, ugyanannyi nyelvü munkák' nyomtatására. Ezen műhely' alapítása óta (1528) sajtói alól 1400 ritka és nevezetes munka jelent meg. Név szerint ott nyomatik Francziaország' számára valamennyi chinai, sziami, zsidó stb munka.

Emlékek. Molière' emlékére eddig 19 ezer frank gyült. — Shakespeare' emlékének (Stratford on Avon születési városában) helyreállítására ezer száz guinea (11,550 fr. ep.) van aláirva. — Francziaországban id. Dupin' elnöksége és Villemain' alelnöksége alatt egy társulat munkás a' híres abbé de l' Epée' emlékezetét hasonlólag illy művel tisztelni meg.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 9. 1840.** **12. szám.**

Tartalom: A' néptömeg' polgári élete. Vége (*Vajda*). — Egyesület (*Kazinczy Gábor*). — Télen (*Sárosy*). — Mélai' ebe (*Blázy Lajos*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (—*jd*—).

A' néptömeg' polgári élete.

(Vége.)

Minél több tárgyat ismer valaki, minél tisztábban látja a' tárgyak' egymásközti viszonyát, annál tökéletesebb itélete van, annál jobban ki tudja a' jót választani 's mellőzni a' roszat, következőleg annál nagyobb úr az eszmék' világában, annál függetlenebb a' tudatlanság' korlátaitól, annál szabadabb a' szó' legnemesebb értelmében. — Az illyen ember meg fogja itélhetni, mi szolgál javára, megmondandja, mi hoz hasznot avvagy kárt másokra; ő kijelelheti az eszközöket, mellyeket mind magának mind társainak meg kell ragadniok, hogy boldoguljanak; az illyen ember bizható meg azzal, hogy örködjék a' maga és mások' java fölött.

Ellenben a' tudatlanság vakság, tapogatás a' sötétben ismeretlen tárgyak után, megragadása annak, a' mi vészszel van tele 's mellőzése annak, a' mi üdvös, jótékony, gyümölcshozó lett volna. A' tudatlanság ostora magának, melly a' legüdvösebb alkalmakat elmulasztja és késő bánatot szerez. A' tudatlanság majom, melly utánozza a' másoktól láttakat, de a' borotvával magát vérzi meg, a' fáklyával házakat gyujt, a' péppel a' gyermeket megfojtja 's ölelgetésével tulajdon magzatát is megöli.

És ha most azt kérdezitek, miképen osztandó el az emberek között a' társasági élet és hatáskör? — azt felelem: a' testi és szellemi kifejlettség' arányában. A' társasági köteléket ollyanná tenném, minő a' levegő: kiki élne és mozogna benne és huzná a' neki szükséges táplálékot belőle, de lényegével az értetlenek ne bibelödnének; ezek előtt gépezet lenne az, mellyet bámulhatnak, vizsgálhatnak, tanulhatnak, de róla szavat csak akkor kapnának, mikor azt kellőleg kitanulák.

És ha tovább kérdezitek; minő részt vegyen a' néptömeg a' polgári élet' rendezésében? azt felelem: minőt miveltsége kiván. — „De az egekre! akkor igen igen csekélyt veend; pedig nagyot áhít!" — Itt egy morzsányit nem engedhetek, hanem a' tömeget minden barátaival oda vagyok kénytelen utasítani, hogy mielőtt követelne, tegyen eleget a' józan ész' és miveltség' követelésének.

Itt vagyon a' hely megmondani, mivé szánhatá isten és a' természet az emberiség'

tömegét, mennyire van ez a' kijelelt helytől, és mi módon kell oda fölvergődnie. — Minden ember ugyanazon eredeti minta szerint alkottaték, mindeniknek fejthető teste 's mivelhető lelke van. Egyenlők vagyunk tehát a' természet előtt. Így az út is egy, mellyen haladnunk kell, a' tökéletesedésé, melly ezereknek úgy van elébe szabva mint egyeseknek. A' nép tehát egész tömegestül azon irányt kapá, hogy magát kimivelje 's az értelemben mindegyre előhaladjon; miszerint a' tömeg' pályája egészen megegyez a' magánosokéval.

De egyeseknek százszorta könnyebb magokat mivelniök, mint a' tömegnek, és pedig leginkább következő okokból: könnyebb alkalmat találniok a' tanulásra, könnyebben jutnak azon mellékeszközök' birtokába, mellyek őket függetlenekké teszik, és fölszabaditják a' czélhátráltató dolgok és munkák' üzésétől, azaz könnyebben birnak némi gazdagsággal, a' mi szükséges arra, hogy valaki tanulmányokra szentelje idejét; végre egyesek közt könnyebben találkoznak fogékonyak és éles elméjüek, kik igen nagy szerencsével láthatnak a' szellemi munkákhoz, míg a' tömeg általában nehéz fölfogásu, 's fölül rá lomha is szokott lenni.

Ezen okok mellett nem fogunk csodálkozni, ha keresztül tekintvén a' föld' kerekségén, a' néptömeget egészen csecsemőnek kell nyilatkoztatnunk. Csodálkozásunk annyival kevésbbé lesz igen nagy, mivel egyesek között is igen ritka a' valódi bölcs. A' sors úgy akará, hogy Európa' álljon elül a' földtekén, mellyben a' miveltség mind egyeseknél mind a' tömegben legnagyobb legyen. Amerika Európa' lánya 's hogy éjszaki felében a' tömeg a' csecsemőségből jobban kifejlett, onnan van, mivel ott régi intézvények nem állottak annak mivelődési utjában, míg Európában a' mult' sok kötelékét el kell tépni, hogy kellő szövet jöjön elő. Illy viszonyban álla hajdan Európa Ázsiával; Ázsia ma is pályájában van, Európa kezeit mozgatja, Amerika lábára állt. Délamerikát azonban kivétetni kérem; tanúját annak, hogy az emberi törekvéseket csak bizonyos föltételek mellett koszorúzza siker, vagy az igazat előre kivallván, hogy az áldás csak akkor az, ha a' nép el van rá készítve, gyermek' kezében pedig a' kés, a' tűz előbb vész mint nyereség' szerszáma.

Mire van szüksége tehát a' tömegnek, és mit kell vele csinálni? Sok úgy nevezett népbarát késedelem nélkül fölkiált: szabadságot neki! szabadságot neki! — Úgy van, uraim, tökéletesen megegyezek önökkel: szabadságot a' népnek, teljes szabadságot maga mivelésére, teste és lelke' kifejtésére. Sőt még többet kivánok neki adatni a' szabadságnál, k ö t e l e s s é g e t maga fejtésére. Ez az a' nagy szó, mellyben a' jövendő' minden reménye fekszik. Minden más elrabolható, el a' gyüjtött és öröklött kincsek, el a' kereskedés, el a' föld és annak minden terméke, de ha a' nép kimivelteték, ez minden időben segítend magán, elejét veszi a' rosznak, ellenáll a' rá törőnek 's megorvosolja a' sors' bármelly csapását.

Nem árt egy két pillanatot vetni a' néptömegre, nem minálunk, mert részint mi több roszabbnál jobbak vagyunk, részint mivel tulajdon bibéjét sok nem igen örömest látja, hanem a' külföldön, melly ki nem kel ellenünk, ha minden gerendáját kiszedjük is szeméből. Nézzük tehát a' nagy világ' néptömegét; mit látunk itt egyebet, mint, hogy a' nagy munka, mellynek az emberiségen be kell végződnie, komolyan még meg sincs kezdve. Az emberek' száma fölhág ezer millióra, ebből fele az állatnál alig értelmesebb, negyede a' társaságról csak némi kis fogalommal bir, és csak egy nyolczadát mondhatni talán olly értelemben embernek, a' minőben kivánandó. Hány országban kap a' tömeg oktatást? Minő gyarlót sok keresztény népnél is, mennyivel gyarlóbbat a' mohamedánusoknál, még gyarlóbbat a' Ganges és a' Niger' vidékein. Hol van a' tömegnek csak türhető fogalma is a' társaságról, hogy tudná, mi itt a' czél és nagyában, mellyek rá az eszközök? Hol ismer a' tömeg igazi, vagy csak megközelítő arányt és viszonyt is ember és ember, ember és állat, ember és a' természet, a' természet és isten között. Van-e a' tömegnek egy tiszta átpillantása kötelességein? tudja-e, hogy a' kötelességeknek jogok felelnek meg, és tudja-e mi a' jog és hogyan kell azzal élni? Férhet-e más valami fejébe, mint önkény, és szolgaság? Hol az önkényt megtöré, ismert-e mérséklést? nem a' féktelenséget tüzé-e ki zászlóul, míg előbbi sorsába vissza nem sodortaték? Tudott-e népuraság valahol valaha tartós lenni? A' ki ezen kér-

désekre megfelel, csak azt fogja megbizonyítani, hogy a' föld' kerekségén általában a' néptömeg csecsemő, de nem olly ártatlan csecsemő, mint a' melly bölcsőben fekszik és tejjel él, hanem a' melly unja csecsemőségét és mint oroszlán rázza láncait, melly tej helyett vért is szeret szopni.

Igen ideje van, a' tömegre gondolni, egész komolysággal gondolni rá, és czélszerűleg gondoskodni róla. Eltagadhatatlan igazság, hogy a' természet a' mivelődést és boldogságot tüzé ki czélul az emberi nemnek, kettesével, hogy egyik a' másik nélkül ne lehessen, hogy a' müveltség' sükere boldogság legyen, és boldogságot a' miveltség szerezzen. Ezen boldogság van az örök bölcseség' könyvében szabadságnak nevezve, és ez az a' szabadság, mellyet kiki ohajthat 's mellynek megszerzése nem tiltható, söt kötelesség.

Ezen boldogság megszerzésének módja igen gyarló volt és tökéletlen az emberek között mind eddig. Ezredek folytak le, és az emberiség' állapotja ollyan, mintha csak napokat számlálna. Az eszközök gyöngék, a' szerek hatástalanok voltak. Egészen másképen kell a' dologhoz látni. Ezt bölcs emberek tovább fejtendik; én bevégzésül oda térek vissza, a' honnan kiindultam.

Polgári élet, polgári rendezkedő szabadság csak a' mivelődés' kisérője, társa lehet. Ugyan, kérlek, ha gőzgépelyt akarsz fölállittatni, a' gerencséshez mégy-e és az olajütőhöz? és ha a' gőzhajó' kerekei nem mozdulnak, a' kalapostól kérsz-e tanácsot, mint hozhatod mozgásba a' hajót? — És talán az emberi társaság csekélyebb gépely mint az, melly gyapjút fon és hajót hajt! Valóban nevetnem kell, midön Athenében élet és halál ura az ollyan ember, ki írni sem tud és Aristidesre csak azért haragszik, mivel mindenek fölött ő neveztetik igazságosnak; és mit mondjak azon csoportról, ki fölbőszült dühében a' neki kényére járó XVI-dik Lajost lenyaktilózza, azon Napoleont pedig, ki az annyi vérbe került „republique"-ot megdönti, — azon republique-ot, mellyre mint halhatatlan tüneményre tekinte előbb — nem sokára istenleni kezdi? Higyétek el, a' forradalomban sok jó elem volt, de a' néptömeg' ostobasága azt majd mind elfojtá.

Megemlítendőnek vélem pedig azt, hogy a' tömeg némi belső ösztönből tudja és érzi, hogy nincsen ott a' hol lennie kellene, valami jobb után törekszik és nem nyughatik, míg a' kijelelt pályán nem látja magát. A' miveltető dolga szigorúan figyelni rá, kormányozni öt, nevelni, és minél biztosabban és hamarább vezetni czélja felé. Ez azon szabadság, mellyet meg nem lehet tőle tagadni. Ezen a' villámvezető az épületen, ez a' koszorú, melly az okosak és jólelkűeknek diszéül kitéteték. Bár honunk, és az austriai birodalom, elsők legyenek a' népnevelésnek pályáján, a' mit nem ok nélkül reménylhetni azon népeknél, mellyek II. József' munkásságának gyümölcseiben már részesültek, azon kormány alatt, melly az említett nagy fejedelem' népnevelési törekvéseit örökségben kapá. ***Vajda.***

Egyesület.

Ha a' fa egyesen áll, viharoktól rázatik, 's leveleitől megfosztatik, 's ágai, a' helyett, hogy fölemelkednének, lehajolnak, mintha a' földet keresnék.

Ha egy növény magányosan áll, nem lelvén védelmet a' nap' heve ellen, lankad, elszárad és meghal.

Ha az ember magányosan áll, a' hatalom' vihara földre hajtja, 's e' világ' sovár vágyainak heve elemészti azon nedvet, melly öt táplálja.

Ne legyetek tehát, mint a' fa és növény, mellyek magányosan állnak, de egyesüljetek egymással, segéljétek és védjétek egymást kölcsönösen.

Míg egyenetlenek vagytok 's mindenki csak magáról gondolkozik, nem remélhettek egyebet, mint bánatot és jajt.

Mi gyöngébb egy verébnél 's fegyvertelenebb egy fecskénél? Még is ha a' ragadozó madár megjelen, a' verebek és fecskék képesek elüzni, körüle összegyülvén, 's mindnyájan egyszerre üldözvén.

Vegyetek példát a' verébről és fecskéről.

Ki testvéreitől megválik, a' félelem követi azt, ha megy, mellé ül, ha kinyugszik 's szunnyadásában sem hagyja el.

Azért ha kérdeznek benneteket: hányan vagytok? feleljétek: mi egy vagyunk; mert a' mi testvéreink mi, és mi a' mi testvéreink vagyunk.

Isten sem kicsinyt nem csinála, sem nagyot, sem urat, sem szolgát, sem királyt, sem alattvalót, ő minden embert egyenlőnek teremte.

De az emberek közt némellynek több test- vagy lélek-, vagy akaraterője van, és ezek azok, kik a' többieket megalázni ügyekeznek, ha a' gőg vagy sovárgás elfojtá bennök testvérök' szeretetét.

És isten tudá, hogy az így leend, 's azért parancsolá embereknek szeretni egymást, hogy egyezzenek meg, 's hogy a' gyöngék el ne bukjanak az erősek' nyomása alatt.

Mert az, ki erősebb egyesnél, erőtlenebb lesz mint kettő, 's a' ki erősebb kettőnél, erőtlenebb lesz négynél, 's így a' gyöngéknek sem lesz mitől félniök, ha egymást szeretve valóban egyesülnek.

Ember utaza a' hegyben, 's helyre ért, hol nagy szikla az útra görgött, egészen betölté azt, 's ez úton kivül más átmenet sem jobbra, sem balra nem vala.

És midőn az ember látá, hogy útát a' szikla miatt nem folytathatja, próbálá elgörgetni, útat csinálandó magának; és igen elfárada e' munkában, és minden erőködései hasztalanok valának.

Ezt látván, tele szomorúsággal leüle 's mondá: mi leend belőlem, ha az éj eljőend 's e' magányban talál, táp nélkül, födél nélkül, minden védelem nélkül, ha a' vadak eljönek martalékokat keresni.

És midőn e' gondolatban elmerült, más utazó jöve, 's ez is, miután azt tevé, mit az első, 's hasonlag képtelennek lelve magát a' sziklát elgörgetni, csöndesen leüle 's lesülyeszté fejét.

És ezután több utazók jövének, és senki nem vala képes elmozditani a' sziklát, 's mindnyájok' rettegése nagy vala.

Végre egy közölök így szóla a' többiekhez: Atyámfiai, kérjük atyánkat, ki a' mennyekben van; talán könyörül rajtunk e' szükségben.

És e' szó meghallgattaték, és szivökből esdének az atyához, ki a' mennyekben van.

És miután imádkozának, az, ki mondá: imádkozzunk, így szóla ismét: atyámfiai, mit egyedül senki sem tehete meg közölünk, ki tudja, ha mindnyájan együtt nem tehetendjük-e meg?

És fölkelének és mindnyájan egyszerre lökék meg a' sziklát, és a' szikla engede, és ök békében folytaták útjokat.

Az utazó, az ember, az út az élet, a' szikla azon nyomorok, miket útában minden lépten ér.

Egy ember sem képes e' sziklát egyedül elemelni, de isten úgy méré el annak súlyát, hogy sohasem tartja föl azokat, kik együtt útaznak. (Francziából). ***Kazinczy Gábor.***

Télen.

Szebb virágit átaladta
Az utósó éjszakán
Nyár az ősznek, ősz a' télnek,
És ezen rideg kevélynek
Megfagyának ablakán.

Künn fehér az útcza' tére,
Benn kemencze ünnepel:
Künn diderg az ifju' vére,
Benn a' szánazók' neszére
Fel-felébred e' kebel:

Mert amott az én királyném,
Messze leng az új fagyon; —
Oh leány, kit úgy imádtam,
Nyár volt egykor én irántam,
'S most szivedben tél vagyon!

Sárosy.

Mélai ebe.

Nagy tökélyre vitték a' görögök a' szobrászatot, X-ik Konstantin császár alatt, ki Rómában, 's más országokban utazván, az ott látott müveket megszeretvén, azon törekedék, hogy azt alattvalóival is megszeretesse. Mi sükerült is! Mert alig hallák meg a' híres szobrászok, hogy nála pártolást, sőt méltánylást is találandnak, — azonnal hozzá gyülekeztek; palotáját szépiték; 's Görögországot hiresiték, müveik által. — Leginkább kitünteté magát, ezen müvészek között Melónion, ki szobrászi tehetsége által, a' kemény érczbe, a' hideg márványba, életet, lelket, valóságot varázsola.

Egykor estszürkület előtt, midőn épen napi munkáját végzené, mühelyébe lépett egy élet' terhe alatt meggörbült ősz, ki szabadságot kére Melóniontól, müvei' megtekinthetésére. Ezüstszin haja, azon komoly méltóság szemében, mellynek tüzét az idő' gyengítheté ugyan, de koránsem olthatá el; azon tiszteletet-parancsló arcz; azon lelkesült vizsgálat; kevés, de be-

látást, 's művészi értelmet nyilványitó bírálat: — mind ez együtt véve, sokkal nagyobb figyelemre gerjeszté művészünket vendége, mint más mindennap háborító látogatói iránt.

Melónion' műhelye, épen ekkor, csupa diadalmaskodó vitézek' szobraival volt eltelve: mert a' háladatos Konstantin császár, az akkori időben folyton tartó arab háboruban vitézkedett vezérinek emlékszobrokat vésete, hogy nevöket, 's emléköket halhatatlanitsa. Ezt látva öregünk, imigy szóla Melónionhoz:

„Minden szobraid vitézeket ábrázolnak! — Csupán csak ezeknek szántad-e szép tehetségedet?"

‚Épen ezeknek legkevesbbé! — Én sokkal jobban szeretem az emberiséget, mint ennek megsemmisitöit. Hogy műhelyem telve van ezek' szobraival, az csupa véletlen történet, melly, öszintén vallva, nekem több bosszúságot okoz, mint örömet! —'

„Kétszerte nagyobb tiszteletre méltó azon müvész, kinek nem csak mesteri keze, hanem józan lelke is vagyon! — Te tehát vésőd alá méltatnál a' sorstól bár melly idomot nyert jelest, jámbort is? —"

‚Bizonyára! — ha az valóban jeles, 's jámbor is volna.'

„Oh, ő az vala! — bizonyára az vala! — elannyira: hogy mi sem tudnók fölülhaladni!—"

Könnyek ragyogtak az öreg' szemeiben, midön ezeket mondá, 's kérdé tovább:

„Mi ára, illy műnek?"

‚Kétezer bizanti arany?'

„Sok! igen sok! de még sem érdemfeletti ár."

‚És ki az, kiről szólasz?'

„Mielött megmondanám, még egy feleletet kérek töled! Méltatnál-e te, ki nem csupa vitézek' szobrainak szentelted müvészi elmédet, méltatnál-e munkádra egy olly teremtést is, melly nem ember, de élete nem kevésbbé csodálatra 's dicséretre méltó? —"

Az öregnek minden szavánál, nagyobbodék a' müvész' bámulata, 's látszó nyugtalansággal mondá: ‚Egy teremtést, melly nem ember? Mit értesz ez alatt?'

„Még inkább bámulandasz — ha megnevezendem! —"

‚Ugyan nevezd meg már!'

„Kutyámat."

Meghökkenve, 's merően néze most Melónion, majd az öreg' szemei közé, majd kopottas egyszerű ruhájára, majd végre a' földre. — 'S ezen őt lealacsonyitani látszó ajánlat azon gondolatot szülé, hogy ezen idegen, vagy tébolyodott, vagy pedig valamelly ellenfelének, őt gúnyoló küldötte legyen! — De ha ismét azon fesz nélküli nyugalmat, 's azon komoly méltóságot, melly tisztes képén elterjede, fontolgatá, 's ha elméjébe vissza idézé, az előtti könnyeket; szerény magaviseletét, gyengéd beszédét, 's az egésznek rejtélyes mivoltát, eloszlott minden gyanúja, arcz' redöi elsimultak, 's a' sötét felhők' homlokáról elszéledtek. Mélázó csodálkozásából felocsúdva, imigy szólítá meg az öreget, szelíd kérdő hangon:

‚Igazad van jó öreg! a' te ritka kivánságod bámulatra ragada: mert életemben ehhez hasonló ajánlat még nem tétetek! Szólj: tréfálsz-e? — vagy szilárd akaratod az a' mit mondál? —'

„Szilárd, elhatározott kivánságom, és forró kérésem."

‚Jól megfontolád-e eleve, a' mit kivánsz?—'

„Tökéletesen meg."

‚Annak díját is?'

„Igen."

‚És miképen nyugtatsz meg jutalmam iránt, föltéve, hogy a' kivánt emlék-szobor' munkáját elkezdem? —'

„Azon esetre, hiszem, eléggé megnyugtat ezen kő! —"

Ez alatt egy gyűrűt huzott le újáról az öreg, melly már magában is, minden előbeszéd és történtek nelkül, nagy csodálatra ragadta volna a' müvészt. — Nem lehete ezt már gyűrűnek nevezni, mert ez csak helye, vagy inkább hüvelye vala az előbbi fény' és dicsőségnek: de becsét, és magas árát nyilványitá, a' még megmaradt két nagy gyémánt kő, mellynek nagyobbikát müvészünk — jól értvén a' kövek' becsét — négyezer, a' kisebbiket pedig kétezer aranyra becsülte.

Melónion nem korlátozhatá többé kivánesiságát, bámulva mondá az öregnek, — miután az ajtót szorgalmasban betámasztotta volna, mint eddig: ‚Öreg! kérve kényszerítlek, mondd meg, ki vagy? — és mit akarsz? —'

„Kivánságomat már tudod; de annak megfejtését, ki legyek, fontolgatva kell tennem; — minden esetre esküdet kérném ki elébb az iránt —"

Melónion szavába vága: ‚A' mit én kész

vagyok letenni! — noha eskümet a' legfontosb dolgokra szorítám; 's a' nélkűl is, gondolom, feddhetlen hirem, megnyugtathatna! —'

„Nem azon hír, — hanem a' rá való utalás, — melly szeplőtlen lelkiösméret' bélyege, — elég megnyugtató! — Van olly szobád, hol látogatók nem szakasztandják meg beszédem' fonalát? — Vezess oda, 's kivánságod' teljesítője leendek!" —

Melónion teljesíté kivánságát, 's midőn leültek, imígy kezde az idegen szólani:

* * *

Atyám Hindosztan' legterjedelmesebb részének királya vala, 's én Mélai, az ő legidősb fia, örököse levék! — Atyám hadakozó király volt, ki előtt reszkettek a' szomszédok, az alattvalók pedig féltek! Én az ő ellenképe valék: mert béke, 's alattvalóim' szeretete, volt ifjúságomtól fogva fő kivánságom. — Ő megőszült a' csatákban 's mindig úgy tekintgetett fegyverére, mint valamelly menyasszony jegyajándékára! Én kedvetlenűl öltém a' fegyvert magamra és azon kivánsággal: bár csak minél előbb, 's örökre lerakhatnám! —

De végre elérkezett rá nézve is azon időszak, mellyben egy felső hatalom ezt mondja az uralkodónak is: „Elég!" — Midőn halálos ágyán feküvék, még egyszer magához hivata, és újáról lehúzott gyűrűjet nekem adván, susogó hangon ezt mondá: „Így tehát átadom ezennel országom' uralkodását! — Oh vajha soha se jönnél azon szorongató helyzetbe, hogy ennek kormányát elveszítsed! Azonban gyenge szíved aggódóvá tesz ez iránt. Te engedelmes alattvalónak, nem uralkodónak születtél! — Jaj neked, ha néped úgy átlát, mint én ismerlek! — Azért, hogy a' legnagyobb szükség- és nyomorúságtól eleve megmentselek: parancsolom, ezen gyűrűt soha se tedd le újadról, míg uralkodó leendesz! Jöhet idő, hol szükséged leszen rá! — Én a' gyűrű' átvétele mellett, parancsolatját teljesíteni igérém, 's ő nem volt többé! —

Sok jótétemények kalauzolák uralkodásom' kezdetét. Ennek jutalma: örömszó, és dicséret vala. Az istenség, és én, mindig együtt valánk, sőt némelly hizelgő öröménekekben én még fölebb állék! — Az adót megkisebbítém; békességet köték a' szomszédokkal; 's valóban dicsekedhetém: hogy sok éjt viraszték, csakhogy alattvalóim békén nyughassanak! — Még atyám' éltében egy fiú' atyja levék; kinek születése szülőjét életétől fosztá meg. Őszintén sirattam hitvesemet; pompásan eltakaríttatám; és minden gyengéd szeretetemet, szerelmünk' gyümölcsének, egyetlen fiamnak ápolására szántam! Sok ezer gyönyör' urává lettem atyám' halála után: de minden ebbeli éldeletről szabadon lemondtam! — Országom, gyermekem, valának szerelmeim.

A' természet azonban nem örökre, csak bizonyos időre mente fel a' szerelemtől: mert még negyvennyolcz éves koromban is ifjoncz vér buzgott életerős szivemben, 's teljes virgoncz egészség pirítá arczomat. És épen ezen még könnyen szerelemre gyuló férfi-korban láték egykor, thronusom' legalsóbb lépcsőjén, egy hölgyet térdelni, kegyelemért 's igazságtételért esdekelve. Egy olly leányt, minőt szemeim még eddig soha nem szemléltek! Olly gyengéd szelíd szemet, olly karcsú növést, olly kecses ingerlő keblet soha még egy művész eszméjeben nem forgatott, annál kevésbbé alkotott! És midőn szólani kezdett, hangjának angyali zengése, márvány keménységű birót is — mi előtt tudta volna kivánságát — részrehajlóvá bájolt volna! És előadott ügye már előre diadalmaskodék, ha bár olly igaztalan lett volna is, mint a' minő igaz vala! —

Sérelmes panasza egy zsugori, haszonvágyó keblű nagybátyja ellen volt intézve, ki őt egy idomtalan, elvénült, testi, 's lelkiképen béna, fajtalan ösz embernek nőül; vagy is inkább, sovárgó buja indulatinak martalékául akarta, ocsmányúl drága pénzen eladni. Gondolhatod, miként örültem, hogy részrehajlatlanúl hozhattam igaz ítéletet, a' szép hölgy' számára! De nehezen fogod képzelhetni, azon tüzes vágyat, 's megmagyarázhatlan indulatot, melly bennem gerjede, midőn a' soha nem látott bájú leany thrónusom' lépcsőjétől távozni akara! — Egy tizenhat éves ártatlan ifjúnak első szerelme árnyék csak ehhez képest! — Ha tisztem, helyzetem, méltóságom, nem tiltja: ah melly szívesen hagytam volna oda aranyozott bársonyos thrónomat! 's milly örömest repültem volna, népem előtt, hószínű nyakára, bibor ajkára csókot nyomandó! Még egyszer vissza hívtam, 's midőn felém fordult, láttam örömteli ittas képén — alkalmasint a' kedvező ítélet miatt — láttam mondom örvendetes képén a' napot, vagy inkább ennek sugárit, midőn felhőkön áttörnek, 's a' megvilágított tájakat mintegy újjá teremtik.

Én szabaddá tettelek szép Gulmanac, mondám, 's szabadságod' erősb bizonyítványául, egyedűl önkényedtől függ, királyodnak kedvező, vagy pedig tagadó választ adni. Nem volnál-e hajlandó hölgyim közt helyet foglalni? —

Ő pirulva mondá: „Fejedelmem parancsolhat velem!“ —

‚De hogyan, ha parancsolni nem akarna? —‘

„Akkor legfőbb szerencséjének tartandja rabnője, ha fejedelmét legcsekélyebb kívánságában is megelőzheti.“ —

Ez időtől fogva egyedűli parancsnoknéja vala szívemnek. Minden többi nőimet elbocsátám; mert igaztalannak tartám, csupán fényűzésből, másoktól, azon éldeletet elvonni, a' mi rám nézve hasztalan vala; 's Gulmanac épen olly határtalanúl uralkodék felettem szerelemmel, mint én országom felett.

Nem sokára egy embert hoztak hozzám, ki unokaöcscse iránti gyilkolással vádoltaték. Az ő pártolója, — mi elég csodálatos, épen ezen unokaöcs volt! — Ő annyira védelmezé nagybátyját, tette' simítása, és iránta mutatott jótéteményi' elöszámlálásával: hogy jámborsága 's emberszeretete az ifjúnak igen is kitűnék; a' miért én megszeretvén, a' porból, és alacsony semmiségből fölemeltem, 's tisztes hivatallal láttam el. Midőn pedig gyakran bebizonyodott hűségét, csüggedhetlen iparát, 's mindenre alkalmas voltát még inkább átláttam volna, Ebu Mahmud névvel ajándékozám meg, 's fővezéremmé tettem.

Fiam testi, 's lelkikép nevekedett; ő volt a' legszebb, 's legdelibb ifjú egész országomban! — Szellemi tulajdonai megegyeztek testi szépségével. Ámbár többször tért vissza a' csatából, mint diadalmaskodó dalia, még is mindig ugyanazon szerény, jámbor, és atyját szerető fiú marada! — Ki nem nevezett volna engem most a' halandók' legszerencsésbikének? — Ki nem tartotta volna boldogságomat tántorodhatlannak. — Olly jó, 's szép nő és olly tapasztalt hűségű ügyes fővezérrel birni; kik annál inkább le voltak irántam hálával kötelezve, minél nagyobbra emeltem őket az alacsonyságból! Olly korona örökös, ki inkább látszék halálomtól iszonyodni, mint azt kívánni! Olly nép, kitől imádtalám! Belsőleg jólét, külsőleg béke! — Ifjui erő- és egészségben, az élet' legszebb szakaszán! — Végre pedig, mind ezek egyesítve valának, azon üdvös érzéssel, mellyet olly ritkán lelhetni fel a' kunyhókban, 's majd nem ritkábban a' trónusokon, a' tiszta, fedhetlen lelkiösmérettel! — Oh melly irígylésre' méltó volt akkor sorsom! Milly hasztalannak látszék, haldokló atyám' szűkkeblű intése, 's drága gyűrűje! — De ah, fájdalom, nagy szükségemre volt az nem sokára! —

Forró szerelmem' daczára sem ismertem ezen szenvedély' gyengéjét, a' szerelem-féltést! — Gulmanac uralkodónője vala szivemnek, és, bár tilták is országunk' szertartási, saját szabadságának is! — —

Kisebb házi lakomák' alkalmával megengedém udvaronczimnak: hogy öt kiszolgálva láthassák; sőt megfelejtkezve királyi méltóságomról, nem egyszer ültetém lakománkon jelenlevő Ebu Mahmud kedvenczemet oldala mellé! —

Én balgatag! nem tudhatám-e? hogy Gulmanacot látni, 's szeretni, egy másithatlan sors legyen. (Németből) **Blázy Lajos.**

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 4. Bájital. Víg opera 2 felv. Irta Romani, muzsikáját szerzette Donizetti.

Febr. 5. Lepecsételt polgármester, vagy a' babonás szekrény. Vígjáték 2 felv. Németből ford. Megyeri.

Febr. 6. Szebeni erdő. Dráma 4 felv. Weissenthurn után ford. Telepi.

Egyveleg.

Paganini' hegedűvonója. — Olasz lapok következő vonást közölnek a' híres virtuóz' életéből, ki már évek óta birja a' zenebarátok' bámulatát; csak azon kedves mottót felejték el elébe tenni: „se non é vero, e bene trovato“ (ha nem igaz, de jól van találva). — Paganini 1819ben hangversenyt vala adandó bizonyos Valdabrini' hangszerzeményiből, kinek híre, mint látszik, sem igen terjedt, sem igen tartós nem vala. A' főpróba után Paganinihoz közelíte a' szerző és szólt: „De kedves barátom, a' mit ön itt mutata, nem volt az én hangversenyem; legkevesbet sem találék benne abból, a' mit irtam.“ — „Ne veszítse, ön álmát miatta — felele neki Paganini — a' hangversenyben teljesen rá ismerend zenéjére, csak hogy akkorra elnézését kikérem. — Másnap' megtörtént a' hangverseny. Paganini először némelly darabokat játszék, mellyeket maga választa 's Valdabrini' szerzeményivel akará az egészet befejezni. Minden jelenlévő azt hitte, a' művész valami rendkivülit akar fölhozni; sokan azt vélék, Valdabrini' motivjait akarja változtatni, mint szokása volt a' legnehezebb nemű szerzeményekkel a' legeredetibb és fényesebb módon tenni; de tulajdonképi szándékát senki sem

tudá eltalálni. Végre annyira haladt az est, hogy mulhatlanul Valdabrini' darabjaira kellett a' sornak jőni; Paganini ismét megjelent a' közönség előtt, de most csak pálczával kezében, hegedűvonó helyett. Bámulatos zugás futott keresztül a' gyülekezeten. Paganini egész nyugalommal vette a' vesszőt, és vonóúl használva, eljátszá vele a' hangversenyt, mellyről a' szerző maga azt hitte, hogy csak hosszú tanulás után adható elő; Paganini még a' legfényesebb változatokat adá hozzá, és egy hangban el nem veszté azon tisztaságot, kellemet és erőt, mellyek épen olly rendkivülivé teszik tehetségét.

„Rendőrségi törvények' leltára" czimü iratról ada egyik igen olvasott német újság tudósítást, melly alkalommal a' szerkesztő úr igy fejezé ki magát gyártói 's iparos buzgalmában:

„Ki polgár akar lenni, mesterséget kezdeni, átadni 's félbe hagyni, épiteni, javítani, kereskedni, be vagy kihurczolkodni, embereket fölvenni vagy elbocsátani, ki bérben adni, venni, tartani akar, vagy vásárlani, eladni, házasodni, elválni, ki- és bevándorlani, temetni, körülmetélkedni, gyógyítani, föloldatni, ajándékozni, kocsizni, hajózni, főzni, sutni, zsibároskodni, — röviden, ki a' társas életben akar élni és cselekedni, ezen leltárban föllelendi a' szabályokat és útasitást, mit kell tennie és hogyan cselekedjék." —

Jeles toldalék ehhez a' következő hirdetés egy amerikai újságlapból:

„Minden ember, ki az alólirt könyvkereskedésnek adós, ezennel udvariasan felszólittatik, hogy mult évre eső számadásait végre fizesse le. Mit használ a' dolgot szépiteni! évenként legalább egyszer csak kell fizetni, ha *nolens volens* az ördöghöz nem akarok jutni. Azt mondják az emberek: Mi szépen halad Woodruff úr vállalatában! mig a' tiszta igazság igy van, hogy takarék-perselyemben annyi sincs, mellyen egy inget és egy pár inexpressiblet (kimondhatlant, azaz gatyát) vehetnék. Kedves, édes életpárom épen most fordit meg egyet a' másik oldalára, és két ócska ingből egy újat csinál. Világosan kimondá, hogy Virginiában, hol nevelteték, egy asszony sem foglalkodik igy, sőt hogy ez igen igen közönséges munka. Rajta hát, kedves barátim és pártfogóim, jertek és fizessétek le adósságtokat; tartsátok meg házi békémet és tegyétek kötelességteket, hogy ezután ne legyek kénytelen ruháimat mind a' két oldalon elkoptatni. Nem is képzelitek, mennyire lekötelezitek ez által legengedelmesebb és leghűségesb szolgátokat Woodruffot."

Valami a' kávé-ivó emberiség' javára. — Meg akarván tudni, valljon az őrölt kávéban van-e czikória — ezen átka az italnak, — a' tömegből keveset vizbe hajitunk: ha a' kávé fönuszik, tiszta, ha czikóriás, leül a' fenékre 's a' vizet sárgára festi. Ezen kisérlet vizsgálatokon alapúl, mellyeket annak kitanulása végett csináltak, meddig áll e' két termesztmény az idő' behatásának ellene. Ha a' czikóriától hátramaradó üledéket nézzuk, az puha és ragadós, mig a' kávé, ha soká marad is vizben, darabos, kemény.

Szép ötlet. — Midőn Mirabeau temetteték, majd fél Páris kiséré koporsóját, mert a' hires népszónok általános imádás' tárgya volt A' temetés napja forró, és poros vala. Erre egy egészen közönséges asszony ezt jegyzé meg: „Könyeinkre számolt az idő."

Különös találkozás. — Svédországban a' faluni vasbányákban két aknát egyesiteni akarván, egy bányásznak vasvitrioltól ázott tetemei találtattak föl. A' holttest eleinte lágy volt, de utóbb a' levegőn kőkemény lett. Ötven évig feküdt az a' vasgálicz-lében, és hihető senki sem ismert volna a' boldogtalan ifjú' arczvonásaira, senki sem tudta volna megmondani az aknában tartozkodásának idejét, mivel a' bányászi évkönyvek a' sok szerencsétlenség között nem tudtak tisztába jöni, ha a' hajdan kedves arczvonatok emlékét egy öreg hű szerelem nem tartotta volna fön. Mert midőn a' nép körül állva bámulja a' halott ismeretlen' fiatal arczvonásait, gyámboton és ősz hajakkal jó egy vén anyók, siratva a' halottat, ki jegyes vőlegénye volt, és áldá az órát, melly a' sir' kapujánál illy kedves viszonlátást szerze neki. A' nép bámulva látá e' ritka pár' egyesülését, mellyek egyike halva és mély sirjában a' fiatal tekintetet megtartá, a' másik teste' elfonnyadása 's elöregedése' daczára az ifjúi szerelmet híven és változatlanul őrzé meg; a' mint az ötven éves arany menyegzőnél az ifjú vőlegény halott és merev, a' vén és ősz mennyasszony szerelemmel telve találtaték.

Szerencsés felelet. — Egy katona egy pár ezüst kanalat lopván, a' vesztő helyre kisérteték. Tábornoka megszólitá: „Derék katona vagy 's életedet egy pár rongy kanálért koczkáztatád." — „Nem tevék-e hasonlót mindennapi kilencz krajczárért?" — felel a' katona, — és felelete megszabadítá a' haláltól.

Gyilkolás az oltárnál. — Mennyire nem ismer korlátot a' spanyol nők' féltékenysége, következő esetből kiviláglik. Nem rég egy fiatal spanyol nő szomszédnéjával, ki iránt igen féltékeny vala, egy templom' közelében találkozott. Gyilkot ránt elő és gyülöletének tárgyára rohant. A' fenyegetett egy nyitva álló templomba futott, az oltárhoz siete 's a' miseolvasó lelkész' lábait ölelé át. Mind a' mellett a' szerencsétlen leszúrateék ellenségétől az oltár előtt.

Eredeti lopás. — A' pont des arts-on fekvék egy beteg, mindazon bajokkal küzködve, melylyek az embert bánthatják, és az elmenők' irgalmáért esedezék. Ekkor egy tartománybeli apát is sétál a' helyre. Megállott, kihuzá erszényét, hogy a' szerencsétlent megajándékozza. Egy széles vállu korhely oda lép és szól: „Ne hagyja kegyed magát jó szive által áldozatra birni. Azt véli kegyed, e' gyalázatos korhely beteg? Adja ide kegyed csak a' botot!" A' bámuló apát átadá botját. Ezzel a' vállas korhely verni kezdi a' tettetett bénát, ki fölugrik és tovább szalad. A' botos utána, — de többé vissza sem tért. A' két korhely egy kézre dolgozott Ez alkalommal a' szép arany gomb vétetek czélba a' lelkész' kotján.

Lessing elmenczsége. — E' nagy ember egykor egy fogadóban szálla meg és szobát adata magának. Ott asztalhoz ült, elővon egy könyvet és olvasa. Ekkor fölnyilt az ajtó, egy idegen lépe be 's az olvasásba merültnek vállain nézve által, kérdezé kivánesilag és tolakodva: „Uram, kicsoda ön?" Lessing egyaránt boszonkodva a' félbeszakasztáson és szemtelenségen, röviden felelt: „Lukács evangelista!" — Mint tudva van, e' szentet úgy szokás festeni, hogy vállain ökör néz keresztül.

—*jd*—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritéki alatt 5 ft. 48 kr. cp. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 13. 1840.** **13. szám.**

Tartalom: A' szavalatról *(Briedl Fidél)*. — Új Mózes (*Erdélyi*). — Mélai' ebe. Vége *(Blázy Lajos)*. Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg *(—jd—)*. — Böngészet. (*Kéri*). —

A' szavalatról.

Szavalni tágas értelemben annyit teszen, mint fönszóval beszélni; szorosban véve pedig, a' szavalás gondolataink- 's érzelmeinknek kifejezése az előadásban; legszorosabban olly szép müvészetet értünk a' szavalás alatt, melly minden szabályszerű szóbeli előadást valódi szelleme, czélja, 's lényeges charactere szerint érzelemteli hang 's mimicai nyelv által módositani, 's amaz iránynyal előterjeszteni tanitja, hogy a' hallgatók akármelly tárgy, vagy dolog' igazsága felöl meggyözödjenek, mulattatólag taníttassanak, kellemesen gerjesztessenek, 's bizonyos czélra vezettessenek.

Milly becsben állott legyen a' szavalás a' régieknél, különösen a' görögök- 's rómaiaknál, ismeretesebb előttünk, hogysem példákat kelljen e' korból felhoznunk. Demosthenes, Cicero 's más többek' nevei elfeledhetlenek maradandnak, míg e' nemzetek' tudományos kincseit becsülni tudandja az emberiség. És sajnos! hogy a' szavalás, melly az értelmi müvelésre, a' test' illedelmes, 's kecses kiképezésére, valamint az erkölcsi character' szilárdítására a' legfontosabb eszköz, nem csak kisebb, de fönebbi iskoláinkban is majd végkép elhanyagoltatik. Mi ennek oka? nem látom át, mert ha vannak a' németeknek remek müveik, mellyeket egy Schiller, Goethe, Herder, Wieland, Lessing, vagy az ujabbak közöl egy Tiedge, Uhland, Körner stb nyujt a' szavalásra, nem vagyunk, literaturánk' csak jelen állapotját is tekintve, hiányával magyar szép müveknek, mellyeket szavalásra használni lehessen. Igaz ugyan, a' szorosabb értelmü szavalás fölteszi, hogy a' szavaló magát a' költö' vagy akármelly szerzö' gondolata 's érzelmeibe áthelyezze, és igy nem csekély müveltségi fokot kiván a' szavalóban; mindazonát még azért nem következik, mintha kisebb iskolákban nem volna helyén a' szavalás: mert a' városi gyermek testi, lelki és szellemi tehetségeire nézve épen nem bir különös 's kizáró szabadalmakkal a' falusi gyermek fölött; mindkettö iránt egymértéküen kegyes a' természet, sőt sokszor a' falusit nemesebb tulajdonokkal ékesiti föl, mellyek ha annak idejében szorgos nevelöre 's tanitóra találnak, a' legszebb gyümölcsöket termik; csak ne hiányozzanak tehát az

eszközök, bizonyosan czélt érhetni a' szavalásra nézve is; azonban, hogy egyszerre sokat ne kivánjuk, és a' kitűzött czél' elérhetését ne nehezítsük, maradjon a' népiskolai kisded, ki magát a' költő' gondolat- 's érzelembeli világába át tenni nem tudja, tehetségeinek kis fokú müveltsége miatt, a' maga körében a' szavalásra nézve, de a' fönebbi rendű 's nagyobb tökélyre törekedő nevendék részesüljön a' szebb, különös tulajdonokat föltevő szavalatban.

Ki azt kivánná, hogy például a' népoktató, szintugy, mint a' jelesebb müveltségü tanító, igyekezzék nevendékeit a' költő' világába, mellyből szavalnia kell, áthelyezni, majd lehetetlent kiván, mert véve azon nagy üreget, melly a' nép' 's költő' világa közt tátong, soha czélt nem érne, vagy ha valahára érhetne is, olly hosszú idő - és szakadatlan fáradságába kerülne, hogy a' sokkal szükségesebb iskolai tárgyakat elhanyagolnia, vagy végkép mellőznie is kellene; 's végre is csak, mint hiszem, a' hosszú időtöltésnek, és szerfölötti erőlködésnek az lenne eredménye 's jutalma, hogy a' kisded papagály módra szavalná el a' hallottakat, 's ha illy formán 99 darabot tanult is be, a' századikat még sem fogná tudni, hacsak tanítója azt előlegesen számtalanszor el nem szavalta. Továbbá a' szavalás teljes, bő 's hajlékony nyelvet 's hangot is kiván, melly az előadásban a' gondolatok 's érzelmek' legnagyobb változékonyságának megfelelhessen; de ki teheti ezt okosan föl a' még képezetlen kisded' hangjáról? és azért a' kisdedek' szavalása mindannyiszor természetlen, sőt nevetséges is, valahányszor az előadás nem foglal magában gyermeki gondolatokat 's érzelmeket. A' nő gyermekekre nézve pedig, kiknek ritkán az rendeltetésök, hogy nyilvánosan lépjenek föl mint szavalók, sokszor a' hiúság' veszélyes iskolájává válhatnak a' szavalati gyakorlatok, miként azt jól veszi észre Niemeyer is neveléstanában.

Mondám fölebb, hogy a' népiskolai gyermek a' szavalásra nézve maradjon a' maga körében; 's így kérdés támad, mi lehetne legalkalmasabb anyag a' szavalati gyakorlatokra? Feleletem rövid ugyan, de még is sokat magában foglaló; t. i. minden mi a' népiskolában valaha olvastatik, taníttatik 's elmondatik, anyagja lehet 's legyen is a' szavalásnak; mi a' nevendék' ajkain támad, 's azokon átmegyen, teljes hangulattal 's kifejezéssel birjon, és soha, sehol, semmi iskolában az egyhangu, sivo-rivó beszédet, olvasást, vagy éneket, melly bizonyos jele, 's eredménye a' gondolatlanság- 's eszméletlenségnek, — 's ez egyátalán falusi iskoláinkban divatozik, 's nem ok nélkül falusi iskolahangnak mondathatnék — el ne tűrje a' tanító, sőt inkább azon legyen, hogy mindenek úgy olvastassanak a' népiskolában, hogy az olvasókat nem látó hallgatók meg ne tudják soha különböztetni, valljon olvastatik, vagy szabadon mondatik-e el valami. És ha a' néptanító annyira haladhata szorgalma és buzgó fáradsága által, hogy tanítványait a' finomabb olvasó hangba avatá be — 's ez nem lehetetlen — eleget tett kötelességének a' szavalati gyakorlatokra nézve, mert értelmesen, tiszta hangejtéssel szóló embereket képezett, 's nem papagályokat, mellyek csak a' hallottakat, 's ezeket sem tisztán utánozzák; és ha egykoron némellyek nevendékei közől olly helyezetbe jutandnak, hogy részt vehessenek a' fönebbi müveltségből, megtalálandják ők némi utmutatás 's gyakorlat után könnyen azon eszközöket, mellyek által honunk' jelesb költőinek munkáit hasznokra fordíthassák. A' népnevelő 's tanító fő tiszte szinte az, hogy kisdedeit valószinű életpályájokra készítse el, 's jövendő rendeltetésök' szükségeit tartsa mindenkor szeme előtt szorosan.

Tudva van előttem, hogy falusi iskoláinkban minden szavalati gyakorlat kizárólag majd abban áll, hogy a' kisdedek korán tanuljanak meg könyv nélkül számos egyházi 's vallási éneket 's ezeket szokásból, jobbadán papagálymódra énekeljék el; de én azt tartom, hogy habár az illy gondosan megválasztott, 's könyvnélkül betanult énekek sokszor sokat használhatnak a' tiszta vallási 's erkölcsi érzelmek' fölébresztésére és táplálására, még is ama' károkat, mellyek más szavalási gyakorlatok' elhanyagolásából erednek, elegendőkép nem pótolhatják ki.

Magasabb iskoláinkban, hol az idomi művelés mellett az anyagi is terjedtebb, hol ezeken kül, majd minden eszközök kéznél vannak, mellyek által a' nevendék értelmileg, szellemileg 's erkölcsileg haladhasson, tágasabb mezőt lehet sőt kell is nyitni a' szorosabb értelmű szavalásnak, melly lélekre, szel-

lemre és szívre nem kevésbbé hat, mint a' test' illedelmes tartása, állása, mozgására 's a' nyelvre; kivált népesebb és miveltebb városainkban különös gondot kellene fordítani e' tárgyra, hol egyébként is nagyobb ügyelettel választatnak a' tanítók, 's kikről föltennünk szabad, hogy egyéb müveltségök mellett nem leendnek a' szavalatban is járatlanok, 's következőkép tanítványaikat a' finomabb szavalásban alaposan oktatniok, 's gyakorolniok sem leend nehéz; és itt már nem fog hiányozhatni, sem hely, sem alkalom, hogy a' müveltebb ifjú a' szavalásban egyesüljön a' költővel, azaz, annak gondolat 's érzelembeli világába tegye át magát. Ne hozza senki föl ellenvetésül azt, mintha literaturánkban nem volnának művek, mellyeket szavalatra használni nem lehetne; milly gyönyörű, szívemelő 's indító darabokat választhatunk Bajza, Berzsenyi, Czuczor, Tóth Lőrincz, Vörösmarty, 's többek' munkáiból? és milly müvelőleg, milly nemesítőleg hatnak e' jeles irók' költeményei az ifju lélek, szellem- és szívre, mellyekből az erkölcsiség' öltönyébe burkolt igazság sokkal mélyebb benyomással, és szilárdabban szól a' minden jóra hajlékony nevendék' szivéhez, mint a' tanító' puszta szemléleti, unalmas és sokszor siker nélkül elhangzó oktatásai, mellyek az ifjút csak elvont tájak, eszmék 's képzetek' tömkelegébe vezetik, honnan segítség nélkül kigázolódni nem tud. Valóban lelkesülnie, 's mintegy szellemítve emelkednie kell az ifju kebelnek, midőn egy jeles költő' müvét, például: a' honszeretetről, erényről, 's ennek diadalmiról, a' hős' dicsőített szelleméről stb. szavalja, mert nem éreznie azt, mit lelkesülten érzett, 's irt a' költő, 's kinek helyettese a' szavaló az előadásban, lehetetlen: 's ha valaha azon érzelmeket, mellyek a' költő' sajátai voltanak, nem táplálja és nem fejezi ki, már nem szoros értelemben szavaló, miután a' költő' gondolat- 's érzelembeli világába magát át tenni képes nem volt. ***Briedl Fidél.***

(Folytatása következik.)

Uj Mózes.

Magas hegyen fent száll a' képzelet,
Csak végtelenben lel határt a' szem.
Az ihletés' szent lángját érezem,
Ellátva széles e' világ felett.

Országutak, mint annyi hangyanyom,
Távolba 's hosszant fölfehérlenek,
Kis pontok itt és ott sötétlenek;
— Kis pont az ember, ha meggondolom. —

Jőnek naponként új-uj gondjai,
'S földhöz leszögzik czélra lépteit,
Titkolja kalmár és bölcs terveit,
Zajt ütnek a' hír' fényes rabjai.

Mint a' tücsökhang széled el pedig
Kürtölt dicsőség' áros érdeme,
Mint porba irt betü, 's pornak szeme,
Mihelyt a' szélvész fölkerekedik.

Ki áll viharnak ellent mellivel,
'S villámba bátran néz, nem hunyorit?
Dörgés az éjben kit nem háborit,
Harczát elemnek vaj ki birja el?

Hallottam én, hogy isten népének
Szeret viharban, vészben látszani,
És rendkivüli dolgot szólani
Lángnyelven a' nép', 's hit' vezérinek.

Emberek, im nem állok szóba én,
— A' nép' ügyében fordulok meg itt;
Hogy hallanám a' törvény' szózatit,
Mint Mózes a' nyilatkozás' hegyén.

Ki e' világ' törvényadója vagy,
Lángban, viharban fogj még látszani.
Sok tiz parancs, nehéz megtartani, —
Nekünk, a' két hazának — egyet adj.

Erdélyi.

Mélaï ebe.

(Vége.)

Soha sem tapasztalám, valljon Ebu Mahmud, irántami hűsége' 's hálája' fogyatékából, eleinte nem ügyekezett-e elfojtani azon hajlomát, melly későbben egész lényét elfoglalá? — De azt, fájdalom, csak hamar tapasztalám: hogy a' vágytárs, még királynak is rettenetes; mert miután a' vezérnek, uralkodásom alatt, semmi reménye sem lehete, koronám' legbecsesb drága kövét eltulajdoníthatni: tehát olly módokról gondolkodék a' hitszegő, mellynél fogva Hindosztán' urává tehetné magát! — Talán azért, hogy már akkor is, valami ollyast sejdíte a' szép Gulmanac' szemében, a' mi észrevehető elsőséget ada egy fiatal kecses férfinak, egy ötven éves férj fölött! — Vagy talán azért, mivel a' női szivet sokkal inkább ismerte, minthogy ne tudná: hogy minden szerencsevaltozással hajloma is változni szokott!

Szándéka' 's törekvésének főczélja ezen túl az vala: hogy a' népet pártjára hódítsa, a' mi nagy részint sikerült is. Mert midőn felebb mondottam, hogy alattvalóimtól imádtatám, ez által csupán a' nép' nagyobb részét akarám érteni! Azon fellengős kevély gondolat: mindenektől közönségesen szerettetni, nagy esztelenség minden emberben; de háromszorta nagyobb képtelenség az uralkodónál! Országomban ugyan az elégedetlen párt számszerint a' legkisebb vala, de hatalomra legrettenetesebb, t. i. a' hadakozók' pártja. Békeszerető uralkodásom elvonta tőlök azon martalékot, mellyet atyám' idejében sokszor kivívtak. Neheztelve tűrék, hogy mind az békes-kormány-tan szerint van védve, mit ők csupa fegyverrel akartak biztosítani, 's egyszersmind el is pusztítani. Elégedetlenségök nem kerülte ki Ebu Mahmud' éber figyelmét. Ő fellázítá őket nagyobb zsold és háboru-követelésre, engem pedig mind a' kettőnek megtagadására únszola: azonban, alig mondám ki a' szerencsétlen tagadó szócskát, ime, elejökbe állítá magát, 's lázítói fenhangon beszéle velem.

A' szükség a' legrettenetesb eszközhöz kényszeríte nyulnom, a' belháborúhoz! — Számosan gyülekezének össze megmaradt híveim körültem; 's a' fővezérséget sokszor diadalmaskodó fiamra bíztam. Két zordon egymásra következett véres csatának ő volt győző hőse; de a' harmadikban elesett! — Vigasztalhatlanul terültem holt testére, 's közel valék a' tébolyodáshoz, midőn annak legmeghittebb rabszolgája, ezen fájdalomban, még egy nagyobb fájdalommal vigasztalni akara. Bizonyos papirostekercseket mutatván elő, mellyek tagadhatlanúl 's nyilván bizonyíták, hogy Ebu Mahmud, fiamat iránta hűséges szeretetében ingadozóvá tette; hogy fiam az utolsó ütközetet akaratlanúl, csak hiv harczosim' kényszerítésére harczolta legyen; és hogy ezen csatában, Mahmud' saját parancsa ellen, csupán egy ellenséges hadfi' tudatlanságából veszté fiam életét, véletlenül. — Ha már kegyenczem' hitszegő elpártolása is mélyen sebzé szívem' belsejét, mennyivel inkább kínozva sebesített egyetlen fiam' halála, 's mi több, annak vétke! — Magam ragadtam tehát fegyvert; hív népem örömittasan fogada; a' legközelebbi csatának elhatározónak kelle lennie, annál inkább, mivel harczosim' száma sokkal fölül haladá a' zendülőkét.

A' hadi seregek nem sokára egybe csaptak: mert engem a' boszúság késztett, Mahmudot a' szerelem. — Már diadalmaskodék vezérségem alatt az egyik hadszárny; a' másikat Myr Narkuli vezérlé, egy híres vitéz, kit atyám egykor boszúságából halálra ítéltete, én pedig éltét kikoldulám. Kiben helyezhettem volna inkább bizodalmamat, mint azon férfiban, ki életét nekem köszönheté? És még is elárult! — A' véres csata' közepett szökött át az ellenséghez, 's vele együtt az általa vezérlett bal hadszárny' nagyobb része; természetesen, a' többi csoport is követé. Rendetlenségbe jött ez által az én seregem; és így a' dicsőség és hatalom' legfelsőbb polczáról a' futamló menekvés és nyomorúság' legalsóbb lépcsőjére rogytam! Ez, egy hitszegő, árulással teljes, negyed-óra' müve vala!

A' legkeserűbb kétségbeesés' minden jeleivel futottam Gulmanac' sátorába, 's kérve kényszerítém: hogy a' leggyorsabb futó lóra ülve, követne legközelebbi váramba. — „Tudom ugyan, mondám, hogy ott fogság 's végre halál leszen végső sorsunk: de jöszte, haljunk úgy meg, a' mint éltünk.“ — íme a' nyomorú teremtés' felelete azon tanácsadás vala: hogy a' győzőnek hódolnék; 's ajánlkozék az ő könyörületessége' kikoldulására; ajánlkozék; — ah, mit tudom én mire? — ajánlkozék mindenre, a' nyomorú hitszegő! Elég, hogy az ő ocsmány, áruló elpartolásáról is, czáfolhatlanúl meggyőződém! — Most már nem fékezhetém tovább kitörő dühömet, — gyilkot ránték, 's így akartam véget vetni alávaló éltének! Jajveszékelő kiáltása azonban némelly tiszteimet csődíté ide, 's most tapasztalám először, hogy nem vagyok többé azon uralkodó, ki előtt máskor mindenki térdet hajta! —

Egymást érte a' követség azon szomorú hírrel; hogy Ebu Mahmud mindinkább közeledik, és hogy részemről minden el van veszve, még a' remény is! Ekkor elhatározottan leggyorsabb lovamra ülve, mondám: „Kövessen, a' ki még szeret.“ 'S imé, több mint százezer harczosim közől, mintegy ötvenen követtek! — Egy nagy erdőn kelle keresztül menni jó egy napi távolságra fekvő váramba, hol menedéket keresni akarék. Úgy

futottunk, vagy inkább nyargalva repültünk, mintha vihar kergetett volna, 's éjfél tájban beértünk az erdőbe. Mivel pedig lovaink, a' szomj, éh és fáradság miatt egy lépést sem tehettek többet, meg kelle állapodnunk. De miként csodálkozám, midőn ötven kisérőim helyett csak tízet láték; többit a' fáradság vagy bánat visszatartóztatá! Keserű mosollyal, minden szó nélkül, a' fűbe vetém magam'; kisérőim mellém heveredtek. Belsőm telve vala gond, bánat, boszúvágy, szerelemféltés és életuntsággal; de ezen indulatoknál, az éh, szomj és fáradságtól még inkább gyötörve és elbágyasztva, végre elszunyadtam. Midőn pedig egy-két óra múlva felébredék, láttam, igen fájdalmasan láttam: hogy magam valék! Miként lopakodtak el kisérőim? nem tudom: de tudom azt, hogy lábaimnál fekvő vigyázó kutyám 's nem messze a' fűben legelő lovam, sokkal hűbbek valának mint azon sokszázezerből álló csoport' mennyisége, kik embereknek nevezik magokat; 's kiket számtalan jótéteményimre méltatám! —

Eleget 's fölöslegesen untattalak már az illy alávaló teremtések' rajzával. Magamnak is jól esik, ha valami nemesebbre térhetek át; meg kell azonban előbb mondanom, miféle kutya volt ez.

Minden vadászat' nemei közt leginkább szerettem az állatokét: mert ez legjutalmasbnak látszék alattvalóim' javokra. Egy illy vadászaton láttam egy igen fiatal, de bátor kutyát, szétmarczongoltan vérében heverve. Ezt látnom, a' vele küzködő tigrist megölnöm, egy pillanat' müve volt. Megszántam a' fájdalmaktól felette visító szegény állatot, 's néhány cseppet tölték sebére azon tapasztalt sikerű balzamból, mellyet az illyféle veszedelemkor mindig magammal szoktam hordani. Fájdalmának látszó enyhülése az eddigi visítását gyengéd nyöszörgéssé változtatá, mi közben kezeimet háladatosan nyalogatá. És midőn a' kutyát, meghagyásom szerint, sebeiből kigyógyítva, hozzám hozták volna: ő mintha tudná, hogy én vagyok élte' megmentője, olly jónemű nyöszörgő örömmel 's édelgő czirógatással hizelge, hogy ez órától fogva kedvenczem lőn. De nem is lehetett volna öt tőlem elevenen elválasztani, olly nagy volt irántami hajloma 's ragaszkodása. Éjjel őrködve, nappal társalkodva, veszedelemkor

védelmezve, éber figyelemmel mindenhova elkisért, vadászatra, csatára és számkivetésbe! 'S midőn mindenek hitszegőleg elhagytak, ő egyedül maradt velem, soha el nem hagyott bal- és jó sorsomban, segédem, védelmem, szabadítóm vala!

Lássék bár melly lealacsonyító tettnek, Hindosztán' hatalmas uralkodója forróbban szoríta most szivéhez, 's nagyobb szeretettel csókolá híven maradt barátját, mint azt csókolta volna, ki országát 's hatalmát visszaadná. — Ezután lovamra vetém magam, 's folytatám futásomat, de nem többé a' mondott vár felé, — ah világos volt előttem, hogy kapui csukvák maradtak volna parancsomra 's kértemre.

Hihetlennek látszhatnék, hogy egyes szökevény létemre, egy békételen 's háborúsággal teljes országon átbujdoshattam bántatlanul, ha nem mondanám, hogy futamlásom' kezdetén, pompás ruhámat a' legutolsó póréval cserélém fel; lovam, noha gyors és jó futó, minden inkább vala, mint szép, végre pedig legjobban ótalmazott az, kinek hatalmában áll, az ellenség' szemét megvakítani, 's karját meggyengíteni, ha meg akar bennünket menteni.

Tervem vala, mind inkább, illy ismeretlen 's keveset jelentő állapotban, a' persák országába lopózni, és alig leheték már ennek határától mintegy húsz mérföldnyi távolságra, midőn egy éjre szállást kérek 's nyerék is egy pórnál. Midőn az asztal mellett ülve enném, vagy inkább úgy tétetve, mintha enném, betoppant egyszerre egy katona, 's a' mint azonnal tapasztalám, szállásadó gazdámnak táborozásból visszatérő fia. Örömittas diadallal fogadtaték, 's ezen kérdéseik által: miként vannak a' dolgok? Mint folyt ügye? Kinek részén harczol? Mit müvel a' szerencsétlen 's mit az új uralkodó? Ezen 's még más ezer kérdéseik által alig jöhete szóhoz! Ezen fiú is azok közől való volt, kik ama' véres ütközet közepett Ebu Mahmudhoz átszöktek. Végre a' győzedelmeskedőnek kegyét mérték felett magasztalva, azt mondá, hogy fejemért egész tartomany igértetik jutalomúl. — Én úgy ültem féloldalt, hogy arczomat, mit ő szerfelett vágyott látni, nem igen láthatá, azonban, midőn félig meddig megpillanta, egy pár szót suttoga atyja' fülébe 's eltávozott. Ezen mondottakból ugyan keveset érthettem, de e' kevés között ezen

szócska is vala: „gyanús“ 's többre nem volt szükségem! Álmosnak tettetém magam, és bizonyos ürügy alatt még egyszer kimentem a' lefekvés előtt; azonban a' ház mellett levő kertbe sietve 's elódott lovammal a' csekély gátot átugratva, olly sebesen repültem el a' vészt hozandó háztól, mint a' kilött nyil!

Alig lehettem néhány száz lépésnyire, már is hallottam utánam kiáltozó hangokat; egy negyed óra' lefolyta után pedig láték a' hold' világánál, jó távol, bizonyos mozgó fekete pontokat. Legkevesebbé sem kételkedtem a' felől, hogy ezek üldözöim legyenek; lovamat megsarkantyúzva, csak hamar messzire hagyám a' látszó pontokat. Így hajtottam lelketlen egész éjt át, mindig kerülve az országutat, 's csak hamar vettem észre, hogy ettől nagyon is eltávoztam: mert hajnal' hasadtakor egy megmérhetlen nagyságú homoktenger közepett lelém magamat. Szántam 's féltettem derék jó lovacskámat, de saját életemet még inkább; azért további ügetésre unszolám. Délfelé, midőn a' nap legforróbban égetett, éh, szomj 's fáradságtól agyon kinozva lovam összerogyott alattam, mértékfeletti nagy veszteségemre!

„Te is elhagysz tehát hű állat? mondám keserves könyözönnel, 's kimúlását a' kantár és terhelő' feloldásával könnyebbítve. Szegény jó pára! legalább akaratod nem csökkent elébb erődnél! Oh vajha azon alávaló teremtések, kiket keblemben neveltem 's szivemnél melegítve óvtam, vajha ezek csak félannyira feleltek volna meg tartozó kötelességöknek, mint te, szegény haldokló, derék hív lovacskám! Hol vegyek egy szál füvet? hol egy csepp vizet enyhülésedre? Hol csak egy morzsa kenyeret számomra, e' sivatag, forró fövénytől pusztává égetett tájékon? Nyugodjál békével! urad, míg él, soha hűségedről meg nem felejtkezik! — Gyermeki módon siratva hagyám oda jó lovamat; karjaim közől, bár mellyiket oda adtam volna segéd eszközért. Ah, de magamnak sem volt étkem, italom, erőm és vigasztalásom! —

Gyalogolva folytatám további utamat. A' szükség egy faluba kényszeríte térnem, hol élelmi szereket vásárolva, zsiványok által kirablott kereskedőnek adtam ki magam, 's Persiába vezető útról kérdezősködém. Válaszul mondák: hogy két út viszen oda; az egyik országut, de tekervényes; a' másik sokkal

rövidebb, de puszta és bátortalan, mivel az ember könnyen tévelyedhetik azon roppant nagy pusztaságra, mellynek egy szögletét már átvándorlottam! — Én az utolsót választám, 's a' harmad' nap' végével valóban azon kétességben látám magamat a' mellytől eleve intének.

Ha már egy közönséges emberre nézve is rettenetes sors az, midőn illy út, helység, vezető, élelemszer és remény nélküli sivatag pusztán eltéved: mennyivel inkább az egy királyra nézve, ki puhaságban neveltetett, szerencsében őszült meg, minden terhesb gondokat tisztviselőire hárított, minden fogyatkozást eltávolított magától, bajt és nyomort csak nevéről ismere! — És még is elvánszorgottam még egy éj és napon át gyenge, törődött testtel. Erőm fogyatékán vala; de nem a' sivatag pusztaság.

Épen nyugvó félben volt a' nap. Madárdal nem kisérte azt: mert körülöttem semmi élet sem vala, kivevén hív kutyámat; semmi estpir nem követé őt: mert a' lég gőz nélküli vala; semmi hang és csengés! Csak szorult mellemből emelkedett fojtó sohaj háborítva a' sírcsendet. — Semmi harmat nem hullott alá, mert mindenütt csak égett fövény volt. Szomorúan hanyatlottam egy illy fövénydombra le. „Itt akarok fekünni, mondám: fekünni, és szunyadni ama' végső álomig! — Homok legyen thrónusom, vadak' gyomra koporsóm; ti pedig, áldott mennyei harmatcseppek, pótoljátok ki azon bánatos könyeket, mellyeknek azok' szemeiből kellett volna hullani, kik atyjokat 's jóltevőjöket hitszegő módra elhagyák“. —

Ekkor kutyám hozzám simúlva rám nézett 's nyöszörgött. Ő sem evett szegény, egész nap. Híven megosztám vele még tegnap utolsó kenyérfalatomat. Most ráhajolva sírtam, 's mondám: melly örömest etetnélek, jó Murkim, ha magamnak is volna csak egy kenyér morzsácskám. Mintha értette volna, ezen szavat; mintha magyarázni tudnä a' szemeimből hulló könyeket, merően rám nézett, még egyszer megnyalogata, felugrott és elszaladt! —

Talán hihetlennek látszik előtted, de minden eddig ért szenvedés és nyomorúság közt ez volt a' legkeményebb. „Hát te is elhagytál végtére?“ mondám. — De már itt elállott szavam, elhagyott erőm, elakadt lélekzetem — 's eszmélet nélkül hanyatt rogytam!

Mennyi ideig feküdtem illy kábult állapotban, nem tudom: még is legalább egy pár óráig kelle ezen eszmélet nélküli alvásnak tartani; mert épen pirkadt a' hajnal, midőn valami nyöszörgő rángatózás és karmolás vélt álmamból fölébreszte. Csak hajjal nyithattam fel homályos szememet, 's íme megpillantám visszaérkezett barátomat! Szája véres volt, — 's lábaimnál hevert egy általam ismeretlen nemű, de tengeri nyúlhoz igen hasonló állat! — Alig vette észre kutyám ébrenlétemet, azonnal még egyszer gyengéden nyöszörgött, 's az állatot ölembe tevé. — Nem szólok akkori elgyengült érzelmimről; nem szívem' állapotjáról: olly férfit látok magam előtt, kinek szeme világosan mutatja, hogy szíve érzékeny! —

Igaz ugyan, hogy ez nem volt királyi lakoma: de mind azon királyi pompa és fényben pazérlottak közöl egy sem volt olly ízes, olly magas éldeletű, mint ezen néhány harapás nyers hús, melly lankadt erőmet egészen megújitá! —

Ennek éltető erejével tovább folytatám útamat, 's minden más akadály nélkül, már délután járt útra, este felé persa földre, más nap korán reggel pedig egy kis városkába jutottam, hol egy vendégszerető barátságos öregnél nyerék szállást. Mivel pedig megmaradt csekély pénzecskémből csak pár napi szükségimet fedezhetém: legelső alkalommal a' ház' leghátrább levő zugába bújva, letörtem egy követ nagy ügygyel bajjal azon fennebb említett atyai gyűrűből. Ennek árrával beértem egész Ispahánig; hova egy karaván' védelme alatt utaztomban, előbb kérdést soha sem téve, kérdeztetve pedig csak egyhangúlag, szárazon feleltem. —

Ispahánba érkeztünkkor láttunk az utczákon sok néptömeget kiváncsin ide 's tova futkosva. Útitársim ez iránt kérdést tőnek: de mielőtt feleletet nyertek, láttam, igen, saját szemeimmel láttam ennek okát, 's teljes lelki éberségre vala szükségem, hogy el ne áruljam magam'! — Ez pedig nem volt egyéb 's nem más, mint thronusom' rablója' követének ez országba fényes beköltözése! — A' követ saját kedvencz elefántomon ülve, egykori hívem volt! — Hány ezerszer esküvék azelőtt holtig tartó hívséget, most pedig halálomat jött kérni! — A' mit gyanítottam megtörtént! Egykor a' persák' királyát, az akkori uralkodók' bevett szokása ellen, egy rá nézve igen veszedelmes következésű néplázadásban, jó szántomból segítve, thrónusán megerősítettem. — Most azzal hálálta meg: hogy országom' rablója' kedvéért iszonyú nagy árt tett fejemre, személyem' olly pontos leirásával hirdetve, hogy az először látónak is rám kelle ismernie, ha a' szenvedett sok baj és nyomorúság meg nem változtatott volna. De ah melly nagy különbség volt azon boldogúl élt király és azon szerencsétlen szökevény közt, kit hív kutyája mente meg csak az éhhaláltól! Ennél fogva még egy egész hónapig mulathaték Ispahánban: azután lassanként mindig tovább utazva ide Konstantinápolyba érkéztem, a' hol is egy legtávolabb fekvő hajlékot véve 's az alávaló emberi fajzatot messzire kerülve, tizenhat esztendőt töltöttem. — Egyszerű életmódomnál fogva sok költséges dolgokat nélkülözhettem: csak kevésre vala szükségem: ezen keveset pedig megszerzé időről időre gyűrüm. Kérésre soha sem alacsonyítám magam; soha a' korona' gondját vissza nem kivánám; a' sorsot soha nem vádlám; sőt mi több, soha köny az idő óta szemeimből nem folyt mint tegnap, midőn kísérőm, barátom, szabadítóm, kedves hív kutyám, megszűnt lenni. Az idő' megemészté öt! — Utolsó vonaglatában is nyalta kezemet! Nem örömest látszék haldoklani: nem örömest múlt ki: mert tőlem kellett megválnia! —

Bánattól elfojtott hangon akadozott itt az öreg egy két pillantatig, azután ismét ezeket mondá: „Történetem' végén vagyok; gyűrűm' volt tizenegy kövéből még a' két legdrágább megvan. — Magamnak csak kevés leélni való napom van hátra, 's ezen kevésre igen elég a' kisebb értékű kő. — Vedd el te a' nagyobbat jutalomúl, — 's méltasd véső alá azon állatot, melly ugyancsak kutya nevet viselt: de ha őszintén megvallod, sok nagy ember, 's győzedelmes vitéznél memesebb."

* * *

Sokszor megnedvesült a' művész' szeme, e' történet' folyama alatt, melly sokkal szívrehatóbb volt élő szó mint ezen holt betük' előadása által. Mély tisztelettel sohajtá Melonion:

„Oh uralkodó!"

‚Nem uralkodó! az voltam egykor, most csak ember 's ősz öreg vagyok.'

„Legnemesb öreg tehát, melly szivrehatóan érdeklett történeted! — A' legszivesb indulattal köszönöm, hogy csekély művészi tehetségemet, egy olly tárgy' képzésére méltatád, melly eleinte ugyan lealacsonyítónak látszaték, most azonban sok hires ember' pompás sírboltjánál többre becsülök! — Engedj most nékem is két kérést tennem?“

‚Kettőt egyért? Hadd halljam!‘

„Tartsd meg e' követedet! A' sors annyi javakat engede szereznem, az előbbi években, hogy ezekből egyet bizvást szentelhetek gyönyörimnek! — Ez az első kérés; a' második pedig ez: Bár melly igazságosnak látszik is az emberiség iránti bizalmatlanságod: ne tagadd meg, kérlek, tőle egészen az erényt! — Mit az állat csupa ösztönből teszen: azt az ember megfontolás és elvek szerint teheti, ha bár ritkábban is. Nekem ugyan nincs koronám, mellyel kárpótlásul az elveszettért meghínálhatnálak: de legnehezebben türt végső veszteségedet, egy barátnak veszteségét, talán személyemmel pótolhatnám.“

‚Te?‘

„Igen, én! Hadd el magányos éltedet! Légy úr az én házamban! Légy atya és király nálam! 'S szemlélgesd azután időről időre azon emlékszobrot, melly kedvenczed' tiszteletére készülend!“

* * *

A' forrás, mellyből ezen történetet merítém, itt egyszerre kiapadt. Csak még néhány szóval van érintve: hogy az öreg sok tétovázás után csakugyan elhatárzá magát élte' végső napjait Melónionnál leélni; hogy ebbeli tettét soha sem bánta meg; és hogy csakugyan emlékszobrot állitának azon hív kutyának a' legszebb alabastromból! — Ennek értelme természetesen sok csoport néző előtt homályos, 's talán egy előtt sem vala egészen világos! — De Mélai' halála után fellebbenté Melónion a' homályos 's titokteljes leplet; és kitárá a' világ előtt mind a' történetet, mind az emlék' jelentését; melly még azon időszakban is teljes épségben létezőnek mondaték, midőn Mohamed Konstantinápolyt ostrommal elfoglalta. (Németből) **Blázy Lajos.**

Magyar játékszini krónika.

Febr. 7. Kobold. Tüneményes bohózat, dal, és néma ábrázolatokkal 2 felv. Irta Told Xav., ford. Szerdahelyi. Muzsikáját szerzette Hebenstreit.

Febr. 8. Fáncsy' hasznára bérszünettel először: Antony. Szomorújáték 5 felv. Dumas Sándortól. Ford. Szental György.

Febr. 9. Báléj. Nagy opera 5 felv. Irta Scribe, ford. Szerdahelyi. Muzsikáját szerz. Auber.

Febr. 10. Bérszünetben: Norma. Nagy opera 2 felv., muzsikája Bellinitől, ford. Szerdahelyi. *Reichel*, a' milanoi Scala-színház' első bassistája, mint vendég Oroveso' szerepében.

Egyveleg.

Különös átalakulás. Ha az, mlről jelenleg szólunk, igaznak bizonyodik be, a' legritkább és legnevezetesebb élettünemények között foglal helyet. Egy bizonyos Mackay úr, a' brit consulságtól Maracuibóban, leir egy, hazájában portojoy-nak nevezett növényt, melly bogárból fejlődik ki. A' melly rovart (insectum) a' leiró kapott, abban a' lábak már gyökké kezdtek fejlődni. Az mondaték neki, hogy éjszaki Carolinában is fedezteték föl hasonló bogár. Midőn ezen lény állati vagy is bogár-alakot vesz föl, mintegy újnyi hosszú 's meglehetősen hasonlit a' darázshoz. Ha teljes nagyságát eléré, eltűnik a' földbe és meghal, de nem sokára két első lába nevekedni kezd, hajtásai fölfelé irányzódnak és a' növény rövid idő alatt hat újnyi magasságra nő. Ágai 's levelei a' lóheréhez hasonlítanak, 's az elsőbbek' végein bimbók vannak, mellyekben azonban nem virág vagy levél rejtezkedik, hanem rovar, melly mihelyt teljesen kifejlett, vagy a' földre esik, vagy az anyanövényen marad 's annak leveleiből táplálkozik, mígnem a' növény elbágyad; ekkor a' bogár bebúvik a' földbe, hogy újra növénynyé fejlődjék ki. (Dumfries Courier.)

Virágárulás. Közelebbi vizsgálat szerint Páris' vidékén a' zöldség-kertekké csinált telkek 30 millió francot hoznak be (évenként) és 500,000 emberi tartanak el. A' virág és gyümölcsök is több milliónak szereznek táplálékot. Mintegy 200 virágkertész van Párisban és vidékén 's tartja virággal a' főváros' piaczait. Vannak napok, például nagy ünnepek előtt, midőn az eladás valóban nagyszerű. Aug. 14kén p. o. 50,000 franc áru virág adaték el Párisban. Télen némelly estély' számára 5—20,000 francnyi virág vásároltatik.

Mozart' születési háza Salzburgban mostani birtokosától méltólag kicsinosíttaték. A' harmadik emelet' azon ablakai alá, hol Mozart' családa lakott, ez van irva: „Mozart' születési háza“, fölötte pedig arany lant emelkedik.

A' szászok. A' szász vér legszebb Németországban. Gyengéd, tüzes és igen kéjkivánó. A' bujálkodás ez országban elmésekké, kellemes-, udvarias- és hizelgőkké teszi az embereket, de egyszersmind ingadozókká, puhák-, csacsogók- és kicsapongókká. Mivel a' szászokat a' természet szerencsés föltalálási tehetségekkel áldá meg, köztök a' legtöbb költő 's regényiró találtatik. Katonai állapotra kevéssé alkalmasak, mivel buják és kényelmesek. Egyik bajor választó herczeg nem ok nélkül csufolá tehát a' felcsicsomázott szász emberkéket, kiket durva vasaival megkergete. Augustus szint olly keveset vihete pompás hadseregével Lengyelországban a' svéd király ellen végbe. De az udvarnál, a' hölgyeknél 's általában a' társalkodásban nincs ügyesebb ember a' szásznál. A' nő, 's főképen a' meisseni, valami rendkivül bájoló- és kellemessel bir. Szavának kellemes hangja még a' durva német nyelvet is gyöngéddé 's édessé teszi. A' szász leány még az angolt is fölülmulja termet és szépségben. Benne a' franczia nő' finomsága az olasznak tüzével párosult. A' hizelgő 's gyöngéded bánásmódban pedig mindnyáját megelőzi. Úgy látszik, mintha igen erkölcsös és ártatlan volna. De szemeit rendesen csak azért süti le, hogy élesített pillantásával annál nagyobb vészt okozzon. — Így irá le a' sokat utazott Loen báró a' szászokat 1718ban. A' szászok azóta sokban haladtak, de e' leirás ma is nagyon rájok illik. **—jd—**

Böngészet.

— Az ember ravaszabb lehet, mint egy másik ember; de nem lehet ravaszabb mindeneknél.

— A' vizsgáló tehetség' legnagyobb hibája nem abban áll, ha a' czélig nem hatunk, hanem, ha azon túl megyünk. **Kért.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 16. 1840.** **14. szám.**

Tartalom: A' szavalatról. Folytatás (*Briedl Fidél*) — Szinjáték és opera (*Tollagi Jónás*). — Mutatványok (*Kemény Zsigmond*). — Magyar játékszini krónika. — Böngészet (*Kéri*).

A' szavalatról.

(Folytatás.)

Lássuk a' szavalatnak hasznait közvetlenül, mellyek, tekintve gyakorlati részét, igen messzire terjednek. 'S először is: nagy a' haszon a' szavalási szép felolvasásban, melly kimondhatlan hatást áraszt mind az olvasóra, mind a' hallgatókra, mind pedig a' jeles nyelvbeli müvek' szerzőire, miként a' görögök- 's rómaiakról tudjuk, kiknél a' legválogatottabb olvasók minden fényesebb ünnepélyeknél a' legjelesebb költők, történetirók es szónokok' legszebb műveinek remek darabjait olvasák föl, különösen vendégségek' alkalmával, hol a' diadalmas hós' nyájas nyugalma mellett, a' játszi dévajsággal 's bájkegygyel párosult bölcseség osztogatá ajándékit és kincseit, 's mellyekben mindenki örömittasan adá magát át a' hangászi műszerekkel kisért szavalás' — ezt jól mondanók gondolat- 's érzelembeli hangának is — gyönyöreinek. Szinte nyilvános játékok, teremek 's versenyekben nem csak olvasók, hanem magok a' legjelesebb müvek' szerzői is lépének föl mint szavalók, vetélkedve a' csekély jutalomért; 's kik közt sokan annyira haladának, hogy Homért bár szavai elavultanak, új 's addig nem hallott szépség és köntösben tüntetnék ki. Nálunk is barátságos, 's társasági müveltebb körökben olly kellemesen hat a' jelenlévőkre az összhangzatu olvasás, hogy észrevétlenül egyesülnek az olvasóval a' hallgatók 's költők, és viszonylagos érintésbe jöve, gondolatokban 's érzelmekben teljesen osztakoznak. Az illy társaságos olvasásnak, kivált ha jeles költők' remek darabjai választatnak ki olvasásul, azon kül, hogy müveli a' lelket és szellemet, emeli 's inditja a' szivet, nemesíti az izlést, legszebb eredményei közé tartozik az, hogy az illy müvelt kör' tagjai egymással örömteljesen közlik a' szépet 's igazat, viszonyosan egymásra hatva, a' lelket és szivet a' közéldeletre fogékonnyá teszik; alkalom nyujtatik, hogy az olvasás által felfödözött igazság a' nyugalmas eszmélkedés- és figyelmes vizsgálat' érdekes tárgyává váljék; esszme és értelemcsere által gyarapodnak az ismeretek: társ társhoz, barát baráthoz simul, 's egymás' izlését, és characterét közelebbről tanulja ki, egyszersmind azt nemesíteni, szilárditani, és táplálni mindenki törekszik, és

sokszor fölleli némellyik a' szelíd virágfüzért, melly, habár rokonszenv által egynek készült is, kellemes illatját az egész társasági teremre is elárasztja. 'S hányszor nem történik, hogy a' költő' könyűi átfolynak az olvasóra, 's hallgatókra, kik egyetemesen osztakozva a' lelkes szavalóval, benne tisztelik a' szellemdús helyettest, miután valamelly szerencsésen választott helyzetet avvagy cselekvényt olly szépen igazán 's elevenen tuda rajzolni? Továbbá az illy társasági kör' értelmes olvasója azon édes gyönyört is szerzi, hogy mind ő, mind hallgatói lelkesülve nagy tettek, gondolatok, 's erények' utánzására serkentetnek, 's a' cselekvények után szomjuzó, 's vágyakodó szellem bájandalogva elégíttetik ki, melly sokszor örömest bontakozik ki az állapot, komoly foglalatosság, 's nyomasztó külviszonyok' bilincsei közöl. Jól, és szépen mondja azért Franke a' szavalásról irt munkájában: „Hősök' körében minden hallgató' szeméből ragyog a' hősiség' diadala, és az erény látszató szépségben öleli őket át; mert mindnyájan tisztelik szeretik egymást a' rokonszenv által egyesítve, és elragadva a' közösen föltalált szépségtől, mellynél mindenki egyaránt jó, és nagy, 's ugyan azon egy varázskehelyből oltja szomját; így születik a' legbensőbb bizalom, 's az éldeleteli művészi csalódás olly kellemes lelki helyzetet szerez, mellyben a' hősi tett kifejlődve az érzelem' csirájából dicsőül, mert a' gondolatok, 's érzelmek némi szikrákat hagynak magok után, mellyek a' legcsekélyebb leheletől fölélesztve, hatalmas lángokra lobbannak." De, hogy illy eredmények támadhassanak, szükséges, hogy minden eszme, gondolat 's érzelem az olvasásban, — melly nem az egyedűli rokonszenv, hanem szép előadás által gerjeszt lelkesülést — kellemes kifejezésekbe burkoltassék, következendőkép az olvasó tetszó hangok által ébreszszen mindenek előtt figyelmet, mert csak az ezek által okozott kedvtelés után fogja a' hallgató az olvasottat az iró' előadásával egybehasonlithatni, melly a' szóbelivel teljesen osztozik, 's általa nyer, veszt, javul 's emelkedik, aljasul 's rosszabodik. Ugyanazon egy költemény különféle személyektől fölolvasva különféleleg hathat, és hat is a' hallgatók' szivére, és értelmére. Maga az egyházi imádságok, 's akarmelly tudományos tárgyak' szép olvasása az iskolában, hol azt kevésbbé várnók, mint szónok- 's tanitószékeken, mellyeken olly ritka tünemény a' szép szavalás, a' legüdvösebb következményeket szüli.

2-szor. Közvetlenül nagyok hasznai a' szavalásnak értekezésekben, a' beszédben, tanitás- és szólásban, kérelmekben, magunkat vagy másokat illető esedezésekben, sőt nógatásokban is. Mert ki szépen beszél, kér stb. és kifejezéseinek szépsége tökélesítésén sokat, és sok ideig fáradott, annak beszédében majd mindenkor örömest igazságot, és szépséget tulajdonítunk, kivált ha az illedelmes hang a' kifejezésekkel teljes összhangzatban áll; 's legyen bár kellemetlen külalaku a' beszélő 's kérő, még is ajkainak egyedűli varázsa által képes leend ő a' hallgatók' szivét megnyerni, melly sokszor a' szem' hibáit átnézi, 's bennünk' örömteljesen csalódni enged; mert a' hang' gyönyörű változékonysága csak az eleven, és mélyen érző lélek' sajátja, 's ez izgatja, ösztönözi, és helyzi a' szavalót egész lényegében illy összhangzatba, melly varázsa által olly mélyen hat lelkünkre, szivünkre, és kedélyünkre, hogy mi elbájolva a' hang' szelidségétől és szépségétől a' legkellemesb lelki helyzetet tapasztaljuk; jól mondja Lucretius I.:

„Veraque constituunt, quae belle tangere possint
Aures; et lepido, quae sunt fucata sonore."

'S ki ne választaná minden alkalommal a' legügyesebb, a' szavalásban legjártasabb szószólót 's védőt?

3-szor. A' szavalás' haszna közvetlenül leginkább, és legnagyobb fénynyel mutatkozik valamelly szóbeli, vagy szini előadásban; mert minden beszélő szép művészetek, hogy terményeiket fölfoghassuk, világosan érthessük, és érezhessük, csak a' szavalás' szelleme által nyernek életet, jelentőséget, kegyet, 's valódi szépséget. A' szavalat' élénksége nélkül hidegen, érzéketlenül, és érintetlenül marad szivünk akarmelly szép költemény-beszéd, vagy cselekvénynél; mert semmi hang értelmünk, és szivünk' hurjait nem illeti. Azért a' görögök, 's rómaiaknál, különösen Demosthenes, és Cicero, mindkettő jeles színészek' tanítványa, a' szavalást jótévő befolyásánál fogva a' szellemre, szívre és lélekre, a' szépmüvészetek' legfontosbikának tarták, 's a' művészeti régiségnek éleselmű megitélője Quintilian teljes igazsággal mondja: hogy egy középszerű kötött, vagy kötetlen beszéd, mellyet a' szép szavalás élénkit, sokkal nagyobb hatásu, mint

a' legszebb irott beszéd, 's költemény szavalat nélkül.

És ez oka, mért az említett nemzetek' legjelesebb tisztviselői, és hősei a' szavalást legnagyobb becsben tarták, olly annyira, hogy azt megválhatlanúl életök' végpályájaig gyakorlanák, melly korban szónoklatok többé politicai hasznokat nem gyüjthete; ez oka, mért vetélkedének versenyeve hon nem kevésbbé, mint nyilványosan a' legcsekélyebb jutalomért hőn pályázni, és mért Demosthenes, Cicero, kik férfi-korukban a' legszebb pályakoszorúkat araták szonoklatukért, mellytől csak a' halál' hideg karjai választhaták el őket, a' szavalást isteninek tarták. Áthatva, 's elragadva t. i. a' szavalás' hatalmától, melly sokszor a' hősiségnél is nagyobb hírt, és érdemet szerze, 's melly egyszersmind csalhatatlan tanújának tekinteték a' nemzetiségnek, buzongva adák magokat a' görögök, 's rómaiak át a' szavalás, kellemes studiumának; és nem sajnálva sem időt, sem fáradságot, sem költséget a' legszebb öngyözelemmel válának meg rosz szokásaiktól, mellyeknek kiirtásában sokan férfikorokban is fáradhatlanul munkálának, csakhogy a' szavalásban jeles elömenetelt tehessenek; így Demosthenesről olvassuk, hogy Satyros nagyhirű színmüvésztől jobbra tanitva höbögő nyelvét, 's gyenge idomtalan hangját még férfikorában is iparkodék sebes futásközti beszéd által, és a' phaleriai révnél tökélesíteni, és lassudan hagyogatva a' rosz szokást, melly miatt beszéd közt folyton vállait szokta volt vonítgatni, vas türelemmel, és szorgalommal mivelé magát mint szónok. Cicero, bizodalmas barátja és tanitója, a' hires színmüvész Roscius, Marcus Piso, és ötödik Pompejus' társaságában, mindennap mellőzhetlenül tanulá, 's gyakorlá magát a' szavalásban, mit jeles férfiakról irt könyvében őszintén mond el magáról. Quintilian' tanusága szerint pedig egyenlő vonzalommal hódolának a' szavalásnak Caius Carbo, és August, amaz még tábori sátorában is, emez a' mutiniai harczban legjobb kedvvel, 's lelkesedéssel szavalván. — Az első nevelésnek fő eszközei közé tartozván a' hangászat, 's testi gyakorlatok, mellyek erőt, hajlékonyságot, ügyességet, tartósságot, és szilárdságot nyujtának a' testnek, 's csak későbbre halasztatván a' lelki, és szellemi tehetségek' kimüvelése, szükségkép a' tüzes, és lelkes görög vagy római ifjoncz' tüdeje is elég erőt nyerhete a'

lélekzet' kitartására, kivált hosszabb, és szenvedelmesebb beszédeknél, mellyeknek hatásától nem ritkán élet vagy halál, egész családok' szerencséje, vagy szerencsétlensége, 's a' hon, a' nemzet' boldog vagy boldogtalan helyzete 's jövendője függe; mert ezerek' fülébe kelle hatnia a' beszédnek, 's mindenkinek szivét megrendítnie, 's ez vagy amaz állítás, dolog, vagy tárgyra indítnia; miként ez sokszor a' színpadon is történt: és bár mi is, mind a' színpadon, mind a' szavalásban a' lelkes görögök, 's rómaiakat választanók példányúl, 's folyton követnők is őket!

4-szer. Végre, ha a' lelkesedés' tüzétől melegítve mint szónokok vagy szinészek lépünk föl, ismét visszahat az illedelmes testmozgással egyesült fönhang ránk, 's emeli érzelmeinket, például: az öröm, szomoruság, és bú' kifejezésénél, hol az eredetileg csupán mechanicus módra élesztett köny, lassudan megfelelve a' bensőségnek, teljes fénynyel ragyog a' szemből, míg végre a' szónok' emelkedett lelkesedésével a' szemet annyira eltölti, hogy a' könyeknek fölösleges árja melegen ömlik át ajkainkon. A' rokonszenvnek e' nemét már Ovid is szépen rajzolá Narcisróli meséjében, ki a' tiszta csermely' vize által visszatükrözött képében szenvedelmesen csalatkozék meg. Minden gyakorlat gondolat- 's érzelmeinknek hang 's mozgalom által létesített kifejezésére a' legszebb eredményü, mert gyarapítja az eszméket, 's testesíti azokat, 's minél többször veszen valaki részt illynemű gyakorlatokból, annál hamarabb, és bizonyosabban válnak szokássá, 's mintegy másod természetté; szóval a' szép 's kellemes kifejezésü nyelvet és beszédet mindenki örömteljesen hallgatja, 's hatás nélkül csak igen ritkán marad.

Tekintve theoriáját — szemléleti részét — a' szavalásnak, közvetett hasznai leginkább a' következendőkben tünnek ki: 1-ször akármelly irásbafoglalt értekezésben; mert ki például egy kerekmondatot — periodus — illőleg tud elszavalni, 's ismeri hatását a' jól módositott hangnak, az bizonyosan minden legcsekélyebb ellenhangzatot — disharmonia — leirandó gondolatjai, 's azoknak eléadása közt kerülni fog, sőt inkább mind a' kettőt egyesíteni iparkodandik, és képzereje fölött örködni fog, netalán ez öt olly dagályos, vagy aljas, 's fölületes eszmékbe, és gondolatokba meritse, mellyeket emberi hang tetszőleg testesíteni, és szépen ki-

fejezni nem képes. Minden költőnek, de különösen a' dramai költőnek, a' szónoknak, 's általan minden beszélő művészet' műteremtőjének szeme előtt kell tartania a' Cicero által olly sokszor, és sok helyen ajánlott egyszerűséget a' szó- 's irásbeli eléadásban, melly magára a' puszta memorizálásra is jótékonyan hat; egyszersmind ügyelnie, hogy minden testesítendő — leirandó — szenvedélynél szellemileg hallja magát előre, 's óvakodjék szorgosan mindazoktól, vagy legalább nyájasitsa mindazokat, mellyek a' hangot kellemetlenné tehetnék, hasonlag a' szárnyatlan madár' idestovai csapkodásaihoz. A' drámai költőnek leginkább olly hiányos helyektől kell óvnia magát a' leirásban, mellyeknek elszavalásánál Lessing' észrevétele szerint, tán még a' legjobb színész is kétségbe eshetnék, hacsak szavalati műfogások által nem tud magán segíteni. Neki — a' költőnek — 's minden szavalati művésznek nem csak alapos ismerettel kell birnia például a' színről általán, hanem akarmelly irásbafoglalt mű' kidolgozásánál szellemileg a' színpadon kell állania, a' függönyöket föl- 's alá lebbentenie, minden cselekvő személyt föl- 's lelépni látnia, beszéleni hallania, minden aljasat undorítót kerülnie, és az egészet gömbölyítnie kell; 's miután ez megtörtént, átolvasnia, 's olvastatnia mások által a' művet, a' netalán még észrevett fogyatkozásokat, 's hibákat kitünő szorgalommal javítnia kell, és ez kötelessége a' szónoknak, 's általan minden költőnek is. Így támadhat lelkünkben azután a' szavalóra is visszahatólag olly szép, és lényeges melodia, mellyben a' szavak önkényleg úgy összeolvadnak, hogy a' beszéd lelkünk' viszhangjává válik; t. i. az igazság a' szépséggel egyesül, hasonlag Homer' istenei' láthatlan lehelletéhez, kik szellemileg működnek. Ezen elvek, és szabályok szerint dolgozá és javítá ki utólján a' hallhatatlan emlékű Schiller dramai müveit, és sok korábbi lyrai költeményeit is. — Mert a' valódi szavalás — gondolatjaink- 's erzelmeinknek eleven kifejezese — a' szónok, és színész' lelke mélyéből ered, 's átveszi annak minden szineit, 's szavaiból tanitja annak szellemét fölfognunk; egyszersmind arról ád csalhatatlan tanúságot, hogy a' szónok, és színész' lelke valóban birja az eszméket, 's érzelmeket, és hogy teljesen meg van mindketteje győződve azokról, mellyek ajkairól ömlenek; mert eredetök, természetök, 's folyamatjok elég tisztán, 's világosan kezeskedik arról, hogy mind a' szónok, mind a' színész nem csak véli, 's hiszi azokat, mellyeket mond, hanem, hogy az eszmék, 's érzelmek által tétlegesen úgy meg vagyon indulva 's érzekenyülve, miként azt külsőleg mutatja, különben azokat soha olly igazán, könnyeden, természetszerűen, 's müvészi ügyessége által olly meglepőleg, és szépen ki nem fejezhetné, hogy a' hallgatók, és szemlélők egyiránt meglepetve teljes hitelt adjanak szavainak. 'S azért valamint az igazságtól a' hazugságot, úgy a' valódi szavalástól mindenkor meg kell különböztetni az ál- és hamis szavalatot, melly nem egyéb dagályos affectált pathosnál, és üres dicsekedésnél, 's melly mint illyen a' szépmüvészi nevezetre nem érdemes.

2-szor. Különös haszonnal ajánlkozik a' szavalás nem csak a' szóbeli előadó, színész, olvasó- és szónoknak, ki a' szavalatilag jelesen kidolgozott müveket nagyobb sikerrel 's hatással testesíti 's adja elé; hanem akármelly irott mű' szerzőjének, és minden tudományok' theoriájának, mert javít, tágít, igazít, és tökelesít; 's különösen árasztja hasznait a' nyelvtanra, mellynek lényeges részeit fölvilágositja, és szépiti; az ékesszólásra, költészetre, széptanra, a' psychologiára, a' jog-, erény- 's vallástudományra, mellyeknek sokszor jótékony elökészülete, sőt még a' hittudomány- 's tétleges jogtannak is útat nyit, 's a' psychologiai emberismeretet hathatósan segíti elő, végre nem csekély befolyása a' politicára, törvénykezésre, 's országismeretre, szóval nincs komolyabb tudomány, és müvészet, mellyben a' szép szavalás helyén nem volna, 's a' legszebb eredményeket nem szülné.

Ezek után kiki könnyen átláthatja, hogy a' szavalás, melly a' régieknél olly nagy becsben állott, és sokaknak hallhatatlan nevet szerzett, legnagyobb figyelemre méltó. Nálunk ugyan nincs szokásban, hogy miként a' görögök' 's rómaiaknál történt, különösen bérlett olvasókat tartanók, vagy jelesebb iróink' remekmüveit nyilványosan olvasnók föl; mindazonáltal úgy hiszem, hogy sem hajlam és szeretet; sem alkalom a' szavalásra nem hiányzik; mert honi 's társasági körökben a' müveltebbek közt igen is divatozik, hogy egyik vagy másik tagja a' társaságnak, mint olvasó vagy szónok, 's valamelly színmű' előadásában többen mint színészek lépjenek föl, kiket örömest

hallunk szavalni, szépen olvasni, 's beszélni; 's kiknek egyszersmind érdekében fekszik magokat az olvasandó vagy elbeszélendő tárgy, 's előterjesztendő színműben annál szorgalmasabban gyakorolniok, minél valószínűbb amaz eredmény, hogy hallgatóik 's nézőik' részvétét, tetszését 's bizodalmát vesztendik el, és elmulasztandják az alkalmat hasznosokká válhatni, ha hanyagon teljesitik szavaló, beszélő, olvasó, és színészi tisztöket. **Kriedl Fidél.**

(Folytattatik.)

Színjáték és opera.

Hoz-e a' magyar opera jövedelmet (az az költségek' lerovása után tiszta hasznot) vagy nem? Kik az opera' ellenségeinek tartatnak, azt mondják: *nem;* kik magokat barátinak hirdetik, azt mondják: *igen.* Én pedig, ki nem az operának, hanem az egész színügynek vagyok barátja, azt mondom, hogy, kik azt mondják: *nem*, azok barátjai, kik azt mondják: *igen*, azok ellenségei az operának. Quod sic demonstro:

Ha az opera hoz jövedelmet, (mit minden esetre jó lesz kikutatni, hogy tudjuk, hányadán vagyunk) akkor az a' színjáték' minden viszontagságaitól ment; akkor az a' jég' hátán is elél. 'S ennek kitudására nem kivántatik egyéb, mint, hogy kiadásai 's bevételei elkülönöztessenek. Külön fizettessenek a' tiszta operisták, a' dal- 's zenekar' azon tagjai, kik kiválólag az operához kivántatnak, vagy a' mellett gyakrabban használtatnak; minden, mit és kit a' színészet' egyik ága kölcsön vesz, azt térítse meg a' másik pénztárnak; vagy színész, ki énekel, 's énekes, ki játszik is, fele, 's arány szerint harmadrész fizetését vonja az egyik, a' többit a' másik pénztárból. Szóval, hogy az elkülönítés tökéletes legyen, azt ügyes, igazságos, ügyszerető, nem személyválogató kéz intézze el. Ez meglevén, az opera, mint állittatik, fényesen fenn fog állani; mert még jövedelmet is hoz. 'S mindazon pénz, mellyet akár az ország, akár egyesek' nagylelkűsége adand, a' jelennen mostohább körülményekkel küzdő színjáték' fölsegitésére fordittathatik. Mi szép kilátás mindkettőnek felvirágzására!

De ím egy bökkenő. Az opera tudtomra gyakran nem hoz többet 90—100 p. forintnál,

's legkedvezőbb, most már ritkább esetekben 4—500 pengő frt. 's ha ebből a' dal' hősneje, a' neki minden fellépésért járó 100 pengő frt. felveszi, ha a' többi operisták mind kifizettetnek, a' költségek lerovatnak, a' mostohább bevételek' hiányai betöltetnek, marad még azon fölül *semmi*, v. annál néhány forinttal kevesebb, a' miért ugyan nem fognak sem vásznat, sem olajat adni a' színház' szükségeire: de ez mind semmit sem tesz: *az opera saját erejével fenn állani 's virágozni fog* 's mind a' mellett, hogy színpadunkon leginkább *seria*, egy nagy, hahotával elvégződni. — Baráti-e az operának, kik annak illy jövendőjét készitik el? Bizonyosan nem.

„Igen — mondaná tán valaki — ez mind igy lehet; de nekünk van eszünk. Mi azt fogjuk trombitálni: az opera hoz nagy, fényes jövedelmeket; de azért Wurdát, Reichelt, 's Mayert nem ügyekszünk az operához beszerezni; mert hiszen akkor senki sem hinné, hogyha a' mi *drága* énekesnénk elmegy, be kell zárni a' színházat. Ettől mi őrizkedni fogunk. Mi nem engedjük az operán azon szennyet, hogy az többet eszik, mint keres; de azért a' színjátéktól a' világért el nem választanók; mert ekkor nem részesülhetne a' segédpénzekből (mikre ugyan mint állítjuk, szüksége nincs; de valósággal még is nagy szüksége van.) 'S ha az opera minden pénzünket elnyelé, nem lehetne mondani: Ihol la! az a' tengődő színjáték minden kincsünket fölemészti. Segítség! segítség a' szegény színjátéknak! Mind ezen szép dolgokat nem lehetne elmondani, ha az operát külön választanók; pedig minden attól függ, hogy az ember dolgát ügyesen intézze el.“ 'S igaz, ez átkozottól ügyesen volna elintézve, csak attól lehet tartani, hogy a' szegény színház észrevétlenül úgy jár e' gazdálkodás mellett, mint a' görög tudósnak hordaja, mellyet az iddogálni szerető szolga alúl fúrt meg 's még is fölülről fogyott el. 'S végre a' sepreje marad.

De nézzük az opera' barátit. Ezek azt mondják: az opera nem *hoz*, hanem *visz* jövedelmet. Kérdés: *kell-e hát opera?* Igen! mert az opera most divat; mert az igen kényelmes mulatság; mert azt elhallgathatjuk, ha nem vigyázunk is rá, mert gyönyöreinek éldelésére nem kivántatik egyéb, mint két egészséges fül — hacsak valami siwikán bámultában száját is nyitva nem felejti — mert az opera

mellett a' színjáték, ha attól el nem nyomatik, pihenésre 's készülésre időt nyer; mert változatosságot az előadásokba, 's valamivel több népet hoz a' színházba; mert a' zene a' dal' szavai által, *kivált ha érthetők*, rokonművészetté válik. Tehát legyen opera, de ne egy személyből álló; nyeressenek meg részint tagokúl részint vendégekűl olly fényes nevek, mint Wurda 's Reichel, 's mind a' ki szép pénzért az idegenek közől is megmagyarosítható. 'S *mivel az opera saját erejéből fenn nem állhat, segíttessék;* de ne suttomban, ne más' rovására, 's ne egy személy' kedvéért, hanem egészen magáért, 's a' maga' nevében, nem felejtve mindazáltal, hogy az opera csak segéd, 's nemzetiségünk' fenntartása' tekintetéből is fő a' színészet. 'S ne legyen az opera a' bibliai sovány tehénhez hasonló, melly a' kövéret elnyeli 's aztán dicsekszik, hogy ő a' kövérebbik. Hiszem! de már akkor gyomrában van a' jámbor pajtás. Fiat justitia — 's ha minden rendén lesz, osztassanak fel a' napok: vasárnap parodia, hétfőn, szerdán, csötörtökön színmű; kedden, pénteken opera; szombaton egyszer opera, egyszer színmű.

'S ebből mi következik? Az hogy minden osztály természetes körébe fog visszatérni, 's a' helyett, hogy a' másikat nyomná, attól segíttetni 's azt segíteni fogja; megszünnek egyszersmind azon varjukárogások: „ha ő elmegy, be kell zárni a' színházat", mert tudni fogjuk, hogy ha ez vagy amaz, bármi jeles énekes, vagy énekesné elmegy is, lesznek vagy jöhetnek mások 's hogy midőn az elmenővel minden fellépésnél 100 pengő frt. meggazdálkodunk, másfelűl azt könnyű lesz tán még czélirányosabban is kiadni, kivált, ha az ujság' ingerét is számolatba veszszük. 'S az illy jóslatok a' színház' bezáratása felől, egy személy' távozása miatt, annál nyomorubbnak tetszendenek, ha nem felejtjük, hogy az ember halandó 's betegség által elmecsevészhető. 'S ha ez történik egy emberrel, mindjárt be kell-e zárni a' színházat? Becsüljünk meg mindenkit méltóképen, de magunkat is. Ha koma vagy sógorasszony jól énekelt, mondjuk meg magyarán: „Komám asszony, ez becsületes egy darab ének volt!" de ne mondjuk, hogy ő az üstökös, 's ha eltünik, nem terem több buza. Ne legyünk, mint a' békák, kik felkiáltának a' gólyához: „uram, légy velünk; mert elveszünk;" mert nem fog-e a' gólya gúnyosan így felelni: „Jól van, fiaim, ne hogy nélkülem egyszerre mindnyájan elveszszetek, én majd egyenként fölreggeliztek, ebédellek, uzsonnázlak, 's vacsorállak benneteket 's ha mindennek vége lesz, akkor úgy sem lesz rám többé szükségetek." 'S a' tó pusztán marad, az esztrag elrepűl. Az illy historiák azután mulatságosak lesznek — az ügy' ellenségeinek.

Azért is egy szó mint száz: legyen előttünk fő az ügy, ne a' személy 's ne ámítsuk magunkat 's a' közönséget silány regékkel, önző beszédekkel, 's ha valaki kedvünk szerint fütyöl vagy tánczol, ne akarjuk elhitetni, hogy ha az fütyölni, vagy tánczolni megszünik, felfordúl a' világ. A' világ régi legény 's ha tőle egy két vándor madár bucsút vesz is, nem veri falba fejét. Így a' színház is, jól vagy roszúl, de áll. Elhagyják, kihalnak belőle játszó és közönség; de új emberek jönek a' régiek' helyére, hacsak magunk veszett nevét költeni nem akarjuk. 'S utójára, hogy ott végezzem, hol elkezdettem, ne kutassunk nevetséges szenvedélylyel minden bokorban opera-gyűlölőt 's ügyekezzünk azt a' színjátékkal kibékiteni; mert a' megosztozott atyafiak között is fenn állhat a' béke, míg az osztozatlanok gyakran háborognak; gerjesszük fel egy nemesebb vetélynek szikráját; állítsunk Bellini, Auber, Rossini, Donizetti ellenében Shakspearet, Sheridant, Schillert, Hugo Victort, Dumast; Wurda, Reichel, Schodelné, Mayer k. ellenébe Megyeryt, Egressyt, Lendvayékat, Laborfalvi Rózát; hagyjuk mindeniket tündökleni a' maga' körében; a' pontosan 's jelesen adott színművet épen olly pontosan 's jelesen adott opera váltsa fel, minden egyéb féltékenység nélkűl, mint melly a' tökély' koszorúja' kivivásához kivántatik. 'S a' kis kezdetet nevelje a' magyarok' istene nagygyá és dicsővé. Dixi.

Tollagi Jónás.

Mutatványok

illy czímű regényből: „Izabella királyné és a' remete."

I.

Egy apród mély tisztelet' kifejezésével jelentette be Petrovicsot, a' temesi bánt és fővezért. A' királyné' arczán azon újságvágy' kifejezése ült, mellynek színezetét félelem' és remény' egyenlő vegyűlete adja.

„Határozott-e a' kormánytanács?“ kérdé Izabella élénken a' bókolását tevő főnököt és rokont.

‚Igen, felséges asszonyom, teljes titokban tartás' föltétele alatt, addig, míg a' körülmények fejlődésnek indulandnak.‘

„Talán valami békítő félszabályt, mint szokása okos embereknek, kiknek azon arányban miként áradozik eszök, szárad ki bátorságuk. — Abból semmi sem lesz.“

‚A' kormánytanács azon általán tett indítványt fogadta el, mellynek pontjait felséged előlegesen is helybehagyni kegyeskedék.‘

Pillanat-gyorsan derült felhőiből ki Izabella' arcza. „A' hű emberek! Mától kezdve vagyok királyné, 's gyermekem nem a' sorstól üldözött árva. — Eltölt a' babiloniai fogság' ideje.“

‚És a' nép' fel fogja építeni a' romladozó templomot, 's minthogy már ismeri az idegen bálványt is, tudja kinek oltára előtt boruljon le hódoló tisztelettel‘ egészíté ki Petrovics udvariasággal hajtván meg magát.

Könnyű mosoly játszott Izabella' ajkain: „Ön, nemes bajnok, miután merészen vivta ki a' sarampók' győzedelmét, udvariasággal fordul a' méltányló úrnők felé.“

‚'S legmélyebb bókolattal az ünnep' királynéjához. Hiszen annak neve' dicsőítése adta a' kar' erejét.‘

Nehogy szenvedély' ömlengésével szónokolja el e' szavakat az olvasó; mert úgy a' jellem' felfogásába igen fog tévedni. A' lángoló lovag, azon kor' szelleme szerint, ha hőbben érzett, nem igyekezett azt hideg külsővel, üresség-ig józan illedelemmel, gondosan elfedni idegen szemek elől; hanem felolvasztotta egész lelkét, minden hangcsengés egy szűdobogás, a' beszéd merész, magával ragadó, költői kép volt, mert érzeménynyel elegyűlt. Az okos emberek aztán összeszedték, felsorolták, szabályozák, betanulták, 's minden hétköznapi alkalommal, hozzaillesztett arcz- és szájmódosítással utánmondották az annyira érdekes szavakat: 's így képződött ki a' mult századok' udvarias nyelve, költői színezetével csalódásig hasonló az érzeményéhez, azon parányi különséggel, mi a' fennjáró halott 's é'ő ember közt létezhetik.

Izabella értette mint akárki e' nyelvet, még is lopva pillantot a' tűkörbe; arcza elégült, méltóság-telt, háziason nyájos lőn; ugyanazon perczben egyszersmind láttatván azt, hogy ő is asszony, még fiatal, mi több királyné, 's végűl hogy a' tanácsnokkal rokon.

‚Én szeretem e' népet, szóla kevés hallgatás után Petrovics, a' beszélgetésnek más irányt adni akarólag, lengesége után is ragaszkodással vagyok ez országhoz. Tetszőleg elborult 's változatos kedélye idegen láng által látszik gyakran forrongani, 's a' legférdébb anyagot tömege közé olvasztani; azonban csak kevés ülepedés kell, 's alászáll mi nem hozzá tartozott, tűkörré válik minden csepp, 's egy kép sugárzik róla vissza, a' nem ingható hűségé uralkodónője iránt.‘

„Milly örömet okoz nekem az, hogy jelenleg is, kevés pártosokon kivűl, nem idegen az ország, gyermekem' sorsáért, annyi százados jogát áldozni fel.“

Petrovics elhaloványult, és szerepéből kiesve, most természetes modorjával kérdé: ‚Az istenért! tán a' titok már utczára került? Még a' gyülés' tartásáról sem kellene, hogy tudjanak, 's baj, ha már is tárgyairól okoskodnak.‘

„Hogy a' barát' sorsát illető a' nép' ajkaira játszatott volna, Petrovics, azt még csak képzelni is bűn. A' koronázásról bizonytalan hír' alakjában, a' tömeg gondolkozása próbájául, akartam, hogy legyen egy 's más elhintve. Tudjuk, hogy előtte a' legjobb is veszélyes, csak azért, mert szokatlan; korán kell hát iskolázni, hogy valamit betanuljon.“

A' minister, magát kiigazitólag, megint csinos kifejezésekhez nyult. ‚Nem érdemlene jobb állapotot, méltatlan lenne ég' könyörére, 's felséged' uralkodása által a' szebb jövendő biztosítására e' nemzet, ha üres formáknak áldozva fel a' valót, most, midőn szabaddá tehetné magát, vonakodnék, a' fényes porta' figyelmeztetésére tenni azt, mit jobb érzései' sugallatából rég lett vala teendő. Azonban tartok attól, hogy a' helytartó' szertelenűl fürkésző esze e' közvetett dologból is kelletinél többet kutat fel, 's majd fortélyos áltatásaival, jutalmai 's rettegtetései által, mindent ki fog sarkaiból vetni.“

E' pillanatban harsogott a' trombita, melly a' barát' közelgetését adá hírűl.

Halálsáppadttá változék a' királyné' arcza, 's megint vértől bíborlott fel, egész testén

valami villanyos rázkodás vala észrevehető. ‚Irtózom e' paptól, szóla rezgő kitörésű hangon. Nem . . minden csepp vérem' hullámán a' személyesült gyűlölség ül, uralkodik, nem ad helyet a' borzalomnak. Az asszonyi nem' méltósága, a' nő' kötelessége, a' szív' szenvedélyes vágya, az anya' érzése, a' királynő' joga . . . kigunyolva minden, minden általa kérdés alá véve. Zápolyához nem voltam hű; gyermekem bitang; a' franczia herczeg — mert szerettem — veszélyes egybeköttetés; gát kell az anyai indulat' rohanó árjának, különben magzatját örvénybe ragadja; ellenőr a' hatalom' legkisebb mozdulatával szemben, mert a' nő' szeszélye felforgathatja az alkotmányt és rendet . . . ennyi! . . 's mind tőle 's mind rágalom, vagy gúny.“ Elhallgata Izabella, mint, kit heve tikkaszt, keble sebes emelkedéssel áradozék, míg egész alakján a' tul feszültség' bágyadtsága terjengett.“ Azonban, mintha megfoghatatlan varázserő idézne minden szenvedélyt rendes árkába vissza, pár rövid pillanat kellett, az arczvonásokon fagyaló hidegség ült, 's annak fátyolán keresztül látható vala, miként emelkedik fel az eszméletre egy gondolat, 's alakúl elszánássá. — A' királyné kimért ünnepélyes hangon mondá: „Látnom kell őt.“

‚Felséged a' piaczon akarja elfogadni a' helytartót? az neki büszkeség, nekunk megalázodás.‘ Szóla Petrovics erőtetett mosolygással, ennyi baj köztt is türhetőleg egybeszedvén eszét.

„Ember, ön őrjöng! Zsigmond' és Bona' leánya, a' Sforzák' fejedelmi sarja, Magyarország' királynéja egy sohonnainak tisztelkedik? Lábunkkal tapodjuk a' port, 's a' póremberek csak arra valók, hogy mi abból felszáll papucsunk' újjáról lecsókolják.“

Petrovics elérzékenyüléssel kapcsolta mellén keresztbe karát, feje csüggeteg, hangja megindító volt. ‚Felséges asszonyom, én sokszor néztem a' halállal szembe, harczsikon 's pártviszályok között. Keblem a' nyomorra meg van edzve. Hiszen arra mi kelle több, mint e' században szuletni! Ki mondja, hogy viszonyok kapcsolnak engem az élethez, a' gyermektelent; 's kinek barátjai már árnyak, multja üres emlék, jövendője annak sáppadt visszasugárzása? Petrovics feloszlik az elemekbe, föld- és lég-, tüz- és viztől senki sem fogja kérdeni: hol van ő? Talán a' historia' egyik poros lapján fel lesz irva öt hat betü róla; de ki vágyik tudni, a' tenger' megmérhetetlen sikján miként evez minden egyes hajós hullámból örvénybe, kétségbeesésből halálra! Fejemet és híremet mély alázattal teszem a' királyné' lábai elébe, parancsoljon szabados kénye szerint e' csekélységekkel. De állani kell a' dicső Zápolyacsalád uralkodószékének. Ezért, 's ennek sorsában felségedért, esdeklem kegyelmet felségedtől. A' baráttali találkozás szenvedélyes kitöréseket fog szülni, ő felfegyverkezendik, mielőtt mi elkészülve lennénk. Nála pénz és hatalom; saját kénye szerint mehet tervén végig, nálunk a' különvéleményeket bajosobb egyesíteni, mint legyőzni az ellent. Eszközünk, az uralkodás' fényköre, szegénység közt már nem is káprázolatos csillámmal; a' nép vonzalma, mit megnyerni reménylünk, de még nem tudánk; támaszkodás idegen seregekre, mellyek előcsapatjának híre is távolabb van, mint a' veszély, talán még azon esetben is, ha kikerülni igyekeznénk, hát még ha felidézzük. Illy körülmények közt a' bosszúvágyat, mi felségedben forr, méltóztassék csillapitni csak azért is, hogy utóbb a' büntető igazság' erejével törhessen ki.‘

Büszkék vagytok ti férfiak, önzők és gyengék! Nem akartok keresni észt nemünknél. 'S pedig a' nő, ha megaláztatásért liheg bosszút, 's keblében e' kárhozat' vágya éden' kéjéve olvad, akkor ármányosabb mint a' bün midőn csábít, 's rábeszélőbb mint az ártatlanság midőn védelmezi magát: hiszen! e' két ellentétel elegyült keble' érzelmeibe, olvadott fel arczvonása' néma szonoklatán. Igen, Petrovics, én látni fogom őt, 's el nem árulni magam és tervem'. Egy pillantás a' népre, hogy féltékeny szomjjal szivjon e' sovár lélekhez minden szemsugárt, melly vonzalommal repked a' félrevezetett, de eszmélő nemzettől királynéja felé. Rá egy második; 's ah e' pillantás millyen lesz! diadalán érezzen a' dölyfös először és égetőn megsemmisülést és elhagyattatást. Ő is rám fog tekinteni; de hogyan is ne! márványnya válik ez arcz, gyilokként pattan róla szivére vissza néze:e, 's halálos dobogásra ébreszti az elaltatott lelkiismeretet — Izabella többet ennél nem kiván.“

Megfordula a' magos nő, 's méltósággal vonult belsőbb teremébe. Az egyedül hagyott Petrovics félérthetőleg mormolt több megszakitások közt, mellyek alatt gondolatinak szabadabb menetet ada, néhány egybefüggéses szót: „E' nő szép, de szeszélyes; indulatja forró láz; ha makacs, gondolja, szabad, pedig rabja pillanat' hatásainak. Nő ő — még rosszabb — szép nő. Hiuság és lengeség mért adának nektek más nevet is! 'S én gondolatlan? Férfi ne hizelkedd le gyengeséged'.‘ Balga? Annál is több. Örült, hosszu komoly képpel örült, ki józannak hiszi magát, 's bölcsen csinálja számitásait, hogy legyen min kaczagjanak az utcza-gyerköczök.

Kemény Zsigmond.

Magyar játékszini krónika.

Febr. 11. Zürzavar. Vígjáték 5 felvonásban. Irta Kotzebue. Fordította Ernyi Mihály.

Febr. 12. Antony. Szomorújáték 5 felvonásban. Dumas Sándortól. Forditotta Szentai György.

Febr. 13. Fidelio. Nagy opera 2 felvonásban. Irta Treitschke, ford. Lengei. Muzsikája Beethoventől.

Böngészet.

— Minden valódi genie annyi természeti vidámsággal 's élénkséggel bir, mintha a' genie meg sem vénülhetne. A' vonások, mellyeket az ifjuság egy képzeménydus lelkület' táblájára ir, sohasem törlődnek le arról egészen, — láthatlan sympatheticus irás az, melly lassanként olvasható lesz a' melegség' és világosság' befolyása által. Hozz egy geniet bizalmas érintkezésbe az ifjuságga l, 's ifjú lesz, mint maga az ifjuság.

— Erős érzelmü 's egyszersmind lángeszü férfiak gyakran féltékenyek saját geniejök iránt. Tudják, mennyire különbözik gyakran a' genie a' szivhez szóló, szerelem-ébresztő valamitől, 's félnek, hogy nem magokért, hanem tulajdonaikért szerettetnek.

— A' szerelemből kötött házasságok gyakran legkevésbbé szerencsések. Az ember olly hévvel eped szerelem és csak szerelem után; 's végre a' szerelem is csak egy jó a' többi közt.

— Mindig fiatalok vagyunk, míg fiataloktól szerettetünk.

Kéré.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ara a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 20. 1840.** **15. szám.**

Tartalom: Egy érdekes kérdés az urbéri szabályozat' tárgyában *(Holecz András)*. — A' szavalatról. Folytatás *(Briedl Fidél)*. — Szeretet (*Kazinczy Gábor*). — A' ligethez *(Ete)*. — Chelonis *(—jd—)*. — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg *(—jd—)* —

Egy érdekes kérdés az urbéri szabályozat' tárgyában.

—

Jelen rövid értekezésnek czélja, egy, felfogásom szerint, fontos 's közérdekű kérdés' bővebb meghányását a' közönség' különös figyelmébe ajánlani; tudván azt, hogy az igazság csak úgy jö napvilágra, ha több elme munkás annak kifejlesztéséhen.

Kérdés: Az $183\frac{2}{6}$-ki X-ik törvényczikk' *g* pontja rendeli a' dűlők' osztályozatát is; azonban a' Mária Terézia á'tal a' törvényhatósági tisztviselőknek kiadatott urbéri utasításban ugyan illyetén osztályozat, valamint annak az urbéri executionalisba beiktatása is szinte el volt rendelve, 's ez némelly megyékben meg is történt, bár másokban elmulasztatott: ha már valamelly helységre nézve illyen régibb osztályozat is találtatik, 's ehhez az új törvény szabta is megkészül, melyiket kell a' kettő közől a' szabályozatban használni? azaz: melyik szerint kell a' holdak' számát kimunkálni?

A' félreértést kikerülni kivánván, figyelmeztetek mindenkit, hogy itt nem a' helyosztályzat (classificatio locorum), melly a' helységek' földhelyzeti, kereskedési, technicai stb. hasznos vagy káros körülményeire van alapítva, 's a' IV-ik törvényczikk' bevezetési első pontjában továbbra is megtartatni rendeltetik, hanem a' dűlőknek, vagy is inkább a' föld' minémüségének osztályzata (classificatio diverticulorum: glebae), mellyet amavval sokan összezavarnak, forog fen.

Ezen kérdés fölötti hosszasabb (néha feszültebb vitatkozásokban) három felé hajlott a' vélemény:

A-nak véleménye szerint mind a' két osztályzatot kell használni, még pedig a' régit, a' jelenállapot' holdakbani előterjesztésére; az újat pedig arra, hogy a' szabályozat által kiadandó urbéri állomány a' szerint méressék; azt adván ezekhez *A*, hogy különben azon munkát, mellyben ezen mód követve nincsen, a' n. m. k. helytartó tanács, mint tökéletlent, visszaküldendi.

B-nek állitása ez: Ha régi osztályzat van, ujra nincs szükség, 's a' felhivott törvényt csak a' réginek nem-léte' esetére kell terjeszteni.

C végre javasolja, hogy a' régi osztályzat úgy tekintessék, mintha nem is volna, hanem

a' szabályozat' minden munkálatiban csak az új szolgáljon kulcsúl. —

A-nak okai: 1) a' IV-ik új törvény' bevezetési második pontja a' régi úrbéri osztályzatot megtartani rendeli; 2) az új törvénynek visszaható erőt nem lehet, nem szabad tulajdonítani. —

Ezen okok magokban összerogynak, mert (az elsőre felelőleg) a' felhivott törvénypont nem azt rendeli, hogy a' régi úrbérben kitett osztályzatot meg kell tartani, hanem hogy Magyar és Horvátországra nézve (a' Bánát' kivételével) a' helyosztályzati rendszeres munka' folytában (quoad systema classificationis) Mária Terézia alatt, az egész ország' minden helyeire közönségesen 1100, 1200, vagy 1300 □ ölben megállapított kulcs, jövendőre is alapúl tartassék meg, vagy röviden nem az osztályzatot, hanem annak csak kulcsát rendeli megtartani. — A' 2ikra felelőleg pedig: itt nincs szó az új törvénynek visszaható erejéről; mert csak akkor tulajdonítanék annak visszaható erőt, ha a' régi osztályzat szerint már törvényes úton végrehajtott szabályzatot akarnám fölbontani az új törvény' kedveért, mit tenni törvény által tilalmaztatom. Valamint a' tiszti nyomozás egy részét teheti a' pörnek, de még magában véve nem pör, annál kevésbbé a' pörnek végrehajtása: úgy a' régi osztályzat egy részét tehette volna ugyan a' szabályzatnak, de, magában véve, nem szabályozás, annál kevésbbé annak végrehajtása. — Nem volna ugyan a' maga helyén azt vitatgatni, hogy az úrbér még csak most lőn törvénynyé 's ezelőtt csupán törvénypótlék, vagy provisio volt: de az még is igaz, hogy ha törvénynek nézzük is a' régi urbért, mivel gyakorlatilag csakugyan elfogadtatott, az is törvényes axioma: hogy a' későbbi törvény megsemmisíti a' korábbit. Látni való, hogy okai erőnélküliek.

De sokkal nyomosbak az ellenokok: u. m.

1) Ki ugyanazon nemü, 's még is különböző, kettős mértékkel él, büntetést érdemel; már pedig ezen vélemény szerint, más mértékkel szedné be az úr jobbágyaitól a' földeket, hogy a' magáéival összekeverje; és ismét más mértékkel adná azokat nekik vissza.

2) Hol a' régi és új osztályzat egymással meg nem egyezik — mi többnyire megtörténni szokott — vagy hol a' régi, 's újnak különböző fokozati, összeséggel véve, egyenlő mennyiségü □ öleket nem ütnek — mi ritka történet, — ott, ezen mód szerint, vagy a' földes úr, vagy az adó' alapja, mindenkor 's mulhatlanul veszít, még pedig veszít földmennyiségben és adózásban. Példa: egy helységben van 10 úrbéri telek, egynek járandósága 30 hold föld; régi osztályzat' kulcsa 1100 □ öl. Felméretvén a' határ, találtatik az állomány 330,000 □ ölnek, tehát a' régi osztályzat-kulcs szerint 300 holdnak. Most az új osztályzat 3-ik classisba teszi ugyanazon földeket, tehát a' fentebbi □ öl összeségből lesz 1300 □ öllel $254\frac{1}{13}\frac{9}{0}\frac{0}{0}$ hold, 's így — kerek szám — 55 holddal kevesebb. Ha már az úr 300 hold földet ad ki jobbágyainak — mit, mivel annyinak lételét a' jelen állapoti telekkönyvben, mint oklevélben, maga megismeri, köteles — 's ezt az új osztályzat' kulcsa szerint adja ki: látni való, hogy 55 holddal többet fog kiadni, 's mivel ez a' régi állományból ki nem telik, a' maga tulajdonából fogja kiadni. Fordítsuk meg az esetet: 's épen enynyit veszít a' jobbágyság, vagy, mi mindegy, az adó' alapja. — Azt mondják erre: az úr 's jobbágy nem veszíthet, hanem e' jelen esetben a' telkek' számát kell fogyasztani. — Igen igaz, de ekkor csakugyan haszontalan a' régi kulcs, miután azt nem használva az újhoz ragaszkodunk. Mire való tehát a' tárgy' készakarva behonyolítása? —

B ezen okkal áll elő: A' jobbágyság' földe vagy ollyan, vagy jobb, vagy roszabb mint az úrbér' behozatalakor volt. Ha ollyan, az új osztályzat semmit sem változtat; ha jobb, iparja 's költsége tette jobbá; ha roszabb, az ő hibája 's hanyagsága. Igy az új osztályzat mellett a' munkás vesztene, a' henye nyerne — 's megfordítva áll a' földes úr' érdeke. Ezeknél fogva: ha van, tartassék meg a' régi; 's csak hol ez nincs, készíttessék új osztályzat.

Ezen okoskodás igen helyes, és a' benne létező igazságot el nem ismerni nem lehet; csakhogy ezen igazság nehezen kinyomozható, de nem is ollyan általános, mint maga a' trilemma. Mert nem kell felednünk, miként — a' nagyobb uradalmakat kivevén — kevés helység találtatik, hol 70 esztendő alatt az úrbéri földek föl nem cseréltettek volna. Vessünk csak egy tekintetet a' nemesi részletes osztályokra, és azon tömérdek 's már úrbéri állománnyá vált vagy annak természetét fel-

vett irásokra, mik azóta történtek, 's mik természetesen a' régi classificatióban, mint még akkor nem is létezők, nem is foglaltathatnak. Ki fog itt igazságos nyomozást tehetni? sőt nem lenne-e az illy nyomozgatás kiszámíthatlan zavaroknak, tán nagyobb nyugtalanságoknak is szülő anyja. Végre ha lehetsége kétségbe nem hozathatnék is, valljon nem kerülne-e többe, mint épen azoknak, kik terhét viselendenék, hasznot hajtana? — De nem is mindig a' jobbágy annak egyedűli oka, ha földe elsatnyult vagy megjavult: mert — és épen ebből tetszik ki a' törvénynek, melly az osztályzatot általánosan, tehát ott is, hol régi van, rendeli, bölcseségre — mert, mondom, a' tapasztalás' bizonyítása szerint vannak esetek, hogy hol hajdan vad, vizes, vízjárásos, stb. volt a' föld, a' földes úr csatornákat húzatván, költséges vízszabályozatokat, 's több afféléket hajtatván végre, a' 3-ik osztályzatu földből első lett; ellenben, ha p. o. egy hegy' lábainál hajdan termékeny földek 's viruló rétek nyúltak el, a' fölöttök fekvő ős erdők által az északi szél' zordonsága ellen védve, idő' jártával pedig ezen védfal elpusztulván, a' szelet esőt's hóvizet föltartóztató élőfák 's bokrok kiirtatván, ugyanazon gyönyörű 's áldott táj az elevenítő hűs ernyőtől megfosztva, 's a' sorvasztó havashegyi szeleknek kitéve elsilányodék, vagy kavicscsal 's termékkövekkel elboríttaték, vagy vizmosás-árkokkal át meg átszaggatva ipolysággá vála, lehet-e azt most a' jobbágynak mint legjobb földet, minő eredetileg volt, betudni? — Hallom mondani: „Igen: mert, a' tapasztalás szerint, nagyon sok erdőt pusztítának el a' jobbágyok." — Fájdalom, nagyon igaz; de még sem általánosan igaz. Sok földes úr is, kivált a' szegényebb sorsu, vádoltathatik evvel. Végre, ha haszon van a' régi osztályzatból — mert csak ez indíthat megtartására — úgy ott is, hol az nem létezik, az újat nem a' mostani állapothoz szabni, de úgy kellene megtétetni, mint azt a' régi állapot kivánta volna. —

C. Végre így okoskodik: Ha nem tekintvén a' régi osztályzatot, mi különben is kevesebb megyékben található, hanem egyedűl az új tétetik alapjául a' szabályzatnak: úgy nincs, de nem is lehet, eset, hol akár a' földesur, akár az adó' alapja, legkevesebb földbeli kárt is vallana; mert bármelly osztályzatba tétessék is a' jelenállapoti állomány, vagy épen az adatik vissza a' jobbágyságnak, mit eddig birt, 's akkor kérdés nem támad; vagy máshol szabatik ugyan ki járandósága, de vagy épen annyit, vagy annyit érőt nyer. — Ezen véleményt tehát, egyszerűségén kivűl, az egyenesség pártolja: de a' törvénynek is leginkább látszik elegettenni; végre zavarra, nyugtalanságra — mi igen fontos körülmény — legkevésbbé szolgáltat okot. Azonban ellenvetni lehet: hogy ha most nagyobb mértékű osztályzatba tétetik a' föld, mint az előtt volt, az ur, földben ugyan nem, de robotban veszíthet. Ez áll itt is, az *A* vélemény mellett is, és áll megfordítva a' jobbágyra nézve is. Az is megtörténhetik, t. i. hogy ő kevesebb földért épen annyit, vagy épen annyi földért, mint eddig birt, többet fog adózni. Hanem ennek hajszálhasogatása, némi szükkeblüségét, egy nemzethez nem illőt, mutatna. Ugyan is nem lehet tagadni, hogy, ha az osztályzat, mit feltennünk kell, igazságos, úgy azon adózási többséget, mellyet eddig huztunk, nem illetőleg (inconpetenter) huztuk.

* * *

Ezen egyes, különösen kiszemelt pont első tekintetre kevés figyelmet érdemlőnek tetszhetik ugyan; de bővebben megvizsgálva, legalább nem kevésbbé látszik megérdemelni a' törvényhozó test által leendő (ha szabad ezen kifejezéssel élnem) igénybe vételét, mint H. I. úrnak a' mult évi Társalkodó' 92-ik számában előadott szinte igen érdekes 7 pontjai; annyival inkább, mert azokat, némelly fogások által, kivált ha az urbéri régi gyakorlatot követve nem szorosan veszszük a' X. törvény' g ponti sorozatát, vagy azt, mint a' Társalkodóban Győri úr javasolja, az urbéri instructióból magyarázzuk, elmellőzni lehet; 's ha nem mellőzzük is el, azok minden esetre kevesebb kárt tesznek. Ellenben ez a' mondott módok' követése mellett sem enyészik el: a' kár pedig, mellyet okozhat, már középszerű határ mellett is, mint az *A* alatt láttuk, 1—2—3 száz holdra rug. Innen — csak miről nekem tudomásom van — mintegy 14 helység várakozik, bár mérései készek, eldöntésére. Ha politicai calculussal 144000re teszszük a' hazában létező úrbéri telkek' számát; 's egyre közép számmal 24 holdat számolunk: úgy — föltevén, hogy az országnak felében van régi osz-

tályzat — a' legroszabb esetben 250—300 ezer holdra menne az, mit *A* szerint, vagy a' földbirtokosság, vagy az adó' alapja veszthet, még pedig a' nélkül, hogy egyik' vesztesége mellett a' másik legkevesebbet is nyerne. Ugyanis, ha az, mit a' régi úrbér 1sö osztályba tett, most 3ikba tétetik; és az *A* vélemény szerint, a' régi úrbér szabja meg a' jelen állapoti hold' azon számát, mellyet az új osztályzat szerint kell kiadni, úgy minden hold mellett 200 □ ölet veszít az úr. De nyer-e ez által az adó' alapja? Nem: mert a' holdak' száma nem növekszik, pedig az adó erre szokott rovatni, 's nem a' □ ölekre. Fordítsuk meg az esetet: akkor az adó' alapja veszít a' földes úr' nyerése nélkül. Természetes azonban, hogy az itt fölvett legroszabb eset a' gyakorlatban nem gondolható, — 's az egész csak annyit teszen, hogy a' kár nagy lehet.

Sokan átlátták már a' *C* vélemény' elsöbbségét, mellyet t. ns Borsod vármegye követi utasításába is beszőtt. De számosan még azok közt is, kik tekintettel 's befolyással birnak, ragaszkodnak az *A* véleményhez is.

A' privát körökbeni vitatást gyakran az authoritás, vagy egyes személyekhezi ragaszkodás dönti el. Nem is mindent áldott meg az ég azon kegyelemmel, mellynél fogva népszerűleg, 's hirtelen feltalálólag, kivált feszültebb ellenvitatások közt, ügyét, ha legigazabb is, legalább teljes sükerrel védni tudná. Az illyenek azonban nem szoktak mindig hülyék lenni; csak időt kivánnak az eszmék' több oldalróli fejtegetésére. Azért teszem tehát le ezen lapokba, úgy azoknak, kikkel én is egyet értek, mint azoknak, kik más felé hajlanak, véleményét, hogy az illyetén lassabban analysálgatóktól is — sőt különösen az illyenektől — nyerhessen a' kérdésbeli, mint fölebb láttuk, igen fontos, közérdekü pont, teljes kifejlesztést.

Holecz András.

A' szavalatról.

(Folytatás.)

Távol vagyunk ugyan a' kül 's belszónoklat' ama' pontjától 's fokától, mellyen Athen 's Róma tündöklött, 's a' régiekhez hasonlítva magunkat, a' szavalatra nézve komor árnyékban állunk; de nem is lehet csodálnunk, hogy általán az elöszeretet, a' hír, becs, tetszés 's jutalom iránti vágy csekélyebb nálunk, mint volt hajdan a' görögök' 's rómaiaknál, kiknek szivére csak igen ritkán téveszté a' szavalat' fenséges 's isteni hatásait, 's mi legfőbb oka is volt, mért e' nemzetek a' szavalat' szép müvészetét a' tökély' legmagasabb fokára emelék, 's miért szól Cicero is Görögország 's Róma' legjelesb szónokainak birálatában a' lehető legnagyobb lelkesedéssel az ékesszólásról. De épen azért, ha örökön árnyékban maradni nem akarunk, valamint másban, úgy szavalásban is kezdenünk kell; mert míg nem kezdünk, hasztalan álmodozunk hírről, hasztalan tartunk igényt jelességre, 's ál képzeteinkkel legfölebb árnyalakokat fogunk ölelni, távol a' valódiságtól, mellyről ajkaink olly sokszor és szépen szeretnek szólani, és én-ünknek mindenütt hizelkedni. Különösen:

A' színész, szónok 's akármelly fönebbi tanító kisértse meg, ne sajnáljon időt 's fáradságot fordítani a' szavalatra, és miután némi ügyességet nyert, sok honi 's ollyak előtt végbevitt gyakorlat után, kik mélyebben avatva be e' müvészet' titkaiba, öt szivesen segitik 's útba igazitják, bátorkodjék magát nyilványban is mutatni, 's ha tapasztalandjuk, hogy jeles előmenetellel gondolatjait 's érzelmeit az előadásban szépen összhangzólag és érzékenyítőleg tudja kifejezni, mi öt tudni fogjuk bizonyosan méltányolni, egy szóval 's lélekkel őt figyelemre, jutalomra, érdemesnek kiáltva ki; mert rokonszenvenvi érzelmeink még nem holtanak el bennünk végkép, sem szivünk a' jó, szép, nagy, nemes 's erény iránt fogékonyságát nem veszté el egészen. 'S minél többen vetélkedendnek magokat e' szép müvészet' titkaiba beavatni 's örömeinek átengedni, annál bizonyosabbak leendnek a' már előadott eredmények, 's így valahára szabad volna reménylenünk azt, hogy a' szép szavalat és szónoklat, melly a' görögök- 's rómaiaknál legmagasabb fénypontján állott, de útóbb e' nemzetek' elenyésztével hanyatlott, sőt majd végkép elhalt, régi szép jogaiba visszahelyeztetnék, melly olly számtalan örömeknek forrása, melly a' szív, lélek és szellemre olly képzőleg 's müveletileg hat, 's melly általán hasznaira hasonlíthatlanul fenséges; mert valóban már igen fontos és jutalmas eszméit 's érzelmeit, gondolatjait és nemesebb vágyait szépen, határozottan, má-

sokrahatólag és kellemesen előterjeszteni, szíve' sugallatit természeti energiával másokkal közleni, értelmesen másokat oktatni, nemes indulatokat gerjeszteni, és kellemteli perczeket szerezni; és sokszor egyszerű szép előadás által a' színész és szónok jobban ajánlhatja magát hallgatóinak vagy nézőinek, mint akarmelly hatalmas pártfogók által, mert sziveket hódít, 's mások' szeretetét, bizalmát 's határtalan tiszteletét szerzi meg; jól mondja azért Quintilián XI. „Neque enim tam refert, qualia sunt, quae intra nosmetipsos composuimus, quam quomodo efferantur, nam ita quisque, ut audit movetur.“ Cicero pedig a' tökéletes szónokot a' hódító hadvezérhez hasonlítá, 's meré állitani, hogy csak két valódi 's fenséges méltóságot ismer ő, a' szónokét t. i. 's hadvezérét.

Azonban tévedne és hibás fogalmai volnának a' szavalatról mind annnak, ki hasznait, becsét 's eredményeit egyedül csak a' színpadra, vagy tanító és szónokszékre terjesztené, miután köre az ügyek' 's értekezések' majd minden nemére kiterjed, 's minél váratlanabbak 's elrejtettebbek itt sokszor hatásai, annál nagyobb becse is. Főleg jótékony, de ritkán elismert befolyással bir minden szép müvészetre, tudományra, 's emberosztályra; magának a' színésznek nem kevesbbé szükséges a' szavalat' theoriája 's praxísa, mint az egyházi szónoknak, melly nélkül sem ez, sem amaz alaposan tanítani, indítani, gerjedelmeket ébreszteni, használni 's tiszta aestheticai hatást — idomi kedvtelést — szerezni nem képes; mert a' csupa naturalista, valamint másutt, úgy a' szavalásban is csak félmüvész, vagy jobban mondva csak mives (Handwerker) és a' középszerü beszéd, mellyet jótékonyan elevenít 's lelkesít befolyásával a' szavalat, miként fölebb mondók Quintilián után, sokkal nagyobb és szebb hatásokat szül, mint a' leggondosabban kidolgozott beszéd, szavalati előadás nélkül.

A' színész, egyházi 's akármelly nemű szónoknak, ki rendeltetésénél fogva már különös szorgalommal tartoznék a' szavalatot magáévá tenni, annál nagyobb érdekében fekszik magát e' szép müvészetben tökélyesíteni, minél nagyobb joggal követelhetni tőlé a' szavalatbani teljes jártasságot; minél jobban illik törekednie, hogy jeles görög 's római elődei' nyomdokába léphessen, 's minél bizonyosabb, hogy szavalási ügyetlensége által elmulasztja a' legszebb alkalmakat másoknak tiszta gyönyört és sokféle hasznot szerezhetni; hallgatóit pedig 's nézőit magától, és az előadott tárgytól elidegeníti; kiváltképen jelenleg, midőn sok helyen emelkedni látjuk a' szónoklatot, midőn jeles egyházi 's világi szónokokat hallunk a' legnagyobb lelkesedéssel beszéleni, kik buzgón tanulva be theoriáját 's praxisát a' szavalatnak, magoknak tekintetet, hirt 's határtalan bizodalmat, hallgatóinak számát pedig tetemesen szaporitani tudják; és ha a' színész, kinek szinte tágas a' mezeje magát tehetségeivel együtt kitüntethetni, nem iparkodik a' legnagyobb buzgalommal sajátjává tenni a' szép szavalatot, könnyen a' szónoki osztály után maradand, annál inkább, mert őt sem az előadandó tárgy' fontossága, sem a' hely' szentsége és méltósága, sem a' czél' fenségessége úgy nem gyámolítja, és segíti, miként például az egyházi szónokot.

Kezdő 's ifju szónokok, tanítók- és színészeknek soha sem kellene tehát hivatalokat egyedüli élelem-szerző 's kereső-módnak tekinteniök, melly hiányos rövidlátóságok mellett épen annyi hasznot 's jövedelmet hajt, mint a' legnagyobb szavalati ügyesség; mert a' ki ebben jeleskedik, gyorsan fog emelkedni, hirre kapni, nem hiányzandnak neki hallgatók, nézők és ezeknek jóvá hagyása, tisztelete 's bizodalma, mellyet a' föntebbiek — színészek és szónokok — csak hanyagságuk, vagy szavalatbani járatlanságuk miatt vesztének el, 's így az elkövetett hibát helyre hozniok is csak az által lehet, hogy magokat szünetlenül gyakorolják a' szép szavalatban; ezután ismét meg fognak az előbb üres templomok és szinházak telni, 's a' hallgatók' részvéte, tapsa bizonyos leend, mi, úgy hiszem, mindenkor elég ösztönül és serkentésül szolgálhat színésznek, szónoknak, akármelly nemű tanítónak, 's általán minden müveltebb személynek, hogy figyelmet, időt 's fáradságot fordítson a' szavalatra.

Hogy a' szavaló mindazon fenséges hatásokat eszközölhesse, mellyekről eddig szólottunk, mellőzhetlenül terjedt tudományos ismerettel, különös testi, lelki és szellemi tulajdonokkal kell birnia. Már a' régieknél elv volt, hogy a' szónoknak általán minden tárgyról beszélenie tudni kell; 's miután a' szavaló,

mint szinész, szónok, vagy tanító szóval terjeszti elő irásba foglalt gondolatjait 's érzelmeit, olly kevessé lehet el Cicero szerint sokoldalú tudomány, olvasottság, nyelv, tárgy, világ- 's emberismeret nélkül, mint a' költő és ékesszóló, kinek irásba foglalt gondolattömegének is csak a' szép szavalat adhat életet, elevénséget, melly a' költő, szónok, tanító, szinész és szavaló' terjedelmes olvasottságától, a' müveltebb nemzetek' literaturábani jártasságától, továbbá a' müvészi készségtől, folytoni gyakorlattól és ügyességtől mindeneket mindenkor hiven, igazán, szépen, határozottan 's gerjesztőleg adni, függ leginkább. Főleg szükséges neki a' nyelvtan, tökéletes tárgyismeret, ékesszólás, költészet, philosophia, lélek- és széptan, mellyek nélkül a' lelkes, szép és gerjesztő előadás lehetetlen. Segéd eszközökül szolgálhatnak a' hangászat, mnemonica és mathematica, hogy tisztán, összhangzólag, a' megtanultakra hiven visszaemlékezőleg, a' hang és szüneteket helyesen kimérőleg szólhasson; és mivel a' szavalás érdekében szerfölött nyer és emelkedik a' mimica' jótékony befolyásával, hogy az egészség 's betegség, test 's lélek, kedély 's érzelmek' különféleileg változó állapotját és helyzetét rendesen a' hangokkal megegyezőleg rajzolhassa a' szavaló, nem lehet el a' szoros értelmű mimica, physiologia, physiognomica, pathologia, anthropologia és physica' némi ismerete nélkül, mellyekhez még a' rajzolás, festészet, táncz és szobrászat is járulhat; végre mivel charactereket akar 's kell is festenie a' szavalónak az emberek' 's egyedek' majd minden osztályaira terjeszkedve, elmellőzhetlenül világ- 's emberismerettel kell birnia, melly nélkül valódi characterrajz nem történhetik.

A' testi, lelki és szellemi tulajdonokra nézve szükséges, hogy a' természet 's müvészet a' szavalót sokkal jelesebb tulajdonokkal 's müveltséggel ékesítette légyen föl, mint akármelly más müvészt; mert a' szavalás az embert minden gondolataival, érzelmeivel, viszonyaival, élet, bánás és cselekvésmódjával állítja elénk, mit a' szavalón kül, ki szó, hang, szünet, arcz 's mozgalmi játék által működik egyszerre, más müvész nem teszen, a' költőt sem véve ki, mert ez sok tárgyat 's dolgot szóval vagy gyengén festhet, vagy alkalmasan nem is adhat, kivált olly állapotokat, mellyeket inkább érezni 's éreztetni, mintsem leirni kell. **Bried Fidél.**

(Vége következik.)

Szeretet.

Nektek csak egy napotok van a' földön járni; ügyekezzetek békében tenni azt.

A' béke a' szeretet' gyümölcse: mert hogy békében éljünk, sok dolgot kell eltűrni tudni.

Senki sem tökélyes, mindenkinek megvannak a' maga hibái; minden ember másra nyommaszkodik, 's csak a' szeretet teszi könnyűvé a' súlyt.

Ha el nem tűrhetitek testvéreiteket, hogy tűrhetnének el testvéreitek benneteket?

Ez van irva Mária' fiától: a' mint szeretét övéit, kik e' földön valának, úgy fogja szeretni végig.

A' szeretet fáradhatlan, soha nem szűnik meg. A' szeretet kimerithetlen; önmagából él és születik újra, 's minél többet önt ki, annál inkább telik meg.

Ki magát jobban szereti testvérénél, nem érdemes Krisztusra, ki meghala testvéreiért. Ha oda adátok vagyontokat, adjátok még életeteket, és a' szeretet mindent visszaadand nektek.

Bizony mondom nektek: annak szíve, ki szeret, éden a' földön. Isten van ő benne, mert isten a' szeretet.

A' bűnös ember nem szeret, mindenért sovárog, mindenre éhezik 's szomjúzik, szeme, mint a' kígyó' szeme, igéz és von, de hogy elnyeljen.

A' szeretet tiszta lelkek' mélyére letéve, mint rózsacsöpp egy virág' kelyhében.

O, ha ti tudnátok, mi az: szeretni!

Mondjátok, hogy szerettek, és sok testvéreteknek nincs kenyere éltét fentartani, ruházata meztelen tagait elfödözni, födele védelmül, maroknyi szalmája fekhelyül, mig ti mindenben bővelkedtek!

Mondjátok, hogy szerettek, és megszámlálhatlan beteg lankadoz minden segély nélkül nyomorú fekvén, szerencsétlenek, kik sírnak, a' nélkül, hogy velök valaki sírna, kis gyermekek, kik fagytól reszketve, ajtóról ajtóra vonczolják tagaikat, hogy a' gazdagoktól asztalok' egy morzsáját esdjék — és nem kapják meg.

Mondjátok, hogy szeretitek testvéreiteket: 's mit tennétek hát, ha gyűlölnétek őket?

És én mondom nektek, minden, a' ki szenvedő testvérének, ha teheti, segélyt nem nyújt, ellensége testvérének; 's minden ha azt teheti, nem táplálja éhező testvérét, hóhéra annak. Franciából.

Kazinczy Gábor.

A' ligethez.

O völgyi hűs tanya,
Kies liget,
Ki lakja lengeteg
Ernyőidet?

Zöld sásaid között
A' csörgeteg
Susogva, 's olly vigan
Elhömpelyeg.

Kinek nő pamlagul
Selyem mező'd?
Te völgyek' édene,
Hadd tudnom őt.

Ha kedvesem talán,
Kit árnyad ér,
'S hűs gyöngyiben fürészt
A' csendes ér;

Ha pamlagul neki
Simul mező'd,
Valljon min andalog?
O lesd meg őt.

Ajkin csak egy sohaj
Ki röppen-e?
Hó melle néha fel-
Fellebben-e?

Szemében hév könyű
Csak egy ha ég,
Szivemnek enyhet ad,
'S reményt az ég.

De nem — szemben könyű,
Ajkon sohaj,
Nem bántja őt e' két
Szerelmi baj.

Miként a' csörgeteg'
Gyöngycseppjei,
Lebegnek játszias
Lejtései.

'S miként az alkonyi
Szél esteden,
Dal olvad ajkiról
Édesdeden.

Olly szende és vidor
Tekintete,
De szivcseréhez, ah,
Nincs érzete.

Szerelme nincs egyéb,
Csak gyermeki,
Játék, virág ölelt
Öröm neki.

Mikor nyilik ki már
Kellemivel,
'S liheg szerelmet e'
Szelíd kebel?

Hiszen ha a' tavasz
Mosolygva kel,
A' bimbóból fakad
Virágkehely;

'S ha kellő nagyra a'
Leány növe,
Kerítse a' szerelm'
Varázsöve.

Ete.

Chelonis.

Szerettetek-e valaha 's küzdöttétek-e a' szerelem' harczát, szaggatá-e szíveteket bizonytalanság kedveseitek' sorsa fölött? Ti kigúnyoljátok a' gyöngéd asszonyiságot, de szégyenítsen meg egy spártai nő' léleknagysága, ki előbb érdemelne emlékoszlopot, mint ezer a' világtörténetek' könyvébe nagy betűkkel feljegyzett öldöklő.

Chelonis a' spártai királynak, Leonidesnek leánya volt, 's az uraságra vágyó Kleombrotos' neje. Lány és feleség vala, 's atyját és férjét kelle szeretnie! Atyja bevádoltaték, gyáva cselek hozattak föl ellene, a' királyi méltóság' bibor köpönyege lerántaték vállairól 's Kleombrotos ragadá magához a' kormányt.

A' gyermeki kötelesség és a' szerelem küzdöttek a' boldogtalan asszony' szivében, mellyik győzze meg a' másikat? Chelonis a' legszomorúbb helyezetben vala. A' szerencsétlen atyát hagyja el, kit szinléstelen, gyermeki gyöngédséggel szerete? a' szeretett férjtől vegyen búcsút, kinek olly szívesen édesítené életét, ki férje, kedveltje? — Mire határozza magát? Nem láta menekedést; egyiket követnie kell, ha szíve megszakad is. Atyja' szerencsétlensége határoztatott vele. Élete' adóját követé a' rideg számkivetésbe

's elhagyá boldogabb férjét. Hiszen atyja a' sors' minden zivatarainak zsákmányúl adaték, nem okozhatna-e halált neki a' távollét, és nemes szive nem magát fogná ezen halál' oka gyanánt vádolni?

Így lett a' nemes spártai nő a' gyermeki hűség' példája, melly minden időt és népek' csodálását érdemli. De ki kezeskedik arról, hogy férjét hasonló szerelemmel szereté, nem volt kedvesebb előtte az ősz apa, vagy talán az alkalom igen várva várt vala, hogy férjétől válhasson? Ezen esetben legkevesb hősiség nem volna tettében, 's Chelonis nem emelkednék ki a' közönséges lelkek' csapatjából. — De halljátok! A' dolgok' állása megváltozik, Leonidest visszahívják, 's azon nép, melly egykor Kleombrotost a' tetszés' mennydörgő zaja közt trónra emelé, most ismét letaszítá az uralkodót, és Leonidest emeli föl régi trónjára; Kleombrotos futni kénytelen. Sparta' átka, Leonides' gyülölsége üldözé a' védtelent, mikor Neptunus' templomába szaladva, az oszlopdús porticusban kerese menedéket. Chelonis' szive marczangolva lön azon szemrehányás által, mellyel az ősz apa a' vőt illeté, hogy a' királyi bíbort elrabolá tőle és koldus ruhában üzé ki országából.

Chelonis szerető feleség volt, férje' sorsa iránt hogy lehetett volna közönyös? Megmutatá, hogy szintolly nemeslelkű nő, mint leány vala, 's hogy csak az egyiknek szerencsétlensége vonta el a' másik' szerelme elől. A' gyöngébbik kapta meg teljes részvételét. Ő, ki atyját a' száműzés' iszonyaiba követé, ki őt védé 's helyette a' sors' csapásait és viharait eltűré, — ez most szerencsétlen férjét ragadá meg és vigasztalá. Így lepé meg őt az apa, midőn a' vőt szemrehányásokkal terhelé. Minden jelenlevők könnyekben úsztak, egész Sparta csodálá Chelonis' erényét és lelki szilárdságát. Hanyagúl és elszórtan hullottak holló fürtei a' gyász ruhákra, mellyek a' fiatal termetet még szebben emelék ki. A' zordon öltözetre mutatott és szóla:

„Nem Kleombrotost gyászolva öltém föl e' gyászruhát, atyám, akkor vevém magamra ezt, midőn neked kelle Spárta' áldott mezejéről szaladnod. Mire határozzam magamat? Most, midőn te uralkodol Spartában, továbbra is bizonytalan nyomorban éljek, vagy királyi pompával ékesítve, veszedelemben hagyjam és ezer bajtól fenyegetve azon férfiút, kit te és szerelmem férjül adának ifjuságomban? Ha ő, ha gyermekeid' szeretete meg nem tud engesztelni, ő magát büntetendi, mert még halála előtt meghaland neje, ki öt mindenek fölött szereti. Ekképen éljek? szemeimet folnyissam Spárta' nemes asszonyai előtt, ki nem tudám sem az atya', sem a' férj' szivét bocsánatra birni? nyomorú mint leány, nyomorú mint hitves, az enyéimtől örökre megvetve!"

Így szólt a' nemes asszony és könyüs arczait Kleombrotos képéhez nyomá. Leonides parancsolá Kleombrotosnak, hagyja el Spártát, leányának pedig, hogy maradjon 's atyját el ne hagyja, miután könyörgéseinek engedve, férjét az élettel megajándékozá. De Chelonis spártai nő vala 's nemes lelkületét semmi nem vala képes meghajtani. Egyik gyermekét Kleombrotos' karjaiba adá, a' másikat magáéira vevé 's a' templom' kölépcsőin imáját végezve megcsókolá az oltárt, és férjét a' számüzetésbe kisérte.

Egészen boldogtalan volt-e Kleombrotos? Nem, mert volt neje, ki szereté, 's annyira szereté, hogy ha szive hiú hirvágygyal és uralkodni kivánással nem telt volna be, az illy asszonynyali egybeköttetés sokkal nagyobb boldogságot szerzett volna neki, mint a' királyi méltóság! — —

A' nemes nő legszebb ajándéka istennek, 's az erény jobban mint általa nem ábrázolható. A' nemes nő' hatalma ártatlanság, szivesség- és elfogulatlanságon alapúl; szerelem, szelidség és hűség által köt le, 's viszonzás és maga általadása által jutalmaz. A' nő' becse fölülmulhatlan kincs! —*jd*—

Magyar játékszini krónika.

Febr. 14. Báthori Mária. Szomorújáték 5 felvonásban Dugonics Andrástól. *Kőszeghy*, mint vendég, István' szerepében.

Febr. 15. Beatrice di Tenda vagy az ursinói kastély. Nagy opera 2 felv. Irta Romani, muzsikáját Bellini. Ford. Jakab István.

Febr. 16. Griseldis. Drámai költemény 5 felv. Halm Fridriktől, ford. Fáncsy, a' magy. academia' költs.

Febr. 17. Falusi egyszerüség. Vigjáték 4 felvonásban. Töpfer ut. Nagy Ign. a' m. t. t. költs.

Jövő pénteken, febr. 21. Kovácsné' javára bérszűnetben először adatik: Mis Baba vagy a' Caspium-tenger-melléki mátka. Bohózat, dalokkal, tánczczal 2 felv. Kotzebue után színre alkalmazá Balog István, muzsikáját szerzette Thern.

Szinházi bálhirdetmény. — A' külföldi színházakban adatni szokott úgy nevezett operabálok, köztudomás szerint és legérdekesebbek levén, 's a' közönség által mindenkor élénk részvéttel fogadtatván: az alább irt választottság akként van meggyőződve, hogy a' külföldön divatozó ezen szokásnak honosításával a' nagyérdemü közönség' egyik korszerü kivánatát fogja teljesitni. E' nézethől, az e' czélra igen alkalmas magyar színházban folyó febr.' 29.'s jövő martius' 2án illy nemü tánczvigalmat rendelt tartatni; biztosan reménylve, hogy a' mit egy részről a' nálunk eddigelé egészen újnemü e' vigalom által a' nagy érdemü közönségnek minden tekintetben érdekes estimulatságra nyujtand alkalmat; úgy más részről e' vállalatára annál nagyobb részvétben részesülend, minthogy a' színház' kicsinositására, czélszerü kipadoltatására, viaszszal leendő beeresztetésére, valamint a' vendégek' mindennemü kényelmére is a' legnagyobb gond fog fordittatni. Melly ebbeli vállalatról a' nagyérdemü közönség jelenleg előlegesen azon kijelentéssel tudósittatik: hogy a' bemeneti árról 's a' tánczvigalmat érdeklő egyéb körülményekről annak idejében külön hirdetmény fog kibocsáttatni. Költ Pesten, 1840-ki febr. 10-én

A' részvény-társasági választottság.

Egyveleg.

Az clutasitott orvos. Egy londoni szegény irnok' felesége nagyon megbetegedett. Orvost hivata, de ez a' szobában körülnézvén, azt látszék észrevenni, hogy az nem ollyan hely, hol fizetés várna rá. El akart távozni, de az irnok megnyugtatá őt e' szavakkal: Van öt font sterlingem; mellyet megkap ön, ha nőmet meggyógyitja vagy megöli. Az orvos rendelményt ir. A' nő meghalt, az orvos jutalmát kéré. ‚Hm! felel az irnok — megggyógyitá ön nőmet?' — „Nem, de ..." — ‚Tehát megölé?' — „Mentsen isten!" — ‚Tehát mit akar tőlem? folytatá az irnok, én oda igérém az öt fontot, ha nőmet meggyógyitja vagy öli ön, de ez egyik sem történt meg, tehát pénzemet megtartom.'

Férfiui 's asszonyi becsületesség. Újabb statisticai adatokból világos, hogy ámbár a' nő cselédség' száma Angliában sokkal nagyobb a' férfiakénál, ezek közöl még is háromannyi vádoltatik lopással, mint amazok közöl. —*jd*—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 23. 1840.** **16. szám.**

Tartalom: Eszmék a' jogphilosophiához (*Fogarasi*). — A' szavalatról. Vége (*Briedl Fidél*). — Árpád (*Nagy Imre*). — A' szőke hajfürtök (—*r*—). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (—*jd*—).

Eszmék a' jogphilosophiához.

I.

Az embernek mint embernek (jogi tekintetben) vagy személynek vannak olly jogai, mellyek nélkül ember vagy személy nem lehet.

Tehát ezektől öt senki meg nem foszthatja, még maga sem foszthatja meg magát, különben megszűnnék ember vagy személy lenni.

Épen ezért nevezzük ezeket ös, velünk született, általános, elidegeníthetlen jogoknak.

De vannak más jogok is, mellyek nélkül az ember, ember vagy személy marad.

Tehát ezeket viszonti föltételek alatt le lehet kötni, vagy magának másoktól meg lehet szerezni.

Ezek szerzett vagy szerződési vagy föltételes jogok.

II.

Mellyek az ösjogok, föntebbi elveinkből könnyű kitalálni. — Legelsőben is

Élet nélkül az ember élettelen anyag 's élettelen szellem volna, tehát nem volna ember. És így legelső az **életjog.**

Az élet pedig kétfele az emberben, u. m. anyagi és szellemi.

Az élet, különösen az anyagi élet maga magában nem áll fönn, hanem ezt nekünk kell fönntartani, tehát jogunk van minden (szabad) eszközöket használni külső munkásságunkban az élet' fönntartására. Ezt nevezzük életfönntartási jognak, v. **külső szabadságnak.**

Az anyagi életre mulhatlanúl megkivántatók az anyagi javak, u. m. étel, ital, ruházat, hajlék; ezeknek megszerezhetését és birhatását nevezzük **tulajdon jognak.**

A' szellemi életre mulhatlanúl megkivántatik az igaznak, szépnek 's jónak ismérete, vagy az erre törekvés, tehát a' gondolkodás, vagy sajtó-, hit- és szólás-szabadság, szóval: **belső szabadság.**

A' szellemi társas élet' lényegét teszi a' jó hírnév vagy becsület. Tehát a' **becsület jog** is ősjogunk.

A' mennyiben pedig akár szellemi akár anyagi erönk 's tehetségünk egy részével, szerződésnél fogva mások' számára rendelkezhetünk, e' **szerződések' kötése 's megtartásának joga.**

Mind ezen jogokat valamint nekünk másokban elismerni kell, úgy viszont másoknak is mi bennünk. Ez **egyenlőségi jog.**

'S a' ki nem akarná elismerni, arra kényszeríttethetik. Ez a' kényszerítési jog.

Tehát röviden az ős jogok ezek:

I. Anyagi- és szellemiek egyszersmind:

1. Életjog.

2. Szerződés' kötésének 's megtartásának joga.

3. Egyenlőségi jog.

4. Kényszerítési jog.

II. Különösen anyagiak:

1. Külső szabadság (életfönntartása).

2. Tulajdon- vagy birtokjog.

III. Különösen szellemiek

1. Belső szabadság (szólás-, sajtó- és hitszabadság).

2. Becsület joga.

Ezeknek biztosítása föczélja az országos életnek.

III.

Próbáljuk a' mondott jogokat vagy némellyeket közölök az életre 's valóságra közelebbről, és többképen alkalmazni.

Mindenek fölött el ne feledjük, hogy az ősjogoktól senki az embert még maga magát sem foszthatja meg; tehát azok sérthetetlenek, 's elidegeníthetlenek, de — korlátoltak. Mert az egész jogphilosophiának fő alapja, mint a' föntebbiekből tudjuk: Mindenki csak úgy létesítheti (anyagi és) szellemi boldogságát, hogy a' másokéval megférhessen.

De azt se feledjük el, hogy azon elidegeníthetlenség csak jogviszonyban áll, nem erkölcsiben, 's hogy az erkölcs fölötte áll a' jognak. A' ki embertársai' boldogításaért életét föláldozza, erkölcsileg tesz, 's ha a' fiú ellenség' fogságába veti apjáért magát, az erkölcsi kötelesség 's hála ezt nem csak meg engedi, hanem még is kívánja, stb.

IV. Az életjogról.

Mint minden ősjog, úgy ez sincs (jogilag) egy embernek sem úgy hatalmában, hogy az életét másnak eladhassa 's másra ruházhassa; sőt a' ki életemet jogtalanúl megtámadja, 's én azt máskép nem védhetem, szabad a' jogtalan megtámadót meg is ölnöm.

Ezen jogot sérti meg a' megcsonkittatás is, mert az ember' épsége csaknem egy életével. 'S véleményem szerint illyesmire sem kötelezhetné senki magát.

A' mi a' polgári társaság' jogát egyes polgárok' életére nézve illeti: úgy látszik a' polgári társaság soha sem lehet olly állapotban, — kivévén, midőn mint egyes személy, ellenség előtt áll védőinek egyedeiben — hogy egyes polgárai' életének megölésével kelljen magát védenie.

V. A' külső szabadságról.

Az életnek mind fönntartására, mind némi tökéletesbülésünkre megkivántatik a' külső szabadság, vagy testi 's lelki tehetségünknek munkásságunk' külső körében arra használása, hogy életerőnket fönntartsuk, 's általa az emberiség' végczéljához a' szellemi és anyagi összehangzó boldogsághoz a' lehetségig közeledjünk.

Ezzel ellenkezik a' rabszolgaság, vagy is a' külső szabadságnak teljes és örökös elnyomása, melly egészen jogtalan. 'S mivel mindenik ősi jog elidegeníthetlen, tehát rabszolgaság alá sem vetheti senki magát, annál kevésbbé másokat, p. o. gyermekét.

Minthogy azonban a' rabszolgaság némelly országokban historiailag még fönnáll, 's a' fönnálló törvények' megengedése mellett szerzett jogaitól senki kártalanítás vagy kiegyenlítés nélkül meg nem fosztathatik, ennek elintézése az országjoghoz tartozik. Legszebb példát adott ebben Anglia, melly a' rabszolgák' birtokosait az egész ország által kártalanította.

Nem azért kell a' külső szabadságot megadni 's elismerni, mert az emberek érdemlik, hanem, mert joguk van ahhoz. ***Fogarasi.***

(Folytattatik.)

A' szavalatról.

(Vége.)

A' szavaló' szükséges sajátságai különösen belső- 's külsőkre oszlanak, azokat lelki és szellemi, ezeket testi tehetségeknek nevezhetjük. Az elsőkhöz tartozik: a) a' tiszta értelem, átható 's finom itéleterő, jelesen kimüvelt ész, elmeél, és mélyelmüség, hogy nem csak az egyes állitások, hanem az egész elszavalandó mű' értelmét, kapcsolatát, czélját, 's characteristicai szellemét fölfoghassa, és alkalmas hang- 's mimicai nyelv által szépen, aestheticai kedvtelést szerzőleg, adhassa elé.

b) Szeszély, éles belátás, és combinatio, mert minden legkisebb változást, 's különféle-

séget fölfognia, kimondania, mimicailag kifejeznie, egyszersmind megitélnie is kell, melylyik indulat, mi fokban 's elegyedésben uralkodik itt vagy amott, minő különös hang, 's mozgalmi játékot kiván az előállitandó személy' állapotja, charactere, vagy a' tárgy' sajátsága.

c) Eleven költő- és teremtő képzerő, mellyek nélkül olly kevéssé lehet el a' szavaló, mint a' szinész 's költő; mert érdekében 's hatásaiban sokat veszt a' legszebb költemény, 's legjobb beszéd, ha a' szavaló nem képes mindent költő-erejének segedelmével mintegy közvetlenül szemlélni, elevenen érezni, 's a' teremtő képzerő' varázsai által a' szavak 's puszta nevek alá magokat a' tárgyakat helyezni, olly annyira, hogy a' változékony hang, és mozgás' játékai élénk képzeteit elég határozottan tolmácsolják a' hallgatók előtt, 's mintegy meggyőzzék őket arról, hogy a' szavaló a' tárgyat, vagy személyt, mellyet elékbe állit, valóban látja, szemléli, és hallja. Ezen élénk, 's teremtő képzerő, melly által a' szavaló képes magát a' legkülönfélébb állapotokba áttenni, mindent testesit, és jelenlit; ez adja meg a' szavalásnak az igazi tüzet 's elevenséget, melly nélkül ő egyetemesen a' szónokkal és szinészszel hidegen marad, 's hang, valamint arcz, 's mozgás-játéka inditani soha sem fog; mert ha maga nem érez, ha a' festendő indulatot és szenvedélyt ő nem fejezi ki, miként foghat ollyat másokban ébreszteni; miként fogja hallgatóban például az öröm vagy szomoruság' remegő könyűjét támasztani, 's ismét éltörleszteni? Azonban mivel a' szerfölött eleven, 's korlátlan képzerő' kicsapongásai tévutakra vezethetnek, szükséges, hogy azon az ész 's értelem uralkodjék, a' gyenge költőerőt pedig folyton olvasás, és gyakorlás által iparkodjék a' szavaló tökélesiteni, és szilárditani.

d) Érzelemteli szív, müvelt kedély, finomitott izlés, lelkesedés, 's hő előadási ösztön párosulva világ, 's emberismerettel, mellyek nélkül nem leend képes a' különféle viszonyokat, és charactereket kigondolni, annál kevésbbé czélszerűleg festeni, a' kedély helyzeteivel, 's lélek' indulatjaival együtt; legfölebb csaholni fog ő ott, hol méltósággal szólnia, nyöszörögni, hol fájdalmasan panaszkodnia, zajongni, hol szenvedélyesen magát kifejeznie kellene; és sem szerelemben, sem játszi dévajságban, vagy gunyban finomságot 's müveltséget nem mutatand ki, szóval hamis és ferde előadása által át fog esni a' caricaturába.

e) Szellemi ügyesség, lelki hajlékonyság, 's fogékonyság a' kedély 's annak bármelly érzelmeinek elfogadására; mert kinek érzelme, és szép izlése csak a' játszi 's vigra, vagy komolyra, szenvedélyes nagy 's fönségesre, vagy egyedűl az egyszerű- 's kecsesre szorítkozik, az alig méltányolhatja illőleg a' tárgyaknak egyéb aestheticai rokonságit, következendőkép szépen előadni sem tudandja azokat; ehhez járul, hogy a' szavalónak előadását helyesen rendeznie, ollykor javitnia, tökélesitnie, a' különféle állapot, nemzet, idő' szokásaihoz, viseletéhez, élet, gondolat, 's cselekvés-módjához alkalmaznia; a' lélek 's kedély' legtitkosabb állapotjait, érzelmeit, indulatit, és szenvedelmeit majd végetlen fokok, keverékök, természetök, továbbá vérmérséklet, kor, nem, rend nevelés 's tt. eff. szerint kifejeznie kell, mit szellemi ügyesség, 's lelki hajlékonyság nélkül soha nem teendhet.

f) Lélekjelenlét, eszmélet, és leleményesség, melly őt óvja, hogy előadásában fonalát ne téveszsze, sőt minden körülményt, és véletlen eltérést okosan használva, ez által tárgyának új szépséget, annak árny- 's fényoldalait helyesen kitüntetni, hallgatóit váratlanul meglepni tudja; mert soha az elevenség mellett a' kellemesről megfeledkeznie, vagy akarmelly indulatot, és szenvedelmet szerfölött fölcsigázva, szép- 's illedelem-ellenileg rajzolnia nem szabad.

g) A' lélek' teljes uralkodása a' test' 's ennek részei tagjai fölött, melly egyedűl eszközli, hogy a' szavaló mindeneket mindenkor úgy adjon elő, miként azokat előadnia kell, sem erősebben, sem gyengébben, 's ellenhangzólag. Ide tartozik végre:

h) A' hű emlékező, 's visszaemlékezőtehetség, hogy t. i. semmiről meg ne feledkezzék, mi a' tárgy' lényeges előadásához tartozik, és mindenkor gyorsan tudjon mindenekre visszaemlékezni, és figyelni.

Erkölcsi characterére legyen a' szavaló igazságszerető, őszinte, szabadlelkű, és erkölcsös, hogy czélul vett tárgyát igazán, szépen, férfiúi komolysággal, és méltósággal, őszintén 's nyiltszivűleg, távol minden gyer-

meki félelemtől 's könyelműségtől, hallgatói elé terjeszthesse, mit mint kicsapongó 's rosz characterű ember nem teendhetne. Azonban, mivel feslett életű 's erkölcstelen, rosz 's ügyetlen szónokokat, színészeket és szavalókat hallunk vagy látunk itt ott, olly kevéssé szabad e' szép müvészetet ocsárlanunk, mint a' hangászatot 's éneket, mellynek kóborló gyakorlói közt hány van, ki járatlansága mellett mindennapi kenyerét keresve az érintett müvészettel, használva azt mesterség gyanánt, a' legerkölcstelenebb 's feslettebb életű lény?

Kül vagy testi tehetségekre nézve megkivánhatnók a' szavalóban a' következendőket: hogy lenne t. i. illedelmes viseletű, deli szép növésű, jól képzett, és szilárd testű, sem szerfölött kicsiny, vagy nagy, sem erős, vagy gyenge, alkalmas akarmelly helyzetekre és mozgásokra, távol mindattól, mi nevetségre, vagy könyörületre indíthatná a' hallgatókat, vagy általan kellemetlen benyomást okozhatna. Tagjai legyenek hajlékonyak 's ügyesek, minden feszesség nélkül, különben mimicai játékai nem gerjeszthetendnek elegendő érdeket. Kifejezésteli arcza, hogy a' lélek, 's kedély' különféle állapotjait nem, fok, változás, és módosítás szerint képes legyen hatólag rajzolni; mert milly váratlan, de egyszersmind kellemetlen meglepetés volna a' hallgatókra és szemlélőkre, midőn a' szavalóban egy homeri Thersitest, vagy mozdulatlan arczu bábot kellene látniok 's hallaniok, ki semmit elevenen festeni nem képes, 's ki tán annyira elfintorgatja szavalás közt arczvonalmait, hogy midőn sirnia, mosolyogni, 's viszont, midőn mosolyognia kellene, sirni látszatnék? Szabályszerűleg kimüvelt nyelvmüszerei, hogy minden hangot, szótagot, és szavat teljesen tudjon adni; mert kinek nyelve hajlékonyatlan, szerfölött hosszú, vagy nehéz, fogai rendetlenek, 's egymástól távolesök, ajkai duzzadtak, szája hajthatlan, és orra lapos, annak kimondása tiszta, határozott, könynyen folyó, kellemes, és szép soha sem leend. Továbbá a' világos szép, és kellemetes kimondás épen olly mellőzhetlenül szükséges a' szavalónak, mint a' teljes, hajlékony, 's bájos hang és szó, melly folyton olly hatalmában álljon, hogy azt a' legnagyobb gyengédséggel vagy erővel a' hangok, 's hangmenetek' legkülönfélébb változékonyságában az előadandó indulat, lelki állapot, vagy festendő character szerint módosíthassa; az igen vékony, 's finom hang gyermekes, és sivító; a' lankadt erőnélküli; a' mély 's igen vastag ellenben sokszor hatástalan; a' makogó 's durva, vagy a' módfölött szelid is, melly magát elegendőkép ki nem öntheti, lankasztja a' hallgatókat; az igen erős pedig, átható, lármázó, és harsogó sérti a' füleket.

Végre a' szilárd testen, szép kimondáson, 's tiszta hangon kül tágos tüdőkkel, erős mellel, 's hosszú lélekzettel kell birnia a' szavalónak, hogy a' leghosszabb, és szenvedelmesebb beszédeket is ki tudja állani, 's tartani végig a' nélkül, hogy szava hajlékonyságából, vagy kellemetességéből valamit vesztene; a' mell, 's test' erősségére, és szilárdságára, valamint ennek föntartására leginkább a' folyton gyakorlatok, és diaetetica szolgál; 's kinek hang és nyelvműszerei hibásak, ki akadozva, vagy orrán át beszél, ki szava- vagy arczának fintorgatása által kellemetlenül hat hallgatóira, 's vagy nevetséget, vagy könyörületet indít, 's általan, kinek legyőzhetetlen nyelv, 's mimicai akadályokkal kell diadalmi remény nélkül küzdenie, hagyjon föl a' szavalással; ha pedig nem a' természettől, hanem az elhanyagolt gyakorlástól, 's rosz neveléstől eredtek a' fönérintett hibák, lehet azokon segíteni szorgalmas gyakorlás által Demosthenesként, ki, habár a' természettől gyenge, 's beteges testet, rövid lélekzetet, erőtlen hangot, és höbögő kimondást öröklött is, mindazonáltal szakadatlan gyakorlás által lassadan annyira eltörlé a' természet' fogyatkozásait, hogy Görögország' leghíresebb, 's az utóvilág' halhatatlan emlékezetű szónokává válnék, mint Plutarch is bizonyítja.

Volna még sok mondani valónk, ha a' szép szavalat' részeit akarnók fejtegetni, mellyekre talán egykor vissza fogunk ismét térhetni; azonban hiszszük, hogy a' mondottakból is átláthatja mindenki nagy, és fönséges czélját, becsét, 's hasonlíthatlan hasznait a' szavalatnak, 's így megújítjuk ohajtásunkat, bár kisebb nagyobb iskoláinkban egy általan e' szép müvészet' elemei, melly leginkább a' szép, jó, 's igaziránti hajlékony ifjú szív 's lélekbe, az erkölcsi tisztaság, jámborság, erény, emberi 's polgári kötelesség, őszinteség, igazság, hon- 's emberszeretet' egykor százszorosan gyümölcsözendő magvait hinti, táplálja, 's érlelésre elkészíti, közigyekezet-

tel hozattatnék be. Látnók nem sokára a' gyümölcsöket, mellyek böséges hasznaikat még a' jövendő ivadék' unokáira is árasztanák!

Briedl Fidél.

Árpád.

A' Kisfaludy társaságnál 1840-b. első jutalmat nyert balláda.

I.

Mi zaj riad, mi nép tolong
Alpár, határidon?
Tán még kevés a' csonthalom
'S tusára forr a' hon?

Lejárt a' harcz, ül a' vihar;
Zalán bujdosva fut,
Ha nyilna még az ég alatt
Egy más hazához út.

'S talán utána vándorol
Az árva néptömeg,
Jött, hogy közös bucsú-torát
E' sikon ülje meg?

Elhúlt a' szláv, vagy elfutott
Győzött a' szittya kard,
Alpár felett tábor-gyülést
Álmos' szülötte tart,

Árpád, a' hős, az óriás,
Mint bérczi pálmaszál;
Árpád, ki ott a' nép előtt
Mint egy hadisten áll.

II.

Zajonga még — 's ím néma lön
A' sátorok' hada;
Fölharsog a' nagy tábor-úr'
Vezéri szózata:

„Ti hős apák, ti hős fiak!
Kik hiven küzdtetek,
Reám egykét pillantatig,
Népem, figyeljetek.

Bujdosva, árvák, hontalan,
Honért sohajtozánk,
'S hol egykor villogott Etel,
Kiküzdve öshazánk.

Karpát miénk; 's téj, méz csorog
Karpát' szikláirúl,
Malasztos völgye' báj-ölén
Áldásözön virúl.

Hadúrra mondom! itt örök
'S nagy lészen a' magyar;
Csak oh ne! csak ne ontana
Rokonvért honfi kar.

Csak szétvonás ne rázza föl
Az átok' ostorát:
Nem bántja vész 's nem éri rom
A' béke' sátorát.

Erőre kél a' társaság
Ha népe össze forr;
Hazát, melly egység-elven áll,
Kor 's vész el nem sodor.

De hol vad párt-düh háborog
'S fajúlt visszálkodás:
Nincs ott jelen', nincs ott jövő'
Üdvére áldomás.

Ott bűn tenyész, ott tiszta vér
Kiált a' kinpadon,
Elhullnak a' jó honfiak,
Hogy sir leend a' hon.

Oh népem úgy, úgy tedd le most
Jövőd' alapkövét,
Ne rontsa párt, ne rendtörés
Hazád' gyémánt övét!

Bel-béke' napja hoz, teremt
Hazára fénytavaszt,
Fölötte béke' őreként
Törvény ül és viraszt.

Törvény', kor- és nemzetszerü
Törvény' hatása szent;
Jót őriz az, kinpadra von
Önző istentelent.

Törvényeket kell szerzenünk
Igazság' lelkivel!"
— A' párduczos vezér szavát
Tetszészaj váltja fel.

III.

Szerződtek. — És a' fejdelem
Megnyitja vér-erét;
Szerinte sorra hat vezér
Pecsétli esküjét.

A' vér csorog, 's az áldozó
Hőn lelkesülve mond:
„Haljon meg, veszszen a' gonosz,
Ki törvényt, tudva, ront.

Halál fején! ki vakmerőn
Rendet fog bontani,
Mint e' pecsétlő eskü-vér,
Úgy folyjon vére ki!"

A' hallgatót, az érezőt
Szent ihlet hatja meg;
Föl zeng az esküvők után
A' nagy nemzet tömeg.

A' nemzet' esküszózata
Dörögve, hatva száll,
Igaznak üdvös óra ez,
Rendbontónak halál.

Elzúg, miként tenger-moraj
Az összes eskü-szó,
Megáldja bajnok híveit
A' nagy hon-alkotó.

IV.

Eloszlanak. — Vezér-tüzök
Köz érdek' csillaga;
Árpád, öröm 's remény között,
Még ottan áll maga:

„Virúlj te hon, ragyogj te nép
Nagyságban ezrekig!"
Mond 's myriádok' üdviért
Buzgón imádkozik.

A' harczi hőst, a' nép-apát
Meghallgatá az ég.
Virúl a' hon, ragyogva él
A' hősi nemzedék.

És hírben áll a' puszta tér,
Hol szerződés leve,
'S a' szerződés' emlékeül
Ma is Szer a' neve. —

* * *

Szer, mint tanú-ereklye áll
Végetlen ezrekig,
Fölötte hon-történetek'
Nemtője őrködik,

'S míg csak Szer áll, míg hon leend,
Míg érez a' kebel:
A' honfi és emlékezet
Árpádról énekel. —

Nagy Imre.

A' szőke hajfürtök.

Franczia novella.

Egy öreg nagybátyám volt, kit ezelőtt két évvel veszték el, 's ki egyike volt a' szeretetre legméltóbb aggastyánoknak, kiket valaha ismertem. Nála, évei' kiséretében, nem köszöntött be ama' mogorva szeszély, melly az öregeket közönségesen félelem' 's boszú' tárgyává teszi az ifjúságnak. Nagybátyám képes vala felfogni 's kimenteni azon félrelépéseket, mikre tapasztalatlanság vihet; azért tulságig szerették is őt az ifjak és leányok. — Ő sokat látott és sokat tapasztalt, 's nem is tudott valaki több lélekkel 's kellemmel elbeszélni, mint ő. Fiatal korában igen szép volt, 's az öregség elváltoztatá ugyan vonásait, de arczalkatának bájoló kifejezéséből mit sem vett el. Mindig kaczér csinnal öltözködve, ruházatában a' directorium' és császárság' divatjainak híve maradt: megtartotta a' hajport 's idegenkedéssel szólott bizonyos öreg urak' szőke, fodorított vendéghajairól.

Minthogy kedvét elhatározottan a' művészetekben lelé, háza mindig telve vala szép és ritka tárgyakkal; ez volt egyetlen felesleges kiadása, mire magát felszabadítá, 's szobái igen becses müvekkel birtak a' festészet- és szobrászatból.

Már régen észrevettem azon izletes ritkaságok között, mellyek hálószobáját ékesíték, egy egyszerű, fekete fából, durván faragott rámában egy hosszú, szőke hajtekercset, mellynek gazdagsága olly szembetünő vala, hogy több hölgynek hajazatából látszott gyüjtve lenni. Megfoghatatlan bátortalanság akadályozott mindig, nagybátyámat e' tárgy iránt megkérdezni, melly olly igen kirítt a' szép képek közől, a' kandalló körül, hova ez is függesztve volt. Sokszor úgy tetszék nekem, hogy nagybátyám' szemeit, ha pillanatai a' legvidámabb társalgás közepett e' képre szállának, könyűk nedvesítik, hogy felleg huzódott tar homlokára, 's a' jelent vele egypár pillanatra valamelly fájdalmas emlékezet feledheté.

Valamelly komor varázs látszott e' szőke fürtök felett lebegni. Hol volt a' fej, kiéi egykor voltak? Micsoda módon választattak el attól? A' bűnbánat' könyűi' szárogatására szolgáltak-e, vagy egy szűz és szemérmes kebelnek szentségtelen pillanatok elől elrejtésére?

Midőn a' képzelet valamelly ismeretlen tünemény felett méláz, igen nagy tért bolyonghat be, a' nélkül hogy valaha czélt érjen; így merült el az én képzelőtehetségem is sejdítésekbe, mellyeket éveken át, minden nagybátyámnál tett látogatás fel felújított.

Egy nyári estén, nagybátyámmal egyedül levén, mindketten egy pamlagra ültünk, épen átellenében a' kandallónak, hol álmaimnak 's igen is phantasticai koholmányaimnak tárgya függött. Ragyogó holdfényben játszadozának a' kerti lombok' árnyékai a' fehér szobafalakon; faggatózó szellemalokoknak lehete őket tartani,

kik abban gyönyörködnek, miképen bennünk édes vagy keserű emléket varázsolnak elő.

Közepette az elszórt árnyaknak a' fekete ráma elszigetelve maradott, 's a' hold, melly teljes fényével ömleszté el a' hajfonadéknak minden egyes szalagát, fénylő sugárként tünteté elő.

E' tekintetnél önkénytelenül egy babonás félelemnek hangos kiáltására fakadtam.

‚Mi bajod, gyermekem?' kérdé nagybátyám, saját hangja is heves izgatottságot árulván el.

„Szégyenlem önnek megvallani — viszonzám én — de nézze csak ön, ha ezen hajtekercs nem hasonló-e egy szentnek sugárkoronájához?"

‚Valóban azon fej, melly e' fürtöket viselé, egy olly koronára érdemes lett volna, mondá nagybátyám, kezemet hévvel megszorítva. — Szegény Teréz!'

E' szavakban, mint öket nagybátyám ejté, egy szerencsétlen szerelemnek egész fájdalma rejlék, 's az emlékezetnek igen frisnek kelle lennie, hogy egy nyolczvan éves aggastyánra illy benyomást tehessen. Kíváncsiságom igen izgatva volt, de minél inkább érezni veltem, hogy annak elbeszélése csak fájdalmas lehetne, nagybátyám' szomorú titkának méltánylása annál inkább visszatartá kérdéseimet. Módját kerestem, e' két ellenkező érzelmet egyszerre kielégíteni, midőn nagybátyám fökele, a' kandallóhoz lépett, a' rámát levevén, ölembe tette.

‚Igen szépek ezen fürtök, nemde?' mondá ő.

„Csodálatra méltók — viszonzám — 's szépségök olly nemű, hogy alig hihetni, miképviselhetett egyetlen nőfej illy gazdag hajat."

‚Fájdalom, még is úgy van!'

„De, édes nagybátyám, az efféle hajak olly ritkák 's olly magasztaltak, hogy át nem láthatom, mint lehessen a' felett panaszra fakadnia."

‚Ez egészen egy nőnek philosophiája! — E' szépség kétségkivül magában véve nem szerencsétlenség; de itt szánakozásra méltó lett.'

„Valóban, édes nagybátyám, nem kellene felednie, hogy nőhöz szól, kik általában kíváncsiaknak tartatnak, 's hogy nagy méltalommal kell birnom, hogy tovább ne kérdezősködjem."

‚Nem is fogom elfeledni, gyermekem; tudom, mit kívánhatni az emberektől, 's elvem, azon túl soha nem menni.'

„Ha azonban e' történet' elbeszélése önnek fájdalmakat okozna, úgy e' kíváncsiságomat ezen aggály elől örömest visszaléptetem — higye el, édes bácsi!"

‚Olly fájdalom ez, édes Ídám, mellynek természetét az idő megváltoztatta; ez csak búskomoly, bár nem metsző fájdalom, melly a' szívből a' lélekbe lépett, 's melly engem csak ábrándozásra, 's nem könyekre bir. — Halljad.'

„Tudod, édes gyermekem, hogy fegyver iránti hajlandóságom, családom' ohajtásaival ellenkezett, 's én ezzel meghasonlottam. Atyám, szigorú és parancsoló gondolkozásmódjánál fogva, nem tűrheté harag nélkül, hogy tekintete félre ismertetett, 's így iránta mi keménysége is határtalan volt: megvont tőlem minden segélyt, 's házától eltilta.

Anyám, ki olly jó volt, mint az anyák közönségesen lenni szoktak, egyedül nyujta segítséget: noha pénzének megtakarított részéből egy kis évpénzt tett ki számomra, mert atyám soha sem fogta neki megengedni, hogy egy magaviseletet bármi módon ösztönözzön, mellyet ő fellázadásnak nevezett. Nem mult el hét, mellyben anyám számüzetésem' magányában meg ne látogatott volna. Közönségesen korán reggel jöve 's gyalog, hogy cselédeinek csacskaságát kikerülje 's maga hoza egy nagy zsákot, tele mindenféle csemegével számomra, mit csekély jövedelmemből sohasem vehettem volna.

Ezen anyai jóság bennem egy emlékezetet tarta fön, telve tisztelettel 's hálával, mellyet semmi sem gyengíthetett, 's én anyám' emlékét úgy szeretem, mint magát szeretém — a' legforróbb gyengédséggel.

Ügyesen titkolt alkudozások' segedelmével sikerült neki, engem P. herczeg' házához alkalmaztatni, a' mi a' világbani állásomat végkép elhatározá 's egyszersmind ohajtásimnak teljesen megfelelt. — Ámbár a' hulladékok, mik a' herczegnél nekem jutottak, az első években elég csekélyek voltak, még is fölötte könnyíték eddigi szorongásomat. Elhagyhatám a' csunya, sötét szobát, mellyet Marais külvárosban birtam, 's egy kicsi, csinos és világos szállásba költözhetém, mellyet anyám a' Krisztina-utczában a' lehetségig kényelmesen felkészittete számomra. E' városrészt azért választám lakásul, mert egy részről a' herczeg lakához közel esett, más rész-

röl a' szállások, egyedűl szegény tanulók' számára rendelve, csak kevés bért fizettek, 's mivel a' lakosok a' nemességet becsülék, melly őket számtalan jótéteményekben részeltette.

Hivatalom csak három napot foglalt el tőlem hetében, a' többi idő egészen enyém volt, 's tetszésem szerint használhatám. Semmi családi kötelességhez csatolva, ura óráimnak 's napjaimnak, a' házi életnek semmi kényszere alá nem vetve, gyakran egyedűl voltam 's foglalatosság nélkűl. — Atyám' barátjait nem volt szabad vagy nem lehetett látogatnom 's így hiányában valék azon társas kölcsönczserének, melly az élet' egyhangúságát félbeszakasztja, 's az órákat kitölti, a' nélkűl, hogy azokat egészen követelné magának. A' tudomány, a' tanulás segédforrás, fogjátok mondani; igaz: az a' legjobb eszköz az unalom ellen, de, ha az ember sem a' rokonok' buzdítása, sem valamelly más dicséret által nem ösztönöztetik, ha tudja, hogy a' munka, bármelly jó legyen is az, sem egy atyának lelkiösmeretes tetszését sem egy anyának nyájas pillantását meg nem nyeri, akkor a' tanulmánynak huszonnégy éves korunkban kevés vonszó ereje van ránk nézve. Jóformán lenge jellemű valék, 's ha két óráig forgattam valamelly történetirást, vagy egy darabot gyakorlottam hegedűn, mellyért a' legkisebb tetszést sem arattam, Tacitust és vonómat félre vetém 's búslakodtam, egy szenvedélytelen-'s gondtalan életnek ürességét találván szivemben.

Körülöttem, mint már mondám, tanulók laktak, az embereknek olly osztálya, melly életét, mint kiki tudja, két igen különböző dolog között osztja meg, — munka és szerelem között.

Midőn tisztem vasárnap nem tarta a' herczegnél, 's ez gyakran megesett, többnyire az egész napot ablakomnál töltöttem 's nem nézhettem irigy szem nélkűl ama' szerencsés párokat, tanulók- és varrólányokból, kik nevetközve 's vidámon költözének ki, magokat tánczczal, vagy a' szabadon mulatandók. Oh melly gyakran, midőn e' fiatal lányok' nevető 's viruló arczait láttam, melly gyakran érzettem, visszatekintve szobám' csendes magányába, hol a' bútorok részaránnyosan valának elrendelve 's az ajtó soha sem nyilt meg egy szeretett tárgynak, szemeimet könnyűkkel eltelni, 's kezemet egy más kéznek viszonzó nyomását keresni!

Egy szép nyári estén, midőn inkább mint valaha e' lágy búskomoly hangulasban valék, mellyet tovább el nem viselhettem, kimenék, hogy ifjonti képzelmeimnek tárgyat keressek, ha nem is boldogságra, legalább szórakozásra. Lassan léptem végig utczámon, fejemet lesütve, és kevésbbé álmadozásokba, mint gondolatokba merülve, midőn egy kellemes szózat, epedő éneket zengve, figyelmessé tön a' hangok' honnan jöttére. Egy kis nyitott ablakon át földszint, zöld lombozattól körözve, 's virágedényekkel megrakva, egy fiatal leánykát pillanték meg, melly mintegy tizenhat évet számlálhata. A' szoba' közepén állott; rendkivűl halvány arcza 's nagy, kék szemei, mellyek epedőleg valának az ablak felé irányozva, a' virágoktól életet és vidorságot látszottak kölcsönözni akarni, mi ifjúságának hiányzék. Szőke, csaknem felülmulhatatlan szépségű hajszálai feloldva voltak, 's ezer kellemes fürtökben hullának egész a' földre; fehér ujjaival folyvást keresztül simogaa rajtok, mintha a' főt egy alkalmatlan tehertől megszabadítani akarná.

Én e' tekintet által, mint valamelly tüneménytől elragadtatva állottam! midőn Teréz — mert kitalálod, hogy ő volt — enyem megpillanta, halvány arczát harag' és szemérem' gerjedelme élénkité 's szinezé meg, azután kiszaladt a' szobából, gyönyörteljes haját maga után lebegtetve, melly a' leáll ozó nap' végső sugaraiban mint valamelly bibor és arany köpönyeg tündöklött.

Nem tudom, meddig állottam mozdulatlanul az ablaknál, egészen elmélyedve egy tárgy' vizsgálatába, melly még mindig szemeim előtt látszott lebegni. Végre fölérzettem e' neméből az álomkórnak 's kérdezém magamat, valljon nem álomkép kápráztatott-e. — Nem érzettem rosz kedvet, nem vágyat már szórakozásra, sőt inkább csendet és magányt ohajték 's egész más lélekhangulatban tértem haza, mint kimentem volt. Egy óra elégséges vala, gondolataim' sivatagát, szivem' ürét kitölteni. Mind ezt egy fiatal leánynak egyetlen pillantata tevé. —r—

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Febr. 18. Bérszünetben: Borgia Lucretia. Nagy opera 3 felv. Irta Bidera Jan. Em. Fordította olaszból Jakab István. Muzsikáját szerzette Donizetti. Reichel mint vendég Alfonso' szerepében.

Febr. 19. Először: Elmellőzés. Szinjáték 4 felv. Töpfer után fordította Lukács Lajos, a' m. academia' költségén.

Febr. 20. Borgia. Reichel mint vendég Alfonso' szerepében.

Egyveleg.

Fényképek. — Arago a' párisi academiával azon módositást közlé, mellyet Daguerre képcsinálásainál gyakorlatba vett. — Eddigelé az egymásutáni szükséges munkálatok között, hogy a' képet lehessen venni, az érczlap' elkészitése ibolyóval (iodium) volt a' leghoszadalmasb és unalmasabb. Várakozni kellett, mig az ibolyóból kifejlett gőzek, elég mennyiségben rakódtak le a' lapra, hogy neki szép aranysárga szint adjanak, melly a' szükséges elégültségi fokot mutatá. — Jelenleg a' munkálat két percz alatt megtörténik; a' természetes ibolyót kipótolván ibolyógőzekkel terhelt lappal, melly amannak ellenébe tétetik, mintegy 6 vonalnyira tőle, bezárandó szekrényben; két percz mulva kellő szint vön magára az ezüst. —jd—

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, februarius' 27. 1840.** **17. szám.**

Tartalom: Népegység Magyarországban (*Ifjú*). — Árpád (*Szilágyi István*). — A' szőke hajfürtök (—*r*—). — Magyar játékszini krónika. —

Népegység Magyarországban.

Nemzet vagyunk-e mi, kik a' Kárpátok' ormait, kik téres lapályait lakjuk rohanó folyóknak? Nemzet, de mellynek jelen története még nem kielégítő, mellynek szerepe hideg szemlélet, csendes hallgatás. Nemzet, mellyet a' nagy világ alig ismer, 's többnyire részvétlenül tekint. — De öröm áraszsza el kebleteket! minden mentve van. — A' nemzet érzi alanti helyzetét, sok ezer szív rejt forró vágyakat a' kiemelkedésre, sok képzemény és gondolat csügg, sok ajak rebeg és sok kéz mozog, cselekszik, a' honnak boldogabb jövőjeért. Bizonyára, midőn a' sors e' nemzettől annyit megtagadott, hogy mindent kipótoljon, mélyen szivébe lehellé a' hon- 's szabadságszeretetet. Mutasson nekem bár ki több nemes elszánást, több tiszta áldozatot polgártársai' érdekében, mint a' csak alig letünt évtizedben e' nemzet; ha nem így volna ez, akkor kioltva minden reményt, egy nemzet' enyészetét előre kellene gyászolnunk; de e' nemzetnek enyészni nem szabad 's e' hazának nagynak 's boldognak kell lennie. Azon eszközök között, mellyek e' nagy, nemzeti létünk' egyetlen czéljára már fölfedeztettek, álljon ez is: **népegység.** E' sorok nem oda irányozvák, hogy a' népegységnek hatalmas befolyása hozassék napfényre, az tagadhatás és kétségek' körén kivül esik, ezek csak egyszerű fejtegetését foglalandják magokban annak, mi által érhető el a' népegység általánosan, és különösen hazánk' különböző ajkú népei mi által egyesíthetők.

Uraim, szabad-e a' figyelmet komolyabban kikérnünk, szabad-e szózatunkra viszhangot reménylenünk a' Kárpátok' bérczeiről, a' Száva' és Dráva' partiról?

Midőn isten boldoggá akará tenni emberi teremtményét, szivébe egy szent érzelmet, **szeretetet,** olta. Van-e ember, kinek boldogsága' néhány boldog perczei nem nő, barát, hon, szabadság-szeretetből származtak?

A' szeretetnek ezen nemei részint a' teremtés' első pillanatától, részint a' mondák' 's hagyományok' homályos korából veszik eredetöket. Vannak még az ős idők' történetlapjain az emberszeretetnek is némi nyomai, de gyengék, csekélyek ezek, 's nagyobb részt

az önzés' homálya által árnyékoltatnak. Jött végre a' keresztény vallás szelíd szellemével, 's egy úr' fő szabálya: szeresd embertársadat, felkölti a' szendergő érzelmet; ez üdvös tannak szent szavára lelkesülve ezrek lépnek elő, készek életáldozatra, 's minden szenvedésre; utánok százezrek nyomulnak elő, 's ezeket milliók követik a' szent vallás' hevétől hasonlóan áthatottak, lángolók. De ekkor még az emberek ez üdvös szabálylyal egészen tisztában nem valának. Századok folynak le, 's egyfelül koldulások, betegek, utazók, elaggottak' felsegélésére, hadi foglyok' kiváltására látunk társulatokat, intézeteket keletkezni, másfelül népeket látunk egymás' ellenében puszta gyűlölet, hóditás, elnyomás, hatalom-terjesztés' igaztalan vágyaitól inditva véres csatákat harczolni, egyfelül gőgös urat, másfelül ezer, földön csúszó, rabszolgát, ezeknek életét vagyonát kezében amannak; látjuk a' hatalmat olly kezekben, mellyekre azt hivatásuk legkevésbbé sem birá — 's a' büntetések' borzalmas nemeit. Nem ismerék még ekkor egész terjedelmében az emberszeretet' szent szent szabályát. Jövének mások, láttak sok boldogtalant, kevés boldogot, hallgatának a' kebel' néma sugallatira, 's mondák: a' szeretet nem üres hang, de érzelem *tiszta kivánatokkal*, mellyeknek tettel, cselekvéssel felelhetni meg — szeretni embertársainkat annyi, mint boldogságukat akarni, nem gátlani természeti czéljukban, de megadva mind azt, mi által az megközelithető; megadva jogaikat, elősegélni őket, és fölemelék szavokat a' régi jogtalan állapotok' természetelleni viszonyok ellen 's az embernek a' magas tetőn 's a' sötét mélységben állónak, a' hatalmasnak és gyöngének, urnak 's rabszolgának egymáshozi közeledést hirdetének. Szavuk nem enyészék el nyomtalan; a' világ' minden részéből jövének viszhangok 's világszózattá vált, hatalmassá, ellenállhatlanná. Ki eredményeit nem ismer, annak a' múlt század homályos éj, mellyben semmit nem lát, 's korunk puszta sivatag, mellyben semmit nem hall. Ezóta él az érzelem, melly tisztán 's menten az önzés és haszonvágy' legkisebb árnyéklatától embert embertársához vonz, legyen az fehér mint hó, vagy fekete, mint csillagtalan éj; ez a' vonzalom, melly az ember' erejének új táplálatot, nemesb munkásságának új tért 's neme' boldogságának új kútfőt nyita meg — ez, mellyet emberiség-szeretetnek nevezünk.

Ime az emberiség-szeretet, mint első kötelék, melly a' hazánkat lakó népet egygyé fűzze — ime a' népegység' első eszköze.

Ha valónk ezen kis részre elég tágas, hogy az egész emberi nem' szeretete tulajdona lehet, mennyivel nem inkább annak azon kis osztálya, mellynek közvetlen tagjai vagyunk; ha az egész világot átölelhetjük szeretetünkkel, mennyivel inkább annak azon kis töredékét, mellyet hazánknak nevezünk. De a' honszeretet' alapját inkább másutt, mint ez eszmében kell keresni, önálló az és független, erősebb amannál és határozottabb; eredetkora az ős idők, hol az emberi emlék sejdítésekben oszlik fel, lakja a' jégtengerek 's homoksivatagok, a' havasok és sík térek, a' Ganges 's az Amazon, Szajna és Themse' partjaik; nincs a' földnek olly zugа, hol az ember ezt nem ismerné. Ez azon tiszta, örökké éber érzelem, melly a' függetlenség' magas öntudatát éleszti, gondosan viraszt a' hon' határain, véres csatákat harczol érettök 's míg hódító tapodja, nyugalomra nem vonul — ez, melly kiolthatlan vágyakat táplál a' kebelben megóni a' hazát belhanyatlás és sülyedéstől, előre vinni azt 's nevéhez naponta új új fénysugárt tűzni. Ez érzelem az, melly a' hon' sorsán csüggve, majd öröm, kéj 's elragadtatásba, majd epesztő aggodalmakba vagy égető fájdalmakba megy által. Hol nemzet, mellynek egyik vagy másik ezek közől sorsúl nem jutott?

Midőn az angol a' tengerhullámra tekint, látva az ezer meg ezer vitorlát, az azoknak parancsolót, — vagy a' franczia, onnét, hol világhirű polgártársainak hamvai nyugszanak, a' Pantheon' kúpjáról, a' messze terjedő Párisra lenéz, lehetetlen, hogy örömtől ne égjen arcza, keble ne dagadjon. — Ez érzelem az, mellyet a' hon' határain kivül honvágynak nevezünk. Ne kérdjük, millyek fájdalmai, ha ki nem elégithető? Sok kebel szünt meg miattok dobogni!

Illyen ez érzelem, erős és szelíd; fájdalmaiban mint örömeiben édes, és nagyszerű: keblét előle elzárni senkinek nem szabad.

Szeressük mi is e' hazát, mellyet hogy mi békével birunk, honszerető szívek ontának

vért; szeressük, hogy unokáinkat birtokukba csonkítlanúl szállítsuk át; szeressük e' hazát, mellynek nevét egykor Nápoly-, Bécs-, Prága' falai közt kivívott győzelmek sugárzák körül. Nálunk az érzelemmel annak százados története függ össze. Szeressük e' hazát: jóléte, nagysága' 's dicsőségével min javunk, nagyságunk 's dicsőségünk van összekötve; jövőnk' mosolygó képét ez tükrözi vissza. Mi nem ismerjük az örömet, a' kéjt, mellyet a' hon' magasztaltatása szül annak fiában, de ha szabad azon fájdalmakból következtetni, mellyet hazánk' lenézetésekor lehetetlen nem tapasztalnunk, nagyoknak kell lenni azoknak. Szeressük e' szép hazát, ki fogja szeretni azt, ha nem fiai, kiket szült, nevelt és táplál? Ki eszével bejárja a' csillagos eget és behat a' természet' elemeibe, vagy ha mások' gondolatit 's tapasztalatit csak néma jegyekből is értheti, ki szivét minden jó és igaz' elfogadására kiképezve érezi, ki az élet' sokféle kéjelmeivel él, vagy ha szorgalmának csak szigoru gyümölcseit is békésen költheti el, ne felejtkezzék, hogy mind ezek a' hazának adományai — mi lett volna mindenikünk magára hagyatva, mi lett volna a' haza' együttmunkálata nélkül? — valóban az ezerféle jótéteményekért, bár mi hangokra nyilnak ajkaink, meleg hazaszeretettel tartozunk.

Ime a' második kötelék, melly a' tíz milliónyi népet egygyé fűzze, íme új eszköze a' népegységnek.

Azonban, mi ezeknél inkább szülhet népegységet, az az alkotmányos szabadság. A' kebelben él a' boldogság' vágya, ki a' szabadság-szeretetet nem foghatja meg, az vizsgálja meg azon vágyat egész terjedelmében; ám hogy boldogságunkat megközelíthessük, nem mulhatlan föltétel-e, hogy személyünk, vagyonunk a' legnagyobb biztosság' és sérthetlenség' paizsa alá helyeztessenek? ez a' szabadság' eszméje, ki ezt kiirtani akarná, az oltsa ki előbb az emberi kebelből azon hatalmas vágyat. Ez alkotmányos szabadság mindenki' polgári létének bizonyos részét teszi, teméntelen küzdés szerzi meg 's örökös virasztás tartja fen, csoda hát, ha birtokosa azt mint legfőbb kincset tekinti? — E' kincsnek birtoka bizonyos magas érzelmet éleszt a' kebelben 's az embernek egész méltóságát tükrözi vissza, útat nyit a' társasági czélok iránt érdekelve lenni 's azokat előmozdíthatni; hol ez út legtöbb embernek áll nyitva, hol a' társasági czélokat legtöbben mozdíthatják elő, ott azok leghamarább éretnek el. — Van nemzetünknek egy része, melly a' polgári alkotmány' jótéteményeit a' többinél nagyobb mértékben élvezi — és valóban kiirthatlanul van annak szeretete kebelében gyökerezve; történetének alig van lapja, mellyen nyilatkozása annak törölhetlen betükkel feljegyezve nem volna. Sok szép van e' nemzetnek jellemében, de mi nevét legfényesebben sugározza körül, az, hogy érezve a' szabadságnak édes eredményeit, azt polgártársaira is kiterjeszteni törekszik; milliók fogják később öröm-könyek közt olvasni a' lapokat, hol a' törekvés' sokféle fájdalmai, küzdései feljegyezve lesznek, 's áldani fogják a' jó fejedelmet 's mind azokat, kik a' munkában, nem ismerve mást, mint az elismerés' szigorú jutalmát, részt vettenek, és e' milliók szeretendik az alkotmányt, mint éltöket; és e' szeretet leend a' hatalmas érdek, melly elválhatlanul forrasztand polgárt polgártársához, lakjék bár az örök hófedte Lomnitz' tövénél, vagy ott, hol Tokaj' hegyei kékellenek, lakjék a' Vág- vagy Maros-, a' Dráva- vagy Tisza' partjain. — Bár éjszakról vagy délről halljon rokon érthető hangokat a' keblében lángoló szabadságszeretet 's az alkotmány' mosolygó képe azok felé vonandja, kikkel ugyanannak ezerféle gyümölcseit elvezi. Ez leend azon népegység, melly ellenére bár mennyi akadályoknak, jólétünket, nagyságunkat és dicsőségünket kivívni fogja.

Van a' népegységnek még egy eszköze, 's ez a' nyelv. Tagadhatlan, hogy az ország' kormányzata, a' köz ügyek' igazgatása egy nyelvet kiván meg. Tagadhatlan, ha müveltség, értelmi kifejlettség, szüleményei eszme 's gondolatcserének, közlésnek; e' cserét 's közlést semmi úgy nem segéli elő, mintha az egy nyelv által történik, hasonlóan mint adás-vevés, jószágcsere, egy eszközt, érczet, tevének elkerülhetlenné. Tagadhatlan, melegebb sympathiát érezünk az iránt, kit gondolataink-, eszméink' felfogására képesnek tudunk, kiről tudjuk, hogy fájdalmainkat, örömeinket megérteni, 's így osztani fogja. Igaz

továbbá, hogy két hasonló érzelem 's elvvel biró, ha köztök a' nyelv, mellyen érthessék egymást, hiányzik, háborítlan viszonyban állhatnak egymással, de cselekvésre 's tettre soha szövetkezni nem fognak, 's egyesített erők helyett magányos erőkre leendnek szorítva. — 'S ha még is valamelly tettet akarnának kivinni, egy harmadikra leend szükségök, ki tudatlanságból elég okos lesz hasznot magának húzni. Sokszor ez ötletek jövének eszembe: a' nyelv nem egyéb, mint műszere gondolatoknak 's érzelmeknek, mit nyom pedig akár egy akár más nyelven fejeztessenek ki, csak hon 's alkotmány-szeretetet tárgyazzanak! Ez ötletek arra akarának tántorítani, hogy a' nyelvegységet ne tekintsem szükségesnek, és boldoglétet, nagyságot nyelvegység nélkül is elérhetőnek véljek. De midőn meggondolám, hogy a' hon' felvirágzása nem csupán érzelmeket, sőt inkább közös cselekvést, munkálatot, feltételez, 's meggondolám, mennyi erő vész el, ha e' cselekvésre, munkásságra nincs meg a' lehető legnagyobb egyesülés, azon elvbeli meggyőződésre jutottam, boldog a' nemzet, melly hont 's szabadságot szeret, de boldog, ha ezen szent érzés által egygyé forrasztva azt egy nyelven fejezheti ki. Máskor azt gondolám, vegyek a' vallástól hasonlatosságot, miként valósíthatók társasági czélok vallás- úgy nyelv különféleség mellett is. — Igaz, vallás befolyást gyakorolhat a' statusra, a' mennyiben az emberi kebelben az erkölcsiség' szelíd szabályait táplálja, sőt ezeket a' cselekvésre is átviszi — de végczélja, fölül e' nyomorúlt föld' határain a' sirontúli boldogság, midőn még is földi czéljaink vannak, mellyek felé természetünk ösztönöz, ezeknek megközelítését a' polgári társaság vállalá feladatául — felebb pedig a' nyelvet épen e' szempontokból tekintők 's elvűl fogadók polgári munkásságunk' tökélyessége miatt a' nyelvegységet.

Mind ezekből kiviláglik, hogy az ország egyszerűbb, könnyebb, helyesb kormányzata a' közügyek' intézésébeni részvét — a' politicai jogok' e' legfőbbike — mulhatlan föltételezik a' nyelvegységet; de szükség az: hogy a' részvétlenség vagy hidegség, mellyet a' nemérthetés szül, a' legmelegebb sympathiába, vonzalomba menjen át, szükség, hogy a' falak, mellyeket nyelvtöbbség köztünk ugyan azon hon' gyermekei közt von, omoljanak, 's mi, alkotmány 's honszeretet által egygyé olvadottak — e' szép egységet tevők, nyelvegységet mulhatlan megkivánók által nemzeti czéljainkra fordíthassuk, hogy boldogok 's nagyok lehessünk.

Uraim! e' nyelv hazánkban más mint a' magyar nyelv nem lehet. Magyarország e' haza onnan a' Tátra' bérczeitől le egész a' Száva-partokig, és Orsováig; Magyarország e' haza ezer hűs csermelyével 's széles nagy folyamaival, mellyeken terhelt hajóink fel alá úsznak; kisded szelíd völgyeivel, mellyeken ibolyát 's ezer apró virágot szedünk, téres lapályaival, mellyeken dús kalászok rengenek; árnyas ligeteivel, hol a' szép tavaszt fülmile zengi át, 's rengeteg erdőivel, hol kürt riadoz, vagy fejsze recseg. Magyarország e' haza nagy bérczeivel, mellyek' mély ölében gazdagon fogamszik az ércz, és kisebb hegy 's halmaival, mellyek dúsan termik az életadó nedvet. Ennyi áldásaival, ennyi kellem- 's bájaival hazánk magyar. Magyar az alkotmány municipális rendszerének mindenikünkre kiterjedő kedvezéseivel, ezer viharnak daczoló erejével 's egy szebb jövendőt igérő bájaival. Magyar nyelv váltja fel törvényhozásban, országkormányzatban, az elhaló latint. 'S valóban, e' nyelv szép, hangzata kellemes, menetele könnyű, alakításaiban, képzéseiben engedékeny, összetételeiben gazdag, belalkotmányával sajátságos, keleteredetisége által önálló — gyöngéd, ha tetszik, mint lant' zengeménye, vagy haragos és erős, mint villám' dörgése — 's mind ezekben, de főleg eredetiségében nics-e valami bájos, melly az utánzások' e' szintelen korában édes vonzalommal hatna reánk? Van e' nyelvnek egy ifju, szépen fejlő literaturája, mellyen a' nemzeti érdekek meghányatnak 's melly már is gyönyörű éleményeket nyujt észnek és szivnek; e' nyelvet tudnunk kell, hogy nemzetté váljunk, azzá, mellynek nevét viseljük. — Vannak még más okok is, mellyeket egy jobb jövendőn andalogva igen könnyen kitalálhatunk.

Szükség-e azokat, kikre e' nyelv, mint örökség szálla át, kérdeni, szeretik-e azt? Nem egy-e a' kérdés evvel: szeretitek-e nemzeti léteteket, ohatjátok-e azt jövőre is temén-

telen befolyástól szűzen 's tisztán megóvni? — A' nyelv sajátságos, becse önálló, visszataszít minden idegen elemet, ön ereje által él, ön ereje által virágzik 's nem illyen-e a' nemzetiség, mellyet képvisel, mellynek alapja; 's attól, ki nemzetiségét ennyire biztosítva, önállólag kifejlődve, erősödve, virágozva lát, kérdhetjük-e attól, hogy e' nyelvet szereti? Valóban nekünk kétszeres kötelességünk e' nyelvet szeretni, müvelni 's terjeszteni; a' tulnyomóságot, mellyet hazánkban már kivíva, nevelni, literaturánkat még érdekesbbé tenni, hogy azt honunkban mindenki ismerni ohajtsa, termeszteni e' nyelvet szelíden és barátilag az erőszak' legkisebb színe nélkül. Hozzuk azt be elemi iskoláinkba, nevelő intézeteinkbe; pártoljuk a' magyar játékszineket, — 's ne csak a' pestit, de többeket a' honban — emeljük minden egyesület, társulat' hivatalos nyelvévé, tanuljuk azt, hogy gondolatainkat, eszméinket alkalmasan kifejezhessük rajta, ügyekezzünk társasági nyelvvé tenni — privát körökbe hozzuk be; e' tekintetben mindenkinek megadaték a' hatás, e' kötelesség alól senki sem mentetik föl; ügyekezzünk pedig legfőkép kereskedési nyelvvé emelni, mit kereskedési összmüvészeti intézet, nemzeti bank fognak eszközölni.

Nézzünk még egyszer a' felvett tárgyra vissza. Az annyira szükséges népegység, mint mindenütt, úgy hazánkban is az emberiség, haza, szabadság' szeretetén 's a' nyelvegységen alapul. E' négy eszköz' együttmunkálata lényesen megkivántatik a' népegységre. Valamint egyik közölök képtelen népegységet alkotni, úgy hiánya bár mellyiknek, tökéletlenné, hiányossá teszi az egészet. Ezekből világos a' nyelv' viszonya is. Népegység nyelv nélkül soha nem kiegészített, nemzeti czélokra soha nem tökéletesen alkalmas. Népegység egyedül nyelvre építve, hiú 's nemzeti czélokra hatástalan. És ezekből megmagyarázható azon törekvés is, melly honi szláv népünk' egy részében muatkozni kezd, 's melly csupán nyelvbeli sympathián épül 's feledését foglalja magában minden más nagyobb érdekeknek. — Vannak még némi eszközök, mellyek a' már kifejtett népegységet jótékonyan segélik elő, illyek például egyenlő nemzeti szokások, öltözet, éghajlat-egység, a' honnak földalkotása, fekvése; de ezek a' népegységnek nem lényeges-, nem alkotó részei; hanem részint már benn léteznek azokban, részint kipótoltatnak általok.

Itt szózatom végződik. — Higyétek, maga az emberiség' szeretete elegendő, hogy e' honnak bár mi ajku népeit öleljük, de itt még a' hatalmasb érdekek a' legnagyobb szeretetre; itt a' hon, mellynek jó 's bal sorsát egyenlőn osztjuk, itt a' szabadság, mellynek édes gyümölcseit naponta élvezzük; ezek a' legnagyobb egységre intenek, buzdítanak, 's mi meg fogunk-e állani itt? Egy lépés még: Szeressük e' szép hazának nyelvét, a' magyart, fogadjuk el azt, e' lépés 's a' népegység hazánkban befejezve, boldog létünk' nagyságunk és dicsőségünk tökéletesen biztosítva van.

Ifjú.

Árpád.

A' Kisfaludy-társaságnál 1840-re másod jutalmat nyert balláda

A' hon fölött, hol Bendegúz
'S Etel vérzettenek,
Magyar sereg 's bolgár fiak
Csatát küzdöttenek.

'S mert vivott győzelembabért
Árpád' vitéz hada;
Felzúg kelet 's nyugot között
A' kürtök' ércz szava.

'S hol szél leng bajnokok' porán,
Rengő virágokon:
Sátor zászlók lobognak fel
Alpári halmokon.

Sátrak között a' népöröm
Magasra folderül;
Sátron belül a' népvezér
Komoly tanácsban ül:

Mikép' virúljon ezrekig
A' kard-kivítta hon,
Belbéke, boldog népvilág,
Völgyön hegyormokon. —

„Ország fölött őrszellemül
Jog és törvény legyen"
Ércz hangon e' szó harsan át
A' sátor-termeken.

„Törvényeket kell szerzenünk
A' jónak kört, határt;
Törvény ad honnak végtelen,
Vagy éltet, vagy halált."

'S a' szóra, mellyet férfi szólt,
Ki népe' csillaga,
„Törvényt" dörg vissza ajkain
A' nép — az úr — maga.

És áll a' törvény jog fölött;
'S rá eskü-zálogúl
Oltárra mind a' hét vezér'
Kiöntött vére hull.

'S az ünnepélyes csend alatt,
Az oltár' lánginál,
Közöttük Árpád hű fiak'
Pajzsán emelve áll.

Egy új világ' reménye függ
Dicső tekintetén;
'S az alkotó szív fölhevül
Nagysága' érzetén.

És esküszik bálványaúl
Szent törvényt, népjogot;
Elmondja nép a' hon fölött
Az áldás-szózatot;

És esküszik véres halált
Az áruló' fején,
Mint vérök' drága csöppje hullt
Az esküvés' helyén.

'S az első hongyülés alatt
A' nagyszerű Szeren,
A' nép utána esküszót
Mond ünnepélyesen.

A' szózat általszellemül
Átküzdni éveket;
Küzdés között legyőzni bajt,
Legyőzni vészeket;

És annyi dúló harcz után
Vérförgeteg között,
Hol annyi ország romba dőlt'
A' nemzetek fölött,

Fönáll az ősi Puszta-szer
Magas ereklyeül,
'S ki győzött — fön a' nemzet is
Ledönthetetlenül."

Szilágyi István.

A' szőke hajfürtök.

(Vége.)

Az egész éjet álom nélkül töltöttem, 's midőn öreg gazdasszonyom reggel eljött mondani, hogy ideje van a' fölkelésnek, csak kedvetlenül hagyám el fekvemet, mellyen tegnap

estve óta szőke fejű Amorettek lebegtek körűl. — Azon bátortalansággal, melly minden első szerelmet bélyegez, kérdezém ki Duflot asszonyt — ez volt neve gazdánémnak — szomszédnéim felől. Miután minden az utczában lakónak nevét, tulajdonságait 's foglalatosságát elősorozta, rá került a' sor Guibard asszonyra is, egy a' király' szolgálatában állott őrmester' özvegyére. Ez egy jámbor és tiszteletes asszony, tevé hozzá, ki egy valódi kincset bir leányul. Minden, ki ismeri, szereti a' jámbor és értelmes Terézt! De ő csak istenre gondol 's nem törődik városnegyedünk' valamennyi udvarias uracsaival, kik nagyon izlésök szerint találják őt. Bizonyára predikáczióra ment Saint-Suplice' templomába, midőn ön vele tegnap találkozott; mert vasárnapokon szinte egész nap nem hagyja el a' templomot. — Az isteni szolgálatnak már vége volt, mondám, őt ablakánál láttam én, midőn sétálni mentem. — Akkor bizonyára senkit sem vélt az utczán lenni, ha ablakhoz ment; az bizonyára nem azért történt, hogy magát mutassa. — Nem, ő nem sejdítette, hogy ott voltam; de hogy állnak a' leánynak viszonyai? a' szoba' tekintete nem mutat vagyonosságra. — Teréz ruhákat hímez az udvari hölgyeknek, 's anyja azzal foglalkodik, hogy munkát keressen 's azt haza vigye, mert a' kis lány sohasem megy ki; egyébként gyakran beteg 's csak reá kell nézni, 's az ember azonnal látja, hogy az isten nem sokára magához veendi őt. — Valóban én is igen halványnak leltem őt! — Oh, vannak napok, mellyeken halottnak nézné őt az ember; anyja már minden orvost megkérdezett Párisban, de nem tudnak semmit betegsége ellen; ollyan ő, mint a' lámpa, melly lassanként elalszik. — Olly fiatal! — Igen, husvétra még csak tizennyolcz éves leszen; pontosan tudom. Keresztelése' napján a' királynak egyik húga tartotta őt keresztvízre, — —

Már semmit sem hallottam; minden gondolataim azon egyben egyesültek, hogy Teréz halálos veszélyben van. Duflot asszonyt beszélni hagytam, a' nélkül, hogy legkisebbé figyeltem tovább reá.

Nem irom le neked mind azon kis cseleket és próbákat, miket elkövettem, hogy Terézhez közeledhessem. Az emberek könnyen minden hívek' legbuzgóbbikának tarthattak volna, midőn hat hónapon át minden reggel

misére menni 's egyetlen egy predikácziót el nem mulasztani láttak, melly Saint-Supplice' templomában tartaték. Teréz végre, minden ahítatossága mellett is, észrevett, 's két- vagy háromszor, midőn tőle távolabb álltam mint közönségesen, fordult vissza, hogy jelenlétemről meggyőződjék. Mindazáltal még nem beszéltünk egymással, 's utólsó módom az volt, hogy minden megtakarított pénzemet félretevén, Teréznél anyám' számára egy ruhát hímeztessek.

Örömem határtalan vala, midőn szükséges mennyiségem együtt volt, 's egykor reggel azon ajtónak küszöbét áthágnom kelle, melly legforróbb hódolatomnak tárgyát rejté. Tél vala, esett a' hó, 's minden megmerevedett a' fagytól; de én hév nap' forróságát véltem érezni, 's utamra virághavat láttam hullani. — Oh a' húsz éves szerelem! — Ő lelkünket egy titokteljes poesis' fátyolába burkolja, mellynek redői azon iszonyú csalódások ellen védik, miktől később megsebesíttetik. — Mért nem marad az ember mindig húsz éves!

Minél közelebb értem Teréz' lakához, annál inkább változott örömem indulatos nyugtalanságra; úgy tetszett, mintha sohasem érhetnék el hozzáig, 's mintha balgaság volna, valaha illy boldogságot remélni. Midőn a' kilincset a' kis ajtón meg kellett volna nyomnom, kezem annyira reszketett, hogy háromszor kelle kopognom, mielőtt meghallának; erőm elhagyott. —

Guibart asszony elém jött, hogy az ajtót kinyissa; ez valódi szerencse volt, mert ha Teréz maga fogott jöni, soha sem leende bátorságom egy lépést tovább tenni. Midőn látogatásom' okát megérté, azt mondá, hogy leányához kell fordulnom, 's egy szobát mutata, hol Terézt találni fognám, mire maga ismét házi dolgai után láta. — Oh hagyj egy kissé e' szobára emlékezetnél késnem, mellyben életemnek legboldogabb pillanatait töltöttem, olly pillanatokat, mikre pironság és megbánás nélkül gondolhatok vissza.

Teréz egészen közel dolgozott az ablaknál, mellynek ónba foglalt karikái csak gyenge napvilágot bocsátának keresztül. Nem hallott belépni, 's így rá értem fejecskéjét szemléletre venni, mellyet ezen gazdag hajtekercs ékesített, mellyet ime itt látsz. Meghajlott magatartása sejditeni hagyá, hogy szenved,

's egy neme a' gyakori száraz köhécselésnek, mint azt mellkórosoknál hallani, megerösite e' sejdítésemben. — Körülöttünk semmi más nesz nem vala hallható, mint egy régi falóra' függentyűjének ketyegése a' szobának egyik szegletében, 's Teréz' tűszúrásai a' sürű kelmén, mellyen hímezett. Nem tudtam e' csendet hogyan félbeszakasztani, 's még is már olly magas fokra emelkedett elfogultságom, hogy érzém, ha ez még egy pillanatig tart, e' helyzetet ki nem állhatom 's szöknöm kell a' nélkül, hogy egyetlen szót szóltam volna. Az óra, melly épen ütött, kirántott zavarodásomból. — Teréz megfordult. — Ah, istenem! sikolta 's pirulva felkelt, 's gyorsan mint valamelly villanyütéstől érintetve; azután visszaesék székébe, halványan, mintha alélva volna. — Kisasszony, szólék, vigasztalhatatlan vagyok, hogy önt illy kellemetlenül lepém meg, de — — Teréz fölveté rám nagy szemeit 's én azokban szemrehányást olvastam e' szavak felett. — Azon járatban vagyok, folytatám, hogy önt arra kérjem, lenne olly jó, ha ideje engedi, anyám' számára ezen díszöltönyt kihímezni. — Uram, én minden ember' számára dolgozom, mondá Teréz büszkén 's mintegy az ürügy által megbántatva, mellyet magamnak vettem nála megjelenhetni; mert ő mindent kitalált.

Éreztem, hogy további tettetés által a' fiatal leányka' szivét magamtól örökre elidegenitem, 's félig szerencsétlen, félig esetlenül, mert a' szerelmesek nem igen ékesszólók, megvallám Teréznek szerelmemet. — Tudtam ezt, monda naiv hangnyomattal, melly több örömet mint haragot árult el.

Guibart asszony a' szobába lépett 's Teréz életében először élt csellel anyja iránt. — Ezen úr nekem munkát hozott, mondá akadozva, 's az özvegy, leánya' őszinteségéhez szokva, zavarodásunk' ellenére sem táplála gyanút ezen első találkozásunk iránt. — Mindazáltal nem sokáig csaltuk meg Guibard asszonyt. Természetes, józan eszével csak hamar eltalálá, hogy Teréz „dolgoztatójának" látogatásait hosszabbitandó, mint egy második Penelope, este a' munkát ismét elbontá, mellyet nappal csinált. — Ezen fölfedeztetés azonban szerelmünknek nem vete gátot, mert az özvegy látá, hogy Teréz rólám csak halállal tudna lemondani. De tiszta és szeplőtelen is volt e' szerelem, összejöveteleink csak

az anya' jelenlétében történvén, nem hozhattak veszélyt; végre egészen boldogoknak érzők magunkat, midőn Guibard asszonynak — egykor egy szava kisurranván, hogy kölcsönös hajlandóságunkat gyanitá — mindent megvallottunk. — Soha sem volt szándékom Terézt elcsábitani: húsz évvel az ember olly őszintén szeret, mintha örökké akarna szeretni, holott pedig ez örök szerelmet csak hitvesének szentelheti. Mi mind azon akadályokat jól tudtuk, miket le kelle győznünk, egy szegény hímvarrónőt Franciaország' egyik legfőbb családja' sarjadékának nejévé tenni; de minden szenvedélyek közől a' valódi szerelem az, melly az embert a' legnehezebb dolgokkal vállalkoztatja: a' szerelem' bátorsága és ereje egyenlők, 's ha küzdése közben eltöri is néha ijját, csak azért történik, mert a' czél, melylyet elérni akart, eltünt, vagy jobban szólva, helyét változtatta.

Az egész tél édesenyelgő csevegéssel telt el. Minden órát, mellyet hivatalom szabadon hagyott, Teréznél töltöttem. Fejedelmi keresztanyja őt nevelőintézetben neveltette, 's igy nem vala hiányában némi müveltségnek, mellyet, különösen azon időben, egy más ez osztálybeli leánynál, alig ha találhatott az ember. — Csak nagy fáradsággal nyertem meg, mint egyetlenegy kegyet, hogy minden reggel eljöheték, gyönyörü, gazdag haját, mellyet őrültként szerettem, simogatni. Sajátnemü kéjérzés vala ezen ékszer' sürü aranyában, miképen nyakán és vállain lefolyt, a' kezet elsimongni hagyni, 's nekem, a' nélkül, hogy Teréz észrevehette, az olvashatatlan fürtöket ajkaimhoz lehete nyomnom; az érzéktelenek csókjaimat nem viszonozhaták, de csókjaim alatt remegni véltem őket.

Mint szeretem én hajadat, szólék egykor Terézhez; azon szépség ez, melly iránt adi szerelmemet felkelté; ezen szüz lepel alatt eltalálám a' szüzi kebelt, melly az enyém felé dobogott! A' világnak minden boldogságáért nem adnám e' szép fürtöket, mikre olly gyermekileg büszke vagyok; ezek nélkül nem volnál te az én édes, jó Terézám; úgy tetszenél nekem, mint egy menyasszony, kinek szentségtelen kéz fátyolát rablá el. — 'S nem fognál azután többé szeretni? kérde ő. — Nem; feleltem.

Estéimet arra használám, hogy a' két nőszemélynek, kik a' világról mitsem tudtak mást, mint a' mit én mondék nekik, jó könyvekből olvastam. Néha egy dalt énekelt Teréz; azonban, midőn a' tavasz közeledék, hangja észrevehetőleg gyengébb lön, 's egykor, könyekkel szemében, azt mondá nekem: már nem tudok énekelni! E' szókat olly bánatosan mondá ki, hogy úgy hangzott, mintha mondaná: meg fogok halni! — A' nyugtalanság a' legelviselhetlenebb állapot; egy neme a' kétségbeesésnek van kiséretében, melly minden pillanatban terjed és nő! egy láz az, melly a' fejet forróvá teszi 's a' könyforrást kiszárítja. — Mióta ezen boldogtalan halálgondolat egyszer lelkemen úrrá lett, nem hagytam békét Teréz' anyjának, míg orvost nem hivata leányához. Ekkor érzettem egészen helyzetem' iszonyú voltát, melly nekem, a' nélkül, hogy Terézt koczkáztassam, meg nem engedé, ezen embert Teréz' állapotja iránt megkérdezni; a' köz, melly engem Guibart őrmester' leányától elválasztott, olly nagy vala, hogy szándékaim' tisztaságát a' világ soha sem hitte volna, 's meg kelle elégednem azon nyilatkozásokkal, mellyeket anyja adott leánya' állapotjáról, melly őt tudatlansága mellett kevéssé nyugtalanitá. — De hiszen látja ön, hogy napról napra gyengébb lesz. — Az orvos azt mondja, hogy ő nem tud gyógyszert e' betegség ellen, válaszolá a' szegény anya, 's csak a' szép idő, melly bekövetkezendik a' tavaszszal, lehetend képes rajta segiteni.

Végre Teréz már nem hagyhatá el az ágyat 's szobájába csak rövid pillanatokra bocsáttatám, mellyekben nem beszélheték vele. Nagy, elhunyandó szemeit reám függeszté 's ismét lezárá azokat, valahányszor könyek nedvesiték pilláit. —

Itt egy könycsepp esett kezemre, mellyet nagybátyám a' magáéban tarta.

Teréz halálhoz közelgett. — Magához kért, hogy utóljára lásson. Kinyujtva lelém őt ágyában, mellyet fehéren huztak be; felbontott 's mesterileg fésült haja mellén nyugodott. Olly érzékenyítő ellentét vala a' szorgalom között, mellyel fejét ékesité 's mellyből még némi remény világolt ki, 's azon halálborzalmak között, mellyek már vonásaiból látszottak, hogy szívemet a' keserv megtöré; ágyánál térdeimre estem 's hangosan zokogtam.

Teréz kezemnél fogott 's már mereven ajkait fülem felé irányozván, e' szókat susogá: „Úgy tetszenél nekem, mint egy menyasszony, kinek szentségtelen kéz fátyolát rablá el.“

Nem értettem, mit akart e' szókkal, s midőn iránton kérdezni akarám — halva volt. — —

Midőn a' gyászházat elhagyám, az orvossal találkoztam, ki Terézt gyógyitá.

A' fájdalom igazságtalanná tett; haragra lobbanva megtiltám neki, minthogy segélye hasztan volt, a' ház' küszöbét átlépni, mellytől a' halált vissza nem tarthatá. — Azt előre tudtam, monda ő; lássa ön, mennyire vihet egy fiatal leányt a' kaczérság. — Uram, ön egy angyalt rágalmaz. — Ej, ha ezen „angyal“ haját levágatta volna, mellynek bősége életerejét kimeríté, viszonzá az orvos, még megmenthető fogott lenni. Midőn levágatását tanácslám neki, azt felelé: „Inkább meghalok!“ —*r*—

Magyar játékszini krónika.

Febr. 21. A' notre-damei toronyőr. Regényes dráma 6 szakaszban. Irta Birchpfeiffer Kar., ford. Fáncsy, a' m. t. társ. költségén.

Febr. 22. Kovácsné' javára bérszünetben először: Miss Baba, vagy Marczibilla, a' caspium-tengermelléki mátka. Bohózat dalokkal, tánczczal 2 felv. Kotzebue után, magyar játékszinre irta Balog István, muzsikáját szerz. Thern Károly.

Febr. 23. Miss Baba.

Febr. 24. Zrinyi Miklós. Szomorúj. 5 felv. Irta Körner, ford. Szemere Pál.

A' magyar szinházban f. hónap' 29. és mart. 2. tartandó úgynevezett opera-bálokra a' bemenet ár pengő pénzben: földszintre 2 ft., egy páholy 5 ft, úgy azonban, hogy a' páholyban levők szabadon részesülhetvén a' földszintre menetben, tartozzanak személy szerint egy egy földszinti jegyet is váltani; a' karzat a' nézők' számára 40 kr. bemenet ár mellett leend elkészitve. Innen a' földszintre menet senkinek sem engedtetik. Páholyjegyeket csupán a' szinházi pénztárnál válthatni; földszintieket szinte a' pénztárnál. Ezen fölül illyek' eladását (a' megyeháznál) Szalay József h. ü.; (a' casinoi épületben) Szekrényesy József h. ü., továbbá Grimm Vincze müáros, Heckenast Gusztáv könyváros, Nagy József kereskedő, Budán pedig Draskóczi Milecz Imre urak voltak szivesek az intézet iránti figyelemből elvállalni.

A' pestmegyei szinházi választottság által.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritéki alatt 5 ft. 48 kr cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 261 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 1. 1840.** **18. szám.**

Tartalom: Abd el Kader (—*jd*—). — Az unalmas (Petrichevich *Horváth Lázár*). — Hattyúdal (*Nagy Imre*). — Mutatványok „Izabella és a' remete" című regényből (*Kemény Zsigmond*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg.

Abd el Kader.

Abd el Kader Ulid Mahiddin, a' hadsi, ki Afrikában a' francziák' legfélelmesb ellensége, igen régi marabut-családhoz tartozik, és rokonával, a' marokkói császárral együtt, a' fatimita kalifáktól származott. Guelnában születék, melly némi seminarium Mascara' vidékén, Hasem-tartományban, hol eldődei, a' marabutok, számos fiatal embert összegyüjtöttek, hogy őket a' hit- és törvénytudományban oktassák. Abd el Kader olly jó nevelést kapott, minőt csak kaphat az arab, atyjától Sidi Mahiddintól, ki a' gyermek' tehetségeit ereje szerint kifejté. Még gyermek vala, 's a' korának semmi helye sem hozá zavarba, 's gyorsabban ada róla magyarázatot, mint a' legügyesebb tejtegetők. Szorgalmát a' szónoklat- és történetirásra is fordítá, és pedig olly szerencsés sükerrel, hogy hazájában a' legelső szónok (a' mi nagy jelesség az araboknál) és népe' történeteit teljesen tudja. A' testi gyakorlatokban sem vala hanyag, és a' legjobb lovagok közé számíttatik Berberiában. Rövideden, már husz éves korában mindazon tulajdonokkal jeleskedék, mellyeket az emberek szívesen látnak azokon, kik magokat vezetőkké teszik.

Abd el Kader most mintegy 31 évű, közép nagyságu, kissé tetemes; arczkinyomása szelid; szemei igen szépek; szakálla ritka 's fekete, fogai roszúl helyezvék és kékfoltuak; kezei, mellyekre nagy gondot fordít, rendkivül szépek és gyöngédek; feje többnyire kissé balra hajol; magaviselete barátságos, igen finom és mellette méltóságos; boszonkodást ritkán árul el, mivel mindig tud magán uralkodni; röviden, hogy egy mivelt és részrehajlástalan franczia hadi tiszt' szavaival éljünk, ki Algir' elfoglalása óta többnyire alkudozásokra használtaték a' benszülöttekkel: „Az emir' egész személye bájoló, 's ismervén őt, nem lehet nem szeretni."

Ab el Kader igen vitéz férfiú, azonban talán alkalmasabb az uralkodásra mint a' vezérségre. Ámbár teste erös és kitartó, még is néha a' sulyos körülményekben csüggedést mutatott. Erkölcse tiszta, söt szigorú; csak egy neje van, kit igen szeret. Három év előtt családa csak egy lányból álla, ki akkor négy v. öt évű volt, 's egy fiuból, ki akkor születék, mikor a' francziák bementek Mascarába. Mikor

fővárosában volt igen csinos házban lakék családával, de a' melly épen nem vala palota. Ott minden testőrség nélkűl élt, mint magán ember. Minden nap korán a' palotába vagy beylikbe ment, hivatalait végzendő 's a' kihallgatást megnyitandó. Este haza tért és ismét magán ember lett.

Abd el Kader' ruházata igen egyszerű, a' közönséges arabéhoz hasonló, minden ékszer és különbségi jelek nélkűl. Ha fényt mutat, azt fegyverei 's lovaival teszi. Egyszer aranyrojtu burnuszt viselt, de egyik sógora, kit egy hatalmas törzsök' kaid-jává tett, ottan boszontó pompát űze; magához hivatá őt, szemére hányá magaviseletét és monda: „Kövesd példámat; én gazdagabb és hatalmasb vagyok mint te, 's lásd, hogyan öltözködöm; még e' nyomorú rojtokat sem szívelem meg ruhámon." És azonnal levágta őket 's azóta semmi aranyat nem hordoz személyén.

Abd el Kader szereti a' tanulmányokat, 's a' mit idejéből meg tud gazdálkodni, azoknak szenteli. Egy kis könyvtár minden utjain kiséri. A' hadjáratban inkább mutatja magát királynak, mint otthon; itt pompás sátor alatt lakik 's annak diszesen ékesített szögletében magános kihallgatásokat ad és a' magán-ügyeket elintézi. A' táborban következő módon rendeli el idejét, ha a' napot hadi munkálatok nem foglalják el: ha a' napi mars után sátorába lép, csak egy szolgát tartóztat hátra, néhány perczet az öltözködés és mosakodásra fordít, magához kiáltja egymásután titoknokait és fő tiszteit 's velök négy óráig dolgozik; ekkor a' sátor-ajtónál mutatkozva, maga mondja elő a' közimádságot; ezután félóráig prédikál. Néhány percz mulva ebédhez ül első titoknoka 's megbizott barátja-, Hilud Ben Aras-sal, testvéreivel, ha a' táborban vannak, 's néha az agák' egyikével. Étel nem sok hordatik föl, de azok jók és gondosan készítvék.

Abd el Kader vallásos érzelmekkel látszik birni 's józan fogalmakkal a' gondviselésről, de épen nem vakbuzgó. Nem fél vallási tárgyakról a' keresztényekkel vitatkozni 's akkor jámboran beszél. Igen becsületes ember, szilárd erkölcsi elvekkel; a' diplomatiában finom és ravasz ugyan, de adott szavát megtartja. Természetétől semmi sem olly idegen mint a' kegyetlenség; arabjain igazságosan és szeliden uralkodik 's ezáltal megczáfolja azok' állítását kik azt hirdetik, hogy rajtok csak rettegtetés által uralkodhatni. Ha hatalmában volt, mindig engedékeny és nemes volt ellenségei iránt. Kormánya alatt csak két ember szenvede halált és pedig itélet és jog szerint: az arzewi kadi (biró) és az angadi seik (Sidi el Gomarez), ki 1835-ki augustusban Mascarában fölakasztaték.

Abd el Kader' társalkodása vidor és néha elmés. Magán életében fösvénynek tartják, de mint fejedelem tudja, hol és miként kell adakozónak lenni. A' pénzügyi 's kereskedési tárgyakban bal véleményű.

Ezen nevezetes férfiú, kit hiteles adatok szerint irtunk le, a' francziák' legfélelmesebb ellensége Afrikában azon jog ellen, mellyet magoknak képzettek a' fekete tenger és Sahara, Marokko és Tunis között fekvő nagy földre. Míg ők hiúságok' e' tárgyát sok pénz és embervesztegetéssel űzik és erőszak, árulás, nyomás és kegyetlenkedés által ohajtják elérni, addig Abd el Kader, kit hatalmas szomszédaival viselt háborúi le nem vertek, vitézűl és ravasz-okosan látva dolgához, a' francziáktól követelt föld' nagy részét tulajdonává tette.

Míg a' francziák' politicája a' párisi különböző kormányzat' különböző rendszerének befolyása 's a' sok afrikai fökormányzók alatt ide 's amoda ingott, a' fiatal emir szilárdan és kitüzötten siete czéljához, 's az arabok között a' cselekvések' vezetője 's középpontja lett, kinek vitézségét a' csatamezőn a' francziák már többször tanulák ismerni. Az első komoly alkalom, midőn a' francziák vele találkoztak, a' Maitánál volt. Előbb mély nyugalom uralkodott. A' francziák Oranban, béke' idején, be voltak zárva 's legjobb egyetértésben álltak Abd el Kaderrel. Midőn ezen utolsó a' duarok' törzsökének, melly a' francziáknak élelemszereket hoza, megparancsolá, hogy táborjokat Oran' közelén hagyják el, Trezel tábornok, ki ott kormányoza, 3000 emberrel mene ki a' duarokat védeni, de nagyon megvereték a' Maitánál. Ezen veszteséget megboszúlni, szörnyű hadsereg indula ki Clauzel marsal és az Orleans herczeg' vezérlete alatt Mascara, Abd el Kader' fővárosa ellen, mellyet seregek' hiánya miatt ez nem védhete. A' francziák fölgyujták és fölégeték a' várost, melly barbar cselekedetet Thiers azzal menté a' követek' kamarájában, hogy a' fölégetés' bűnét, végrehajtását magára Abd el Kaderre tolá. E' hadjárat után igen remélé Clauzel, hogy az emir' erejét megtöré, ki — mint mondá — vég

szükségbe esett 's minden pártosaitól elhagyatva Marokko' határain bolyong. Hogy a' halálos döfést végezze rajta, a' marsal nem sokára Tlemcen gazdag város ellen ment 's a' fiatal emirt újra megveré; de mikor a' marsal néhány nap mulva a' Tafna' torkolatjánál szemlészkednék, Abd el Kader annyira háborgatá a' franciákat a' hegyekből, hogy Clauzel örvende minél előbb Tlemcenbe térhetni vissza. E' helyről elmenvén, 500 embert hagya benne őrségűl hátra, kiket Abd el Kader azonnal körűl kerite és fogva tartott. Őket megszabaditandó 's élelemszereket hozandó, d'Arlanges tábornagy elindult és tábort üte a' Tafna' torkolatánál, hol azonban az emirtől majd nem bekeritteték. E' körülményekben a' fökormányzó kényszerítve látá magát segedelmet kérni hazulról, a' mit meg is nyere, mert Bugeaud tábornokkal 5000 ember küldeték el, ki d'Arlangest és a' tlemceni őrséget némi csetepaté után Abd el Kaderrel megszabadítá, ezt visszavervén. A' munkálatok kezdő félben voltak, de a' békés bánásmódot tanácsosbnak lelék. Egy másik, benszületett fejedelem, a' constantinei bey, gyanússá lett a' hóditók előtt 's ezek szükségesnek láták, az emirrel egyezkedni, hogy a' bey ellen nagyobb haderőt vezethessenek. Azon féltékenység és gyülölet, melly Ahmed bey és Abd el Kader között uralkodék, indithaták ez utólsót arra, hogy a' frigyben megegyezzen, melly ámbár politicasértő volt, mert hatalmasabb ellenséget képessé tette Ahmed' elnyomására, neki még is uraságа' elismerését eszközlé ki 's őt zultáni rangra emelé. A' tafnai szerződés 1837-diki majusban kötteték meg. Ezen oklevél által elismeri Abd el Kader a' francziák' főuraságát Afrikában. Francziaország követeli Oran tartományban Mostaganemet, Magafrant és vidéköket, Orant, Arzewet bizonyos határral; Algir tartományban Sahelt és a' Medidsa' sikját, melly Blidát és Coleaht magában foglalja határaikkal, stb. A' harmadik czikkely szerint az emir Oran és Titery tartományokban uralkodjék és Algir' azon részében, melly a' határozottan előadott nyugoti határszélen kivűl esik. Az emir 30,000 fanega buzát, 30,000 fanega árpát és 5000 ökröt adjon három részben. A' löport, ként és szükséges fegyvereit Francziaországból vegye. Francziaország átengedi neki Raschgudot, Tlemcent, Mesuárt és azon ágyukat, mellyek ez utolsó várban foglaltattak el. A' kereskedés szabad legyen az

arabok és francziák között, kik kölcsönösen megtelepedhetnek egymás' földein. A' gonosztevők kölcsönösen kiadassanak. Az emir kötelezi magát, hogy a' tengerparton semmi más hatalomnak nem ad által semmi pontot Francziaország' megegyezése nélkűl. A' kereskedés a' Francziaországhoz tartozó kikötőkben üzessék, Francziaország ügyvivőket tarthat az emirnél és annak városaiban, kik közbenjáróúl szolgálhatnak közte 's arabjai között. Az emir hasonló ügyvivőket tarthat a' franczia kikötők és városokban.

Ez a' szövetség majus' 30-kán költ 1837-ben. Constantine azon évbeli october' 13-kán bevéteték 's ez idő óta mindig igen kárhoztaták azon szerződés' alkotóit. Afrika' nagybani elfoglalásának minden barátai lármásan szólíták föl a' kormányt, hogy azt az első kedvező alkalommal erőtlennek nyilvánitsa. Bár miképen végződjék is a' harcz, mellyet Abd el Kader a' francziák ellen kezde, annyi való, hogy a' városi lakók nagy része, kik a' legkomolyabb szerződések' daczára lábbal tapodtattak, és a' földmivelő arabok' egész tömege az ő pártján leend, melly hű marada mind eddig mondásához: „Allah nem városok' számára teremte bennünket, hanem a' mezőkért, és ezt védni fogjuk.“ (Blätter aus d. Gegenw.) —*jd*—

Az unalmas.

Reszket kezemben a' toll, midőn e' vázolathoz kezd. Mintha valami monoton és jól ismert hangok zsibongnának fülemben, úgy tetszik nekem; valami súlyos kezet érzek karomra bocsátkozni; hosszú menetben látom szemeim előtt átvonulni mind azon unalmas embereket, kiket életemben ismertem. Még is daczára ezen kisérteti felidézésnek, melly bátorságomat nagy részt elzsibbasztja, rólatok fogok szólani rettentő és számtalan lények; átkozott faj, mellyet a' jó isten azért csiráztat itt alant, nehogy igen nagyon ragaszkodjunk a' földi dolgokhoz, 's hogy egy jobb világra törjenek vágyaink.

Az unalmas ember rendszerint hosszu életű szokott lenni, 's érzékeinek birtokában élte' végperczeig; igen ritkán esik el tagjainak használhatásától; néha, igaz, megsüketűl, de az neki mintegy, nem bánja ő ha nem is hall csak öt hallják: ennél több neki nem kell.

Az unalmasnak egészsége felséges, lehetne mondani rettenetes. Megbetegednie 's ez által néhány percznyi nyugtot adni szerencsétlen barátjainak annyit tenne, mint hivatását elhanyagolni! Korán kél fel 's igen későn tekszik le, hogy annál húzamosban untathassa az embert naponnan. Sokat utazik, mert mindenütt rábukkanni; óvakodjál Siberiába futni előle, ő volna első, kivel ott is összetalálkoznál.

Az unalmas embert senki sem keresvén, az elsőbe, kit előkap, bele csippeszkedik, mint szirtbe az austriga; valódi nadály, azon különséggel mégis, hogy sót hintve fejére nem esik le rólad mint amaz. — Hidegséggeddel reményled öt elijeszteni? Ne csalódjál; az unalmas ember' lelkülete szelid, ő nem ingerlékeny; 's aztán kevesebb ismerőse van, semmint valaha valamellyiket koczkáztatni kívánná. — Kiszidod? mosolyog; lábára lépsz? kalapot emelint; az ajtón kiűzöd? ablakodhoz jö kérni bennfelejtett esernyőjét, 's míg azt neki kinyujtanád, öltönyöd' gombházába akasztja ujját 's a' leghuzamasb historiát beszéli el.

Az unalmas ember sokat olvas, hogy annál alaposabban untathasson minden lehető tárgyak felett, ugyan ez okból több nyelveket is beszél. Furcsaságokat sorol elő mondván: „jót fog nevetni ön“ mi bizonyosan kettőztetendi fekete melancholiádat, melly — az ő jelenléte miatt — elnyomott.

E' faja az embereknek szörnyű jó szem, és emlék-tehetséggel van felruházva. Az unalmas soha el nem feledi képedet; mérföldnyire rád ismer, 's minthogy igen gyors járó, semmi résed tőle menekedhetni. A' bal végzés, ha úgy akarta, hogy egy faluja, kastélya, vagy parkja legyen 's magad e' kaptárba essél, már akkor teljes szivemből szánlak. Nem lesz olly dudva, mit neked meg ne mutasson, hogy a' kedves házi gazda' tisztjét tökéletesen teljesítni mondassék.

Más részről az unalmas, ki szerencsétlen, (ha lehet az) kétszerte unalmas. Valahányszor előtalál, ismételni fogja csalatásainak siralmas történeteit; békételenség szülte sohajidat gyöngéd szánakodásnak veszi. Hiszi a' boldogtalan, hogy végre ő is kapott egy rokon lélekre, k öt megszánja, míg te igen természetesnek találod, hogy nője oda hagyta, gyermekei megszökének, 's legjobb barátjai elszállonganak mellette az utczán a' nélkül, hogy rá ismerni látszanának.

De tán legunalmasb az unalmasok között az unalmas iró. Nem szükség részletezni e' számos ivadékot. Nézzen kiki körül ismerői' koszorújában. Mire a' másolat, midőn mindenki előtt az eredeti?

Az unalmas ember önszeretettől sugárzó képpel mondja, hogy ő soha sem únja magát! 'S bizony nem kétkedel benne; elég fontos okaid vannak rá.

Azonban ne hizelkedjél magadnak, hogy menekedhetel előle, ha ő téged egyszer áldozatának jelelt ki, mert az unalmas ember mindenütt jelen van mint az isten, 's állhatatos mint a' végezet; a' sasnak átható szemével bir téged ezerek közől kiszemelni, a' strucczmadárnak szárnyaival téged a' futásnak eredtet utól érni. Kikerülhetlen szorongatásai ellen hasztalan lenne küzdened; fejedet lehajtani, 's a' kelyhet kiüriteni szükséges. Végtére ne hidd, hogy mély elcsüggedésed' tekintete megindítja az unalmast; nem ismer ő sem lélek-furdalást sem szánakodást ... csak az ég könyörülhetne talán szenvedéseiden! — Az az ember bizony kegyetlenné tudna tenni. Az ember meghököl azt találni, hogy halálát kivánja: hirtelen halálát természetesen.

Jó isten, szabadits meg az unalmas emberektől! 'S midőn e' fohászt bocsátom ki ajkamon nem lesz tán roszkor bevégezni e' czikkelykét, nehogy megfordítva álljanak a' szerepek, a' festőt mintája helyébe állitván.

(D'Orsay grófné után.)

Petrichevich **Horváth Lázár.**

Hattyú-dal.

Meddig ülsz még földi kín' homálya,
Meddig még elhervadt arczimon?
Nyil-e béke-intő égi pálya
Túl kiszenvedett fájdalmimon?
Hajh! rövid lét hosszú bánatoddal,
És te isten! sujtoló karoddal.

Pillanatnyi kéj virult előttem,
Szivderü tavasz' sugárain,
'S napjaim közé reményt ha szöttem,
Dult csak, és csak mindig sziklakin,
És kín és kebel míg így vivának
Szép reményim elfogyatkozának.

Nap jön, és megy- és a' hervadásnak
Lángkönyüi forrnak arczomon,
És időtlen hantot kínok ásnak,
Irgalom nincs irva sorsomon.

Életem lezajlik hab-zajával
Béborítva lengő fátyolával.

Reng szivem, mint hullám hányta sajka,
Bennem elfagy minden érzemény,
Néma, zárt az elhalónak ajka
Szemfedője gyászba hullt remény,
Szemfedőm remény, gyász; ah! reméltem,
És csak harczot, rontó harczot éltem.

Meghalok, jön eljegyző halálom,
És rideg honába eltemet,
De szelid lesz e' közös nagy álom,
Testvér tesz le sirba engemet.
'S mig lefordul szép korom' virága,
Földerül reám a' hit' világa.

Vágyim és szivképek, kik valátok,
Oszlotok, kihült a' hő kebel,
És ti egykét tiszta hiv barátok,
Búsan állotok mint síri jel —
Hüll könyü a' hamvadó' porára,
Alszik ő, nem ébred föld' zajára.

Nagy Imre. *)

Mutatványok

illy czímü regényből: „Izabella királyné és a' remete.“

II.

A' barát, kinek öltözete, miként hora, vagy trombita' hangja szólítja ellenes foglalatosságokra, sötét szörruha és fényes pánczél, most az áhítatosság' viseletével állott Gyula előtt, kezében ajánló levelek.

‚A' királyné rám bizta köszönetét nyilvánitani 's azon legfensőbb kegyelmet, melly ön' lépéseit figyelemmel kisérni, jutalmazni fogja.‘ A' helytartó hanyagúl mondotta e' szavakat 's közben egészen el nem rejthető figyelemmel siklott pillanata végig az ifjú' vonásain, mintha ollyat keresne, miről hiszi, hogy önkényt fog elébe ötleni.

A' tegnapi merényletről annyi találgatás' örvényébe ragadta már kétlése Gyulát, hogy minden vissza emlékeztetés büszkeségét sérté; tisztelettel, de bizonyos önérzet' követelő hangján mondá: „A' koldus pápa' napján, kegyelmes uram, természetes, ha komolyan csak azért sem hiszik el, hogy saját hét köznapi becsületes képét tárhatá valaki a' közönség elébe; mert botorúl azon deszkanyiláson tekinte ki, mellyen által különnél külön neműbb torzított arczczal szokás hunyorgani. Azonban a' boldogságos szűz és saját erőm' segédével, reménylem, legalább ezentúl tehetek még ollyat, melly minden magyarázaton felül érdemeljen helybenhagyást.“

‚Ön a' napokban érkezett Fehérvárra?‘

„Tegnap.“

Látszatosan nem sok egybefüggés létezék az előbbeni tárgy 's e' kérdés közt 's még is a' felelet a' barátot a' második meggyőződésre vezette. Miután tudniillik elejétől fogva hivé, hogy a' királyné' névnapján a' borzadalmas eset felsőbb helyről bizonyos czélokra vala kitervezve, most már arról sem kételkedék, hogy a' szeszélyes sors az egész' kifejlődésében az ifjuval akaratlanúl játszodtata szerepet.

‚Nagybátyja derék vitéz, együtt harczolánk, midőn Zápolyának trónja készen volt 's csak még azon kicsinység vala hátra, hogy fegyverrel vivjunk helyet, hová azt letehesse. Hogy régi barátom rokonát hozzám küldé, azt a' gondviselés' olly kedvezésének tekintem, mintha magát az agg daliát még egyszer tevé ifjuvá csak azért, hogy legyen mellettem 's a' becsületes ügy' védelmén legalább egy, kinek jelszava ollyan, mellyet az isten maga sem pirulna kimondani. De — folytatá kevés szünet után — olly időben élünk, midőn szolgálatomban csak nem minden bizonytalanabb kezd lenni, mint a' veszély és áldozat. Ön ifjú, volt-e egy hültebb pillanatja, midőn megpróbáltatás alá vetheté erejét és szándékát?‘

„Igen. Ragadjon méltóságod karjába lobogót, fehéret, mint az ártatlanság, 's mondja: szurd által szivedet, hogy kiomlott életeddel fessük azt buzditásúl biborrá 's én áhítatosabb kéjjel leszek engedelmes, mint volt a' hit' fölvételére a' római legio, midőn vihar közt megnyilt a' felhő, a' villám egy keresztet íra az égre 's alá dördült: Ezen jel alatt fogsz győztes lenni.“

‚Helyesen ifjú, szóla ünnepélyes arczczal

---

*) Debreczenből egy baráti kéz febr. 13-ról ezt írja: „Az igen örvendetes tudósitást (a' Kisfaludy-társaság' ez évi jutalmairól) hozó levél, derék Nagyunkat már nem érte életben. A' mult nyarat jobbára betegeskedéssel huzta ki; ősz felé jobbra fordulni látszott egészsége, a' mikor a' költészet' rendes tanitójának, ki is neveztetett a' folyó iskolai évre; de mielőtt ezen hivatalát — közelebbi novemberben — elkezdhette volna, régi baja, a' köhögés, nagyobb mértékben megújult 's visszahozhatatlan elvesztők jan. 31. Halála előtt kevés nappal irta az ide zárt *Hattyúdalt*, mi — tehetségének újabb bizonysága — nem csak nekünk, kik őt közelebbről ismerők, hanem a' literatura' minden barátinak is csak sajnosabbá teheti kora elvesztését. — Ő nagykúnsági, nevezetesen kisujszállási születés volt, 's az 1834. és 1835. Lantban lépett fel egy pár versével először.“

György barát — „sanguis semen Ecclesiae“, e' jelszót hoztam ki kolostorból a' világra, elmélésből gyakorlatra. A' bajnok' vére soha sem életadóbb, mint midőn meggyőződéseért kebléből kicsordúl' 's kiderült szivességgel nyújtá jobbját Gyulának, ki tisztelet 's elragadtatás közt szórítá ajkaihoz a' püspök' kezét.

Martinuzzi, miután az új apród eltávozék, gondolatiba mélyedve állott íróasztala előtt, szemét az ajánló levelekre függeszté. ‚Vannak családok, mormolá félérthetőn magában, hol apáról fiúra az egész élet' tartalma két szó: erény és háladatlanság, az elsővel ők a' világnak, a' másodikkal az fizet vissza nekik. Az öreg Cesarovics férfi kora' éveit 's vagyona' nagy részét áldozá Zápolyának 's feledteték általa 's jutott-e eszembe nekem is, hogy Karpát' bérczei közt él követeléstelen egy ember, ki mindig sergek előtt álla, ha a' harcz halal' koczkáit veté meg 's hátra csak akkor maradott, midőn a' nyert zsákmány felett osztozánk. Emlékezetünk apad, miként szerencsénk növekedék. 'S most ő rokonát küldi hozzám. 'S az ifju, sokra formálható. Igaz, az afrikai, templomok' előcsarnokába tevé a' kincses edényt, a' kitárt felszínen ón és haszontalan érczek heverének, 's így kiraboltatástól menten előre számított czélokra használtathaték a' berejtett arany. Kebledbe fojtsd nagy tervedet 's ha látszatosan nyilt vagy, mint a' koldus' meztelensége, ki az utczák' rongyaiból férczelé össze ruháját 's olly jelentéstelen, hogy maga a' személyesült gyanú kábaságnak tartaná rajtad a' kutatást, kezedben van a' hatalom 's te leendesz a' mesés szikla, melly felett a' sors, a' vén Pythia ihletést kap 's jövendőjét jeleli ki a' bámuló nemzeteknek. Ő azonban, úgy vevém észre, nyilt, szaván lelke lebeg, féktelen elragadtatása. Azt hiszi: titok és bűn egy értelmű 's pedig magát a' monstranst is ritkán mutatjuk föl a' népnek. De a' végsőségek egybetalálkoznak, néma a' hideg okosság, beszédes az ábrándozó. Hevítsd azonban ezt szerén túl föl 's míg hiszi, hogy ügye szent 's csak tőle függ diadala, ha kell, hallgatásával is megszégyeníti amazt. A' legenda teszen tanubizonyságot, miképp a' martyr nyelvét harapta el, hogy a' kínzás közt a' test' erőtlensége ártalmas vallomásra ne kényszeríthesse.‘

Lassú lépésekkel járt fel és le a' remete, némán, mert gondolati általánosabb vázlatba lépének elő, hogysem szóvá 's határozott kifejezéssé alakulhatának. Az óra' mutatója néhány perczet haladott. Csengetyű-zsileg-rándításra egy szolga a' várnagyot küldé be.

‚Gondosan intéztetek el mindent a' várba, mióta ott nem valék? Nincs semmi baj, szükség, panasz? De mit? te sápadt vagy, nyugtalan 's elvirasztott arczczal. Talán tegnap...‘

„Tegnap“ utánmondá a' várnagy ajkait gépileg mozgatva, elpirúlt és zavar ömlött vonásaira, mintha e' szó: „tegnap“ magában foglalná egy világát azon küszködésnek és lélek vádoknak, mellyek a' mohó vágy, ingatag erő, bűn és megbánás' pontjai közt annyi kínt jelelő kifejezés 's ki nem fejezhető kínok' alakjában léteznek és ostoroznak; 's mintha a' kormányzó, midőn dús tárából a' hangoknak épen ezt vevé ajkaira, birná azon kulcsot, melly egyedűl magyarázhatja meg titkos irását az árulásnak.

‚Tegnap vígan töltéd talán az estét 's most mámorát érzed? Nagy baj. De még a' patriarchának is nevetének egyszer meztelenségén gyermekei. 'S hát az őrizet?‘

„Megapadott kegyelmes uram“ — felelé könnyebben lélekzelve a' várnagy. Némellyek engedelemmel néhány hétre haza távozának. Nagy...

‚Megakarja látogatni arája't? — El kell bocsátani.‘

„Aztán Katai és Korponai.“...

‚Igen, ők vándor madarak, verőfény felé tartanak. Hadd szálljanak tovább.‘

„Pedig két derék lándsát visznek magokkal el 's ha karjaikat ellenségre emelik, annak képe minden esetre komolylyá vált, ha tudniillik a' vonaglásnak nincsen mosolygása.“ — A' várnagy egy lépést tön előre 's meghajlék, mintha valami nyomná, egy titok, egy vallomás. Arczán mik hullámzának? A' feltódult vér' örvényein kimerülének egyes töredékei lelkének és most... ki hinné? gyöngeség, gyarlóság, midőn Martinuzzi' rendelményei által sikerülését mozdítá elé a' lappangó tervnek, emberünk' bősz gondolatai, mint a' héja' lebegése mind keskenyülőbb körben forgának és a' tárgy, mit markalékául szánt, talán inkább... a' diák volt.

„Kegyelmes uram“, szóla belső harcz közt „egy csapat zsoldosra még szükség lenne, isten tudja, de az idő.... Tegnap estve...“

‚Tegnap estve kedvesednek tán arany láncot igértél 's azt a' másik párt' valamelly úr-

hölgyének nyakáról kivánnád számára lekapcsolni; vagy álmadban hír, hatalom, dicsőség után forrt fel véred, vetett habot 's most gondolod, hogy homlokodon is fonyadhatna el egy két babér levél? — Az őrizet' felét Bálványosra kell indítani, a' branyicskai várnagynak is parancsolatúl ezt adtam.'

Kémlő pillanattal ólálkodott Handrai a' barát' arczára, ez üres laphoz hasonlíta, mellyre egy kérdő, egy gondolatjel sem vala írva.

„Csanádra akarok indulni a' napokban, menj, tarts távollétem alatt jó rendet és fenyítéket. Aztán ha barátaid közé akadsz, sok minden juthat eszedbe, egyet azonban feledj el: útamat."

‚Nyomorúlt áruló' — fölszóla Martinuzzi, midőn egyedűl maradt, kezdem szégyelni, hogy bűne csak nem úgy vezet czélomhoz, mint terveim.' —

Néhány lépés 's a' várnagy az utczán, magára és gondolati közt volt. „Ő eltaszíta; midőn helyezete 's jelleme' felsőségével nézett rám, nem kérdett, nem keresett, nem hitt ollyat kicsinységemnél, mi valamit nyomhasson sorsa' mérlegében. Ő eltaszítá magától. Pedig gyónás rebegett ajkaimon, 's hogy veti el a' fegyvereket, mikkel védelmezheté magát? Nem mindig vérét ontá Nagy akkor is, ha fél életével csak fillért szerezhete a' barát' szerencséje kincshalmához? És Katai és Korponai párharczra keltek volna magával a' ragálylyal, midőn az csak azért lelekzel, hogy öljön. Az oltárra ellenségeid' istenének ten viszed áldozatúl magadat, pap; mert azon fonal, mit egy hitvány diák' csele szött, nem vonhatná a' fejszéhez. De hangom ellágyúl, mint érzésem. A' görög hogy vitorláit szerencsés szél feszítse, leányát jegyzette halálra; 's te a' parányi gyöngeséget, mit balgák jóságnak neveznek, még egészen nem tudtad kitaszítani kebledből? Hah! a' föld meg fog rázkodni, a' vulkán' torkolata kiönti láváit 's én a' romlásra épitem házamat 's mint Torre del Greco tekintek alá a' völgyre, agálylyal, de magosról. Fenn azonban sok minden rosz van... Golgotha maga is hegy 's rajta egy ártatlan mellett két bűnös vonaglék. . . Kedvetlen viszony számunkra. Tehát azon rothadás, mit az emberek, maga órája előtt, midőn még a' megfáradt életmüves természet igent nem intett, keresztbe helyezett fával, zsineggel, kötéllel, kiélesített érczczel szabályosan idéznek elé, aránylag inkább illeti meg a' bűnösek' testét. Gyávaság! A' pártos képzelődés hasonlitgatások' alakjában megint félelmet játszott szivembe; csodálatos: mindig a' fölhevülés vaczogtatja össze fogaimat. De nem gondolkozom, határozattan teszek. A' diákhoz!" — A' várnagy, miután illy forma elmélés közt az alvárosból fel 's a' hidon áthaladott, a' vár' legszélső utczáin tűnék el.

* * *

Gyula hamar lett otthonos a' helytartónál, az épület' ugyanazon szárnyában, hol a' felebb leirt szoba volt, rendelteték lakás számára. Nem mint apród engedelmeskedék 's annak fejében kegyelmes megkülönböztetést nyert, hanem család' tagjaként leereszkedés nélkűli nyájassággal fogadtaték 's részéről a' mély tisztelet kötelességi adó volt, mellyet saját viszonya 's a' barát' polgári helyezete szabott ki 's egyszersmind a' szív' önkénytes ajándéka. Kevés nap elég volt arra, hogy sok különöst 's részint megfejthetetlent tapasztaljon. Míg kivűl forrottak az elmék utczán és pártgyüléseken, minden előjel arra mutatott, hogy a' nép eltűri, a' nagyok helybenhagyják, Petrovics kitervezte, Izabella a' boszú' egész szenvedélyével áhítja az unt, a' gyülölt gyám' bukását. Míg a' figyelmes láthatá, hogy a' porta' kegyelme régi védenczétől elfordúlt, söt legújabb fermánja' titkolt tartalmával hihetőleg többre terjed, mint a' rebesgetett király-koronázás, létezett egy férfi, egy remete, kinek arcza derült, álma őrgondoktól ment, nappala agálytalan 's nyugalmas volt. És hol lakék azon remete? Tán a' föld' gérinczein, hegylánczak között, szirtok felett, hová meleg és termékenyítő erő, melly alant ébreszt, fejt, érlel, rothadás felett szövi az életet, már nem hat többé, a' halál mint holt tetemre jéglapokból szemfödelet borított? Nem. — Közepén az országnak, vagy legalább épen ott, hol a' polgári élet' szíve dobog. Tehát azon szellemileg magos pontján az elmélésnek 's lemondásnak, hol csak azért sem lehet viszhang, mert semmi hang az emberiség' öröm kiáltása, vagy jajveszéklése rideg köréig nem hat 's minden boldogság' öszvege azon gyermek-bölcseség, hogy közelebb vagyunk az éghez, mert a' földtől távolabb? Koránsem. Ő a' munkásság' jelszava, cselekvények' embere, gyakorlati élet' bajnoka volt. Söt, ha a' megbuktatási terveket géphez ha-

sonlíjuk, mellyben ezer külön erő egyesült, hogy saját természeti irányán kivül bizonyos kiszámitott vonalba működjék, annyi romboló hatás' középpontja, emberünk' személyes bátorsága, élete. Mert kire czélzánk: György, a' barát Utissenics, a' helytartó volt. Legalább Gyula jókora együttlétel után 's éber figyelmezés mellett senkit nem látott, kivel pártfogója bizodalmasan értekezett volna; ellenségi kerülték házát; polgári felekezetéhez tartozók, ha félre nem vonulának, tisztelkedésök betegség' ürügye alatt, kevés kivétellel, elfogadva nem lőn; irományi-csoportok heverének az asztalon elszórva, porosan és illetetlen, még a' szoba' kevés butora is fél rendetlen állásban veszteglett; a' barát öltözetben pongyolán, testtartásban hanyagúl, egykedvű arczczal járt magányosan, vagy közügyre nem vonatkozó beszélgetések közt tölté Gyulával az új apróddal idejét. Még az olvasó is, mellynek gyöngye a' hitnek lépcsője 's miként angyalok szállának a' patriarchaálmaihoz az égből, rajta vándorol oda a' keresztény' türödelmes esdeklése, elhagyatva hevert egy szögletben 's az áhítatos pap, a' kegyesség' e' külső jelét sem vette kezébe. Gyakran kérdé Gyula magában: honnan ez ellenmondás annyi eltölt évek 's e' jelenpillanatok, a' két hatalom' hosszas követelése 's e' rögtöni lemondás közt; annyi merészség, melly akadályokat teremte, ha nem talált 's azon buszke számitás, melly midőn körültekinte, azért tevé, hogy mit a' sólyompillanat átröpkedhetett, az erkölcsi fennség és szellem' szilárd ereje ön kormánypálczája alá hódítsa, miképen adhatának a' kicsiny hitűségnek helyet, melly fásult elszánással burkolja palástjába arczát, hogy ne lássa a' gyilkot, midőn szivére intéztetik. Tán az agg tusázó a' küzd-homokon ketté töré kardját, mert sejti, hogyha versenytársa haldoklik, a' hatalmas imperator — a' sors — kinek szeszélye rendezi el a' vérjátékot, helybenhagyást tapsol 's a' taps egyszersmind jelszó leend, fölnyilik a' rekesz, új harcz kezdődik 's minden győzelem pillanatra elhalaszott bukás? „Azonban, ha ez igy van, folytatá Gyula elmélkedéseit, miért tüntete ki minap, midőn szolgálatába állottam, annyi éberséget, akkora erőt beszédje? 'S mit változának azóta a' körülmények? vagy mind ez hadi csel, fortély, melly által ellenségünket hálóba keritjük? Az lehetetlen, némi előkészületet csak fedezhetnék föl.“ —

Került volna néhány évvel utóbb e' jelenet elé, Gyula a' sz. justi kolostorra tekintene, hol a' század' legnagyobb óriása, a' kihalt tettek' még fennjáró mumiája igazítja 's veri földhöz az órákat, mert nem akarnak együtt járni mint az emberek' véleményei; játszik a' számára foltalált kártyán, hol gyakran a' gyakorlottságot a' történet közönyösíti, 's miután e' két foglalkozásában ön multját, a' világot 's mindenki' élete' kivonatját még egyszer látta, unatkozva fekszik koporsójába, élő hallgatja temetési pompáját: ha a' kolostorra tekintene mondám, könnyen megfejthetőnek hinné a' talányt 's nagyobb megnyugvás közt — csalatkoznék. ***Kemény Zsigmond.***

Magyar játékszini krónika.

Febr. 25. Zampa, vagy a' márványhölgy. Nagy opera 3 felv. Irta Melesville, muzsikáját Herold. Elmenreich Friderika után ford. Szerdahelyi.

Febr. 26. Az álomélet, vagy a' párisi szép himvarrónő. Szinj. 4 felvonásb. Franz József után ford. Komlóssy Ferencz.

A' szini előadások febr. 27d. martius 3-ig a' bál miatt megszünnek.

Egyveleg.

Evangel. egyházi névtár. — Pesten dr. Székács József' szerkesztése alatt megjelent: „A' bányakerületi ágost. hitvallásu evang. superintendentiának Egyházi-névtára 1840-dik esztendőre“, mellyből némellyeket közölni szükségesnek tartunk.

Ezen névtár szerint a' bányakerületi superintendentia nyolcz esperességet foglal magában ugymint:

	Anyagyülekezettel	*tanulóval*	*lélekkel*
1. A' bács-szerémit	21	5284	40,178
2. A' bánátit	14	1770	17,886
3. A' barsit	4	177	2,573
4. A' békesit	15	5896	69,271
5. A' hontit	31	1604	25,554
6. A' nógrádit	41	3772	50,596
7. A' pestit	25	4226	46,074
8. A' zólyomit	19	2867	37,253
összesen	170	25,596	289,385
	anyagyülek.	tanulóval	lélekkel

Az egész superintendentiának népessége tehát (ide tudván tudniillik a' tanulók' számán kivül a' tudományos intézetek' növendékeit is, kiknek száma 831) 315,812 lélekből áll.

Az iskolákkal ellátott leánygyülekezetek' száma az egész superintendentiában	117
A' rendes lelkipásztorok' száma	180
Segédpapok és leviták' száma	14
Oktatók száma a' tudományos intézeteken . . .	23
Tanitók és segédtanitók az elemi iskolákban .	341

Az anyagyülekezetek között:

Tisztán magyar anyagyülekezet	7
— német	13
— tót	87
Magyar-német	4
Magyar-tót	36
Német-tót	6
Magyar-német-tót	17
Összesen . .	170

És igy:

Magyar nyelv előfordul . . .	64	gyülekezetben.
Német	40	—
Tót	146	—

A' tudományos intézetek ezek:

	növendékkel
1. A' selmeczi kerületi lyceum	246
2. A' szarvasi gymnasium	130
3. A' pesti gymnasium	130
4. A' losonczi esperességi latin-magyar iskola	92
5. A' balassa-gyarmati nemzeti iskola . . .	50
6. Az aszódi esperességi iskola	61
7. Az újverbászi esperességi iskola	68
8. A' beszterczebányai latin grammat. iskola	54
Összesen . .	831
	növendékkel

Az összes lélekszámot 315,600-ra téve csaknem minden lelkipásztorra 1753 lélek esik.

A' tanulók számát 25,600-ra téve minden 12-dik lélek tanulo.

A' tudományos intézetek' növendékeinek számát 830-ra téve minden 380 lélekre egy sperativus tudós esik; minden iskolatanitóra 75 tanitvány; minden oktatóra mintegy 40 növendék.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftos. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 5. 1840.** **19. szám.**

Tartalom: Franczia literatura 's polgárosúlás (*Kéri*). — A' magyar színészet' évlapjaiból (*Korányi*). — Kettős hit (*Csongor*). — Leonóra (*Vidor Emil*). — A' dal (*Riskó Ignácz*). — A' hü követ (*Garády*). — Egyveleg (—*jd*—). — Böngészet (*Kéri*). —

Franczia literatura 's polgárosúlás.

A' mostani franczia literatura, egészben véve, valami szörnyeteg. Óriási fej egy törpe' testén, össze nem illő tagok keresztül kasúl szórva — szép és rút részek — az egész egy ijesztő torzkép. Azonban vannak kivételek; Hugo Victor' igaz geniejét 's erő és életteljes teremtő hatalmát nem lehet nem csodálni. De, hogy egyazon nemzetnek, melly Corneillet teremté, Janint is kelle világra hozni! — 'S ezen ficzamodott, örjöngő, idétlen szülemények mellett a' franczia közönség azt hiszi, hogy csodálatos előlépést tett azon idő óta, midőn Europa' literaturájának törvényt szabott.

Voltaire kijött divatból Franciaországban, de Rousseau' befolyása még mindig él, 's követőkkel dicsekszik. Rousseau e' kettő közől a' roszabb 's talán veszélyesb iró is volt. De híre állandóbb 's mélyebb gyökeret vert nemzete' szivében; meg nem állható, szeszélyes tanainak veszélyessége pedig elmult. Voltairban látjuk a' csupáncsak rontó irók' sorsát; hasznosságuk megszünik együtt a' gonoszszal, melly ellen buzogtak. De Rousseau nem csak dúlt, ő építeni is akart; 's noha nem gondolhatni bohóbb valamit, mint épitményei, még is szeretnek az emberek visszapillantani, 's valamit — bár csalóka képeket, légvárakat is — látni emelkedni a' pusztákon, hol egykor városok állottak; mintsem lakosok nélkül hagyjuk a' temetőket, inkább kisértetekkel népesitjük meg azokat.

Azonban a' mostani új franczia literaturát azzal hasonlíthatni, mit a' szél a' fákról lerázott, 's mi idővel gazdag gyümölcsöt hozhat — 's új iskola még is minden esetre jobb, mint a' réginek örökös ismétlései. A' mi ezen müvek' birálatát illeti, azon kor, melly a' tüneményeket előhozza, soha sem alkalmas azoknak osztályozására 's bonczolására. — E' literatura magában viseli saját gyógyszerét. Általános bélyege — ellentétben a' régi classicai iskola' literaturájával: — a' szivet venni studiumúl; a' szenvedélyeket 's érzelmeket munkásságba tenni, 's a' bensőnek épen úgy emlékeket 's történetet irni, mint a' külsőnek. 'S e' tekintetben igaza van, ha azt állítja, hogy lelkesülésének forrása Shakspeare — olly forrás, mellyet az ú-

jabb angol költök' többsége, különösen Scott, elhanyagolott. Nem azáltal tölti be a' költés' legnagyobb feladását, ha történetet ad érdekes eseményekkel átszőve, 's külsőségek' és characterek' felszinének leirásaival piperézve, 's nem is húmoros phraseologia 's mindennapos morál által.

A' franczia literaturában, melly e' charactert viseli, sok hamis morál, sok korcs érzelem, sok üres dagály van: de magában viseli azon jelesség' magvait, melly előbb vagy utóbb teljes kifejlésre jutand a' nemzeti genius' haladásával.

Azonban vigasztaló tudás, hogy semmi sem maradhat hosszasabb ideig népszerű, 's azért kárhozatos, a' mi valóban erkölcstelen; a' mi egy lángész' müvén veszedelmes, kevés év alatt maga' erejével kigyógyul. Olvashatjuk Werthert, 's tanithatjuk sziveinket a' gyöngeség és szenvedély' ezen rajza által, mivelhetjük izlésünket az elrendezés' és összeállitás' hasonlithatlan egyszerűsége által, minden aggodalom nélkül, hogy magunkat agyon találnánk lőni. — Emelkedni érezhetjük kebleinket a' Rablók' nemes gondolati által, minden veszély nélkül, hogy zsiványokká 's gyilkosokká legyünk csupa erényszeretetből. A gondviselés, melly kevesek' lángeszét minden időben 's minden tartományban vezérül 's prófétául rendelé a' tömegeknek, 's a' literaturát a' polgárosulás', közvélemény és törvényhozás' felséges előmozditójává ; ugyanazon elemeket, mellyeket e' nagy czélra használt, az öntisztulás' isteni adományával ruházta fel. A' folyó, idő 's nyugalom által megtisztúl, a' tisztátalan alkatrészek feloszlanak, vagy az egészségesek által neutralizáltatnak. — Az egész világ' literaturájában nincs egy népszerű könyv, melly erkölcstelen volna két századdal származása után. Mert a' nemzetek' szivében a' hamis nem él olly sokáig; 's az igaz és erkölcsi az idők' végeig mindegy.

Ha Francziaország' politicai állapotjára tekintünk, meg fog lepni a' hasonlat, melly ezen polgárosúlt, ezen olly egészen europais nemzet, 's a' kelet' kényuralkodásai közt bizonyos tekintetben létezik; — a' főváros' mozgásai határoznak egész ország' sorsa felett; Páris Francziaország' zsarnoka. A' hatalomnak ezen gyuladékony központosulásában fekszik egyik főoka, hogy ezen hatalmas és müvelt nép' lázadásai olly tökéletlenek 's ki nem elégitők maradtak; 's rendszer rendszer után, kormány kormány után „floruit sine fructu, defloruit sine luctu" mint Fleury cardinálról mondatik. Ritka példája a' fonák itéletnek 's számitásnak, hogy a' francziák, ön tapasztalásaik által sem okúlva, még mindig nyakasan állanak ezen politicai bűn mellett; hogy politicájok mindekkorig a' centralisatio' politicája — melly a' pillanatnyi erőt biztositja ugyan, de mindenkor az országok' rögtön pusztulásával végződik. Hasonló azon veszélyes erősítő 's ingerlő orvosi rendszerhez, melly a' testet erősitni látszik, de a' vért a' fejbe tolja, honnét szélütés 's őrültség származik. A' központositás által elerőtlenülnek ugyan a' provinciák, de épen azért gyengék lesznek a' kormányt védelmezni, valamint gyengék annak ellent állani. A' központositás jeles óvó szer egy önkényes uralkodónak, ki azt akarja, hogy hatalma addig tartson, mig élete; de igaz szabadságnak 's tartós rendnek halálos mérge a' centralisatió. Minél inkább magok a' provinciák intézkednek saját dolgaik felett, minél inkább a' népre van bizva minden, még az utak 's postalovak is, minél jobban áthatja a' municipális szellem az óriás test' minden erét, annál biztosabban hihetjük, hogy a' változás 's javitás a' közvélemény' kifolyása, melly lassan épit, mielőtt rontana — nem pedig a' nyilvános kiabálóké, kik rögtön felfortyannak, 's nem csak az épületet lerontják, hanem az alapköveket is eladják.

Van a' franczia alkotmánynak még egy másik meglepő 's idegenitő sajátsága. E' nép, melly annyira át van hatva respublicai érzelmektől, e' nép, melly annyit áldozott a' szabadságnak, e' nép, melly a' szabadság' nevében annyi bűnt követett el Robespierrel, 's annyi dicsőséget aratott Napoleonnal — e' nép megnyugodott abban, hogy mint nép egészen ki van zárva a' statushatalomból 's képviselésből! Harminczhárom millió ember közt kevesebb mint készáz ezer választó! Hol volt valaha ehhez hasonló oligarchia? — milly rendkivüli bolondság, az aristocratiát semmivé tenni 's még is a' népet kizárni! milly torzkép a' politicai épitészetben, felfordult pyramist állitni fel? senki sem gondolt a' kormányt biztositó ventillumra, a' természeti hárító eszközre, melly illy gyulékony népnél

annyira szükséges! — a' nép maga pórnép maradt, részvét 's törvényhozói érdek nélkül saját dolgaiban.

Más részről különös tekintet, hogy miután a' születési aristocratia megbukott, literaturai aristocratia emelkedett fel; egy nagy részint ujságirókból, könyvszerzőkből, bölcselkedésből összetett pairség! — 's mindent megvizsgálva, kivánatos aristocratia-e ez? nyert általa a' polgári társaság? nem vesztett a' literatura? szentebb 's tisztább lett a' lángész' papsága ezen világi kijelelések 's üres czímek által? vagy az aristocratia maga nemesebb, kevésbbé önző, hatalmasabb vagy élesben látó elemmé lön-e a' törvényhozásban vagy a' közvélemény' emelésében? (Bulwer után)

Kéri.

A' magyar színészet' évlapjaiból.

.... Tépd föl ereidet, add véred a' mindennap' emberének, ha eloltá vele szomját, megtörli száját, zsebébe nyúl, 's kérdezend: mivel tartozik? ..... *Souwestre.*

Minapában a' magyar színészeket általjában hálátlansággal hallám vádoltatni; e' szóra átvillant emlékemen a' magyar színészet' egész tragoediája, ezen osztálynak olly mély lealáztatása különösen bizonyos nimbus környezte aristocratia' átellenében; 's önkénytelenül fölkiálték egy franczia-val: „Infamis történet!“ Ferde müveltség, durva gög, és embertelenség együtt járnak. Azonban, mivel a' legjobb bornak is sepreje van, így a' legtisztesb emberosztálynak is. Effélékben csak relative lehet itélnünk, 's jelenleg is így kivánunk értetni. De az még is nevezetes, hogy mi némellyek különösen a' színészeti (általában a' müvészeti) osztálylyal szemközt veszünk olly furcsa, nemesemberi mínát magunkra. Az pedig onnan van, hogy a' czopfos idők' maradványainak, ha Amerika fejére áll, sem fér fejökbe, mikép lehet egy zsidó becsületes, vagy épen nemes szivű 's nagylelkű ember, vagy egy közönséges kézmüves' fia derekabb ember mint ök. És még onnan is van, hogy ök tudományos, hazai, vagy más emberi ügykérdéseknél dolgot személytől, zsidót v. kézmüvest embertől, Athenaeumot vagy criticaliteraturát Bajzától, szinügyet X színésztől nem tudnak vagy akarnak elválasztani, vagy az elválaszthatlan körülményeket (mert illyenek kétség kivül vannak) az ellenkezőktől megkülönböztetni.

Pedig, kérem a' müvelt olvasót, igaza volt-e például N. táblabiró és földesúrnak X színésztől rosz neven venni, hogy ez távolról le nem vette kalapját előtte, holott úgymond ő a' kassai magyar színházra két forintot adott, tehát patronus! Hiszen drága tekintetes úr, ön a' két forintot a' nemzeti ügy-nek adta, a' hon' oltárára tette, és nem X színész úrnak, az egyednek, kinek személyéhez semmi köze. 'S ha most X úrnak netalán jobb posztóból van kaputja, vagy nagyobb, tiszteltebb neve a' hazában mint önnek, az, látja t. úr, onnan van, hogy neki esze és szorgalma van ollyat érdemelni, és még lelke is van nem két forintot, hanem egész magát, minden földi szerencséjét, jövendője minden kinézéseit, 's azon jóllétet, mire lelki erejénél fogva igénye van, a' legkétesb kimenetelü életpálya' viszályainak engedni át, 's miért? épen azon ügyért, mellyre ön nagylelkűleg két forintot adott, 's most mondja meg t. úr, ha szabad kérnem, ki a' hazafi, ki a' patronus? Egy egész emberélet két forint ellen! — De talán egy száz forintos részvényt is irt alá a' t. úr a' pesti színház' pártolására? ez ugyan igen szép; de ha megengedi, még ezzel sem vehette meg X úr' erkölcsi személyét, csupán egy nemét lelki erejének nyerte meg nemzeti czélok' eszközéül. A' viszony tehát elvontan tekintve amollyan vásári nemü lesz, áru áruért, azon túl quitt! 's X úr Goethével ezt fogja önnek mondani;

Nun dächt' ich lieber Herr Baron,
Wir liessen 's beide wie wir sind:
Sie blieben des Herrn Vaters Sohn,
Und ich blieb meiner Mutter Kind.
Wir leben ohne Neid, und Hass,
Begehren nicht des andern Titel;
Sie keinen Platz auf dem Parnass,
Und keinen ich in dem Capitel.

Becsülje meg hát ön is a' jó színészt, és ne tegye egy categoriába kocsisával, mert, látja, végtére is talán az ügynek 's így önnek lesz nagyobb szüksége X urra, mint viszont.

Illy eszmélkedések közt végig pillanték, mondom, a' m. színészet' tragoediáján, melylyel annak egyik történeti részese, — kivel

régóta bensőbb viszonyban állok — ismertetett meg, 's melly, mint kedvencz tárgyam naplóm' lapjain áll; ebből van szerencsém itt némi töredéket adni, talán épen a' maga idején.

A' személyzet, melly jelenleg Pesten a' magyar színészetet képviseli, választottaink' azon kevés maradványa, kik szintörténetünk' vésznapjainak fergeteget kiszenvedék. Ezeknek húzamos pályaküzdelmét müveletlenség, durva előitéletek, rosz akarat és üldözések' hydratábora ellen nem kis mértékben nehezité ama' hivatlan tömegnek, (millyen más pályákon is sötétlik), sükerromboló, gyűlöletes visszahatása, melly, az ifju képzelődésre olly nagy hatalmú színészet' külcsábjaitól szédülten, minden komolyabb eszmélet és számvetés nélkül, vakon tolakodik folyvást ama' vészteljes síkra, hol iszonyú csalódása' 's a' keresett szilaj függetlenség' szomorú martalékaként esik el.

A' balsors üldözte színészetnek koronként egyes vállalkozók és testületek látszanak kezet nyujtani, 's annak történetében különösen 4 illy korszak emelkedik ki. A' nagyváradi [1]), kolosvári [2]), sz. fejérvári [3]) és kassai [4]).

E' korszakok az eszme' honosítása, 's színészetünk szellemi előbbvitele' tekintetében nevezetesek. A' viszályok által megedzett erők kiszemelve 's központosítva magasb irány felé indíttatának; a' müvészet' föltételei lehetőleg be lőnek töltve, 's a' porba nyűgöző bilincsek levétetvén, a' lélek visszanyeri aczélrugalmasságát, 's hatalmas léptekkel halad bensőleg és hat kifelé.

Azonban ez öszpontosító vállalatok bár mi szép jövendőt látszottak is készíteni a' magyar színészetnek, vagy felfogás, avatottság és szaktudomány' hiánya, vagy e' tömkelegben eligazodni képes kormányerő' nemléte, vagy kezelési tisztátalanság 's rendszeretlenség stb következtében nem lehetének tartós életüek.

De e' korszakok még sem tüntek le nyom nélkül, 's bár a' tettleges viszony rég elenyészett, befolyások sokkal mélyebb és maradóbb lőn, hogy sem azokra a' nemzeti színészet' évlapjai mindenha tisztelettel ne emlékezzenek. Mert ha bár a' gyámtalanúl hagyott színészet bensőleg nemleges veszteségeket látszik is e' vállalatok' szüntével szenvedni, annál igenlegesbek lőnek az eszme' általánosított külviszonyábóli nyeremények. Ugyan is:

Az állandósági föltétel' szüntével szükségkép meg kellett állapodnia a' szépen indult müvészeti haladásnak; ön erejére és sorsára hagyottságának pedig kikerülhetlen eredményei: a' színészet' kenyérmesterséggé sülyedése, ennek viszont a' már egyenes irányú pályavonalnak egy állandó körbe (periodus) kanyarodása; 's bizonyos színmesterségi typus', monotonia, vagy modorbélyeg' fölvétele. Fenmaradtak azonban ez időkből minden esetre állandó belhasznokúl: az előbbi chaos-állapotból némi mesterségi tisztulás, némi eszmélkedés és rendszeresség, de kivált lelkesb hivatottaink' találkozása, a' szétszórtan sinlett egyes erők' összpontosítása, 's ama' veszedelmes pályamirígyek' tömegéből kiocsúdás.

De mindezek fölött épen a' helyváltoztatás' szükségéből folyó eredmények' üdvösb oldala az, mi tulnyom minden belveszteséget. Mert ...

Nagyszerű, szent czélra törekvés' öntudatában megdicsőül a' nyomor, fölemelkedik a' lélek, 's a' czélt soha sem veszti el szem elől. Sors-, érdek- és czéleggység azok, mik társulatnak balsors' üldözéseiben védfalat nyujtanak, honnan ez fentartó erőket, erkölcsi bukástóli óvást merit; sőt balsors és küzdelem erőket fejt ki, 's rendkivüli fokra emeli azokat, elhagyottság pedig szorosbra fűzi az egység' lánczait.

És ez vala képe a' koronként pártoltatni megszünt szinügy' bajnokinak, kik ezen túl a' szinügy' apostolai lőnek a' hazában.

Ők szerény önérzettel, 's az ügy' méltóságától körölsugárzott homlokkal jelentek meg a' két hon' külön vidékein, erkölcsi feddhetlenségök, 's lelkiösmeretes törekvéseik előtt a' gúny és előitélet meghunnyászkodni volt kénytelen. A' többnyire törvényhatósági testületek' pártfogási firmája, 's a' társaság' működési érdemeinek híre már előre leköté a' vidéki közönségek' figyelmét, ohajtott volt a' társaság' megjelente; a' tömeg a' dolog' me-

[1]) Sándorfi' orvostanár' vállalata.
[2]) Főrendü részvényesek' vállalata.
[3]) Fejér megye v.
[4]) Abauj megye' és Berzeviczy báró' v.

ritumán, — mellyért magokat törvényhatóságok interessálják — gondolkodni, vizsgálódni kezde; 's ime az eddigi szemfényvesztő komédiában lassanként erkölcsi tartalmat, eszmét kezde felfedezni, 's dolgokat, mellyek lelkének gyönyörteljes tápot nyujtának, míg tapasztalása azon végeredményre jutott, mikép a' poezis örök igénye az ember' istenibb részének, mikép a' lélek mint a' test tápot kiván, 's végre, hogy a' szinház erkölcsi szüksége marad a' népnek mindörökké.

És már az aristocratia' kevély palotái nyiladozának a' megvetett osztálynak, 's a' színész szellemi arány szerint kezde soroztatni a' társaságban. ***Korányi.***

(Folytatása következik.)

Kettős hit.

Egyházban isten csak hitem,
Fohászim hozzá lengenek;
De benned, oh hazám, jog az,
Mit én hitemnek érezek.

Az isten, oltár' zsámolyán
Megáldó érzés 's gondolat:
Ám oltárod fölött, hazám,
Áldást 's nyugalmat csak jog ad.

Csongor.

Leonóra.

Lessing után.

Kísértettől fél, mondják, Leonóra kisasszony;
Még is mindennap nézi tükörbe magát.

Vidor Emil.

A' dal.

Dal vagyok, éjbe borult szív' csillaga, szende szivárvány,
Mellyre szelíd emlék hint mosolyogva sugárt.
Dal vagyok, áradozó, keserédes bú' kifolyása:
Bennem kín és kéj tükrözi vissza magát.
Égi virág, nemesebb kebleknek szellemi gyöngye,
'S költőm' fürtin örök hír' koszorúja vagyok.

Riskó Ignácz.

A' hű követ.

Franczia novella.

I.

Estszürkület' árnyai födék a' mély völgyet 's csak zúgásáról lehetett észrevenni az erdei folyamot, de a' hegytetőn épült Charolais-vár' falai 's tornyai leszálló napsugárokban ragyogtak még 's némi diadallal pillantának Branchemont-várra, melly a' völgy' másik oldalán emelkedék 's magas tornyai és tömör falai élénken elütöttek nyugot' tiszta egétől. Halálos volt a' gyűlölség, melly e' két vár' birtokosai, Charolais grófok 's Branchemont bárók közt ivadékról ivadékra szállt örökül; de az ellenkedések, mellyek századok óta tartottak köztök, gyűlöletesebben, mint azon időben, mellyről beszélünk, soha nem jelentkeztek. Charolais család' utólsó férfi örökösét Branchemont báró ölte meg, lovagjátékban, 's boszúját az önkénytelen gyilkos' vérével hűté a' kétségbeesett atya. De a' vándor, ki botjára támaszkodva itt mulat, vizsgálva a' pompás tájat, nem hiendi, hogy legundokabb szenvedélyek választák csatájok' szinhelyéül e' bájos környéket.

A' nap leszállt; az esthajnal-csillag tisztán 's ragyogva kelt fel Branchemont' sötét tornyai fölött; a' tulsó partról harangszó hívta Charolais' lakóit egy kápolnácskába, hol a' megöletett ifjú gróf' szíve nyugvék 's melylyet atyja épittetett közel a' várhoz egy dombon. Első harangkondulatkor a' kedves 's kellemes Imogéne, az ősz gróf' egyetlen fenmaradott gyermeke, lépett ki Charolais-vár' egyik mellékkapuján, apródtól, ki imádságos könyvét vitte, kisérve. Ő az említett ájtatos hely felé ment. A' gyertyák ott meg valának már gyujtva 's több csoportulatban térdeltek az ájtatoskodók. Alig lépett a' kápolnába, egy zarándok, arczára mélyen nyomott széles süveggel 's köpenybe burkoltan, vele egyszerre mártá a' szentelt vízbe kezét 's gyöngéden megnyomá a' deli Imogéne' újját. Nagy pirulat, mit a' jelenvoltak nem vönek észre, futott ennek arczán végig; de akár elegendő magán uralkodással birt, akár a' szent hely iránti tisztelete okozá, ő semmi indulatot nem vétetett magán észre, hanem, ájtatosságát végzendő, nyugottan járult az oltárhoz.

Mise volt; a' hűbérlők felkelvén, eltávoztak. De Imogéne, szokás szerint, hosszabb ideig maradott, testvére' sirja előtt letérdelt 's imádkozék. Azonban lassu suttogás, melly füleig hatott, hirdeté, hogy van még valaki a' kápolnában, és a' zarándok néhány percz mulva mellette térdelt már.

‚Lothar, súgá a' leányka, szinleg folyvást imádkozva; Lothar, sokat koczkáztatsz!'

„Éretted, Imogéne, mit nem koczkáztatnék!" válaszolt a' beburkolt szinte lassú hangon.

‚Reményeinkre kényszerítlek, légy óvakodó.'

„Mitölse tarts. Gyónásommal a' hitszónokot rászedém. Engedd ez arany perczet sürgető kérésem' ismétléseül használnom. Atyád meg nem szelidül soha, szökjél tehát, kedves, velem 's kövess."

‚Az, Lothar, nem lehet! 'S hova is futhatnánk?'

„Hallgass ki, kedves. Olaszországba, nagybátyámhoz, a' milanoi herczeghez, szökünk, ott biztosságban és szerencsések leszünk. Mit törödöm én Branchemonttal 's mindennel, mi hozzá tartozandó! Hűbérlőimre számolhatok. 'S ha ütend egykor visszatérésünk' örömórája, zászlóim lobogandnak mindenkor atyáim' váráról."

‚Oh Lothar, miért kelle találkoznunk! Miért nem gyülöljük, mint minden nemzetségünk egymást! — —'

„‚Kisasszony, szólt a' közelebb lépett apród, a' hitszónok közelít.'"

Imogéne fölkelt 's az oltár előtt keresztet vetett magára.

„Holnap ezen óra tájban" sugá Lothar.

Imogéne igent intett 's elhagyá a' kápolnát.

II.

‚Én, nemes kisasszony, szólt az apród, midőn elhagyták a' kápolnát, nem jót sejtek. Rufust, a' vadászt, a' szomszéd erdőbe lopódzni láttam.'

„Ő önkénytes eszköz atyám' kezeiben, megjegyzé a' leány; nincs parancs, mellyet atyám kiad, hogy azt ne teljesítse."

‚Azonkivül macskaként lát a' sötétben is' válaszolt Tódor.

„Ez embert ki nem állhatám gyermekségem óta. Csakugyan ki akart bennünket kerülni?"

‚Nem hiszem, hogy csalatkoztam volna.'

'S Tódor csakugyan jól látott. Másnap atyjához hivaték Imogéne. Ez szemrehányásokkal tetézé öt háza' halálos ellenéveli összejötte miatt; azután a' vár' legmagasb tornyában egy terembe csukatá, mellyet csak néha hagyhatott el, hogy magát valamelly sötét csarnokban kijárhassa egy vén, undorító, keményszivű komorna' kiséretében. Büntetés elől apródja szökéssel menekült meg 's egyetlen mulatsága most már csak mandolinja vala. A' torony, mellyben Imogéne fogva ült, meredek lejtőn állt; meg volt engedve a' fogolynak, hogy ablakát, melly rostélyzatlan vala, kinyithassa. Abból ő kinézhetett a' Charolaishoz tartozott erdőségre, de Branchemont' várát nem láthatá. A' völgy el volt födve szemei előtt 's napok multak gyakran a' nélkül, hogy emberlényt látott volna. Ónsúlyú órák közt majd egy hetet állott ki a' szegény Imogéne. Dél felé volt, szobájában ült, fejét kezére támasztá 's Lotharról álmodék: de rögtöni nesz fölrezzenté öt álmaiból; felpillantott 's egy magas székháton csodálva vett észre egy hófehér galambkát. Ez épen meg nem ijedt Imogéne' hozzá közeledtétől, hanem szendén nézett rá. Örömében a' fogoly simogatta fejér tollait a' szép galambnak; ‚barátnét küldött az ég!' kiáltott elragadtatva; ‚de mi ez?' 'S a' galamb' szárnyai alól egy levelet oldott le. Első pillanattal Branchemont' kéziratára ismert; hálásan pillantott ég felé, forró csókokkal tetézve a' levelet. Végre neki bátorult elolvasni tartalmát, melly igyen hangzott:

„Kedves Imogéne! ¡Szárnyas levélvivőm szolgáltatja kezedhez szerelmem' e' bizonyítványát. Én megszabadításod' és szerencsénk' megalapítása' terveiről folyvást gondolkozom. A' galamb megjelenend naponként, neked hirt hozand — és szerelmed' 's hűséged' hirével térend minden nap Lotharodhoz."

Imogéne százszor is elolvasá a' levelet. Számtalan csókkal tetézé a' galambot 's bizonyosan el nem bocsátandá, ha nem gondolta volna, hogy vártan várja visszatértét Lothar. Legott néhány sort írt, levelét a' galamb' szárnyai alá köté, a' hű követet ablakra vivé, tollait még egyszer megcsókolá, 's kedveséhez küldé.

III.

Ezóta igen gondoskodott a' charolaisi szép fogoly, hogy csak ritkán 's akkor jöjön szobájába a' rút porkolábnő, midőn nem várta a' galamb' látogatását. A' hű követ megjelent naponként 's igy sükerült a' szökés felől levelezniе kedvesével. Ezer tervet koholtak a' szeretők — ezer tervet visszavetettek

újra 's így mult el ismét egy hét. De ez nem olly búsan mult a' fogolyra nézve, mint az első; remény élteté keblét; a' naponkénti hír, hogy őt Lothar szereti 's ezt ismét naponként tudósíthatni, hogy csak érte él, megédesité óráit. De a' sors, melly gyakran mutat komor arczot a' szerelmeseknek, végzé, hogy e' boldog órák tovább ne tartsanak. Rufus, a' sasszemű vadász, ki folyvást kémkedett, egy napon, épen midőn az kirepült a' torony' ablakából, észrevevé a' levélhordó galambot. Éleselméje nyomban kitalálá, hogy az kitanított galamb legyen 's föltevé magában vigyázni röptére. ‚Ha, ha!' kiáltott gúnyolva. ‚Branchemont hát fészked? Te híreket hozasz, mellyeket szeretnék tudni!'

Nap mult nap után 's Rufus folyvást vigyázott a' röpülő követre. Végre legjobb ját vette egy reggel 's még harmat volt a' virágokon, midőn Branchemont felé indult. A' szerelmesek' megbizottja, a' galamb, elröpült; Imogéne már ablaknál állt, közeledése' előérzetében feléje nyujtá már karjait, midőn biztos ijból nyil suhint 's — halva esett földre a' hű követ.

IV.

Egymás után multak a' váró' órái, de a' galamb nem jöve; estszürkületkor Imogéne csaknem kétségbeesett. Könyűkre fakadván jajgatva dölt fekhelyére. Fel lön födözve levelezése? Lothar elfeledé, sorsára bizta öt? Ekkor új nesz érte füleit — felugrék 's maga mellett követ vön észre, mellyhez levél volt kötve 's ablakon kellett behajíttatnia. Örömmel oldá le a' levelet, szemrehányásokat tön magának kedvese' hűségében kétkedteért; feltöré a' levelet, de csak néhány percz mulva foghatott elolvasásához. Megtudá végre, hogy a' következő éjjel ablaka alatt fognak Lothar és Tódor vadászruhában megjelenni 's minden kigondolható eszközt kell elővennie lebocsátkozásul. Merész, vészteljes terv, kétségbeesés' terve volt ez! De vannak pillanatok az életben, mellyekben kétségbeesés biztosítja a' sikert. Imogéne bátor vala 's érzé, hogy szerelmeért mindent merhet. Végig mérve a' mélységet, számba vevé az eszközöket, mellyek szolgálatára készen állták. Kendői, ruhái, minden, minden szándékát eszközlendő vala. Egyedül e' gondolattal foglalkodva, némi idő mult el, míg eszébe juta, mi csodálatos módon történt értesítése. A' kézirás Lotharé volt, abban kétkedni nem lehetett. Letérdelt tehát a' sz. szűz' képe előtt 's égtől kéré merénye' sikerültét. Azután, elfáradván a' napi erőködésben, fekhelyére dölt 's mély álomba merült.

V.

A' reggel eljöve, de nem a' galamb. Okai vannak, gondolá Imogéne; követre rövid idő mulva szükségünk sem lesz. Ah mi hosszú volt e' nap, fogságában az utolsó! Kinos várakozás után leszállt végre a' nap 's esthajnalcsillag tünt fel az égen; éjfélig csak óranegyed hiányzott. Ő felvagdalta ruháit, ágyfüggönyeit, kendőit, 's kötelet kötvén belölök, ablakfához köté azt. Az óra tizenkettőt ütött 's Imogéne sorsára bizta magát. Lassan 's dobogó szívvel ereszkedett lefelé, míg sziklát ért. Ekkor lábaira állott 's maga körül tekintett. Több mint húsz lábnyira mászott le. A' tisztán ragyogó hold megvilágitá a' sziklalejtőt, melly meredek volt ugyan, de járhatlannak nem látszott; szerencsésen lejutott.

‚Készen van minden, suttogott egy ismert hang, miért nem válaszolt, kedves kisasszony?'

„Hah, Tódor, hol Lothar?" kérdé Imogéne.

‚Branchemont amott vár a' fák alatt. Nyujtsa ide, nemes kisasszony, kezét 's hozzá vezetem kegyedet!'

Imogéne néhány percz mulva a' kedves' karjai közt nyugovék.

‚Nincs veszteni való idönk, szólt a' hű apród, a' lovak készen vannak, ohajtásunk szerint megy minden. — De hol a' galamb?'

„A' galamb? két nap óta nem láttam!"

„„Levelemet még is vetted?"" kérdé Lothar.

„Egy kövel dobták be ablakomon."

‚Aggasztó sejtés száll meg! kiáltott Tódor; el, az istenért, el innen! — Hah, mi az? lépteket hallok. El vagyunk árulva!'

'S csakugyan fáklyák mutatkoztak mindenfelöl. Imogéne Lothar' keblére veté magát.

‚Együtt halunk meg' kiálta 's erösen átkarolá őt.

Branchemont egy fához támaszkodott 's kihúzá éles fegyverét.

„Fogjátok meg, fogjátok meg a' martalóczot!" rivalt egy hang, mellyben Imogéne atyjáéra ismert.

„„Jertek vesztetekre“ bátran válaszolt Lothar az őt körülfogottaknak.

Rémítő csoportulat volt az; a' dühében tajtékzó atya 's bérenczei, kik féltek, hogy Branchemonttal megölik urok' leányát is; a' fáklyák' vörös lobogása és a' holdvilág, mik különös vegyülettel fénylének Lothar' haragtól lángoló arczán 's kedvese' halvány vonásin. Néhány perczig siri csend uralkodott.

„Mit késtek gyáva ficzkók? — szólt Charolais — szurjátok le az árulónővel együtt!“

De a' bérenczek nem mozdultak helyeikről; megszokták ugyan engedelmeskedni, de jobban szerették a' bájos Imogénét, semhogy erőt vehettek volna magokon kezeikkel illetni őt.

„Megtanítlak hát kötelességtekre“ haragjában fogait csikorgatva rivalt Charolais. Karddal meg akarván támadni halálos ellenét, a' levegőben suhintás hallék 's vállai fölött nyil röpült Branchemont' kebelébe. Ez lerogyván szótlanul meghalt. Azon ij, melly a' hű követ felé röpitett halálos nyilat, Lothar' életének is véget vetett.

VI.

Ujra megkondultak Charolais-vár' harangjai, de most nem ájtatosságra hivták az alattvalókat. Halálharang volt az és csendités a' szerencsétlen Imogéne' sirjához, ki kedvese' meggyilkoltatása után három napig élt eszméletlenül, azután kilehellé létét.

Garády.

Egyveleg.

Garcia Paulina. A' müvészetben is vannak talán különösen megáldott nemzetségek, mint a' népek' kormányán, mellyek előtt az emberek térdet hajtanak. Ezt hajlandók vagyunk hinni, ha a' Garcia-család' nagy hirét megfontoljuk, melly két század óta újra fénylik. — Malibran' testvére, Garcia Paulina Ferdinanda Laurentia, jul. 21-kén 1821. születék Parisban, atyja Garcia Emmanuel, anyja Sitcher Jacquina volt. Harmadik évében elhagyá Párist Paulina családostul 's miután két évig Londonban tartózkodott, átmene Új-yorkba 's onnan Mexikóba. Garcia azonban nem soká maradt a' polgárháborutól dult tartományban 's Mexicót 1829-ben már elhagyá családja 's csapatjával. A' hegyeken átutaztában tisztán kiraboltaték a' védelmére adott őrkisérettől 's majdnem meztelenen hagyaték a' zordon hegysivatagban, hol a' kirablás történt. Paulina igen élénken emlékezik e' szörnyü helyezetre, hol atyja 600,000 francot veszte el, utja 's munkái' gyümölcsét. Paulina Mexicóban zongorát tanult Vega Marcostól az ottani főegyház' orgonásától; de utóbb a' tanulást kénytelen levén félben hagyni, elfeledé a' mit tudott. Európába visszatértökkor először oktatá őt énekre atyja és pedig minden lehetséges nyelvekbeli canonok szerint. Hatodik évében már négy nyelven beszéle Paulina: franczia, spanyol, olasz és angol nyelven, mellyekben hasonló könnyüséggel birt; azóta németül is teljesen megtanult. — Csak három év előtt láta Paulina komolyan az énektanuláshoz, 's december' 15-kén 1837. először énekle Brüsselben nyilván a' szegények' hangversenyében. E' fényes siker után Belgiumban utra indult anyjával és Beriot nevü sógorával Németországba, hol mint tudva van, mindenütt lelkesen fogadtaték. Azután a' Kings Theatre-hoz szerződött Londonban, hol majus' 9én 1839. nagy tapssal lépe fel először Othelloban, annyira, hogy a' jelen télre a' párisi olasz operához fogadtaték meg, hol azóta a' közönség' kedvenczévé lett.

A' tudományos ismeret' gyakorlati alkalmazása. Néhány év előtt egy hajó érkezett meg Liverpoolba, melly több hétig a' szél és hullámok' játéka volt. Miután a' kompaszt a' hullámok lekapták a' fedélről, az ut igen szomorú 's lassú volt, mivel igen nagyon kelle vigyázni, 's mind a' mellett is elveszett volna a' hajó, ha a' vak történet meg nem menti. Ha a' hajón lett volna ollyas ember, ki tudta, mi könnyü kompaszt csinálni, a' hajó közel sem jutott volna olly nagy vészbe. A' varrótü vagy a' kés' vasa, fölfele tartva 's kalapácscsal megütve, azután parafa-dugaszon vizre tétetve vagy vastalan fonalon fölakasztva, hamar iranyos lesz és éjszak 's dél' irányát mutatja; ha a' piszkavas' egyik végével tetőpontosan kenetnek meg egyik végöktől a' másikig, szinte iranyosak lesznek. — Egy tollkés húsz lábnyi mélységü kútba esett; tükör által napsugár vezették a' vízbe 's a' kést megláták. Azután magnest kötöttek egy pózna' végére 's vele kihuzák a' kést.

—jd—

Bö n g é s z e t.

— A' becsület, mindennapos értelemben, egy röpke, árnyékszerü kisértet, az idő és hely' véleményének visszasugárzása. Az igazság ellenben valami tartós és szilárd, 's igazságból származik a' valódi, nem hamis becsület. — Becsület úgy áll az igazságszeretethez, mint virág a' növényhez — az ennek kifejlése, szülöttje! — Azon becsület, melly nem igazságszeretetből ered, csak festett rongy; — mesterséges rózsa, mellyet a' társaság' divatárusai valódi helyett szeretnének ránk kötni.

— A' szépség kettős áldás; boldogítja azt, ki látja, 's azt, ki birja. — A' szépség gyakran következése 's oka a' jóságnak. Szelid lélek, szerelemteljes szív gyakran kifejezvék a' szemekben, ajkakon, homlokon, 's okai lesznek a' szépségnek. Más részről azok, kik szerelemgerjesztő tulajdonokkal, sziveket felnyitó kulcscsal birnak, rendszerint hajlandók a' világot boldog szemmel tekinteni, vidám- 's nyájasnak lenni, reményleni és bizni. Azon csodálatban, mellyel egy szép arczulatnak hódolunk, több bölcseség fekszik, mint a' nagy tömeg gondolná.

— Sokat tesz házastársaknál a' szokás' varázsereje. A' hosszas egyetértés kibékiti őket egymás' gyöngeségeivel, hiányaival, hibáival; 's a' másokkali hasonlitás méltánylani tanítja egymás' jobb tulajdonait. Férj és feleségnek több mint egy közös érdeke van, úgy hogy ha az élet' hullámi közt bizonyos idő hosszat hánykodtak, a' kezdetben fájdalmas és keserü láncz kényelmessé 's elviselhetővé lesz; 's ha egyiknek természete sem kiállhatlan, az a' mi kezdetben nyommasztó járomnak tetszett, végre társas kötéllé válik. — Tépni kezdik a' körükben fekvő rózsákat, a' nélkül, hogy elyziumi amaranthok után sóvárogjanak.

— A' házságukban legszerencsésb emberek házon kivül is legmunkásbak. Az otthoni önjólérzés megkivántatik az egészséges munkássagra; 's a' levertség és elhagyatottság' komor érzelme a' legerősb férfit is álmodozóvá teszi. A' remete ellentéte a' polgárnak, 's a' házi istenek mindennél jobban lelkesitik az embert.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 8. 1840.** **20. szám.**

Tartalom: A' tudományok' becse (*Ugod*). — A' magyar szinészet' évlapjaiból. Folytatás (*Korányi*). — A' koszorútlan koszorús. Eredeti novella (*Garay János*). — Egyveleg (—*jd*—). — Böngészet (*Kéri*).

A' tudományok' becse.

Macaulay Tamás, ama' híres parlamentszónok, nem régiben egy ünnep' alkalmával, melly a' kézmüvesek' mulattató könyvtára' alapitásának emlékére tartatott, a' többek közt következő szavakat monda a' tudományok' dicseretére 's azoknak üdves befolyásáról a' köznépre:

„Mi neutralis földön állunk. Legbensőbb örömmel értettem, hogy a' legkülönbözőbb véleményü férfiak tagjai ezen becses intézetnek. Tudom, hogy tisztes férfiak, kik távol vannak attól, hogy mind azon véleményekben osztozzanak, mellyeket én sajátimnak vallok, gyönyörüséggel tekintenek ezen intézetre, melly olly nagy mértékben mozdit elő hasznos ismereteket és ártatlan örömeket. Vannak minden felekezetben emberek, kiknek czélja tiszta lehet, de szellemöket igen korlátoltnak kell tartanom, mert féltékenységgel és idegenkedéssel tekintenek minden tudományokat terjesztő tervekre. Védokaikat, — ha lehet őket azoknak nevezni — mellyeket véleményök' támogatására felhordanak, következőkbe lehet össze fogni: megismerik a' tudományok' becsét, mert csak esztelen vitatkozhatik az ellen, a' mi olly szembeötlő, de azt állitják: hogy a' tudomány csak azon föltétel alatt becses, ha valakinek alkalma van mély ismereteket szerzeni; de ha az emberek olly életkörülmények közt vannak, mellyek igen hihetőleg nem fogják megengedni, hogy a' tudományokban félismeretekné messzebb mehessenek; ha az általok nyert tudomány szükségképen csak fölületes lehet, ha óráik' nagyobb részét kézmunkára kell használniok, úgy csak azt lehetend várni, hogy tudások' egész tömege roszabb lesz a' merő tudatlanságnál. Ezen nézet' baráti a' magok' okoskodását a' költönek ezen szavain alapitják: „Kis tudomány veszélyes dolog." De Pope ezen szavakkal egészen mást értett mint a' tudományok' terjesztését. Nem vonakodom elismerni, hogy azon emberek' többsége, kiknek számára ezen intézet alakult, hivatásától nem szakaszt el elegendő időt, hogy a' literatura' tárgyaiba mélyen behathasson." De azért épen olly kevéssé fogom állitani, hogy ez ok legyen a' kézmiveseket a' szellemi mivelödés' hasznaitól és gyönyörétől kizárni, milly kevéssé fogadom el azon tételt, hogy a' rövidlátónak szemét kell kivájni, és a' selypet siketté 's némává ten-

ni. Tegyük azon esetet, hogy itt előttünk egy férfiú áll, a' legjelesebb egyetemben nevekedett, rendkivüli öreg korral, és utolsó lehelletéig el nem gyengült elmebeli erővel megáldva; képzeljük, hogy ezen szerencsés férfiú minden óráját a' literaturának áldozá, a' tudományokat ápolá, a' müvészetet gyakorlá; adjunk neki hábortalan életet tudományok között eltöltve, könyvek és gyüjtemények közt, utazásban, egykorúi' legjelesbjeinek társaságában, mit gyüjthet még illy ember is az ismeretekből, ha azt a' mit valósággal gyüjte, annak tömegével egybehasonlítjuk, a' mi a' világban megszerezhető, lehető belátással a' természet, társaság és moral' törvényeibe? Így tekintve mindnyájan csak parlag féltudósok vagyunk. És még is, valaki azt akarná, hogy a' tudás' forrásától mind azok elzárassanak, kik abból mélyen nem meríthetnek, az alatt hogy önnön bölcsesége sem több mint csepp egy akóban, mint egy homokszem a' tengerparton; és mer embertársaihoz igy szólni: én sokat tudok, nekem mély belátásom van, de ti csak féltudományt szerezhettek, azért el foglak benneteket zárni a' tudomány' áldásaitól! ez nekem mindig korlátolt lelkek' ész ellení gógjenek tetszett. Én erősen meg vagyok győződve, a' szellemi mivelődés terjedése mind inkább meg fogja erősíteni a' rend iránti szeretetet. De ha a' nép' értelmi nevelésének hasznairól nem volnának is illy eszméim, még is rendkivüli részvéttel fognék tekinteni olly intézetekre mint e' jelen. Mennyi ártatlan gyönyört nem adott ezen egyesület' 7000 kötetből álló gyüjteménye. Mennyi óra, a' kedvetlenség és hivalkodástól, a' telhetlenségtől és vétektől megmentve, folyt el boldogan olvasás alatt. 'S ezen világ' örömeinek tömege olly nagy-e, kivált a' dolgozó osztálynál, hogy a' tudni vágyóktól valamelly tiszta éleményt irigyeljünk? Mennyi aggodalom, mennyi gondtól menekszünk meg vizsgálatokba merülvén, és szellemi szórakozást keresvén. Én ezt tán inkább érzem mint más. Mennyire vissza emlékezhetem, nekem a' könyvek voltak legjobb barátim; ők voltak vigasztalóim szerencsétlenségben és társalkodóim a' magányban; szükségben kipótlották nekem a' gazdagságot, számkivetésben a' hazát, és közepette a' politicai vitáknak megtarták kedélyem' derültségét. Sem vagyont, sem hatalmat, sem rangot nem cserélnék el azon éleményért, mellyet

könyveim kölcsönöznek az által, hogy biztosítják nekem a' letünt századok' lángelméinek társaságát, világitanak nekem az igaz és szép-hez vezető útra, és előjogot adnak közlekednem a' távollal és láthatatlannal, a' multtal és jelennel. A' mi pedig engem boldogit, azt bizonyára nem akarom elvonni vagy nehézzé tenni azoknak, kik becsület-teli buzgalommal hasonló tanulmányért, hasonló élemenyért esdeklenek.“

Ugod.

A' magyar szinészet' évlapjaiból.

(Folytatás.)

Egy nemzeti szinészet' eszméjével az utóbbi tizedben már a' literatura' mezején találkozunk, hol a' kérdés általános alakot ölt, 's egy nemzeti érdek' energiájával vitattatik, végre a' színház' nemzeti élet' kellékévé kiáltatik ki, 's az ohajtások egy központi színház' létesitésében egyesülnek; 183⅝ban mint országos tárgygyal találkozunk a' színügygyel.

E' forrongási napjaiban a' színeszmének egy magyar szinészcsapat merész vállalkozó tekintettel bekopogtat a' fővárosban, hogy a' budai német színházat, melly akkor épen megürült, magyarra fordítsa. És lám az események' hullámzatának épen igy kelle egymásra következni. E' csapat mintegy ösztönszerű hatalom' intésére látszik megjelenni Budán, hogy a' dráma catastrophja általa vitessék kifejléséhez.

És Magyarország' fővárosának német színháza csakugyan magyarra fordittatott, előbb csak egy része által ama' négy korszak' bajnokinak, de már a' catastrophnál együtt látjuk az egész történeti tömeget, melly jelenleg kevés hián a' pesti magyar színpadot tapodja.

A' fővárosi korszaknak maradand érdemül azon általános forradalom, melly a' magyar szinészetet átalakitá. Mert a' már érintett periodicus és modorszerű állapoton kivül teljesen megvesztegette szinészetünket az akkori ifflandféle nyavalygó német színiskola' ragálya, mellynek ál tana Európán át egész a' magyar vidékekig elterjedt. De a' központi magasb müveltség' befolyása, a' pesti német színházat időnként látogató nagy drámai talentumpéldányok, a' keletkező — bár legnyomorúbb, de még sem minden hatás nélküli — szincritica, mindenek fölött pedig a' világot

átczikázó franczia romantica, alapjában rendítik meg színészetünket, 's annak egy könnyedebb, természet- 's müvészetszerűbb alakot adnak.

De egy ideiglenes pesti színház' első ötlete is e' korszaknak köszöni fogantatását, mellynek következő dialecticája van.

Mind a' mellett, hogy a' budai magyar színésztársaság a' jelentőségnek egy még addig soha el nem ért fokára küzdé magát; 's a' budapesti magyarság a' legféltékenyebb érdekkel látszott függeni e' gyenge intézeten: a' várhegyi levegő csak még sem birt a' magyar színészet' tüdejének kellő életelemet nyujtani. A' vár hegyen áll, itt az élet a' bureauszobák' belsejébe látszik vonúlva lenni, 's a' zajos Pest' ellenében mint álhalott, — mellyben az életet csak csendes útczáin időnként végig mozgó egyes alakok mint lassú érütések sejtetik — színészetünkre sorvasztólag hatott. Pestmegye' gyámsága lankadozott, a' pesti magyarok kifáradtak a' hegymászásban, és már négy évi munkásság semmibe vala dőlendő.

Az intézet felbomlásával pedig minden koczkáztatva látszott: az ügy' központi érdeke, müvészeti nyeremények, 's a' mármár valónak indult országos remények. A' kétségbe esés végső segédeszközök után kap. Egy pár színészfő mint végszükség nemzette gondolat' horgonyát így ragadja meg egy ideiglenes pesti színház' merész ötletét, melly azonban nálok csak egy szerény deszkabódé, vagy valamelly tágas terem' tervében határozódott. A' budai színész társaság Pest' megyétől szerződés szerint járandó félévi díj-biztositékát (körülbelül 5 ezer pft.) vég öntagadással ezen terv' valósithatására ajánlja fel. Az indítvány a' megye' többségében pártolásra talál, hányatik, módosittatik; majd a' nagy dunaparti színház' tervével ütközésbe jő; önzés, hiuság, nyakas gög, ármány és tiszta szándék, messze czélzó és kisszerű nézetek harczba keverednek Eris' almája felett, 's a' pillanat' szüksége lenyomja egyéb tekintetek súlyát, és leszen a' kerepesi útfélen egy magyar színház.

Ideigleni = remény és valóság közötti valami; több semminél, kevesebb mint valóságos (realis).

Ha az ideigleni színház a' szó' legszorosb értelmében ideigleni, azaz: ha végczélját (nemzeti viszonyait) tekintve csupán a' pillanat' szükségeinek siet minhamarábbi fedezésére; ha benső czél' tekintetében a' hontalan müvészetnek akar ideiglenes menedéket adni; 's ha végre intézkedése' összeségében az *átmenetel'* eszméje valósittatik, melly lépcsőket készit bizonyos magasság' elérhetéséhez, hova *egy ugrással* feljutni nem lehet: úgy az ideigleni dolgon megnyugodhatunk.

De mi magyarok az efféle valóhelyettesek, vagy is nesze-semmik által úgy elvesztők bizalmunkat a' *valamik* iránt, hogy nem ok nélkül nincs az illyeseknél minden agálytól tiszta örömünk. A' bús kedélyü magyar sötét jelenségeket fedez fel kétségei' szemüvegével a' tárgyon. A' napokban példáúl illy párbeszédnek valék tanúja a' casinóban:

Péter (egy búskedélyü magyar). Csak sehogy sem szeretem én a' dolgot, édes barátom Pali, lásd, Széchenyi a' másik tavasszal bizonyosan elkezdendő vala nagyszerű színházát a' dunaparton; én specifice tudom, hogy segédszereinek némi része már kezében volt, mivel az épitést megkezdheté, 's ha egyszer az kezdve volt — ismerem e' részben a' magyart, megkapja ő a' kezébe adott kezdetet, mert a' magyarral csak kezdetni nehéz valamit. A' dolog' belsejét tekintve pedig: hiszen színészetünket azokban, kik azt képviselik, 's kik eddig olly komoly elszántságot, férfias törekvést, 's kitartó türelmet bizonyitottak, 's kik hivatásaikkal nemzeti érzelmeket kötnek össze, azon pár év, melly fél század' reményeit bizonyos teljesedésbe viszi, nem fogta volna semmivé tenni; sőt valamelly megyeváros' kebelében bizonynyal lelkesülten fogta volna bevárni a' teljesülés' nagy napját. Most az ég tudja, mikor lesz nagy színházunk; én ezt a' kicsit, megvallom, egy nagy sziklának nézem, melly akadályúl gördittetett utamba.

Pál (egy könnyebb kedélyü magyar). De hát azt nem gondolod meg, barátom, hogy nemzeti — europaiszerű színházhoz hasonló roppant föladatok, 's várakozások vannak kötve, mellyeknek megfelelő egyedeket képezni csak fővárosnak lehet hatalmában? Nekem egy nagyszerű intézet, méltóságával egybe nem hangzó részletekkel és bensővel, épen ollyannak tetszik mint egy pompás fénypadlatos márványterem, mellynek bútorzatát kisszerű csapszéki faszékek teszik, és egy pár szerény tükör, melly azonban csak ismétli a' kiáltó ellentétet.

Egy színháznak puszta épületével, bármilly pompás, bár a' város' kellő közepén legyen is az, még nincsenek a' czélok elérve, az eszme nincs valósítva. Pompás falak, páholyok és gépezet még lelketlen test; hüvely kard nélkűl, templom istenige és szónok nélkül, gőzös' faépülete a' mathesis' életműve nélkül. Én azt tartom: jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok. Vannak körülmények, midőn a' gyorsaság nyereség, késedelem veszteség. Várakozáshoz nekem már nincs türelmem, hitem, reményem.

Én illy talentumszűk időben, mint a' mienk (értem a' szépmüvészeteket), színészetünkre, melly különben is néhány egyedbe van szorítva igen feltékeny vagyok. Őket mint kevés jómagot kell őriznünk, kik csupán természeti nemtőjöktől segítve, 's ennyi viszályok közt, utat tudtak törni a' mesterség' bizonyos jelentésű birtokához. Ezekre, ládd, sokkal nagyobb dolgok vannak bízva, itt, értelmességünk' szétsugárzó gyülpontjában, sokkal fontosb a' tőlök várandó nyelvünk és szellemi életünk' érdekében, semmint a' színészet' dolgát mellékesnek, másod rendűnek, alárendeltnek vehetnők. Színészet a' színháznak szellemi létrésze. Pénz, márvány, tégla, stb. szerezhető dolgok, ezekhez az ébredés' szelleme meghozza végre az összerakó erőt: színészet nem szerezhető, mint lángész nem. Ide kell tehát egész figyelmünket fordítanunk; az én állításom: előbb színészet, azután színház; ez ama' nélkül inkább nem lehet el, mint viszont.

Színészeti haladás' egyik feltétele ugyebár: biztosított hely-állandóság? 's ezt csak Pest adhat. Most tovább. A' főváros minden oldalu müveltséghez legtöbb módszereket nyújthat. Pest a' müvelt világegyetemhez számítja magát; a' bécsi várszínház ide csak egy napi járat (fölfele másfél), a' vasut által még közelebb esünk a' világ' középpontjához. Mint tudományban, úgy müvészetben is, ismernünk kell a' végső pontokat, meddig a' lehanyatlott emberiség haladt, hogy azon pontokon alul ne maradozzunk. Az egyetemes haladás' vonalába eső főváros szüntelen éber; itt mindenki (kisebb nagyobb mértékben) a' kor' embere, 's az általános tolongásban önkénytelenül is előre ragadtatik; aránylag tehát a' szépérzelem és izlet is legkimüveltebb levén, legbiztosb hévmérője minden müvészeti nagyságnak. A' műértelem' criticai oldala sem szükölködik bölcs főkben. Így: korlelke, legmagasb értelmi és izlési állapot a' fővárosban, legsükeresb hatással lehetnek a' müvészet' kifejlésére; 's viszont a' müvészet csupán illy légben tenyészhet. A' müvész itt az egykori kézmüves' madarának panaszára nem fog fakadni *), 's azon tudattól emésztetni, hogy hosszas és mély studiumának gyümölcsei, művitelének legdicsőbb pillanatai 's lelke' magasb nyilatkozásai porba hullanak; szóval: ő itt fogathatik fel, ismertethetik el, és jutalmaztathatik meg illetőleg. Nálunk egy ideiglenes pesti színház, barátom, logicai szükségesség, bevezetés, előbeszéd egy nagy műhöz, elemi iskola; 's ezen elvből pártolom az ideigleni színházat.

Péter. Sok szépet és valót mondál, öcsém, meg kell vallani; de megállj csak. Ti némellyek szerettek az általánosságok' légkörében nyargalózni, és siréni bájhangon énekelni le a' nemzeti textusokat, hogy a' közvélemény' többségébe belopózván, majdan kétértelmű elveiteket 's lépteiteket rendíthetlen tekintet és többség gyámolja a' dolgok' felszínén lebegő sokaságnál.

Pál. Barátom, megengedj, a' személyességeket.....

Péter. Érts meg: most én is csak általánosan tettem az észrevételt; mert ollyanokat nem messze kell keresnünk, — de hagyjuk ezt, most csak a' tárgyhoz: szállj le csak kissé a' magasból a' kézzel fogható részletekhez, ide, a' kerepesi útra, szemközt a' magyar színházzal, — itt beszélj velem.

Legelőbb is jót mersz állani nekem, 's a' honnak arról, hogy ez csak ideigleni színház, és nem állandó helyettes? lássuk, minő adatokkal nyugtatsz meg.

Pál. Már hogy ne volna.....?

Péter. Csak úgy, hogy nem az, ezt én állítom, 's erre én szolgálok adatokkal: az egyszerű, a' menedék-színház' 40 ezeres terve 400 ezeresre nő, és a' várt szerénység mindenki' álmélatára a' legfényesb ünnepi diszben áll elő. Négyszáz ezer forint! — egy külvárosi, egy fiók színházra! mellynek jórésze utóbb is a' nemzetre fog nehezedni. — De fordítsuk csak a' belső dolgok' folyamatára figyelmünket, a' 400 ezer forinton, és légsze-

*) „Oleum et operam perdidi.“

szen kezdve egész az operáig, — mind ezen historiák' összeségében egy komoly politicai elvet és irányt látunk kifejezve; ennek önkénytelenségét azonban még egy ideig hinni akarom.

Korányi.

(Folytattatik.)

A' koszorútlan koszorús.

Eredeti novella.

Mennyben honját elvesztette,
Földön nem lelt mást helyette,
Fürtin kín a' koszorú.
Kölcsey.

I.

„Egy esztendő ismét elmult,
'S általrepült sötét honába:
De kedvem újra béborult —
Mit várom végemet hiába?
Esdeklem a' halál után,
Vélvén, hogy fájdalmim megszűnnek,
Ha napjai majd általtünnek
Bús éltemnek, 's az ég megszán.

Oh sors! mert nincs többé reményem, —
Alányomott a' csüggedés, —
Hogy felviradhat még napfényem,
Utólért a' balvégezés.
Oh szánj meg 's vond előbb' halálom'!
Meghalni nékem csendes álom.
Tekintsd keservim', nemde nem
Lassú halál bús lételem?

Ha e' világon annyi élni,
Mint untalan remélni, félni,
Servadni a' kereszt alatt;
Míg nem az ember általhat
Az életnek keskeny köréből
'S a' föld' gyomrába visszatér,
'S a' végezés' rejtett töréből
Kifejtve, gyászos véget ér:

Oh már megértem a' halálnak —
Szegezd rám mérges íjad, ím
Már nincsenek több könnyeim.
Szép napjaim mord télre válnak.
Pályámat elfutottam. Ints,
'S indúlok önkényt a' határra,
'S bezárom éltem', — a' halálra
Már senkinek több jussa nincs."

E' sorok előtt és sorokba mélázott egy halvány, szenvedő külsejű, fiatal ember, kezében a' toll még nedves vala, mellyel érzelmeit leirá; mert hogy a' leirt sorok legbensőbb érzelmeit tolmácsolák, arczkifejezéséből vala látható. Lelke egy nemével a' kéjgyönyörnek ringatá magát e' sötét képeken, 's a' fájdalom bizonyos magasztaltsággal tükrözödék e' magas, nagy homlokon, e' merengő szemekben 's ez összeszorított halvány ajkakon. Úgy tetszék, mintha szelleme már valóban ama' földöntúli virányokban lebegne, mellyekre, mint énekében mondá:

„Már senkinek több jussa nincs."

Darab idő óta állott már háta megett, vállain keresztül irásába nézve, egy komoly tisztes arczú férfiú, homlokáról hátrasimított ősz hajakkal, mellyek némi méltósággal nyugvának vállain, egyike azon galamb-őszeknek, kikre nem lehet tisztelet' érzése nélkül nézni. Arczának ép, egészséges színe különös ellentétet képeze az ifjú' hervadó alakjához 's az ember kisértetbe jöhete hinni, hogy fejeiken a' fürtök véletlenségből cseréltettek el, midőn a' hóhajak alatt egy virágzó ifjuság', az ifjúnak sötét-gesztenye fürtei alatt egy korhatag senyvedés' nyomait látá.

Az öregnek egy könye hullott az ifjú' lapjára, 's az utóbbi megdöbbenve tekinte hátra.

A' pillanatra ellágyult öregnek arcza azonnal szigorú kifejezést vön fel 's egy lépést előre tevén, megfogá az ifjú' kezét: „Mit csinál, az istenért, ifjú barátom! egyáltalában el akarja-e magát veszteni?" mond dorgáló 's még is aggodalmas hangon. „Nem tiltottam-e meg minden fejmunkát 's mindent, a' mi érzéseit felizgatja? — Önnek a' legnagyobb nyugalom kell, édes barátom — tevé hozzá lágyultabb hangon; — ha lehetne, még csak gondolkodnia sem kellene, 's ön még költeni mer! illy ideggyengeség mellett érzéseit felizgatni, phantasiáját feszíteni merészli! — Hagyjon fel illyekkel, komolyan mondom, mert életével játszik."

A' beteg bárány szelídséggel tevé félre irományát, engedelmességet igért orvosának, 's melegen szorítá meg baráti kezét.

Dr. V* — így nevezék az orvost — egyike volt a' mult század' utósó tizedében Kassa' 's az egész felföld' leghiresebb orvosainak; tudománya nem kevesebb hírnevet szerezvén neki, mint páratlan nemeslelkűsége 's jószívűsége. Háza valódi bucsúhelye volt a' szenvedő emberiségnek 's ő maga egy tisztes

oraculum, mellynek nyilatkozásait hosszas tapasztalás szentesíté meg; tanácsai mindig üdvösek, jóslatai mindig valósultak, miért nemcsak a' környék', hanem messze vidékek' lakói is bizodalommal 's egy nemével a' vallásos hitnek folyamodtak hozzá kétséges ügyeikben.

Betegünk, mint láttuk, különösen érdekelte őt, kit egykor még mint tanulót igen veszélyes nyavalyából gyógyított ki, mellyet a' tudományszomjas ifjú túlfeszített szorgalma által vont vala akkor magára; V* az ifjúnak barátja lett. Annál inkább vette tehát szivére a' már megférfiasodottnak ügyét, ki most hasonló, veszélyes bajnak orvosoltatása végett vala nála.

V* minden tudományát 's tapasztalását segéddül hivá, a' korának legszebb szakában, életének huszonnyolczadik évében viruló, annyi szép lelki tehetségekkel felruházott ifjú embernek másodszor is szabaditó angyala lenni: de éles szeme 's tudománya mindinkább levivák emberszerető szivének ohajtásait 's ő egy közösen tisztelt, 's szeretett életet napról napra láta az enyészet felé fonnyadni, hasonlón egy nagybecsü virághoz, mellynek tövén pusztító féreg rágódik, 's mellynek hiába öntözöd gyökerét éltető vizzel, hiába változtatod földét, hiába nyesed száradni kezdő leveleit, egyenként és egymásután elszáradandnak azok, szirmai lehullnak, nedvei kiapadnak, mig végre puszta, életfogyott szárában egy kiholt, száraz kórót birsz.

Betegünk' lelkén is féreg rágódott. Egy csalódások 's szenvedések által lesujtott kedély, selyembogár gyanánt szövé önmagának halálhálóját, szántá napról napra sápadtabbá ez érdekes arczot, tevé mintegy átlátszó finomságúvá e' szép orrt, orozá el bibor színét e' ritka metszésü ajkaknak, 's korhasztá ez olly erőtetés nélküli egyenes, karcsu termetet a' sir felé — ismerte ezt a' doctor, tudta ind-okait 's rugótollát, 's szeméből akarata ellen leoldozódék a' meleg könycsepp e' kora enyészetnek gyászos tekintetére.

Egyszerűek leszünk ez indokok 's rugótollak' elbeszélésében, de erre a' következő szakaszokat szántuk.

II.

Gyönyörü téli est volt. A' délután sürü, apró pelyhekben hullott hó vakító fehér réteget vont a' föld fölé, körül minden tárgy, a' föld, a' háztetők, magok a' lombhagyta fák, mintha czukorliszttel hintettek volna be, ragyogva csillogott. A' hold a' tiszta, nyájas égen teljes magasságában állott a' löcsei főtemplom' östornya felett, 's gyenge ezüst fényével a' mereven tájkép' árnyatlanságát inkább nevelé, mint szinezte, mi ennek némi ábrándszerüt kölcsönze. Az ablakok' világai vagy már eloltattak, vagy az éles fénynyel ragyogó, felette sürü csillagok' világa által tul tündökölve, világitani nem látszottak. Az utczán csend és nyugalom volt, csak itt ott hallatszék egyegy hazatérő' lépteinek ropogása, mellyet a' csipős esti lég által szivósabb lett hó okozott. — A' templom' oldala hosszú árnyat vete, 's árnyában egy csinos alháznak ablakvilága tünik elönkbe. Az ablak' boltozatában egy ifjú pár, fiú és leány áll, az est' gyönyörébe kimerengő.

A' szoba' ellenkező részén, közel a' kályhához, egy asztalkánál őszerü, már kissé elviselt, párnás karszéken egy éltes asszonyság ült, tisztes abroncs-szoknyában, fekete csipkés tarajos fejkötőben. Vállait 's derekát nyusztprémes, mintegy csipelyig érő ujjas födé, lábán sarkas papucs vala szattyánból, czifra feje alig födvén el a' lábujjakat, mellyekkel lassu, egyforma tipegéssel rokkát pergete. A' szoba egyetlen szál öntött gyertyától nyert világitást, ezüst tartóban, melly a' tér' közepén terjengő nagy, négyszög tölgyfa asztalon állott, 's egy magasan felvetett mennyezetes vendégágyra, egy pár fiókos almáriomra veté világát 's egy nagy falórára, melly az ajtó 's kályha mellett a' szentelt viztartó felett kettyegve hirdete életet, versenyt a' pergő orsóval, a' különben sírcsendes lakban. A' két ablak között egy kis asztalka felett csinosan faragott feszület függött, keresztfájában néhány szentelt barkával, 's két oldalt egy egy száll nagy viaszgyertyával.

Az ifjú mintegy huszonnégy éves vala, horgas, igen szép orral, a' legszebb metszésü ajakkal, 's ha hozzá veszszük szelid, domborodás nélkül lefolyó állát 's tiszta arczbőrének nagy fehérségét, alakját csaknem lánydadnak nevezhetnök, ha csontos, magas homloka bizonyos magasztaltságot 's erős, kék szemének felfelvillanó tüze lelkességet nem öntenének ez arczra, mellyet lobogó sötétszög haja folyt körül. Karcsú, erőtetés nélküli ma-

gatartása által kitünőleg szabályos termetét csinos fekete mente födé ugyan olly színű nadrággal. Nyaka szabad volt 's a' tiszta gyolcs idealis pongyolaággal nyilt ketté melle fölött, hol egy fehér gombocska tartá össze. Egybekulcsolt karokkal állott a' szép ifjú, 's lelkes, nagy szemei epedő fájdalommal nyugovának az ifjuság' teljében, tavaszi rózsaként viruló szép leánykán.

„Igen, Rózám — kezdé egy már folytatott beszélgetésnek fonalát újra felvéve 's kebléből egy nehéz sohaj bontakozék ki — igen Rózám, én üldözöttje vagyok sorsomnak, kiszemelve szenvedésekre 's csapásokra, de — tevé hozzá 's összeszorult ajkaiból csaknem sziszegve hangzott a' szó — vini fogok, viaskodni fogok ellene. Határozatom áll, pályát 's egy új polgári állást keresnem a' világban, 's érzem, találni fogok azt. Forró szénen állok itt, lelkem' büzkesége nem tűri a' rajtam elkövetett méltatlanságot, arczaimat szégyen' tüze főzné meg, ha csak egy pillanatig maradnék is, keblem lázadva van és szétszaggatva. A' méltánytalan, a' kiméletlen ember! mert barátnak többé nem nevezhetem őt. Nem voltam-e már eléggé csalódva és üldözve, midőn házához jöttem? 's most még benne is csalódnom, töle is kijátszatnom 's üldöztetnem kell! A' világtól ezt szenvednem, lesujtott; töle, fellázít. Ez catastropha lett rám nézve, életem fordulatot vesz fel itt."

A' leányka összeszerettent 's akaratlanúl felé kapott karjaival, mintha elszalasztaná őt; szólani akart, de csak szemei szólottak.

„Nem — folytatá az ifjú 's hévvel ragadá meg a' leányka' kezét — töled el nem szakasztanak engem, nincs földi hatalom, melly szivemből téged kiszakaszszon; összeforrott lelkem a' te szép lelkeddel, mint a' tengeri csiga összeforrott gyöngykázával, 's az erőszakos kéz, melly egyiket a' másikától eltépi, csak halált szakasztana magának, töled csak életemmel válhatok meg, töled, ki életemnek élete lettél, kiben lélekzem és élek, üdvözűlök vagy kárhozom. Tiéd voltam első pillanatra, midőn szemeim meglátának, tiéd vagyok most 's tiéd leszek mindörökké. Oh légy, oh maradj enyém te is, légy úgy mint én, olly igazán, olly egészen az enyém, 's megvivok éretted a' szükség' marczona rémeinek ezredével, szomjat és éhet tűrök, hogy téged táplálhassalak, éjet és napot töltök fáradhatlan munkában, hogy téged ékesitselek, szivem' minden dobbanását áldozatúl hozom ohajtásidnak, hogy téged boldogitsalak — fogadd meg nekem, Rózám, fogadd meg ez ünnepélyes perczben, hogy hivem maradsz, hogy szeretni meg nem szünöl, esküdj' meg!"

„Esküszöm!" lihegé a' hölgy 's mint a' virágillattól elkábult alkonyi szellő gyönyörérzéssel hullott ifja' forrón dobogó szivére — 's a' tele fényében uszó hold festőlegesen világitá meg a' bucsúzó jelenetet.

„'S most egy csókot — rebegé az ifjú — egy csókot Rózám, égi mannául vándorutamra!" 's a' csók elcsattant, hirtelenűl mint a' villám, de mint az, égető lángot hagyva maga után. Az ifjú herculesi erőt érezve keblében távozott. —

„Róza — mond egy várat mulva az öreg asszonyság, fonalát elszakasztván, 's rokkafáját hóna alá vevén — menjünk, ideje van lefekünni."

„Ah, ő elment!" sohajta Róza még mindig az ablaknál állva, 's könnyes szemekkel kiséré hálószobájába nagynénjét.

Az ifjú pedig még sokáig csatangolt künn a' fagyos éjben, irány és czél nélkűl, csak érzelmeivel foglalatoskodva, minden külső benyomás iránt érzéketlenűl, 's mint az éjszakmutató, bármelly iránynak feszitve, mindig ugyanazon helyre visszalöketve, hová őt súlypontja vonó. Ezer és ezer terv, szándék, akarat szegé keresztűl agyát, de szivét csak egy érzelem dagasztá: leányához rendületlen maradni 's vele osztani meg jövendőjét. Ott állott a' hideg, fagyos éjben, magányosan, egyedűl; a' merre nézett, négy nagy világrész' láthatára terült el előtte, 's e' négy világrész' akarmellyikének tarthatott, mert egyben úgy nem vala számára hely, mint a' másikban, nem egy talpnyi föld, hová forró fejét lehajthatá, 's e' végetlen pusztaságban egészen közel, épen előtte állott, hogy ironiájával keserűségét még metszőbbé tegye, egyetlenegy oasiskint épen azon ház, mellybe visszalépni nem akart, nem tudott, — 's azt nem is tette. Szobát adata magának a' vendéglőben, tintát 's ireszközöket. Két levelet irt irt, egyet kedvesének, egyet keblébe rejte 's magával vitt.

Garay János.

(Folytattatik.)

Egyveleg.

—

Ritka egybe találkozás. — Épen azon napon, mikor a' római király látá meg a' napvilágot, és épen azon gyászos órában szüle a' szerencsétlen Lajosnak lánya, az Angoulemei herczegnő, London' egyik magános utczájában, egy félre eső házban, szinte egy herczeget. A' párisi gyermek' bölcsőjénél Európa' bölcsei 's hatalmasai térdeltek; — a' londoni csecsemő' bölcsőjénél magánosan álla a' szomorkodó anya.

Párisi koldusok. — Naponként sok ezer ember kel föl Párisban, nem tudva, miből fog az napon élni. Koldus minden szegleten és mindenféle alakban találtatik. Soknak bizonyos helye van, hol naponként látható. Szemérmes szegények is — így nenevezik magokat elég szemtelenül ezen korhelyek — koldulnak az utczákon, csak azon különbséggel, hogy a' házak előtt állanak és nem követik rimánkodva a' járókelőket, hanem csendesen morognak valamit, és állapotjokat olly élénk színekkel festik, hogy a' kétségbeesés' torkánál hinnők őket. „Csak két soust, uram — így szól például egy asszony, — csak két soust egy zsinegre, hogy magam' és gyermekemet megölhessem, mert tovább nem élhetek. Két nap óta epedek egy falat kenyér után.“ — „Ön a' restaurateurtől jön, uram — fölkiált egy másik — oh istenem bár csak a' csontokat vetette volna nekem, hogy gyermekeimnek adhattam volna lerágás végett.“ Egy harmadik így kiált: „„Ha emberi érzés' szikrája van kegyedben, könyörüljön rajtam. Férjem ideglázban szenved, négy gyermekem rühes, engem a' nyavalya tör; nappal szégyenlem magamat; csak az éj' homályában birom rá magam', hogy jó emberekhez folyamodjam. Egy frankot kell kapnom. Kevesebb nem segít ki; hat embernek egy frankot, istenem, ez nem sok!““ — Egy negyedik mond: „Van az urnak valakie, kit szeret, oh adja tehát ide, a' mit nélkülözhet. Ma este kétszer néztem a' Seine' mélyébe; borzadok a' haláltól; de nem kell tovább az élet. Anyám haldoklik. Negyedik nap óta kínlódik, és én nem enyhíthetem. Ha megfizethetném az orvost és gyógyszertárt, megmenthetném, mert csak ápolás' hiányából hal meg. Nemde, uram, iszonyú ez? Kedvesei otthon megáldandják azért, a' mit anyámmal jót teend“ stb.

Kilátás a' sinai hegyről. — Schubert, a' híres népismerő ekképen szól keleti utazásában: „Meggyőződésem szerint, minden utazó, ki Sina' hegyére fölmenend 's mint mi úgy nézendi tetejéről a' környéket, ezt olly rendkivüli- és sajátságosnak találandja, hogy vele a' földön egyet sem fog összehasonlíthatni. Délre, valamint kelet és nyugot felé, egyes pontokon a' tenger' övét láthatni, melly a' petrai félsziget magas földét keríti. Túl a' tengeren a' távolban több hegymagasa látszik az arab és egyptusi partnak. Úgy tetszik, mintha magános sasnak szörnyű fészke fölött állanánk, melly csupasz, puszta sziklákra van rakva, a' tengerek' határai között. Sehol, bárhova tekints, nem látható zöld havasi rét, nem erdő, nem zajgó csermely vagy zuhatag, nem hegyi kaliba vagy falu, — és ha épen a' vihar vagy mennydörgés nem hallatja szavát, olly csend uralkodik itt, minő komolyat és mélyet a' földön sehol nem tapasztalék. Sinai' pusztája, szikla-ormával, emlékköve, változatlan maradt műve a' teremtés' harmadik napjának, midőn isten szóla: „Gyüljon össze a' viz bizonyos helyekre az ég alatt, hogy a' száraz kitessék;“ a' kezdet' azon idejének ábrázolata, mikor fü és kóró, termő fa 's élő állat és madár, barom és ember nem vala, de a' szabad élet' ereje helyett azon törvény uralkodott, melly a' száraz földnek alakját, a' vizeknek kiszabott határait megadá.

Napoleon' emlékszobra. — Nem régiben lepleztették le Napoleon' szobra Lyonnál. A' császár rendes állásában ábrázoltatik keresztbe vetve karjait, látcsővel kezében, Lyon' városára nézve. Jóval a' fölleplezés előtt számtalan néptömeg csődüle ki. A' bevetett földek letapodtattak a' nélkül, hogy a' birtokosok kikelnének ellene; a' számos fölütött sátorok végetlen tábori szint és illő hadias tekintetet adtak a' vidéknek. Mikor a' szoborról levonaték a' lepel, minden néző levette sipkája- 's kalapját 's ezer ajkakon dörge az ég felé föl: Éljen a' császár! —*jd*—

Böngészet.

— Hibás véleméuy, hogy a' szenvedélyek az ifjaknál legerősbek. A' szenvedélyek nem erősbek, hanem a' feletlök uralkodás erőtlenebb. Könnyebben gyulnak — könnyebben láthatók, de nincs annyi erejök, állandóságok, olly központosult és tartós energiájok, mint érettebb években. Ifjukorban szenvedély szenvedélyt ér, 's egyik a' másikon megtörik, mint habok a' sziklán, míg a' szív saját zajában lecsöndesül. Férfikorban a' nagy tenger nyugodtabb, de mélyebb; csöndje jelenti hatalmát 's hullámzása' iszonyúságát, ha a' fergeteg feltámad. — Ifjukorban a' szerelem mindig csattogtatja szárnyait, de mint madarak áprilban, nem épit még fészket magának. Hol a' reménynek, a' nyárnak olly hosszú pályája van nyilva, ott a' mai csalódás helyére holnap új tárgy lép. De ha az élet' azon korát értük el, mellyben érezzük, hogy a' kialudt fény', az elhervadt utólsó rózsa' veszteségét semmi sem pótolja többé — a' szerelem olly' kincsünkké válik, mellyet egy fösvény' aggodalmas természetével őrzünk 's gyüjtögetünk. Némi melancholia, melly a' bírás' örömeivel vegyül, csak neveli annak ingerét.

— Európa' minden felvilágosult országa átmeneti állapotban van. De sehol sincs ez olly' élesen kifejezve, mint Franciaországban, mellyet az európai polgárosulás' tüzhelyének nevezhetni. Itt minden töredékes, határozatlan, 's félig fejlődött, a' mihez a' társaság' szelleme kötve van — a' régi romokban hever, az új nincs rendezve. Egyetlen ország, hol az építő elv egyenlépést nem tartott a' rontó elvvel. A' *múlt* ki van törölve, a' *jövő* hasonlít távol föld' árnyékához förgeteges, hullámzó tengeren.

— Egyes pillantatok az életben halálos gyötrelem, de az élet maga áldás. Az élet egy nagy titok, melly gúnyol minden számolást. Sohasem mondhatni: „A' ma nyomorult, tehát a' holnap is az lesz.“

— Kora években 's ártatlan lelkületeknél sokáig tart, míg a' szerelem, ha rögtön ébredt fel, egész tisztaságban 's nyíltságban mutatkozik. — A' szerelem, első tökéletlen, borongós alakjában, nem egyéb: mint egy tárgyra központosúlt képző erő. ***Kéri.***

IGAZÍTÁSOK. A' *Népegység Magyarországban* czimü értekezésben 259. szelet' 3. sorb. „egy úr fő szabálya“ helyett olv. *egy út' fő szabálya;* — Ugyanott 9. sorb. „koldulások“ helyett *koldúsok.* — Ugyanott 19. sorb. „birá“ helyett *bírá.* — 260. szelet' 7. sorább. „ezen kis részre elég tágas“ helyett: *ezen kis része, a' szív, elég tágas.* — 261. szel. 1-ső sorább. „hogy unokáinkat birtokukba“ helyett: *hogy unokáink' birtokába.* — 263. szel. 9. sor. „tudatlanságból“ helyet *tudatlanságukból.* — 265. sz. 8. sor. „lát“ helyett *látja.* — U. ott 14. sorb. „termeszteni“ helyett *terjeszteni.*

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 12. 1840.** **21. szám.**

Tartalom: Eszmék a' jogphilosophiához (*Fogarasi*). — A' magyar színészet' évlapjaiból. Folytatás (*Korányi*). — Ifjúkor' hattyúdala (*Erdélyi*). — Hárfás (*Sz. Miklós*). — A' hazához (*Vidor Emil*). A' koszorútlan koszorús (*Garay János*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (—*jd*—).

Eszmék a' jogphilosophiához.

XVI.

Nem ellenkezik a' külső szabadsággal az önkénytes szolgálat, szerződés melletti szolgálat.

Ez ugyan is, ha nem egyéb, mint munkásságunk' egy részének bizonyos czélok' elérésére, bizonyos föltételek alatt lekötése: úgy nemcsak nem enyészteti el anyagi és szellemi boldogságunkat, hanem még elősegéli.

Már az előeszmékben érintettük, hogy mint minden erő, úgy közelebbről azok is, mellyek anyagi 's szellemi körülményeinket nagyobb részben alkotják, p. o. születés, neveltetés, lakhely, társasági 's társalgási viszonyok 's több efféle által, fölöttünk állanak 's uralkodnak. Ezek ellen harczolni akarni a' dőreségek' legnagyobbika volna. Szabad munkásságunk' köre, máskor láttuk, csak az, hogy azon körülményeket, a' mennyiben öntudatunk, öneszméletünk terjedhet, szellemi 's anyagi összehangzó boldogságunkra használjuk. 'S ha gazdagságban, fényes körülményekben nem születtünk, neveltettünk, sőt életünk' mindennapi fönntartására sem bírunk elegendő vagyonnal, a' fölöttünk uralkodó sorssal akarunk-e botorúl 's hasztalan daczolni, vagy kedvezőbb állapotú embertársainknak szerzett vagy szerencsétől nyert jogait jogtalanúl megtámadni és hasonló, sőt jogos megtámadtatást várni magunkra inkább, mint milliók' példája és boldogulása után, lelki és testi munkásságunk' egy részét viszonti lekötések alatt lekötni, 's okos felszámítással 's gazdálkodással anyagi és szellemi létünket illy viszonyok között is bár halkkal öregbíteni? Avagy volt-e, van-e halandó az ég alatt, ki teljesen független, teljesen szabad volna, volt volna 's lehetne? A' gazdag kényelmet ohajt, — 's ez csak mások' együttmunkálása által elérhető, mellyért gazdagságának egy részét kell oda fizetnie, vagy szellemi müveltségre 's éldeletre is vágyik, — ezt még többektől 's drágábban kell megvásárolnia. A' szegénynek legnagyobb kívánsága élte' fentartására, — alig van olly csekély lelki avagy testi tehetség, mellyet kölcsönös szolgálat mellett megszámlálhatlan czélu, ügyekezetű embertársaink' körében másoknak a' jó' korlátai között erőtetés nélkül hasznunkra nem fordít-

hatnánk, sőt életünket már előre is nem biztosíthatnók. A' középvagyonosságú pedig tehet-e józanabbul, czélszerűbben, mintha nem csak vágyait, anyagi és szellemi összehangzó boldogsága' vágyait mérsékeli, 's körülményeihez alkalmazza, hanem minden jogos és erkölcsi úton külső szabadsága' némelly lekötései által is mind külső értékét, mind szellemi jólétet gyarapítni törekszik?

VII.

Nem ellenkeznek a' külső szabadsággal a' czéhek, privilegiumok 's diplomák sem lényegökben, csak a' külső alkalmazásban ne legyen hiba.

Újabb időkben a' közvélemény nagyon ellene van a' czéh-intézeteknek, 's némelly országokban valósággal el is töröltettek leginkább azon alapnál fogva, hogy a' külső szabadságot, azaz, minden ember' munkásságának szabad külső használását korlátolják, akadályozzák. Ennek közelebbi megvitatása ugyan a' jólét-philosophiára tartozik, de minthogy végső alapja mégis a' külső szabadság, egy két szó megérdemli figyelmünket.

Két nevezetes körülményt kell itt figyelembe vennünk:

1. Egyes, magános embereknek lehetetlen az előállítók 's fogyasztók közti egyensúlyt, mellyről fölebb szólánk, tudniok, 's hányszor történik, hogy midőn valamelly mesterség vagy tudomány bizonyos időben hasznot hajta, néhány évek mulva épen ezen nemben árasztódik el a' társaság művesekkel, tudósokkal, annyira, hogy többé egymástól alig élhetnek.

2. Egyes, magános művesek és tudósok, kik éltök' nagyobb részét valamelly mesterség és tudomány' lehető legtökélyesb megtanulására fordíták, 's azokra elég ügyességgel is birnak, nem érdemlik-e meg, hogy az országos intézkedések tekintettel legyenek rájok is, hogy szerfölött sok utánzók vagy épen charlatanok amazokat se foszszák meg sok munkába 's talán költségbe is került életök' módjától, midőn magoknak 's a' közönségnek sem tehetnek kitünő hasznot, legalább fölötte ritka esetben, a' midőn azt czéhbeli intézetek, védő privilegiumok által is, sőt még könnyebben elérhették volna.

Ha valaki azt hinné, hogy a' fennálló mostani, alkalmazásában nagy részint hibás rendszereket pártolom, nagyon csalatkoznék. De ebben nincs ország, melly a' mondottaknak ne hódolna, 's nevezetes vállalatokat, p. o. útak' készítését, gőzhajózást, csatornázást privilegiumokkal ne pártolná.

Ügyes, szorgalmas embereknek mindig nyitva álljon 's áll az út jó hasonló intézetek mellett is, de midőn valamelly mesterség- 's ügyességnek nincsen szűkében az ország, mi szükség az aljasságnak és gyakran ármánykodásnak is tárva nyitva hagyni az útat? stb.

Hazánkban is, úgy látszik, ideje volna már, hogy a' polgári társaság kivált némelly tudományos pályákra figyelmesb pillantást vetne.

Ideje volna, hogy némelly fensőbb tudományokra már csak a' legügyesebbek, legjelesebbek és szorgalmatosbak bocsáttatnának, 's a' többiek még elég jókor kényszerülnének más életmódot keresni, mind magokra, mind az országra nézve hasznosabbat: a' tudományok' némelly elhanyagolt nemeire pedig épen út 's alkalom nyittatnék, képző intézetek alakíttatnának, a' tanulni vágyók jutalmakkal serkentetnének. Illyenek leginkább az úgy nevezett realtudományok, 's némelly nemzetisítésünkre befolyást gyakorlandó szépmüvészetek, hangászat, színészet stb.

Ide vág a' nem rég szóba hozott minimum' törvénynyé tétele is, és az ősiség' eltörlesztése, mellyek nem annyira korlátolnák a' külső szabadságot, mint elősegélnék azt, más, hasznosb irányt adván annak. Avagy az emberi ész a' kénye szerint dúlongó folyamnak szintúgy mint a' tespedő tónak szabályozása által, nem nyit-e mind magának a' víznek szabadabb útat, mind azt magát nem fordítja-e czélirányosabban saját hasznára? stb.

A' jól rendezett privilegialis intézetek 's ösvényt mutató törvények is a' külső szabadságot nem annyira korlátolják, mint irányt adnak ennek, sőt óvják azt egy részről az ingatagságtól, más részről a' tespedéstől. Mit nem látszanak érteni a' külső szabadság' vak hevű pártolói.

Fogarasi.

(Folytattatik.)

A' magyar színészet' évlapjaiból.

(Folytatás.)

Pál. Hagyjuk el azon szerencsétlen operaféle surlódásokat, mik nem igen kedve-

ző tanúságot adnak a' művészek' személyes viszonyairól, mik annyira nehezítik a' színigazgatásnak különben is szövevényes föladatát. Ha e' boldogtalan párhuzam illy élesen nem áll szembe, 's a' két fél nem egymás ellen, hanem egymás mellett ví a' közös pályalombért, most talán jobban állanak a' színház' dolgai. Az efféle soha sem szült jót, mert az intézetből a' közönségbe megy által az oppositio, 's e' megoszlásban végre csak az ügy szenved, a' harmadik. Én részemről a' mostani színintézkedésekben olly előzmények után, millyenek voltak, csak a' következetesség' elvét látom nyilatkozni, mellynek minden úton és áron azt kell bebizonyítani, hogy az opera nem csak szükséges, hanem hasznos és czélszerű kiegészítője az intézetnek. És a' mostani szini körülményekből az én belátásom semmi komolyabb jelentést nem képes kimagyarázni. Mi a' 400 ezer forintot illeti, építkezésnél csaknem lehetetlen pontos költségtervet készíteni, mennyivel kevésbbé egy színháznál; magok az épitők távol voltak illy drága gondolattól, — azonban hagyjuk ezt, ezzel nem használunk.

Péter. De miért hagynók el? hát már annyira vagyunk, hogy egy műtárgy, színház, opera felett sem szemlélődhetünk? teremtő szent isten! Hiszen ha Sikináw beszélhet, azt tartom, hogy minket sem akadályoz senki. Rólad pedig csak nem teszem fel, hogy ellenkező véleményt nem tűrhetnél, mint a' ki gondolatai 's léptei' titkos okainak kinyomozásától fél. Sőt ki vele, napvilágra! hadd nézzünk szemébe mind annak a' mi közönségért van. Jelen a' pillanat, midőn színházról nem lehet eleget beszélni, okoskodni, elmélkedni, 's én minden gondolkodót felszólítok a' tárgy-vitára, hogy az valahára véget érjen; az ügy szünjék meg vonaglani, élet vagy halálitélete mondassék ki, mert:

„Tengővel, a' ki élvén félig él,
A' sír' halottja sorsot nem cserél."

De hogy előbbi beszédedre feleljek, azt mondom, hogy nemzetszerű szinház' létezésének mulhatatlan következménye a' művészeti nagyság, létezett legyen bár az előtt hazai színészet, vagy ne.

Igaz, hogy jelenleg kelő művész nemzedék nem látszik; hogy talentum nem szerezhető dolog, az is igaz, söt én még tovább megyek: az mondatik, hogy a' művészetnek hazája egész világ, az ő nyelve egyetemes, 's mindenki' lelkéhez szól. Ezen igazság a' színművészetnél némi módosúlást szenved. Igaz, hogy a' színésznek is van egy általános nyelve, — az érzelmek' és indulatok' természetes hangja és külformája, — melly minden emberi kebelben viszhangzik, 's mit minden nemzet érteni, vagy inkább érezni fog; de mint gondolat és fogalomnyilatkozás, a' színészet még is relativ állapothoz és eszközökhöz van kötve. A' színészet tehát viszonyszerű művészet, azaz: hazához és nemzethez csatlakozó, 's mint illyen, a' színésznél okvetetlen anyanyelvet feltételez, 's az anyanemzet' belső életének nem puszta szemléleti ismeretét, hanem lenyomatát egész lényében. Ezért magyar színészeket soha sem fogunk külföldről kaphatni, mint más művészeket, például Lisztet, Barabásokat, Ferenczyeket, Reicheleket, Wurdákat stb.

Színészre igazán elmondhatni, hogy:

„A' nagy világon e' kivül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors' keze:
Itt élned halnod kell."

De én ezért nem esem kétségbe; mert ha a' magyar föld más nemben birt teremni jeles anyagokat, miért ne ebben is? Hátha színészetünk' meddőségét épen a' színügy' mostohaságában 's ezen viszonyszerű állapotban kell keresnünk.

Kik nemzeti szinházat épitenek, bizonnyal annak lelkéről sem fognának megfeledkezni; sőt e' részben azonnal a' legczélszerűbb lépések tétetni; talán épen illyesmi lenne olvashatandó:

„Kik egy országos gyámság és igazgatás alatti színpályához hivatást és vonzalmat éreznek, 's az alább kijelelt tehetségek' és készületek' birtokában vannak, arányszerinti jóllétök' 's pályadíjok' örökös biztosítása mellett az intézethez csatlakozásra, 's az ügy' szellemi gyámolitására a' nemzet' nevében felszólíttatnak.

A' színpálya' összes feltételeinél fogva megkivántatik pedig, hogy a' 17—24 éves ifjú átaljában ép lélek- és testszerkezetű legyen. A' testi kellékek különösen:

a) Inkább tojásdad hosszú mint széles arcz, mozgékony izmokkal és kifejezéssel tel-

jes, oldalképe inkább egyenes vonalban függő, mint kidüledő vagy behorpadó.

b) Nagy, kifejezésteli szemek.

c) Egyenes élű, vagy kissé horgas metszetű, közép nagyságú orr.

d) Középmetszetű száj, szabatos ajkak és fogak.

e) Inkább barna, mint világos szinű haj.

f) Közép termet.

g) Egészséges mell és beszéd műszerek.

h) Tiszta, erőteljes csengő hang, legalább két octávig terjedő.

i) Legkisebb megrögzött balszokás nélküli beszéd, millyenek: selypités, dunnyogás, dadogás, hadarás stb.

További vegyes kellékek.

Illető erkölcsi és tudományos müveltség, névszerint a' tudományos készületek körül:

1) Az anyanyelv' alapos és tudományos ismerete.

2) Történet-

3) Földirat-

4) Lélek-

5) Ész- és

6) Mesés régiségtan (mythologia).

7) Aesthetica.

8) A' festészet' és

9) Hangászat' elemei.

10) Táncz,

11) Vivás.

12. Lovaglás.

Kéretnek a' szigorú önvizsgálat után a' leirt képességek' birtokában találkozók, a' városi (vagy, ha úgy tetszik, pesti ideigleni) szinházban országos gondok alatti tartalék szinészetünk' igazgató hivatalánál jelentkezni; hol egy ideiglen felállított szavalati és testképző intézetben czélszerű előkészületeiket folytatva, szingyakorlatokra alkalmaztatni fognak.

Mivel azonban a' csupán természettől hozható valódi pályatehetségekről, — millyenek itt mindenek felett a' szinpadi reproductiv tehetség (Darstellungsfähigkeit), melly a' gyakorlati hajlamok' összeségében mutatkozik, továbbá teremtő képzelet, itélet, emlékezet, érzelem, csupán több próbatételekből nyert tapasztalás adhat meggyőző bizonyságot, az illy gyakorlati önismeret után szerényen viszszavonúlóknak idöveszteségök illetőleg térítvényeztetik."

És látni fogod ekkor a' más pályákon csupán életbiztossági kénytelenségből szakmányozó valódi szintehetségeket, sőt magokat a' jóllét' mind két nemű szellemdús kedvenczeit magas vágyaktól lelkesülten tódulni rendeltetésök' igazi helyére, egy Seydelmann, Laroche', Anschütz', Mars' és Müller' babérjaikért, nemzeti lobogó alatt küzdendők.

A' fentebbi felhivást a' hazában szétküldözött tárgyismerök is tehetnék. Ha a' készületek' helye csakugyan Pest akart lenni, jó, de van-e e' szinháznál csak készülési akarat is? Hol kellene már eddig lenni, az istenért! —

Pál. De hol van a' segély, az önállás, mik mellett a' készület lehetséges? Előbb élnünk kell, hogy munkálkodhassunk. Gyámtalan szinház első czélja és gondja magát megalapitani, biztos lábra tenni; szinigazgatónak gazdának 's nyerkémnek (speculans) kell lennie, hogy aztán hazafi 's müvészetelőmozditó lehessen; 's mint amolyannak itt mulhatlanúl operát és bohózatot kelle szereznie, mert a' sokaság most ezekhez tódul, ezen pedig nem változtathatunk. Szóval a' pénzszerzésnek minden hatalmában levő, közvetett és közvetlen, egyenes és egyenetlen (indirect) műszereit mozgásba kell hoznia, mert czélja pénz; ez a' dolog' praxisa. Szinházunk még mindig a' kezdet' bajainak korát éli.

Péter. Ezen okoskodás körül belül ide megy ki: nekem szent czélom a' polgári pályán valaha rendkivüli dolgokat vinni végbez, hazámnak százados hasznokat tenni: vasutakat, csatornákat épiteni, gyárokat hasznos intézeteket alapitani; ezekhez nem csak lelket és akaratot, hanem tetterőket is birok. Terveimet bizonyosan létesithetem is, mert Keletindiában milliókkal biró gyarmatbirtokos, 70 éves és magános rokonom él, ez reám hagyja mindenét; onnan tudom, mert hirlapokban tudakozódott rokonai' létezése 's holléte felől, 's én azon úton 's különös levél által is megismertetém magamat. Most azonban még alig élhetek, közvetlen czélom pedig az élhetés levén, mivel más módom nincs, tehát csinos (egyenetlen) uton csalok, csenegetek, az emberek' gyengébb oldalait hasznomra fordítom, sőt legvégső esetben messzebb is megyek; végczélom' üdves volta mindent kiment.

Ámde gazdag rokonom minden számolás'

daczára vagy igen sokáig él, vagy létezésem' hire nem jutott el hozzá, 's én, mire az örökség megérkeznék már, nemcsak teljesen képtelenné sülyedék többé erényes polgár lehetni, de már késő is, mert nyomorú, bűnterhes életem maholnap véget ér.

Pál. Micsoda borzasztó tulságos kép...

Péter. Némi erkölcsi hasonlat pedig még is található a' kettő közt. Egyenetlen utak alatt nemde állatproductiókat, optica-, mechanico-gymnasticai mutatványokat értesz, mik a' színház' körén kivül esnek: közvetettek alatt pedig szabad jegyek' kiosztását (közönségnagyítási egyenetlen czélból), megfizetett tapsolókat és hirlapi dicséreteket? (mikhez én még a' czifra, nagylármájú, de annál üresebb műlátványokat, tánczjátékokat és aljas bohózatokat is bátor vagyok számitani). Mind hagyjuk ám! csakhogy aztán valahára czélhoz vezetnének, 's ne mindig mélyebben az erkölcsi sülyedésbe. De míg ez örökös nyavalygás közt mai czélunk szüntelen csak a' holnapi tenghetés, egyszer azon veszszük észre, hogy a' nemzeti komoly czéloktól végkép eltértünk, 's müvészetileg meghaltunk. A' tanulság tehát ez: azon nyerkémlési elv, melly a' közönség' érzéki túlnyomóságára van számitva, sem méltóságos, sem üdvös, sem tartós nem lehet; a' gyermekkorú tömeg egyszer bizonyosan eszmélni fog, 's nem hagyja magát örökké raszedetni és a' nesze-semmivel jóllakni akarni. Az igaz becsü müvészettel kell tehát a' gazdaság' elvét egyesíteni, azaz: gazdálkodjunk intézetünk' czéljaival egyezőleg, és a' süker csalhatatlan, mert az emberi lélek' örök törvényein alapszik.

(Folytatása következik.)

Korányi.

Ifjúkor' hattyúdala.

Hozzád esengek vágyban, félelemben,
Óh, visszatérni, gyors emlékezet!
Másold elömbe multját életemnek,
Miként szivem jó volt, vagy vétkezett.

Adj vissza mindent, fájdalmat, szerelmet,
Játékot, és kizajgott érzeményt.
Az eldalolt ifjúságnak romából
Épitek én jövőmnek új reményt.

Hozz fell sirormot, szülď fel a' vigalmak'
Termét a' hamvadó képek között.
Én vigadék, én fájlalám az éltet,
Miként a' sors áldott, vagy üldözött.

Piríts el engem szivem' hallatára,
Ha jót kivántam annak, a' ki rosz,
Ha isten' áldásával visszaéltem,
És bút vegyíték más' vigalmihoz.

Oh, nemde följegyezted, mint a' könyvbe,
Testvér 's barát felett folyt könyeim'.
És jó apám' lelkéről mit reméltem,
Midőn tovább nem látták szemeim.

Mindegy, könyörgés vagy palástozott bün'
Emléke szálljon a' multból felém, —
'S hányszor nem ejték bűnt, — miért tagadjam?
Midőn kezem könyörben tördelém!

Ám fény homály az ifju' életéből
A' férfi' lelkének jól esni fog.
Jövel, ti volt enyémek! én e' perczen
Fájlalni és enyhülni akarok.

Erdélyi.*)

Hárfás.

Goethetől.

A' küszöbhöz halkkal állok,
Csendes és szerény leszek;
Jámbornál tápot találok,
És azzal tovább megyek.

Boldog lesz minden 's nyugodtan,
Képem ha elébe tért,
Egy könnyet sirand miattam,
És én nem tudom miért.

Sz. Miklós.

A' házához.

Sokkal erősb, ha aludt, a' munkás ember: erősebb
Légy te is, ébredező szép haza, álmod után.

Vidor Emil.

A' koszorútlan koszorús.

(Folytatás.)

III.

Másnap reggel úton vala. Harmadnap Kassán keresztül Abaúj' szélén Zemplén' határaiba ért, csaknem együtt az áldozó nappal, melly azon pillanatban bocsátkozék a' hegyek' karjai közé, mellyben az ifju daga-

---

*) Az Athenaeum' 6. szám. 30. szeletén „Az újabb Mózes' czimü versezetben e' verset: „Embernek im nem állok szóba én" igy kell változtatni: *Emberrel im nem állok szóba én.*

dó kebellel a' csendes mezei lakot, utazásának czélpontját, üdvözlé.

A' birtok' tulajdonosához kivánt vezettetni.

Mintegy harminczkét — harminczhárom éves férfiú, nyilt, magas homlokkal, nemes arczvonásokkal ült itt könyvekkel 's irományokkal elhalmozva egy irópolcznál, lélekteljes szemét a' bejövőre vetve. Keze végig surrant el homlokán, mintegy eszmélve a' belépőnek vonásai felett, mellyeket félig ismer, félig sejt — 's felugorván székéről: „Dayka" kiálta, 's az ifjút karjaiba szoritá.

‚Mi hoz téged ide, Músák' fia? — kérdé meglepetéséből magához térve a' ház' ura — de mit kérdezem? te itt vagy, ez elég, — mint örűlök látásodon.'

„Lekötelezettnek érzem magamat, nemes férfiú!" szól vala Dayka 's szemérem' pirja futá el szép arczait.

Helyet foglalának.

‚Mi hír Egerben?' kérdé nyájasan amaz.

„Féléve, hogy odahagytam Egert 's most — tevé hozzá keserű élességgel — földönfutó vagyok."

‚Hogyan, te kivetkeztél?'

„Gyászomból, mellyet sorsom mintegy előre akasztott nyakamba azon szenvedésekért, mellyeket később fejem fölé torlasztott."

‚Élességed mutatja, hogy keserű tapasztalásokat tevél, édes Gáborom; légy nyilt és bizodalmas. Mi történt veled? Egész szivemből osztozom sorsodban, beszélj.'

„Nem csaltak álmaim! e' nemes lelkü hang felolvasztja elzáródott szivem' jéghártyáját — önnek, igen mindent el fogok mondani, 's tudja meg előre, hogy egyedül e' bizodalom hozott úri lakába azon férfiúnak, kinek ismeretségére büszke vagyok."

Kazinczy — mert ő vala, a' minden fejlődő magyar elmék' barátja — némán, de melegen szorítá meg barátja' kezét.

‚Gyermek valék — kezdé emez — 's már üldözni kezdett a' sors; életemnek fő támaszától, apámtól fosztván meg, kinek szebb álmai közé tartozott fiát egy magasb pályára készíteni mint az övé volt. De törekvéseiben ő, pályafutásomban én, egyiránt akadályoztatánk meg halála által — 's anyám, az ügyefogyott özvegy, tovább taníttatni képtelen, papságra unszolt.

Az édes érzés, valaha anyámnak gyámola lehetni, 's a' tudományszeretet minden egyebet elfelejtetének velem, 's mielőtt belvilágomat választandó világommal összevetném, vagy ezt eléggé ismerném, vagy csak eléggé megvizsgálnám, a' fekete köntös nyakamba vala.

Clericus voltam, 's mondhatom, áthatva hivatásom' egész jelentőségétől, szentségétől. Oh melly szép rendeltetés az, melly a' lelki nevelőé! Én kettősen akartam az lenni 's lantot ragadék — mert mi egyéb a' pap, 's mi egyéb a' költő, mint lelki nevelő? közzepette egy nagy sereg embertársnak, melly lelki táplálatot kér, mint geniusok állnak ők, az emberi szó' hatalmával igazságot hirdetni az igazságszomjazóknak, világosságot a' tévelygőknek: az emberiséget embertársaikban kifejteni, őket nemesbbíteni — milly felséges hivatás! Hevem elragadott 's mielőtt észrevevém magamat, — költöttem és szónokoltam.

A' milly benső rokonság van e' két hatáskör' lényegében, olly ellenséget lát benne a' pedánsság, melly rest vagy tompa levén felragadni mélyéből a' valót, annak mindig csak külkérgén rágódik. — Előljáróimtól ‚nagyon is költőnek' tartatám; szónoklataim félreértettek, roszalást és gáncsot vonék magamra 's mert szavaimat visszahúzni makacs valék, üldöztetém — 's még is belső meggyőződésem azt sugallá: hivatásod szerint cselekedtél.

'S ez így ment évekig. Oh nem az a' kin, midőn belvilágunk meg nem egyezhetik körületünkkel; a' kínok' legnagyobbika bizonyára az, midőn belvilágunk körűletünk által félre magyaráztatik.

'S én e' kint évekig szenvedtem.

De végtelenül nem feszíthető a' húr, rugékonyságán felül elpattan a' vas; lelkem leverve, szivem sebhedve, agyam telve kilépési gondolatokkal, rabjává lettem egy szerencsétlen pillanatban, első 's egyetlen pillanatra egy hölgynek, kit ettől fogva imádtam. Éreztem, hogy az nekem, míg köntösömet viselem, tiltva van, — 's elszakadt a' végső fonal, melly társaimhoz kötött. Lelkemet mondhatatlan honvágy kapá meg a' külvilág iránt, mellynek ő tagja vala, mellyben ő lélekzett és élt; a' vágy epedés-

sé, legyőzhetlen búskomolysággá vált bennem; 's én — bucsút kértem és kaptam."

„— 'S a' leányka?' kérdé Kazinczy.

„A' leányka idegen volt, 's városunkban csak látogatóra, nagynénjével, rokonainál. Annyi sikerült fürkésző szerelmemnek, hogy látott- nemlátott szivarványként feltünt 's ugyan olly gyorsan eltünt imádottam, a' lőcsei hölgyek' csillaga.

Az eset úgy akará, hogy Lőcsén egy iskolatársam vala. B* professori hivatalt viselt e' városban; ő nekem nemcsak iskola- hanem bajtársam is volt — 's ki veti reám az első követ, ha minden komolyabb eszmélkedést feledve, a' helyett, hogy életpályát 's önállóságot alkassak magamnak, oda vonattam, merre magnesem ellenállhatlan erővel húzott? B* nemeslelkűn osztá meg velem lakását és asztalát; a' leányka házgazdánk' leánya volt, 's barátomnak imádottja!

Képzelje ön helyzetemet!

Futni akarék, a' világból; magamból akarék kibujdosni, hogy barátomnak utjába ne legyek, de nem birtam. Lelkem, egész valóm le volt lánczolva a' helyhez; egyetlen egy reménye volt életemnek, 's ez egyetlen-egy reménynek horgonya e' lány' szivébe vala vetve, mint mentő fenékbe, — kezem ezerszer nyult felé, hogy felrántsam azt 's hajómat új viharnak ereszszem, — nem tehetém. Ah, hisz egyetlen reményem függött rajta, az egyetlen egy e' nagy világon, melly életem, boldogságom, mindenem volt.

'S maradtam, hogy kínokat éljek, minőket ember nem élt még, hogy gyötrő lemondással hagyjam barátomat a' forrásnál, mellynek egy cseppje is boldogított volna mármár szomjan halót.

De midőn végre látám, hogy minden lemondásom egy talpalatnyival sem viszi tovább barátom' hajóját, hogy a' hölgy, kit ketten imádánk, állhatatosan és szilárdan mindig csak egyhez vonzódik, hogy agyának egész jegével fagyasztja az egyiket, szivének osztatlan lángival hajlik a' másik felé: egy könyűt sírék barátomért, mert képzelhetém a' kínt, egy illy angyaltól nem szerettetni! — 's szerelmet vallottam 's viszonszerelmet nyerék.

B* azon nap tagadá meg tőlem szállását."

A' beszélő ez utósó szókat olly hangon ejté ki, melly nyilván láttatá, hogy lelkének egész alkotmányát megrázá barátjának e' mél-

tatlan cselekvés-módja. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy bármelly mélyen sebzé is ezen bánásmód Daykát, még sem volt az annyira igazságtalan, millyennek az érzékeny költő' baráti keble vette. Már maga azon önösség, mellyet a' természet szivünkbe oltott, mi szerint azt, kit szeretünk, egyedűl kivánjuk birni, természeténél fogva a' legérzékenyebben sértetik meg az által, ki annak határaiba lépve, egyedülbirásunkat kétségessé akarja tenni, vagy attól épen megfoszt bennünket, de úgy is, mint korábban jött, elsőségi jogot követelhete magának B*, — 's habár a' leány, Dayka' megjelente előtt sem vonzódott B*hoz, de reménye' végeloszlását ha nem egészen is, mindenesetre nagy részben Dayka' közbejöttének kelle tulajdonítania; mert ha Dayka nincs, nem hajolhata-e még utóbb meg a' hajolhatatlan? Más részről B*' bánásmódja Daykára nézve bizonyára csak üdvös volt. Felrázatott ezáltal a' gondolatlan ifjú; eszmélete, mint az álomból ébredőnek, megtért, látá, hogy örök szerelmi édelgésnél több kell a' férfiúnak, hogy boldog lehessen 's boldogíthasson. Önállás mindenek előtt, hogy szerelmét valósíthassa, magának egy kis világot alkothasson, mellyért lelke égett, azon családi kis világot, mellyben szive az oltár nője 's gyermekei az angyalok, kik körültérdelik azt 's imádva dicsőítik a' szeretet' istenét.

'S ez hozta őt most Kazinczyhoz. Ő e' jeles férfiút már korábbról ismeré. Azon fényes ünnepély' alkalmával, midőn 1790ben az ország' koronája a' nemzet' egyetemes örömriadásai között a' magyar hazába, Budára, visszahozaték, 's megüdvözlésére a' megyék követségeket küldöttek, Abauj' karai és rendei által kiküldve Kazinczy is jelen vala a' fővárosban, hol többek közt, a' még akkor pesti clericus Daykát is látni vágyott, kinek némelly már világot látott költeményei, benne nagy figyelmet gerjesztének. Daykában a' jeles férfiú örök emlékét hagyá, 's az ifju növendékpap első pillanattól fogva szeretettel 's bizodalommal ragaszkodék hozzá.

A' fogadóban is, hol leveleit irni láttuk őt, Kazinczy volt első, ki mentő csillagként ötlött fel elméjében. Kazinczy legközelebb a' kassai iskolakerületben a' nemzeti iskolák' igazgatója volt, 's Dayka teljes reményt táplált, hogy barátja, befolyása által, az épen

ekkor megnyitoti magyar nyelvtanító székek' valamellyikét neki kieszközölhetendi.

A' szives magyar vacsora után tehát, visszatérve, előhozá kérését a' vendég.

„A' legnagyobb örömmel, egész szivemből, édes Dayka, a' legjobbikat 's a' legdíszesebbiket — viszonzá Kazinczy — de féléve, hogy nem folyok többé be, nem vagyok már volt működésemben. — A' mit mindazáltal összeköttetésemnél fogva tehetek, mindent elkövetendek barátomért — légy arról meggyőződve.“

'S szavának ura, mindjárt másnap irt 's indított útnak egy pár levelet barátja' ügyében, 's Daykának nem volt szabad távoznia Széphalomról — így kereszteié el mezei lakát Kazinczy — mig leveleire a' válasz, 's mint hitte, vele együtt Daykának kinevezése, el nem érkezendett. De ő a' napokat, mellyeket barátja nála fogott tölteni, addig is minél kedvesebbé iparkodott tenni. Könyvtárába szállitá őt, 's a' nap' legnagyobb részét kölcsönös dolgozásban tölték, egy pár éltető, fris téli séta, néhány látogatás a' vidékben, egészíték ki a' nap' egyéb részeit. Az estek többnyire beszélgetésekben, értekezésekben 's vitatásokban folytak a' literaturáról, annak jelenéről 's jövendőjéről.

Dayka elemében volt. Lelke' helyzetét csak az foghatja fel igazán 's itélheti meg méltán, ki valaha hasonló körülmények közt tölte illy szellemi órákat egy általa tisztelt férfiú' tanulságos társaságában. Miért azokat hosszan festeni? egy ragyogó gyöngysort képeznek azok, az élet' özön prosájának végheten tengerében, de mellyek a' lélek' legszentebb mélyére ereszkedve, csak maga a' lélek által értettek valódi becsökben, melly magát birtokukban véghetlenül gazdagulva érzé.

Elővétettek az akkori literatura' celebritásai, Szabó Dávid, Rajnis és Révai; Péczeli és Horváth Ádám, Báróczy, Barcsay és Bessenyei, Faludy és Ányos, — szőnyegre hozattak a' régiebbek: Balassa és Beniczky, Zrinyi és Gyöngyösy, Koháry és Ráday 's némelly legujabb jelenségek, mint Virág és Verseghy.

Milly nevek! 's mennyi anyag férfiakhoz illő beszélgetésre, magasb keblekhez méltó elmélkedésekre 's vitatásokra! — Nekünk, kik e' beszélgetések körül itt hosszasan nem mulathatunk, elég leszen azoknak csak korát hívni emlékünkbe, hogy szellemökről itélhessünk. A' kor forrongásnak és surlódásnak volt kora, egy álmából felrezzentett nemzet' hanyatló nyelvének új aerája vala nyilandó, de különbözők az útak, mellyeken a' nemzet' jobb fejei elindulának. Ezen elágazó útakat összevezetni, központositni, vagy legalább egy meghatározott pontot kelle kijelelni, mellyen a' nyelvmüvelés 's így a' költés is eleredjen 's biztos és szilárd irányt vegyen magának.

Ennyi forrongásnak közepette Kazinczy ritka elmeéllel és tapintattal tüzé ki a' jobb izlés' zászlóját 's egy biztos győzelemnek előérzetében, annak egyik legjelesb vivője 's a' harczban már ekkor ifjú barátjával, Daykával, pártot ütének az ó-magyar, vagy mint most nevezzük, zrinyi-stropha ellen, a' hosszú alexandrint közepén ketté vágák, 's eddigelé szokatlan merészséggel és bájjal mértékre vevék a' rimet 's új Amphionjai levének a' magyar Pindusnak.

Dayka előtt egy új világ nyilt, tünödő lelkét cselekvésvágy kapá meg, melly őt rohanó orkánként ragadá magával; geniusát feltalálta. Az emberi kebelben öroktől egy élet vagyon eltemetve, egy csodás, szép, tündéri élet, de a' körülmények azok, mellyeknek ez életet ki kell keltniök, jótevő eső kell, hogy a' nyájas virág illatozó legyen, tavászi szellő kell, melly a' földből a' magvat előcsalja, éltető meleg kell, hogy a' virág' bimbajából gyönyörű szirmok 's andalító illatok fakadozzanak, napsugárnak kell a' csodás, tündéries Memnon-szobrot érintenie, hogy a' keblében rejtező csodabáju hangok' varázs accordjai megzendüljenek. Dayka olly boldognak érzé magát, mint még soha sem. A' férfiú' keblének két legnemesb 's leghatalmasabb érzelme dagasztá keblét: szerelem és dicsőség testvér lánggal lobogának hő szivében. ***Garay János.***

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Mart. 5. Nagyravágyó nő. Szinjáték 5 felv., fordította olaszból Földváry Ferencz.

Mart. 6. Saardami polgármester vagy a két Péter. Vig opera 2 felv. Olaszúl irta Gtlardoni, ford. Lengey. Muzsikája Donizettitől.

Mart. 7. Lázló' javára bérszünetben először: Egyesüljünk. Eredeti vigjáték 3 felvonásban „Füredi népbarát“ czimü egy felvonásos előjátékkal. Irta Nagy Ignácz.

Mart. 8. Az arany király, a' madarász és az uszkárnyiró. Nagy regényes bohózat 2 szakaszban énekekkel. Hopf után magyar színre alkalmazá Fáncsy Lajos. Zenéje Müller Adolftól.

Mart. 9. Elmellőzés. Szinjáték 4 felv. Töpfer után ford. Lukács Lajos, a' m. acad. költségén.

Egyveleg.

Veszter Sándor és bandája Párisban. Bloch Móricz februar' 26dikáról irja: ... „Igen meg voltam lepve 's végetlenül örültem, midőn a' napokban Mainzerhez, a' híres operaszerzőhöz mulatságra hivatván meg, ott hazám' fiaira találtam a' Veszter Sándor igazgatása alatt álló hangászokban. Páris' legjelesb művészei közől vagy hetvenen voltak jelen. Magyaraink' föllépte az annyira eredeti nemzeti öltözetben azonnal megnyeré a' különösségkedvelő francziák' szivét; de midőn hangversenyöket a' Rákóczy dallal megkezdék, a' tapsnak, a' szó' legvalódibb értelmében, vége nem akart szakadni. Az öreg Zeuner, ki művészi pályáját olly dicséretesen végzé be, mély megilletődéssel sugá nekem, hogy igen szeretné a' dalt még egyszer hallani, de fél, hogy sírásra kell fakadnia, ha az ismételtetik. Különös kedvtelés és éldelet volt számomra, illy elragadtatásban látnom azon franczíákat, kik napról napra éldelvén 's megszokván a' művészi kellemeket, az illy csodákat, kifakadásokat többnyire mellőzik. — A' zene' egész folytában hallhatók voltak e' folkiáltások: „ah quelle melodie et quelle force (minő melodia, melly erő!)!“ — De ha még lehetséges volt a' lelkesedésnek emelkednie, azt végrehajtá Veszter Sándor' magyar tánczа. Ebben nem csak eredetiséget, hanem művészi ügyességet és hajlékonyságot is csodáltak franczíáink. — E' hangverseny csak művészkörbeni próbajáték vala, de alig végezteték be, 's a' jelen levő szinházigazgatók azonnal alkudozásba ereszkedtek Veszter Sándorral. — Holnap először tartand magyar zenemüvészet a' Vaudeville szinházban ünnepet!“

—*jd*—

JELENTÉS.

Több hozzánk intézett kérdés' következtében van szerencsénk jelenteni, hogy az Athenaeum' 's Figyelmező' jelen félévi folyamatjából még teljes példányokkal szolgálhatunk.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 15. 1840.** **22. szám.**

Tartalom: A' geologia (*Benczúr János*). — A' magyar színészet' évlapjaiból. Folytatás (*Korányi*). — A' koszorútlan koszorús. Vége (*Garay János*). — Magyar játékszíni krónika (*Markhót Imre*).

A' geologia.

Hogy magunknak valamelly tudomány' magas érdekéről 's tárgyai' szépségéről helyes fogalmat szerezzünk, arra kétségkivül nem szükséges egyéb, mint tartós, szenvedélyes studium, mi szerint a' tudomány' felületén túl hatván, belsejét részletesen felfogjuk 's nézetinket mélyében elrejtett gyöngyeiből merítsük. A' teremtő' minden munkái olly csodálatos tökélyüek, hogy rendszerint minden vizsgálódó a' töle választott tudományos pálya' értékét, kellemét és méltóságát a' legdúsabbnak 's felülmulhatlannak találja. Induljon bár merre, mindenütt tág mező, tavaszló virányok, kimeríthetetlen Édenek' lombjai hajlanak a' szerény emberész' elébe. Mindazáltal a' tudományok, önállólag tekintve, koránsem állanak mind egy polczon. Terjedelmesek, bőségesek, az emberi tudóst magasztalók, sőt az istenség' tapinthatásához vezetők a' természeti tudományok, de közölök egyik sem annyira, mint a' geologia, 's olly kimeríthetetlen jutalmakkal egyik sem halmozza szorgalmas avatottjait. Maga a' csillagászat, egyike az emberi elmélkedés' legfelségesb tárgyainak, koránsem szolgál szellemünk' fölemelkedésének olly végetlen gazdag forrásúl, mint a' geologia. Mert az csak kevés adatot nyújt, mikre egyes tételeket 's homályos következtetéseket kell épitenünk; szemlélgetésünknek olly határtalan terjedelmű fogalmakat szolgáltat, hogy azok tudásvágyunkat inkább feszítik, mint kielégítik, vizsgálatinkat inkább nehezítik, mint serkentik. A' ki pedig geologiával foglalkodik, az a' tért teljesen felfoghatja 's erről a' neki is végetlennek jelenkező időre világos következményeket húzhat; minden lépten kielégítő kéjt élvezetet és hasznot szakasztván. Állításom' bizonyságául, szigorú okok' elöhordása helyett, jobbnak, kéjelmesebbnek vélem kiemelni kissé a' geologia' tárgyát, terjedelmét és tanitmányai' némelly következményeit.

A' geognosiát meg kell különböztetni a' geologiától: amaz a' különnemű ásványtömegek-, hegységek- és sziklanemeket 's az egész földhártya' szerkezetét tárgyazza 's következményeket alkot az ásványok' koráról és fekvéshelyeiről; emez tudományos előterjesztése a' földteke' támadtának 's azon változásoknak, miket hajdani időkben szenvedett 's miknek jelenleg is ki van téve. Mindazáltal e'

két tudomány bolygónk' természethistoriája levén, szoros összeköttetésben van. Körébe tartoznak földünk' minden nagyszerű tragicai eseményei, a' léteges (organisch) és létegetlen természetországok' szakonkénti változásai, 's ezek' befolyása a' földhártya' képződésére. A' szédítő magasságra tornyosodott hegyek, az égbe merült havasok 's alattok mélyen elnyuló völgyek, a' hatalmas folyamok, mellyek partokat mosva hegyeket roskasztanak alá, míg messze sivatagokon lehömpölyögvén a' tengerbe ömlenek, torkolatjokból évezredek' folytában tartományokat alkotók, szóval, a' tengerek' végetlen tömegétől a' legparányibb porszemig, a' Himalayától a' legapróbb jegőczéig, mindenek a' geologia' itélőszéke elébe tartoznak. A' nagynemű földingás' és hegyszakadások' borzasztó jelenetei, a' vulkánok' vidékeket, városokat eltemető kitörései, azon hely, hol a' szerény geolog tanúlmányait űzi, a' változások' okait pillanatnyi munkásságokban felfogván, azokat képzelődésében évezredekre kiterjeszti.

Végetlen a' tárgy, de végetlen az idő is, mire a' geologiai vizsgálatok kiterjednek. Első lépésünkkor ezen tudományba, meglepetünk a' roppant időszakoktól, mellyeknek azon természeti tünemények és változások alatt, mikkel a' geologia foglalkodik, szükségkép le kellett folyniok; azonban meg kell jegyezni, hogy ezen időszakok és változások csak az észlelő' sajátságára nézve látszanak nagyoknak. A' rovar (insectum), melly csak egy óráig él, ha létét a' virágéhoz mérné, mellyen ül, hervadatlannak sejdítendné annak virágzását, mit az első dér elfonnyaszt; míg a' virágok és tölgyesek örök tartósságot fognának tulajdonítani a' földnek, mellyen tenyésznek: így a' fel nem világosult ember a' telket, mellyet szánt, 's az őt környező hegyeket, magával a' földtekével egyszerre alakultnak gondolja, bolygónk' korát magáéhoz szabja és elég tudatlan magát hiú képzelgésekkel ámítgatni, mikép ő az isteni gondviselés' egyedűli tárgya levén, e' mindenség az ő kéjelmére 's szükségei' kielégítésére teremtetett. Kifejlődvén tehetségei 's elméje felvilágosodván, egészen helyesb fogalmakat kap a' teremtő' bölcsesége-, hatalma- és jóságáról; megnyílik előtte a' szikla, melly addig zordhidegen sötét vala; most láttatván vele rejtélyes csoda mutatványait, isteni eszmék' forrásaivá válik.

Ha a' földszint csak fölületes figyelemmel vizsgáljuk is, mindenütt nyomait találjuk azon tetemes változásoknak, miket földünk' eredeti alakja valaha szenvedett. A' rónák' földtömegét ingó, homokos kövecs-, és rendetlenűl szétdarabolt köporondokból állónak találjuk, 's csak kis összehasonlítás szükséges arra, hogy meggyőződjünk a' felől, mikép ezen fövényes föld nem egyéb, mint szétmorzsolt, — többnyire víz által — porrá zúzott részecskéi hajdani kőszirteknek, miket gyakran még szilárd épségben feltalálunk a' szomszéd hegységekben. Ha mélyebben hatunk a' földbe, különböző rétegekre akadandunk, mellyek mind fekvésökre, mind szerkezetökre — mind a' bennök foglalt léteges lények' kövült maradványai' sokféleségére nézve lényegesen különbözők. Innen a' geolog három fő adatot nyer, mellyekből minden vizsgálatait meríti, u. m. a' rétegek' viszonylagos fekvését, szerkezetök' mineralogiai jellemét 's a' bennök foglalt léteges lények' körülményeit (Versteinerung). Ezen adatok azon könyv — a' természet' nagy könyve, ezredek' ezredére terjedő naplója — mellyben örök betűkkel felírvák földünk' minden eseményei 's a' rajta tenyészett teremtmények' mindenkori változásai. A' legfelsőbb réteg a' legújabb, 's ebben többnyire azon lények' kövülvényei találtatnak, mellyek jelenleg is élnek; hanem minél mélyebben ereszkedünk le, a' mostaniaktól annál különbözőbbekre akadunk. Ezen leutdolog jelenleg a' földteke' majd minden részeiben bebizonyúlván, azt tanúsítja, hogy a' multkor' egymást felváltó időszakaiban ugyanazon földszinen víz és szárazföld többször váltakozának, azt állat- és növényfajok lakták, mik most nem, vagy a' földnek csak ellenkező — meleg, hideg — éghajlatiban, léteznek. Tehát a' felszámolhatatlan időszakoktól fogva fokonként új meg új léteges formák alakultak és azokat, mellyek az előtt létezének, esztendők' száma elseprette, hogy másoknak csináljon helyet, 's az egyszer eltörlöttek többé elő nem tüntek. Azon szabályt — úgy mond Lyell — mellynek a' fajok' teremtése és enyészése alá van vetve, úgy tetszik, Ariosto' következő verse magában foglalja:

„Nature il fece e poi ruppe la Stampa.“ *)

Ez oknál fogva a' körülmények, mint chronologiai különböztető jegyek legfontosb be-

*) A' természet csinála őket 's aztán eltörlé a' bélyeget.

csűek 's közölök a' geolog előtt mindenik az, mik emlékpénzek és oklevelek a' historiában.

Különös dolog az, hogy e' teremtmények gyakran ollyan éghajlatokban találtatnak, mikben jelenleg nem élhetnek. Például elefántok, tapírok, vízi lovak, hiénák és oroszlánok a' jégtenger' partjain 's az egész Európán szerteszét fellelhetők; *) pálmák 's a' forró öv' egyéb növényei minapában Grönland' keleti partján találtattak; mi az éghajlat' változtát világosan tanúsítja. Találtatnak továbbá tengeri állatok' maradványai nemcsak a' legmélyebb rejtekekben, sőt a' legmagasabb hegyeken is, Chimborasso' csúcsa sok illy körülményeket mutat: következőleg az efféle ormok egykoron a' tenger' fenekén létezének 's borzasztó események valának azok, mik által olly szédítő magasságra emeltettek. Sok terjedelmes rétegek találtatnak — péld. a' kréta — csupa olly állatok' maradványaiból állók, mellyek jelenleg is lakosai a' tengernek; honnan következtetjük, mikép ezen rétegek hajdan tenger alatt, még pedig számos századokig, valának, mert azok csak ott 's csak úgy képződhettek, miként most is szemeink' láttára növényállatokból új rétegek, új szigetek, századok' folytában alakulnak. Igen meglepők valának napjainkban Ehrenberg' új felfödözései, miszerint van a' tűzkőnek bizonyos faja — a' bilini pallérkő — melly merő számtalan microscopi állatkák' kövült vázaiból áll. Ezen ázalagok' kicsinységét felfogni sőt képzelni is nehéz; egyedül Ehrenberg, a' lehetőségig pontos vizsgálatok után, vala képes meghatározni, mikép azon pallérföldből 220 szemert nyomó köb-új 41,000 millió egyedet (Gaillonella distant) foglal magában. Ezen természetbuvár újolag azt törekszik bebizonyítani, hogy a' tenger' alján jelenleg is képződő üledék hasonló parányi ázalagokból alakúl. ***Benczúr János.***

(Folytattatik.)

A' magyar színészet' évlapjaiból.

(Folytatás.)

Pál. Igen ohajtanám azon egyesítés' kivitelét (a' gazdálkodást a' művészettel) hallani, nem lennél szives ebbeli nézeteidet előadni? —

Péter. Azok nehezen fognak jól esni füleidnek, mellyek másnemű hangokkal vannak telizengve; de ha türelmed elég van, halld. Némi aestheticai kitérést kell előre bocsátanom, mert szeretném magamat jól megértetni, hogy elfogultnak ne tartassam.

A' szépmüvészetek' egyetemes belső czélja, a' látszat, a' színészetben non plus ultráját éri el. A' müvészetek mind itt összpontosíták erejöket, hogy ezen látszat' legmerészb diadalát kivíják. És czélt értek. Itt a' látszat az élő természettel, a' valósággal vetélkedik; az illusio magát az észt, a' meggyőződést kisérti meg. És a' teljesület' (Vollendung) dicsősége a' színészeté.

A' nyers természet megnemesűlve jelenik meg a' müvészetben, azaz szépen; mert az igazságot a' szép külső jobban megkedvelteti. De a' szépségnek nem szabad tulnyomni az igazságot, azaz a' valónak ki kell látszani a' szépség' köntöse alól; mert ha ki nem látszik, mi a' következés? — a' nemlátszat: pedig a' szépmüvészetek minden esetre látszani akarnak igaznak, különben megszünnek müvészetek lenni.

Azért, a' színészetre menve által, én egy nemzeti drámaház alatt ollyat szeretek érteni, melly a' színészet' mindenféle kinövéseit és betegségeit kizárja, 's bensőleg szorosan csak a' színészetileg igaznak jónak és szépnek határai között maradván, külső czéljának is hive legyen, mint azt Théâtre Françaisban és a' Burgtheaterben látjuk.

Ha az opera különben is annyira önállású, mint mondatik, annál jobb, fogjon kezet a' színészet' alsó tulságaival, a' tánczjáték és bohózattal, és tartsák fen magokat külön házban. A' drámaház fogalmak' háza, 's nemzeti drámaház' czéljai ollyanok, mikhez operának, tánczjátéknak és bohózatnak hasznát nem vehetem. Önállású is levén pedig házam, sem ízléskórnak szolgarabjává alacsonyúlni, sem a' hét' üres napjait idegen elemekkel toldani be nem kénytetem.

Önállástalan színházról levén azonban szó, mellynek minden napot be kell (?) tölteni előadással, mit színészetünk meg nem bir: az operát meg kell szenvednünk, mert ha semmi hasznot nem hozna is, tulajdon költségén fölül, elősegíti a' színészetet idő és munka megosztással, 's ez elég. Igen, de szomorúan látjuk, mennyire nincs semmi a' dologból. A' bu-

*) Sárosban a' Tapoly' mentiben Margonya körül mammut-fogak és egyéb kihalt elefántfajok' kövült csontjai nem ritkák.

dapesti haladás' bizonyos pontjától ismét lefelé látjuk színészetünket hanyatlani 's a' régi körvonal' végei nem sokára ismét összefognak érni.

Érdeket, és közönséget illy körülmények közt nem is kivánhatunk. Én Shakespeart és Schillert, a' költőt, szobámban is élvezhetem; színházban a' mesterséget akarom élvezni, melly a' költőt magában megdicsőitse. A' napi szakmány' lerovására kiállított személycsoport pedig, mellynek elfogultságában készületlenségének kinos öntudata jelentkezik, illusio, 's éldelet helyett csak keserít, illyes mihez pedig ingyen is van szerencsénk az életben.

Én tehát legelőbb is színházam' helyzetén és alkalmatlanságain igyekszem enyhiteni. A' port és sarat, ha más teljességgel nem teszi, magam erejével minden irányban 200 lépésnyire kövezet alá temetem; sepretés és öntöztetés által mindig tisztán tartom, stb.

Kezdetben némileg önállású valék, mert 30—40 ezer forintnyi részvénydij-összeség volt kezemben, mellyel vállalkozni merheték. És vállalkozom. Megteszem a' merész kisérletet: a' müvészeti czélt gazdaságelvvel kötni össze; nyernem minden esetre kell; mert vagy sükerül, vagy nem: ha igen, akkor pénzem is van, müvészetem is, és végczéljaimhoz egyenes, lelkiösméretes úton közelíték; ha nem, meg marad törekvésem' erkölcsi haszna, a' müvészeti, 's az egyenetlen nyerkémlési módokat még mindig elővehetem. Az első hónapok' gyümölcstelenségével azonban nem engedem magam visszaijesztetni; ha félév mulva meg nem jö a' süker, megjö egy év mulva, ha ekkor sem, másfél mulva bizonyosan.

A' német színház' materialis elvének tehát mindjárt kezdetben szellemi sulyt állitok ellenébe, 's balságaiban majomszolgailag nem erőködöm utána, hanem komoly önálló erkölcsi méltósággal elébe vágok. Félszeg zajgásokon, megrögzött szokások' daczos lármáin felül emelkedve, nem nézek sem jobbra sem balra, egyedül csak előre a' szent czél felé. Illy kitartó szilárdság végre bizonnyal győzni fog, 's a' zajgások lassanként figyelemmé majd vonzalommá, tiszteletté csillapulandnak.

De kezdjük a' dolgot ábéczéjén.

Szabályok nélkül müvészet sem gondolható, annál kevésbbé müvészetben classicai tökély. Lángésznek ugyan van hatalma szabályokat teremteni magának, de e' szabályteremtés csak ott kezdődhetik, hol épen a' lángelme és tapasztalás alkotta 's megállapította szabályok' sora végződik. Ha egy rendkivüli lélekerő tünik fel, melly a' müvészet előbbeni tanát és formáját elvekben és szabályokban tökéletesen átváltoztatja, ez átváltozás iskolának neveztetik; de illy lélek ritka madár.

Színészetünket én szabályozatlan Dunánkhoz hasonlitom, mellynek országos erővel korlátozott mederre, tuláradozás és apálytóli óvásra van szüksége, hogy nemzetiségünk' igazi kincsforrása lehessen.

Szabályokkal pedig elül kell kezdenünk, hogy dolgaink alapjokban legyenek erősek, 's rájok biztossággal épithessünk. A' szabályok' szigorú megszokása csak kezdetkor nehéz — azok' öntudata csak eleinte okoz némi elfogultságot, szegletességet az alkalmazásnál, de később azonosulván szellemünkkel, vajmi jótékony befolyású müfoglalkozásunkra, midőn mü-vitelünk' szabatos szépsége önkénytelenül jö; mert kigyakorlott tánczos-, lovag- és vivónak testmozgása, könnyü sima és kellemes, a' nélkül, hogy akarná, azaz önkénytelenül.

Miután az első hónapok általános zavarából nagyában kivergődém, oda fordítom főgondomat, hogy személyzetem osztályozva legyen, 's pályaköre minden osztály' tagjainak lehetőleg kijeleltessék, szóval, a' munka felosztassék. Ha 1-ször színészi, 2. operai, 3. bohózati, 4. tánczszemélyzetem el van különitve, már négy napest' betöltéséről van gondoskodva külön személyzettel, 's igy pihenésre 's készületre egy egy osztálynak szinte négy napja van; 's ha még a' vigjátékot a' komoly drámától, legalább főszerepvivőkben elválaszthatnám, öt nap lenne a' készületre maradt idő, 's a' munka is öt felé lenne osztva, 's megosztva bármi nagy teher megbirható. Most erőmüvemet rendes munkásságnak indítom.

Pál. De hát a' tagok' véletlen megbetegedése, 's el nem látható véletlen akadályok....?

Péter. 'S hiúság', önzés', charlatanság' ezerszinü visszaélései, mik ellen óvószer nincs — akarod mondani? — helyes észrevétel. Legelőbb kell vala mondanom, hogy a' lehető legczélszerűbb törvény, 's fenyitékrendszer mindjárt a' társaság' szerkesztésekor alkottatott. Különben e' sokféle indulat és érdeksúrlódások közt teljes lehetetlen volna eligazodni. A' ta-

gok' ütereit illyenkor emberismeretemmel tapogatom meg, 's kitalálván a' bajt, ellene kényszerítő hatalmamban, színpoliticámban, humanitásomban stb. feltalálom az óvást. Egyébiránt már egy pár, egészen külön személyzettel ellátott 's teljes készületű mellék- vagy segéddarabom levén készen, 's egy szerepszakra legalább egy pár egyedem, betegségi, 's más apró akadályok nagy zavart nem okozhatnak *) törvények fölötti kiváltságok, mik az intézkedést zavarják, nem létezhetnek. ***Korányi.***

(Vége következik.)

A' koszorútlan koszorús.

(Vége.)

IV.

Míg ezek így történtek, azalatt Lőcsén boldog ábrándozásban folytak Róza' napjai. Róza egyike volt a' szeretetre legméltóbb hölgyeknek. Azon hódító sugár alakok közől volt ő, kik első pillanatra lekötik a' szemet; homlokán örök vidámság ült, szemeiben lobogó tűz égett. Arcza két rózsahalom vala, mellyen egészség 's életöröm mosolyga 's ajkain egy neme a' varázslatnak játszadozék, melly, ha hallgatott, igézett, ha szólt, bájolt, ha mosolygott, elragadott. Haja csaknem kékes fekete volt, a' legszebb hollófürt, mellyet homlokán kettè osztva, két részről az arczok' selyémén lenyujtva fürtökbe fonva viselt, úgy, hogy az állkapcza' végén ismét fölemelkedve a' kis osigafület, mint kanyargó rétezet egy bájszigetkét, koszorúzá körül. Ez a' fürtözet felette jól állott neki, mit ő igen is tudott, valamint egyéb bájaiban is talán szintugy tuda gyönyörködni, mint azokat hódításra használni. Egyébiránt szive angyaljó, kedélye érzelmes volt. Neki B* hideg és pedans vala; Daykában az érzelmesség szólott szivéhez, 's mióta kedvese eltávozott, élete egy szakadatlan ábrándozássá lön, kifesté magának ezer és ezer kellemes színekkel jövendőjét, kedvesét a' legszebb hivatás körben 's megtiszteltetésektől körül folyva látá, boldogságukat elképzélé 's hímes arany szálokkal himzé ki legkisebb részleteit. Örült, mert reménylett, boldog volt, mert hitt, 's mind a' kettőt, mert szeretetett 's életében először szeretett.

1792. martius' 10-két irtak; egy kora tavasznak minden jelenségeivel mutatkozék az év. A' föld felengedett fagyából, 's melly a hideg téli napokban takarója vala, ellöké magáról a' hópaplant. Az idő még hideg, nedves vala, 's csak a' dél' óráiban bukkant elő a' rég nélkülözött nap, 's melegitő erejét visszanyerve jótevő sugarakat hinte a' zöldelő mezőkre 's rétekre. Csötörtök vala 's egyike a' legnyájasabb délelőtteknek, melly a' hosszan tartott esős napok után jótevőleg tünt fel.

Róza, az épen holnap 19 éves Róza, egyszerűn de csinosan öltözve ült a' ház' tornáczában 's szép szemei egy díszes himvarráson függének; szokott csínnal ékesitett hollófürte között a' kora tavasz' első rózsája mosolygott.

Mellette karszékében a' nagynéne némán 's gondolatokba merülve ült 's köztük csend, mély csend uralkodék, mellyet csak néhan ha szakaszta félbe az idestova futkosó vagy az udvar' új porában fürdösö baromfi' csicsergése, majd a' büszkén sétáló pulykának rá-rá kezdett hangos hurokkolása, mellyre ismét versenyt szólának a' körülbelül lármázó kakasok' delet üdvözlő kukorikolásai.

A' ház' déli része az országútra nyilt 's kis csoportunk úgy vala helyezkedve, hogy az országútra, melly előtte a' messze távolba veszett el fehérlő vonalával, kilátott. Rózának, ki már régtől fogva kimerenge, mintha valamelly előérzet izgatná, szive hangosan dobogott; himvarrása mellett egy nyitott levél kedvesétől, 's egy pár költemény feküdt, ugyanattól, mellyeknek kopott hajtásaik eléggé mutaták, hogy nem hevertek olvasatlanul; itt, ott némelly szók homályosabbak, mintegy eltörölve, elázva látszottak, nem tudni könyektől-e, vagy gyakori ajakilletéstől.

Az út' pora felzajlott 's rajta egy utazó kocsi vala észrevehető, melly sebesvágtatva közeledék a' város felé.

A' város' határát érve, ismét eltünt, 's Róza gondolatokba merült.

De csak alig mult öt percz, 's a' látott kocsi egyenest a' ház' udvarának tarta. Belőle egy ifjú ember ugrék ki, középtermetű és szép növésű, járása heves és gyors 's a' fekete köntös, mellyet viselt, igen illett halvány arczához. Szemeiben lobogó tűz égett, karjai kinyil-

*) Ez itt Pesten is így folyt, míg a' rendes, mozgásba indult erőmű' kerekei egy roppant szikláha nem ütköztek, melly körulmény a' rendszeres időszaknak véget vetett 's kormányváltozást okozott.

tak 's — a' pillanatban egy közéjök omló hölgyet karolának át, hévvel és gyönyörérzettel.

Dayka volt és szerető Rózája.

„Győztem — kiálta lelkesedve — győztem, édes Rózám, itt van kineveztetésem, még pedig a' lőcsei tanítószékre."

„„Te férfiú vagy!""

'S megkötteték egyike azon számtalan házasságoknak, mellyeket szenvedély és első szerelem köt, szintolly hévvel mint gondolatlanul, 's mellyek épen azért olly ritkán kielégítők a' következésben, mellyeknek már annyi szív volt és lesz áldozatja, míg az embereket élettárs' választásában szenvedély vezérli, 's hogy úgy fejezzük ki magunkat, mámorban házasodnak. Egyedűl a' szívre bizni magát az életnek e' nagyfontosságu kérdésében, annyi, mint hajóra bocsátkozni kormány nélkül, 's hányadik eset az, mellyben az illy hajó kivánt partot ér? A' vakesetek' csak legcsodásabb összefüződésének kellene hozzájárulnia.

Szív, érzelem! igen, ezek a' főrugók, ezek legyenek a' főrugók, a' szent kötésnél, a' kölcsönös vonzalom, az isteni sympathia, szóval, a' szerelem: de azon higgadtabb erő nélkül, mellyet itéletnek nevezünk, mindenkor koczkáztatott merény marad. 'S épen ezen erő az, melly kedélyes embereknél hiányzik, vagy jobban szólva, mellyet magokban kifejleni, mellyet szóhoz jutni nem engednek a' választásnál.

Elbeszélésünk' hőse legalább, midőn fölül emelkedék az alacsony önzés' mindennapiságán 's anyagi számítások' 's okoskodások' kizárásával nemesebb értelemben házasodott, az ellenkező hibába esék, egészen 's kizárólag csak érzelmétől hagyván magát ragadtatni, — az érzelem pedig, tudjuk, lágy biró, perspectivája csak egy oldalról világosítja meg a' tárgyakat — a' rózsaszinűről.

Róza, mint olvasóink észrevehették, nem tartozott a' mélyebb kedélyek közé: hiúsága legalább lélekmélység' hiából származott. Ő érzelmes vala, de magasb emelkedese nélkül lelkének; ő inkább vélt a' költőnek magas lelkével léleköszhangzásban lenni, mint valóban volt; hiusága lelkének egyegy magasb felcsillámlását valódi aranynak hivé, a' mi csak arany lemez vala. De mivel ezen véleménye magáról olly erős vala, akarata a' költőt szeretni olly tökélett 's indulatja olly hév — lelkeikben e' súlyegyenetlenséget sem ő, sem kedvese még csak nem is sejdíték, míg az első mámor' kigőzölgtével, a' huzamosb együttlét, az élet' valódisága, a' hideg eszmélet napról napra mindinkább be nem bizonyítá azon tagadhatatlan igazságot, hogy a' szerelemben mint a' barátságban legbensőbb, nem csak szív-, de léleköszhangzás is szükséges, hanemha ezen gyengéd symphonia végre éktelen charivarivá változzék. Nem állitjuk ezzel, hogy a' két kebel ugyanazon húr' hangömledése legyen, épen nem, mert először, hogy ez majd lehetlen a' két nemnek neme', neveltetése' 's helyzeténél fogva, másodszor, mert az inkább egyhangúságot szülne mind a' szerelemben, mind barátságban, hiával levén minden rugékonyságnak; lehet a' lélek, a' szív egy egész octávval magasabb vagy alantabb a' két fél között, de a' különbségnek ott van határa, hol a' két hang distonálásba megy által, 's hogy egészen közönséges képpel éljünk, lehet az egyik *é* húr, a' másik *á*, de — hangolhatók legyenek egymáshoz, ez nélkülözhetlen.

Dayka' és Róza' szívhurjai különbözőbbek voltak semhogy egybeolvadhatának.

V.

Mi következék ezekre, mi vala természetes eredménye e' viszonyoknak? olvasóink könnyen ki fogják találni. A' felülegesebb ('s így maga részére is kevesebb követelésű) fél vagy észre nem vevé viszonyának balságát, vagy legfölebb csak érzette azt; a' mélyebb érzésű kétségbeesett felette. Amaz türte 's viselte helyzetét; emez sajgó fájdalmának enyhet vala kénytelen keresni — erre csak két út van, vagy új örömek' 's szórakozások' tengerében, vagy magában a' fájdalomban lelni azt. Dayka nemesebb volt, hogy sem az elsőnek szárnyaira bocsátkoznék 's a' másodiknak örvényébe sülyeszté magát, 's ha dúlongó érzései elfojtással fenyegeték mellét csak néma papirosaival közlé kétségbeesését; Róza azokról, vagy semmit, vagy igen keveset tudott. Ő sajátlag oka nem volt férje' szenvedéseinek 's ez nemesebb, hogysem rajta kivánta volna megtorlani, minek csak közvetve vala oka.

Kazinczy látogatására jöve barátjának Széphalomról Lőcsére. Ir volt ez Dayka' beteg szivére 's a' viszonlátás' első örömfakadozásai után már egy asztalka körül ültek mindketten,

egymás' munkáinak olvasásával, birálásával foglalatoskodva.

„'S mi újat dolgozál, barátom te?“ kérdé Kazinczy, miután neki már néhány darabjait felolvasá.

‚Itt e' két darabot, nézd — mit itélsz rólok?‘ — mond a' neki saját szemérmetességgel Dayka, 's oda tolá barátja elébe a' kéziratot.

Kazinczy fogta és olvasta az elsőt:

„Homályos bánat dulja lelkemet;
Talán ujúlnak régi szenvedésim,
Talán tündér előre érezésim
Rémítnek, 's új lest hány a' végezet.
Sírnék: de csak elfojtott sohajtások
Emelkednek kétséges szivemből;
Csak rejtett ah, csak néma jajgatások
Váltják egymás 's a' titkos bú elöl.

Oh végezés! örömkönyűt nem várok —
Részt abban egy sebes szív nem vehet,
Melly önnyugtának gyilkolója lett —
De ennyi jaj, de olly keserves károk,
De ez emésztő bú enyhítsen! Adj
Csak egy könycseppet méltó bánatimnak,
'S azonnal hozd el végét napjaimnak,
Vagy e' sziklánál itt keményebb vagy!“

Olvasta a' másodikat:

„Ti boldogító érezések!
Ti kínos-édes nyögedelések!
Te, kit nem ért kivűlem más,
Titokkal teljes hűnyorgás!
Ti epedő gerjedezések!
Te néma együttmulatás!
Ti egybeforrt ölelkezések!
Te édes elragadtatás!

Elmultak! — ah mindennek vége!
Örömnapunk homályba tünt.
Szerelmünk' bájos édessége
'S boldog csalódásunk megszünt.
Oh Chlóris, élte' nyúgodalmát
Kebledben hagyta kedvesed;
Utánad sír, enyhítsd siralmát,
'S hozd fel az elhunyt örömet.

Ha ütsz ismét te boldog óra,
Melly kínjaimnak véget vet,
'S ölembe zárja kincsemet?
Ha fordul végezésem jóra?
Oh sors, ne nyujtsd keservemet
Tovább ez ál vígság' helyében,
'S önkényt letészem éltemet
Imádott Chlórisom' keblében.

A' két dal olly forrón lángoló, olly egészen érzés valának, hogy lehetetlen volt a' lélek' legbensőbbjéből nem merítetniök.

Kazinczy el vala ragadtatva. „Barátom — kiálta fel, 's karjaiba szorítá az édes búslakodót — ez olasz dal, nem magyar. Ausoniai hév van benne; forró mint annak climája.“

Dayka hallgatott — elmerülve vala.

‚Csakhogy a' kezdet meg van — mond egyszerre felébredve csendéből — én tudom, mibe került ez nekem. Illyet még néhányát 's tűzbe minden egyéb dolgozatimmal.‘

„Mi mind az a' többi e' mellett!“

„Félszázad mulva ez is olly olvasatlan lesz, mint Haller' versei azok most a' német literaturának ujabb művei mellett. De miénk marad az a' dicsőség, hogy megtörők az utat, 's igazságos maradékunk érteni fogja, nekünk mit köszönhet.“

Más volt, a' mi Kazinczyt gondolkozóvá tevé. A' dalok elárulák neki Dayka' belsejét, meglepetve 's fájdalommal látá, hogy barátja szenved. De Dayka — még a' baráti vigasztól is megfosztá magát — minden keservét keblébe fojtá. Csoda-e, ha ezen erőszakos elfojtás rombólag pusztíta belsejében? 's kettőztetett erővel növeszté melancholiáját?

Most már egyedűl csak a' tudományokban kerese menedéket, pótlást akart találni szenvedéseiért a' munkában — de a' sok csalódás, hányattatás és szenvedés által megtört lélek, hozzá járulván testének töredékenysége is, képtelen vala a' túlfeszített erőködésekkel megbirkózni, 's mint a' dús kincsekkel túlrakott hajó, melly még azon fölül elveszté éjszakmutatóját — ő vezércsillagát, szerelmét — az ellene küzdő orkánnak martalékja lön, 's olvasóink alig fognak azon hervadó virágban, elbeszélésünk' elején dr. V* házában ugyanazon Daykára ismerni, kit négy évvel előbb olly sok lélekerővel láttak életpálya 's önállóság után törekedni, hogy egy lényt boldogítson, ki mindene volt, 's kitol viszont boldogíttatni, olly minden mást kizáró ohajtása volt, hogy szivének egész tőkéjét ez egyetlen kártyavetésre feltenni egy pillanatig sem habozott. Szerelme vagy kimondhatatlanul boldoggá, vagy végtelenűl boldogtalanná teheté őt; közepet a' mély keblek ebben nem ismernek.

Sokszor ostromoltaték már a' doctor, kivált házának nőismerősei által, érdekes bete-

géről közelebbi felvilágosításokat adni. Egy igen kellemesen töltött, csak legválogatottabb szellemrokonokból állott estvély' alkalmával, midőn a' hölgyek szokottnál hevesebben unszolák erre a' házi gazdát, engedett végre a' kérésnek, 's a' társaságot betegének eddigi viszonyaival megismerteté épen úgy, mint olvasóink a' mondottak után azokkal megismértettették, hozzá tevén még, hogy miután végre a' költő vérségi kapcsait is elveszté, az egyetleneket, melylyek őt az élethez csatlák, két egymásután elhalt leánykáiban, el barátját, Kazinczyt is, kit az 1794-ik év' vége olly gyászosan kiszakaszta hazájának 's övéinek köréből, a' kór erőt vévén életerején, bajának orvoslása végett őt magához hívta legyen, a' minthogy arra mindent a' mi tehetségében állott el is követett.

Végezvén beszédét a' doctor, hallgató köre legmélyebben meg vala indulva 's a' gyengéd részvétnek arany gyöngyei nem egy hölgynek szemeiben ragyogának.

Szenvedőknek könyűit letörleni, gyötrelmeket és fájdalmakat enyhíteni, a' gyász' fellegére rózsasugárt deríteni, volt mindenk r a' nemesb keblű hölgyek' öröme: itt is csaknem egyhangúlag keletkezék a' vágy e' nemes hölgyekben, hogy a' szenvedő költőnek hanyatló kedélyére enyhítő balzamot csepegtessenek. Az indítvány megtétetett; egy meglepetetés, egy jótékony felrázás által őt új életre kelteni, ez vala a' terv, 's kivitele, a' doctor' megegyeztével a' legközelebbi vasárnapra, mint Daykának születésnapjára, halasztaték.

VI.

October' 20-ka volt 1796-ban, egyike azon gyönyörű, világos őszi napoknak, mellyeknek nyájas ege mély kékjével 's felhőtlen tisztaságával olly egészen hasonló a' majusi egekhez, hogy az ember ablakon át tekintve azt 's a' csipősebb lég' hatását nem érezve, szinte kisértetbe jő egy új tavasznak langy lehelletét érezni. A' doctor' háza délkeletnek fekudt, 's azon lak, mellyben Dayka szállásolt, a' fölötte fekirányosan elhaladó őszi napnak teljes arczától nyere világítást és meleget, két oblos ablakon át, 's a' beteg nagy, párnás karszékben inkább fekve, mint ülve hágyadtan sütközék jótékony sugaraiban, mintha életerőt akarna szürcsölni enyészö tetemeibe. Arcza rendkivül halvány, szemei mélyen beesve, egész teste mintegy összerogyva volt.

Fejénél hitvese állott, kisirt szemekkel, a' nagy cseppeket részvéttel 's szeretettel törolgetvén a' beteg homlokáról.

A' tegnapi nap 's csaknem egész éjjel sokat szenvedett a' beteg; többször beszélt félre, megnevezé szeretettjeit; barátait, kiket valaha ismert, leánykáit, kiket egymásután temetett el. A' mai hajnal végheteténül gyengén találá őt, de öntudata megtért, sőt koronként világos vala. A' hölgy, használni akarván a' pillanatott, imígy kezdé szavait:

„Kedves férjem — monda szeretettel 's gyengéden feléje hajolva — nemde jobban érzed magadat?“

A' beteg mosolyra erőteté ajkait 's igent inte.

„Megengeded, úgy-e, hogy egy pár ismerősink, tisztelőid, meglátogassanak. V* barátunk születésed' napját akarja megulni “

A' beteg, mennyire felettébb gyenge idegei megengedték, megrázkodék, arcza rémülés' kifejezését vevé fel, kezei görcsösen nyultak hitvese' kezei után, 's mint a' rémtől félő gyermek, ijedten csimpalykozék a' hölgynek vigasztaló karjába; homlokán hideg, nagy verték cseppek ültek. „Ők temetésemre jönek!“ kiálta iszonyú megerőtetés-sel, szemei fellobbantak 's üvegesülve az ajtóra meredtek.

Újra magához tért, szemeit hitvesére veté, magának is megnedvesülvén szemei, halkan emelé fel kezét a' síró hölgy felé; egy gyürü vala ujjai között, szerelmöknek jegy-gyürüje, reszketve nyujtá neki vissza, 's „légy boldog“ susogá, 's keze újra lehanyatlott.

A' reszkető kezekre forró csók 's zápor könyük' özöne szállott

Most kinyilék az ajtó; dr. V* jöve be azon vendégeivel; férfiak és hölgyek 's az ünnep' geniusa, egy liliom fehérbe öltözött tizenkét évű leányka, ékesen borított arany tányéron egy babérkoszorút hozva, mellyet a' társas kör a' költőnek születésnapi ajándékul hozott, 's mellyel a' doctornak őt előttük kell vala megkoszorúznia.

De vannak keblek, 's a' költők közől nem kevésnek jutának illy keblek, kiktől a' sors minden földi örömet irigyel. Mire a' társaság belépett, a' költő már örökre el vala szenderülve.

Garay János.

Magyar játékszini krónika.

Mart. 10. Fra-Diavolo, vagy a' terracinai fogadó. Opera 3 felv. Irta Scribe, ford. Szerdahelyi; muzsikáját szerz. Auber.

Mart. 11. Belizár. Szomorúj. 5 felv. Schenk Eduárd után ford. Kiss Iván, a' m. acad. költs.

Mart. 12. Gemma di Vergy. Nagy opera 3 felv. Irta Bidera Ján., ford. olaszból Jakab István, muzsikáját szerz. Donizetti.

— **Színészetünk.** Kevés város' vágyai olly szerények mint Nyitráé; értésére esvén e' jellemünk Hevesi' színésztársaságának, itt vert tábort türelmünket ostromlandó 's fejet hajtunk hadi tudománya előtt, mert nem sokáig védve állásunkat, hátrálni kényszerültünk. A' megyei törvénykezés' első napján 150 nézője volt „Cserni György“ czimü színmünek, melly olly sikerrel adaték, hogy minden ember csak Cserniért élni, csak érte halni kivánván, más darabot látni sem akart, mi abból tetszett ki, hogy más nap alig jelent meg tíz nézőnél több. Gaal és Szigligeti uraknak sem lehet kedves az, hogy a' Peleskei notárius, Pókaiak és Gyászvitézek így adatnak elönkbe. Millyen fogalmat ébreszt a' színészetről efféle játék azokban, kik a' pesti színházban még eddig nem lehettek? De korholhatni-e Hevesit? lehet-e ő más? tanulhatott-e jobbat? mit számítsak be neki? Az egyet talán, hogy ezen életmód t választá, én nem úgy vélekedem mint a' Honmüvész' losonczi levelezője; Hevesit nem kárhoztatom, de szomorgok honi müvészetünk' mostoha sorsán. Conservatorium! critica! 'S míg amaz létre jöend, nem állhatom meg, hogy ne kérdjem, miért maradnak el a' pesti hirlapok 's folyóiratokból a' terjedelmesebb criticák? *) Azok, kik a' pesti színháznak szivből örvendenek, kik rá adakoztak és még adakozni fognak, teljes igénynyel megkivánhatják, hogy az olly üdvös és mulattató czikkek' megjelenését senki ne akadályozza.

Markhót Imre.

*) Mennyire ezen kérdés az Athenaeum' szerkesztőit is érdekli, bátrak vagyunk tisztelt levelezőnket az 1838-ki Athenaeum' első félévének 78. szeletére utasítani, hol fellelhető az ok, miért maradtak el lapunkból a' szini critikák. A' körülmények még nem változván mi sem távozhatunk el régi határozatunktól; mihelyt azonban más viszonyok fognak kifejlődni a' magyar színháznál, azonnal mi is criticai ügyelettel fogjuk a' dolgokat kisérni, szinte úgy mint az előtt. Ennyit megnyugtatásokra és feleletül tisztelt levelezőnknek és több számosoknak, kik hasonló kérdéseket intéznek hozzánk koronként, sajnálkozásukat jelentve, hogy lapunkból a' színbirálatok elhagyattak. A' szerk.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 19. 1840.** **23. szám.**

Tartalom: A' geologia. Folytatás (*Benczúr János*). — A' magyar szinészet' évlapjaiból. Folytatás (*Korányi*). — Kisfaludy-társaság' ünnepe Debreczenben. — Magyar játékszini krónika. — Böngészet (*Gabányi*). —

A' geologia.

(Folytatás.)

Tudott dolog az, mikép a' tenger' számtalan lakosai szakadatlanúl szaporodván, holt maradványaik annak fenekét tömérdek sokaságban, ivadékról ivadékra, századokról századokra borítgatják, halmozatukat a' víz feloldvasztja, földes és sós részecskékkel felvegyíti, mi által, talán a' földteke' belső melege' hozzájárultával, végre kemény kötömeggé alakulnak, miben, a' tengerben uralkodó nagy csend 's a' víz általi tökéletlen feloldvasztás miatt, sok egyedek idomukat köalakban is épen megtartották. Sok afféle felfödözés után igazán mondhatjuk Byronnal: „a' por, mellyen andalguunk, egykor élő vala." Valamint a' léteges test' minden részecskéi, míg az élet tart, szüntelen épülnek a' táplául szolgáló részek által: úgy az anyaföldnek is a' rajta tenyészett testek 's benne lappangó erők időnként minden izeit feldúlják és újjá teremtik. A' víz szétmossa a' bérczeket, hegységeket 's lehordja messze tengerekbe, mindenütt dús üledékeket halmozván fel, mik idővel, a' föld' gyomrában, iszonyú mélységekben vulkáni tűz felolvasztotta izzó anyag' forradalma által fölemelkednek a' tenger' tükre felett, 's ekként a' kopár bérczekből termékeny lapályok alakúlnak. Ezen tömeget ismét, melly imént a' föld' mélyéből kikelve, fölemelé a' rajta fekvő réteget, idővel alatta mélyen forró új tűzolvadékok kilökik a' föld' szinére, melly utóbbinak csak egy hasadékán is gyakran egész hegyláncok bukkannak fel. Hogy a' vulkáni műhelyek nagy lávatömegeket végetlen hosszú ideig tarthatnak izzó forradalomban, arra szép példát mutatnak a' lipari szigetek, hol a' Stromboli' kráterében tüzes láva az utolsó 2000 esztendőtől fogva szüntelen fő; 's hogy a' meghűlés is csak fokonként igen halkan történik, látni Mexicóban, hol a' Jorullóból 1759-ben kitört temérdek láva fél század mulva is még tüzes volt. Ezen földalatti tűz, nagy terjedelme 's hatalmánál fogva, képes időnként az egész földhártyát feldúlni 's szinének új meg új alakokat adni. Sőt ez, minthogy általa a' víz hordta föld vagy is a' neptuni sziklanemek (neptunisch Felsart) feloldvasztatnak 's minden chronologia ismertető jegyek eltöröltetnek, határvonal húz azon hosszu időnek, mire a' geologiai

vizsgálatok kiterjednek. Ezen tűz képzette némelly sziklanemek, mivel bennök minden kövülmények eltörölvék és szerkezetök' különössége miatt, eredetieknek 's akkor alkottaknak tartattak, midőn léteges lények a' földet még nem lakták. Jelenleg azonban Boue és Lyell eléggé megmutatták, hogy, miként a' föld' színén neptuni sziklanemek víz által folyvást képződnek, úgy annak mélyében belső hév által vulkáni, plutoni és metamorphi sziklanemek jelenleg is képződnek. E' szerint a' szömeg (granit) 's más jegőczés (krystallinisch) sziklanemek szinte a' belső hévnek köszönik létöket. Tehát az égre nyúló Krivan' ös szömege egykor porhanyós földtömegből megmérhetlen mélységben fött. Az egész földet víz borítá, hanem nem egy időben; a' földalatti rétegetlen sziklanemek, mikhez csak lejuthatunk, mind fel valának olvasztva, hanem nem egyszerre. Következőleg ember egy darab földet sem láthat, melly semmi változást sem szenvedvén, eredeti szerkezetét megtartotta. „Tehát világos — mondá már a' Stagira szülte bölcs — hogy, mivel az idő meg nem szűnik és a' mindenség örök, hogy sem a' Tanais' vize, sem a' Níl mindig nem folyt, hanem azon hely, honnan folynak, egykor száraz volt. Mert azok' hatásának van czélja, de az időnek nincs."

De, mondhatná itt valaki, a' legrégibb hagyomány, a' legőszebb historiai adatok földünk' csak jelen állapotja-, jelen alakjáról emlékeznek. Igaz, a' mennyire szóhagyományink terjednek, a' tengerek, hegységek, síkságok azóta semmit nem változának; hanem ezen a' szóhagyományok' kezdete 's századunk közti időszak még igen kicsiny, a' végetlenhez képest csak egy percz, mi még nem vala elégséges szembeszökő változások' előhozására. A' földközi tenger' keleti része körül ez legalább háromezer évre terjed. Európa' és Ázsia' többi részeire nézve már legalább ezer évvel rövidebb, 's a' délszaki Afrika- 's egész Amerikára nézve csak kevés századot foglal magában. Sőt kézzel fogható tanúságok — például a' legifjabb földrétegekben a' múlt korból találtató léteges maradványok — bizonyossá tesznek a' felől, hogy a' földhártya' lényeges alakja, nem tekintve a' fölüleges változásokat, ezen háromezer év előtt is hosszu, igen hosszu ideig a' mostanihoz szinte hasonló 's kétségkivül ugyanazon

sajátságú vala. Honnan látható, mikép a' földünket kezdetétől fogva semmi redkivüli erők nem háborgaták, de egyedül azok, mellyek jelenleg is, szemeink' láttára, munkálódnak; mikép a' mostani változások csak rendes folytatása a' hajdaniaknak. Példák fel fogják ezt világositani. Hiteles szemtanu' előadása szerint Puzzuoli mellett Monte Nuovo nevű hegy vulkáni erők által két nap alatt felhányatott. Ehhez hasonlók a' körülte levő hegyek, honnan következtethetni, hogy ezek, ámbár támadtukról hallgat a' historia, hasonló vulkánok' művei. Szóhagyományokból tudjuk, mennyire szaporodott a' Nil' torkolata körül bizonyos számú századok alatt üledék által a' száraz föld 's mennyire töltetett be völgye ezen folyamnak; ámde látható tovább, mikép ezen homokiszap a' traditio meghatározta ponton túl még messze terjed a' beltartomány felé. Honnan bizvást következtethetjük, hogy azon új képletek (Formation), miket a' historia említ, csak legutóbbi folytatása egy igen ősz időben elkezdett 's szakadatlanúl haladó folyamatnak. Ha ennek félre nem ismerhető nyomait tovább vizsgáljuk, azon sziklafalakban, mellyek a' Níl' iszapos völgyét kerítik, egy ős tengeröböl' partjaira találandunk, mellynek fenekéről a' termékeny Al-aegyiptus hosszu idő' folytában emelkedett fel a' tengerszín felett. Hazánkban a' budai hegyek hasonló ős tenger' partjait gyaníttatnak, mellynek üledéke az áldott alföldünk. Efféle csalhatatlan egybehasonlítás által képesek vagyunk hallatlan eseményeket, mikről semmi historia nem emlékezik, napfényre emelni; ekként eltűnnek előttünk a' nagy ezredek, lehullnak az évek' zárai és mi, isteni érzéssel eltelve, közelítünk a' messze eltüntekhez. Ezen közelithetés, melly kifog az esztendők' ezrein, az isteni szellemnek legszebb tanúja. Mi volna az ember emlékezet nélkül? mi a' magas szellem, ha, miként növény helyhez, le volna bilincselve azon órához, mellyben él? Innen kitetszik a' geologia' méltósága, melly a' sötét homályban, midőn minden történeti adatok elnémulnak, szerényen indul szövétneket gyujtani, a' multkor' maradványain bolyongó lángészt azon messze évszázadokba varázslandó, mikben ember e' porhont még nem ékesité, mik neménck mintegy előkészületül szolgáltak vala még. Ember' maradványai, valamint kézi műveinek jelei kizáró-

lag csak a' légújabb képletekben találhatók. Nemének korát meghatározni nem lehet, mindazáltal úgy látszik: soká vajudott a' természet, míg embert szült.

Midőn ezeket írom, önkénytelenül a' halhatatlan Galilei', korának első csillagásza' sorsára emlékezem, mert a' geologia' első avatottjait hasonló csapás éré a' tudományos felfödözések' látszatos ellenmondása miatt a' mósesi világhistoriával. Már az arab Omar üldöztetett hitsorsositól, hogy a' földtekét korosabbnak állitá, mint az Alkorán. Most, hála az égnek! felvilágosúltabb kor' szelleme derűlt ránk, és én e' pontot minden esetre illetetlenül fogtam hagyni, ha bizonyos nem volnék, kegyes olvasó, arról, hogy, ha hozzá tudnálak a' természet' ezen legfensőbb templomának csak küszöbéhez is édesgetni, te is azonnal meg fognál szeppenni a' természeti felfödözések és a' szentírás' tételei között látszatos ellenmondáson. Még is bizonyossá teszlek a' felől, hogy megütközésed enyészi fog, ha mint eddig kegyes lészsz figyelmedet soraimhoz kötni. Ezen visszatetszésre nézve Mantell megelégszik Blomfield, londoni püspök', következő szavaival: „A' szentírás nem zaklat bennünket annak sem elismerésére, sem tagadására, hogy a' formátlan és idomtalan tömeg, mellyből a' föld alkottatott, előbbi világok' romjaiból 's maradványiból teremtetett és szétdúlatott ugyanazon mindenható teremtő által, a' ki világunkat létre hivá 's azt egykoron megsemmisítendi."

„Míg az irás — folytatja tovább Mantell — az ember' történetét 's rendeltetését tudatja velünk és tanitja, hogy az emberi 's más élő lények a' földet csak kevés ezredek óta lakják: ekként ez a' természeti bizonyítványok által is igazoltatik, míg a' csillagászat sok miliárd világot feltár, miket a' szentírás nem említ, hasonlóan a' geologia, nem csupán analogiára épült következmények, hanem eldönthetetlen, természettüneményekből merített, bizonyságokkal mutatja, hogy a' mi földünk különböző, hosszu időszakok által elválasztott állapotokon ment keresztül és élő lényekkel volt népesítve, mielőtt azt ember 's vele egykoru lények lakták."

A' csillagászatból tudjuk, hogy bolygónk a' számtalan égitestek' tömérdekségéhez képest csak egy parányi porszem: mi tehát az ember ezen a' porszemen ? 'S ha a' geologiából kivilaglik, mikép ezen a' parányi porszemen is nemcsak önmaga, sőt egész neme csak rövid ideig él: lehetetlen kicsinységünket nem érzenünk. Ezen gondolat végetlenig lesújtja belsönket. Ámde másfelül fölemelkedik ismét végetlenig, midőn érzi isteni tehetségeit, mik által azon olly igen parányi, feléri ama' végetlen roppant nagyságokat: bűvös szeme' világa megméri a' végetlenül elszórt csillagok' ezreit, behat a' sötét föld' gyomrába 's a' messze multkor' romjain látni képes annak egykori virágzásait, magas szelleme pedig mind ezeknek törvényeket tud szabni. Ezen lealázás és fölemelkedés között közepet tartani, az életben sem egyikhez, sem másikhoz nem hajolni, minden bölcsnek tiszte.

(Vége következik.)

Benczúr János.

A' magyar színészet' évlapjaiból.

(Vége.)

Egy, az irói pályán nevezetes helyen álló, a' szinpadi szavalat' elveivel ismeretes színköltőre mulhatatlan szükségem van, ki a' nyelvnek általános literaturai gyarapodását a' szinpaddal folyvásti viszonyosságban tartja. Színköltőmnek szinpadi tekintetekből minden szinművet alárendelek, az eredetieknek csak kevés kivételével; feljogositva drámafordítási literaturánk' olly hátraléte által. Hol például a' dráma' személyeiben kezdettől végig a' fordító' egyedisége beszél, színköltőm a' jellemek és osztályokról a' fordítási nyelv' egyenruháját elvetendi, saját formáikat és szineiket a' legfinomabb árnyéklatokig élesen elkülönítő vonásokban adja vissza; általában pedig értelem, szellem, és hang' visszaadására ügyel. Most a' nyelvet szavalati, azaz szinművészeti viszonyaiban a' gyakorlati oldalról veszi vizsgálat alá. A' körmondatok' szókötése' folyamatának átlátszóságot és gördülékenységet igyekszik adni, a' szóhelyezésben pedig minden jelentésnek 's értelem-viszonynak félre magyarázhatatlan határozottságot. A' kimondást annyira nehezítő és döczögtető összeférhetlen betűszomszédságokat irtogatja. — Az indulat' magasb pontjaira eső szavak' választásában az állapot' utánzását, mintegy kézzelfoghatóságát, — szóval: a' szavalati kifejezés' erejét, bensőségét és melodiáját tartja szem előtt. Minap egy tudós férfiútól hallám,

miképen a' nyelvmüvelés helytelenül tulajdoníttatik a' színészetnek. Igazság! Ő nem a' nyelvet, hanem a' beszédet müveli. Iró a' nyelvet leirni, szerkeszteni, a' színész kimondani tanítja. Az iró által lerakott holt fogalmak a' színész' szájában nyernek illető hangokat, életet, mint hangjegyek a' dalnokéban. A' literatura és költészet' magasb tisztaságú és szépségű nyelvét szinpad adja által az életnek a' társaságnak. Miként az összes nemzeti élet' és társaság' erkölcsi tükre a' szinpad, hová az idegent bátran utasíthatni: úgy a' beszélő nyelv' minőségének is legbiztosb becsmérője a' szinpad, mellyről annak zenetisztaságában és szépségeiben kell lehangzani. Színház a' nemzeti életnyelv' conservatoriumának tartható, mellyben annak féltő kincsei őriztetnek. Szinészetnek szókiejtés- 's beszédhangoztatásra nézve olly tekintetre (authoritas) kell emelkednie, mellyhez a' társas élet kétes kérdésekben, mint legfensőbb birószékhez folyamodhassék. Gondoljunk a' Théatre Françaisra és Rachelre; 's nézzük, milly dicsőségre magasúl a' bécsi várszinpadon az olly kevéssé zeneszerű német nyelv.

Ezekután próbanemű gyakorlatimat valóságos szinészeti iskolává teszem. Minél fogva legelőbb is az anyanyelv' tudományos (grammaticai) ismeretét minden szinésztagtól szorosan követelem. A' netalán találkozó tájszokást, melly a' magánhangzó' kiejtési hangjába idegen hangokat vegyit, ismétli, helytelenül nyujtja, vagy épen elcseréli azokat, ha lehetséges, gyakorlat által kitisztogatom, ellenkező esetben minden más tekintetek' daczára kizárom szinpadomról.

A' szinész foglalkozását a' műtárgy' felfogásával kezdi meg, mit képzelődése-, érzelme- 's itéletének egyesült képességével visz végbez. A' számos szinházaknál még szokásban levő úgy nevezett olvasó próbák' methodjában semmi lélektanszerűség nincs, mert az első próba' czélja a' mű' felfogását minden egyednél lehető legczélszerűbb s könnyebb módon eszközölni; például következőleg.

Soros rendezőm (mert legalább négyre van szükség) egyik példányból a' szinmüvet már előre átismeré; ha a' másik példány is sorra járhatott a' tagok közt, annál jobb. Személyzetem a' színház' egyik legcsendesb termében összegyűl; de mindenki nehéz hivatása' komoly eszméletével 's a' tárgy' egész szerelmével lép, kivül hagyván annak küszöbén privát élete' minden viszonyainak öntudatát. Hivatalos foglalkozást 's közfigyelmet zavaró könnyelmű szórakozások, mik vagy hivatlanságnak 's felületességnek, vagy tárgykicsinlésnek 's önhittségnek adnák tanújeleit, müvészet' jeleltjeiről fel sem tehetők, törvényes szigorú óvás' ellenőrsége azonban minden esetre szükséges. Itt a' szinmű két, három rendező által felolvastatik, felvonásonként váltva fel egyik a' másik kifáradtat; kik tisztán, értelmesen, a' mű' hangján, 's ha birják, tárgyilagosan (objective) olvasnak. És ezen mód el fogja érni a' kivánt czélt. Jeles költemény és valószinű előadás megragadja a' gyulékony képzelődést, ez a' szivnek adja át eleven képeit, mellyben a' költemény' érzelmeinek 's háborgó szenvedélyeinek minden húrjai megérintetnek, 's a' szinész objectiv szellemében minden alak' és állapot' hű lenyomatát fogod találni. Nagy szini müveltségnél gyakran egyszersmind szemlélődés is kiséri ama' kettő' játékát, mintegy le akarván kötni az átvonúló benyomásokat, vagy feljegyezni azokat magának. Felolvasás után a' hallgató tagok' egyike megpróbálja visszahívni a' darab' meséjét képzeletéből, 's azt rövid kivonatban elbeszélni, másika a' főcselekvényt, harmadika az egésznek erkölcsi irányát kimutatni. A' szerepek' személyesítendői csak ekkor neveztetnek meg, kik felfogásaikat, azaz, képzeletök 's érzelmök' müvét most az itélet' birószéke elé terjesztik; előadják egyenként, minő elvet és jellemet képviselnek a' szinműben. Hanem az itélet' nyomozásainak (szemlélődés) logicai rendben kell ám haladni, hogy a' következtetés józan és biztos legyen, előbb t.i. a' műtárgyat egészben kell felfogni, 's úgy részleteiben. Az egész mű ekkép két részre fog oszolni: okokra és okozatokra, vagy szövevény- és kifejlésre; ezeknek összefüggésében szükségességet kell keresni; majd a' dráma' neme lesz meghatározandó, melly viszont a' hangra és szellemre következtet. A' mű feletti általános szemléletek annak egyes személyeire viszonyolván, — ezeknek legtitkosb szivkamarájába vezetnek 's oda, hol a' gondolatok fogamszanak. Így a' fő cselekvény' okait messze ki és ezerfelé látjuk ágazni azon

tömeg' egyeseinél, kik egy történetbe bonyolítva, mindnyájan egyazon pont felé sietnek vagy sodortatnak. Hogy ezen ágazatok' nyomán a' forrásokhoz eljuthassunk, az egyedeket alkatrészekre kell taglalnunk, t. i. az életkörülmények, helyzet, életkor 's effélék' befolyásait vizsgálnunk, az egyednek szellemi 's vérszerkezetére, hogy majd szavalati kifejezéseink ezek szerint módosíttassanak. Mind ezen nézetcserék ünnepélyesen, személyességek' mellőzésével, 's higgadt kedélylyel mennek végbez. — Kétes kérdések' eldöntésére egy köztekintetű műértő idegen' itélete kéretik ki. És ez felfogási próbának lenne nevezendő.

Most már nem csak egészben van felfogva a' színmű, hanem mindenkitől tudva az is, hogy milly részét teszi az egésznek, 's mi részéről átaljában a' végbez viendő.

Második próbán a' szerepek olvastatnak össze. Otthon szerepe' minden egyes gondolataival, ezeknek minden egyes viszonyaival szorosan megismerkedett a' színész, 's ekkor már minden tag folyvást szerepe hangkulcsából, 's az egésznek szellemében olvas. A' kedély' 's érzelmek' hangkörei, vegyületei, 's általában az alsó és felső meddig-ek meghatároztatnak, mi közben természetesen a' miért-ek is megújíttatvan, a' tárgyba mindig mélyebben nyomulunk. A' körmondatok' értelemhatárzó szavai (leginkább főnév és ige, ha valami ellentét', vagy visszamutatás' jelenléte kivételt nem okoz), hangsulyozás végett kijeleltetnek. A' dictio' minden rhetoricai ágazataiban pontos szavalati eligazodás történik; a' legcsekélyebbnek látszó, de nyelvtani 's szinszavalati praecisio' tekintetében még is fontos kicsinységekre a' legnagyobb türelemmel kiereszkedünk, millyenek: egyes betüjegyek' tiszta elegyületlen kiejtése 's a' szók' tagjainak lépcsőfokonként megszámlálható szózatolása (articulatio). Szóval a' nyelvtani és szavalati szabályok e' próbán alkalmaztatnak legelőször, miért is alkalmazási próba legyen a' neve. A' most következő próbán mindenki emlékezetéből mondja szerepe' szavait. Mivel ekkor a' lélek' egész eszméletét a' dictio' mechanismusa foglalja el: a színész az emberszemélyesítő tárgyiságnak (objectivitas) csupán felületén lebeg. Az összes szinpadi szabályok most vannak az átolvadás' korszakában. Eddig csak a' lélek foglalkodott, most munkássága a' testbe által megy, 's ezzel a' visszaadás' munkája kezdetik meg. A' dráma' színhelyével, bútorzatával és technicai segédszereivel most ismerkedik meg a' színész. Egyedek' és tömegek' képszerű mozgásköre, helyváltoztatások, járás-kelés, jövetel' és távozás' körülményei itt határoztatnak el pontosan. Itt szinte helye van, feltünő hibáknál, szavalati észrevételeknek is. A' szinpadi mechanismust illető kérdések, tekintettel a' főszerep-vivők' játékára 's kiszámolására, a' rendezők' 's értők' többsége által döntetik el. Ez emlékezeti próba volt. **Korányi.**

(Vége következik.)

Kisfaludy-társaság' ünnepe

Debreczenben.

Folyó hónap' 1-ső napján a' debreczeni reform. collegium' imádságházában dél előtti 10 órakor az egész tanuló ifjúság, tanitói, kar, egyházi és városi előjáróság, számos úri vendégek 's minden rangú és vallású diszes polgárság' jelenlétében adá át Péczely József tbiró és professor úr, mint a' Kisfaludy-társaság' e' részben megkért és megbizott tagja, boldogult Nagy Imre' testvérének, Jánosnak, görög nyelv és mathesis' közönséges tanitójának és Szilágyi Istvánnak magának az ez évre jutalmúl kitett billikomokat, melly alkalommal a' fenntisztelt professor úr a' következő beszédet mondotta:

„Szülék' 's haza' reménye, nemes tanuló ifjuság! Öröm 's fájdalom járja át keblemet, midőn jelenleg körötökbe lépek. Öröm, ha megbizatásom' tekintem; fájdalom, ha meggondolom, hogy azt csak részint, csak félig engedé teljesithetnem az irigy sors. Keresik szemeim, és nem találják díszsoraitokban a' jeles, a' mindnyájatoktól szeretett társat, kinek kell vala főkép e' mai nap' úgy örömében, mint tisztességében osztoznia, kinek én — si qua fata aspera rumpat — a' haza' és nemzeti literatura' tisztelt férfiai' — egy igen nemes czélra, a' fiatal elmék' ébresztésére, általok a' literaturának új jeles müvekkel gazdagitására összeállott 's nevét a' magyar hon' egyik halhatatlan fiától kölcsönzött társaság' — nevében, diadalkoszorút valék mai napon ifju szög fürtei közé tű-

zendő. De világosabban kell szólanom. Harminczan víttak az ország' különböző részeiből — mindnyájan minden szépért, jóért lángzó keblű, mindnyájan a' honi nagy tetteket, velek, ha lehet, magok' nevét is örökíteni vágyó lelkes ifjak — az idei, előttetek nem ismeretlen, Kisfaludy-jutalomért; köztök közületek is többen. Sokan érdemeltek a' nemes küzdők közől különösebb dicséretet, helyeslést mindnyájan a' szép pályára keltökért, jutalmat ketten, iskolánk' nevendéke, 's társatok mindegyik, Nagy Imre és Szilágyi István. A' társaság, mint tagját, és talán mivel gondolá, miben nem is csalatkozott, hogy minden előmenetel, mellyet a' nemzeti literatura' mezején tesztek, és így társaitoknak is azon közelebb aratott babérja senkinek nagyobb bensőbb örömet nem okoz, mint nekem, engem javatokért, becsületetekért buzgó, a' ti ártatlan örömeiteket, mint magáéit, tekintő, szives barátotok- 's legrégibb oktatótokat bizott meg: hogy nektek az örvendetes eredményt, ifjú társaitok' rátok is fényt sugárzó diadalát, hirűl, nekik nyert diadaljeleiket általadnám. Én valék az első, kit — három nappal később, mint anyagi és szellemi előhaladásunk' gyülhelyén, hazánk' fővárosában, a' tudós birák' ajkáról elhangzott az itélet — édes örömmel, én az első, kit mondhatatlan fájdalommal lepe meg a' vett tudósitás. Oh, mert kinek én, ha napjait nem hosszabbíthatám, szomorú enyészetét legalább olly örömest szerettem volna e' hírrel földeríteni, az annyi szépet, nagyot igérő lelkes ifjú, szeretett Nagyunk nem vala többé! A' hosszabb időkre, jobb sorsra méltó, alig megkóstolhatva az élet' örömeit, nemes törekvéseiben, fennszárnyaló szep reményei, égi bájos álmai közepett, a' haláltól meglepetve a' mult januarius' 31kén, és így csak kilencz nappal előbb, mint az ő megkoszorúztatását a' fővárosból hozó hirnök megérkezék — mielőtt 22. évét betölthette volna — végbúcsút vön tőlünk; kihűlt, 's most már hideg sirban nyugoszik a' hő kebel. Oh csalárd emberi remény! hiú, hasztalan emberi törekvések! Így hanyatlik el gyakran, inaiban erővel, tüzzel teli keblében, pályája felén innen, a' gyors futó! 'S ki, vészt nem sejdítve, vigan száll az élet' nagy tengerére, a' gondtalan hajós, mielőtt partot, mielőtt czélt érhetne, hűtlen sajkájával egyszerre hullámsirba dől! 'S im kettő helyett most én csak egynek nyujthatom a' pályabért. Nagyunk nyeré az első jutalmat, e' billikomot, mellyet kezemben tartok. Ennek kell vala az eddig mertért jutalmúl, ennek, hogy ezután többet, nagyobbat merjen, ösztönűl szolgálni boldogúltunknak. De mielőtt általvehette volna, néki már mennyben volt hazája, ott pályabére, hová földi öröm, földi ösztön nem hathatnak, hol neki azokra többé semmi szüksége. Fájdalomtól roncsolt szivvel kelle tudatnom a' társasággal, hogy megbizásának rá nézve immár nincs helye; és — mivel esetet, mint ez, feledett, vagy nem akart feltenni, tehát róla nem is rendelkezett előre a' társaság; 's hasonló esetben magyar academiánk a' nagy jutalomróli rendelkezést magának világos szavakkal fenntartani jónak látta — keseredett szívvel kérdésbe tennem egyersmind azt is: mi történjék a' csak őt illető, de fájdalom! őt többé nem érdekelhető pályadíjjal? 'S mit gondoltok ifju társai, baráti a' hamar elköltözöttnek! minő hatást tön a' társaságra, midőn február's' 18diki gyűlésében az én szomorú tudósításom, 's az ő — bővebb ismertetés végett tudósításomhoz csatolt — saját, előttetek ismeretes Hattyúdala, ez a' sokat szenvedett, szenvedései' közel végét érző ifjú kebelnek, forró ömledezése, felolvastatott? „Nem maradt szem szárazon" így ír egy lelkes barátja az ifjuság- 's nemzeti literaturának, tisztelt barátom nekem, tagja a' társaságnak, 's azon ülésben tanúja és részese a' köz, legmélyebb megindulásnak. 'S a' társaság maga, azon kevésből is, mit elhunyt barátunk eddig tehete, méltányolni tudva, mit birt, mit vesztett benne, érzékeny fájdalmát jelenté válaszában kora halálán, fájdalmát annyi szép remények', literaturánk', költészetünk' nagy kárával, az ifjú iróban végkép' enyésztén. „Szép tehetség' jeleit mutatja a' koszorúzott munka, és ‚Hattyúdala' egy valóban költői lélek' megkapó ömledezése. Ő dísze fogott volna lenni költészetünknek, 's ez kettőzi a' szomorú érzést, mellyel őt közőlünk kiragadva tudjuk." Ezen kifejezésekkel él korunk', nemzetünk' dicsekvése, maradandó dísze, hazánk' koszorúzott regényirója, a' társaság' közelebb választott új igazgatója hozzám e' tárgyban intézett levelében, melly egyszersmind a' társaság' azon határzatát is hozá: „A' nem nagy, de egye-

dül érdem' tekintetéből oda itélt emléket adnám által a' boldogult' örököseinek, kiknek joguk van olly emlékeztetőhöz, melly némi, bármelly kis részben is, vigasztalhatja keservökben." 'S kinek nagyobb keserve? tehát kinek több joga a' vigasztaló emlékeztetőhöz is, mint neked, rokonkeblü egyetlen idősb testvérje, utolsó lehelletéig hü barátja, tanács- és segéd-nyujtója, mindene!? Vedd tehát e' téged teljes joggal illető örökséget! vedd e' drága emléket! könyeket fog az, hiszem, nem egyszer, keserü könyeket fakasztani szemeidből, de ugyan az meg is vigasztalni, könyeidet megédesíteni, eszedbe juttatva: hogy annak, a' kit te siratsz, kire egyébiránt napja' itten lehünytával csak egy szebb élet' hajnala derült, ha rövid volt is, de dicső, földi pályája. És ti öt már annyiszor visszasohajtott társak, barátok' szentéljetek még egy pár könyet a' korán, de győzelme közben dicsöen enyészett pályatárs' emlékezetének, 's az ifjúi részvét' e' szent gyöngyeivel szemeitekben, tegyetek fogadást, hogy küzdeni fogtok hévvel, és álhatatossággal, mint ő: 's akkor rátok is vár a' pályabér.

E' másik, kezemben lévő serlegen — melylyet egy, mint hazafi, és iró, minden hon' és literatura' baráti előtt tiszteletben álló férfiú, egyike azon, nyelvünk', nemzetiségünk', szellemi kifejlödésünk' ügyét szivökön viselő széplelkü hazafiaknak, kik a' többször említett Kisfaludy-társaságot kezdetben alkoták, jelenleg fenntartják, magyar academiánk' egyik igen munkás tagja, 's ez idő szerint érdemteljes titoknoka, rendkivül tett fel a' lefolyt évre másodjutalmúl — e' serlegen mondom Szilágyi István társunk' neve áll, mint győztesé. Jer azért kétszer szerencsés ifjú! Szerencsés győzelmedben, szerencsés, hogy annak örömét is — nem, mint oldalad mellett idő előtt összeroskadott pálya- 's diadaltársad — velünk együtt éldelheted; jer fogadd kezemből e' diszkehelyt, mellyet elébb az egész haza' színe előtt örömtelve neked itélt, 's most szerencse kivánásai mellett, illy fényes gyülekezet', rang, személyes érdem által kitünő férfiak' jelenlétében, általam nyújt a' fentisztelt társaság, jutalmúl azért mit eddig tevél, serkentésül, hogy jövőre többet tenni törekedjél az irói pályán, nehézségek elől vissza nem rettenve, tapsoktól el nem szédítve:

„Boldog, a' kit istenei szeretnek,
És teremtő szellem ajkán leng,
'S karja közt a' nyájas képzeletnek
Ideálok' bájhonába reng.
Szállj királyi sasként égi pályán,
Szárnyaidnak nyil szokatlan út,
'S homlokodra túl a' föld' homályán,
Nyersz jutalmúl csillagkoszorút."

Nemes tanuló ifjúság! Előttetek a' buzditó szép példa. Imé soraitokból egyszerre ketten győztesek. Soraitokban diszlett egykor az ifjú férfi, ki felebbi, ki az előtti esztendőben, kétszer egymásután, ugyanazon jutalmat kiküzdte; és igy három év alatt — mióta áll a' legnemesebb, fiatalokat dicsőitő vetélkedés, mellyet egy elhunyt, sokat, bár nem soká, hatott páratlan hazafi', 's lelkes iró' varázs neve, 's élő barátinak nevéhez kapcsolt, becsesb, mint nagyobb jutalmai ébresztének — már négy babérkoszorú, tehát minden a' költői osztályban nyerhető jutalom, nyerve mind, iskolánkból vagy nem még, vagy még ki sem kelt társaitok által, nyerve nyilván mind azoknak élénk részvéte, helyeslő, 's egyszersmind lelkesitő tapsai között, kiknek rég hazafi ohajtása volt: bár ezen szépen virágzó, legnagyobb tiszta-magyar ajku főiskolában Róma' és Hellas' izlést, 's elméket formáló nagy classicusai mellett általjában több figyelem fordittatnék a' hazai nyelv', és literaturára. Íme most tettel bebizonyitva: hogy a' réginek szerelme nem oltotta ki hazafi kebleitekből az újnak, a' nemzetek sokkal természetesb, mindenen felül állni tartozó, czélra egyedül vezető szerelmét; hogy a' kor' előrehaladtával előre törekedtek ti is; 's hogy minden tisztelet mellett is, melylyel, mint kell, ama' régi nagy példányok iránt viseltettek, azokat, illő méltánylással, hazánk' minden el nem fogult értő férfiai, minden, virágzó nemzeti literaturával biró, mivelt népek' példájaként, csak eszközül, nem czélul tekintitek. Rajtatok függnek a' haza' szemei; törve társaitok által az út. Haladni ezen kettős kötelességtek; vesztegelni kettős szégyen, kettős, hon és iskola elleni, árulás lenne. Előre tehát a' megkezdett pályán, előre ifjú barátim!

„Ut cum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Praeteritum temnens extremos inter euntem".

Előre, ifju hazafiak!

„Romlott sziv és romlott elme,
Kit hazája' hő szerelme
Szép tettekre nem hevit.“

Tekintetes Curatoratus! iskolánk', eklésiánk', városunk' nagyérdemü órállói! ezen főiskola minden helybeli jóltevői, pártfogói! Eleven részvételteket mindenben, mi ezen fő iskola' javát, becsületét illeti, avagy csak ezen mai innepélyünkre illy szép számmal felgyülekezéstek is, eléggé mutatja. Mit is várhatnánk egyebet töletek? Nem a' ti, szent vallásunk' 's isten' dicsősége mellett buzgó őseitek, hivatalbeli derék előzőitek alapiták-e, 's tartották tudományos intézetünket, százados viszontagságok közt, hanyatlás nélkül fenn? Nem vagytok-e ti azoknak utódai? örökösei dicsőségöknek? 's már csak ennél fogva is — ha hozzájok méltóknak látszani, ha őrállói, ha polgári tiszteteknek megfelelni akartok — kötelesek, nem csak avúlni, sülyedni nem engedni, mit ők annyi áldozattal, gonddal épitettek, hanem, a' haladó század' lelkével, a' koronként felebb, magasb, kitünőbb pólczra emelni? Hogy ti magas hivatástok' nem csak értitek, hanem szemeitek előtt is tartjátok, hirdetik tetteitek; hirdeti iskolánknak az újabb időkben, a' ti hathatós közre munkálkodástokkal is, akár belső elrendezését, akár a' külső díszt tekintjük, szemlátomásti növekedése, szomorú dülédékeiből újra pompásabban felépülte. Szivünk' mélyéből keletkezik tehét azon ohajtás: tartsa meg isten hasnos élteteket, tartsa meg buzgóságtokat. Buzgóságtokért mi, mit hálánk' nyilvánitására egyedül lehet, tenni szent kötelességünkuek tartandjuk; 's mi lehetne ez más, mint szives erős akarat részünkről, megszerezni, a' mennyiben mi rajtunk áll, számotokra azon legédesebben jutalmazó örömet: hogy ezen főiskolát, melly tiétek legközelebb, a' mi kormányzásunk, 's a' ti folytonos pártolástok alatt naponként öregbulni, gyarapodni lássátok, úgy a' tisztességes tudományokban, mint az ezeknek igaz becsöket megadni egyedül képes isteni félelem, tiszta feddnetetlen erkölcsben.

Nagytekintetü úri gyülekezet! hon' és tudományos müveltség' díszei, baráti! minden rendü, rangú, tisztelt jelenlevők! kik magatokat megalázni, igen becses jelenlétetekkel e' mai nap' díszét, innepélyünk' fényét, a' jutalmazottak' örömét, jutalmaik' becsét nevelni kegyesek valátok, fogadjátok figyelmetekért, melly nem annyira irántunk, iskolánk' oktatókara, reményteljes ifjú polgárai, mint a' honi literatura, tehát maga a' hon iránt mutatott figyelem, fogadjátok mondom figyelmetekért hálás köszönetünk', de fogadjátok egyszersmind azon társaságnak is, mellyet nékem ez alkalommal képviselni szerencsém vagyon, sőt fogadjátok az egész hon' hálás köszönetét is általam; 's mielőtt innen távoznátok, kivánjátok velünk együtt hazafi lángkebellel: éljen és emelkedjék Austria' védszárnya alatt a magyarhon! éljen hazánk' szelid atyja, felséges urunk, királyunk! virágozzék napról napra szebben, 's terjedjen ápoló gondja, atyai kormánya alatt, őseink' legdrágább hagyománya, nemzetiségünk' palladiuma, nyelvünk! éljenek, kik ennek pártjára kelvén, megpolgárositatását végre, küzdve annyi akadály-, küzdve annyi előitéletekkel, kivivák! éljenek, kik a' haza' szent oltárára nyujtott áldozataik, név szerént, kik a' már eddig is sokat tett, 's még többet igérő magyar academia', 's annyi más, a' nemzeti nyelvre, életre, kisebb nagyobb hatású társaságok', egyesületek' alapitását, éljenek, kik a' nemzeti literatura' eddigelé tövises, jutalmat sem nem igért, sem nem adott mezején lankadatlan munkálva, tudós fáradozásaik, irás és szónoklat által nyelvünk', literaturánk' jelenlegi virágzását eszközlék! éljen nyelvünk' e' bajnokainak! — meddig az általok hosszú álmából felrázott nemzet örökre el nem szenderül, 's ezt isten soha ne adja! — éljen mindnyájoknak túl a' síron is áldott emlékezetök!“

E' beszéd nagy lelkesedéssel fogadtatott 's a' benne előforduló éljenek általános viszhangra találtak. Végződésével elénekelte az ifjúság' éneklő kara a' hallottak után felséges urunk iránt hálára hevült, egész közönség' hagulatához igen illőleg, a' szokott, kedvelt népéneket: „Tartsd meg isten Ferdinandot.“ Délben prof. Péczeli úr az egész tanitói kart, az iskola' tisztviselőit, előkelőbb tagjait stb. a' kelyheket nyert és örököltt ifjakat barátságosan megvendégelte. Ebéd közben nagytiszt. Erdélyi úr lelkes érzékeny áldomással élteté az ünnepély' szerzőit, a' Kisfaludy-társaság' tagjait.

Magyar játékszini krónika.

Mart. 13. Cillei Fridrik. Eredeti drama 3 felv. Szigligetitől.

Mart. 14. Eskü vagy Syracusa' zsarnoka. Nagy opera 4 felv. Irta Rossi Kajetán, olaszból ford. Jakab István. Muzsikája Mercadantetól.

Mart 15. Zsigmond király' álma, vagy a' siklósi leányok. Regényes szinjáték 4 felv. Börnstein után ford. Komlóssy. Muzsikáját irta Rozer.

Mart. 16. Fidelio. Nagy opera 2 felv. Irta Treitschke, ford. Lengei. Muzsikája Beethoventől.

Böngészet.

— A' született vakmerők közönségesen elfecsérlik erejöket, és soha nem visznek véghez annyit, mint ama' békeszeretők, kik végre kétségbeesésből lesznek vakmerökké. Igy a' hajdankori schweitziak' tettei nagyobbak 's rettenetesbbek voltak mint a' Normannokéi.

— Vannak politicusok, kik mint ugró a' schahban, sohanem tud nak egyenes úton járni.

— A' törököknek az a' sajátságuk, hogy ők a' Stoa' 's Epicur' a' rómaiaknál egymással ellenkező rendszereit egygyé olvasztották Ok kéjvadászók, mint rómaiak a' császárok alatt, 's megvetik a' halált, mint a' régi rómaiak.

— Ki pártoltatott, pártol maga is, ki érdem által emelkedett föl, szivesen segiti az érdemet.

— Ki semmit nem gondolkodik, annak a' tapasztalás sem használ, 's ki semmit nem tapasztal, annak a' gondolkodás sem használ.

— Ki tévedésből gázol ki, mi alatt másikba esik, szerfelett okosnak hiszi magát, 's nem tud eléggé nevetni előbbeni ostobaságán.

— Az igazat feltalálni nem nehéz, de azt megértetni az emberekkel terhes feladat. *(Menzel után)*

Gabányi.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 261 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

E.ső félév. **Pest, martius' 22. 1840.** **24. szám.**

Tartalom: A' geologia. Vége (*Benczúr János*). — A' magyar szinészet' évlapjaiból. Vége (*Korányi*). — A' távozó (*Perlaky Gábor*) — Rózsa és vérpad. Franczia novella (*Sz. D.*). — Magyar játékszini krónika. — Bongészet (*Gabányi*). — Jelentés.

A' geologia.

(Vége.)

Szálljunk le immár e' szellemi szemlélődésből az anyagi világba. Ha a' tudományok' becsét azon szempontból tekintjük, miszerint tanitmányaik' közvetlen alkalmazását hasznos czélokra, határozzuk meg: a' geologia e' tekintetben is nem utolsó helyet foglal valamennyi tudomány között. Vessünk csak egy pillanatot azon különféle hasznos czélokra, mikre az ásványok használtatnak; tekintsük a' müvelhető telkeket, mellyeknek különféle sajátságai azon körülményektől függenek, miket a' geologia tárgyaz — vagy a' köbányákat, mikből különféle épületszereket, köveket, palát, meszet, téglaföldet, agyagot nyerünk; vagy a' még becsesb 's nem kevésbbé hasznos köszén-, só-, érczrétegeket 's a' csillogó drágaköveket: át fogjuk látni, mikép olly tudománynyali foglalkodás, melly velünk azon törvényeket megismerteti, mik szerint ama' különféle kincsek elosztvák és képződvék, eléb utóbb igen szembeszököen fogja elömozditani a' földmüvelés' 's az érintett anyagokat feldolgozó müvészetek' és mesterségek' haladását.

Végezném már, mert a' geologia' hasznát, bájait és fenségét, bár mennyire terjednének soraim, nem mondom kiemelni, de csak elöszámlálni is képes soha nem volnék; de, épen midön el akarnék hallgatni, érzeményim hirtelen túl ragadnak e' sorok' körén, mélyen fájlaltatva velem: mikép e' legisteniebb tudomány nemzetünknél — nemzetünknél, mellynek olly szüksége van rá! — müvelökre nem talál. Égre nyuló hegyeink, messze terülö síkjaink felvirulnak évenként, malasztaikkal tetözök azokat, kik figyelemre nem méltatják benső, kincsteli szerkezetöket. De talán sokat is követelek egyszerre, 's felejtem lépcsönkénti fejlödését minden nemzet' szellemének, nemde elébb kell az elökészületi tudományokat müvelnünk? Igen is, ha jó geologok akarunk lenni, a' természeti tudományok' minden ágaiban, álattan-, füvészet-, vegytan-, conchyliologia-, 's föleg ásványtanban felette jártasaknak kell lennünk. De fájdalom! ezen nézet is csak új meg új sebeket szaggat a' honért buzgó kebelben, midön látnia kell, hogy az e' tudományokat tanulni akaró kénytelen elébb nyelvünktöl bucsút venni és sok évi fáradozásba került idegen nyelven

írt könyvekhez folyamodni, sőt elkeseredett szívvel éreznie kell, mikép, midőn a' többi tudományok' fejlődése honunkban mármár haladásnak indult, ezek' müveltetésére alig tétetett egy két lépés. Remélem, panaszos kifakadásomért meg fog engedni mindenki, a' ki tudja, milly gyéren tanittatnak 's még gyérebben tanultatnak minálunk a' természeti tudományok; a' ki látja, mennyire hálátlanok vagyunk — saját kárunkra — azon természet iránt, melly honunkat olly megkülönböztetőleg, olly sokféle ajándékokkal halmozá 's folyvást tetézi; mennyire figyelemre nem méltatjuk azt, minek tagjai mi magunk is vagyunk. Én legalább mindenha lesütöm szememet, midőn hallom beszélni, mikép a' hazánkat meglátogató idegenek sokszor ollyan helyeket kérdeznek a' Kárpátokon, mellyekről sem mi, sem a' szomszéd helységek' lakói soha mit sem hallottak, 's a' messze vidéki természetbuvár kénytelen önmaga kalauzát az előtte nem, de előttünk hiretlen rejtekekhez vezetni. Megütközik, úgy hiszem, mindenki azon a' visszás lettdolgon, miszerint, ha a' szülő, tápláló földünk' sajátságai- 's nevezetességeiről akarunk olvasni, kénytelenek vagyunk magunknak külföldön kiadott könyveket hozatni. Hazánk' geologiáját eddigelé egy irta, ámde ezt is Franciaországból küldé az ég. Hiszem, találkozott volna már közöttünk is nem kevés egyed, a' ki magát a' természeti tudományoknak örömest fogta szentelni; de, részint mivel minden tapasztalati tudománynak traditionalis része levén, tanulások csak arra szánt köz intézetekben eszközölhető, részint mivel nálunk maiglan sok áldozattal járó fáradságos gyakoroltatásuk semmi jutalmat, biztos kenyeret soha nem igér, ezen ritka férfiak is járt ösvényen indulva szokottabb életmódhoz folyamodának, hol rendesen minden kitünés nélkül elenyésztek. Mondani fogja valaki: van egyetemünk, van bányász academiánk. Igaz, de ezek sem nyugtatnak meg, mert ezekből nyelvünk száműzve, bennök a' mi taníttatik is, az egyedül kenyértudományúl tanultatik; bányászink, mivel többnyire nem magyarok, részint hivatalaik' bokrossága miatt, nem sokat gondolnak literaturánkkal. Minden fölemelkedő, jól létegesült ország iskolákat, intézeteket emelt e' tudományoknak, avatottjait külföldre, messze tartományokba országilag küldé; sőt — mi hallatlan 's minket e' tárgyban igen utána tesz — már a' török is küldött ifjakat Párisba e' tudományok' tanulása 's honában leendő terjesztése végett. Mi tehát, kiknek elődei harczmezőkön, bár vérök' ontásával, a' töröknek soha nem engedének, most a' tudományok' malasztos ölén, saját kárunkra, illy fölséges tárgyban után maradandunk? —

Benczúr János.

A' magyar színészet' évlapjaiból.

(Vége.)

Következik a' gyakorlati próba.

A' szerepnek minden szótagja és jelmondatai (az együtt beszélők' végszavai) a' színész' emlékezetébe vannak vésve; ez a' viszszaadhatás' legelső 's elengedhetlen kelléke, 's a' legszigorúbb módokkal követelendő. Emlékezeti készületlenség mellett még csak becsületes recitatio sem lehetséges, mennyivel kevesbbé *emberszemélyesítés*, mihez lélekfüggetlenség kell. A' sajátolt anyagot ismét a' képzelődés veszi által, ettől a' színésznek egész objectiv természete, mellyben huzamos tanulmány és gyakorlat által test és vér leszen; a' leirt gondolat 's érzelemösszeség végre egész *emberré*, a' költészet *életté* alakul. Ime a' szinmüvészet' dicsősége, melly a' képzeletet megtestesíti, láthatóvá 's kézzel foghatóvá teszi. E' pontban kell keresni e' név' fogalmát: *színész*. — Gyakorlat által már a' szabályok 's formák is szinte megemésztettek, 's a' színész' mű-vitelén öntudatlanúl vannak jelen. A' természetességet illető alapelvet legelőször kell vala érintenem, ha ez már — szinmüvészetben magától értetvén — felesleges nem lett volna. Tudva van ugyan is, hogy a' színészet' külső, közvetlen czélja, a' néző' képzeletének elámitása által lelkét a' mű' erkölcsi tartalmának vagy is a' jónak és nagynak elfogadására tenni alkalmassá. Ezen körülmény pedig a' játék' valószinűségét teszi fel; 's innen az következik, hogy a' színész' tanulmányának alapja az emberi természet; ennek eltalált szózata minden néző' keblében csalhatatlanul viszhangzani fog. Tehát föladata legnehezebbnek látszó, 's legeszményibb magasságban lebegő részeit is az egyszerű természethez viszi vissza, 's mindannyiszor saját — tárgyilag értett — keblét kérdezi meg, ez megtanitja a' teendőkre, 's minden kétséget tisztá-

ra hoz. Ekkép nem leszen nehéz szerepének legellenmondásosb részleteit is öszhangzó egységbe hoznia. Most nincs egyéb hátra, mint kidolgozott drámai alakját a' nagy műalkotványnyal olvasztani egygyé. Illetőleg mindenki igyekszik a' darab' hullámzatát és tempóit visszaadni. Ez okból a' mű' folyamatát háborgató észrevételeknek ezen próbán nincs helye, vagy csak a' felvonási szünetekben.

Hogy az elmondottak valósuljanak, a' rendezők' tehetségének 's tetterejének marad föladatúl. Ha a' tagoknál erő mellett akarat és energia van, a' rendezői nehéz hivatal igen megkönnyíttethetik.

Munkásságáról még egyszer szigorú számot ad magának a' színész, 's a' fő próbára annak érett gyümölcsét hozza fel. Itt már a' külön erőket egy pont' irányában látjuk mozogni, hullámzani 's összeforrni az események' egészében. Természet és szabatosság, való és szép feloszlanak egymásban, 's a' biztosság' öntudatának könnyűségével lejtenek előre. Szóval, a' szinmüvészet' belső feltételei kitöltvék, 's a' színészi genius a' teremtés' birodalmába emelkedik.

Előadásnál szükség, hogy a' színész' drámai kedélye semmi idegen nemű benyomás által ne zavartassék a' közidőkben; 's eszmélete, minden más gondoktól függetlenül, egyedül föladatában öszpontosuljon.

Hogy a' dráma személyzetem' lelkében megörököljön, megtartandom a' háromszori előadás' rendszerét két hét alatt, mint épen ez okból a' bécsi várszinháznál történik.

A' próbák közti időmennyiséget a' föladatok' nehézsége határozza; például nagyobb tragoediához körül belül az első és harmadik próba között 2—3 hét; ettől az előadásig 1—2 hét kivántatnék.

A' köz foglalkodásokat legszigorúbb ellenőrség tartja szemmel. —

A' repertoir (játékrend) egyik legfontosb körülmény egy nemzeti irányú szinház' intézkedésében. Szinházam' játékrende tehát kizárólag szellemi tartalmasság' 's erkölcsi becs' elvével szerkeztetik. Remek szinmüvek, új meg új lélektani föladataikkal, szintehetségeimnek iskolát, diadalaiknak újabb mezőket tárván föl, egyszersmind közvetlen 's végczéljaim felé haladok; 's míg német versenytársam pompás hamis árut ád, én addig egyszerű, de valódi becsűt adok, hasonló árért. — Shakespear, Schiller, Goethe, Calderon, Lessing, Moliere, Scheridan, Dumas, Hugo Victor' leghatásosb művei színköltőm mellett még egy pár fordító kezet foglalkodtatnak, 's ezóta valamennyit birhatom; a' franczia és német drámaliteratura' folytonos hozományait hetenként ezekkel fűszerezem.

Intézetem' jelesbjeit féltett kincseim gyanánt tekinteném 's tekintetném; örök ujdonságaikat 's elavulatlan érdekességöket a' közönség előtt mind gazdasági, mind müvészeti szükségességből folyvást fent kell tartanom; tőlök mindig jeleset várván a' közönség, illető időre van szükségök; 's e' nem mindennapiság ohajtottá teszi felléptöket.

Szinházam' növendékeinek pedig — ha nálok legkisebb erőszikrát pillantok is meg — pályatért nyitok; halul sikerült első próbáik után a' müvészet' legyőzhetlen nehézségeivel nem csüggesztem, sőt bátorítom, ápolom, vezetem.

Szinigazgató választmányom az elnökön kivül, a' jelesb színházak' példájára, két jeles költőből, két történet- és régiség-tanárból, két történeti- 's egy tájfestészből, öt szinészből és egy szinmesterből állana; azon különbséggel azonban, hogy a' választmány függne az igazgató elnöktől és nem megfordítva. E' választmány' munkaköre pedig következő: Szinházam minden kül- 's belviszonyainak elintézése, millyenek: külföldi ügyvitel és levelezés, pénzkezelés, havonkénti játékrend-készités, szereposztás. A' müvészet körében positiv javitási 's előmozditási rendszer' alkotása 's teljesittetése. A' szinészet' technicai részéről pedig diszitményt, butorzatot és costum-ot illető kérdések' megfejtése 's teljesittetése; tudniillik ezeknél a' forma és szinek' meghatározása történet-, kor-, helyzet- és jellemszerűség' tekintetében, ügyelettel arra, hogy a' hűség' és szabatosság' szigorúságai müvelt izlés által módosittassanak.

Egy tiszta kebel és ész' tekintetével biró criticára müvészetem' és pénzügyem' érdekében egyiránt elkerülhetlen szükségem van. Az müvészetem' lépteinek szüntelen éber ellenőre, 's míg a' drámai müvészet' magasb szépségeit és érdemeit bölcsen commentálja, egyszersmind fölnyitja a' tömeg szemeit a' nagyságnak és szépségnek szemlé-

letére, 's kellét az izlés' gyönyöreinek élvezetére fogékonnyá teszi. A' drámai müvészetet ez úton lassanként egész életjelentőségében fogja fel a' tömeg; 's nem tompa bámulattal, hanem szeretettel 's benső vonzalommal függend azon, mert érti 's érzi azt mesterségileg, 's méltányolandja nagyszerű végczéljaiban. Szinészetemet ekként a' critica' elismerő 's figyelmeztető befolyása, becsösztön, néprokonszenv és műértelmi többség' visszahatása folyvásti előmenetelben tartják. Szóval, jeles critica' hatása szinügy', drámaliteratura' 's józan izlés' érdekében végtelenül üdvös.

De ki győzné a' legelemibb apróságoktól a' tárgy' elvont magasságaig a' teendőket kimeríteni, mik müvészeti haladás 's közönség-szoktatás' tekintetében egy pesti szinigazgatásnak csekély eszközökkel, de nagy akarattal, tárgyértelemmel és tetterővel végbezvinni hatalmában vannak. Eddig mondottaimból úgy hiszem, látható, hogy a' pesti szinháznál drámai müvészet- és gazdaságügy igen is összeférhetők. 'S hogy csak illy úton készithető egy dicsőbb magyar szinmüvészet, melly, a' társas élet' fonákságain felül emelkedve, izlésben 's erkölcsileg elül menni legyen erős, 's nem hátul kullogni gyáva.

Pál. Hja, édes barátom! illy nagyszerű reményteljes kisérleteket csak ország tehet, 's nem egy kis vállalkozó testület; 's e' tárgyban annyira meg vannak oszolva a' nézetek, 's olly élesen állanak szemközt, hogy alig remélhető valami siker. Dráma, opera, kis szinház, nagy szinház! — Szóval, én félek, hogy a' szinügy' jövendőjét nem a' tiszta felfogás és elfogulatlanság' többsége fogja elhatározni, ha tárgyalás alá kerülend is."

Esti hat órát ütött. Péter magyar drámába, Pál német operába ment, 's ezzel vége lön a' párbeszédnek. ***Korányi.***

A' távozó.

Vissza búsan vágyva nézek,
Vágyva látni még a' lányt,
'S szivem elszorúl,
Arczom elborúl,
Fájva érzem a' hiányt,
Hogy nem látom már a' lányt.

'S vissza még is vagyva nézek:
Látni a' kedves tetőt,
A' lakét, melly rejti őt,
'S szivem nehezűl,
Arczaimra bükönyül,
'S fájva érzem a' hiányt,
Hogy nem látom már a' lányt,
'S hogy nem látom a' tetőt,
A' lakét, melly rejti őt.

'S vissza még is vágyva nézek:
Látni a' kéklő hegyet,
Mellynek kellemes tövében
A' kedves lak áll 's ölében
Rejti a' bájos szüzet;
'S a' mint távozom,
Elborit szivem' keserve,
Könybe van szemem keverve,
'S míg szivem' hű érzetének
És a' lány' szent emlekének
Könnyel áldozom:
Bár nem látom a' hegyet,
És nem a' boldog tetőt,
A' lakét, melly rejti őt:
Vissza búsan vágyva nézek.

Perlaky Gábor.

Rózsa és vérpad.

Franczia novella.

Marceau tábornok még nem volt huszonnégy éves, midőn a' fellázadt vendée-iak ellen indított nyugoti hadsereg' fő parancsnoka vala. Kevéssel egy jókora győzelem előtt, mellyet az ellenségen vön, az elfogott pártosok közt észrevett egy ifjú embert, kinek gyöngéd arczvonalmai nagyon szemébe tűntek. E' fogoly a' fővezérrel beszélni kivánt, és midőn elébe vezeték, azzal egyedűl kivána lenni. A' republicanus segédét és titoknokát azonnal néhány perczre eltávolitá; kik, némi aggodalmaik' kijelentése után, engedének.

„Vezér — kezdte a' fogoly, midőn győztesével egyedűl volt — ön előtt egy leány áll, egy leány azok' számából, kiket még négy öt év előtt nemeseknek hittanak. Nevem Beaulieu Blanka; tizennyolcz éves vagyok, 's az ügy, mellynek szolgálék — a' szerelem."

„Nagy isten! mit hallok, kisasszony; mi kinos helyzetbe tesz kegyed engem. — Nem tudja-e, mit parancsol az én kötelességem?"

„Igen, vezér; a' törvény parancsolja önnek, hogy engem tábora előtt agyon lövessen. Tudtam én azt, mielőtt fegyvert fogtam volna, még is azt tevém. Magok a' katonák is

hallgatnak néha az okosság' tanácsára; szerelmesek sohasem."

‚Ah! én értem kegyed' helyzetét, kisasszony; kegyed szereti a' vendée-iak' valamellyik fiatal parancsnokát, és ezért mindent elhagyott, mindennel daczolt, hogy azt követhesse — a' fegyverkoczka veszteségére gördült el, és én vagyok, kit a' pártszellem' dühe fellázít, midőn a' törvény' szigorával egy gondolatlan gyermeket kell sujtanom, egyet azon bájos teremtmények közől, kiket isten a' világban elosztott, mint tavasz hint el virágokat a' mezőkön, hogy azokat diszesítse. — Ah, kisasszony, vallomása széttépi szivemet. — De nem, parancsomra sohasem fogja golyó elzúzni azon keblet, mellyet ez öltöny alatt hullámzani látok; soha egy szó, vagy kézvonás sem fogja tőlem parancsolni az érzéketlen tisztnek, hogy e' szép, most rám függesztett szemek' világa kioltassék. Hallja, Blanka, én magam fogom kegyedet előőreimen túl vezetni, öltse fel segédem' e' frakkját, aranyos karszalagát 's e' háromszínű tollas kalapot; de hirtelen, az idő sürget; a' nap szürkül, annak feljöttével pedig én semmit sem tehetek. Majd azt mondom — magam sem tudom mit — még is: hogy ön velem fontos titkot közlött egy szándéklott megtámadásról, 's jutalomúl életét odaajándékoztam. Tiszteim irántam jók, a' főbiróság pedig semmit sem tudand meg. De, ha reményem' ellenére, áruló találkoznék is, szolgálatim védendenek. — Rövideden, az én fejem csak feleleť terhe alá jöhet, de a' kegyedé elveszett, ha én meg nem mentem. Siessünk. — Ha kedvese kezeimbe kerül, visszaadandom kegyednek, ha becsületére esküszik, hogy a' köztársaság ellen nem fog szolgálni. Mondja meg nevét.'

„Annak neve Marceau — szólt Blanka 's a' megindulás' könnyeit önté. — Lássa most abból, a' mit tevék, elfogadhatom-e ajánlatát."

‚Ég! mit hallok — kiálta a' tábornok. — Hogyan, kisasszony, én vagyok-e az?'

„Igen, Marceau; nemes ellenség veszélyesb a' nő' szivére nézve, mint a' fenhéjázó, büszke győző. Minden tiszttársai gyülöletre kisztének engem; de ön — hanem minek arról szólni. Én elhagytam az ügyet, mellyet nemzetségem pártol, daczoltam a' háború' veszélyeivel, hogy önhöz jöhessek 's meglelhessem a' halált, mellytől ön engem megment, ha szerelmemet megosztja, abban találom pedig menedékemet, ha Marceau Beaulieu Blanka' szivét megveti."

‚Azt megvetni! — ah már birja Blanka az enyémet' — és ekkor az ifjú republicanus a' vendée-iak' hősnéjét szivére szoritá.

„Te szeretsz engem, Marceau!" — kiálta az ég felé fordított szemekkel, és összekulcsolt kezekkel monda: „Ah, most ne hagyj megha'nom. Szabadítsd meg életemet, hogy részegűljek azon boldogságban, hogy szerettetem egy hőstől, egy hadvezértől, ki rettentő az ütközetben, de a' győzelemben szelíd, nemes és pártatlan. Marceau, hagyj élnem, hogy tiéd lehessek."

‚Igen, drága Blanka, te enyém lészsz, esküszöm kardomra és e' kék szemekre. Méltóvá teszem magam illy becses birtokra. Tudja meg családod, hogy a' republicanus méltányolva tudja viszonozni egy nemes leány' gyöngedségét. Beaulieu Blanka nőm legyen.'

„Attól soha sem féltem, hogy tőled megsértetném. Tábornok, én soha téged arra képesnek nem tartottalak. — Ah, én a' te nőd — mondhatom katonáidnak 's a' köztársaságnak: az, kit ti csodáltok, ki titeket győzelmekre vezet; a' harczos, ki okos mint Nestor, fiatal mint Achill, az én férjem. Minden asszonyok közt, kik öt bámulják, én vagyok az egyetlen, kit ő szeret, kivel borostyánai' árnyában enyeleg. — Marceau, ne hagyj meghalnom!"

‚Inkább százszor adnám oda életemet, hogy a' tiédet megtarthassam; de Blanka, nekünk el kell válni.'

„Elválni!" ismétlé Blanka elsápadva.

‚Tíz, vagy több napokra. Kegyed táborombon nem maradhat, hol engem naponként husz népképviselő látogat meg, 's kémekkel vesz körül. Anyám egy kis házban lakik falun, Chartres' vidékén; oda viszi kegyedet első segédem. Kisasszony, ha ma elindúl, holnap estvére ott lesz. Talán még szükségünk van némi elővigyázati szabályokra; a' tartomány teljes szenvedélyes emberekkel, de kik, szerencsére, nem látnak elég világosan 's kegyed' valódi viszonyát nem ismerhetik meg. Jó anyám kegyedet elrejti, míg barátim a' nemzetgyülésben kieszközlik e' seregtől leendő elhivatásomat, hol olly idegenkedéssel szolgálok saját földieim ellen. Minden biztosít engem, hogy előbb mint tiz nap alatt a' nyugoti megyéket elhagyhatom. Akkor repülök Chartresbe, és Beaulieu Blanka nőm leend. Hatalmas pártfo-

góim vannak a' főbiróságban, családja' számára védőrt eszközlök ki, 's mi boldogok vagyunk.'

„Tábornok — viszonlá a' vendée-i hölgy szomorú mosolylyal — Beaulieu Blanka öné, tegyen sajátjával a' mit tetszik — és ha isten átláthatlan bölcseségében nem határozta el, hogy a' halál korábban jöjön, mint tiz nap elmulnék —"

,Blanka, Blanka, minő irtóztató gondolat! — A' jövendő mosolyog nekem, a' halál kimélni fog engem 's a' terrorismus védhelyedet nem sértendi meg. Barátném, az ég tiszta és föllegtelen, azonnal indulnod kell.'

Marceau legott kikiálta sátorából, hivatván segédét. Ez belépett, a' ki már hajlott korú férfiú vala 's kinek nyugott és nemes arczvonalmai bizodalmat gerjesztének.

„E' tiszt — kezdé Marceau, segéde' kezét megfogván — legbiztosabb barátom, tehát rábizhatom azt, a' mi előttem a' világon legkedvesebb."

,Vezérem, látom, hogy hire forog szóban — felele a' tiszt — és én méltónak mutatandom magam ezen bizodalomra.'

„Most, Blerinval, boldogságomról van szó és én önben teljesen bizakodom. Ez itt feleségem."

,Feleége, tábornok?'

„Én öt legjobb barátomra bizom, hogy vele legitten Chartres vidékére utazzon 's öt anyám' karjaiba vigye."

,Igen is, vezérem; de én nem tudtam — — ezen ellenséges öltözet. —'

„Csak ál öltözet volt" — szakasztá félbe Marceau.

,Én úgy hivém, ezen úr — vagy akarám mondani, asszony — a' pártütőkkel fogatott el, kik két óra mulva agyon lövetnek.'

Blanka reszketett.

„Polgár, ön fásult agglegény, megvetője Hymen' oltárának — viszonza a' tábornok türelmetlenül — és kevéssé foghatja fel azt, mikre képes egy szerető nő' szíve. Ezen angyal egy csoport vendée-iakhoz csatlakozott, hogy hozzám juthasson, a' mit ön nehezen értend, minthogy sohasem szeretett."

,Soha sem szeretett! — ismétlé elénken a' segéd — ah, vezérem, ez kemény szó.'

„Ne boszonkodjál, vitézem; roszúl fejezém ki magam 's te még roszabbúl értettél. Azt véled, elfelejtettem, hogy tested egykor paizsom volt, hogy én sohasem látnám az ellenséget, ha náladnál öt hüvelykkel nagyobb nem lennék és hogy én csak fejed fölött vághatok? Azt akarám mondani, te sohasem ismerted a' szerelmet."

,Még is, vezérem, gyakran szerelmes voltam az ellenség' zászlaiba, és tudja ön, hogy én illy nemű szépségek közt nem egykét hóditást tettem.'

„A' miért majd áltábornoki rang lesz jutalmad. Hanem hallgasson most rám, Blerinval; mindjárt pitymallik, pedig ohajtanám, hogy használná ön még e' kis homályt kedves Blankámmal a' táborbóli eltávozásra, a' nélkül, hogy az ellenséges éji őröktől észrevetetnék. Fogasson be kocsimba négy lovat, rendeljen egy ötven könnyű lovagból álló őrcsoportot, melly önt az első állomásig kisérje, aztán folytassa útját nyugton Chartresba. Siessen, Blerinval; míg ön az úti készületeket teszi, Blanka Verdiernek, ön' ifjabb tiszttársának, egyenruháját ölti fel; kérje öt, hogy legyen itten küldjön egyet, de ne mondja neki, mi végre."

A' segéd elsietett a' sátorból, hogy vezére' parancsát teljesitse. Verdier elküldé az egyenruhát, melly Blankának jól állt; de hogy öltse azt fel? Kimutassa-e Beaulieu kisasszony kedvese' szemeinek azon kecseket, mellyek most a' vendée-i öltözet alatt lappangának? Szorongva tekintett Marceaura és elpirult. A' tábornok, ki huszár ezredes egyenruhájában, mellyet rendesen visele, csaknem épen olly tiszta volt mint ő, hasonlólag elpirult, 's Blankát egyedül hagyta a' sátorban, mellynek függönyeit maga után összevoná.

Beaulieu kisasszony hirtelen átöltözött 's már készen volt, midőn Marceau visszatért.

„A' kocsi itt áll — monda a' tábornok — Blerinval kirendelé az őrcsapatot; távozzék késedelem nélkül. Talán, Blanka, virradatkor egy megtámadást kell kiállanunk."

,Marceau, én itt maradok.'

„Mit mondasz te, imádandó?"

,Itt maradok, mondom; te harczra készülsz, én nem távozhatom; hagyj részt vennem diadalmadban; elég lesz, ha a' legközelebbi éjen elútazom. — De ha téged az ellenség' aczélja találna 's elesnél; ki hozna engem vissza Chartresből, hogy veled együtt temettessem el 's halálodban is nőd legyek?'

„Szavaid, Blanka, elragadnak engem: illy szerelem, illy szépség! — Ah, kérlek,

menj, ha hírem becses előtted. Ha te itt vagy, sem gondolatimnak, sem karomnak ura nem vagyok. Akarod-e, mint szívem' asszonya, hogy kedvesed egy mindennapi ember legyen, midőn te érte minden asszonyok fölébe emelkedel?"

‚Vezér, én megyek — és Marceau' karjaiba vetvén magát, elfojtott hangon szóla. — Tíz nap mulva elvárlak.'

Blerinval már a' kocsiban ült, mellybe Blanka is felszökött. A' kocsi keresztűl görgött a' táboron, a' nélkül, hogy figyelmet gerjesztett volna, mert a' föld fűvel vastagon benöve vala. A' kelő nap' első sugárai feltüntek keleten 's megvilágíták fényökkel a' hosszú sátorsorok előtt felállított fegyvereket, hol a' republicanus katonaság aluvék. Koronként hallatszának a' gascogniai' tréfái és elmés ötletei, mellyekkel a' harczost fölkelésekor vidámítá, miközben a' serkentőt verni kezdék, melly a' honvédők közt azon nap' kezdetét jelenté, melly sokaknak közőlök a' hajnal' első sugáraival végződni fog. Csakugyan azon pillanatban, midőn Blerinval az előöröket kormányzó tisztnek a' jelszót mondá, a' tábor' nyugoti oldalán növekedő apró fegyverropogás kezdődött. Blanka megindúlva hajolt a' kocsiajtóra; látá, milly hirtelen követé egymást a' homályban a' lőpor' villáma és hallá a' különféle csattogást, mellyet egy egy lövészcsoport' első lövései okozának. Az ágyudörrenet, melly a' huzamos puskaropogást hatalmasan felűldörgé, a' völgyet környelő halomsor közt háromszorosan viszhangzott.

Most egy országútat értek el, hol a' kocsi' görgése és az ötven kisérő lovag' dobogása csakhamar elnyomá a' tábori zajt, mellytől rohanó sebességgel távozának. Csak néha volt hallható egy egy ágyú-köszöntés, melly mindig gyérebbülvén, egy óra múlva egészen elenyészett.

„Bátorodjék, kegyed, — kezdé a' segédtiszt, a' ki eddig szorongva figyelt az ütközet' távol zajára. — A' vezér szokott foglatosságát űzé 's azon vakbuzgó gazokat verte meg, kik öt sánczaiban megtámadni merészlék, holott a' mi kékeink a' szabad mezőn a' fehéreket minden nap pocsékolják."

‚Tudja ön bizonyosan, hogy Marceau győzött?' szóla a' leány, szemeiben alig leirható kifejezéssel.

„Bizonyosan; az ütközet hamar megszűnt; vezérem' 30,000 bajtársának kevésbe került a' fehéreket semmivé tenni. Sőt alaposan hiszem, hogy a' királypártiak egy tömegben elfogattak; mert én ismerem Marceaut; ő azokat nem eresztette volna vissza érdemlett kudarcz nélkűl, úgy pedig még hallanók az ágyútüzet."

‚Tíz nap! — sóhajta Blanka. — Ah az igen sok!' És azután ábrándos gondolatokba mélyede.

Beaulieu kisasszony és Blerinval között a' beszélgetés nem vala élénk. Mit is várhatott volna egy csínos leány olly tiszttől, kinek kedvesei csak az ellenséges zászlók valának.' Mind a' mellett is ő Blanka iránt egész útban a' leggyöngédebb figyelemmel volt; nem udvariségi ösztönből ugyan, mellytől ő idegen volt, hanem, mivel ezen dáma az ő vezéreé vala. „Ha kardját, vagy pisztolyait bizta volna rám — monda magában — minden igyekezettel azon lennék, hogy meg ne rozsdásodjanak. De íme, feleségét bizza rám, a' kivel bánni nem tudok." Ámbár ugyan Blerinval nem bánt a' leánynyal úgy, mint vezére' fegyvereivel, még is becsülé ez a' nyilt, szerény katonát, ki csodálatasan elütött a' franczia charactertől abban, hogy nem tudott udvarias lenni.

Mint Marceau előre kiszámitá, még az elutazás' estvéjén, tizenegy óra tájban, megérkezének egy csekély falusi lak' kapujához. Az egész igen szerényen vala épitve, és nagyon különbözött azon téres, vastag tornyokkal ellátott kastélytól, melly Anjou tartományban Blanka' születéshelye volt. Miközben a' csengetés' zörejére egyedűl egy nagy kutya' ugatása felelt, Blerinval kardja' hegyével egy első emeleti, zöld venyigékkel befutott ablakra mutatott.

„Az ott — monda — az én generálom' szobája. Az ő bölcsejc ugyan nem olly ragyogó, mint a' nagy Condéé, de sirja méltán nem kevesbbé nevezetes leend."

‚Innen került Marceau!' szólt Blanka fontolgató hangon, melly inkább csodálkozást, mint meglepetést mutatott.

„Igen, 1786ban. Akkor ő 17, én 23 éves valék. Mind a' ketten a' Savoie-Carignan ezred' egy újoncz-szedőjétől vettük fel a' díjpénzt, egy kocsmában, mellyet az országúton amott meg is mutathattam volna. A' forradalom' elején altisztek voltunk, de az által majd vállrojtot nyertünk. Marceau jobban boldogúlt mint én, és méltán. Én vitéz vagyok,

ő vitéz és lángész; már pedig egy emberben két jelesség nagyobb jutalmat érdemel mint egy. — De nem nyitnak ajtót, zörgessünk még!“

‚Tehát ön is e' faluban született, Blerinval?‘

„Már megmutattam volna kegyednek atyám', egy tisztes szőlőmivesnek házát, ki két évvel ez előtt halt meg; de ezen szalmakunyhó, mellyben, ha csakugyan elérem azt, öregségemet eltölteni szándékozom, kissé tova fekszik innen 's nem lehet messziről meglátni. — Aha! hallom már Marceau asszony' vén cselédjét, fuldokló lélekzete, melly úgy szól, mint a' tábori kovács' fuvója, még az ajtón keresztül is megismerteti őt. — Nyissa ki csak hamar, jó Leonard!“

‚Istenem! maga az, Blerinval polgár? ki várta volna magát illyenkor? Mit csinál a' generál? — veri még mindig a' vendée-iakat, kiket — habár keresztet viselnek is melleiken — a' pokol köpött ki? Beh fog örülni Marceau polgárnő, ha tudósítást kaphat fiáról, a' respublica' első generáljáról. — Nagy becsület vidékünkre nézve, hogy őt minden nap emlegetik közgyüléseinkben, hol én minden ülésnél harisnyát kötök.‘

„Leonard mama — szólalt Blerinval azon pillanatban, midőn a' vén cseléd mély lélekzetet vőn — kérlek, bocsáss be bennünket; Marceau asszony fáradt, én pedig ehetném.“

‚Marceau asszony? — ő, a' jó asszony már alszik, pedig ha egyszer fülére fekszik, fia' minden ágyui sem lennének képesek fölébreszteni.‘

„Nem róla, hanem menyéről van itt szó, a' ki velem van.“

‚Pah! Marceau polgár elvett volna egy nyugoti seregbeli kapitányt? ön pajzánkodik vezér.‘

„Legottan felvilágositom kegyedet, Leonard polgárnő — monda a' tiszt — csak hozzon világot 's szekerünket állittassa színbe.“

‚Ide, ide, polgár — szólt a' jámbor pórnő, felszitván a' tüzet. — Istenem, mi bohó dolgok! — ki hitte volna ezt? — A' generál, a' ki úgy látszott, soha eszében sem tart illyet. — Itt a' világ. — Ej, beh meghizott ön — a' katonák igen jól élnek. — Ifjú asszonyunk szép a' tisztruhában, mint egy angyal. — Tekintete hasonlit egy volt grófnéjéhez. — Jól érti a' dolgot a' generál. — De engedelmet, hadd tudja meg a' hirt a' házi asszony.‘

Ezzel ment a' jó öreg, gyertyával az útasok előtt, 's őket asszonyához vezeté. ***Sz. D.***

(Folytatása következik.)

Magyar játékszini krónika.

Mart. 17. Antony. Szomorúj. 5 felv. Dumastól. Fordította Szentai György.

Mart. 18. Bérletszünésben: Három egyszerre. Eredeti vígj. 1 felv. Kisfaludy Károlytól. Ezt követék Döbler Lajos' „porosz király ő felsége' udvari müvésze, berlini kir. acad. muvész, tudomány és müvészeti nagy arany emlékpénz' birtokosa' büvészeti mutatványai a' physica és mechanica' mulattató köréből“

— A' pesti magyar színházi igazgatóság köz hírül teszi, miként néhány kardalnokok' megürült helyét tiszta hanggal 's kivántato hangaszati ismerettel biró egyénekkel betölteni szándékozik; a' kik tehát magokat alkalmasaknak érzik, akár személyesen, akár leveleik által jelentsék a' pesti m. színházi igazgatóságnál.

Pesti magyar színházi bérlet-hirdetmény. — Az alúlirt igazgatóság ezennel jelenti a' t. cz. minden rangú és rendű közönségnek, hogy a' jövő husvéttel kezdődő színházi új bérletekre nézve az árrakat következő módon állapitotta meg:

Földszinti és első emeleti páholyra,
egy évre . . . . . 1000 ft. félévre 550 ft.
Második emeleti páholyra . . . 800 „ — 440 „

	Egész évre.	*Fél-évre.*	*Évnegyedre.*	*Egy hóra.*	*Egy napra.*
Zártszék földszint . .	140 fl.	75 fl.	45 fl.	17 fl.	20 kr.
Zartszék másod. emeletb.	110 „	60 „	35 „	14 „	14 „
Földszinti bemenet . .	84 „	48 „	28 „	12 „	30 „
Második emeleti bemenet	80 „	42 „	22 „	10 „	— „

váltóban.

A' páholyok' napi ára az új bérlet' kezdetével: Földszint és első emeletben 10 ft.; második emeletben 8 ft. leend váltóban. — Kéretnek a' t. cz. bérlő uraságok, hogy helyeiknek a' jövő bérletre megtartása iránt, a' folyó hó' 28-áig, nyilatkozni méltóztassanak; hogy a' netalán fennmaradandókkal a' mar előre jelentkezett új vállalkozóknak szolgálni lehessen. — Bérleni lehet naponként reggeli 10 órától kezdve 12-ig, és délután 3-tól—6-ig Gerenday József pénztárnoknál (Kerepesi út, Boráros-ház 6-dik szám alatt, az első emeletben). — Pest, mart.' 15d. 1840.

A' pesti magyar színház' igazgatósága.

Böngészet.

— Ha az elméletek ütköznek össze a' tapasztaláshoz folyamodunk, 's ha ezek mondanak egymásnak ellen, visszatérünk ismét az elmélethez.

— A' legpompásabb udvari ünnepély nem annyira ünnepélyes, mint a' legegyszerűbb népgyülés.

(Menzel után) ***Gabányi.***

Évnegyedi előfizetés.

Az **ATHENAEUM**' 26-dik és a' **FIGYELMEZŐ**' 13-dik számával bevégződik kettős folyóiratunk' ezen évfolyamának első negyede: szives bizodalommal szólitjuk fel tehát évnegyedes tisztelt előfizetőinket, ne sajnálják rendeléseiket megtenni a' jövő évnegyedre is, hogy a' nyomatandó példányok' számát ahhoz alkalmazhassuk:

Helyben . . . . . 2 ft. 30 kr.
Postán . . . . . 3 „ — „ pengőben.

Az első évnegyedből még szolgálhatunk teljes példányokkal. — Egy úttal kérjük tisztelt előfizetőinket, hogy ha némellykor valamellyik számát lapjainknak nem kapják, iránta ne terheltessenek ott kérdést tenni, hol előfizettek, mert nálunk a' szét küldözés pontosan történvén, postai tévedéseket a' legjobb szándékkal sem vagyunk képesek helyre ütni. Gyakran ollyanoktól is jönek panaszok hozzánk, kiknek nevei jegyző-könyvünkben nem fordúlnak elő, postai procentualis előfizetők levén. Az illyenek' panaszait kénytelenek vagyunk minden figyelem nélkűl félre tenni.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, martius' 26. 1840.** **25. szám.**

Tartalom: Ipar és kereskedés *(Horváth Mihály)*. — Érdekes levél *(Waltherr László)*. — Erdőben *(Wachott Sándor)*. — Barátom' emlékkönyvébe *(Kuthy Lajos)*. — Rózsa és vérpad. Folytatás *(Sz. D.)* — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg *(—jd—)*. —

Ipar és kereskedés.)*

1526—1711. korszak.

A' kereskedés' akadályai.

— Az ország' fönebb leirt általános állapota nem kevesbbé föltételezte a' kereskedést, mint egyéb ágait a' nemzeti iparnak. Sőt a' folytonos háborúk és forrongások, a' féket szakított törvénytelenség, a' zsarlások és rablások, mik e' kort átdulták, semminek nagyobb ártalmára nem lehettek, mint a' kereskedésnek. Még is, ha egyedűl ezek voltak volna a' kereskedés' akadályai, bizonyosan nem sűlyed le az annyira előbbi, virágzatnak indult állapotából, mennyire lesűlyedett. A' kereskedés ösztönöztetvén a' nyereségvágytól, ezen mindenek közt legközönségesb, hatalmas indulattól, nem irtózik megvíni a' külső veszélyekkel, mikkel a' pénzkereset összekapcsolva van, ha szerzett javait aztán bátorságba helyezheti. De a' kereset' veszélyein kívűl e' korban más akadályok is gördűltek elébe, részint erkölcsiek, részint statusgazdaságiak, mellyek a' kereskedést annyira nehezíték és megnyűgözék, hogy csodálkoznunk kellene, ha az annyira, mint történt, el nem silányúl.

A' közvélemény, legalább a' nemesi osztályban uralkodó, nem tulajdonított a' kereskedőnek 's foglalkodásának kellő tiszteletet; mert nem tudta méltánylani annak hasznait, miket a' polgári életre, a' haza' jóléte- 's boldogságára áraszt. Azért nem csoda, ha előítélettől az egész kereskedő osztály iránt elfogúlva, azt nemtelen, sőt gyalázó gyanúsításokkal terhelte; a' kereskedés' ügyében pedig a' legfonákabb eszméket ápolta. Kereskedő és uzsorás csaló, körülbelül egyet tön honunk' ezen kori szótárában 's a' közvélemény szerint oda ment ki a' kalmárnak minden törekvése, hogy a' népet minél inkább kifoszthassa. Igaz, hogy e' véleménynek volt némi alapja; mert a' zsidók, ráczok és örmények, kik az ország' némelly részein majdnem kizárólag kezdték a' kereskedést, valóban nem menthetők fel minden vád alól. De nem válhatik a' kornak dicséretére, midőn az egész osztályt telhetetlen pénzszomjasnak, csalónak, fösvénységében a' közjóra nem ál-

*) Mutatványúl illy czimü sajtó alatt levő munkából: „Az ipar és kereskedés' története Magyarországban a' három utolsó század alatt."

dozónak bélyegezte. 'S kellemetlenül vagyunk meglepetve, midőn illy véleményt még egy világos fejű Verancztól is olvasunk, ki egy, a' budai basához irt levelében [1]) a' kalmárságról ekként nyilatkozik: „Tudja nagyságod, hogy illy, kereskedéssel foglalkodó emberek a' világ' nadályai. Miként ezek soha el nem telnek a' test' nedveivel, úgy a' kereskedők sem pénzzel." E' véleménynek pedig, miután közönséges vala, károsabb befolyása volt a kereskedésre, mint talán első tekintetre gondolnók: az elnyomást, a' rablásokat ápolta, a' fosztogatás' vágyát ingerlette, midőn azt, mintegy viszonzásnak, az alattonban elkövetett csalásérti kárpótlásnak nézetvén, némikép igazolta, 's így a' bűnt undokságától, a' lelkiösmeretet fulánkjától megfosztotta.

Nem kevesbbé fonákok valának a' nézetek, mellyeket e' korban magáról a' kereskedésről találunk. Nem elvek által, mellyeket ész és tapasztalás igazol, hanem olly szabadékok által látjuk azt igazgattatni, mellyek által az néhány városokra szoríttatván, az egyedárusság, kárára az egész országnak, ápoltaték. Illyenek voltak a' kizáró szabadítékok, 's kivált az árumegállitás. Ezek azonban nem új szülöttei e' korszaknak: miként a' maga helyén említteték, az anjoui ház' fejedelmeitől veszik hazánkban származásokat; 's e' korszak miattok csak annyiban vádoltathatik, mennyiben azokat megtartotta 's megujitotta néhol ott is, hol azokat maga a' kereskedés' józanabb szelleme kiejtette gyakorlatból. Igy I. Ferdinand 1538ban megújította Eperjesnek árumegállitó jogát 's egyedül azért, mivel a' városiak neki hű szolgálatot tőnek a' Zápolya elleni háborúban 's hogy a' vidéken az ö birodalmához tartozó városok közt is legyen egy, azon joggal biró, miután Kassa, melly annak gyakorlatában volt, Zápolya' kezére jutott. Később az idegen pénznek, kivált a' honinál roszabb lengyel denárok 's garasoknak az országban eláradását nem tudta törvényhozásunk czélszerűbb módon meggátolni, mint a' régi, nagy részben már elavult árumegállitások' fölélesztése által [2]); minél fogva Lengyelország felé Kassa, Lőcse, Eperjes, Késmárk, Bártfa; Osztrákország felé Pozsony és Sopron; Morva felé Nagyszombat; Stájerország felé Zágráb és Varasd ismét visszahelyeztettek árumegállitó jogaikba. — Miben állott e' jog, sem az idézett törvényczikkek nem említik, sem más, ezen korbeli irónál nem olvastam; mivel azonban a' régi jog minden hozzátétel 's változtatás nélkül élesztetik föl: egészen megegyeznie kellett a' régibb illy nemű jogokkal; ezekről pedig elég világos tudósítást ad egy XVdik századbeli kézirat [1]), mellyben Budának következő árumegállitó jogait olvassuk: minden, a' városba jövő idegen kalmár köteles volt rakhelyet állítani 's portékáit ott árulni; a' vásár' elmultával azokat más városba vinni tilalmaztatott; ki e' szabályt megszegé, áruit vesztette el. Minden árut, melly akár hova 's akár honnét szállittatván, vásár' idején kivül is keresztül vitetett a' városon, ott letenni 's bizonyos ideig áruba kelle bocsátani; ki a' várost, midőn az útjában esett elkerülte, a' városiaktól szabadon kifosztathaték. Az illy városokban idegenek egymással semmi adásvevésbe nem bocsátkozhattak 's minden portékát, melly a' vásárról felmaradt, ha haza vinni nem akarta, csak városi kalmárnak adhatta el az idegen; tiltatott továbbá ezeknek kicsinyben árulni, 's mindennemű portékára nézve szorosan meghatározva volt a' legkisebb mennyiség, mellyen alul idegen áruba nem bocsáthatott, p. o. a' finomabb posztóból egy végen, durvábból három, öt és tiz végen, vászonból minősége szerint három vagy hat végen, selyemből három, négy, hat fonton stb alul áruba bocsátani tilalmas volt minden idegennek. stb.

Milly szűk és fonák nézetei voltak a' kereskedésről törvényhozásunknak, kitűnik továbbá a' harminczadokat illető törvényszabályokból is, mik az ezen ügy körüli visszaélésekkel együtt egyik fő akadályát tevék kereskedésünknek. Vám 's harminczad közönségesen úgy tekinteték, mint financzforrás, mellyből, mennyit csak lehet, annyi sajtolandó, nem pedig mint fék és kormány, melly által a' kereskedés az ország' javára igazgattassék. Azért gyakran történt, hogy a' kincs-

[1]) Katona 23, 619.

[2]) Decr. 1569: 18 — 1599: 33.

[1]) E' kézirat, mellyről már az előbbi korszak' történetében is volt szó, Buda' városi tiszti könyve volt a' 15dik században; most Frank, pesti egyetembeli jogtanító úr' birtokában van, ki velem azt közleni szíveskedett.

tár' pillanatnyi haszna miatt a' kereskedés' lényeges hasznai feláldoztattak; történt, hogy e' financzforrásra utaltatott a' kormány, midőn az az ország' szabadságáért vivandó harczok' költségeire segélyt, adónagyobbitást kivánt az ország' rendeitől. Sőt többször meglepetünk azon rendelménytől, mi szerint belföldieknek az ország' termesztményeit kivinni megtiltatott, hogy azokért az idegenek bejöni kénytelenittetvén, a' nagyobb vám által, mikkel ezek megróvattak, a' kincstár szaporittassék [1]). A' királyok megelégedve valának a' kereskedés' állapotával, ha az a' harminczadokon kincstároknak bőven jövedelmezett; a' nagyok 's nemesek pedig, ha termesztményeiket a' belvásárokon idegeneknek, bár olcsón, eladhatták. Innét az az ingadozás, azok a' számtalan ellenmondások az ezen korbeli, kereskedést tárgyazó törvényekben. Így — hogy példát is hozzak fel — 1546ban a' pozsonyi harminczadon a' kihajtott szarvas-marha' vámja egy ftról kettőre emeltetett, azon reményben, hogy a' kincstár' tetemes haszna mellett a' kereskedők sem fognak károsodni, marháik' árát szinte fölemelvén. E' számolást azonban nem igazolta a' tapasztalás. A' következő országgyülésig világosan kitűnt az önkényes vámfölemelésnek káros befolyása nem csak a' marhakereskedőkre, kik közől többen megbukván, kalmárkodásokkal fölhagyni kénytelenittettek, hanem az egész országra is; mert a' külföldiek is fölemelvén behozott portékáik árát, a' veszteség, azon felül, hogy a' kereskedés megnehezült, végre is csak az ország' lakosaira háramlott, nekik kelvén viselni a' kincstár' nyerekedésének súlyát 's pedig a' nélkül, hogy ez mind a' mellett is jutott volna némi haszonhoz; mert azon kivül, hogy a' kereskedés megakadt, sokan Lengyelországon 's más tartományokon át, mások tilos utakon csempezték be Osztrákországba marháikat. Minél fogva kénytelen lőn a' törvényhozás 1548ban ismét leszállitani a' harminczadot.

Ezen 's illy szellemű törvényeknél sokkal ártalmasabbak voltak még kereskedésünkre azon visszaélések, mellyek a' vámok 's harminczadok körül történtek. A' zavarok és törvénytelenségek' e' korszakában majdnem minden birtokos állitott fel vámokat, mellyek törvénytelen követeléseikkel, önkényes zsarlásaikkal valóságos nadályai voltak a' kalmároknak 's nagy akadályai a' közeledésnek. Mert nem elégedének meg avval, hogy az önkényt arra utazó kalmárokat kizsebelték, hanem történt nem ritkán az is, hogy, miként az árumegállitó joggal ellátott városok, kényszeriték is vámjaikra kerülni az utazó kalmárokat. P. o. Laszky Jeromos 1562ben a' Krakóból árukkal hazatérő lőcsei kalmárokat rászorította, hogy szokatlan utakon kerüljenek az ő harminczadára. Miért Lőcse, visszatorlással élvén, a' Laszkyt uraló késmárkiakat zárta ki vásárairól [1]). Számtalanok valának a' hasonló visszaélések ellen emelt panaszok; számtalanok majdnem a' törvényczikkelyek is [2]), mellyek azokat orvosolni igyekezének; de hasztalan: fenmaradtak azok az egész korszak alatt a' kereskedők' zaklatására, a' közlekedés' nehezítésére. Így később — hogy a' sokból néhány adatot hozzak fel — Schvendi tábornok a' hatósága alá vetett felső tartományban minden kocsi gabnáért, minden hordó borért, polgároktól 's nemesektől egyenlően hat forintot zsarlott ki, a' mezővárosokat és falvakat pedig törvénytelen boradóval terhelé, mellynek jövedelmeivel aztán Lengyelországban nyereséges kereskedést űzött volt [3]). A' komáromiak a' 17dik század közepén minden, városok mellett átuszó, hajótól egy sókövet csikartak ki [4]) stb. stb.

De nem csak e' törvénytelen vámok 's harminczadok, hanem a' törvényeseknél történt visszaélések is mód felett nehezíték a' kereskedést. A' harminczadi tisztviselők, hasznokra fordítván az idők' zavarát 's önkényök szerint szedvén a' vámadót, mennyire zsarlották a' kereskedőket, több országgyülések' irományai tudósitanak. Az 1567ki gyűlés' rendei panaszkodnak, hogy a' harminczadosok a' vámfizetést tanúsító levelkéért (boleta) minden szarvas marha után nyolcz denárt követelnek, holott az előtt egész falkáért csak két denár volt fizetendő. A' Len-

[1]) Illy javaslatot olvasunk az 1618ki országgyülésre küldött kir. előadásokban is. Katona 29, 760. — 1619ben pedig magok a' RR. kérték illy rendelményt a' királytól. Acta Comit. I. 370.

[1]) Leutschauer Chron. im Magaz. d. Gesch. u. Statist. für d. österr. Monarchie. 2, 388.

[2]) Illyenek: Decret. 1546: 49. 54. — 1548: 53. 58. — 1550: 67. — 1552: 35. — 1556: 36. — 1588: 27. — 1618: 18. — 1647: 91. 1681: 44. stb.

[3]) Forgách Lib. 17, 487. Decr. 1567: 38.

[4]) Katona 31, 654. stb.

gyelországból Árvába és Liptóba szállíttatni szokott sóból harminczad fejében annyit foglalnak le a' harminczadi tisztek, hogy a' kereskedők e' zsarlást ki nem állhatván, nagy részben felhagynak a' szállítással, vagy rejtekutakon csempezik be árujokat; amaz a' nevezett megyék' lakosainak, emez a' kincstári jövedelemnek kisebbségére történvén. Az 1635-ki soproni gyülés' naplójából kitűnik, hogy a' harminczadosok a' vámjegyekért járó törvényes két denár helyett, mi egész falkától fizetendő, minden ökörtől hat drt követeltek. A' sószállítók a' harminczadok 's vámok' sürűsége miatt száz hatvan sóköből Mármarostól Galgóczig vám' fejében ötven könél többet kénytelenek fizetni [1]). Az 1647ki 88dik tczikk tanúsítja, hogy az óvári harminczadosok a' soproniakat a' marhavásárról tiltották el, másoktól pedig a' törvényes harminczadon felül minden marhától egy garast követeltek. stb. A' panaszok ezen törvénytelen zsarlások ellen 1655 táján annyira meggyűltek, hogy az ezen évi országgyülés kénytelen volt választmányt küldeni ki, melly a' harminczadot Pozsonyban és Kassán szabályozza, rendelvén egyszersmind, hogy e' választmány határzataihoz azután mind kereskedők, mind harminczadi tisztviselők szorosan ragaszkodjanak. E' rendelmény a' következő 1659ki törvénykönyv' 61dik czikkében is megújíttatik ugyan, de milly kevés sikerrel, bizonyítják ismét az 1681diki országgyülésen hallatott panaszok, mik szerint mind a' nemeseknek egy helyről másra, bár nem kereskedési czélból, általtett boraik 's más majorsági termesztményeik, mind a' héti vásárokra vitt élelmi 's egyéb csekély értékű czikkek törvénytelenül adóztatnak. De a' törvényczikk, melly e' visszaélés' orvoslására alkottaték, nem birt több erővel és sikerrel, mint az előbbiek, mellyekre hivatkozik. — stb.

Horváth Mihály.

(Vége következik.)

Érdekes levél.

„Méltósságos Gróff Uram.

Minthogy régtül fogvást semmi tudósítását nem vettem kgldnek kivántam azért magamat kedues emlekezetibe jutatnom, egyszersmind értekeződnem kedues egességeről, mellyel én kivált most múlt napokban éppen nem dicsekedhettem, miuel egynehány rendbéli alkalmatlan accidenseim történvén, azok miatt nyavalyáskodtam. Jelentette volt elsöben is magát az jobbik lábomban köszvény forma faidalom, subsequált daganattal, azok rész szerint meg szünvén, hideglölés jöve, és végtére régi keduetlen vendégem Colica (melly már négy Esztendutül fogvást nem alkalmatlankodot) keményen előfogot vólt, kiért is most az savanyu viznek italját continuálván, az orvosim praescriptiojából is az Tarcsai vagy is Pinkafeldi ferdőbe menni szándékozom; mellynek alkalmatosságával juta eszembe melly számosan tanáltatnak Hazánkban sok hasznos minerális vizek, az mellyeknek belső virtusa annak rendi szerént nem constálván, merő mint egy el temettetik az földnek és természetnek beneficiuma, annyival inkáb hogy az Doctorok és Apatikák kivált a' mi Hazánkban igen szüken tanáltatnak, kihez képest méltó volna hogy az közönséges Jóra és haszonra az ollyatin természettül ki mutatott beneficiumoknak valóságát lehetne ki tanulni, és melly nyavalyáknak, mellyek használhatnak meg tudni. Ennek hogy rész szerint kgld által is végére járhassunk, kgldet szeretettel kérem ne terheltessék az Tiszántúl való Vármegyékben az ollyatin mineralis vizeknek tulajdonságát, nevezett szerint melyllyik minémö nyavalyák ellen hasznosnak lenni tapasztaltatik, investigálni és enpékem meg irnya, mert hogy az illyen köz jónak használható dolog annal nagyobb eredetet vehessen, kész vagyok magának eő Fölségének is hathatóssan proponálnom 's azon kérnem, hogy az Kgld informatiojához képest ahoz értő emberekkel annak rendi szerint mind Tiszántúl mind innen való Vármegyékben találtato ollyas mineralis vizeknek tulajdonságát meltoztassék meg visgáltatni, kirül hasonlóképpen irtam az Tiszáninnen való Vármegyék iránt M. G. Egri püspök *) Uramnak is, ohajtva várván az kgld tudósitását maradok kglgnek Igaz attyafia szolgaia Cardinalis Csáky mk. Bécsben 22. Juny 1718. M. G. Karoly Sandor Urk.“

A' levél fenn álló egész ivre iratván titoknoka vagy irnoka által, ő maga csak ne-

---

[1]) Katona 34, 511.

*) Volt az Monyorókeréki Erdődy Antal.

vét irta alá, melly eredetileg a' mlgos Nagykárolyi Karoly grófi nemzetség' levéltárában találtatik a' CXXIV.

Gróf Csáky Imre kardinál, kalocsai érsek és a' váradi püspökség' kormányzója, ki ezen levelet irá, Keresszegi gróf Csáky Istvánnak, a' királyi udvar' birájának, második feleségétől Melit Klárától született fia volt. Papi hivatalra adván magát, 1702ik évben, mint még alig harmincz éves ifjú, váradi püspök, 1710. évben kalocsai érsek is, 1717dik év' végével pedig kardinál lett, és mint illyen 1732ki kisasszony hava' 28án meghalálozott.

Karoly Sándor gróffal, mint onnan volt sógorával: hogy a' testvére gróf Csáky Tamás, Karoly Sándor' bátyjának, a' Tököly' hadában Szathmár alatt vitézül elesett báró Karoly Mihálynak Haller Mariától született leányát az árva Karoly Erzsébetet vevé feleségül, és a' melly sógorság utóbb még öregbedett is az által: hogy gróf Karoly Sándor' fia Ferencz, a' gróf Csáky Imre testvérének, gróf Csáky Mihálynak egyik leányával, Krisztina gróf kisasszonynyal, lépett házasságba, 1713diki sz. Iván' hava' 28dikáig folytonos levelezésben állott gróf Csáky Imre, és így majd csaknem azon pontig, mellyben a' levelezésnek halál vete véget.

Érdekesnek látám, levelét foglalata miatt közölni; kitetszvén belőle: hogy 1718ban már hirben állott a' Vas megyének kőszegi járásában fekvő és a' Batthyáni grófi ág' birodalmához tartozó Tarcsa helységbeli savanyú víz és fürdő, de a' mellyről szóltában miképen irhatta: „az Tarcsai vagy is Pinkafeldi ferdőbe"? miután egyik a' másikával nem közös határu, nem tudhatom. Érdekes a' levél továbbá azért is, mert kiviláglik belőle: hogy a' 18dik században nem csak Magyarországon, hanem másutt is gyéren találtattak az orvosok és patikák. Érdekes végre azon tekintetből: hogy magyar hazánknak ásványos vizei már akkor magokra vonták egy országos tekintetü férfiúnak figyelmét, és már 1718. lépések tétettek az iránt: hogy hazánknak számosabban létező érczes, és orvosi tekintetben nevezetes vizei megvizsgáltatván, azoknak gyógyitó ereje köz tudatra jöjön, és országszerte megismertessék; a' mi általában még eddig sem történhetett meg, 's jelen századunknak központosítandó munkálatától váratik.

Waltherr László.

Erdőben.

Sötét az erdő, mellyben útazom,
Kémlő szemem vándorra nem talál.
Kit szenvedésnek régi súlya nyom,
Te üdvezeld az útast, ó halál!
Te lépj előmbe, hüsen mint a' tél,
'S kebledre hullok én hervadt levél.

Éljen sokáig a' zajos világ!
Ki sírba száll, utolsó én legyek.
Örök tavaszban nyiljon a' virág,
Mosolygjanak zöld színben a' hegyek;
Csupán a' föld, hol majdan fekhetem,
Legyen kopár, mint gyászos életem.

Legyen kopár, pusztában álljon ott,
Mért lepje a' tavasz' virúlata?
Mit bírjon a' már sírlakó halott,
Ki életében mitsem birhata?
Csak egy kebel volt, a' mit vágytam én,
Minden nekem — 's azt meg nem nyerhetém.

Miért hagyott mindent reménylenem,
Ha gyötrelemre szánt a' végezet?
Ó, a' remény vad gúny volt ellenem,
És szivem a' sors' gúnyjátéka lett.
Játszott a' sors, én búsan jajgaték,
Ő múlatott, én könyet hullaték.

Ó sors, te engem szörnyen megcsalál!
Számolj velem kínos gyötrelmimért,
Számolj velem, ha jóval biztatál,
Úgy sem kivánok többé földi bért;
Vagy sírba rejts hát, melly titkon temet,
'S örökre bár hazudd el éltemet!

Vachott Sándor.

Barátom' emlékkönyvébe.

Emléket kérsz...? Mit irjak én, kinek
Feláradó hullámi nyelvet, észt,
Tollat 's kebelt egyként elöntenek?
Ki érzetét nem tudja törpe lap-
'S ugar szavakban elsorolni? Ki
A' sors' tüzén keblét elégeté
És önmagának élő sirja lőn?

Emléket kérsz..? Mit adjak én, ki nem tud
Kevesbbet adni árva életénél?
'S ezt már birod. — Vedd e' váltólevélt,
'S ha sorsod úgy hozandja: hű barátod
Önélteért mindenha átcseréli.

Kuthy Lajos.

Rózsa és vérpad.

(Folytatás.)

„Hamar, keljen fel — kiálta Leonarde — itt van Blerinval comendans csupa fris újsá-

gokkal a' generálról; itt küld kegyednek egy vállrojtos menyet is, a' ki kardot visel és szép mint angyal — sarkantyú is van csizmáján."

‚Mit beszélsz, Leonarde — megszólalt álmosan Marceau asszony, és szemeit dörzsölve szétvoná függönyeit. — Ah, ön az, édes comendans — folytatá — és éjfélkor. Talán sebes, vagy beteg az én fiam? Feleljen hamar, Blerinval.'

„Sem sebes, sem beteg; sőt inkább igen jól érzi mágát. Annak jeléül íme hozom feleségét."

‚Feleségét? Fiam tudtom nélkül megházasodott volna?'

„Azért ne haragudjék. Hadban győzelem, szerencse és szerelem sebesen járnak."

„Alkalmas időben fogunk erről beszélni — szóla Blanka szelid és nemes hangon. — Tiszt úr maga is keveset tud összekelésünk felől. Engedje meg mindenek előtt megölelhetnem annak anyját, a' kié életem."

Azonnal az ifju vendee-i Marceau asszony' karjai közé vetette magat, a' ki őt szivéhez szorítá.

Ekkor átadott Blanka az asszonynak egy levelet, mellyet fia hirtelenében irt. Olvasás alatt megindúlva tekintgete az asszony az érdekes vendée-i nőre. — „Szegény gyermek — mondá magában, ismét az olvasást folytatva — ez sok, ez nagy szerelem. Szerencséjére becsületes emberhez jutott, olly ifjú emberhez, a' ki nem képes vele visszaélni — rövideden, az én fiamhoz."

„Gyermekim — szóla a' tisztes asszony — valamit ennetek kell. Tudom Leonarde sokat beszélt, de az nem elég az éhesnek. Ezt mindjárt helyre hozzuk." Ezzel összevonván függönyeit, egy pillantat alatt felkészült. A' mint elölépett, láta Blanka maga előtt egy magas, még egyenes asszonyt, kinek ékes tartását pongyoláján keresztül is ki lehetett venni. Marceau asszony, alig 42 éves, azon többértékű szépséget birá, mellynek teljessége mindent kipótol, mit az ifjúság' elevenségéből elvön.

A' nyugoti sereg' hősének anyja épen olly munkás vala mint szép. Félóra mulva a' vacsora kész volt, noha az öreg cseléd csupán csak beszélt mellette. Asztal után Blerinval szokott kis szobájába ment; Blankát pedig Marceau asszony a' ház' legszebb szobájába, a' családtemplomba, vezeté, t. i. a' generál' szobájába.

„Látja, gyermekem, kezdé, hogy kegyedel már leányom gyanánt bánom. Itt van jegyese' ágya, mellyben még most csak magának kell alunni. Reménylem, fog adni fiamnak a' dicsőség annyi időt, hogy boldog lehessen ezt kegyeddel megosztani. Hanem, hogy komolyabbról szóljunk, úgy látszik, fiam nem tudatá segédével, honnan való kegyed, és ő azt hiszi, hogy már összekeltek. Ezen elővigyázat szükséges is; mert a' rábizott becsület' titkát egy harmadikkal nem közölhetni. Egyébiránt itt kegyedet semmi veszély sem fenyegeti, mert Blerinval becsületes egy republicanus elvből és meggyőződésből; nem pedig egy azon nyomorú clubbistákból, kik a' vérpadot akarják tenni szerencséjök' alapjául."

‚Ah, Marceau asszony! — szóla Blanka ábrándozólag — mondjam-e? Én mindig a' vérpadot látom magam előtt. Tegnap Marceau' sátorában, köztem és a' generál közt álla az, 's rajta a' hóhér' iszonyú képe látszott. Útközben folyvást a' kocsi előtt képzelém, 's úgy tetszett, mintha a' róla lefolyó vér lombot, füvet és virágokat befüstene. Sőt itt Marceau' ágya közt és köztem látom az iszonyú látványt. Ott áll egymás mellett a' két oszlop, a' ragyogó, kettős foglalású vas, mellynek vészteljes zsuppanása egy életet olt el.'

„Nyugtassa meg magát, édes Blanka, e' rémletes látványok csak azon félelem' következései, melly kora' és neméhen igen természetes."

‚A' félelmet én sohasem ismertem. Voltam a' halálhoz közel és daczoltam vele. Ugyanis a' kékek megtámadták a' Saumur' közelébeni kastélyt, mellyben én laktam. A' kicsapongások iszonyúk voltak; a' republicanusok iszonyuan fizették vissza a' kölcsönt egy patriota' házán az előtti napon elkövetett pajkosságért. A' szobácskában, hová rejteztem, hallám zavargó zaját a' széttördelt edényeknek, a' falakat törő kalapácsoknak, midőn elrejtett kincset keresének, a' sikoltozó asszonyoknak és leányoknak, kiket a' baromi indulat' legnagyobb zabolátlanságával gyalázának meg, a' puskáknak, mellyekkel mind azok' fejét bezúzták, kik ezen éj' förtelmeinek ellenállottak. — Fájdalom, meglelték az én menedékhelyemet is — már több hangok' zavart kiáltozása áldozatot kivánt. — A' padolat recsegett, a' lárma

közelíte, úgy, hogy nem kételkedhetém, miszerint az kevéssé biztos menedékemet czélozá. — Kinyitottam az ablakot, 's ha még egyszer olly magas lett volna sem irtózám vala vissza; mert inkább halál, mint meggyaláztatás. Szerencsétlenségemre az ablak rostélyos volt; neki rohantam a' vasrudaknak, mint fiók nőstény oroszlán, de haszontalan. — Tehát a' rablók' hatalmába kelle esnem, hogy a' bor- és bujaság-részegeket kielégítsem. — Nem, fejemet a' falon szétzúzni, szép mártir halálnak tartám. De nem volt idő, mert ajtóm az ütések alatt beszakadt 's üldözőimnek út tárult.

Hirtelen megjelent a' katonák közt egy magas, szép növésű ember; szép, nemes és büszke arczvonalmait élénkíté a' harag — villogó kardot tarta kezében. Menedékhelyem' ajtajához rohant, a' betolakodó dühödök' elébe. „Megálljatok, republicanusok! — kiálta erős hangon — magatok viselete ocsmány, megböcsteleníti a' szent ügyet, mellynek szolgálunk. Ti bebizonyítjátok a' zsarnokok' sértegetéseit, kik méltán mondandják, hogy a' szabadság nálunk csak ocsmány féktelenség; az ő lánczaikra van szükség, hogy a' gonoszság megkötessék, és csak az ő érczpálczájok biztosíthatja a' társasági rendet, a' nélkül fejetlenség, iszony és zavar uralkodnának. Meggondoltátok ezt katonák?"

Egy szó, egy hang sem hallatszék az imént még dühödök közt — hallgatva eltávozának. — Az, ki mint egy isten, hatalmas szavával a' zivatart hirtelen lecsillapította, kinek büszke tartását, hősi szellemét 's nemes haragtól élénkített vonalmait csodálám — Marceau generál volt.'

„Arra fogadni mertem volna" — kiálta a' gyöngéd anya és könnyeit szárogatá.

‚Midőn egészen nemes védőm' hatalmában voltam, alig nézett rám, minthogy a' félhomályos szobában nem is valék jól látható. De én eleget láttam öbelőle, hogy érezzem, miként szívem, lelkem, egész lényem hozzá vonzódik. — Más nap egy sereg vendée-iakhoz csatlakozám, elfogattam magam' a' kékektől és Marceauhoz kerültem. — Látja kegyed, hogy semmi kislelkű ijedés vagy megalacsonyító félelem sem látszik ezekből; csak a' megböcstelenítéstől irtóztam, attól pedig megszabadítanda az öngyilkosság. Aztán daczoltam a' szúronyokkal és ágyúkkal, csakhogy szívem' férfiához juthassak; — és most rettegek — oh mondjam-e? — hogy nem lehetek övé. A' képzelt vérpad talán rendeltetésemben van. Ah milly édes volna most nem élni, midőn öt szeretem.'

„Nyugodjék meg, édes gyermekem — viszonzá a' jó asszony, leendő menyét megölelvén — kis vigyázat mellett minden veszélyt elháríthatunk. Azonban okosaknak kell lennünk; az itteni községben van néhány terrorista, különösen egy bizonyos Torquatus nevű, ki előbb iskolamester volt, most pedig egy jacobinus clubb' levelezője és a' szenvedélyes elmékre nagy befolyassal biró. Ezen ember fiamat kevéssé becsüli és foederalistának, girondistának és Pitt' és Coburg' követőjének nevezi, mivel ellene szegűlt egy, a' múlt évben néhány szomszéd kastély ellen ide útazott expeditiónak. Őrizkednünk kell ezen ál republicanustól. A' segédi egyenruha ugyan, teste' teljessége mellett, jól elrejti kegyedet; de illy háborús időben, illy fiatal tisztnek elvonulása figyelmet gerjeszthet. Azért is holnap jobb ruhaujját fölfejtem, mintha karja sebes volna. — Most magára hagyom, alugyék jól, elhárítva minden borús gondokat. Fiam szereti kegyedet 's neje lesz, és mint honmentőnek lesz elég hatalma kegyedet minden megtámadás ellen védeni; úgy, hogy ha nevét fölfedeznék is, senki sem merne Marceau' neje ellen valamit kezdeni, az ő borostyánai kegyed' védelme lennének a' terrorismus' villámai ellen, — Jó éjszakát, kedves Blanka, jó éjszakát édes leányom; nyugodjék és reményljen."

Ezen szavakkal megcsókolá Marceau asszony a' szép vendée-i hölgy' homlokát és eltávozék.

Egy ifju leány olly helyzetben, minőben Beaulieu kisasszony volt, nem tud aludni. Épen azon függönyök megett, azon nyoszolyában, hol most ő feküvék, nyugodott a' kedves férfi, kiért Blanka életét koczkáztatá, több ízben. Ezen körülmény, élénk phantasia és 18 év, minő elemei valának az álmatlanságnak! A' kelő nap' első sugárai még ébren találták, midőn a' szoba' bútorait megvilágosíták. Blanka mindent azon figyelemmel és érdekkel vizsgált, mellyet a' szerelem mind azon tárgyaknak kölcsönöz, miket a' kedves látott vagy érintett. Itt minden csak Marceau iránti vonzalmát gyulasztá, minden az ő fényes érdemeit ragyogtatá. Az ó, tarka szőnyegen lát-

ható volt egy huszártiszt' kardja, egy austriai generaľ öve, egy vendée-i vizér' liliomokkal ékesített fehér karkötője, mind sorra függesztve. Távolabb álla Marceaunak egy arczképe, fölibe öt hat polgárkorona tűzve, ugyanannyi fényes győzelem' jutalmai. Közel ehhez valának aranyozott rámában több német és franczia levelek, mellyek hálajelül valának küldve az ifju győzteshez azon városok' elöljáróitól, mellyeket meghódított 's mellyek' lakosai ő benne védőt találtak. Különösen feltünt Beaulieu kisasszony előtt egy a' szőnyegre tüzött bokréta, melly müvészileg készített fehér rózsából és narancsvirágokból kék szalaggal volt összekötve. Ez öt nyugtalanitá. Kitől lehet ez a' bokréta? Asszony' vagy leány' ajándéka-e ez, és hogy jutott hozzá Marceau? Nem a' szerelem' hódolata-e ez? — Valljon nincs-e nekem szerelmi vetélytársam, vagy a' táborban kijelentett érzelme csak könyörület' szava volt volna? Ha tudnám ezt, ohajtanám, hogy képzelödésem' vérpadja legitten vérem' szomjazva állna fel előttem. — Ő nélküle élni, ezen harczisten nélkül, kinek nevét egész nemzet hirdeti 's nemzeti hymnusokkal magasztalja! — Megátkoznám az életet, ha azt Marceau' szerelme nem fűszerezné. Vele pedig élni vágyok mindenütt, zápor átverte sátorban és puszta földön, elleni golyóktól körülsüvöltözve. Mit nekem hely, évszak' sanyarusága és hadvészek, ha az ő szive' hölgye lehetek? — De ezen iszonyú bokréta!' — Még e' szókat szorongatva dobogó kebellel mondá, fölkelt és közelebbről vizsgálva ügyekezék annak titkát kitalálni. — Ez ambraillat — monda megindúlva — fényüzéshez szokott állapotot árúl el. E' bokréta' tulajdonosnéja bizonyosan nagyvilági volt, talán minden kellemekkel biró szépség, ki a' természet' ajándékát rendszerint begyességgel toldja meg.“

Még kezében tartá a' virágot, midőn Marceau asszony belépett, hozva a' felhasitott újjú egyenruhát. „Fogadnék, hogy e' virág foglalta el, kedves gyermekem — szóla nyájasan mosolygva a' jó asszony — és erősen hiszem, megbotránkozik benne. Csak vallja meg nyiltan.“

‚Örömest — monda élénken Beaulieu kisasszony. — Sőt megvallom, meg fogtam volna kegyedet e' felöl kérdezni, ha elő nem hozza. Kegyed is szeretett, drága anyám.‘

„Igen, Blanka; és én méltánylom szorongását. Most ugyan fontosabb dologról, a' kegyed' épségéről kell értekezni; de ismervén a' női szivet, elmondom ennek történetét. Hallja tehát: **Sz. D.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszini krónika.

Mart. 19. Bérletszünésben: IV. Henrik' házi élete. Vigj. 1 felv. Franczióból átdolgozva német nyelvre Stawinszky által németből ford. Fáncsy, a' m. academia' költségén. — Ezt követék Döbler' mutatványai.

Mart. 20. Gazdag és szegény. Dráma 5 felv. Souvestre Emil után francziából Kazinczy Gábor.

Mart. 21. Bérletszünésben: Hogy teheti az ember szerencséjét? Vigj. 1 felv. ford. Jakab István a' m. acad. költségén. — Döbler' mutatványai.

Mart. 22. Bérletszünésben: Én. Eredeti vigj. 1 felv. Irta Bethlen Ferencz. — Döbler' mutatványai.

Mart. 23. Bérletszünésben: A' feledékenyek. Kotzebuetól. — Döbler' mutatványai.

Egyveleg.

Egy gőzhajó megég. Lexington gőzhajó nem régiben nyilt tengeren meggyúlada 's egészen elégett. Utas sokkal több vala rajta száznál 's köztök a' Giessenből eredt, ismeretes dr. Follenius, német nyelvtanitó a' Harrard-egyetemnél, ki Új-yorkban látogatóban volt és Bostonba vissza akart menni. E' szerencsétlenség új tanúja annak, mi felelősséget tapodólag, és mi nagy mértékben büntenést érdemlőleg bánnak az amerikaiak a' gőzhajózással. A' szerencsétlenek' hoszú sorában több német név is találtaték, nevezetesen egy Eberle nevű szinész. Csak három útas menteték meg, miután 15 óráig hányattak szerte a' tengeren. A' hajó pamuttal volt terhelve, melly a' géphez igen közel feküdvén, lángot kapott. Egész Új-york rettenésben van és sok kereskedő, fájdalma' jeléül, bezárá boltját és raktárait.

A' szegények' száma. Angol, Franczia, Német, Olasz és Portugal-országokban összesen 14 millio szegény mondatik lenni; és pedig Angliában 6ra, Francziaországban 18ra, Németországban 20ra, Olaszországban 22re 1, Portugalliában 25re esik egy szegény.

A' világ' legnagyobb újsága Bostonban jelenik meg. Íve 5 láb 10 hüvelyk hosszú 's 4 láb 1 hüv. széles, tehát területe 24 négyszög lábnyi. Az ív másodrét; minden oldalon 12 szelet van, az egészen 80 szelet és egy millio betű.

A' mai remeklők. „Minő sok fönhéjázó műremeklő van az új időben!“ — így kiált föl méltó joggal az Europa folyóirat. „Valóban szomorú jel, hogy annyi valódi tehetség illy egyoldalú mivképzésre veti magát. Ha tetszést akar nyerni, mindenik másokat akar és kénytelen megelőzni. Új meglepő tetszés-sükeren töri fejét. Nem a' szép kerestetik, épen nem, hanem a' ferde, a' furcsa, 's a' muzsikai érzéssel iszonyú játék üzetik. Az illy különcz mesterkélés szerez ugyan egy pillanatnyi bámulatot és tetszést, de mások által ismét elnyomatik és elfelejtetik, vagy a' mi még roszabb, elrontja a' közönség' és a' müvészek' izlését. Maga a' remeklő elveszti érzékét az igaz, az egyszerü 's szép iránt és elhanyagolja további kifejlödését.“

Algíri kartácsok. Lelcian, mathesis-tanító Párisban, új hadi gépet talála föl: olly golyó-rostát vetni ki a' bombákból, melly egy ember' igazgatása alatt egyszerre 100,000 golyót tud kiszórni. Találmányát algiri kartácsoknak nevezi. Bizonyítja, hogy ezen új bombák csodát fognának eszközölni a' beduinok elleni háborúban. De pusztítása iszonyú lenne 's nem hiszik, hogy a' franczia kormánytól elfogadtassék.

A' nőtelenség ellen Angliában kérelemlevél hozaték fel a' parlament elé több ezer aláirásokkal, mivel az angolok épen nem akarnak házasodni. Az aláirtak kérik, hogy ha a' 25 éves ifju meg nem házasodik, büntettessék pénzre, ha testi vagy lelki ellenokokat nem tud felhozni. Ha egy év mulva sem házasodnak meg, számüzessenek. Ha az illyen viszszatér 's még 30 évü korában sincs felesége, az ország által sulyosan büntettessék. Azt mondják, e' kérelemlevélhez Europa' több országaiban is, hol az országgyülések elé kérelemleveleket szabad fölterjeszteni, hasonló, sőt tán élesebb kérelmek is készülendenek. —*jd*—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 29. 1840.** **26. szám.**

Tartalom: Ipar és kereskedés. Vége (*Horváth Mihály*). — Szépemhez (*Vachott Sándor*). — Rózsa és vérpad. Folytatás (*Sz. D.*. — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg.

Ipar és kereskedés.

(Vége.)

II. József' korszakából.

Külkereskedés.

— — A' másik vonal, mellyet az éjszak-'s nyugotról elszigetelt monarchiája' kereskedésének kitüzött: az aldunai 's fekete tengeri hajózás, kedvencz eszméje volt Józsefnek. Azon szállítások' sikere, mellyek 1784 előtt Triest- és Fiuméből évenként öt, gyapjuszövetekkel, vászon-, üveg-, vasárukkal stb. terhelt hajón tétettek, legkecsegtetőbb reményeket keltén-k föl ezen osztrák-török 's illetőleg magyar-török kereskedés iránt. József' ösztönzésére a' kereskedését Bécsben és Konstantinápolyban kezelő Willeshoven kalmárház, 1782ben, tizenegy év múlva Kleemann' vállalata után, próbát tön a' dunai hajózással, némi osztrák gyárműveket és magyar termesztményeket szállitván a' fekete tengerre. A' kisérlet' sikere másokban is kedvet gerjeszte hasonló vállalatra. Nevezetesen a' Brigenty és de la Zia kalmárházak a' fönebb említettel társaságba lépvén, a' következő évben több hasonló szállításokat tönek, a' német gyarművekhez mindig némelly magyar termesztményeket is, kivált bort, kapcsolván. De a' reményeket ébresztő vállalat később nem felelt meg a' várokozásnak. A' társaság, bal eredményektől kényszeríttetvén, a' szállítással felhagyott. *) Számtalanok voltak még e' vonalon a' kereskedésnek elébe gördülő akadályok.

A' passzaroviczi békekötés' több rendű, a' belgrádinak pedig 11-dik czikkelye, miként fönebb látók, az osztrák birodalom' alattvalóinak különféle kedvezéseket 's előjogokat igért a' törökországgali kereskedesben. Ezek azonban különféle ürügy 's félre magyarázás által nagy részben kijátszattak, 's egyáltalján nem birtak azon kiterjedéssel 's határozottsággal, hogy kereskedőinkbe nagyobb vállalatokra bizodalmat 's kedvet önthettek volna.

Különösen: az osztrák birodalmi kereskedés Törökországba, mi eddig Triestből és Fiuméből kezelteték, nem volt elég bátorságban a' török tengeri kalózok ellen. A' belgrádi békekötés' 11-dik czikkelyében adattak ugyan némi igéretek, az algiri tunisi és tripolisi, a'

*) Vorschläge zur Erweiterung der Schifffahrt. I. 19.

török zultántól szabadékkal ellátott kalózok' erőszaktételei ellen. De már e' czikkely' szavaiból is eléggé kitűnik, hogy a' porta' közbejárása e' tartományok' fejedelmeinél legfölebb is azon nyomaték nélküli intésben álland, hogy azok a' kötött szerződést meg ne sértsék. Azonban nem egy eset bizonyítá ezen intés' sikeretlenségét. Azért mindig kénytelen volt az osztrák kormány 's még azon felül egyes kereskedők vagy azoknak társasága is külön, költséges szerződésekre lépni ezen rabló statusokkal. De ezek sem, bármilly költségesek voltak, adának elég biztosítást az erőszaktételek 's egyáltalján a' szerződések' megszegése ellen.

Mi pedig az aldunai 's fekete tengeri kereskedést illeti: megigértetett ugyan, mint hallók, a' passzaroviczi békekötés' 2-dik czikkelyében a' cs. kir. jobbágyoknak a' szabad kereskedés szárazon és vizen. De azon ürügy alatt, hogy a' dunai hajók a' további szállításra, főleg a' tengeren, alkalmatlanok volnának, Viddin- és Rudsiknál tovább nem bocsáttattak. Minél fogva török hajón kivűl más a' fekete tengerre e' részről soha sem juthatott. A' bajok és kellemetlenségek, miket e' miatt kereskedőinknek áruik' a' török hajókra átrakásánál szenvedniök kelle, az átrakás' költségei, az önkényleg kiszabott nagy vitelbér 's más rendkivűli zsarlások, végre a' szándékos késleltetés és zaklatások, mik csak pénz által valának kikerűlhetők, majdnem szám- és végnélküliek valának. A' belgrádi 11-dik czikkely ezeken nem könnyített, csak az addigi szokásokat és szabadságokat erősítvén meg. Minek azután azon igen sajnos következése lön, hogy kereskedőink a' Törökországba teendő, másként nagy haszonnal biztató, áruszállításoktól egészen elidegeníttettek 's az aldunai hajózás kizárolag a' török, a' fekete tengeri pedig török és orosz alattvalók' birtokában maradt.

De ha mind e' mellett elég vállalkozó szellemmel birt valaki legyőzésére ezen, a' hajókázást illető, akadályoknak: a' török tartományokban, mellyekbe áruit szállította, talált ismét másokat, mellyek bizonyosan megfoszták a' kedvtől, az egyszer tett kisérletet ismételni. Majdnem minden tartományban léteztek ott egyedárusok, kizáró szabaditékkal birók, minél fogva a' bevitt árukat másnak eladni nem lehetett; természetes pedig, hogy ebből kereskedőinkre nem leghasznosabb önkény és kénytetés háramlott.

Elidegenítők valának továbbá, a' török vámhivatalok' zaklatásai. Mert ámbár a' passzaroviczi béke 3-dik pontja az osztrák birodalom' kereskedőit a' vámtisztek' zsarlásaitól megóvatni rendeli; ez a' szabály azonban többféle kivételek 's nyerészkedő fogások által egészen kijátszatott, mellyekre már magában a' békepontokban álló kivételek is adának alkalmat. Egyébiránt, ki az ozmán birodalom' szerkezetével 's kormánya' szellemével ismeretes, könnyen átlátni fogja, hogy azon kevés, határozatlan szabályok a' passzaroviczi és belgrádi békekötésben, mellyek eddig az osztrák birodalom' alattvalói' kereskedésének egyetlen támaszai 's védei voltak, az olly sokféle, kétes esetek 's összeütközéseknek, mellyek részint az illy bonyolodott ügynek, minő a' kereskedés, természetéből, részint a' török vámszedőktől becsusztatott visszaélésekből származtak, elintézésére elegendők nem lehettek 's azért az osztrák birodalmi alattvalók számtalan esetekben szilaj, követeléseiben határt nem ismerő, önkénynek voltak a' törökkeli kereskedésben alávetve. *)

József tehát, mind ezen akadályokat elhárítani igyekezvén, ugyanazon évben, mellyben a' fenleírt elszigetelési rendszert kihirdette, 1784-ben febr.' 24-kén, az ozmán kormánnyal, Sined nevezet alatt kereskedési szerződést kötött, mellyben nem csak az előbbiek által eszközlött szabadékok megerősíttettek, hanem a' kereskedésnek mind a' tengeri 's aldunai mind vízi útait nehezítő akadályok' elmozdítása mellett, új kedvezések is adattak az osztrák birodalmi kereskedőknek. Ezen nagy fontosságú oklevél lefordítva ím itt következik. — — —

E' szerződés által tehát elmozdíttattak mind azon akadályok, mellyek a' törökkeli kereskedésnek eddig utját állották. Ezen felül a' tengeri rablók ellen még egy külön szerződésben biztosíttattak kalmáraink, miszerint nekik minden netalán okozott kár hat holnap alatt helyre pótoltatni igértetett. E' végre pedig Algirba, Tunisba es Tripolisba cs. kir. ügyvivők küldettek, a' szerződési pontok teljesítésére ügyelendők. A' dunai hajózásrai fel-

*) Handlungseinverständniss unter dem Namen Sined stb. elöszó.

ügyelés pedig a' Moldvában és Havasalföldön fölállított ügyvivőségekre bizatott. Azonkivűl meghagyatott a' zimonyi parancsnoknak, hogy szükség' esetében a' kereskedőknek kellő segedelmet nyujtson. Hasonló intézeteket tön e' kereskedés' tárgyában a' török udvar is több rendű, a' havasalföldi vajdához, a' kikötők parancsnokihoz 's más illető basákhoz bocsátott fermanjaiban. *) Mivel pedig ezen szerződés' 5-dik pontjában kereskedőinknek mind azon jogok biztosíttatnak, mellyekkel Törökországban a' legkegyeltebb nemzetek birnak, 's az orosz és török kormány közt 1783-ki jun.' 10-kén kötött szerződés e' miénknek zsinórmértékűl 's magyarázatul tüzetik ki, az amannak 2-dik pontjában nyilván kikötött segélyadás szükség' esetében kereskedőinkre is alkalmaztatik.

E' szerződés a' török udvarral, szükségessé tön egy másikat az oroszszal; mert miután ez által a' fekete tengeri hajózás megnyittatott, az orosz birodalomnak pedig több tartományai e' tengerre nyulnának 's több folyamai abba ömlenének: szükséges volt az osztrák monarchia' alattvalóinak kereskedését a' fekete tengernek orosz uraság alatt létező partjain is biztosítani. Sőt egyenesen czélja volt Józsefnek, alattvalói' kereskedését Krimbe kiterjeszteni. József e' szerződést az orosz udvarral szinte 1784-ben kötötte; mellyben mind a' két ország' kereskedőinek kölcsönös szabadékok biztosíttatnak; egyebek közt pedig a' magyar bor' vámja, mi még 1766-ban, az orosz árukra vetett tilalom által okozott visszatorlás' következtében, 60 száztólira emeltetett, 9 és 4 száztólira leszállíttatott. **)

József ezen előzmények után különféle kedvezményekkel igyekezék a' dunai hajózást folyamatba indítani: szabadékokat osztott, kivált a' Willeshoven kalmárháznak; jutalmakat hirdetett azoknak számára, kik ez úton vállalkozásba bocsátkoznának. Továbbá rendelé, hogy minden árutól, melly a' magyar vagy német tartományokból a' Dunán cs. kir. alattvalóktól, vagy azoknak költségére az orosz vagy ozmán birodalomba szállíttatnék, csak egyszer 's csak $^{5}/_{21}$, vagy is 25 krnyi száztóli vétessék vámul, minden más be- 's kiviteli járandóság elengedtetvén. Szintúgy az ozman vagy orosz birodalomból a' Dunán cs. kir. alattvalóktól, vagy az ő költségökre a' német örökös tartományokba vitt árukat Magyarországban az átviteli vámtól fölmentette; ha pedig ezen portékák Bécsből külföldre szállíttattak, az átviteli vámot csak egyszer fizettette meg.

Ezen kivül József azt is közzé tette, miképen ő hajlandó volna egy vagy több társaságot, mellyek a' dunai hajózást 's az orosz tartományokbani kereskedést tüznék ki czélokul 's e' végre a' Duna mellett vagy az orosz birodalomban ügyvivőségeket állítani szándéklanának, minden e' vállalatot elősegítő módok által gyámolítani; miért az illy társaságok 's ügyvivőségek' tervei a' kormánynak minél előbb bemutatandók volnának. Különös kegy 's pártolás' igértetett pedig egy vizi sürgönynek, melly dunai hajók által Bécstől Galaczig vagy tulajdonkép Szulináig volna létre hozandó. Egy illyetén, az áruszállítást könnyítendő 's gyarapítandó vállalatnak bizonyos időre kizáró szabaditék igértetett, mellynél fogva minden, a' török vagy orosz tartományokba idegen hajókon a' Duna' torkolatáig szállítandó árukat kizárólag kezelhetné, az áruknak saját hajókoni szállítása azonban valamint akár mi egyéb vállalatok is e' társaság' szabadékai mellett minden egyesnek szabadságában maradván az illető hatóságoktól váltandó úti levelek mellett. Az illyetén levelet váltónak bebizonyítani kelle: hogy ő cs. kir. alattvaló, hogy az elküldendő áru sajátja, vagy más szinte cs. kir. alattvalóé. Kik saját hajóikon szállítják portékáikat, nyiltlevél (patens) megnyerésére kötelesek hajójok nevét, a' hajómestert vagy ügyvivőt megnevezni, a' hajóslegények és utazók' számát följelenteni.

Azonban a' Sined előtt tett 's fönebb említett Willeshoven és b. Tauffererféle vállalatok' megbukta, még azután is, miután a' Sined e' hajózásnak legnagyobb akadályait elmozdította, visszaijesztő példákul maradtak emlékezetben, mellyeken többeknek megtört vállalkozási szelleme. A' kalmárközönség óhajtotta ugyan a' nagy nyereséget, mit e' közlekedés igért, sajátjává tenni; de mindenki félt pályatörő lenni a' kétes kimenetű közlekedésben.

De még is találkozott, ki ezen, most már

*) U. o. l. 81. kövv.

**) U. o. és Vorschläge zur Erweiterung des Handels. l. 52.

annyira kegyelt, vizi úton megkisérteni akará szerencséjét: a' vállalkozó neve, Gollner Bálint, ki Károlyvárosban 's a' magyar tengerparton át a' külföldön több évek óta űzött némi jelentékenységű kereskedést. 1785ki januar' 15kén költ körlevele által jelenté a' közönségnek, hogy tengeri miután hajóinak egyikével a' Dunán le a' Fekete-tengerre utazni szándékozik, ajánlván készségét, jutányos vitelbérért akár mi nemű árukat szállítani Konstantinápolyba és Chersonesba. Czélja e' vállalatnál főképen az volt, hogy a' fekete és adriai tengeri kereskedés' hasznait összehasonlíthassa 's azután, ha az eredmény kedvező leszen, e' vonalon terjedtebb közlekedésnek vesse meg alapját. Azonban e' hirdetésnél nyilván mutatkoztak következései azon benyomásnak, mellyet az előbbi vállalatok' megbukta okozott a' kereskedők' kedélyében. Gollnernak, hajója' kellő megterhelésére 3—4000 mázsa árura volt szüksége 's alig gyűlt össze száz mázsa. Mindenki veszélyt gyanított, aggodalmat nyilvánított 's — a' vállathoz nem járult.

De a' közönséges bizodalmatlanság nem ijesztette el Gollnert föltételétől. Eltökélte magát, utat törni 's a' dunai kereskedés' hasznairól, miket ő bizton remélt, a' világot meggyőzni. Buzgalmában mind a' két szép hajóját megrakatta tiszta, bánsági buzával; 's 1786ki junius' 30kán Zimonyból utnak indult. Vállalata azonban, az ügynek helyrehozhatlan kárára, nem egészen sikerült. Mert ámbár egyik hajója az Archipelagusba szerencsésen bevitorlázott, 's terhét Scio szigeten minden reményt túlhaladó nyereséggel adta volt el; de a' másik hajó még Orsovánál elsülyedett, 's pedig sem a' Duna' annyira kikiáltott veszélyességének *), sem a' hajósok 's kalauzok' (dumingi) tapasztalatlanságának, hanem egyedűl a' török brutalitásnak, fonák statuspoliticának és kereskedési gyűlöletnek esvén áldozatul; mert miként az 1787ben kiküldött kir. biztosság' vizsgálataiból kitűnt volt, a' kormányos dumingi egyenesen a' török, suppaneki igazgató' parancsára sülyeszté el a' hajót, ki azonkivűl hogy irigy szemekkel nézte a' magyar kereskedésnek e' vonalon' föléb-

*) Veszélyes ugyan kis vizzel a' vaskapui Duna; de a' közvélemény' tízszerte nagyobbítá e' veszélyességet. Über den österr. Handel nach d. Donau stb. Wien 1792. I. 17.

redtét 's azért azt csirájában igyekvék elfojtani, azt is vélte, hogy a' hajó hadi szereket szállít az orosz' számára. *) Ezen eset 's a' nem sokára kitört ozmánháború, ismét elfeledteté ezen, a' magyar kereskedésnek magától a' természettől kiszabott 's ha minden akadályoktól megszabadíttatik, rendkivűli nyereséget igérő vonalát.

A' magyar-török kereskedés, miután az előadott okok 's körülményeknél fogva az Aldunán 's fekete tengeren lábra nem kaphatott, a' magyar határon tul nagy részben csak szárazon kezeltetett. Fő utai Eszéken, Zimonyon és Ujvidéken vonultak keresztül; melly városok egyszersmind lerakókul szolgáltak e' kereskedésnek; a' Mehádián keresztül vágó vonalnak csekély volt jelentékenysége 's rajta az élelmi szerek' fölcserélésén kivűl, csak némi sertéskereskedés' gyakoroltatott. E' kereskedés' főczikkelyei voltak: gyapott, kordovány, szattyán, rizs, törökkávé és sertés; részünkről: élelmi szerek és gyárművek. De azon körülmény, hogy honunk, gyárakban szűkölködvén, saját készítményeit a' török árukkal föl nem cserélhette; az osztrák tartományok gyárműveivel pedig, mik hozzánk már a' fogyasztéki adóval megróvatva jutottak, a' bécsi, illy adózásnak alá nem vetett, kalmárokkal a' concurrentiát ki nem állhatta, Magyarországra veszteségessé tevék e' közlekedést. Miként az előbbi szakaszban megjegyzém, csak az egy sertésen nyert Magyarország. 1779-ben honunk 1,086,564 forint értékűvel több török árut fogyasztott el, mint kivitt. Közép szám szerint évenként kilencz milliónyi áru szállíttatott összesen a' magyar és német örökös tartományokba Törökországból; amazok ellenben mintegy hat milliót érő gyárműveket vittek ki; **) miből azonban az említett ok miatt igen csekély rész jutott Magyarországra. Igaz, e' vonalon a' német örökös tartományok mérlege is szenvedőlegesen állott, miután alig rótták le azon öt millió piastert, mi egyedűl Thessalonichba, Macedonia' fővárosába gyapottért, gyapjuért ***) stb. folyt ki az osztrák birodalomból; de az ő veszteségök csak látszatos vala, mert a' bevitt nyers czik-

*) U. o. és Vorschläge zur Erweiterung d. Handels I. 50.

**) Nicolai' utleirása 4, 377.

***) Schwartner Statist. 1, 442.

kelyeket gyáraikban feldolgozván, nagy nyereséggel adták volt el kereskedésök' más vonalain.

Az előadott körülmények 's okok miatt tehát, mint hallók, nem nyert ugyan e' magyar- 's illetőleg osztrák-török kereskedést e' korszak alatt olly kiterjedést, minőt nyerhet vala: Józsefnek buzgalma e' közlekedést olylyanná tenni, minőt az osztrák monarchia más részekröli elszigeteltsége kivánt, még sem volt egészen sikeretlen: 1780ban a' zimonyi harminczad csak 17,808 ft. 16¾ krt. jövedelmezett; József' uralkodása végén pedig körülbelül 100,000, a' vesztegintézetből külön 20,000 ft. folyt a' kincstárba; a' rév pedig, mellyen az áruk a' Dunán átszállíttattak, 15,000 ftért volt évenként kibérlelve. *)

Horváth Mihály.

Szépemhez.

Téli estvén kérd anyádat:
Föl ne verje éjszakádat;
Gyönge hajnalvirradásban
Meg ne bántson álmodásban.
Oh, az álom szőtte képek,
Boldogitók, égi szépek,
És ha képes boldogítni
Kár az álmot megszakítni.
Mondd anyádnak mézbeszéddel:
Majdha új tavasz virúlfel,
Majdha jókorabb kel a' nap,
Téged ágyban fekve nem kap.
A' midőn hegy, völgy feléled
Kikeletkor más az élet,
'S bár rövid lesz álmod éjjel
Künn tekints mosolygva széjjel:
A' tavasz' virágozása
Álmaidnak folytatása.

Vachott Sándor.

Rózsa és vérpad.

(Folytatás.)

Marceau mint osztályos tábornok volt a' Sambre- és Maas-hadi seregnél. Egy reggel megnézvén az előőröket, észrevéve, hogy egy csapat granátosság a' Sambre-on átment, hogy egy várkastélyt elfoglaljon, melly az austriaiaktól elfoglalt belga Flandriában egy halmon álla. Fiam e' merész vállalaton, melly egy tervben levő megtámadást akadályoza, felindulván, egy segédtiszt' kiséretében utána eredt az utált kicsapongást elkövetni akart csapatnak. Ez mintegy negyedóra előtt ért a' helyhez. Egész csöndben a' vár' tövéhez értek 's egyik legbátrabb megmászván a' kőfalat, az udvarba jutott 's társainak megnyitott egy kis ajtót. A' bejutott csoport vizsgálván a' helyet, csakhamar értesűle az orgona' harmoniás zenéje által, hogy a' vár' egész népessége a' templomban van. Ezt a' tiszt népe egy részével körülvevén, a' másikkal belé ment.

Legottan megszűnének az orgona' hangjai és ijedező sikoltozás hangzott fel. Erre kivűlről rémületes lárma felele. Egy lovag bevágtatott az udvarra, berohant a' templomba és patkói alól szikrák pattogtak a' kövezetből. Az elfogatás' veszedelme nem tartóztathatá a' hatalmas jövevényt — Marceau volt. Már több asszonyság lerántatott az oltár' zsámolyáról 's a' katonák a' hódítás' rettentő jogait akarák rajtok gyakorolni. Több gazdag öltözetű férfiak a' rostélyhoz kötöztetének. Egy köztök, ifju és szép, franczia volt gyalog ezredesi egyenruhában, lelánczolt oroszlánként dühösködött, midőn látá, hogy egy ifju mennyasszony öltözetű személyen egy granátos méltatlankodni akar. A' drága képek, aranyozott feszület 's több szent drágaságok a' középre szóratának. És isten nem küldé nyilát, hogy szenthelye' fertőztetőit elzúzza; hanem küldé a' legnemesb és legijedelmesb harczost az áldozatok és kinozói közé. És a' gonoszság nem ére véget.

„A generál!" kiáltá harmincz hang, 's a' katonák megszűnének tisztátalan szándékukat az oltár előtt végre hajtani.

‚Kapitány! — kiálta Marceau, leugorván lováról 's egyenesen a' vezérlő tisztet támadván meg — ki parancsolta a' Sambre-on átmenni? Mit csinál itt?'

„Generálom, a' köztársaság' ellenségei —"

‚A' vitéz katona megveri őket ütközetben, de nem keresi föl a' fegyverteleneket lakaikban. Az első becsületére. a' másik gyalázatjára szolgál.'

„De a' háború' joga, polgár generál —"

‚A' háború' joga hódít karddal a' vezér' parancsa alatt, melly tiszteletben tartatik; nem pedig útonállók szerint, kiknek sem becsületök, sem fenyitékök.'

„Útonállók! ez kemény beszéd, generálom."

‚Fájdalom, kapitány, jobb nevet nem találok. Hanem most igérem, hogy sem a' föve-

*) Schwartner Statist. 1, 415. b) alatt.

zérségnek, sem a' sereg melletti népképviselőségnek ez ocsmány tettet be nem jelentem. Most tüstént takarodjanak ki 's álljanak az udvaron csatarendbe, tíz percz alatt én is ott vagyok. De előbb minden elrablott javak adassanak vissza. Magam is szégyenlem, hogy olly republicanusokat vezérlek, kiknek a' polgári erényben példát kellene adniok 's még is illy parancsot érdemelnek.'

Egy hang ellenkezés sem történt, 's minden elidegenített arany és ezüst ékességek a' kövezetre hullattatának. A' katonaság hallgatva elvonúlt, míg a' generál damaszk szablyájával a' köteleket elvagdalta, mellyekkel a' mennyasszony és a' nász-ünnepen jelen volt férfiak lekötöztettek. Az ifjú franczia kiköltözött megindulva karolá át fiamat 's örök hálát esküvék neki. Szép mennyasszonyát, ki mintegy 15—16 éves lehetett, anyja a' generálhoz vezeté. A' kegyetlen ostromnak még sok világos nyomai látszának rajta; feldult hajának is már csak egyik oldalán álla a' szűzkoszorú, melly szabadítója' megérkezése nélkül olly szörnyen megszűnt volna symbolicus lenni. A' jelenlevők, több főcsaládok' tagai, mindnyájan örökös hálát fogadának.

‚Igen csekély — felele fiam pirúlva, a' ki ütközetmezőn oroszlán, a' szembe dicsérők előtt pedig gyöngéd leány volt — én csak kötelességem tevém, míg mások arról elfelejtkezének. Hallja ön, ezredes, folytatá Marceau, a' kiköltözötthöz fordulván, — tanácslom, ne tartsa lakodalmát e' kastélyban. Látja, milly veszélyes ellenséges táborhoz illy közel lakodalmaskodni; kövesse tanácsom' és mielőtt beestveledének, ifjú nejével és annak családával távozzék innen. Én bizonyos okból mondom, e' helyet nem találom eléggé biztosnak 's az ezen tájat védő austriai tábornok igen roszúl van értesítve. Fájlalnám, ha ön franczia portyázók' kezeibe esnék. Utazzék hát el innen, még pedig, ha javalhatom, a' namuri országuton. Ön is franczia, uram, habár más ügynek szolgál is mint én. Majd azután a' legelső alkalomtól legyen jó engem tudósítani, hogy ön mindenével, a' mi előtte kedves, megszabadúlva van. De ne írjon nekem, mert az jelen szolgálatomat roszúl jutalmazná meg; lesz más mód is arra. Éljen boldogúl és a' namuri országúton menjen.'

Ezzel lovára veté magát a' generál, granátosai' elébe állt és visszament velök a' folyón és a' csapat' félrelépéseérti feleletterhet, a' vidék' megtekintése' ürügye alatt, magára vállalta. Marceau a' hadi tanácsban még azon estve indítványozá a' Belgiumba berontást, a' miben ezen történetes kirándulására hivatkozék. Indítványát köz megegyezés követé, és fiam a' jövő nap főszállását azon várkastélyban üté fel, melly előadott esetének színhelye vala. A' kastély' urai, Marceau' tanácsa szerint, eltávozának; javaik pedig kiméltetének.

Egy estve, midőn földabroszába mélyedve egy mozdulatának irányát határozná meg, mellyet jövő nap vala teendő, belép szobájába egy paraszt nő és átada egy vastag csomót. Fiam felnyítá azt tisztei előtt, kik kaczajt ütének, látván csupán egy fehér rózsából 's narancsvirágokból álló bokrétának küldetését. Marceau nem osztozék vigalmukban; mert érté a' hála' és szeretet' néma jeleit. Az atlacz szalag' egyik végén e' szó vala olvasható: Namur.

Ez története a' bokrétának, édes leányom, melly kegyednek olly aggodalmat szerzett. Látja, hogy szerelmét ez nem bántja, inkább egy okkal több jegyese' characterét becsülni.“

‚Ah — kiálta Blanka, Marceau asszonyt megölelvén — milly terhet vett le kegyed rólam. Milly boldog vagyok most!'

Hogy egy komolyabb tárgy miatt nyugtalan ne legyen, ez éjjel magunkviseletére nézve egy tervet készítettem. Kegyednek nem kell igen rejteznie; mert ez, a' helyett, hogy a' veszedelmet elhárítaná, községünk' tagai előtt inkább gyanút gerjesztene. Torquatus, ki mindig a' gyanúsok után leskődik, mindig nyomában lenne kegyednek, minden lépését lesné 's már csak alakja által is gyanús nemét, rejtezkedése által inkább fölfedezné. Estvénként a' gyülekezetekben meg kell jelennie, buzgó patriotáinkkal barátságot kötnie 's velök a' szabadságdalt énekelnie. E' szép, szőke hajakat veres sapka fedje; semmi illatos kenet; a' gyenge, piros ajkak néha egykét katonás káromkodást ejtsenek, sőt pipával is mutassa magát kün, habár száraz rózsalevelet szína is.“

‚Hát hangom, kedves mama, nem árúl-e el?'

„Ügyekezzék azt erősíteni, vagy magától is megerősödik, ha tábori nyelven fog beszélni. Tíz, tizenkét nap majd csak elmúlik 's ha kegyed Marceau generál' védelme alatt lesz,

többé sem Torquatus apostoltól, sem a' jacobinus párttól, mellyel levelezésben áll, nem félhetünk. Fiamnak barátai vannak a' főbiróságnál; maga Robespierre is megszorongatja kezét 's megöleli öt. Tíz nap mulva kegyed reménylhetőleg a' győzelem' őrsége alatt lesz, addig vigyáznunk kell."

Blanka a' segédi frakkban, sugár termetével 's felkötött karjával, szeretetreméltónak látszott. De vonalmainak különös gyöngédsége, a' puha újjak, a' láb, mellyet a' harmadrésznyivel nagyobbító csizma sem tön eléggé férfiassá, rövideden minden bájos és gyöngéd alakok, mellyek a' női szépséget kitűntetik, Beaulieu kisasszonynál még kevéssé valának elrejtve. Legfölebb 15—16 éves ifjúnak tartathaték. De illy ifjú korhoz hogyan illheték a' segédi vállrojt és az ütközetben kapott hatalmas kardvágás? — Ifjú tisztünk, ki a' Cassius republicanus nevet vevé föl, esküdött mint egy árkász, dohányozott mint egy német és a' gyülekezet' minden republicanus társával pajtásságot kötött. De mind ezek' daczára Torquatus előtt gyanúba jött. Ezen, mint maga vallá, a' Jesuitáktól nevelt egykori iskolamester, tulajdonkép egy ör' fia volt Párisból. És nem mulatá el azok' ravasz finomságát és rókatermészetét sajátjává tenni. — Egyszer azon gondolatra jött, hogy Cassiusban valami titok lappang, cselszövényt forralt, melly az ifjú tiszt' minden cselekedeteit behálózá; Blankának egy lépése, mozdulata, szava sem kerülé el ezen gonosz kém' figyelmét, égvén a' kivánságtól, hogy a' Jacobinus' társasággal egy szives szolgálatot közölhessen.

Torquatus, ezen pártember és cselkovács, kinek egész hazafiúsága e' szavakban feküdt: Takarodjál, hogy helyed enyém legyen, — Marceaut nem szerette, mert ez öt utálá. Sokszor akart már ő az ifjú harczos ellen vádat adni be; de illy hitvány ellenség' rágalmai nem árthatának a' hös' hírének. A' gyanús tisztnek Marceau asszonynál való jelenléte sokat tehetett fija' elárulására. A' Jesuita' növendék tehát üldözé a' szegény Blankát, mint árnyékot. De ő vigyázott magára, úgy, hogy nehéz volt a' színből bizonyosságra jöni.

Beaulieu kisasszony már nyolcz nap vala Chartres' vidéken, midőn a' generálnak szenvedélyes szerelmet lehelő levele, közelítését jelenté. Az ellenséget rövid időn több izben megveré, 's a' nemzeti gyülés dicséretekkel halmozá öt.

Blanka, a' ki tudá Torquatusnak az ő jegyese elleni gyülölségét, gyönyörködni akart a' gyülekezetben, mint diadalmaskodik ő a' gonosz iskolamesteren. Szemközt ült ezen főfő szónokkal. Olvasván az újságlapot, melly a' nemzeti gyülésnek Marceau iránti magasztalását hírlelé, a' teremen keresztül Torquatus felé hajitá e' szavakkal: „Nosza, polgár, olvasd az újságot; te, mint meleg és nyilvános patriota, örvendhetsz ezen vidék' egy lakosának dicséretén."

‚Ugyan ki az? Cassius polgár' — kérdé a' clubbista hirtelen, ki egy pillanatig azt hivé, hogy a' szó ő róla van.

„Ki? — az nem is kérdés — felelé oktalanúl Blanka, kit szerelme büszkévé tön. A' derék, bátor Marceauról, híres generálomról van a' szó. Ezen hírlap' egész ötödik hasábja neki van szentelve; olvasd Torquatus polgár."

Azon nem csodálkozom, polgár tiszt — válaszolá keserűn az iskolamester. Ezen lap' szerkesztője girondista, foederalista, mint az kit dicsér, mint bizonyosan tudom.'

Ezzel olly hirtelen vetette vissza a' hírlapot, hogy az előbb ért czéljához, mint Blanka várta volna. Ekkor a' helyett, hogy térdét összekapta volna, mint az ő helyén minden férfi cselekednék, hogy a' lapot felfogja, a' szegény leány, ki kabátban gondolá magát, szélylyel veté térdeit 's így elárulá, hogy asszonyi öltözetet szokott viselni.

‚Ez, asszony — szóla Torquatus félhangosan. — Ha, ha! egy tisztnek öltözködött nő Marceau polgárnénál, az olly híres generál' anyjánál! — Ez még érdekes lehet. — Végre tehát egy gyanú, — reménylem, alkalmat találok itt, kivetkeztetni e' gögös győzőt, ki velem olly dölyfösen bánik, mint egy törzsökös nemes. Azonban okosan, Torquatus, ne feledd a' Jézus' társaságában tanult ravaszságot. Mindig jók a' titkos eszközök; sötétben csúszni, míg a' következés bizonyos, 's ha egyszer uralkodhatni az emberen és történeten, akkor bátran ki, pusztítani és irtani. — Az ördögbe! csak az esetre semmit se bizni; Marceau nem mindennapi ellenség. — Előbb az átöltözés' okára kell jönöm; ez fő dolog; mert forradalom' idején ez maga már bűn. Ha ez kisül, akkor könnyű lesz ezzel egy cselszövényes fekete complotot összeköttetesbe hozni.' *Sz. D.*

(Folytattatik.)

Magyar játékszini krónika.

Mart. 24. Báléj. Nagy opera 5 felv. franczián irta Scribe, ford. Szerdahelyi; muzsikája Aubertől.

Mart. 25. A' pesti szegény gyermekkórház' javára bérszünetben: Eskü czimü opera' első felv. Ezt követék Döbler' mutatványai.

Mart. 26. Peleskei notárius. Eredeti énekes bohózat 4 felv. Írta Gaal, muzsikája Therntől.

Jövő hétfőn, mart. 30. jutalomjátékomúl adatni fognak bérszünetben: A' két színész. Vígjáték 3 felv. Löwenthaltól, fordítva a' m. tud. társ. költs. először, és a' Fiatal férj czímű vígj. utolsó felvonása franczia nyelven, melly alkalommal ezen színpadon utolszor vagyok fellépendő. Miért nem folytatom ez alkalommal Shakspeare' meghonosítása' tervét, miként egykor elvül nyilatkoztatám, oka a' színházi viszonyokban keresendő, honnan szinte kifonható azon különösség' oka is, mi szerint franczia nyelvű előadással épen én lépek fel.

Pest, mart. 26. 1840. ***Egressy Gábor m. k.***
színész.

Egyveleg.

Veszter Sándor a' Vaudeville színházban. — Bloch Móricz, többek közt, ezt írja Párisból: ‚Földiink' föllépéséről annyi örvendetes jelenteni valóm van, hogy méltán tarthatnék a' kedvezés' vádjától, ha híreimet tanuságokkal nem erősíthetném: kivált mikor a' Journal de Debats, silány érdekek' következésében, ellenök nyilatkozott. Alávalóság! Mivel a' Journal de Debats' szerkesztősége a' Vaudeville színház' vállalkozójával czivódik, az idegennek kell bünhődni. Itten azon hírlap' fitymáló bírálata csak keveset árthata a' mindenfelől majd túlságos dicséretekkel halmozott társaságnak, annyival inkább, minthogy a' lap' felekezetes színe mindenfelé ismeretes, 's a' közönség jól tudja, hányadán van a' benne közlött hírek- és bírálatokkal. Előttem van most a' Siècle, a' National, a' Courier Francais, a' Gazette musicale, a' Gratis, a' Charivari, mellyek egyről egyig méltánylással szólanak e' valóban minden dicséretet érdemlő társaságról, és nagyobb fokon, mint azt magam mertem volna tenni. A' National két izben említi őket. Az első bírálatban Veszter Sándor urat bolgár fejedelem-mé csinálja 's az egész társaságot furcsa regényes színbe öltözteti. A' második czikkelyben más referens elmélkedik jó bőven a' czigányok' eredetéről, Magyarországbani elterjedésekről, azután pedig így szól:

Mi, kik a' hangában eleget duskálkodunk, megvallhatjuk, hogy miután zenéjöket többször meghallgattuk, most még inkább kivánjuk őket — hallani. Ki nem fejezhető, mennyi varázs lappang e' természeti hangokban, nincs bájolóbb azon egyszerü színezetnél, mellytől át-ihletve vannak. A' tüzes, erőteljes ifjak komolyan ülnek a' terem' szegletében 's úgy játszanak mint lángész-lelkesítette férfiak. Compositiójok ritka szépségü 's édes busongásra intő. Összegök (ensemble) csodálatos hatásu, 's árnyazati modoruk a' részletben hihetetlen.

Nem akarunk az ujok alatt saját színzetü keringőkről és az ouverturekről szót szaporítani, de magyar zenéjök igen nevezetes szülemény. Bámulattal csodáljuk itt a' gondolat' mélységét, az édes andalgást, a' fölemeltséget és az ihlettség' költészetét. Most élénk örömcsapongás, majd hősi dal, szózat a' szívhez, majd büszke magasztaltságot lehelő hangok költöznek ki a' hűrok alúl, ... azon erő, szilárdság és egészen harczias jellem után ítélve, melly e' hangában találtatik, azt kell határoznunk, hogy a' magyar nincs közel még összeolvadni az őt körülvevő nemzetekkel, hogy nem feledé el hajdani dicsőségét 's reménye van még fénylhetni stb. stb.

A' társaság hét személyből áll. A' legidősb, a' czimbalmos, rendkivüli ügyességgel kezeli különös muszerét; a' kis pálczák olly módfölötti sebességgel érintik a' hurokat, hogy mozgások láthatatlan. De bámulatunkat legfelső fokra összehangoztatásbeli ügyességével ragadja. Annyi tudományt, annyi mélységet mutat a' hangtan' e' részében, mint a' soká 's mélyen tanult müvészek, pedig nála mind az csak természet' müve. A' legnagyobb müvészeket elragadtatva láttuk hallásánál, kik legkevesebb szabály-elleniséget nem találtak játszásában. — A' legfiatalabbik, az első hegedüs, különös müvészi ügyességet fejt ki hangmuszerén. Vonása szilárd, erőteljes és a' leggördülékenyebb hangokat csalja ki stb. stb.

„Veszter Sándor úr, a' társaság' igazgatója, legkellemesb tánczos, kit láthatni, 's leggyönyörübb typusa a' magyar tánczuak. Nemes büszkeség árad el arczvonatain 's ritka tüze- 's erőkifejezésével bájos hajlékonyság, kellem és könnyüdség párosul.

Hogy magam véleményét is hozzá adjam: a' franczíák nem győzik eléggé csodálni eredeties, férfias, 's otthon még is annyira elhanyagolt magyar tánczunkat, mellynek Veszter S. annyi változatosságot tud külcsönözni. Majd kényelmesen lejtve látjuk őt, a' nyugalom' varázsával egész lényén; majd tüzes lelkesedéssel iramlik neki 's akkor komoly homlokán nyilván olvasható: magyar vagyok! azon nemzet tagja, mellynek vállára olly nagy sulyt gördíte az idő, de melly el nem férfiatlaníta bennünket De ha a' külföld meg nem tagadhatja csodálatát a' tánczostól, a' magyar az embert tartozik tisztelni Veszterben, ki színészi pályája' közepén kétes vállalatnak szentelvén erejét, mind a' külső bajokkal mind a' bandájabell természet' fiainak lelkületével megküzdve első vitte és pedig legjobb sükerrel a' magyar müvészi nevet honunk' határain túl....“ ***Vajda.***

Évnegyedi előfizetés.

Az **ATHENAEUM**' e' jelen 26dik és a' **FIGYELMEZŐ**' 13-dik számával bevégződik kettős folyóiratunk' ezen évfolyamának első negyede: szíves bizodalommal szólítjuk fel tehát évnegyedes tisztelt előfizetőinket, ne sajnálják rendeléseiket megtenni a' jövő évnegyedre is hogy a' nyomatandó példányok' számát ahhoz alkalmazhassuk:

Helyben . . . . . 2 ft. 30 kr.
Postán . . . . . 3 „ — „ pengőben.

Az első évnegyedből még szolgálhatunk teljes példányokkal. — Egy úttal kérjük tisztelt előfizetőinket, hogy ha némellykor valamellyik számát lapjainknak nem kapják, iránta ne terheltessenek ott kérdést tenni, hol előfizettek, mert nálunk a' szétküldözés pontosan történvén, postai tévedéseket a' legjobb szándékkal sem vagyunk képesek helyre ütni. Gyakran ollyanoktól is jönek panaszok hozzánk, kiknek nevei jegyző-könyvünkben nem fordúlnak elő, postai procentualis előfizetők levén. Az illyenek' panaszait kénytelenek vagyunk minden figyelem nélkül félre tenni.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 2. 1840.** **27. szám.**

Tartalom: Általános nézetek az aegyptusi müvészetekről *(Henszlmann Imre)*. — Liszt Ferencz (—*jd*—). — Rózsa és vérpad. Folytatás (*Sz. D.*) — Magyar játékszíni krónika.

Általános nézetek az aegyptusi müvészetekről.

1. Az aegyptusi müvészetek' eredete.

Czélomra nézve mindegy, akár Heerennel egyetértve, az aegyptusi papi és katonai osztályzatokat mint indiai gyarmatosokat tekintsem, akár az összes nemzetet déli Afrikából származottnak, és a' Nil' folyamát követvén, az aegyptusi földre megérkezettnek nézzem. Mert az aegyptusi müvészet egy különvált, sajátos, melly csak távolról emlékeztet más nemzetekére p. o. az indusokéra. Azonban fontos kérdés a' nemzet' anyagi terjedése, és annak fokozatos leereszkedése a' Nil' völgyében; mivel épen ezen leereszkedés áll megfordított viszonyban a' müvészet' fölemelkedésével, melly habár erősen megkezdve találtatik is felső Aegyptusban, először még is csak ezen ország' alsó részeiben fejlödött ki fényesen, és hatékony nagyszerüségének legfőbb polczát itt érte el. Már a' régiek Nil' ajándékának nevezék Aegyptust. Újabb időkben ezen kép nagyon korlátolva, és igen anyagilag vétetett; midőn ez egyedül a' rendes és korszaki úszadék (Anschwemmung) által okozott föld-felemelésre és nagyobbitásra vitetett át; azonban ama' kép mélyebb értelmet rejt, ezt t. i., hogy az így alkotott honnak a Nil' hullámai áradásukkal egyszersmind egy méltó, vallásos 's polgári rendszerek által fönmüvelt népséget szállitottak. A' mennyire olly távol eső időkre biztosan lehet visszatekinteni, egy tudományos, bölcs és még igényeiben mérsékelt papságot látunk mint vezetőjét a' közérdekeknek, 's így a' nép' költözéseinek is. Ezen túlhatalomnak alapoka egyedül a' papság' bölcseségében található, melly szerint a' vallást alkalmazni tudá minden nép- és helyviszonyokhoz, és avval egyszersmind óvá, nehogy a' nép a' megtört pályától szükségtelenül eltérjen. Illy nézetek figyelmeztetnek bennünket az aegyptusi müvészet' eredetére, melly egyedül a' vallásban található, és habár más osztályzatoktól gyakoroltaték is, mindig a' papság által igazgattatott, és vallásos czélokra fordíttatott. Ezen észrevétel általánosan minden régi nemzetre alkalmazható, de kivált Aegyptusra, hol a' számtalan emlékek' tömegében alig lehet egyes ereklyékre találni, mellyeknek a' vallás ne szolgálna a-

lapúl. A' tömérdek emlékek, vonatkozva a' Pharaók' életére és tetteik' dicsőítésére hasonlólag ez osztályba tartozók; mivel Champollion' vizsgálatai szerint a' királyok, egyedül mint istenségek' képviselői tekintettek. Illy gyakorlat a' vallásos müvészetben és a' szertartási idomok' megszokása arra birta a' müvészeket, miként hasonló alakokat alkalmazzanak a' mindennapi élettárgyakra is, 's innen eredt a' kétféle előadás' egymásközti hasonlata, melly ismét ezen alapelvre vezet vissza: „Az aegyptusi müvészet' szülője a' vallás."

II. Az aegyptusi müvészetek' viszonyai egymáshoz.

A' vallás, melly a' müvészeteket szülte, ezek' kölcsönös viszonyait is meghatározá. A' vallás a' templomoknak, mint az istenképek' és ezek' szolgáinak a' papok' lakhelyeinek épitését eszközlé. Valamint az aegyptusi istenségekröli nézetek nagyszerűek valának (mit a' Champollion által olvasott számos föliratok bizonyitnak): úgy azok' földi képviselőinek és jelképül szolgáló kedvencz állataiknak hatalmas épületekben kellett lakniok. A' mit a' legrégibb időkben még a' müvészet el nem érhetett, azt ama' szorgalomnak és kimondhatlan türedelemnek kellett pótolnia, melly vagy a' sziklák' kivájására, vagy roppant kőtömegek' felhalmozására hihetlen fáradalommal pazaroltatott. 'S ez az oka ama' nagy elsőbbségnek, mellyet az épitészet az aegyptusiaknál minden más müvészet fölött nyere. Általa a' legnagyobb és legfönségesebb, kitelhetőleg képeztetett. Az épitészet' ezen jelentékenysége természetesen oda vezete, hogy annak a' véset (plastica) alá rendeltetett, elannyira, hogy a' véset eredetileg csak az épitészet' ékezeteként tűnik föl; de nem csak az ékezés volt czélja: hanem azon kivül művei által azt is kellett tovább magyaráznia, mire az épitészet hatékony nagyságában csak általánosan figyelmeztet. Valamint tehát az épitészet' czélja a' tömegesben (im Massenhaften) és hatékonyban állt: úgy épen ezen irány vezetett (a' kevésbbé jelentékeny' elmellőzése mellett) egyedül a' nagyszerű felfogására a' vésetben is, melly magától ismét két rokon müvészetet tett függővé, névszerint a' körajzot vagy is glypticát, és a' festészetet. Az első, mint közelebb rokona a' vésetnek, egyforma léptekkel haladott ezzel, és utóbb relief müvészetté lett, míg a' festészet egész élethossza alatt inkább szolgája maradt amannak, mert színei' egyszerűségében inkább mázolatnak (Färbung) mint müvészetnek nevezhető, 's úgy mind az épitészet, mind a' véset, fő czéljául tűzi ki szerzeményei' tartósságát.

III. Az aegyptusi müvészetek' korlátolása.

Már az előbbeni czikkben említék néhány korlátokat, mellyeknek a' müvészetek alá voltak vetve, ollyakat ugyan is, mik egymáshozi kölcsönös viszonyaikból 's czéljokból eredtek. Most másféle korlátokat kell tekintetbe vennem. Champollion' vizsgálatai szerint a' papi hatalom Aegyptusban az első 's legrégibb vala. Papok igazgatták a' müvészetet és minden egyéb köz ügyet. Életmódjok 's tudományos foglalkozásuk hajlandóvá tette őket a' müveltségbeni komoly 's nyugalmas haladásra. Valamint a' Nil' völgye már természet által a' lybiai és arabiai hegyláncokkal volt különválasztva minden egyéb hontól: úgy a' zuhatagokat (cataracta) is természeti állapotjokban bölcs előrelátással hagyá meg az uralkodó osztályzat; nehogy a' folyót hajókázhatóvá tevén, az idegen népeknek hozzájok juthatását könnyitse. Igy látjuk a' természet által különvált, és igazgatói által ön magára visszautasitott nemzetet lassan és lépcsőnként fejlődni. Ezen fokozatos emelkedést a' müvelődés' pályáján kivált azért tarták jónak a' papok, mivel átláták, hogy az aegyptusi lakos arra már csak hona' éghajlatának egyszerűsége által is minden más nemzet fölött hajlandó vala. Útleirások szerint az egy idomú Nil-völgyben változékonyság alig található, annyival kevésbbé mivel az elzáró hegytövek melletti homoksíkok, mellyeket a' termékenyítő iszap el nem ér, még az aegyptusi földhöz tartozó hegyvonalt is úgy szólván elszigetelik a' völgytől. Az aegyptusi föld' változásai korszakiak, physicai okok által meghatározvák, és bizonyosan előreláthatók, 's igy a' lakosokat soha meg nem lepik. A' mindig derűs vésztelen égben nem nyilvánúl a' vihar' megható 's bámúlatra ragadó ereje. Az esztendő' nagy részén a' víziszappal födött földszín csak szomorú egyformaságot mutat, a' mozgalomnak csak korlátolt tért enged, és az embereket 's állatokat városokra

's töltésekre szorítja, kelletlen együttélésre kényszerítvén azokat. De épen ezen kényszerített együttélés, és a' pásztori nomád' szokással összeköttetésben levő szórakozás' hiánya, 's természet' nézlés kizárása csakhamar figyelmezteté az aegyptusiakat a' polgári és egyházi rendszer' szükségére; 's így lassanként az ipar és müvészeti életre vezeté. A' népségnek ezen nyugalmas ön magába vonúlt élete, a' földnek külön-váltsága és a' papok' sílány elvekre alapúlt tanulmányai, fő okai lehetnek annak, hogy az aegyptusiak' mysticus személyei többnyire a' törvényhozók' jellemzetét árulják el, 's nem hösek (Heroen) mint egyebütt, kiknek ellenséges istenekkel és emberekkel kell vívniok. Azonban épen ezen nyugalmas érzéki kifejezés, melly isteneiknél föltünő, nem engedi meg ezeknek erőszakos 's különféle cselekvényekbeni előadását. A' nyugalmas ülés, vagy a' szabályos lépdelés hozzájok leginkább illő; semmiképen nem birják ők közösen a' görög istenekkel azon nyugtalan munkás életet, melly ezeket legkivánatosabb tárgyává tevé a' beszélő vagy szavaló és képző müvészeteknek (redende und bildende Künste). — Nem lehetne-e végre az aegyptusiak' halotti szertartására utalni? arra figyelmeztetvén, mi szerint az egész nép' életén átömlő halotti tisztelet olly komolyságot és ünnepélyességet szerzett ezen nemzetnek, millyet másutt alig ha találhatunk.

IV. Valljon bölcs vala-e a' müvészet' korlátolása a' papság által?

Többféle okokból igenlem e' kérdést; mert nem tekintve azt, hogy a' lépcsönkénti haladás a' nemzet' jellemzetébe föltételeztetett: a' többi nemzetek sem valának képesek azon időben az aegyptusi kifejlődést észrevehetőleg előmozditani. Az indusok 's chinaiak noha már müveltek, nagyon távol 's elérhetlenek valának. A' többi közelebb lakó népnek, különösen a' babyloniaiak', assyrusok', perzsák, zsidók 's phöniciaiak' haladása pedig későbbi időkben esik, midőn a' Nil körül lakók' müveltsége már bevégzetten álla; és míg ezek, jelen korunkra is átjutott emlékeikben már tömérdek 's bámulatra méltó előmenetelt mutatnak: amazok' lételéül még a' legrégibb irókban is kevés nyomok maradának fen; és ők, az érintett időkben, alig ha egyebek valának, mint barbar nomádok. Illy körülményekben nem kellett-e egy bölcs törvényhozónak főképen azon lennie, hogy a' barbárokat minden erőszakos és megrongáló befolyásukkal együtt távol tartsa a' kezdődő szellemi fejlet' gyöngéd virágzásától? Nem volt-e célirányos egyes behatásukat, mellyek minden óvó rendelmények' daczára még is becsúszhattak szabályozott életmód és erkölcsök által eltöröl-ni 's közönyösíteni? És lehetett-e az életerő' egyes nyilvánításait korlátolni a' közlét' (Gesammtwesen) öszhangzatos korlátolása nélkül? — De nem volt elegendő a' külbehatások elleni szükséges óvás: egy belső ellenséget is meg kellett harczolni, t. i. a' lakosok' igen eleven és kicsapongó képzelő-tehetségét, mert ámbár az aegyptusiakat nyugalmas komoly népnek ismerjük: más részről nem tagadhatjuk a' világkor' ifju erejének igen nagy hatását. Minden népnek élete első fölébredésekor képzelő-tehetségének kalandoros tévedéseire találunk, mellyek müvészeti munkáiknak egy phantasticus, bizarr, torzított jellemzetet szereztek addig, míg szorgalmas 's érzetdús természeti nézlet azokat a' müvészeti pályára ismét nem utasitá vissza. A' müvészet' határainak illy túlzott áthágására az összes aegyptusi nemzet nem igen vala képes: de még is félni lehetett, hogy egyes tévedők ne közeledjenek amazokhoz. A' papok tehát bölcsek valának, midőn a' lehetőt is mint bizonyost törekedtek megelőzni.

V. Mikép nyita rést magának a' korlátolt müvészet?

Régi tapasztalás az, hogy az ember szellemét nem lehet egészen elnyomni: egy részről megszoritva más oldalon fejlődik az ki; így Aegyptusban is, midőn a' vallás és a' papuralkodás' typicus képek' rendelete által a' müvészeti cselekvőség meghatároztatott, a' müvész rablánczaitól mindig törekedék menekedni, és így munkás elméje új utakat nyitott. A' czélirányosság által korlátolt épitész épületeit bámulásra méltó kőtömegekké tágitá, mellyekben öszhang és nagyszerűség iránti vonzalmát nyilvánította; követé őt a' szobrász, kinek müvei a' templom' díszére kivántattak, 's a' mennyire amaz munkáit nagyobbitá: annyival inkább neveltettek díszei is. A' szobrászt követé a' festész, 's úgy keletkezett a' colossal-szerű' izlése, mellynek a' legkülönbözőbb nagyságok' nézletei által kel-

lett kipótolnia a' szerkezet' 's eszmék' különféleségének hiányát. Azonban ez irány a' szobrásznál inkább anyagi maradt, és a' szellemet nem elégítette ki; más eszközökhöz kellett tehát fogni, és ez a' felfogásnak nagyszerűségében találtaték. Ha közelebbről tekintjük az aegyptusiak' műveit, csaknem önkénytelenül feltűnik e' nagyszerűségök, melly független levén az anyagi colossaltól, még legkisebb munkáiknak is sajátja, azokat colossal-szerűekké tevén. Winkelmann, korának előítéleteitől elfogúlva, ezen művészeti tulajdont csak a' legrégibb görögöknél találá: bár látható ez már az aegyptusiaknál is, kik a' görögöknek, kivált az említett időkben, tanítói valának. Ezen nagyszerűség bölcs idomérzetben (Formensinn) áll, melly a' csekély részleteket elhanyagolván csak az idomoknak legszükségesebb 's legjellemzetesebb részeit fogja fel. A' részlet' kivitele többnyire apróról apróra vonja szemeinket, 's az egésznek hatását rontani szokta. Ellenben az aegyptusi művészet' munkái természeti idomok, melyeket a' művész távol álláspontból utánozott. Ezen észrevételemmel nem akarom elvitázni a' részletesen kidolgozott művek' becsét; de tekintetbe kell vennünk azon igazságot is, hogy a' részletes' kidolgozásának az alakok' olly felfogásán kell mindig alapúlnia, miszerint az egésznek hatása fő czélként tűnjék ki; 's így olly felfogásmódnál kell kezdődnie minden művészetnek, 's így kellett kezdődnie az aegyptusinak is, melly eredeti és független levén, idegen haladásokra nem építtethetett; a' mi különben sem lehetett volna, ha irányában nemzeti akart maradni. Figyelemre méltó az is, miként ezen bánásmód mellett az alakok' szépsége, melly nem olly igen sajátos az aegyptusiaknál, mint a' kaukázi fajnál, még inkább nagyobbíttatott. Helye volna itt ez észrevételnek, hogy a' kaukázi ember' azon nézete, mi szerint csak ön alakját tartja szépnek, önzésnek mondassék ki. Mint épen ezen fajhoz tartozó nem akarom elvitatni e' részbeni elsőbbségét, de figyelmeztetem olvasóimat arra, hogy midőn az említett emberfaj a' szépségnek legmagasabb fokán áll, még alacsonyabb fokozatok is vannak, 's hogy valamint mink is különféle egyedek' szépsének különféle fokait elismerjük, úgy szinte hasonló változékonyság a' többi népeknél is létezik; 's hogy maga nemében még a' szerecsennek sem lehet eltagadni szépségét; valamivel gyakoroltabb szem a' csekélyebb árnyazatokat is könnyen feltalálhatja, míg mink, csak kevés egyedekhez szokvák, azokat elnézzük. Más út, melly a' művészeknek a' vallás és papság által el nem vala zárva, látható ama' bölcseségökben, mi szerint az anyagot annyira tekinték, hogy kivánatait soha félre nem ismerték, és soha fitogatás által el nem csábíttattak az anyagban ollyas valamit előadni, mi természetével bármelly tekintetben is össze nem fért. Kezeik közt a' kő soha fává, a' fa soha kővé nem vált. Ezen belátást korán sem találhatjuk mindig a' görög vagy a' görög-római művészeknél: midőn még a' híres belvederi Apollóban félreismertnek látszatik az anyag; mert testétől elvált karát még súlyos ruhája is nehezíti, 's így a' mi ércz szoborra alkalmas vala, márványban hibás lett. Még túlzottabb fitogtatást találunk Bernini' Daphnéiben (Rómában a' Borghese herczeg' villájában) és nem tudjuk, valljon inkább kell-e bámulnunk a' művész' merészségét, midőn a' törzstől messzire elvált ágakon még a' leveleket is adá: vagy inkább szánnunk izlését, melly szerint az anyag' kivánatait: t. i. munkájának szilárdságát (milylyen márvány csoportozathoz leginkább illik) egészen félre ismeré. Olly oktalanságra az aegyptusiaknál soha nem akadunk, 's így műveik soha nem váltak mesterkéltekké.

Henszlmann Imre.

Liszt Ferencz.

Liszt Ferencz a' leghitelesebb műértők' ítélete szerint legnagyobb és föltétlenül leggenialisabb a' most élő zongorajátszók között. És öt nem az egyoldalú kézműyi gyakorlottság, sem az általános hangásztehetség' rendkivüli mértéke teszi olly híressé, hanem illyen ő egész művészeti 's szellemi alkatánál fogva. Azonban a' tapasztalás mérséklettségre int bennünket, és ha gondos tekintettel vagyunk is mind arra, mit a' hir 's bámuló barátai 's kortársai mondanak a' művészről, ezt még sem fogadhatni el egyoldalúlag becsültetése' mértékéül, hanem, hogy a' hangászi műszótárhoz hívebben szóljunk, tetteket vagy munkákat kell elvárni. Liszt Sopron vármegye' Rőding falujában született octob. 22-kén 1811.

Atyja Eszterházy herczeg' tisztje volt 's olly fokon kimüvelve a' zenében, hogy valódi müvésznek neveztetheték. Legnagyobb örömmel vette észre tehát fia' hangászati tehetségét 's ereje szerint törekvék azt kimüvelni. A' gyermekben kora hajlam fejlett ki az ábrándozáshoz, főkép a' vallásihoz, 's ez testileg is ártalmas levén, nem kissé hátráltatá a' fiú' szabad kifejlését a' hangászatban. Hatodik évében kezdé a' fiatal Liszt tanúlni a' zenét; a' 9-dikben nyilván játszotta Sopronban Ries' Esdur hangversenyét és egy szabad ábrándozást. Közös lőn a' bámulat a' csoda-gyermeken; Eszterházy herczeg 50 aranyat ajándékoza neki 's más magyar magnásoknak ajánlá. Innét átyja Pozsonyba ment vele, hol a' fiú hasonló sikerrel lépe föl 's Amade és Szapáry grófok 600 forint évdíjat rendeltek neki. Ez képessé tette az atyát a' Bécsbe mehetésre (hivatalát letévén), hol Czerny Károly vállalá fel a' fiatalnak oktatását a' zongorán. Salieri is érdekelve lőn általa 's oktatást ada neki a' partitura-olvasásban és az contrapunctban. 18 hónapi tanulás után a' gyermek a' legfényesebb sükerrel lépe föl egy az atyja által eszközölt hangversenyben. Beethoven is jelen vala játszásánál 's részvételét az ifjúi tehetségnél szokott komoly módján nyilvánitá. Az atya ezután Párisba ment fiával, hogy Cherubini' vezér-keze alatt egészen kimivelje öt a' conservatoriumban; de ez mint idegent visszautasitá öt. De a' gyermek' jeles tehetsége maga is ösvényt töre magának, a' Palais-royalban az orleansi herczeg előtt játszott 's divatba jött. Aligha a' legveszélyesebb szirt nem vala a' fiatal müvész' életében, hogy az egész fénylő párisi világ — úgy szólván — bálványozá öt. Nagy müvészek, tudósok, szép asszonyok, előkelők, gazdagok, minden hódola neki; a' lelkes, dévaj gyermek a' nap' istene volt: nélküle nem lehete semmi esti mulatság. Talán csak atyja' szigorúságának köszönhetni, ki, noha nem mindig a' legtisztább szempontból indula ki, a' gyermek' komoly gyakorlását és folytatandó tanulását sürgeté, hogy a' gyermek' szellemi lénye teljesen el nem veszett e' főváros' tartalomnélküli nagy világában. Egy évvel utóbb Angliába utaza Liszt, hol szinte bámulást arata. 1823-ban másodszor utazott oda 's 1825ben egy opera adaték tőle az Académie royalban, melly megismerést nyert ugyan, de csak négy

előadást ért. Ekkor időszak keletkezék ismét a' fiatal Liszt' lelki életében, melly őt egészen átadá a' vallásos ábrándozásnak. Néhány utat tévén a' departement-ekbe 's kirándulván Schweizba, újra Angliába vágyott, de innen egészségét gyarapítani a' boulognei tengeri fürdőbe ment. Itt elveszté atyját 's azzal cselekedeteinek eddigi szigorú felvigyázóját. Ámbár veszteségre mélyen megrázá, de az új szabadság' édességét csakhamar igen vidoran érezé 's teljes sovárral veté magát annak legkülönbözőbb élvezeteibe. Eleinte regényes ábrándokban merenge, mihez elég táplálatot kapott az új franczia literatura' túlhéjázó romanticájában. Azután szerencsétlen szerelem győzé le öt egy fő rangú nő iránt, mi öt világ- és embergyűlölővé tette. Ismét vallásos ábrándokba sűlyeszté magát, csak miséket akara irni; de csak az akaratnál maradt, mert hamar az ellenkezőt ragadá meg 's az érzékiség' egész mámorának átadá magát. Jelleme- 's életének e' képe nagy hasonlatosságot mutat azzal, a' mi Berlioz Hektorról mondatik, 's mit Ole Bull irata magáról. Hogy Liszt lélek-irányzatának változásait röviden rajzoljuk, legyen elég mondani, hogy St. Simonista volt; a' juliusi forradalom öt is elkapá; symphonie révolutionnairt akara irni, de abban hagyta. Paganini' játszása 's sükere teljes elragadtatásba hozák; föltevé magában, hogy hangszerének Paganinia lesz, 's úgy tetszik hogy e' föltételét végrehajtá. De ismeretessé lett művei között egy sincs, melly nagy költői tehetséget árulna el. Igen fényes, újan szerzett zongora-darabok azok, jeles és sajátságos játszói ügyességre számítvák 's így nagy hatásúak, de mint orchester-partitura gondolva, csak egészen középszerű gondolatok. Azon merész reményekben, mellyekkel sokan Liszt' jövendő munkái felől vannak, mi nem osztakozunk. Minden jelzet, 's főképen a' legkedvezőbben kijeleltek, azt látszanak tanúsítani, hogy e' művészben nincs meg a' genius' ép, tiszta lángja, mint a' tulajdonszerű keblekben láttatik, hanem csak a' bomlott világ tükrözi magát benne még bomlottabban. A' geniushoz, melly a' szépet szabadon teremtse, egészség kell; Göethe, Shakspeare, Mozart, ép egyedek voltak. Ezen mi zajló 's forrongó időnk, hol minden állapot, főképen pedig a' politicai 's művészeti, holt burokjából ki-

fejtendő, vagy az első szárnyfejtés' botorkáló kisértéséből köteles kijózanodni, hogy világosan lássa, melly földön tud gyökeret verni 's tenyészni, — ezen kor még általában nem alkalmatos a' genius' isteni tisztaságát kifejteni zavaros eleméből. Az emberiség' története új korszakot kezd meg; az előbbinek legfőbb csúcsait még látók a' század' lenyugvó napjának esti pirjánál, melly évezredet zára be. Időnk ingadozó, 's a' szellemi müveltségek' ormai nem a' nemzetek' ifjúságában fejtekeznek ki. Mit ez idő feltornyosít, azok vulkáni dombok, ismét beszakadandók. Azon európai hírnél fogva, mellyet Liszt nyere, valóban méltó vala őt, mint különös tüneményét a' kornak, általában fogni föl. Novemberben 1839. Bécset látogatá meg, hirének bölcsőjét, hol megjelenése általános figyelmet gerjeszte 's hol zajos tetszésekkel halmoztaték. Utóbb északi Németországba ment. Ha nem egyéb is ő, mint a' bámulatos genialis remeklő, miben minden szó megegyez, már ez által is tüneménye korának 's minden időn által fog élni. — Ennyit mond Lisztről Brockhaus' jelenkori „Conversations Lexikona" azt nem mondva meg, hogy Lisztet az 1840diki új év hazájában köszönté, hol szinte nagy kitüntetéseket tapasztala; hogy hangversenyeit nagy részint jótékony czélok' forrásává tette, hogy kilátást nyújta, miképen honába visszatérendvén, kész leend a' nemzeti conservatorium' kormányát elválalni, mellynek javára szép jövedelmű hangversenyt ada. —*ja*—

Rózsa és vérpad.

(Folytatás.)

Blanka' szobája az első emeletben volt 's ablaka a' kertre nézett, mellyet jó magas kőfal kerített. Annál nehezebb volt oda jutni, főkép egy nagy házi eb' ugatása miatt. De ezen őr, egy napi szabadsága után nem tért többé haza.

A' falusi nép nem követi a' nap' keltekor fekünni menő nagy városiak' példáját; hanem korán kél, korán fekszik. Fél tizenegyre már csak a' Blanka' ablaka volt világos Marceau asszony' házánál. Az ifjú vendée-i nő szorongó szívvel járkált szobájában; a' generált holnaputánra várá, 's e' reményben örömittas volt. A' szerelmesek' ábrándja rendesen vigyázatlan. Blanka nem vonà össze ablaka' függönyeit. Öszstönszerűleg vetközék le, a' nélkül, hogy tudná mit csinál. A' katona frak már a' széken volt, 's fehér mellényét gombolván le, egy fekete selyem kendőt olda le nyakáról.

„Soha sem láttam olly fehér nyakat" mondá künn egy Blankától nem hallható hang.

Most Beaulieu kisasszony a' vörös sapkát vevé le, mellyet mindig fején viselt, 's legott hosszú szőke haj omla le vállaira.

„Bizony, többé semmi kétség — mondaték ismét künn — de várjunk még."

Blanka ábrándos gondolataiba sülyedve vala. ‚Méltó vagyok-e én ő rá? — szóla, az ablakkal átellenben álló tükörbe nézvén. E' szemeket szépeknek mondá a' világ; e' bőrt hasonlíták az atlacz' finomságához. Ajkaimat többször mondák rózsáknak. Mit fogok én ezekkel mondani, ha Marceau megjö? Szeretlek! — Milly sok lesz a' csók! — De hát többi kecseim nem lesznek-e várakozása alatt? Majd meglátjuk.' — E' szavaknál a' férfiüng' felső részét félreveté 's kitűnt a' kebel.

„Átkozott! — monda a' hang künn buja gerjedelemben — inkább vér fösse azon márvány keblet, mint a' kevély katona' nyájaskodásainak maradjon. Ezen nő enyém nem lehet, övé se legyen!"

E' beszéd a' Torquatusé volt. Ő előbb elsikkasztván a' ház' ebét, most a' kert' falán keresztül egész az ablakig lopózkodott, 's ott mindent kikémlelvén, legottan cselekvéshez fogott.

Reggel hat órakor csengetett a' híres clubbista egy népképviselő' kapuján, ki akkor Chartresbe küldetett. „Mit akarsz Torquatus polgár?" kérdé a' képviselő, fején hálósapkája levén.

‚Jelentést jövök tenni, képviselő polgár.'

„Jelentést? örökké rendíthetlen Torquatus. Valóban, ha neked hinnének, hullnának a' fők, mint a' kalász augustusban."

‚Polgár — felelt ez, és szónoki állásba tevé magát — az aristocratia folyvást emeli fejét ezen megyében. A' haza még mindig veszedelemben van.'

„Majd meglátjuk, szólj hamar; polgárisságod ma korán fölkeltett."

‚Tudd meg hát, polgár képviselő; egy nő, tiszti álöltözetben, rejtezkedik itt Marceau polgárnőnél.'

„A' generál' anyjánál?"

‚Igen, polgár.‘

„Ő mérséklett elvű ember, ki katonáinak szüntelen az emberiségről papol, szelíd győző, mint a' rószavíz, a' ki katonáinak a' legkisebb hadi mulatságot is tiltja, ha valamelly várost vagy apáczakolostort foglalnak el. — Ő a' republicanus erényekről mit sem tud. — Ki azon átöltözött asszony, Torquatus?“

‚Mit tudom én? Hanem hihető, valami Capetok' kiküldötte, a' ki csak alkalomra les, hogy a' patriótákat az éjszaki zsarnokok' rabszolgái által meggyőzesse.‘

„Igazságod van, Torquatus polgár; látom, hogy itt fogságra van szükség, 's hogy lekötelezzelek, tüsténtire. Őrűlök, hogy szolgálhatok neked valamivel. Parancsot adok neked a' helybeli nemzeti őrséghez, hogy a' kérdéses személy ide hozassék.“

‚Három óra alatt előtted lesz a' gyanús.‘

„Jól, igen jól van, Torquatus; a' főbiróságot értesíteni fogom a' te köz jólét iránti buzgalmadról 's tiszta republicanismusodról. — Isten veled.“

Kilencz óra volt; Blanka és Marceau asszony reggelinél ültek, midőn künn hirtelen erősen csengetének. Leonarde, ki a' generált gyanítá, olly hirtelen futott ajtót nyitni, mint ha tizenöt év előtti lábait vette volna elő. Csakugyan katona mutatkozott künn, de szögletes, érzés- és lélektelen arczczal, egy nemzeti őr. Ez, két kisérőjével együtt, minden hálálkodás nélkül belépett és egyenesen a' reggelizés' helye felé tartott.

‚Jó reggelt, Marceau polgárné — szóla ott — sajnálom, hogy reggelie mellett alkalmatlankodom, a' mit enni teljes joga van minden polgárnak, ha az adót rendesen megfizette, segedelmét a' mazimumhoz beadta, a' kényszerített kölcsönt támogatja, röviden, a' szabad ember' minden kötelességeit teljesíti. De a' nemzeti őr parancsokat kap, 's azokat kénytelen végrehajtani. — Cassius polgár gyanús; itt a' parancs a' nálunk levő népképviselőtől, a' melly útasít ezen tisztet elfognom.‘

Beaulieu kisasszony elsápadt.

„De polgár — próbála a' general' anyja ellenvetést tenni — Cassius polgár fiam' tiszti karához tartozik, atyafi, patriota, jót állok érte.“

‚Lehet, polgárné; de én a' felett nem itélhetek. Én csak hallottam itt ott, hogy ezen tiszt leány, és a' képviselő talán úgy vélekedik, hogy még korán van nyárhóban álarczot viselni. — Tehát Cassius polgárt a' törvény' nevében fogolylyá teszem. Szabadságában áll kegyednek a' képviselővel erről beszélni, a' ki valódi republicanus.‘

„Cassius polgár — kiálta Marceau asszony — csakugyan nőszemély, jegyese fiamnak, a' vendéeiak' győzőjének, a' respulica' első generaljának.“

‚Polgárné — szóla a' nemzeti őr — ez valóban elégséges ok, mert a' haza' védője szintúgy nincs fából mint mások. A' képviselőnél ezt könnyű lesz elintézni. — Menjünk, — 's minthogy Cassius polgár polgárnő, magamra vállalom, hogy a' bilincset nem teszem rá, noha a' szabadság' 3dik évi törvénye szerint azt tehetném. Kocsit is engedek, ha van kegyeteknél. A' republicanus nemzeti őr bir polgári erényekkel; de siessen.“

‚Marceau polgárnő — szóla Blanka elhatározottan — én sorsomnak alája vetem magamat. Nyugodjék meg kegyed. Ha a' general megjő, talán segit rajtam. — Maradjon itthon, drága barátném, és imádkozzék érettem, — és — Torquatustól őrizkedjék‘ sugá utána.

A' Blanka' sorsa veszélyes volt. Csak egy körülmény igért némi szabadúlást; ha t.i. elhiszik, hogy a' general Marceau' jegyese; ekkor vagy érdek, vagy félelem tehetne valamit. Mert forradalmakban gyakran van e' két érzemény egybekapcsolva. Némelly népképviselő barátja' jegyesét megmentette volna, más a' hadsereg' vezérének boszujától félt volna. Blankának szerencsétlenségére, olly emberrel vala ügye, a' ki Marceaut nem szerette és nem félt tőle.

Blanka Chartresben fogságba tétetett, mert a' képviselő mindjárt ki nem kérdezhette. Mivel egy nyugoti megyebeli tiszti társával, Carrierrel, egy iszonyú lelkületű emberrel, egy a' haza' javára nézve fontos dolgot űzött, — ebédelt. De a' csemege közben kedve jött a' foglyot maga elébe idéztetni.

„Ahá! itt a' szép álarczos — monda Carrier a' mint a' leány belépett még segéd tiszti öltözetben. — Csinos, csínos. — Barátom, hozass több pezsgőt. Egy kis tarkaságot kell az embernek örömei közé szőni, mint az én epicureismusom kivánja.‘

„„Szólj — kezdé a' chartresi proconsul, a' fogoly felé fordúlván, olly méltósággal, milylyet csak fél ittassága engedett — miért jöttél ezen megyébe!““

„Hogy Marceau polgárt, a' nyúgoti hadsereg' fővezérét, bevárjam.“

„„Aha!““ monda a' képviselő halkan, egy piskótát rágcsálván, hogy magát összeszedhesse. — „„Nő személy vagy-e te?““ kérdé szünet mulva.

„Igen, polgár; én Marceau general' jegyese vagyok.“

„„Honnan való vagy?““

„„A' maynai és loiri kerületből, Saumurból.“

‚Saumurból! — szólt közbe Carrier hangosan — az az én körömbe tartozik. Barátom, e' szép álarcz az én vadas kertemből való ragadmány.

‚Miért öltöztél férfi-ruhába, és főkép hogyan merészeltél szemtelenül olly katonai rend' czímerét venni fel, millyet te nem birsz?‘ folytatá a' nyugoti képviselő.

„Úgy hivém, polgár, hogy férfi-ruhában bátrabb lehettem útközben, mint sajátimban. És én e' tettben semmi árulást sem látok; e' katonai öltözet által pedig a' történhető sértéseket akartam kikerülni, minthogy katonákkal rakott úton kelle átjönöm.“

„„E' leány okosan beszél, barátom — jegyzé meg a' képviselő, ki Blankát eleitől kezdve kiváncsi szemekkel vizsgálá. — A' mi önkényteseink ördöngösen szeretik a' szabadságot, ha csínos nőszemélyt találnak. A' polgárnő csak azt feledte vagy kerülte el, hogy Carrier nantesi képviselőtől úti levelet nem kért.““

„„Carrier?!“ ismétlé önkénytelen borzadva az ifjú vendée-i nő, kinek e' pillanatban az jutott eszébe, hogy ezen gyalázatos lövette agyon az ő bátyját. A' meghökkenést, melly e' rettentő név' kimondásakor az ő arczán mutatkozott, a' két kiküldött ijedés' jelének nézé.

‚Bátran, leány — kezdé szelíd hangon a' nantesi kiküldött — a' mi nincs, még lehet. Ha velem Toursba jösz, hol az én kerületem kezdődik, fogok neked úti levelet adni. A' Marceau' neve, kit sokan magasztalnak, egy hajszáladat sem menthetné meg. Mi a' neved polgárnő?‘

„„Beaulieu Blanka.“

‚Beaulieu Blanka — ismétlé a' nantesi zsarnok, képét elsötétítve — én ismertem egy illy nevü embert.‘

„„Szabad tudnom, kihez van szerencsém?“ kérdé Blanka, egy reményszikrát sejditve.

‚Nevem Carrier.‘

„„Carrier! ah tigris! — kiálta Blanka, meg nem zabolázható indulattal. — Az, a' ki bátyámat megorgyilkolta!“

‚Meglövette, akarád mondani — igazítá a' nantesi, fagyosan — meglehet, 's egy okkal több, hogy megmentselek, így családoddal tisztában leszek. — Akarsz velem jöni, polgárnő? — Személyedért jót állok collegámnál 's arról nyugtatványt adok neki. — Együtt útazunk Toursba, 's ott a' legjobb formában útilevelet adok, mellyel (folytatá gúnyosan a' nemzeti tanács' tagja) visszatérhetsz 's Marceau generallal nászt tarthatsz. — Felelj hamar, — hallom a' postalovakat.‘

„Polgár képviselő — szóla Blanka, a' chartresi főnökhöz fordúlva, úgy, hogy amannak hátat fordíta — parancsold, hogy vigyenek vissza fogságomba; éltem a' gondviselés' kezében van.“

‚Az ott nem biztos, Beaulieu polgárnő — monda Carrier, Blanka' megvetésén felhevülve. — Egyébiránt jogommal kell élnem a' megyémbe tartozó személyekre nézve. Szerencsés emlékezeted van, büszke szépség. Családod ügyére gondolnom kell. — Tehát felszólítlak, tiszti társ, hogy Beaulieu Blankát a' nantesi fogságba vitesd. Ezen pört szükségkép alaposan el kell készítnem. — Nagyon különös, hogy Marceau polgár, a' pártosok ellen harczoló general, épen azon loir-parti czímeres kastélyokban keres magának nőt, a' melly hübéri fészkekben törhetlen aristocratia uralkodik. A' generalnak magát igazolnia kell, védje magát, én dolgomat fogom tudni intézni.‘

„„Tiszttárs — szóla a' bergi képviselő — a' fogoly kezedben van. — Jó útat, főleg jó szerencsét kivánok.““

‚Arról szó sincs — monda Carrier sötéten. — Csak kissé, azon véleményben, hogy egy hitvány kalandor nőt lát, feledkezheték el magáról a' képviselő. De most változik a' dolog; a' haza szól és parancsol. Az emberi hüvelyt letettem, lépjen elő a' törvény és viselje aegisét 's tartsa pallosát. Készülj az útra!‘

„„Készen vagyok — monda Blanka nyugottan —. Ezen hánykódó kitételek eltökéltségemet meg nem rendítik. A' nélkül, hogy ártatlanságomra támaszkodnám, melly úgy is olly biró előtt, mint te vagy, mit sem érne, daczolok egész dühöddel; bátorságom túl van vadságodon. — Hol vannak a' katonák?“

‚Nemzetőrség, vigyétek a' szép hősnét‘ monda Carrier, hirtelen egy nyugtatványt irván az átvett áldozatról. — Ezzel — folytatá — gőgös megvetését meg kell fizettetnem, 's azon felül Marceau generált is a' pörbe vonnom. Ezek a' vállrojtosok a' nélkül is szorongatni kezdenek bennünket. De csak türelem; ha nekik kardjok, nekünk nyaktilónk van. Isten velünk.‘ Ezzel elútazott. **Sz. D.**

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Mart. 27. Miveltség és természet. Vígj. 4 felv. Albini után németből Balog István.

Mart. 28. A' párisi adós. Vigj. 1 felv. Franciából ford. Szemere Pál a' m. tud. társ. költségén.

Mart. 29. A' leégett ház. Vigj. 1 felv. Schikaneder után. Mind tegnap mind ma bérszün. *Döbler'* mutatv.

Mart. 30. Borgia Lucretia. Nagy opera 3 felv. Irta Bidera János. Forditotta olaszból Jakab István. Muzsikája Donizettitől.

Mart. 31. Rágalom' iskolája. Vígj. 5 felv. Angolból ford. Tóth Lőrincz a' m. t. társ. költségén.

Évnegyedi előfizetés.

Az ATHENAEUM' 26-dik és a' FIGYELMEZŐ' 13-dik számával bevégződött kettős folyóiratunk' ezen évfolyamának első negyede: szíves bizodalommal szólítjuk fel tehát évnegyedes tisztelt előfizetőinket, ne sajnálják rendeléseiket megtenni a' jövő évnegyedre is, hogy a' nyomatandó példányok' számát ahhoz alkalmazhassuk:

Helyben . . . . . 2 ft. 30 kr.
Postán . . . . . 3 „ — „ pengőben.

Az első évnegyedből még szolgálhatunk teljes példányokkal. — Egy úttal kérjük tisztelt előfizetőinket, hogy ha némellykor valamellyik számát lapjainknak nem kapják, iránta ne terheltessenek ott kérdést tenni, hol előfizettek, mert nálunk a' szétküldözés pontosan történvén, postai tévedéseket a' legjobb szándékkal sem vagyunk képesek helyre ütni. Gyakran ollyanoktól is jönek panaszok hozzánk, kiknek nevei jegyző-könyvünkben nem fordúlnak elő, postai procentualis előfizetők levén. Az illyenek' panaszait kénytelenek vagyunk minden figyelem nélkül félre tenni.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 5. 1840.** **28. szám.**

Tartalom: Rhapsodiák (*Húnfalvi*). — Miveltség és felvilágosodás (*Ktn. G.*). — Holdjáró (*Kuthy Lajos*). — Rózsa és vérpad. Vége (*Sz. D.*). — Böngészet (*Gabányi*).

Rhapsodiák.

Μῶσαι καὶ Χάριτες, κοῦραι Διος, αἵ ποτε Καδμου
Ἐς γαμον ἐλθοῦσαι καλον ἐεισατ' ἔπος.
„Οττι καλον Φιλον ἐξι· το δ' οὐ καλον οὐ Φιλον ἐξι.“
Τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε δια στομάτων. *)

Theognis.

I.

1. Azt kérdik, valljon a' kor szüli-e a' bölcseket, vagy a' bölcsek költik fel a' kort; az erkölcsök határozzák-e a' gondolkozást, vagy ez képezi az erkölcsöket: még is az emberiség' történeteiben a' korszellem uralkodik, mellytől mindenik nevelve és környezve irányoz és cselekszik; a' korszellem néha gyenge szikrát mindent elboritó lángra fú fel, néha a' legnagyobb erőt is elfojtja, 's mind ezt mind azt önkénynyel teszi. De a' korszellemmel szükség tusába állnia annak, ki a' mivelödést igazán elö akarja mozdítani.

Európában jelenleg három nemzet bir értelmi túlsulylyal, az angol, franczia, és német; ezek gondolkodnak, cselekszenek, örülnek 's tán szenvednek is legtöbbet. Minden egyéb nemzetei Európának azoktól veszik anyagi és nem anyagi szükségeiket, 's hogy egy se merészeljen rajtok kifogni, a' miveltség a' divatot fogadta hirnökül, melly hamarabb és bizonyosban hat el mindenüvé, mint maga. Mert könnyebb utánozni, mint öngondolkodva cselekedni; kész rakásból élni mindenki tud, de szemet szemhez gyüjtve takarítani csak elszánt, 's önmegtagadásra edzett akarat bir. 'S mióta a' divat az európai népeket járja, majmolás állt a' gondolkodás' helyébe, 's a' nemzeti ruhával és szokással az eredetiség is kiveszett volna, ha a' lángész hódolni tudna a' divatnak.

Az elmaradt népekre károsan hat a' divat. Mikor ama' vezérnemzetek felrázottan siettek, hatottak, mi aludtunk. Az emberiség' nemtöje pedig nem egyaránt hat mindig; pihenni száll meg ollykor, kivált ha új és nagy munkára gyüjt erőt. Így történhetik, ha mi akarunk hatni, hogy ott, hova irányt keresve pillantunk, nyugalmat látunk, 's az emberiséget

*) Kik Cadmus' nászára jövén — szép lányai Zeüsznek,
Charisok és Musák! zengtetek illy szavakat:
„Az kedves, melly szép, valamint nem kedves a' nem-szép.“
E' mondás eredett istenek' ajkairól.

P. J.

megszállóban találjuk; mit mi, nem tudva, visszalépésnek tartunk, 's újra veszteg maradunk.

Az ifjúság' vezetőit hányszor látjuk ellenzetben az ifjakkal? Honnan van az? A' higgadt vérű oktató azon csillapodottságot kivánja meg az ifjútól, mellyel maga bir, 's nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy ő is egyszer, midőn a' szivárvány még egyéb volt előtte, mint cseppekben megtört napsugár, inkább ugrált mint lépdelt. Ennek nemtudása vagy feledése szülte mindig azon vádló panaszt, hogy az ifjúság elfajult. — Mi igazságtalanúl bánnék a' férfi serdülő gyermekkel, ha neki csak akkor adna enni, mikor maga ehetnék? vagy mi nevetséges lenne az, ki az unokát megintené, hogy ne nőjön, mivel nagyapja nagygyá lett 's azután meghalt? Pedig sok bölcs így szeretne bánni kiskoru nemzetekkel.

'S ezek folyvá-t rövidséget szenvednek. Minden rosszat az emberekben az önösség szül, az a' jónak halálos ellensége. A' rosz a' földnek egyik sarkától a' másikáig villámsebességgel terjed, mindenütt nyilt kebelre találván, melly azt termő föld gyanánt beveszi és buján sarjasztja: a' jó léptenként ütközik akadályba, mellyet az önösség tetsző ürügy alatt útjába gördít. Innen van, hogy az utánozó könnyebben példájának hibáit teszi magáévá, mint erényeit.

2. Alig van különösb a' történetekben, mint az emberiség azon kettős, 's maga magát megvivó vágya, egyesülni és bontakozni. Egyediség harczol egyetemiséggel, szétolvadás elszigeteléssel: üdv' azonban a' végsők között van egyedűl. A' történetek' előkorában, a' nemzetek szigetek gyanánt, mellyek közt vitorla nem tartja fenn a' közlekedést, tűnnek elő; a' melly népnek magva erős volt, az magában, az független fejlödött ki. Nyelv, vallás, erkölcs és szokás mind saját és nemzeti volt, 's mivel külön állt, az önszeretet legjobbnak hitte. Ez önösség minden eredeti nemzet' mondáiban él, mellyek szerint isten vala neki törzsök-atyja, ki azt kizárólag ápolja, ótalmazza, 's a' világ' urává teendi.

A' macedoni Sándor tán első igyekezett különböző nemzeteket egyesíteni; de kora halála végét szakította igyekezetének. Azonban az erkölcsi befolyásnak, mellyet már addig is gyakorlani kezdett a' görög miveltség, kaput nyitott, 's a' nemzetek fölött görög szellem lehelt.

A' rómaiak ketté vágták a' csomót: soha győző nem tudott nemzetiséget inkább kiirtani, mint ők, 's még is általok emeltetett a' görög miveltség világivá, azon értelemben, mellyben akkor a' Középtenger' birodalma méltán neveztetett világnak. 'S az még mindig legzajosb színpada a' történeteknek.

A' Középtenger birodalmának, a' rómaiak által képzett zsibbasztó egyenlőségében az egyediségek ki kezdtek veszni: de általánosság nem szihat fel minden emberi érdeket, a' nélkül, hogy a' lélek bele ne ájuljon. Mert általánosság nyugalom, 's nyugalom az élet' sirja. Azonban részben és darabig csakugyan elfojtja az öngondolkodást, 's megakasztja az öncselekvést, mi alatt a' bensőség kiszárad 's az életben üres szertartások lelket hazudnak. Ezen állapot az emberiség' legmélyebb örvénye, szinhalála, mellyből a' nemzetek olly nehezen támadnak fel.

Sok részre szakadtnak leljük Európát az új népek' letepedte után. A' morzsákból, úgy látszott, nem fognak világtörténetek előállani: de majd N. Károly' vaskeze, 's utána még inkább a' hit egyesítette megint az érdekeket. 'S ezek a' keresztes háborúkban összeolvadnak vala, 's Jeruzsalem a' keresztény népek' Iliona leendett, ha az egyediségek előbb közlekedés által kisimultak volna: hanem Szelah-eddin szerencsésben harczolt mint Hector, 's a' keresztényseregekben sok haragvó Achilles volt ugyan, de Ulysses kevés, 's három embernyomon uralkodott Nestor egysem. Szóval, Európa nem volt Achaja, 's így Tasso sem lehetett Homeros.

A' reformatio bontott: a' westphali békekötés arányozta az egyházi és politicai érdekeket, miután a' Keletindiába és Amerikába vitorlázó hajók, az úgy nevezett cosmopolitismusra régen kezdtek volt útat törni. A' nemzetek közeledtek egymáshoz; idegen termékekkel együtt idegen szellem is honossá kezdett lenni mindenütt. Csakhogy külső illedelmet 's divatot a' maître de danse és marchande des modes is elhozhat Párisból, de nem Corneille-t és Buffon-t.

Most vasút és gőz, úgy szólván, családba gyüjtik a' nemzeteket, míg a' pénzcsarnokok közös élelemtárrá lesznek. Kétségkivül új kornak küszöbén vagyunk. Egyetemiségre vivő eszközök számosban és hatalmasban még nem munkálkodtak, 's még is az emberiség' szelleme

soha sem iparkodott inkább mint most az általános közösítésből a' nemzeti érdeket kivonni, midőn orosz és lengyel, dán és holstein árnyéklatok is tusáznak egymással. De mivel Sand' regényeit többen olvassák mint De Wette' erkölcsi leczkéit, 's mivel a' hatalmas divat egyedűl a' majmolási vágygyal szeret társalkodni: valóban, képződő nemzetnek most inkább, mint valaha, van szüksége öngondolkodásra, melly nélkűl okosan utánozni sem lehet.

3. A' szellemi világ' legujabb jelenségei között sok van, mi gondolkodásra unást mutat: mintha a' világosságot restelvén szívesen homályba burkolóznék a' mi korunk, 's józan vizsgálatok helyett inkább agyrémekkel bibelődnék. Mysticismus és dialectica egymásnak kezére dolgoznak; amaz érzelmeket lényekűl fogad el, mellyeket ez hitető színnel felruház, 's így felhőkből tornyokat épít, az árnyék' vastagságát méri 's aztán a' tudomány' tekintetét bitorolja. Sejtések bizonyossággá, álmak valósággá kezdenek válni; babonát már nem szégyelnek az úgynevezett finomnevelésűek sem, kikre isten' eszméje kevesebbet hat, mint vén asszonynak jóslata; bolondok és csalárdok megint igazmondók; Nostradamus rémülésbe ejti az embereket, 's tudósok az érzékfeletti lények' tárgyilagosságát bizonyítják. *)

Szomorító jelek azok, mellyeket csak elfásult szív, 's megmerevedt önösség nézhet hidegen: de az emberbarát, ki isten hasonképét másokban is tiszteli, 's annak gyalázását, bárhol történjék, fájlalja, méltán kesereg rajtok. Mert ő azokat gyász-éjnek szürkülete gyanánt veszi, 's a' történetek' könyvéből maga 's az emberiség' sorsát olvassa, melly mindig annál szánandóbb, minél több tudásával gondol birni a' tulvilági tárgyaknak. Még is vannak pártolói, mondhatni, ringatói azon lelki szendergésnek, melly olly káros következéseket szül. De a' napnak is van ellensége, mivel az éjjeli orvra veszedelmet derít a' kitörő sugár.

Honnan van az, hogy majd álhit és vakbuzgóság, majd hitetlenség emészti az emberi lelket? Mivel a' tudományt vagy restelik vagy rettegik; mivel neki egész jogát még meg nem adták, vagy addig nem hagyták meg, hogy a' szükséges egyensulyt megtalálhatta volna. Pedig ő az egyetlen catharticon (tisztító), melly világosságot hoz a' lélekbe, ennek körét vizsgálja és méri, 's külön ereit egyenlőn kifejti és óvja. Tudomány nélkűl tudás és hit örökre egymás' határába vágnak; zavar áll a' rend' helyébe, 's előítéletek miatt ítélethez sem jutunk, mivel nem fejjel, hanem szívvel gondolkozunk, 's hogy mindent egy szóval kimondjak, az érzelem' érütésénél magasb birót nem ismerünk. Sokan más véleménynyel vannak, de a' dolog nincs különben — az emberi ész törvényességét nem lehet megváltoztatni. Ki a' philosophiai mivelődést ellenzi, az emberiség' ügyét vad erőre bízza, 's törvény' helyébe vad indulatot tesz az igazgató székbe.

Jó és rosz szag elhat a' szomszédig: nem maradhatunk illetetlenűl Európa' egyéb nemzetei' szellemétől. Hogy tehát még futás előtt görcs ne álljon lábunkba, saját szemünkkel szükség néznünk 's öngondolkodásra bátorodnunk.

4. A' természetben a' vad erők' hatalmas összecsattanását rendesen mély csend előzi meg: a' gondtalan, megcsalatva külszín által, nyugalomra bocsátkozik, de a' szemes, ki előtt a' tünemények nem nyomhagyás nélkűl multak el, megérzi a' nehéz leget, melly lélekzetét, bár gyengén is, fojtja, 's figyelme még inkább feszűl. Az erkölcsi világban nincs különben: gyakran a' legtökéletesb békének színe alatt a' szenvedélyek harczot forralnak, mintegy szikrát várva, melly őket fellobbantsa. — Azon előrelátás nagy, mellyet a' történetek meg nem lepnek, 's mellynek eszméletét a' váratlan el nem nyomja. A' bajt elkerülni nincs mindig hatalmunkban, de következését enyhíteni, emberi bölcseség.

Az európai érdekek' Titanjaihoz képest mi pigmaeus a' magyar nemzetiség! Ha azok összecsattannának, fog-e ez helyt állhatni? a' felzudult tenger' habjai nem fordítják-e fel majd gyenge sajkáját? Erős szél nagy lángot felfű, de gyengét elolt: a' magyar nemzetiség' lángja lesz-e elég erős szélben is nevekedni? Minél kétesebb a' felelet rá, annál nagyobb iparral kell erőnket mivelnünk, 's öngondolkodás által edzenünk. Kövessük a' külnemzeteket, nem mivel rég elhagytak, hanem a' mennyiben az igazi útat már megkisértették.

*) Az ujságolvasók előtt tudva van, hogy Nostradamus' profetiája szerint a' világ' végének folyó év' jún. 6. kellett elérkeznie. — „Die Schutzgeister" (Tübing. 1839. Werner Henrik által) czimü könyv' szerzője a' nemtők' objectivitását bizonyítja.

Tévelygésünket az ki nem menti, hogy ők is tévelygenek. Így megerősödve biztosabban bevárhatjuk az idők' tartóztathatlan fejlését: a' zápor fedél alatt talál majd.

Nemzet, bár sokban hasonlít egyedhez, még sem az. Ennek egy halál vet véget, az csak hosszú ideig halhat meg, 's felüdülés' reménye mindig biztatja. Nemzetben sok szív dobog, sok ajak nyílik szóra, sok kar feszül tettre: a' legiszonyúbb csapás, bár mennyi nyelvet elnémít és inat ketté metsz is, az egészet egyszerre meg nem semmisíti. *) A' czímeres erdőt tűzvész hamvasztotta el, de térj oda vissza néhány év mulva, 's hol akkor kopárhelyek táplálatot sem nyujthattak a' tűznek, ott most zöldelni látod az új erdő' reményét. Még is szörnyeteg az, ki vad gonoszságában a' legépebb erdőnek egy fáját is megfosztja nedvétől; mert hogy ki nem irthatja, az neki nem mentsége. Egyedek sokat tehetnek a' nemzet' virágzásához, kétségen kivül hát árthatnak is annak. Jaj pedig azoknak, kik rövidlátó önösségökben ártanak! Feledség fogja elboritani, ha a' nemzet, a' mult által biztatva, bátrabban nézend a' jövendő' elébe; mert az élő, ha boldog, szívesen felejti ellenzőit: ellenben átok sujtaná emlékezetöket, ha bal sors érné a' nemzetet. Az elestet idegenek is szánják, 's irtózással emlegetik azok neveit, kik a' vész' okai. *Húnfalvi.*

(Vége következik.)

*) E' boldog reményt is nálunk sok csökkenti: többi közt hirlapi guerillánk fájdalommal és mély sajnálkozással tölti el a' nézőt. Már sok pánczélos Paladino' fegyver-csattogását hallottam, de egy sem rémített annyira el, mint az a Orlando furioso, ki minap a' „Felfordult világ" irója ellen lépett fel a' Századunkban. A' Felfordult világ' álnevü iróját sujtolja: 's maga 45 szám alá rejti magát. Lovagiság-e ez? — Az említett iró' becstelenítéseit rójja meg: 's ő maga dühe' kifejezésére nem találhat eléggé durva szót. Lovagiság-e ez? — Inkább hasonlik ő az egyszeri paraszthoz, ki fiát káromkodva tanította imádkozni. — Törvényt is idéz, hogy irót és szerkesztőt törvény elleni bünösöknek kiálthasson: 's maga is megemlíti a' 100 aranyat! Hát a' tudós társaság nem nemzeti, nem inarticulált intézet? Vagy csak ez egy intézet' cselekedetit és tagjait szabad bántani? — Hogy áll itt az igazság' mérlege? Aztán, miért e' nagy zaj? A' Felfordult világot én is olvastam, 's megvallom, annyi rágalmat, alacsonyitást, 's tudj' isten, mi iszonyatost, nem láttam benne; az genre-kép. Hiszemben megerősített Orosz úr is, ki, mint szemléje tanúsítja, benne szinte nem talált országbontót. De 45-nek más szeme van, ő belőle a' szerkesztők' gonosz szándékát is kilátja, 's azért — perspectivában privilegium-vesztést mutat. Csinált volna bár 45 kis inversiót, bizony egyeben kivül „latrantibus canibus-sal" sem mottózott volna, 's ha még a' jog' lényeges bélyege, a' viszonosság jut vala eszébe, igazságosabban beszélt volna. — Hanc veniam damus, petimusque vicissim. *Húnfalvi.*

Miveltség és felvilágosodás.

Valamelly népnél nagy lehet a' miveltség, a' nélkül hogy fel volna világosodva. Ellenben fölvilágosodásra nem juthatni el, bizonyos foka nélkül az előrement miveltségnek. Mert az emberek, illő kényelem, és nyugott lelki csend nélkül, mellyek a' miveltség' gyümölcsei, semmi esetre nem gondolkozhatnak illőleg igazi rendeltetésökről, és saját viszonyaikról a' világhoz, 's annak teremtett lényeihez következőleg nem világosithatják föl értelmöket eléggé. Mondhatni tehát azt is, hogy a' fölvilágosodás' a' miveltségnek szülött-leánya. De valamint az igen gazdag anyának leánya sokszor elkényeztetik, 's ferde nevelés' által elromlik, és így neménck földi vagy testi rendeltetését, melly ép gyermekek' nemzésében, 's azoknak testi fölnevelésében, nem különben a' háztartás' vitelében áll, eltéveszti; épen úgy semmit sem ér a' tulüzött miveltségnek leánya, sőt gyakran meg sem érdemli, a' fölvilágosodás' tiszteletre méltó nevét, hanem inkább fényüzésnek, álés külmiveltségnek, erkölcsromlottságnak neveztethetik. A' testi miveltségnek a' lelkivel illő mértékbeni párosulása lesz az arany középut, mellyen a' népek legbiztosabban eljuthatnak a' fölvilágosodásra. Fájdalom, mind ekkorig egy nép sem érhette el az igazi fölvilágosodást egészben. „A' legszabadabb democratiában is lappang aristocratia" mond Ludwigh Éjszakamerikáról. Egyes emberek, sok, de nem minden népek közt találkoztak hajdan is, ma is, kik az erényes, bölcs és fölvilágosult nevet megérdemlik, 's kik magos állásoknál fogva a' népeknek fénycsillagai lehetnek. *Ktn. G.*

Holdjáró.

Járatlan éj feküdte lelkemet,
Kedély nem élt a' hallgatag romon;
Az élőkin laká mint sirmadár,
Csak véle válta szót az árva hon;
De enyhe hold derüle tört falán:
Galambszemed' kegyelme szállt reám.

És átvilágolá a' rémes ürt
Hol fájdalomfiak tenyész'enek,
'S tükrül ezüst reményt teríte rá;
Hogy benne álmaim felnőjenek.
És élni kezde a' tarolt határ,
Mint a' chaos, hol isten' lelke jár.

Mit ér? mit ér...!? az óra már lefolyt,
Holdam' köríve olly rövid vala.
Isten veled, te változó jegyes,
Te boldogabb táj' vándor angyala!
Gyöngyfényeden más' élte istenül,
Én visszanyújtom illete lenül.

De szenvedő álmom tiéd legyen,
Mit visszavett éjembe' járok én;
És templomúl bird összedőlt jövőm',
Miről jósarczodat vigyázom én:
'S ha tán ború rágódnék fényeden
Letépni a' holdjáró megjelen.

Kuthy Lajos.

Rózsa és vérpad.

(Vége.)

Az alatt Marceau asszony, jövendő menye' veszedelmén kétségbeesve, sebes követet külde Vendée felé, kérvén a' generált, hogy Blankán segítsen. A' követ csakhamar, Vendometól két mérföldnyire, találkozott a' generállal, hol hirtelen lovat váltának. Anyja' átadott levelét olvasván a' generál, mind inkább szikráztak szemei a' haragtól. Ez alatt nyeregbe ült a' kocsis.

„Husz frank borravaló!" kiált a' generál rettentő hangon 's erre porfelleg borítá el a' kocsit a' követ' szemei elöl.

Marceau alig engedett magának annyi időt, hogy anyját, kit útban talált, megölelhesse, azonnal Chartresbe nyargalt a' képviselő' kapuja' elébe. Ez a' színházban levén, hol épen „Epicharis és Nero vagy a' titkos áldozatok" adatának, a' generál legott a' színház előtt termett 's berohant oda, a' nélkül, hogy a' belépti jegyet kérő ellenőrnek felelne, sietve a' népkormány' töredékének páholya felé. Zörögve nyilt fel annak ajtaja 's a' képviselő megismeré Marceaut.

„Mit tettél Beaulieau Blankával? — kiált a' generál mennydörgő hangon — felelj zsarnok!"

„Polgár generál, nyugodjál meg; nekem az ifjú vendée-i nőt, ki anyád' házánál ál öltözetben lappangott, el kellett fogatnom. Ez csak elővigyázat volt, 's bizonyosan elbocsátom vala őt, ha Carrier collegám itt átutaztában kiadatását nem kivánta volna. Ő Nantesbe ment."

„Carrier-vel?" kiálta a' generál olly hagon, melly a' termet megreszketteté.

„Nem; a' nemzetőrség' egyik szállásmesterével."

„Ne remegj — monda a' generál folytonos hévvel — én ellenemet csak úgy verem le, ha védhetik magokat. Mikor útazott el Beaulieu polgárnő, felelj hamar!"

„Délutáni két óra tájban."

E' szavakra a' páholyajtó' becsapása volt a' felelet. Kocsiába vetette magát a' generál, és a' minden lóváltáskor adott husz franknyi borra való talisman úgy munkálódott, hogy a' generál folyvást vágtatva mehetett.

A' színház tömve volt; de a' Blanka' kedvese és a' képviselő közötti rövid heves szóváltásba egy hangocska sem vegyült. Marceaut egész Chartres tisztelé 's büszke vala e' hős vezérben. Senki sem hivé, hogy neki igaza nem volna és senki sem vala érdekelve a' képviselő iránt. Tudták, hogy ez utóbbi' hazafisága végtelenül kevesebbet tön, mint a' generálé, noha parancsából adaték a' mai darab. A' nép' egészséges értelme mindig inkább bízik a' valódi szolgálatokban, mint a' szavakban; érzi, hogy ez utóbbi csak igér, amaz cselekszik.

Marceau azonban repült az országúton Nantes felé; de mindenütt hallá, hogy a' szekér, mellyen egy nemzetőr és egy ifjú tiszt valának, legalább 12 órával jár előtte. Megérkezett végre Nantesbe, a' nélkül, hogy kedves Blankáját ott találta volna. Sietett Carrierhez, kitől egyedül lehetett szabadságot nyerni a' loiri megye' fogházaiban összehalmozott foglyok' meglátogatására.

Marceau meghányta vetette az ezen kényes ügyben teendő fellépés' módját. Érzé, hogy a' harag veszélyes tanácsadó leendene, midőn egy tigris' körmei közül martalékát szándékozik kiragadni. A' harczos' hatalmát itt nem lehet a' fő tisztviselője' ellenébe állítani. Amaz csak serege' homlokán volt erős, emez pedig mindenen uralkodhatott ezen szóval való élés vagy visszaélés által: törvény. Tehát föltevé magában a' generál, fellázadását a' Carrierveli beszéd közben elrejteni.

Útasunk bejelenteté magát a' gyülés' kiküldötténél, egyszerű kabátban és porral belepve.

‚A' polgárképviselő fontos dolgokkal van elfoglalva — felelé valami ajtónálló féle, gorombán, mint egy St. Germain külvárosi futnok — nem gondolom, barátom, hogy most vele beszélhetnél.'

„Mondd neki — szóla Marceau, a' nélkül, hogy a' kapott lovagi czímen felakadna — hogy a' nyugoti hadsereg' fővezére van itt."

‚Fővezér! Bocsásson meg, polgár. Oka volt — dolgaim — a' parancs — a' kötelesség. — Bejelentem.'

Alig szólt az inas a' képviselővel, 's ez megjelent; mosoly lebegett ajkai körül, melly a' szavalók' iskolájában tanúlva, feléré hamisságban a' jesuitákét.

‚Miért jelenteted magad' nálam, generál? A' győzedelem' kedvencze nem szívesen látott-e minden republicanus' házánál? Becsületemre! generál, azt kell hinnem, hogy szárnyaid vannak, mint győzedelmeidnek. — Tizennégy nap óta mindenütt láttak téged nyugoton; a' hozzám jött tudósítások jelentik, hogy minden ponton jelen vagy, 's jelenléted mindig nagy következéssel járt.'

„Tudósításaid nem voltak teljesek, polgár képviselő; mert tegnapelőtt Chartresben voltam, és nem hogy hasznot vettem volna abból, de inkább olly veszteség ért, mellyre elkészűlve nem voltam."

‚Nyilatkozzál, generál — monda Carrier elsápadva — én nem értelek.'

„A' nélkül, hogy azon győzelmekre hivatkoznám, mellyeket imént érintél, polgár, azt hivém, hogy szabadságérti harczaimban kivívám azon jogot, hogy magamnak nőt választhassak."

‚Kétségkivül, polgár, és igen balgatagúl cselekvél, hogy győzedelmeidet nem használtad arra, hogy többeket is keress magadnak.'

„Azt hivém, polgár, a' patriotismus nem zárja ki a' becsületet, és hogy a' republicanus erények, mellyekkel itélőszékeiteken olly nagy zajt üttök, a' becstelenítéssel összeférhetlenek. Én megelégvém egy nővel 's elküldém azt anyámhoz, míg nevemet neki adhatnám. Most megérkezett e' pillantat, jövök Chartresbe, és hallom, hogy Beaulieu Blanka elfogatott 's Nantesbe hozatott."

‚Minden bizonynyal, polgár; nem az én parancsomra fogatott ugyan el, de mint kormányom alá tartozó vendée-i nőt úgy hivém, vissza kelle kivánnom.'

„És mit mersz ezen ártatlan teremtmény' szemére vetni? — kiálta Marceau olly hévvel, mellynek kitörését csak bajjal nyomhatá el. Mert hogy az embereket tömlöczre vesd, legalább ürügyöt kell keresned."

‚Ürügyöt, polgár? — e' szó még kevés. Ürügy az, ha valaki zsarnokság-pártoló nyugoti család' tagja? Ürügy, kémlelésnek kedvező öltözetet viselni, 's a' melly úgy látszik, kedvezett is annak, — mondom látszik.'

„Nem szokásom a' haza' ellenségihez csatlakozni, polgár képviselő; 's ismétlem neked. Blanka ártatlan, mint egy gyermek, minthogy ő nem is más. Kárhoztatni csak avval lehet, hogy szeretett."

Ekkor Marceau minden előzményeket nyiltan elbeszélt; 's e' nyiltság itt rosz helyen volt, mert általa csak Blanka' ügye sulyosbittatott.

‚Minden bizonynyal, polgár — monda Carrier, sötét szándékát már most ál jóakarat' színe alá rejtve — olly szép vitézt szeretni, mint te vagy, nem vétek; szerelem, ha aristocratai is, nem árulás. De szerencsétlenségre, itt a' szín átkozottan vádoló. A' főbiróság nem fog hinni azon leány' gyöngédségének, ki olly nemes osztályhoz tartozik, melly a' respublicának és republicanusoknak csak halálát ohajtja.'

„Három óra alatt több lesz e' szerelem, mint valószinű, én Beaulieu Blankát nőül veszem."

‚Vigyázz, mit tészsz, polgár. Nem örömest látnám gonosz ügybe keveredve a' hon' vitéz védőjét 's egyet a' respublica' seregei közöl.'

„Nem félek a' veszélytől, polgár, 's majd meglátom, a' respublica' karja elég erős-e egy ártatlan főt megmenteni."

‚Tarts rám számot; de én kénytelen vagyok Blankát a' forradalmi itélőszék' elébe állitani.'

„Mit hallok? — kiálta Marceau megrémülve — nem halaszthatod el e' dologbani mindenhatóságodnál fogva az itéletet?"

‚Én mindent tehetek, ha kárhoztatásról van szó, kedves generál; erős vagyok, ha a' boszúló törvény buzogányával irtani kell, de ájúlt és gyenge, ha erejét akadályoztatni akarom. Azonban saját fejem' veszedelmével néhány napig halasztom a' vádat. Menj azonnal Párisba. Szolgálataid nagyok, barátid számo-

sok; ott talán kegyelmet találsz, mit a' forradalmi itélőszék sohasem adhat. Siess, repűlj, generál, egy perczet se veszíts el.'

„Még ma útban leszek és Marceau polpárnőt megmentem."

‚Minek e' hasztalan czím? Sem ő rá, sem rád; csak szolgálatidra tekinthet Robespierre. Csak azt kérdem, útad' gyorsasága nem előbb való-e üres formaságoknál, mellyek tág házasságválasztó törvényinket négy percz alatt semmivé tehetik?'

„Mi külön gondolkodunk, polgár képviselő. Adj nekem úti levelet Blanka' fogházába."

‚Polgár generál, valóban vigasztalhatlan vagyok — —'

„Még ezt is megtagadhatod? — kiálta Marceau — de én bolond! — a' nyugoti megyék' első katonája létemre még szabadságért rimánykodom a' fogházba, hol egy tömlöczör sincs, ki engem nem ismerne. — Add szavad' mint republicanus, hogy míg vissza nem jövök, a' biztosság' elébe nem állítod Blankát, — hat nap alatt itt leszek."

‚Szavamat adom, generál; de hat napra, e' pillanattól kezdve, — veté hozzá Carrier, oldalt tekintvén, hol a' halk-komolyan petyegő óra épen delet mutatott. Ha huszonöt, vagy csak tíz perczczel később jösz, közted és Blanka közt azon ismeretlen, mérhetlen hézag lesz, melly az életet az örökkévalóságtól választja el. Ismétlem — neked, a' katonabiztosság soha sem kegyelmez!'

„Hat nap múlva, szorosan véve, itt leszek, — vagy meghaltam."

Marceau futott a' fogház felé, hol a' bemenetelt neki az őr ellenzé. ‚Én a' nyugoti hadsereg' fővezére vagyok!' monda erős hangon 's az ajtó legottan felnyittatott. A' foghaz hajdan kolostor volt; a' nőszemélyek egy a' kert' hátulsó részében levő épületben tartatának. Mindeniknek külön kis szobája volt, erősen rostélyozott ablakkal, melly a' kertre nyilt. A' zsarnokok foglyaiknak szép kilátást engedének, hogy ezek a' szabadság' hiányát annál inkább fájlalják. Ők pedig mindig a' rostélyhoz szorúlának; — szobájok olly szűk, a' szem pedig olly messze viszi a' gondolatokat.

Midőn Marceau a' kerten keresztűl menne, egy ablakból éles sikoltás hallatszék. A' generál föltekintett — és Blanka volt, kinek arczát az irígy vasdorongok elkeresztelék. Gondolhatni, milly sebesen halada az előtte levő úton. Egy érzéketlen tömlöczör, kezében csomó kulcscsal, kiséré őt.

A' mint az ajtó kinyílt, Blanka és Marceau egymás' karjaiban heverének.

A' gyöngédség' e' kitörése sokáig tarta és teljes vala gyönyörrel, tiszta gyönyörrel, teljes égi boldogsággal.

‚Blanka, forrón szeretett nőm!' kiálta Marceau, a' mint a' megindulás szót bocsáta ajkaira.

„Neje? — monda egy hang — azt nem hittem volna!"

A' generál hátra tekintett és látá a' porkolábot, miként kulcsaival kezében, az ajtónak dőlt.

‚Úgy gondolom, e' polgárnővel egyedűl szólhatok', monda boszúsan Blanka' kedvese.

„Az nem volt volna nagy baj, generálom, ha a' kegyúrtól úgy kivánta volna; különben nekem parancsolatom van itt maradni."

A' generál látá, hogy egy porkolábnak adott parancs szintolly tekintetre méltó lehet, mint egy katonai őré; tehát sietett vissza 's néhány pillantat múlva hozá az engedelmet a' Blankávali egyedűl beszélhetésre.

„Mikor jöjek vissza, generálom?" kérdé hidegen a' porkoláb.

‚Fél óra mulva.'

„Ah! olly hirtelen elhagysz-e engem?" szóla szomorún Beaulieu kisasszony.

‚Hogy annál hamarabb visszajöjek' — felele gyöngéden Marceau.

A' porkoláb bezárta az ajtót 's eltávozott. A' most legszentebb elragadtatásban együtt töltött rövid időcske hirtelenebben tűnt el egy pillanatnál. Aggódott ez alatt Blanka, jegyese reményt iparkodék neki nyujtani 's minden hang szerelem volt. Elhatározák tüsténti összekélésöket is, mellyre a' fölmentvényt Marceau már bírá.

Még egy csók, és Marceau kis időre eltávozott. Látá Blanka, miként a' kerten nagy lépésekkel menvén keresztűl, egy fehér rózsabokor előtt megállapodék, 's úgy látszék, egyet a' rózsák közől tekintetével megjegyze és tovább ment.

Fél óra mulva a' generál újra megjelent egy polgári tisztviselővel, kit vitézkötéséről könnyen meglehete ismerni és azon felűl szörnyű administrativus hasáról. Utána két polgár jött, kiknek egyike a' generál' titoknoka volt.

Marceau ismét megállt a' rózsabokor mellett és egy félig nyilt bimbót szakított.

A' kis szobában végrehajtaték a' törvényes házassági ügyfolyam 's aláirván a' jegyzőkönyvet, Marceau immár nejének átnyujtá a' rózsabimbót e' szavakkal: „Ez, szivem, életem és kardom, ez mind, Blanka, a' mit ma neked adhatok.“

‚Szerelmed mindenem!‘ monda Blanka, édes boldogsággal telve.

Négy hasonlíthatlan gyönyörteljes óra mulva kiszakasztá magát Marceau Blanka' karjaiból, 's utolsó csókot nyomván kedvese' ajkaira, csak félig meddig fojtá el e' szavakat: ‚élj boldogúl, kedvesem, örökre!‘

Feszülten hallgatá Blanka férje' távozó lépteit, mellyekkel boldogsága és reménye is távozék. Csakhamar magány vevé körül a' hölgyet és sircsend. Épen ez órában vitetett nyaktiló alá másik szomszédja, miután egyike tegnap estve vérzett el. És így Carrier Blankát, igérete szerint, csakugyan átugrotta.

Robespierre, természettől sem vérszomjú, sem szigorú rendszabályokra hajlandó nem levén, Beaulieu Blanka' megkegyelmezésében tüstént megegyezett, 's minden más dolgok előtt készítteté el azt.

‚Polgár generál — szóla Marceuhoz — a' haza neked semmit sem tagadhat meg, és sokkal többel adós neked, mintsem iránta fösvény lehetne, főkép ha az emberiség' nevében kérsz. Ezt ugyan jelenleg föl sem veszik...‘

„És ez nagy szerencsétlenség, polgár képviselő“ — felele Marceau el nem nyomhatott hévvel.

‚Igaz, polgár; én is úgy vélem; de tanácslom, ezt másutt ki ne ejtsd szádon. Talán majd jön idő‘ — — — itt elhallgatott 's szünet mulva folytatá: ‚Marceau polgár, én, az az a' haza, számot tartok rád.‘

„Annak buzgóbb védője nincs, polgár képviselő, és ha tehetségem —“

‚Tehetségedet, generál, becsülöm, és én, azaz a' haza, reménylem, hogy azt olly mezőn használhatandom, hol az neked jobb jutalmat hoz.‘

„Vérem az övé.“

‚Menj, generál, térj vissza Nantesbe. Carrier' igérete — —‘

„Nem bizhatom abban, hogy — —?“

‚Azt én nem mondom; de egy perczet se hagyj a' kiszabott időponton túl elmúlni.‘

„Isten veled, polgár — monda Marceau és szívesen rázá meg Blanka' szabadítója' kezét — soha sem felejtem el, milly szivességet tettél ma velem.“

‚Én sem, Marceau generál; mindig kedves lesz előttem, hogy egy derék és hű republicanust kötelezetem le.‘

Egy postaparipa várakozék a' generálra, 's ő nyeregbe veté magát. A' Carriertől engedett negyedik nap épen muló félen volt 's így még elég idő Nantesbe érni. Ki akkor aranynyal fizetett Franciaországban, nem sokáig kelle kivánsága' teljesítésére várakoznia; így érkezék Marceau baj nélkül husz órányira Nantestől, hol hirtelen semmiféle lovat kapni nem lehetett. Minden vonómarha a' hadsereg' bútorainak vitelére volt elfoglalva. Marceau kétséggel vívott. Minduntalan óráját nézegeté; egyesité szitkait a' többi útasokéival, kik vele együtt feltartóztatának, és rémülettel látá, hogy a' két óra, melly idején felül volt, elmúlt. Most egy pillantat sem volt elveszteni való. Ekkor porfelleg közelített Nantes felől és sisakok ragyogának. „Lovagok!“ kiálta a' generál örömmel, és futott elejökbe. Egy csapat volt a' nyolczadik könnyülovas ezredből; kormányzója legott megismerte a' fővezért, ki helyzetét hirtelen előadá. Egy percz alatt kiválasztaték az osztály három legjobb paripája; Marceau felszökött egyre, a' kettővel pedig követte egy lovag, hogyha a' generálé összerogyna, legottan más legyen kéznél.

Az alatt a' hatodik napon, három órával az engedett idő előtt, Beaulieu Blanka az itélőszék elébe vitetett, hol Carrier elnöklött. A' respublica elleni kémlődés miatt, a' Capet család' érdekében, bünösnek találtatván, egyhangúlag halálra itéltetett.

‚Polgárnő — szóla a' kegyetlen képviselő — én Marceau generálnak megigértem, hogy az itéletet hat nap mulva hajtatom végre. A' kegyelemnek eddig semmi híre; félóra óta a' kiszabott idő elmult, életednek vége. De én, elfelejtvén a' gőgöt, mellyel velem Chartresben bánni mertél, nagylelküleg még egy órát engedek. Hóhér polgár, vidd vissza a' leányt tömlöczébe; — hanem egy óra mulva — értesz engem.‘

Blanka azon nyugalommal hallgatá ezt, mellyel egész halálos itélet alatt viselé magát. Ő csak a' gyönyörpercz óta eltelt hat napot sajnálá, mellyet Marceau megszabadítására vesztegetett. Hat századot adott volna ő azért.

Az itélőszék előtt és szük szobájában csak a' kedvestől kapott rózsával foglalatoskodott, melly hat nap alatt teljesen kivirított. ‚Drága virág — szóla ahhoz — tarts legalább addig, míg én; vidítsd fel utolsó pillantatomat, mellyet még a' földre vetek. — — Ha ő még megérkeznék! — — Istenem, ő és az élet! — De nem, én azt sohasem reménylettem, sorsom a' vérpad. Láttam én azt még a' boldog percz alatt is, mikor ő itt volt — — ugrált az, mintha örulne majdani áldozatának. Itt vagyok, polgár, minek az óra? nem jön ő meg azon pillanatra; útam azon világba megy, hol az órák nem számláltatnak.‘

Blanka ez utolsó szókát a' hóhérhoz mondá, a' ki, órával kezében, a' fogházba lépett.

„Add ide karod' polgárnő“, monda az életoltó, setét hangon.

‚Nincs szükségem gyámolra, megtart engem bátorságom.‘

„A' mint akarod.“

Beaulieu kisasszony felhágott a' vérpadra, fehér öltözetben; szőke haja hosszú fürtökben folyt le, kék szemeit égre fordítá, melly őt befogadandá.

‚Ő az, ő az!‘ kiálta hirtelen, a' vérpad' nagy terének egyik oldala felé nézvén. — „Átkozott! Marceaut látom! — monda mérges hangon egy ember, ki egy közel erkélyen álla. Hogy érkezhetik meg? hiszen husz mérföldnyire körösköről minden lovakat elhajtattam. De hibázik, ha azt hiszi, hogy segít. Hóhér, tedd kötelességedet!“

‚Marceau, drága férjem! — kiálta Blanka szívszaggató hangon. Istenem! szemei előtt halni meg sulyosabb százszoros halálnál. Vedd, lelkem', rád bizom e' rózsát‘, és a' virágot messze hajitá a' generál elébe.

A' hóhér megragadta áldozatát, a' sorsintéző padra köté és — a' fő leesett. Száz lépésnyire a' vérpadtól összerogyott Marceau, a' kiáltozásban és integetésben kimerülve.

—

Néhány nap mulva a' generál oda vivé a' dolgot, hogy Párisban egy kikiáltótól ez vala hallható: ‚Vegyétek a' híres szörnyetegnek, Carriernek itéletét, a' ki ma dél előtt fog a' forradalmi piaczon lefejeztetni — ára csak egy sous.‘

Sz. D.

Böngészet.

— A' gyalogság képviseli a' népet, lovasság a' nemességet, pattantyússág a' mivelt közép rendet, ezért volt hajdankorban a' gyalogság, középben a' lovasság, 's most a' pattantyússág elhatározó.

— Minden európai úgy születik mint éjszakamerikai, de úgy neveltetik mint európai.

(Menzel után) **Gabányi.**

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 9. 1840.** **29. szám.**

Tartalom: Az irók mint kormányférfiak (—*jd*—). — Rhapsodiák. Vége (*Hunfalvi*). — Nyelvtudományi kalászok (*Jászay Pál*). — Izrael' éneke (*Erdélyi*). — Gyengesége egy erős léleknek (Petrichevich *Horváth Lázár*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg. — Jelentés.

Az irók mint kormányférfiak.

Francziaország' politicájára jelenleg négy iró van befolyással. Mind a' négy kormányférfinak tartja magát, 's nem tagadható, hogy elég magasra emelkedtek, mikor minden hanyatlott, de mind a' négynek nincs egyenlő eredetisége.

Thiers, ki olly termékeny, mint akármellyik angol szónok, gyorsan és elmésen tud szólani, a' nélkül, hogy valami által zavarni hagyná magát. Fényes csevegése a' kamara' beszédét is megváltoztatni látszik 's azt visszavezetni a' gyakorlati characterhez; de tervet soha nem követ. Egy két gondolatnál ritkán fejt ki többet; mindenről csacsog és egy tárgyról a' másikra ugrik. Bizonyos éleslátása van, melly képessé teszi, hogy ellenfelét legkitártabb okfőiben támadja meg 's némi merészkedő kedve van, mellyet a' nehézség csak ingerel. E' merészség jellemzi rendesen a' lelkes férfiakat, kik megtanúltak jól beszélni; de Thiers csak ezt birja, nem pedig korunk' érdekeinek általános ismeretét. E' helyett teljesen beavatott a' parlamenti hadi cselek' titkaiba. Vidor és erős, mikor ellenfelét szoritja 's indító okaitól egymás után megfosztja; de hatalma csak erre is van szoritva, kivévén szavai' ingerét a' legkedvezőbb pillanatban. — Nem-szilárd alapú meggyőződése soha sem tartós. Az ügyek' viteléhez character és terv nélkül jött, sőt azokat nem is ismerve, csak hogy ismerkedjék velök. Minden esetre meg kell vallani, hogy mint szónokszék' embere szép elömenetelt tön.

Thiers' sajátságos tehetsége, mellyet literaturai ügyesség is emel, melly azonban szónoki tehetségével nem mérközik, a' mult században elöképét látta többször és fényesen az angol parlamentben. Lord Melville, előbb sir Dundas és maga Windham is sokáig ezen érdemmel jeleskedtek, azon érdemmel, hogy mindig helyökön voltak, 's a' törést hirtelen tudák védelmezni, ha az szilárd okokkal és tehetséggel támadtaték meg. Ez ugyan nem lángész, hanem csak alkalmasság a' legjobb okoskodást hasztalanná tenni. E' tehetség is minden bizonnyal becsülendő, de még is minö különbség van az illyen és a' valódi kormányférfiú között, ki egy tervet követ, ki csak a' tevőleges tárgyakra néz a' vitatásban és szintolly gyakorlottnak bizonyítja

be magát azok' széttaglalásában, mint más nap a' kormányzási alkalmazásban. — Thiers gyors criticája által jeleskedik, melly az ellenvetést és az igazságot kétség által mellőzi. Igen kedvesen beszél, regéz, de föl soha sem világosít; csodálják ügyességét, de ez nem mozdítja előbbre a' vitatkozást. Nem hoz új eszmét napfényre 's azért a' szónok' ékes szava nem bir tekintettel, ezért távol tartja magától ellenfeleit, háborgatja őket, de földhöz nem sujtja. Ebből pedig az világos, hogy Thiers nem kormányférfi, mert az országos ügyek nem annyira mozgékony képzeletet és elmés fejet, mint inkább szilárd nézeteket és okfőket kivánnak.

Villemain második ezen társaságban. Ő inkább iró, a' szó' valódi értelmében, mint Thiers, Guizot és Lamartine; mondásai jobban kiszabvák és elmésebben kimérvék; de sokkal kevesb tüze, logicája 's kelleme van. Egész erejét a' részletekre fordítja, mellyeket ügyesen, de hidegen ád elő; ritkán huzza őket egy szempont alá, ritkán rendezi el. Szavaiban nem hiányzik a' kellem, de az átpillantásban nem olly biztos. Sok ismeretű ember, ki az ügyekhez dörgölőzik, de azokat nem érti; az academiából jő 's ezen eredetet nem tudja megtagadni. Épen nem kormányfi, a' lettdolgok ismerete' hiával van, noha elméje jó, hogy próbát tegyen, azokból tévelyeket vonni el; innét van terméketlensége, határozatlansága; töle a' tárgy helyett szép szavat kapsz 's jó felelet helyett kiszámított sarcasmust. — Az ülésekben többnyire csendesen űl székén.

Guizot a' harmadik. Olly tulajdonságokkal bir, mellyek kamarabeli társaiéit fölülmulják. Komolyabb mindnyájánál 's erőteljes. Lassan, halkan beszél, de figyelmesen hallgattatik; ha beszédeit közelebbről vizsgáljuk, igen elmés és csipőseknek találjuk azokat. Ha egy pillanatig meg van is győződve, semmi tüzet nem fejt ki; ha a' részletekbe bocsátkozik, iskolamesteri hanguvá lesz. Különben nincs szebb, mint mikor, a' mult' tapasztalásaiban jártas levén, neki indul és az emberi társaság' előmenetelének nagy kérdéseit érinti; ekkor nevezetes biztos történetirási pillantást mutat, ámbár őt semmiképen sem mondhatni az első, legkitanultabb történetirónak. De mihelyt a' kérdések a' fürkészet' (speculatio) magasságáról az alkalmazásra jönek le, itt Guizotban terméketlen embert látunk, kit a' kedély vagy a' gőg kormányoz. Villemain és Guizot professorok maradtak; az egyik mit sem hisz, és a' kormány' dolgait úgy veszi át, mint ügyvéd a' pöröket; a' másik, a' kevély Guizot, ki csak magában hisz, minden elmét ön meggyőződésének akar alávetni.

Lamartine a' negyedik ezen tehetségdús férfiak között, kik kormányzói pályájokat olly tökéletlenül végezik, mellyet fölvállaltak. Szava nem akkor gyakorolja bájhatalmát, mikor a' szószéken áll, hanem mikor olvastatik. És örömest olvassák ezt, mivel minden kis részletben elég tudás-inger rejtezkedik, melly elménknek tetszik, 's a' szónok' tiszta, gazdag szavai majd igen is bőven birnak azon költői képekkel, mellyek a' politicát megszabadítani látszanak szárazságától. Lamartine némileg hasonlít egy híres angol szónokhoz, ki charactergyöngesége mellett sem fog elfelejtetni, 's ez Wilberforce.

Thiers' feje majdnem megfehéredett; ő a' legkisebbekhez tartozik a' kamarában, de legnyugtalanabb és foglalatosabb az ülések alatt. Guizot is kicsin; a' vitatkozásokat ő is élénken követi; de homlokán azon öntudat olvasható, hogy mindent jobban tud. Villemain öreg, meghajolt, vastag; de fekete haja még gazdag, erős arcza iszonyú fehér barkóval kerittetik körül. (Blaett. aus d. Gegenw.)

—*jd*—

Rhapsodiák.

(Vége.)

5. Hazánkban az úgy nevezett „szegény versirókra" sokan szánakozással néznek le, 's egyszer másszor történt jutalmazásukat nagy duzzogással veszik. A' Scaligerek nagy férfiak, a' Shakespearek is azok: még is ezeket gyermekeket nevelő anyákhoz, amazokat mémoire-iró asszonyokhoz hasonlítanám. „Ha a' teremtés' történetét olvasom *), 's azt nézem, mit tett isten mindenik napon, 's mint sürög forog minden és fáradoz szük körében, mig a' halálnak nem esik birtokába; ha igy a' teremtést sokféle változásaiban tekintem, mind azt hétköznapi munkának nevezném: — az nap pedig, mellyen, mint az irás mondja,

*) Raumer, Briefe über England.

isten megszűnék minden csinálmánytól, lelkének örök 's megmérhetlen forrásából egyes világszikrák látszanak nekem elválni, hogy ama' roppant anyagiság' ellenében, a' szellemet még nyomosabb hatósággal valóvá tegyék. Homeros, Sophocles, Platon, Raphael, Michelangelo, Cervantes — ezek isten' vasárnapi gyermekei. Az egyház, közállomány és tudomány' nagy hőseinek tán az anyagiság a' szellemmel való kibékéltetése lett feladatuk, de mivel azt tökéletesen csak isten fejtheti meg, 's irányukra két oldalról esik a' világosság, azon férfiak majd magasztaltatnak, majd feddetnek. Illyenek Aristoteles, Demosthenes, a' macedói Sándor, VII. Gergely, Luther 's mások. A' vasárnapi gyermekek vasárnapi életet éltek: ezek vállain a' hétköznapok' munkája is nehézkedett. A' többi anyagi emberek' millióinak számára rendeltetett leginkább a' vasárnap, hogy a' szellem' igéretföldét legalább távolban meglássák, érzéki önmegelégedésök valamennyire csökkenjen."

Örömest csalatkoznám, de én azt hiszem, magyar hazánkban az anyagiság nagyon uralkodik: a' szellemnek jobbadán csak annyiban engednek valóságot, mennyiben a' nélkül semmi, még konyha-müvek sem létezhetnek. A' szellem' emancipatióját nehezen mozdíthatja valaki hatósabban elő, mint a' versírók, — 's mi azokat megvessük, 's tán azért, mivel a' magyar költők nem isten' vasárnapi gyermekei? Ha a' megvetőből anyagiság is nem szól, de gondolkodás, nemzetét ápoló szeretet sem: különben remélené, hogy a' fejleni kezdő nemzet' zsengéiből melegágy leend, mellyben a' valódi lángész valaha megteremhessen. Eddig is Berzsenyi, Kölcsey már különbek hétköznapi munkásoknál.

És soha ezt ne feledjük: a' müvészek két irányba hatnak, világiba és nemzetibe. Abban az egész emberiség' papjai, ebben különösen saját nemzetöknek, mondhatnám, szoptatói. Ébreszteni nemzetét, a' nélkül, hogy isten' első választottjai között helyt merjen foglalni — ez is dicső öntudat.

6. „Van már magyar philosophiánk is!" így szólott valaki gúnyolólag Szontagh' Propylaeumit a' magyar philosophiához, értve. A' gúny két nagyot vétett, mert a' Propylaeumok még olly kevessé philosophia, mint egy egy árok agolkert; azután, mert okvetetlen kell magyar philosophiára szert tenni, ha nemzetien akarunk fejlődni. Mint volt a' görögnek, 's van a' németeknek saját philosophiájok, úgy lesz, ha minden tekintetben mívelődik, a' magyarnak is.

A' lélek' eredeti hajlamai mindenütt egyenlők, még is annyiféleképen nyilatkoznak, a' hány egyed van. Tudás, gondolkozás, érezés alanyilag tekintve, mivel épen az egyedek' mérsékletétől módosíttatnak, fokban határtalanúl különbözők. A' gondolatjáték' nagyobb elevensége, a' képzetek' gyorsabb és szélesebb társulata, a' belső érzék' tágasb köre, mindannyi határozói a' belső életnek. — Hogyan 's hogyan nem, idővel nemzeti jellemek alakultak, 's a' milliók egyenként különböző egyedei, nemzetben közös bélyeget nyertek. Erre közös eredet, együttlakás, szenvedés, hatás, de kivált nyelv, tettek legtöbbet. Minden emberi müveltség csak nyelv által történvén meg, nyilván van, hogy ez arra szünetlen hat, 's hogy nyelvkülönbség müvelődési különbséget okozhat. A' müveltség' belső magvát philosophia és aesthetica teszi — ha tehát valamelly nemzet önállólag müvelődik, és saját ipara után — 's máskép nem is lehet — foglalt helyt a' müvelt nemzetek között, nemzeti philosophia- és aestheticájának kell lenni. ***Hunfalvi.***

Nyelvtudományi kalászok.

—

Szemet szúrának minap Orosz úrnak e' lapok' idei 6dik számában közlött „Nyelvtudományi kalászaim" — olly töredékekben nem magok helyén közlötteknek látá azokat, mert, monda, különben is kijönek a' Nyelvemlékek között, 's így az olvasónak szárazok, a' nyelvvizsgálóra pedig rátolatnak véleményem' gyámolítására lehet hogy egyoldalúlag kifejtett eszméim. — Ön maga komor redőkre vonná arczát Orosz úr, ha a' nyelvvizsgálói czímet ő reá alkalmaznám, köz mosolyt, sőt tán hahotát fakasztana ez Dunán Tiszán innen és túl, 's illy kiméletlenséget mire követnék el, — ő kezeli a' nyelvet, a' szépen zengő anyanyelvet, buzgóan, fáradatlan iparral, miként kezeli az örmény sőrés, a' bánság' czímeres tulkait, — ezt pedig ki róná meg azért, hogy önérdeke mellett buzog, holott a' nemzeti ipar szép sarjakat hajt buzgalma' tövéről? — Olvasónak kell

hát őt vélnem, benne unatkozott olvasómra ismernem, ki verejtékkel szedegetett kalászaimban mákonynak vevé a' még lisztté nem örlött gabna-szemeket. Ez, igaz, sajnos dolog monnainkra nézve, nekem fáradságos munkám, neki drága ideje dőle dugába; — de itt egyinknek sincs mit másinknak szemére vetnünk, — hányszor untat ő engem elménczkedéseivel, 's nem tehetém-e én ezt — bár ha akaratom nélkül — ez egyszer a' forbát' jogánál? — Egyet mondok Orosz úrnak 's így tán megalkhatunk. — Kalászaim, mellyeket egy barátságos felszólítás' következtében gyüjték egy egész évi minden, hivatoltól üres, időm' feláldozásával, igaz, a' Nyelvemlékekbe szánatvák mind asztagostul. Ez asztag, e' kalászok nem enyéim, nem is máséi, a' nemzetéi. Osztatlan, hitre bízott birtok a' nyelv, 's a' vérek' köz osztálya alá tartozandó ez osztatlan jókból gyüjtött minden szerzemény. Ezeknek folytában, bár meg nem bocsátja is, tán megfoghatja Orosz úr, ha én magyar rokonimnak egy előleges vallomást tevék: Látjátok feleim, kezeltem vagyotokat, ügyekeztem öregbíteni tulajdontokat, 's úgy látszik nekem, nem nyellett el üszögében iparkodásom, öseink' elhimlett kincseiből számotokra bár kicsi, de nem megvetendő garmadát gyűjték, méltassátok figyelmetekre már már köz osztály alá adatandó sajáttokat. — És ez ugyancsak ártatlan egy tet, igen helyén való, atyafiak között; — Orosz úr, ha kalászaim sértik, húnyja be, igen szépen kérem, szemeit előttök, miként én behúnyom enyéimet Százada 's szemléje tüvissei előtt. —

Azoknak, kiket érdeklenek, ím itt még egy kettő mutatványul azon kalászokból:

Eggic (ëgyik) névmás, *unus eorum*; — igen gyakran elő jő, a' mai szokást tekintve, felette különös szókötéssel: azoknak sëm ëgyikhez: *ad nullam illarum* *) 132; — felmenvén kedëg a' hajó egyikbe: *ascendens autem in unam navim* 134; — mikor volna a' városok egyikben = *cum esset in una civitatum* 134; — és így lött a' napok egyikben: *et factum est in una dierum* 135, 144, 176. — A' Nyelvemlékek' I. K. 277. lapján e' szólásmód a' latinosságok közé van sorozva, — én nyelvünk' legszebb eredetiségének nézem. — Valóban, Révai sok fáradságos mutogatásait, hogy az *ik* nem egyéb mint az *ő* birtokrag, 's hogy rendező számainknál: el*ső*, másod*ik*, harmad*ik*, negyed*ik* stb. midőn nem ezt akarjuk kifejezni: *primus ille*, *secundus*, *tertius*, *quartus ille*, helyesben mondhatá: *primus*, *secundus* stb. *illorum*, *horum*, *quorundam*, *hominum* stb. — vétkesen használjuk a' *ső* és *ik* birtok ragot (Elab. Gram. T. I. p. 281, 337—340) semmi nem igazolja annyira, mint ez. — Látjuk itt a' föneveket előre eresztve: *azoknak* sem egy-*ik*hez; — a' *hajó* egy-*ik*be; a' *napok* egy-*ik*ben, — 's az utánkövető *egy*hez kapcsolva az *ik* birtokragot, — épen úgy, mintha állana: azok-*nak* sem egy-*é*-hez, a' hajó' egy-*é*-be, mikor volna a' városok' egy-*é*-ben = in un*a* civitat*um*. — És ez a' legegyszerűbb, legtermészetesb; — az egy-*ik*-*e*, más-*ik*-*a*, valóságos pleonasmus; — épen ollyan, mint a' szabolcsi: *teis is*, a' zalai: *májája*, 's a' szélesben elterjedt: *aztat eztet*. — Önként foly ezekből, hogy az; egy-*ik*-*ünk*, más-*ik*-*unk*, valamelly-*ik*-*ünk*, valamelly-*ik*-*tek* is nyelvszabály elleni. — A' természetes és szabályszerű ragozás ez: egy-*ő*, vagy: egy-*je*, egy-*ik* = *unus illius*, — egy-*ed* = *unus tui*, — egy-*em* = *unus mei*; — többesben: egy-*ek*, egy-*jek*, egy-*ök* = *unus illorum*, — egy-*etek*, egy-*itek* = *unus vestrum*, — egy-*ünk*, egy-*enk*, egy-*ink* = *unus nostrum*. Ezen ragozás használtatott hajdan, szinte egyedűl, nem csak e' jelen, de a' bécsi codex, úgy Pesti és Erdősi' tanúsága szerint is, — sőt használtatik némelly egyes esetekben még ma is, hol azt a' fonák szokás sarkaiból ki nem forgatta. — Ím a' példák: Mondjad, hogy e' ket fiam-*nak* egy-*ik* üljön te jog felöled, és a' más-*ik* te bal felőled, 58; — azok-*nak* sem egy-*ik*hez = *ad nullam illarum* 132; — a' városok' egy-*ik*ben = *in una Civitatum* 134; — a' napok' egy-*ik*ben = *in una dierum* 135; — azok kedeg elmenének, némelly-*ik* (quidam illorum) ő falujába, de némelly-*ik* (quidam illorum) ő kereskedetére, az egyeb-*i* (caeteri illorum) ő szolgáját megfogák; — ha a' vak a' vakot vezetendi, monna-ik a' verembe esik = *caecus autem si caeco ducatum praestiterit*, *ambo* (azaz: *uterque illorum*) *in foveam cadunt* 47; — egy néminemő uzsorásnak valának két adósi, egy-*ik* tartozik vala öt száz pénzzel, és más-*ik* ötvenvel. Azoknak kedeg, hogy nem volna honnan megadniok, meghagyá (*elengedé*) monna-*ik*nak = *utrisque*, (*utrique eorum*) 142. Méndenek, kik valnak vala be-

*) A' vulgata' szavai, — miként a' többi latin idézetekben is.

tegeket, viszik vala azokat ő hozjá, és ő egyménden-*ik*re (singulis illorum) kezét vetvén, megvigasztja vala azokat 133. — Pestinél is olvasható: Nemde keet werebet hoznake hogÿ elagÿak egy kÿspenzen, ees annak eggÿk le nem esÿk az feroldre. — Bizonÿ mondom tü nektek, mert tü egy-*itek* (unus vestrum) elárol engemet 73. — Pestinél szinte egÿtek, Erdősinél: tű kőzzőlletek egg. — Tü ki-*tek* kedeg gondolván toldhat ő állatjához egy séngnyét = *Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum* 27. Tü ki-*tek*nek (cuius vestrum) szamara avagy tehene a' kútba esendik, és nem legottan ki vonszja é az Szombatnak napján 163. — Valaki-*tek* mondand é hegynek = *quicunque* (vestrum) *dixerit huic monti* 108. — Tü egymenden-*tek* (unus quisque vestrum) Szombaton nem megódja é ő tehenét 161. — Pestinél: walamellÿ-*tek*, — Erdősinél: minden-*tek*. — Hogy egyménden-*tek* elhimlessetek tün tulajdonitokba = *ut dispergamini unusquisque* (vestrum) *in propria* 230. — Valaki akarand tü közöttetek elő lenni, lészen mendenteknek szolga (szolgája) = *erit omnium* (vestrum) *servus* 106. — A' köz életben is igy van, legalább Tokaj, Miskolcz' vidékein, még ma is: *egy-itek*, *melly-itek*, *valamelly-itek* stb. Adjad mü nekönk hogy egy-*ink* te jog felőled, és más-*ink* te balod felől üljönk të dicsőségëdben = *unus* (nostrum) *ad dextram tuam, et alius* (nostrum) *ad sinistram tuam sedeamus* 106. — Ezekből, úgy hiszem, eléggé világos fennebbi állitásom. Most lássunk néhány példát *birtokrag nélkül*: Ereszté ő szolgáit a' vinczélerekhez, hogy vennék a' szőlőnek gyimölcsét, — És a' vinczélerek ő szolgáit megfogván, némelly-*et* (alium) megverének, némelly-*et* (alium) megöl-*ének*, némelly-*et* (alium) kedeg megkövez*ének* 61. Mit használ embernek, ha mënd e' világot nyerje, és ő lelkében gyëtrelmet szenvedjen, — mert embernek fia jövendő ő atyjának dicsőségében, és tehát megád egy menden-*nek* (unicuique) ő müvelkedete szerént 50. — Mert *ki tü közőletek* (quis vestrum, helyesben: *quis e vobis*) akarván tornyot rakni, nemde elöször megszámlálja é ő költségét 164. — Némelly*ek* kedeg ő közőlök = *quidam autem ex ipsis* 218. — Új bort új tömlőkbe eresztnek és *monno* (ambo) megtartatik. — Valának kedeg *monnok* igazak = *erant autem justi ambo* 122. Jövének és betölték *monno* hajót = *ambas naves* 134. — Az éjnek más*od* vigyázat*ja* koron = *in secunda vigilia* 159. — Az idő vala monnal tiz*ed* = *hora erat quasi decima* 192. — A' rendező számokra nézve e' részben elég példát hoz fel Révai Elab. Gram. T. I. p. 338, 339. én még csak következőket iktatom ide, mellyek mind a' birtokragos, mind az annélküli formát előtűntetik: Egy néminemő embernek vala *ket* fia, és vépvén monda az elől*ső*nek (*primo illorum*); — Vépvén kedëg a' más*od*hoz (*ad secundum* ex illis), — és a' felelvén monda: elmégyek uram, és nem méne; — melly-*ik* töttő e' kettő *köz*ől (*uter illorum ex his duobus*) az atyának akaratját? — Mondának neki: Az elől*ső* (*primus illorum*) 60. — Egy némelly ember alkotott nagy vacsorát, és hiútt sokakat, és eresztette ő szolgáját mondani a' hivatalosoknak hogy eljőjenek. És kezdék mënd egyembe magokat menteni. Az elő (*primus ex iis*) monda stb. és a' más-*ik* (*alter illorum*) monda; — és a' harm*ad* (*tertius ex illis*) monda. 163. —

Ig, eg (ig, ëg) névhatározó, *usque*; — csak gyéren fordúl elő az egész codexben: ki végig állandja 112; — ménd e' napot est-*ëg* = *tota die* 57; — egyébiránt állandóan: *iglen*, *ëglën* használtatik: mënd a hetëd-*iglën* = *usque ad septimum* 63; — vére-*iglen* = *usque ad sangvinem* 66; — pitvara-*iglan* = *usque in atrium* 74; — harmad nap-*iglan* = *usque in diem tertium* 80; — mënny-*iglen* = *usque ad coelum* 151; — egy edd-*ëglen* = *usque huc* 183. — a' rövid vég magánhangzókat nem hosszitja meg: vére-iglen 66., m*a*-iglan 67, határa-iglan 68, — söt a' hosszúkat megrövidíti: ide-iglen 57, — tet*e*-iglen 132. stb. —

Az *el* és *ës* szók alatt már említettem, miként én az *el*-t a' *meg*-gel, ezt az *eg*-gel, ezt az *egy*-gyel és az *es*-sel, egy eredetűnek tartom, — hogy a' *mëg*, vagy *ëg*, prae, pro, praeter, trans, re, értelmeken felül affirmatio 's *etiam*, *et*, értelmet is rejt magába. — Itt még az *ig* vagy *ëg* névhatározót is azon származatúnak állítom. A': *meg*ismerem, *meg*gondoltam, az *igen* = valde, procerto, *igyen* = sic, *hiszen* = tamen, *isa* = certe, *bizony* = certe, porro, *még* = adhuc, *meg* = et, mint*egy*, mint*el* = incirca, quasi, al*ig*, vagy miként a' Hegyalján ejtik: el*ig* = vix, el*ig*ha nem = vix si non, az az *meg* lehet, - *el*annyira = adeo, *el* végre = denique, demum, — *el*kiméne = abiit foras, — ménd *el* alja*ig*-

lan = usque deorsum, — *egyeddeglen* = usque huc, nap est*eg* = tota die, *meges* = adhuc, *esmeg* = iterum, *meg*hagyja = relinquit, *meg*fordúl = revertitur, *míg* az az: mi-*ig* = usque quo, — mind-*ég*, mind-*ëg*, mind-*ig* = usque ad omne, semper, szólásokban, ugyan azon eszmének lépcsönkénti átváltozását láthatni. —

Ezekből gondolom én megfejthetőnek a' homályos k è d ë ǵ (kedëg) = autem szó' értelmét is. — Nem tudok szót nyelvünkben, melly annyi változásokon ment volna át mint ez. — Az ös időkben: *kedeg*, *kedig*, *kedeglen*, *kediglen*, *kegyig*, — később: *peneg*, *penig*, *peniglen*, *penigtelen*, *pegy*, *pegyig*, *pegyiglen* alakban tűnik elő, míg végre a' mai *pedig* jöve csaknem országszerte használatba. — Láttuk, hogy az *egy*, hajdan *igy* = unus, affirmatio értelemmel is bir, — látjuk még inkább az *egy-előre*, *egy-hamar* kifejezésekben; — valóban, én maga az *egy* = unus sarkalatos számban sem látok egyebet, mint a' számazat' legelső igenleges eszméjének az affirmativus *meg* vagyis *eg* igehatározóval kifejezését, mellyhez szerével köttetnek a' többi számnevek. — Épen így fejezi ki a' *ket*, vagy *kettő*, a' másod rendű eszmét. — Miként lett maga a' hét' másod napja a' *Kedd*, a' *ket*-ből, 's miként nem egyéb az a' *ket-ed*-nél, tanitá már Révai Elab. Gram. 284. lapján. — Így en lett azon *ket*-ből az *eszten kedd*, vagy *ezten kedd* = quindena is, — mi nem egyéb, mint: *ez-en-en ket-ede*, azaz: *e' mai nap' ketted fordúlata*. Bethlen Gábor írja Thurzó Szaniszló grófhoz 1621diki majus' 22dikéről: „Una hirundo non facit ver, — két 's három vármegyék sem tesznek egy országot; — nem vármegyéről vármegyére köll a' császár' diplomájának páriáját hurczoltatni Forgách Sigmonddal, ha az országnak régi megirott törvényének és szabadságának módját szeme előtt akarja viselni, hanem in generali Diaeta kelletik annak promulgálásának lenni, mellyre mi ihon ez jövő *eszten keddet* rendeltük az vármegyéknek." — Hogy a' *kedeg*-ben szinte ezen *ked* vagy *ketted* szó lappang az *ig* = usque névhatározóval, annál inkább sejtem, mert valamint a' *két* = duo vonatos, azaz rövid *e*-vel iratik állandóan mind a' bécsi mind e' müncheni codexben, úgy a' *kedëg*-nek, melly a' bécsiben többnyire egészen kiírva áll, elő szótaga e' müncheniben többször, amabban pedig csaknem mindig szinte azzal fordúl elő. — De ha gondolóra veszszük a' *pedig*, vagy régiesen és sokkal helyesben *kedig* szó' értelmét, valóban azt mindenkor valamelly elkezdett beszéd' további folytatására, vagy a' másod rendű eszmének az elővel egybekötésére szoktuk használni. — Így mondjuk: *Péter eljött*, *Pál pedig nem*, — hogy Péter eljött, ez az *elő* eszme, 's hogy Pál el nem jött, ez a' *másod;* — ezért *pedig*-en nem lehet beszédet kezdeni. — A' példák számtalanok reá e' codexben, hol állandóan a' latin *autem* helyett áll. — ***Jászay Pál.***

(Vége következik.)

Izrael éneke.

I.

Hová felejtkezél, úr isten,
Nagy Ábrahám' háznépiről?
Ki birja Juda' szent örökjét,
Ő nemzetének drága földjét,
Mellynek határul szirteket,
Minden folyású vizeket
Vetél a' szomszédok felől?

Holott fölépült Jéruzsálem,
A' városoknak városa,
Mi sátorokban énekelvén
Az ősök' édes hangu nyelvén,
Meggondolók irgalmadat,
Fölszentelők oltárodat,
'S löl életünknek paizsa.

Emlékezünk nagy siralomban
Mindenre, a' miként vala.
A' pap könyörge önmagáért,
Aztán az Izráel' fiáért.
Dicsőséged tündökle ránk,
A' szombaton megnyúgovánk
Dicséretednek általa.

Most minden emberek gyülölnek,
Megháborítván szüntelen.
Biráld meg, isten, a' világot,
Töröld el e' nagy szolgaságot.
Jöjön szabadság, semmi más,
'S eljő az igért Messiás,
Néped kiált — a' védtelen.

II.

Meghagytad, oh isten nekünk,
A' kürtölés' esztendejét,
A' szolga mellyben lön szabad,
Rab megnyeré bünös fejét.

Megáldozók az aratást,
Hüvelybe rejtők fegyverünk'.
De Jéruzsálem elromolt,
'S könyhullatás lön kenyerünk.

Te nem, mi hagytunk téged el,
Jákóbnak őre, Jehova!
'S e' nagy világon polyvaként
Elszóratánk ide 's tova.

Hajdan Babylon', most a' föld'
Minden vizénél könyezünk.
A' csúfolódás' fiai
Kérdik, hol a' mi istenünk?

Felelj meg a' hit' népeért,
Mert nincs beszédes Árona;
Gunyt űz belőle a' világ,
Kérdvén, hol a' zsidó' hona.

Járj hadnagyúl e' nép előtt,
Meghalt vezérlő Mózese,
Ki általad csodák között
Nekünk szentföldet kerese.

Mi elfelejtők a' hadat,
A' harsogó rézkürtöket,
Kiknek sinylette Jerikó
Zengésöket, dörgésöket.

Erdélyi.

Gyengesége egy erős léleknek.

Egyikén azon hosszú téli estéknek, melyek falun még kétszer háromszor olly hosszak, valaki körünkből azon indítványt tevé, beszélnénk történetecskéket. Szerencsétlenségemre engem ért a' sor egy magát elunt hallgatóságot mulattatni. Pedig igen rosz elbeszélő vagyok; de mit volt tenni? bele adtam magam' a' végzésbe, melly ellen hasztalan lön minden kötekedés. Félénken körültekinték, ha nem ásitoznak avvagy nevetnek-e már előre köröttem? 's ekkép kezdém beszédem':

„Egy asszonyság, ki ismerősim közé tartozott, egy magánosan álló falusi házban lakott távol családjától. Egy este, midőn épen le akarna fekünni 's komornáját is már eltávoztatá, úgy tetszék neki, mintha szobájában, épen az ablaknál, valami kis neszt hallana. Oda tekint, 's tisztán látá otromba lábait egy embernek, ki magát az ablak-függöny' dús redői közé rejté. Mit sok ügyes regényiró tesz, azt teszem én is most, tisztelt hallgatóság! képző tehetségük' nagyobb vagy kisebb adagára bízván élénk színezését azon ijedtségnek, mellyet az asszonyságnak éreznie kelle. Átmegyek inkább egy lélektani elméletre, 's bátor leszek megjegyezni nagyságtoknak, hogy a' félelem, valamint igen gyakran leköti az embernek erejét, úgy nem ritkán jőnek elő esetek is, hol a' lélek' rugósságát nagyítja sőt kettőzteti; olly észrevétel, mellyre épitve van p. o. azon nevelési rendszer is, melly a' botot és vesszőt olly bőkezűleg használtatni rendeli, hogy a' jámbor ifjúság azon fájdalmaktóli üdvösséges félelme által, miket e' műszerek' gyors és többször ismételt kezelése okoz, elméjét megerőtetni 's összesitni szokják. A' magános asszonyságra is tehát buzdítólag hatott a' félelem; villámként czikázott keresztül agyán a' gondolat, hogy segitség utáni hangos kiáltás csak vesztét okozhatná, mert a' tolvaj vagy gyilkos a' legnagyobb nyúgalommal küldhetné őt a' más világra, mielőtt cselédei — kik a' kastélynak egy másik 's elég távoli részében laktanak — segítségére szaladhatnának. Bámulatos bátorsággal győzte hát meg rémülését, egészen fennszóval tartván egy monologot, mellyben eszébe juta, hogy valami kicsinséget elfelejtett, evvel felkelt 's kiment.

Magától értődik, hogy a' cselédszobába sietett, hogy az egész ház' népe lábra kapott, 's hogy a' tolvajnak idő engedteték egy fenyitőházban munkálódni a' maga saját benső emberiségének javitásán. De az esemény' következései, fájdalom, igen komoly neműek valának. A' szegény aszonyság, minden bámulandó lélekjelenség mellett is, mellynek ezen alkalomkor bizonyságát adá — természettől igen félénk vala. A' rettentő benyomást, mit ama' szörnyű veszély, mellynek csaknem áldozatává lőn, egész lényére tett, nem birta legyőzni. Néhány napra e' történet után megbetegedék, soha többé helyre nem állott, 's két kinteljes év mulva meg is halt. — Az orvosok halálának alapokát amaz ijedtségben és rettenetes rémülésben keresék, mellyet amaz estvén kelle kiállania."

E' szókra igen kétkedőleg rázogatá szép fejecskéjét Ligetváriné. ‚De ugyan hogy lehet az embernek ijedtében meghalni?'

„Nagyságos asszonykám, de könyörgök szépen megjegyeztetni, hogy e' történet nem lelemény, hanem valóságos lettdolog, mi felett vitázni sem lehet többé."

De a' fiatal asszonyka evvel meg nem e-

légedett, 's szünet nélkül csak a' mellett harczolt, hogy teljes lehetlen valakinek ijedtében meghalni, — röviden a' szép asszonyka legnagyobb bátorságot mutatott ... szóval.

Az alatt késő lett, 's a' teremben öszveseregelt társaság a' hálószobák felé indult. Viaszgyertyák gyújtatának, 's a' távozók jó éjszakát mondának egymásnak.

Ligetváriné is, ki az affeletti vitától, valljon lehet-e ijedtében meghalni vagy nem? csak ugyan kissé ingerülttebb volt semmint szokott lenni másszor, szobájába indult. Midőn a' gradicson menne, akaratja ellen meglepé a' gondolat, hogy egyedül kell hálnia; férje a' városba lovagolt vala reggel, hol egy fontos per jelenlétét néhány napra szükségessé tette. Midőn levetkőzni akar a' bátor menyecske, az ablakhoz megy, hogy a' függönyöket lebocsássa..... De mi nagy vala ijedtsége, midőn, épen mikor kezét a' függönyök után kinyujtaná, egy pár otromba nagy lábat pillant meg mögöttek! Rémülve vissza hőköl, a' gyertya kiesik reszkető kezéből és kialszik. A' sötétség még neveli félelmét, — mozdúlatlan, remegve áll ott, 's egy lépést tenni nem mer...

Ekkor egy bátorító gondolat keletkezik fejében; hiszen a' két láb a' mai történetben is előjött — ez nem egyéb egy silány tréfánál, egy ostrombácska csel bátorságát próbára tenni. E' gondolat ujra felélesztí — még egyszer a' függönynek megy. Ekkor a' hold, mellyet imént sötét felleg leplezett, tiszta sugárokkal világítá meg az ablakot, 's a' nő egy férfinak egész árnyát láthatá. Minden bátorsága, mellyel hasonló eseményeknél ma este még olly bő mértékben mutatkozott, egyszerre eltünt; — a' függöny ide 's tova lóg — a' lábpadlat recseg... A' nő minden erejét öszveszedi — 's orditja: „segitség! segitség"!

Minden felől összecsődülnek az emberek, Ligetvárinét ájulva találják a' földön.

Orvosi segítség érkezik nyomban, 's csak hamar magához jö. A' legnagyobb rémültség minden jeleivel némán az ablakfüggönyre mutat, hol találtaték is csak ugyan ... egy egészen ártatlan felső kabát, melly szegén függött, 's alatta egy pár csizma. A' függönyt a' szellő mozgatá, az öltöny pedig 's a' csizmák Ligetvári úré valának.

A' fiatal asszonyhoz közeledve mondám lassu hangon: „No 's nagyságoskám, chimära-e a' félelem?"

‚Ah! dehogy, épen olly kevéssé mint az arany.'

(Németből) Petrichevich **Horváth Lázár.**

Magyar játékszíni krónika.

Apr. 1. Bérszünetben: Eleven-holt házas pár. Vigj 1 felv. ford. Telepy György. Döbler' mutatványai.

Apr. 2. Bérszünetben: Én voltam. Vigj. 1 felv. Irta Hut, ford. Telepy. Döbler' mutatványai.

Apr. 3. Aba. Ered. szomoruj. 5 felv. Irta Szigligeti.

Apr. 4. Bérszünetben: A' két özvegy, vagy hűség a' sirig. Vigj. 1 felv. Holbein után P. H. D. Döbler' mutatványai.

Apr. 5. Bérszünetben: Kastély az országúton. Vigj. 1 felv. Kotzebuetól. Döbler' mutatványai.

Hirdetmény-igazitás. Általam e' lapokban martius' 30dikára hirdetett, de bizonyos körülmények miatt elmaradt jutalmi játékom: „A' két színész" 3 felvonásos vigjáték, a' m. t. t. költségén fordítva, 's az ezt megelőző „Fiatal férj" czimű ismeretes vigjáték' 3dik felvonása, franczia nyelven, — jövő szombaton, aprilis' 11dikén okvetetlenül adatui fog, melly alkalommal utólszor lépek föl.

Még egy megjegyzést. A' franczia nyelvü előadás, s ennek általam futólag érintett oka felett, különbféle észrevételek és magyarázatok hallatának. Kik ebben következetlenséget, sőt m. színházi czélszerütlenséget szeretnek látni, ezeknek megnyugtatására mondhatom, hogy a' dolog nem épen olly hibás lényegü. A' szinészeti tudományos előkészületek között fő helyet foglal a' nyelvek' ismerete, 's ezek között a' franczia a' szinészettan által különösen ki van jelelve. Azért e' töredék mutatványt is minden jóakaratu legjobb oldaláról fogja tekinteni: az iskolairól, mintegy szinelméleti számadásul; 's magyar szinészre még illyesmiben nem látok gyermekest, vagy kisebbitőt.

Egressy Gábor.

Egyveleg.

A' rabszolgák' sorsa hajdan. Görögországban és Rómában a' szabad emberek' száma a' rabszolgákéhoz képest igen aránytalan volt. Az egész római birodalomban, mondá Cicero a' respublica' vége felé, nincs két ezer ember, a' ki megélhetne vagyonából. Egyetlen egy gazdagnak szolgálatában sokszor ezeren is voltak; egyetlenegy házban egykor 400 rabszolga öleték le azon törvény' erejénél fogva, melly parancsolá, hogy ha valamellyik római polgár saját házában megöleték, mind azon rabszolga megölendő, kik vele egy födél alatt laktak.

IGAZÍTÁS. Az Athenaeum' 1840. 292. és 293. szeletein a' tulajdon név' végén álló y helyett mindenütt ÿ igazitandó. — A' 393. szelet' 3 sorában „CXXIV" helyett: *CXXIV. Cs.* — Ugyan ott a' 25dik sorban „1713diki" helyett: 1713*diki Sz. András' hava*' 26. *napjától* 1752*diki* .....

Évnegyedi előfizetés.

Az ATHENAEUM' 26-dik és a' FIGYELMEZŐ' 13-dik számával bevégződött kettős folyóiratunk' ezen évfolyamának első negyede: szíves bizodalommal szólítjuk fel tehát évnegyedes tisztelt előfizetőinket, ne sajnálják rendeléseiket megtenni a' jövő évnegyedre is, hogy a' nyomatandó példányok' számát ahhoz alkalmazhassuk:

Helyben . . . . . 2 ft. 30 kr.
Postán . . . . . 3 „ — „ pengőben.

Az első évnegyedből még szolgálhatunk teljes példányokkal. — Egy úttal kérjük tisztelt előfizetőinket, hogy ha némellykor valamellyik számát lapjainknak nem kapják, iránta ne terheltessenek ott kérdést tenni, hol előfizettek, mert nálunk a' szétküldözés pontosan történvén, postai tévedéseket a' legjobb szándékkal sem vagyunk képesek helyre ütni. Gyakran ollyanoktól is jönek panaszok hozzánk, kiknek nevei jegyző-könyvünkben nem fordúlnak elő, postai procentualis előfizetők levén. Az illyenek' panaszait kénytelenek vagyunk minden figyelem nélkül félre tenni.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 12. 1840.** **30. szám.**

Tartalom: A' növény 's az ember (*J.*). — A' pesti evangelicum gymnasium (*Székács József*). — Eszmék a' jogphilosophiához (*Fogarasi*). — Egy lelkes hölgyhöz (*Ete*). — Első szerelem. Franczia novella (*Sz—ky*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*—jd—*).

A' növény 's az ember.

Szembeötlő, hogy az emberélet, mennyiben az vegetativ (élödés) a' növényével osztozik. Miként ez, úgy az ember, és állat magból származik, melly miként csirája egy növekvő fának, anyai burkot kiván. Első képzete növényszerűleg fejlödik az anyai testben; sőt ezenkivül is rostépületünk (Fibergebäude) első sarjában, és ereiben, nem hasonlit-e majd a' sensitivákhoz? Éltünk' korai a' növény' életkorai; fakadunk, növünk, ki és elvirágzunk, elhalunk. Akaratunk nélkül hivatunk elé, és nem kérdik; mi nemű vagy, mi szüléktől származál? mi föld táplál, és szükön-e, vagy bujján? 's mi erő által, végtére bel- vagy külről-e, akarsz enyészni? Mind ezekben fönebbi törvényeket kell embernek követni, mellyekhez szinte úgy nincs embernek kulcsa, valamint a' növénynek, söt a' mellyeknek leghatalmasabb ösztöneivel majd akaratja ellen szolgál. Míg az ember nő, 's a' nedv benne szökdel: milly tág, és vidám neki a' világ! Ágait körül terjengeti, és azt hiszi, hogy egekig fog nyulni. Így édesgeti öt a' természet az életben, míg magának sebes erőkkel, fáradhatlan munkájával azon készségeket megszerzendi, mellyeket benne mezön, vagy kerti ágyon, hová öt tette, mostan kiképzeni akart. Miután czéljait érte, lassudan elhagyja öt. A' tavasz, és ifjuságunk' virágkorában, milly gazdag mindenütt a' természet! Hihetnők, hogy a' virág e' tengerével új teremtést akar beszemzeni. Néhány hónappal utóbb, miként van máskép minden! A' virág lefolyt, csak kevés aszu gyümölcs maradt. A' fának ipara, és munkái után megérnek, és már hervadásba mennek a' levelek. A' fa az öt elhagyott gyermekei után, kiket szerete, hinti lankadt fürtjeit; mezitelen áll itt; szelek fosztogatják száraz gallyaitól, míg egészen földre dől, 's a' benne kevés tüzre való a' természet' lelkébe oszlik át. Nem ez-e az ember, növényként tekintve öt? Milly tömérd remények, kinézések, tehetségi ösztönök töltik homályosan, vagy élénken az ő fiatal lelkét! Mindent bizik merhetni, és mert bizik, sükerül neki, mert a' szerencse az ifjúság' jegyese. Kevés esztendővel utóbb, és minden elváltozik körülötte, épen azért, mert ő változott. Csak igen keveset végzett azokból, miket végezni akart, és boldog, ha már, és most, időn túl, nem akar végezni,

hanem inkább békében éli le magát. Föntebb lény előtt munkálataink a' földre nézve olly fontosok, legalább bizonyosan olly határozottak, és körülirottak, mint egy fának tettei, és válalkozásai. Kifejti a' mit kifejthet, 's a' mit megtarthat, ura marad. Sarjazik, és csirázik, gyümölcsöt hoz, és fiatal fákat ültet; de soha a' helyről nem távozik, mellyre őt a' természet tevé, és nem vehet magának csak egyetlenegy erőt is, melly bele oltva nem volt.

Különösen megalázza embert, hiszem én, hogy benne az édes ösztönnel, mellyet szerelemnek nevez, 's mellybe ő annyi önkényt helyez, majd épen olly vakon, miként a' növény, szolgál a' természetnek. A' bogács is szép, mondják, mikor virágzik, és tudjuk, hogy a' virágkor, a' szerelem' kora növényeknél. Kehely a' terem, koszorú az előszönyeg, a' virág' egyéb részei a' szaporitás' eszközei, melyeket a' természet ez ártatlan teremtményeknél nyiltan hagya, és a' kecs' minden ékeivel diszite. A' szerelem' virágkelyhét salamoni teremmé alakitá, a' lelkesedés' kelyhévé egyéb teremtményeknél is. Miért tevé ő mind ezt? miért foglalá az embernél is a' szerelem' koszorújába a' legszebb ingereket, mellyek a' szépség' öveben gyültek össze? Az ő nagy czéljának kelle teljesülni, nem egyedül az érzéki teremtmény' kicsi czéljának, mellyet ő olly szépen ékitett föl. E' czél a' nemzedék' szaporodása, és föntartása. A' természet csirákat kiván, végetlenül sok csirát, mert nagy nemzete szerint, egyszerre ezer czélt létesit. Tehát veszteségre is kelle számitnia, mert egymásra halmozva minden, semmi sem talál helyet, hogy magát egészen kifejtse. De hogy e' látszatos veszteségnél még is a' mi lényeges, és az életerő' első telje soha ne hiányozzék, melly által minden esetet, es balesetet az igy egyrehalmozott lények' futtában megelőzzön: a' szerelem' korát ifjúság' korává tette, és fölgyújtá lángját a' legfinomabb, és hatalmasabb tüzzel, mellyet ég, és föld között találhata. Ismeretlen ösztönök ébrednek, mellyekről a' gyermekkor mitsem tudott. Az ifjú' szemei élénkekké lesznek, szava esik, a' leány' arcza pirul: két teremtmény ohajtozik egymásért, 's nem tudják, mit ohajtanak; egyesülés után epednek, de a' mellyet tőlük az elválasztó természet megtagadott, és tengerében usznak a' csalódásnak. Édesen csalódott teremtmények, élvezzétek korotokat! de tudjátok, hogy ez által nem a' ti kicsi álmaitokat, de kellemesen kényszeritve, a' természet' nagy kinézését létesititek. Egy fajnak párjába mindnyáját, nemzedékről nemzedékre, akará oltani; e' végett egyre fakadó csirát választa az élet' az egymást kedvelésnek legvidámabb perczeiből: és mikor egy élő lénynek létéből valamit elragad, legalább a' legnyájasabb módon akara ragadni. Mihelyt a' nemet biztositá, lassudan hanyatlani engedi az egyedet. Alig ment át a' párosodás' ideje, és elveszti a' szarvas fönséges szarvát, a' madár zenéjét, és sokat szepségéből, a' hal jóizét, és a' növény legszebb szinét. A' lepkének leesnek szárnyai, és elfogy lehelete; gyengületlen fél évig élhet csak. Míg a' fiatal növény virágot nem hoz, ellentáll a' téli hidegnek, és a' melly korán virágzik, először enyészik. Musa sokszor száz esztendőt élt: de mihelyt virágait fejté, semmi tapasztalás, semmi mesterség nem teheti, hogy a' derék törzs jövő esztendőben ki ne veszszen. A' boltos pálma(Schirmpalme) harminczöt esztendeig nő hetven lábnyi magasságra, erre négy hónap alatt még harmincznyira; virágzik, gyümölcsöt hoz, és még az esztendőben meg hal. Ez útja a' természetnek, a' lényeknek egymásbóli kifejtésénél. A' folyam folyton foly, és a' hullámok egymásban vesznek el! (Herder után.) **J.**

A' pesti evangelicum gymnasium.

A' pesti ágost. hitv. evang. gymnasium még csaknem ismeretlen a' nagy közönség előtt. Ezt elmondhatnók némileg több tudományos intézeteinkről, 's ki ellenkezőt állitana, azt legyőzni, nagy mesterségbe épen nem kerülne.

A' pesti evang. gyülekezet 1793 körül nyitotta meg első iskoláját, mellyben ekkor egy tanitó oktatott, fiúkat és leányokat vegyesen. 1840-ben, tehát nem egészen félszázad multával, lássuk mit mutat? Adatok szóljanak. Az idei téli vizsgálatok' alkalmával kilencz osztályban 434 növendék tanult.

	Növendék.
1. Az elemi első fiú-osztályban .	78
2. Az elemi második fiú-osztályban	64
3. A' ferenczvárosi vegyes fiók-iskolában	46
4. A' budai vegyes fiók-osztályban	32

	Növendék.
5. Az elemi leány-osztályban . .	43
6. A' felsőbb leány-osztályban . .	37
7. Az első és második grammat. osztályban	47
8. A' harmadik és negyedik grammat. osztályban	42
9. A' szónoklat-költészeti osztályb.	45
Összesen .	434

Ez haladás, mit senki sem fog kétségbe hozni. De e' haladás, ha nem hámulatos is, bizonyosan dicséretes. Mert a' gyülekezetnek csak egyetlen egy forrása van, mellyből, nem számítva egyéb tetemesebb költségeit, a' tudományos intézetének fentartására megkivántató pénzeket meritheti. Ezt nem olly könnyű eltalálni, mint sokan gondolnák. Kik e' forrást porosz vagy angol szempontból tekintnék, vagy fekvő jószágban, kamatozó tőkékben, gazdag legatumokban keresnék, keserűen csalatkoznának. Ezen forrás a' szeretet, melly az élőket évenkénti tetemes áldozatokra készteti. Minden egyes tag élő tőkepénz, 's az élő töke, mint tudjuk, rendesen kamatoz. Ha illy élő tőkepénz holttá lesz, egyetemes hála tartja fen emlékét, míg magzatai vetélkedve sietnek betölteni atyjoknak helyét. Míg él e' testület, állni fog az intézet.

De a' dicséretes haladást tán inkább abból kellene megitélni, mi és hogyan tanittatik az osztályokban. Helyes kérdés, megérdemli hogy feleljünk rá. Mit annál örömestebb teendünk minél kevésbbé van okunk megfélemleni miatta. Most nincs időnk hozzá, mit ha a' közönség el nem hisz, nem tehetünk róla, de azért nem neheztelünk. Némi megnyugtatásul azonban nem árt megemlítenünk, hogy ezen iskolák' elrendezése, Schwartnernek, Schediusnak, Fábrynak stb. műve, kikről mi azt hiszszük, hogy a' dologhoz csakugyan értenek. Ennek többek közt abban adták jelét, hogy az elemi iskolákat nem különözték el a' gymnasiumtól, hanem az abc-től kezdve a' rhetoricáig minden osztályt ugyanazon rector conferentia, és iskolai választottság' felügyelésének rendelték alá, hogy fokonként haladjon a' tanulás a' veszedelmes hiatus el legyen kerülve, 's a' növendékek idomainak kifejtésében szoros rendszer tartassék.

Érzék továbbá azok, kikre az ifjúság' nevelése bizatott, milly igen szükséges, hogy az életnek számtalan követeléseihez képest, gyermekeink azon józan sokoldalúságra tehessenek szert, melly a' szűkkörű pedantismustól 's e' terjedelmes felületességtől egyiránt távol van. Azért is a' fentebb érintett osztályokon kivűl, egyéb intézetekről is gondoskodának, mellyek a' nevelésnek kiegészítő részeit teszik, a' tanulást vagy könnyitik vagy előmozditják, a' szorgalmat ébresztik stb. Ezen intézetekről is álljon itt egypár rövid megjegyzés, hogy az iskolákat ezen oldalról is méltányolhassuk. Ide tartoznak:

1. A' testgyakorlási intézet, Clair Józsefnek vezérlése alatt, ki növendékeinknek hetenként két leczkét ad a' testgyakorlásban. A' tőkét, mellyek' kamatjaiból az illető tanító jutalmaztatik, Fuchs Keresztély' szeretete alapitá, azon úré, kinek neve sehol sem hibázik, hol az ifjúság' neveltetésére szánt áldozatokról van szó, miként ezt hirlapjaink 's névszerint a' kisdedóvó intézetek' tudósitásai bizonyitják.

2. A' rajz-iskola, mellynek fő érdeme abban áll, hogy nemcsak általában nevel ügyes rajzolókat, kiknek munkái örömre birnák a' szigorúbb műbirót is, hanem mivel különösen azon tárgyak' rajzolását is sürgeti, mellyek a' kézmüveseknél fordulnak elő, — miscent utile dulci.

3. Az ének-iskola, mellyben a' muzsika is gyakoroltatik, 's igy többet nyujt mint neve igér.

4. Egy olly intézet, mellyet könnyebb körülirni mint alkalmas műszóval megnevezni. A' gyülekezet egy nőt is jutalmaz, ki hetenként 6—8 különórákban, a' leánynövendékeket az asszonyi munkák' készitésében oktatja, még pedig évenkénti próbatételek alkalmával kiállitott munkák után itélve, mondhatjuk, szembetünő sikerrel.

5. Taubner Károly a' gymnasium' rectora az idén tanitványait úgynevezett magyar iskolába gyüjté össze, kétszer egy héten, hol is a' gyengébbeket a' magyar nyelv' grammaticájában oktatja, míg a' jártasabbak dolgozatokat készitnek, ezeket kölcsönösen birálgatják, 's nevesebb magyar költők 's irók munkáit szavalják és olvassák. Már egy kis könyvtárhoz is tettek némi előkészületeket, 's itt Bajza, Czuczor, Schedel, Szontágh, Taub-

ner, Vörösmarty, az ifjú Jósikák ajándékkönyvekkel segiték őket. Szinte pirulok, hogy magam még semmit nem adtam, pedig sum proximus ad aram. Kinek kedve volna még jobban megszégyeníteni engem, tartson egy kis szemlét nélkülezhető könyvei 's kivált doublettejei felett, 's rakja félre a' nélkülezhetőket, aztán kösse össze 's ezen czim alatt: „Dr. Taubner Károlynak a' magyar-iskola könyvtára' számára", küldje az evang. paplak' második emeletébe. „Milly izetlen tréfa?" és még is milly izessé lenne törekvő ifjainkra nézve, ha teljesíttetnék. Komolyan tehát: Uraim, asszonyaim! ajándékozzatok könyveket!

6. A' gymnasium' könyvtára. Ebben a' könyvek' száma mintegy harmadfél ezer, 's nem annyira az ifjúság mint az oktatók' számára van szánva.

7. Különféle gyüjtemények. Itt az egyes oktatók érdemlenek inkább dicséretet mint a' gyülekezet; mit az t. i. eddig beszerezni képtelen volt (rendes évi költségei közel 20,000 váltó forintot tevén) amazok, szükségeikhez képest, létre hozni, váltig törekszenek. Az egyes oktatóknak saját ásvány-, természettudományi, növény-gyüjteményeik vannak. Egész figyelemre méltó azon képgyüjtemény is, melly az elemi iskolákban a' növendékek' felfogásának könnyebbítése végett használtatik.

Végűl még egyet mást szükség megemlitenünk. Épen most készűl terve a' fensőbb polgári iskolának, melly a' jövő iskolai évben fog megnyittatni, a' polgárságnak 's különösen Fuchs úrnak, ki a' cathedrát alapitá, nem kis örömére. Ha kész lesz a' terv, közölni fogjuk. Ez alkalommal nagy kedvünk volna az illy iskolák' fontosságáról, nagy hasznáról 's azon megbocsáthatlan hanyagságról, melly e' tárgyban kézzel fogható nálunk, bőven értekezni, ha dicsőségnek tartanók olylyanról declamálni, mit mindenki tud, és olly vádakkal állni elő, mellyekről minden olvasó azt hiszi, hogy őt nem illetik. Épen a' jelen iskolai évben alapittatott néhány stipendium is. Illyen: 1.) Ő cs. kir. fensége a' nádorné' stipendiuma, melly évenként 40 ezüst forintból áll 's két budapesti születésű jóltanuló, erkölcsös, szegény növendék között osztatik fel. 2.) Malenicza-Tököly stipendium: alapitónéja Sztamorai Malenicza született Tököly Julia asszonyság, szinte 40 ezüst forintal évenként, legközelebb két óhitű növendék számára; ha azonban illyenek nem volnának az intézetben, hitkülönbség nélkűl osztatik ki. 3.) Budai stipendium évenként két arany, két vidéki növendék között felosztatandó. Alapitója nem nevezé meg magát, noha megkellett vala gondolnia, hogy azon szerénység, melly szerint a' jótevő a' jótéteményben reszesűltnek őszinte hálája elől vonja el magát, olly esetben millyen itt forog fen, nincs helyén. „De hát a' magyar nyelv, a' magyar nyelv?" Ez olly jó lábon áll ez intézetben, millyenen jelen körülményeinknél fogva állni képes. Szóban 's nyomtatásban kifejezett, németajku testvéreink által egyenesen kikötött, és követelő fenhangon kinyilatkoztatott, 's tettekben (ut ex supradictis patet) létesitett elvünk az, hogy a' magyar és német nyelv ugyanazon kiterjedésben tanittassanak. Igaz ugyan, hogy ezen elv ellen néha vétkeznek az oktató urak, kivált a' fensőbb osztályokban, hol a' magyar nyelvnek elhatározott elsőség adatik. Mert ezen urak azt hiszik, hogy annál nagyobb szüksége van a' növendéknek a' magyar nyelvre, minél inkább közelit azon ponthoz, mellyen túl vagy az életbe lép vagy az egyetembe; ezen urak közől Melczer azt hiszi, hogy apáink különczök 's a' maiak náloknál még tán különczebbek, kik a' római nyelvet római nyelvű szabályokkal sajtolák be tanitványaikba, 's ő elég vakmerő magyar 's német nyelvű szabályokkal vezérleni be tanitványait a' római nyelv' épületébe; ez urak közől Kánya azt hiszi, hogy az ásvány-tudományt 's a' geometriát, a' földleirást, mellyekben olly ritka szépségű hellen mőszavak vannak (ha mindjárt a' tanitványok azonnal nem értenék is) — üdvösebb sikerrel taníthatja magyarúl mint bármilly nyelven; Taubner pedig azt hiszi, hogy szükségesebb volt magyar iskolát állitania, mint latint, mellyben növendékei Ovidiust scandálták, 's latin verseket gyártottak volna; Nádosy a' Fejér Oroszlánnál, azt hiszi, hogy azon 150 forinttal, mellyet évenként a' leányok' azon oktatójának fizet, ki német ajku növendékeit a' magyar nyelvben a' másiknál többre viszi, több hasznot nem hajtott volna a' hazának, ha általok inkább az annyira szép és mivelt, a' magasabb társas körökben annyira divatozó franczia nyelvet terjeszté vala leányaink, a' jövendő sarjadéknak anyái, kö-

zött; 's ugyan ezt hiszik: azon versenyező urak is, kik a' Nádosy' díjt már hét év óta huzzák, 's kik abban büszkélkednek, hogy lányaik épen olly tisztán 's hibátlanúl szólnak magyarúl mint németűl?

Én pedig hármat hiszek; először azt, hogy igazok van, ha mind ezt hiszik; másodszor azt, hogy az előbbi periodust egy lélekzettel egyikök sem szavalhatná el; harmadszor azt, hogy ezen tudósításom munkálatai felől nem legutósó. *Székács József.*

Eszmék a' jogphilosophiához. *)

XVII. Belső szabadság.

Az alap elvet: „mindenki csak úgy létesítheti jogát, hogy a' mások' jogával megférhessen" sehol sem kellene jobban szem előtt tartani, mert sehol sem könnyebb hibázni ellene, mint a' belső vagy gondolkodás-szabadságban (hit-, sajtó- és szólás-szabadságban).

Boldog ország, mellynek törvényhozói, 's kormányzói azon alapelvet a' belső szabadsághoz is alkalmazni elég erősek 's értők, a' nélkűl, hogy egy vagy más osztályt különösebben pártoljanak vagy kelljen pártolniok.

Csodálatos, mit tudományos és mivelt és szabad férfiaknál is sokkal többször tapasztalhatni, mint nem, hogy ők magoknak belső szabadságot követelnek, de azt másokban nem tűrhetik. 'S legcsodálatosabb az, hogy csupán csak ellenkező vélemény is szenvedélyes boszúságokra ingerli gyarlóságunkat, 's gyakran nevetségesekké, sőt szerencsétlenekké teszen.

Hogy „csalatkozni emberi dolog, 's az önhittség, mellytől a' meggyőződés lényegesen különbözik, maga magának legdühösb ellensége" — soha sem kellene szemünk elől elveszteni.

XVIII. A' becsületjog.

Az embernek szellemi életéhez tartozik a' becsület. Minél szellemibb és szellemileg míveltebb valaki, annál jobban érdekli polgártársainak, kik' körében él, szeretése, becsülése, midőn a' rosz indulatu vagy csak anyagibb ember is a' becsülettel kevesebbet gondol.

A' hamis becsvágyat jól meg kell tőle különböztetni.

Ezen jog, úgy látszik, még nem méltányoltatik eléggé az országokban, 's a' becsületgázló nem büntettetik eléggé, valamint a' becstelen 's becsületével nem gondoló sem igen tartatik figyelemmel. *Fogarasi.*

(Folytattatik.)

*) A' Hírnök' egyik szemléjében azon csodálatos és rám nézve hizelgő állítás foglaltatik, hogy jogphilosophiai eszméim illy nemű munkák' valamelly ikéből vonattak volna ki. Csodálatos, mert maga megvallja, hogy ollyat állít, a' mit nem tud; rám nézve hizelgő, mert azon állítás más szókkal ezt teszi: Ezen eszmék olly jók, hogy F-nak lehetlen volt más honnan nem vennie, 's akárhol a' széles világon kell lenni olly munkának, mellyben azon eszmék foglaltatnak. — 'S ki hinné? a' szemleirónak ez egyszer igaza van. Ezen eszmék valóban egy hasonló munkának t. i. saját kéziratomnak kivonatja. — És, ha a' szemleiró netalán azt értené, hogy eszméim úgy a' mint e' lapokban egyszer másszor már előjövének, valamelly más idegen munka' kivonatának is tekinthetők, mig ezt bebizonyítandja (proba incumbit affirmanti), csak hagyd maradjanak azok, akár jók, akár roszak, enyéim. *F.*

Egy lelkes hölgyhöz.

Kit felkenének kegyszüzek,
'S az ég megihlete,
Mi andalitók kellemid,
Oh hölgyek' gyöngye te!
Szerény, miként a' völgy ölén
Tenyésző rózsaszál,
Csendes magánykörödben olly
Kedvessé virulál.

Hiú, és röpke női vágy
Szived' nem égeti,
Nemesb valóért lángzanak
Hév elméd' képzeti.
Nyílt homlokod' haván szelíd
Erény, 's szemérem ül,
Báj 's kegy mosolygnak arczodon
Lefesthetetlenül.

Nemed' varázsövét birod,
Melly hódít, és igéz,
Édessé olvad ajkidon
A' szó, mint zsenge méz.
Még is mi büszke, és nemes
Tekintet bélyegez,
Fennséges elme', és kedély'
Tündéri képe ez.

Dicső a' nőnek tisztköre,
Ki rózsás útakon
Oltárodhoz vezéreli,
Kiket szülél, o hon.
Illy nő te vagy, fellelkesít
Hazádnak szelleme;
Tisztelni, a' mi nemzeti,
Szép lelked' jelleme.

A' férfi-ész 's erő teremt,
Alkot nagyot, dicsőt,
De szépre nőkegy, és szerelm
Hevíthetik csak őt.
Szelíddé símul a' szilaj,
A' bosszú nem lehel,
Ha illeté varázsival
A' szende nőkebel.

Oh hogyha a' zenészeti
Nemtőnek áldozol,
Vagy ajkaidról édesen
Hazádnak nyelve foly;
Engedd, kis zsámolyod körül
Hadd andalodjam el,
Mint ifjú, ki most álmodik
Szerelme' képivel.

Ete.

Első szerelem.

Franczia novella.

Szomorú, nedveshideg novemberi éj vala, A' Notre-Dame de Loretto nevű útczában nagy feny csillámlott keresztül egy ablakon a' ház' negyedik emeletében. Ezen szokatlan fényt egy kandallótűz' langjai okozák, mellyet a' hideg januariusi éjjeleken használunk, és számos viaszgyertya' sugárai. Az általok világított szoba egyike volt ama' nőtelen-laknak, minőket az ember a' fashionabel világban talál, 's mellyek csinja és kényelmei igen távol vannak attól, hogy ama' költészetlen szellős lakokra emlékeztessen, mellyeket a' Cité kivűli agglegények birnak. A' szobának, mellyről szólunk, különös physiognomiája volt; bélyegző vonás vala benne a' középkori bútorok', müvészeti tárgyak' és drága bohóságok' pazar egybehalmozása, mellyeket az ember elragadtatva néz, de leírni nem tud, szóval az titkos cabinetje volt egy tökéletes dandy-nek.

Búja zsölleszékekben elnyújtózva ült itt három fiatal ember, lábok a' kandalló-tűznél, szájokban cigarro, koronként a' párolgó italt hörpögetve, melly egy nagy thea-edényben buzogva forrott. A' pekao' illatos leveleinek göze vastag léget támaszta a' gyertya-világok körül, mellyek távolról úgy látszottak, mint halvány csillagok az őszi éj' ködében. A' ház fedeleken kergetőző szél az esőt az ablaktáblákra csapkodta. Az útcza puszta vala és csendes. Alig volt néha hallható egy elkésett bérkocsis' zörgése, kinek lovai esőtől, szitkoktól és ostorcsapásoktól elborítva, szokatlan sebességgel tova száguldottak.

A' késő időről 's azon lankadtságról itélve, melly tartásaikon 's arczokon mutatkozott, a' három ifjú uracs már régen üldögélhete így együtt. Az eleinten élénk és zajgó társalkodás lassanként elszenderedett. Kialudoztak a' cigarrók és a' borszesz-lámpák' világai; a' havannah és pekao elfelejtetének; a' szemek a' tűzre valának függesztve, melly annál reszketőbb fényt vetett; 's a' mi három barátunk azon mereven állapotba volt sülyedve, hol csak a' gondolat látszik még élni. 'S még sem volt pedig közölök egy is alvásra hajlandó.

Talán néma ámulatjokban ama' különös le nem irható neszre hallgattak, melly éjjeli időben mint iszonyú sohajtások emelkedik föl a' városok' kebeléből? — Vagy tán önző kényelemmel a' szél' zugását hallgaták a' kandalló' boltozatában, vagy az eső' locsogását a' balconon. — Vagy kiragadtatva a' jelenből a' multnak gondolataiban és képeiben dözsöltek. — Alig ha magok meg tudták volna mondani. Annyi bizonyos, hogy arczok önkénytelenül vett fel némi komoly kifejezést, melly nálok szokatlan vala. Mind hárman igen különböztenek egymástól characterökre 's arczulatokra nézve. A' legkorosabbik közel vala a' férfiúi érettséghez. Hajának kora ritkulása 's valami, szavában és viseletében a' korra emlékeztető, mutatá, hogy ő az életnek egy sanyarú iskoláján mehetett keresztül. Gúnyos mosolygása, bizonyos vegyülete a' ravaszságnak és gőgnek, ajkai' csaknem észrevehetlen mozdulatában és tekintetének nyugtalan kifejezésében mély idegenséget árulának el a' világ 's emberek iránt. Más részről minden tapasztalásai egy scepticismusban tükröződtek vissza, melly rá nézve még kinzóbb vala mint másokra. Emil, a' legifjabbik, arczszőreiből itélve, még alig férfiak közé számitható, naivsága és érzelmei élénkségénél fogva még egészen az ámulatok' korához tartozott. Adolf, a' ház' ura, egy szép magas szál ifjú volt; korra és characterre nézve két baráti között a' közép helyen álla. Kevésbbé philosophus az egyiknél, és kevésbbé naiv a' másiknál. Phantasiájának élénksége, súlyegyenét látszott megzavarni többi lelki tehetségeinek. Érzéseit esze ölte meg, feje a' szív' rovására gazdagult, mellyből az következett, hogy öncsalódásaiban gyakran fölcserélte egyiket a' másikkal.

„Mi a' manó! kiálta fel egyszerre fölemelkedve, mint ki mély feledékenységből ijed föl; itt ülünk megmerevülten mint márványszobrok, mozdulat és élet nélkül, vagy mint ama' szerencsétlen lovagok, kiket a' varázslónak pálczája bűvölt álomba; és milly csodálatos! szinte érzem, hogy szavaim ajkaimon halnak el és nyelvem megtagadja szolgálatját.“

‚Becsületemre! felelt Emil, fejét lassan fölemelvén és szemeit kezével elfödvén, mintha egy látványtól kisértetett volna; te igazabbat mondál mint hiszed. Én valóban varázslatban valék, melly tárgyakat és történeteket hozott elömbe, miket hiába ügyekszem elfelejteni. A' sötét éjszaka, a' szél' zuhogása és eső, melly ott kinn locsog, akaratom ellen olly helyezetbe tevének, mellynek emlékezete mély, szenvedélyes megrázódástól elválhatatlan.‘

„‚Mennyire én ezen érzelgő beszédmódot ismerem, szólt Gusztáv comicai komolysággal, ez mindennapi nyelven ennyit tesz: Nekem egy szerencsétlen szenvedelmem van!‘“

„Akkor hamar, te szerencsétlenség' fia, mond Adolf, beszéld el nekünk baltörténetedet. Ha többre nem való is, minthogy álmomat elűzze, melly hatalmasan meglepett 's akkor én neked jutalmúl a' legsiralmasabb történetet fogom előadni, mellyet valaha dajkádtól hallottál.“

„‚És én a' csodálatra legméltóbb kalandot, mellyen a' nagy Amadis vagy a' győzhetetlen Galaor valaha keresztül mentek.‘“

‚Jó, én megegyezem, válaszolt Emil, de csak azon föltétel alatt, hogy beszédemet félbeszakasztás nélkül végig hallgatjátok és kimélettel fogjátok az érzelmeket és emlékezéseket megitélni, mellyek nekem olly drágák. Nektek azok talán nevetségeseknek fognak tetszeni, de én csak azon föltét alatt leplezem le előttetek, ha legalább tisztelni fogjátok.‘

Miután a' kivánat mindkét részről elfogadtatott, Gusztáv és Adolf olly helyezetet vőnek székeikben, minőt a' hallgatási vágy magával hozott. Emil a' magáénak elősö részére mozdulván, szőke fürtű fejét kezével feltámasztván, igy kezdé:

— Tizennyolczadik évemet értem el, midőn nevelésem, egy öreg bátyám' ügyelete alatt, elvégződött; a' legtökéletlenebb és ész nélkülibb nevelés, mellyet megrozsdásodott szokásból, egy igen fogékony organisatióra használtak.

Bátyám egy öreg apát volt, a' toulousei academiának nyugalmazott tanitója. Húsz éven át a' tudományos társaság és a' toulousei ifjuság' aestheticai müveltségének dicsőségére, Horácz' néhány satiráját, Virgil' eclogáit és az Aeneis' néhány könyvét, egy drága, és Didónak ama' botránkoztató történetétől szorgalmasan megtisztitott, kiadás után, adta elő. Ez volt oka, hogy én nem sokára ama' drága szerelemkalandot, titkon, egy más kiadásból szóról szóra megtanultam. Ha Cicerónak még néhány beszédeit, Rollin' régi historiáját és a' geographiának fölületes tanulását hozzá teszitek, meglehetősen igaz fogalmatok van azon classicai kincsek felől, melyeket bátyám az én tanulmányaimnak szokott nevezni. Midőn ezen tanulmányokat elvégeztem, mezei sétálás és kedvencz könyveim' olvasása voltak egyedüli foglalatosságim. Vártam még bátyám hivatásomat elhatározandja, és foglalkodásimat kijelelendi. Teljesen boldognak érzém vala magamat, ha boldogságomhoz egy barát nem hibázott volna, egy második én — egy valami, miután minden szív ohajtozik, hogy vele gondolatit 's érzelmeit közölje. Ezen lény, melly után sohajtozám, igen is korán megjelent. —

„‚Bocsánatot, vága közbe Gusztáv, igen korán nem a' valódi szó; azt hiszem, jobb volna mondani: igen későn. A' te „lényed“ sokáig hagya magára várakozni. Neked öt minden tekervény nélkül azonnal fel kell vala léptetned, a' helyett, hogy történeted' a' bölcsőnél kezdéd. Te nyilvánosan Plutarch' modorjában regélsz, ámbár ezen tiszteletre méltó történetirót kihagyád kedvencz iróid' lajstromából.“‘

„Eddig, monda Adolf, történeted legkevésbbé sem viharos, és igazán szólva, nekem a' zivatar kedvesebb mint a' lapos nyugalom. Előre, tehát barátom, hozz életet regédbe, lelkesedjél és jöj a' bonyolodás' tüzébe!“

‚Én nektek igaz történetet igértem, mond Adolf hidegen, és nem regényt. Ezennel kinyilatkoztatom, hogy beszédemnek azonnal véget vetendek, mihelyt illy módon még egyszer zavartok.‘

„‚Legyen! — meg vagyunk elégedve‘“ mond a' két hallgató, resignált ábrázattal visszadölve karszékeikbe.

— Bátyám' háza, folytatá Emil, egy kis faluska' legszélső részén volt, egy amphitheatralis hegyláncz' alján, mellyen a' hely' legkitünőbb épülete állott. Ezen épületnek, mellyet a' jámbor falusi nép várnak neveze — vagy a' tulajdonos iránti tekintetből, vagy mivel nem ismertek épületet, ezen névre méltóbbat — fekvésében semmi aristocratiai nem volt. Egy kedves új ház volt, melly szemfényvesztőleg és kaczérkodva tekintett ki egy fenyüerdőcskéből, hasonlólag egy lyánykához, ki a' vidékbe kikémlelődve, viruló arczát a' fa' lombjai közől kidugja. Ezen pontról a' szem egy iszonyú medret pillanta meg, mellyet a' Dürence' habjai mostak. Keletre a' látkört tengeri havasok környezék, mellyeknek hosszú kék vonala észrevétlen f.kozatban a' rajtok nyugvó halvány felhőkkel olvadt össze. Jobbra és balra a' hegység hirtelen meglapulva két kart nyujta ki a' sikra, mellyek erdőkkel voltak fedve. Ezek között egy lejtős lapályon termékeny szőlők, tengeri-földek és rétek virúltak a' ragyogó napban. E' regényes vidék volt az, mellyek felé sétálásaimat rendszerint irányozám.

A' szép laknak tulajdonosa egy derék ezeredes volt, a' császári uralkodás' idejéből, ki a' nélkül hogy csökkenne a' nagy ember' emlékezete iránti tisztelete, a' világon csak két dolgot szeretett: leányát és rózsagyüjteményét. E' két szenvedélybe oszlott fel élete. Leánya azon időben, mellyről én szólok, mintegy tizennégy évü lehetett. Egyike volt azon még határozatlan alakú gyermekeknek piros arczczal és szőke hajfurtökkel; naiv és kaczérka, komoly és vidám. Atyja, hogy egy szóban fejezze ki szive' minden édes érzelmeit Rózának nevezte őt, 's az atyai gyengédség' ezen ártatlan fortélyának több vidám tréfákat köszönhetett. A' lyányka' nevelése anyjának egy barátnéjára bizatott, ki őt halálos ágyán kérte meg, lenne anyja gyermekének. Morvel asszony, özvegy és vagyontalan, részint személyes érdekből, de még inkább meghalt barátnéja iránti hajlamból, gouvernanti alárendelt kötelességeket vállala az ezredes' házánál. Az elömenetel és jó tulajdonok, mellyek a' gyermekben kifejlettek, lassanként 's észrevétlenül elfelejteték vele helyzete' kellemetlenségeit, és anyai gondoskodásai teljes bizodalommal és a' lányka' részéről szeretettel viszonoztatának. Ama' talán szinte túl vitt gyengédség, mellyel fogadott gyermeke iránt viseltetett, némi büszkeséggel vegyült. **Sz—ky.**

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

April. 6. Kean, vagy könnyelműség és lángész. Szinj. 5 felv. Dumas Sándortól; ford. Fáncsy Lajos a' m. acad. költségén.

Apr. 7. Bájital. Nagy víg opera 2 felv. Írta Romani; muzsikája Donizettitől.

Apr. 8. Eleven holt házaspár. Vígj. 1 felv. ford. Telepy György. — Döbler' mutatványai.

Apr. 9. A' ligeti kastély. Vígj. 1 felv. Németből ford. Csató Pál a' m. acad. költs. — Döbler' mutatványai.

Búcsú-nyilatkozás. Alulírt legfőbb örömének tartotta volna, ha hona' fővárosában a' nemzeti színügynek szentelheté csekély erejét, de a' mostani színházi viszonyok ezt tiltván, ezennel búcsút vesz a' tisztelt közönségtől, kinyilatkoztatva azonban, hogy mihelyt a' körülmények jobbra fordulandanak, kész leszen és szerencséjének fogja tartani kis áldozatát a' hazai ügy' oltárára tehetni.

Pest, april. 9. 1840. **Sátorfy,** dalszinész.

Egyveleg.

Az ember' nehézsége és nagysága. — Mindjárt szuletése után a' fiú gyermek 6 és ½ fontot nyom, a' leány 6 fontot. Az elsőnek testi nagysága 1 láb, 6 ujj, 4 vonal, az utóbbiké 1 láb, 5 ujj, 10 vonal. Hasonló korban a' fiú egyed rendesen mindig nehezebb, mint a' lány, kivévén a' 12-dik évben, mikor mindenik nem egyenlő súlyu. Teljes kifejlődésekor az ember 20-szor nehezebb és 3¼-szer nagyobb, mint születésekor. Vénségökben mind a' férfiú mind a' nő elveszt 12 — 14 fontot sulyából és 2 ujj, 7 — 8 vonalt magasságából. A' férfiú legtöbbet nyom negyven, a' nő ötvenedik évében. Az elsőnek középsúlya 96, az utóbbiké 86 fontra tehető, általában pedig az ember' súlya, minden tekintet nélkül a' nemre, 90 font, 3 lat.

A' spanyol haramiák igen éles szeműek, mint az afrikai puszták' lakosai. Jó láb, jó fül, jó szem, 's a' szomjat, éhet, zaklatást kiállani képesség teszik a' spanyol úton állók' dicséretes tulajdonságait, 's ebből származik az ő nagy és gyakran megfoghatlan biztosságok és bátorságok. E' sajátságnál fogva igen alkalmasak a' guerilla-háborúra 's igen nehéz őket kiirtani. Ezen embereknél a' vallás csak ceremonia-szolgálat, mivé papjaik tevék. Erkölcs által az égbe jutni fogalmokon tölül van.

A' Themse' tunellje most hetenként mintegy nyolcz lábbal halad előre, a' tulsó Themse-parthoz tehát mintegy 120 lábnyira közelítettek és így a' munka' bevégzését a' közelebbi hónapokban várhatni.

Fényképek Indiában. — Daguerre' rajzmódja már Hindostánig elhatott, hol nagy figyelmet gerjeszte 's hol, a' napsugarak' hatását illetőleg, igen siseres leend. Javítást tön rajta dr. O'Shaughnessy Calcuttában, ki az ezüst-nitras (salétromsavas ezüst) helyett még drágább érczet alkalmaz, t. i. arany-olvasztékot, miáltal igen fénylő szinezetü képeket akar kapni, nevezetesen a' veres és zöld színben, a' mit Európában mind eddig nem tudtak eszközleni.

Franczia gouvernante. — Egy polgári házban, hol senki sem beszéle idegen nyelven, a' két gyermeknek franczia nevelőné kerestetik, hogy azokat franczián tanitsa. Egy év lefolyt 's a' szülők gyönyörkodve hallgaták, hogy az apró majmok ismeretlen ideg n nyelven szólanak. Most nagy társaságban kelle ragyogniok. Előhivatnak, de nagy isten! — igen, igen folyvást beszéltek — tót nyelven.

Sok férje egy asszonynak. — Erelyn irja memoirejaiban, hogy Harlemben egy nő' kunyhóját látta, ki 25-ször volt özvegy és most épen 26-dikszor vala férhez menendő. E' sok férj' gyors halála igen természetesen föltünt, és a' nő gyakran gyanúba hozaték, hogy férjeit megölé de soha semmit nem tudtak ellene bebizonyitani.

Eredeti mérföldkő. — Reichenbergné! Csehországban még négy év előtt egy mérföldkő vala e' folirással: Friedlandig 6 óra; ki olvasni nem tud, menjen a' faluba balra, ott eligazitják. —*jd*—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomlatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 16. 1840.** **31. szám.**

Tartalom: Az elfoglalásokról a' XIX. században (*Vajda*). — Nyelvtudományi kalászok. Vége (*Jászay Pál*). — Tanács az elméncz íróknak (Sup. *Kis János*). — Szegény gazdagság (*Garay János*). — Első szerelem. Vége (*Sz—ky*). — Magyar játékszíni krónika. —

Az elfoglalásokról a' XIX. században.

—

Az elfoglalások' nemei, törvényei, módjai 's körülményeiről akarok szólani, különös tekintettel a' legújabb korra.

Valamint ma történnek elfoglalások, úgy történtek hajdan is, azon egész időn keresztül, mellyre az emberi faj vissza tud emlékezni, söt még azon ösi szakban is, midőn az emberi faj még nem létezett, midőn elemeiből a' földgolyó össze nem volt rakva, azon egész időn keresztül, mellyet létezettnek gondolunk.

Igen távolra megyek hátra; de ne ijedj el, olvasóm, sietni fogok az újabb időkhöz 's gondoskodom, hogy utadban ne igen unatkozzál. Tárgyakat iparkodom elődbe állítani, mellyeket talán még nem nézél meg, vagy ha ismersz is, legalább mindennapiaknak nem tartasz; örömedre szolgáland, ha öket újra emlékezetedbe hozva szemléled.

Lételét a' mindenség, e' nagy világ, elfoglalással kezdé. Az ember ugyan gyönge képzelettel van a' világ' kezdetéről, de örök létét még kevesebbé foghatván föl, kénytelen azt határozni, hogy a' világ' léte előtt a' semmi üzé uraságát. Az első cselekvés a' mindenségben a' semminek eltolása, és kirekesztése volt, a' mi nem egyéb elfoglalásnál. A' semmi tér lön, és az időtlenség idő lett.

A' tért eredetileg határba szorított ürnek képzeljük 's hogy ez ür világgá legyen, el kelle foglaltatnia. Az ür tehát elfoglaltaték anyagok által, és a' térből, az ürből, világ lett.

A' világ örökös elfoglalások nélkül elhalna; hogy tehát a' világ fönálljon és éljen, elfoglalásokkal kell bövelkednie. Ekképen az elfoglalás' örök gyakorlata a' világ' lényegéhez tartozik. Midőn a' mindenség a' tér' ürét elfoglalá, élni kezde; midőn az ür teendi visszafoglalását, a' világ elhaland.

Az egész világ nem áll másból mint elfoglaló 's elfoglalt tárgyakból: az elfoglaló él, az elfoglalt meghalt. Mikor az állat fogamtatik, elfoglalást tesz a' tér és időben, mikor meghal, visszafoglalást gyakorol rajta a' tér és idő.

Eredetileg a' tért anyag által képzeljük

elfoglaltnak, mert a' földet, vizet, levegőt, napot, csillagokat megannyi anyagnak, testnek gondoljuk. Azonban ha itt megállapodunk, igen távol vagyunk a' valótól, igen gyarló fogalommal birunk a' mindenségről. Az anyag ugyan tetszőleg elfoglalá a' tért, de az anyagot elfoglalva tartja az erő, 's így a' tér és idő valóságos elfoglalójának az erőt nevezzük. — Ez fölvilágitást kiván, melly itt következik.

A' fa, úgy a' hogy érzékeidre hat, test, és mint testet vagy anyagot láthatod, tapinthatod, izlelheted, szagolhatod 's kellő körülmények között hallhatod. Ezen élőfa azonban nem csak test, hanem ollyan lény, mellyben az erő anyaggal van körülruházva, mellyben az erő tartja fön az élet' kapcsát, szerez táplálást, nevekedést, virágzást és szaporodást, melly nélkül az élőfa holt anyaggá lesz 's lény lenni megszűnik. A' hold, mellyet az égen most fogyni látsz, majd a' megtelőnek sugaraiban gyönyörködöl, anyag, égi test; de nem csupa anyag, különben évezredekig lénye változatlanul fön nem állott volna, 's rég valamelly elfoglalónak hullott volna ölébe, a' ki kétségkivül földünk lett volna, hanem erőből és anyagból álló lény, melly pályát fut és ellenhatást gyakorol mind addig, mig vagy kapocs nem szakad benne az erő 's anyag közt, vagy valamelly hatalmasabb lény által el nem foglaltatik. Az embernél sincs különben a' dolog. Az, mit az emberben érzékeiddel felfogsz, test és anyag; és voltak különben okos emberek, kik az embert csak testnek, anyagnak állitták. A' szegények, nem lelhettek egy halottat, kin a' különbséget az ember-anyag és az emberlény között megtanulhatták volna? Az a' csekély víz, az a' kevés gáz, az a' maroknyi por, mivé az ő emberök lön, tevé azon mozgalmakat, mit az ember egykor tulajdonának neveze, érezé a' szeretet, barátság, honfiúság' örömeit, keresé ki az anyagi világ' törvényeit és az erkölcsi élet' igazságait, mellyek érzékekre nem hatnak, 's az emberi lény előtt még is mindenütt ugyanazok! Az a' víz, gáz és por volt az ember? — Ne mosolyogjatok; nem egy könnyen fogtok találni, ki ma már illy balúl itéljen. Az erőt még az alvó emberből is kiösmerhetitek: az kezdi bennünk a' lételt, az folytatja 's végzi, az érez a' szivben, az gondol a' főben, ez cselekszik a' kezek által. — És valamint az élőfa, a' hold és az ember' anyagját az erő tartja elfoglalva, úgy az egész mindenségben az anyag alatt az erő rejtezkedik, mint elfoglaló. — És ez volt a' mit meg akarék mutatni; most menjünk tovább.

Igen valószinű, a' mondottak szerint, hogy az erő tartja elfoglalva az anyagot, de azért az anyag is gyakorol elfoglalást az anyag fölött. Így például földtekénk elfoglalva tart egy bizonyos tért, mellyből kiszorítá azon sokkal finomabb anyagot, melly a' mindenség' üregét betölti. A' földön a' nehezebb ásvány-testek a' föld' középiebb részeit foglalák el, kiszoritva onnan a' könnyebb levegőt, és a' levegő a' földteke' legmagasb rétegét teszi, maga fölött tartó az aethert. És a' hogyan földünkkel van a' dolog, úgy áll az a' holddal, nappal, csillagokkal.

A' növényország elfoglalást gyakorol a' földön. Először is helyet foglal és időt; azután tápnedveket szi föl a' földből, azokon diadalmaskodik, átváltoztatva lényévé őket. de egyik növény a' másikon is tesz elfoglalást. Tudva van, hogy némelly növényfajok másokat kiszoritanak, némellyek pedig másokon élődnek. Annyi is való ezek mellett, hogy az egész növényvilág részint a' tenyészés végett, részint a' tenyészés által teszi békés elfoglalásait, a' nélkül azonban, hogy az emberi terveknél mindig czélszerűleg űzné e' nemű munkáit. Így például a' gyom igen szeret elfoglalást gyakorlani a' mivelt földeken, de az ember megveti erejét és kiirtja őt, mint czéljára alkalmatlant.

Az állatországban az elfoglalás' nemei 's módjai igen szaporodnak. Mig a' sűrű hideg levegő egyszerű törvénynél fogva rohan a' melegebb ritka levegőbe, míg a' vizek örök szabály szerint a' magasról alázuhognak a' mélységbe, míg a' növény tenyész, ha jó ege 's földje van, addig az állatok' legnagyobb része cselekvőleg lép föl 's tevőleges elfoglalást gyakorol. Míg a' növény levegő-, vizés földből él, addig az állat ellenségeül lép föl a' növény- és állatországnak. Hogy ő élhessen, növény vagy állatnak kell lételét föláldoznia, mert a' levegő 's a' víz állati táplaléknak szigorú értelemben nem mondatik, 's az állat vagy növény- vagy állatevő.

Mellőzve tehát azt, hogy az állat úgy, mint akármelly ásványi vagy növényi test el-

foglalást űz térben és időben, meghatározhatjuk, hogy az állatország először is: emésztője a' növényországnak. Az állatok' nagyobb része a' növényországból él. Az ember nem kis táplálatát onnan veszi, a' majmok vagy is négy kezűek, gyümölcsevők, növényeket esznek a' fókák, mókusok, az egerek minden rokonságaikkal, hódok, nyulak, elefántok, vizi lovak, lovak, a' kérődzők' nagy rokonsága: a' marhák, juhok, kecskék, szarvasok, ozek, zergék és tevékkel, mellyeket előszámlálni hosszú volna, a' madarak' nagyobb fele, a' bogarak' számtalan csapatjai.

De az állatok' elfoglalásai az állatországra is kiterjednek. Az ember' eledelének nem csekély részét innen veszi; az oroszlán, a' tigris és több macskafaj, a' farkas, róka, hiúz, hiéna, menyét, a' sasok, sólymok, baglyok megannyi húsevők. A' halak, a' mászók 's a' vizek igen sok lakosa állattal táplálkozik. Ezen foglalatosságnál pedig némelly állatok erejökre támaszkodnak, például a' tigris, az oroszlán, a' párducz; mások ravaszsággal élnek mint a' hiúz, melly fákon lappangva ugrik a' szarvas' tarkójára, a' róka, melly tolvajkodik; — némellyek seregestől teszik elfoglalásaikat, például a' farkasok szigorú telekben, a' gődények a' tavakon, mellyek szárnyaikkal verik nagy kerékben a' vizet 's a' középre hajtott halakat faldossák.

De az elfoglalások legnagyobb mesterének az embert mondhatjuk. Ő az elfoglalások' módjait tudománynyá mivelé ki 's annyira ment, hogy előtte, meghódítása előtt, semmi sincs bátorságban. Az ember elfoglalója a' szeleknek, mellyekkel vitorláit hajtatja, malmait mozgásba hozatja, mellyet fogságba szorít 's a' kitolakodókkal lő, 's ellenségeit leöli. Az ember meghódítá a' vizeket, határt szab a' folyamnak és tengereknek, kevélyen szökik a' hullámokon keresztül egyik világrészből a' másikba, egyik földsarktól a' másikig, és meg nem retten az örvényektől, nem fél a' zivataroktól. A' vizből gőzt csinál az ember, ezt járomba hajtja 's szekerei elé fogván, szárnyakat ád útjának és madarakkal vetekedve rohan előre. A' gőzt úszó szárnyak gyanánt használja 's versenyben szeli a' vizeket a' delfinekkel, a' czethalakkal. Az ember az évszakokon uralkodik, virágokat termeszt télen, és jeget varázsol elő nyáron; daczol az éghajlattal 's a' hóvirág mellett czitromot virágoztat.

Az ember teljes kényúr a' növényvilág fölött. Tiltó parancsának nem állhat egy lény is ellent e' hatalmas országból. Fejszéje alatt a' legerősebb tölgy ledől, a' legsűrűbb erdő megritkul; a' végetlen nádasok és bozótokon szövetségese, a' tűz, által uralkodik. De parancsolva is elő tud lépni. Gyom és hasztalan fűvek helyett gabonával lepeti el a' tájat, az ingoványos rétet ris-földdé varázsolja, a' tölgyesekből gesztenyéseket, szilvásokat csinál.

Az emberi hatalom előtt az egész állatország semmi. Hiában mozdulna az oroszlán, hiában a' szörnyű elefánt, az ember a' levegőnek parancsol puskájában, és mindenik vérében hörög. Az ember akará 's eltüntek a' vérszopó állatok, és akará 's a' szelid barmok a' legnagyobb sokaságig szaporodtak. Az ember elfoglaló úrképen áll a' földön.

Minden érdek az ellenérdek, minden paripa a' lovag, minden szolga a' kényúr ellen törekszik, így van az ember és meghódított tárgyaival is. Az embernek mindig éber vitában kell lenni a' levegővel, tűzzel, vízzel, a' növények és állatokkal, mert mihelyt ő elálmosodik, amazok ébrednek föl és hatalmaskodnak ellene. Egy pillanatig nem szabad a' zabolát megeresztened. Egy tenyérnyi rést hagyj a' gáton 's alig veszed észre, fölvett az ár; egy szikrát a' szőke buzába 's üszökben heverend mindened; ne vigyázz a' lőporra 's a' gőzre, magadat is levegőbe vetend.

Nem sikerűle tehát még, és hihetőleg soha sem sikerűlend az embernek végképen meghódítani a' természetet, de a' dolog annyira van már még is vive, hogy épen nem kétes, mellyik oldalon van a' győzedelem. Az ember áll fölül, és a' természet, habár nyakaskodva is, kénytelen neki engedelmeskedni. Itt az elfoglalás igen siet tetőpontjához.

Első pillanatra azt hevenyészhetné valaki, hogy az emberek már tisztába kezdenek jöni az elfoglalással 's a' tárgy be lesz végezve. Azonban az így gondolkozó igen csalatkozik. Van az embernek egy igen daczos ellensége, melly szivos életű mint a' habarcza, melly a' hány részre vágatik, annyi új állattá fejlődik ki, szapora annyira, hogy az egész földet ellepé, és nyakas, hogy a' meg-

ragadt tárgyat el nem bocsátja, míg álkapcsai ki nem szakadnak. Ezen ellenség igen közel áll hozzá, neve: ember.

Az ember örökös harczban áll az emberrel. Így volt az hajdan, így van ma is. Kérdezzétek meg történetkönyveiteket, miről szólanak azok? Arról talán, hogyan virágzott ez és ama' nemzet a' szent békében? hogy gyakorlá az igazság' törvényeit otthon és a' külföld iránt? hogy iparkodék boldogsága' eszközeit kifejteni otthon és kikölcsönözni másoknak? Csalatkoztok. Örökös háború, örökös hódítás, örökös elfoglalás az, mit lapról lapra olvastok, és a' történetiróknak is csak az újabb időkben jut eszökbe más valamit is kijegyezni a' népek' életéből, mint a' mi csak magasan csillog, többnyire fegyver, igen ritkán müvészet és jog által.

Miről ismerjük a' persákat? Nemde hogy Asia' nagy részét birván, Görögországot jöttek elfoglalni. Mi dicsértetik jobban a' helleneknél, minthogy Maraton, Salamis, Plataeánál gyöztek? Miért bámulja Nagy Sándort a' pór is, minthogy kevés, de vitéz népével Asiát meghódítá? Róma' híre nincs-e örökös elfoglalások' emlékével egybekötve? Atila nem azért világít-e ki a' közép korból, mivel Europát féken tartá 's Asia és Afrikával szövetkezett? Nem hadaiért és hódításaiért híres-e föképen Nagy károly, Árpád, Dsingisz, Timur, Solimán és Napoleon Bonaparte? És ezek mellett mi szerényen állanak csak az Epaminondasok, Washingtonok, a' müvészek, költők és tudósok? És mellyik nép lön az által híressé, hogy a' jogokat virágoztatta otthon és terjesztette kivülre? ***Vajda.***

(Folytatása következik.)

Nyelvtudományi kalászok.

(Vége.)

Átmegyek az *ig*' származékaira. Az igehatározó *n* jel-betűjével, vagy *en* ragjával köttetvén, leszen belőle: *igen* = valde, omnino; — maga az *el*-lé átváltozott *eg* azaz *ig* vettetvén utána, 's ezen felül még az *en* igehatározati rag, leszen: *ig-el-en*, *iglen*, mi már nagyobb affirmatiót jelent, és *usque ad*, *usque in* értelmet ád. *Mind egyig levágták* még nem fejezi ki, hogy az *egyet* is levágták, de a' *mind egyiglen levágták*, úgy tetszik nekem, már azt teszi, hogy *egy* sem maradt. — A' mind *el* a' *városiglan* már legnagyobb affirmatio.

Tahat (tahát) igehatározó, *tunc* 24. stb. Pestinél: oztan, Erdősinél: annak vtanna; — *autem* 41. — És a' falat után *tahát* beménë ő belë sathanás = *et post buccellam introivit in eum sathanas* 224. Erdősinél: tahāg = *ergo*. — Életben volt a' *tahát* szó még 1627-ben is, de már miként ma, *ergo* kötszó jelentésben. A' szőnyi I. béke irományai közt, mellyeket a' Tudománytárban közlék, többször előjö: „És ha megh alkodhatunk ezen az dolgon, *tahat* nem leszen szuksigh stb, ha penigh meg nem alkhatunk, *tahat* mindjárást fell kölgyön." Véleményem szerint: *tahát* helyesb *tehát*-nál. — Én ugyanis azt a' *to* gyök' származékának nézem, melly a' sem té sem *to-vá*-ban még ma is fen van. *To-á* hajdan egyaránt használtatott a' *to-vá*-val, és *to-vab-bá*-val, *porro* értelemben. Haraszti Mihály, aracsai porkoláb, irja Báthory Andráshoz 1551ben: „Kérem nagchÿagod kwldon twb (több) port es honat (ónat), — twa (*tu-á*, *to-á*) kwgolon nagchÿagot(d) zakalassokat", — „tuvaba ezt bÿzonÿawal irahatom" — „twaba hadÿon nagchÿagod tanossagot (*tuábbá* adjon nagyságod tanóságot.) — Tudjuk, nyelvünkben a' *h*, *v* és *j* leh-betük milly gyakran felcseréltetnek és felcseréltettek föként hajdanta egymással. — Révai eléggé kifejté ezt Elab. Grammaticájában, tanúsitá a' régi halottas beszédekben használt: *házoá*, *kegyelmé-hel*, *hallá-va*, *feledé-ve* stb példákkal. — Így a' *to-á*, *to-vá* és *to-há* kiejtések is felváltva használtathattak, mellyekből az adverbialis *n*, vagy az ezzel egy erejü *t* betüvel lett a' *to-án*, *to-ván*, *to-hán*, vagy *to-át*, *to-vát* és *to-hát*, 's ebből könnyebb kiejtésért a' *tahát*. — Hogy a' mihely-*en* és mihely-*t*, mindjár-*an* és mindjár-*t*, mindegy, nem szükség fejtegetnem, — a' somogyi ottan*nag* és itten*neg* sem egyéb, mint ottan*nan*, itten*nen*, vagy ottann*nat*, itten*net*. — Haraszti Mihály' lassú nyelve még illyeket is ejt: „Eleget beszel*eh*tünk, — bizonyával irahatom, — azt értjek (*értjük*), hogy ke*het* (két) basa népe vagyon, — nem tudom ha *behe* eresszem (*beereszszem*) avagy ne." — És épen ezek derítik fel, miként jelenthet az ezen müncheni codexben kétszer előforduló *tat úgy* = *etiam*-ot 's *utique*-t. — Ezek szerint a' *tat* csak rövidítése a' *tahát*-

nak, miként a' *kehet*, *behe*, hosszítása a' *kétnek* és *be*-nek. A' *hát* csak csonkítása a' *tahát*-nak. **Jászay Pál.**

Tanács az elménez íróknak.

Az elménczség, melly a' képzeletek' nagy bőségében 's élénkségében áll, sok tekintetben nagyon becses ügyesség, de azt tanácslom, hogy azt az írók ne feleség, hanem szolgaleány gyanánt nézzék; 's ne felejtsék el egy öreg ember' azon tanítását, hogy a' hírnév' vágya kevés évek mulva meghül, 's az élet' különféle szükségei a' dicsőség' varázs képét a' lélekből kirekesztik 's hogy még azok is, kik hírnevet 's némi dicsőséget elménczség által nyerni szerencsések, utóbb, midőn lelkökben fenségesebb és hasznosabb gondolatok támadnak, bánattal néznek vissza fiatalkorokbeli elménczkedéseikre. Egy jeles író ezt mondja: „A' bölcseség lesz ezután ohajtásim' tárgya, 's lemondok az elménczkedésről, melly kaczér szerető gyanánt józan gondolkodásomtól megfoszta 's bájoló karjai között velem legszebb időmet, életem' tavaszát haszontalanúl eltékozoltatá. Idő' jártával megjózanodunk, 's buja szerető helyett feleséget veszünk 's azzal a' bölcseség' társaságában boldogabbul élünk.

E' mondás egy régi görög költész' történetére, velem egy algíri lakos által közöltre, emlékeztet, mellyet az Homer' munkáinak egy kéziratához toldva talált. A' kéziratot Konstantinápolyból vitték el magokkal a' barbarok. A' költész' neve ki van szakadva. 'S én csak a' következő darabot fordíthattam le, mellynek szorgalmas olvasását, azoknak, kik az elménczkedést szeretik, nem lehet nem javasolnom.

Én, így szól azon költész, Görögország' Parnassus nevü hegye mellett egy igen kellemes tartományban születtem. Anyám, midőn velem viselős volt, nagyon kivánná a' babérgyümölcsöt; mikor még a' bölcsőben feküdtem, egy sereg méh szálla ajakimra a' nélkül, hogy bántottak volna. Ez annak jele gyanánt véteték, hogy nagy ember leend belőlem; 's minthogy már gyermekkoromban elménczséget 's nagyon élénk képzelődést mutattam, barátim megerősödének ezen irántam már elébb táplált vélekedésben. Ifjuságom' csekély történetét elhallgatom, 's csak húsz éves koromnál kezdem beszélyemet. Ekkor az egész város' mindennapi beszédének tárgyává leve szerelmem egy szép fiatal leány iránt, kivel gyermekségem óta ártatlanul barátkozám 's társalkodtam. E' szenvedély olly hatalmat vett rajtam, hogy minden egyéb foglalatosságimat félre tevém, 's jóllehet egy ügyes orvos és egy híres szónok' gazdag leányai közül akármellyiket feleségül vehettem volna, még is mind a' két szépet megvetve, meggondolatlanul a' bájoló Polyhymniával lépek házassági szövetségre. Hiába terjesztek elömbe szüleim, hogy olly szegény legénynek, mint én valék, az a' monda, melly szerint mátkám istenektől származott, igen csekély feleségi hozományt adna, 's hogy ezen személy egy szép kerten 's lugason kivül egy talpalatnyi földdel sem bir, és ha szintén a' Parnassus' csucsát, mellyhez jogot tartott, 's mellyért számos alperesekkel pert folytatott, megnyerném is, ott a' lég olly hideg 's a' föld olly terméketlen, hogy birtokosa kénytelen volna éhhel meghalni. Minden intés és tanács sikeretlen vala, 's aligha e' részbeli nyakasságom nem okozta szüleim' halálát, melly azután nem sokára következett.

Ekkor már egészen szabaddá lettem, 's számos vágytársaimon győzedelmet vevén, magamévá tettem Polyhymniát. Szerelmünk' híre az egész tartományban elterjede; 's mindenek, kik fiatal nőmet ismerték, magasztalák annak szépségét, 's engem ennyi kecsek' birtokában boldognak tartottak. Napjainkat eleinten nem csak vig mulatságokban tölténk, hanem a' pompázást nagyon is megkedvelők; mert dicsőségem' 's feleségem' szépsége' hirének terjesztése végett a' fényüzést szükségesnek tartók. E' két tulajdonságunk azt reménylteté velünk, hogy nem sokára az országban valamelly fontos hivatalt vagy a' legfőbb emberektől gazdag ajándékokat nyerendünk. Annyira büszkélkedtem feleségemben, hogy azt mutogatni kivánván, minduntalan társaságot gyüjték magamhoz, 's ismerősimnek gyakran terhökre is levék, minthogy nem szüntem meg annak szépségéről beszélni. Feleségem maga sem marada hátrább a' büszkeségben, gyakran hiva magához asszonyságokat. Vélekedésöket kérdezvén öltözete felől; 's ha azok legkisebb kifogást tettek is, irigységgel vádolá 's minden társaságokban

alázá őket. Minthogy nagyon szép fogai voltak 's azok akkor látszottak meg legjobban, mikor mérges volt, azért igen könnyen 's nagyon gyakran haragra lobbant. Illy magunk' viseletével azt nyertük, hogy mikor pénzünk elfogyott, egyetlen egy jó barátunk sem marada, 's mindenek azt mondák, hogy megérdemlettem büntetésemet, mivel olly kevély és szenvedhetetlen személy' rabjává tevém magam'.

Én őt kimondhatatlanúl szeretvén, minden gáncsolókat vakoknak és oktalanoknak tartottam. Ide járult, hogy már sok gyermeket nemzettem vele, 's azt reménylém, hogy többet is nemzendek; mert legfiatalabb gyermekünk mindenkor legszebbnek látszott.

Hogy családunkat eltarthassuk, 's hiúságunkat is táplálhassuk, feleségem' tanácsára Athenébe mentünk, hol százféle csint próbálánk 's ezer fortélyt gondolánk ki, mellyel pénzt nyerhetnénk. Néha öreg emberhez illő köntöst ada reám, 's királyi ékességet teve fejemre, 's illy álarczban kevély hangon 's érthetetlen beszéddel a' köznépből nagy sokaságot gyüjték magamhoz. Másszor tajtékzó szájjal, 's elforgatott szemekkel az isteneket segítségül hiván, 's bizonyos eszelősséget kiabálék, mellyet az atheneiek pindarismusnak neveznek. Egyébkor pásztori botot ada kezembe, mellyel a' vidéken ide 's tova járkálék, 's ezen vidéket ő Arkádia' mezejének hivta.

Sokan talán csodának fogják tartani, hogy az illy rabságból végre kiszabadultam. Még is megtörtént ez; mert szerencsémre utóbb megismerkedtem Uraniával, kinek sokkal jelesebb kellemei Polyhymnia iránti szerelmemet annyira meggyengítették, hogy némelly irígyeim azt hirelték, mintha feleségem elhagyott volna. De ezen rágalmazások világosan megczáfoltattak az által, hogy Uraniával ünnepélyesen házasságra léptem, ki különös nemes indulattal 's féltékenységtől ment lélekkel birván, Polyhymniát megfogadta szobaleányának 's mindennap azzal öltözteté fel magát. (Pope után)

Sup. ***Kis János.***

Szegény gazdagság.

Színaranyból fényes ékszert
Szántam hónyakadra,
Melly sok ékes hölgy közől fényt
Vonna csak magadra.

Ah de ékét ékszereknek
Bírod önmagadban:
Ritka szíved tündököltet
Soknál gazdagabban.

Szép szövetből drága köntöst
Szántam erre néked,
'S már örültem, új szabása,
Mint emelje éked!
Ah de szebben nem ruházna
India' kelméje,
Mint ruház, emel ki lelked'
Tiszta nőerénye.

Fris virágból szép bokréta,
Annyi éke mellett,
Mint diszítné ifjuságod'
Hajnalában melled'!
Ah de rajta ápolod már
A' legszebb virágot,
Kis fiacskád' — 's benne 's véle
Egy egész világot.

Hő keblemből ezt a' szívet
Végre hát kitépem,
Egy igaz gyöngy' értekét tán
Véle csak fölérem:
Ah de szívem' is birod már
'S minden dobbanását —
Illy szegény és gazdag együtt,
Vedd a' köny' hullását.

Költőd' lelke érzelemnek
'S dalnak lön bányája,
Dalt merít ki szent mélyéből,
Hogyha sorsa hányja,
Dalt, ha létöröm derül rá
'S szép szemed' sugára —
Akkor égő, ekkor édes
Harmat hull arczára.

Garay János.

Első szerelem.

(Vége.)

Lehetetlen valami kellemesb, gyengédebb és tisztábbat gondolni, mint ezen fiatal lányka a' maga angyalszivével. Én rendesen minden vasárnapon reggel és nap közt is templomban láttam őt. Közönségesen Morvel aszszony volt vele. Nem sokára igen örvendetes szokássá lönek bennem ezen nyilvános összejövetelek, és úgy tetszett, mintha kicsinált találkozások volnának. Hetenként csak egy napot éltem igazán, a' többiek hosszú éjszakák valának nekem, vidám vagy mogorva álmokkal töltek, a' szerint, minő ama' nap' benyo-

másai valának. Róza ugyan ezen gondolatoktól látszott elfogódva, ámbár rólok talán maga sem tuda magának számot adni. Én mindig korábban jöttem a' templomba mint ő, és nem messze tőle úgy fogék helyet, hogy kényem szerint nézhettem őt, a' nélkül, hogy észrevétessem. Mihelyt eljött, felkeresék egymást szemeink, és beszélők egymással azon néma nyelvet, mellyre a' szeretőket a' természet tanítja, a' csak általok értettet. Legkisebb mozdulatunk, énekeink' hangja, maga a' hallgatás eszköz vala lelkeinknek a' legbensőbb közlekedésre. Ha a' kedvesnek tiszta hangja félénken a' karénekbe vegyült, szellememet érzem vele fölemelkedni, és midőn a' sor rám kerűlt a' versszakot hangommal kiemelni, gondolám, hogy egy angyal' énekére válaszolok. Valahányszor kezem a' csengő erszénybe, mellyet az egyház-szolga körűl hordoza, egy batkát vetett, Róza mind annyiszor pillanatával köszöné meg, melly ennyit látszott mondani: „A' szegények imádkozni fognak érettünk."

A' szíveknek ezen egyetértése, ezen genie, melly a' szerelemmel ébred föl, mond Emil, hallgatóira éles pillanatot függesztve, nem csak igen csodálatos tünemény, hanem ebből származnak, bár mit mondjunk, a' legélénkebb és valóbb élvek is. Azonban ezen titokteli bizalmasság nem sokára más eszmesorozatnak és egészen más érzelmeknek engede helyet lelkeinkben.

Soha sem fogom feledni, midőn egy napon, egy időben lépvén be a' templomba, kezeink először érinték történetesen egymást. — Én reszketék, mintha isten maga ihletett volna, Rózát pedig haloványultan látám ingadozni. Hirtelen letérdelt a' hideg márványra és tovább imádkozék mint máskor. Nem tudom, mi lelte őt! de midőn fejét fölemelé, két ragyogó csepp reszkete hosszú szempillái alatt.

A' türtelenség gyakran elébe menni únszolt, de csak olly távolságra, hogy mindig előbb mint ő, visszavonulék a' templomba. Maga annak meggondolása, hogy ő jö, kimondhatatlan felizgata, és ha a' gyalogút' valamelly kanyarúlatánál az ő fejér fátyolát lebegni látám, szivem azonnal dobogni kezdett, mintha mellemet akarná szétrepeszteni, és vérem olly hévvel pezsdült meg, hogy el kelle fordulnom. Néha, ha Morvel asszony nem jöve, komornája kiséré. Ekkor neki bátorodám, előtte menék 's ismét megfordultam és nyomában kisértem; kéjjel szivám a' léget, mellyet ő lehelle, és ha történetesen mögötte a' cserjét megrezzenni látám, oda futék és leveleit, mellyeket ruhája vagy fátyola érintett, csókkal hintém el.

Egy napon valami fehéret láték a' gyalogút' gyepszélén csillámlani; — egy imádságkönyv vala. Mindjárt fenn az első lapon a' Róza név volt bele írva. Első mozdulatom volt ezen drága nevet ajkaimmal érinteni, második utána sietni, hogy az elveszítettet visszaadjam. Egy kis meggondolás ismét megállapíta. Elgondolva, hogy köztem és közötte mindennek vége, mihelyt a' könyvet visszaadandom, ezen föltétel miatt, legalább addig akarám éldelni a' szerencsét, mellyet a' vakesetnek köszönheték, meddig csak lehető. Eltökélém magamban a' könyvet nem előbb mint legközelebbi vasárnapon visszaadni. Addig időm maradt gondolkodni, mit mondandok neki, és módot találni, mint lehessen a' beszédet vele meghosszítani, és egy másodszorit is eszközleni. Egyébiránt nem volt bátorságom magamat Róza által láttatni, mint titkolója ollyasminek, miről tudám, hogy övé. E' nap és a' következők avval töltek el, hogy a' könyvecske általam minden részében megvizsgáltatott, megtapintatott és czirógattatott. Mi azonban kimondhatatlan gyönyörrel tölte el, a' vonások valának, mellyeket első pillanatban fölfedeztem, 's mellyek, úgy tetszett, mintha valamelly kéz által nekem irattak volna. Voltak pillanatim, midőn letérdeltem előttök és amaz imádott névnek mindent elbeszéltem, mit neki magának, ki a' nevet viselé, mondottam volna. A' könyv maga tele volt csoda áhitatossággal és lángoló emberszeretettel. Címe volt: „Isten a' legtisztább szeretet." Én ezen szavakat irám bátával (Bleystift) alá: „Szeretni tehát, mi e' földön isteni, a' kegyet és jóságot, annyi, mint istenhez közeledni. Szeretni annyit tesz, mint boldogságot, melly fölemel és jobbít, adni és elfogadni. Az angyalok' szerető lelkek." Ezen sorok alá nevemet irám.

Végre a' harmadik napon ismét látám Rózát, 's midőn könyvét visszaadám, mellyet olly örömest tartottam volna meg, hiába keresém azon kétértelmű szavakat és kifejezéseket, mellyeket előre kigondolék, hogy ben-

nök szerelmem' megvalljam, a' nélkül, hogy az őt kisérő nő megértsen. Ő látható zavar között köszöné meg nekem, és én eltávozám szomoruan, leverten. — Hogy a' szerencsétlenség teljes legyen, nagybátyám még azon estve szobámba jött, és jelenté, miként ő számomra egy helyet eszközle ki a' sz. Sulpitius' seminariumában, mellynek igazgatója neki barátja. Elutazásom holnaputánra határoztatott. Miután nagybátyám e' reménytelen szerencséhez örvendetét jelentené, jó éjt kivánva, elhagyott.

A' meglepetés és természetes félénkségem, elvevék tehetségemet neki felelni. Más részről nagybátyám engem olly nagy tiszteletben nevelt fel a' maga minden legkisebb kivánságai iránt, hogy teljességgel nem volt erőm határzatának ellenszegülni, mellyet különben is hasztalan ostromlottam volna.

Az éjt ezer egymással ellenkező tervek' csinálásával töltém, 's a' nap ugyanazon habozásban viradt rám. Egész napomat kalandozással töltém a' kedves' laka körül, azon reménynyel, hogy a' történet alkalmat nyujtand őt látnom, vele szólhatnom. Sőt éjjel is a' kertbe lopakodtam és egész hajnalig ablaka alatt állék, szemeimet az ablaktáblára függesztve. Már vissza akarék vonúlni, halállal szivemben, midőn egy ablakszárny félig megnyilván, rajta valamit leröpülni szemléltem, mit a' szél elkapott. Egy levelke volt, mellyen következő szavakat olvasék: „Sokszor gondolkodám, önre emlékezve, azon titokteli szavakról, mellyeket ön imádságkönyvembe írt. — De nem tudom, miért vagyok tegnap óta olly szomorú. — Imádkozni fogok istenhez önért és magamért.“

Elfuték, szerelem és kétségbeeséstől magamon kivül, midőn előmbe állítám képzeletben azon meglepetést és fájdalmat, mellyeket hirtelen eltávozásom ez olly tisztán érező szivnek okozandanak.

Más nap elkisért nagybátyám a' városba. Indulásom' szempillantatában lábaihoz esém és könyekre fakadtam. Mindent meg akarék vallani. — Menj fiam, monda ő; isten fog vezérelni és nem sokára karjaimba visszahozni.

Megérkeztem a' seminariumba, a' legmélyebb bú' martaléka, eltökélve a' legelső alkalommal megszökni. Senkit sem tudék a' faluban, kire bizhatám, hogy hireket vehessek Rózáról. Más részről idegen valék Párisban, és mi növendékek nem fogadhatánk el mástól levelet mint rokoninktól. Ezen gondolat kettőzteté búmat. Nem sokára roszúl levék, és a' betegek' teremébe vitettem.

Két hónap igy folyt el, a' nélkül hogy nagybátyámon kivül mástól hireket kaphattam volna. — Egy napon a' seminarium' igazgatója szobájába hivatott. „Ön' egészsége, mond ő, úgy látszik, hirtelen viszszatérését teszi szükségessé családja' körébe; továbbá, vannak itt levelek is, tevé hozzá, — egy feltörött pecsétű papiros nyalábot adván kezembe — melyek' tartalma az ön visszatérését e' házba lehetetlenné teszi.' Én mentem azonnal, hogy útra készüljek. A' nyalábban két levél vala; egyik Morvel asszonytól, másik Rózától, imádságkönyvével.

Morvel asszony irá, hogy elutazásom után Róza néhány napra megbetegedett, és végtére az orvosok' unszolására megvallá betegsége' okát, melly őt ágyhoz köté. Morvel asszony még ezt tevé hozzá: ő késő nyilatkozott, titka elemészté őt, de semmi sincs elveszve, ha azonnal visszatérendek. Az ezeredes mindere hajlandó.

Róza' levelének ezek valának szavai:

Azt hallám, hogy ön olly állapotot választa, melly minden más iránt való szeretetet, istenen kivül, tilalmaz. — Minek irt ön olly dolgokat imádságkönyvembe. — Még van idő, azt mondják nekem, és ha ön hamar jő, lelkeink örökre egybekapcsoltathatnak. — Jőjön sietve; én félek, hogy szellemem nem fogsoká várni.

U. i. Küldöm önnek imádság-könyvemet, hogy ha talán késő jőne, itt alant ezen imádságot mondja el, mellyet én önért az égben mondandok. —

Itt Emil' hangja mély megilletődést árula el. Szavai félbeszakadának és szemeit kezeivel fodte be. Adolf és Gusztáv részvéttel huzódtak közelebb hozzá. Emil folytatá.

— Két nappal később ezen levelek' vétele után, egyedül ballagék a' gyalogösvényen fel az ezeredes' lakához. Az éj sötét, komor vala. Az eső szakadt és a' szél nyögve fújt a' fák között. Hevesen zörgettem a' kastély' kapuján. Néhány pillanat mulva lépteket hallék a' folyosón.

— Ki jő illy késő? Mit akar? kérdé egy szózat a' kapu megől.

— Az ezredessel .....

— Az elútazott.

— És a' kisasszony ....? kérdém reszketve.

A' kapu lassan kinyilt, és egy nő személy veté magát karjaim közé. Morvel asszony volt.

— Hol van Róza? kérdém visszalökve.

— Az angyalok között! felelt ő.

Emil újra megállapodott, néhány pillanatig kezeibe sülyesztve fejét. A' két barát komoran hallgata.

„Szegény Emil!“ monda Adolf, igen megilletődve nyujtván neki kezét. ***Sz—ky.***

Magyar játékszini krónika.

Apr. 10. Korona és vérpad. Szomorújáték 5 felv. Dumastól ford. Jakab István, az acad. költségén.

Apr. 11. Egressy Gábor' jutalmául bérszünetben először: Két szinész vigjáték 3 felv. Löventhal után ford. Nagy Elek, a' m. academia' költségén. — Ezt követé a' Fiatal férj czimü vigj. 3dik szakasza franczia nyelven.

April. 12-től 20-ig a' husvéti ünnepek miatt a' színház zárva lesz.

Felvilágosítás. Sátorfy, dalszinész, az Athenaeum' 30dik számában olvasható búcsú-nyilatkozásában fennhangon, 's hihetőleg a' közönség' mystificatiója' tekintetéből közzé tett azon előadására, mintha csekély erejének hona' fővárosában a' nemzeti ügynek szentelhetésében a' mostani színházi viszonyok tiltották volna, a' pesti magyar színház' igazgatósága' részéről hivatalosan válaszoltatik:

Sátorfy úr pécsi színháztól visszatérte után az igazgatóságnál jelentvén magát, nem ugyan első tenoristának, mivel ezen helyet folyó évi junius' Isőjétől kezdve Bognár Ignácz úr, a' nem csak külföldön, de mult évben adott vendégjátékaiból itt is ismeretes müvész hazánkfia, jelenleg a' Szász Coburg-Gothai nagy herczeg' kamara énekese töltendi be, hanem tenoristának felfogadtatni határoztatott; de miután 80 p. forint havi díjt kivánt, az igazgatóság azonban müvészi tehetségeit tekintve 60 p. ftot elégnek itélt, a' szerződés csupán 20 pengő forint havonkénti különbség miatt múlt el, 's rá nézve ebben rejtezik a' mostani színházi viszonyoknak, — mellyekbe hivatlan egy avatlannak 's nem színházi tagnak beavatkozni akarni a' legkiméletesb kifejezéssel is szerénytelenség — Sátorfy úr által emlegetett nagy titka. Adja isten, hogy akkorra, midőn a' körülmények — ohajtása szerint — jobbra fordulandanak, Sátorfy úr nagyobb szorgalom, folytonos studium, 's a' külföldön is olly ritka nagy példányok után mint magyar Rubini, vagy csak Wurda is ne kis, hanem méltó áldozatát tehesse a' haza' oltárára! Pesten, apríl. 12. 1840.

A' magyar színház' igazgatósága.

Az Athenaeum 's Figyelmező' kiadó hivatala sz. György napkor a' Ferenczieк' piaczára 437. szám alatti, báró Podmaniczky- és Eggenberger-ház között levő házba (földszint jobbra) tétetik által.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 19. 1840.** **32. szám.**

Tartalom: Az elfoglalásokról a' XIX. században. Folytatás (*Vajda*). — Váltójogi előfogalmak (*Fogarasi*). — A' hon kesergő lány (*Kriza*). — A' troubadour' szíve (*Garay János*). — Egyveleg (*—jd—*). — Böngészet (*Gabányi*).

Az elfoglalásokról a' XIX. században.

(Folytatás.)

Az emberiség ma is vitában áll magával: nemcsak egyesek törvén egymás ellen, de népek is iparkodván népeket hódítani. Egyesek ritkán kelnek ugyan nyilt harczra egymás között, a' törvények ezt tiltván; de a' párbajok ma sem hallatlanok. És annál nagyobb bohóság van e' dologban, mivel az élethalál-harcz többnyire félre értett becsület' megsértéséből származik; alapja tehát olly csekélység, melyet a' törvény fenyítésre sem méltat. Különben a' párbajnál rendesen ezen okoskodás áll: „ha a' megsértőnek igaza van, nincs jogom ellene kikelni, ha igaza nincs, én állok fölötte — és a' törvény' megszegése által nem alacsonyítom hozzá le magamat.“ Vagy: „ha megsértőm becsületes ember, kár volna fejbe lőnöm, ha gaz ember, ostobaság volna töle agyon lövetni magamat.“ A' mi pedig a' bátorságot és gyávaságot illeti, bátorság óvakodni ott, hol kötelesség nem parancsolja az életveszélyeztetést, gyávaság pedig indulatjától idején és helyén kivűl elragadtatni. A' mi pedig legtöbbet nyom a' párbaj ellen az, hogy életünk nemcsak a' miénk, hanem a' társaságé is levén, nem is szabad azt illy gonoszul veszélyeztetnünk, söt nem szabad rosz példával rontanunk a' társaságot, mert ezen úton a' leggazabb ember a' legbecsületesebbet, a' leghasztalanabb a' leghaszonvehetőbbet ejtheti le lábáról.

Mint mondám, nyilvános harcz ritkán foly ma egyesek között, de annál inkább divatozik az alattomos vita. Mindenki elfoglaló akar lenni a' másik fölött. Az elfoglalás' fő tárgya a' pénz, mint a' gazdagság' elismert jelképe. De a' pénzen kivűl egyéb dolgokat is szeret egyik ember a' másik elől elnyerni, hivatalt, rangot, méltóságot, hírt, hatalmat, és a' pénz' helyetteseit, minők: a' földbirtok, marhák, lovak, hajók, kereskedés és több illyen. És ezen harcz szakadatlanul foly, éjjel és nappal, télen és nyáron, és nem fog bevégződni, míg az ember ember leend.

A' nemzetek hajdan a' kardot ismerék az elfoglalás' egyetlen eszközének, és ha sikerült is néha a' ravaszságnak, az erön diadalmaskodni, a' természeti állapot előbb utóbb visszatért 's a' gyönge hódolni lett kénytelen

az erősnek. Még nem vagyunk azon időn túl, hogy a' népek kardra ne hivatkoznának. Még úgy szólva füleinkben csengnek azon háború' utóhangjai, melly az Ebro- és Tajótól a' Tanais és Moszkváig mennydörgött. Nem rég piroslottak embervértől a' kardok a' Seinenél, Rajna 's Vistulánál; fegyveres csapatok dúlnak a' pyrenaei félszigetben, és világharcz fenyeget kiütéssel a' Taurus' hegyeinél. Mind a' mellett a' mi hajdan fődolog volt, ma már másod rangúvá szállt le 's a' sokkal kisebb szerepet játsza.

A' tizenkilenczedik század sokkal nemesebb dolgokat bélyegze az elfoglalás' biztos eszközeivé, — tárgyakat, mellyek vérbe nem kerűlnek, könyűt senki szemeiből nem facsarnak, senkinek ártalmasok nem lehetnek. Ezek az emberi munkásságnak különféle nemei.

Czélomnál vagyok; részletes akarok lenni.

Ma már nem kard a' föhódító, 's egyesek és nemzetek néma boszonkodással pillantanak arra, hol még a' barbar századok' joga gyakoroltatik; és nem sok kell, hogy érzetök szóvá változzék; a' kard helyét békés eszközök foglalák el: eke, mesterség, hajók, mű-szerek, könyvek. Ma a' legmunkásabb nemzet aratja a' diadalt, a' renyhe 's aluszékony pedig szegény és szolga lesz, azaz keresztül esik az elfoglaltatás' törvényein.

Hogy a' melly nép a' tizenkilenczedik század' értelmében elfoglaló akar lenni, a' kardról megfelejtkezhetik, nem merem állítani, de hogy a' kardot csak mellékes rosznak köteles tekinteni, teljes komolysággal állítom. Szeme előtt pedig mint közvetlen jót, mint kitűzött czélt erejének gyakorlatát tekintse, mellyel tárgyakat teremtsen elő és a' létezőket idomítsa.

Világosabban fejezem ki magamat: korunkban, hálá az intéző sorsnak, az erő nemesebben fejti ki magát, mint hajdan a' kardok' korában; ma a' legmunkásabb nép a' leggazdagabb, a' leggazdagabb a' leghatalmasb, a' leghatalmasb az elfoglaló.

A' gazdagságról tehát, mint a' korunkbeli elfoglalások' eszközéről bővebben kell szólanunk. A' gazdagságnak két nagy osztálya van, egymástól szigorúan különböző, de nevét minden kétségen kivűl megérdemlő. Az egyikben anyagi, a' másikban szellemi tárgyak találtatnak. Mindenik osztályt külön vizsgáljuk meg. A' ki a' gazdagsághoz tartozó anyagokat elő akarná sorozni, köteles volna a' természet önkényű adományainak legnagyobb részét 's az emberi csinálmányokat majd mind elöszámlálni. Ez nekünk nem czélunk, hanem az anyagokat két osztályba állítjuk össze: egyikben a' természet' adományainak rendelvén helyet, a' másikban az emberi készítményeknek.

A' természetnek sok adománya van, melly a' birtokos' minden hozzátétele nélkűl gazdagsági tárgy. Illyen például az erdő, az erdőbeli vad, a' tó- 's folyambeli hal, a' legelő, természetes rét stb., mellyeket könnyen lehet pénzzé tenni. De sokkal számosabb azon tárgy, mellyet a' természet ad ugyan, de emberi munkásság után, emberi kezek' hozzájárultával. Ide tartozók mind azon anyagok, mellyeket a' földmivelés és marhatartás szerez, mellyek a' bányászat áldásait teszik; ott a' gabona és takarmány-nemek, a' szelíd gyümölcs, bor, gyapjú stb., itt az ércznemek: só, arany, ezüst, vas, ólom, réz és így tovább.

Az emberi készítmények második osztályát képzik az anyagi gazdagságot tevő javaknak. Ide tartozik mind az, mit az emberi kéz a' természet' adományaiból készít. Ezen osztály' számára dolgoznak mind azon mesteremberek, mellyeket elöszámlálni nagy föladás volna. A' városok nagyobb részint ezen osztályt képviselik és ezen osztályban gazdagodnak meg, ha csak ugyan igaz, hogy ezen második osztály az első fölött áll gazdagság' tekintetében.

Ezen két, t. i. a' termesztő 's földolgozó vagy készítő osztály között kapocs és lánczszem gyanánt két dolog áll, vagy inkább egy személy és egy dolog, amaz a' kereskedő, ez a' pénz. A' termesztőnek fölösleges gabonája, bora, gyapja van, de szűkölködik óra, posztó, kalap, könyvekben (ez utolsóban nálunk ritkábban); tehát a' kereskedőhöz és a' pénzhez folyamodik, kinek pénzért eladja termesztményeit és kapott pénzén vesz órát, posztót, kalapot.

Ezek szerint a' gazdagság-szerzésnek három fő módja van: a' termesztés, a' mesterségüzés, a' kereskedés. Hátra van még a' gazdagság' második főosztályáról, a' szellemiről szólanunk. Találkozhatnak sokan, kik szellemi gazdagságot tagadnak, kik csak a' vagyon- és pénzzel bővelkedőt mondják gazdagnak. Ezeket nehéz lesz fogalmazni: ezek a' mivelődés' olly alacson polczán állanak, hogy elméjökbe keveset bizhatunk. Ők bizonnyal a' ter-

mesztésben is tespedni fognak, a' mesterségben a' vén elkopott fogásoknál maradnak és talán a' kereskedést pénzcsalásnak és nemes emberhez illetlennek nyilatkoztatandják. Ezekkel nincs bajom. De a' gondolkozni szeretőknek megmutatom, hogy van szellemi gazdagság.

A' bennünket körűlvevő anyagok közől a' test' szükségeihez a' kevesebb rész tartozik. Minek e' pompás bútorok, ezen ezüst, e' porczellán, e' képek, e' szobrok? Mi czélra öt, hat szoba, ennyi cseléd, e' lovak és kocsi? Hisz a' földön is heverhetni, fakanálból is ehetni; egy szobában ellakhatni, egy cseléd elég, és mire valók a' lábak, mint, hogy rajtok járj? És minek öt, hat 's többféle étel, 's jó bor? hisz' egy darab kenyér, egy darab hús elegendő, 's a' viz legjobban eloltja a' szomjat! — Nemde vannak szükségeid, mellyeket csak a' kényelmesség teremt, mellyek csak érzékeidet csiklandozzák, de életed' föntartásához nem kötvék elmulhatlanul.

Így vannak, barátom, szellemi kényelmek is. Ide tartozók a' szép művek és a' tudományok. És boldog azon nemzet, mellyben e' kényelmek' érzése, vágya fölébredett és teljes folyamatban van; az a' míveltségnek jókora fokára lépe már 's azon pályán van, melly öt a' tökély felé vezeti. A' melly nemzet ellenben kevés és csak testi szükségeket ismer, testi gyönyöröket, mulatságokat vadász, annál még hajnalra sem kondult meg az óra.

A' szépművek (költés, festés, hangászat) és a' tudományok magokban véve kincsek, gazdagság. Megannyi kényelmek, megannyi gyönyör és kéjforrások a' léleknek; derítók a' szerencsében, vigasztalók a' bal sorsban; égbe emelők a' szép napfény' idején, betakarók a' zivatar alatt. Van, ki a' lélek' ezen kényelmeit sokkal többre becsüli a' testéinél, ki szegényke asztal mellett gazdag könyvtárt tart, kinek legszebb bútora a' zongora.

De a' szépművek és tudomány nemcsak a' benső ember előtt tesznek gazdagságot, hanem valódi gazdagság-becsök van a' világ előtt is. Hány ezeren élnek a' festés, hangászat- és tudományból? Nincs-e szép jövedelme sok oktatónak, papnak, ügyvéd- és gazdatisztnek? Egy Paganini, Malibran, Liszt cserélne-e sok falubirtokossal? — És a' tudós nem léphet-e úgy föl termesztményeivel, mellyek könyvei, a' vevő világ' elébe, mint akármelly gabona, buza, gyapjutenyésztő, vagy mint az órás, az arany és ezüstmíves, az üveggyártó? Áll tehát, hogy van szellemi gazdagság, és az részint, a' többi áruk' módjára, kereskedésbe is hozható.

Ezeket tudván, magától tolakodik elönkbe azon kérdés: ki a' gazdag ember és melyik a' gazdag nemzet? Gazdag azon ember, ki sok olly tárgynak van birtokában, mellyet pénzzé tehet vagy más tárgyakkal fölcserélhet; és gazdag azon nemzet, mellynek egyénei gazdagok. A' gazdag nemzetnél tehát a' földmívelők' osztálya termesztményekkel, a' kézmíveseké készített mivekkel, a' tudósoké tudománynyal és könyvekkel, a' kereskedőké pedig pénzzel bővelkedik. Annál valódiabban gazdag pedig a' nemzet, minél kevésbbé az osztályok, hanem az egyes tagok fejenként gazdagok benne; minél kevesebb a' vagyontalan.

Érdekes volna a' meggazdagodás' módját és útjait részletesen előadni mind magános emberek mind egész nemzetek' számára. De ez különös tanulmányt és bő tapasztalást kiván 's különben is hosszasága miatt e' lapok' körén kivűl volna. Én itt csak az utolsó rugót, az általános mozgonyt említem meg, melly mindent emel és minden egyebet magával ragad.

Vajda.

(Vége következik.)

Váltójogi előfogalmak.)*

Wenn Gebirge und Meere die Menschenstämme trennen, wenn Staatsverfassungen und Religionen, Sprachen und Sitten und die bald schüchterne, bald feindselige Politik die Völker vereinzeln, so stiftet der Handel unter ihnen einen wohlthätigen und freundlichen Verein. Unter allen Gottesanstalten zur Erziehung der Menschen ist keine so mächtig wirkende, keine, von der sich so hoffnungsvoll ihre dereinstige Sammlung zu einem Brüdergeschlecht erwarten lässt, etc. Rotteck.

A' kereskedésnek 's ipar-üzésnek egyik hatalmas emeltyűje a' váltójog.

Hazánk' buzgó 's magas törvényhozósága jelennen ezzel is foglalkodik. De ezen neme a' jognak honosaink 's honi törvénytudóink előtt mind eddig ismeretlen levén, úgy tartám, nem teszek e' tudományos lapok' olvasóinak kellemetlen szolgálatot, ha csekély erőmhöz képest némi előfogalmat nyujtandok előre is a' váltójogról.

Ezen előfogalmak semmiből egyébből nem állanak, mint a' váltóűzlet' (Wechselgeschäft) előadásából. Mert a' váltójogra is minden or-

---

*) Illy czímű kéziratomból: Magyar váltójog. *F.*

ságban csak a' váltóűzlet ada alkalmat; úgy hogy a' váltójog nem más, mint szabályok arra, hogy a' váltóűzlet a' váltó' természete és czélja ellen ne akadályoztassék, hanem elősegíttessék, 's a' ki a' váltók' természetét, czélját, rendeltetését tudja, az a' váltójogot egy olvasásra érti. Ez legyen tehát mostani czélunk.

Nemcsak kalmárok, hanem más polgárok is lehetnek 's vannak gyakorta olly helyezetben, hogy távol vidékekre pénzt kell küldeniök. 'S ki nem tudja, hogy ez kivált nagyon távolhelyekre leggyakrabban sok költséggel, ollykor alkalmatlansággal, néha pedig veszélyeztetéssel is jár? Söt ha valaki maga viszi is a' pénzt, például valamelly útazó, bizony nem csekély teher, baj és veszély, ha minden pénzét akár szüntelen magával kell hordoznia, akár tartózkodása' helyén p. o. fogadókban, szállotákban (hôtelekben) hagynia. De foglalkodásaiknál fogva még is főleg kereskedők azok, kivált távolabbi más kereskedőkkel, tőzsérekkel viszonyban állók, kiknél az illy pénzküldés leggyakrabban előfordúl.

Nem lehet természetesb dolog, mint, hogy ha valakinek a' távol fekvő azon egy helyben, városban mind fizetni mind követelni valója vagyon, adósának meghagyja, hogy a' tartozást ugyancsak ott helyben lévő hitelezőjének fizesse, p. o. Nagy Imre Debreczenben adós Gráf Mátyásnak Bécsben az ettől küldött bizonyos árukért ezer forinttal, de ugyancsak Bécsben adós egy valaki, például Móricz Fülep, Nagy Imrének gyapjúért ezer vagy akármennyi forinttal; tehát Nagy Imre Gráf Mátyásnak pénz helyett egy iratkát küld, mellyben megírja, 's meghagyja Móricz Fülepnek, hogy fizesse ki helyette Gráf Mátyást.

Íme készen vagyunk a' váltóval. Nagy Imre Debreczenben saját tartozását adósára Móricz Fülepre ruházza, tolja 's mintegy tukmálja egy levelkében p. o. illy formán:

Fizessen ön (t. i. Móricz Fülep) Gráf Mátyás részére ezer forintot.

Móricz Fülepnek (t. i. szól)

Bécsben Nagy Imre. *)

Ezen iratkát hitelezőjének Gráf Mátyásnak elküldi, hogy ez annál fogva a' pénzt Móricz Fülептől megkérhesse.

*) Itt még nem czélunk váltót írni minden kellékeivel; ez magába a' váltójogba tartozik, itt pedig csak a' váltó' megértésére van szükségünk.

Ha most e' három személyt köz néven nevezzük, p. o. a' levélke' (váltólevél) iróját Nagy Imrét kibocsátónak (Aussteller), avvagy ha tetszik tukmálónak (trassant), mert saját tartozását adósára tolja vagy tukmálja; Móricz Fülepet, kire adósságát vagy ennek fizetését tukmálja, fizetőnek (Zahler) vagy tukmált-nak (trassat, Bezogener); Gráf Mátyást pedig váltótulajdonosnak vagy váltóhitelezőnek (Wechselgläubiger), rövidebben 's világosabban rendelőnek, mert ő fog a' váltólevéllel rendelkezni, vagy ő fogja annak erejével a' fizetést megrendelni: készen vagyunk a' főbb személyek' neveinek fogalmával is. Söt magát a' levelet is elnevezhetjük, ha úgy tetszik, ezen esetben tukmalevélnek, tukmának (Tratte).

Jegyzetek: 1. Hogy a' „váltó" nevezet helyes, minden olvasó láthatja, mert pénz helyét váltja fel, pénz helyett vagyon, 's pénzzé is lehet váltani. 'S ennek egyik faja, mint imént láttuk a' tukma, de más faja is van, miről alább.

2. A' választmány' javaslatában a' magyar váltó törvénykönyv iránt, tukma helyett ezen határozatlan szó vétetett föl: intézvény. Innen a' rendelő hívatik intézvényesnek, tukmált intézvényezettnek, 's tukmáló intézőnek. Ezen nevektől ugyan nem függesztetik fel a' váltójog' lényege (de igen ezen szótól: váltó; miről alább); 's elébb utóbb a' magyar kereskedői szokás fogja megállapítani, (Bibanco' pesti iskolájában az én neveim vannak szokásban): mindazáltal, önhittség nélkül szólván, én a' magaméit határozottabbaknak 's czélszerűbbeknek tartom. Tukma (tokma) szónak régi szótárainkban is pactum, conventio, *commutatio* jelentései vannak, 's ha származását nyomozzuk, tuk, söt ezen szó is tok kétségtelenül egy dug gyökérrel; a' mi pedig legtöbb, a' divatos tukmálni, rátukmálni igen hasonlít a' tolni, rátolni, ráhuzni, váltójogi német nyelven „beziehen, trassiren" szók jelentéseihez. Czélszerűségöket pedig a' kalmároknak annyira kedves és szükséges rövidség mutatja. Nem tudom, ha szabad-e kérnem a' magas törvényhozó testet? hogy a' váltójog' törvénynyé tétele előtt a' mondott szókat fogadná el, mellyek már némileg iskolai szokásban is vannak.

A' választmány' javaslatának első rész' 116. §-ában; második sorban „intézvényestől"

nyomtatási vagy leirási hiba „intézvényezettől“ (tukmált) helyett. A' következő 117-dikben pedig „késedelem végetti“ nyelvhiba „késedelem miatti“ helyett. Megemlitem egy úttal, hogy ezekhez hasonló, sőt tetemesb leirási vagy nyomtatási hiba a' 6-dik lap' alján „Részemre Kum F. úrnak“, e' helyett „Helyettem“ stb., melly szók egészen ellenkező értelmüek; a' 14. lap' alján pedig: „Számomra Knes J. úr' rendelménye szerint“ szinte e' helyett „Helyettem“ stb. — Bocsánat figyelmeztetésemért, de kár volna, ha netalán a' törvény' hiteles szövegébe hiba csuszamodnék.

Hogy ha már a' fölebbi példában Móricz Fülep a' váltólevelet a' tukmáltnak elő is mutatta, akkor már rendelőből bemutatóva lesz, 's a' tukmált, ha azt elfogadja, azaz kifizetését megigéri, elfogadóvá.

De lehet a' bemutató a' rendelőtől különböző személy is; azaz nem maga megyen a' tukmálthoz, hanem mást bíz meg arra, hogy a' váltót elfogadás végett bemutassa, sőt majdan a' fizetés végetti bemutatásra ismét egy másikat bízhat meg. 'S e' szerint már öt személy foglalkodik a' váltóval, u. m. 1. tukmáló (kibocsátó); 2. rendelő; 3. tukmált; 4. elfogadás végetti bemutató; 5. fizetés végetti bemutató. De ugyancsak a' mondottakból értjük, hogy rendelő 's a' kétféle bemutató azon egy személy is lehet, azaz lényegileg három személy foglalkodik a' tukmával. ***Fogarasi.***

(Folytattatik.)

A' hon kesergő lány.

A' legény, kit én szeretek,
Egy vitéz legény,
Két jegyese van szivének:
A' szabadság 's én.

Szive lángol e' kettőért
Ritkán látja bár,
Mint a' szabad levegőért
A' fogott madár.

Magát ollykor elbusúlja,
De nem vakmeró,
Oh pedig csak isten tudja,
Mennyit szenved ő.

Bár vasával jobb szeretné
Földét szántani,
Kész, ha sorsa kényszeríté,
Kardot ránlani.

Messze messze a' szabadság
Tőled, jó legény!
Indulót fú a' lovasság —
'S hon kesergek én.

Kriza.

A' troubadour' szive.

Eredeti elbeszélés.

I.

Végső hangjai rezgének el egy epedő dalnak Coucy vára' magas tornyáról; a' dalnok' keze lebágyadt hangszere' húrjairól, feje az ablak' boltozatába hanyatlék. Szobornak lehete őt tartani, ha elhangzott fájdalma még koronként meg nem csendült volna kebléből emelkedő sohajtásiban, mint a' szózatos viszhang még perczek mulva is hűségesen utánzengi a' már kinyögött panasz', vagy kiriadt öröm' elenyészett hangjait; de életéről még más is ada jelt, két nagy szeme, melly a' kék távolba merenge 's ott egy sötét ponton, édesepedve függött, egy-egy forró köny gördülvén ki hosszú pillái alól.

A' sötét pont, hova a' dalnok epedett, Faïel vára volt.

Egy csinosan öltözött apród lépett be, válláig érő göndör, szőke fürtökkel, 's egy pár nyilt kék szemmel, mellyekben a' becsületesség és hűség félre magyarázhatlan betűkkel irva volt; egy nagy, viaszpecséttel ellátott pergamen-tekercset hoza kezében.

„A' touloni szerelmi törvényszék' cancellárjától!“ monda, 's magát tisztelettel meghajtva ismét távozék.

Szótalanul kezde amaz az átvett tekercs' kibontásához; arczának borúja mindinkább kiderült, vonásai élénkebbek lőnek, 's a' levél' foglalatja által okozott örömében, annak egy helyét szenvedélyes, forró csókkal illeté.

Majd egy hosszú pillantást vete a' láthatár' hamvas széleiben elveszö faïli vár' sötétlő falaira; de már e' pillantásban nem vala az előbbi nehéz csüggedtség: remény és szerelem élénkité azt.

Ezzel bezárá az ablakot, 's szobájában némi készületekhez fogott, mellyek nyilván mutaták, hogy emberünk útra szándékozik.

II.

Mielőtt tovább haladnánk történetünk' fonalán, szükség, olvasónknak emlékezetébe

hinia jellemét és színezetét a' korszaknak, mellybe öt jelen történetünkkel átteszszük.

Valamint hajdan Görögország' műszerető népének, melly bizonyos időszakokban künn a' szabad ég' tiszta nyájas boltozata alatt gyülekezék össze költőinek megbirálására, nyilványos és köztulajdona volt a' költés: úgy alakult 's fejlett ki, egészen függetlenül ettől, a' középkorban egy köz és nyilványos költői élet Franciaország' déli tartományaiban, 's névszerint és tulajdonkép a' kedves, nyájas Provence-ban; a' troubadourok' regényes kora, melly épen történetünk' szakában, a' XII. század' második felében, érte el virágzásának tetőpontját.

A' kor a' lovagi Európának legfelségesebb 's legszebb időszaka volt. Királyok és hatalmasok mivelék a' költés' szelíd mesterségét; pártolák és emelék annak mivelőit. Istenért, királyért, szerelem- és becsületért lángolni 's ezt tettekben megmutatni, volt minden lovag' feladása; tevé minden dalnoknak énekeit. A' troubadour' dala mint népköltés talált viszhangra a' népben; az élet összefolyt a' költéssel, 's ez viszont az élettel. Melly szép vala ezen élet!

A' troubadour lovag és költő együtt vala; ma kardját suhogtatá, holnap lantját pengeté; ma egy sereg vitéz kalandorral sziklavárak' ostromára indult, holnap a' győzelem' fényét lantja' zengésével inneplé; ma vitéz fegyvert kötött oldalára, a' veszélyben forgó hölgy' védelmére, holnap ömledező dalokban dicsőité annak bájait, nyögelt neki szerelmet szózatos ajakkal 's fendobogó szivvel. A' troubadour harczot és szerelmet énekelt; viselte a' harczok' jelét, a' lovagi kardot, 's viselte hölgye' szineit, egy virágban, szalagban, vagy szalagbokrétában. Egy virág, egy kesztyű neki diadalt jelentett 's azzal ékesité pánczélát vagy sisakját. Harczot vitt a' hazáért, párviadalt a' hölgyért — 's megénekelte mind a' kettőt. 'S a' megdicsőitett hölgykoszorú majd egy virágos kert' zöld sátora alatt, majd pompás vendégteremekben nyilván és nyiltan hallgatá 's éldelé költőjét, kinek nem talán egy mogorva criticus' száraz tollkarczolásai, hanem gyönyörű hölgyek' liliomujjai tűzék a' koszorút homlokára, kinek nem egy általa ismeretlen olvasó közönség bólinta, könyvén elálmasodva, tetszést; öt a' legszebb hölgyszemek 's rózsaajkak buzdíták dalra, hozák magasb dobogásba keblét, emelék félistenivé lelkesedését.

Legelmésebb 's legfényesebb innepélyei azonban e' regényes kornak az úgy nevezett szerelmi törvényszékek voltak, melyekben szerelmi rejtvények, megvitatandó szerelemkérdések adattak fel a' troubadouroknak megfejtésül, mellyek' virágsorompói előtt szerelmi panaszok terjesztettek sokszor elő 's intéztettek el bírák által, mellyek előtt versenyezve magasztalák a' troubadourok hölgyeik' elsőségeit, 's ki hölgyéről legtöbb szépet tuda mondani, ki a' szerelemkérdést legjobban fejté meg, koszorúval tiszteltetek. A' törvényszék' bírái lovagokból, költők- 's hölgyekből állíttattak össze; egy cancellár, tanárok és baccalaureusok egészítvén ki a' testületet. A' cancellár verses levelekben hitta meg az ország' troubadourait a' nyilványos versenyezésre 's ragyogó lovagok, 's ékes hölgyek egész sormenetekben jelentek meg az innepélyre, melly künn a' provencei nyájas ég' gyönyörű kékje alatt tartaték nyilván és szabadon.

Illy regényes korban, mellyben minden innep lant és költemények által, 's nemes versenyzésekkel fűszereztetett, mellyben a' dalnok, lantjával kezében, mindenütt poezis-szerető sokaságtól üdvözölteték, mellyben dala a' leggyengédebb hölgyi kezektől virágokkal 's koszorúkkal jutalmaztaték, élt Coucy Renaud, kora' leghiresebb troubadourjainak egyike, életének még első virágában, nagybátyjának Coucy Roulnak várában, mellynek ő várnagya volt, ugyan az, kit olvasóink az eléb a' faïeli várba átepedni 's később egy nagy viaszpecsetes, „a' touloni szerelmi törvényszék cancellárjától" érkezett pergamentekercset kibontani láttak.

Olvasóink már most magoktól is kitalálni fogják, hogy az nem vala egyéb a' cancellár' szokott verses levelénél, a' dalnokot a' legközelebbi versenyre felszólító.

Csalatkoznék azonban az, ki az ifjú várnagy' borújának a' levél' elolvastára következett rögtönös kiderülését netalán a' dicsvágy' hatalmának tulajdonítaná, mint melly a' versenyzés' gondolatára költői keblében támadhatott; a' varázsveszszö, melly csüggeteg állapotjából egy ütésre kivevé öt, hatalmasb tündér volt, a' faïeli várnak szép tulajdonosnéja; kinek neve, alább megértendő okokból

a' levélben irva állott, 's a' dalnokot, mint láttuk, egy szenvedélyes forró csókra is ragadá hatalmának bűvös erejével.

A' gondolat t. i. szivkirálynéja' kecseit, hacsak virágos átöltöztetésben is, de egy fényes és nagy gyülekezet előtt nyilván zenghetni, életet és ruga'masságot ada szive' lereszkedett hurjainak, 's a' remény — szeretőknek ezen örökzöldje, melly hőben és hidegben, napsugár- és zivatarban egyaránt hervadhatlan — mint nyári permetegre az oltovány szebben és mosolygóbban hajta ki, szerelmének, mellybe oltva volt, hervadozó törzsökéből.

Úti készületei meg valának téve; ő pedig még egyszer keresztül futa ujjaival hangszerén, mint a' harczfi megsuhintja kardját, mielőtt harczba megyen, mintegy próbálva, valljon a' régi hű szolga-e még, 's valljon nem fogja-e ez úttal, mit még soha sem tett, cserben hagyni gazdáját.

Másnap reggel az apród két paripát vezete elő, 's a' troubadour, lovagi termetének egész diszében, vágtata apródjával Toulon' fényes innepélyére.

III.

Toulonban ezalatt minden talpon volt. Napok óta tétettek mindenfelé készületek a' feltünendő innepnek minél fényesb megüllésére, 's az innep' vendégeinek illő fogadására. A' város' kapui diadalivekkel ékesittettek virágokból 's az új tavasz' első zöld ágaiból; az utczák virágokkal és levelekkel hintettek be, az ablakok zászlókkal 's lobogókkal diszesitettek. Tarkábbnál tarkább, fényesebbnél fényesebb menetek magas rangú lovagokból 's hölgyekből, tomboló paripákon 's fényes kiséretekkel érkezének egymásután a' városba; vagy vidám dalnok-csoportok huzódtak végig, lantpengetve 's dalokat zengve, csinos utczáin, a' néptől mindenütt ujjongatással üdvözöltetve.

Az ünnep' napja feltünt. Még soha olly nyájas, olly mosolygó nem volt' majus' első napja a' mindig derült Provence' szép egén, mint épen ez napon; az 1190-dik év' első majusa volt ez. A' város' tágas főtere sok mesterséggel és ízléssel egy virágos narancsligetté vala átvarázsolva; fenékszinén egy több emeletű nyilt amphitheatrum vala emelve kényelmes ülésekkel, karfái zöld posztóval kipárnázva. Körül a' déli éghajlat' fűszerfái első hajtásban, és virágozásban, fölöttök a' tiszta majuség felhőtlen arczával egy nagy bársony mennyezetként terülvén el.

Épen közepén a' félkörnek három páholy emelkedék, biborbársonynyal párnázva 's aranyrojtokkal ékesitve; közepett egy babérkoszorús arany lant függvén czimerül. Ezekben a' törvényszék' testülete foglala helyet. A' közepsőben az elnök, maga Fülöp Ágoston, a' király, 's magas vendége oroszlánszivű Richárd, az angol király, ülének: a' baloldaliban a' szerelmi törvényszék' cancellárja, a' tanárok 's baccalaureusok voltak; jobb oldalt pedig a' birák foglalának helyet.

A' közép páholy előtt, len a' földön, egy szőnyeggel boritott magaslat állott, mellyen az ünnep' királynéja ült párnás karszékben; előtte egy bársonynyal boritott asztalon finom filigrán mivű böségszarukban a' nyertes dalnokoknak kiosztandó jutalomdijak arany ból, ezüst- vagy drágakőből készült virágok 's koszorúk állának. A' magaslatra három lépcső vezetett.

Az ünnep' királynéja ez évre déli Franczia ország' egyik legszebb 's legmüveltebb hölgye, Vergy Gabriela, Faïel vár' urának Aubert herczegnek hitese volt. Oda öntve, mint egy második Phidias' kezéből előremekelt Pallas, ült a' szép hölgy karszéke' párnáiban, bal kezét az asztalra nyugtatva, jobbjának rózsaujjával egy előtte fekvő arany kalászszal játszodozva, mellyről csak néhanéha emelé föl nagy, ábrándos szemeinek ragyogó csillagát, mintha féltené, hogy e' világos tükörből lelke' gondolatjait kiolvashatnák, vagy mintha szentségtelenités lett volna, azokat szüntelenül világi tárgyakon nyugtatni. Arcza olly szabályosan szép 's egyszersmind olly hóditó-kellemes volt, hogy minél tovább késett rajta a' szem, annál szomjubb lön e' kellemek' szürcsölésében, mintha a' bűbáj' minden lépveszszeit egyedül ez arczra rakta volna le 's ez ajakpár' biborára, melly mint egy félig feselt rózsabimbó talán legnagyobb éke vala az eleven rózsabokornak, ha különben bájai között a' megkülönböztetés lehetséges lett volna is.

Villanyhatás vala e' ritka hölgy a' dalnokokra, 's a' gondolat, tőle megkoszorúztatni — valamennyit felmagasztalá. Ezek a' félkör előszinén állottak festőleges csoportozatokban hölgyeik' szineivel 's jelképeivel, lantjaikkal

és hárfáikkal, melly utóbbiakat többnyire regényes öltözetü apródok tarták a' szolgálatra készen.

Mindezt a' félkörben kanyarúló karzat foglalá be, mint gyönyörü képet basrelief-ráma, melly maga is kép, 's változatosbnál változatosb, szebbnél szebb rajzokat nyujta a' nézőnek; az egész egy gyönyörü drágakő-szivárványnak színpompájában ragyogott, mellynek ragyogását csak a' hévtartományi szépek' villogó szemei mulhaták fölül.

Az ünnepély' jeladása megcsendült. Elsőbben is a' szerelem' törvényei adattak elő a' baccalaureusok 's tanárok által rövid rímelt versekben, 's oktatások az udvariság' és szerelem' szabályairól. Meghallgattattak azután a' panaszlók, kik szerelmi panaszaikat e' virágsorompok elébe terjeszték, majd komolyan, majd enyelegve, a' mi sok érdekes viszonyokat 's helyzeteket hoza szőnyegre 's a' birák' itélőtehetségét 's elmeélét gyakran nem kis próbára tevé. De legérdekesebbek valának a' szerelmi kérdések' 's rejtvények' feladásai, mellyeket a' troubadourok versenyezve törekedtek megfejteni, 's mellyekért taps és tetszés, virágok és bokréták, füzérek és koszorúk 's édes pillantások jutalmazák a' nyerteseket.

Egyetlenegy vala az egész dalnokkoszorúban, ki mindezekben semmi részt sem vett, ki tetőtől talpig egyszerü fekete köntösbe öltözve a' sorompó' egyik legvégső harfájához dőleszkedve, csak igen kevesektől vétetek észre, valamint ő is csak önmagával látszék foglalatoskodva lenni, 's magánkivül talán még egyetlenegy tárgygyal, mert csak ritkán vete egyegy félve kémlő, félig epedő, félig reménylő tekintetet a' páholyok előtti magaslatra, hol az ez évre kitett pályavirágok ragyogtak; de senki vagy csak igen kevesen vették észre, hogy ezen drágaságok között öt egyedül és kizárólag csak két igazgyöngy érdeklé, mellyek tündöklő, mondhatnók égő sugaraikkal minden egyebeken tulragyogának 's szive' legbelsejéig égeték a' dalnokot. Két szép szem vala az; az ünnep' királynéjának gyönyörü szeme, a' dalnok pedig Coucy Renaud v lt.

Midőn azonban végre a' cancellár által az ez évi ünnepélyre kitett három főjutalom hirdettetnék, 's Franciaország' dalnokai dalbani pályázásra szólíttatnának, akkor keble magasabban emelkedék Coucy Renaudnak, vére arczába 's karjaiba szökött 's félistenné lelkesedve lépe ki a' sikra.

Az első jutalomdij egy ezüstből készult babérkoszorú volt a' legszebb dalért; a' második egy elmésen szerkesztett virágbokréta, mellynek virágai drágakövekből, levelei pedig ezüstből valának, arany fonállal összekotve, a' legszebb hölgydicsőitésért; a' harmadik egy nefelejts-kötetke tiszta gyémántokból arany levelekkel, a' legérzékenyebb szerelemvallásért.

Franciaország' leghiresebb trobadourjai valának jelen és együtt, 's szebbnél szebb dalok zengének le ajkaikról, de a' birószék 's e' közönség' egyetemének hangos riadása Coucy-nak itélte a' babérkoszorút, 's a' győztes dalnok a' magaslathoz közeledék, annak lépcsőjén fél térdre ereszkedve fogadá el díját az ünnep' királynéja' szép kezeiből. — Erre hölgyeik' magasztalásához 's dicsőitéséhez fogának a' troubadourok, kiki az egekig emelvén imádottja' kecseit; de midőn Coucy, dús phantasiájának egész színpompájával elővarázsla hölgye' tündér képét, minden ajak egy szóval 's lélekkel (sokan az ünnep' királynéjat vélék abban megpillantani) a' legszebbnek vallá azt, 's a' szerény dalnok másodszor is lehajlék a' magaslat' lépcsőjére a' virágbokrétát megdicsőitett hölgyétől dobogó szivvel elfogadni. — Szerelmi vallomások énekeltettek végre, melegek és érzékenyek, enyelgők és epedők leglágyabb gördüléssel 's legédesebb hanglejtéssel; de midőn Coucynak lereszkedtek rebegő ajkairól csengő szavai a' kérlelhetlenhez, 's reménytelen szerelmének egész fájdalmával csak egyetlen reményjelt kért imádottjától: minden hölgy, mintha a' kérlelés őt illette volna, elérzékenyülve igent lebegtete ajkain 's a' birák a' harmadik jutalmat is Coucynak itélék, 's a' dalnok átvevé az ünnep' királynéjától a' nefelejtskötetkét is, a' hangos tetszés' egyetemes örömriadása között.

A' figyelmes néző már a' második jutalmazásnál egyik páholyban a' birák között egy magas barna kemény tekintetü férfiut láthatott elhalaványodni 's ajkait visszaszoritott dühvel összeharapni; a' harmadik díjozásnál ez arcz egyszerre lángveressé lett, szemei szikrát hánytak 's duhtől tajtékzó ajkaikól rikácsolva bár, de rettenetesen hangzék fel egyszerre: Hah, hitszegő hütelen!

Minden szem a' páholy felé fordult, 's faïeli Aubert herczeg rántá vissza, mint valamelly erőszakos dobás után, kifeszult karját.

A' vérező troubadour' nyakszirtében egy csillogó tőr rezgett éles hegyével. **Garay János.**

(Folytattatik.)

Egyveleg.

Angol törvényhozás. Mint tudva van, a' törvények' betüszerinti magyarázata a' legnevetségesebb itéleteket okozá Angolországban. Ide tartozók e' példák:

Az angol torvények halállal büntetik a' kétnejüséget. Egy férfiú pörbe idézteték e' bün miatt, de föloldoztatott, mivel ügyvéde' tanácsára még egy harmadik nőt vön el, 's igy bebizonyithatá, hogy nem két-, hanem három-nős. — Hamis váltó levelek' irása büntettetik. Egy ember egy halottat ása ki, annak kezét elvágta s vele váltólevelet irt a' meghalt' nevére. A' váltó gyanús lön és vizsgálat alá került. De minthogy vagy a' csaló maga megesküvék, hogy a' váltó a' halott' kezével iraték, kinek nevére szól, vagy valamellyik büntársa megesküdt, hogy azt látta legyen: a' csalás föl lett ugyan fedezve, de az irókéz büntetlenül maradt. — Egy személy bevádoltaték, hogy ezüst kanalat lopott György wallisi herczeg' lakában. De minthogy minden vádat irásban kell előterjeszteni 's a' törvény' parancsa szerint a' legkisebb hibának sem szabad a' névben, számban stb. lenni, a' bevádoltnak ugyvéde kapott az alkalmon 's megmutatá, hogy Nagybritanniában nincs György, wallisi herczeg. Mert a' wallisi herczeg' neve, ki utóbb király lett, August Fridrik György vala. A' vád tehát hamisnak itéltetett, a' személy pedig szabadnak.

—jd—

Böngészet.

— Az emberi nagyság' mértéke mindenkor kisebbitett mérték, mert mindenkor csak ismért nagyságtól kölcsönzött.

— Az épület' alapja nem kevésbbé fontos mint maga az épület. Azon tettek, mellyek századokon keresztül ragyognak nem kevésbbé fontos tetteken alapulnak, mellyek évszázadok' homályába temetvék.

(Menzel után) **Gabányi.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ara a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó-hivatal Pesten, Zöldfa-utcza, 267. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 23. 1840.** **33. szám.**

Tartalom: Az elfoglalásokról a' XIX. században. Vége (*Vajda*). — Váltójogi előfogalmak. Folytatás (*Fogarasi*). — Az állandó katonaság Angliában (*Sz. D.*). — Világ' folyása (*Beöthy Zsigmond*). — Második szerelem (*Császár*). — A' troubadour' szíve. Folytatás (*Garay János*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (B. *Barkóczy Ferencz*). —

Az elfoglalásokról a' XIX. században.

(Vége.)

Ezen értekezés' elején mondottam, hogy az erő küzdésben áll és viszonyban az anyaggal, 's további fürkészet után csakhamar azon határozathoz jutunk, hogy az élet tulajdonképen az erőnek az anyaggali küzdésében áll. Így van a' dolog az ember' társasági életében is: az úgy nevezett teremtő erő anyagokkal áll itt is vitában. És a' meggazdagodás' örök szabálya ez: **hagyjátok az erőt minél szabadabban hatni anyagaira.**

Az emberi társaságra alkalmazottan így hangzik ezen szabály: engedjetek szabad termezöt a' termesztőnek, a' kézmívesnek, a' kereskedő és tudósnak; ne rakonczázzátok körül tilalmakkal, ne árkoljátok be egymást keresztező szabályok' tömegével, hanem vegyétek inkább a' törvény' pártoló ernyője alá, sőt buzdítsátok öt. Ezen úton az erő egyenesen tárgyának eredhet, nem vesztegetend időt az ellenerökkeli vitában, nem emésztendi magát, nem osztatik fel több részre. Pedig ki fogja tagadni, hogy biztos és kellő süker csak illy módon eszközölhető.

Mindennapiasabban szólva, a' gazdagodás' módja a' munka, a' dolog, és pedig a' szabadon dolgozhatás. Ha tíz millióra rugó néptömeg között csak egy milliónak szabad földet mivelni, azon nép termesztményekben gazdag nem lehet; ha csak tíz ezer űzhet mesterséget, a' mívek' száma csekély lesz, ha csak húsz kereskedhetik, a' kereskedés ügye rosz lábon álland; sőt az egész országról el lehet mondani, hogy — koplaland, ha sült verebek nem repkednek lakói' szájába. Mert ha a' nagyobb résznek nincs munkakör nyitva, az koldus marad, tehát sem a' termesztőtől, sem a' mívestől, sem a' kereskedőtől mit sem vehet; és igy az egész öszvegnek fel kopik az álla.

Ezen ügy javúl, ha egy helyett két három millió míveli a' földet, száz ezerek űznek mesterséget és ezren kereskedhetnek, de tökéletes jó lábon csak akkor álland, ha **annyi a' termesztő, míves és kereskedő, a' mennyi kell,** azaz, ha kiki tetszése szerint foglalhatja el azon helyet, mellyet üresnek talál! És az ember igen szemes az

illy helyek' kitalálásában, sőt akaratja nélkül is oda sodortatik.

De nem elég, hogy valaki az üres helyet elfoglalhassa, hanem szükséges, hogy ott kedvező körülmények, igazságos viszonyok között munkálkodhassék. Például más' földét senki sem mivelheti úgy, mint a' magáét; ha valaki a' reá rótt terhek alatt roskadoz, elveszti kedvét, abban hagyja a' dolgot, és beéri a' tengéssel. Ellenben, hol igazságos viszony uralkodik, hol kiki birtokosa ereje 's anyagainak, ott az életkedv virágzik és a' kedvvel együtt az erő is nő, a' munka diszlik, a' gazdagság gyarapodik.

Legyen ez elég a' munkáról, melly különben is olly bő tárgy, hogy íveket, sőt könyveket lehetne vele betölteni. Mellőzzük el azon tárgyvitatást is, hogy a' munkát hű társként a' takarékosságnak kell kísérnie, hogy egyes ember vagy egész nemzet gazdaggá legyen és gazdag maradjon. De szóljunk némi szükségeset a' szellemi gazdagság' szerzéséről, azon tárgyról, melly a' miveletlen népeknél olly semmibe szokott vétetni, a' mivelteknél pedig a' figyelem' legfelső polczára méltatik.

Senki nem fog kételkedni arról, hogy a' látáshoz két ellenerő kivántatik meg, egy melly a' napból árad ki 's egy, melly a' szemek' tulajdona. A' nap haszontalanul lövelné sugarait, ha a' szemnek felfogó ereje nem volna, 's a' szem' látó ereje hasztalan lenne, ha sugár nem léteznék. A' mi a' testi világban olly kézzel tapintható, a' szellemiben nehezebben fogható föl, de szintolly való. Van szellemi nap is, melly szellemi tárgyakra terjeszti világát, 's van az embernek szellemi szeme, melly napjának világánál lát és tárgyait kiösmeri.

De nagy különbség van a testi és szellemi nap között: amaz minden időkön keresztül fönragyog és sugarait kalauzként adja az embernek, hogy a' tárgyakat kivizsgálja 's megismerje általa; emez el van rejtve, be van fátyolozva 's csak fokonként tisztul és fejledezik, a' mint a' testi naptól megvilágított tárgyak fényt vetnek feléje. A' tárgyak, a' testek, a' testi világ, középen állnak tehát a' testi 's a' szellemi nap között; a' testi nap világosítja őket, ők pedig a' szellemi napot világosítják, és így lesz, hogy a' testi nap' sugarait a' szellemi nap mind fölfogja, sőt összegyüjti 's a' fény' kimondhatlan fokáig sűrüsíti össze; így lesz, hogy a' testi világban nem fejlik ki sugár, melly a' szellemiben föl nem fogatnék, hogy a' szellemi világ sokkal több fényt tud tárgyaira vetni, mint a' testi.

A' szellemi nap a' tudományok' összesége. Mivel pedig nincsen és nem is lesz ember, kiben a' tudományok képviselve volnának, egy embert soha sem lehet szellemi napként tekinteni, hanem, hogy tudományos látástok legyen, több emberhez kell folyamodnotok. Ez ismeretes a' termesztés' dolgaiban, világosodjatok ismeretei által; ez kitanúlá a' mesterségek' titkait, okosodjatok tőle; ez élesített elmével vizsgálá a' kereskedést, hagyjátok szólani; ez a' tudás' egyik ágának, a' másik másikának él, kölcsönözzétek ki tőlök kincseiket. A' szellemi nap' sugarai így terjednek hozzátok másoktól és másokhoz titőletek, ezen sugarak pedig a' szellemi gazdagságot teszik.

Szeretnék e' szellemi gazdagság' mezején a' részletességekig lebocsátkozni, mert lelkem telve van mondandókkal, de sietnem kell; talán lesz helye 's ideje, hol és mikor előjárulhatok összesorozott tárgyaimmal. Most végtére 's utóljára azt akarom megmutatni, hogy korunkban gazdagság által történnek az elfoglalások 's hogy a' melly nemzet a' gazdagodás' utján van, az nem kevesebbet visz ma végbe, mint Árpád' dandárai tettek, midőn vitéz kardokkal kezökben és bátorsággal kebleikben a' három bércz' és négy folyam földét elfoglalák.

Hajdan a' kardok' és vitézség' férfiai a' föld' embereit ejték birtokukba 's a' meghódított néppel együtt a' föld' birtokosaivá lettek. De a' föld csak közvetve volt övék. A' rabszolga, később „paraszt" nevű, izzada fölötte, ő zsirzá be 's ő aratá meg; az úr csak a' vérveriték' gyümölcsével bujálkodott. Később megfordultak az idők 's ma már azon ponton állanak, hogy a' föld azé, a' ki míveli, 's annak gyümölcsöz, a' ki beülteté.

Innét van, hogy a' 19-dik században munkával hódítják meg a' földet és foglalják el az országot. Ma már europaszerte kevés a' kényur, ki összetett kezekkel nézhetné nemelly nyomorú férgek' izzadását, kiket embereknek sem mondana, ha keresztény vallása nem parancsolná. A' munka győz a' pené-

szes kiváltságokon. De minthogy nem minden, hanem csak az okosan intézett dolog vezet czélhoz, a' sükeretlen munkát tekintetbe sem veszszük, 's csak a' czélszerűt nevezzük olylyannak; ez pedig magát sükere, t. i. a' gazdagság által tanúsítván, a' munka és hódítás jele 's eszközének a' gazdagodást nevezzük. Így lesz egy jelentésüvé a' munkás, a' gazdag, az elfoglaló nemzet.

A' gazdag nemzet' birtokossága különbféleképen gyökerezik a' hazában. Legelőször is történettani jognál fogva birja a' földet, de birja másodszor a' rajta létezés és az azt munkálás' jogánál fogva, birja harmadszor munkája' sükerénél, a' gazdagságnál fogva, melly csak a' jó intézkedéseknek, a' jog és igazság' kielégítésének lehet következése, — és birja negyedszer az illy haza' szereteténél fogva, melly őt minden perczben készszé teszi, életével védni azon rendszert, melly hatását olly kedvező körülmények közé helyezé, melly igazságos viszonyok' előhozása által életének minden kellemhez utat nyita.

És a' legutolsó legkevesebbé kiván elfeledtetni. Miután az (europai) emberiség az anyagiság' korából kilépe, szellemileg akar és tud csak elfoglaltatni. A' szellemi kincsek' képviselője a' nyelv; a' melly nyelv szellemi kincsekkel bövelkedik, hatalmat és elfoglalást gyakorol a' kevesbbé gazdagok fölött. Európában így kezdődött el a' nyelvhódítás' korszaka. Semmi szer itt a' kard, az ágyú; a' tudomány, a' müveltség az, mi a' nyelv által győz vagy győzetik, a' mint másokat megelőz vagy azoktól megelőztetik. És innét világos a' nyelvhódítás' módja. Szabadságot a' nyelvnek és nyelveknek: de kezdessék meg a' szellemi erők' nemes vitája a' nyelv' fegyvere által, 's legyen a' győzőé a' koszorú. Ki életre terme, nem ijed meg a' pályától; kiben nincsen erő, előbb utóbb elfuldoklik.

Nem kell pedig azt gondolni, hogy ezen ügy, a' nyelvmüvelés' és szellemi gazdagság' ezen ügye két, három embertől vagy az úgy nevezett tudósoktól függ. Ezen vélemény csak az ügyet buktatná meg. Az egész tömeget szükség a' 19. század' jobb szellemének meghatnia, hogy gyarapodjék azon nyelvben, melly által ő is elfoglaló akar lenni, hogy gazdagodjék az anyagiak mellett szellemi kincsekben, mellyek az igazi elsőséget szerzik meg. Jaj pedig azon népnek, melly alszik, mikor a' czél már kitűzve áll, midőn minden felől rohanni látjuk a' vitázókat. Ő alunni fog, midőn mások' fejét a' dicsőség' napja sugározza körül; süppedez régi ingoványokban, mikor mások vasutakon közlekednek 's tulajdon haját tépi, midőn a' kijózanodtak barátilag szoritják egymást kebleikre.

Vajda.

Váltójogi előfogalmak.

(Folytatás.)

Vegyünk egy más esetet, a' mi még gyakrabban előfordúl.

Nagy Imre Debreczenben, mint mondottuk, adós Graf Mátyásnak Bécsben, és szeretné vagy ideje jött ezen adósságot kifizetni, azonban Nagy Imrének magának semmi más adósa nincsen, a' pénz' elküldéseért sincs kedve újra költeni, vagy azt maga vinni, keres tehát otthon t. i. Debreczenben egy más kalmárt, kinek talán Bécsben több ismeretségei 's viszonyai vannak, p. o. Szabó Pétert, 's ez feleli, hogy van bizony neki ismerőse, söt adósa Bécsben, 's ezzel, ha tetszik, szívesen kifizetteti adósságát. Nagy Imre tehát leszámlálja Szabó Péternek az ezer forintot (vagy meglehet, hogy nem számlálja, hanem csak megigéri, és Szabó Péter az ö szavára, mint különben is helybeli ismerős jó hitelű kalmár' szavára hiszen) és Szabó Péter (kibocsátó) megírja a' váltó levelet, mellyben saját adósának p. o. Adler Ferencznek Bécsben meghagyja vagy rátolja, tukmálja, hogy Nagy Imre' (rendelő) részére vagy rendeletére fizessen ki ezer forintot, 's ezen levelet Nagy Imrének által adja. Úgy de Nagy Imre maga nem akar Bécsbe útazni, (akkor talán ezen levélre sem volna szüksége), tehát Nagy Imre maga ismét reá írja a' levél' hátára, hogy helyette (tehát nem részére, mint a' törvényjavaslatban áll) Móricz Fülöp Bécsben (kinek számára kellene tulajdonképen a' pénzt küldenie) rendelkezzék, 's ekkép küldi el neki a' mondott levelet.

Jegyzetek. 1. Azt mondhatná valaki, miért nem írta Szabó Péter igenyesen a' Móricz Fülöp' rendeletére a' váltót, minek az a' czifraság, hogy előbb Nagy Imrét írja rendelőnek, azután Nagy Imrének újra reá kell ír-

nia, hogy helyette Móricz Fülöp rendelkezzék? — De egészen rendén van a' dolog, mert tulajdonképen Nagy Imre akarja adósságát lefizetni, tehát, ha az ő neve ott nem áll, az egész cselekménynek semmi czélja. Mert p. o. tegyük fel, hogy a' Szabó Péter' megbizására Adler Ferencz kifizeti a' pénzt Móricz Fülöpnek, 's ekképen az irást a' Móricz Fülöp' elismerésével együtt, hogy ki van fizetve, magához veszi, vele Szabó Péternek beszámol, de ki tudja, kicsoda fizeti tulajdonképen a' pénzt, ha Nagy Imrének (mint Móricz Fülöp' adósának) neve ott nem áll? Móricz Fülöp ugyan fölvette a' pénzt, 's ezt nyugtatványozta is, azaz a' levélre reá irta, azonban adósságát Nagy Imrén még követelheti, mert hiszen Nagy Imre neki semmit sem fizetett, a' Nagy Imre' neve sehol sem áll, stb.

2. A' mondott esetben Nagy Imre levén a' levélre mint rendelő irva, ő maga nem rendelkezik tulajdonképen, hanem maga helyett mást nevez, 's ennek elküldi a' levelet. Innen a' rendelő más nyelvekben: küldő (remittent), 's az igy kapott tukma: küldime (rimessa). De még a' legelső (mult számban) példából láttuk, hogy a' rendelő néha kapó nem küldő, 's innen a' magyar „rendelő" nevezet minden esetre alkalmasb.

A' példát szemünk előtt tartván, látjuk, hogy itt négy különböző személy jött a' cselekménybe, u. m. 1. Szabó Péter (kibocsátó vagy tukmáló), 2. Nagy Imre (rendelő). 3. Adler Ferencz (tukmált, fizető), 4. Móricz Fülöp (rendelő' helyettese, hátirott); és ha ez utolsó maga helyett mind az elfogadás mind a' kifizetés végetti bemutatásra másokat küld, ezekkel együtt hat személy.

Sőt Móricz Fülöp maga helyett újra más rendelő helyettest tehet. Bemutatván t. i. Móricz Fülöp a' váltót, ennek kifizetése megigértetik ugyan, hanem csak bizonyos idő mulva, vagy még nincs itt az ideje akár a' bemutatásnak, akár a' befizetésnek, de Móricz Fülöp várakozni nem akar, mert talán a' pénznek tüstént jó hasznát vehetné; alkuba ereszti tehát a' váltót ollyannak, kiről tudja, hogy sok heverő pénze van, vagy pedig váltókkal különösen is nyerekeszik, p. o. Moll Ibrahimnak, a' ki mind a' kibocsátót, mind ilietőleg az elfogadót is ösmeri, hogy fizetni tud és fog. Moll Ibrahim ekképen a' váltóra megalkuszik, a' pénzt lefizeti ('s talán valamit kamat' fejében, a' meddig t. i. a' kifizetésért várnia kell, leszámol, discontiroz, vagy escontiroz) 's nevét az eladó t. i. Móricz Fülöp által ismét a' levél' hátára iratja. Most már Moll I. lesz a' levél' birtokosa, 's ő fogja azt, ha még nem történt elfogadás végett bemutatni, 's annak idejében kifizettetni; vagy pedig hasonló módon rajta ismét tovább adni. Mind ezen cselekmény forgatnak vagy hátiratnak neveztetik, a' ki a' váltót eladja forgató nak (hátirónak), 's a' ki megés átveszi, forgatosnak (hátiratosnak). Ez igy mehet tovább is. És igy váltja fel főképen a' váltó a' pénz' helyét.

Vegyünk még más eseteket.

Valaki messze akar útazni, p. o. Pestről Londonba. A' pénzt magával hordani nem tartja tanácsosnak, hanem elmegy egy hiteles kereskedő-házhoz, ki viszonyban áll londoni kalmárokkal, pénzét nála leteszi, p. o. ezer aranyat, 's erről csak váltólevelet vesz magához, mellyben valamelly londoni kereskedő megbizatik, hogy ez neki ott fizesse ki az aranyakat.

Vagy valaki Angliában angol paripákat akar vásárlani, de magának oda útazni most sem kedve sem ideje, azonban van is ott egy meghitt barátja vagy ismerőse, kire az egész vásárlást minden tekintetben bízni meri, hanem pénzt kell neki küldeni; elmegy tehát egy kalmárhoz, 's ettől, ki angol kereskedőkkel viszonyban áll, vagy a' mi még jobb, valamelly hasonló tőzsérségben, p. o. a' bécsi börsében váltólevelet veszen, a' pénzt érte leteszi 's postán Angliába küldi.

De minthogy attól is tart, hogy a' váltó levél, kivált tengeren el is veszhet, ugyanazon pénzről több számú váltó leveleket is veszen, p. o. első, másod, harmad számúakat, 's ezeket mind külön postán küldi, hogy ha valamellyik elveszne, egyik vagy másik vagy mind is a' szükséges helyre juthasson. Innen származnak az első, másod, harmad váltók stb, mellyek közől mindig csak egy használtatik.

Igy küldhetnek pénzt a' kormányszékek követeiknek; apa, messzeútazott fiának; magánosak, távollevő ügyvivőiknek stb.

Fogarasi.

(Vége következik.)

Az állandó katonaság Angliában.

Egy felolvasásában, mellyet Cobbet Angolországban a' köznép előtt tarta, így beszélt az állandó katonaságról:

„Amerikában, hol én nyolcz évig valék, nincs állandó katonaság, még is soha sem lehetett ott hallani összeesküvésről, felkelésről és legkevésbbé követelésekről, kivevén, ha egyik vagy másik történetből megesett, gyáraik' vagy hajózásaik' védelme végett. Az egyesült statusokban nincs sem felázadás, sem politicai szövetkezés, sem állandó katonaság. Nálunk azt szokták mondani: az állandó katonaság szükséges, hogy a' kormány biztosan fentartassék. Volt-e valaha illy természetellenni dolog? ki ellen gondolják ők, hogy harczoljon ezen sereg? A' francziák ellen? jól van, ha meg kell lennie; de mi most a' legszebb békében élünk, mire való hát a' sereg? Semmi egyébre, csak hogy az adót beszedjék. Midőn én a' seregnél voltam (mert volt szerencsém a' királynak szolgálni), igen takarékosan éltünk, hat pence zsoldunk volt naponként, és ez elég volt, hogy egyik városkából a' másikba sétálgassunk. Akkor béke volt; mert ha csakugyan katonának kellett lennem, olly okos voltam, hogy béke' idején legyek azzá. Akkor csak 17,000 emberünk volt ezen ország' és tartományai' védelmére; de ezen seregből csak 4000 volt Angliában. Miért nem szállítják most a' hadisereget ezen számra? Akkor csak 15,000 emberünk volt Írországban, noha akkor ott nagyobb rendetlenség volt mint valaha; most ott 50,000 ember van és azon felül 4000nyi testőrség, 's ezek folyvást ott feküsznek. Aztán ezeken kivül vannak most hadnagy lordjaink, polgári katonáink és vállalkozottaink, bíráink és poroszlóink, úgy hogy száz lépésnyire sem mehet az ember, a' nélkül hogy egy illyenbe ne ütköznék, a' ki a' végre van felállítva, hogy a' békét fentartsa. Azután a' városban minden szögleteknél lát az ember felsőségi személyt, rendőrszolgákkal és pattantyúsokkal, úgy hogy alig látszanak kevesebbnek a' lakosoknál. Nem volnának-e elegendők ezek a' kormányt biztosítani? Az amerikaiaknak is vannak illy polgári tisztjeik, csak azon különbséggel, hogy egy úttal állandó seregeik nincsenek, mint nekünk. De azt mondják: „mit tegyünk velök? mit mondanak a' dámák, ha ezen csínos embereket elküldenök, hosszú sarkantyúikkal és öltönyeikkel együtt?“ — Mi fizetjük őket, azt felelnők, és tovább már nem birjuk, még a' dámák' kedveért sem ... Gentlemanek! így beszélnek a' reform' ellenségei, mi ellenzük azt, mert a' constitutio' szellemébe ütközik, és ha ez átmenne, a' constitutio bizonyosan felforgattatnék. — De hogy' tarthatnók meg mi a' sereget reformált parliament mellett, holott ha mi constitutiónk' theoriáját öseink' praxisa után itéljük meg, úgy találjuk, hogy ők az állandó katonaságot nem találták szükségesnek, sem a' constitutio' fentartására, sem tűzhelyeik' védelmére. Blakstone az angol törvények' fejtegetésében azt mondja: az állandó katona Anglia' törvényei szerint ismeretlen dolog; az angol törvények nem ismertek semmi professionatus katonát, egyetlen fogalom a' katonáról ez: a' polgár hazája' védelmére fogjon fegyvert 's a' szolgálaton kivül térjen vissza polgári helyzetébe. Ez volt őseink' constitutiója. „Úgy van, mondják, de a' világ azóta igen megváltozott.“ Már az igaz; mert úgy találjuk, hogy a' háború óta a' szárazi és vizi katonaság 279,000,000 ft. sterlingbe kerűlt. És ez a' legnagyobb béke' 18 évei alatt! (zúgolódás' jelei a' hallgatók közt). Talán nem hiszitek? a' kormány' számadásai is bizonyitják ezt. Ha öseinknek mondanók, hinnék-e ők ezt? És a' reform. parliament nem találna módot, hogy ennek véget vessünk? De mit tesznek majd az emberek, ha őket elküldjük? Miveljenek földet, varrjanak ruhát, vagy keressék bár mivel élelmöket, mint mi is teszünk. Ha én hat hónapig a' parliamentben lennék 's nem iparkodnám öseink' rendszerét e' tekintetben visszahozni, teljesen méltó volnék polgártársaim' gyűlöletére és gyalázására, mint most dícséretöket megérdemleni törekszem.

Sz. D.

Világ' folyása.

Uhland után.

Borúltán minden estnek,
A' rétre térek én:
Kertjéből kedvesem néz
Az útnak közepén.

Egymást mi nem hivánk meg,
'S világ' folyása csak,
Hogy ajkaink tudatlan'
Egymásba forrtanak.

Nem kérem őt igenre,
De ő sem mond nem-et;
'S ha ajkam ajkain csügg,
Nem ellenezzük ezt!

Szellő a' rózsa' kelyhén
Nem kérd szeretetet;
Sem rózsa harmatától,
Ha hüvesíttetett.

Egymást mi úgy szeretjük,
Én őt, 's ő engemet;
'S egymásnak még se' mondjuk:
Szeretlek tégedet!

Beöthy Zsigmond.

Második szerelem.

Szerettem egykor szűm' egész hevével,
Miként egy ifju lángkebel szeret;
És nem gyanitám a' zordon telet,
Melly ölni jő majd lángom' bús jegével.

Örök tavasznak hímes szőnyegével
Látám bevonva földi létemet,
Ah boldog álmak, mellyek engemet
Így ringatátok éden' képzetével!

Ti eltünétek! 's látám, hogy csalódtam. —
Mit szivem érze, játszi kéj vala,
Jövő szerelmem' első hajnala?

Szemedbe néztem, Irma 's elfogódtam;
Szűmben nem ismert húr zendült meg; ah,
Te lészsz szerelmem' tartós nappala!

Császár.

A' troubadour' szive.

(Folytatás.)

IV.

Coucy Renaud együtt nevelkedék Vergy Gabrielával, mert apjaik szomszédok 's barátok voltak. Zsenge szíveik testvéri gyengédséggel hajlának egymás felé; szerették egymást, mielőtt tudták, mi a' szerelem. Gabriela' gyengéd leányi lelke ihszalagként játszadozva futott fel a' nála alig egy araszszal magasb fiatal sarjadékra, enyelegve ölelé körül virúló leveleivel annak gyenge ágait 's vele és rajta emelkedék magasra; 's a' két csemete szivtavaszának legszebb virágozásában fejledezék, midőn az ellenséges sors fejökre hozá a' pusztító fuvallatot, melly mindkettejöknek feldulója lett. Aubert a' faïeli vár' ura volt ez, ki herczegi nevével 's gazdagságával megvesztegeté a' lány' atyjának nagyravágyását, 's a' két rokon érzelmű szív eltépeték egymástól.

Gabriela haldokló atyja' házánál vala kénytelen kezét Aubertnek nyujtani. Azon nemes, csak női kebleknek lehetséges önfeláldozással tevé azt Gabriela, melly inkább maga vérzik el kínainak tengerében, semhogy gyermeki szeretete' 's engedelmessége' szent ágozatát átlépje. Gabriela oda adá haldokló atyja' kényszerítésére kezét Aubertnek; szivét nem adhatá ugyan neki oda, de hogysem megszentségtelenítette volna, feláldozá azt 's megváltá kínszenvedése által.

Mint az angyal, tisztán és feddhetlenül jelent meg férje' karán mindenkor, tekintete szigorú és egyforma vala Coucy' ellenében 's nyugodt, mint levívott harcz után a' tenger' tüköre. Gabriela a' virág volt, melly honos éghajlata' földéből kiszakasztva, ellenkező égöv alá idegen földbe ültették át, de vérző gyökerei új földbe burkoltatának, hol újra megfogamzottak; Coucy a' föld volt, mellyből a' virág kiszakasztaték, az ő sebe nyitva hagyatott, belé más virág nem ültetteték 's örökre egy nyitott sír marada, mellybe csak maga temetkezheték fájdalmával.

Coucy' panaszai viszhangot nem nyerének Gabriela' szivében; nem azért, mintha abban azok iránt rokonszenv nem rejlett volna, hanem mivel Gabriela' nőerénye ezen édes gerjedelem' ajtaját elzárni, bár milly nagy megtagadásába került, elég erős vala, mint a' trójai kalandor bedugta füleit a' csába syreni hangok elől, hogy hajója törést ne szenvedjen a' veszélyes örvény' szikláin. Megölé inkább keblében a' szivet, mielőtt az rajta hitszegővé lehetett, mint az ó kor' leánya inkább elharapta nyelvét, mielőtt apját elárulhassa.

'S még is! a' legerősb szívnek is vannak gyenge húrjai, az élettelen hegyoldalnak is van egy pontja, melly az emberi szó' hatalmára megindul 's azt viszhangozza; csodálkozni fogunk-e még, ha, minden szigorú önmegtagadása 's feláldozása mellett, illy pontot fedezünk fel Gabriela' szivében is? 's azt megzendülni halljuk egyszer az életben a' szenvedő troubadour' hármas diadalára? ha Vergy Gabriela, ifjusága' barátjának, legelső érzelmei' imádott tárgyának, az olly sokat és sokáig szenvedett ifjúnak, az olly dicsősé-

gesen győztes lovagi dalnoknak, ki érte szenvedett és érte égett e' boldogtalan lánggal, elragadtatása' 's elmelegülése' pillanatában, ha mondom Vergy Gabriela egy szálat titkon letör a' nefelejts-kötetkéből 's azt külön, mint saját emlékjelét csusztatja remegő újjai közül annak remegő újjai közé?

A' finom és gyengéd kezelés látatlanul sikamlott el a' tömérdek sokaság' ezer szemei elől, de nem csalá meg a' féltékeny férj' Argus szemeit: nőjének minden mozdulatára figyelmes, a' dalnoknak minden szavát, melylyekkel hölgyét dicsőíté, mohó kárörömmel nyeldesve, igen jól látá ő a' hölgye' kezéből lecsúsztatott virágszálat, mellyel csaknem ugyanazon pillanatban röpült az ifjúra az utána dobott boszúszomjas tőr.

Coucyt azonnal körülvevék a' dalnok-lovagok 's boszút kiáltának az innep' sértőjének fejére. A' bíróság azonnal itélőszékké alakult, de a' büszke herczeg nem veté alája magát hatalmának 's mert Coucyt halálosan vélé megsebesítve lenni, haladék nélkül távozni akara, az itéletet feleségre fölött, férji hatalmánál fogva, ön várában tartandó.

De Coucy' sebe nem vala halálos; nem sokára felidült, lantját karddal 's pánczéllal cserélé föl, 's becsületének vakmerő sértőjét isten és emberek előtt, élethalálra küzdendő párviadalra szólítván, lovagi keztyűjét Faieli Aubert herczeg' lábaihoz veté.

A' herczeg düh- és gúnykaczagva inte apródjának, hogy nyúljon érette.

A' sértés' mértéke betelt, 's mértéktelen lön a' dalnokok' felháborodása: Faïeli Aubert herczeget pulyának, nemtelennek nevezé minden ajak; de az már szavaikat nem hallá, — eltűnt a' zajongó sokaságban.

Egy pár nap mulva különös élénkség vala a' touloni kikötőben. A' franczia király t. i. és magas vendége oroszlán szivű Richard a' pápa' felszólítására épen ekkor indíták meg egyesült seregeiket a' szent földre, Jerusalemet Selaheddin' kezeiből, ki azt 1187ben ismét bevette, viszszafoglalandók.

Az angol király' hajóján egy tetőtől talpig fekete pánczélba öltözött, búskomoly tekintetű ifjú lovag vala észrevehető, egy szőke fodor hajas, nyilt, kék szemű apróddal. A' lovag egy drága kőből készült aranylevelű nefelejts szálat viselt mellvérte' közepén.

V.

Richárd nem hiába nyerte kortársaitól az „oroszlán szivű" melléknevet; egyike volt ő kora' legvitézebb 's legdaliásb hőseinek, 's a' középkor' kaland- és tettszomjas lovagja örömmel 's előszeretettel csatlakozék hozzá Europa' minden országaiból. Ő palaestinai útjában is két királyt vert meg; Sicilia' királyát Tancredot, ki Mathilde hugát fogva tartá, 's Comnen Izsákot, Cyprus szigete' királyát, kit ezüst lánczra tétetett. Majd Palaestinába érkezvén Syria' híres kikötője, Acre' vára, a' hajdani Ptolemais, esett el vitéz fegyvere' győzelmétől.

A' vérengző ostrom több napig tarta; Selaheddin' daliás lelke szállotta meg a' saracenokat 's nemcsak falaikat védék vitézül, hanem többszöri kicsapásaik által tetemesen ritkíták mindenkor a' keresztesek' seregeit, 's nehezíték meg nekik az igéret' földébe juthatást, kemény leczkékben mutatva meg nekik, hogy Jeriko' falai nem mindenkor 's nem mindjárt dőlnek le puszta trombita-harsogásra, hanem azok' megmászása vérbe 's életbe kerűl. Azonban az „oroszlán szivű" megfelelt e' leczkéknek 's hatod napra a' vár' falai dúlva 's az ellenség verve lön, a' diadalmas győzőnek csaknem saját életébe kerülvén győzedelme, ha a' fejének irányzott halálos csapást egy oldalánál vitézül harczolt franczia lovag el nem hárítja vala azt paizsával. A' csapás el vala hárítva, de a' hű lovagnak fölemelt paizsa által védtelen maradt hónaljába egy mérges nyil repült 's a' lovag lefordult lováról.

A' csata' moraja megszünt; csak a' harcz' térén maradtak' nyögései hangzának fel ittott még e' siralom' völgyéből, mint elmetszett húrok' végpendülései tompán, öszhangtalanúl, sírilag, — csak sebesültek és haldoklók heverének szerte, panaszos töredékeiként egy nagy mesterműnek, összetördelve, elcsonkítva, eltorzítva. Sirások' csoportozatai mutatkozának a' földön, 's nehézkes röptű hollók' sergei az égen. 'S még is volt, mi e' haláltanyának borzadalmit szelídíté, sötét árnyéklatának mintegy fénytért ada; a' szenvedők' 's haldoklók' nyugalma 's önmegadása volt ez, mellyel a' cedrusos Karmel' végcsúcsán rezgő nap' leáldozó sugaraiba tekintének; azon bizodalmas remény, hogy egy jobb élet' karjaiba szenderűlnek ott 's dicsőség koszorúzza

pályájokat itt; azon hit, melly a' keresztes háborúk' hősét életében élteté, halálában megnyugtatá.

De talán valamennyi között legélesebben 's legszembetünőbben mutatkozék e' csendes önmegadás egy ifjú lovagon, ki közel a' hegy' tövéhez, paizsára ágyalva feküdt 's szemeit ábrándozva nyugtatá az áldozó nap' felséges pompájában, mellynek viszfénye halvány, sápadt arczát 's az előtte ápolólag térdelő apródokat rózsaözönnel környezé.

‚Már lenyúgodott' kezdé gyenge, alig hallható hangon a' lovag.

„Kicsoda, vitéz uram?" kérdé részvevőleg az apród.

‚A' nap', vala a' válasz, egy nehéz sóhajtással. ‚Most rajtam a' sor — folytatá; mire e' bucsuzó fény a' hegy mögé végkép leereszkedik, épen Franczia ország felett rezgenek végsugárai. Igazitsd fejemet ugy, hogy odaláthassák'. —

„Franczia ország", sohajta önkénytelenül az apród 's teljesité ura' kivánságát. „Ah mi azt meg nem látandjuk többé!"

‚Te igen, csak én nem; — mond a' lovag. — Hű lélek, megosztója jó és balsorsomnak, ki egész a' sir' széléig elkisértél, e' hűséged' szentségére esküdj' meg nekem, hogy végkivánságomat teljesited; esküdj' meg, hogy miután testemet e' forró homokba eltakartad, visszamenendesz közös hazánkba, egy fontos küldetést teljesitendő?'

„Uram — zokogá a' hű apród — esküszöm!"

‚Oldd le mellvértemről ezen nefelejtset; én már nem hordozandom többé. Nyujtsd ide most azon arany szelenczét, tedd ezt is belé — —'

A' szolga egy drágakövekből 's aranyból dolgozott nefelejts virágot teve a' szelenczébe.

‚'S mint ezen virágot e' szelenczébe tevéd urad' és barátod' szeme előtt, esküdj' meg nekem, Gaston! olly szentül és híven teendesz még valamit belé, ha téged e' szemek többé már nem látnak, 's én urad lenni megszüntem.'

„Esküszöm, hogy sohasem szünöl meg uram lenni; szent árnyékod előtt kétszeres tisztelettel fogok meghajlani." — —

‚E szelenczében leveleim és dalaim vannak, végrendeletem' kincsei; e' virágszál járul meg hozzá, és —'

„És?" kérdé feszülten az apród.

‚És szivem', viszonzá nyugodtan a' haldokló lovag.

Az apród kétséges tekintetet vete urára, mint mikor valamit meg nem ért az ember.

‚Igen is, szivem, Gaston; egy óranegyed mulva érezni megszüntem; te kibontod keblemből e' sokat szenvedett szivet. Ennek Syria' homokában nem volna nyugta; ezt urnéja' lábaihoz kell tenned, kiért dobogott, szenvedett és kivérzett. Ez végóhajtásom, kérésem és parancsom, Gaston! Faïel' asszonyának viszed el dalnokának halhatlan maradványait; a' halandók, mondd meg neki, az idvezitő' sirjánál vérzettek el, ki őt szenvendéseiért megjutalmazni fogja. — Uram, a' te kezeidbe ajánlom lelkemet!"

Coucy Renaud — mert ő volt a' haldokló lovag — hátra hanyatlott 's kevés percz mulva megszünt szenvedni.

A' hű apród ura' végkivánsága szerint cselekedett, eltemete' őt az idegen föld' barátságtalan homokában, szivét pedig füszerekkel bebalsamozván a' szelenczébe zárá 's utnak indult, küldetését teljesitni.

Utja annál könnyebb vala minthogy Fülöp Ágoston meghasonlván oroszlánszivü Richárddal, seregének egy részével maga is visszavitorlázott Franczia országba.

Garay János.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Apr. 21. Királyleány mint koldúsnő, vagy az élet' iskolája. Szinj. 5 felv. Irta Raupach Erneszt. Ford. D. F. S.

Apr. 22. A' Vesta-szüz. Nagy opera 3 felv. Irta Jouy, muzsikáját Spontini; ford. Szerdahelyi.

Jövő hétfőn, apr. 27. Megyery' javára először fog adatni: A' velenczei kalmár. Dráma 4 felv. Shakspeare-től. Magyar színre alkalmazá Lukács Lajos.

Egyveleg.

Szegény színészek! — Richelieu bibornoknak nagyravágyása vólt, nem csak mint kormányférfi, de mint poetai genie is fényleni akarni. Ő azért kora' 's hona' legkitünőbb költőivel vetélkedett, 's mind azt ki magasb fokát éré el a' hireslétnek, kajánsággal nézte. 'S igy Corneille' hire is a' bibornok' szemében tövis vala; különösen mérgelődék a' szerfölötti tetszésen, mit ennek szomorújátéka: Cid aratott. A' költőnek babérját kiragadandó, Richelieu egy historiai tragoediát irt e' czim alatt „Europa" mellyben kora' minden országi mint allegoriai személyek léptek föl p. o. Franczia ország mint egy Francion nevü úr Lilian komornokával, czélzással a' franczia czimer' liliomaira; Anglia mint Albione; Nápoly mint Parthenope stb. Az egész drámamü, egy, felvonásokra, 's jelenésekre felosztott halmozat volt, Richelieu' kora' politicai történeteiből. Munkáját a' nélkül hogy magát szerzőül megnevezné, itélete végett a' franczia academiának elküldé, 's ez nem kedvezőleg itélt róla. — Richelieu ez itélet miatt olly méregbe jött, hogy a' szerencsétlen kéziratot összetépé, a papirdarabokat a' szobában szétszórván; de még ugyanaz nap este újra fölébredt benne az atyai szeretet' gyöngédsége, 's az éj' több oráit a' papirgyermek' szétszórt tagjainak titoknoka' segélyével összekeresésében, rendbehozásában tölté. — De most több politicával fogott a' dologhoz, azaz, a' darabot még egyszer elküldé az academiának; 's most már saját nevével; 's egyszersmind ajánlkozék változtatások 's javitásokat tenni. A' jó academia nem kevéssé ijedt el, 's avval húzá ki magát a' zavarból, hogy egy pár javitást ajánlott, 's igy azon darabot, melly fölött kevés idővel pálczát tört, most jelesnek nyilatkoztatá. 'S az most színre jött; de a' közönség szigorúbb volt, mint az academia, az első előadásnál olly elégületlenséget mutatott, hogy a' tragoedia folötte tragice elbukott. Mivel a szerencsétlenné lett Europa miatt Corneille' különösen csodált Cidjét megbuktatni határoztaték, Boileau ez esetre következő két sort ira:

„En vain contre le Cid, un ministre se ligue;
Tout Paris, pour Chimere, a les yeux de Rodrigue."

Richelieu, kifakadva e' nem kedvező következésen, elhagyá a' gyülöletes Párist, 's egy mezőlak' magányába huzódék vissza, hová Desmaret kegyenczét hivatá. Ez midőn a' meghivást kapá, Petit barátjával épen vacsoránál ült, 's mivelt félt, hogy a' Richelieusal való beszélgetés' tárgya a' szerencsétlenné lett dráma leend, 's igy könnyen viharos, megkéré barátját, kisérje el. A' belépő' elébe kiálta Richelieu: „A' franczíák semmi tetszést sem látszanak találni tragoediámban; hibázik nálok a magas' érzelme." — Petit felkapá a' szót, 's megjegyzé: ‚A' nem kedvező elfogadásnak nem a' darab az oka, mellynek szépsége csodálandó, hanem egyes egyedül a' színészek, kik nem csak föl nem fogák szerepeiket, de ittasok is voltak?' — „Úgy van!" viszonzá Richelieu: „nyomorún játszodtak." A két barát elhagyá a' megvigasztalt költőt, Párisba sietett, tsütént elrendelék „Europa" második előadását, de magokat jó elfogadtatással biztositandók, egy ártatlan segédeszközhöz nyúltanak, t. i. a' szinházat jeles számú igen kedvezőleg hangolt nézőkkel tömék meg. — A' második előadás valóban lármás tetszéssel is fogadtatott. E' próbaszer azon időtől fogva mostanáig több utánzóra is talált, és sokszor jó sikerrel.

B. Barkóczy Ferencz.

*) Hiába szövetkezik Cid ellen egy minister; egy chimaerához Paris Rodrigo' szemeivel bir.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 26. 1840.** **34. szám.**

Tartalom: Ember és nemzet különböző égalj alatt szellemi 's testi jellemeiben (*Katona Géza*). — Váltójogi elöfogalmak. Folytatás (*Fogarasi*). — Jós ige (*Kuthy Lajos*). — A' troubadour' szíve. Vége (*Garay János*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (—*jd*—).

Ember, és nemzet különböző égalj alatt, szellemi 's testi jellemeiben.

Föld, víz, tájhelyzet, légkör, légmérséklet, földrajzi hossz, és szélesség' tulajdonainak összesége alatt, szoros értelemben: égaljat, vagy éghajlatot szoktunk érteni. Ezen égalj' befolyásának az emberi test és lélek' jellemzésére, némellyek tulzólag sokat, mások kelletinél kevesebbet tulajdonítottak. Mi középútat tartva — ha szinte töredékesen is — közlendjük olvasóinkkal e' tárgybeli nézetinket 's véleményinket. Őszintén megismerjük eleve, miképen majd minden tartományban 's minden égalj alatt fogunk olly nemzeti sajátságokra akadni, mellyeknél nehéz megitélni, mi függ a' szorosan vett égalj' befolyásától, mi pedig más körülményektől. Így például: Japán' lakójában soha sem lobban fel az indulat' tüze a' vett sérelemre, de nem felejti ám ő azt el, 's bár későn, még is boszút áll, keserűn és hideg vérrel; egyébként ő háztartó, tisztaság-szerető, takarékos, szorgalmas, udvaris; ellenben szemérmetlen és némelly esetekben, szemtelenül buja, harmadfél század óta nem változtatta ruhája' *) divatát. Ezen sajátságok közöl, mellyiket tulajdonítsuk már az égaljnak, mellyiket a' kormányzási rendszernek, vagy az életmódnak (például a' meleg fürdők' mindennapi használatának) stb., nem könnyű eldönteni.

Mi egy képezhető agyag vagyunk az éghajlat' idomító kezében, de az éghajlat' kezének ujjai olly sokféleképen idomítnak, 's a' törvények is, mellyek ellenmunkálkodnak, olly sokfélék, hogy talán csak az emberiség' nemtője teheti egyensúlyba a' ható és ellenható erőket. Az égalj nem kényszerít, hanem csak hajlamit.

Jöhetnek egy némelly országban ollyas körülmények elő, mellyek az égalj' hatásának homlokegyenest ellenszegülnek, 's azt ki is játszák. Így például: ha valamelly éghajlat alkalmas az agy és ideg-rendszert olly hajlamra kifejteni, hogy abból szellemi erőhatás származhassék; íme az önkényű zsarnok-kormány, szegénység, silány tápszerek, mind annyi akadályok, a' lelki tehetségek' ki-

*) Olly bő és olly vékony ezen ruha, hogy tízet is felölt magára a' japán, mikor hideg van.

fejlödésének útját állók. Mindazáltal illy mellékes okok' közbejövetelével is ellenmondhatlanúl kitünö befolyást gyakorol az égalj egyes ember, és egész nemzet' szellemi 's testi jelvonataira, valamint egészségi viszonyaira is, melly állításunk töredékes vizsgálat után is világosan be fog bizonyulni.

Olly tartományban, hol széles a' láthatár, nagy képekhez szokik az ember, de egyformasághoz 's egyoldalúsághoz is. *) Kevesebbet tudnak ott a' változtatásról. Újításvágy, állhatatlanság, ingékonyság, nem könnyen izgatja a' lakókat. — Hol gyakran változik az idöjárás, hol eső, köd, szél mindig egymást váltják, 's azonkivül mélységek, tavak, folyamok, völgyek, hegyek hasgatják keresztül a' tájékot: ott az eszmék' sokoldalúságának, valamint az ingatag léleknek is uralkodnia kell. Az elme nem olly nyugott és egyenlö ott, de általában munkásabb és virgonczabb (Scott Walter, Tell Wilhelm, Paracelsus, Linne' hazái).

Az olly tartománybeliek, hol a' természet' müvei meglepö nagyságban mutatkoznak, többnyire komolyak, vizsgálódók, buzgók szoktak lenni. Példaként tünnek föl Island-sziget' lakói, kik minden lépést kialudt láván tesznek, kik naponta lángoló vulkánokra kénytelenek nézni, kik besötétülni látják az eget, a' forróviz' gözfellegeitöl, melly a' föld' gyomrából, az ugró hékutakból, ismeretlen erö által löketik a' nap felé! Mi csoda tehát, ha ezen távol és magára hagyatott földsarki szigeten, a' kora mivelödés, a' kora civilisatio, szerencsés behatását láttatja lakosain.

A' nyiltkörü 's egyidomú táj szellemi csendre hivja lakóját, mellyhez aztán testi nyugalom' vágya, és munkátlanság járulhat. Egyébiránt, ha széles láthatárban könnyü 's tiszta levegö lebeg, lélek és test vidorabb, mint Thierry irja Castiliából, hogy ott mind halálig vidám arczúak az emberek, nagy ritkaság búskomort, vagy eszelöst látni, még a' lázakban (febris) is ritka a' félrebeszéd, és csak rövid ideig tartó.

Már Hippocrates is följegyzette, hogy a' levegö' minösége nagyobbithatja, vagy kisebbitheti bennünk a' morgás' ösztönét. Olly ég alatt, hol szelid a' levegö, 's erös a' börkigözölgés, nyugalmat szeret az ember, 's nincs vágya testgyakorlásra; holott zordon levegön, a' csekély börkigözölgés mellett, természettöl ösztönöztetik rá.

Az egyenlitöhöz — aequator — közeledö országokban, szilárdabbak az erkölcsök, egyenlöbbek a' kedélyek; nem különben olly helyütt is, hol a' légsúlyméró' föl és leszállása csekély változást szenved, mint például Quito' szigetén egész évek' során át 1 és ½ vonalnyi ugrást mutatott a' légsúlyméró' állása. Természetes tehát, hogy azon tartományokban, hol a' légsúlyméró naponként más más sulyponton van, az emberek is olly változók és nyugtalanok, mint a' kéneső.

Az égalj' hatásaiból olly eredményeket is húztak ki, mellyekhez némi tévedés járult. Tapasztalván nevezetesen, hogy az éjszaki égalj' lakói erösebbek nagyobbak, 's telivérüebbek, mint a' meleg égalj' lakói; azt következtették, hogy éjszak felé haladólag erösbek az emberek, dél felé pedig gyengébbek. De itt is, mint sok más helytt középen van az igazság, mert az éjszaki sark felé nyomorult kicsiny 's gyenge teremtések tengnek, és csak a' mérsékelt hideg alatt laknak erös emberek, kivált ha jó tápláló eledellel és itallal élnek egyszersmind. Szintigy a' mérsékelt meleg alatt. Egyébiránt azon éjszaki emberek általán véve durvábbak, szellemben kevésbbé finomok, elmés ötletekben szegényebbek, mint a' melegebb égaljiak.

A' mérték fölötti meleg szintúgy ellankasztja az embert, mint a' rendkivüli hideg. Igaz ugyan, hogy az élet' pezsgése, a' növekedés' ereje mindegyre nö állat és növény-országban, a' mint a' földsarktól a' melegség növekedik, de az emberi nemnél kivétel van. A' fölséges elefánt, a' fákon legelészö giraffa, az állatkirály oroszlán, a' boa-constrictor, és rettenetes alligator, mutatják a' heves égöv' idomteremtöi hatalmát. A' növények is nagyobbak, különbözöbbek, pompásabbak a' heves öv alatt. Örökös büszke hirdetöi ennek többek között a' förangú deli pálmák, az óriás baobab, a' nemes bananafa, az illatos és pompás kaktusz, a' bambusz, stb. — Az embernél, ellazulnak az izom' rostjai, nem különben az érzés és gondolkodás' müvei is a' rendkivüli melegtöl, miért a' heves öv' emberei szeretnek kényelmesen nyugodni, 's húzamosan pihenni, mi által ismét puhul, és lomhul a' test. Báró

*) Lásd Jósika' tájképét az alföldi pusztából „Könnyelmüek" czimü regényében.

Humboldt írja: „Az európai tudós utazó, midőn a' magasdeli pálmák' ormain pompázó 's megvizsgálandó virágokat ohajtva szeretné megkapni; sem aranynyal, sem ajándékkal nem birhatja rá az érdektelen renyhe honi ficzkókat, hogy útjokból, három hódnyira kitérjenek, 's a' pálmafákat, virágszedésért megmászszák."

Éjszak' népei az emlékező tehetségben, nyelvekben, mechanicában, status- és haditudományokban jeleskednek. Minthogy a' nyelv' idegei, 's a' beszéd' műszerei, durvábbak nálok; általában keményebb és darabosabb a' nyelvök is, mássalhangzó betűkkel terhelt egytagú szókkal nehezítve. *) A' déli népek kisebb hajlommal születtek a' nyelvekre, 's a' széles terjedelmű tudományosságra; hanem találós elméjűek, mélybelátásuak, eleven phantasiájuak, nyelvök lágy, és hajlékony, irásmódjok képdús, és fölemelkedett.

A' nedves, mocsárlepte hideg tájék csak egészségtelen lomha, 's petyhüdt izmú embereket 's állatokat terem. Ollyan volt hajdan Amerika' nagy része, míg az erdők' kivágása, mocsárok' kiszárítása, 's a' föld' mivelése által, melegebb szárazabb 's egészségesb nem lett. Magyarázzuk a' dolgot akár onnan, mintha Amerikában lett volna utóljára özönvíz, akár onnan, hogy Amerika vala azon nagy világrész, melly utóljára emelkedék ki az ocean' hullámaiból.

Lakosai, mint de Pau állítja, a' felfödözés előtt gyengék, nedves alkatúak, érzéketlenek, többnyire szemöld és szakáll nélküliek, lomhák valának. Asszonyai könnyen szültek a' szülrészek gindársága miatt, termékenyek nem igen voltak; sőt az oda költözött néger és európai asszonyok is elvesztek termőségöket. — A' még miveletlen Amerikába vitt négylábú állatok' fajai is mind elkorcsultak, vagy kivesztek; csak azok nőttek iszonyu nagyra, mellyek mocsárban 's nedves helyeken szoktak élni, mint a' kigyó, gyik, béka, disznó, stb.

Az égalji viszonyok' befolyása a' nép' szellemi erejében is mutatkozott. Az agy és ideg' rostjai pethyüdtek, lazak 's erőtlenek valának, a' nedvek sürű nyálkával eltelve, szabad és könnyű forgásra, nemesebb rangú nedvek' készítésére (vér, epe, nyál, ondó) alkalmatlanok voltanak. Innen azon rút szín, mellyel de Pau Amerika' hajdani lakóit festette. „Az amerikai", úgymond, „buta sem erényes, sem gonosz. A' szellemi gyávaság, lelki erőtlenség, a' mostoha természet szűken nyujtotta táplálékok, a' babonaság' métely e, a' nyers égalj' befolyása észrevétlenül legmélyebb tévelygésbe és zavarba sülyeszti öt. Szerencséje, hogy nem gondolkodik, sokat alszik, 's ha éhsége csillapul, semmivel nem gondol a' világon. Nem rakna magának kalibát, ha a' zordon hideg nem kényszeritené rá, a' már fölépültet soha el nem hagyná, ha szükség és éhség ki nem űzné. Okossága soha sem jut éredésre. Gyermek marad mindig míg meg nem hal." Tudnivaló, hogy némelly tartomány például Peru' akkori lakosait nem kell ide érteni, mert már ők feföldözés előtt nagy városokat, pompás palotákat, vizcsatornákat most is bámulandókat épitettek. — Hogy némi fogalmunk legyen a' nedves és száraz levegő' hatásáról a' testre; csak azt gondoljuk meg, hogy már a' fürdés is eloltja a' szomjat, és hogy Franklin' elbeszélése szerint egy ember, ki bizonyos orvostól fizetést kapott, szabad ég alatti meztelen hálásáért egy nedves éjszakán, reggelre három fonttal nyomott többet.

Az égöv' száraz és hő természete okozza a' mór vagy néger' fekete színét, mert az odajutott európaiak is lassanként negerekke fajulnak; viszont az Európába hozott néger — ki a' fekete faj' szaporitási hajlamát hordja nemzőnedvében — ivadékról ivadékra hasonlóbb lesz az európaihoz, 's végre tökéletesen hason színű. — A' néger' színe veszit sötét feketeségéből, minél nedvesebb az égalj, 's minél távolabb esik az egyenlitőtől. A' bőr barnul, fehérűl, a' haj kevésbbé göndör, az arczvonat tetszősb. A' maurok már nem annyira feketék mint a' négerek, minthogy távolabb esnek a' vonaltól. Az égalj szülé azt, hogy egy portugal, spanyol, 's nápolyi sem szőke, és hogy a' pyrenaei hegyeken innen lakók már fehérebbek. Valljon az angolok, a' hidegebb égalj, vagy a' mesterkélés miatt lettek-e szőkék és rőtfejűek, kétség alatt van. Már Hippocrates is emleget némelly népeket, kik magzataik' fejét hosszúkás idomra nyomták, melly idom aztán honossá és örökültté

*) A' régi rómaiakat borzadás futotta meg minden német szó' hallására. 'S ezen német szók, a' magok természeti hangzatában, nem valának kiejthetők a' római lágy beszédorganumnak.

vált. Így történhetett az angolok' színével is. Caesar írja rólok, hogy arczaikat 's hajaikat bizonyos növény' nedvével (erytrodanum) szokták volt bemázolni, ellenségeik' rettentésére a' harczban; honnan a' rőt haj örökségi tulajdonná válhatott. Lovaiknál a' mesterkélt kurta fark szinte természetivé lett.

Két főjel bélyegzé leginkább a' külön égalj' lakóit, úgymint: a' bőr' színe, és a' termet' nagysága. Az égalj' befolyását a' színre nyilván bizonyítja: hogy az egy hajlatú föld' népei — ha szinte 100 mérföldre esnek is egymástól — mindig egyforma színűek. Elég legyen példáúl felhozni Senegal és Nubia' nemzeteit. A' hottentoták fekete eldődöktől származtak, de minthogy Afrikának leghidegebb részeiben laknak, Afrika' minden egyéb nemzeteit felülmulják fehérségben. Mi több, a' szerecsen is fehér színűnek születik, 's csupán nemirészeiből, 's a' köröm alatti fekete vonalból lehet megjósolni leendő feketeségét.

Az égalj' befolyása tevé azt, hogy a' németek Caesar' idejében, a' dánokkal és patagonokkal mérközhettek nagyságra, most pedig alacsonyabbak 's általában rövidebb tagúak lettek; mióta tudniillik a' szántatlan 's vetetlen földnek mívelése, a' tavak' kiszárítása, az erdők' irtása, 's a' lakosok' szaporodása által, a' hideg égalj szelídebbé tétetett. — Ugyanis a' gyakran forgatott föld, a' hideget gerjesztő sós elemeket könnyebben ereszti levegőbe, az erdőségtől fölszabadult tér nap sugaraktól fölmelegűl, a' zöld csemetékből 's melegűlő szántóföldből pára emelkedik, az állati 's emberi hő lehelettől is enyhűl valamit a' levegő, úgy hogy minél nagyobb a' népesség annál több lerovatik a' levegő' mordságából, ha egyébként is kedvez a' tájfekvés.

Ki fogja tehát csodálni, hogy a' német égalj zordonabb volt hajdan, mint ma. A' római századok' korában a' Rajna olly vastagra szokott fagyni minden évben, hogy roppant terhek' vitelét elbirta, mi most alig és csak gyéren történik. A' fákon nyomorult gyümölcs termett, a' szántóföldről kevés gabonaféle került. Végre némelly ismeretlen vadak (achlis, alce), Caesar' idejében, Gallia 's Germania' erdein széltiben tanyáztak, most pedig úgy elenyésztek, hogy semmi nyomok nincs. Hihetőleg hidegebb tájra vonultak az éjszaki

földsark felé. Más tartományok is így nyertek szelídebb égaljat a' mívelés által.

Katona Géza.

(Vége következik.)

Váltójogi előfogalmak.

(Folytatás.)

A' fölebbiekben egyszerűen előadtuk a' váltóüzlet', vagy váltóűzme' (Wechselgeschäft) lényeges mivoltát. Most következnek a' jogi alapfogalmak. De ezeknek megértésére a' fölebbiek nélkülözhetlenek. Azért kérjük tisztelt olvasóinkat, ne terheltessenek a' fölebbieket talán még egyszer figyelemmel elolvasni.

A' mondottakból meglátszik:

1. Hogy pénz helyett mindig csak levelke adatik, vagy küldetik, tehát ez pénz helyett vagyon, pénz' helyét váltja fel, 's annak idejében pénzzé váltatik. Innen a' váltó név, és hogy a' váltó papirospénz. A' fölebbi példákban világosság' kedveért csak föltettük, hogy az pénzküldés' könnyebbségére szolgál, 's eredetét hihetőleg abból is vette, de már mai kifejlődése szerint legtöbb esetekben az igazi czél az, hogy pénz helyett forogjon. Mert megesik, sőt többnyire úgy van, hogy p. o. A B-nek valami árukat ad el. B pénz helyett A-nak, ha ez amannak hitelében bízik, csak levelet, váltólevelet ad, A ezen váltót tovább forgatja, azaz ismét valamiért csak ezen váltóval fizet, és így tovább. Sőt meglehet az is, hogy A épen most a' körülmények szerint igen jó vásárlást tehetne, de nem levén sem kész pénze, sem a' kereskedői világban elég ismeretsége, B-t megkéri, adjon neki nem kölcsönpénzt, hanem e' helyett csak egy levelkét p. o. 10 ezerről szólót, bizonyos időre, például három hónapra; avvagy pedig fogadja el mint három hónap mulva fizető az A által kibocsátott váltót. Ezekkel ő épen úgy fog fizethetni, vásárolhatni, ha t. i. A-nak elég hitele vagyon, mint kész pénzzel. A' mi több jó váltótörvények' következtében váltótőzsének keletkeznek, azaz ollyanok, kik vagyonosság', becsületesség', pontosság és okos kiszámítás' tekintetében a' kereskedői világban ismeretesbek, mint bár a' leghíresebb iró, és váltókkal, 's főkép tulajdon váltóikkal kereskednek, egy szóval magános papirospénzt csinálnak.

Hjú! hisz ez veszedelmes! Papirospénz, még pedig magánosok csinálta papirospénz!

Sőt inkább igen hasznos, mellyre úgy hiszem, egy országnak sincs talán nagyobb szüksége mint honunknak. Az illy privát papiros pénz némileg még biztosabb mint akármelly nyilvános papirospénz is, mert az illy magános nem búhatik a' status' hatalmának palástja alá, hanem ha eljő a' kötelezési idő, fizet. Épen ezért van a' váltótörvény' 's ennek szigorusága. Ezen szigorúság szerez a' magános papirospénznek azaz váltónak hitelt, 's mozditja hatalmasan elő a' kereskedést.

2. Arra tehát, hogy a' váltó' hitele biztosíttassék, tevőleges (positiv) törvényre van szükség, melly főleg azon kötelezettségeket vegye pártfogása alá, mellyek a' váltót mint papirospénzt közvetlenül biztositják, egyéb netalán ezekkel viszonyos kötelezettségekre tovább nem ügyelvén, hanem a' köz törvénynek hagyván.

3. Ha figyelmezénk a' fölebb előadott foglalkodásokra a' váltóknál, minden váltón bár egy levelen, három fő kötelezettséget, tehát három váltói kötést különböztethetni meg:

a) Az eredeti váltókötést a' kibocsátó (vagy váltóadós) és rendelő (váltóhitelező) közt. Mert a' kibocsátó világosan kimondja, hogy „fizessen NN.“ vagy „fizet NN.“ a' mi annyit tesz: bizonyossá teszem a' váltó' birtokosát, vagy jót állok érte, hogy NN. fizetni fog; a' miből önkényt következik, hogy ha NN. nem fizet, kibocsátó marad adós.

b) Az elfogadási kötést az elfogadó és a' váltó' birtokosa (nem a' kibocsátó) közt. Mert midőn NN. mint tukmált a' váltólevélre ezt irja: „elfogadom“, ez magokból a' váltó szavaiból nem tehet mást, mint azt, hogy a' mit kibocsátó rám bizott, azt teljesitem, azaz fizetek a' váltó' birtokosának.

c) Átengedési kötés a' forgatók és forgatosak között. Mert a' ki valamelly idegen kötelezettséget, mint valóságost, nevének alávagy ráirásával másra ruház, ez szinte nem jelenthet mást annál, hogy azon kötelezettség' valóságáról kezeskedik, azaz bizonyossá teszi a' vevőt (engedményest), hogy mint egy részről a' kibocsátó, úgy ő is jót áll arról, hogy a' tukmált fizetni fog; és igy ha nem fizetne, ezen forgató a' kibocsátóval együtt lesz az adós: más részről, ha t. i. a' váltó már el is fogadtatott, szinte kezeskedik arról, hogy azon elfogadás való, nem költött, nem hamis; úgyde a' hamisság- vagy csalárdságból senki sem húzhat hasznot.

Mellékkötelezettségek volnának a' mondott kötésekbeni viszonosságok, úgy mint:

a) Rendelő kibocsátónak mivel tartozik? azaz neki a' váltóért viszont mit adott vagy mit kötelezett, pénzt-e, árukat-e? stb.

b) Igy szinte elfogadó kibocsátónak, avagy

c) Forgatos forgatónak.

De ezekre a' váltójognak nem lehet, nem szabad ügyelni, hanem csak a' fő kötelezettségekre. Mi lenne a' váltókból mint papirospénzekből, nem lennének-e azok egészen czéltalanok? úgy hogy senki sem fogadhatná el pénz helyett azokat, ha p. o. még arra kellene nézni a' váltóvevőnek, valljon nem fogja-e a' kibocsátó magát majd azzal menteni, hogy ő bizony nem fizethet, mert a' rendelő is mind eddig nem tett eleget igéretének, mind eddig még nem tette le a' pénzt, vagy portékákat nem küldött, stb. vagy nem fog-e az elfogadó fizetéskor azzal állani elő, hogy biz ő csak úgy értette az elfogadást, ha a' tukmáló addig megküldendi a' pénzt vagy másképen fedezendi a' fizetni való összeget, stb. De azért ezen nehézségeknek 's követeléseknek is lehet helye, csakhogy más úton. A' váltótörvénynek vagy végrehajtójának (a' váltótörvényszéknek) egyedüli czélzata a' váltói közvetlen kötelezettségek' szentsége, semmi más kifogásokra nem ügyelve. A' ki egyszer a' váltót a' törvényes kellékek alatt kibocsátotta, az ezért szorosan feleljen, neki akárkin 's akármelly követelései legyenek, keresse ő ezeket más úton. 'S a' ki egyszer a' váltót elfogadta, fizessen annak idejében, neki akármelly más követelései legyenek 's akárki ellen, keresse ő ezeket szinte más úton, t. i. a' közönséges törvénykezés' utján. Csak igy lehet hitele a' váltónak, csak igy válthatja föl a' pénz' helyét. Minden egyébre a' kereskedői világ nem gondol 's nem gondolhat, sőt a' váltójog' további kiterjeszkedését csak akadálynak tekinti. *)

*) Ezen nézetek, mellyek a' kereskedők által mindig különösen pártoltattak, de a' jogászok által többé kevesebbé mindig ostromoltattak, egészen megegyeznek dr. Einert Károlynak legújabb munkájában (das Wechselrecht nach dem Bedürfniss des Wechselgeschäftes im neunzehnten Jahrhundert. Leipzig, 1839.) kivivott nézeteivel. Ezek szerint ő egy újabb rendszert kiván

4. Eredetileg tehát főadós a' váltóban a' dolog' természete szerint a' kibocsátó; az elfogadó pedig az elfogadás által és után átvállaló (expromissor) lesz, azaz nem csupán jótálló, hanem az adósságot egészen magára vállaló 's fizető, és így főadós' helyettese; bár elfogadás előtt semmi váltójogi kötelezettsége nincs 's nem lehet. A' hátirók pedig úgy tekintethetnek, mint jót állók. Innen, ha az elfogadó mint főadóssá lett ellen van panasza a' váltó' birtokosának, ez egyszerűleg keresetnek mondatik; az elfogadás vagy fizetés pedig megtagadtatván, a' hátirók (mint jót állók) és kibocsátó mint eredetileg főadós elleni panasz viszkeresetnek (visszamenő keresetnek).

Fogarasi.

(Vége következik.)

Jós ige.

Midőn magát virrasztja a' fogyó hold,
'S álmatlan arcza ágyszobádba néz;
Midőn lidércz susog nyögő szelekkel,
'S faladra rémet éjharang idéz:
Őrült szemében égő lelkem űl,
Kit lelked elhagyott hitetlenül.

Ha a' felejtés' késő éjfelében,
A' nyúgalom' hajléka elfogad;
És tört kebellel, térden sírt imákért
Megadja isten enyhe álmodat:
Ne hidd, hogy a' bűn' férge alszik el,
Szünperczed' őrkinom sikóltja fel.

Ha alvó gyermekem mosolyg öledben,
'S hűlt kebled átmelegszik álmitól;
Csókolni ráhajolsz rokonvonásim',
'S tudtánkivül repesve átkarol:
Orlelkeden fagyos tekercsivel
A' bűntudat' kigyója csúszik el.

'S kétség tolong szűdben szilaj habokkal
Örvénybe nyelve pályacsillagid';
'S ha csendre száll: magányod' éje vészt költ,
Felostorozni éhes árjait.
És nem leend áthidazó remény,
Melly békepartra vinne bösz dühén.

És elvirágzol, mint az árvalányhaj
Nem látva, nem keresve senkitől;
Mellyet se' szin, sem illatár nem ékit;
'S foszlányival meddő szelekre dől.
Idő előtt letép a' puszta tél,
'S nem kérdi senki meg, hová levél?

Ha minden sír megérlelendi terhét,
'S az ősanyát-hagyott por újra él:
Te boldog a' mennyekbe' sem lehetsz, mert
Hazug szemed reám találni fél;
'S mint istenige a' jó lelkeken,
Bűm' átka mindenütt veled leszen.

Kuthy Lajos.

---

megállapitani, megmutatván, hogy a' jogászok' eddigi fogalmai a' váltójog' szelleme- 's lényegéről hibásak.

A' troubadour' szíve.

(Vége.)

VI.

Faïel' várában ezalatt egészen más dolgok történtek. A' sziklafészek 's annak hatalmas, zordon lakója eddig is kevés örömet derite Gabriela' egére, de legalább elviselhetők valának a' hölgynek napjai azon önfeláldozás' tudata által, mellyel változhatlan sorsába magát megadta volt, a' touloni szerencsétlen történet óta azonban férjének határtalan féltékenysége zordonsággá, keménységgé, 's kiméletlen kínzássá fajult. Mint egy áldozat-bárány sínylett tornyába zárva a' szép asszony, 's tulajdon férje volt az ölyv, melly kegyetlen vágygyal naponként ujabb 's ujabb sebeket vája szenvedő szivébe. De a' mi a' hölgy' szenvedéseit valódi kínszenvedessé tevé, az volt, hogy saját szivének tisztasága is, hacsak egy csepp által, de meg vala zavarva, 's így nem nyujthatá neki többé a' régi megnyugvást; érzé, hogy hibázott, tűrt tehát és szenvedett, 's mint a' virág, mellyet kivűlről az égető nap' tüze perzsel, belülről pedig éltető nedvnek hiával van, napról napra hanyatlott és hervadott keservében.

A' férjnek ellenben két foglalatossága vala: nejét kínzani 's ha erre rá unt, zajos szórakozásokba ölni lázadt indulatjait, a' helyett, hogy azokat szelidíteni törekedett volna; 's így napról napra kietlenebb 's zordonabb lett keble, mint a' legszebb kert is vadonná leszen, ha a' benne elhatalmasodó gyom ágyaiból gondosan nem irtatik.

Évnapja volt a' tavali dalnok-ünnepnek. Mennyi változás egy rövid év' leforgása alatt! A' fiatal, szép dalnok, ki a' nyájas Provence' gyönyörű kék ege alatt, hűs szellők' ringadozásai közben 's a' fakadó természet' fris virágainak illatözönében a' dalnok-ünnep' csattogánya vala, ki ezer kebelt hoza dobogásba dalával, ezer szivet bájolt el lantja' zengésével, most Syria' kopár homokában temetve fekszik; a' hölgy, ki a' díszes ün-

nepnek királynéja vala, fénytől és hódolattól környezve, most egy magányos vár' sziklafalai között örökös fogságra kárhoztatva sírja le szomorú napjait; söt Aubert keble is, hol büszkeség és öröm honolt még év előtt, most Furiák' lakhelye, kedélye zordon és kegyetlen, melly csak a' hajhászott vadnak öldöklésében leli kedvét: de maga az ég is megváltozottnak látszék, sötét fátyol ülé az új május' mosolygó arczát 's egy nehéz föllegnek majd mindig nagyobbodó torulásai szokatlan förgeteget hirdetének.

Faïeli Aubert szokása szerint hajtó vadászaton vala toborzó társaival 's cselédeivel már harmadnap óta rengetegében. A' förgeteg mindinkább közeledék. A' fellegek' szállongása egyre gyorsabb és sűrűbb lön, tetemes felhögomolyagok gördülének elő a' láthatárra 's ütközének nyilsebességgel egymásba, a' félszakosan álló nap' sugaraitól árnyaltatva, kiknek tére szükebb- 's szükebbre szoríttaték, míg végre az egész tömeg mintegy varázsütésre a' téres égen összefolyt 's vastag fekete lepellel borítá az egész láthatárt. A' felkerekedett szél zugni kezde, most hirtelen tikkasztó síri csend következek, az eső nagy, nehéz cseppekben hullni kezde, az első dörgés megmordult, 's egy pillanatban özönvízként szakadt a' zápor 's versenyt sustorga a' czikázó villámokkal, rettenetes dördülések által meg-megszakasztva. A' förgeteg iszonyú volt, a' hangos, egymásra sűrűn következett mennykőcsattanások a' sziklafalaktól sokszorosan visszaverettek, hegyről hegyre hangzott vissza a' dörgés 's gördült végig a' völgyeken, mintha az egész földet alapjában akarná megrengetni, 's végre tompán-morogva halt el a' messze völgynyiladékokban.

A' vadászok alig üthették fel egy sziklaoldalban sátorukat, melly alá a' felzajult elem elől menekülhessenek; ki alája fért, alá takarodott, a' künn szorultak terepély fák alá rejtezvén, hová lovaikat is kipányvázák. Nem sokára versenyt hangzának nyers énekeik 's tombolásaik a' zivatarral; kézről kézre járt a' vadászkancsó, 's faïeli Aubert nem vala utósó pártfogói között.

A' hegyoldalról, mellybe vadászaink telepedtek, egyenesen az országutra lehete látni, 's ki az országutról jött, annak viszont lehetetlen vala e' hegyoldalt észre nem vennie, kivált most midőn azt egy zajgó embercsoport élénkíté.

‚No azt ugyan nyakon kapta szegényt', kiálta fel egy köpczös izmos lovag, kaczagva az országútra mutatván, mellyen a' szakadó zápor' egész dühének kitéve egy magányos lóhátas haladott, minden erejéből küzködve utjának nehézségeivel.

„Ollyan mint a' vizbe mártott egér — kiálta egy másik — még a' lelke is vizes lehet szegénynek, brr!" 's jót hörpente boros kulacsából.

„„Keresztes vitéz, a' mint látszik a' köpönyegére varrt keresztről; csak betérne hozzánk, regékkel mulattathatna bennünket.""

‚Alkalmasint egyike azoknak, kik sarkaikkal fenyegették a' saracenokat', csufolódék az első.

„Annál többet fog hazudni tudni, mond nevetve Aubert — hijjátok fel öt."

De már az útas maga is észrevette a' sátor alatt tanyázókat, feléjök irányzá kantárszárát 's egy pár percz mulva közöttük vala.

‚Nem vetnéd le köpönyegedet, földi! mond egyike a' vadászoknak — hiszen egészen elvizezsz bennünket vele! nesze itt egy száraz ruhadarab, burkózzál ebbe, míg a' tiéd megszárad.'

'S az idegen, ki tetőtől talpig egy víz vala, követé a' jó tanácsot, leölté köpönyegét 's a' sátor' egyik karójára akasztá maga fölé.

„Ej, ej, mi csillog ki olly ragyogó fénynyel köpönyeged' zsebéből? biz' isten, azt gondolná az ember, hogy aranyat hordasz magaddal" — szóla fel Aubert 's mozdulatot tön, mint ki a' szemébe ötlött tárgyat meg akarná tekinteni.

Az idegen egykedvűséget iparkodék mutatni. „Szerzeményem — monda — a' szent földről; egy arany kardmarkolat.""

‚Lássuk, lássuk!' kiáltának többen.

Az idegen még zavartabb lön 's a' beszédnek más irányt törekvék adni.

„Ej, talán loptad azt a' kardot? — kiálta most fel az ellenmondáshoz nem szokott herczeg. Avvagy zsiványoknak tartasz bennünket, kik kincsedtől megfosztanak, szolga? Én faïeli Aubert herczeg vagyok, ura és herczege e' vidéknek, ha hallottad hiremet; 's ezen lovagok' akármellyikének itt szolgája lehetsz!"

's egyszersmind fölkele 's a' villogó tárgyat kirántá rejtekéből, ingereltetve az idegennek kétkedése által.

Az idegen, ki már a' faïeli Aubert szóra szoborrá kövesült, most még nagyobb zavarba jött; midőn az erőszakoskodó herczeg az állított kardmarkolat helyett egy arany szelenczét vonván ki köpönyegéből, az egész vadászsereg előtt hazugságban állott, a' mi elégnél több vala, őt gyanussá tenni.

Aubert mozdulatot teve a' szelenczét kinyitni kezével.

„„Uram! — kiálta most az idegen ünnepélyesen, ki e' mozdulat' láttára egész lélekéberségét visszanyeré — ne fertőztesd meg e' szent edényt, melly egy idvezítőnk' sírjánál csatázva elhullt lovagnak szívét rejti. Bántsd az élőket, de hagyd nyugonni a' holtakat!““

Ez utósó szókat sikoltva 's magát védőleg Aubertre vetve mondá Gaston — mert ő vala; minthogy amaz a' szelenczét már megnyitá — —

Egy pillanat a' szelenczébe elégséges vala Aubert' arczát elhalaványitani.

„Kötözzétek meg őt, az útonálló tolvajt — kiálta most cselédeihez — ő e' szelenczét tőlem lopta el; ő nem keresztes vitéz, e' köpönyegért is talán egy jámbor keresztest sujta le — kötözzétek meg!“

Parancsa teljesitették 's Aubert még mindig el vala merülve a' szelencze' tartalmának vizsgálgatásával.

Ezalatt a' lég mindinkább kiderült; a' föllegek jobban jobban szétoszlának a' kitörő nap' hathatós sugárai elől, a' legszebb fényözönt hintvén most a' csepegő lombozatra, melly e' sugártengert ragyogó csillogásban tukrözé vissza, mig a' távolodó dorgés már csak a' távolból 's hosszabb időközökben morduva meg, végkép elcsendesedék; a' nehéz gőzkör, melly a' láthatáron ule, felszállott 's új diszében ragyogott a' szép teremtés; a' lombok' szárnyas lakói zengeni kezdének 's a' vadászok, fölszedve sátorfaikat, vidám énekbe vágának.

Egy vala köztük, kinek keblét a' természetnek ezen megujulása nem hatá meg: iszonyú sötét gondolat futa keresztul faïeli Aubert' elméjén, ökleit egymásra veré 's a' rablott szelenczét a' kárörömnek ördögi kaczajával rejtvén oldalzsebébe, dühösen vágtatott várának, vadász társai alig érhetvén nyomaiba.

VII.

Faïeli Aubert gazdag vendégséget parancsola fáradt társainak várában, 's a' vendégségre, szokáson kivül, a' vár' busongó asszonya is meghivaték; a' herczeg maga tevé ezt 's Gabriéla megjelent a' vacsorára.

‚Egy igen ritka szépségű szarvast ejtettem el ma — monda látszólagos derültséggel Aubert —; mondhatom, remeklövés vala, épen szíven találtam.‘

A' vadásztársak egymásra tekintének, mert az egész vadászatközben egy nemes vad sem ejteték.

‚'S mivel minden vadból, mellyet saját kezemmel ejtek el, a' legjobb falat urnémat illeti — folytatá nyájassággal — e' szivet legizesebb füszerekkel készité el számára szakácsom.‘ 'S ezzel a' cseléd' kezéből egy csinos aranytálat veve ki, 's udvariassággal nyujtá oda nejének. — A' ki e' pillanatban Aubertre nézett, láthatá, hogy tetemesen elhalaványult 's keze reszketett.

De ez csak egy futó pillanatig tartott; a' tréfák 's enyelgések közé vegyült, mellyek asztalát füszerezték.

‚No's, hogy izlett, asszonyom?‘ kérdé mintegy véletlenül egy idő mulva, a' jó izűn falatozott hölgyet.

„Uram és férjem! ez a' sült, micsoda szív vala ez a' sült? én roszúl kezdek lenni.“

‚Egy galambszívtől?‘ kérdé gúnyolólag Aubert.

„Hisz előbb szarvasénak mondád.“

‚Galambszív volt, asszonyom! emberségemre, galambszív, még pedig egy nyögdécselő gerliczeé, ki olly szép dalokat búgott 's neked magakűldé megpárját a' szent földről e' szelenczében, e' dalokat, e' leveleket, e' végrendeletet ... igen, igen, Coucy várnagynak, a' szerelmes bohónak szive volt az, asszonyom!“ 's egy rekedt sátáni kaczaj követé lélekborzasztó szavait.

A' nyers vadászfiak borzadva szökkenének fel székeikről 's undorodva futák a' szörnyeteg' közelletét. Vergy Gabriéla ájultan rogyott össze.

VIII.

Három nappal ezen iszonyú történet után Faïel' várának udvari kápolnájában egy szerencsétlen halott vala látható. Mint valamelly megdicsőült szent feküdt Vergy Gabriéla, faïeli Aubert herczegnek hitvese, ezer és ezer síri lámpa' özönfényében, a' pompás gyászalkotványon.

Vergy Gabriéla a' lélekborzasztó étkezés után minden további ételt szigorún megtagada magától; a' megfertőztetett halottnak szent maradványait égi mannául akará magával útra vinni egy általa olly régen epedett szebb világba, hol a' szenvedőt örök béke' olajága várja.

Koporsója körül számos jobbágyai térdelének 's imádkozának megdicsőült lelkeért, kiknek életében jótevő angyala volt — 's a' legalsó lépcsőkön, háborodott vonásokkal, merev szemekkel, a' föld' porában egy őrült fetrengett, ruháit és hajait tépdezve, kiben alig lehete megismerni Faïelnak hatalmas urát — Faïeli Aubert herczeget.

Garay János.

Magyar játékszíni krónika.

—

Apr. 22. Voltaire' szűnnapjai. Vígj. 2 felv. Franczióból ford. Tóth Lőrincz, a' m. academia' költségén. Az első és második felvonás után Camprubi úr, Manuela és Lopez kisasszonyok, a' madridi udv. színház' tánczosai, egy hármas (el Bolero) és egy kettős (la Malagueuna) tánczot jártak.

Apr. 23. A' párisi naplopó. Vigj. 2 felv. ford. Nagy Ignácz. — A' spanyol tánczosok a' tegnap esti tánczokat ismétlék.

Egyveleg.

—

Gyilkosságvágy. — Nem kételkedhetni, hogy sok gyilkos hóhérkéz által halt meg, ki őrültházba tartozott volna inkább; mert van gyilkosságvágyas őrjöngés — 's különben azon boldogtalan ember teljesen ép teste- és lelkére nézve. Egy leány, igy beszéli Humboldt, igen sürgeté, hogy asszonyával beszélhessen, mit megnyervén, térdre esett előtte 's nagyon kéré őt, vitesse el öt a' házból, különben bizonyosan eltépendi az asszonyság' gyermekét; azt adá hozzá, hogy a' gyermek' hófehér bőre ingerli őt ez iszonyú tettre. Marc egy fiatal lány' esetét beszéli el, ki mihelyt vérontási vágyának beállását érzé, könyörge, vessék zsar-öltönybe (Zwangsjacke); 's R. úr, jeles vegytanár, önkényt bement a' bolondházba, hogy gyilkosságot ne kövessen el. Gyakorta leborúlt az oltár előtt és imádkozott istenhez, vegye el gyilkolási kedvét. Ha ezen öldöklési vágy meglepé, mindig fölkérte orvosát, kösse össze hüvelykeit. A' szerencsétlen utóbb egyi barátját támadá meg gyilkosan, és dührohamban halt meg. —*jd*—

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, aprilis' 30. 1840.** **35. szám.**

Tartalom: Ember és nemzet különböző égalj alatt szellemi 's testi jellemiben. Vége (*Katona Géza*). — Váltójogi előfogalmak. Vége (*Fogarasi János*). — Drama és opera (*Gabányi*). — A' hazatérő katona (*Kriza*). — Az éjhez (*Garay János*). — Az ephesusi özvegy (Petrichevich *Horváth Lázár*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (*-jd-*). — Böngészet (*Gabányi*).

Ember és nemzet különböző égalj alatt szellemi 's testi jellemiben.

(Vége.)

Az égalj' forró tüze megtompítja az érzetgócz' (sensorium) gyengéd 's érzékeny müveit, megrontja az elmét és értelmet. Ellenben az olasz égalj' mérséklett melege — melly a' spanyol 's görögökétől keveset különbözik — érzékeny, némileg száraz rostot 's pezsgő vért ad lakójának az olasznak. Ő indulataiban heves, ollykor mérges, bujaságra hajló, elevenképzeletü. Az ellenkező indulatok bizonyos mértékben párosulnak nála, ő büszke és szerény, vakmerő és félénk egyszersmind. Illy különös vegyületü hajlaminál fogva a' müvészet' 's tudomány' legtöbb nemeire fogékony 's mintegy rászületett. Utóljára az erős ingerekkeli folytonos visszaélés (millyenek a' hőség, bor, fűszeres eledelek és italok) gyengítőleg hat reá, 's a' hölgyek mihamar külföldiek után ohajtoznak, kik Olaszországban az ingerek' újsága által izgékonyabbak lesznek; a' kényelmet szerető förendü olasz pedig csak azért heveri déli álmát (sieste), hogy nője szabadon társalkodhassék a' házibaráttal.

A' spanyol éleselméjü, becsületféltő, dicsszomjas és a' gőgig büszke. Nyelvekre 's széles tudományosságra nem született, melly tekintetből németé az elsőség, ki sokszor tulságig viszi a' dolgot. A' szemlélő (speculativus), átható 's mély tekintetü elme is az ő tulajdona.

Weikard' állítása szerint a' német nemzet' szellemébersége akképen fogy, a' mint a' nemzet éjszak felé terül, 's a' mint darabosabban és egytagúlag harapdálva beszéli nyelvét. Természetesen vannak kivételek, mellyeket nevelés, életmód 's más okok szülnek. De általában elmondhatni, hogy a' déltáji német nagyobb tehetséggel bir mint az éjszaki, gyorsabban és mélyebben lát be. Az éjszakinak nagyobb része tanult és tudós, mint a' délinek. De mihelyt a' déli német akarni fogja 's leend alkalma, ha vallás, nevelés, igazgatás' formáitól nem korlátoltatik, el kell nyernie az elsőbbséget. Az éjszaki tudós német' jelessége, többnyire a' czélirányosb neveléstől, jobb tanító intézetektől, az iparra 's szorgalomra késztő szükséglátástól, tudományos összeköttetéseik- 's közlekedéseiktől — journalistica' segedelmével — függ.

Tapasztalás szerint, a' brandenburgi és porosz kevésbbé elmés mint a' szász, a' szász kevésbbé mint a' rajnamelléki, a' lieflandi kevésbbé mint a' szász és porosz, 's illyen a' lépcsőzet, míg a' német végre csaknem a' lapphoz fajul. A' tengeri- és kereskedő városok, hol mindenféle nemzetből nagy a' csődület, ismét nagy változást okozhatnak itt. Ugyanazért a' leipzigi német szabadabb gondolkozású, 's nyiltabb szellemű, mint többi szász testvérei.

A' franczia kikiáltott hirű a' társalkodási tonusban, a' müvészeti, mesterségi, divatvilági 's eleven képzeletet kivánó dolgok' kifejezéseiben. Az angolok viszont erőteljes, nyomosan gondolkodó fővel birnak. A' szabadság' érzete 's a' kormányzási rendszer önállásuakká, honszeretőkké, — a' kereskedői szellem önzőkké 's fösvényekké tette őket. Szabadság és erőtudatból nagy merényeket inditanak (Tunell, gőzmivek). Alkotmányos rendszereiket nyakasan ótalmazzák. Önfejűek, könnyen fanatismusra 's öngyilkosságra hajlók. Az égalj, az ehhez kötött erősitő életmód, a' sok mozgás megedzette izomrostjaikat 's érzésöket.

A' németalföldi — belga és hollandi — több phlegmával bir, szereti a' theázást, a' csinos tisztaságot; de a' kényelmet is, ha saját érdeke munkára nem szólitja. Történetirásra, kereskedésre született, szám és méréstudományra alkalmatos. Nagy tervek és tettek' kivitelében példásan állhatatos. — Országjokat, azt lehet mondani, csaknem egészen tengerből emelték ki.

Tellurem fecere Dii, sua littora Belgae,
Immensusque fuit ponere utraque labor;
Dii vacuo sparsas glomerarunt aethere terras;
Nilque quod huic operi possit obesse, fuit.
At Belgis maria, et terrae, naturaque rerum
Obstitit, obstantes hi domuere Deos.

Angol költő.

A' magyart, kivált magyarnak, jellemezni, nehéz feladat, részint, mivel Magyarország' égalja, egy oldalról a' roppant havasok' lánczolata, más oldalról a' sik rónák, nagy puszták (egész Csongrád megyében csak falu van), továbbá a' folyamok, tavak, erdőségek miatt felettébb különbözők (a' Szepességen a' Bánátban juniusban aratnak, holott a' távolság a' Szepesség és Bánát közt csak 5 fok, úgymint a' 45dik földr. szélességtől a' 49-dikig!) — lakosai is egész Európában legtarkább vegyületűek; részint mivel könnyen nagyító, vagy kicsinyitő üvegen találnánk szemlélni 's úgy itélni saját ügyünket — a' mi sok indigestiót okozna. — Legtöbben a' külés belföldi jellemvizsgálók közöl, vérmes, tüzes nedvalkatot (temperamentum) tulajdonitanak a' magyarnak. A' „Geist der Zeit" czimű folyóirat igy jellemezte a' magyart: „A' magyar tüzes mint az olasz, elszánt és bátor mint a' franczia, büszke mint a' spanyol, de becsületes és derék mint a' német. Becsületérzés heviti kebelét, a' gyalázatot nyomban megboszúlja. Magyarok teszik az austriai tábor' erejét. Gyalog és lovon ők a' legerőteljesb 's legszebb katonái a' seregnek".

Nem állitjuk vakmerőn, mintha a' nemzeteknek mind ezen jellemei csupán az égalj' befolyásától származnának; tudván melly sok körülmények járulhatnak ide, a' nép' szellemét módositók, 's az égaljtól csak közvetve függők; mindazáltal részrehajlatlan és figyelmes vizsgálat után tökéletesen meggyőződhetünk felőle, hogy az égaljnak legnagyobb szerepe van e' tárgyban.

Égaljban fekszik annak oka nagy részben, hogy Tristramként a' zsidók és rómaiak bánatjokat elsiratták, hogy a' lapp kialuszsza, a' német eliszsza, a' franczia elfütyöli 's az angol vízbe öli búját és magát. Az égöv' hevétől jö az, hogy a' feketék 's minden meleg tartomány' lakosai felettébb szerelemféltők; ellenben a' hideg égöviek mint a' grönlandi legkevésbbé. „Ha nyomába jut az ember — igy szól az orosz — az asszonyi hűtlenségnek, nem sokat tesz, ha pedig nem tud róla az ember, úgy épen semmit sem tesz."

Az égalj-cserélés nem csak egyes embereen, de egész népeken is kimutatja hatalmas munkálatát. Az éjszaki népek elváltoznak erkölcsi 's testi tulajdonaikban, ha meleg tájra mennek lakni. Kisded magyar földünkön is szembetűnő ezen változás, a' felföldről alföldre települt tótajkú atyánkfiain. Hasonlítsuk össze a' nyiregyházi, szarvasi, csabai tótmagyart felföldi ős rokonival. Az Európából Amerikába települtek hamarabb jutnak érett korra, hamarabb is öszülnek és halnak meg, mint Európában. Az asszonyok előbb szűnnek — némellyek már 30 éves korokban magzatot szülni. — De Pau emlit egy embert, ki a' barátok' üldözése miatt elhagyta Európát, 's

Irokézek' társaságába jutott. Háboruk' alkalmával visszakerült ugyan, de eszétől megfosztva. Egy számtudós lármásnak találván Paris' városát, Canadába vonult tudománya' űzése végett. Ott öt évig élt a' vadak közt, elfeledé számtudományát 's elmetompulásba esett. Amerikai háborúk' idejében a' vadnép küldöttséget eresztett a megérkezett francziák' elébe. A' küldöttségből egy, ki ruházatra, erkölcsre, testállásra hasonlított a' többihez, német születésünek adta ki magát. 19 éven át élt a' vadak közt, elégült vala, 's mindenben a' többivel egyezőleg viselte magát.

Mi hatása lehet csak magának a' nap' hevének az emlékező tehetségre, különös esetet olvashatni van Surietennél egy 8 éves gyermekről, ki forró nap' sütésekor mindig elfeledé, 's három napon át nem tudá azt, mit már azelőtt jol megtanult, híves időben pedig ismét eszébe jutott minden. A' heves vérű gyermeknek éjszaki égalj alatt kellett volna születni.

„Valesi tájunkon" így szól Zimmermann (Von der Erfahrung) nyaranta hegyekre hordják a' gondos szülék gyermekeiket, hogy a' kőfalként meredező magas hegyek közé szorított völgyekben balgákat találhatni. Procok bizonyítása szerint Aegyptusban évenként sokan esnek dühösségbe, melly addig tart, míg a' nagy forróság uralkodik.

Meckel és Towns az egyenlítő alatt bonczvizsgálatokat tőnek, kipuhatolandók, a' meleg nap' hatásának következményeit, a' belrészeken. A' koponya agynak mind bel, mind kül állománya feketés, a' toboz mirígy (glandula pinealis) egészen fekete, a' lázidegek' azon része, hol összevágnak, barnás, a' vér sötétebb veres volt mint nálunk. Az ondónedvben (sperma) 's bör' takonyreczéjében létezik ugyan a' fekete szín' alapfestéke, de az is a' hőség' következése, mert az odaszármazott európai fehér feketévé fajúl.

Minden nemzetnek van saját termete, nagysága, testi ereje, különös arczvonata, színe. Az indulatok hevesebbek egyiknél, csendesebbek másiknál. Ki tagadhatja, hogy több más okok közt az égaljnak fő befolyása van mind ezekre. Hippocrates a' scythák' szokásai' leirásánál már állítja, hogy a' zord éghajlat, a' vad életmód kisebbíti a' szeretetet, és más nemes indulatot, mellyek melegebb égöv 's társas élet mellett növekedve diszlenek.

Az is tapasztaltatott, hogy a' nép annál hamarabb hajlott a' polgárisodásra, minél kedvezőbb vala ezen czélra az égalj. Az első népesedésnek is minden esetre ott kellett kezelődni, hol jótevően meleg és termékeny vala a' táj. Lassanként a' népség' szaporodtával részint szükségből, részint kényszerítésből, hovatova vadon tájakra is telepedtek emberek, hol aztán nemököt folyvást fentartották.

A' szelíd meleg égalj, termékeny föld, derült ég, kies láthatár, a' természet mosolygó tekintete mind ollyan okok, mellyeknek intésére, az emberek hamarabb állnak társaságba, 's érnek meg a' civilisatiora, mint a' vadon és terméketlen vidékek' csatangolói. Az értelmesség, a' társas élet, mesterség, tudomány utáni vonzalom, lépcsőnként terjedett a' kedvezőbbről a' mostohább égalji tájakra. Látta az emberiség' története, a' miveltség útját Persiából, déli Asiából, Aegyptusba, Aegyptusból és Phoeniciából Görögországba, Görögországból Olaszországba, Olaszországból Franciaországba, 's innen a' német földre vitetni; de látta nem különben némelly országokban, a' határokról tiltott portékaként visszaűzettetni, vagy betemettetni.

Déli Ázsia volt tehát nemünk' eredeti hazája, a' népek, vallások, statusok, nyelvek, tudományok, mesterségek' bölcsője. Ez volt hona, a' magasb lélektől ihletett vallás alapítóknak is. Zoroaster, Mozes, Konfuce, az emberi szeretetet törvény gyanánt hirdető, 's idvezítő Jezus, az egy isten' tiszteletére hivó, 's lángbuzgóságra lelkesítni tudó Mohamed azon nevek, mellyek a' fölebbi állítást igazolják.

Valamint az igaz bölcseség, a' boldogító vallás, a' tudományok' világa melegebb égalj alól keltek útra a' hidegebbek felé; viszont más oldalról a' vakbuzgóság a' soknemű csalfaságok azon menetet tartották. Az alchymia, mysticismus, látnokság, bűbájosság, varázslás, többnyire keletről, Aegyptusból, Görögországból került ki.

Katona Géza.

Váltójogi előfogalmak.

(Vége.)

Röviden egybehúzva tehát minden váltójog e' következő lényeges fogalmakon alapszik:

1. A' váltó papirospénz, 's ez okból megkivántatik, hogy azok által, kik a' tulajdonképeni váltókötésekben szenvedő részt vesznek, a' legszigorúbban biztosíttassék.

2. Ennél fogva a' váltókat tevőleges törvény veszi pártfogása alá, és némelly szükséges formaságokat szab azoknak.

3. 'S ezen törvény legelőbb szorítja, ha van, az elfogadót, mint az adósság' átvállalóját, ha pedig nincs, mind a' kibocsátót, azaz, eredeti fő adóst, mind a' hátirókat azaz jótállókat, még pedig, hogy sokat ne cerimóniázzon, mind a' kibocsátót, mind a' hátirókat, egyet mindnyájaért, 's mindnyáját egyért kötelezettség alá veti, és semmi más mellékes viszonyokra 's kifogásokra nem hajt, hanem azokat a' közpolgári törvényre bizza, föltevén t. i. hogy a' váltóbirtokos' keresetére megkivántató lépéseket és törvényes szabályokat annak idejében szinte megtette. Mert valamint a' váltók által kötelezetteket a' törvény gyors eljárással szorítja elégtételre, úgy a' váltóbirtokostól mint panaszló- vagy keresőtől szinte jogosan megkivánhatja, hogy gyorsan lásson keresete után, mert a' váltóbeli fizetési idő' elmultával, minden váltóbeli adós méltán azon hiszemben intézi dolgait, hogy minden rendében vagyon, 's lehető, hogy p. o. a' kibocsátó annak idejében nagy veszteségére vagy bajára födözte a' tisztét nem tevő tukmáltat, a' mit nem tett volna, ha a' váltóbirtokos által jókor tudósíttatik vala, hogy a' tukmált nem fogadta el vagy nem fizette ki a' váltót, stb.

Ezek után a' váltójog' minden rendeleteinek szellemét könnyen felfoghatjuk 's megérthetjük. A' váltóűzleteknek igen sok módjai 's a' váltóneveknek igen sok fajai közől még néhány előleg megérdemli figyelmünket.

Lehető, hogy a' kibocsátó saját maga' részére 's rendeletére adja ki a' váltót, azaz maga a' kibocsátó egyszersmind rendelő is, p. o. Nagy Imre Debreczenben elad Móricz Fülöpnek ezer forint ára gyapjút, úgy, hogy ez csak Bécsben fizessen vagy fizettessen, mert Nagy Imre talán rövid idő mulva úgy is Bécsbe megyen, 's lehet hogy Móricz Fülöp ezen kis várakozásért is valamivel többet igér a' gyapjúért. Nagy Imre tehát erre örömest reá áll 's illy formán irja a' váltót:

Fizessen ön saját rendeletemre ezer forintot Móricz Fülöpnek (szól)

Bécsben Nagy Imre.

Ebben a' kibocsátó azonegy személy a' rendelővel 's igy magában nem nagy haszna volna, mert a' rendelő el nem fogadás' esetében csak magamagán kereskednék, azaz, itt eredeti váltókötésnek teljességgel semmi helye; de ha Móricz Fülöp az „elfogadom"ot ráirja, megvan a' kötés az elfogadó és rendelő vagy ennek helyettese (a' forgatos) között.

Más eset:

Graf Mátyás árukat küld Bécsből Nagy Imrének, 's egy úttal egy váltót is „saját rendeletére". Ennek szinte nem volna haszna másként, mint ha p. o. Graf Mátyás' megbizottja, az áruk' általadásakor a' váltót is elfogadtatja.

Többeket elhallgatván, lehető, hogy a' kibocsátó magát nevezi megfizetőnek, p. o. a' fölebbi esetben nem Nagy Imre ad ki saját rendeletére Móricz Fülöp általi elfogadása végett az eladott gyapjúért váltót, hanem Móricz Fülöp ad Nagy Imrének 's abban fizetőnek vagy adósnak magát nevezi meg illy formán:

Egy hónap mulva fizetek Nagy Imre' rendeletére ezer forintot.

Én magamra (szól)

Bécsben Móricz Fülöp.

Az illyen váltót természet szerint elfogadás végett többnyire nem is szükség bemutatni, mert a' kibocsátó személy 's elfogadó közt nincs különbség, már a' kibocsátó kibocsátás által úgy is kötelezte magát, tehát itt elfogadási kötésnek többé helye nincsen.

Ezt hívják a' tukmák' idegenre tukmált váltók' ellenében saját váltónak. De megesik, hogy Móricz Fülöp egy hónap múlva még nem lesz Bécsben, tehát mást biz meg, vagy is lakhelyet, telepet (domicilium) nevez meg a' kifizetés végett, igy

Én magamra Bécsben

Adler Györgynél vagy Adler György' lakhelyén (vagy telepén). Ezt hívják telepített vagy áthelyezett (domiciliált) saját váltónak. De idegen váltókat is lehet áthelyezni.

A' saját váltót némellyek száraz, mások nem-valóságos váltónak nevezik, mert szerintök a' váltó' igazi természete az idegenre tukmálásban áll, a' saját váltónak pedig egész

formája csak közönséges kötelező levél rövidebb alakban, azon különbséggel, hogy a' kibocsátó magát, ha ugyan a' váltó' kellékeire ügyelt, valtói szigornak veti alá.

Némellyek azt hívják száraz és nem-valóságos váltónak (főleg a' franczia iskola után), midőn a' fizetési hely egy a' kibocsátásival, p. o. a' váltó Pesten bocsáttatott ki, 's a' fizető is ott helyben vagyon, avvagy ott lakik; különösen pedig az illy váltót, ha ez idegen váltó, helybeli tukmának (Platztratte) nevezik.

Mind a' száraz, mind a' nem-valóságos váltók alatt javaslott törvényünk csupáncsak a' saját váltókat érti; a' tukmák közt pedig különbséget nem tesz, akár egy helyben lakjék a' fizető a' tukmálóval, akár különböző helyeken; mert hisz a' váltó' lényegére, hogy t. i. pénz helyett legyen, mindegy elvégre akárhol fizettessék ki.

Általában szólván, nekem úgy látszik, magyar váltójogunk, a' javaslat után ítélve, egy leend a' legegyszerűbb, legtökéletesb, 's a' váltók' mint magános pénzhelyettesek' igazi szelleméhez legalkalmazottabb minden eddigi váltójogok közől. Adja isten! hogy valamelly pedant vagy ferde nézet zavart ne csináljon akár törvénynyé tételében, akár mint törvénynek alkalmazásában; 's kiváltkép' majdan a' bírák szüntelen szemeik előtt tartsák, hogy itt csak magános papirpénzt kell biztosítniok, 's ez értelemben minden váltószabályt magyarázniok, és a' mi ezen biztosításon kivül esik, különösen a' váltóbeli adósok' kifogásait illetőleg, mind azt mellőzniök, mi a' váltó' hitelét csökkenthetné; végre hogy az illető birói hatóságon kivűl semmi más hatóság vagy hatalom a' váltó törvénykezésbe ne avatkozzék, 's abban semmi módon akadályt ne tehessen, stb. ***Fogarasi János***
hites ügyvéd.

Dráma és opera.

Valamint a' gyermekek' mindenféle tarka czukrász-édességekkel gyomrukat elrontják, 's utóljára a' jó egészséges étkeket megemészteni nem is képesek; épen olly könnyen rontja el azon gyermek, mellyet közönségnek nevezünk, aestheticai gyomrát a' mostani kor' bőséges opera-, diszitmény- és vaudeville-süteményeivel. — A' czukrász-csemegékkeli étetés a' gyermekek' gyomrát, az édes daljáték-pompávali etetés a' színház' gyomrát, azaz a' pénztarét teszi beteggé, 's ezen felül hosszú időre elrontja a' nép' jó izlését. Opera és dráma minden jól rendezett színházznál segéljék egymást, de az előbbeni az utólsón soha ne uralkodjék, különben végkövetkezmény: a' művészet' elaljasodása közönségesen, 's megbukása minden intézetnek, melly illy úton halad, ha csak az (jól megértsük!) fejedelmi kéz által nevezetes pótlékokkal nem segíttetik. Ezt számtalan bel- 's külföldi példa eléggé tanusítja. A' nagy daljáték' elkerűlhetlen fénye, nem tulajdonképen maga a' daljáték, buktat meg idővel minden legjobban biztosított színházat is. Közönségesen a' legjobb operabevételek egymásra véve a' költségeket nem fedezik, noha a' színházi vállalkozónak ideiglen tetszőleges hasznot hoznak, őt utóljára még is megrontják; hanem ezen felül még azon fő roszszal járnak, hogy külcsillogásukkal a' közönség' éldeletét az egyszerű 's fény nélküli drámánál elémelyítik, 's azon napokon, midőn ők nem pompáznak, a' házat 's pénztárt üresen hagyják. — Azon színpadokon mindazáltal, mellyeken közönséges étek a' jó dráma, 's a' daljáték fűszer, a' szinház folyvást virágzani 's szilárd alapon állani fog. (Maltitz után)

Gabányi.

A' hazatérő katona.

Idegen tájakon
Árnyékot ád egy fa,
Alatta kesereg
Egy vagdalt katona.

Mind egyre kesereg
A' vagdalt katona,
Busítván kebelét
Szegény székelyhona.

Hajh, keserű kenyér
A' katona-kenyér!
Veres a' karéja,
Mert festi drága vér.

A' bele nem puha,
De kemény mint a' kő,
Nem patyolatfehér,
De barnán setétlő;

Nem puha, mert földén
Kemény kard szántotta,
Barna, mert tésztáját
Égő köny áztatta.

Hogy így fúdogálva
Beköté sebeit,
'S feltörött kezekkel
Letörlé könyeit;

Az idegen fának
Áldást mond a' vitéz,
Megy és hona felé
Némán epedve néz.

Kriza.

Az éjhez.

Szép vagy éj csillagpalástban,
A' szendergő föld felett,
Mint egy tündér ősmondában,
Mint egy szent emlékezet.

Benned a' hold' bájsugára
És a' csillagmiliárd,
Csába Villik' légtánczára
Szellemek' honába ránt.

'S a' liget' hűs ernyejében,
A' susogló ér felett;
'S a' kebelnek rejtekében
Száz kegyisten lejteget.

Minden olly szép, olly regényes
Tünde fényhomályodon,
Mintha minden, a' mi édes,
Csak körödben volna hon.

Mint a' kedves ifjuság vagy,
Félvilágos álmival;
Bennök olly szép minden, olly nagy,
Minden élvezetre csal!

Ah de kurta tüneményed
Mint az ifjuságé vész,
Fellegekből hajnal ébred,
'S a' varázskör széttenyész.

Felsüt a' nap fénysugárral,
Felderül a' csalvilág,
És a' Villik' légtánczával
Elröpült az ifjuság!

Garay János.

Az ephesusi özvegy.

Mozlem hagyomány után.

Midőn Salamon Balkis asszonynyal, a' sabai királynéval, összekelt, egy derekalt akart neki ajándékozni, mellyhez az égnek minden madarai járuljanak vala, mert Salamont — mit mindenki bölcsen tudhat — az állatok is királyuknak tekintették. Első, ki hivaték, a' pacsirta volt, ki miután urát köszönté, így szóla hozzá: „Uram királyom, mit kívánsz tőlem?“ ‚Tollaidra van szükségem‘ felelt neki Salamon. „Uram — viszonzá a' pacsirta — én gyöngéd vagyok 's erőtelen, tollam nélkül sem hideget sem meleget nem tűrhetek. Légy könyörűlő irántam, különben az úr' házának porába hengergődzöm, tenálad fogok lerázkódni, 's pusztává teszem házadat.“ (Mert t. i. a' templom' pora mint szentséges és elidegenithetlen dolog szerencsétlenséget hoz.) Salamon megijedt 's szabadon bocsátá a' pacsirtát; de mivel derekaljával felhagyni nem akart, megparancsolá a' büdösbankának, a' madarak' csaus-ának (persa nyelven rendőrt tesz), hogy idézné királyi széke elébe az egész szárnyas sereget. Miután pedig a' földnek minden madarai össze valának seregelve, legelőször a' hollót 's verebet hivá meg, hogy adnák oda tollaikat. Kerülgető feleletökre összeköttetté lábaikat; azért ugrálhat e' két madár azóta csak összetett lábbal, a' helyett, hogy más madarakként egyik lábbal a' másik után lépdelhetnének. Azonban minden madár, melly elébe Salamon ugyanazon kívánságot terjeszté egy értelemben oda nyilatkozott, hogy tolla nélkül nem élhet. Végre a' sashoz fordult Salamon. „És te — mondá ő — te is megtagadod tőlem tolladat?“ ‚Uram — viszonzá a' sas — isten engem minden tollasok' legnemesbikévé teremte, ha tollamtól megfosztasz, legnyomorúltabbá válandok.‘ „Ez mind igaz és szép — mond a' nagy király — de mind hiában, nekem a' derekalra szükségem van.“ ‚'S ki' számára?‘ kérdé a' sas. „Feleségem Balkis asszony' számára.“ ‚Hogyhogy uram, egy nőért akarsz te engem kifosztani? egy asszonyért? a' földnek legravaszb, legállhatlanabb, leghűtlenebb teremtéséért?‘ „Honnan e' gonosz véleményed a' nők felől?“ mond a' király. ‚Uram, ha meg akarsz hallgatni, ösmerni tanulhatod általam a' nőnemet.‘ „No halljuk hát — mond Salamon — 's te banka, parancsolj hallgatást; az első madár, ki hangosan csipegni fog, minden könyör nélkül megtollásztatandik.“ Ezek után ekkép kezdé beszédét a' sas:

„Tudd meg, uram, hogy a' madaraknak sem csűrjök, sem magtáruk nincs, nem vetnek ők és nem is aratnak, hanem majd ide, majd meg oda repülnek a' földön élelmöket keresők. Egykor egy nagy éhség ütött ki, a' madarak sehol sem kapának élelmet, 's nem

tudák mitevők legyenek, hogy éhen meg ne haljanak. Ekkor egy termékeny országról hallának beszélni, melly még egyedül volna képes élelemszereket bőségesen ajánlani. De minthogy e' magasztalt ország igen távol esék, nem akarák megtenni e' nagy útat a' nélkül, hogy a' dolog felől eleve biztosítva ne legyenek. Elhatározák tehát előbb egy hirnököt oda küldeni, 's minthogy akkor még fiatalságom' teljes erejében valék, követnek ajánlkozám 's köz értelemmel el is fogadtatám. Útnak eredtem tehát, 's több napokig tartó szakadatlan szárnyalás után egy estve város felett találám magamat, mellyben legdúsabb 's előkelőbb lakói' egyikének lakodalma tartaték. Minden utcza világítva, 's az ország' minden szemfényvesztői 's ezermesterei a' lakodalmi háznál valának összegyűlve; a' ház-fedélre bocsátkozám 's egy r a u s á n' szélére (e' persa szó tesz egy oldalaslag álló, fenékkel ellátott nyilást a' szoba' padlásán, melly a' napsugárokat elzárja, de friss léget bocsát a' terembe) ülék, honnan a' még üres lakoda'mi szobába, de egyszersmind a' vendégektől tömött udvarra is láthaték, 's elhatározám magamban ott tölteni az éjt. Háborítlan kinyughatám ott, mert a' nagy gyülekezetnek egész figyelme épen egy szemfényvesztőre vala fordítva, kinek sok mindenféle bűvölései közöl neked, nagy bölcseségű hatalmas király, csak egyet említendek, melly a' násznépi lakomát szinte harczmezővé változtatá. A' mindenektől bámult szemfényvesztő tehát sok más müvész-darabok után belefujt egy szarvba, 's azonnal egy zsák hullott le az égből, mellyből kiugrék egy zöld emberke, 's az udvar' egyik végétől a' másikig kifeszített kötelen kezde tánczolni. De mi alatt kiki feltekintett 's a' zöld tánczosra figyelt, az udvar, hol tánczvala, egy nagy kertté változot, élőfák, virágok, gyümölcsök, patakok- és szökőkutakkal. A' fiatal férj, ki nagyon el vala hevűlve az napi fáradtsága miatt, egy csepp vizet vett a' lábai alatt csörgedező patakból 's meglocsolta vele homlokát 's szemeit. De ime! ekkor gondolatban magát egyszerre egy városba áttéve lenni hiszi, hol az emberek szakáll nélkül futkosának alá 's fel. Hosszú fekete szakálla azonnal minden szemet rávona, 's csak bajjal sikerült néhány rendőrnek őt a' körülte összetolongó néptömegből kiszabaditni 's a' városbiró elébe vezetni. Ez levétette neki azonnal szakállát, mire aztán barátságosan megköszönté 's kérdé, ha tán nőtelen volna-e még? az ifju férj a' szemfényvesztő' bűve által feledve a' valóságot, igenezte a' kérdést. Erre igy szólt hozzá a' vásárbiró: itt egy nőszülhető férfinak sem szabad feleség nélkül mulatni, ha tehát húzamosbban itt maradni szándékod, kövesd szolgámat a' fürdőlakba, egy zöld fürdőházra fogsz ott találni, telve mind két nemű kis gyermekekkel; mellette mindjárt egy hamuszinűre, melly az öreg embereknek van szánva, evvel átellenben egy vörösre, mellyet fiatal özvegyek látogatnak; néhány lépéssel messzebb egy feketére, hol csak vén asszonyok fürdenek; 's végre egy fehérre, hol találhatni a' nőszülendő hölgyeket. Magadnak, minthogy fiatal vagy, nem lesz hihetőleg kedved a' fekete fürdőházból választni nőt, várj tehát — ínyed szerint — egész naplementig a' vörös vagy fehér ház' ajtójánál, kövesd aztán házához a' leányt vagy özvegyet, ki neked legjobban tetszendik, 's azonnal a' tiédnek kell neki lennie.

A' fiatal férj a' városbiró' szolgája által magát a' fehér fürdőházhoz vezetteté, 's mihelyt estimára szólalt meg a' m u a d s e n (az imára idéző) azonnal megnyilt a' fehér fürdőház' ajtaja, 's seregenként omoltanak ki belőle a' fiatal szűzek; de minthogy mindnyájan elfátyolozva valának, azon hölgyet követé inkább az idegen, ki öt szép növése 's fátyolt hasító nagy fekete szemei által leginkább vonzá magához, 's igen örvendett választásának, midőn a' tizenkét éves leányka öt a' városbiró' házába vezeté, kinek a' szép hölgy leánya volt. A' biró azonnal pompás lakomát készittete, barátit 's rokonait meghivatá 's a' legjobb borokat hordatá fel pinczéjéből, mellyekből a' fiatal férj — istenfélő mozlem létére is — beköppinthetni vélt, magát olly országba lenni tudván, hová Mohammed' tilalmai el nem hatottak. De a' szokatlan ital csakhamar annyira elgyengité emléktehetségét, hogy midőn a' menyasszony' képét előtte fölfedezné, ő ekkép kiálta fel: „Allahra mondom, feleségemnél is szebb!“ De mihelyt e' szókat hallá a' városbiró 's leánya, hazugnak és csalónak nevezék öt, a' vásárpiarczra hurczoltaták 's m u g a r r e s t csináltak vele. (Az-az, egy nagy lepényt tettek fejére, minden ember jött 's evék belőle, 's a' maradékát sze-

me közé csapta.) A' fiatal férj, ki illy gyalázatot elszenvedni nem akart, az elsőt — ki feléje közeledett — jól pofon szelte. És imé egyszerre megint a' kertben találja magát 's a' pof a' mellette ülő ipát találja. Ez tüzesen felpattan 's viszonozni akarja a' sértést, midőn a' fiatal ember, ki mintha valamelly álomból ébredett volna fel, elbeszélé mi történt vele, azóta, hogy az előtte hömpölygő patakból megmosdott. Apósa — magát e' csodás történetek' igazsága felől meggyőzendő — szintén megmosdódék a' patakból, hasonló sorsban osztozék vejével, 's egy poffal számára, tére meg a' büvös világból a' valóság' országába.

Petrichevich **Horváth Lázár.**

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Apr. 24. Elmellőzés. Szinj. 4 felv. Töpfer után Lukács Lajos, a' m. acad. költs.

Apr. 25. Bérszünetben először: Marino Faliero. Nagy opera 3 felv. Irta Bidera Ján. Eman. ford. Jakab István. Muzsikája Donizettitől.

Jövő szombaton, maj. 2. Konti Károly' javára másodszor fog adatni bérszunetben Marino Faliero.

Egyveleg.

A varázsóra. Nem könnyen láthatni valami bámulatosabb és díszesebbet mint azon csodás óra, mellyet Ingold erőmüvész végeze be nem régiben a' Palais-Royal' 177 száma alatt. Ezen óra aranyozott bronzból van, egy kis templom' előcsarnokát ábrázolja, mellynek hegycsúcsán két oszlop által emeltetik. Rajta zománcz-földgolyó nyugszik, és ennek sarkain kövekkel ékesitett körök mozganak ellenkező oldalra. A' földgolyó fölött egy kolibri-madár lebeg, a' legpompásabb kövekből olly mesterségesen téve össze, hogy a' természeti idom és szin által hiven utánoztatnak, 's csak mint mellék-ékesség van fölállitva. Gyorsan megnyilnak a' templom' szárnyajtai. Egyszersmind édes olvadó zene hallatszik 's egy chinai szemfényvesztőt látni egy asztal mögött, minden oldalról tukrökkel keritve. Szemei, ajaka 's feje mindegyre erősebben mozognak, különösen pedig, mikor a' kolibri megnyitja száját, szárnyait és csillogó farkát kiterjeszti. Most a' büvész kel föl, meghajtja magát és a' szokott előbeszédet látszik mondani mutatványihoz, mig egy légymadár, melly arany virágkosárban nyugszik, csicsergése által tudatja, hogy ura a' nagy munkához fogand. Ez most valóban dolgozni is kezd, majd egyik majd a' másik karját emelve föl, majd jobbra majd balra emelve vagy letéve a' billikomot, és sok golyót, lapdát, különbféle gyümölcsöt, töképen pedig a' kis légymadarat elbüvöli, melly a' kosárból kétszer varázsoltatik a' bükosár alá. Az illy csoda hihetetlennek látszik; saját szemmel szükséges látni. Az egész mutatvány csak 4 perczig tart, mire a' templom' ajtószárnyai magoktól bezáródnak. Az óra ezután olly egyszerün és nyugodtan üt, mint az első legjobb schwarzwaldi óra. 'S a' mi szinte alig hihető: ezen egész erőmü, melly öt ezer, legtökéletesebb munkáju darabból tételték össze, 20 újnyi magas, 14 újnyi széles és 9 ujnyi vastag térben van. Az óra meglepő pontossággal jár. Három igen szép zenedarabot önkénytileg lehet vele játszatni, és pedig majd ezt, majd amazt kiválasztva. A' büvész is fáradhatlan 's azonnal dologhoz lát, mihelyt a' hanga megpendül. — Illy tanúbizonyság után ki fog az iparmunkásság' előmenetelén kételkedni?

Az aszkórság' költészete. Ha már Bulwer az aszkórság' költői oldalát rajzolgatá a' Rajnai zarándokokban, Boznak egészen sükerüle az „Nickby"-ében Smike' személyében. „Van egy iszonyú betegség — ugy mond — melly áldozatát a' halálra előkészíti, azt durva szinétől megtisztítja és a' közel átváltozásnak majdnem csak földöntúli jelenségeit adja, — iszonyú betegség, mellyben a' lélek és test' harcza olly halk, csendes, ünnepélyes és az eredmény olly bizonyos, hogy a' haladó rész napról napra, szemerről szemerre hervad, fogy; de a' lélek a' könnyitett teher' következésében szabadabb és súlytalanabb lesz, a' közel halhatlanságot sejdíti, — betegség, mellyben az élet és halál olly félre ismerhetlenül összeolvadvák, hogy a' halál az élet' szinét és melegét, az élet ellenben a' halál' irtózatos száraz alakját ölti föl, — betegség, mellyet a' gyógytan meg nem tud győzni, melly semmi gazdagság által el nem hárítható, melly a' szegényt sem kiméli, — melly néha óriási léptekkel siet, néha lassan, renyhén mász, de czélját mindig biztosan eléri, mert legyen bár gyorsan vagy henyén. A' haldokló' mosolyában bizonyosan nincs sehol olly túlvilági, olly idvlehelő, mint az aszkórosaknál. Szenderegve mosolyganak, szép kertek és völgyekről beszélnek, hol kedves rokonok, barátok, hölgyek, lányok, gyermekek járnak, 's az illy betegeknek 's rokonaiknak azon vigasztalások van, hogy ezen halálnál nincs szebb és csendesebb, hol a' szabad léleknek már a' halálos ágyon az örök élet mosolyg a' legkedvesebb látmányok által elébe.

—*jd*—

Böngészet.

— Minden háborúban az erősek, de minden békében a' gyengék jőnek kormányra.

— A' politicai styl mindenkor változott. Majd ledér volt, majd tudományos, majd elméncz, majd talányos, majd bizalmas, katonai 's darabos. Milly másképp végezte ügyeit Gusztáv Adolf, Grot Hugo, XIV. Lajos, Nagy Fridrik, II. Katalin, a' convent, Napoleon, 's a' szent frigy!

— Nagy Fridrik' parancsolatjaiban néha elméneczebb volt mint trónja' méltóságával összefért; de az még is mindenkor jobb, mintha megfordítva kevesebb elménczséggel birt volna, mint mennyi a' trón' méltóságával összefér. Jobb panaszkodni az erős, mint az igen is gyenge lélek ellen.

— Europa' udvari emberei XIV. Lajos' korában mindenek felett uralkodóik' testi szépségét 's erejét dicsérték; most bölcseségöket 's rényeiket igyekszenek kiemelni.

— A' politicai igazság ezer meg ezer elméleti könyvekben hirdettetik, de valójában csak a' történet' kevés lapján találtatik. (Menzel után)

Gabányi.

Az Athenaeum 's Figyelmező' kiadó hivatala a' ferenczieк' (franciscanusok) piaczára 437. szám alatti házba, Eggenberger könyváros' házának tőszomszédjába, tétetett által.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 3. 1840.** **36. szám.**

Tartalom: Rhapsodiák. II. (*Húnfalvi*). — O'Connell (*Berecz Károly*). — Tünödés (*Kovács Antal*). — Az ephesusi özvegy. Vége (Petrichevich *Horváth Lázár*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (—*jd*—).

Rhapsodiák.

II.

1. Philosophia és aesthetica gyökerökben egyek, de ágaikban szétválók. Közösen az ember' legszentebb, legkiváltabb érdekeit foglalják magokban: de a' mint kifejtözvén különösben hatnak, mindenik saját elemben kezd mozogni, 's a' léleknek mintegy különkülön nyilatkozata gyanánt előtünni. Míg a' philosophia értelem és gondolkodás által kénytelen eszméit kibontani, hogy ezek' miképi hatásáról számot adhasson: az aesthetica közvetlenebb utat, az érzeményt, választa, mellyen az embert mind befelé az eszmék' szülöhelyére, mind kifelé, azoknak az élethe való átültetésére, gyorsabban vezeti. Ez érintett külön utját mindeniknek megjegyezni, eredetöket és irányukat kimutatni, világossá tenné közös viszonyukat, 's az aesthetica egész fényében ragyogna előttünk. De lehet-e azt röviden 's még is érthetön megtenni? 's ha lehet, én tegyem-e? Nem fogom-e a' patakot inkább megzavarni, midön kavicsait számlálom? —

2. Ki csak némi figyelemmel is kiséri elméjében a' tünetek' folyását, gyakran némi ellenmondást vesz magában észre az értelem és érzemény között. Midön állitásokat vitatunk, sokszor evvel vagyunk kénytelenek kiállani: okokkal nem tudom ugyan megczáfolni, de róla meg nem vagyok győzödve. Ezen tapasztalás az itélö tehetség' különféle nyilatkozását bizonyitja, 's egyszersmind ismereteink' különbféleségét teszi kétségtelenné. Mert vagy közvetve fogalmakból itélünk, vagy közvetlenül az érzemény' mondását fejezzük ki, a' nélkül, hogy itéletünket fogalmak által igazolhatnók. Vannak e' szerint ismereteink, melyeket az értelem fogalmakba önthet, 's vannak ollyanok, mellyek a' fogalom alól kicsúsznak. Hogy nem szabad hazudni; vagy, hogy a' háromszög' minden szeglete együtt véve = 180°, azt másnak úgy megfejthetem, hogy felöle többé kétsége nem lehet: de hogy valamelly festmény vagy szobor szép, azt ugyan hiába magyarázom szóval, mindig csak a' tárgy körül fogok beszélni, de soha itéletemet meg nem fejteni. Mindazáltal öntudatomban az elöbbi két állítás semmivel sem bizonyosabb mint az utósó.

Ha továbbá meggondolom, az első két állításról mikép győzök meg mást, a' kettö közt

is különbséget veszek észre. Hogy minden háromszög' szegletei együtt véve = 180°, azt szemléletben mutatom meg: ellenben ennek: nem szabad hazudni, egyedül fogalmak által bizonyítom be igazságát, azaz, felsőbb elismert igazságból fejtem ki. Amazt szemlélet előtt, ezt fogalom által igazolom; amaz mathesisi, ez philosophiai igazság; (megmutatásnak a' mathesisban, bebizonyításnak a' philosophiában van helye) — mindkettő azonban közvetett ítéletek. — Egész más természetű a' harmadik állítás, hogy valamelly festmény vagy szobor szép. Igazságát sem szemlélet előtt meg nem mutatom, azaz, ki nem mérhetem 's ki nem számozhatom, sem fogalmak által valamelly felsőbb elismert igazságból ki nem fejthetem: itt érzeményem' kimondására hivatkozom egyedül, 's még is olly követeléssel, hogy mindenik' érzeménye egyezzen meg az enyémmel. Ez aestheticai állítás, 's egyszersmind közvetlen itélet.

A' megmutatás és bebizonyítás közötti különbség nagy befolyással van a' tudományok' rendszerére; mi itt czélunkhoz sietvén, a' megmutatást nem tagoljuk tovább, ámbár a' mathesis is legfelsőbb elvonásait csak úgy lehozza a' lélek' elméletéből, mint a' philosophia a' magáéit, mert tér és idő egyszersmind philosophiai synthesisek, mellyekhez érünk, ha a' bebizonyítást fejtegetjük is egyedül.

Egy igazságnak, felsőbb igazságbóli kifejtése, bebizonyítás. Ugyde a' felsőbb igazságot megint be kell bizonyítani, azaz még felsőbből kifejteni. Ezen felmenetel, látni való, nem tarthat végtelenig, utójára ollyan igazságra kell akadnunk, melly legfelsőbb, tehát be nem bizonyítható, közvetlen.

Tekintsünk vissza a' mondottakra. Itéletek által közvetett ismereteket nyerünk, de ezek csak annyiban igazak, mennyiben legfelsőbb, fogalmak alá nem eshető, tehát közvetlen igazságokból, akár bebizonyítva, akár megmutatva, származnak. Ezek mellett még aestheticai ismeretekre találunk, mellyeket, mivel csak érzemény által szólalnak meg, közvetlen itéleteknek neveztünk.

3. Hogyan jut az ember ismerethez? ez minden bölcseletben fő kérdés. Ennek eldöntésével nemcsak az ismerő tehetségek' mivolta, miket munkálkodásuk által fogunk fel egyedül, hanem ismereteink' viszonya is mind elméinkhez, mind a' külvilághoz lesz világos.

Tapasztalásunk az érzékeket találja azon utaknak, mellyeken a' lélek ismeretekhez szakadatlanúl jut. A' világosság szemünket érinti, 's bennünk a' színek', alakok' stb. észrevevési támadnak; a' fül által a' hangok jönek eszméletünkre, mellyek más, hozzánk hasonló lényekkel kötnek össze bennünket; a' szagolás, izlelés által más más tulajdonait a' tárgyaknak ismerjük meg, míg a' tapintás a' térbeli viszonyokat szorgosban fogja fel, 's külismeretinket kiegészíti. Az említett öt érzék a' külvilággal ismertet meg — de általok nem magokat a' tárgyakat veszszük észre, hanem csak, az érzékek' különbsége szerint, azoknak egyes minemüségeit. Érzésben tapasztalunk édest keserűt, hideget meleget, hangzót, illatozót, verest zöldet, mind csak egyes elszórt képeket: de teljes ismeretünkben az érzéseken tulhaladunk, 's azok csaknem egészen eltünnek.

Eszméletünkben kültárgyi ismereteken kivül belsőnk' tüneményeit is veszszük észre, mi a' belérzék által történik meg. Érzéki ismerésünk a' jelen' szűk pillanatához levén kötve, mindig mást mást tapasztalunk, mindenik pillanat' eltüntével tehát megváltoznék egész világunk, 's nekünk összefüggő, eszes ismeretünk nem lehetne, ha a' multnak semmi nyomai bennünk nem maradnának. Hanem az egyszer birt észrevevések soha egészen el nem enyésznek, 's elménk a' jelennek ismeretin kivül mindig számíthatlan képzeteket bir, de mintegy homályosan, míg a' belérzék által az észrevevés elibe nem tolatnak. De a' jelenre nézve is nemcsak látom ez vagy amaz tárgyat, hanem látásomról bizonyos tudásom is van.

Érzék általi ismerést észrevevésnek nevezünk. Mondhatjuk már: emberi ismeret az észrevevésekkel kezdődik, de benne sokkal több van, mint az észrevevésekben. Tudjuk, hogy a' külérzékek a' külső tárgyak' csak egyegy minemüségét hozzák eszméletünkbe, minthogy minden érzék saját nézetét szolgáltatja nekünk a' külvilágról. E' szerint öntudatunkban szükségkép annyiféle külön világ volna, hány érzékkel birunk. De tökéletes ismeretünkben, az érzésben tapasztalt minemüségek eltünnek, mert a' külérzéki észrevevéseket a' mathematicai

szemlélet egyesíti; a' tárgyakat nemcsak úgy tudjuk, minémiségeik által mi viszonyban vannak hozzánk, hanem úgy is a' mint egymáshoz állanak. Tudniillik, térben és időben látunk mindent, tér és idő nélkül sem szemlélni, sem képzelni nem tudunk semmit is. De honnan jő az eszméletünkbe? Az észrevevések által nem jöhet, mivel ezek már föltételezik a' tért és időt; tehát minden ismerés előtt már megvolt az észben.

Hasonlók a' belérzék' észrevevései. Ezek is szűnetlen változnak, eszméletünk előtt mint a' laterna magica' képei eltünvén, mellyek által soha sem juthatnánk önismeretünkhöz, ha nekik a' tiszta eszmélet, az én-nek szemlélete nem volna alapjok.

Ismeretünkben tehát már kettőt találtunk, időt, tért és a' tiszta eszméletet, mellyet az érzéki észrevevések nem szolgáltathatnak.

4. Kisérjük egy lépéssel tovább a' belső tapasztalást. A' kül- és belérzéki szemléletek' nem villannak el lelkünk előtt visszaidézhetlenül, 's mint képek a' tükör előtt nyomhagyás nélkül: sőt minden képzelet addig marad meg eszméletünkben, míg más szemlélet vagy észrevevés által el nem tolatik, azaz el nem homályosodik. Egészen azonban egy sem vész ki. Elménk' ezen tehetsége, miszerint a' nyert benyomásokat megtartja, az emlékező tehetség. Azon képzeletek, mellyeket minden pillanatban birunk, beltehetségink' elevenségi fokában osztoznak; mivel pedig érzéki indítás által szünet nélkül új képzeletek támadnak bennünk, az előbbiek hátranyomatnak, 's elevenségök kisebbedik. Innen a' képzetek viszonyos gyengítése, 's másfelül megint elevenítése az emlékezet.

Így lesz a' gondolatfolyás, vagy gondolatjáték. A' megindított képzeletek gyengülnek 's elevenednek bizonyos törvények szerint, mellyeket képzet-társulás' törvényeinek nevezünk, 's miknél fogva az időre, helyre 's számos egyéb körülményre nézve hasonló képzetek a' közöst magokban kiemelik. Ez eredete a' képzelődő tehetségnek és az elvonásnak. 'S a' melly lelki élet, eddig az érzékhez szükségkép kötve, pillanattól függött, az ezen percztől fogva szabadul, 's képzeteivel játszani kezd, mi minden gondolkodásnak nélkülözhetlen feltétele.

Azon tehetségek, mellyek az érzéki szemléleteken kivül határozzák a' gondolatjátékot, kétfélék. Vagy a' közvetlen ismerethez tartozók, mellyek ismeretink' saját részét teszik, mint a' tiszta szemlélet, a' mathematicai szemlélet, és a' tiszta ész szorosb értelemben; vagy ollyanok, mellyek a' már megindított gondolatjátékot csak változtatják, 's mellyek mind a' képzet-társulás' törvényein alapszanak. Mivel pedig amazok a' figyelem által sokképen benyúlnak a' gondolatjátékba, a' belső tapasztalásban kétféle gondolatfolyást különböztetünk meg: a' figyelem által önkényesen irányzott gondolatfolyást, és az önkénytelen emlékezeti gondolatfolyást, a' képzet-társulás törvényei szerint.

5. A' képzelődés elménk' egyik szövevényesb tüneménye. Gondolkodás és költés innen sarjaznak ki, csak más más irányban. A' képzet-társulás által a' képzeletek első összeköttetéseikből kivétetnek, 's üresekké lesznek, mellyekkel vagy puszta képek gyanánt költésben, vagy bélyegek gyanánt gondolkodásban élünk, a' nélkül, hogy a' szemléleti ismerés' szoros törvényeihez volnánk kötve. Ez az elvonó tehetség által történik meg, mellyet e' társulás és a' mathematicai szemlélet összekötései segítnek elő. A' képzet-társulás belső életünk' legnyomosb percze. Fokra nézve jellem, értelem, szellem, képzelődés stb. egyik emberben erősebb mint másikban; de mi nemre nézve különbözteti meg az egyik gondolkodást a' másiktól, az majd egyedül a' képzet-társulás. A' belső élet' egész történetén keresztül, minden egyedben sajátilag képeztetik ki, mindeniknek ő határozza kivánatait, itélésmódját, világnézetét. Határozottsága és tisztasága a' nagy gondolkodót teszi; tisztasága, ereje és elevensége a' költőt, 's egyes társulatoknak az értelmen való elhatalmazása az őrültet.

A' képzelődést majd közvetett ismerésre gondolkodás által, majd a' képzetek' szabad játékában költésre használjuk. Amaz az igazság', ez a' szépség' törvénye alatt esik meg. — A' képzetek' szabad játéka az egész életre befoly, mert minden ember költ és képzeleg. Ki már annyira mivelt, hogy unalmat érez, az vagy játszik képzelődésével, vagy maga lesz játéka a' képzelgésnek: unalom mivelt képzelődő tehetségnek jele. A' pór, ha munkája nincs, fél napokig elhever gondolatlanúl: a' mivelt ellenben foglalkodtatja képzelődését, komoly

vagy mulató játékot kiván, különben elunja magát.

'S mivel a' képzetek' szabad játékában az elme nem igazság és ismeret után jár, hanem önmagával foglalatos, e' játékot kedv és kivánat sokképen határozzák. Ebben szövetik az ember' boldog- vagy boldogtalansága, öröme és gyásza; a' jelen' szűk pillanata csak előtere egy tágas tájéknak, mellyet e' képzelődés kifest 's majd, remény világosit, majd félelem homályosit.

A' képzetek' játéka néha vitára kel az érzékkel is, midőn neki álomban, lázban, hit- és bölcselő ábrándozásokban képzelgésit szemléletek gyanánt oda nyujtja. De annak is, ki nem ábrándoz, mihelyt az ösztöntől szabadul, 's jót rosszat össze kezd hasonlítani, a' képzelgés szabja meg szerencséjét vagy szerencsétlenségét. — Érzék és képzelődés külön külön törvényt követnek; amaz kielégitést kér, mire majd közönösség, néha, túllakottságra, csömör következik; a' képzelődés ellenben remény és félelem által örökiteni kivánja az élvezetet.

A' képzelődés' tiszta vagy idomtalan alakjaitól függ az ízlés; 's az önkényes költés' legsajátabb tere a' szépmüvészet. Itt teremnek a' szépség' minden virágai; 's ép' ez adja meg a' képzelődés nagy becsét. Költeni minden tud, de szépen költeni csak a' müvész. Minden mű, ha értelem' müve, szabályokkal bir, mellyeket tanúlni lehet; egyedűl a' szépmüvészet a' képzelődés' müve, mellynek szabályait sem tanitani, sem tanulni nem lehet; a' müvész' lángesze maga csinálja a' szabályt, magában keresi az alakot, mellyet előadni akar, 's mellyet mint eszményt állit elő. *)

Munfalvi.

(Folytattatik.)

O' Connell.

Szép őszi nap volt, 's egy rövid sétautat tevék W*** grófságban *** lord' pompás mezei lakához; vissza utaztomban egy kis városkán jövén keresztül, az itt levő egyetlen fogadóba betértem, 's miután egyik teremében helyet foglalék, nyitott ablaknál nézdelém e' kis város' egyszerű piaczi jeleneteit. — A' napi vásár épen oszló félben volt, 's tarka vegyületű néptömeg tolonga el a' vásártérről; az utczák lassanként néptelenek lőnek, és csak néhol lehete még néhány apró csoportozatokat látni. A' nap vég sugárit lövellé a' város' nyugoti részén elvonuló fasorok közől az egyszerű terembe; 's gondolatimba mélyedék. Porfelleg emelkedett a' fasorok közepett, 's perczenként növekedék egy kocsi' zöreje, mellyet — mint ki vehetém — négy serény ló, telhető sebességgel vont. Ez egyszerű helyen illy jelenet valami rendkivülinek tetszett; 's ablakomból kihajolván vizsga szemekkel nézém az elő robogó kocsit, melly egy utcza' kanyarulatán eltérve, egyenesen fogadónk felé közelgett: 's ettől kevés távolságban, a' lovai' ügyességét fitogtatni akaró kocsis megcsapdosá lovait, 's dörgő robaj közt hajta fogadónk elébe. „Rögtön négy fris lovat váltsatok" hangzott a' kocsiból egy nemével a' siettségnek, 's felsőbbségi tónnak; 's egy szökéssel, egy szabályos 's erős testalkatú, vonszó tekintetű magas férfi állt a' kocsi' nyitott ajtaja előtt. Ki ezen széles vállú, erőteljes, szilárd tagú, kidomborult mellű férfit, egyenes állásában, egyik kezét félig nyitott mellényében, másikat felső öltönye' zsebében tartva, vagy keresztbe font karjaival, megpillantá, egy Harlownak nyilt character' mintájául ajánlhatá. A' könynyű börföveg fején látni engedé, magas, derült homlokát; világos kék szemeiből nyiltság, egyenesség sugárzott; — halvány arcza, álmatlanúl eltöltött éjeit, 's mély gondjait tanúsitá. Némi gúnyos mosoly lebegett ajkai körül, mi egybevéve élénk tekintetével satyricust sejtete; feje a' középszerűnél valamivel nagyobb, 's szemét árnyazó pillái, inkább derűt, mint borút jósoltatának. — Orra nem római, sem görög, hanem azért elég nagy arra, hogy birtokosa egy helyet szerezhessen a' halhatlan lázadónak *) csapatjában; ki test-örökül erős tüdeű, 's nagy orrú férfiakat választa; idő' viszontagságit, 's nyomort eltűröknek tartva őket. — Az egész személy nagy physicai erőt mutatott; ruházata egyszerű volt: egy olajszinű felső öltöny, fekete nadrág 's fekete mellény, 's egy pongyolán megkötött nyakkendőből állott az. „Siessetek a' lovakkal" kiálta föl türelmetlenűl, miután gondolatiban elmélyedve darab ideig várakozott. — A' lovak előhozattak, 's viszont elfoglalá a' kocsiülést, 's

*) A' Rhapsodiák' I. közleményének jeligéjében (Athen. 28. szám) Δεος helyett olvasd Διός.

*) Igy nevezé Cromwellt lord Byron.

porfelleg között eltűnt szemeim elől, a' nélkűl hogy valamiért fizetett, fogadóba lépett, valami frisítő szert parancsolt, vagy valakivel szót váltott volna. Maga tartásában nemes önérzet, 's bizonyos szellemi felsőbbség mutatkozott, melly mindenkire, ki öt látá, sajátságos benyomást tön. Szerencsétlenségemre a' fogadós nem vala honn, 's a' pinczértől nem tudhatám meg nevét az érdekes külseű utazónak; kérdém a' lovakat váltó pórt is, de ez csak nagy sebességgel folytatott utazásiról tudott beszélni.

Következő napon némelly jó barátimat akarván meglátogatni, W*** grófság' fővárosába utaztam, 's mint szónoklat-kedvelő nem mulasztám el az itt tartatott törvényszéken megjelenni. Alig foglalék helyet a' törvényszék' teremében, 's egy magas homlokú, nyilt tekintetű férfi — kiben a' tegnapi utazót azonnal megismerém — szilárd, férfias léptekkel ment végig a' teremben, 's a' birák közt helyet foglalt; egy átható tekintetet vetvén a' jelenvoltakra, erös, férfias' hangon szavalni kezde ezen fölkiáltással: My Lurrd-Gentlemen of the Jury!

„Mi neve e' szónoknak?" kérdém szomszédomtól.

‚O'Connell', válaszolá lassú hangon, és csöndre intő tekintettel.

„Nem a' mult éjjel érkezett"? kérdezém újolag.

‚De igen, 's előkészületre alig volt pillanatnyi ideje; de halljuk őt.' 'S mi is (mint a' teremben mindenki) vont figyelemmel kisértük minden szavait, tekintetét, 's taglejtését.

Midőn O'Connell olly vegyes sorsú gyülekezetben szónokol, mellyben fök az alsóbb rangúak, alig tudnék szónokot nevezni, ki olly hatalmat vivna ki hallgatói' érzelmei fölött mint ő. — 'S meg kell vallanunk, ő mint népszónok fölülmúlhatlan. Szónoklatbani modorja Huntnak dagályos beszédére emlékeztet, kinél azonban gondos, 's teljes kinyomású beszédjére nézve jelesebb. Ez észrevétel Cobbet-re nézve állhat. 'S a' melly gyülésben ezen két democrat volt ellenfele, kétkedni sem lehete ügye' győzelmén. — Valamelly magas ablak előtti karzat, melly körül vegyes néptömeg hullámzik, az ő kedvencz helye; itt van ő saját elemében, 's itt tüntetheti ki föleg személyes érdemeit. De kétes, ha az alház' teremében — legyenek bár a' hallgatók kedvező előitélettel iránta — szavalhat-e olly szerencsével? Szavalásában hibázik a' kellemes előadás, olly tulajdon, mellyben a' helyes szavalásnak legfőbb titka rejtezik, melly azonban a' népszónoknak talán nélkülözhető; taglejtése is igen élénk 's különösen karjainak hadarászása visszás; egy rosz szokása is van még, mit legnagyobb szózöne közt is gyakorol, t. i. óralánczán jártatja újait; ez csekélységnek látszó hiba ugyan, de a' melly hallgatói' figyelmét nem kevéssé zavarja meg. Azon finom tónnal sem bir, mellyel parlamenti tagtársa Sheil, 's beszéde sem olly képekkel gazdag, mint emezé; szóval a' költői szellem hibázik szónoklatából. De még is beszédje — noha ritkán correct, 's ékes — erőteljes 's merész. Elméneczségeit inkább nyerseség, mint azon könnyed simaság bélyegzi, mellyről a' mivelt világfit azonnal megismerhetni; mind e' mellett is, az azokban kitünő eredeti irlandi humor miatt, nem vesztik el népi hatásokat, 's az iránta előszeretettel viseltető nép, mind csipős sarcasmusai (mellyeket szónokunk különösen kedvel), mind a' gyakran közbe szött személyességek iránt elnéző; — sőt előadásbani szenvedélyteljes heveskedését, mi a' szép' eszméjének körén túl esik — kész mentegetni.

O'Connellre mint szónokra a' classicai becsmértéket nem illeszthetjük; ritkán vettem észre beszédében jó előzetet, vagy jól eltalált bevégzést, ez utóbbiban a' központosítás egészen hiányzik.

A' hang, sziveket nyitó kulcs, 's képes megilletni az érzelmek' legtitkosabb húrjait is; ugyanezért hangjának több kerekdedséget, teljességet, 's lágyságot ohajthatunk. Ha történetből lord Bushénak szép, 's tiszta csengésű hangja után, O'Connellnek kemény, 's szinte lármás szavai hangzanak, — a' kettő közti különbözés nagyon szembe szökő.

Nem rég midőn a' catholicusok' főjét hallgatám a' dublini vár' tanácsteremében O'Connell is jelen volt, 's az akkori alkirály, Marquis Wellesley előtt mint ügyvéd lépe föl. Ekkori magaviselete, mély benyomást tön rám; akkori állásában, emelt tekintetével, magas lelkesülésében mai napig is elevenen képzelem öt, ekkor tartott beszéde általában egy azon legjobbak közöl, mellyeket valaha készíthete. Lord Wellesley, ki diszruhájában a' tábla felvéginél ült, látszató gyönyörrel 's kedvtelés-

sel hallgatá öt; szavai, hangjának tónja, taglejtése, még csak az előteremeken át tett léptei is jelenleg illedelmesebbek, mérsékletteb-bek, 's szabályosabbak voltak. De olly diszes körben, hogyan is viselhette volna magát olly hanyagon, mint némelly törvényszékeken szokta? Nevezetesen, egyszer látám őt illy hanyagon, 's illedelemről elfeledkezetten egy törvényszéken, hova, a' terem' ajtaján lévő zöld függönyt hevesen szét rántva berohant, 's az előtte volt székeket olly hévvel raká oldalt, hogy félni lehete, nehogy a' körötte volt irnokok-, ügyvédek- 's tanúkat halomra döntögesse. — Illy heveskedő ő utczán mentében is, magas zömök testével, széles vállaival, sebes menetét hátráló legnagyobb tolongásokon is képes áthatolni; úgy tetszik feledi, hogy a' lassú 's kimért léptek egy előkelő nemeshez inkább illők.

Percznyi nyugvás nélkül siet a' törvényszékbe, a' törvényszékből az egyesület' teremibe; innen visszatérvén, a' népgyüléshe, vagy a' békebirőság' teremibe és csak miután mind egyikben időzött, tér lakába, hol őt terített asztalon izes étkek, de egyszermind új meg új elintézendő dolgok, tudósítások, irományok, bajos ügyekben fáradozó tiszti társai várják; elegendő anyagot szolgáltatók egy napi folytonos munkára. — Rendes időben fekszik, hogy a' hajnal őt lelkesen folytatott fontos munkásságára korán ébreszsze föl.

Clare' védelmezése egy vala legfontosabb merényi közöl; ez ügyben nyomos talentumát, 's szellemi erőit olly nagyszerüleg tüntetá ki, mint ez előtt soha sem, 's élne bár még egy századon át, fényesebb jeleit magas tehetségének nem adhatná. — Voltak kik ekkori viseleteért kárhoztaták őt — de nyiltan kérdem uraim önöktől: ha bátorság, és erő kárhoztatásra méltó-e? Olly harczot, millyet ő ekkor kiállt, közlelkek vakmerészségnek, de a' józan belátású, jobb ügy' bajnoki, nagyszerű merénynek neveznek. — Bámult egész Irland, 's büszkélkedék jeles honfiában.

Utolszor látám őt St. Jamesparkban; 's nem sokára Londonnak (vagy tán egész Angliának) legérdekesebb helyén, szent István kápolnájában látandom Irland' nagy emberét.

(Le Voleur.) **Berecz Károly.**

Tünődés.

Zártan mint rab madár
Sorsomtól üldözött
Élem le napjaim'
Komor falak között.

Lemondtam a' világ'
Minden vigalmiról,
Lelkemben néma kín
'S öröklő bú honol.

Czellám' kis ablakán
Ha délre nézdelek:
Szivemben bánat ül,
Szememben köny rezeg.

Fellengő képzetem
A' multon andalog,
'S fájdalmim ekkoron
Kimondhatatlanok.

Az eltünt szép idők'
Korába át vezet
Nehéz gyötrelmeken
A' bús emlékezet;

'S a' lányt ott látom én
Ismét, mint élve volt,
Tündéri bájiban,
Mint engem átkarolt.

És hallom, boldog én!
A' csengőt, kedveset
Ajkáról zengeni,
Ez istenszót: szeret.

És szivom csókjait,
Szivom lehelletét,
Az elragadtatót,
E' vágyok' fűszerét.

Enyémnek vélem őt
Választhatatlanul,
'S ez édes képzeten
Szemembe köny tolul.

A' zárda' ős falán
Harangszó hallik itt, —
Imára szólító
Körének sorosit.

Felrázzák lelkemet
Rezgő bús hangjai,
'S eltünnek képzetim'
Tündéres álmai.

'S imám olly ájtatos
Olly szivből eredő,
Mert istennél, kihez
Könyörgök, ott van ő. —

Kovács Antal.

Az ephesusi özvegy.

(Vége.)

Minden jelenlévő vendégek hangos kaczajra fakadtanak, 's arany és ezüstpénz darabokkal özönlék el az ügyes varázsmestert. Ez újra kürtébe fujdogál, a' kert az előbbi udvarrá változik át, a' zöld emberke pedig ismét a' zsákba surran, 's eltűnik. Sok hasonló művészi mutatványok után érkezék a' vacsora; nagy örömömre engem is megpillantván a' házi gazda, számomra azonnal egy szolgától mindenféle étkeket hordata a' tornácz' párkányára. Vacsora után oda hagyá a' vőlegény az urakat, kik még soká mulatának táncz és dalokkal, 's a' nők' szobájába ment, honnan tüstént mind eltávozának a' nők, az ifjú házas párt magára hagyandók. Midőn pedig az ifjú magán volt nejével 's ezt átölelni akará, elutasítá őt magától a' nő. ‚Honnan e' szeszély?' kérdé bámulva a' férj. „Irántadi szerelmem' tulságából" — viszonzá a' menyecske — „mielőtt magam' neked nőül felajánlanám, a' pallosra és kóránra kell megesküdnöd, miszerint, hahogy én előtted meghalnék, te soha többé más nőt utánam nem veendesz; ellenben én is megesküszöm, hogy ha te találnál előbb meghalni, én soha férfihoz közelítni sem fogok." A' fiatal férj szivesen állott rá nője' kivánságára. Szétterité felső öltönyének elül lecsüngő részét a' szőnyegre nője' lábaihoz, ki keresztbe font lábakkal ült előtte a' földön, elmonda egy imát, mialatt felesége' ruhájára tette le homlokát, azután pedig egy pallost 's a' kóránt tevé közéjök épen azon helyre, hová homlokát tevé vala az imádság alatt, 's a' két hitves örök hűséget esküvék egymásnak. Csak e' cerimonia' végeztével közeledhetett nőjéhez a' férj. A' következő reggel, reggelire megint a' lakodalmi házhoz sereglének a' fiatal házaspár' baráti és rokonai. 'S minthogy magam tegnapi helyemről nem mozdulék, újra megpillanta az ifjú ur, 's ennem innom adatott. Miután pedig jól laktam, hálát adék az istennek 's tovább folytatám utam', míg elérém azon országot, mellynek termékenységét nekünk annyira magasztalák. Megjártam azt egyik végétől a' másikig 's gazdagnak lelém zöld legelők 's buzamezők, sok patakok és folyókban, evvel újra utnak eredtem, küldőimet arról, a' mit láték, értesítendő. Midőn megint azon városhoz érkezém, hol lakodalmon valék, megemlékezém a' fiatal férj' vendégszivességéről, 's igy szólék magamban: „Bizony csak mulatnom kell itt egy kevéssé, hogy lássam miként van gazdám." Újra háza' fedelére szállék tehát 's elfoglalám előbbi helyemet a' Raushan-nál. Mit láték? a' házi gazda' holttestét a' terem' közepében kinyujtóztatva, mellyet özvegye a' legmarczanglóbb jajgatások között szorosan átölelve tartott. Hihetetlen bajba került őt a' halottól elszakasztani, mikor a' temetés' órája elérkezék. Mivel pedig senki észre nem vett, elhatározám magamban itt maradni, 's egész a' temetőig kiserni azon embert, ki iránt a' kenyér és só általi lekötelezések vonzának, mert habár lármát nem ütöttem is, de belsőm azért igen meg vala illetődve. A' nap eltelék csupa temetési készületekkel 's csak este felé indult meg a' gyászmenet; ekkor én is repülésre kényszerítém szárnyaimat, 's azon helyig kisérém őket, hol a' testet letették, 's míg sirját megásnák, egy közel lévő fára ereszkedém. Midőn pedig a' testet leemelék, hogy a' sirba tegyék, az özvegy, ki nem szünt meg az egész út alatt rettentően jajgatni és rimánkodni, újra a' holttestre vetette magát, 's kiáltozá, hogy férjével kiván eltemettetni. Nagy bajjal tartóztaták vissza őt míg a' sirgödör befedeték, a' midőn is mindenki vissza tért a' városba, csak a' fiatal özvegy nem akart — minden rábeszélés' ellenére is — haza menni, hanem az egész éjt férje' sirjánál határozta tölteni. Megilletődve ennyi mély fájdalomtól, kötelességemnek tartottam közelében tölteni az éjt, hogy a' sötétben őrködjem felette. Azonban mielőtt az éj' sötéte teljesen lebocsátkozék vala, egy kitünőleg szép férfi tart egyenest feléje, 's köszönti az özvegyet. Siránkozó hangon viszonzá ez a' köszöntést. ‚Miért tartózkodol e' rettentő órában az iszonynak e' helyén tiszteletre méltó asszonyság?' kérdé az idegen. — „Ah! és te nem tudod, mi rettentő vesztés ért engem épen most? egy imádott férjem volt, kinek örök hűséget esküdtem vala. Ezen férj megszünt lenni, 's a' föld, mellyet tapodok, az ő hamvait nyomja. Sirba akartam vele szállani, a' kegyetlenek visszatartóztatának, de soha — soha sem fog nekik sikerülni engem e' helyről elhurczolni." ‚Hát ezen imádott férj az egyetlen egy férfi volt-e, ki szerelmedet megérdemlé?' folytatá az idegen — ‚nem találhatni-e széles e' világon férfit épen

olly szépet, olly jót, olly gazdagot mint ő ?' „Megeshetnék" — felel az özvegy. ‚Akarsz-e nőm lenni ?' Az asszonyság feléje emelte szemeit 's szebbnek találta őt az elhaltnál; de szemérme nem engedé, hogy feleljen. ‚Akarsz-e nőm lenni ?' kérdé megint az idegen. Az özvegy szerelmes pillanatokat vetett rá, de nem volt még elegendő ereje szókat lelni érzéseinek. ‚Akarsz-e nőm lenni ?' kérdé harmadszor az idegen egy édesen remegő hanggal, melly az özvegy' legbensőbbjébe hatott. „Nem állhatok neked ellent", viszonzá az özvegy. ‚Menjünk hát a' városba !' — „'S miért? várjuk be inkább itt a' nap' feljöttét !" ‚Nem tölthetem az éjt e' sirhalmokon' — mond az idegen — mert nekem egy zsiványt kell őriznem, ki bitófán függ a' kapu előtt. Ha nálad maradok, majd levágják őt rokonai a' bitófáról, 's holnap engem akasztanak fel helyébe. „Ha más okod nincs a' távozásra — felelé az özvegy — úgy bátran itt maradhatsz; ha az akasztott embert ellopják, kiveszszük sirjából az imént eltemetett halottat, 's a' zsivány' helyébe fogod őt függeszteni." ‚De az nem megy' — mond az idegen — ‚mert zsiványomnak egyik keze levágva 's csak fél szeme volt, 's tehát észre vennék az ármányt.' „De te ugyancsak nem is tudsz magadon segíteni" — viszonzá mosolygva az özvegy — „az elhunytnak egyik kezét levágjuk, 's a' más szemét meg kivájjuk 's ekkép csakugyan senki rá nem fog ismerni." ‚'S ez-e a' hivség, mellyet elhunyt férjednek esküvél ?' — ordítá az idegen olly mennydörgő hangon, hogy a' halottak megfordulának koporsóikban 's hitték az urnak trombitáját hallani. ‚Tudd meg hát hütelen, hogy ki vagyok. Az isten előtt tett eskü szól veled e' pillanatban, ama' szent kötés, mellyet te olly gonoszul megszegél, de boszúm közel van ám.' E' szókra egy nagy yatagant húzott ki övéből, 's férje' sirján ölte meg a' hütlen asszonyt. Miután bevégezte történetét a' sas, azt adá még hozzá zsidó nyelven: ab una disce omnes. Salamon király pedig rövid elmélet után tollas derekaljával felhagyott, 's a' madarakat mind szárnyokra bocsátá.

Petrichevich **Horváth Lázár.**

Magyar játékszíni krónika.

Apr. 26. Agg színész és leánya. Vígj. 5 felv. ford. Fáncsy Lajos. — Spanyol tánczosok.

Apr. 27. Megyeri' javára bérszünetben először: A' velenczei kalmár. Dráma 4 felv. Shakespeare után szabadon ford. Lukács Lajos.

Apr. 28. Kalapos és harisnyatakács, vagy ősanya a' falu' pajtájában. Bohózat dalokkal és tánczczal 2 felv. Irta Hopp Fridr. ford. Balog István.

Apr. 29. Bájitalból jelenések és a' Báléj' 5-dik felvonása. — Spanyol tánczosok.

Apr. 30. Cillei Fridrik. Eredeti dráma 3 felv. Szigligetitől. — Megyeri utószor lépett fel.

Egyveleg.

Kulcstalan lakatok. — A' lakatoknak egy bizonyos faja készíttetik Párisban Tissier és Beuge lakatosoktól, mellynek bezárása és kinyitásához nem kivántatik kulcs. Különös figyelemre érdemes az, mellynek „általános lakat" a' neve, mellyet kis változtatással mindenféle tárgyak' elzárására használhatni. Ezen lakat, mellynek mechanismusa és bonyolatai egészen körulvévék egy borbönczével, belül és az ajtó közepén alkalmaztatik. Csak egy középponti gombja van kivül és belül. Ezen gombon sem betü, sem szám, sem más látható vagy tapintható jegy nincs. Kivül és belül, éjjel és nappal egyiránt és a' legkönnyebben csukhatni be, minden zaj nélkül, melly készuletmódját elárulná. Sőt két különböző ember is zárhat vele, és egyik sem tudja a' másik nélkül többé fölnyitni. E' lakat' belső alkatása egészen új módszerint van, mind az egészre mind egyes részeire nézve, 's összetételi részei majdnem mind gömbölyüek. Utósó hasznossága abban áll, hogy ha ajtóra akarjuk alkalmazni, nem szükséges hozzá nagyobb lyuk mint a' kulcsé. Azonfölül e' lyuk az aczélgomb által mindig befedetik, melly itt azon kilincsfejet pótolja ki, mellynél fogva az ajtót be szokás tenni.

Éléghetetlen ember. — Már régóta ismeretesek olly emberek, kik az izzó vasat megfogták, a' nélkül hogy kezöket megégették volna, azon mezitláb jártak mint a' legszebb szobakoczkázaton, kik forró olajat nyeltek el, vagy szájokban hütöttek meg, de a' megéghetlenség' olly fokára még senki sem vitte, mint egy bizonyos Chaberts nevü ember, ki angol lapok szerint nem rég Londonban mutatta magát és mesterségét. Miután ugyan is a' mondott kisérleteket mind megtevé, egy hőre fütött sütő kemenczébe ment be (— itt kár, hogy a' hőség' foka föl nincs jegyezve), mellyből a' nézők' félelmes várakozása közben tizenkét percz mulva jött elő. Egy darab nyers hust vitt be magával, mellyet egészen megsülve hozott ki, de neki még hajszála sem pergelödött meg. — Chaberts' e' mutatványa minden esetre nevezetes, noha tudatik, hogy az élő test a' fokonként nevekedő meleget iszonyú magasságig ki tudja állani, mellyben a' tojás p. o. vagy az élettelen hús sülni 's föni kezd.

Legnagyobb olvasószoba talán Galignani uré Párisban Vivienne utczában. Itt minden nemzetségbeli olvasók vannak 's következőleg minden újságtermesztésre alkalmatos nemzetektől újságok is. A' franczia'knak legkevesebbé sem akar ezen terem tetszeni. Valljon miért ? — Minthogy nem szabad benne hangosan beszélni. Az angolok ellenben annál jobban érezik magokat e' tilalomnál. De legczélszerübben tartózkodik itt a' physiognomicus, mert a' száj hallgatni köteleztetvén, a' szemek és arczvonatok, a' lábak és kezek annál kifejezöbben tanulnak beszélni.

A' pénztelen Seumc. — A' jó, becsületes Seumét egykoron adományért szólítá meg egy koldus. De nagy szerencsétlenségére egy fillér' ura sem volt azon időben. Félig tréfálva, félig keserüen így felelt a' koldushoz: „Föl tud váltani egy négy garasos darabot ?" — ‚Igen, uram !' — „Tehát birtokosabb mint én, következőleg megajándékozhatna, mert nekem semmim nincs." — E' szavakkal elhagyá a' koldust, ki kételkedni látszék, higyen-e ez őszinte szavaknak vagy ne.

Chinai encyclopaedia. — A' chinaiak birnak egy „császári hiteles gyujteményével az ó 's új könyveknek", mellyben 6109 kötet találtatik; tudományok szerint van elrendelve. —*jd*—

Lakváltoztatás.

Az ATHENAEUM 's FIGYELMEZŐ' kiadó hivatala a' ferenczieк' piaczára 437. szám alatti házba, Eggenberger könyváros' házának tőszomszédjába (földszint jobbra) tétetett által.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 8. 1840.** **37. szám.**

Tartalom: A' fénysugár' polarisatiója *(D. Csécsi Imre)*. — Életbölcseségi töredékek (27). — A' színmü. Franczia novella *(N—y I—cz)*. — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg *(-jd-)*. —

A' fénysugár' polarisatiója.

—

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.
Horat.

Nem csak az újabb physicában, hanem a' mineralogiában is, olly nagy szerepet játszik a' fénysugár' polarisatiója, hogy ennek helyes értése nélkül már ma el nem lehetünk. Ha azonban e' tárgy iránt magyar physicusainkat kérdjük, azok részint csak nevéről említik a' dolgot, annak érdemébe nem bocsátkozván, — mint p. o. a' Bugát által fordított Tscharnerféle physica —; részint, a' mi még roszabb, zavart eszméket tálalnak elénkbe, mint ezt prof. Tarczynál találjuk. Nem lesz azért, úgy vélekedem, sem idején, sem helyén kivül, köz érthetőséggel ugyan, de azért rendszeresen — mit némellyek össze nem férhetőnek láttatnak tartani — minden esetre pedig minél rövidebben értekezni a' fénysugár' polarisatiójáról, alapúl vévén a' Baumgartner, Eisenlohr 's Arago' vizsgálatait, a' nélkül azonban, hogy a' betűhöz szolgailag ragaszkodnánk.

Ne feledjük, hogy tapasztalati physicával van dolgunk, és így némi vizsgálatokat kell tennünk, mellyekhez bizonyos műszerekre, készületekre lesz szükségünk. De válaszszuk minden lehető segéd eszközök közől a' legolcsóbbakat 's legegyszerűbbeket, u. m. egy 1—2″ átmérőü, egészen tiszta, átlátszó mészispát rhomboëdert; egy vékonyabb lemezt (lamella) ugyanazon ásványból, vágva a' kristály' elválási lapjainak mentében; továbbá egy vékonyocska (2—3‴ vastagságú) lemezt ugyan azon ásványból, vágva a' rhomboëderféle axisra függőleg álló derékmetszések (Querschnitt) által; 's végre egy turmalinból készült polariskópot. Az egész készület kapható minden jobb physicai műszer-készítőnél, 's legfelebb sem kerül többe 5—6 ezüst forintnál. — Most a' dologhoz!

Közönségesen ismeretes dolog, hogy, ha valamelly egyenes vesszőt dőlt szeglet alatt merítünk viz alá, annak képe a' víz alatt más irányban látszik, mint a' levegőben. Ezen irányváltoztatásnak azt az okát adja az optica, hogy a' világosság' sugára, melly szemünk és a' vízbe mártott vesszö közt esik, a' víz alatt eltér az egyenes úttól, vagy, más szóval, megszegődik, megtörik. — Ha egy tányér' fenekére egy krajczárt teszünk,

's azután apránként annyira eltávozunk a' tányértól, hogy annak szélétől a' fenekén levő pénzt nem látjuk, 's akkor vizet töltünk a' tányérba: a' pénz' képe fölemelkedve fog látszani a' vízben. Ez hasonlókép a' sugárszegés' következése.

A' fénysugárnak eddig előadott törése neveztetik közönségesnek, rendesnek, vagy szokottnak, azért, mert mindenki előtt ismeretes, 's nagyon gyakran jön elő.

Van azonban egy másik neme is a' sugárszegésnek, melly, mivel nem sok testekben történik olly mértékben, hogy könnyen szembetűnnék, 's azért csak a' tudósok' figyelmét vonta magára, és mivel a' másiktól különböz: rendetlennek vagy szokatlannak neveztetik. A' szokatlan sugárszegés nem szeret külön magában jöni elő, hanem a' szokottal együtt, a' kettő egymás mellett. Innen származik a' kettős sugárszegés, melly abban áll, hogy ha az ember p. valamelly mészispáton (kettős, v. izlandi spat) keresztül néz valamelly képre, p. egy pontra, keresztre, vonalra stb, az a' kép kettősnek látszik. Ezen tünemény' vizsgálatánál következő törvényeket lehet fölfedeznünk:

a) A' mészispát rhomboëdert egyik oldallapjával tevén a' képre,

1. mindenik kép a' kristály' rhomboëderféle axisával párhuzamosan vitt főmetszés' síkja' mentében látható, úgy, hogy egyik kép az egyik, másik a' másik rhomboëdercsúcs felé huzódik. — Krystallographiai tekintetben mindenütt Mohst követjük.

2. Egyik kép a' mészispát' tömegében fentebb emelkedve látszik, mint a' másik. Amaz a' szokott, ez a' szokatlan kép.

3. Ha a' kép felett vízirányos fekvésben karikába körül fordíttatik a' mészispát: a' szokott kép mindig egy helyben látszik maradni, a' szokatlan pedig e' körül egyet kerülni. Ez minden formáú képre illik, csak hogy a' pontra nézve jobban szembetűnik, mint a' vonalra nézve, mellynek képe néha egynek látszik, nem azért, mintha a' kettős törésnek csak bizonyos irányban volna helye (a' mészispát' illy állásában), hanem mivel a' szokott kép' része fedezi a' szokatlannak egy részét. Mert valósággal minden egyes pontja egyik képnek, a' másikból neki megfelelő egyes pont körül egész karikát ír le; mint ezt két egymáshoz végeiknél fogva, párhuzamosan, 4—5'' távolságra kötött, mozogható vesszőcskén látni lehet.

b) Ha végre a' mészispátból a' rhomboëderféle axisra függőleg álló metszések által vág az ember lapokat: ezeken által a' kép csak egynek látszik, azaz, a' sugár csak egyféle törést szenved. — Azt az irányt, mellyben, a' különben kettősen törő kristályok csak egy képet mutatnak, nevezik a' kettős törés' axisának. A' mészispátban tehát a' kettős törés' axisa összeesik a' rhomboëderféle axissal, vagyis a' kettő egy.

Hogy azon két kép, mellyet a' mészispát mutat, ha egyik oldallapjával teszszük a' képre, vagy más szókkal, hogy az a' két sugár, mellyre választja a' mészispát, a' világosság' egyes sugárát, egymástól különböző természetű, már a' fentebbiekből látható némi részben. Láttuk ugyan is, hogy az egyik sugár nagyobb törést szenved mint a' másik, az egyik körülkerüli a' másikat, ha a' mészispát fordíttatik. De még jobban kitetszik a' kettő közti különbség, ha az ember a' két képet valamelly sötétes színű, de azért átlátszó turmalinból készült lemezen nézi. A' turmalin rhomboëderféle prismákban terem. Az ollyan néző lemezt, mellyről épen emlékezénk, úgy szokás készítni, hogy a' prismát az axisával párhuzamosan hasogatják el. Ha már egy illyen turmalin lemezen nézünk a' mészispát által kettősnek mutatott képre, még pedig úgy, hogy a' turmalin' axisa a' mészispát' főmetszésével, mellyben a' képek láthatók, párhuzamosan menjen: csak egy képet fogunk látni, még pedig látni fogjuk a' szokott törés által származott, vagy is fentebb álló képet, a' másik pedig eltűnik. Ha pedig a' turmalint keresztbe fordítjuk, úgy, hogy axisa egyenes szegletet csináljon a' mészispát' főmetszésével, vagy rhomboëderféle axisával; vagy, a' mi csak oda megyen ki, a' turmalint nem változtatjuk, de a' mészispátot elébbeni állásából 90°ra fordítjuk: akkor a' szokatlan kép látszik, eltűnik pedig a' szokott. Ezekből következik, hogy azon két képnek (vagy is a' kétféle sugárnak, melly a' két képet mutatja) különböző természete van; mert különben vagy mindenik elenyésznek, vagy mindeniknek láthatónak kellene lenni a' turmalin' ugyanazon egy helyzetében. Következik továb-

bá, hogy a' két sugárnak, minden különbözése mellett is, van bizonyos megegyezése, a' mennyiben nevezetesen csak 90°ra kell az egyiket fordítni, hogy ollyan természetű legyen, mint a' másik.

Ha két dolog egymástól bizonyos állandó tulajdonságaira nézve különböz, de azért a' kettő egymás nélkűl nem lehet; vagy is, minden különbözés' ellenére is van a' kettő közt némi egybeköttetés: ezt az ellenkezők' egybeköttetését (concors discordia. Ovid.) a' tudósok polaritasnak, magokat pedig a' különböző tulajdonságok' képviselőit polusoknak nevezik. A' polaritas' tüneménye nagyon gyakori a' természetben, de sehol sem mutatja az magát ollyan szemmellátható, vagy szinte kézzelfogható módon, mint a' mágnestűben, hol az ellenkező polusok 180°ra feszülnek egymástól. — Alkalmaztatván ezeket a' világosság' sugarára, melly a' mészspáton kettős törést szenvedett: itt is feltaláljuk a' polaritást; mert a' két sugár különböz ugyan szembetünőképen egymástól, de azért állandó egybeköttetésben van, mint a' magnestű' két polusa, csak hogy itt a' két polus nem 180°, hanem csak 90°ra áll egymástól, mint a' fentebbiekből látható. Könnyű tehát már érteni, mit tesz az, mikor a' tudósok világosság' polarisatiójáról beszélnek, vagy azt mondják, hogy a' világosság' sugára a' mészspátban egyenes szeglet alatt polarisálódik.

A' világosság' polarisatiója gyakrabban jön elő a' természetben, mint ezt egyelőre gondolná az ember. Közönségesen tudva van p. o. hogy a' víz szinére esett sugárnak egy része visszaverődik, másik pedig behat a' vízbe. Hogy ezen kétfelé választott sugár polarisálva van, megmutatja a' turmalin. Ugyan is, ha turmalinból készült szemüvegen (legyen szabad így mondanom) néz az ember a' világosság' sugárait egy részben visszaverő víz' szinére: a' visszavert sugár eltűnik, 's a' vízbe mélyen be lehet látni, vagy is, a' turmalinon keresztűl csak az a' sugár látszik, melylyet a' víz magába behocsátott. Látnivaló, hogy ez a' tünemény tökéletesen egyez azzal, melly szerint a' mészspát kettős törése által származott képek közől turmalinon keresztűl csak egyik látható. Aragót a' párizsi híres physicust illeti a' dicsőség, hogy ezen törvény' útmutatása után legelső csináltatott turmalin szemüvegeket hajósok' számára, hogy azokon a' tenger' mélyébe belássanak. — Ugyan illy módon polarisálja a' világosság' sugárát minden tűkör a' visszaverés által, ha a' sugár bizonyos meghatározott szeglet alatt esik a' tűkörre.

D. Csécsi Imre.

(Vége következik.)

Életbölcseségi töredékek.

Franciaország' legelmésebb gúnyköltője Voltaire, a' vegytan' becsét azon éles megjegyzéssel akarta kisebbitni, hogy — úgymond — ‚a' chemia' tanítványi szerint még csak egy szálkát sem voltak képesek a' tudósok létrehozni.' 'S jóllehet azóta az oroszokról azt olvastuk, hogy a' szénanyt gyémánttá jegedíték, és a' francia academia is levegőt szilárdita; mindazáltal ezek nem annyira összetétel' — mint csak a' képletek' változtatása' — útján történvén: valóban úgy látszik, hogy az összetételes előhozás, vagy inkább a' még fölségesebb teremtés, épen csak a' teremtő' mindenhatóságának levén fentartva, a' chemia' használatossága inkább a' feloldozó, mint az összetételi oldalról mutatkozik.

De ki volna, a' ki el merné mondani, hogy mivel az összetételek még eddig sokban nem sikerültek (mert hogy illy úton se' jött volna mind e' korig semmi létre, azt, kivált annak, ki Daguerre' lángesze' teremtményit megérhette, igazságosan állítni csakugyan nem lehetne); tehát ezután sem fognak azok soha nagyobb tüneményeket létrehozni. — És még, nem szintolly bizonyos-e? hogy ugyan azon tudomány, a' természetiségeket emberileg tekintve utolsó elemeikre felboncolván, 's azoknak puszta megismertetésével temérdek tüneményekről levonván a' bűbájosság' titokfátyolát, már ez által is, az emberiség' egyik jótékony tudományának nevét méltán megérdemli.

És illy formán áll a' dolog az életbölcseségi tanítmányokkal is. Mert — kivált első tekintettel — úgy tetszik, jaj annak az embernek, ki életbölcseséget könyvekből akar tanulni; holott az életbölcseségi elveknek is — habár szerintek létesült fölötte sok cselekedetekkel dicsekedni nem lehet is — már csak annyiban is, mennyiben az embert mások' tettei' méltánylására megtanítják, 's vele épen ez által saját önjét is megismertetik; hasznos volta kétségbe vonhatatlan.

Azonban mások' megismerése' módját elméletileg tökéletesen előadni, nem lehet; ahhoz: értelmileg kifejlett, 's gyakorlatilag ügyesült tiszta ész 's józan belátás-szülte ítélet kell. — Az ez érdembeni néhány tapasztalási adatok is csak úgy nézethetnek, mint az utak' menetét mutató jelek, mellyek a' vándornak az ösvényt kimutatják ugyan, de azt megjárni 's a' kitűzött czélhoz haladással eljutni, magának az utasnak dolga. —

És még az élni tudás' (savoir—vivre) szabályai is csupán ollyanok, mint a' lövés' mesterségre, melly a' czélnak miként lehető eltalálását előadja ugyan; hanem ennek minden egyes lövéskori alkalmazása annyira magától a' lövőtől függ, hogy csak legkisebb félrebillentés, a' legtökéletesebb czélzást is, balirányúvá, vagy is czélttévesztővé változtatja.

Egyedül illy szempontból tekintsük hát a' következő töredékeket is; és, így használjanak a' mennyit használhatnak!

— Gyomornak nyelv, léleknek szem, természeti tűköre. Rosz gyomrúnak nyelve tisztátlan; rosz lelkünek vagy lelki betegnek nézése derült lenni ritkán szokott. Sünnyogva és ferdén pislogató inkább mint néző szemek, mellyek a' velek beszélő' szemei közé egyenes vonalban ellenszegezve nincsenek, hacsak természeti gyengeségnek nem eredménye az illy nézés — kivétel nélkül e' szabály sem levén: többnyire ferde lélek' mutatótáblái. —

— Határozott characterű ember leginkább erős lépésekkel jár; alattomos utakon járni szerető — mint betegek szoktak — csak csoszogva lépdel. —

— Mások' becse' meghatározásában nem csupán azt kell ugyan nézni, mik azok most? hanem arra is — mik voltak valaha? illő tekinteni; és így nem csak jelenlegi hibáikat latolván, múltkori jótetteiket is méltányos megfontolni. Mert egész ember nincs, 's a' legtökéletesb is, a' tökéletességnek csak egy kis töröttszáma. De még is tagadhatatlan, hogy azt, ki soha sem volt jó, majd nem érdektelenül látjuk a' bűn' fertőjében, midőn ollyannak, kit — mint jót — valaha tisztelve szerettünk, legkisebb elsikamlása is, kínérzettel tölti el a' jobb keblűek' egész valóját.

— Hízelkedés a' hiúság' korcsolyája, melly sebes léptekkel viszi a' romlás' sikamló jegén, egyszer rácsalhatott áldozatját. 'S ezért szép leánykákból gyakran rútak válnak, mert szépségöket mindenki dicsérvén, először hiúkká, utóbb kaczérokká, végre kicsapó rútakká lesznek. —

— Meggyőződésed' — kell vagy nem kell — mindig ne nyilvánítsd. A' legszentebb igazságnak szükségtelen kimondása, másnak nem mindig használ, a' kimondónak rendesen árt; mert az igazság, mint a' franczia mondja, nem mindig jó arra, hogy kimondassék. De ha szólsz, soha szádat másra, mint egyenes igazság' kimondására fel ne nyisd, — 's ha helyzeted megkivánja, meggyőződésed' kimondani ne rettegj; söt hidd el, hogy nyiltszivűséged az ellennézetűek is becsülendik. Attól pedig, hogy ekkor az incselkedő ördög elnyeljen, semmit ne félj; mert távozik ez a' jámbor szív gyujtotta tömjéntől 's épen irigykedésével tiszteli azt, midőn a' pokol' szélén álló, 's neki már fél kezet nyújtott kétes szivűt, annak mélységébe könnyen beránthatja. Hiszen rablók is, egyenes és sik országuton járókat ritkán — 's leginkább az erdők' rejtékeny sűrűibe bolygó utasokat szokták kizsákmányolni. —

— Ha azt akarod, hogy eszeddel másokat kormányozhass, ezen észbeli felsőbbséged' ne éreztesd. Egy illyes kormány sem kezdődött még a' cathegoricus imperativus-on; hanem szép módjával tétetik a' járom szilaj tulkok' nyakába is.

— A' ki kis pénzben sokat játszik, gondolkodni nem szeret, vagy oka van azt kerülni. A' ki nagy pénzbeni játékért remeg — száz közöl egynél levén kivétel — nyereség, vagy csalásvágytól ünszoltatik.

— Gonosztevőben azt nézd, ha könnyez-e? ha igen, megmentheted. Sírni csak még jó lelkű tud, — rikoltani gyáva képes, — de az érzéketlen rendesen rosz szivű is szokott lenni; hacsak a' könyűket, épen a' fájdalom' nagysága nem tartja vissza.

— Ha szabad akarsz lenni, tégy másokat is azzá törvényszerű értelemben. Nincs azon tömlöczben szabadság, hol csak a' tömlöcztartó járdal, a' többiek kötvék; 's Éjszakamerika nem szabad, míg a' bambusütésekre harmadfél millió rabszolgasereg jajveszékel.

— Mások' vélekedése ha bánt, ne irj; ha használni inkább, mint tetszeni, kivánsz: irj, és nyiltszivűen.

— Előtted valaki, mint derék hazafi dicsértetvén, tudd meg, ha nemzeti nyelvét

nem csupán szinjátékul, de meleg szivvel is szereti-e? Ha valakit, mint tudóst említtetni hallasz, kérdezd: olvas-e, tanul-e most is, vagy magát kitanultnak tartja? 'S ezekből itélhetsz.

— Múltak jelenbe, a' jelen jövendőbe menvén által: a' ki még valami nem volt, azzá lehet; a' ki volt, megváltozhatik. Hiszen e' szó volt, múltat jelent.

— Jó polgártársai' szeretetét fő jutalomnak nem tartó; 's a' polgári cserkoszorú' legkisebb ágát alacsony gyávasággal vagy épen áruló vétekkel nyert kitüntetésnél többre nem becsülő: hazafiságról ne álmodjék. —

— Lehetnek olly remek emlékbeszédek, mellyek a' dicsértet 's dicsérőt egyformán halhatlanitják; midőn a' rágalom a' rágalmazót egyedül magát mocskolja be.

— Balvélekedéseknek ellenszegülni óvakodjál. A' vetett gátot a' zuhanó folyam is elszakasztja. Adj ezeknek szabályos folyást, 's idővel kár nélkül lefolyandnak.

— Emberek közötti tökéletes egyformaság természetelleni, és soha nem létezett, 's okosan nem is kivánható. De a' millyen szükség, hogy minden alacsony sorsu tudja, hogy nálánál vannak felebbvalók, kikhez ő magát nem teheti: épen olly szép, midőn a' magosabb helyzetűek hiszik, hogy alattvalóik épen olly emberek mint ők.

— Közvélemény olly rögtön itélő törvényszék (statarium), melly elébe különbség nélkül mindenek tartoznak, 's melly előtt sokszor tán vétkezem is — a' bizonyitványoknak vagy azon (korszellemi) szabályoknak, mellyek szerint az itéletek hozatnak, hiányai miatt — a' büntetés alól fölmentetnek; a' rendes úton elveendő büntetés — melly fennmarad örökké mint a' szavatosság (evictio) — itt is fenhagyatván. — Ellenben mások — tán néha ártatlanok is — általa halálra itéltetnek, 's inneni felebbvitel már csak az utókor' és isten' itélőszékeihez van. Azonban ollyak szokván itt rendesen törvényt ülni, kik meggondolják, mit cselekesznek, noha ezen itélő széket sem lehet mentnek mondani minden gyarlóságtól; még is — a' többség határozván — számtalan igazságos itélet hozatik itt addig, míg egy igaztalan. —

— Muzsikakedvelés a' szív' lágyitható húrjaira mutat. Ki a' muzsikát gyűlöli — vigyázz tetteire. —

— Se ne titkolj el, se ne beszélj ki mindent. Minden és semmi, sok és kevés közt van — de élet és halál, jó és gonoszság közt nincs juste milieu. —

Ha barátot akarsz választani, nézd meg annak barátját, kié lenni kivánsz. Barátságod' kötelét megtartani kivánván, tedd erre magad' érdemessé; keresd fel ennek felbomlása' okát, 's azt többnyire magadban fogod feltalálni. Leghivebb barátod pedig lelkiösmereted legyen, 's ennek barátságát senkiért fel ne áldozd; miért — töled lelkiösmeret elleni kedvezést nem nyert — barátod, meglehet haragudni, de tisztelni bizonyosan fog. —

— Egy toronyfedelező azt mondá, hogy csupán az óvja öt meg a' leeséstől, hogy mindig csak le — fel soha nem — tekintget! — Ha valaki magasról nézi le embertársait, ez csak megbocsátható, mert vele csupán saját lelki kicsinységét nyilvánitja; de mikor alacsonyról akar lenézni, ez egyszersmind utálatos; — ha pedig valaki a' magasról is alantra tekint: e' szerint az örökké feltekintéstől könnyen támadható elkábulás' veszedelmétől megmenekhetik. —

— A' múltakat előterjesztő történetirás ollyan, mint a' régi óra, mellynek vásott műszere ritkán járván helyesen, rajta a' jelen időt gyakran arany szabálylyal kell kiszámítni; de minden esetre csak arra való, hogy a' jelent azért, hogy jövendőre intézkedhessünk, megmutassa. —

— Az erény ollyan segítsége az embernek, melly gyakran akadályul szolgál, — 's az aranytól csak két betűben különbözik; de e' különbség, e' két szavak' különböző jelentőségére elegendő. Azonban hasonlítnak ezek egymáshoz annyiban, a' mennyiben az erényt mint az aranyat is — nehéz szerezni, mivel drágán adatik mind kettő; de felváltani is nehéz az aranyt is, mivel ekkor meg kevesen kapnak rajta, söt a' kinek szüksége van is bár mellyikre, mint vevő szokott, ócsárolja, csakhogy használatához minél olcsóbban juthasson. —

— A' közszokást nem helytelenül hasonlítá egy jó gondolatu a' toronyórához, mellytől sokak' — jobban járó — órái különböznek, 's még is a' toronyóra' járásához kell magokat ezeknek is alkalmazni, ha más emberek' 's a' közönség' időszámlálásától eltávozni nem akarnak.

Ki tollal kereskedik, többnyire többre

mehet, mint ki irásra keres tollat; sőt sokszor ugyan az iró másokat úntat és meg is haragít, ha kivált gyenge oldalaikat tollával érintni vakmerő volt. Leteszem hát én is tollamat, nem ugyan azért, hogy tollal kereskedjem, mert semmire magamat alkalmatlanabbnak nem érzem, mint az úgy nevezett bizonyos fogásokat kivánó kereskedésre; hanem hogy általa másokat tovább ne úntassak, vagy tán — ha szándékom ellen is — haragítsak. Hiszen úgy is tudom, hogy vele különben is, csak gyenge ötletek' töredékit firkáltam le.

27.

A' szinmű.

Franczia novella.

I.

Tanácskozás.

Mi, kedves olvasó, most d' Anville Júlia szép özvegy' lakásán vagyunk, Párisban, Richelieu utczában.

Júlia, ki nem több húsz évesnél 's nem bir tizezer franknál kevesebb évjövedelemmel, reggelije mellett ül társalkodó hölgyével, Luciával. — Júlia sohajt, Lucia mosolyg. — Végre a' kecses özvegy fölbátorodik.

‚Mit gondolsz, kedves Lúcia, kihez menjek négy kérőm között?'

„Kihez? — A' legszebb, leggazdagabb 's legfiatalabbhoz."

‚Tanácsod nem épen rosz; melyik az?'

„Valamennyi kérő közől csak fél."

‚Miért? — Mit mondhatsz a' gazdag báró ellen Lafitte-utczából?'

„Ah, az a' tengerimacska-orru, kit egészen kiállhatlan retekbűz áraszt körül, 's kinek vastag lábszárai teknősbéka' hátát is szétzuzhatnák? Ha ha ha! Ez testes irósvaj-kofánkhoz illő férfi a' montmartrei Boulevardon. Ajánlani fogom őt neki."

‚Fuj! — szóla félig mosolygva Júlia — mikép szólhatsz illy neveletlenül; de magamnak is úgy tetszik, mintha nem épen sokat mondottál volna a' báróról. — De mit tartasz a' gyöngéd Droitpied urról?'

„Az életbiztositó intézet' elnökéről, nemde? Ez a' sors' legdúsabb torzképe olly hivatal' betöltésére; olly szikár, sovány szegényke, hogy még kezét sem mertem megcsókolni, mert féltem, hogy összetörik. — A' lélekvándorlás' idejében alkalmasint veréb volt, és onnan maradt meg lába és orra. Ez igen jól illik az átellenben lakó átlátszó Anna kisasszonyhoz."

‚Igen furcsa vagy ma, Lúcia; — és ugyan mikép tetszik neked Denis úr?'

„Denis — felele szárazon Lúcia — szívtelen ember, ő nem az ön' lelkét 's szeretetre méltóságát, hanem csak jövedelmeit szeretné birni. Sokszor játszik is, mint mondják."

‚'S végre negyedik imádóm?' és a' szép özvegy kissé félénkül tekinte a' bölcs lányra, mintha szinte nem kedvező itélettől tartana.

„Delmore Eduárd, a' fekete fürtű szép fiatal ember? — Ez szegény ugyan; de épen úgy szereti önt magát, mint pénzét, — De szabad nyiltan szólnom?"

‚Jogod van reá, kedves Lucia. — Tudod, hogy eszed 's szived miatt megkedveltelek; sokat tartok tanácsodra.'

„Tehát várakozzék ön még kissé, mielőtt határozna. Ön még fiatal: egy év nem hervasztandja el kecseit. Delmore iró, mondják, hogy szép tehetséggel bir: talán sikerűlend neki hírt, barátokat és vagyont szerezni, — vagy talán máskép teend érette valamit a' sors. Ne hirtelenkedjék ön."

‚Igen, igen, bölcs lányka, várakozni fogok!' — Júlia szobájába vonult, Lúcia pedig a' Boulevardra ment.

II.

Eduárd.

A' montmartrei Boulevard szép élénk tér, melly számos embertől látogattatik, kik közt kevés ugyan a' nemes ember, de gyakran sok valódi nemes ember találtatik! Itt némellykor nagy érzékenységet mutat a' franczia — itt van a' Theátre des Váriétés, — gyakran pedig iszonyú kisvárosi kandiságot. Vaudeville-költők' számára nagy bőségű képcsarnok.

Lucia tisztességesen lépdel, nem tekintget szerte, mint az ügyes grisette szokta, 's csak dolgai után lát. Ekkor föltartóztatik.

‚Jó reggelt, kedves Lucia. — Mikép van d' Anville asszonyság?'

Lucia fölnéz. — „Ah, szépen köszönöm, Delmore úr! — Igen jól; tegnap este Roté úrhoz volt hivatalos."

‚Tudom, majd kétségbe ejte engem.'

„Ugyan mikép, Delmore úr?"

‚Kedves Lúcia, ön jó, érzékeny lány;

ön részt veend sorsomban. — Én imádom asszonyát, tüzesen, szenvedélyesen, és ő olly hideg irántam; — alig kapok tőle engedelmet, egyszer láthatni őt hetenként, holott naphosszanta láthatását legnagyobb szerencsémnek tartanám! Oh, tegyen ön valamit érettem, Lúcia.'

„Én, Delmore úr?"

‚Igen, ön; — d' Anville asszonyságra önnek legnagyobb befolyása van.'

„Nekem, az együgyű komornának?"

‚Oh, kedves Lúcia, ön csak tetteti magát; — bár gazdag volnék most, hogy másként nyerhetném meg önt!'

„Fuj, Delmore úr! még egy illy szót 's tüstént elhagyom önt."

‚Tanácsoljon ön tehát haszonlesés nélkül, mert tanácsára mulhatlanul szükségem van.' Delmore csupa szerelmi buzgalomból nem vette észre a' lyány' szemeiben mutatkozó könycseppeket.

„Jöjön többször hozzánk, Delmore úr; mondja, hogy felsőbb parancsból hivám meg önt. A' felelőséget magamra vállalom." E' szók után elsiete a' lyány.

Eduárd gondolatokba mélyedten állott. Kellemetlen sorsának emlékezete futó képekben tünedezett előtte. Ő, egyetlen fia Delmore gazdag kereskedőnek, atyja' tettleges életétől eltávozta által és regényes eszméi miatt, eljátszá kedvezésit és segítségét. Nem szabad volt többé magát atyja' szemei előtt mutatnia. E' kellemetlen viszonyt azonban épen nem valami erkölcsi botlás szülé, hanem csupán az alaposan gondolkozó atya' mértéktelen haragja az irói czéh ellen. Mind ezekről keserű érzelmek közt gondolkozott most Eduárd, föl 's alá sétálva a' Boulevardon. Természetesen végre is csak azon rég óta táplált tervre tért viszsza, hogy atyja' tekintete és befolyása nélkül is törekedni fog a' szeretett és gazdag Júlia kezét megnyerhetni, 's hogy aztán asszonyi szeretet és gondosság' békés árnyéka alatt nyugodtan figyelhessen a' költészi szellem' sugallásira. — Mi lett e' terv' sikere — mindjárt látni fogjuk.

III.

Brison úr.

Szinhely: irószoba első emeleten, a' butorzat csinos, de pompa nélkül. Az első nagyobb osztályban egyes asztaloknál több úr

ül és ir. A' kisebb külön osztályzat, butorzatáról ítélve, a' házi úr' dolgozó helye.

Valóban az ablak melletti iróasztalnál pillantjuk meg őt — a' meglehetős terjedelmű, pápaszemes és nyugodt arczu urat. Az öreg Delmore ez. — E' pillanatban kopogás hallik az ajtón. Az öreg nem igen hagyja magát zavartatni; folytatja az előtte fekvő jegyzékek' áttekintését. — Ismét kopognak. Az öreg dünnyög: ‚Szabad!' 's tovább ir.

„Van szerencsém alázatos üdvözletet mondani."

‚Ah, Brison úr, ön jö? Mikép vagyunk?'

„Roszul! — A' részvények tegnap tetemesül csökkentek; előre megjóslám. — Parancsol ön burnótot, Delmore úr?"

‚Köszönöm, kedves Brison úr; 's mikép áll a' csatorna-társaság?'

„Igen jól! előre megjövendölém. Ismeri ön a' vállalkozót, Delmore úr? — Simoné úr igen ügyes, furfangos ember; nem próbált ön még vele semmit?"

‚Nem Brison úr; de itt egy megrendelés ön számára Brüsselbe, és itt öt arany előre, — talán használhatja ön.'

„Isten áldja meg önt, köszöné érzékenyülten Brison; — ön nemeslelkű férfi; az isten gyermekeiben is áldani fogja önt."

‚Azt ugyan nem teszi' — sohajta az öreg Delmore.

„Miért nem? — Bocsásson meg Delmore úr e' szerénytelen kérdésért egy öreg embernek; legbensőbb részvétből származott az."

‚Meg vagyok győződve, Brison úr; hallja csak: egyetlen lányom jól mentugyan férjhez, de nincs gyermeke, — és egyetlen fiam Eduárd semmirekellő.'

„Ej, ne mondja, Delmore úr! Mindenütt erényes és ügyes ifjunak hallom őt magasztaltatni, ki olly gyönyörű verseket csinál' — viszonza Brison.

‚De én nem akarom, hogy verseket csináljon! — 'S ha még korhelykednék is, úgy kiüzetném őt Párisból, — ámbár, — igen, már nem lakik többé nálam, 's ki tudja, mikép él most. — Nem szólnék semmit, ha legalább, ha legalább kitünő természetbuvár, ügyes orvos vagy más illyesmi lett volna belőle; mert illy tudományok legalább becsületet és pénzt szereznek. De ezen nyomorú fűzfaköltők olly verseket és komédiákat firkálnak, mellyek egyetlen fillért sem érnek 's legkisebb

hasznot sem nyújtnak az embereknek, hanem még könnyelmüebbekké teszik őket.'

„De, Delmore úr, tekintsen ön csak Scribe urra; nem dúsgazdag ember-e az?"

'Igen; — de először is, mondom önnek, Eduárd nem bir elég tehetséggel illy semmiségekre, — egy becsületes kereskedő' törvényes házasságból született fia okosabb dolgokra van rendeltetve, mint a' palais-royali festőket és selyemszövőket röhögésre vagy orditásra birni; — 's másodszor, ha birna is elég tehetséggel, még sem szenvednék meg fiamnál illyesmit! — Lássa ön, ő tisztes kereskedő, szerencsés férj lehetne, — térdeimen hintáznám gyermekeit, — és csupán átkozott őrjöngése változtatá légbuborékká minden szép reményemet.' Az öreg atya elfordult, hogy Brison meg ne láthassa a' szemeiből fakadó gyöngyöket.

„És ismeri ő az ön elégültlenségét foglalatosságaival?" kérdé Brison.

'Hogy ismeri-e? Hiszen azok miatt nem szabad házamba lépnie. Nekem nem kell az olly fiú, kire ledér színházi némberek' könnyelmü sugallási és korhel színpadsuhanczok' biztatási nagyobb hatást gyakorlanak, mint atyai barátjának érett tanácsa!'

„De mind e' mellett is, — már csak bocsásson meg bátorságomért, Delmore ur; én szeretek ugy beszélni, mikép szivem sugallja, — mind e' mellett még is szerencsés atya ön, mert Eduárd közönségesen legnagyobb tiszteletben részesül, és — bár menynyire tisztelem is egyébiránt a' nagy tekintetü kereskedőséget — még is csak azt hiszem, hogy a' világ megismerő dicsérete talán egyensúlyban áll a' pénzgyüjtéssel."

'Eh, mit világ' megismerése, — mormogá boszonkodva Delmore, — a' világ' épen most olly keveset ér, mint fiam, és épen ugy siet romlása elébe, mint ő, csak hogy ezen utóbbi — fiam, tulajdon husom 's vérem, a' többi világgal pedig nem törödöm semmit, akár mihez fogjon is. — De kiszakasztom szivemből azon őrültet, ki inkább gaz színházigazgatók körül ácsorog néhány frank miatt, nyomoru csinálmányáért, semmint becsületes atyja' hivatalszobájában ülne, tiszteltetve a' becsületes társaságtól, mint egyik hasznos tagja. — És már most elég erről; bocsánat, kedves Brison, — sürgetős leveleket kell még irnom. Minél előbbi viszontlátásra! Ajánlom magamat!'

E' szók után iróasztalához fordult az öreg Delmore, nem is figyelve többé a' kissé meghökkent Brisonra, kit egyébiránt igen jól tuda szivelni. „Éljen ön jól és boldogul, Delmore úr, — szóla háta mögött Brison és szomoruan távozék, mivel nem használhatott a' kedves jó ifjunak, ki nem is tudá, kiben találkozott ótalmazója.

IV.

Hír.

Az idő nyolcz nappal haladt tovább az előbbi fejezet óta, és mi a' Rue de Paon' szögletén látjuk magunkat Delmore Eduárd' szobácskájában. — Eduárd nagy hevülésben látszik lenni, és iróasztala előtt ül, ékes kötésü kéziratból némi rettegéssel olvasgatva. E' kézirat első színmüve, mellyet ma este először fognak játszani a' theatre des Variétés színészei. A' próbák megfeleltek a' várakozásnak, a' szerepek e' színház' kitünőbb tagjai közt osztattak fol: a' sikert kétségbe nem vonhatni. — De Eduárd a' sors és közönség' szeszélyire gondol és akaratlanul összekulcsolja kezeit. —

„Oh, bár csak szerencsésen menne darabom! — szóla aggályos tekintettel magához, — én mindenkor magosra becsülém a' müvészetet, 's méltó törekvém hozzá lenni müvemben; — talán nem hagyja el valódi tanitványát. Azonkivül B...ze, e' folülmulhatlan köztiszteletü müvésznő vette át a' főszerepet, mi nagy kedvezés szinmüvemre nézve.'

Alig mondá ki ez utolsó szavakat, midőn Henri, Eduard' legjobb barátja, belépett. „Ej, milly elmélyedten talállak, Eduard!"

'Isten hozott, Henri! — Ugy hiszem, van okom elmélyedésre. De mi lábon állunk, — elvégzéd megbizásimat? Átadád B....ze színésznőnek az ujra letisztázott szerepet, és R. grófnőnek a' páholyjegyeket?

„Mindent pontosan teljesiték. De nem igen örvendetes hirt kell veled tudatnom."

'Csak hamar, — mit?'

„B... ze tegnap este, midőn szállására kocsizott, annyira megsérté lábát, hogy ma teljességgel nem léphet föl, 's a' fiatalabb Alnis, ki, mint tudod, szinte tanulá a' szerepet, helyette fog játszani."

'És való ez? kiálta halványulva Eduard; — tehát még is megtörtént, a' mitől rettegék: oh, ármányos sors! — én szerencsétlenségre születtem.'

„Csak vigasztalódjál, — igy csöndesité őt Henri, — a' fiatal Alnis szép teremtmény és nagy ügyességgel bir. Ezenkivül tulajdon vallomása szerint igen szereti a' szerepet, és igy egészben véve nem igen messze fog állani B...ze' előadásától. Egyébiránt holnapután már ezen utóbbi is föllépheti vél, és ez által még inkább fog nyerni müved."

'Meg kell nyugodnom: miután nem változtathatok a' dolgon. — De most élj boldogul, kedves Henri; igen fontos látogatást kell még tennem. Esti hat órakor a' színházi öltözőszobában látjuk egymást." Eduard elsiete. ***N—y I—cz.***

(Folytattatik.)

Magyar játékszini krónika.

Maj. 1. Szapáry Péter. Szinj. 5 felv. Birchpfeiffer után Komlóssy.

Maj. 2. Konti' javára bérszünetben: Marino Faliero. Nagy opera 3 felv. Irta Bidera Ján. ford. Jakab István. Muzsikája Donizettitől.

Maj. 3. Bájitalból jelenések, és a' Báléj' 5dik felvonása. Spanyol tánczosok.

Maj. 4. Először: Azikrek. Vigjáték 4 felvon. Schneidertől, ford. Nagy Ignácz.

Hétfőn, maj. 11. Lendvayné' javára bérszünetben először fog adatni: Savage Richard' 5 felvonásu szomorújáték Gutzkowtól. A' czimszerepben Lendvay fog föllépni.

Egyveleg.

A' világ' legnagyobb könyvnyomó műhelye Clowesé Londonban, hol 19 gőzsajtó folyvást dolgozik (mindenik 1000 ivet nyomtat be 1 óra alatt) 23 kézi sajtóval. Szedve mintegy 1600 iv szokott itt állani 's a' hozzá tartozó betütömeg általában egy ivre egy mázsát nyom. A' készen álló betük összesen 100 tonnát nyomnak (20 mázsájával) 's a' műhely stereotyp-lapjai nem kevesebbet nyomnak 2000 tonnánál. Ezek' érczének becse majd 1,000,000 pengő tallérra rúg. —*jd*—

Az Athenaeum 's Figyelmező' kiadó hivatala a' ferenczieк' (franciscanusok) piaczára 437. szám alatti házba, Eggenberger könyváros' házának tőszomszédjába, tétetett által.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 10. 1840.** **38. szám.**

Tartalom: A' fénysugár' polarisatiója. Vége (*D. Cséosi Imre*). — Rhapsodiák. Folytatás (*Húnfalvi*). — Tünődés (*Vachott Sándor*). — Ő a' templomban (*Hory Farkas*). — A' színmü. Folytatás (*N—y I—cz*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*—jd—*). — Böngészet (*Gabányi*).

A' fénysugár' polarisatiója.

(Vége.)

Hogy maga a' turmalin lemez is, mellyet eddig csak mint néző vagy vizsgáló segédeszközt tanultunk ösmerni, valósággal polarisálja a' világosságot, már csak az eddigiekből is könnyü általlátni. Abból ugyan is, hogy a' turmalin mind a' mészispát, mind a' viz által polarisált sugárok közül most egyiket, majd másikat bocsátja keresztül, nyilván van, hogy a' turmalin különbséget tesz a' sugárok közt. De, hogy a' dolog annál szembetünöbb legyen, tegyünk próbát csupa turmalinnal. — Ha egy kis rámába foglalt turmalin lemezt úgy állítunk fölfelé, hogy az axisa függőleg álljon, 's igy nézünk rajta keresztül a' világosságra: kétfelé választott sugárt ugyan nem fogunk látni, de észrevehetjük, hogy a' turmalin nem bocsátja a' világosságot egészen által, ha szinte elég világos is. Vegyünk most egy másik, épen úgy rámába foglalt, turmalin lemezt, 's állítsuk azt épen úgy függőleg az axisával, mint az elsőt, 's nézzünk a' kettőn keresztül: alig fogunk valami különbséget észrevenni a' kettős vagy egyes turmalinon általjövő világosságon. Ekkor fordítsuk el egyik turmalint a' függő állásból vízirányos állásba, azaz úgy, hogy egyiknek fő axisa egyenes szeglet alatt vágja a' másikat, 's nézzünk keresztül a' két lemezen: szembetünőképen sötétebbnek fogjuk azt találni, mint mikor a' két lemez' axisa párhuzamosan állott egymással. Fordítsuk el a' két lemezt továbbá 180°-ra: ismét minden világos; fordítsuk 270°-ra: ismét sötét; és igy a' világosság és sötétség 90°-ra váltogatják egymást. — Ezen tünemény' kimagyarázására igy lehet, 's kell okoskodnunk. A' szemünkhez közelebb eső turmalint csak úgy kell néznünk, mint néző vagy vizsgáló lemezt, mellyen t. i. csak azt akarjuk megitélni, hogy vajjon a' rá esett sugár van-e polarisálva, vagy nincs? Ha már a' sugár, melly ezen lemezre esett, még nem volna polarisálva: úgy az soha sem sötétednék el, mint ez történik mindig, mikor csak egyes turmalinon nézünk a' közönséges világosságra. Ha pedig bizonyos fekvésben elsötétedik, azaz a' rá esett sugárt nem bocsátja keresztül: látnivaló, hogy már megosztott, vagy polarisált, még pedig vagy csak a' szokott, vagy csak a' szokatlan törésü sugár esett rá; mert tudjuk, hogy ezen sugárok közül

egyszer egyiket, másszor másikat nem bocsátja keresztül a' turmalin. A' szemünktől messzebb eső turmalin tehát a' közönséges világosságot már kétfelé osztotta, vagy polarisálta, 's a' két sugár közöl csak egyiket bocsátotta által a' másikig, stb. 'S ez ismét egy más módja a' polarisálásnak, mellyet így tesznek ki, hogy a' turmalin elnyelés (absorbeálás) által polarisál, azaz: egyik sugárt bocsátja csak által, a' másikat pedig elnyeli, magába veszi, láthatatlanná teszi.

A' turmalinnak ezen tulajdonsága nagyon alkalmatossá teszi azt annak megvizsgálására, hogy vajjon valamelly ásvány p. polarisálja-e a' világosságot, vagy nem; 's vajjon a' kettős törésnek csak egy axisa van-e, vagy több? E' végre a' két turmalin lemezt úgy szokás rámába foglalni, hogy egyik a' másikat épen fedezze; de az egyiket a' maga központja körül egész karikában lehessen fordítni, a' másik mozdúlatlan maradván; azonban a' két lemez közé a' megvizsgálandó ásványt úgy lehessen csiptetni, hogy ki ne essék, akármint fordíttatik is az egész. Az így elkészített kettős turmalin lemezt polariscop-nak, azaz polarisatió-kémlőnek nevezik.

a) Hogy valamelly ásvány kettősen töri-e a' világosságot, azt ugyan megtudhatnók többnyire csak abból is, hogy az ásvány egy képet kettősnek mutat-e, mint a' mészispát, vagy nem. De nagyon sok ásvány töri kettősen a' világosságot, a' nélkül, hogy két képet mutatna; mivel — hogy most más eseteket mellőzzünk — a' két kép, kivált ha az ásványtábla vékony, nagyon közel esik egymáshoz, úgy hogy egyiket a' másiktól tisztán megkülönböztetni nem lehet, vagy is a' kettő csak egynek látszik. Ha már az illyen ásványt a' polariskopba teszszük, miután a' turmalin lemezeket úgy rendeltük el, hogy egyiknek függőleg, másiknak vízirányosan feküdjék az axisa, és így hogy a' polariskop sötét legyen: szembetünőképen által fog világosodni a' polariskop. Ennek oka nagyon természetes. Ugyan is: az első turmalin a' rá esett fénysugárt kétfelé választván, azok közöl — mint tudjuk — egyiket elnyeli, 's csak egyiket bocsátja által. Ez az általbocsátott sugár jön egyenesen a' kettősen törő ásványra, abban tehát ismét két sugárra oszlik, mellyek közöl mindenik általmegy az utósó (szemünk felöl eső, = szemső) turmalinra. Ez az így polarisált sugárok' egyikét ismét elnyeli, egyiket pedig átereszti. És így látnivaló, hogy az egész polariskopnak meg kell világosodnia, mert mind az első, mind a' szemső turmalinon megyen keresztül sugár. — Ha pedig a' polariskop még azután is sötét marad, miután már bele van téve valamelly ásvány: egyenesen következik, hogy ez az ásvány nem töri kettősen a' sugárt.

b) Ha továbbá azt akarjuk megtudni, hogy vajjon a' kettős törésnek egy axisa van-e, vagy több? erre nézve a' próbálandó ásvány kristály' főaxisára függőleg álló derékmetszések által kell, nem igen vékony, lemezeket vágnunk, 's egy illyet tennünk a' polariskopba, úgy igazítván azt előbb, hogy sötét legyen. Tegyük fel, hogy egy így készült mészispát lemez volna a' polariskopban. A' mi itt legelsőben szemünkbe tűnik, az, hogy a' polariskop némi részben így is megvilágosodik. Vizsgáljuk most közelebbről a' polariskopot: egy egészen váratlan tünemény lep meg bennünket. Ugyan is a' polariskopban egy sötét vagy fekete keresztet látunk, mellynek ágai a' turmalin' axisa' mentében nyulnak el, és így egymást 90° szeglet alatt vágják. Továbbá azon pont körül, mellyben a' kereszt' ágai egymást vágják, mint középpont körül, több rendbeli egyközépű (concentrisch), szivárvány színű karikák tünnek szemünkbe, melly színes karikák ott, hol a' kereszt' ágai nyúlnak, megszakadnak. — Fordítsuk most a' polariskop' szemső lemezét úgy, hogy a' két turmalin' axisa párhuzamos legyen: akkor, messzéről nézve, a' polariskop még világosabb; közelről pedig a' fekete kereszt' helyébe egészen általlátszó, világos kereszt áll, megmaradván — bizonyos különbséggel — a' színes karikák. — A' karikák' középpontja a' mészispáttól függ, mert a' szerint áll fentebb, alább, jobbra, vagy balra, a' mint a' mészispát helyét változtatja; a' kereszt' ágai pedig mindig a' turmalin' axisaihoz szabják magokat.

Honnan származnak ezen színes karikák, mi a' két rendbeliek közti különbség: ez itt a' mi czélunkhoz képest nem fő dolog. Azért elég legyen ezekről csak ennyit mondani, hogy ezeknek származása tökéletesen egy törvényt tart a' Newton' színes karikáinak, szappanbuborék', megrepedt jég', vékony halpikkelyek' .... színének származásával; melly tüneményeket Young után a' világosság'

interferentiá-jából magyarázzák a' tudósok.

A' mi a' kereszteket illeti: ezeknek származását a' fentebbiekből még egészen kimagyarázni nem lehet. Mert ha tudjuk is, hogy a' polariskop' első turmalinja polarisált világosságot bocsát a' mészispátra; 's ez, mivel a' rhomboëderféle axisra függőleg álló metszések teszik lapjait, a' rá esett sugárt polarisálatlan, vagy is úgy bocsátja keresztül, a' mint rá esett; végre, hogy a' szemső turmalin ezen sugárt vagy átereszti, vagy elnyeli a' szerint a' mint axisa áll: de fent marad ez a' kérdés, hogy már az első turmalin által polarisált, 's az óta polarisását nem változtatott, 's következésképen egy természetű sugár miért nem nyeletik el egészen, vagy miért nem megyen egészen által a' szemső turmalinon? Valóban az, hogy a' polariskopban egy helyt világosság, más helyt sötétség (fekete kereszt) van, arra a' gondolatra vihetné az embert, hogy talán az a' világosság nem egy természetű, hanem kétféle. Azonban a' dolog másképen van, 's megértésére csak ezt kell tudni:

α) Hogy a' turmalin a' polarisált sugár közől egyiket vagy másikat csak úgy nyeli el, ha axisa p. a' mészispát' főmetszésével vagy párhúzamos, vagy azt 90° szeglet alatt vágja; minden más helyzetben pedig különbség nélkül általbocsátja mind a' két sugárt. Ezt a' próba megmutatja, a' mennyiben turmalinon keresztül, a' mészispát által mutatott kettős képből néha egyik, néha másik, néha egyik sem tűnik el (ha p. a' turmalin' axisa 45° szeglet alatt vágja a' mészispát' főmetszése' sikját), a' szerint, mint a' turmalin fordíttatik.

β) Tudni kell, hogy a' mészispáton vihető minden ollyan főmetszés, melly a' rhomboëderféle axis' hosszában megyen, ugyan azon axist a' maga sikjában (Ebene) foglalja. Ha tehát a' derékmetszés által származott lap' azon pontját, mellyen a' rhomboëderféle axis megyen, középpontnak (centrum) teszszük: minden képzelhető főmetszés ezen centrumra nyúlik, mint radius.

Ezekből már látnivaló, hogy a' polariskopnak minden olly tájékain, mellyekben a' mészispát főmetszéseinek iránya a' szemső turmalin' axisával dűlt szegletet képez, által fog-hatni félig meddig a' világosság, akármilly állásban legyen a' két turmalin egymáshoz. A' melly tájékokra pedig ez a' törvény nem illik, azaz, a' hol a' mészispát' főmetszései nem dűlt szeglet alatt irányozvák a' szemső turmalin' axisára: ott két eset adhatja elő magát.

αα) Igazítsuk a' két turmalint úgy, hogy az axisok egymást 90° alatt vágják. A' melly sugárt az első turmalin, axisával függőleg állítva, általereszt, azt a' második, mivel vízirányos állásban van, elnyeli: innen a' sötét kereszt' függélyes ága. A' mellyet pedig a' szemső turmalin vízirányos állásban általbocsátana, azt már az első, mivel függőleg áll, elnyelte: innen a' kereszt' vízirányos ága. Ez a' sötét kereszt' magyarázata.

ββ) Ha a' két turmalin' axisa párhúzamos: tudjuk, hogy a' sugár, mellyet az első általbocsátott, a' szemsön is általjön; ott azonban, hol a' mészispát' főmetszései dűlt szegletet képeznek a' szemső turmalin' axisával, természetesen gyengébbnek kell lenni a' világosságnak, — a' fentebbiek szerint. Innen az egészen világos kereszt, 's az ennek ágait egymástól elválasztó félvilágosság.

Már a' melly ásványokban a' kettős törésnek csak egy axisa van, azokban a' derékmetszések által határozott lapoknak középpontja is csak egy lehet. Mert épen ott van a' középpont, a' hol az axis megyen.*) Azokban tehát más tüneményeket nem láthatunk, mint a' mellyeket épen előadánk a' mészispátra nézve. A' mellyekben pedig több a' kettős törés' axisa, ott több középpontnak is kell lenni, a' főmetszések' irányának is némi módosítást kell szenvedniök. A' miből egyenesen következik, hogy azokban nem úgy fogjuk látni a' fénytüneményeket ('s illy röviden elég legyen ezt most kimondanunk), mint a' mészispátban.

Még egy két szót tóldalékúl a' fénysugár' polarisatiójához. — Nagy Constantin, —

*) A' kristály' axisát tengelynek mondják magyarúl. De a' tengely' képzete — nálam legalább — a' körüli forgással van egybekötve, mi a' kristályokra épen nem alkalmazható. Abból a' mit egy két szóval érinték, hogy t. i. az axis mindenütt a' kristály' középpontjain megyen keresztül, és így nem egyéb, mint a' középpontokat összekötő vonal, én az axist középvonalnak szeretném nevezni.

úgy mondanak a' történetek —, midőn 312-ben Kr. u. elleneit legyőzendő italiai hadra indúlt, látott az égen, a' napon alúl egy fénylő keresztet, illy körűlirattal: in hoc signo vinces. Hajlandó volna az elme, nem ereszkedvén a' betűk' magyarázásába, ezen keresztet a' fénysugár' polarisatiójából, melly, mint látók, bizonyos esetekben világos keresztet állít elő, fejtegetni; annyival inkább, mivel némi vékony felleglepelt, mellyen a' kereszt látszhatott, és a' melly a' nap' sugárait polarisálhatta volna, bátran vehetnénk fel a' tünemény' magyarázása' tekintetéből, semmit nem ellenkezvén ezen feltétellel a' történetirók' előadása. De vigyázzunk, hogy egy adatból mindent kimagyarázni ne törekedjünk. A' N. Constantin' keresztje egészen más alapon nyugszik, mint a' polarisation, nevezetesen a' fénysugár' elhajlásán (Beugung des Lichtes); 's illy keresztet láthat mindenki, mihelyt valamelly sötét színű, de azért általtetsző selyem szövetet, mellynek szálai egymásra 90° szeglet alatt feküsznek, kifeszítve úgy tart maga elébe, hogy azon által gyertya-világra nézzen. A' gyertya a' nap, selyemszövet a' felleg, 's benne a' Constantin' keresztje győzedelmet igér mindennek, ki tiszta 's csüggedetlen akarattal küzd az erény' lobogója alatt! **D. Csécsi Imre.**

Rhapsodiák.

II.

(Folytatás.)

6. A' nyelvszokás ritkán tart éles megkülönböztetéseket, azt csak a' tudomány tehet, miért is gyakran kénytelen a' szokással ellenkezni. De a' tudomány óvakodva nyuljon be a' nyelvszokásba, mert ezt ollyankor előítéletek inkább kötik, mint a' szabadon kifejlő közérzeményt.

Lélek, elme, szellem, három kitétel, mellyel belsőnket a' testnek ellenében jegyezzük meg. Lélek (ψυχὴ, anima, Seele) alatt mintegy belsőnk' személyességét érti a' nyelvszokás; elme (θυμὸς, animus, Gemüth) inkább a' lelki tehetségek' összeségét teszi, 's mint nekem látszik, kevésbbé elvontan, mint lélek, mint ha az elme szóban már az egyedi lélek, minőnek magát tapasztalásban mutatja, volna kifejezve, mit e' szólás: jó elme, igazol. Szellem végre, ha jól értem a' szót, a' lélek' sajátságos nyilatkozását jelenti most, 's az új nyelvekbeli esprit, Geist, szóknak felel meg. Így: korszellem, testület' szelleme, törvények' szelleme. *) A' tudomány bizonyosan nem hibáz, ha ψυχὴ anima' kifejezésére soha nem a' szellem, hanem csak a' lélek és elme szókat használja.

A' lélek' vagy elme' egyes tehetségeit a' nyelvszokás észnek, értelemnek, érzésnek híja, itt sem határozván meg szorosan, mellyik mi tehetséget jelent tulajdonképen. 'S ez természetes is. Elménk egynek nyilatkozik; minden belső működések azon egynek működései. De a' tudomány csak részletek' vizsgálásai által juthatván az egésznek igazi 's kimerítő ismeretéhez, kénytelen azt, mit eszméletünk egynek 's osztatlannak mutat, fölelemzeni (analysálni), 's így, mit a' nyelvszokás határozatlanúl hagyott, élesen meghatározni. Nálunk legelőször az érzés szót nem elégelvén, eleinte érzékenység, majd érzék szóval fejezte ki azt, mi által szemléleti ismerethez jutunk (Sinn). Újabban majd az észt az értelemtől választotta él. Most így használja azokat helyesen, hogy észnek a' lélek' vagy elme' eredeti törvényességét, azt, minek világosságra hozatalát a' philosophia tárgyazza; értelemnek a' gondolkodást minden segédeszközeivel, mellyek által igyekezünk az elme' eredeti törvényességét tudományosan világosságra hozni; 's érzékeknek azon létegeket (organum) nevezi, mellyekhez az elme közvetlen ismerésében kötve van, 's miért öt korlátlan elmének méltán tartja. Minthogy elvontan tekintve, az elme maga nem egyéb, mint az eredeti törvényesség, melly szerint irányozzuk életünket, azt néha észnek is nevezi a' tudomány; az ész tehát illy jelentésben, mennyiben közvetlen ismerésiben létegekhez van kötve, érzék, mennyiben gondolkodik, értelem. Mert az erő, tehetség magában egy, csak nyilatkozásai különbözők.

A' tudomány még az érzés és érzelem, vagy érzemény között is különbsé-

---

*) Más a' törvények' lelke, 's más a' törvények' szelleme. Amaz annyit tesz, mint, a' törvények veleje, a' törvényt mintegy személyesítve, annak legbelsejét, lényegét jelentvén; törvények' szelleme inkább a' törvénynek irányát, hova-czélzását, vagy a' jog-eszmének sajátságos nyilatkozását fejezi ki.

get tud. Érzés azon benyomás, melly érzék által történik belsőmbe, 's mi által az édest, keserűt stb. megérzem (Empfindung); érzelem vagy érzemény ellenben a' közvetlen ítélés (l. 2.), mintegy az egész életen át bevett, 's már egyediségöket vesztett bel- és külérzések' raktára, mellyek az eszmék' közvetlen befolyása alatt állnak (Gefühl). Innen az igazság', szépség' érzeménye, az erkölcsi érzemény. E' különbséget ragadjuk meg, mert bölcselés csak nyelv által történhetvén, ennek kisebb nagyobb bősége és határozottsága sokat befoly a' bölcselő' sikerére; sokszor az úgynevezett sensualismus, e' félszeg materialismus egyedűl innen támadt, hogy a' bölcselő az érzést az érzelemtől szó által nem tudta megkülönbözteni. *)

*) Mióta ezt irtam, Fogarasi' észrevételeit Szontagh' Propylaeumiról közlötte a' Figyelmező. Lélek, elme, szellem szókra nézve megegyezünk, de nem képletre nézve. Itt hagyjuk meg a' nyelvszokást, melly magának képzel tárgyakat, és képzelődik. A' képzelet meg volt, mielőtt tarkán képeztünk volna: képelés pedig, tartok tőle, sokat elijesztene a' képzeléstől. — Képzelet (Vorstellung) helyes szó, 's mivel szokottabb, jobb is a' képletnél. Képezni azt teszi, valaminek alakot, idomot adni — szellemi értelemben a' mívelni szó már is erőt vett rajta — tehát képet alakítani. Innen az üres képzeletet helyesen képzetnek nevezhetni. A' lélektanban járatos tudja, hogy nemcsak akkor képzelünk, mikor tárgyat felfogunk, hanem akkor is, mikor a' tárgy nincs érzékünkben. Fries azon különbséget teszi, hogy Vorstellung-nak azt nevezi, mellyben ismerés van, tehát érzéssel történt képzelet; problematische Vorstellung-nak pedig azt, mellyben tárgy-érzet nincs, azaz, ha a' nélkül képzelek, hogy érzék által benyomás történt volna elmémre. Ez üres képzeletet mondjuk mi képzetnek. Minden képzelet képzetté válik, mihelyt benne a' tárgy-érzet megszünik; 's a' gondolkodás' egész lefolyásában a' képzetek játszanak főszerepet.

Már most az Ideen-Association-t helyesen képzet-társulatnak nevezzük, nem pedig eszme-társításnak, mivel valóban nem eszméket, hanem képzeteket társítunk. Azt így a' franczia nyelv mondja, mellyben idée eszmét is, képzetet is jelent: nálunk eszme épen nem tehet egyebet, mint κατ' ἐξοχήν ideát. De társításnak sem nevezhetjük az Ideen-Association-t. Ki elménk' tünéteit ismeri, tudja, hogy nem önkényesen társítunk képzeteket, hanem hogy azok magoktól társulnak. Figyelem által hat ugyan a' kész képzet-társulatokra az akarat, hogy czéljaira használja — különben nem volnánk eszesek — de maga nem társíthatja azokat. Különben tőlünk fuggene, hogy gondolkodó fők legyünk, 's mit eddig donum naturae-nak tartottunk, az tulajdon mívünk volna. — — Fogarasi a' szemléletet nézletnek hija. Meglehet, hogy a' gyökér néz inkább kiteszi a' lélektani jelentést, mint szemlél, de nézelni szóval tartozkodnám élni ez értelemben. A' tudományok' leggyakoribb és mindennapi képzeteire nagy gonddal kell választani a' szókat, ne hogy a' szokatlan kifejezés a' tudománynak ártson, vagy ha végre a' közvélemény vele megbarátkozik, a' nyelvet elrutítsa.

A' Tudománytár' 1839. dec. füzetében, a' vegytani rokonságokróli czikkelyben, a' theoriát észképnek olvastam. Nem tudom, miért észkép, ez nem lélektan szerint készült. Az ész szó meg van már határozva, ne legyen neki ezentúl baja képekkel, kivált miután az elméletben (theoria) már helyes szót birunk.

Félreértést kerűlni akarván említem, hogy egész értekezésemben a' lelket csak mint ismerő tehetséget tekintem, mivel az ismerést magában lehet és kell megfejteni, 's mivel a' lélek mindenné, mi ő azonkivűl, csak az ismerés által lesz.

Az észnek, mint az elme' eredeti törvényességének, tulajdonítjuk a' philosophiai és mathematicai általános és szükséges ismereteket, mellyek minden emberi lélek' változhatlan sajátjai. Ő birja továbbá a' közvetlen hitet, mellytől a' legfőbb valóságról és arról ered meggyőződésünk, hogy a' dolgok' örök rendében a' legfőbb jó a' lét' törvénye, 's melly által a' szépség, erény és jog' eszményei (ideáljai) valóságot nyernek. De ezen közvetlen hit az elme' belsejében van elrejtve, 's az ész korlátoltságában e' belérzékhez levén kötve, azt közvetlenül nem veheti észre, hanem csak a' gondolkodás' vagy értelem' közbejárása által. Ez lassanként mintegy ismételt eszméletre visz bennünket, előbb igenleges fogalmak és ítéletek által, mellyek a' tapasztaláson túlhaladnak, utóbb pedig csak az eszmék' tagadó alakai által. A' gondolkodásnak ezen viszonyában a' philosophia' egész titka rejtezik.

Hunfalvi.

(Vége következik.)

Tünődés.

Van még kiért e' szív forrón dobog,
Ki életemre bájszínt kölcsönöz;
Az ő szemében jobb élet lobog,
Ő bánatomban tűrni ösztönöz.

Rút a' világ, ártók az emberek,
Rózsás ajakhoz nyelvök a' tövis;
Kerülni őket a' nagy tengerek
Szükek, nyomodban vannak ottan is.

'S hozzád simúlnak olly ártatlanúl,
Mint parthoz a' hab, tiszta tükrivel;
De tudd meg: a' hab melly békén simúl,
Utóbb magát a' partot mossa el.

Oh én tudom, rég megtanúltam én,
Mi a' világ, minők az emberek;
Mély bánatomtól csöndes éj' felén
Gyakorta zengett erdő és berek.

'S még él a' bánat, még átrengeti
Dúlt keblemet, mint fékezetlen ár,
'S felém ujabb vész' képét lengeti
Hol szenvedésben nincs vég, nincs határ.

'S ah, e' világra átkot mondanom
Még sem lehet, bár több vészt ontva rám,
Avvagy nem él-e benne angyalom
'S nem benne áll-e ébredő hazám?!

Vachott Sándor.

Ő a' templomban.

Lánykám az egyház' népe közt
Székében ül,
Ömlengő tiszta énekén
A' szív derül.

Hallám a' kedves zengeményt,
A' bájosat,
'S lelkemre égi buzgalom'
Varázsa hat.

'S mert ő, az angyal szent helyen
Körömben van,
A' mennyben képzelem magam'
Nagy boldogan.

Hory Farkas.

A' színmű.

(Folytatás.)

V.

Szemközt.

‚Úgy hiszem, kopogtatnak, Lucia; — hamar nyakkendőmet!' — szólt Julia és hálótermébe suhant.

Lucia megnyitá az ajtót. — Delmore Eduárd jött. „Szólhatok d'Anville asszonysággal?"

‚Bejelentem önt, Delmore úr, csak pillanatnyi béketürésért könyörgök.'

Egy percz mulva Julia' hálószobájába, a' szép asszony' kápolnájába lép Eduárd. Julia vörös selyem pamlagon ül, olly kecsesen, hogy a' leghidegebb vérű bölcselkedőt is kivetköztethetné közönyösségéből. Eduárd, szemléletébe sülyedve, megáll előtte.

‚Nem akar ön leülni, Delmore úr?'

„Nem előbb, nagyságos asszonyom — szóla akadozva Eduárd, szerelem és zavartság' pirjától ékesíttetve — mielőtt megtudná — hogy —"

‚Szóljon, Eduárd, mit kiván?' — kérdé lassan a' hölgy.

„Egy kis kérésem van önhez, szép asszony —"

‚És az?' — susogá a' nő.

„Hogy legyen feleségemmé! — kiált hirtelen fölbátorodva tüzesen Eduárd, letérdel, 's magához ragadja a' szép asszony' kezét, melly nem vonatik tőle vissza. — Imádlak szeretetre méltó lény, add nekem szivedet 's kezedet!"

Julia, ámbár nem járatlan illy ügyekben, nem tud magán segíteni ezen eredeti és meglehetösen sürgetős kérelem' hallásakor. Végre félig szemérmesen fölemeli szemeit, mellyek kérő tekintetével találkoznak, 's mielőtt valaki gondolhatná, valamelly csintalan szellemke kézszorításra kényszeríti öt, és dagadó puha ajaki a' térdelő Eduárd' ajkain nyugszanak, mintha játszi tavaszi szellő négy cseresnyevirágot fútt volna össze.

„Szabad tehát reménylenem, imádott Juliám?" — kiálta örömtől lángolva Eduárd és fölugorván bátran keblére szorítá az igéző asszonyt.

Julia szemérmesen bontakozék ki karjaiból. — ‚Kedves Eduárd, ön legközelebb áll szivemhez és kezemhez; — de egy föltétem van.'

„És az?" — kérdé kiváncsi mosolylyal Eduárd.

‚Hogy a' mai játékszini előadást a' Théatre des Variétésben gátolja.'

Eduárd csodálkozva hátrál. — „Tudja ön, szép Julia, mi jő ott ma színpadra?"

‚Új színmű öntül; nemde, kedves Eduárd, az ön első müve? — Tudom, 's épen azért! —

Ez erszénykében hatezer frankot talál ön, jól megszámítva; ajánlja ön ezt az igazgatónak kárpótlásul és ne bizza becsületét 's nevét az ingó deszkákra, miken már ezrek láták semmivé lenni legszebb reményiket.'

„Nem, kedves Julia, ezt nem tehetem, teljességgel nem!"

‚Halld szavaimat, Eduárd! — folytatá Julia, őt gyöngéden magához vonva, — szeretlek, mikép még senkit; — de egy kifütyöltetett vaudeville-költő' neje soha nem leszek.'

„De ha szerencsésen sikerül az előadás, Julia?"

‚Oh kedvesem, a' siker soha nem függ valódi érdemtől; főleg napjainkban. — Látod, te nem vagy gazdag; (Julia nem ismeré Eduárd' atyját és viszonyait) — örömmel osztom meg veled egész vagyonomat — élvezz mindent, mikép kedved tartja, 's ráadásul fogadj el engem is, és légy egészen enyém; de lépj vissza. A' müvelt férfit, ki csendes körökben munkás, magosra becsülöm — 's ha szeretem, úgy szerelmem imádás; de azon férfit, ki vakmerően nyilvánosság' karjaiba veti magát, elég erő és tehetség nélkül a' szerencse' kiküzdésére, meg kell vetnem, mert magát és élete' nyugalmát gyarló dicsvágynak áldozza föl.'

„Nem, nem! ez nem lehet! — sohajta érzékenyülten Eduárd — ez minden emberi erőt fölülhalad! — És ha én —"

‚Ha rólam kellene is e' miatt lemondanod? — szakasztá öt félben Julia; — ám legyen, ha dicsvágyad erősb szerelmednél, tehát halld: ha holnap legalább a' jelentősb lapok' nagyobb része egyhangulag nem hirdetik Delmore Eduárd' dicséretét, úgy s o h a, soha nem leszek hitvesed! — Iparkodni fogok, hogy elfeledhesselek; erőtetni fogom magamat; — a' költészet' szelleme úgy is rövid idő mulva feledtetni fogja veled Juliát.' — Ámde a' büszke asszony' ereje kifogyott, Julia sirva hanyatlott vissza a' pamlagra.

D'Anville Julia őszintén 's bensőleg szereté Eduárdot; de különös fogalmai voltak a' becsületről, mikép azt több franczia hölgynél tapasztalhatni. — Eduárd megrendűlten borult lábaihoz, átölelé puha térdeit, legédesb neveken szólítá; — de hasztalan. Julia kérlelhetlen maradt.

„És ha holnap egész Páris' dicséretét rakom lábaidhoz?"

Úgy este nőd vagyok; de még is Eduárd, — és Julia még egyszer fölegyenesült, — szerelmesem, fogadd el a' hatezer frankot, — csak egy szót mondj, és még ma hitvesed vagyok!'

Eduárd e' szókat már nem hallá, mert a szobát elhagyá. Lehetlen volt most visszalépnie, midőn annyi ohajtás után végre czélnál látá magát; törekvése' sikeréről nem birt lemondani, annyival kevésbbé, minthogy Juliához jöttekor a' színházigazgató örömtelve borult nyakába jeles színmüve miatt.

VI.

Az előadás.

Ötöt kongott ugyanazon nap este a' toronyóra, és a' karzatlakók' játékszín-ideje kezdetét vevé. Eduárd, jól ismervén a' paradicsom e' hatalmasinak befolyását, a' Théatre des Variétés átellenében álló kávéházba siete, hogy talán előleg is hallhasson valamit észrevétlenül e' népi birálók' itéleteiből.

De kémkedése hasztalan volt; alig hallott itt ott egy két szónyi kiváncsiságú kifejezést, mert az özönlő néptömeg már most is a' színházat hullámzá körül, és nyugtalanul várakozott a' kapuk' megnyitására. Még néhány percz és a' színház' szárnyajtai megnyiltak. A' párisi kandi néptömeg visszatarthatlanúl rohant a' színházba — az ő e l s ő színmüvét látni.

Oh, csodateljes érzés! Félelem 's remény hatalmasul ragadák meg öt, 's szórakozásul az öltöztetőbe kelle sietnie, hol Henri és az egész játszó személyzet által legnagyobb lelkesüléssel fogadtaték; mindenki a' fuladásig megtelt szintermet mutatá neki a' függönyön keresztül. — Eduárd fölváltva sirt és kaczagott, mint gyermek; mind azon szép következmény megfordult gondolatiban, melly szerencsés siker' esetén boldogítni fogja öt: Julia' szerelme, atyja' kibékülése, dicsőség és — de ég' ura! az ellenkezőnek hirtelen meggondolása halálos lázborzongással folyta öt körül.

Most megérkezék a' kecses Alnis, főszerepének fiatal hősnéje, és hévvel szoritá meg kezét. ‚Mindent megteszek, Delmore úr, mire legmagasb lelkesülésem képesit; az ön színmüve valóban megérdemli!'

Ekkor megkondult a' végzésteljes hetedik óra; az előzene neki zajdult — az első diszitményt beállíták, pamlagot és asztalakot szinpadra vivék — a' sugóládán kopognak — az

ezüst csöngetyű megzendül — és — a' függöny föllebben.

Eduárd szívfeszítő érütésekkel állott az első színfal mögött és kedvesét keresé szemeivel a' páholysorokban. Első emeleti páholyban ült d'Anville Julia, fényesen ékesítve; hiszen a' világ nem ismeré, viszonyit Delmore Eduárddal. Épen fölötte második emeleten Eduárd' atyja és Brison ültek. Az öreg Delmore' ajakit különös mosoly játszá körül; Eduárd nem tudá mire magyarázni. Akaratlan örömkifejezés volt talán az első sikerült jelenések és földszinről harsogó tetszés miatt? — Vagy más rejtélyes oka volt, mellyet nem fejthete meg magának?

A' szinészek csodát tettek. — Az első felvonásnak vége volt; a' függöny legördült. Eduárd már készült az igazgató' intésére másodszori hivatásnál előlépni. Ekkor rögtön iszonyú fütyölés, pisszegés, dörömbözés padokon 's padlaton és leirhatlan zajgás támadt; Eduárd félájultan a' mellette álló öltöztető' karjaiba hanyatlott.

A' második felvonás megkezdeték; de alig játszhaták középig a' második jelenést, midőn a' korábbi iszonyú lárma megújult, és a' függönyt le kelle bocsátani.

Az előadásnak ezen este vége volt, — Eduárd' szinmüve legünnepélyesebben megbukott. A' kezdet után másfél óra mulva ismét kitolongott a' vadul mormogó sokaság a' kapukon, és az elégültlenség miatti sietség csakhamar kiürité a' szintermet.

Csak egy első emeleti páholy nem volt még üres. ‚Eltávoztak már azon gonoszak, kik Eduárdom' dicsőségét irígylék? kik elrablák tőle elméje' diadalát?' — igy szóla Julia és sirva Lucia' keblére borúlt.

„Jöjön, nagyságos asszonyom, mi vagyunk az utósók, különben igen föltünik késkedésünk.“

Ekkor egész erejét összeszedé Julia és Lucia' karjára támaszkodva szilárdul lépdelt le az első emeletről. A' kocsi előrobogott; már épen utósó volt a' színház előtt. — Julia kocsiba akart lépni; de e' pillanatban előrohant Eduárd, ki egy oszlop mögött várakozott Juliára.

‚Julia!' — kiálta fájdalmasan, 's kezét akará nyujtani segélyül. De Julia büszkeség 's asszonyi daczolás' utósó erejével fordult feléje, 's metsző hidegséggel szóla: „Köszönöm, Delmore úr!“ — A' kocsiajtó becsattan és egy percz alatt eltünik Eduárd' szemei elől a' kocsi.

Ám fogadjatok el hát engem, mennyei hatalmak!' — kiált kétségbeesetten Eduárd 's kalap nélkül lobogó hajzattal a' Pontneuf felé rohan.

N—y I—cz.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Maj. 5. **Őrültek' háza Dijonban.** Szinj. 3 felv. Irta Prix Albert, ford. N.

Maj. 6. A' spanyol tánczosok' javára bérszünetben: **Báléj.** Nagy opera 5 felv. Scribetől ford. Szerdahelyi. Muzsikája Aubertől.

Maj. 7. **Szerelem mindent tehet.** Vigját. 4 felv. Shakespeare után Holbeintól ford. Komlóssy.

Egyveleg.

A' napok. — A' hölgyek naphoz hasonlók, világitják az életet, mint a' nap a' természetet; hol ők nincsenek, sötét éj van és szivünk' érzetei bizonytalanul tapogatolóznak, itt is ott is megütköznek, 's az illy élet öröm- és kéjtelen. De hol ők világitnak, melegül a' szív, 's a' boldog férfiú' életét vidorság és pesgés lelkesíti. — De vannak grönlandi napok is. Ezek nem melegítenek, hidegen járunk el előttök, és kerüljük őket. Vannak tavaszi napok, kiséretökben sok jó és szép forog, hol megjelennek, virág virágot hajt, a' jónak és dicsőnek csirája vidáman fejlik ki körökben, látásokra szived olly meleg és gyöngéd lesz mint a' majusi kéj. Boldog vagy. — És vannak napok, mint a' nyár' napja. Őrizkedjél sugarok' tüzétől, hogy parázsok meg ne emészszen 's szived kiszáradva örömtelen ne legyen mint a' kiégett kopár. Közelokben villámak czikáznak és vészes zivatar fenyit. — Az őszi napok nyájas, házias lelkek, hatások csüggedetlen 's te boldog férfiú lehetsz nálok. — De a' tél' napjainál meghal szived és minden érzelmed, kevés öröm világit éltedre ha ködjök, havok és viharaik bekeritettek. A' lányak? — reggeli napok: az ifjú' szivében mozgás, zsibongás kezdődik feljöttökkor, mint reggel a' természetben minden él, minden a' kellemmel emelkedő nap felé mosolyog, a' füvek' harmata csillog és villog fényében, minden örvend és minden mozog. És a' mint a' szép reggeli nap este a' hegyek mögött lehanyatlik és minden magába térve elhallgat, lelked és szived pedig fölkivánkozik a' rezgő csillagokhoz, úgy állasz a' szép hölgy' elhunytánál, vele eltünni szeretnél és dicsőbb tájakon ömlengeni. Sokat mondhatnék még, mint szeretik magokat a' tavak- és csermelyekben nézegetni, több ezerrel együtt, de magadra bizom, kikeresni sajátságaikat, a' jókat és roszakat. — A' természetnek szép rendelménye, hogy a' szépséget hiúsággal párositá. Szép hölgyeink egészen meghódítanák a' férfiúi nemet ha a' hiúság őket nem tartaná igában, elvezetve őket a' természetességtől és szépségöket pipere által takartatva el velök.

Tüz és gőz nélküli gyorsutazás fog hihetőleg nem sokára fölállani. Roussel, egy versaillesi órás, sok évi munka után olly készület' föltalálását hirdeti, melly vasutakon összeszorított levegő által sokkal gyorsabban és biztosabban von mint a' gőzerőmü. Az összeszorított levegő, melly tömlöczéből nem tud szabadulni, egyenszerü feszülése által egyenlő gyorsaságot okoz a' mozgásban. Minthogy pedig mindenütt ingyen kapható 's fa és szén nélkül összeszoritható, igen olcsó vontató. A' menet' szabályossága, a' gép' egyszerüsége, már gyakori használtsága 's olcsó ára igen nagy kilátást nyujtanak az eddigi utazásmódok' felforgatására. A' párisi akademia elővette a' tárgyat és hihető hamar adand róla véleményt.

—jd—

Böngészet.

— Örömmel tekintünk vissza gyermek-éveinkre, de azokba visszatérni még sem akarunk. Úgy kell a' hajdankor' minden szép 's jó intézeteit szeretettel szemlélnünk, a' nélkül hogy századokkal hátralépni kivánnánk.

— Vannak esetek, mellyekben a' sértett' szégyene 's a' sértő' álnoksága segitik kerülni a' nyilvánosságot.

— A' monarchiákban több félelem uralkodik mint a' köztársaságokban, de több remény is, mindkettő bizonytalanságból, ha az uralkodó jó, vagy rosz lesz-e?

— Még száz év előtt kevés történeti könyv jelent meg, mellyek' irói minden esetet, melly nekik isten vagy erkölcs elleninek tetszett, őszintén vagy szenvedélyesen ne ócsárlottak volna. Most ellenben kivált Franciaországban divattá lett az eseményekben minden erkölcsiség iránt közönyösséget színleni, 's csak azt, mi értelmi és politicai, emelni ki.

(Menzel után) ***Gabányi.***

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 15. 1840.** **39. szám.**

Tartalom: A' szépségek' szülő hona (*Katona Géza*). — Rhapsodiák (*Hunfalvi*). — Hymnus (*Erdélyi*). — A színmü. Vége (*N—y I—cz*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (*Briedl Fidél* és *-jd-*). —

A' szépségek' szülő hona.)*

Herder' szellemében.

Azon csodálatban, mellyel a' szép alaknak hódolunk, több bölcseség fekszik, mint a' nagy tömeg gondolná.

Kant.

Ha az emberi alakzatok' sokféleségét földtekénken népek és nemzetek szerint hasonlítgatva sorra vizsgáljuk; úgy találjuk, mintha a' szépség' mérlegének nyelve a' Kaspi tenger' délcsúcsi tájékain állna meg, 's két tányérai, nyugot és kelet' irányában Görögország és Indiára nyulnának ki.

A' Kaspitengertől keletnek tartva, találunk egy kellemes országot, elrejtve legszebb halmok 's legmagasb hegyek' kebelébe, édenkertét földünknek, mellynek neve **Kázsmir.** A' termékeny és szép halmokat magasabb 's magasabb hegyek emelik körül, míg végre hófedte ormaikkal felhőkig emelkednek. Gyöngypatakok csergedeznek 's eleven folyamok ömledeznek itten; a' föld' színe egészséges fűvekkel és gyümölcsökkel diszlik; szigetek és ligetek frisítő zöldbe öltözködvék, ékes a' legelő mindenütt; mérges állatok és fenevadak száműzvék e' paradicsomból. Ártatlanság' hegyeinek lehetne ezeket nevezni, mellyekről — mint **Bernier** mondja — méz és tej foly, és az ember nem méltatlan ott a' természethez. A' kázsmirokat legszellemdúsabb 's legelmésb népnek tartják az indusok közt. Ők a' költészetre és tudományra, a' mesterségre és müvészetre egyiránt alkalmasak, szép idomzatúak, 's hölgyeik' némellyike gyakran példánya a' szépségnek.

Mi boldog **Hindostan**, ha emberi kezek nem egyesülnek a' természet' illy szép kertét elpusztítni 's az emberi nem' legártatlanabbait vakbuzgósággal és zsarnoksággal gyötreni! A' **hindu** legszelídebb törzsöke az emberi nemnek. Semmi élőt nem sért meg örömest, megbecsűli mind azt, miben csak élet van, 's a' legártatlanabb eledellel táplálja magát, úgymint tejjel, mézzel, gyümölcscsel 's egészséges növénynyel, mellyek anyaföldén teremnek. „Termetök — így szól Makingtosh utazó — karcsu, nyulánk, tagjaik szépek és finom arányúak, újaik hosszak és gyengéden tapintók, arczok derült és vonzó;

*) Kéretik a' tisztelt olvasó, egy tekintetet vetni földtekénk' rajzképére, 's reá illeszteni a' szépség' mérlegét.

a' nőnem' vonásai, a' szépségnek leglágyabb vonalai, a' férfié pedig a' férfias szelíd léleknek. Lépésök 's egész testtartások legfensőbb fokon kellemes és ingerrel teljes." A' czombok és lábszárak az éjszakkeleti országokban mindenütt görbültek, vagy majomilag rövidek; de az indusoknál meghosszabbodnak 's kifejlett emberi szépséget hordoznak. Még a' mongol' culturája is méltóságban és nyájasságban nyilatkozik, ha az indussal összeházasodott. 'S a' milly szép a' testalkat, ollyan a' lélek' alkata is eredetileg az indusban, sőt az életmód is, vizsgáljuk bár őt a' babonaság' vagy rabszolgaság' járma alatt. Mérték és nyugottság, szelíd érzés és csendes lelki mélység jellemzi munkájokat és örömüket, erkölcs- és vallástanjokat, mesterségöket és szilárdságukat, még az elnyomás' igája alatt is.

A' régi perzsa egy csúnya nemzetsége volt a' hegyeknek, mint maradványaik a' gaurok is mutatják. De mivel alig van Ázsiában ország, melly a' berontásoknak úgy ki lett volna téve, mint Persia, és mivel a' szépen formált nemzetek' véghatárai alatt fekszik: olly alakképzésnek kellett ott idomulni, melly a' nemesebb perzsában a' méltóságot szépséggel párosítja. Ugyanis a' tájon esik Cirkassia, a' szépség' szülőanyja, a' Kaspitenger' átellenes partján pedig olly tatártörzs lakik, melly a' szép égalj alatt már szép idomúvá alakult, 's gyakorta leebb terjeszkedett Persia felé. Jobbra fekszik India, 's mind az innen, mind a' Cirkassiából vásárolt rabnők szebbé 's nemesebbé változtatták a' perzsa vért. A' lélek is ezen emberfaj-nemesítő helyhez lőn alkalmazott. Azon könnyű és átható értelem, azon termékeny és eleven képző tehetség a' hajlékony és udvarias testtartással, a' hiúság, a' pompa, az öröm és regényes szerelem, minden vágyaival, feltünőbb vonások a' perzsa' hajlamából. Azon vad czifraságok helyett, mellyekkel az idomtalan nemzetek a' test' idomtalanságát akarják elfedni, vagy nagyobbítani, szebb szokások jövének itt divatba a' testi szépség' emelésére. A' vízhiányos mongolnak tisztátalanul 's mocskosan kell élni; a' lágy indus fürdik, a' buja perzsa kendőzi magát. A' mongol lovához van tapadva, a' szelíd indus nyugodtan pihen, a' regényes perzsa örömben és játékban tölti idejét, szemöldeit megfesti 's termetdíszitő ruhába öltözködik.

Némelly tatártörzs is a' szebb népekhez tartozik, és csak az éjszaki részeken vagy a' pusztákon van elvadúlva. A' Kaspitenger' mind két parti oldala illy szép képeket mutat. Az uzbék nőket nagy, jól formált 's kellemes személyeknek irják, kik férjeikkel harczra mennek, fekete, nagy és eleven szeműek, finom, fekete hajúak. A' férfiak pedig tekintetet 's deli méltóságot mutatnak. Hasonló dicséretet mondanak a' bukhárokról. — A csirkasz nő' szépsége, szemöldének fekete bársony fonata, tüzes szög szeme, sima homloka, kisded szája, gömbölyű ajka, eléggé ismeretes, 's közösen magasztalt. Az emberi szépség' mérlegének nyelve itt állapodott tehát meg, 's tányérai nyugot és kelet' irányában Görögországba és Indiába nyultak ki. Szerencse ránk nézve, hogy Európa nem olly igen távol esett a' szép idomzat' közép vonalától, és hogy némelly nemzetek, kik Európát jelenleg lakják, a' Fekete- 's Kaspitenger közötti tájakat vagy birták, vagy lassan vonúltak rajtok keresztül. Legalább tehát nem vagyunk lábellenesek a' szépségek' szülő honaival.

Melly népek az emberi szép idomzatok' ezen föld' hajlatára nyomultak, vagy azon mulattak, szelídebb arczvonatot vettek föl. A' török eredetileg csúnya nép volt, de tetszősb idomzatúvá nemesedett, mióta mint távol tartományok' győzőjének minden szomszéd' szépneme szolgálatára hajlani kényteleníttették. A' Korán' törvényei is sokat tőnek a' szebbülésre, minthogy azok a' mosódást, tisztaságot, mértékletet parancsolják, a' buja pihenést és szerelmet is megengedik. A' zsidók — kiknek eldődei hasonlóan Ázsia' magasb vidékeiről származtak 's kik sok időn át majd a' száraz Egyiptusba, majd az arab pusztákra űzetve, pásztor-módra kóboroltak — jóllehet szűk országukban a' törvénynek nyomasztó járma alatt a' szépség' ideálává nem emelkedhettek, melly szabadabb cselekvést 's több életgyönyört kiván: mindazáltal széles elszórtságaikban 's mély vetemültségeikben is tagadhatlanúl hordják magokon az ázsiai képzés' bélyegét. Az arabok sem válnak meg üresen, mert noha félszigetjöket inkább szabadság' mint szépség' honának alkotta a' természet, és noha sem a' pusztaság, sem a' pásztor-élet nem legjobb ápolója a' szép idom-

nak: még is ez a' kemény és vitéz nép szép idomú egyszersmind.

Végre a' földközi tengerpartokban olly pontra talált a' szép idomzat, hol a' szellemmel párosulnia lehetett, hol a' földi és égi szépség, összes ingereiben nemcsak szem, de lélek előtt láthatóvá lőn. A' hármas Görögország az, kis Ázsiában, a' szigeteken, Graeciában magában 's a' távolabb nyugoti tengerpartokon. Langy zephirek legyezték a' hellen csemetét, melly apránként Ázsia' bérczeiről települt ide, 's életet leheltek rá; idők és események jövének közbe, a' nedvet fölfelé hajtók, 's annak olly koronát adók, melylyet a' görög művészet és bölcseség' fölmaradt ideáliaban ma is öröm-ragadtatással bámulunk. Itt lőn kigondolva és megteremtve olly alkotás, millyet sem a' csirkaszi szépek' kedvelője, sem az indus vagy kazsmir művész nem tervezhete. Az emberalak Olympra lépe föl 's isteni szépségbe öltözködék!

Belebb Európába nem fogunk bolyongani. Formákban ollyan dús az és vegyült; a' mesterség és mivelés által olly sokképen változtatta a' természetet, hogy egymásra halmozott sokféle nemzeteiről valamit átalánosan mondani, merészség volna.

Vegyük kézbe földünk' atlását, 's mindjárt szemünkbe fog tűnni, hogy a' szebb népek' hazái a' föld' szinének közép vonalára esnek, melly, mint maga a' szépség is, két szélsök között fekszik. Nem bir az a' szamojedek' nyomasztó hidegével, sem a' mongolok' szárító sziksós szelével, nem különben az afrikai homokpuszta' égető melege olly idegen ott, mint az amerikai nedves és erőszakosan változó égalj. Nem fekszik az sem a' föld' legmagasabb hegycsúcsain, sem a' föld' sűlyedésén; sőt inkább, midőn egy oldalról a' tatár és mongol hegység' falai ótalmazzák, más oldalról a' tenger' szellői hűsítik azt. Szabályszerűleg váltják ott egymást az évszakaszok, távol azon erőszaktól, melly az egyenlítő alatt uralkodik. 'S minthogy már Hippocrates megjegyzé, hogy az évszakok' szelíd szabályossága nagy befolyással van a' hajlamok' egyensúlyára: bizonyára lelkünk' tükrére 's nyomatára sincs kisebbel. — A' ragadozó turkomanok, kik a' hegyeken vagy pusztákon szerte csaponganak, a' legszebb égalj alatt is csúnya népek maradnak; de ha nyugalomnak eresztendik magokat, 's éltöket szelídebb élvezetre és olly munkásságra szánandják, melly őket a' csinosodott nemzetekkel egybe kapcsolja; ezeknek, valamint erkölcsi szokásaikban, úgy arczvonásaikban is részt fognak venni idővel. A' világi szépség csak a' nyugodt élvezet' számára van teremtve, ennek közbenjárásával közli magát az emberrel 's testesűl meg benne.

Üdvös volt emberiségünk' történetére, hogy a' szépség az említett tartományokban nem csak kezdett kifejlődni, hanem a' műveltség is onnan hatott legjóltevőbben más nemzetekre. Ha az istenség nem tehette egész földünket a' szépség' honává: legalább átéresztette az emberi nemzetet a' szépség' kapuján, hogy tovább jusson, 's a' bevésett vonattal lassanként más tartományt keressen. Egy és ugyanazon elve volt az a' természetnek, hogy a' szebb nemzeteket egyszersmind jótevő segédeikké tette másoknak. Megáldotta őket jelesül vidorsággal 's olly szellemi rugékonysággal, melly mind a' testi termetre, mind más nemzetek' hatására kivántatott. A' tunguz és eszkimó örökké barlangjában ül, és sem szerelmében, sem fájdalmában nem gondol a' távol népekkel. A' néger semmit sem talált föl az europai' számára; soha sem jutott még neki eszébe Európát vagy boldogítni vagy meghódítni. A' szép szerkezetű népek' országaiból birjuk mi vallásunkat, mesterségünket, tudományunkat, műveltségünk' egész alakját, nagyobb vagy kisebb mértékben. Ezen földhajlaton találták és födözték fel mind azt, 's legalább gyermeki próbán vitték ki, a' mi csak az emberiséget szebbítheti. Éjszakeurópaiak! még mind ekkorig vadak volnánk, ha a' történet' kedvező fogalma azon népek' szelleméből legalább virágporokat nem hajt, hogy a' szép ágnak vad törzsökbe oltása által idővel a' magunkét nemesítsük.

Dr. Katona Géza.

Rhapsodiák.

(Vége.)

7. Ismeretinkben kétfélét, anyagit és alakit különböztetünk meg. Az anyagit kül- és belérzékek szolgáltatják idő' és tér' korlátai között: de benne nincs összefüggés, nincs teljesség, mert idő és tér végetlenek 's be nem tölthetők. Az érzéki ismeretekről közvetlenül vagyunk meggyőződve; hogy látok, hallok,

érzek, arról olly bizonyos vagyok, mint enlétemről. Azonban az érzéki ismeret még nem eszes, mivel nincs benne egység és szükségesség, nincs alakja. Evvel elménk' további működései ruházzák fel az érzéki ismereteket, mellyek okvetetlen az egység és szükségesség' mintáiba esnek, 's úgy igazán tulajdonai lesznek elmémnek. 'S az ember egyes tapasztalatiból egyetemi itéletet hoz, 's bizton kimondja: minden test nehéz, minden ember halandó, minden okozatnak van oka stb, holott érzéki ismerésével bár menynyi testet, embert, okozatot vett is észre, még is mindent nem járhata be.

Az ismeretek' helyes felfogására szükség a' lehető alakiságot is egészen tudni. Ehhez az értelem, gondolkodási eszközeivel, elvonással, elemezéssel, összekötéssel, segít bennünket fogalom, itélet, következtetés és rendszer által. Ez fontos szolgálata az értelemnek; okos- és oktalanság, egyetemi nézet és szűkfejűség annak ki- vagy nem-miveltetésétől származnak. A' logica' hatalmának minden hódol, azért az elemezési philosophia mindig nagy szerepet játszott, 's mai napig nincs még kiirtva azon balitélet, hogy csak az igaz, mi bebizonyítható. Az ember t. i. az alakiság' eszközeinek birtokában levén, fogalmait, itéleteit, következtetéseit a' legnagyobb szabadsággal szereti használni; a' tapasztalástól szabadúlva, mathesisi bizonyossággal rendszerez mindent, kivált hogy a' categoriák által a' tapasztalás' lehetőségét is kiszabta.

De mélyebb bölcselés átlátja, hogy az elemezéssel nincs még befejezve a' philosophia; az analysist synthesis előzi meg, — 's visszatérve honnan indultunk, tudjuk, mind a bebizonyítás, mind a' megmutatás csak bizonyos pontig megyen fel. Már a' kettőnek saját mivolta sejteti velünk elménk' mintegy két tartományát, melly különböző törvények alatt van. — Itt a' kültermészettel ellenben az eszmék' világa kezd előttünk feltünni. Az diadala az elemezési philosophiának, hogy az eszmék' eredetére vezet bennünket, 's itt újra az értelem' és gondolkodás' kimivelésének nagy volta mutatkozik előttünk.

Az életben mindig eszmék szerint itélünk. Minden habozás nélkül tulajdonítjuk a' vétket annak, ki azt elkövette, mi nem történhetnék, ha az erkölcsi szabadság' eszméje eltörülhetlen nem létezne öntudatunkban. Szépség, igazság, jó 's erény' eszméi mind ollyanok, mellyekről senki sem kételkedik cselekvéseiben — de igen bölcselésében. 'S ez figyelemre méltó. A' közönséges öntudatban élnek az eszmék, de mivel azokat érzék által már annál fogva sem foghatjuk fel, hogy az érzék korlátolt, az eszme pedig idő és tér' korlátain tul van; a' gondolkodás' szövevényes működései' nehéz vizsgálására szorúlunk, ha az eszmékhez közeledni akarunk. 'S épen a' gondolkodási működések azon sziklák, mellyeken a' nem eléggé szemes vagy félszeg philosophia hajótörést szenved. Itt láthatók a' legképtelenebb ábrándok, mellyeket a' közönséges eszmélet egyenesen őrültségnek bélyegez; ezért mondhatta Cicero, hogy nincs olly bolond, mit valamelly bölcselő nem állított volna. Senki sem kétkedik, hogy a' kenyér, mit eszik, való, legalább az éhet nehezen birná valaki elképzelni, 's még is volt, ki hasonlókat mondott.

Ha az úgy van, a' philosophia eszelősködés, 's nem igazságra, melly után annyira epedünk, vezet bennünket, hanem, mint bolygó tűz, veszedelembe sülyeszt. Nem kell-e inkább őrizkedni tőle, mintsem azt pártolni? — Sokan és régóta mondják ezt, 's hihetőn még sokáig mondandják. De ki az emberi ismeret' természetéről, mívelési eszközeiről és korlátairól csak valamit elmélkedett, tudja, hogy miveltség csak reflexió, gondolkodás által lehetséges, hogy okvetetlen kell bölcselkednünk, még pedig annál inkább, minél számosbak a' tévelygések, hogy a' valódi bölcselés' útja tisztára hozassék. — Érzéki életünk' fenntartására természeti szükségeket ki kell elégíteni: hány visszaélés történik itt, hány ember veszti bele életét? Még is, mit mondunk? azt-e: a' szükségek' kielégítését meg kell szüntetni? — Korán sem, hanem mértéket kell tudni! Így van a' philosophiával is. Reflexio által, vagy sehogy sem jutunk igazságra: de tudni kell, hol kezdeni, 's mint folytatni.

'S mit találunk gondolkodás által? — hogy az eszméket fel nem tudjuk fogni! — Tantalusi kín hát még is a' philosophia! — Egyéb az. Embernek nagy tudása, ismerni, mennyire hathat elmélete, hogy tulra ne vetemedjék, 's Don Quixote gyanánt

másokat 's magát képzelgéssel ne csalja. Igenleges haszna pedig a' philosophiának az, hogy az eszméket a' lélek' legbensőbb tulajdoninak kimutatja. Lelkünk' magvát az eszmék teszik: de a' gondolkodás hozzájok csak tagadás által közelíthet, ő egyedűl azt mondhatja: a' szabadság nem korlátoltság; az öröklét nincsen idő és tér' határai között. 'S evvel megelégedni kénytelen az ember' tudása, még is általa mindent megnyert, mit emberi ész nyerhet — képzetet meg tud választani valótól, 's legszentebb érdekeink tudomány által mentetnek.

8. De belső életünk még abban nem határozódik, sőt szabadabb mozgása azontúl van. A tudomány' rekesze, kapuja a' hitnek; hol fogalom végződik, a' sejtés keletkezik. Istent, lelket, halhatlanságot sejtünk, 's a' szépnek alakaiban érzékítve csodáljuk. —

Elménkben két birodalom terül el egymás mellett és felett; mindenike egyenlő joggal és bizonyossággal bir, 's egymást nem nélkülözheti, de más más törvények alatt van; mert egyikben tudás, másikban hit a' vezérlő. A' két birodalom: természeti világnézet és aestheticai világnézet. A' természetben minden a' szükség törvényéhez' van lánczolva, itt a' halál' poraiból új élet virúl fel; egyik a' másikért létez; önczélt sehol sem találunk, mert szabadság nincsen. Ellenben az aestheticai világnézetben szabadság uralkodik; a' tárgyak általános 's nem csak viszonyos becscsel birnak; önczélt, korlátlan kifejlést sejtünk mindenütt. — Hát két világ és két különböző igazság van? Igen is, de csak reánk nézve, csak elménk' eredeti alkotmányára nézve, miről nem tehetünk. Tudásunk töredékes, — az általánost sejtjük 's a' tökéletest hisszük.

Hunfalvi.

Hymnus.

Oltáraid ha vannak-e,
Nagy isten, a' földön felül?
Egyház a' menny, oltári láng
A' csillagok végetlenül. —
Mondják e' föld is egy sötét
Csillag, de én nem tudhatom.
Kezed' hatalmas dolgait
Ha érteném, sem mondhatom.

Fölalkotád, mint vőlegény,
A' tért, a' meddig lehetett.
Belé dicső menyasszonyúl
Ültetted a' természetet.
S lől egy közös nagy ház' ura,
Hol angyal és ember lakik,
Minden van, — a' te müveid
Porszemtül a' végcsillagig.

Mondják: a' nap, hold, 's mit szemem
Lát, a' világ' hitvány fele,
Apró betük, és a' betü
A' gondolat' gyarló jele.
A' szellemországot magad
Képiró alkotád vala,
'S én abban otthonos vagyok
Nemes lelkemnek általa.

Hatalmadért méltán minő
Nyelv' hangjain dicsértetel?
Annyit tudok, természet az,
Kiben megengeszteltetel.
A' dörgeteg 's madárzene
Dicséretid' tolmácsai.
De rendkivül tetszők neked
Ember' szivének hangjai.

Oh mondd, ha kérlek, istenem!
Hol vannak a' te hajlokid?
Hová bocsássak éneket,
Az ének engem — boldogit.
Jobbod ha áld, balod ha ver,
Játszott szemem, vagy könyezett,
Ne mondjak én olly zengeményt,
Mit szivem át nem érezett.

Erdélyi.

A' szinmü.

(Vége.)

VII.

Jacques.

Ismét a' harmadik fejezeti szerény iró teremben vagyunk. — Reggeli kilencz óra elmult már a' játékszini előadás utáni napon; és a' kalmársegédek' nagyobb része szorgalmasan dolgozik már asztalai mellett. Az öreg Delmore, fején fekete bársonysapkával, belép; a' segédek tisztelettel, de szó nélkül köszönnek neki, — így kivánja a' különcz öreg, ki szinte hallgatva int köszönetet az üdvözlésért és dolgozó asztalához lépeget.

Miután a' széles karszékben jól elhelyezkedék, a' testes főkönyvet veszi kezeibe. De csakhamar ismét eltolja magától; a' tegnapi este valamennyire meghatá öt. Gondolkozik

— magával beszél — kezeit dörzsöli — ismét beszél.

‚Valahára tehát még is megtaláltam az igazi segédeszközt, ezzel, úgy hiszem, kigyógyítom örjöngésiből fiamat. Igaz, drága volt az este, — tizezer frankomba került; de fiam többet ér. — Valamennyi jegyet összevásároltatám, — úgy fütyöltek és ordítottak a' ficzkók, hogy ugyancsak örömemre szolgálhatott a' dolog! Vajjon mit mondott erre Eduárd? Hm, ha ma nem jő is hozzám, vasárnap bizonyára itt leend. — Már dologhoz kell látnom.‘ És kezébe vevén a' főkönyvet, irni kezde.

Ekkor kopogtatnak az ajtón. Brison belép. —

‚Ej, jó reggelt Brison úr, foglaljon ön helyet.‘

„Jó reggelt, Delmore úr; mikép érzi ön magát ma?“

‚Köszönöm, ma igen jól. És ön?‘

„Nem igen jól, Delmore úr; a' szinmű igen szép volt, sirtam miatta és Eduárdot kétszeresen sajnálom.“

‚Pah! hasztalan szánakozás, Brison úr, értek a' neveléshez, jól cselekvém.‘

„Tudja Delmore úr, hogy tegnap este óta nem láták fiát?“

‚Hm, alkalmasint szobájába zárkozott, néhány kétségbeesési verset csinálandó, és elalutt, 's — vasárnap reggel titkon hozzám jövend, bocsánatért esengni. — Hagyjuk ezt, Brison úr, ismerem fiamat, nem rettegek miatta.‘

„Van önnek dolga számomra, Delmore úr?“

‚Igen; jó, hogy emlékeztet ön: megbizást kaptam Gobéy úrtól Richelieu-utczából.‘ —Az öreg Delmore föláll és a' dolgozók felé kiált: ‚Jacques, hol vagy? Jer ide!‘ —

Egy segéd előlép 's beszéli, hogy Jacques (egy szülétlen fiú, kit szánakozásból fogadott fel Delmore) tegnap este fürdeni ment a' Szajnába 's mostig sem tért vissza.

‚Talán csak nem halt vízbe a' fiú?‘

„Ej, ne rettegjen ön mindjárt a' legroszabbtól — vigasztalá Brison — talán nagybátyja tartóztatá őt magánál St. Honoré külvárosban; délig bizonyosan visszatérend.“

‚Nem szeretném — mormoga magában Delmore — ha valami baj érte volna. — Menjen ön addig is Gobéy úrhoz, Brison úr, vezettesse oda magát Léon által. Ha dolgát végzi ön, térjen ismét ide vissza; majd Dueratierhez megyünk, a' tudva levő ügy iránt végezni.‘

VIII.

A' Morgue.

Egy óra mulva el volt végezve Brison' dolga Richelieu-utczában, és visszatért az öreg Delmorehez. Ez azonnal bot és kalap után nyult, 's nem egészen biztos és nyugodt léptekkel sétált végig az utczákon, bal oldalán Brison' kiséretében.

Utjok esetleg épen a' Morgue mellett vezeté el őket, — köz tudomás szerint nyilvános épület Párisban, mellynek egyik boltozatában az erőszakosan kimultak köz szemléletre tétetnek ki, hogy övéiktől megismertetvén, visszakövetteltessenek. Tehát ezen épület mellett haladt el Delmore és Brison.

Midőn az öreg kereskedő megpillantá e' házat, így szóla kisérőjéhez: ‚Nézze csak, Brison úr, milly különös véletlenség, hogy épen ma kell erre mennünk. Sejtésem van; még is megeshetnék, hogy a' szegény Jacques csakugyan szerencsétlenségbe jutott; szerettem őt, és derék embert akarék belőle faragni. Igen sajnálnám, ha a' Szajna nyelte volna őt el terveim elől.‘ —

„Nem, nem! bizonyosan csak könnyelműségből maradt el, és ön hiában gyötri magát.“

‚Tekintsünk még is mindenesetre a' halottszobába, Brison úr; miért bámultassék annyi ember által a' szegény fiu, ha talán csakugyan baj érte volna.‘

„Küldje ön tehát szolgái' valamellyikét ide, Delmore úr; nem önnek való szemlélet ez.“

‚Ej, nem félek én holttestektől — válaszola szilárdul Delmore — csak az istent 's törvényeket félek megbántani, — és aztán — hiszen Jacques végre is nem tulajdon fiam.‘

Beléptek; — leirni nem akarom, de nem is birom azon termet. —

‚Menjen ön a' jobb oldalon föl felé, Brison úr, én majd balról tekintgetek körűl.‘ — Delmore föltevé szemüvegét és vizsgálni kezdé a' holtak' vonásit, rendre, mikép a' kötáblákon kiterítve feküdtek. Már mind ketten áthaladtak a' terem' felén, a' nélkül, hogy szemökbe tűnt volna Jacques, midőn Brison rögtön élesen felsikolta: „Fia, — Delmore úr!“

Delmore görcsös rázkódással fordul meg,

oda tekint, és e' kiáltással: ‚Eduárdom!' eszmélet nélkül a' márvány padlózatra zuhan.

Az orvos, ki mindig közel van, oda siet. Minden fáradozás sikeretlen az öregnek életbe hozására. Végre, fia' holt testével együtt, házába viteti őt Brison.

IX.

Büntetés.

Örömest befejezés' jótékony léptét vonnám e' gyászrajzra; de a' boszúló Nemesis gyakran kérlelhe.enül bünteti azokat, kik gyermeki vaksággal kapkodnak a' végzés' kerekeibe, és én, a' Nemesis' történetirója csak akkor szűnhetem meg, midőn az is kifáradva fordúl más felé.

Nyolcz óráig feküdt már szobájában eszmélet nélkül az öreg Delmore, midőn orvosok és szolgák' ismételt fáradozásai által végre ismét magához tért.

Megnyitott szemeinek első tekintete Jacquesra esett, ki épen poharat nyujta neki. — Jacques délben csakugyan visszatért, mikép Brison előre mondá.

‚Tehát kit láttam én a' halottházban? — Kit?' kiált a' szerencsétlen öreg, és vad mozdulatokkal fölugrik ágyából. ‚Ah, fiamat! — sohajt tompa, érzetlen hangon, — kit halni üzék, kit ezen atyai kezekkel gyilkoltam meg! Bocsássatok hozzá! Hagyjátok őt megcsókolnom! Meg akarok vele halni!'

Ekkor félre vonultak a' szolgák, és az atya' szemei előtt a' kedves holttest tűnt elő nyitott koporsóban. Nyájas mosolylyal feküdt a' holt Eduárd azon szobában, mellybe még tegnapelőtt tilos volt lépnie. A' halál' megnyugtató keze letörlé arczáról végpillanatinak kétségbeesési jeleit és ismét helyre állitá az eredetileg nemes vonásokat.

‚Édes gyermekem! zokogá az öreg Delmore és átölelé a' koporsót, — egyetlen gyermekem, Eduárdom! — 's kétségbeesett szerelemmel csókolván a' halvány ajkakat: — szivem, fiam, csak egy nyájas szót — csak egyszer ébredj még föl — légy a' mi akarsz, csak fiam maradj!'

De Eduárd halva maradt. Az öreg sirva tölté el fia' holt teste mellett az éjszakát.

Megviradt; de az öreg nem látta a' fölkelő napot: könyűi elmosák gyönge láterejét.

‚Hol vagy, kedves gyermekem? — kiálta szemeit dörzsölve — engedd, hogy megöleljelek!' és hosszas tapogatózás után egy széket szoríta láztüzes ajakihoz.

Ekkor vevé észre, hogy megvakult, 's kétségbeesés' hangos kiáltásával földre veté magát. Midőn ismét fölemelék — őrült volt.

X.

Vége.

Még egyszer visszatérünk d' Anville Júliához; sirva nyugszik hálószobájában pamlagán.

‚Ám legyen meg! uralkodjék rajtam, — gúnyolja bizvást fogadásomat: nem tudok nélküle élni! — Megirom neki, hogy jöjön hozzám, hogy a' világ' dicsősége nélkül is szeretem őt: — hogy csupán őt ohajtom! Oh, én dőre, — gondolám, hogy hivás nélkül is el fog jőni! Kinteljes élet! — Bár csak Lúcia jőne már; kimegyek a' szabadba, — olly rekkenő itt a' hőség, — megfúlok!'

Ez alatt örömtől sugárzó arczczal lép be Lúcia. „Jó hírt hozok, nagyságos asszonyom! Hallja csak: Delmore Eduárd, egyetlen fia Delmore gazdag kereskedési elnöknek Vivienne utczában!"

‚Bizonyosan tudod?' kérdi örömteljes meglepetéssel Júlia.

„Bizonyosan! — Egyik barátném, ki Eduárdot atyja' házában tanulá ismerni, most kivánt nekem szerencsét a' gazdag új parancsolóhoz."

‚Ah, Lucia, igy tehát minden bánkódásnak vége; mert már most tudom, mért tiltá Eduárd' büszkesége a' kinált hatezer frankot elfogadni, — és mért nem jött el mindeddig. Oh, siess hozzá és mondd — de nem! Előbb szabadba megyek, hogy ismét magamhoz térjek, 's elkészülhessek a' viszontlátásra. Hamar kendőmet; kocsim álljon elő!'

A' kocsi előáll, és Júlia 's Lúcia elrobognak.

Félórányira Páristól, az éjszakkeleti részén, hosszu csodaszép fasor nyúlik el, mellyből több oldalút nyilik. Az egyik gyönyörű majorhoz vezet, a' másik Simoné pénzváltó' mulatóházához, a' harmadik a' temetőhez, a' negyedik pedig Baigneux felé fordul. E' szép sétautról visszaküldi kocsiját Júlia és gyalog megy tovább Lúciával.

Júlia magán kivűl van örömében, mert már most semmi nem gátolja többé összekelését Eduárddal. Szilárdul eltökélé őt magához hivatni.

Élet-'s örömtelve szökdel tovább az uton, 's minden apró gyermekkel tréfál 's pajzánkodik az úton.

Ekkor rögtön tárogató hangok kezdnek rivallni; csekély kiséretű temetés érkezik. Nyilt kocsin, virágkoszorúval díszesített egyszerű koporsó. — Júlia akaratlanúl elhalványul; Lúciát elküldi megkérdezni: kit temetnek. De sejtési nem hagyják őt várakozni. Ő maga is közelebb lép. Egy udvarias fecsegő úrtól megtudja, hogy a' halott bizonyos Delmore, egy igen gazdag ember' fia, ki kétségbeesésből a' Szajnába ugrott, mivel színműve megbukott.

Júlia nem hall többé semmit!

Három nap múlva új sírt ástak Eduárd mellett, — épen Júlia' koporsójához illő nagyságút. — Lúcia kolostorba ment.

Úgy hiszem, elég áldozat egy vén ember' ügyes találmányáért fia' elvonására a' költészettől! —

N—y I—cz.

Magyar játékszini krónika.

Maj. 8. Halottrabló. Szinj. 3. felv. Birch-pfeiffertől ford. Pály Elek.

Maj. 9. Bájital. Nagy víg opera 2 felv. Irta Romani. Muzsikája Donizettitől. — Spanyol tánczosok.

Maj. 10. Jelenések a' Saardami polgármester czimű operából és a' Báléj' 5dik felvonása. — Spanyol tánczosok.

Maj. 11. Utazás közös költségen. Vígj. 5 felv., ford. Fáncsy Lajos.

Egyveleg.

Voltaire, és Fréron a' szinházi páholyban. Fréron, azon tanult, és szellemdús férfiak közé tartozik, kik XV. Lajos idejében, Páris, és egész Franczia-ország' díszét tevék. Egy criticai korlapnak volt ő kiadója, mely „Année littéraire" czim alatt jelent meg, 's mellyben ő saját tudományos, aestheticai, és művészi nézeteit nagy makacssággal ugyan, de belátással, 's igazságszeretettel is nagygyal vitatta. E' korirat' kiadása, 's a' mód, mellyel ő itt eddig csodált kortársai ellen föllépett, számtalan vitákba keveré őt, mellyek életét fölötte keseríték. Neki ellenségeivé levének a' hires Diderot, 's az egész franczia academia, legalább az academia' azon tagjai, kik a' nagy „Encyclopédie" kiadásával foglalkoztak. És Rousseau igen fölhevült ellene, 's hozzá egy levelet irt, teljeset sértő és bántó kifejezésekkel, 's imigyen zárá azt. „Azt mondja ön uram! hogy ön ellenségeinek minden sértéseit, és viszonválaszait kinevette, 's magát egyedül erényének öntudatába burkolja: de én bátor vagyok önnek ezt nem tanácslani, mert ez önre nézve igen rossz, és veszélyes takaró lenne."

De Fréron fő ellensége a' harapó, csúfgúnyoló, és több esetekben épen olly gonosz, milly dúzs szellemü Voltaire volt. Ez irta ellene ama nevezetes, és valóban lázító vigjátékot, jobban botránydarabot: „L' Ecossaise." E' darabban Fréron személyesen, és testestől, lelkestől volt másolva, úgy, hogy ujjal lehete rámutatni, mint a' leghitványabb emberek' egyikére. Ez utálatos darabban halmozva vannak a' mocskolódások, és bántások, mellyekkel halandó terheltetik. Szégyen darab az, a' szónak tulajdon értelmében, és minden tiszta érzelem föllázul, midőn látjuk, miként él egy szellemdúzs ember vissza talentumával, hogy egy tudóst, ki még e' fölött hivatalában jeles, és derék férfiú, egy egész nagy város' szemei előtt, megmocskoljon. Gondoljuk csak, miként egy estvén, mellyen ez orczátlan pasquill adatik, az egész szinház tömve emberekkel, kik az irónak tetszést tapsolnak, 's e' tetszés által az érdemteljes Fréron ellen kiüritett nyilványos szégyent még kettőztetik, és hármaztatják. És még is az igy megbecstelenített férfiut magát látjuk ez, ellene intézett csúfdarab' eléadásánál megjelenni, talán, hogy személyesen tapasztalja, ha lehetséges-e, hogy ember az ő rosszlelkü gyülölésében annyira menjen, mennyire Voltaire ez alkalommal valóban ment. És Fréron, nőjével együtt részt vőn a' darab' első eléadásában, 's elég lelke volt négy teljes osztályon (fölvonáson) át, szemlélve kihallgatni a' rútságokat, mellyeket az őt, saját nevében, és szerepében jelentő szinész véghez vitt. De az ötödik osztályban nője, mélyen megkapatva e' példátlan bozontásokon, páholyában elájult, 's erre még nagyobb lőn a' szinházi zaj, mint előbb vala; mert Fréron mintegy magán kivül ragadva ez esetre, 's az elájult nő' nézetén a' leghevesebb átkokat szórá. És még is, bármilly tragicai volt ez a' nézet, ez esten, mind azon hires férfiak között, kik a' tömött páholyokban tündöklöttek, 's a' történeteken a' leghangosabb kaczajra fakadtak, csak egyetlenegy találkozott, ki Fréront megszánta, és sértett jogát a' mennyire lehetett, védte. E' hires, és szilárd férfiú Malesherbes volt, ugyan az, ki több esztendővel később a' nemzeti gyülésben XVI-ik Lajos élete' védelmére, bátor volt fölkelni!

Örülhetünk, hogy a' jelenkor hasonnemü tárgyak 's dolgokra nézve sokkal erkölcsösebb 's erényesbb, mint a' mellyről szólottunk, olly annyira, hogy ma alig sikerülne a' legszellemdúsabbnak is, valamelly köztisztetben álló férfiút Fréronként csúfgúny' tárgyává tehetni!

Briedl Fidél.

Az Aetna' kitörései. Az Aetnát igen soká tartották Europa' legmagasabb hegyének és még 1770-ben alig meré Brydone angol utazó állítani, hogy a' Mont-Blanc magasabb lehet. Ezen utolsó 14,770 lábnyira emelkedik a' tenger fölött, a' másik 10,200-ra; mindazáltal magasabb és meglepőbbnek látszik; mert közvetlenül emelkedik föl a' tengerből és magánosan áll, mig a' Mont-Blanc 4000 lábnyi magas ponton, nyolcz- tiz ezer lábnyi hegyekre támaszkodik. Nem könnyen láthatni valami szebbet, mint az Aetnának szabályos alaka, alant a' legbujább növényzettel, közepén sürü erdőkkel és tetején örökös hóval. — Ezen hegy kr. sz. előtt 11 nagy ürüléseket számlál, utána pedig 65-öt. Legiszonyubb volt az 1669-beli kirontás. Nicolosto nevü nagy és népes falu' közepén, két napi teljes setétség után krater támada, mellyből a' ma is Rossi név alatt ismeretes hegy emelkedék föl. A' krater egy ideig öt vagy hat órányi hosszú és négy-nyi széles volt. Szünetlenül hányt ki hamút, homokot és lávát. Ezen utolsó Cantaca' városát fenyegeté. Ennek lakosai töltést akartak ellenébe vetni, hogy a' lángoló folyam elvezettessék városuktól. De a' vidék' paraszt lakói fölkeltek ellenök 's mivel különben ők lettek volna a' vésznek kitéve, erőszakkal gátolák tervök' végrehajtásában. Igy a' lávafolyam a' város' faláig jutott, áthalada rajta 's az utczákba ömlött el, mellyeket részint betölte.

Az ó kor' egyik legnagyobb emléke, Cheops király' nagy gúlája Középaegyptusban. Hogy ezen emlék' nagyságáról fogalmunk legyen, csak azt kell megmondanunk, hogy 360,000 aegyptusi ember 20 teljes évig szakadatlanúl dolgozott rajta.

—jd—

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieк' piaczán 437 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 17. 1840.** **40. szám.**

Tartalom: Emberismeret (*Briedl Fidél*). — Az özvegy' istenitélete (*Jenő*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*S. F.* és *—jd—*). — Böngészet (*Gabányi*).

Emberismeret.

Alig van nehezebb dolog a' világon az emberismeretnél. Ki azt hiszi, hogy első tekintettel, mint egy táblárol képes az ember' characterét, hibáit, erényeit 's élete' viszontagságait leolvasni, igen csalódik. Látunk tárgyakat, különféle tüneményeket, 's egyszeri látásból, ha nem bizonyos, legalább valószinű itéletet hozunk: nem igy az emberről, kit sokszor több évi társalkodás után sem tanulhatunk ki, 's midőn a' látottak és tapasztaltak után indulva itéletet hozunk, olly annyira tévedhetünk, csalatva a' külszíntől, hogy a' jámbort rosznak, 's viszont az erkölcstelent jónak merjük állítani. 'S az emberismeret nagy föladat maradand az emberiség előtt, mind addig, míg ember álarcz alá rejtekezve magát másnak mutathatja, mintsem a' millyen! De bár melly nehézséggel párosult dolog is az emberismeret, nincs ennél hasznosabb, 's fontosabb még is az emberre nézve; csak az kár, hogy kevés találkozik, ki az embert minden vágyai, kivánatai, czéljaiban, minősége és rendeltetése szerint teljesen fölfoghatná. Sok beutazza a' világ' legszebb, és nagyobb városait, tartományból tartományba, országból országba vonul, számtalan emberrel társalkodik, illedelmes bánás- és viseletmódjokat kitanulja, 's elhiteti magával, hogy legmélyebben hatott az emberi természetbe; 's még is mit tud az emberekről? A' jónak színe alá rejtekezve, és folyton ünnepi diszköntösbe öltözve csak az önhaszonkeresés, 's önszeretetnek szolgái ők, és még is ezt bátor amaz emberismeretnek mondani; azonban, mért viselik magokat igy az emberek? gondolkozás, és cselekvésmódjoknak mért illyen bélyege? épen nem, vagy csak kevéssé érdekli a' föntebbi kutatót. Ő ösztönszerűleg tud velök bánni, és e' bánásmódot szinte ösztönszerűleg viszonyozzák amazok, 's mind a' két rész czéljait létesiteni iparkodik, minél hamarabb 's könnyebben. Ez azonban csak árnyéka a' valódi emberismeretnek. A' müveletek 's tünemények' alapjait, és okait kell fölfödözni, 's túlhaladva a' fölületesség' hártyáján ama' titokteljes fülkébe szükséges hatni, hol a' gondolatok születnek, a' hajlamak 's vágyak tanyáznak, honnan a' kivánatok támadnak, a' határozatok napfényre jutnak, szóval; honnan az élet' eredeti forrása fölbugyog.

Ki illy alaposan kivánja az embereket ismerni, annak mindenek előtt szükséges, hogy önmagát vizsgálta, 's tanulta légyen ki alaposan; tudnia kell, milly lelki, és szellemi tehetségekkel bir, miként, 's melly iránynyal munkálnak és hatnak ezek, miként küzdenek részint egymás ellen, 's miként egyesűlnek egymással más részről egy meghatározott czél' elérhetésére. Ki saját kebelét sokszor és sokat vizsgálta, szíve' gyengéjét, 's erejét egyiránt jól kitapogatta, azaz: magát kiösmerte; az könnyebben tanuland ki másokat, 's tudni fogja öket czélszerüleg használni is. Ott, hol az indító okok 's rugók eredetöket veszik, keresendi ő mindenkor azt, mit mások gondolnak, kivánnak, akarnak, 's megtalálva a' vágyak' kivánatok' és gondolatok' tiszta forrását, 's egyenlőségét, örömest osztozandik mindenekben, mik a' meghatározott czélt, az életerőt 's ennek működéseit könnyitik és előmozdítják. — Hason okok, hason okozatokat szülnek, 's viszont a' hason okozatokról jól következtetünk a' hason okokra. Egyik emberben nagyobb az öneszmélet, előrelátás, lelki nyugalom, vagy ravaszság, mint a' másikban, szorgosan tudja magamagát színleni, eltitkolni, és cselek által iparkodik mások' kegyeit kedvezéseit elnyerni, mellyeket egy harmadik tán inkább őszinteség- és nyiltszivüsége által szerzett volna meg.

Jobbadán az emberek ollyanoknak szeretik magokat mutatni, miként önhasznok, 's javok parancsolja; általan tetszeni kivánnak, mások' segélye 's bözbejárulása által mindenütt önállapatjokat biztosítani. — Mindenki tehát önmagát tanulja ki szorgosan, 's úgy könnyebb leend mások' arczvonalmairól, avvagy müveleteikről olvashatni, millyenek? 's czéljaik hová irányoznak? Mert ki folyton más emberekkel társalkodik, igyekezeteiket, szándékaikat, és tetteiket szünetlenül vizsgálja, 's mélyen be hat a' rugókig, az, ismerve előleg magát, könnyen fölfedezendi az eszközöket, mellyek által másokat saját czéljai' kivitelére vezérelhessen; tudni fogja öket kormányozni, 's velök mindenben egyet érthetend; de míg az emberi természetet magamagában alaposan ki nem tanulta, 's ismerte, igyekezetei sikeretlenek, az ohajtott eredmények bizonytalanok maradandnak.

Az ifjú nevelő, és tanító, ki végzett tanulmányai után egyenest lép e' nehéz pályára,

tapasztalás, világ 's emberismeret nélkül, iparkodjék teljes szorgalommal magamagát mindenek előtt kitanulni, 's ismerni annál inkább, minél bizonyosabbak az emberismeret' hiányából következő tévedések; és ha egyszer magát kivül belül jól ismerendi, nem leszen nehéz másokról is, kikkel közelebbi viszonyban él, és többször társalkodik, némileg itéletet hoznia, öket lassadan kitanulnia, 's imígy sok kellemetlenségeket és összeütközéseket mellőznie.

Az emberek' müveleteinél főleg az alapokat, 's alkalmakat, mellyek a' tettet eszközlék, a' szándékot, és a' czélt kell kivizsgálni; azután az eszmék' folyamát, egymássali viszonyát, 's kapcsolatát kutatni, hogy lassadan az ember' szivét, érzelmeit, vágyait, 's hajlamait kitanulhassuk, 's a' fő rugókat fölfedezhessük. Ki fog e' vizsgálatból tünni, vajjon becsületvágy, önhaszonkeresés, könnyelműség, gondolatlanság, boszúvágy, 's kárörőm, vagy tiszta, minden pártosságtól ment emberszeretet vezérlé-e az embert a' tettre? A' fölhozott ok, és szándékkal, melly csalódásba ejthet, meg ne elégedjünk, hanem békén hallgatva, és tetetve, mint ha elhinnők azt, hassunk mélyebbre kutatásunkkal, 's részint pártatlan, de körülményes vizsgálatunk, részint a' művelet' eredményei által eljutandunk az igaz ok- 's rugóra. Négy öt művelet közt, alig találunk egyre, mellyből a' valódi, és tiszta szándék őszintén jelentkeznék, mert örömest a' jó- 's ártatlanság' fátyola alá bújnak az emberek, és midőn imígy másokat vélnek megcsalhatni, önmagokat csalják meg.

Soha az embert néhány szó, vagy egyetlenegy tettből meg ne itéljük, mert a' legnagyobb igaztalanságot 's méltatlanságot fogjuk gyakran rajta elkövetni, 's lesz okunk gondolatlanul szalasztott itéletünket megbánnunk. A' legjámborabb is tévedhet némellykor, 's olylyasmit követhet el, mit később megbán, de melly tettre, tán éltében az elsőre, bizonyos előre nem is gyanított körülmények vonzák, mellyeket ő azontul szorgosan kerülni fog. 'S mint fájhat egy nemesen érző kebelnek, ha mást egy elkövetett könnyelmű tettért azonnal gonosznak, vagy ellenkezőleg a' gonoszat, egy jónak látszó műveletért jámbornak itéli, és tartja? Egyetlenegy rosz tett sérti ugyan, 's foltot ejt mindenkor az ember' characterén, de azért rosznak, 's lélekismeretileg feketének

őt nem tarthatjuk; gyarlóságot, és tökéletlenséget sejtet az legfölebb velünk, de e' mellett még igen sok jó maradhat fön benne. Szintén egy szép és jó müvelet a' rosz characterben is mindenkor szép és jó marad; de azért az embert egészen jóvá 's erkölcsössé nem teszi ez egyes tett; 's ki itt gondolatlanúl szalasztja itéletét, 's egyes tettből következtet az egészre, számtalanszor fog tévedni. Vannak ugyan characteristicai műveletek, de ezek csak akkor biztosíthatják itéletünket, ha az embert a' legváltozóbb körülmények, 's viszonyok közt egészen kiismertük, azonban illy tökéletes ismerethez egy egész életkor kivántatik.

Az ember' szavaiból, 's beszédéből, ha nem teljes bizonyossággal is, de valószínűleg gyakran következtethetünk a' kedély', szív 's érzelmek' állapotjára. Mert miután a' szavak gondolatjainknak jegyei, 's a' nyelv lelkünknek tolmácsa; a' többször ismételt beszéd' foglalatjából gyaníthatjuk az anyagot, mellyel a' lélek foglalkodni szokott. Egyik csak mások' hibáit, és fogyatkozásait fogja mindenkor elszavalni, 's iparkodandik magát tökélyeivel együtt mások föle emelni, magasztalni, hogy saját arczának árnyoldalait annál jobban eltüntesse, melly az eredetitől olly szembetünőleg üt el. 'S ki ne venné ezekben észre az uralkodó önszeretetet? Más az ember' jó oldalait, szép lelki, és szellemi tehetségeit kutatva, ezeket megismerni, méltánylani, érdemkép magasztalni fogja, 's imígy pártatlanságát, és igazságszeretetét nyilványítandja. Némellyik örökön csak nevetséges oldalait festendi az embernek. A' gyanakodó folyton a' boszúság- 's ravaszságról; az elégedetlen mások' szerencséjéről, 's boldog állapotjáról beszélend. A' kéjvadászó minden alkalommal beszédeiben csak hajlam, 's vágyaira czélzand. A' dics- és becsületvágyó tökélyeit, és azon helyeket hozandja föl, hol különös kitüntetésben részesült, 's köz tiszteletet aratott. Sokszor a' legcsekélyebb szavak is fontos értelmüek lehetnek, és az észrevétlenül elcsuszamlott szavakat figyelem nélkül soha sem kell hagyni, habár külsőleg kevésbbé mutatjuk is, hogy általok figyelmetesekké tétettünk.

Nem kevéssé characterizálja az embert viselet, 's bánásmódja az állatok, alattvalók, és cselédek iránt, mert ki ezekkel kegyetlenül, és embertelenül bánik, elárulja rosz characterét, habár a' szeretetre legméltóbb bánásmódot mutatja is a' magához egy tisztű 's méltóságuak iránt; 's kikkel tán hasonlag bánnék, ha a' körülmények és viszonyok, mellyekben jelenleg áll, változnának, vagy egészen megszünnének. A' szilárd, és nemes characternek ott kell leginkább kitünnie, hol teljes szabadsággal munkálkodik a' lélek, 's hol nincs, mi azt megkösse, vagy következményeivel rettegtesse.

Jónak, állhatatosnak, erényesnek, emberségesnek azért senkit se tartsunk, mert egyideig ismerjük, 's gyakrabban láthatók öt; meglehet, hogy különös, és változó esetek még nem környezék öt, 's igy folyton szerencsés, vagy szerencsétlen helyzete mellett jónak mutatkozhatik. Az embert a' gondolhato legváltozóbb esetekben kell vizsgálat alá venni, a' szerencse' kedvezései, a' sors' csapásai, rágalmak, becsületsértő itéletek, mások' szerencséje, vagy szerencsétlensége, szenvedések, hosszú vagy rövid ideig tartó inség, félelem, megvetés, gyülölet, mások, különösen köz, közép, nemesebb 's boldogabb állapotuak iránti bánásmódja közt; 's ha e' körülmények- és esetekben mindenkor ugyan az, 's egyenlő lelki erőt, és szilárdságot fejt ki, méltán jónak, állhatatos lelkületű - 's characterűnek mondhatjuk, és tarthatjuk. A' mindennapiból, és egykét fölüleges tekintetből a' viszonyokra soha egészen ki nem tanulhatjuk öt, 's mi sokáig társalkodhatunk vele a' nélkül, hogy közelebbről ismernők öt, hacsak különféle, gyakran csodálatos, 's nem is sejtett állapat 's körülményekben nem vizsgálódunk, és hosszú vizsgálódásunknak egyik vég eredménye az is leend, hogy alaposan meg fogjuk különböztethetni, mit kelljen itt vagy amott a' természetnek, 's mit a' szokásnak tulajdonítanunk.

A' rendkivüli nagy character csak rendkivüli esetekben, és nagyszerű körülmények közt leszen ollyanná, mellyekben a' lélek, a' szellem, és az emberi természet teljes energiával, és szabadsággal munkálva, dicsőülten, 's mintegy istenűlve — hatalmat erőt lehelve 's árasztva mindenfelé — jelentkezik.

A' nagyobbakkali társalkodásban, könnyebb, 's több emberismeretet lehet szerezni, mint az alantiabbak' körében; mert amott nem hiányzik az alkalom a' testi, lelki, és szellemi kiképezésre; fölvilágosultabb az értelem, tágasabb az ismeretkör, tisztábbak a' tárgyak 's dolgokróli fogalmak, 's igy a' lélek szaba-

dabban fejlődhetik, és terjedelmesebben működhetik; itt ellenben a' csekély lelki, és szellemi míveltség miatt, szükebb a' működési kör, 's általan korlátoltabb minden, mint amott.

Ki tudni ohajtja, miként szólanak távollétünkben mások rólunk, csak azt vegye teljes figyelembe, miként ítélnek másokról jelenlétünkben; ez szerfölött fontos szabály, mellyből tévesztő következményt ritkán vonhatni. Akarmint kedvezzenek, 's hizelgjenek is ők nekünk jelenlétünkben, mindazonáltal mások előtt, 's változott körülményekben épen úgy ítélendnek, és szólandnak rólunk is, miként jelenleg másokról nyilatkoznak. Ki a' távollévő' igazságát védi, barátja' pártját fogja, hibáit a' mennyire lehet felebarátilag mentegeti stb. az bizonyosan velünk is azt teendi mások előtt, 's mi igen bölcsen cselekszünk, ha illy embereket bizodalmunkkal megajándékozunk, 's velök barátságot kötünk, habár elején iránt unk némi szigoruságggal viseltetnének is; a' ki pedig a' távollévőt rágalmazza, nevetségessé teszi, hibáit gúnyolva fölfedezi, vagy nagyítva állítja fogyatkozásait a' társaság elé, az bennünket sem kímélend meg mások előtt; szintén ki hűtlenül barátjai' körét odahagyva, az egykoron hallott titkokat kitárja, attól iránt unk is csak hasonlót várhatunk; 's ki itt nem ügyel elegendőkép magára, az minden szerencsétlenségét ne másnak, hanem egyedül characternélküliségének tulajdonítsa.

Az ifjú szív 's lélek' kiismerésére nem megvetendő eszköz a' folytonos ügyelet, miként viseli magát valaki valamelly elkövetett hiba után. Itt az emberek' viseletmódja különfélileg változik, 's egymástól igen is elüt. Némellyek fölkeresnek bennünket, 's bocsánatot kérnek az elkövetett vétség miatt, 's ezek jók, jámborok, jólelkűek; mások semmit sem szólva magányba vonulnak, és sírnak, ezek is jók, de kevésbbé mint az előbbiek, mert szégyenlik a' megkövetést, és bocsánat-kérést; kivévén azokat, kik érzékenyebben gondolkodva hibáikat azonnal megjavítják, de azokat csak a' legvégsőbb szükségben nyilvánítják. Sokan a' vétség és bántalom után eltávoznak, 's legfölebb fejöket rázva, azt mondják, vagy gondolják legalább magokban: „igen csekély hibám, 's mért ne követhetném én el azt másszor is“: illy emberek roszak; végre leggonoszabbak, minden csel, 's erkölcstelenségre legkészebbek azok, kik bunkósabb hibáikat, 's nyilványosan elkövetett vétségöket is elpalástolni, és mások' becsmérlésével szüntelen szépíteni törekednek: amazokat, de főleg ezeket kiki kerülje.

Briedl Fidél.

(Folytattatik.)

Az özvegy' istenitélete.

A' következő egyike a' legkülönösb törvényszéki tusáknak, mellyeket Spanyolország' évrajzaiban találunk. Történt a' birodalom' fényes kezdetén, a' góth Roderick' mind ifjú, mind dicső napjaiban; ki később hirét elfonnyasztá vétkei által, 's végtére királyságát 's életét a' guadaleti partokon elveszté ama' szerencsétlen csatában, melly Spanyolországot hódítmányúl a' móroknak adá által. A' történet következő:

Volt azon időben bizonyos lorainei herczeg, ki jószágaiban szerte szét a' legbölcsebb herczegek' egyikének ismertetett el, kik valaha éltek. Valóban egyetlenegy rendszabás nem volt, mellyet elfogadott, hogy minden magánytanácsnokát 's egyéb tisztviselő személyét el ne ámította volna: és olly sok elmés dolgot monda, és olly értelmes beszédeket tartott, hogy fökamarása nem birt eléggé gyönyörtelten kaczagni az egyiken, és bámulni a' másikon.

Azon valóban elmés és szerfelett bölcs herczeg csaknem félszázadig nőtelen boldogságban élt, midőn udvarnokai azt nagy kárnak kezdék tekinteni, hogy olly bölcs és dús herczeg szűkölködjék gyermekekben, kinek talentomait 's birtokait örökbe adhatná; tehát illedelmesen sürgették, hogy házasodnék meg, saját állapotja' javáért, 's alattvalói' jóléteért.

Tanácsait négy vagy öt évig fontolgatá lelkületében, és akkor, kiküldve mindenhova követeket, udvarába hivott meg minden szép leányt, ki herczegi koronában részesülni vágyna. Az udvar nem sokára mindenféle idomú 's tulajdonú szépségekkel pezsgett, mellyek közöl egyet választott kecsei' legjókorabb fejlődésében, kit minden férfi hasonlíthatlan kellemű- és szerelmetességűnek tartott. Az udvarnokok egekig magasztalák a' herczeget, hogy ollyan választást tön, és nagy bölcsesége' újabb tanúságának tekinték. „A' herczeg“, mondának, „már öregecske; a' hölgy más részről

igen is fiatal; ha az egyiknek hiánya, a' másiknak bősége van az esztendőkben, így az egyik oldalon lévő hiány mérlegeltetik a' másikon lévő bőség által, 's annak következménye egy helyesen összeillesztett házasság."

A' herczeg, mint gyakran történik a' bölcs férfiakkal, kik késöcskén házasodnak meg, és fiatalka hölgyeket szoritanak kebeleikhez, szerfelett szerelmes lön hitvesébe, 's neki mindenben kedvezett. Ő következőleg alattvalóitól általjában, 's a' nöktől különösen férjek' mintájának volt hirdetve.

Egyetlen egy dolog volt, melly azon házas példány' boldogságát zavará: jóllehet jókora idö mult egybekelése után, még is mind addig minden örökös' reményétől meg vala fosztva. A' jó herczeg semmi eszközt nem hagya kisértetlen az eget kedvezővé tehetni; fogadásokat, zarándoklatokat tön, böjtölt és imádkozott, de mind az sikeretlen volt. Minden udvarnok bámult e' körülményen. Számot erről nem adhattak. Míg a' legalábbvaló parasztnak tuczatonként vannak izmos ficzkói, a' nélkül hogy egy imát mondana, a' herczeg sanyargatta magát annyira, hogy csak bör és csont vala már, bűnbánatokkal 's böjtekkel, 's még is távolabb látszott most czéljától mint valaha.

Végre veszélyes betegségbe esett az érdemes herczeg, 's közelgö vég óráját érzé. Aggodalmas szemmel tekinte ifjú 's gyöngéd mátkájára, ki könyhullatás és gyöngéd zokogással fölötte hajlongott. ‚Ah!' monda, ‚fiatal szemekben hamar száradnak el a' könyek, 's a' gond könnyen fekszik fiatal szíven. Kis idő mulva nem leszek többé, 's te másnak karaiban elfelejtended öt, ki téged olly gyöngédeden szeretett.'

„Soha! Soha!" kiálta fel a' herczegnö. „Soha mással nem szövetkezem. Ah, hogy az én uram képesnek gondolhat olly állhatatlanságra!"

Az érdemes herczeget biztatásai megnyugták; mert nem állhata ki olly gondolatot, hogy vele halála után közönösen felhagyjon. Még is ohajtott állhatatos hűségének valami zálogát birni.

‚Távol legyen tölem, legdrágább hitvesem', úgy monda, ‚téged egy hosszú életen keresztül erőszak alatt tartani. Szilárd hűségednek egy éve 's egy napja, megbékitendi zaklatott lelkemet. Igérd meg, hogy egy év 's egy napig emlékemhez hű maradandsz, 's békével halok meg.'

A' herczegnö ünnepélyes fogadást tön azt megtartani. De a' házas herczeg' érzelmei nem voltak még kielégítve. ‚Ki jól köt, jól old', gondola magában; így tehát végrendeletet tön, mellyben neki örökül hagyá minden birtokát, azon feltét mellett, ha kihunyta után egy évig 's egy napig hozzá hűséges marad; de ha látszanék azon idö alatt, hogy bármiképen hűségétől eltért, unokaöcscsére szálljon az öröklés, egy szomszéd jószágnak urára.

Minekutána vég rendeletét megtette, kihúnyt a' jó herczeg 's eltemettetett. Alig szendergett sirjában, midön unokaöcscse megérkezék a' birtokot átveendő, gondolva, mivel nagybátyja utódok nélkül halt meg, a' jószágok természetesen rá szállnak. Dühös szenvedélybe ragadtatott által, midön még is a' végintézet foganatosittatott 's az özvegy jelentetett ki a' herczegség' örökösévé. — Minthogy erőszakos, izmos kezű férfi 's az országban egyike a' leghősibb bajnokoknak vala, félelem lappangott, hogy erövel is kisértené a' jószágot hatalmába keriteni. Azonkivül volt két nötelen nagybátyja tanácsadókúl. Ez két fölpuffadt, fögonosz öreg lovag volt, kik, szilaj és kicsapongó életet élvén, dicsekedtek, hogy a' világot ismerik, 's hogy mély tapasztalások van az emberi természet felöl. Ők félrehúzák unokaöcscsüket. „Ugyan, férfi", mondának, „legyen jó kedvű. A' herczegnö fiatal és vidor özvegy. Épen eltemeté bátyánkat, ki, isten nyugaszsza lelkét! szerfelett szent és imádkozó, és böjtölö volt, 's bájoló hitvesét, szüntelen övéhez kapcsolva örzé. Ő most hasonló egy kalitkából szabadult madárhoz. Azt hiszi talán, hogy fogadását megtartandja? Lehetetlen! Jót állunk érte — ismerjük az embereket 's mindenek felett a' nőmbereket. Nem állhatja ki olly hosszú ideig; az nem hölgynek — az nem özvegynek dolga — tudjuk mi azt, 's ez elég. Állitson azért éles szemű öröket az özvegy körül, és azon tizenkét hónap alatt bizonynyal hálójába keriti — és akkor a' herczegség az öné."

Tetszék azon tanács az unokaöcsnek, és tüstént állitott kémeket a' herczegnö körül, 's több cselédét megvesztegette, hogy tegyék az örizetet, úgy hogy egyetlenegy tapodtat sem tehetett, sőt egyik szobájából sem a' másikba, hogy meg nem kémleltetett volna.

Soha nem volt fiatal és szép özvegy olly rettenetes istenitéletnek kitéve.

A' herczegnő illyetén felállított őrizetéről tudósittatott. Bár bizott erkölcsiségében, tudta még is, nem elég némbernek, hogy erényes legyen; még a' rágalmazhatáson is fölül kell lennie. Azért szigorú törvényt szabott magának a' másik nemmel soha érintkezésbe nem jöni. Női titoknokok- 's komornákat tarta, kik által minden mind köz — mind magányügyeit elvégzé; és azt mondják, a' herczegségnek dolgai soha sem voltak olly jól elintézve.

Minden férfi szigorúan ki vala zárva a' palotából, annak kerületén túl a' herczegnő soha ki nem ment, és ha mikor udvarai 's kertei körül sétált, mindig tisztelt fiatal hajadonokból álló testőrséggel, melly nemeslelkűségökről hires asszonyságok által vezéreltetett — vevé körül magát. Kárpitok nélküli ágyban aludt, melly egy számtalan viaszgyertyával kivilágitott szoba' közepén vala helyezve. Négy, Virginiaként erényes, és sárkányként őrködő szűz, kik csupán nappal aludtak, őrt állott éjjel, ülvék a' szoba' négy szegleteiben, támasz 's kar nélküli, és legkeményebb fából metszett koczkaidomú székeken, hogy a' szúnyadozástól megakadályoztassanak.

Olly bölcsen és szemesen viselé magát a' fiatal herczegnő tizenkét hosszú hónap alatt, hogy a' rágalmazás majdnem elharapá nyelvét kétségbeestében semmi gyanúra nem találva rést. Soha istenitélet nem volt terhesebb, 's nem türetett szilárdabban.

Az év elmult. Az utósó kietlen nap megérkezék, és az egy hosszú, igen hosszú nap vala. Junius' huszonegyedike volt, az esztendő' leghosszabbika. Úgy látszott mintha soha nem akarna véget érni. Ezerszer kémlelte a' herczegnő 's hölgyei a' napot a' palota' ablakaiból, a' mint az lassan mászék fel a' menny' boltján 's még lassúbban látszott lehengeregni. Nem tartóztathaták magokat, hogy időközben ne fejezzék ki csodálkozásokat, miért ragasztotta legyen a' herczeg az év' végéhez még azon számfeletti napot, mint ha háromszáz hatvan öt nap nem lenne elégséges egy nő' hűségét megkisérteni. Az utósó mag az, melly a' mérleget lehúzza — az utósó csöpp, melly a' serlegből kifut — és a' várakozás' utósó percze, melly a' türedelmet kimeríti. Azon időben, melly alatt a' nap a' látkörön leszűlyedett, a' herczegnő határ nélkül nyugtalan volt, és jóllehet még néhány óra hibázott, mig a' nap közönségesen lehúnyni szokott, még is azon órákat nem állhatta ki, és ha mindjárt királyi korona lett volna is elnyerendő, annál kevésbbé egy herczegi koronaért. Igy tehát parancsot ada; 's pompásan ékesitett paripája a' várnak udvarába hozatott minden tisztviselő hölgyeivel együtt. Épen a' nap leszállával rándultak ki. Egy kegyes menet, egy bucsújáró lovascsapat a' szomszéd hegy' alján fekvő kolostornak tartó, vala ez — hogy hálákat mondjanak az áldott szűznek, ki a' herczegnőt rettenetes istenitélete alatt fentartotta.

Midőn az imádság be volt végezve, visszatért a' herczegnő 's hölgyei diszesen poroszkálva egy erdő' párkányán. A' szürkület' azon kellemes órájában volt, midőn nap 's éj összevegyűl, 's minden tárgy határozatlan. Egyszerre előugrott egy sűrűségből valami szörnyetegféle állat rettentő ordítással. Az egész női testőrizet zavarba jött 's különféle útakon elfutott. Kis idő mulva szörnyű félelmökből magokhoz tértek, 's újra összegyültek; de a' herczegnő nem volt található. Mindnyájan remegtek életeért. A' ködös szürkület nem hagyá jól megkülönböztetni azon állatot, melly öket annyira megijeszté. Néhányan gondolák, hogy farkas, mások hogy medve, mások hogy erdei vad ember volt. Körülbelül egy óráig ostromlák az erdőt, a' nélkül hogy be merték volna kalandozni, és már fel akartak hagyni a' herczegnővel, mint ki izre porra zúzatott 's fölemésztetett, midőn öt, nagy örömükre a' homályban előjöni láták egy diszes lovagtól gyámolitva.

Idegen lovag vala, kit senki sem ismert. Lehetlen volt arczulatát a' sötétben megkülönböztetni; de mindnyájan megegyeztek abban, hogy nemes tartású 's bájoló viseletű. Megszabadítá a' herczegnőt a' szörnyeteg' körmeiből, melly, mint állitá, sem farkas, sem medve, sem végre erdei vad ember, hanem valóságos tűzsárkány volt, egyik neme a' szép nőkre nézve legveszélyesb szörnyetegnek ama' lovagkorban, mellyet a' barangoló lovagok' minden erőködései sem irthattak ki.

Keresztet vetettek mellök felett a' hölgyek, midőn hallák a' veszélyt, mellyet kikerültek, és nem csodálhatták eléggé a' baj-

nok' nyájasságát. A' herczegnő ohajtotta volna, hogy őt szabadítója elkisérné váraig, de nem vala ideje, bolyongó lovag levén, kinek sok kalandjai valának, 's ki sok búsított hajadont, és megsértett özvegyet vala megszabadítandó 's gyámolítandó a' világ' külön részeiben. Azért tiszteletteljes bucsút vevén folytatá útjat; és a' herczegnő 's kisérete visszatértek a' palotába. Az egész úton nem únták meg a' hölgyek az idegen bajnokot magasztalni; sokan közölök szívesen estek volna a' sárkány okozta veszélybe, hogy a' herczegnő' boldog megszabadittatását izlelhessék. A' mi ezt illeti, ő mélázva lovagolt tovább, de szót sem szólt. (Angolból.)

Jenő.

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Maj. 12. Lendvayné' javára bérszünetben először: Savage Richard. Szomorújáték 5 felv. Gutzkowtól, ford. Lukács Lajos. — Lendvay mint vendég, Savage' szerepében.

Maj. 13. Csalódások. Vígj. 4 felv. Kisfaludy Károlytól.

Maj. 14. Griseldis. Dráma 5 felvonásb. Halm Fridriktől. Ford. Fáncsy Lajos a' m. acad. költségén.

Egyveleg.

Pesti művészeti egyesület. — Olvasóink előtt hírlapjainkból tudva van, hogy a' mult évben Pesten egy részvényes társaság állott fel, mellynek czélja évenkénti kép- és szobormű-kiállítás által a' szép iránti érzék és művészeti izlés' fejlesztésére, 's igy közvetve a' maga részéről is a' nemzeti művelésre hatni. E' végre mind a' haza', mind a' külföld' művészei hivatalosak műveiknek a' kiállításrai bekuldésére. Szükségtelen bővebben fejtegetni, molly helyesen cselekvék az egyesület, hogy a' külföldnek is megnyitá teremeit, nemcsak, mert legnagyobb része a' becscsel biró műveknek még jó ideig onnan fog beszivárogni, 's igy a' vég czél' elömozditására e' részről legtöbb történni, de mert igy fog a' magyar talentumnak méltó versenytér nyilni 's ösztön, a' boldogabb csillagzat alatt előbb haladottakat utól érni, köztök méltó rangot vívni ki.

Az első mükiállitás vagyis *műverseny* ez évi junius' folytában lészen, a' pesti redoutépület' első emeletének a' nagyhid-utczára néző teremsorában. Szerencsét kivánunk magunknak, hogy a' szép iránt fogékonysággal biró hazánkfiait gazdag műéleménynyel biztathatjuk. Hogy a' külföldiek közöl csak Bécs' képiróiról szóljunk: a' legtiszteltebb nevek egyesülnek ezen első müverseny' érdekét és becsét rendkivülivé tenni. Az egyesület' buzgó megbizottja Grimm Vincze pesti müáros' legujabb tudósitásából a' következőket közölhetjük: *Gauermann Fridrik* csak megrendelésre fest, de igéri, hogy, hacsak lehetséges, (el nem adó) képet küld. *Höger József* küld minden esetre, 's ha lehet, eladólag. *Swoboda Edvárd* minden esetre fest egy kisebb darabot, 's a' bécsi kiállitásban levő képei közöl is küld talán. *Steinfeld Ferencz*, az *atya*, minden esetre fellép egy pár tájfestéssel, ámbár a' bécsibe nem dolgozott; fia *Steinfeld Vilmos*, *Geyling Ferencz*, *Eybl*, *Barbarini Ferencz* szinte igérkeztek. *Fischbach János* két genreképpel lép fel, mellyek egyike egyenesen a' pesti müversenyre készült. *Hansch Antal*nál nincs kész munka, 's tizenhat kép Triestbe van megrendelve, de el nem adót minden esetre küld. *Ammerling Fridrik* eladatlan képet nem állit ki soha, de lehet reménységünk a' gróf Fáy' számára készült álom, 's egy térdkép' megnyeréséhez. *Danhauser Józsefi*ől az egyesület által megszerzett „Anyai öröm"-ön kivül Liszt Ferenczet ábrázoló genreképe' éldelhetését is várhatjuk tulajdonosa Graf úr' szivességétől: e' kép becsre talán, érdek' tekintetében pedig minden esetre felulmult mindent, mit az idei bécsi kiállitás nézőinek hozott. *Ender János* az idén nehezen küldhet, de jövő évre egy magyar historiai festeményt fog készíteni. *Ender Tamás* minden esetre küld egy pár vidéket. *Ranftl* egy gyönyörü genreképecskét készit a' pesti müversenyre. *Ritter Edvárd* is ide fest most. *Petter Ferencz* is küld egy párt. *Van Hanen* két kis vidéket 's két tengertáját fest Pestre. *Treml* egy magyar genreképet. *Schindler Károly* hasonlóképen. *Waldmüller* egy vidéket 's egy genreképet. *Fendi Péter* hacsak lehet, *Gruber Károly* minden esetre. *Kriehuber* hat aquarellt, *Alt*, az apa és fiú, szinte aquarelleket. *Schiavoni Natalis* legalább négy képet küld. *Heicke* egy nagyot. *Schrotzberg* talán arczképet. *Gaal Gusztáv* hazánkfia egy vidéket stb. stb. Nincs az a' nap, mellyen az egyesület' bécsi biztosa Müller J. müárosnál a' küldözés iránt tudakozódások ne történnének. Ennyit Grimm úr' leveléből. De reményljük, hogy pesti művészeink is buzgón fognak a' szomszéd országiakkal versenyezni. *Einsle* nem fog elmaradni arcz- és genreképeivel; reményljük, *Barabás* is kiálland a' síkra: ő mind a' két nemben való müvész' próbáit adta, hiszszük azonban, hogy minél előbb a' történetfestés' magasabb körében is méltánylást fog magának kivívni. E' mező az, mellyen a' müvészet hivatása' egyik legszebb részét valósithatja, 's kezet fogván a' historiával és költészettel, a' nemzeti érzelemhez szólhat. *Markó Károly* Rómában nem csak lakó, de fénylő, magyar lelkü hazánkfiától nem fogunk ugyan ez uttal új képet vehetni, de régibb 's kisebb dolgozatai közöl talán fogunk szinte látni valamit. *Jankovich* hazánkfiától Párizsból már érkezett egy nápolyi vidék. 'S képiróink' koszorujában, akarjuk hinni, nem fog hiányzani *Ferenczy*nk is, habár egy kis basrelieffel, egy buszttel is. Fájlalnók, ha ő, nem készithetvén e' rövid idő alatt valami egyenesen e' végre szánt, cabinetszerü müvet, bár régibb müvei közöl, hacsak egygyel is, most mindjárt, fel nem lépne. Lesz müve, úgy halljuk, *Casagrande* pesti szobrásznak is, ki az egri székesegyházoni, úgy némelly más müvekről is ugyan ott, híresedett el. 'S nem titkolhatjuk el ez uttal olvasóink előtt azon reményünket is, hogy a' művészek közt egy magyar naturalista' müvecskéit is nemcsak hazafiúi örömmel, de meglepetéssel méltányolni fogják. A' tizenkilencz éves *Faragó Józsi*ról szólunk, egy szegény és semmi nevelés v. oktatásban nem részesült lelenczfiúról, kinek faragcsálásra való hajlamáról 's némelly feltünő ügyességet bizonyító munkácskáiról hallván több mübarátok, őt Barsból Pestre hivták, itt szállása, élelmezése, ruházata 's oktatásáról gondoskodnak, aláirást nyitottak pénzbeli segedelem' összehozására, Ferenczy pedig, mint halljuk, őt, mihelyt olvasni, irni, rajzolni meg fogott tanúlni, mühelyébe fogadni igérte. Pestre jövén, felszólittatott, készítene valamit hogy ügyességének mibenlétéről itélni lehessen. Rá bizatott a' tárgy választása. Visszaemlékezett egy siremlékre, mellyet Pestre jövet egy temetőben látott, 's a' síró genius, szappanköben, csakhamar kész volt. Egy darab alabastromot vettek neki 's Lewald Európájából egy könyoma-

tot tettek elébe, melly a' gyermekeit gyilkoló Medeát mutatja. Ref. álmélkodva, 's szemeinek nem híve látta a' művet négy nappal a' kezdet után. Ez a' helyes kimérése az egész alaknak — mert a' kedves fiú nem basrelief dolgozott a' rajz után — e' szabadság a' mozgásban, e' lélek az arczban, e' kifejezés az egészben! Valóban ez az árva fiú megérdemli a' köz figyelmet, 's meg fogja, erösen hiszszük, érdemleni egykor azt is, hogy a' haza pártolása alá vevén, megnyissa előtte a' művészet' classicai földét teljesebb kiképzésére. — De mellette nem felejtetett el a' csak tizenhárom éves lévai tanuló *Halgas Mátyás* is, kiről az Athenaeumnak egy levele (folyó év' 9-d. számában) szólott: tétettek lépések, hogy ő is Pestre jöjön, hogy ő is, ha szobrászi idomai bebizonyodnak, köz gond tárgyává legyen. Kiss is, Rauch' nevendéke Berlinben, ki a' művészi világban amazongrouppja által már is szép hírre kapott, neve után legalább, magyarnak látszik lenni. Nincs tehát okunk attól tartani, hogy a' művészetben is maholnap díszes helyre ne tegyünk szert a' mivelt nemzetek közt, csak müszeretet, ösztönadás, 's koronként egy kis áldozat is részünkről ne hiányzzék. Íme *Markó Károly* már széthordozza nemzete' nevét a' külföldön is, mint egykor Kupeczky és Mányoki, és sok értök által a' jelennen Olaszországban lakó festések közt elsőnek tartatik. Az ő eleme a' tájfestés. Az ő természet-felfogása 's színezete egyformán kedves, bájoló. A' tavali műkiállításban az ő festménye, egy római levelező szerint az Allgem. Ztgban (Beilage, 44. sz.) a' legközönségesb tetszést nyerte el. „Markó — mond a' stuttgardi Morgenblatt egyik római levelezője, az 1837ki műkiállításról szólván, melly a' palazzo di Veneziában tartatott — *részletfestő*, nála minden redves darab fa, minden a' földön bujálkodó levelke kivija magának jogait. Az alakok úgy tartattak, mint a' legszorgalmasban dolgozott németalföldi genreképekben. Neki alaposan és gondosan kelle tanulmányait tenni. 'S az egyes mellett nem vész el az egyetemes hatás. Néhány képe historiai jellemü; egyes részeikben van talán valami conventionale, mi a' színezetről is áll, de az egész gyönyörü összhangot mutat. Íme egy római vidék. Egészen elül egy vastag, félig héjatlan fatörzsök hever, melly körül 's rajta gyep, moh, füvek és virágok; egy halmon jobb felül egy nyáj látszik, balról egy zöldelő lejtön egy facsoport, 's három paraszt nő, kik füveket szedtek; az idősebb már kipihente magát, 's ismét felkél társai' segedelmével; úgy látszik, haza készülnek. Közepett egy völgytorok, millyet a' római campagna olly számosat és festőit bir; egy keskeny víz-csik tekergőzik rajta keresztül, 's nyilásán egy kastélyforma épület áll, az úgy nevezett Osca di Pussino. A' Monte Gennaro' kék ormai, a' meredeken felszaladó elliszo sabini halmokon fekvő helyecskékkel, rekesztik be a' háttért. Egy más kép, szorosan historiai stilusban az üdvözitőt mutatja a' szamaritanővel. Elül a' kút mellett beszélgetnek, a' három tanítvány a' hátul fekvő helységből jöve közelit; balról ahhoz tartozólag egy templom' porticusa látszik. — Nagyobb dimensiou egy hegyi vidék' képe, a' tengerre való kilátással; vihar. Jobbról hol a' szélvész által korbácsolt fekete felhők öntik vizeiket, egy köves út viszen fel a' halomra, elül, a' parttól jöve, két asszony siet hajlékot keresni, mellyet nekik a' fák alatt egy barlang látszik nyújtani; hátul hegy kastélyokkal 's a' campagna, a' leszálló naptól pirosan világitva." — Szivesen hozta fel ref. e' részletes ismertetést, mert vajmi keveset tudunk a' hazán kivül munkálkodó rokoninkról, 's igy minden adat kedves lehet.

Visszatérvén a' pesti művészi egyesülethez, ennek évenkénti jövedelme — az alapszabályok' értelmében — az igazgatási költségek' lerovása után jelesb festvények' megvételére fordittatik, mellyek' negyede az egyesületnek marad, alapitandó képtár' számára, a' többi pedig a' részvényesek közt sorshuzás utján kijátszatik. Az igy megszerzett képek' egyike pedig rézre v. kőre metszetik, 's belőle az egyesület minden részvényesnek egy példánynyal kedveskedik. Hogy az igazgató választmány megmutassa, mennyire ohajt a' részvényesek' kedvében eljárni, előre megszerzé Danhauser József gyönyörü művét: *Az anyai öröm*, 's Kriehuber által rézbe metszve, mindjárt a' müverseny után ki fogja a' részvényeseknek osztatni. 'S itt megjegyezzük, hogy e' kép árultatni nem fog, hanem egyedül a' részvényes tagoknak jut ajándékul, 's a' réztábla, majd ha ez első egyesületi év be lesz fejezve, megsemmisittetik, mi által a' mestermü példányainak pretium affectionisa tetemesen növekszik. Figyelmessé teszszük egy úttal a' mükedvelő olvasókat, hogy még most 5 pengő fttal a' részvényesek közé állhat bárki (pénztárnok Grimm Vincze müáros, Pesten, Dorottya-utcza, Vogelház): 's hogy maga az említett nagy rézmetszet' becse 10 pft, nem tekintvén azon erkölcsi jogokat, mellyekkel a' részvényesek birnak, 's azon kiváltságot, miszerint előttök a' müki-állitás' teremei belépti dij nélkül állnak nyitva.

— **S. F.**

A' kendőzési szokás régi. Már Jób' leányai használák az arczfestéket, melly piskolczból vagy is dárdanyból volt készitve, 's mikor Jehu király Isebel herczegnőt festett arczczal látá az ablakban, annyira folboszonkodék, hogy a' szegényt kidobatá az ablakon. A' keleti hölgyek a' legősibb idők óta festik magokat, főképen szemeiket. A' nagy fekete szemek már régóta nagy szépségnek tartattak nálok, és hogy ezeket nagynak látszókká tegyék, szemhéjaikat körüskörül bekenék dárdany és gubacsvegyitékből készitett festékkel. A' régiek más szereket is ismertek, kendőzőül használtakat, mint a' krétát, bablisztet, sáfrányt. A' régi görögök előtt a' kendőző már a' hősi időszakban ismeretes volt.

Óriási szerail. — Az ashantei fekete király Afrikában a' törvény szerint 3333 nőt vehet feleségul, minthogy e' mesés számtól függ az ország boldogsága. Nem régiben ezen női had összeesküdött a' férj és király élete ellen. De a' titok fölfedeztetett 's a' büntetés nyomban bekövetkezék. Mind a' 3333 nő becsukaték egy, magas falaktól kerített szük udvarba, egy csapat katona a' falakra rendelteték, kik 3333 golyót lőttek ki a' szerencsétlenekre; 922 nő meghalt, 2174 megsérteték; az épen maradt 237 pedig ártatlannak tekinteték és ismét kegyelembe fogadtatott.

A' gyermekszoptatás. — Több figyelő észrevette, hogy 1000 gyermek közől, ha az anya szoptatja őket, legfölebb 300 hal meg, de ha a' dajka által szoptattatnak, 500, tehát fele vész el.

Fésüfényüzés igen nagy mértékben üzetik Párisban. Némelly hölgy 800—1000 frankos fésut hordoz hajában.

—*jd*—

Böngészet.

— Ki pártfogás által jutott valami hivatalba, örökös ellenségévé lesz azoknak, kik ön érdemeik által jutnak karba, ha mindjárt ezek neki soha nem tesznek is szemrehányásokat.

— A' szabadelműeknek semmi sem áll olly roszúl, mint ha ők magok Epicurok, 's a' Stoát dicsőitik.

(Menzel után) ***Gabányi.***

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 21. 1840.** **41. szám.**

Tartalom: Emberismeret. Folytatás (*Briedl Fidél*). — A' tudományokról (Sup. *Kis János*). — A zsarnok. Hosszú álom (*Vidor Emil*). — Búcsú a' szerelemtől (*Beöthy Zsigmond*). — Az özvegy' istenitélete. Vége (*Jenő*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*-jd-* és *Iv—cs*). —

Emberismeret.

(Folytatás.)

Ollykor a' közvigalmak és társasági mulatságok is nyujthatnak némileg alkalmat az emberek' characterét 's tulajdonait kifürkészhetni. Sok elragadva képzelt bölcseségétől örökön oktatni akar, 's hol egyiket, hol másikat veszi beszéde' tárgyául 's vagy fölülegesen tanitgat, vagy észrevehetőleg gúnyol; mások könnyedén a' tárgy' velejébe ereszkednek, de ritkán fontolják meg, mit beszélnek; vannak, kik minden könnyelmüségök mellett szorgosan vigyáznak beszédökben, hogy mást meg ne bántsanak; némellyek minden szóval gyanakodó szellemöket árulják el; mások hiszik, hogy föltett czél- és szándékból soha, vagy csak igen ritkán szólunk, 's ezek vagy igen jók, vagy együgyűek; vannak, kik mindenkor úgy beszélnek, miként gondolkodnak 's éreznek, szorgosan megválasztva a' tárgyat és elmellőzve a' bántalmakat. Egyébként kevesebben hatnak a' szív' belsejéig!

Az emberismeretre nem csekély sikerű az is, ha ollykor saját körünkből kibontakozva, mások' állapotja- 's helyzetébe teszszük magunkat át, 's e' szerint hozunk itéletet, szem előtt tartva a' kor, körülmények, hely, alkalmak, jellem, vérmérsék' stb. viszonyait. Ki ezekre figyelmet nem vet, ha nem mindig is, jobbadán mindazonáltal ferde 's igaztalan itéletet vonand. 'S valóban vannak emberek, kik határkörökből ritkán lépve ki, mindent saját szem- 's nézpontjok szerint mérnek 's itélnek meg, és épen ez fő oka, mért hallunk sokszor olly nevetséges itéleteket és képtelen beszédeket.

Akármelly történt dolog' folyamát leghamarabb 's őszintebben az együgyűektől hallhatjuk meg; mert miután ezek keveset itélnek, 's mellék tekintetektől nem vonzódnak, őszintén úgy adják elé a' dolgot, miként történt, elmondanak mindent hiven a' nélkül, hogy a' következményekkel törödnének. A' fölvilágosultabb szempontra véve minden legkisebb körülményt, és kiterjeszkedve a' dolog' következmény- 's eredményeire is, könnyen saját itélete- 's nézeteivel toldja meg a' történetet, vagy elhagyja azt az egészből, mi ártalmakat szerezhetne; a' szeszélyes pedig engedve vídor szellemének, kellemes változtatás, váratlan fordulatok és meglepő újí-

tás- 's toldalékok által nevetséges szinbe öltözteti a' dolgot és a' történet' tárgyát.

Különböznek az emberek a' gondolkozásmódra is olly annyira, hogy bizonyos osztályokat lehetne e' szerint rendelni. Némellyek majd mindenkor egyiránt mélyen hatnak a' dolog 's tárgy' lényege- és velejébe, okról okra térnek, 's ha gondolatjaiknak egy mellékutat nyitnak, kellemesen lepik meg a' társaságot. Mások kedvelik az összehasonlításokat 's hasonlatosságokat, és kiknek hatalmában áll alkalmazólag a' tárgy- 's dologhoz illyeket kényök szerint föltalálni és meglepőleg eléadni, azokat szeszélyeseknek nevezzük. Némellyek a' legfinomabb különbségeket gyorsan találják föl, 's azért az elme-élről bélyegeztetnek. 'S vannak, kik mindent egyiránt fognak föl, és egy éles tekintettel belátnak a' dolog' velejébe, fölfedezik az okokat, 's egyszerre átnézik a' viszonyok, körülmények és tárgy' részei' kapcsolatát; mások szorgosan figyelve az elmult tüneményekre, különös szerencsével 's ügyességgel következtetnek és jóslanak a' jövendőről; 's ki az említett sajátságokból legtöbbel bir, azt méltán fölvilágosult, nagy 's lángelménekk nevezhetjük.

Léteznek emberek, kik sokat beszélnek, és a' legterjedelmesb kifejezésekkel, mintha a' dolog' végére jutni soha nem akarnának, félelmet gerjesztenek, vagy zsarnoki lélektől vezéreltetve átkozódnak és sokféle büntetéssel fenyegetnek. Mások, ellenpontjaik ezeknek, keveset beszélnek, néhány szóval nyilvánítják akaratjokat, és azonnal következményesen cselekesznek; 's ha a' szó nem elég a' büntetés elmellőzhetlen, büntetnek ugyan ők is, de távol minden zsarnoki árnyéktól, a' legnagyobb lelki nyugalommal és szilárdsággal végzik azt el. 'S ezek bizonyosan jobbak, nagyobbak is amazoknál, és dolgaiknak jobb irányt 's rendet szabnak mindenkor, mint amazok. Mert az előbbiek csak a' gyengéket ijeszthetik, vagy legfölebb azokat, kik kevés ideig tartózkodnak körükben 's őket ki nem ismerheték, de a' kik hosszabb ideig velök társalkodnak és őket teljesen kiismerhették, hamar átlátják, hogy valódi szilárdság és elhatározottság bennök nincs; midőn ellenben az utóbbiak minden müveleteikben lelki nagyságokat 's characterök' szilárdságát bizonyitják be.

Ki gyakran tautologiákkal él, gyengeségét, és ki sokszor ugyanazon egy dolgot ismétli, értelme' korlátoltságát árulja el; kivételt szenved azonban itt a' szónok- 's tanitószék, hol a' tautologiák hasznosak ollykor, azért meg is engedhetők mind annyiszor, valahányszor az előadandó tárgy 's dolog' értelme, más szavakba burkolva, homályossá válnék. A' hanyatló életkor leghajlandóbb a' tautologiákra, mert az elgyengült emlékezet nem képes a' tágasabb körü értelem- 's észnek elegendő anyagot nyujtani.

Ki örömest társalkodik a' gyermekekkel, velök enyelegni és nyájaskodni szeret, bizonyosan jó ember; ellenben, ki a' kisdedeket, az ártatlanság' fejledező rózsáit, gyűlöli, és a' hangászatot, ez életderítő müvészetet nem kedveli, gyanús, 's mi okosan teszünk, ha illyektől szorgosan óvakodunk.

Mit igenigen jónak szoktunk mondani, gyakran a' gyengeség' bélyegét viseli. Az értelemnek és jóságnak egyiránt szilárdsággal kell birnia, 's hogy a' jóságot mindenkor a' bölcseség vezérelje, szükséges. Általán szellemi szilárdság és lelki nagyság után illik törekednünk.

Sok emberrel örömest társalkodunk a' nélkül, hogy elején tudnók, mért? de később ben némi vizsgálat után kitűnik beszédjek, érzelmeik 's müveleteik' természetessége, nemes és jámbor gondolkozásmódjok, 's mi vonzódva mintegy láthatlan erőtől, hozzájok simulunk, barátságot kötendők velök. Másoktól első tekintetre az ellenszenv' hatalma által visszavonulunk, kiállhatatlanok ők előttünk, félünk tőlök, mint ellenségeinktől, 's ezt tennünk nem annyira nyilvános okok 's alapok, mint valamelly homályos, általunk alig magyarázható érzelem és sejtés parancsolja. 'S ha vannak is esetek, mellyekben az eredeti ellenszenv hasonszenvvé változik is át, mindazonáltal tapasztalatként homályos sejtéseinkben némelly emberek iránt ritkán csalódunk. — Sokan természetöknél fogva durvák, bárdolatlanok, erkölcsi fogyatkozásokkal teljesek, 's mindezek mellett olly makacsok és önelmüek, hogy javulni épen nem, sőt feddhetetlen életüeknek látszani, és másoknak példányul szolgálni akarnak; ezek hasonlag kiállhatatlanok, és barátságunkra érdemetlenek.

Ki a' vidáman enyelgők 's beszélők' kö-

réből eltávozva, egy harmadik' háta mögött kigúnyolja 's neveti valamellyikét, és azután ismét az együgyűség vagy komolyság' álarcza alá rejtekezve a' társasághoz csatlakozik: azt barátunknak soha el ne válaszszuk; mert ki valakit mások' háta mögött kinevet 's gúnyol, álszivét árulja el, és velünk sem teend különben mások előtt, mint most bánt másokkal előttünk. Még veszélyesebbek azok, kik az inséggel küzdőt, a' nyomorultat és szerencsétlent nyilvánosan kinevetik; könyörűletre méltók ezek, miként a' koldus alamizsnára, 's ki az emberiség' e' szép tulajdonát meg tudja a' föntebbitől tagadni 's bátor azt kigúnyolni, kivetközik méltóságából, és az „ember" névre nem érdemes.

Olly emberek, kik mindent kivétel nélkül becsmérelni szeretnek, ritkán ismerik a' tárgyat jól és értenek a' dologhoz pontosan; 's csak rövidlátóságokat árulják el arról, hogy a' tökélyre juthatás akármelly tárgy-, tudomány- 's müvészetben átalán nehézségekkel, sokszor tartósabb küzdéssel is jár, midőn ellenben mások, kik behatottak a' dolog' lényegébe, és minden oldalról értik azt, a' nélkül, hogy sokat beszélnének, egyenest a' foganatteljes tetthez nyulnak. Mindkettőről bizonyitványt ád a' tapasztalás. — 'S hány van, ki kevélységét az alázatosság' —, erkölcstelenségét az erény' öltönyébe burkolja? Hogy ezt kiismerhesd, szükséges, nyilvános, 's rejtekbeni, egyes müveletek 's egész életebeni förendűek 's alantabbiakkali bánás, és viseletmódjára szünetlen figyelmet fordítanod, és meg fogod a' jámbort 's emberségeset a' képmutatótól különböztethetni.

Némellyek ócsárlólag szólanak majd mindenkor magokról 's érdemeikről lealjasitják magokat mások előtt, de csak azért, hogy annál jobban dicsértessenek és magasztaltassanak, 's mihelyt czéljokat elérik, hallva a' dicsőitések 's magasztalások' özönét, azonnal földerül komor arczok, 's vígkedvüekké válnak; azonban illy emberekről itéleteinkben könnyen tévedhetünk; mert valóban vannak emberek, kik legkevesebbé sem vágyva a' dicséretek után, elégedetlenek önmagokkal, és azt hiszik, hogy akármit mivelnek is, csak a' tökéletlenség 's hiányok' bélyegét viseli az; hiszik, hogy akarmihez nyulnak, czélt soha nem érhetnek; ezeket meg kell az előbbiektől különböztetni, 's hogy ne talán

önmagokbani bizalmatlanságok miatt előbbutóbb kétségbe essenek, képesen őket dicsérni, érdemeiket elismerni nyilvánosan lehet és kell is.

A' csekélységekről a' rendre, pontosságra, sőt a' takarékosságra 's gazdálkodási rendszerre is sokszor alaposan következtetünk és itélhetünk meg valakit. Ki megveti a' kicsit 's nem ügyel a' csekélységre, annak gazdasága nem gyarapodni, hanem észrevehetőleg hanyatlani fog; mert épen a' kicsiségekre kiterjesztett gondoskodás és minden csekélységekben föntartott rend, 's pontosság, tanúja a' takarékosság- és gazdálkodásnak. Némelyik külsőleg fénylik, nagyot játszik és folyton aranynyal himzett köntösbe öltözködik, de e' mellett sokszor csekélységeket kölcsönöz másoktól, kik pompát és fényt nem űznek, hanem állapotjokhoz képest tisztességesen 's takarékosan élnek, 's tán jövendőben, de már későn kérdeni fogja magától: „mi oka, hogy ezek gyarapodnak 's én napról napra gyorsan indulok a' hanyatlásnak?"

Minden embernek saját indulatai és szenvedélyei vannak, 's majd mindenkor egy hatalmasabb köztök, melly a' többi felett uralkodik, és ha ez uralkodó szenvedély szerint ki nem ismertük az embert, könnyen tévedhetünk 's igaztalan itéletet hozhatunk; így például: ha ki bennünket ebédre nem hí, hol azt várók, könnyen elhihetnők, hogy őt megbántottuk, holott ha uralkodó szenvedélye szerint kitanultuk volna őt, látnók 's tudnók, hogy fösvény; ellenben mást talán az elmellőzésért fösvénynek kiáltanánk, holott szó- vagy cselekedettel követtünk el rajta bántalmat.

Nőszemélyeket soha jelen, hanem távollétökben itéljünk meg, mert kecses és szép külalakjok a' leghatalmasabb ügyvéd, kivel örömest nem ütközünk, 's egyébként is távollétökben nem annyira a' testről, mint a' szellem 's lélek' tulajdoniról itélünk.

Ha ki szerfölött nagy tűzzel vitáz és értekezik valamiről, 's elragadtatásában fonalát oda hagyva, messzebbre eltér, mintsem vártuk volna, ne higyjük azonnal, hogy mind ez szilárd elvekből történik; sok csak azért vitáz és szenvedélyesen véd valamit, mert ellenkedünk, és elkapva vitázó szellemétől gyakran a' legalaposabb igazságokat támadja meg, és hozza kétségbe. Illyektől elveket és alapokat ne tanuljunk, valamint ollyaktól sem,

kik körülmények 's viszonyok szerint forgatva köpönyegöket, hol ezt, hol amazt védik, és ollykor, mit például ma legnagyobb lelkesedéssel védtek 's pártoltak, azt holnap hason tűzzel kétségbe hozzák és megsemmisítik. Elvtelen 's állhatatlan lények ezek!

A' természeténél fogva heves ember, ha véletlenül baj éri és betegség lepi öt meg, jobbadán nyughatatlan 's panaszolkodni szokott, és ezt könnyü megmagyarázni vérmérsékletéből; szokatlan t. i. elötte, nehezére esik egy helyen olly soká veszteglenie, 's a' drága időt henyén 's munkátlanul eltöltenie.

Briedl Fidél.

(Vége következik.)

A' tudományokról.

Mindenkor nagyon elszomorodom, ha jó származású ifjakat mulatságokba 's időtöltésekbe annyira elmerülni látok, hogy egészen elmulatják magoknak megszerezni a' tudományokból 's a' bölcseségből származó azon előségeket, mellyek öket megelégedőkké 's a' világnak hasznosokká tehetnék. Az illyenek nagy részint már huszonöt, harmincz éves korokban megvénülnek. Mihelyt fiatal korok' természeti elevenséges vidámsága elenyészik, semmivel sem birnak, mi öket kedveltethetné; hanem életök' hátralevő részében a' nagy sokaság között homályba sűlyednek, 's az emberek' aljához tartoznak. Néha történik az is, hogy öregségekben könyvet vesznek kezökbe 's hatvan éves korokban tanítványokká lesznek. Azért szükségesnek tartom olvasóimat inteni, hogy virágzó esztendeikben igyekezzenek olly tökélyekre szert tenni, mellyek által személyöket utóbb is a' pór sereg közöl kiemelhessék 's mindennap legyen gondjok arra, hogy ötven éves korokban szépek 's hatvan éves korokban tiszteletre méltók lehessenek.

Az ifjaknak, kik természetök szerint becsületszeretők 's tisztességre vágyók, meg kellene gondolni, mikép a' régiség' legnagyobb emberei abban keresték dicsőségöket, hogy az idejekbelieket a' tudományokban is felülhaladják. Julius Caesar és Sándor, ezen igen híres férfiak buzgón törekedtek magokat a' müvészségek 's tudományok' szeretete által megkülönböztetni. Az elsőtől olly munkák vannak kezeink között, mellyek e' részben csalhatatlan bizonyítványok. Az utólsónak pedig tudva vagyon azon mondása: hogy többet köszön Aristotelesnek, ki öt tanította, mint Fülöpnek, kitől életét és országát nyerte. Plutarch és Aulus Gellius pedig egy levelét is említék, mellyben a' többek között azt irta, hogy sokkal inkább szeretne más embereket tudománynyal, mint hatalommal felülhaladni.

Valóban a' tudomány az, mi az erényen kivül az embert legigazábban felemeli. Az a' lélek' nemességre' felét teszi; az élet' kellemeit leginkább neveli; az elmét szép képekkel foglalatoskodtatja; a' szívnek mindenkor tartó számos örömöket ád; a' magány' unalmait elűzi; a' hivatal nélkül lételt édesíti; a' köz hivatalokra szükséges ügyességet szerez, 's az azokban levőket nagyobb méltósággal ruházza fel.

A' tudományok a' jól elrendelt országokban a' gazdagság és becsület' természeti forrásai. Ha a' legjelesebb országlásokat vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy ollyanok voltak a' kormányok' legjelesebb emberei, kik tudományos ügyességök által megkülönböztették magokat. A' foglalatosságokbeli ügyesség 's a' széles és alapos ismeretek ollyan lepcsők, mellyeken sokszor az alacsony születésüek nagy magasságra mennek, 's az idejökbeliek' nagy részét meghomályosítják. Ha pedig valaki születésénél fogva czímekre 's tisztességekre tarthat is számot, csaknem lehetetlen, hogy nagyságát ne nevelje, ha azokra minél alkalmasabb 's minél érdemesebb lenni törekedik.

Salamon' választása e' részben nagyon szép erkölcsi tanulságot ád, t. i. azt, hogy az, ki a' bölcseséggel köt frigyet, egyszersmind hosszú élet' gazdaság és dicsőség' nyerésére is legjobb eszközt választ; mert ezek sokszor nem csak jutalmai, hanem gyümölcsei is a' bölcseségnek.

Minthogy ezen történet jelen czélomhoz nagyon illik, azért elsőbben azt a' szentirásból felhozom, 's azután egy allegoriáról fogok emlékezni, mellybe azt egy híres franczia költész öltöztette. Reménylem, hogy ezzel azon olvasóimnak, kik az irásbeli szépséghez értenek, kedves dolgot cselekszem:

„Megjelenék Gibeonban az úr Salamonnak azon éjjel álmában, és monda isten: kérj a' mit akarsz, hogy adjak neked. És monda Salamon: Te a' te szolgáddal, az én atyám-

mal Dáviddal, nagy irgalmasságot cselekedtél; a' miképen ő is járt te előtted hiven, igazán, és tehozzád egyenes szivvel, és megtartottad ő neki ezt az irgalmasságot, hogy neki fiat adtál, ki az ő királyi székében ül, a' mint e' mai napon megtetszik. És mostan, oh én uram istenem, te tettél engemet te szolgádat királylyá, Dávidnak az én atyámnak helyette. Én pedig kicsiny gyermek vagyok és nem tudok a' nép előtt kimenni és bejönni. És a' te szolgád a' te néped között gondviselő, a' mellyet magadnak választottál; e' nagyszámu nép között, melly meg nem számláltathatik, meg sem irattathatik a' sokaság miatt. Adj azért a' te szolgádnak értelmes szivet, hogy tudja megitélni a' te népedet, hogy tudjon választást tenni a' jó és gonosz között, mert kicsoda itélheti meg ezt a' te sok számu népedet? És tetszék e' beszéd az úrnak szemei előtt, hogy Salamon illyen dolgot kért volna. Mondá azért az isten ő neki: Mivel hogy te ezt kérted én tőlem, és nem kértél magadnak hosszu életet, sem nem kértél magadnak gazdagságot, sem pedig nem kérted a' te ellenségidnek lelköket, hanem kértél értelmet az itélet-tételre: ime a' te beszéded szerint cselekedtem: ime tenéked adtam bölcs és értemmes szivet: úgyannyira, hogy hozzád hasonló nem volt te előtted, és utánad sem támad hasonló. Sőt még azt is, a' mit nem kértél, megadtam tenéked, tudni illik, mind gazdagságot, mind dicsőséget: úgyannyira, hogy ne légyen tehozzád hasonlatos senki a' királyok között, minden te idődben. És ha az én útaimon járandasz; megőrizvén az én végzésimet és az én parancsolatimat, a' miképen járt a' te atyád, Dávid: meghosszabbitom a' te életednek idejét. És mikor felserkent volna Salamon; ime megemlékezék az álomról. st.“*)

A' franczia költő ezen történetből egy allegoriát készitett, mellynél úgy látszik a' mese' azon három istennéit tartá szemei előtt, kik Párisnak megjelentek, vagy még inkább Herculesnek Xenophon által emlékezetben hagyott azon látását, melly szerint ezen hősnek a' gyönyör és az erény, mint valóságos személyek megjelentek, 's ötet mindenik maga számára igyekezett megnyerni. Az egészség, gazdagság, dicsőség és győzedelem, saját 's megkülönböztető tulajdonságaikkal festve, egymásután megjelennek. Mindenik istenné magasztalja magát, előszámlálja javait 's azon törekedik, hogy az ifju fejedelem őt választsza sajátjának. Legutóljára a' bölcseség jő, 's annak szépsége által Salamon úgy megbájoltatik, hogy azt választja társának. Ez megtörténvén, a' bölcseség tudtára adja, hogy az előbb megjelent istennék nem egyebek, mint az ő kiséröi, és hogy mivel szivét a' bölcseségnek adta, azért az egészség, a' gazdagság, a' győzedelem 's a' dicsőség is mindenkor körűle lesznek mint feleségé' szobaleányai.

(Steele után) *Sup.* ***Kis János.***

*) 1. Kir. III. 5—15.

A' zsarnok.

Villámhárítók vannak palotámra kitűzve;
Bizton nézem azért menyköved' isteni kéz.
Átokhárítóm még nincs, melly menteni tudná
Ősz fejemet, letiport nemzetek' átkaitól.

Hosszú álom.

A' hosszú álom gyengít; — így nem csoda, hogy te
Ős haza nem vagy erős százados álmod után!

Vidor Emil.

Búcsú a' szerelemtől.

Isten veled szivem' rövid szerelme,
Sugáridon búcsúmnak csókja ég,
Hőbb, mint midőn még kedvesemnek ajkán
Egy csókban is két láng ölelkezék.

Siess egemnek fellegén keresztül,
's merülj el a' feledség' tengerén;
Megúntalak, 's gyűlölöm csalvilágod',
Tavasznak oh, korán örültem én!

Fényben tünél fel egykor életemnek
Egén, miként istennek e' világ,
Midőn szavára nap, hold 's csillagezred
Trónzsámolyát körül sugározák.

's lől napja életemnek; ám sugárid
Nem hímezének rá virágokat:
Pusztán maradt; vihar dúlt csak fölötte,
's kiféradék a' szenvedély alatt.

— Isten veled még egyszer szűm' szerelme,
Te, életüdvem' csalfa csillaga!
Mért küzdenem?... hamvadjon el világod,
's legyen körülem csendes éjszaka.

Elnyugszik a' természet nappalára,
Hogy új erőt nyerjen hűs éjelén.
Borúlj el oh, szerelmem' éjszakája,
Öledben szebb nap' álmát alszom én!

Beöthy Zsigmond.

Az özvegy' istenitélete.

(Vége.)

Alig lett közönséges az erdő' kalandja, midőn már a' szép herczegnő' fülei körül kellemetlen förgeteg zúgott. Az elhúnyt herczeg' tomboló unokaöcscse tetétől talpig fegyverkezve, fölfuvalkodott nagybátyjaitól kisértetve, körüljárt 's kiáltozott, hogy a' herczegnő elveszité birtokait. Hiába hítt össze minden szentet, angyalt és tisztviselő hölgyeit tanúkúl, hogy egy évet 's egy napot legtisztább hűségben töltött. Egy boldogtalan óra hibázott még; 's egy csekély órányi szakra elég bűnt koholhatnak gonosz nyelvek az erényesnek egész életét jó hirétől megfosztani.

A' két istentelen nagybátya, kik a' világot látták, mindig kész volt a' dolgot nagyítani; és mivel izmos, szélesvállu bajnokok, és mind a' czivódásban, mind a' kicsapongásban kitanultak valának, nagy befolyással birtak a' sokaságra. Ha valaki merészelte a' herczegnő' ártatlanságát erősíteni, félbeszakíták zajos hahotával. „Valóban derék történetecske — kiáltának fel — azon farkas és sárkánynyali kaland; az ifjú özvegy a' sötétben szabadíttatik meg egy bátor ficzkótól, ki azonban nappal nem merészli arczát mutatni. Azt azoknak beszélhetitek, kik az emberi természetet nem ismerik; részünkről mi ismerjük a' nemet, 's az elég.

Ha mindazáltal a' másik állitását ismétlé, tüstént redőkbe szedék homlokaikat, duzzogtak, mogorván tekintettek 's kezeikkel kardjokhoz nyúltak. Mivel kevesen szeretnek olly ügy miatt megvívni, melly saját érdekeiket nem érinti, az unokaöcse- 's nagybátyáknak szabad útjok nyilt, és ellenmondat nélkűl garázdálkodtak.

Az ügy végtére a' herczegség' minden fő papjából álló itélőszék' elibe terjesztetett, és sok, és ismételt tanácskozások tartattak. A' herczegnő' jelleme egész éven által olly ragyogó, tiszta volt, mint fellegtelen éjben a' hold; egyetlenegy boldogtalan óra vegyült közibe ragyogását fogyasztani. Midőn emberi elmeél elégtelennek találtaték azon titokteli ügynek helyes megitélésére, határoztatott, hogy ez az égre bizassék; vagy, más szóval, hogy az a' kardos istenitélet által döntessék el — bölcs itélőszék a' lovagkorban. Az unokaöcse 's két nagybátyja vádokat viadal által akarák igazolni 's a' herczegnőnek három hónap engedtetett, hogy magát három bajnokkal ellássa, kik velök meg fognak víni. Ha azoknak hiányával lenne, vagy ha bajnokai meggyőzetnének, becsülete megfertőztetettnek fog tekintetni, hűsége elvesztettnek, és herczegsége, mint törvényes ügy, az unokaöcsére szállani.

E' határzattal kénytelen volt a' herczegnő megelégedni. E' szerint hirdetések tétettek, 's apródok küldettek mindenfelé; de nap mult nap után, hét hét után, és hold hold után, a' nélkül, hogy csak egy bajnok is megjelennék, ki törvényességét olly vészteli órában kivitta volna. A' szép özvegy majdnem kétségbeesett. Akkor olvasá hirlapokban, hogy Toledóban don Roderick, az utolsó góth király' lakodalmi ünnepélyére nagy harczjáték fog tartatni. Mint utósó menedékhelyre útazott a' herczegnő a' spanyol udvarba az egybegyűlt lovagság' kegyelmét megkérendő.

Toledo' régi városa ragyogó lakomának vala színhelye a' királyi nász' alkalmakor. Az ifjú király, bátor, vitéz és nagyszerű, és szerelmetes mátkája Exilona herczegnő, a' keletnek minden pompájával tündöklő, — örömzajjal 's éljenezéssel üdvözöltettek, hamikor megjelentek. Nemesei versenyeztek egymással kicsapongó ékességeikben, fényes kiséreteikben 's ágaskodó méneikben; 's az udvar' asszonyságai drágakö-sugárlatban jelentek meg. Azon pompa' közepén közelgetett a' szép, de levert Loraínei herczegnő a' királyszékhez. Fekete öltönyben vala és egészen befátyolozva, négy nyugalmas és komoly tekintetű fölvigyázónő 's hat gyönyörű kisaszszony, képezték női cselédségét. Néhány igen öreg, sorvadó és őszfejű lovagok őrizték, 's ő maga ment egyikén a' legidomtalanabb 's legkisebb törpéknek.

A' trónus' aljához megérkezvén, letérdelt és fölhajtván fátyolát, olly gyönyörű arczulatot födött fel, hogy fele a' jelen udvaronczoknak kész vala mindjárt hitveseiről 's szépeiről lemondani 's magát szolgálatjára föláldozni; de midőn kijelenté, hogy bajnokokat jött keresni, kik jó hirét kivínák, minden lovag sürgölődött körűlte, karját 's kardját ajánló a' nélkül, hogy jutalom után kérdezősködött volna; mert világosnak látszott, hogy olly gyönyörű hölgy egyedűl igazságost követhetett el; 's hogy mindenesetre kell ér-

te viaskodni szeszélyei' hajlamát követve jogos-e vagy nem.

Fölbátorodva olly nyájas verseny által, fölkelt a' herczegnő 's elbeszélé bánata' történetét. Midőn befejezte, szava' zenéje által elbájoltatva kis ideig mély csöndben hallgatott a' király. Végre: „Mint üdvezűlést remélek, legszebb herczegnő — úgy monda — ha nem volnék király 's királyságom' kötelességeihez kötve, én magam ragadnék láncsát kegyed' ügyéért; teljes szabadságot engedek bajnokimnak, és igérem kegyednek, hogy alkalmas mezőt jelelendek ki 's hogy a' viadal Toledo' falai előtt történendik egybegyűlt udvarom' jelenlétében.

Mihelyt a' király' tetszése kitudatott, a' jelenlevő lovagok közt kezdődék a' perlekedés a' viadal' becsülete miatt. Sors által végeztetett el 's az így választottak nagy irigység' tárgyai lőnek, mert mindenik versenyvágyó vala a' szép özvegy' szemében kedvezést nyerhetni.

Követek küldettek az unokaöcse- 's két nagybátyjaért, hogy vádolásukat igazolják; 's a' nap meg vala határozva a' párviadalra. Midőn azon nap elérkezett, jókor reggel egész Toledo mozgásban volt. A' sorompózat elkészítve a' szokott helyen épen a' falakon kivűl ama' kopár szikla' aljánál, mellyen a' város épitve, és a' Tajo hosszanti szép rétnél, melly „a' királyi kert" nevezet alatt ismeretes. A' népesség már összegyűlt, mindenik törekedve magának kedvező helyet biztosítani. Az erkélyek nem sokára töltvék az udvar' legdrágább ruháikba öltözött hölgyeivel; és ifjú bajnokkarok, ragyogón fegyverkezve és szépeik' jelképeivel ékesítve, léptették körűl a' mezőn pompásan fölszerszámozott méneiket. Végre a' király is megjelent Exilona királynő' kiséretében. Emeltebb erkélyen foglaltak helyet drága damaskmennyezet alatt; és oldalt a' nép reszketteté a' léget fölkiáltásaival.

Most lovagoltak elő a' csatahelyre az unokaöcse 's bátyjai, tetőtől talpig fegyverkezve 's követve egy csapat bajtársaktól, kik mindnyájan egy bordában szövődtek, nagy káromkodók és dorbézolók, fő vasgyurók, kik csörgő fegyverzettel 's pengedező sarkantyúkkal körűljártak. Mikor Toledo' népe azon bajnokok' kérkedő 's udvariatlan megjelenését észrevevé, inkább aggódott mint valaha a'

szerencsés süker felett a' herczegnő' részéről; de ugyanez időben mutaták azon izmos és vitéz bajvivók, hogy akárki nyerje el a' győzelmet, azt egyedűl sok keserű csapások' rovásán teheti.

A' mint az unokaöcse és dőzsölő csoportja a' csatamezőre belovagoltak egyik oldalról, megjelent a' másikon a' deli özvegy, komoly, őszfejű udvaronczai, öreg asszonyai és díszes kisasszonyai' kiséretében. Minden ember kitért, a' mint elment és áldá bájoló arczát és imádkozott szerencsés kimenetelért. Alacsonyabb erkélyen foglalt helyet nem messze a' királytól, és sápadt arcza, gyászöltönye által kiemelve, volt, mint az éjjeli fellegek közől fénylő hold.

A' trombiták harsogtak a' tusára. A' bajnokok épen beléptek a' sorompozatba, midőn egy idegen lovag teljes fegyverzetben, követve két apród- és egy fegyverhordótól, sebes vágtatva a' csatahelyre ért, és a' királyi erkély felé lovagolva, követelé a' viadalt mint törvényes ügyet.

„Bennem látjátok — kiálta fel — azon lovagot, kinek szerencséje volt a' bájoló herczegnőt az erdőbeli veszélyből megszabadítani, és szerencsétlensége ráhozni e' fájdalmas rágalmazást. Csak minap hatott hozzám bajának híre bolyongásomban, és tüstént iparkodtam ide minden sietséggel védelmezését magamra vállalandó."

Alig hallá a' herczegnő a' lovag' szavait, midőn már megismeré, 's kéréseit az övéivel egyesíté, hogy ő léphessen a' fövenyre. Nehéz vala most meghatározni, mellyike a' három már kijelelt bajvivóknak engedje által helyét, midőn mindenik követelte a' viadal' tiszteletét. Az idegen bajnok elvégezte volna az ügyet az egész viadalt magára vállalván; de azt más lovagok nem engedék. Végre sors által döntetett el, mint az előtt, 's a' lovag, ki helyét elveszíté, mormogva 's vigasztalatlanúl vonúlt vissza.

A' trombiták újra harsogtak — a' sorompók megnyitvák. A' kétkedő unokaöcse 's két nagybátyja olly egészen aczélba burkolva jelentek meg, hogy ők 's méneik mozgó vastömegekhez voltak hasonlók. A' mint megérték, hogy az idegen bajnok ugyan az, ki a' herczegnőt a' veszedelemből kiszabadítá, legnagyobb kaczagással üdvözlék.

„O ho! sárkánybajnok uram! — mondának — ön ki a' sötétben merészel szép özvegyekért harczolni, lépjen föl és igazolja nyilvános nappal homályban véghezvitt tetteit.“

A' lovag' egyetlen válasza volt nyugalommal a' láncsát megfogni, 's az összecsapáshoz készülni. Szükségtelen részletesen olly tusát elbeszélni, melly sok száz viadalhoz volt hasonló, mellyek elbeszélvék 's énekelvék prósában 's versben.

Az éleselméjü olvasó képzelheti magának az istentelen unokaöcse 's az idegen bajnok közti ütközetet. Látja összecsapásukat, férfi férfi ellen, ló ló ellen a' versenypálya' közepén, mellyben istentelen úr földre sodortatott 's megöletett. Nem csodálkozandik hogy a' két izmos nagybátya' megtámadásai szilaj összeütközésökben kevésbé voltak sükeresek; de előalakítandja magának a' szilárd idegent, mint siet őket felfogni a' valóban kétes kimenetü perczben; látandja őt mint szúrja keresztül az egyiket láncsával 's hasítja ketté kardjával a' másiknak hátgerinczét, mint hagyja el a' három vádolót halva a' csatamezőn, 's mint vivá ki ekképen a' herczegnő' szennytelen hüségét, és a' herczegséghezi jogát a' kétségnek még árnyéka felett is.

A' levegő rengett fölkiáltásoktól; nem volt egyebet hallani a' herczegnő' szépsége' 's erénye' 's az idegen lovag' vitézsége' dicséretén kivül; de a' közönség' öröme még öregbedett, midőn a' bajvivó fölemelé sisakszemét és fölfedezé arczát a' legvitézibb spanyol lovagok' egyikének, ki híres volt azon nem iránti nyájasságáról, melly régóta hasonló kalandokat nem látott.

Ezen érdemes bajnok azonban nagyon megsebesittetett a' csatában és soká szenvedé sebei' fájdalmát. A' szerelmetes herczegnő, hálából hogy kétszeri megmentését karjainak köszönheti, szivesen ápolá betegsége alatt. Gyöngéd rokonszenv növekedett föl közöttök, és a' nő megjutalmazá végtére nyájasságát kezével.

A' király ohajtotta volna, hogy azon bajnok magát érdemesitené még jövendőbeli vitéz tettei által, olly magas előreléptetésre; de udvaronczai kijelenték, hogy a' hölgyet már megérdemlette kivivan jó hirét 's birtokait egy halálos csatában; és maga a' hölgy nyilatkoztatá magát, hogy tökéletesen meg van elégedve vitézségével, mellyet erdőbeli hőstettével tanúsitott.

Lakadalmok nagy pompával ünnepeltetett. A' herczegnő' mostani férje nagyobb kedvezést talált az ég' szemeiben mint előde, mert egybekelésöket számos magzattal áldá; a' lyányok szüzek és szépek voltak mint anyjok: a' fiak erősek és vitézek mint atyjok, és mindnyájan hiresek, vigasztalatlan hölgyek' 's elhagyatott özvegyek' gyámolitása által. (Angolból)

Jenö.

Magyar játékszini krónika.

Maj. 15. Borgia Lucretia. Nagy opera 3 felv. ford. Jakab István. Muzsikája Donizettitől. — Spanyol tánczosok.

Maj. 16. *Manuela* spanyoltánczosnő' javára bérszünetben Bájitalból és Eskühöl jelenések. — Spanyol tánczosok.

Maj. 17. Az ikrek. Vigj. 4 felv. ford. Nagy Ignácz a' magyar acad. költségén.

Maj. 18. Fiesco. Szomoruj. 5 felv. Irta Schiller, fordította Nagy Ignácz, a' magyar acad. költségén.

Egyveleg.

Gyujtó fák' gyára Pesten. Ha igaz, mit a' természetről mondanak, hogy kicsinyekben is nagy, a' vegytanról szinte meg kell vallanunk, hogy a' gyufáknál (Zündhölzel) olly jeles, mint a' platina felolvasztásnál villam által. Ne gondoljuk tehát, hogy a' vegytanár csekélységgel bibelődik, mikor gyufákat gyárt: tudományát ő igen szépen és közhasznúan gyakorolja, erszényének szinte úgy javára, mint az uracsnak, ki hamar akar tüzhöz jutni szerelmes levelkéjét bepecsételendő, és mint az öreg úrnak, ki kényelmesen akar pipára gyujtani 's végre mint a' kisasszonykának, ki égő gyertyára szorult, de épen most nincs akaratjában más' segedelméhez folyamodni. És mi szép dolog a' gyufák' ügye! Ha Augustus és a' rómaiak' idejében gyufák lettek volna, a' szent tüz' elalvásáért egy szüzet sem temettek volna el elevenen, mert a' szerencsétlen csak egy dörzsöt adott volna a' gyufának, hogy a' láng lobogjon. Egy illyen nem régiben keletkezett gyufa-gyára van Irinyi József úr hazánk' fiának Pesten a' József városban, az Ösz és József útcza' alsó szegletén, Tajnay-házban, honnan a' legolcsóbb és legjobb gyufákat rendelhetni meg szerczegőket és zajtalanokat, a' látogatóknak pedig szabadságokban áll ingyen — — czigaróra gyujtani. Ára e' különféle gyüszereknek:

5000 kénes gyufa.....	1 ft 15 kr.	(Bécsben 1 ft 45 kr)
1000 kénetlen	40 „ („	50 „)
100 szerese vagy tapló	6 „ („	10 „)

Ki ezen gyufákat veszi, a' mellett, hogy olcsóbbal és jobbal látja el magát, mint közönségesen, még azon örömben is részesülend, hogy egy honi vállalatot segél elő. ***—jd—***

Önként kifejlett emberdüh. C. C. Schmidt Jahrbücher der in und auslaend. gesammten Medicin 24. kötet. 1. füzete' 46. lapján ezt olvashatni: Egy 20 éves, karcsu, ügyes és szorgalmas takácsinas, ki' családjának több tagja elmebeteg volt, egy év előtt valamelly leányba szeretett, de ezt elvennie szabad nem volt, sőt a' leány meg is halt. Ez időtől az ifju gyakran magánykodott, merengett; apr. 18kán azonban véletlen megrohanta urát, dühödött, habzott, harapott a' mit ért. Öt óra' multával megérkezvén Dr. Wittcke, a' beteget ágyon ülve lelte, de mások által tartatva legnagyobb szorongások között; melle magasan szállott fel 's alá, adott hangjai gyakran hasonlitottak ebugatáshoz; mindent mart maga körül, habzott szünet nélkül 's a' habot minden oldalra pöködte, arczizmait majd nevető, majd pedig dühödő' módjára rángatta. Egy két szót ejtett 's majd ismét ordított; innia nem lehetett, hanem minden szájba vett folyadékot ismét kipökött; eb, macska vagy ismeretlen embernek tekintete nevelte dühöngéseit. Alkalmas orvoslás által bellad. és némelly más szerekre meggyógyult; de magába vonultsága nem távozott többé.

A' nemi és más ösztönök' és vágyak' ébredését míg lehet gátoljuk, midőn ezek önként felébrednek, jóra irányozzuk, midőn pedig hatalmasan törnek ki, ne akadályozzuk. ***Iv—cs.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boritéki alatt 5 ft. 48 kr cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieki' piaczán 437 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 24. 1840.** **42. szám.**

Tartalom: Emberismeret. Vége (*Briedl Fidél*). — A' bécsi műkiállítás 1840-ben (*Henszlmann Imre*). — Levelek Emíliához (*Petrichevich Horváth Lázár*). — Magyar játékszíni krónika.

Emberismeret.

(Vége.)

Vannak emberek, kik kifejezésteli ábrázatot szeretnek mutatni olly annyira, hogy első tekintettel elhinnők, miként ők sok jó és szépnek lehetnének létesitöi, de gyakran csalatkozni fogunk; többnyire az illy emberek állhatatlanok, csekély ész- és értelemmel birnak, 's miután valódiság bennök nincsen, hiszik, hogy a' hiányzó valódiságot elegendőkép kipótolhatják ők arczok, 's ennek feszes vonalmai által is.

Ha ki valamelly társaságban megjelenve észreveszi, hogy egy, vagy többen a' társaság' tagjai közöl szer fölött figyelnek rá, 's rajta, vagy bizonyos ponton merevenyen legeltetik szemeiket, meggyőződhetik arról, hogy rajta valami föltünö van, legyen az hiba, vagy szép, 's illemesség. — Ki folyton egy helyre 's tárgyra mereszti szemeit, buta vagy búskomor; amannak többnyire közönös leend tekintete, és szája nyitva álland; emennek szája, 's homlokáról olvasandhatjuk le a' szomorúságot, ki csekély részvéttel viseltetve a' körülte történtek iránt, csak egyetlenegy, szivének mélyében fekvö, tárgygyal foglalkodik.

Ha két egymással beszélöt meglep egy harmadik, 's azok azonnal megszakasztva a' beszéd' fonalát más tárgyra térnek át, avvagy hangosan nevetnek, jele sokszor, hogy értekezésök' tárgyát mással közölni nem akarják. A' beszéd' rögtön fordulatát és erötetést könnyen észrevehetni.

Ha tudjuk; hogy barátjaink, 's ismerőseink' egyike gyakran megfordul valamelly társaságban, 's az egész társasági kör némi hidegséget mutat irántunk, vagy megvetöleg bánik velünk; szabad alaposan gyanitanunk, hogy barátunk alig nyilatkozott légyen szerényen 's igazságosan rólunk, 's mi méltán óvakodhatunk töle. 'S különösen, ha hidegen fogadtatunk, jele leend, hogy kiméletlenül, és gonoszul szólott rólunk; ha megvetést, 's gyülöletet mutat a' társaság, jele, hogy butaságunk- 's együgyüségünket rajzolá, ha pedig nevetve, 's jókedvüleg fogad bennünk a' társaság, jele, hogy hibáinkát fedezé föl barátunk, 's nevetségessekké tett.

Ha valaki magasabb hivatalba iktattatik, 's már kezdetben dicséretekkel halmoztatik el, soha ne büszkélkedjék benne.; meglehet, hogy év' lefolyta után máskép szólandnak az emberek

róla. Az újság vonz, tetszik, és kéjt gerjeszt. De ha több év után szinte dicséretesen nyilatkozik róla a' közvélemény távollétében nem kevésbbé, mint jelenlétében, megnyughatik ugyan, de kevély- 's büszkének lennie nem illik.

A' jótéteményért háladatlantól óvakodjék mindenki. Akar gazdag, akar szegénytől származik az ajándék, 's jótétemény, mindenkor köszönetet és háladatos szivet érdemel. Sokan az alantiabb sorsuaktól vett ajándékot kötelességnek tartják, mások együgyüségnek nézik, 's kigúnyolják, némellyek szükség nélkül kicsikarják azt. De milly charactert árul el az, ki a' jószivűséggel játszani tud, azt kigunyolni 's nevetni meri? Vad állat, 's nem ember, ki illyenre képes, 's nincs ollyan előtt valami szent, jó, 's igaz. Háladatosságot illik mutatnunk a' legkisebb csekélységben is az iránt, ki velünk minden haszonlesés nélkül jót teszen, és kegyeire érdemesít.

Gondoljuk, és tegyük át az embereket e' vagy ama' szenvedélybe, 's vizsgáljuk őket a' szenvedély', például: a' harag, düh, könyörület, szerelem, fösvénység, ittasság' folyamában; sokszor tán a' vérmérséklet, a' szenvedélyes tárgy, 's mind az, mit egyébként szorgosan eltitkolnak, ki fog a' fátyol 's álarcz alól bujni, 's mi tanusítva látandjuk sokszor a' tapasztalást, hogy gyakran a' bor, és az ittasság tárja ki az igazságot; ezenkivül képzeljük őket a' legkülönfélébb, 's ellenkezőbb helyzetek- 's állapatokban, például: millyen leendne a' közép 's alsóbb sorsu, ha herczegi, grófi, vagy hason méltóságra emeltetnék? és viszont, mint viselné magát e' vagy ama' jeles, 's előkelő ember, ha nyomorult, inséggel küzdő, vagy koldus volna? és ismét tanulni fogunk, legalább gyöngyöket szedhetendünk, mellyek az emberismeretet elősegíthetik.

Igen fontos, hogy minden alkalommal az emberek' arczvonalmaira figyeljünk, és kivizsgáljuk, minő tett, 's beszéd követi e' vagy amaz arczot; különösen a' játékban, hol legtágasabb mező nyilik az emberek' indulatai, és szenvedélyei' kitanulására. Ügyeljünk tehát, minők arczvonalmai, kéz- 's uj-játékai az embernek, midőn a' kártyát kezébe veszi, milyen játéka; azután vizsgáljuk, vajjon hideg vérrel játszik-e, nem nyugtalan, 's elcsüggedt-e, midőn veszt, avvagy állhatatosan egykedvű-e mindenkor? vajjon nem szer fölött lassu-e és félénk, vagy, 's mennyire vakmerő? mint van az osztás közt? stb.

Nem kevésbbé figyelemre méltók a' vizsgálatban a' szemek is, lelki állapatunknak hű tolmácsai, u. m. a' mereven, lassú mozgásu, szomoruságot kifejező, élénk, tüzes, villám, avvagy álmos szemek stb. A' merész, egyszerre sokat átható szem, a' tartós, 's jelentőséggel teljes tekintet, melly a' férfit ékesíti, és szilárdságáról tanúsít, a' nőszemélyben, ha nem is az elvesztett ártatlanságot, annyit legalább bizonyít, hogy többet tud, mint tudnia kellene; ellenben az ártatlan, vagy ki nem állja a' tekintetet, és zavarultságában elfordítja szemeit, vagy tiszta és gondtalan pillanatokkal néz a' szembe, habár ajkait akaratlanul a' fejledező rózsának gyenge pirossága festi is.

Illy, és hason kérdésekre az emberről, kiről itéletet hozni, 's kit kiösmerni akarunk; például: mivelt-e értelme, vagyon-e jó, érzékeny szive, szorgalmas, önelmű, bátor, eleven, szomorú, alkalmas, 's érdemes-e a' barátságra, félénk, visszatartózkodó, nyiltszivű-e; őszinte, vagy hamis-e; bir-e emberszeretettel? 's t. eff. sokszor megfelelnek az ember' beszédjei; de bizonyos következményt belőlök vonni még sem lehet. Hasonlag, mellyek fő hibái, gyenge oldalai, uralkodó indulatai, és szenvedélyei az embernek, milly móddal nyerhetjük őt meg legkönnyebben részünkre, mellyek legkedvesebb gondolat- 's beszédbeli anyagai, hol 's melly körülmények közt fejt ki legnagyobb lelki és szellemi erőt, 's nagyságot, mikor leghevesebb, állhatatos-e föltételeiben, czéljai után szilárdan, 's legyőzhetlenül törekedik-e? stb. kérdések' megfejtéséhez egy bizonyos bennünk, különféle következmény, 's eredmények által létesült és szilárditott érzelem, továbbá hosszú, figyelemmel párosult önszeretet, 's előitéletektől ment tapasztalás vezérel, 's kitárja a' fáradva keresett igazságot. Azonban e' göcsörtös uton, csak éles és nagy ész juthat a' világosság' forrásához; a' gyenge, 's előitéletektől lebilincselt ész sötétség, 's ködben tapogatand. — Idegen itéleteknek csak úgy adjunk hitelt, ha azok saját hosszú vizsgálataink- 's tapasztalainkkal megegyeznek!

Végezetül, ki emberismeretet ohajt szerezni és egyes embereket lényegesen kiösmerni, tartsa főszabályul ez arany mondatot, melylyet az értekezés' elején ajánlottunk: „ismerd

meg tenmagadat.“ Vizsgálja meg kiki önmagát minden lehető esetekben, és válaszsza el szorgosan azt, mi kizárólag sajátja; hozzon magáról mindenkor legszigorubb itéletet, ezt teendve, elkészíti az utat, mellyen embertársai szív, lélek és szelleme' kiösmeréséhez jutand. Az említetett arany mondaton kivül tartsuk főszabályul azt is, hogy embertársainkról a' jót könnyen és örömest, a' rosszat nehezen és csak saját tapasztalásunkkal szerzett adatok után higyjük el; különösen mutassunk itéleteinkben mások iránt kiméletet, vigyáztalanul soha ne szalaszszuk el ajkainkról azt, mit visszavonni majd lehetetlen, ezt parancsolja isten, a' felebaráti szeretet, 's lelkismeretünk' nyugalma!! *Bricdl Fidél.*

A' bécsi műkiállítás 1840-ben.

Magyar honunkra nézve is nevezetes a' bécsi műkiállítás, mert mind müvészeink mind műismerőink és kedvelőink leginkább Bécsben szokták magokat kimüvelni, mert Bécstől lehet várni legtöbb, vagy talán majd minden képet a' jövendő első budapesti műkiállításokban. És igy sajnálható ránk nézve, hogy ez idén az academia által díjtárgy nem tüzetett ki, mint eddig szokásban vala: mivel a' müvészetek' ismeretében leginkább hasonlítások által haladunk, 's több egynemű föladatot tárgyazó munkák közt mindig találtatik ollyan, melly külön egyedekre inkább hat, mellyet azok könyebben foghatnak fel, és igy hasonlításpontnak használhatják, hogy másokhoz is közeledhessenek. Nagy városokban, hol köz-képtárak ezer és ezer régi 's újabb korból való előadásaikkal állnak nyitva, és a' szorgalmas ember, kinek kedve telik a' müvészetben, azoknak tartalmát használhatja itélete' ébresztésére és megalapitására, a' publicum illy föladatokat könnyebben nélkülözhet: de Budapesten, hol a' régi iskolákból egyetlen egy híres remekmüvet sem lehet találni, és alig ha van nevezetes az újabbakból is, hogy leszünk ezen előmozdító segédeszköz nélkül? Miként fogunk ellent állani az új müvek' ama' nyalkaságának (Nettigkeit, Eleganz), melly a' néző' szemét annyira el szokta csábitani, hogy elméjének ideje sem maradt itéletre? Hogy fogunk ellentállani a' munkák' sokaságából eredt hatásnak, melly sokaság kevés terembe szorítva nemcsak a' közönséget, hanem még a' valódi ismerőt is annyira meglepi, miként itéletét csak sokszor ismételt nézések által alapithatja meg? Miként fogunk ellent állani ama' korszellemnek, miszerint a' napról napra változó divat mindig újat, ha roszabbat is kiván, és azt semmi tekintetbe nem veszi, hogy a' rajz- és festész-müvészetben csak lassan haladhatunk? Végre hogyan fogunk ellent állani ama' franczíasodás vagy még inkább angolosodásnak, melly hazánkban is kezd divatozni? De adjuk hozzá még azt is, hogy a' franczia 's angol modor már Bécsben is utánzás, és ha az utánzást is utánozandjuk, még annyi sajátság 's igy műérdem sem leend munkáinkban mint a' jellemzet nélküli bécsi munkákban találtatik.

Ha már most a' bécsi kiállításnak egyes tárgyait közelebbről tekintjük, látni fogjuk, hogy abban a' vallásos tárgyak nagyon ritkák. De a' vallás az emberi dolgok közt legterjedtebb, legközönségesebb, és egyszersmind legfenségesebb, a' vallás a' müvészetnek minden nemzetnél szülője lévén legjobb mérleget szokott nyujtani a' müvek' biralatában, a' legdicsőbb, leghiresebb szobrok vagy képek mindig a' valláson alapultak, és csak akkor vala a' müvészet nagy a' köz életi tárgyakban, miután a' vallás által erösödve historiai vagy a' köz élet' képezeteire átment. Minden emberben vallás rejtezvén, ha azt mérlegnek használja, képes lesz tiszta el nem fogult nézetei mellett olly müvet megbirálni, melly vallásos tárgyat képez, habár azok másféle hiten alapúlnának is mint a' mellyet ő meggyőződéséből követ.

Szinte nevezetesek, de mind előadásra, mind megbirálásra sokkal nehezebbek a' historiai tárgyak, mellyek az idei bécsi kiállításban nemcsak kevesek, de silányok is. Van olly nép, melly könnyen ellehet nélkülök: de nemzetünknek, melly történeteivel dicsekszik és örömmel tekint vissza hajdani napjaira, nemzetünknek történeti festész és szobrász kell; mert nálunk van mozgalom, van élet korunkban is; igaz ugyan a' historiai tárgy nem hat olly általánosan mint a' vallásos: de az is bizonyos, hogy hol hat (mi mindenütt szokott történni, hol valódi nemzetiség létezik), ott hatása elragadó és tartós. Nemzetünknek történetei már csak azért is inkább maradának emlékező tehetségében, mert nem bir sok mondákkal, mellyek azokat pótolhatnák. Sőt a' ma-

gyar történetek még a' legújabb időkre is leszállanak, mert sajátos jellemzetét nemzetünk inkább tartá meg mint más népek, mellyek közelebb valának Franciaországhoz, és a' belőle származott közéleti és művészeti általánosításhoz (Verflächung der Sitten). Ezen historiai kútfő nálunk kimeríthetlen, erre kell figyelmeztetni a' művészt és a' műkedvelőt, mit a' bécsi kiállítás korántsem tesz.

Vannak továbbá olly tárgyak, mellyek az emberi közönséges élet' nevezetesebb pontjaira vonatkoznak, példáúl halálra, rögtöni szerencsés vagy szerencsétlen esetekre stb. Illy tárgyak mint a' valódi emberinek (des rein Menschlichen) képezetei, ha nem is a' fenségesre, a' nagyra emlékeztetnek, könnyen megérthető tartalmok miatt érdekesek és örvendetesek. Több olly képekre találunk a' kiállításban, de sajnálva kell megjegyzenem, miként az illy tárgyat érzékítő (versinnlichend) munkákban alig van tisztán felfogva az emberiek' szelleme; söt többnyire az academiai szabály, a' megszokott, megtanúlt modor annyira kitünteti magát, hogy azokba még az arczképek is egy kaptára vonvák; továbbá egy a' divattól (melly annyira uralkodik a' művészeten is) megkivánt illedékes (conventionalis) módban vannak kifejezve úgy, hogy minden indulat' helyén csak a' szabályozott es amannak kitüzött úgy szólván jelképes kifejezése látható, vagy arczfintorgatás tünik ki. Az illy előadások első pillanatra meglepnek ugyan (mint tapasztalásból is tudva van, hogy az igazi mű csak hosszabb és mélyebb tekintés után szokott hatni), és kinek itélete még meg nem alapúlt remek munkák nézésében csakhamar elcsábíttatik általok.

Az arczképekről azt kell megjegyeznem miként azok' roppant tömege olly nézetekből eredett, miszerint az arczkép majdnem kizáró tárgya a' művészi cselekvőségnek. Ez korunkban többnyire úgy gyakoroltatik mint ha a' festésznek egyetlen egy föladata lenne a' személy' arczvonalainak szigorú és anyagi utánzása. Igaz ugyan, hogy a' jó arczképről minden ismerősének a' képezett személyre mindjárt rá kell ismernie: de igaz az is, hogy ezen ráismerés nem egyedűl az anyagi vonatokon, de inkább a' jellemzet', az egyedes élet' előadásán alapúl, és hogy ha igen nagy 's rendkivüli változások egy személyen nem történtek, a' bár férfiasodott is még is hasonlítani fog tulajdon gyermekkori idomához, és igy ha fönmaradott azon korából valódi jó arczképe, ebből is a' férfira leszünk képesek ráismerni. A' szellem' előadása leginkább a' rajzolásban áll, és ha az hibázik a' legbájosabb szinezet sem leend soha képes hiányát pótolni, ámbár korunk' művészei semmikép nem dicsekedhetnek eleven szinezettel. Azonkivül mai arczképeknél azt is lehet gáncsolni, hogy a' művész utánzásait az eredetinél szebbnek akarván képezni (mit idealisiren-nek neveznek, melly német szó bár soha magyarban ne léteznék), a' határozatlannak, az általánosnak hibájába esik, és életet és jellemzetét elveszti, mert a' közélet csak a' philosophiában létezhetik, a' művészetben pedig egyedes jellemzetes életet kell keresnünk. Ha ez academiai modorhoz még az utánzás is hozzá járúl: akkor valódi mű helyett csak ködös árnyékos jelképére találandunk.

A' tájképek kissé jobb lábon állnak, ámbár az Idealisiren vagy mint a' tájnál mondani szokták Stylisiren ott is annyira ment: hogy a' sok styl miatt alig lehet a' természetet látni. A' festészetnek ezen ága a' művészek' minden hatás-tanulmányaival fölruháztatik. Ritka korunkban olly mester, ki olly tájat merne képezni, hol vagy szokatlan szinezet, vagy rendkivüli tárgyak nincsenek előadva. Egy csekély kis tóval, száraz fával egyes épűlettel, mint azt Rembrandt, Van Goyen és egyéb régiek mesterileg előadni szokták, korunkban nem igen gondol a' festész. Neki hatás kell, és azért vagy Olaszország' tájait vagy az Alpeseket pusztítja; de még az sem elég neki, és ha Olaszország' részeit képezi, még vészre és förgetegre is van szüksége, vagy ha a' táj tenger' partján nem fekszik, legalább szokatlan szinezetben kell meg jelennie, mellyet a' kelő vagy leáldozó nap, vagy a' holdvilág okoz. Az Alpesek' tájaihoz jegeseket (Gletscher), zuhatagokat, ködöket, és más hatásra kiszámolt tárgyakat ragaszt. Nem akarom ezzel azt állítani, hogy szép tájat ne fessen a' festész; hogy előadása által hatni ne igyekezzék: de egy részről kivánatos, hogy illy cselekvőségében tartóztassa meg magát a' hatásnak minden részéből összeszedésétől; mert szokatlan táj a' nézőre már ez okból is, hogy nem mindennapi, annyira hat, miként itéletét megingatja: ez még annyival inkább megtörténik, ha a' szokatlanra

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 28. 1840.** **43. szám.**

Tartalom: Ember és nemzet különböző égalj alatt, egészségi, 's betegségi viszonyaiban (*Katona Géza*). — Néhány szó a' müvészet' érdekében (*Vachott Imre*). — Levelek Emiliához. Vége (*Petrichevich Horváth Lázár*).

Ember és nemzet
különböző égalj alatt, egészségi, 's betegségi viszonyaiban.

—

A' földrajzi szélesség' fokozata szerint, a' régiek' példája után hat égövet — zona — szokás számlálni, ugymint két heveset, az egyenlitön innen és túl, két hideget, a' két földsarknál, és két mérsékeltet a' heves és hideg övek közt. — Égaljunk — clima — annyiféle van, mennyit a' tájhelyzet, a' föld' millyensége, 's az égaljat tevő egyéb körülmények szerint megkülönböztethetünk. Van tehát havasi, középhegyi, lapályi, hegyoldali, parti, alföldi, rónai, völgyi, erdei, homokföldi, mocsári, tengermelléki, szigeti stb. égaljunk.

Mind ezek, miképen alakítják, vagy módositják az ember' és nemzet' szokásait, erkölcseit, nedv- és testalkatait, e' lapokban közlöttük, lássuk már most, mi befolyással lehetnek mind azok, életre 's egészségre? támasztanak-e helyhez, 's a' helyben néphez kötött — honos és járvány — nyavalyákat? — Érdekes ezeknek tudományos ismerete, minden természet-vizsgáló előtt, mert a' nyavalyák' uralkodó fajai szintugy bélyegzik az égaljat, 's égaljban az embert és népet, miképen az égalj is bizonyos jellemet nyom az emberre és nemzetre.*)

Hogy az égaljhoz, bizonyos betegségek legyenek kötve, nem csak okoskodás, hanem tapasztalás' útján is be lehet bizonyitani. Legnagyobb különbséget találunk a' meleg és hideg égalji betegségek között. Honnan két ellenkező neműekre szakaszthatjuk az égalji kórokat. A' meleg ég alatt uralkodó kórok' okai: a' meleg és nedves levegő; mert a' hónapokig tartó esős idő annyira petyhüdtté 's érzékenyné teszi a' bört, hogy a' beköszönő nyári száraz meleg, igen ellenséges indulattal hat az ember' egészségére. Ide járul még a' tavak és állóvizek' sokasága, a' sürű erdőség, melly nem bocsátja keresztül a' levegő' hasznos mozgását, 's magához vonzza a' felhőket. E' miatt dögvész, ragályos hagymáz, rothasztó láz, bőrbetegségek honosodnak meg itten. Főleg az idegenekre ártalmas hatásu ezen égalj.

*) Az égaljirók közt mindig classicusnak marad Hippocrates „De aëre, locis et aquis" czimü könyvének második szakaszában.

Volney*) Éjszak-amerika' égaljának négy fő betegség-nemet tulajdonít, mellyektől sokat szenved a' lakosság. Illyen ezek közt a' csúz (rheuma) és hurut vagy nátha (catarrhus) 's mind azon nyavalyák, mellyek a' börgőzölgés' lomhaságából erednek. Éjszak-amerikában, mint nálunk is ősztéli napokban, 's tavaszi napéjegyenkor legváltozóbb az idő, 's az egészségnek legártalmasb. A' hirtelen időváltozáshoz még más rosz szokás is járul, tudniillik, a' lágymeleg italokkali sürűn élés, egész naponta bennülés, 's könnyed öltözet, melly nem daczolhat az idő' viszontagságival. Ezen hibás szokás a' francziáktól ment először az angolokhoz, ezektől pedig ősi példa után az amerikai nemzetre. A' szépnem' viritó korát gyakrabban lepik meg ezen betegségek, lassanként minden nedvet a' tüdőre hajtand, 's az elcsigázottakat időnap előtt adják a' halálnak martalékul. A' levegő' változása könnyebben 's nagyobb mértékben árt idegeneknek, mint honiaknak, kivált ha a' honfiak' példáját követve, thea-szörpölésben keresik menedéköket. A' beszorult nedveket kihajtják ugyan a' test' külszine felé, de már ekképen érzékenyebbé tétetvén a' bőr, nehezebben szenvedi a' nedves hideg levegőt.

Öldöklő honos (endemicus) nyavalyája az amerikai lakosságnak a' sárga láz vagy sárga halál, mellyből fele alig szokott kigyógyulni a' betegeknek. Az idegeneket és az új lakókat sokszor 24 óra alatt is megöli. Jamaicát, St. Domingót, Georgiát, Virginiát, Havannát, New-Yorkot, sokszor kipusztította 's majd minden negyedik vagy ötödik évben előfordul, Ezen dögvész, több égalji viszonyok' összejöttéből szokott támadni. Főképen a' népdús városokat szokta meglátogatni, millyenek New-York, Philadelphia, Baltimore, ezekben pedig az alantabb fekvő, állóvizektől gőzölgő, szabad levegő nem járta, 's romlott páráktól hatott helyeket. Kezdetét mindig julius', augustus', september' hónapjaiban veszi, a' Reaum. hévmérő 20—24dik fokánál, a' növényi 's állati rohadt pezsgésre legalkalmasb időszakokban. Növekedik a' járvány, nedves nyugoti és déli szelek' fuvásakor; csökken az idő' hivesedtével, keleti és éjszaki szélben, sőt esőzéskor is. A' népes városok közöl azokat lepi meg leginkább, mellyek rendkivüli nyár' melegével, 's levegő' romlottságával különböztetik meg magokat; emberek közöl pedig azokat, kik nagyobbára sós hússal élnek, mocsáros helyen laknak, szünetlenül tűz mellett dolgoznak — mint a' kovácsok —, szeszes italokkal viszszaélnek. Gyakori tapasztalás, hogy a' mámort nyomban követte a' sárgahalál. Meglepi ollykor a' jóvérű erős embereket is, az éjszakvidéki jövevényeket, a' bujaságba merülteket. Kedvez a' meleg égaljról kerülteknek, józan életet űzőknek, a' növény eledelhez szokottaknak, a' levegő járta téreken lakóknak.

Midőn 1798dik évben, Philadelphia' városában a' dögvész rémítőn pusztított, 's a' hirre kapott Brown' gyógyelmélete szerint gyógyított betegeknek csak 50dike lábolhatott volna ki; történetből egy de Veze János nevű franczia sebész vetődött Philadelphiába, ki olly szerencsével gyógyított, hogy a' kormány' rendeléséből, a' Buschill kórházat is keze alá vette, 's gyógymódját a' következett évben közrebocsátotta.*)

Gregory Jakab edinburgi tanár, igy ir Anglia' égaljának befolyásáról az egészségre. „Nagy Britannia' szigeteiben négy vagy öt hónapig mérsékelt, 's többnyire derült, száraz, egyenlő, szóval minden részről áldott és jótevő az égalj. A' többi hónapokban hideg nedves, változó, 's ugyanazért betegségeknek kedvező. Legnagyobb veszély származik a' hirtelen időváltozásoktól, mellyek ezen szigetben gyakoriak és csaknem mindennapiak. Nem csoda tehát, ha égaljunk különféle sulyos betegségeket támaszt, mellyektől a' legizmosabb emberek is meglepetnek. Mind ezen 's több illyféle ellenséges elemek' daczára is találtatnak a' legváltozóbb természetű, 's legzordonabb égaljak alatt állandó egészséggel diszlő emberek! Egy mód van, mellyel a' lakosok megóvhatják magokat az égalji betegségektől, tudniillik testkeményítés."

De a' kik gyenge testalkattal birnak, kik húzamos betegség, tartós munka 's feszült indulatok miatt elgyengültek vagy megöregedtek, igen jól teszik, ha az égaljat megváltoztatják, ollyan tájra vonulván, hol tiszta a' le-

*) Tableau du climat, et du sol des états-unis d'Amerique. Paris II. Tom. 1808.

*) Jean de Veze Recherches et observationes sur la maladie epidémique, qui a désolé la Philadelphie depuis Août, jusqu'a Decembre 1798. En anglais et et en français. 8. Philad.

vegő, 's egyenlő mérsékletű, hol nyájasan lengedeznek a' zefirek, hol szelídebb szokások és látványok gyönyörködtetik az érzéket és kedélyt. Sőt parancsolja az okosság is, hogy az égaljhoz kötött betegségeket helycserélésel előzzük és gyógyítsuk meg, ha másként helyben nem sikerülhet a' gyógyulás, kivált miután tudjuk, hogy sok nyavalya némelly helyütt megrögzötten uralkodik, másutt pedig ritkán vagy soha; és hogy a' betegségi hajlamot, sokszor a' gerjesztő okot is, az ég' és lég' tulajdonságai fejtik ki.

Mellyek legyenek azon betegségek, mellyeket égalj-változtatással legczélirányosabban lehet meggátolni, röviden és népszerűleg megemlítjük. Illyen a' sorvadás vagy sorvasztóláz, mellynek gyógyítására legtöbbet tesz, a' száraz és mérsékelt meleg tiszta levegő; miért is a' sorvadásban sinlő angolok, Francziá-'s Olaszországba és Madeira szigetbe mennek, hol aztán felüdűlnek. Mi csak magyar hazánk' kellemesb égaljú tájaira küldjük betegeinket, (mert Magyarország bővelkedik ollyan tájakkal, hol illatos növények diszesen teremnek, a' légkörbe balzamerőt hintők, hol kútfőből és patakból jégtiszta viz csergedez) névszerint: a' budai hegyekre, a' Mátra' vidékére, a' füredi varázskellemű tájra, hol a' méltóságos Balaton teljes mértékben gyakorolja mind azon üdvös befolyást, mit akármelly tengermellék tehet az egészségre, a' regényes diósgyőri völgybe, Pécs' tájékára, hol Makár és Aranyhegy pompáz stb. A' tüdővésznél olly légkört kell választani, melly kevésbbé bővölködik elénynyel (oxygen), tehát alacsonyabb tájat. Csak a' Buda és Pest városi levegőnek átcserélése is szembetünő változást okoz a' tüdővészes betegeknél. A' bécsi halottak' $\frac{1}{6}$ része tüdővészben múlik ki, mit a' gyakori éjszaki szelek, a' nagy por, és sebes járás okoznak. A' bécsi tehetősek tehát, kik a' tüdővészre ugy is kijeleltek, jól tennék, ha magyarországi alant fekvő városokba, vagy az alföldi tájakra jönének égaljat változtatni. — A' görvélyesek, golyvások, ebagások vagy csontsenyvesek, a' mély, mocsáros, ködös nedves helyekről, fölemelt és nyilt kilátásuakra menjenek, hol tiszta forrásviz 's tiszta levegő van. A' golyvás tirolok minden tavaszszal elhagyják sovány hazájokat, 's az adriai tenger' partjaira, leginkább Triestbe mennek élelmet keresni, késő őszön útaznak vissza, 's golyvájoktól megszabadulnak. A' tudósok' betegsége, az ösmeretes hypochondria főképen Angliában és Hollandban honos, 's engelmesb égaljat, testi gyakorlást kiván. A' lélek' nyavalyáira a' franczia zendűlés alatt és után nagyobb hajlam tapasztaltatott. Leggyakoribbak mérsékelt övünk alatt, és nyárban, leginkább pedig Angliában. A' lelki nyavalyák' fajai, ugymint az öngyilkolási vagy angol komorkór, a' schweiziak, izlandiak honvágya (Heimweh, nostalgia), a' havasi balgaság vagy talókaság (cretinismus) csak égalj-változtatással gyógyulnak meg. — Az aggott öregeknek ellensége a' hideg és változó égalj, az egyenlőn meleg pedig barátja. A' tehetős aggkóros spanyolok és lusitaniaiak, Brasiliába vagy déli Amerika' szebb részeibe vitetik magokat, hol eröre kapván, később öregednek el, még pedig őszülés és kopaszodás nélkül.

A' tengermelléki tartományok legidősebb embereket tudnak mutatni. Az élethatár annál rövidebb, minél távolabb laknak az emberek a' tengertől. Portugáliában, Andalusiában, Spanyol-Galliciában sokkal idősebbek találtatnak, mint Spanyolország' belsejében. Angol, Dán, Svéd, Norvégországokban 100—140 sőt több éves emberekre akadhatni; de Moszkában vagy Prágában soha sem. — Archipelagus' szigetein tovább élnek az emberek, mint a' közel eső Ázsiában, Cyprus' szigetén tovább mint Syriában. Kétségkivül sokat tesz az élet' és egészség' föltartására a' tenger' vizében fürdés, 's a' tenger' párájától mérsékelt légkör. Mert ha szinte forróöv alatt esik is a' tenger környezte táj, még is mérsékelt meleg ott a' levegő, kivált még ha emelt is a' hely, millyen Quitó' szigete.

(Folytattatik.)

Katona Géza.

Levél a' művészet' érdekében.

Pozsony, apr. 25. 1840.*)

A' köznapi irányok', az ugy nevezett anyagiság' gőzköre fölött, minden jobb kor- és polgárzatban diadalmasan emelkedik a' vallás és tudomány, 's ezeknek két legdicsőbb szülötte: a' művészet 's gyakorlati politica. E' négy — egymással kisebb nagyobb mértékben rokon — nyilvános életpont föltétezi a' nemzetek' szellemi létének állását, sőt a' viszonyosság' el-

*) E' czikkely némi körülmények miatt elkésett.

vénél fogva, az anyagi jólét' eszközlésére is legnagyobb befolyással bir. Ez az, mi nemcsak a' szabad és müvelt, hanem még a' gyári munkák közt is sinlődő, a' szolgai 's tudatlan népnek is legtöbb vigasztalást, legnagyobb lelki örömet nyujt; ez az, mi sötét ittlétünket ünnepélyes sugaraival föl-földeritgeti. De e' négy életpont csak egyesülve nyilváníthatja nagyszerü erejét, 's jótékony hatását: egymástól különválva, avagy egymás mellett súlyegyenetlen állásban — mint ez általában történni szokott — soha nem felelhet meg valódilag a' társaséleti czélok' legfőbb kivánatainak, nem egészitheti ki a' polgári lét' tökélyét, melly csak a' közérdekek' öszhangzó egyesületén alapulhatna meg szilárdul. Már pedig a' vallás, tan, politicai élet és müvészet a' nyilvános közérdekek' sorában első helyet foglal; mert azokban a' nép' magasabb lelki cselekvősége legerősebben nyilvánul, 's az emberi egyedül azok által jö szoros kapcsolatba a' fölebb álló istenivel. 'S igy fölötte hibázunk, ha hajdani Hellaszban, hol az említett négy pont' fönséges eszméje még eddigelé tettleg is legnagyobb sükerrel létesült — az emberistenitést csak homályos hitregének tekintjük; mert csak itt tünik föl valódi szépségében az ember' anyagi és szellemi részeinek nagyszerü harmoniája. — Az egyesült 's egyiránt kifejlett vallás-, tan-, müvészet- és politicának nemzeti jellemmel is kell birnia, 's mi legfőbb a' jó', szép' és való' örök törvényein alapulnia. Szigoruan véve illy erényekkel biró tökély emberi társaságban még eddigelé aligha létezett, 's ha igen, úgy az tudatunk' körébe nem juta. Annyi azonban igaz, miszerint a' történet sokkal egészségesebb korszakokat mutathat ki a' mienknél, mellyben vagy végképeni sülyedésünk' örvénye, vagy a' kijelöltem szellemi tökély' előcsarnoka rejtezik. Korunk, 's kivált minnemzetünk' illy kétes állásában, okosabb lenne talán mitsem tennünk 's karainkat összekúcsolva roskadozó intézkedéseink' lassu hamvadását egykedvüleg néznünk: de a' jobb ember a' lehető jobbhoz hajol, erősen bizik, 's reményei magasztas érzetében nemzet- és világpolgári kötelességének vallja minden tehetségét a' közjó' előmozditására fordítani, mi leginkább a' való' leplezetlen kimutatása, 's a' jelen' vétkeinek, hibáinak kiméletlen megrovása által eszközölhető.

Ez általános nézeteket azért közlém, hogy koronként eléadandó, leginkább müvészetekre vonatkozó specialis jegyzetim' alapját jó eleve ismerje meg olvasóm. — A' világpolgár — például a' német — azon okból tartozik most a' müvészetekről komolyan szólani, minthogy korunkban a' fönt említett négy életpont közől ezen szent ügy aljasult el leginkább; a' magyar pedig azért lépjen harczsikra, mert lelkében él a' meggyőződés, miszerint csak most emelkedő nemzetének nem szabad a' polgári lét' tökélypontjait egyoldalulag vagy fonákúl kimüvelnie, és a' jónak vélt rosz' utánzata által korcs tévutakra térnie. Kárpátvölgy 's Tiszapart' lakói is birnak a' teremtőerő' isteni szikrájával, 's a' fölszületendő hon fölött csak akkor fog tündökölhetni az igazi nagyság' czimere, ha a' megmozdult erő' fejlete eredeti 's önálló menetében jó és tiszta irányt veend.

Jelen értekezésem' főczélja a' mostani országgyülés' folyama alatt Pozsony' városában feltünt, nyilvános müvészeti mozgalmak' áttekintésében összepontosul.

A' müvészeteknek leghatalmasb éltető principiuma lévén maga a' szoros értelemben vett vallás — religio —, első helyen kell említenem a' fenséges tárgyú egyházi szónoklatot, első helyre illik emelnem magát az egyszerü, de nagy szerzetest, ama szent pálya' első hősét, pater Albachot, ki ittléte alatt csodálatra gerjesztő szónoklatával, minden rangú és hitü 's mindig nagy számú hallgatóinak keblében legszebb ünnepeket alkotott. A' derék férfiu, a' keresztény vallás' erkölcsi elveit legtisztábban hirdető tanját, a' valódi műszónoklat' legszigorúbb szabályinak is tökéletesen megfelelő előadásával párosítja, 's igy mint ritka jelességü népoktató, mint genialis művész, kettös babért érdemel. Sajnos dolog, hogy e' ritka tünemény csak honosunk, 's nem egészen nemzetünké; de még sajnosabb, hogy az ő dicső pályáján csak igen kevés kitünő bajnokkal dicsekhetünk.

A' polgári szónoklat nálunk csak egy pár év óta indult virágzásának, 's a' mostani országgyülés alatt is sok jeles gyakorlóra talált, ha t. i. a' müveltebb europai országok' polgári szónoklata jónak és jelesnek nevezhető. De én azt hiszem, hogy korunk ciceroi és demosthenesi talentumokkal nem bir. Müvészi értelemben vett remeklő szónoklatot min polgári pályánk sem mutathat elé: de szólóink' ismert tehetségéből következtetve, szabad hinnünk, miként a' müvészet' ezen ága, komoly előkészület, különösen az aesthesisi tanulmányok' szorgalma-

sabb müvelése mellett, egykor nálunk még erős lábra kaphat. De előbb le kell vetköznünk ama' vastag előitéletet, mint ha a' szabályos szavalat, a' szép erőteljes mimica stb — csak a' comédiási fogások' körébe tartoznának.

Diaetai Músánk Csokonai Vitéz', Berei Farkas' halála és Ponori Thewrewk' resignálása óta mélyen hallgat, habár a' mult évben kiadott „Országgyülési Lant" e' siri csendet gyönge accordjaival némileg megzavará. Középponti költőinktől is igen kevés érdekest kaptunk: a' honszerelem' dalnokai pedig épen nem gondoltak nagy nemzeti gyülésünkre. Jól ismert földink Saphir, az ország' szine előtt, nem régiben humoristicai felolvasást tartott német nyelven, Saphir' érdemeit a' maga csekélyes szakmájában nem lehet elvitázni, de előttem hazafiui buzgólkodásai mindig nevetségesek, valahányszor mult évi Humoristjában megjelent „Paprika-Notizen" czimü czikkeire visszagondolok.

A' hangászat' hatalmas országa — melly operai zsarnoklata által fióktartományává tette az éneklést — több úgy nevezett virtuoz képviselöt küldött nemzetünk' gyülhelyére. Hallottuk ugyan is Ole Bullt 's legujabban Ernstet hegedűn, Liszt Ferenczet zongorán, és Cavallinit clarinetten játszani, vagy divatosabban szólva, remekleni. Schodelné' erős hangja is fölküldetett mutatványul — talán Bajza' jószándékú röpiratának megczáfolása' vagy az opera' országos pártoltatásának kieszközlése' tekintetéből? — Ez öt nagy hirü hangmüvészt — kik közöl mindazáltal Cavallini és Schodelné legkisebb lármát ütnek a' nagyvilági Fáma' kürtjében — nem czélom egyenként 's hosszasan megbirálni; — elég legyen most annyit mondanom, hogy Liszt', Ernst' és Ole Bull' bámulatra ragadó zeneelöadása igenigen érdemes a' müvészi név' viseletére, de mind ezen urak' legtöbb szerzeménye technicájokhoz képest csak pygmaeusi törpeség. Ez pedig onnét származik, mert a' romlott izlésü sokaság' kór kivánatainak egész tisztelettel hódolnak; az egyszerü szép, 's valódi mübecsü, minden czifra affectált modor nélküli hangszerzeményekre, például Ernst' Elegiájára vagy Ole Bull' Adagio Religiosójára soha nem áradoz a' közönség' tapsözöne, 's müvész uraimék olly módokhoz kénytelenek nyúlni, mellyek bűvölő, elaltató 's mámorító erejöknél fogva ugyancsak csiklandozzák a' nagy tömeg' idegeit. Pedig higyjétek, a' csalfa és hiu zenekirályok magokba vonulva csak nevetik a' ti kábaságtokat, 's ha van szivök, talán pironkodnak is hátunk mögött, hogy az isteni müvészettel gyakran tőzsérkedni is mernek; ezt tenniök semmi esetre nem kellene, mivel csak igy 's egyedül ők vihetnék jobb utra az elferdült izlést. — Illy értelemben Schodelné' imádott dallása is nagy különösség, — csakhogy ő alkalmasint magába vonulva is azt hiszi, hogy modoros éneklése nagyon remek, 's igazán müvészi! Pedig mennyire csalatkozik.— Schodelné tiszta velős hanggal bir, mindazáltal a' bécsi olasz opera-társaságnál csak a' negyedik énekesnő' helyét pótolhatná, 's minthogy maga a' legföbbnek vélt olasz ének és zene is sok tekintetben ellenkezik a' müvészet' czéljával és kivánataival: nem foghatom föl, milly érdemeket szerzett ő az országgyülési ifjuság' egy része által igen anyagilag eszközlött kocsizásra. Valóban szép triumphmenet az erkölcsi 's nemzeti irányú szinmüvészet fölött!

Jelenleg a' pozsonyi szinház-igazgató olasz operával ügyekszik a' közönséget mulattatni. Igaz ugyan, hogy korunknak legdivatosb nyavalyája, söt legdühösebb paroxismusa az olasz opera' bálványozása; igaz hogy világtónhoz és a' polgárisodás' tetöpontjához tartozó dolog egy Olaszországon kivül eső városnak a' román ivadék' tulságos dúdolásaival birnia, 's az is való, miszerint a' jobb olasz éneket és zenét — hébehóba — akkor t. i. ha okosabbat nem tehetsz — fülhegyre venni nem utolsó érzéki élv: azonban a' pozsonyi szinházigazgató hason alapokon épült számításaiban aligha önmaga nem csalatkozott, midőn a' közönséget akarta rászedni; mert az ő eredeti olaszai, minden törekvésök mellett is, olly különös hangon kornyikálnak, mi még az operakóros közönségre is visszataszitólag hat; úgy hogy most a' cserbe maradt igazgató úr' kis szinháza, a' kevés de fölötte exaltált hallgatóság miatt igen nagynak látszik. Pozsonyi szinház-igazgató úr nehezen vevé fontolóra a' pénzes közönség' ama' kedvező állását, melly szerint mindig bőrében áll a' bécsi olasz opera' höseinek, mint Ungher', Frezzolini', Gabussi', Moriani' meghallására a' gözösökön egy pár óra alatt átrepülnie; már pedig ha ezeket a' pozsonyi kontárokkal ellentétezzük: ez utóbbiakról legfölebb is azt hiszszük, hogy ők a' bécsi olasz társaság' kardalnoki személyzeté-

ből szakítvák ki. Egyébiránt mulattató, 's a' komoly műértő és kedvelőre nézve undorító dolog, a' pozsonyi olasz opera' túlfeszített mimicai 's mesterkélt éneklési olaszkodását nézni és hallgatni; milly nevetséges azt tudnunk, hogy köztök, egyetlenegy személy sincs, ki eléneklett hangja' alantiságából néhanéha magasabb regiókba is tudna emelkedni, és ha ezen tilosba akarnak lépni — mennyi fülmetsző fattyúhang, mennyi sületlen nyekkentés! Különösen a' két — tisztelettel legyen mondva — nem legfiatalabb primadonna mindent elpróbál műkecsei', Thalia' hő napja alatt érlödött hangja, és olasz tüzeskedéseinek kitüntetésére; mint minden első énekesnők, úgy ők is a' mint csak lehet hányják vetik magokat, a' finalét ellágyulva éneklik, 's a' szomoru darabokban akár kell akár nem mindig ájuldoznak; de hiában! A' kacskaringós trillák nem igen akarnak felbugyogni a' torok' kimerített forrásából, 's illy helyzetben desperatus sikoltásokkal ügyekszenek a' hiányt kipótolni. De azért a' kis publicum felülhaladja önmagát; 's hódolva az olasz hirszél' nagyszerü fuvallatának, tapsol, tombol 's a' legsürübb kihivásokra méltatja a' fő fő személyeket, kik olly készek a' hamar kijövetelre, 's olly grácziával 's udvarias finomsággal hajlonganak, mintha tudja isten miféle rendkivüli müvészet-koszorúk' kivívásában fáradoznának. A' gyenge hangu tenoristát soha sem hallod, ha a' 24 tagból álló orchestrum 's a' 15 kardalnok' együttható sa mellett kell olvadoznia. Baritonjok legtöbbet ér. Különben jobban és szebben énekelnek és ügyesebben mozognak, mint — Schodelnét kivéve — a' pesti magyar szinház' operistái. — Ebből látható, vajjon érdemes-e a' magyar operát, az igazság szerint nem is létezőt, pártolni, 's nem vétek-e a' nemesebb czélu szinmüvészetet énekszóval eltemetni!

A' szinészetet, mint közönségünk' egyik legmegszokottabb müéldeletét, a' pozsonyi nagy publicum' mindennapi szükségévé tehetendé a' szinház-igazgató, ha valami jó tartalmu, 's főleg magyar-ajku társasággal áll elé, vagy ha legalább vendégszerepekre Rettichné asszonyon kivül egyéb jeleseket is meghiv. Rettichné' egypárszori előadásán nagy számú közönség volt jelen; én e' ritka jelességü szinésznőt Pozsonyban nem látám, de a' mennyire a' bécsi várszinházban hallott gyakori remekleteiből ismerem, biztonállíthatom, miként egyedül maga fölér a' pozsonyi operával! De mire is való napjainkban a' szinmüvészet? Vabanque a' drámának, hacsak abban a' természetes puszta beszélgetés, huzamos recitativvá 's fenszárnyaló bravour áriákká nem magasúl! 's a' közönség egy két sipító gége' mindenható ereje által a' syréni világ' kéjtengerébe nem csábíttatik, hol a' valódi müérzelemnek még csak legkisebb szikrája is elmosatik a' könnyelmü divatember' kebeléből.

Nem régiben egy Lamarepiquot nevü franczia, bécsbeni hosszabb tartózkodása után koronázó-városunkba érkezvén, meghivó levelek által indus pantheon-nak czimzett gyüjteménye' ingyen megtekintésére szólitá föl a' müveltebb közönséget, 's különösen a' két tábla' tagjait. A' szives franczia' czélja: nevezetes sajátját a' magyar nemzetnek jó áron eladni, azon népfajnak, melly mint az eladandó ritkaságok' nagyobb része, szintúgy ázsiai eredetü, 's melly talán egykor — midőn még az indusok nem is léteztek — szinte birt valami furcsa mythossal, 's ha hinni akarjuk — vallás alkotta mütárgyakkal is. Lamarepiquot' gyüjteménye nemcsak természeti ritkaságok, hanem indus és chinai müvek, különösen történeti, nép- és országismertető, legkivált hitregés képezetek' tekintetében is gazdag és figyelemre méltó. Ez, és a' birtokos' honunk iránti figyelme arra birt, hogy a' gyüjtemény' tartalmát röviden leirjam; bővebb ismertetést igényünk van a' müvészettan' minden ágában otthonos Pulszky Ferencztől várni, ki a' hindu vallásfajok' különféle változatait, jelentéseit, a' napszemélyesitő őslényt, a' nagy Brahmát, az éltető és romboló Siwát, a' viz vagy légképező Wischnut tizféle awatarájában — állati testesülésében —, a' 8 világőrző istent, a' Gautama alapitotta budhaismus' gyönyörü erkölcsi tanját, és Wedam' szent könyvének foglalatát, hihetőleg jobban érti nálunk, noha a' mély jelentésü 's fenséges költői eszmékkel bővelkedő indus vallás' magyarázatában, a' legnagyobb tudósok is, többnyire a' hypothesisek' ingadozó földén tévelyegnek.

Lamarepiquot' indus pantheonában legtöbb helyt foglalnak a' nyugalmas életkifejezéssel biró Budhák' és Brahma' tiszteletére vonatkozó szobrok, faragványok, öntvények, 's a' nevezett istenségek' mindenféle attributumai, mellyek leginkább kő-, fa-, agyag- 's különféle érczneműekből készültek. Mind ezen mü-

vek' többségében nem annyira a' szabályos kidolgozást, nem annyira az idom' szépségét, mint inkább a' hindu vallás' és népélet' characteristicai jegyeit kell keresni, 's igy tudni fogjuk, milly szempontból illik megitélni a' majomfejü Hanumant, az idomtalan nagyságu szemmel és szájjal ellátott, 's fején püspöksüveget viselő Kulura-Dukinerát, és a' pörge bajszu, a' négy kezü, három, gyakran állatfejü istenségeket. Különben némelly kisebb érczszobrokban, nevezetesen Narasinha, Bala-Rama, Bhavani, Mahadevában, — némelly Budhában, egy szép Wischnuban, 's több jeles basreliefben a' külidom' műbecse is föltalálható. A' bel- és külidom' öszhangzata, a' mozgalmas élet' hü tükrözése, a' természeti való' eleven kifejezése, meglepőleg ömlik át, a' vallásos szertartással foglalkozó braminok', és a' harczos kschetrisek', a' földmivelő waischik', 's a' szolgai tschandalasok vagy páriák' szobrocskáin, mellyek a' feszes osztályrendszer' embereit természeti bőrszínnel és hajjal, rangjokhoz szabott ruházatban tűntetik föl. — A' zenészek' hangszerei és köntösei megegyeznek azokéival, kiket taval Bécsben a' tánczoló bayaderek' kiséretében lehetett látni. Több vallásos tárgyú képen legszembetünőbb a' gyakran jellemzetes arczu emberi alakok' sárga, vörös és fekete bőrszine. A' Brahma' szolgálatára használt majmok' fejedelme, az istenként tisztelt Hanuman, Gokurha a' gondosságot képező szent kigyó, és a' Wischnunak szentelt madár Ganuda, természeti valóságokban állítvák ki. Ezeken kivül több vallásos szertartáshoz és a' magánélet' szükségeihez tartozó edények, hangszerek, fegyverek, szerszámok, 's több efféle kisebb érdekü tárgyak vonják magokra a' néző' figyelmét. — A' chinai nép' hitregés 's egyéb műtárgyainak gyüjteménye egy külön osztályt képez, 's mind becsre mind mennyiségre nézve jóval hátrább áll az indusnál; — mindazáltal a' mennyei ország' különczségeinek megismertetésére ez is elégséges. Déli Afrika, 's Madagascar' lakóinak sokféle fegyverei, szerszámai, házi eszközei, egykét summatrai és hottentot készítmény szinte a' nevezetesb ritkaságok' sorába tartoznak. Említést érdemel elvégre az ázsiai és afrikai állatok' különféle fajából álló gyüjtemény. — Mind ezt igen szép lenne nemzeti muzeumunk' uj épületébe szállítani, kivált ha Lamarepiquot urral, (ki birtoka ügyének eldöntésére várva várja az országos küldöttséget) kedvező egyezkedés történhetik; a' gyüjtemény' ára 60,000 pengő forint, — de műértők' véleménye szerint nem ér annyit, habár egy nemzet a' vétel' dolgában, mindig bővebb kezü lehet a' magános embernél. Mi pedig a' műgyüjteményekre nézve fölötte rosz lábon állunk, 's igy azok' megszerzését 's gyarapítását mind nemzeti müvelődésünk, mind a' müvészet' megkedveltetése sürgetőleg kivánja.*)

Minthogy kizárólag a' müvészetről, különösen a' jelen országgyülés' körében és mellett föltünt mozgalmairól akartam szólani, a' müvészekkel összezavart bűvészeket, mint Lannert, Döblert, kik szinte megjelentek Pozsonyban, említetlenül hagyám. A' magyar közönség legnagyobb részvétet mutatott a' magyar vagy legalább a' honunkban született művészek iránt, miből világosan kitünik, hogy honszerelmi ösztönünk nemzeti 's önálló müvészetre vágyik. E' természetes érdek, erősen fejlődvén ki a' közönségben, kivált ha túlságba nem megy át, sok szépet és nagyot szülhet, 's mindig a' legjobb jelek közé tartozik, de sokkal jobb, ha az a' müvészben is erős gyökeret ver, mert a' lángész, nagysága' tetőpontjáról, könnyen vezérelheti a' fejledező népet, 's a' már terjedezni kezdett rosz izlést tövestül kiirthatja.

Vachott Imre.

Levelek Emiliához.

(Vége.)

Azonban, meg kell vallanunk édes Emiliám, hogy legújabb időben — 's ezt aligha nem főleg gróf Széchenyi István' álomrázó munkáinak köszönhetni — csakugyan kezdegetnek kevéssé kiemelkedni uraink, sőt dámáink is e' bűnös tespedtség' hinárjából. Ritkán találni most széles Magyarországon fő rangú családot, hol több vagy kevesb gond ne fordittatnék az új ivadék' magyarosítására. A' honi nyelv' tudása már szinte olly nélkülözhetlen föltétellé vált a' legnagyobb házak' nevelőinél is, mint maga a' latiné. Sőt ollyanokra is bukkanni már, kik magokra, azon édes kicsit, mit a' honi nyelvből még el nem feledének, avvagy újra betanulni nem restellettek, minden ebéd után (mikor szoktak rendszerint vendégeknek bemutattatni a' kis csemeték) újra

---

*) E' gyüjtemény nem vétetett meg.

meg újra, 's szintugy nemes büszkeséggel felfel mondogatni nem szégyenlik. És illyenkor repes a' szív örömében annak elgondolásán, mi szép volna ez a' Magyarország, ha ezen művelt szellemü, választékos alaku, kényesen gyöngéd, kéjt 's boldogságot lehellő kedves kisasszonykák, az ők selyemsima bőrökkel, az ők bársonypuha kis kezeik- és divatos rózsa körmeikkel, tünde kis lábaikkal, az ők patschulit, vagy ambrát terjesztő drága kendőikkel, finom izlésü kaczérgásaikkal, és hol andalgó, hol szeszélyes, hol pedig átalkodott, de mindig nemes tónu kedélyhangulatukkal: ha mondom e' méltán imádható bálványkái nemünknek — kik teszik édenné a' földet — mint születésök, ugy nevelés, eszmék, irány, és tetteik által is magyarok lennének. Istenem! mi nem válnék Hunniából, ha gyönyörü hölgyei nemzetiesülni vágynának? Mellyik magyar főnök nem teendné minden egyéb fölébe hazája' nyelvét, ha illy bájos ajkak büvölnék magyarrá a' magyar hont? Avvagy nem tökéletesen tőletek függ-e az édes Emiliám? Van-e nálunk Erdélyben csak két férfi, ki magyarul jobban ne tudna mint németül, vagy latinul? Sőt van-e három, ki szivesebben ne társalkodnék magyar, semmint más nyelven? A' *miértet* könnyü kitalálni. Mert nőink magyarok; 's pedig nőink legrangosbjai. — Igaz, mikép mind a' mellett is, hogy ti legszivesebben magyarul beszéltek, azt, fájdalom! még sem állíthatni, mikép legszivesebben is olvasnátok magyar könyveket. Angol, franczia, német literatura inkább forog asztalaitokon, semmint sajátunk. Okát két dologért nem fejtegetem. Azért nem, mert az tán literaturánk' némi parlagságára vezetne meginl, de különösen azért nem, mert tanúja valék, 's vagyok, hogy azokat legalább, kiket ti személyesen ösmertek, munkáikból is ösmerni szorgoskodtok. Nem hiszem, lenne lelkesb nő egész Erdélyben, ki Jósika Miklós' fényes irói pályáját nagy érdekkel ne kisérné, szép regényeit élénk esengéssel át ne olvasná; sőt (hiszen dicsekedhetem vele, mert nem az én érdemem) még az „Elbujdosott", azon minden nyomban kezdő irót elárulo, fölötte gyönge munka is nem talált-e épen közöttetek, müvelt lelkűek között, a' legengedékenyebb birálatokra? 's csak azért, mert ösmeretes tollnak valának próba-rebbenései? Dicsekedhetik-e ennyivel is a' testvérhon? . . Vajjon hány tejszin-nő (crêmistin) ösmeri a' lelkes Széchenyi gyönyörü müveit? Hányadik rokona, ösmerője, avvagy a' nemes gróf' választékos salonja' szönyegeinek tapodói közől hányan — nemcsak a' nőket értem — olvasták át magasb szellemü munkáit? 'S ha igen, azt, bizony inkább azon szerencsés körülménynek köszönhetni, miszerint munkái német nyelven is olvashatók, 's mikép azokban itt ott sok ollyasok elhintvék, mik, tán épen azért, mert hiúságunkat sértik, élesitik egyszersmind elfásult inyünk' romlott étvágyát.

Örömmel kell azonban megvallanom neked, kedves Emiliám — minthogy épen színházról van szó — hogy a' pesti magyar színházat főbb családok is kezdik pártolgatni. Nem szégyen többé — hála istennek — magyar színházba járni, 's csinos szinteremünket a' Batthyányiak', Károlyiak', Orczyak', Szapáryak', Zichyek' stb családai nem kevéssé diszitik. Ebben is, gondolnám, nem kevés ingerül szolgálhatandott az idegen, de igen derék faju *Széchenyi* grófné' nemes példája, ki — mind a' mellett, hogy a' magyar nyelvben kevésbbé jártas — annyi öntagadással pártolja e' nemzeti ügyet, minél többet mostani körülményeink között akármelly törzsökös magyar nőtől alig várhatni. Sőt némellyek e' lelkes dámák közől valóban szép ajánlatok- és tettleges bizonyitványokkal is járulának a' magyar Thalia' oltárához, mellyeknek részletes említésétől engem csupán ő nagyságoknak finom müveltségökkel párosult szerénységök tartóztat. Hogy a' Pesten lakó erdélyi dámák itt is a' honi színészet' hőbb pártolói, azt ha nem is érinteném, kitalálnád. Adja isten, mikép mind nagyobb, és nagyobb terjedékenységet nyerjen e' nemesb eszmélet; mert higyjétek el szép asszonyok: *mig titeket, és tiéiteket nem környezik a' nemzetiség' angyalai, addig minden legnemesb szellem is csak egy átlebbenő álnemtő, melly divatozhatik ugyan egy pár évig, vagy tizedig, de örök tanyájának az édes hon' bérczeit soha nem választandja.*

De most látom, kedves Emiliám! mi terjedelmesre húzódott újra levelem. Megbocsáss, ha untatálak. Bátor inkább ösmerem a' személy iránti elöszeretetedet, hogysem fel ne tegyem nálad az iró' vétségének bocsánatát is. Gondold meg, hogy vannak melódiák, keblünkben rejtvék, miket hosszasan — tán örökre — rejtegetni lehet; de ha egy, csak egyetlen egy hanguk kitört egyszer börtönéből, lehetlen többé megtartani a' többit. Ki kell annak ürülni egészen, habár szomorkás legyen is a' fogoly dal, 's alakja nem tetszkedő, mint lenni szokott húzamos lánczaitól szabadított rabé. Lelkesebbek, tudom, rosz néven nem veszitek; kik pedig hajlandók lennének netán bal értelmet adni eszméimnek, azok előtt szerényen letérdelek, 's fejemre hamvat hintve, kiáltok fel semmiségem' tökéletes érzetében:

„Ma plainte est innocente, et mes cris legitimes!" *)

Isten veled!!!

Petrichevich ***Horváth Lázár.***

*) Voltaire: *Le Désastre de Lisbonne.*

Előfizetési jelentés.

Jövő félévben is folytatván kettős folyóiratunkat, kérjük igen tisztelt olvasóinkat, ne terheltetnének rendeléseiket vásári alkalmak által, vagy bérmentes levelekben, minél előbb megújítani, hogy teljes példányokkal szolgálhassunk. Azok főkép, kik e' félév alatt tartózkodások' helyét meg fogják változtatni, ne terheltessenek a' kiadó-hivatalban (Barátok' piaczán 437. szám alatt földszint) előfizetni: különben a' legjobb akarat mellett sem kezeskedhetünk a' változtatások' megtörténhetéséről, vagy a' netalán eltévedő számok' pótlásáról. Ára marad

Helyben 5 ft, postán 5 ft. 48 kr.

A' borítékok' hibátlan és olvasható irással beküldése kéretik, kivált a' személy' és helységek' neveié. Pest, maj. 23. 1840. ***A' kiadók.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr cp. Negyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieк' piaczán 437 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 31. 1840.** **44. szám.**

Tartalom: Ember és nemzet különböző égalj alatt, egészségi 's betegségi viszonyaiban. Folytatás (*Katona Géza*). — Madarászati kirándulás a' Tiszához (*Vajda.*) — A' toronyőr (*Garay János*). — Caesar. Eredeti novella (*B-t-s J.*) — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg.

Ember és nemzet
különböző égalj alatt, egészségi, 's betegségi viszonyaiban.

(Folytatás.)

Földi testünk' két — éjszaki és déli — féltekéinek különböző állományához képest különbözik az égalj is mind kettőn. Az éjszakiban összehuzódási alapelv uralkodván, szilárdabb anyagokkal, több száraz földdel, keményebb és nemtelenebb érczekkel bir az, 's ennél fogva hatalmasabban vonja magához a' mágnestűt. A' déli féltekén duzzadási alapelv rejtezik, tehát nagyobb terjedelmű tengereket hord, lágyabb és nemesb érczeket rejt méhében. A' déli féltekén közel az egyenlítőhez kezdődik már a' hideg, mivel a' délsarki jégtorlatokat meszsze az egyenlítő felé elhajtják a' szelek, nem állván az útban sok szárazföld. A' három egybekapcsolt világrészek, kölcsönösen melengetik egymást. A' negyedik világrész, Amerika távol esvén ezektől, jóval hidegebb égaljú, 's az egyenlítőn tul, a' mint a' szárazföld fogy, az idomtalan alakzatok 's a' korcsulások is úgy kezdődnek. A' déli félteke víztartójává lőn földünknek, hogy az éjszaki féltekének jobb égalja legyen.

Nagyobb bizonyossággal és tökélylyel tudjuk megitélni a' különfajú égaljak' befolyásait életünkre 's egészségünkre, ha az égalj tevőit (factor) úgymint az égövet e' tenger feletti magasságot, föld' helyzetét és millyenségét, az elemek' viharait, a' levegő' mozgását, vizek' tulajdonait sorra vizsgáljuk.

A' forró öv alatt gyors a' fejlődés emberben és állatban. Sokak és nagyok az ingerek, nagy az életemésztődés is. Hamar bekövetkezik a' serdülés, 40 éves életkor már aggság, a' halál idönap előtt beköszön. A' betegségek lefolynak, de hajlandók veszedelmes hely- és kóralak-változásra (metastasis et metaschematismus). Az éjjeli 's nappali meleg közt nagy az ugrás, innen áthűlési bajok erednek. A' legpusztitóbb dögvészeknek — pestis — itt van a' fészke és hazája. — A' hideg öv lankadt és tompa életerőt ad. Idült betegségekre, jelesül: sorvadásra, sülyre, váltólázakra, vízkórokra készíti el a' testet. — A' mérsékelt égöv, a' szerint részesül egyik vagy másik égöv' tulajdoniban, a' mint a' forró, vagy dermesztőhöz esik közelebb. Vannak azonkivül saját és honos nyavalyái a' mérsékelt övnek.

A' nedveshideg égalj' lakói sápadt tekin-

tetűek, senyves külsejűek, búskomorok, öngyilkosságra hajlandók. Még ártalmasabb a' nedvesmeleg levegőjű égalj, mert kihuzza testünkből a' villanyerőt, 's gonosz indulatú tartós lázakat szül. Így van ez India' szigetein, főkép Javában, hol az epe és más nedvek' romlásaival járó gonosz rothasztó lázak, vérhasfolyások, gutaütések, szélhüdések, vízkórok meghonosodtak, 's kivált az idegenekre lesekednek. Spanyol- és Olaszország roszhirű tájain, a' nedvesmeleg égalj hasonlóan kedvez a' senyveknek (cachexiae). A' húzamos szárazságú légkör, a' vele érintésben álló életmívek' — külbőr, lehelő útak — gyuladásait hozza elő. Innen van, hogy hazánkban minden esztendei tavaszelő — martius — hóban, mikor a' száraz természetű keleti szél uralkodik: nátha, köhögés, szomj, bőrhámlás — vedlés — bélyegzi a' járványt. — A' légkör egy villanytenger, melly tevőleg vagy nemleg hat testünkre, a' szerint a' mint bővölködik vagy szűkölködik villanyanyaggal. Ad vagy veszen tőlünk.

Az igen fölemelt tájak' égaljátlegnehezebben szenvedik a' fiatal, vérmes, epés nedvalkatú személyek. Ha szokatlanok, fejfájásba, émelygésbe, epehányásba, vérköpésbe esnek. Használnak a' senyves, komorkóros, nyirkos nedvalkatúaknak. — A' lesülyedt alacson táj legnagyobb ellensége az egészségnek, ha a' légkört, állóvizek' büzhödt elemei fertőztetik. Különös vízállási alakjok van néha az illy tájékoknak, mert a' nélkül hogy a' folyamok, a' partokon kiöntenének, magoktól is önkényt álló mocsárok támadnak. Illyen Csalóköz' szigete a' két duna-ág közt. Illyen helyeken egyébként is hiányzik a' testre és lélekre ható inger, melly a' kies völgyeknek 's hegyoldaloknak sajátja. Azért találunk Csalóközön sok balgákat és golyvásokat. A' tiszta levegőjű és vizű hegységekről sik tartományba kerülő schweiziak rendszerint honvágy-nyavalyába esnek, 's ha honukba vissza nem juthatnak, el is halnak.

A' közép magasságú hegyek' oldalairól lejtő dombok legegészségesb lakhelyek, mert itt kevesebbet változik a' levegő' súlya és mérséklete a' hegyek' ótalmában. A' tiszta levegő élenynyel 's villanyerővel rakott, a' víz frisítő erejű, a' növény táplálóbb, az állatok' húsa jobb. A' közérzést és lelket kedves érzelmek foglalják itt el. Az erőtulsági nyavalyákra nagyobb ugyan a' hajlam, de azoknak gyors elválására, 's az idűltek' enyhülésére üdvös befolyás mutatkozik. Illyen helyre hordják a' mélység' lakói gyermekeiket Schweizban, hogy a' vidor társalkodás 's lelki elevenség a' talókaságot (cretinismus) megakadályozza. Virgoncz itt lélek és elme, 's minden mozdulatban könnyű vidámság mutatkozik, mit gyakori dallásban is kimutatnak az Alpes' lakói (havasi dalosak, Alpensänger).

A' hegyközi, erdőpártázta, szűk mélységek még veszélyesebbek a' sűlyedt sikságoknál is. Nem juthat ide kellő világosság, sem villanyosb szélmozgás, pangásban van a' levegő, nyárban forr, ősz, tél 's tavaszkor ködbe vegyűlt. Illyen helytt tompa az ember' élete és elméje, 's balgák és talókák (cretinek) formálódnak, mint Schweiz, Stajer, Máramaros' völgyeiben.

A' folyamok rezgő mozgásba hozzák a' légkört, megakadályozzák pangását, mérséklik szárazságát, zabolázzák hőségét. A' tenger meg nagyobb módosítást tesz az égaljban, még pedig minél nagyobb a' tenger. A' tenger melléki hőmérséklet kisebb mint az egyenlítő közelségétől várná az ember. A' téli hideg nem sérti a' lakókat annyira, mint szárazföldön. Azonban égalja kedvez a' sárga láznak, a' konok váltólázaknak, görcsöknek. — Amerika keskenyebb levén a' több világ' részeinél, 's mindenütt tengertől környeztetvén, 's nagy folyamoktól hasgattatván, kevésbbé sért heves levegőjével, mint Afrika, egy földr. szélesség alatt.

Innen van az is, hogy Quito, egy felette kellemes tartománya Perunak, ámbár sokkal közelebb fekszik az egyenlítőhöz mint Senegal, vagy alsó Aethiopia és Guinea, mindazáltal hivesebb égaljú mint az említett afrikai tartományok. A' Nagytenger' szigetein, hol az egyenlítő keresztül megy, nincs olly forró szárazság, mint a' merőföld hasonfekvésű tájékain. Neuseeland azon földr. szélesség alatt fekszik a' déli földtekén, melly alatt Franczia-ország az éjszakin, még is nem olly forró ott a' nyár 's nem olly kemény a' tél. — Ezen különbözést a' Nagytenger' közelsége okozza, mert a' tenger hűsíti a' nyár' hevét gőzeivel, 's melengeti a' tél' fagyát páráival. — Így találjuk fel okát a' kellemes melegségű égaljnak a' Csendes tenger, 's Keletindia' szigetein, Panama' földszorosán stb., mellyeken kiállhatlan volna a' hőség, ha a' szomszédos világ' nagy tengere' párái szüntelen nem hűsítenék.

A' magyar égaljban nagy változásoknak és ugrásoknak van alávetve a' levegö' melegségi foka, honnan bizonytalan, csalóka időjárások következnek, sok betegséget okozók. A' heves és jeges égöv alatt, kiszabott fokozatban, évszakokhoz illöen változik át a' légkör mérséklete. — Az egyenlítö alatt semmi sem háborítja meg a' nyár' menetét, csak az esös évszak váltja azt fel, 's ezt ismét a' nyár szép renddel. Oroszországban ha beáll a' tél' kemény hidege, a' hólepte növények általan alatt pihennek, nyár' kezdetével hirtelen elolvad a' hó, 's a' gyorsan haladó tenyészéletet semmi sem szakasztja félbe. Magyarországban valamint a' télnek bizonytalan idöi beköszönése miatt sokszor éredésbe nem mehetnek a' növények, úgy megesik tavaszszal, hogy a' nap' kora melegétöl virágzásnak indult bimbók, a' légmérséklet rögtöni csökkentével elfagynak. A' jelenévi tél' járása eléggé bizonyítja állításunkat. Magyar hazánkban csodálatos vegyületét tapasztalhatjuk a' déli meleg 's éjszaki hideg égaljnak. Ugyanazon nap fagyást és nagy höséget érezünk. Martius hónap igen meleg, majus pedig havazó lehet. Illyen hirtelen változások mind meg annyi belsö mozgalmakat 's forradalmakat okoznak az emberi testben, melylyek mind az életmüvet, mind az életeröt rongálva emésztik. Nyavalyákból mind a', forró mind a' hideg' sajátaiban részt veszünk, azokon kivül még a' gyakori áthülésekböl eredökben 's mint késöbb látni fogjuk, a' mocsáros égaljtól származottakban is.

Járványink *) (epidemiae) az epés, csúzos, hurútos láz 's ennek föfoka az Influenza vagy Grippe. 1688-ban Bécs' ostromakor uralkodott a' pannonhagymáz — pestis pannonica, febris hungarica —, váltó hidegláz, 's ennek veszedelmes faja, a' rothasztó ideges váltóláz — hemitritaeus Daciae —, a' torokgyík, epés hasfolyás, vérhas, europai és ázsiai epemirígy, ködcsömör, szamárhurut, vörös skárlát és ember-himlö, orbáncz.

Honosink (endemiae) nátha, csúz, köszvény, váltó hidegláz (kivált a' negyed napos nyakas szokott lenni), pokolvar, csömör, sárgaság, sömör, süly, vízrák, farkasrák, görvély, golyva, galandféreg, tüdösorvadás, aggkór (marasmus senilis), víziszony, talókaság (cretinismus), fekete szemhályog.

Nemzeti nyavalyáink: a' csöm ör, váltóláz, szemhályog, továbbá az epétöl és bövértöl származó bajok — gyuladások, vértorlódások. — Lengyeleké: a' lengyelfürt (plica polonica). Angoloké: a' komorkór. Schweiziaké: a' honvágy stb.

Mérsékelt égövünk alatt, négy sarkalatos szél módosítja az égalj' tulajdonait. A' keleti szél télben kemény, nyárban lágy hideget, száraz sürü villanyos levegöt hajt, tüdö és torok-gyuladásoknak, hurutnak kedvezöt, söt gyenge alkatúaknál az idegrendszert is megtámadót. Uralkodik tavaszelö — martius — hóban. Ellenhatója a' nyugoti szél, a' költöktöl annyiszor megénekelt zephyr, nedves, lágymeleg, csendes, és kedves fuvalmával. Uralkodik leginkább öszszel. Felhöt és esöt hoz. A' bört nagyon meglágyítja, 's ekkepen a' keleti szél iránt érzékenynyé, 's áthülésre hajlandóvá teszi. Az éjszaki szél legzordonabb; uralkodik föképp télben. A' nyaranta elpuhult bört ártalmasan hatja meg. Tiszta és tömény természetével lobos hajlamot fejt ki a' testben. Ellenhatója a' déli szél. Meleg és nedves tulajdonságával nyárban alkalmatlan meleget, télben lágy idöt, ködöt, 's hó helyett esöt hoz. A' nyári csorvás bélyegü 's dögvészes járványoknak szülö anyja.

A' forró tartományokban saját nemü szelek dühöngnek még a' négy sarkalatosokon kivül, mellyek perzselö 's fojtólag égetö természetökkel minden élöt halállal fenyegetnek, mint a' Szamum, Harmattan, Sirocco Nubia, Syria, Persia, Arabia' vidékein.

A' szelek mennyit tehetnek a' légmérséklet' változtatására, példát mutat Amerika, hol éjszaki szél fuvásakor annyira növekedik a' hideg, hogy a' folyamok egy éjszakán átfagynak, 's nem hajózhatni rajtok. Afrika ellenkezö példában ugyan azt mutatja, hol a' dögvészes szelek sok ezer lépésnyire, söt mérföldekre hordják a' tüzes homokot, 's kiállhatlan forróságot csinálnak. — Bécsnek azért van kevésbbé szelid levegöje, mint a' többi éjszakibb német városoknak, mert a' hegységek éjszaki oldalaikat fordítják a' városnak, 's nem engedik áthatni a' déli melegebb szeleket.

Katona Géza.

(Vége következik.)

*) A' járványkórok idöhöz, a' honosak helyhez, a' nemzetiek nedvalkathoz (temperamentum) vannak kötve.

Madarászati kirándulás a' Tiszához.

—

Én mint felföldi 's még közelebbről bakonyi ember elégtétellel tartozom az Alföldnek, mellyet igen soká huzék már, de egészen elmulasztani nem tudok. Örömömre szolgált ott lennem, a' magyarság' vegytelen fészkében, örömömre szolgál, visszaemlékeznem olly sok derék magyar emberre, kik a' szívességben, barátságban annyira kitűnnek, hogy nem-europaiaknak gondolnád őket, hanem most szakadtaknak Ázsia' kellő közepéből, melly a' vendégszeretet' bölcsője volt és hihetőleg marad is. Ezen tapasztalás pedig egy más örvendetes következtetésnek ad helyet, hogy t. i. nekünk magyaroknak nem olly igen bajos és elriasztó dolog hazánkat megismerni, mint rendesen gondoljuk, sőt mihelyt egy kis előkészülettel látunk a' dologhoz, azt könnyen és mulatságosan végezhetjük. És okoskodásomat mindjárt eleinte kikerekítendő, azt mondom: hogy hazánkat igen középszerű pénzbeli tehetséggel beútazhatja, megvizsgálhatja minden olly magyar, ki a' dologhoz ért; 's bizonyos lehet, hogy mihelyt némi ismeretsége van nevének a' hazában 's talán a' literaturában, nem ő neki kell ismerkedés után esengnie, hanem két kézzel, tárt karokkal fogadtatik akárhova lép be. Innen pedig az következik, hogy igen középszerű tehetség mellett neki bocsátkozhatni, hazánk' akármelly tekintetbeli megvizsgálásához; hogy a' magyar vizsgálódónak, ha maga költségén utazik, épen nem szükséges dúsgazdagnak lenni; hogy mind egyes Maecenások könnyen indíthatnak meg pályázókat, mind az academia csekély pénzzel végrehajthatja azt, a' mi rendszabásainak 10-kében áll: „a' hazai nyelv' természete 's különbözése' bővebb megismerése végett 's egyéb tudományos tekintetekre nézve is, benn és a' külföldön utazásokat tétet." — Egy pár száz pengő forint, a' mi olly könnyen kidobatik gazdag egyesek és testületek által fölösleges, haszontalan dolgokra, elegendő volna egy tanult ifjúnak körülforgására a' hazában az év' kedvesebb szaka alatt, miből a' haszon ezerekkel érne föl. Az az egy megjegyzendő itten, hogy a' kiválasztott egyedeknek sem szemtelen tolakodóknak, sem kényelmes pazarlóknak nem szabadna lenniek.

Ezen előzmények után röviden és gyorsan a' dolog' lényegéhez. — Pestről a' Tiszához szándékozánk: Imre barátom, hogy Gödény kisasszonyának birtokába juthasson; én mulatni 's Dalhonba merült fejemet kiszellőztetni; Pista öcsénk hogy tömési mesterségét gyakorolhassa. Volt két rosz lovunk, egy nemhintáló hintónk 's kocsisunkat Pálnak hivták, ki azonban a' meg- vagy inkább fölfordulásnak csak egyszer volt barátja, Kisújszálláson, hol pinczetokunkat magunkkal együtt becsületesen és nagy szerencsével földönté, úgy hogy sem üvegünk, sem lábunk nem törött.

Nyárutó (augustus') 28-kán 1839-b. indulánk, meleg napon; 's magunk is de lovaink annál inkább izzadtak az üllő-feléi homokon. Üllőn rosz és drága ebéddel vendégelteténk meg, erénye a' magyar országutaknak. Monoron bedinnyéztünk; Bényén ingadozó kerekünket és patkóvesztett lovainkat helyre hozattuk; Tápió-Bicskére szép holdvilágnál későn értünk, az egész falú' kutya-ezredétől zenével köszöntetve. Szent-Mártonon túl elkezdők a' vadászatot, és zsákmányúl partikát, biborgémet, vedricset, kácsákat raktunk a' kocsira.

Szelén M.....éknál üténk félnapi tanyát 's a' szikesföld' tócsáin szalonkáztunk, kacsáztunk és szárcsázánk. Másnap a' kocsit az uton bocsátva el, magunk a' Tápió' mentében vadászánk, kacsákat verve le, egy törpe gémecskét elszalasztva 's egy nyirott szárnyu vércsét lelöve. A' györgyei tónál nagy vitézek valánk; sok szárcsánk, ruczánk és halászmadarunk lön. A' faluba menvén, kocsinkat keresendők, ezt A...i úr' udvarában lelők, hol ebéden maradni kényszerítteténk, 's Bachusnak és Parádnak egészségére jókat ivánk.

Györgyét elhagyva, Jánoshida és Szent-György felé tartánk a' jászberényi tanyák között. A' fél ég be volt fenyegető felhőkkel borúlva; jó lett volna a' lakok közé elvonulnunk, de bizván gyorsaságunkban, 's Jánoshidára bejutni reménylvén, hajtatánk. Egyszerre körül leszünk kerítve; dördülés, eső, villám és zápor előfognak, és ernyőnk daczára jól megmosnak. Lovaink elálltak; magunk egy boglya által fogattuk föl a' délkeleti szelet. Eső után a' Zagyvához jutánk, csodáltuk a' szép réteket (kaszálókat tiszaiasan) gyönyörű virányukkal, melly akármelly tavaszi-

nak sem engedett. Áthaladánk Sz. Györgyön és jókor-Jász Ladányba jutottunk, hol F...r Gy...y plébánushoz ajánlva valánk. Itt az estét a' legderültebben töltöttük a' káplán úrral, ki a' literatura-barátok közé tartozik, sőt maga is verseI és a' rejtettszók' verssé tételében igen szerencsés. A' plébánus úr nem vala otthon.

Augustus' 31-kén a' legszebb vasárnap derűle föl. Vadászokat keresteténk, és két jásszsal egyesűlve, elindulánk a' Milér felé. Gyalog mentünk; az út sáros volt; Imre barátom a' burkus' hátán sétála mellettünk. A' Milér' gátjához érvén egy iszonyú síkság terűle el előttünk, részint fűvel részint vízzel takarva, itt ott csalitos és nádas, igen ritka helyen boglyákat láttató. Először pillantók meg a' kanálos-gémeket, nagy nyájban mint juhokat és hófehéren. A' víz' partját foglalák el. Oldalvást sieténk feléjök. A' Schnepfek' sok fajai ingerkedve szállongtak előttünk, de meg is tizedeltettek; egy szép tőcsöt is lövénk; — majd neki vetkezve gázolók a' vizeket, bokáig érő sárban, térdig érő árral, néhanéha elbúva a' kákásokba, honnan haszonnal lehete a' vonúló kácsákra puffogtatni. Megkerűltük az ingoványt, de kanálosaink, be nem várva, nem juttattak bőrök' szerencséjéhez.

Imre barátom haza lovagolt 's miértünk és vadainkért a' megérkezett plébános úr kocsit külde. Kipihenve az ebédnél és fölvidulva viditók által, délután ismét a' Milér' vizeire szekereztünk F...r úr' szivességéből 's mulatságunk olly szép vala, minőt előbb még puska által és mellett nem érezénk. Össze visszajártuk a' Milér' bozótait; százával üztük a' vadakat; zsákmányunk többféle kacsa, gém, Schnepf stb. lön. Az első bölömbikát itt fogtam melegen kezembe.

Őszelő vagy is septemberʼ elsőjén F...r úr' kocsián a' Homor felé mentünk a' kötelekiúton. Itt a' Milléren híd visz keresztül 's a' hidon alul egy kis erdő van a' folyó' mindenik partján, többnyire füzfákból álló, de nem kevés nyár, magyal és tölgyfával. Itt nem kis mulatság vára ránk, többféle madarak, de főképen a' vakvarjuk vagy varjgémek' végtelen csapatja által, mellyek százával lepék el a' fákat. Néhányat lekapánk a' kinőttek közől 's fejökről lecsipők a' forgónak keresett éktollakat. Tavaszszal szörnyű mennyiségben lehetnek kaphatók itt ezen éktollak. Majd elmenénk a' Homor' vizéhez, hol gémeztünk, a' kácsák és szárcsákat többesével löttük, az első góliczra tüzeltünk, de távolról és sükeretlenűl. A' vizet megunva túzokokra menénk a' petrenczék és boglyák közé, de ámbár kocsin valánk, nem tudtuk őket megkeríteni.

Jász-Ladányból Kötelekre ingoványok és süppedős réteken kell keresztül menni. F...r úr egy czigány legényt ada utvezetőűl hozzánk. A' legény kötelekivolt és szomorúság' póstája H....yéktől. H....y J....f úr ugyan is levelet külde általa a' plébánushoz, mellyben meghívá őt bátyjának Károlynak néhány nap mulva leendő temetésre. A' ficzkó derék fiú volt; útitársa a' hegedű, mellyen tisztán, ügyesen és érzékenyen játszott. Utunk felét ő rövidité meg kesergőivel, mellyek szívéből látszának előolvadni 's mellyeken jót jót könnyezett. Kétszer kelle a' kocsiról leszállva a' víz- és sárban gázolnunk, míg eljutánk a' kőteleki fenekekhez, hol eddig soha nem tapasztalt látmány ránta bámulatra. A' vizi madarak' milliárdjai szállongtak ki a' kákásakból és a' legterjedelmesebb felhőként lepték el az eget. Milly inger és mulatság nekünk hegyiek- és homokiaknak!

Egészen este járatánk be H....y J.... úr' udvarába Kötelken. Mind a' vidám házi úr, mind a' szép, lelkes és mulatságos házi asszony a' legszívesebb barátsággal fogadtak bennünket; noha házokat Kenderesen lakott bátyjoknak halála nem kissé zavará meg. Az est ismerkedésekben, és biztos beszélgetésben tölt el, melly mellett, igaz magyar szokás szerint, az ínyek' csiklandoztatására sem feledkezénk meg. Mulatságunk sokat köszöne B. R.....y urnak, a' házi asszony' rokonának, ki szeretett fiatal nejével látogatóban vala velünk egy födél alatt. Másnap a' falu' puskásait összegyüjtve (kik azonban csak a' kántor urból és a' szűcsből állottak) négy lovas szekeren kiindulánk a' Kürü feléi vizenyősekre. A' legszebb remények között kezdők meg a' napot; látánk vad ludakat, túzokokat, fekete gólyákat (először és utószor), nagy lúdcsillákat, gólicz és egyebeket, de beborúl az ég, majd villámlik, dörög, esik és bennünket nem kissé megáztatva haza kerget, nem a' legtöbb zsákmánynyal.

Ezen nap' esője több dologra emlékeztet: először a' felföldi embernek, ámbár az őszi rosz út nálunk is napi renden van, fogalma

sincs az itteni tapadó sárról, mellytől szabadulni nem lehet; másodszor, az altöldi faluk úgy tömve vannak kutyákkal, mint ha a' biztosság csak ebfogak által volna elérhető. Midőn a' szekereket haza bocsátva gyalog mászkálnánk be Kötelek' falujába, nem tudók, a' sárral vagy a' kutyákkal van-e több bajunk; kántor uram pedig egészen pórul járt, mert a' mint puska-tokjával meg akará az egyik ebet fenyíteni, elcsúszott és hosszú alakját olly mélyen mintázá le a' sárba, hogy hihetőleg a' megszáradott földben is ösmerhető volt. Harmadszor: H....y úr' lelkületét igen híven bélyegzi az, mit maga beszéle el jó mulatságosan magáról, hogy épen Pesten volt, mikor „L u d a s M a t y i t" először adák 's hogy Döbrögiben mindig tulajdon személyét látá ábrázolva, a' mi neki nagyon tetszett. Parodiáztatásán tehát épen nem boszankodék, mint némelly mások, kik akkor is karczolás ellen panaszkodnak ha a' tükörben látott tövis tíz lábnyira van még böröktől. ***Vajda.***

(Vége következik).

A' toronyőr.

Zugában a' toronynak
Naponnan, éjszakán,
Ül a' toronynak őre,
Egy éves aggastyán.

Ül egy kopott gerendán
Mogorva-zordonul,
Bús, szürke köpenyébe
Egész fülig vonul.

Ki volna más a' vén őr,
Illy ostobán-komoly,
Mint a' torony' lakója,
A' napbuvó bagoly?

Felülteték a' polczra,
Ha majd a' nap hasad,
Kiáltsa szét a' földnek,
Hogy itt a' virradat.

'S eljött a' rózsahajnal,
'S fölébredett a' föld,
A' nap sugárözönnel
Eget, földet betölt:

De a' bagoly zugában
Fülig burkolva ül,
Kedvére nyujtja álmát
Nagy élhetetlenül.

A' hold kijő végtére,
Az alvó fölriad,
'S a' földnek elkiáltja:
Hogy itt a' virradat!

Garay János.

C a e s a r.

Eredeti novella.

Arnot gróf' egyik szobájában két alak ült, a' lenyugvó nap' szemlélésében. — Julia volt, Arnot' leánya, az egyik, 's Berniet Caesar, egy ifjú párisi költő.

„Itt ülünk már jó félóráig, mondá Julia, 's ön hallgat. Szeretném tudni, kivel foglalkodnak képzeti."

‚Jobb volna talán elhallgatni, hogy gondolatim Juliát tárgyazzák, 's hogy első látása óta minden eszméimben kegyed' szelid képe lebeg.'

„Nem Caesar, ön másról gondolkozék; már egy ideje nézem, 's majd homlokát szedi redőkbe, majd olly fájdalmas kifejezést ád arczának, hogy minden pillanatban kitörő könyeit véltem látni."

‚Éltem' mult szakára emlékeztem vissza, 's valahányszor ezt teszem, komorrá leszek.'

„Megigéré ön, hogy történetét elbeszéli, de igérete mind eddig teljesületlen maradt. Atyám eltávozék, 's én most szavánál fogom önt."

‚Teljesítem kivánatát, de kegyed bizonyára csalatkozik várakozásában, történetem mindennapi, szokottnál több keservvel vegyítve, de kivánságát mindenben teljesíteni akarom.'

‚Nem vezetem önt ifjúságom' első éveibe; mit hallana itt egyebet, 's mit tud a' gyermek mást tenni, mint játékaiban gyönyörködni. Boldog időszak! midőn egy fa ló, vagy ostor voltak minden kivánatim! Atyámat korán vesztém el, jó anyám pedig himzéssel keresé élelmünket, 's fizeté tanitóimat. Hányszor láttam könycseppjeit varrására hullani; 's még is panaszát soha nem hallám.

Mit untassam kegyedet terveimmel, feltételeimmel? Költő levék. Mindent szépnek láttam, minden virágzott elömbe, míg iróasztalomnál valék, de ha kitekintve az életbe, ennek tövisei kinzani kezdtek, láttam, hogy csak álmodám. Jó anyám gyenge lett, szemei elhomályosodtak, 's nem himezhete többé; rajtam volt a' sor, viszonozni annyi évi fárado-

zásait, 's dolgoztam is, hogy éjjelem nem volt. A' legcsekélyebb árral megelégedém, csak hogy szegény anyámat eltarthassam. Oh Julia! ha elmondhatnám kegyednek szenvedésimet! A' nagy világban éltem részvevő, barát nélkül, 's a' jövőbe sem mertem tekinteni; ettől mit sem várhattam.

Ha üres házban játszák színművemet részvevő taps nélkül, ekkor őrülten rohantam ki, átkoztam az emberiséget. De nem csoda, mert ki ösmérte a' szegény Caesart, ki hitte, hogy alacsony, névtelen is szülhet ollyast, mi tetszést érdemel? Ha munkámat kiadóhoz vivém, nevemet tudakolá.

Berniet Caesar, ezt még egy újságlapban sem olvastam, a' munkát nem használhatom, 's visszaadá. Szegény anyám volt az egyetlen kapocs, melly ez élethez csatolt.

Huszonkét éves valék, midőn szegény anyám súlyos betegségbe esék; vagyonom 150 frankból állott. Orvosért indultam, 's utam a' játékház előtt ment el. Villámként szökött e' gondolat agyamba: talán mosolyg egyszer a' szerencse, 's felrohantam.

Reszkető kézzel tevém az első pénzt, 's nyertem; de csak egyszer, 's pár percz mulva utolsó öt frankom állott. Keblem szorult, kezemet görcsösen nyomám egybe, mint ha szerencsémet akarnám feltartóztatni, hiában! A' király vesztett, 's a' banquier hidegen söpré fiókjába csekély vagyonomat. Térdeim reszkedtek, halál-sápadtság födé arczomat; az ajtó felé vánszorogtam, a' Szajna' hullámiban végezni éltemet.

— Hová megy ön ifjú ember? kérdé egy tisztes úr nézőim közül?

— Haldokló anyámhoz, válaszolám kétségbeesetten, megmondani, hogy kártyán vesztém el minden pénzemet, 's hogy nincs miből vegyek egy falat kenyeret számára.

— Szegény ifjú! mondá az ismeretlen, szánom önt; de baján segíthetek; én is játszám ma, 's szerencsésen, 200 aranyat nyertem, vegye ezt; szemeiből látom, hogy többé játszani nem fog, 's erről nem szólok.

Néma levék, az idegenre bámultam 's kalapomat véve, elhagyám véle a' termet.

— Ön mentőm lett mondám, jótéteményeivel halmoz, 's nem is tudja, ki vagyok! Hallja tehát, 's halljon az igazságos ég: eszküszöm atyám' árnyékára, hogy önnek nem lehet kivánsága, mellyet Berniet Caesar betölteni kész nem lenne.

— Arnot gróf örülni fog, ha Berniet úr' körülményeit javulva látja. Párisban létemkor lakásom Palais Royal 17. szám.

Most hívhattam orvost, de jó anyám minden ápolás, minden gond' daczára kimúlt. Magam maradtam a' nagy világban 's már csak a' puszta falaknak panaszolhatám keservimet.

Jótevőmet gyakran láttam; bevezetett a' nagy világba, 's mint gróf Arnot' kegyencze mindenütt kedves levék; már nem valék többé a' szegény, ismeretlen Berniet, de azért semmivel sem boldogabb. Társaságomat keresték, de nem magam miatt, hanem mivel a' gazdag, hatalmas Arnot' kegyencze, talán barátja valék. Illyenek között nem kerestem rokon szívet, 's nem is találtam.

Midőn ugyanazon színművem, melly néhány hónap előtt minden részvét nélkül adatott, a' telt háztól megtapsoltatott, megtanúltam az emberek' ítéletét nem becsülni, megvetni.

Éltem' szebb szakához, 's történetem' végéhez közeledem. Arnot gróf szivességével ajándékoza meg, 's gyakran levék látogatója. Ismerni tanultam Juliát, öt ismerni 's szeretni egy volt. Közelében olly boldog, távolban éltem olly puszta volt; ha láthattam angyali arczát, lelkes szemeibe tekinthetek, nem cseréltem volna az égiekkel; láttam párosúlva minden tulajdonokat, mellyeket álmaimban szerelmem' tárgyára ruháztam! — ne távozzék Julia! mondjon egy szives hangot, vagy a' szegény Caesar érzelme' tüzében égjen el?'

„Caesar! Ön történetét igéré elmondani, most pedig egészen másról beszél."

‚Igen Julia; de erről szólanom kellett, tudni kell önnek, mennyi álmatlan éjt tölték agyrémektől gyötörve, mennyiszer sugta lelkem: mondj le, fojtsd ez érzetet, melly nem boldogíthat, de mit tettem volna! mit használ egy csöpp víz, ha az egész ház lángokban áll, mit egy férfi' ereje, ha illy tökélyek-, illy kellemekkel harczolni kénytelen, 's ha a' természet érző szivet adott kebelébe.'

„Atyámat hallom jöni, keljen fel Berniet."

‚Nem előbb, mond Caesar míg nem válaszol; csak e' szót „szeretlek", 's minden feledve lesz, mit eddig szenvedék.'

„Caesar! Atyám jő, ha így látná!"

‚Mondd hát Juliám! Caesar, szeretlek.'

„Igen; szeretlek", mondá Julia, arczai' bibora a' fakadó rózsabimbóét meghaladva, 's az első szerelmes csók csattant el ajkokról.

„„Jó hirrel jövök, mondá a' belépő gróf, társaságunk növekszik; gróf Barthelmy régibb ismerősöm néhány nap mulva megérkezik. — Nem isméri Barthelmyt?"" kérdé Caesarhoz fordúlva Arnot.

‚Láttam Párisban; úgy vélem csak néhány hold előtt hagyá el olasz honát; közelebbi érintésbe nem jöttem vele.'

„„Barthelmy kedves ember; nála ki sem tudja jobban a' társas élet' kellemeit izlelni; méltóságát mint gróf, soha nem felejti el, 's kivált a' nőnem' kegyencze. Méhként körül szállongja a' szép virágokat, lesve, mellyiknek legédesebb méze. De menjünk az estéli előtt még a' kertbe, olly kellemesen illatoznak a' virágok, 's fáim terhelvék gyümölcsökkel.""

Arnot' kertje terjedelmes volt, 's hátulsó része természetes vadságában igézőbb a' mivelt virághelyeknél, ide vezeté Julia Caesart, míg a' gróf ültetvényei után nézett.

‚Julia! kegyed ismeri érzésimet mondá Caesar, sokáig küzdtem én elnyomni, vagy szivem' mélyébe számúzni ezeket, de mint tehettem ezt? sorsom kezeiben van; határozzon, mondja kívánságát, 's Caesar engedelmeskedni fog. Ha hallgatást parancsol, soha egy szóval nem gyötröm többé, csak szeretnem engedjen.'

„Hallotta vallomásomat, 's minek tagadjam, hogy szivem adá ajkimra. Igen, Caesar, én szeretem önt, 's ha e' szivbe tekinthetne, látná, hogy Julia' szerelme való nem játék; de — ön atyámat nem ismeri, ő nagyon jó, de nem felejtheti, hogy gróf Arnot, hogy rendcsillagok ékítik mellét, 's átkát szorná rám, ha tudná mit érez e' gyenge szív."

‚Értem Julia! kegyed gyöngéd szinekkel kívánta festeni a' különbséget köztunk; mondja ki inkább: Emlékezzék Berniet Caesar, hogy koldus volt, 's hogy Julia Francziaország' egyik első családának gyermeke.'

„Milly fájdalmasan sért engem Caesar! lennék csak magam! milly örömest nyujtanám jobbomat azon férfinak, kit szivem mindenek felett szeret, 's milly édes feladása lenne éltemnek napjait boldogítani, de atyám soha sem fog megegyezni."

‚'S miért kellene engedelmeskedni egy atyának, ki boldogságát gátolja' kérdé Caesar.

„A' nemesszivű Berniet kérdezhet így, ki anyját imádta? Szóljon mint lehetnék boldog azon képzelettel, hogy szegény atyám redős arczain keserű könynyek peregnek, hogy ősz fejét sirba kívánja; nem mondaná ekkor mindenki: nézzétek a' szerencsétlen atyát, ki gyermekét a' leggyengédebben nevelve, most elhagyva áll, 's nincs, ki agg szemeit befogná halálakor."

‚Igaza van kegyednek, engedje meg helytelen szavaimat, mit tehetek róla, hogy az emberit, az anyagit le nem vethetem, hogy nem lehetek olly tökélyes mint Julia; 's nem lehetek gróf!'

„Szivek nem viselnek grófi koronákat, szivem öné, de a' bilincsek, mellyekkel a' világ terhel, le nem rázhatók. Elégedjék meg azzal, hogy Julia önt örökké szeretni fogja, 's hogy önnek joga van szerelmére. Most keressük fel atyámat.

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Maj. 22. Először: Polgári és regényes. Vígj. 4 felv. Bauernfeld után ford. László Miklós, a' m. acad. költs.

Maj. 23. Hamlet. Szomorúj. 5 felv. Shakespeare után angolból Vajda Péter, a' m. acad. költs.

Maj. 24. Miss Baba, vagy Marczibilla a' Caspium tenger melléki mátka. Bohózat 2 felv. Kotzebue után színre alkalmazva Balog István által. Muzsikája Therntől.

Maj. 25. Savage Richard. Szomorúj. 5 felv. Gutzkowtól ford. Lukács Lajos.

Maj. 26. Szentpétery' javára először: Ál Döbler. Eredeti bohózat 2 felv. dalokkal physicai és mechanicai mutatványokkal. Írta Balog István.

Maj. 27. Nagy rokonság. Vígj. 5 felv. Kotzebue után.

Maj. 28. Ál Döbler.

Egyveleg.

A' legkisebb hölgylábak. — Az egész világ tudja, hogy a' párisi holgyek' lábai legcsinosabbak a' világon, a' spanyol nőké azonban annyival apróbb és ékesebb, hogy Andalusiában közmondásilag állítják a' nagylábú asszonyról: ollyan lábú mint a' párisi hölgy. —*jd*—

Egy régi monda azt tartja, hogy a' balkéz' negyedik újjából egy ütér egyenesen a' szivbe megyen; ezért szokás a' jegygyürüt ezen újjon viselni.

Némelly érdemes, és köztiszteletű országgyülési tagok' jól talált arczképei találhatók az Athenaeum' szerkesztő hivatalában. Egy könyomat' ára 1 ft. p. p. A' begyülendő pénz-mennyiség népiskolai oktató könyvek' kiadására 's terjesztésére fordittatik.

Előfizetési jelentés.

Jövő félévben is folytatván kettős folyóiratunkat, kérjük igen tisztelt olvasóinkat, ne terheltetnének rendeléseiket vásári alkalmak által, vagy bérmentes levelekben, minél előbb megújitani, hogy teljes példányokkal szolgálhassunk. Azok főkép, kik e' félév alatt tartózkodások' helyét meg fogják változtatni, ne terheltessenek a' kiadó-hivatalban (Barátok' piaczán 437. szám alatt földszint) előfizetni: különben a' legjobb akarat mellett sem kezeskedhetünk a' változtatások' megtörténhetéséről, vagy a' netalán eltévedő számok' pótlásáról. Ára marad

Helyben 5 ft, postán 5 ft. 48 kr.

A' borítékok' hibátlan és olvasható irással beküldése kéretik, kivált a' személy' és helységek' neveié. Pest, maj. 23. 1840. *A' kiadók.*

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, Junius' 4. 1840.** **45. szám.**

Tartalom: Ember és nemzet különböző égalj alatt, egészségi, 's betegségi viszonyaiban. Vége (*Katona Géza*). — Madarászati kirándulás a' Tiszához. Vége (*Vajda*). — A' természet, mint temploma az istenségnek (*Briedl Fidél*). — A' két szerető (*Kriza*). — Caesar. Vége (*B-t-s J.*). — Magyarjátékszini krónika. — Egyvelgek (*Iv—cs.*)

Ember és nemzet
különböző égalj alatt, egészségi, 's betegségi viszonyaiban.

(Vége.)

A' levegő' nyomásának más irányzata miatt, napéjegyenkor, főleg öszszel, el szoktak nehezedni az idült betegségek, nevezetesen: a köszvény, aranyér, tüdővész, vérpökés, guta és szélütés, az idegnyavalyák, 's főleg ezek' fajai közől a' rászt és méhkór. — A' légsúly-változás leginkább az agyra és idegekre; a' hideg- és meleg-változás pedig a' bőrre és tüdőre hat. Innen gyérebbek az ideges nyavalyák olly tájakon, hol a' légsúlymérő többnyire egy ponton áll; csúz, nátha, tüdőgyuladás sürűbb ott hol hideg és meleg olly gyakran váltják egymást.

Légkörünk a' föld' kebeléből, 's szinéből felszálló anyagoktól sokszor megfertőztettetik, 's a' máskülönben tiszta levegő ártalmassá lesz. A' fel-felolvadó földi sós részek levegőbe szálldogálván, az állati testbe gőzalakban hatnak be, annak feloszlását, romlását siettetők. Többek között a' szikső Syria' és Aegyptus' pusztáin nem különben Magyarország' szikes vidékein nagy mennyiségben találtatik szárazon és tavakban, tehát a' légkörben is. Az állóvizek' gőzei különösen megrontják a' levegőt; mert az árvizek ha kiszáradnak is, büzhödésbe menő állatokat hagynak hátra, mellyek dögleletes gőzt párologtnak a' légkörbe. Aegyptusban hihetőleg a' Nilus' kiöntései hinték el magvát a' pusztító dögvésznek, sőt a' keleti epemirígy' kezdetét is a' Ganges' vizeihez teszi a' történet. Legegészségtelenebbek mindenek felett a' mocsáros tájékok, honnan sok gyúló (hydrogen) bontakozik ki a' levegőbe. A' gonosz indulatú, 's félbehagyó lázak gyakoriak itten, minek példáját mutatják a' mantuai 's magyarhoni mocsárok.

Lehet-e hát veszedelmesebbet gondolni, mint mikor mocsárok és lomhán hempelygő folyamok együtt fognak kezet a' légkör' rontására? Ezért Európában a' Rajna és Tiberis' torkolatinál honosak a' váltólázak. Ezért Afrikában a' Nilus' torkolata a' dögvésznek, Amerikában a' Misisippi és Orinocco a' sárgaláznak eredeti tanyája.

Kénkővel vegyült gyúló (hydrogenium sulphuratum) bontakozik ki vegybontó földi munkálatok által sok helyeken a' föld' kebeléből, 's meg-

mérgezi a' levegőt, mint Erdélyben Háromszéken Büdös és Bálványos' barlangaiból, 's az ott repdeső madarak és tébolygó állatok a' kénköves gyúlótól megfojtva hullnak le. Némelly bányákból, földputrikból, 's kénköves gyógyforrásokból is illyen gáz fejtőzik ki.

Hol találjuk hát föl a' legegészségesebb égaljat, és*) emberivadékot? Az eddig mondottak szerint ott, hol a' levegő tisztált, 's egyenlő mérsékletű, mint kelet' melegebb tájain. A' halandóság itt igen csekély, még a' gyermeki életkor is alig szenved a' legváltozás miatt (nálunk az első 10 években fele sírba dől a' gyermekeknek), hol a' légsuly, és hévmérő kevés ugrást teszen, tehát hol a' levegő melege és hidege, nehéz és könnyűsége csekély változást szenved, mint Quito' szigetén stb, hol finom és tisztált nedvvel párosult a' légkör, tehát nem száraz és nem felettébb nedves. Azért is a' szigetek és félszigetek voltak mindenkor az öregség' bölcsői. Illyenek az Archipelagus' szigetei. Hol mezei életűzésre alkalmas a' tájék. Jénához közel (pedig itt is kicsiny a' halandóság = 1 : 40) fekszik Renda helység, egy kies partoldalon, mellyben évenként csak a' 60dik ember hal meg. A' szép Görögország mind az egészség, mind a' hosszú élet' fentartására dicséretes hirben áll, főleg Naxos' szigete. Földtekénk' közepén az óriás hegységek és tengerek közt elnyúló tartomány, a' legszebb éghajlatoknak hazája, emberi nemünknek, sőt kisded magyar nemzetünknek is fölnevelő 's szárnyra bocsátó háza, melly most is leglakottabb része földünknek.

Katona Géza.

*) Kívánatos volna olly földiratot birni, melly a' szó' igaz értelmének megfelelő. Többnyire csak az emberlakosok' lakhelyeit, a' birodalmakat, országokat, azoknak nagyságát, felosztását, politicai szerkezetét, veszik főszempontúl. De az illyen részleges földirat nem elégítheti ki a' természet' összeségében gyönyörködőt, csak a' politicus vizsgálót. A' tudomány' méltóságához illőleg kellene a' földtekét, mint égi és földi, mint ásvány-, növény- és állat-termő, 's cosmicai erőkkel küzdő testet, egyenlő érdekkel vizsgálni, kellene a' természet szabta, nem az embercsinálta alkotvány' rendét követni! Lehetne például az éjszaki földsarkról kezdve, foldr. hossz. és szél. szerint, fokonként az egyenlítő, 's azon túl a' déli sark felé haladni 's ugy aztán, a' széles értelemben vett physicai, 's politicai állását földünknek, hasonlítgató tekintettel leírni. Egy illyen elvre és rendszerre épített földirat szép összefüggésben mutatná a' föld' belsejében 's külsőjén létező lényeket, megkedveltetné az olvasóval az elhanyagolt természeti tudományokat, és így a' földirat' studiumát is, 's általában a' többi tudományok' haladásának is rugót adna. Természetes, hogy illy leíró, Vesta', Flora', Fauna', Aeskulap' társaságában vihetné tökélyre a' nagy munkát, melly aztán szemeinket a' teremtés' pompás munkáinak szemléletére fölnyitja, bennünket a' csillagos ég' boltozatáig fölemel, 's viszont a' tenger' fenekére leszállít, — az állatok' és növények' számtalan nemeit megmutogatja, 's a' mérhetlen természet' panoramajának minden részeiből számunkra a' legfönségesb örömek, 's a' legjobb ismeretek' kútfejeit készíti, az erkölcsi világ' csoda-rendét előttünk föltedezi, az emberiség' lelkének természetét és tulajdonságait, 's az emberi ismeret' határait, világító tornyok' fénypontjai után megmutogatja" mond Roscoe.

Madarászati kirándulás a' Tiszához.

(Vége.)

Másnap a' Tisza' partján mentünk vadászni. Ugy szólva semmi madarat nem látánk a' hullámzó és tekergő folyamon. Utóbb elértünk a' karakatnák' tanyájára. Ez egy erdőcske a' Tisza' partján Rof felé, rendkivül magas nyárfákból álló kevés fűzzel keverve. A' sipitás, csevegés, lárma, károgás már távolról hallható 's a' közeledéskor egyre nevekszik. A' fekete nagy madarakat távolról látni a' száraz ágak' tetőin, minden fán tiz husz fészket 's minden fészekre több madarat. A' karakatnákhoz hamvas és biborgémek, sólymok, varjúk, csókák csatlakoznak és az erdőből a' legzajosabb madárgyüjteményt csinálják. Eleinte lopózkodva jártunk az erdőben, félve, hogy első látásra felhőként száll el a' sok madár; de csalódtunk, mert lövéseinket sem vevék föl. Löttünk, de eleinte nem nagy sükerrel, mert apró ólmacsainkat és kis töltésünket mosolyogni látszának a' fák' tetején ülők. Ezek többnyire anyájos fiúk voltak, 's az öregek egész csapatonként jöttek, hozva nekik a' halakat, mellyek' hulladékaival halvásártérként vala a' föld ellepve. Jól töltve fegyverünket, leszedénk azután néhány vént és fiatalt; 's hárman alig tudók a' zsákmányt haza emelni.

H....y' urnak igen szép képgyüjteményéről hallgatva, csak azt említem meg, hogy egy a' Tiszából halászok által kihúzott, özönvizelőtti, fajaveszett állatnak, hihetőleg a' mastodonnak agyara van birtokában, igen szép ásványdarab és meglehetős ép, mellyet a' nemzeti muzeumnak szándékozik fölhozni. Különben H....y urnak barátságával halmozva, Tiszabőnél átkeltünk a' Tiszán és Kenderesre mentünk. Itt H....y K....y ur halva feküdt, és ámbár be volt balsamozva, mulandóságának igen emlékeztető jeleit adá. Családa le volt

verve; hivatalokban országszerte levő gyermekei várattak és érkeztek 's mindnyája siratá a' jeles atyát. Mi a' gyász' helyét hagyók azon észrevétellel, hogy szebb kertet mint H....y úré, egész utunkban nem láttunk, de kényelmesebb, lassúbb cselédséget sem. Azon pedig csodálkozánk, hogyan van az: hogy Dunántúl annyi a' szép angolkert, például Kismartonban, Eszterházán, Egyeden, Pápán, L. Patonán, Ugodon, Kisbéren, Tatán, Csákváron stb stb, a' tiszai tájakon pedig olly ritka.

Kenderesről a' kovácscsal és a' postamester' öcscsével, mint vadászokkal szaporodva, jó délután elindulánk a' sárrétség felé, Ecseg pusztán az ugy nevezett kenderesi szigetbe iparkodva, hol mon'a szerint az aranygyapjat a' gődényeket feltalálni reménylettük. Kis-Újszállás mellett kelle elmennünk. A' nap igen hanyatlott 's ez okból lovakat kérni a' városházhoz betérénk. Itt várakoznunk lett volna szükséges a' lovak után, mi közben B.....n I....n gyógyszeráros urammal, a' nagy Kunság' híres Nimródjával megismerkedénk, sőt barátságot is kötöttünk hamar, mint a' magyaroknál szokás. Bejáratánk hozzá, de csak hamar ismét szekérre ültünk, a' táj' vizeit nagyában megnézendők. Kilátásunk jól mutatkozott; de a' nap hamar lenyugodván, haza kelle mennünk. Ekkor történt velünk az esti sötétben a' város előtt a' híres fölfordulás, vagy inkább lefordulás a' gátról, melly azonban olly szerencsés vala, hogy még telt pinczetokunk sem ürült meg. Esti 's nyugalmas éj várakozott reánk.

Őszelő' nyolczadikán, melly épen vasárnap vala, jókor kelénk 's a' nagy vadászatra jó reménynyel megtelve, uton köszöntők a' dicsőn és tisztán kelő napot, melly a' legszebb időtöltést igéré. — Megpillantók a' Gyalpár' tükrét délnyugoti oldaláról, partjain a' sirályok és csélák nagy bőségben szállongtak, de ezek nem ingerlék vágyainkat. Mert mi nagyobbra törekvénk. Messze, majd a' láthatár' szélén fehérlettek a' nagy vizi madarak, nagy csoportban mint a' legszebb juhnyáj, hihetőleg gődények, és ők tűzettek ki üldözésünk' czéljául. Vezetőnk posztós gazda volt, ki bölcs belátása szerint rendele el bennünket a' csalitosakba. De fehér nyájunk nem gődények-, hanem kanalasakból álla, mellyek ügyesen hátráltak előttünk. Egyszerre nagy légi nyáj kerekedik felénk, magasan repűlve, 's a' legkényelmesb és pompásabb utazást mutatva. Eldurrog minden puska, egy állat sem esik le, de egyik lassan kezd közölök hanyatlani 's nem sokára szépen leszáll a' Gyalpár' közepére. Egy gődény sértve volt, de órákba került, mig többszöri közelítés és felreppentés után golyóval leütteték. Nagy diadallal a' kocsihoz emelteték, hol Pista a' rövid ebéd után azonnal nyuzásához kezde, mit oda künn be is végezett. Ezután a' vizes rétek' egyéb szárnyasai után láttunk 's többeket lelőve, köztök az első kanalos gémet, nagy vidáman haza kocsiztunk.

Kis-Ujszállását kellene itt leirnom szép tornyú nagy templomával, szigorú rendet tartó tanácsával, nyiltszívű, barátságos, ámbár kissé nyers, de szilárd, magyar lakosaival, tiszta 's jól rendezett utczái- 's házaival: de ez czélomon túl esik, és azért sietek utunkon. Másnap a' gyógyszeráros' fedett szekeréhe fogva lovainkat, az ecsegi puszta felé indulánk, többnyire vizek mellett, de le nem szállva, mig a' Mirhóhoz és Berettyóhoz nem közelíténk. Közel valánk a' vadászat' paradicsomához. A' Schnepfek' és ruczák' legtarkább fajtái zsákmányt és mulatságot nyujtottak, de legjobban meglepeténk az ibis madár' jélenléte által, mellyet a' vidéken feketenyefnek hínak, 's mellynek szebb nevét, a' batlát, utóbb Püspök-Ladányban tudtuk meg O... M....y urtól. A' vöcskök és bódorkányok a' Mirhóba csaltak 's első valék ki hónalig érő renczés vizét átgázolám, mellyen nagy ügygyel bajjal kocsink is átvergődött.

Egész a' hónap' 14dikéig voltunk a' Mirhó-Berettyó' szigetében, fölkalandozva a' vidéken egész a' Hortobágyig, a' Füzestó' és Füzesderék' mellékein. Mulattunk a' nemtelenebb állatokkal is, de fő erőnket gődények és kócsagokra kiméltük, minőket azonban nem nyerheténk. A' gődények tiz nap óta eltüntek, a' kócsagok pedig semmiképen nem hagyták magokat meglopni. Egy hortobágy-berettyó-zugi halász még is lőtt egyet, de ismeretségünk előtt, és azt haszonvehetlenné tette; magunknak apró kócsagokkal kelle beérnünk, melyeknek azonban szinte voltak forgótollaik, noha rövidkék, és azon hirrel, hogy néhány év előtt a' vidéken veres lábú nagy kócsagok is lövettek, melly hirre fogunk azonnal megfájult, — mert ha illy állatot kapunk, kivándorlásunk európai hirű lesz, új madárfajt vagy legalább fajtát hozva be a' madártanba.

Imre barátom azonban az egy gődénynyel

be nem érve 's itt másodikhoz nem juthatva, jónak találá a' madárdús helyet elhagyni 's a' Hortobágy' széleit megnézni. Karczag felé vevők utunkat, zsákmányunk Kis-Ujszálláson maradván. Pingyó csárdánál az első darvakat látók. Karczagon egy gombkötővel, mint jó puskással szaporodva, Ágota felé tartánk és késő este Püspökladányba értünk, hol O... M....y ispán urhoz ajálva valánk. B.....n' ajánlása nem volt sikertelen; a' legmegelőzőbben fogadtatánk 's mindenképen vala módunk a' magyar szivességet észrevenni. Másnap kisérőnk lön O... ur Hortobágyhoz, mellyen átmenve a' karczagi határban vadásztunk, majd Ágotán falatozva nem minden zsákmány nélkül térénk böven is terített asztalhoz.

Másnap korán három pákász vára reánk három lélekvesztővel, mellyekben a' püspökladányi csátés, nádas, renczés és nyilt tóságra bocsátkozánk, mindegyre a' derék ispán ur' kiséretében. Közel délig haladtunk, puskázva, vizsgálódva, mig egy távol szigeten kiköténk a' halászoknál. Ezek derék magyar emberek voltak, köztök boldogult Karacs rézmetszőnknek egy szinte Karacs nevű közel rokona, kiben a' boldogult vérét első látásra meg lehete ismerni. Itt apró kócsagokat igen nagy számmal ejténk el 's miután életemben a' legjobb halászlevet ettem volna, vissza indulánk, hajóinkból kényelmesen lődözve az esti vonúlóban levő ruczákra.

Imre barátom látván, hogy gödényei tündérekké váltak és sehol sem mutatják magokat, jónak találá nem hajhászni őket tovább, hanem megelégelve a' zsákmányt, visszatérni a' kedves Budapestre. Én, fejemet kiszellőzve érezvén, nem voltam indítványának ellensége. Igy lön kirándulásunk' legszélső pontja Püspök-Ladány, honnan 20kán visszamenénk Kis-Ujszállásra, búcsút veendők a' bennünket barátsággal halmozott gyógyszeráros úrtól. Zsákmánylatunk általában nem volt a' legnagyobb, de csekély sem. Gyüjtött növényeinknek néhány budapesti füvész örül, kitömött madaraink Imre barátomnál fölállítvák, királyul ismerve magok között a' csorr-zsebű nagy gödényt; legnagyobb hasznunk pedig az éldelet vala 's azon tapasztalat, hogy honunkban igen igen sok fölfedezni való van, a' felfedezésre kiinduló pedig nemcsak háborítatlanság' tekintetében lehet bizonyos, hanem barátságos megelőző fogadtatásra is számolhat. Adja hazánk' nemtője, hogy minél előbb és minél ügyesebb kezek által hajtassék végre az, a' minek végbe kell hajtatnia, ha idegenek nem akarunk itthon lenni 's többet tudni Hindostánról, mint ön magunk' földéről. E' czél igen megérdemli némelly társaság' és némelly gazdag hazafinak figyelmét.

Vajda.

A' természet, mint temploma az istenségnek.

Mi hiánya van a' természetnek, hogy isten' templomának mondathassék? Kitekintek a' lengedező kék szelletekre, 's gyengéden lehelő fuvallatokra, és ime azon kristályidomu oszlopokra ismerek bennök, mellyek a' teremtőnek e' nagy templomát tartják. Milly erősek és szilárdak! ezer öl nem ölelheti át körüket. Milly szépek! tiszták, mint a' kristályüveg, 's olly gyönyörűen kékek, miként semmi festőnek szine 's ecsetje. Milly magasak és fenségesek! Tetejök csak ott enyészik el, hol az ég' tág mennyezete alakúl!

Fölemelem szemeim' a' föllegekre. 'S ime takarói azok az istenség' e' nagy templomának! Olly dicsőek, mintha cherubok festik vala azokat. Olly kellemes 's változékony szinüek! mintha ezer művészi kéz foglalkodik, 's magok a' magasság' szellemei törik és készítik vala festéköket. Olly finomak és nyájasak! mintha nem ecset, hanem istennek egyedüli lehelete idézi elő, és rajzolja vala azokat. 'S e' nagy takarónak szegélye, az est, és regg' arany pirja által gyönyörűen festve, és ékesítve, hasonlag milly fenséges 's meglepő?

Föltekintek a' nap- és csillagokra. 'S látom, hogy e' fáklyák 's világok azért teremtvék, hogy az istenség' templomát naponként és éjenként kivilágítsák. És hol találok bármelly ügyes emberi kéz és szorgalom által készült templomban olly fényt, olly viaszgyertyát, melly olly nagy 's hatalmas sugárokat eresztene, mint a' nap, isten' egyházának e' nagy 's ragyogó fényü oltárgyertyája? 'S midőn estvénként visszavonul termébe a' csillagok' királya, fris olajt meritendő lámpájába, elküldi helyette kecses fiait, milliárdját a' csillagoknak, hogy e' templomot távollétében kivilágítsák 's mindenike e' számtalan fénypontoknak megnyeré alkotójától a' szükséges olajt 's bélt lámpájába, hogy éghessen és világíthasson.

Vagy tán hiányzanak a' természetben, a' mindenhatónak e' csodálatos templomában az énekesek? Figyelj! Ime zúgnak 's hullámzanak a' tengerek, zajongnak a' nagy tavak, 's e' fölzudulása, és hullámzása a' tengereknek, e' zajongása a' tavaknak nem egyéb, mint dicsérő éneke a' teremtőnek! A' folyamok tajtékozva ömlenek odább, a' patakok 's források gyengéd susogással csörgedeznek. Figyelj! E' tajtékzás, e' susogó csörgedezés csak az úr' dicsőségét hirdeti. A' szelek dühöngnek, a' viharok üvöltnek. Figyelj! E' dühöngés, és üvöltés, csak a' mindenható' magasztalása. Az erdők rengenek, 's hasadozva hajlongnak földig megalázott tetejökkel. Figyelj! E' rengés, hajlongás ezt susogja : „Atyánk, hozzád fordulunk 's imádunk.“ Valóban milliárdját találom az énekeseknek a' természetben! Minden madártorok egyegy orgonasip, melly a' hatalmas egek ura' dicséretét jelenti nekem ; a' csendes tücsöknek csirpelését a' fűben, úgy tekintem, mint egy gyászéneket, melly hatalmas vigasztalómhoz emelkedik; a' legelő nyáj' mekegése, 's az egybeterelt csorda' nyihogása százszoros visszhangja e' szavaknak: „Uram istenem! téged dicsérünk!“ a' házi kigyónak sziszegése, 's a' tó' békáinak alkonyi hangja, csak egy csendes, 's elaltató estidal, melly az egek' mindenható királyát magasztalja ; a' recsegő mennydörgés, 's annak százszoros visszhangja a' hegyek közt; a' magasról a' földre hulló villám emésztő tüzével, csak egy hatalmas dobütés amaz ezerhangú karénekben, melly e' nagy templomban az istenséget dicsőitve dicséri!

Vagy tán imádók hiányzanak e' templomban? Oh! minden legkisebb szúnyograj, melly estvénként fejemet övedzi, és füleimet körülcsengi, csak kisded csapatja, 's része ama' sokaságnak, melly naponként istenem' templomához vonul. A' porban lábaim körül mozgó, és mozgása által életét tanusító bogarat ugy tekintem, mint egy, idegen helyről megindult, 's a' mindenek' urának házához sietve sietö vándort; a' gilisztát, melly a' korány' hüves fuvalatával kinyujtja fejét az őt tápláló földből, rokonnak tartom, melly e' fenséges templom' küszöbéhez zarándokol, hogy a' teremtőt buzgón, 's könnyektől özönlő szemekkel imádja, tisztelje, és magasztalja ; minden hollófi' károgása fészkében, a' fekete tölgyön egy, ünnepélyesen hangzó asztali ima előttem, melly a' testi és szellemi javak' hatalmas osztogatóját dicsöiti!

Vagy tán nincs e' nagy templomnak oltára? A' legkisebb, kellemes zöld színével kinálkozó, gyengéd pázsit egy valóságos oltár, mellyen istenemet imádandó, buzgó fohászok közt leborulnom; minden halom, egy szent lépcső, mellyen hálát adandó bölcs uramnak, letérdelnem ; minden hegy, egy megszentelt hely, mellyen teremtőmnek háladatos szivvel, és fiúi szeretettel áldoznom kellene!

De hol van e' templomnak szószéke? Minden fejledező, 's kellemes illatot lehelő virágkehely, egyegy szószék, mellyen istenem áll; minden gyengéd ága, 's gallya a' bimbózó fának egyegy nyugvóhely, mellyen atyám ül; minden legkisebb kövecs a' magányos úton egy puha pamlag 's mennyezet, mellyen az örökkévaló nyugszik, és uralkodik!

'S hol van bibliája, szentkönyve e' templomnak? Minden leggyengébb az égből lehulló hópehely, egy hatalmas szó, 's hang fölülről, mellyet megjegyeznem és szivembe vésnem kell; minden legkisebb a' fán rezgő levélke egyegy könyv, mellyből az istenség' elrejtett jegyeit olvassam; minden a' virágon 's füvön ragyogó eső, és harmatcsep egyegy zsoltár, melly előtt elmélkedve megállhassak; a' párányi homokszem, melly ujjaimhoz tapad, egyegy az istentől küldött apostol, mellynek tanitásait hallgassam, 's életemre alkalmazzam; végre minden szemembe ötlő isten' mása, a' teremtmények' legnemesbike, az emberi arcz, egyegy az örök szeretetről mélyen szivembe vésett, 's embertársaim' szeretetével legbensőbben egybekapcsolt leczke, és parancsolat, mellyet legnagyobb készséggel és buzgalommal kell folyton teljesitnem, hogy boldog lehessek.

(Németből) ***Briedl Fidél.***

A' két szerető.

(Németből.)

A' madárka fészket rak,
Ha talál felére,
A' jövő miatt nem agg,
Hogy jut élelmére.

Vajha mink is emberpár
Illy szabadok volnánk,
Mint fa lombon két madár
Könnyedeu honolnánk.

Egy kunyhót eléglenénk
Fészekül mi ketten;
Ah! de nem hajol felénk
Egy ág is termetten.

Kriza.

Caesar.

(Vége.)

Más nap megérkezék Barthelmy, szép, gazdag, Velencze' dús ege alatt születve, Juliának imádója, 's a' gróf' kegyencze volt. Caesar nem tudta ezt, nem gyanította, hogy Barthelmy szerencséje' dúlójává akar lenni.

„Komoly dolgot nemde ma nem vártál, mondá a' gróf estve Julia' szobájába lépve, pedig komoly dologról szólok: gróf Barthelmy nőül kért."

‚'S atyám, reménylem, megtagadta tőle kezemet.'

„Mint tehettem ezt? hiszen ő gazdag, hatalmas, 's tiszteletre méltó."

‚Neje soha nem leszek, mondá Julia, parancsoljon bár miben, 's én engedelmeskedem, de szivem nem tulajdonom. Berniet Caesart szeretem.'

„Caesart? ismétlé a' gróf, 's elfelejtéd, milly hézag van köztetek, hogy te grófnő vagy 's ő szegény költő; elfelejtéd, hogy öseid már hat század előtt harczolva vérzettek a' honért."

‚Mind ezt nem felejtém el. De ezek szivem' érzésinek nem szabhattak korlátot, Caesar tudja, hogy övé nem lehetek, 's megnyugszik ezen, de szivemet, 's kezemet senki más ne birja, mig Caesar jogáról önkényt le nem mond.'

„Illetődve vagy Juliám! nyugodjál meg, szavamat adom, hogy kényszeríteni nem foglak, csak gondold meg jól mit cselekszel. Nézz ősz fürteimre, nem juttatják eszedbe, hogy sírom' szélén állok, 's hogy halálommal utolsó gyámodat veszted?"

‚Ne szóljon erről jó atyám! Ön élni fog, — 's ha nem, Barthelmy soha nem pótolhatja ön' helyét. Láttam, millyen ő a' nők iránt; mit ma nekem, azt sugja holnap egy másiknak. A' nőt nem nézi többnek egy virágbokrétánál, mellyet ha meguntunk, vagy elhervadt, szemétre dobunk.'

„Talán idővel másnak fogod ismerni, mondá a' gróf, karját nyújtva leányának, most kisérj a' társaságba."

Beléptökkor feszült hidegség uralkodék, senki nem szólott, 's ha ollykor egy vagy másik folyamba akará hozni a' beszédet, néhány percz múlva elakadt. Barthelmy nem értheté ezt, 's Juliának hidegsége' daczára is szépségeket súgott füleibe, mig ez rosszullét' ürügye alatt eltávozék, Barthelmy követte, 's csak Caesar maradt Arnottal a' teremben.

„Megérdemlettem volna Berniet ur' bizodalmát olly pontban, mondá kimért hidegséggel a' gróf, melly mint atyát nagyon érdekel. Ön érteni fog."

‚Igen is, gróf úr, értem, de mit sem tudok, mit tudatnom kellett volna kegyeddel; érzelmimnek ura vagyok, 's azokkal tudatom, kiktől méltánylást reménylhetek. 'S ha mindazok' bizodalmát követelné kegyed, mik Julia' kellemei által lebilincselvék, egy perczig nem lenne üres lakja.'

„De Berniet úr tovább ment; Juliától viszonszerelmet tudott kicsikarni."

‚Engedelmet, gróf úr, az illyesmit erőszakkal nem nyerhetni meg. Merészség Juliát szeretni, de nem mint Arnot grófnőt, hanem mivel szivében isteni erények ragyogva diszlenek. Nem dobolja ő mindenkinek fülébe, hogy gróf Arnot Julia.'

Hasztalan törekvék a' gróf bosszúját 's zavarát rejteni, 's egy ideig néma lett.

„De mi czélja ezen szerelemnek? kérdé végre: a' távol, melly önt Juliától elválasztja, igen nagy. Előitéleteket, vasnál keményebbeket kell megtörnie, mig azt átalhatja, 's reménylem, nem kiván jótevője' gyermekének gyengeségével visszaélni?"

‚Jótevő, vagy nem, e' pontban mindegy, gróf úr nem ismer engem, ha hiszi, hogy leánya' gyengeségével visszaélhetnék, nem ismeri leányát, ha gyengének képzeli. Julia nyugton lehet, 's ha kivánja, soha egy szó ajkimról ne háborítsa nyugalmát, 's eltávozom, hogy soha többé ne lássam.'

„Berniet ur! Ezt tennie kell; leányomat Barthelmy úr nőül kéré, de ő vonakodik, mig kegyed le nem mond jogáról. Nem látok egyéb módot az eltávozásnál. Higye el, néhány héti távollét, 's minden feledve lesz."

‚Julia' részéről talán igen, ő könnyen feledhetné azon tulajdonokat, mellyek szerelmét megnyerték; de én — Juliát soha nem feledhetem, 's történjék bármi, köréből nem távozom, jogomról le nem mondok.'

„Caesar! midőn önt a' játékosok' körmei, a' kétségbeesés' örvénye közől kiragadám, rezgő könyekkel ez esküt mondá : Esküszöm atyám' árnyékára, hogy Arnot gróf' kivánságit teljesítendem. Becsületes ember nem eskü-szegő.“

‚'S Berniet Caesar becsületes; legyen gróf úr! leányát többé nem látom, holnap utazom.‘

„Rendelkezzék erszényemről tetszése szerint, parancsoljon egész vagyonommal.“

‚Szégyenlje magát Arnot gróf, hogy leányaért pénzt ajánl. De mit tudja ön, hogy olly sebek is vannak, mellyek pénzzel sem orvosolhatók! Éltemben egyszer mosolygott a' szerencse reám, midőn Julia' szerelmét megnyerém; egyszer láttam a' nyilt eget, midőn ajkai ajkimon nyugodtak; most minden reménysugár elenyészett, 's áldanám a' villámot, melly porrá sujtana. Éljen boldogul gróf úr! ne zavarja nyugalmát azon képzelet, hogy Berniet Caesar ön által szerencsétlen.‘ Ezzel oda hagyá a' termet.

„Sajnálom ezen ifjút, 's leányomat, mondá magában a' gróf, de mit tehetek róla, hogy a' sors pórrá teremté? Mit mondana Páris, a' nagy világ, az udvar, ha gróf Arnot' leánya egy szegény költő' nejévé lenne.“

A' kastélyban nyugalom uralkodék, 's síri csend mindenütt, csak két terem' ablaka volt világítva, Barthelmyé 's Caesaré. Az előbbihez meghitt szolgája Antonio lépett be.

‚Parancsolatja szerint minden után leselkedtem, 's mint kivettem, a' gróf' 's Berniet úr' beszédéből, ez szereti a' grófnőt, 's viszont szerettetik. A' gróf kicsikarta tőle azon igéretet, hogy holnap reggel elutazik, 's a' grófnét többé nem látja.‘

„Jól van Antonio, csak tovább is tudósits mindenről.“ A' szolga távozék.

„Tehát Berniet áll közém, 's terveim' kivitele közé; vigyázz, Caesar, hogy vesztedre ne járj.

Caesar fejét kezére támasztván ült iróasztala mellett. Hiában igyekezném festeni gyötrő érzéseit. Mit tegyen? Juliának irjon? ez adott szava ellen volt.

‚Holnap utazom, 's Juliát nem látom többé. Mennyi változás néhány óra óta! reggel mosolygott rám a' szerencse, az élet, minden körültem víruló tavasz volt; ah mostan valómat téli hideg környezi, csak szivem ég fájdalmában. Ti nagyok, kik érzésekkel terveitek szerint játékot üztök, kik nem azért emelkedtek magasra, hogy sasként a' tiszta nap' színébe tekinthessetek, hanem hogy az alacsonyakra annál magasabbról nézhessetek alá, annál fájdalmasabban sujtsátok villámaitokat, képes-e ez éjjelem' fájdalmát minden aranyotok kipótolni? Inkább törjenek szivek, csak a' nagy világ ne gáncsolódjék!“

Éjjelét álmatlanúl tölté Caesar 's ugy látszék, az érzéketlen testből a' lélek kiröppent, csak néha emelé mellét egyegy mély sohaj, 's ismét csendes lett. A' terembe világító nap' sugárai igéretét hozák émlékezetébe; lassan fölemelkedve oda hagyá szobáját. Még egyszer látni kivánta azon helyeket, hol boldog volt! A' kertben szépen virult minden, a' fák' gyümölcsei szépen mosolyogva kinálkozának, 's a' virágokat méhek 's lepkék szállongták körül. Minden ugy volt mint tegnap, csak Caesar nem. Azon sűrűbe lépett, hol tegnap szóla Juliával, 's Julia ismét ott volt.

Caesar elhalaványodék.

‚Szavamat adám Julia! hogy önt nem látom többé, 's szótörő levék. Nem mondom önnek mit szenvedek, hol lelnék arra szót? A' természet egyesít, a' világ elválaszt bennünket; nem tudom áldjam, vagy átkozzam a' sorsot, melly érző szivet ada keblembe, melly bennünket egyesíte; balgaság volt a' gazdag grófnőt szeretnem, ki mindenütt idegen vagyok. Szivétől szerelmet nem követelek, nem első 's nem utolsó vagyok, ki szerelmemért törött szivvel adózom.‘

„Távozzék Caesar! Mindent tudok. Ön alacsony sorsú a' világban, de nem a' természetben. — Nekem is voltak szép álmaim, terveim, de ezek semmisülvék. Bár lehetne ezen világtól magamat elkülönöznöm, hol a' külszín a' belső, a' köntös, a' lélek felett győzedelmeskedik. Türjük sorsunkat, bár nehéz, mutassuk a' világnak, hogy lelkünk túl emelkedik rajta.“

‚Igen, de előttem egy egész puszta élet áll, 's hiában keresem nyugalmamat. Setétségemből ki nem emelkedem, mert igazat, hamisat, valót, 's hazudságot kártyaként keverni nem mesterségem. 'S inkább mondják : nézzétek a' pórt, mint : nézzétek a' nagy bitorlót.‘

Caesar e' szóknál büszkén tekinte a' kastély fele. Valója fájdalmat mutatott, a' testlankadt, 's csak lelke maradt erős — szemeit merően szegzé a' levegőbe, mintha sorsát hívná

párbajra, de ha tekintete a' szelíd Juliára esék, ki könyezve nyujtá búcsúra jobbját, ereje enyészett, 's érzé, hogy ő is csak ember.

„Örökre válnunk kell, mondá Julia, 's nem látjuk többé egymást, szíveink nem olvadnak egygyé; hol grófi korona 's kolduspalást egyiránt veszi jutalmát, a' csillagokon felül, nem léteznek koronák, nem grófok, ez mind a' holt földön marad. Élj boldogul Caesar!"

„Ah ne még, Julia! ne rövidítsd éltem' legszebb perczeit, engedj szemeidnek nyílt egébe tekintenem, hiszen ugy is utóljára látlak."

„Nem Caesar, egy perczczel több, vagy kevesb mindegy. Élj boldogul, emlékezzél Juliádra, fennt ismét meglátjuk egymást."

Nem szólhattak többet, ajkaik egymásra forrottak feledve mindent, csak szerelmöket nem.

Egy lövés dördült ekkor a' sürűből, 's Caesar vérében hevert, a' lerogyó Juliát pedig a' gyilkos Barthelmy' karjai fogták tel. ***B-t-s J.***

Magyar játékszíni krónika.

Máj. 29. **Bűvös vadász.** Nagy opera 4 felv. Irta Kind. Zenéje Webertől; ford. Szerdahelyi.

Maj. 30. Először Laborfalvi Róza' javára bérszünetben: **Miczbán családja.** Eredeti dráma 3 felv. Irta Szigligeti. Lendvay mint vendég Simon' szerepében.

Maj. 31. **Lumpaci vagabundus vagy a' három jó madár.** Tünem. vigj. 3 felv. dalokkal. Nestroy után Telepy György. Zenéje Müllertől.

Egyveleg.

Egészséges ebnek csupa ingerlés általi dühödése. — C. C. Schmidt Jahrbüch. der in und auslaend. gesammt. Medicin 24. Köt. I. füz. 46 lapján egy esetiratik le, melly a' dühnek eredetére némi világot vethet. — Egy húsvágó hozott magával kis spitz-ebecskét a' vendégházba, mellyben sok ember volt együtt, az eb békén futosott a' tömeg közt, 's végre nyugodtan a' pad alá feküdt. Kevéssel ezután nyerskénnyel felfogák az ebet farkánál fogva, 's előrántván az asztalra tevék, melly körül nagy része a' társaságnak gyült. Itt rángaták, taszíták 's kinzák az ebecskét minden módon, égettbort öntének szája 's füle' üregébe, kürtölének ez utóbbiba stb. E' bánás által végső méregbe jött az állat, harapott, 's meg is kapta H' állát, másoknak más tagját. Más reggel megharapott egy más ebet, ezután mind a' kettő berekesztetett, melly idő alatt a' kis eb rendesen evett; de nem sokára, fájdalom, mind a' kettő meglövetett, mielőtt meglehetett volna határozni, maradó volt-e dühössége. — H, előbb sebészi segéd, kimosta marásokozta sebét lúggal, megégette tüzes dróttal, behintette körösbogár-porral, 's négy hétig genyedő állapotban tartotta, a' nélkül, hogy belképen gyógyszert vett volna. A' sebnek hegedése után egy hóig egészséges volt H. ekkor pedig egy nyugtalan éjre következő reggelen érzett bágyadást, levertséget, és a' nyeldeklő' felső részeiben kellemetlen összevonulást, a' lélekzés nehezedett, valamint a' nyelés is, viz és minden fénylő tárgytóli iszony, és a' valódi düh mindinkább fejlődött, mig végre ötöd napra a' sok bajnak halál lett vége. ***Iv—cs.***

Városaink' népessége. — A' Pesther Tageblatt' 129. számában érdekes összeállítása van városaink' száz év előtti és mai népességének, mellyet olvasóinkkal ezennel közlünk*):

Városok' neve	Népesség 1740	1840 *Balbi*	1840 *Fejérpataky.*
Pest	14,000	75,000	73,980
Debreczen . .	24,260	45,000	44,802
Pozsony . . .	27,900	35,000	35,676
Szabadka . .	10,000	33,000	32,984
Szeged . . .	16,000	32,000	31,248
Buda	21,230	30,000	34,825
Zombor . . .	11,540	21,000	19,121
Fejérvár . . .	11,000	20,000	19,545
Selmecz . . .	8,100	20,000	18,417
Győr	20,000	18,000	13,184
Ujvidék . . .	9,160	17,350	16,845
Komárom . .	5,000	17,000	17,338
Temesvár . .	10,000	15,000	15,900
Szatmárnémeti .	5,098	14,000	14,795
Arad	10,300	13,600	13,961
Kassa	5,800	13,600	12,408
Sopron . . .	11,400	12,500	11,107
Esztergom . .	4,520	11,660	11,810
Pécs	8,800	11,300	11,322
Eperjes . . .	5,600	8,500	6,573
Beszterczebánya	4,995	7,000	4,536
Nagyszombat .	7,260	7,000	5,878
Kőszeg . . .	3,792	5,800	5,765
Szakolcza . .	5,170	5.700	5,784
Kismarton . .	1,290	5,400	5,571
Lőcse	4,400	5,200	5,172
Bártfa . . .	3,000	5,100	4,924
Körmöcz . .	4,480	5,000	4.848
Nagybánya . .	2,101	4,900	4,726
Modor	4,600	4,700	3,427
Késmárk . . .	3,600	4,500	3,948
Bazin	3,700	4,500	4,374
Breznobánya .	2,300	3,800	3,901
Korpona . .	2,940	3,500	3,382
Trencsin . . .	2,500	3,300	3,287
Sz. György . .	1,160	3,100	3,196
Ujbánya . . .	2,790	2,800	3,866
Zólyom . . .	1,580	2,800	1,601
Bakabánya . .	2,040	2,500	2,524
Szeben . . .	2,100	2,300	2,210
Libetbánya . .	1,102	2,000	1,490
Bélabánya . .	1,180	1,700	1,792
Ruszt	1,120	1,200	1,055
43 város . . .	308,908	525,310	533,290

lakossal, tehát 220—250 ezerrel több.

---

*) A' régi adatok Belius, Tomka, Szászky, Bartolomeides, Korabinszky 's többek; az újabb Balbi „Abrégé de Geographie", Seitz' Lexicona és Fejérpataky Gáspár' statisticai nevezetességei után vannak egybeállitva.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftou. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieck' piaczán 437 szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 7. 1840.** **46. szám.**

Tartalom: Horatius és oktató költeményei (*Csoma Mihály*). — A' h. m. vásárhelyi álomjáró (*Dr. I—cs.*) — Szivemhez (*Lisznyai Kálmán*). — Téli dal (*Riskó Ignácz*). — Kettős gyógyulás. Franczia novella (*—r—*). — Magyar j tékszini krónika. — Egyveleg. — Böngészet (*Fábián Gábor*). —

Horatius, és oktató költeményei.)*

—

Lucilius által megalapított nemében a' satira-irásnak ő utána nem mutathatunk egy darabot sem a' Horatius' koráig, mert azokat, bár nagy számmal lehettek, az idő' viszontagságai megemésztették.

Ő tehát, kinek egész neve Quintus Horatius Flaccus, volt mintegy felébresztője, 's új életadója a' luciliusi satirának, ha bár a' megváltozott politicai viszonyok miatt némileg különböző szellemben, úgy hogy ennél fogva az ő satirái, új szakát és egészen új nemét formálják a' római satirairásnak. — Az ő satiráiban tudniillik a' véteknek nem egyenesen kemény és szigorú megróvása, szúros bökése tűzetik ki czélúl, mint a' Luciliuséiban, mivel ez, részint a' már ekkor megromlott erkölcsök mellett érdektelen, és hatástalan; részint a' megváltozott politicai viszonyok 's a' költő' helyezete miatt kivihetetlen lett volna; hanem ő az őt környező világot úgy tekinti, mint ezerféle bohóságok' és fonákságok' gyűltérét, mellyért azt ezen nevetséges oldaláról festi, és nemesebb vig-kedvű ironiában terjeszti elő, hol a' bűnt bohóság és tévedés', az erényt okosság' és életbölcseség' képében állítja elönkbe.

Horatius' életirására nézve legnevezetesebb munka: „Quinti Horatii Flacci vita ordine chronologico delineata, studio Joh. Masson. Lugd. Bat. 1708", 's ebből vétetett többnyire a' Jani és Mitscherlich' kiadásaiban előforduló életirás is. — Született ő Venusiumban Appulia' tartományában 689. u. c. vagy 65-el a' Kr. előtt. Dec. 8. nemtelen szabadalmazott szüléktől. Atyja, ki a' nyilvános árveréseknél pénzszedői hivatalt viselt (coactor exauctionum), ottani birtokát elhagyván Rómába ment, hogy fia' neveltetéséről jobban gondoskodhassék. Rómában nyeré e' szerint kiképeztetését Horatius, a' többek között Orbilius grammaticustól. Kora' szokásaként ő is 20 éves korában Athenébe ment tanúlását folytatandó, hol elsőbben az academica, annakutána az epicurea philosophiát hallgatta; különösen ezen utóbbihoz ragaszkodása tűnik ki munkái' némelly helyeiből, ámbár ő kiválva, mint maga is mondá magáról, egyik philosophiai rendszer-

*) Mutatványúl illy czímű munkából: „A' római literatura' történeteinek alaprajza, Baehr' rendszerén. S. Patak. 1839, melly könyváros-kézbe most került elöször.

nek sem hódolt, hanem inkább, mint többnyire kortársai, ecclecticus volt. Az Augustus és Brutus közötti háborúban a' Brutus' táborában csatázott mint Tribunus militum, melly idő alatt atyja meghalt, és vagyonát a' proscriptionál fogva veszté. De a' Philippinél történt szerencsétlen harcz után kihirdetett amnestiát használván visszatért Italiába, 's ezen idő után kezdé némelly költői próbái által a' figyelmet magára vonni, mignem ennél fogva Virgilius', Varius', Maecenas', Augustus' barátságába jutott, és Sabinumban egy igen kellemes fekvésű mezei birtokot nyert, hol leginkább szeretett mulatni, 's itteni egyszerű életét többre becsülte azon pompás fénynél, mellyet az Augustus' udvarában éldelhetett; itt tölté tehát többnyire idejét, 's minden költeményeit jobbára itt irta, mig 746. Róma' építése után a' Kr. e. 9 évvel, kevéssel barátja, 's pártfogója Maecenas után, 57 esztendős korában meghalt.

Költeményei részint lyrai, részint oktató költéshez tartoznak, mellyekből nemes lélek és magas character' vonásai, tűnnek ki. Minden nagy és nemes tulajdonai mellett, ezen a' görög kényesebb izlésű költés' jeles mesterének is akadtak irigyei 's ellenei, kiket részint azon nagy tekintet, mellyel mint költő Rómában birt, részint némelly költeményeinek tartalma, különösen az elökori költés felöli nem igen kedvező itéletei ingereltek ellene. — Különösen Augustus, és Maecenas iránti alacsony hízelgés az, mellyel nem csak a' régieknek, hanem az újabbaknak is megrovását érdemlé. — De ha szintén ezen vádtól egészen megtisztítani nem lehet is, menteni mindazáltal némileg lehet, mennyiben ez, különösen későbbkori munkáiban, jelesül az actiumi ütközet utániakban tűnik ki, midön már az Augustus nagy hatalma, ő iránta barátsága, számtalan jótéteményei, mellyek Horatiust köszönetre 's hálára ébreszték, birták erre leginkább, ha azt nem veszszük is tekintetbe, hogy a' Brutus meggyőzetése után neki, mint annak előtte Brutus' barátjának, szükségképen is Augustust magasztalnia kellett, ha annak kegyét megérdemelni akarta. — Minden egyéb ellene felhozott vádak, mint például, hogy buja életű és erkölcstelen volt, alaptalanok, mellyek ellen öt Lessing: Vermischte Schriften III. darab 189, 's köv. lapjain védi, és tiszta erkölcsiségét napfényre hozza.

Itt oktató nemű költeményeiről van szó, mellyek kétfélék, u. m. Satirák és Epistolák mind kettő két-két könyvben, mind kettő gyakran Sermones, vagy Eclogae közös czim alatt is forog. — Tartalmuk 's irányuk miatt az epistolák is a' satira-rendhez számítandók. — Egyeznek ezek abban, hogy mind két nemű iratok a' szív' formálására, az erkölcsök' javítására irányozvák. A' nélkül, hogy azt vennénk föl, mit némellyek akartak, hogy Horatius a' satirákban, a' bűntöl elrettenteni, a' tévedésektől elvonni; epistoláiban pedig az erény' alapelveire, a' morálra akarta volna oktatni az embereket; annyit mondhatunk, hogy a' satirák általános characteröknél fogva különböztetik meg magokat az epistoláktól, mellyek inkább individualis érdekűek, hol a' levél' irányát és tartalmát, mindig azon személy' lelkülete határozta el, kihez az intézve volt. Mivel azonban az epistolák is élettapasztalati igazságokat foglalnak magokban; mivel a' költő itt is a' bűnt igyekszik elmés és vidám ironiában előterjeszteni; mivel továbbá ezek is mindig a' jót, a' fensöbb szellemi müveltséget, és azáltal eszközlött benső nyugalmat, melly egyedűl képes az élet' ezerféle viszályai, és számtalan helyezeteink 's viszonyaink között bennünket ingadozatlanokká tenni, 's való nemesebb megelégedésünket eszközleni czélozzák: szintúgy közönséges hatásuak, akárkire nézve is tanúlságosak és vonzók lehetnek; és épen ezen tulajdonnál fogva különböznek ezek más rendes levelektől.

Az epistolákat két osztályra szokták elkülönözni; egyikben foglaltatnak azok, mellyek magára a' költőre, vagy valamelly barátjára vitetvék, és közélethelyi tárgyakat foglalnak magokban, következőleg barátságos levelek inkább, úgy mindazáltal, hogy az illyenek is, kivált némellyek közölök, nincsenek minden élettanúlság nélkül, 's nem csupán ész' játékai; másikba tartoznak a' philosophiai levelek, mellyekben philosophiai tárgyakat vitat, 's rögtön a' gyakorlati életre alkalmaz a' költő. — Az újabb korban egy más felosztását vettek föl Horatius' epistoláinak, miszerint azon leveleket, mellyekben a' költő' életviszonyaira, cselekvése 's gondolkozása' módjára van vitetés, megkülönböztetik azoktól, mellyekben az ő tanúlmányainak, az általa ajánlott költésnek védelmezése foglaltatik, melly utóbbiakban nem annyira másokat oktatni, mint inkább kaján irigyeit lefegyverzeni volt

czélja Horatiusnak, és épen ezért bizonyos tekintetben méltán a' satirákhoz számíttathatnak, és szintúgy Sermones czímmel czímeztethetnek, habár azok között a' characterre, előadásra, 's más illyenekre nézve mind e' mellett is nagy különbség tapasztaltatik, mit leginkább íratásuk' különböző ideje okoz. Úgy látszik azonban, hogy ezen felosztásnál nem vétetik tekintetbe a' két irat' tartalmában 's alakjában tapasztalható különbség, valamint az epistolákban észrevehető saját character sem.

Satirái, mennyire a' megváltozott politicai viszonyok engedék, az ó attica comoedia' szellemében, azon kor' egész életrendét, cselekvéseit, hiányait, és fonákságait számtalan viszonyaikban 's alakjokban tűkrözik vissza, kisérve mindig bizonyos vígkedvű humortól, melly az előadást fűszerezi, honnét ezeket, a' kort és erkölcsöket festő humoristicai íratok- 's egyszersmind az ollykor igen tökéletesen talált egyes valódi római characterfestések miatt, a' nálok soha egészben ki nem fejlődhetett nemzeti vígszínmű' némi helyettesei gyanánt lehet tekintenünk.

Mi a' satirák' külalakját, az előadást, és versalkatot illeti, ezekből bizonyos gondatlanság, és föl sem vevés tűnik ki, melly a' rendes prosa-irástól és közbeszédtől csak annyiban látszik különbözni, hogy mértékre van írva. Hexameterein nem díszlik azon méltóság, mellyet a' vers' e' nemének magán hordoznia kell. Mit némellyek a' szerfeletti sietésben, mellyel ezeket Horatius írta, vagy gondatlan kényelemben, melly azoknak illő kisimitását nem engedé; mások pedig a' gyakorlatlanságban, mintha nem birt volna elegendő ügyességgel illy versírásra, helyeztek. De mivel bizonyos az, hogy ő a' hexameter-készítésben nem volt alábbvaló, mint akármelly lyrai nemű versszerkesztésben: hihetőbb azoknak véleménye, kik ezen úgy látszó gondatlanság alatt fensőbb művészi czélzást sejtenek, mert különben ő maga is, azon hibába esett volna, mit Luciliusban kárhoztat. Nyelve, a' közönséges társas nyelv, a' kifejezésekben, előadása' módjában, egészen a' közönséges prosát igyekszik kinyomni, mi különösen hosszú, több verseken keresztül nyuló periodusaiból látszik, sőt a' rhytmust is önkényt gyengíti, mennyiben egyik versből a' másikba viszi által tételeit; gondosan kerül ezen kivül minden szabad poëtai röppenést — és ezek teszik saját bélyegét Horatius' satiráinak.

Epistoláiban itéletei érettebbek mint satiráiban, stílusa szabatosabb, nyelve müveltebb, versalkata szabályosabb nemcsak azért, hogy ezeket sokkal érettebb korában írta, úgymint 46-dik esztendeje után, satiráit pedig 27—33 esztendei között Bentley' véleménye szerint, hanem a' feladat' különbsége, és a' költő' különböző czélja miatt, melly egészen különböző feldolgozást kivánt.

A' második könyv' harmadik 's egyszersmind utolsó epistolája: **Epistola ad Pisones**, melly hihetőleg Horatiusnak legutolsó müve volt, mint egy külön egészet tevő irat is szokott **De Arte Poëtica** czím alatt forogni; de ezen czím' helyes voltáról, 's authentiájáról kételkednek a' criticusok, és egész valószínűséggel lehet állítani, hogy azt nem maga e' mű' szerzője, hanem valamelly későbbi kéz' tartalma miatt nyomta rá. A' Pisók' neve alatt, kikhez ez intézve van, közönségesen L. Calpurnius Pisót, ki 738. u. c. consul volt, és ennek két fiait értik. Czélja felől ezen íratnak nagyon különbözők voltak a' vélemények eleitől fogva. Némellyek ugyan is csak egyes szakadozott, minden benső összefüggés nélküli jegyzeteket hittek ebben feltalálhatni a' költészetről 's a' költői tulajdonokról: míg mások a' költészet' theoriájának egy tökéletes rendszerét hitték ebben létezni, kik ennek belső összefüggésében észrevehető hiányokat és rendetlenségeket a' leírók' hanyagságának 's gondatlanságának tulajdoníták; mások pedig azt állíták, hogy Horatius összeszedvén a' görögöknek e' tárgyról tanítmányaikat, itt a' poëticának egy rajzát akarta adni, ezek a' belső hiányokat a' feldolgozás' módjából igyekeztek kimagyarázni, miszerint Horatius nem válogatta a' tárgyakat, hanemcsak a' történet által engedte magát igazgattatni, 's innét van, hogy sok dolgok, mellyek különben ki nem maradhattak volna, hiányzanak belőle. Voltak, kik azt hitték, hogy ez nem egyéb, mint a' római színműírásra készített satira, melly általában a' római dráma' javítását czélozza a' nélkül, hogy erről rendszeres oktatást akart volna adni a' költő. De ha szintén igaz is, hogy benne satirai tonus uralkodik: mindazáltal azt az egész mű' czéljának tartani nem lehet. Sokkal inkább hihető, mit különösen Horatius' epistoláinak német fordítója Wieland után vettek

fel az újabbak, hogy itt is mint más epistoláiban személyes czélja volt a' költőnek, nevezetesen, hogy a' költői szükséges tulajdonok' tartalék nélküli szabad elszámolása által a' Pisó' fiait azon ösvényről, mellyhez ők, mint sok más korabeliek elegendő talentummal és ismeretekkel nem birtak, eltéritse, melly czéljához más mellék-czélok, úgymint a' versfaragók' útba igazítása vagy elrettentése, következőleg az aljasodni kezdő költészet' javítása is járulhattak. Mittermayer e' czélt csupán a' szinműíráshoz köti. ***Csoma Mihály.***

A' H. M. Vásárhelyi álomjáró.

A' „Pesther Tageblatt" ez évi 101. számában 403. lapon gróf Szapáry F. aláírása 's így kezessége alatt ezeket olvashatni: „Ismét látunk itt egy rendkivüli tüneményt. B... Teréz kisasszonyban, ki a' negyedik álomjáró, melly ismételve bizonyitja amaz az élet és testműködés' tudományából mind eddig megmagyarázhatlan leltdologgnak valóságát: hogy az ember éber álom- vagy is álomjárásba eshetik, 's ez állapotban 21 nap' lefolyta alatt minden táplalék nélkül (a' kevés vizitalt kivéve) ébren és élénken mint a' legegészségesebb ellehet és élhet.

„Hogy az alvó magneticus állapotjában 's így álomban ámbár szünet nélkül ágyban még is ébernek lenni látszott, akármelly más emberhez hasonló módon hatott, mindenkivel a' szokott módon társalgott, tréfált, és asszonyi csinos kötőmunkákat készitett, már mind ez maga is minden gondolkodóra nézve érdekes jelenet. (Voltak más álomjárók is kik nyilt szemmel voltak, mint az itt leirt, ámbár effélék a' legritkábbak. Ford.): de hogy az álomban több erő tünjék elő, és hogy az alvó tudósabban beszéljen, mint ébren szólhatott, sokkal kitünőbb dolog; az pedig megfoghatlan és szinte bámulásra méltó, hogy ez állapotban olly tehetségek, hatások és érzékek vétetnek észre, minők éber emberben soha sem tapasztaltatnak, illyek a' távolt és jövőt látó, és a' mindenségi (a' tudást tekintve) érzet, melyet az alvó az által bizonyitott be, hogy ő p. o. minden embert, kitől levél vagy valami munka az alvónak bezébe adatott, miután azt jól megtekintette, 's különféle magnesi fogásokkal illette, kevés percz alatt megtudta kitől legyen, pontosan leirta, és mindenkor meg is nevezte, sőt kijelentette mit csinál e' pillanatban, minő betűk legyenek kendőjére himezve, vagy gyűrűk újjain és szekrényében. Akár 100 mérföldnyire, akár pedig kevés távolságra volt a' személy, hamar irta azt le az alvó, mi az ő mindenüttségét nyiltan bizonyitá.

„Több ember' betegségeit, kiknek haja vagy egyebe az alvóval közöltetett, megérzette ő, (mi különben minden fejlödöttebb magnesi alvónak tulajdona) mert az egész betegséget mintha maga szenvedte volna, utánozta; gyógyszereket is rendelt, mellyek többnyire a' természeti, hasonszenvi, és rokonszenvi (natürliches, homöopathisches, und sympathetisches Heilverfahren) gyógymódokhoz tartoztak. —

„Ez álomjárót más hasonlók felett kitünteti az, hogy ő nemcsak magát mint egyebek más betegek' sorsába mintegy befészkelte, ezt megismerte, érezte és mintegy rajzolta, hol és mi legyen szabálytalan vagy romlott a' testben; de általános gyógytudományi kérdéseket is felfogott és megitélt. Így ez utolsó álmakor szólott ő nemcsak a' dühről (viziszony, Wuth) 's más betegségekről általában, de az esetekről is, mellyekre a' vizgyógymód alkalmaztatható; továbbá az állati magnetismusnak hatásköréről, mellybe tartozni mondott ő minden idegbajokat (Nervenübel), holdjárást, leányok' sápkórát. Tovább a' módról, melly szerint kell e' gyógymódot a' mondott bajokban alkalmazni. Sok philosophiai kérdésre olly logicai határozottsággal felelt, hogy ő, ha a' kérdések egyetemek által jutalomkérdésekként tüzettek volna ki, bizonyosan határozásai által a' jutalomnak birtokába jött volna (Holott ezekről éberlétében semmit nem ismer.)

„A' leghihetetlenebb tehetsége ez állapotban, melly az emberi lélek' valóságát, sok oldalu és semmi másból nem származtatható tehetségét, 's a' halál után is, midőn a' test' bilincseitől megmenekedendik, tökéletesb állapotbani leendését kétségenkivül helyezi, ez: hogy ő az emberek' gondolatit, sőt jövő tetteit is, még mielőtt a' tevő maga tudna felőlök, tudja" — Eddig a' közlő.

Az álomjárás sok más tüneménynyel a' természetben még mind ekkorig történetileg bizonyos, de általunk fel nem fogott dolog; azért az elöjövő magasb fokra fejlödött eseteket, minő a' jelen kétségkivül, körülményesen feljegyezni, 's az emberiségnek érdekében levő

kérdéseknek megfejtésére használni szent kötelességök azoknak, kik jelen lehetvén ezt eszközölhetik; de a' feljegyezgetést tiszta felfogásu, minden előitélet- 's képzettől ment ember tegye, drága ereklyeként tartandót, a' világosban átadandót utódaink' számára. — Véleményem szerint is a' lélek' valósága, isteni természete, 's örök élete semmi más historiai bizonyitványból ki nem világlik annyira mint a' jelenből. A' mindent, mit át nem látnak (talán tudatlanságból), tagadni, gáncsolni, vagy roszra magyarázni szeretőkkel nem kell gondolni; igy történt ez mindenkor sok olly tárgygyal, mellyet most átlátunk; eljöhet, söt hiszem eljövend azon idő is, mellyben ez sem lesz titok az emberi ész előtt. Nagy dolgot tenne tehát a' közlő, ha tárgyszereteténél fogva közlené vagy közöltetné körülményesen a' történetet, de glossák nélkül. ***Dr. Iv–cs.***

Szivemhez.

Ifjú szív, még illetetlen
'S tiszta mint a' harmatár,
Mit szelíd korány' pirultán
Rózsa' felnyílt keble vár;

Szív! melly lángzó érzeménynyel
Fent imádod a' hazát,
'S a' közügy', szép' 's jó' szerelme
Üdvet osztva ihlet át!

Szív! ha elmosolyg korányod
'S férfikor borong feléd,
Szent tökélet fogja-e majd
Gyujtni mélyed' érzetét?

Mert ha földi balga csillám
Tévutakra tántorít,
'S kancsal önzet' ösztönárja
Oltja tiszta vágyait':

Mintsem tetteid' bünében
Állj az égbiró elé,
Most, a' míg szerelmed olly szent,
Most repedj ezer felé!

Lisznyay Kálmán.

Téli dal.

Hamvas borúk között
Ki olly borongva szállsz,
Borútlan pályatért
Óh nap! mikor találsz?

Melly szép sugárid' olly
Irígyen rejti el,
A' sürü ködlepelt
Jó szél ha üzi el?

Az én egemre is
Illy télború terült:
Ha támad napja fel
'S hoz rá tavaszderűt?!

Riskó Ignácz.

Kettős gyógyulás.

Franczia novella.

I.

Egy orvos.

Ki úgy ismerte Chanmergy orvost, mint én, meg fogja vallani róla, hogy méltán tartatott iszonyú orvosnak. Igaz ugyan, hogy eszét és ismereteit közönségesen nagyrabecsülék, mert jellemének furcsaságait kivéve, egyébként kétségbe hozhatlan érdemű practicus volt; de igen erős lélekkel kelle birnod, vagy igen betegnek lenned, hogy azon merész gondolatra jöhess, nála keresni segélyt. Csak midőn a' beteg — ki végső óráját közel érezve, nem választhatott egyebet, mint vagy tovább szenvedni, hogy élete fenmaradjon, vagy magát a' halál' karjaiba vetni, hogy azzal együtt szenvedéseinek is véget vessen — már átlátta, hogy balgaság volna kétségbeesni, csak akkor, mondám, midőn a' beteg már meg vala győződve, hogy minden gyarlóságaival 's nyomorúságaival még is csak az élet az egyetlen valódi 's tettleges kincs e' földön, csak akkor vala képes magát elhatározni, hogy annak helyreállítását Chanmergy orvos' mesterségétől kérje; mert ez esetben elhatározva kelle lennie, a' legélesebb 's a' leghidegebb tekintetet elviselni, melly az emberi géphe valaha hatott. Mély, kegyetlenül fölfedező tekintet volt ez, melly mindent látott, és semmit el nem titkolt.

Kitünőleg magas termet, száraz és sovány, sötét arczbőrrel 's tar koponyával, melly körül csak kevés szürke hajszál lengett; szeme bozontos szemöldökkel félig elfedve, ajka komolyan zárva, szava zordon és csengés nélküli, beszéde száraz és szaggatott — illyen volt Chanmergy orvos vagy is inkább Chanmergy báró; mert a' király öt a' tudományok és az emberiség körüli jeles érdemeiért, a' curialis régi lovagias kifejezés szerint nem „ne-

mességre emelte", hanem „nemesnek ismerte el." Tiszteletbeli tagja vala továbbá a' tudós világ' valamennyi academiáinak, nagykeresztese Európa' legjelesebb érdemrendeinek, 's vitéze csaknem valamennyiének.

'S még is ezen férfiú, ki magát olly magasra felvivá, a' társaság' legalsóbb osztályainak egyikéből vette származását; 's ezt olly időben, midőn illy fölemelkedés, bár mi mondassék is ellene, nem vala könnyű dolog; mert a' születés' szerencsés esetét kivéve, csak a' legjelesebb talentumnak, hogy ne mondjam lángésznek, sikerülhete illy nagy fokra feljutni.

Árva levén, mihelyt élni kezde, azaz érzeni kezdé, mik neveztetnek élet' szükségeinek, elég észszel birt Chanmergy Amade, magának megvallani, hogy az ember itt a' földön soha sem lehet gyám nélkül, míg törvényévé nem teszi, hogy senki' fiára, csak önmagára számol. Szegénysége korán megtanítá őt a' munkát legszentebb kötelesség és kimeríthetlen segédforrás gyanánt tekinteni. Elkülönözöttségében csakhamar azt is átlátni tanulá, hogy a' studium, minden ohajtható élvezetek közől az egyetlen egy nemes és tartós, melly soha sem csal és soha megbánást nem von maga után. A' munka vagyonosságot szerze neki; a' studium híressé tevé őt 's hírességét tartóssá 's kétségtelenné. Minthogy e' híresség érdemlett vala, nem sokára csekély fáradsággal utat nyita neki gazdagságra és érdemekre.

Első tekintetre úgy látszott, mintha Chanmergy báró mestersége' üzésében inkább rettegést mint bizodalmat gerjeszt; azért is csak kétségbeesett körülményekben hivaték, hol, mint maga szokta volt mondani, a' halálra komolyan rá kelle ijeszteni. Bármilly veszélyes lehete valamelly betegség, míg orvos társaitól csak legkisebb segélyt is várhatának, mindaddig bizonyára vonakodtak hozzá folyamodni az emberek; de azon pillanatban, midőn már csak istenben lehete reményleni, akkor megemlékezének Chanmergy orvosról is: hívaták őt, ő eljött, 's a' beteg meg vala mentve. Igen is — megmentve, ha még általában, csoda nélkül, a' mentés lehetséges vala; mert bármilly nagy volt is az orvos' ügyessége, még sem terjedt az ki a' lehetségek' országán túl.

Azonban ezen zordonság, mellyel annyira gáncsoltaték, ezen rendíthetlen komolyság, melly előtt minden jéggé meredt, 's melly még a' hálának önkénytelen kitörését is visszarezzenté, mind ez a' férfiúnak csak zord külseje, felszíne, kérge volt — álarcza, pánczéla, melly mit sem engedett a' felbőrön keresztül hatni; hanem ha családi öröm vagy keserv, ha egy barát' váratlan visszajövetele vagy visszahozhatlan vesztesége ezen fagyasztó kárpitot ellebbenté 's szivét leplezetlenül mutatá, akkor egészen és teljesen egy valóban nemes és érzékeny kedélyt lehete látni, akkor már nemcsak így szólál: „ez a' Chanmergy méltán hires orvos", hanem szivesen megvallád, „hogy végtelen jó és tiszteletre méltó ember is; a' legtisztább barátságra 's bizodalomra érdemes." — Sőt, kik őt közelebbről ismerék, e' dicsérethez még hozzá függeszthették: „Csalatkoztok, rágalmat mondotok Chanmergy ellen, ha azt vélitek, hogy csak a' tudomány' mélységeinek kikutatására van éle szemének; ő az emberi kebel' legrejtettebb gyengéit szintolly jól tudja kikutatni. Ő nemcsak gondolkozó fővel bir, neki szíve is van, melly szerelem és részvét iránt fogékony."

Lelkiösmeretes pontossága valamennyi betege iránt, akár gyönyörű palotákban, akár nyomorú padlásszobákban laktanak legyen azok, őt, mint könnyen gondolhatni, egész napon át fárasztó foglalkodásra kényteté. Tiszte' kötelességeinek rabszolgailag hódolva, bünnek fogta vala tartani, ha e' csodálatra méltó munkásságának csak egyetlen óráját vonta is volna meg a' társaságtól, hogy azt saját kényelmére használja. De midőn végre valahára, magának visszaadva, egy pillanatnyi nyugtot, orvosi foglalkodásaiban egy pihenő perczet nyert; midőn a' sohajok- 's panaszokból szőtt szomorú hangverseny, mellyre olly régóta kelle füleit és szivét szoktatnia, egy pillantra félbeszakadt; midőn végre a' szenvedések 's haláltusák' megszokott szinjátékának kárpitja legördült, 's ő zordon jellemét 's szigorú tudományát leöltve házi életébe visszaléphetett: mint lön a' nagy orvos ismét fiatallá, tanítványnyá, gyermekké — a' szabadságnak gyógyító leheletét nagy huzamokban magába szürcsölendő! Mint kitágult ekkor szive, ezen új, sokáig nélkülözött légkörben! Mint érzé magát a' fáradhatlanul munkás, kivel az ember napjában százszorta majd itt, majd ott találkozott — mert mindenüvé segélyt kelle vinnie, mindenütt szenvedéseket kelle enyhítnie; mint érzé magát otthon boldognak! ott-

hon, hol a' nőnek, mellyet szeretünk, mellytől magunkat viszonszeretve tudjuk, egy jutalmazó mosolya, egy nyájas szava vár ránk. Mert a' nőajakróli szó, a' nőajakróli mosoly azon édes zene, melly keblünkben az ég' előérzetét ébreszti — azon édes lehelet, melly a' gondolatnak komor felhőit eloszlatja — azon csodás varázserő, melly a' földilét' szomorú rajza fölé amaz engesztelő fátyolt teríti ki, melly égszínkékből 's gyöngysugárból látszik szőve lenni.

Így tehát Chanmergy orvos otthon tökéletesen boldog vala, — vagy legalább boldognak hivé magát. Azonban, mivel alva a' javakat valóban élvezzük, mellyeket az álom által nyerünk, mi is boldognak akarjuk tartani Chanmergyt. Mondjunk áldást a' jó angyalra, ki a' föld' fiainak arany álmokat küld.

De most lássátok a' ritka és szomorú ellentétet! Itt, házának legbelsőbb szentségében, mellyet Chanmergy annyira szeretett, hol lelke olly jól és szabadon érzé magát — itt, hol ő tiszti terheitől magát szabadulva érzé, milly édes és könnyű az élet' elviselése, ha azt az ember kölcsönösen megosztja egy szívvel, melly örömben és szenvedésben osztakozik velünk — itt egy fiatal, gazdag és szép nővel birt, egy nővel, kinek semmie sem hiányzott, sem férje' szeretetéből, sem a' fénypazar' pompájából, sem dicsőített hiuságnak élvezeteiből, mert szeretve volt, irígyelve, imádva. Mindenütt így hangzék: „Milly szép ő! — Milly szeretetre méltó! — Milly boldog!" Boldog? valóban nem! e' hölgy nem vala boldog; sőt, nevelése- 's szivének játszó lapdája, a' szegény balgatag abban lelé örömét, hogy magának álmodott bajokat alkosson, magát búslakodás' fátyolába burkolja, mellyben mintegy menedéket 's ótalmat keresett a' boldogság elől, melly őt legszebb ajándékival üldözni látszék.

Senki se higye, hogy ez kigondolt rajzolat, hogy puszta költői képzelet. Fájdalom, hogy a' képzeletnek nincs semmi része ezen arczkép' vázlatában; a' példamintát mindenütt feltalálni hozzá, hol gazdagság és henyélés, mindenütt, hol szegénység és restség van, valóban két főforrása a' boldogtalanságnak, vétkes gondolatoknak 's még sokkal vétkesebb cselekedeteknek. De minek ez erkölcsi beszéd? hisz nem akarok egyebet, mint egy

történetet elbeszélni; nem akarok hasonlítani ama' kegyetlenhez, ki egykor egy rút és hiú némbernek tükröt mutatott, 's midőn ez a' vélt arczképen kaczagott, gonoszul azt felelé neki: hiszen ez nem festvény, hanem önnek saját képe, az üveg által visszatükrözve!

Hanem hogy ismét Chanmergy orvosra térjünk, ki volna képes az emberi léleknek e' különösségét megmagyarázni? — Ő, egy tudós orvos, vizsgálónak született; folytonos tanulmányok, tudományához szeretete, mindennapos tiszti foglálkodásai természettől nyert vizsgálódó tehetségét hathatósan kifejtik; gyakorlott tekintete a' legrejtettebb bajt eltalálja még a' virágzó egészség' színe alatt is, 's íme ezen világos látású, tudós orvos, ki a' léleknek 's testnek minden titkait ismeri, mindennap egy nőt lát szeme előtt, melly egyedűl birja szerelmét, egy nőt, melly minden öröme, minden büszkesége; mert csak érette, egyedűl ő érette örvend most hirességének, gazdagságának. Minden kincsei között, mellyekkel bir, e' nő az egyetlen kincs, mellyel fukarkodik, mellyet félt, 's mellynek vesztét, ő a' philosophus, túl nem élhetné. Matild iránti szeretete egy neme a' vakbuzgóságnak; azt hiszi, hogy a' legkisebb gyengélkedés, a' legcsekélyebb egészségi változás, melly egy annyira kizáró gyengédségnek tárgyát érné, éber gondoskodását ki nem kerülheti; 's íme Matild még is szenved, Matild oda hervad, szemeinek élénk színét és fényét elveszté! De minthogy férje' számára mindig ugyanazon mosoly lebeg ajkain, ez nem sejt semmit, nem lát semmit. Így látta őt legelőször, így vélte őt még ma is látni. — Mire tehát a' tudomány' fáklyája? Igaz volna tehát, hogy a' szerelemben minden csal?

Avvagy nem volna-e egy részben Chanmergy báró' rövidlátásának ama' velünk született önszeretet is oka, melly a' teremtés' napja óta osztályrészünk? — Egészen eltelve a' boldogságtól, melly őt kielégíté, nem jutott eszébe, boldogtalanságot sejteni, 's egy illyennek létezését hinni, férji hiuságának lehetetlen vala. Mindenesetre csak egy pillantás kelle, csak egy futó villámsugár a' hizelkedő fátyolnak szétszakítására, melly előle az igazat így elrejté; de csak az eset hozhata elő egy illy titoklebbentő fénypillanatot. — A' vak eset, melly a' maga idején mindent napvilágra hoz, neki is csodás szolgálatot tön.

Chanmergy orvos egykor egész sietséggel Murvieil grófnéhoz hivaték, egy hölgyhöz, melly fiatal, gazdag és szép vala, mint Matild, 's boldognak kelle lennie, mint Chanmergy bárónénak. Murvieil gróf aggodalmas türhetlenséggel várá a' híres orvos' megérkezését; már egy párszor elébe küldött, míg maga majd az ablaktól az ajtóra, majd az ajtótól az ablakra ment 's egyre sohajta: „Vajjon eljövend-e? az isten' szerelmeért vajjon eljövend-e?"

Az orvos végre megérkezék. — Mihelyt Murvieil úr őt megpillantá, elébe sietett, megszorítá kezeit 's elérzékenyült hangon, melly a' legkeményebb kedélyt is megindítandá, szólott: „Oh, jöjön, jöjön, adja meg neki ismét az életet! Ő meghal, szegény Hortenziám, 's még csak baját sem irhatom le, melly őt megöli!"

Az orvos magában fontolgatá, mennyit kelljen e' nagyitásból az aggály' rovására irnia, azután ránczba szedé homlokát; mert a' gróf' utósó szavai meggyőzék őt, hogy csak ama' mesterkélt lázak', ama' képzelt női betegségek' gyógyitására hivaték, mellyek ellen a' világ' gyógyszertárai nem nyujtanak orvosfüvet, de mellyek az ellenök szegezett daczos hitetlenségnek még is engednek, melly létezésöket rendíthetlen megáltalkodással tagadja.

Mintegy illy hangulatban hagyá el Chanmergy orvos a' vigasztalhatlan férjet, a' grófnő' teremeibe menendő. —r—

(Folytattatik.)

Magyar játékszini krónika.

Jun. 1. Parlagi Jancsi, vagy a' szerelem' csodái. Vigj. 4 felvonásb. ford. németb. Kovacsóczy. Lendvay mint vendég Parlagi' szerepében.

Jun. 2. Borgia Lucretia. Nagy opera 3 felv. ford. Jakab István. Zenéje Donizettitől.

Jun. 3. Teréz. Dráma 5 felv. Írta Dumas, ford. Nagy Elek, a' m. t. társ. költségén.

Egyveleg.

Régiség-buvárok. — Didron, gróf Anatole, és Durand Emanuel úrak, kik Görögországban a' keresztény régiségeket furkészik, Athenéból Macedoniába és Thessaliába utaztak. Thessaliát különösen szemügyre vevék, és elsők a' francziák között, kik a' Meteorokat megmászták. Meteoroknak neveztetnek t. i. azon híres thessaliai klastromok, mellyek csaknem megmászhatlan, minden oldalról meredek, 180 lábnyi magas sziklákon épülvék. Ezen sziklákra hálókban, mellyek hajókötélen, csiga' segédével, huzatnak, juthatni fel. Pruqueville és a' janinai Ali basa nem merték ezen légutazást megkisérteni és lenn maradának a' szikla' aljánál. Legmagasabbika és nagyobbikában ezen klastromoknak, melly kiváltképen neveztetik Meteornak, egy refectorium van, egy pincze és konyha, mellyek az architecturának valódi emlékei 's még ezeknél is nevezetesbek: három temploma és kápolnája. A' templom, hol a' szerzetesek isteni tiszteletet tartanak, egyike a' legnagyobbaknak Görögországban, 's tetőtől talpig alakokkal kifestve és megaranyozva. A' három útazó a' Meteoroktól a' pharsaliai rónán át, Peneus folyó' mentében, a' Tempe' völgyén, melly az Ossa és Olymp között nyilik, és a' pieri mezőkön, utaztak Salonichibe. ***

Különös végrendelet. — Egy híres borkereskedő Champagneben következő záradékkal biró végrendeletet csinált:

„Ohajtom, akarom és kivánom, hogy a' koporsómat kisérő minden ember midőn Marchand' kávéházához ér, megálljon, hogy közölök egyik háromszor szólítson engem és koporsómra kopogtasson, megtudandó, élek-e még. Ha nem felelek, bizonyosnak tarthatják, hogy meghaltam. Akkor menjenek be Marchand úrhoz és száz palaczkot igyanak meg egészségemre. Visszatérvén a' temetőből, az egész kiséret menjen be házamba 's igyék, a' mennyi bort akar. De a' 20. számnál kell kezdeni 's a' 130-nál félben hagyni. Az etiketteket magam ragasztám a' palaczkokra 's jó lesz mindenben rendeléseimet követni.

Angol gépek. — Kiszámíták Angliában, hogy a' különböző gépek, mellyek a' pamut-erőmüveknél használtatnak, egy emberrel 150 segitenek kipótolni. Minthogy pedig legalább 280,000 illyen van munkásságban, a' gépek' föltalálása előtt 42 millió ember lett volna szükséges ugyanazon gyárművek' előállításához. Ha ezen esetben a' munkadij naponként csak egy shilling volna is, 18 milliárd 900 millió frank jőne ki évenként.

Gőzfürdők a' régieknél. — A' gőzfürdők' legrégibb nyomaira a' lacedaemoniaknál akadunk. Ez okból hajdan laconicáknak is mondattak. A' készület hozzá igen egyszerű volt. A' lak' padlatára izzó kövek öntettek 's vizzel locsoltattak meg. De az atheneieknél, később mint nálunk ma, tüzhelylyel és gőzcsökkel készíték föl. Böttiger mondja, hogy Medea már használá őket 's a' közel lakó scythéktól tanulá, 's általa azon hirre kapott, hogy vén embereket meg tud ifjitani. —jd—

Böngészet.

— Semmi halandónak tisztább élvezet, fensőgesb 's másoktól függetlenebb boldogság osztályrészül nem jutott, mint az igazi költőnek — olly költőket értek, mint Homér, Ariosto, Tasso, Shakespeare, Milton stb. Ha ezek lelkierejöknek 's lángelméjök' hatalmának érzetében valami tárgyat magokévá tettek, mivök' egész teremtése tehetségökben áll. Semmi e' teremtést meg nem gátolhatja, — fölül van az emelkedve minden idegen hatalmon, fölül még a' történeten is. Képek, gondolatok, kifejezés egész tökélyben szökellnek elő lelkeikből az ihletés' boldog pillanataiban 's egyetlen aggodalmok, melly őket meglepheti az, nehogy valami ezen eléjök özönlő kép- és gondolatbeli gazdagságból eltünni, vagy sikamlani találjon, minthogy illy pillanatokban az előadás' mechanicuma az előre sietö költészerőnek nyomaiban járni nem bir. 'S milly éldelet várja még őt teremtményének áttekintésénél a' bevégzés után! Ki képes a' halandók közől, legyen bajnok, vagy statusférfiú, tettéről és cselekedetéről azt mondani, hogy az úgy sajátja, olly föltétlenül csak ön lelkének műve, mint azt egy költő mondhatja?

— Egy nagy fejedelemnő (az orosz Katalin) azt mondá egy idegennek, ki előtte az országabeli köznépnek rondasága felől panaszkodott: „Hát azt akarná ön, hogy gonddal legyenek az olly testre, melly nem övék?"

— Egy más nagy fejedelemnő egykor jó kedvében e' szavakkal ivott vendégei' egészségeért: „Veszszen minden tolvaj és gazember birodalmamban!" — „Pszt! — súgá neki egy ember: Felséged a' pestist köszönti birodalmára." 'S fájdalom, mellyik tartományban nem fogna ez alapos figyelmeztetés lenni?

(Klinger után) **Fábián.**

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 11. 1840.** **47. szám.**

Tartalom: Hogyan lehet korunkban régi műtárgyakat előadni? (*Henszlmann Imre*). — Bölcs Lokman' meséi (*Húnfalvi*). — Kettős gyógyulás. Folytatás (—*r*—). — Magyarjátékszíni krónika. — Egyveleg (*** és —*jd*—). —

Hogyan lehet korunkban régi műtárgyakat előadni?

—

Minden müvészet valláson alapul; mert minden müvészet halhatlan lelkünk' kifejezése, melly az istenséggel legszilárdabb összeköttetésben áll. Az indusok 's aegyptusiak a' lélek' vándorlásában hivén azt, a' pantheismus' törvénye szerint az istenségből származottnak nézték, kibe fokozatos haladás után visszatérendő vala. A' görögök 's rómaiak a' helyett, hogy az embert magasztalták volna, inkább istenököt alázták le, 's emberítették, hozzájok könnyebben közelítendők. E' nézletök bár nagyobb öntudatukból származott, mint az indusoké 's aegyptusiaké vala : még is az utóbbiak nézeteikkel egy czélt tüzött ki magának t. i. az istenség' könnyebb hatását az emberi lélekre 's annak szigorúabb összekapcsolását a' legfőbb lénynyel. A' keresztény vallás ugyan mint az ember' eszméletének legfenségesebb következménye, másféle viszonyba helyezé az embert istenéhez : mindazáltal el nem mellőzé az istenség' cselekvőségét lelkünk- és kedélyünkben. Mig a szilárdabb összeköttetés a' legfőbb lény és teremtménye közt fenmaradó : addig tehetségében állott ennek müveket teremtenie, melylyek szinte új független és sajátos lények valának. Illy szempontból indúlván ki, a' müvészetet soha a' természet' száraz majmolásának nem lehet tekintenünk, mert teremtményei (a' szó' legfenségesebb értelmében) csak a' valódi tárgyak' nézetein alapulnak, mellyeket az előtt mig müvekké válnának a' képzelő tehetségben az anyagnak (mellyben előadandók) kivánatai szerint átalakítani szükséges, mivel sem beszélő embereket könyvbe foglalni, sem hússal festeni nem lehet, sem márványban valódi természetet előadni : de lehet életet önteni az irásba, életet adni a' képnek, elevenïteni a' márványt is; 's igy ha valaki azt mondja : e' leirás, e' szobor eleven, nem puszta szójárással él, és hasonló itélet való levén, a' müvésznek legnagyobb dicséretére válik. De ha ő müveinek illy életet akar szerezni, elkerülhetlen szükséges, hogy azok képzelő tehetségében is éljenek, mielőtt ezen életet alakokban érzékíthetné (versinnlichen), és úgy szólván benne szülessenek. Lelkünk' e' cselekvősége némileg közelít az istenség' teremtő' tehetségéhez (a' mennyire képesek vagyunk azt átlátni), és soha végre nem hajtható, ha magunk at a' legfőbb lénynyel szoros

kapcsolatba nem helyezhetjük. Lelkesedés az emberi életnek legfönségesebb foka, abban olvad fel egész létünk; mig lelki tehetségeink' legnagyobb cselekvőségökben működnek, egyetlen egy gondolat átszellemesit bennünket, a' teremtendő műnek gondolatja; 's igy ezen lelkesedés elvonja lelkünk' minden tehetségét a' külvilágról, 's azt közvetlen érintésbe hozza a' legfőbb lénynyel. Illy élet-pontján az ember fellengző hév örömében felül emelkedve látszik lenni minden testi bajokon, és lelkében egy szikra támad ama' halhatlan örökkévaló' létéről, mellyet puszta eszével soha meg nem foghat; ekkor kedve derül neki a' szépre, a' nagyra, és ha kitelő erővel, ha lángészszel bir, lelkesedéséből halhatlan mű származik. A' lelkesedés a' pantheismusnak, melly minden vallásból kisebb nagyobb mértékben kitünik, legszebb, legdicsőbb virága; de a' lelkesedés' lételére elkerülhetlen szükséges az, hogy velünk egygyé váljék a' képezendő tárgy, hogy belsőnk' legmélyébe menjen át. De lehet-e illy átmenetelt föltenni egy idegen, hideg, sem kedélyünkkel, sem eszünkkel rokon tárgytól? lehet-e képzelni, hogy mai korunkban Jupiter vagy Apollo cselekvőségeinket tettre buzdíthatná? — Voltak idők, mellyekben az istenségek sem puszta jelképül nem szolgáltak, sem száraz fogalmaknak nem tekintettek: de a' képzelő tehetség' szine előtt elevenen állottak; voltak idők, midőn a' mythicus istenek tüneményként támadtak a' lelkesedett ember' phantasiájában, midőn amaz meg vala győződve, miként a' delphi papnő közvetlen Phoebus' buzdítására lelkesedett, hogy a' mennykő Zeus' keze által sújtatott, a' hold' szekere Artemis, a' fényes termékenyítő nap Apollo által igazgattaték. Illy időkben lehetett a' müvésznek a' személyből, kit a' képzelő tehetség elevennek látni szokott, ismét személyt alkotni; Jupiter' homlokát ambrosiai fürtökkel övedzni, kezébe villámot adni, lábaihoz sast, lehetett a' lantot, mint Apollo' meghatározó de még sem elkerülhetlen szükséges járulékát (attributum)' tekinteni: de mai nézetünk mellett lehetünk-e olly tisztelettel a' régi istenek iránt, mint a' hajdaniak? lehet-e velünk elhitetni azt, hogy a' mennykőnek nem a' villanyosság az oka, hanem Jupiter' villámló keze, hogy a' nap planeta-rendszerünk' középpontján nem áll: de földünk körül szekeren vitetik egy Apollo nevü istenség által? És ha azt velünk már el nem lehet hitetni: lehet-e nekünk elevenen képzelni olly lényt, melly a' köznapi élet' minden viszonyaiból ki van szakítva, melly szemeinktől egy majdnem elérhetlen pontra távozott, mellynek ránk nézve egymástól elvált tulajdonait csak eszünk' és emlékező tehetségünk' e' munka által elfárasztott cselekvősége nagy nehezen összeszedni, összekapcsolni törekedik? Végre ha illy ponton állunk ('s hogy azon állunk, bizonyos) lehet-e föltenni rólunk, hogy ránk nézve elhervadt, megholt lényeket szinte olly tüzzel, olly elevenséggel képzelhetünk, mint a' régiek, kik előtt azok az élet' egész erejében egész bájában állottak?!

Még inkább feltünik a' lehetlenség a' régi isteneket eleven látni, ha magunknak számot adunk ama' módról, miszerint ismeretökbe jutunk. A' mythologiát már kisebb oskoláinkban tanúlni kezdvén, a' régi istenségeket, mint fogalmakat tekinteni szoktattatunk; vagy is inkább úgy, hogy a' személyek szemeink elől eltünnek, járulékai pedig legérdekesebb részeikként megmaradnak; igy például nálunk Mercurt nem könnyen alkotott teste, nem karcsu lábai, nem sebessége teszik Jupiter' hirnökévé: de a' lábain, süsüvegén nőtt szárnyak vagy caduceusa. Minervát jobban ismerjük baglyáról, vagy sisakjáról: mint azon szépségéről, mellynek bámultában Paris sokáig kételkedett, vajjon neki vagy Venusnak adja-e a' szépség' díját, az aranyalmát, jobban ismerjük őt pajzsáról, melylyen Medusa' feje látszott, mint azon hirtelen születéséről, miszerint egyszerre készen álla bölcseség- vagy fegyver-harczra. Venust tanúlmányaink szerint csak a' szépség' istennőjének tartjuk; de koránsem tünik fel neve' hallatára képzelő tehetségünkben az idomok' olly nagyszerü és egyszerü összhangzata: mint ezt a' melosi Aphroditénél (Párisban a' Louvreben) látjuk; és hogy' is lehetne nekünk fogalmunk a' nő' testi szépségéről korunkban, hol a' túlfinomitott szokások még férfinak is alig engedik a' férfit meztelen látni.

Igaz ugyan, hogy a' könnyebb és régtől felvett classicusok olvastatnak, tanittatnak és magyaráztatnak: de épen ezen majd nem kényszeritett olvasás, 's elkerülhetlen szükséges, de többnyire száraz magyarázat, a' helyett, hogy az isteneknek egyediségét tisztábban tüntetné ki: azokat ezerféle tulajdonaik' súlya alá temeti; 's ime' ezen úton a' személyt ismét

elvesztjük 's csak tulajdonai maradnak fenn, mellyek úgy már léteges (organisch), egymástól elválhatlan, és az egyedből kifolyó részekként nem tekinthetnek.

Ha tanulmányainkban tovább haladni igyekszünk a' száraz elemeknél, félre teszszük Ramler' 's hozzá hasonlók' mythologiáját, és elöveszszük Millint, Kreuzert, Gerhardot, Müllert stb. Az első és az utóbbi nézeteit inkább irott 's képezett maradványokon alapítják, mint Kreuzer és Gerhard, kik néha a' bizonyoson és bemutathatón túl is mennek. Igaz ugyan, hogy mi jobban ismerjük a' régiek' vallását, mint maga a' görög vagy római nép' többsége, hogy szemeink előtt többféle Venus áll, mint Cicero' „De natura deorum" czimü könyvében számláltatik elő, hogy ezen tudós római' szavait ismételnünk nem kell „quid autem Faunus sit nescio"; mert azon leplet, melly a' régi nép' többsége előtt a' mysteriumokat elfedte, a' neoplatonicusok és a' szent atyák számunkra fölemelék : és ha azoknak mindenben mi nem is hiszünk, mivel a' neoplatonicusok philosophiájoktól elragadtatva a' rendszer' kedveért sokat állítottak, a' mi nem bizonyos, mivel a' szent atyák buzgalmokban sokszor túl mentek a' határon : még is fölfedezésök által képessé tettek bennünket a' régiek' vallásába mélyebben belátni.

Az érintett könyvekből lehet ugyan belátást szerezni a' régi vallás' belsejébe : de a' sok tanulmány és fáradság, melly ahhoz kivántatik, eloltja az eleven költői szikrát, lángot, mert megint nem személyekkel van dolgunk, hanem azon természet' rejtett erejével, mellyet a' személyek jelentenek, és képviselnek. Illy ismeretek hasznosak, vagy inkább szükségesek is a' tudósnak, ki a' mythologiával vagy általában a' régiségekkel foglalkodik, de a' művészt semmiképen elő nem segítik. Őt segítheti azon tudat, hogy : mint Kreuzer mondja, a' legrégibb görög szertartásban az istenek természeti, és termékenyítő föld-istenségeknek tekintettek (Erd Gottheiten, chtonische Gottheiten) és hogy Jupiter muscarius (Ζεύς ἀπόμυιος) az aegyptusi teremtés' jelképére, a' szent bogárra (scarabaeus) emlékeztet; öt segítheti azon tudat, hogy, mint Gerhard mondja, Bacchus' szolgálata szilárd kapcsolatban vala a' régiek' nézeteivel lelkök' halhatlanságáról, hogy Plato szünetlen mámora (μέδη ἀιώνια) alatt az örök életet 's abban létező örömet akará képezni; öt segítheti azon tudat, miként újabb antiquariusok szerint az isteneknek egész társasága nem egyébként tekintetett az okosabb régi által : mint a' csillagos égnek vagy a' kalendariomnak személyesítése, hogy Hercules' tettei nem jelentenek egyebet, mint a' téli, nyári 's őszi nap' változó erejét. — Ez mind fontos dolog vala ama' philosophusok' szemeiben, kik a' pogány vallást az ellenséges keresztény vallás ellen védni törekedtek, ez fontos dolog az antiquariusra nézve, ki mai korunkat felvilágosítani akarja arról, hogy a' régiek is mélyen gondolkozó emberek valának, és hogy mi először egyedül jelképül szolgála, csak később vált személylyé, babonasággá, és akkor is csak a' tudatlan gondolatlan tömeg előtt. De milly hatással birhat ezen tudomány a' művészre? Képes-e öt elvonni fogalmakként megszokott tekintés-módjától? Képes-e öt azon módtól elvonván, az élethez visszavinni, 's arra figyelmeztetni, midőn korunkban sem pompákat sem áldozatokat nem láthat; sem az erős athleta Mercur vagy Apolloként nem jelenik meg szeme előtt, sem a' versenyző spartai nő Artemis' vadászaira nem emlékeztet.

Henszlmann Imre.

(Vége következik.)

Bölcs Lokman' meséi.

Midőn a' társasági életben önösség és vétek elhatalmazának, a' költők' képzelődése a' pásztorok' ártatlan életében gyönyörködött 's a' hajdan divatozott aranykor által a' romlatlan szív' boldog vágyait festette. Mert századuk' érzelmeit, vágyait és reményeit szólaltatják meg a' költők. — Tán, midőn az igazság nem mere többé az erőszakosok előtt lepletlenül megjelenni, vagy félelem nélkül ugyan, de hasztalan hangzék el szava, lett a' mese, melly mulatva büntet, és nevetve tanít. Eredete az ősi időben vész el; feltalálói, mint az Ilias' énekelője, úgy látszik, köz nevek alatt rejteznek. Illyen volt a' görögöknél Aesopus, Indiában Bidpai, az araboknál Lokman. Fenmaradt a' dolog és név, de a' személyt homály borítja.

Aesopusról beszéli a' rege, hogy csunya termetü, és szolga volt 's Phrygiából eredt, tehát Ázsiából, hova a' hellenek' minden művelődése felviszi gyökereit. Ő nagy királyok' idejében élt, 's tán Croesus' végtusáit szem-

lélte. Aesopus' meséit később mások irták fel, sőt neve alatt újakat is költöttek, 's nehéz megmondani, mellyik tulajdonkép az ő találmánya. Azt mondja Phaedrus:

Aesopi nomen sicubi interposuero,
Auctoritatis scito esse gratia:
Ut quidam artifices nostro faciunt saeculo,
Qui pretium operibus majus inveniunt, novo
Si marmori adscripserunt Praxitelem suo. —

A' peloponnesusi háború' vége felé 's igy Socratessel egy időben, midőn a' hellenek' nemtője már tévedezni és romlani kezdett, a' Ganges' partjain Pilpai, vagy inkább Bidpai, egy ind brahman, mulatta meséivel Dabselim királyt, — Több mint kilencz száz év mulva a' hires Nusirvan, ki Xerxes' birodalmára új fényt hozott, (531—579 Kr. után) népei között egyetemi ismereteket akarván meghonosítani, megértette, hogy az ind királyok' kincsei között a' régi brahman' bölcseségét is féltőn őrzik. Az orvos Perozes titkon küldetett el, a' becses munkát akármi áron megszerezni. Ügyessége másolathoz jutott, mit tudós szorgalma lefordíta, 's Bidpai' meséit Nusirvan és nemesei csodálva olvasták. Mind az ind másolat, mind a' persa fordítás rég elveszték; de a' tiszteletes emléket egy arab khalif tartotta meg, mellyet azóta több ázsiai és europai nyelvre fordítottak által.*) Újabb vizsgálatok Bidpai' létét kétségbe vonják, mintha egy könyv' czime vált volna személynek nevévé. —

A' különféle vélemények között, mellyekkel a' tudósok és régiség' buvárai, a' meseszülő' földére és első feltalálójára következtetnek, legkevesbbé látszik az állhatni, mi szerint Lokman' meséi volnának az eredeti, mellyet egyéb irók csak utánoztak legyen. Lokman, kit az arabok bölcs-nek (Lokman'-ulhakím) neveznek, 's kiről a' Korán is szól, a' keleti írók szerint, Dávid' idejében élt. Meséi sem lehetnének tehát későbbiek, pedig azokban nincs semmi, mi olly ősidőre mutatna, nincs mi Arabia' természetére, vagy a' számos néptörzsöknek, melly abban Mohammed előtt költözködék, szokásaira 's életnemére emlékeztetne: ellenben az iszlam' (Mohammed' vallása) megalapítását követő kornak tagadhatlan jeleit viselik magokban. Különben mint is lehetne, hogy a' régiség sehol sem említi azokat. Csaknem bizonyos, hogy Lokman' meséi sem nem fölötte régiek, sem nem eredeti arab elmemüvek, hanem Mohammed után egy moszlim (mohammedanus) által arabra fordíttattak.

A' mondák' jelentését és becsét ritka méltányolja illőn: többnyire a' homályos, de rendes szövetben vagy testet vagy üres képzetet látnak: holott azok eltörölhetlen nyomok, mellyeket nagy történet 's kiváló egyed hagynak magok után. A' mondák' képezésére alkalmatos kor (millyen mindig lesz, valameddig az emberi társaságban gyermekhitűek maradnak) mellynek jelleme, nem elvonás által elmélkedni, 's aztán mintegy felülről tekinteni át az ismereteket, hanem inkább ezeket megtestesíteni, hogy a' néző' szük látkörébe essenek, 's átölelhetőkké legyenek, — a' mondaképező kor azon nyomokat hiven megőrzi, 's ha mi jelest lát, szent tisztelettel ide gyüjti, mig a' nyomhagyó történet vagy egyed, mondhatnám, szellemi jegesedés által nagyszerű képpé válik, millyet a' nép' képzelődése kiván.

A' Lokman név, mint Salamoné, hires volt keleten; hozzá sok rege forradt, melly mindannyi emelője tiszteletének. Az arab költők által emlegettetni szokott héja Lobad is vele csatoltatik össze. „Lokman, ugymond Dsevhari (arab iró) Ad' nemzetsége által Mekkába küldetett, hogy a' szent helyen esőért imádkoznék, mert szárazság miatt kiaszott vala földjök. Miután azonban Allah Ad' nemzetségét kipusztította volna, Lokmannak választást engedett, vagy addig élhetni, mig hét sárga zergének fekete ganéja, hegyekben egy járatlan helyen, hova az eső nem érne, tartand, vagy addig, mig egymást közvetlenül követő hét héja élni fog. Lokman ez utósót választotta. A' hetedik héja Lobadnak neveztetett.*) Innen ez arab mondás: „Az rontotta le lakát, mi Lobadot ölte meg"; mi annyit tesz mint, az idő rontotta le. — A' népszerü Lokman név olly embert jelentett, ki minden tudásnak birtokában van: a' moszlim, ki a' meséket arabra fordította, azokat jobb útilevéllel nem bocsát-

*) Bidpait a' sakk- (sakh) játék feltalálójának is tartják, mellyet szinte Nusirvan' idejében ismertek meg először Persiában; l. Gibbon, the decline and fall of the roman empire. Basil, 1788. 7 köt. — Bidpai meséi' arab fordításának kiadását De Sacy Silvestre készítette: Calila et Dimna, ou fables de Bidpaï, en arabe, précédées d'un mémoire sur l'origine de ce livre stb. Paris, 1816.

*) De Sacy, chrestomathie arabe, II. tom. 432.

hatta el népe közé, mint ha Lokman' példabeszédinek (mesalim) nevezte.

Schier így értekezik rólok*): Meg van még, úgymond, ind regényen kivül, mesegyüjtemény is (λόγοι παραδειγματικοί) bizonyos Syntipastól, melly név nem a' görög szerzőjöké. Azon világos viszony, melly ezen görög mesék és Lokmanéi között van, azt gyaníttatja, hogy mind azok mind ezek egy forrásból származtak. Matthaei Ker. Fr. ki Syntipas' meséit első adta ki moskvai kéziratból, azt véli, hogy azokat bizonyos Andreopulos Mihály syrus nyelvből fordította. A' syrus eredeti már elveszett: de bármilly volt is az, mellyel a' görög fordító élt, igen valószinü, hogy az azon arab meséket is szolgáltatta, mellyeket később Lokmannak, bölcsesége' nagy híreért, tulajdonitottak.**) Habár lehet is tehát az arab mesék' ősiségét kétségbe vonni, mindazáltal olly időben irattak meg arabul, mellyben e' nyelv még tiszta volt külső befolyástól és romlatlan.

Erpenius Tamás (van Erpen) kinek neve az orientalisticai literaturában első helyett van feljegyezve, ezen meséket először 1615b. adta ki hibás kéziratból. Őt számos kiadó követte, 's még is, mint Schier mondja, méltán kérdezték, vajjon a' fiatal orientálistáknak szolgált-e vezérül e' könyv az arab nyelv' tanulásában? annyira teli volt nyelve hibákkal. Azonban a' tudósok' fáradhatlan szorgalma mindinkább birtokába jut lehető segédeszközöknek, 's a' keleti nyelvekben, kivált arabul irt munkákat mind jobb alakban adják ki. Már Golius Jakab, ki nagy arab szótáráról híres, javította a' mesék' hibás nyelvét; Caussin de Perceval, azokat Párisban egy a' királyi könyvtárban találtató kézirat után adván ki, tett számos javításon kivül, négy mesével is megszaporította; 's Freytag, kitől a' tudós világ arab szótárt is vett, nem maradt azoknál hátrább. Vajha mi magyarok is minél előbb és többen élhetnénk a' franczia és német tudósság' gyümölcseivel!

Lokman' 41 meséjét időről időre közlendem fordításban az Athenaeum' olvasóival, kik azokban gyakran ismeretesre is fognak találni.

Hunfalvi.

*) Fables de Lokman, surnommé le sage en arabe, avec une traduction française, par Charles Schier. Seconde edition, Dresde et Leipzig 1839.

**) Azon könyvnek, mellyre Schier hivatkozik, így találom czimét: Syntipae, poetae persae fabulae LXII, graece et latine ex duobus codd. mosquens. primum edit. per Christ. Frid. Matthaei, accesserunt scholia inedita Porphyrii stb. Leipzig, Breitkopf 1781. — De mivel a' felhozott könyvet nem birom, nem tudom Schier' szavait a' „syntipae, poetae persae fabulae" czimmel egyeztetni. — Historiai ismereteknél semmi szükségesb nincsen, mint αὐτοψία, 's ez tán sehol sem jár annyi bajjal, mint nálunk, miért is gyakran utánmondásra szorulunk.

Kettős gyógyulás.

II.

Két halvány hölgy.

(Folytatás.)

Nem bocsátkozván a' gazdag függönyzetek' 's himvarrások', nem a' pazar és kaczér bútorzat' 's azon ezernyi csínos apróság' festésébe, mellyekkel a' pompás terem ékesítve vala, csak azt mondjuk, hogy e' lak hasonlíthatlanul alkalmas vala az aluszékony lelket amaz ábrándos állapotba helyezni, melly olly örömest végződik végre könyekben. A' gyenge, fél világosság, melly a' két, nagy ablaknak lebocsátott függönyein csak gyéren hatott keresztül, a' terem' falairól lefüggő opálszinü selyem kárpitokat különféle redőzetben mutatá; mesterségesen faragott arany koronák tarták őket össze fen, 's alólról fölfelé keresztben arany és ezüst zsinorok huzódtak el, a' kárpit fölé hálóként terülvén el. Két iszonyú nagyságú tükör, egészen felnyulva a' padlazat' aranyozott párkányáig, függött egymással szemközt; az egyik a' kandalló' jáspis lapjára ért le, a' másik egy tükör-asztal' mosaik táblájára, az egész egy pálmafát képezve, alabastromból vala faragva. Kerevetek, karszékek, nyugágyak egészíték ki a' terem' kéjelmes bútorzatát; mert semmi sem feledtetett el, mi puhaságra csábithata, semmi, mi az erkölcsi és testi erőt elaltathatá, megölheté, a' mi a' szellemet csalutakra vezérli 's azt lassanként vétkes gondolatoknak 's lelki furdalásoknak martalékául adja. 'S mintha még nem volt volna elégséges ezen alkonyi félhomály, ezen phantasticai selyemkárpit, ezen buja bársony pamlagok a' képzelő tehetséget megzavarni 's vele együtt a' szivet megrontani, fölül reá még virágpolczok, kosarak és edények virágokkal valának megtömve, veszélyes jó illatjokkal az érzékiséget ingerlők 's a' léget elrontók, melly már alig vala alkalmas a' belélekzésre.

„Asszonyom, — mond az orvos a' teremhe lépve — nem a' betegség, hanem ön öli meg önmagát.“

‚Ah, doctor! én rettenetesen szenvedek!‘ viszonzá a' grófné, próbát téve, az orvos felé fordulni.

„Menjen nappal sétálni — folytatá amaz szokott száraz hangján — aludjék este 's nem fog többé szenvedni.“

‚Már elöre megmondák nekem, doctor! hogy ön kegyetlen ember, 's öszintén megvallva, én nem is kivántam önt.‘

„Tehát valóban aggasztóbb a' betegség, mint eleinte hittem?“

‚Dehogy; hanem a' férjem, a' gróf, azonnal kétségbe esik legkisebb bajom felett is, mi maradt tehát nekem egyéb hátra, mint tolakodásának engedni, mellynek alapja irántami gyengédségében van. Önt csak azért hivattam, hogy férjemet megnyugtassam, de mondani valóm nincs önnek, nekem senki' segitsége nem kell. Ne kérdezzen engem semmiről; én semmit sem akarok öntől, hanemha azt, hogy Murvieil urat egészségi állapotom iránt megnyugtassa. Mondja meg neki, uram, hogy minden bizonynyal helyre állitand engem, ő azt hinni fogja. 'S most elég — hagyjon engem nyugton meghalni!‘

E' szóknál a' fiatal hölgy sírva fakadt. A' doctor a' függönyöket széthuzá, hirtelen kinyitá az ablakot 's fogai között mormogá:

„Nem állhatni ki e' megromlott levegöt!“

A' világosság, melly azonnal elterjedt a' teremben, most egyszerre megvilágitá a' beteg' arczát. Ez volt az, mit az orvos akart; mert eddig a' grófné' vonásait csak homályosan veheté ki. Rendkivül halványnak találá őt, olly halványnak, hogy részvétre gerjedt iránta. Egészen közel ült hozzá. Murvieil aszszonyság a' maga karszékét egy nemével az ijedtségnek tolá vissza. Az orvos közelebb vonult hozzá, de minden indulat nélkül; megfogá kezét, 's üteréből akará kivizsgálni a' lázt, mellyet valóban nem csekélynek tarta. E' vizsgálati szünet közben a' grófné kinpadon látszott lenni.

‚De hiszen megmondtam, doctor, hogy nincs szükségem senki' segélyére!‘ mondá, 's kezét kiszabadítni iparkodott, mellyet Chanmergy báró erősen tarta a' magáéban.

„'S még is el kellend határoznia magát önnek, segélyemet használni; mert Murvieil gróf engem ezért hivatott, 's lelkiösmeretem, valamint az ő nyugalma, kötelességemmé teszi, önnek visszaadni egészségét. Nem jöttem ide, az igazságot jó módjával elpalástolni; nyiltságot nyiltság' ellenébe, asszonyom! Ön félt látogatásomtól, 's én, midön ide hivatám, azt hivém, hogy hasztalan járást teszek 's drága időmet, mellyet, a' mennyire lehetséges, betegeim' javára törekszem fordítani, csak elvesztegetni fogom; azonban, ki kell jelentenem önnek, hogy ön sokkal betegebb, mint véli. Azonban ne aggódjék igen; mert, ha nem tesz utamba akadályt, nem sokára urai leszünk e' kórnak, mellyet ön készakarva vont magára.“

‚Én-e?‘ kérdé megütközve a' halvány hölgy.

„Igen — folytatá az orvos; önmagának köszönheti mindezeket, 's olly igazán főoka szenvedéseinek, a' milly igazán önmagának legjobb orvosa lehet.“

Murvieil grófné egy pillanatig gondolatokba merülni látszék; néhány szót hebegett félérthetőleg, mellyek ellen ajkai vonakodni látszának. Azonban ezen belső küzdés nem tarta sokáig. A' beteg nem állhata ellent a' tekintet' hatalmának, mellyet Chanmergy akarva legeltetett rajta; határozátlansága meggyőzeték. Kétségbeesett mozdulattal hajlott az orvos' füle felé, 's olly halkan, a' mint csak lehetett, kérdezé: ‚Bizakodhatom önben?‘

„Sőt szükséges bizakodnia, asszonyom! de nekem nincs jogom, önt erre erőltetni.“

‚Tehát tudja meg, én nem akarok meggyógyulni.‘

E' különös vallomás az orvost legkevesebbé sem látszott meglepni. Szigorú nyugalommal válaszolt:

„Az a' szerencsétlenségem van, asszonyom, hogy a' kétségbeesés' határozatainak nem adok hitelt. 'S valóban minden erejét összeszedte ön, miképén azt mondhassa, hogy az élet olly igen súlyos teher? Én ujra ismétlem, önnek mozgás, szórakozás kell, 's ezt megszerezheti magának; önnek álom kell, 's arról én fogok gondoskodni; önnek egészséges fris levegő kell 's ezt a' természet egy élő lénytől sem vonja meg. Igen, mind ez hiányzik önnek; tegyen ezekre szert 's én jót állok érette, hogy a' meghalást nem fogja többé ohajtani.“

‚De megőrzend-e mind ez az unalomtól?‘ kérdé a' grófné idegenkedő élénkséggel. ‚Az unalom, ez az én bajom; ez engem mindenütt

üldöz. Itthon, a' házon kivül, a' hová megyek, akármit kezdek, mindig nyomon követ, mint árnyékom. Megragad, átkarol, megfojt, agyon nyom, 's megöl engem.'

A' lázas ingerültség, mellyel a' grófné ezen utósó szókat ejté, a' máskor rendíthetlen orvosra saját benyomást tön.

„Nincs tehát egy ember is a' földön — kérdé egy nemével a' haragnak — ki önnek világos szavakkal megmutathatná, hogy az unalom nem betegség, hanem számolási hiba?"

‚'S még is meghalnak azok, édes doctor, kik az unalomtól gyötörtetnek.'

„Igen, asszonyom, valamint azok tönkre jutnak, kik nem tudnak jól számolni. De nem lehetséges-e tehát az összeadásban hibát felfedezni?" — Erre mérsékeltebb hangon folytatá: „Hallgasson reám, asszonyom; hadd mutassam meg önnek, hogy az unalom önnek korában, önnek társasági álláspontján, illy dús vagyonnál, mint mellyel ön bir, lehetetlen. Ha nekem ez sikerül, akkor az orvosra keveset szorulunk. — Én azt hiszem, nincs nagyobb ellensége nyugalmunknak, mint a' lelkiösmeretnek szózata, 's ha meggyőződésemnek hinnem szabad, megmernék reá eskünni, hogy Murvieil grófnénak nincs oka lelkifurdalásokra."

‚Melly sértő gyanú!' kiálta a' grófné.

„Ne feledje, asszonyom, hogy ön maga választott engem egy pillanattal előbb gyóntatójának. — 'S még is igaz, hogy rosz lelköismeret, melly mindig szerencsétlenség ugyan belsönkre nézve, az egészségre hasznos lehet; ez egyike a' legsikeresebb orvosságoknak az unalom ellen. Nem, mintha önnek illy utat tanácslanék, mert vannak nemesebb, méltóbb eszközök, mellyek lelkünknek átlátszó tisztaságától meg nem fosztanak — 's minthogy ... ön... férjét... szereti — — " tevé hozzá, az utósó szókat készakarva megnyujtva.

Murvieil asszonyság görcsösen fogá meg a' doctor' kezét 's mereven 's kétségbe esve tekinte szemébe; — még egy pillanatig vonakodott, valljon feleljen-e, de erre aztán fojtott hangon e' szókat nyögellé elő: ‚Nem, uram! én férjemet nem szeretem!'

„Hogyan! — kiálta az orvos, székét hevesen visszalökve, mintha a' vallomás, melly öt semmikép nem indíthatá meg, kinosan megsebesitette volna; hogyan, asszonyom, hisz' ő önt annyira látszik szeretni, 's ön öt gyűlöli?"

‚Ne, azt ne higye, hogy öt gyűlölöm — folytatá a' hölgy — oh istenem, én sem gyülölséget, sem idegenkedést nem érzek iránta! — Idegenkedés! — ismétlé a' grófné — ebben még is van valami! — de nem, én nem érzek semmit, mint egy határtalan ürességet, semmit, mint elviselhetetlen unalmat. Lássa, doctor úr, én itt önnel egy súlyos, egy iszonyú titkot közlök, 's talán oktalanul cselekszem, de már olly régen, olly régen nyom e' balsors, belsőm sürget, hogy titkomat kimondjam!'

Az orvos meg vala ütközve; sajat házi boldogságára gondolt 's nejének nemes szivére, melly az övéhez olly szeretettel simult. Végkép elfeledvén az orvos szerepét, mint egy valóságos gyóntató tovább kérdezé betegét:

„'S tudja azt Murvieil gróf, hogy ön öt nem szereti?"

‚Milly kérdés! Merészel-e az ember illyest valaha észrevenni, vagy magának megvallani? Sőt ha ön Murvieilt maga fogná a' dologról felvilágosítni, hiúsága mindig ellene fogná magát szegezni, hogy az állitásnak hitelt adjon.'

„Tehát valóban lehetséges volna — mond Chanmergy, mint egy gondolatlan — hogy az ember hitvesének szerelmében annyira csalatkozhassék? de hihetőleg a' grófnak valamelly rejtett hibája van?"

‚Nincs, doctor, nincs!'

„Tehát kételkedik ön az ő szerelme' igazságában?"

‚Egészen ellenkezőleg, doctor. Iránta mi szerelme vak és tántoríthatlan; nem kimél áldozatot, nem bármi nehézségeket; mindennap uj meg uj bizonyitványokban meriti ki magát, hogy mindennap hajlandóbb-, lángolóbb-'s szeretetreméltóbbnak tessék előttem. Látja ön, hogy egy jó tulajdonát sem hallgatom el, hogy teljesen méltányolom öt. Részéről tehát minden megtörténik, a' mit egy asszony csak ohajthat, hogy boldog lehessen; részemről ellenben a' legnagyobb közönyösség, a' mi szivemet eltölti, a' nélkül, hogy annak okát ismerném; jéghideg választófal emelkedik fel köztünk, mellynek metsző hidege véremet megmereszti, mihelyt szavának hangját hallom, vagy keze az enyémhez ér.'

„Sajnálom, hogy meg kell mondanom önnek, asszonyom; de azt hiszem, hogy ön titkának csak felét közlötte velem. Illy közönyösség semmi esetre sem valószinű, vagy okának férje' valamelly rejtett vétkében kell lennie, mellyet nekem ön férje iránti kiméletből, a' mit

mindenesetre becsülni tudok, elhallgat. Nem kérdezősködöm tovább, de így kell lennie; mert a' gondolat elviselhetlen volna, hogy egy nő, kire a' férj nevét és szerelmét átvitte, jogosítva érezhesse magát, azt önkénye szerint szeretni vagy nem szeretni.“

—r—

(Folytattatik.)

Magyar játékszíni krónika.

Jun. 4. Két színész. Vigj. 3 felv. Löwenthal után ford. Nagy Elek a' m. acad. költs. Ezt követé először: Arlequin mint csontváz. Némajáték 2 szakaszb. Hasenhut Leonárdtól.

Jun. 5. Haramják. Szomorúj. 5 felv. Schillertől. Ford. Schedel Ferencz. A' m. academia színműtárából. Lendvay mint vendég Moor Károly' szerepében.

Jun. 6. Norma. Nagy opera 2 felv. Irta Romani. Zenéje Bellinitől.

Jun. 7. A' szinház zárva.

Egyveleg.

A' párisi királyi könyvtár. Egy párisi lap szerint az ottani királyi könyvtár szorosabb számolás után 450,000 kötet nagyobb munkát számlál, hasonló számú véknyabb füzetet, 60,000 kéziratot, 100,000 pénzt és nagy mennyiségü gemmát és vésett követ. Körülbelül minden évben 6,000 franczia és 3000 idegen iró' munkáival szaporíttatik. A' könyvtár' igazgatása példányúl állíttatik fel, mint a' maga nemében egy, hol a' tisztviselők a' látogatók iránt rendkivül megelőzők és nyájasak. Németországban, mond egy német lap, a' könyvtárnokok többnyire még nem birtak azon meggyőződésig felvergődni, hogy a' rájok bizott intézetek azon czélból állíttvák, hogy a' tudományos vizsgálatok egyetemiebbekké váljanak és a' komolyabb tudományok mind inkább terjesztessenek, sőt inkább úgy viselik magokat mintha a' rájok bizott intézetek sajátképen és közvetleuül ő érettök volnának fölállítva, és ki tőlök könyvet kér, kegyességöket éreztetik vele. — Mit mondjanak a' komolyabb tudományok' baráti, a' könyvtárak után szomjazók, hazánkban?? Hány könyvtárunk van nekünk a' szó' saját értelmében nyilvános, hol ne a' könyvtárnok' személyes kegyeitől függne minden? És még is azt kivánjuk, hogy tudós férfiakkal birjunk! Mintha azok minden segédeszközök nélkül egyszerre felkészülten Minervaként elő ugorhatnának.

***

A' gyermekek' veszedelmes mulatozása Mexicoban. E' mulatság, mellytől más országokban az anyák félnének és iszonyodnának, abban áll, hogy egy nagy csörgőkigyót deszkára kötnek 's vesszőkkel addig ütik és ingerlik, mig önmagát megharapja 's igy megöli. Egy idegen először látván e' veszélyes játékot, megijedt és az állatot megakará ölni. De a' fiúcskák gátolák őt, kérve, ne rontsa el tréfájokat. Az utas kérdé ekkor őket: ismerik-e jól a' veszedelmes állatot? Azok egész nyugalmasan igy feleltek: Jól tudjuk, hogy meghal, kit ezen állat megharap, de az mit sem tesz; mi igen vigyázunk, 's addig ingereljük az állatot, mig megmarja 's megöli magát.

Eredetiség a' multból. — A' st. genoveval szerzetesek' törvényszékének itélete szerint elevenen égetteték meg egy disznó Párisban 1266, mivel egy gyermeket megevett, noha már elegendő eledelt kapott.

A' mortagnei törvényszék 1394ben hasonló okból hasonló büntetésre itélt egy disznót Az állat a' piaczon kabát, csizma, kalap és nadrágba öltöztetve folakasztatott. A' kivégezés 28 frankba került mai pénz szerint 's egy pár új keztyűbe a' bakó' számára.

A' gisorsi törvényszék' itéleténél fogva 1405ben egy ökör számos vétkei miatt folakasztatott, miután pere rendesen lefolyt 's ügyvéde figyelmesen kihallgattatott.

A' báseli tanács 1470ben itéletet hoza, melly egy kakast mint boszorkánymestert megégetésre kárhoztata, mivel tojást tojt. Anyja' sorsában a' tojás is részesült.

A' kávé és a' thea mérgek. — Hogy a' kávé méreg, nem régiben eléggé megmutatá egy angol orvos (ki talán maga a' legbuzgóbb kávé-ivó volt). — Most a' theára mondatik ki a' halálos itélet. A' theanövény' kivonata, mondják, egy a' leghatékonyabb kábító mérgek közöl. Észrevevék, hogy azon emberek, kik Keletindiában a' thea' ki 's berakására használtattak, egy pár év alatt meghaltak. Fő kórtünemények e' bajnál: fejfájás, kábulás, szédülés.

Borzasztó gyilkosság. — Franczíaország' egyik déli megyejében nem rég egy férjet fiatal neje oldalánál találtak, mind kettőt meglőve. Mellettök egy nagyobb gyermek' holt testét 's az anya' karjai között egy szinte megfojtott csecsemőt. Mondják, szegénység vala e' négyes gyilkosság' oka.

Ó német szabályok utazók' számára. Az utas ne itéljen meg mindent a' mit lát, ne higyen mindent a' mit hall, ne tegyen mindent a' mit lehet, ne mondjon el mindent a' mit tud, 's ne költse mind el, a' mie van.

—*jd*—

Jelentés.

Az Athenaeum' hivatalában és Heckenast könyvárosnál következő jeles hazafiak' arczképeit kaphatni kőnyomatban, példányát egyegy pengő forintjával: 1) gróf Batthyány Lajos, 2) Bezerédy István, 3) gróf Erdődy Sándor, 4) Palóczy László, 5) Pázmándy Dienes, 6) Somssich Miklós és 7) gróf Széchenyi Istvánét. A' begyülendő pénz-mennyiség népiskolai oktató könyvek' kiadására 's terjesztésére fordíttatik.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieki' piaczán 437. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 14. 1840.** **48. szám.**

Tartalom: Hogyan lehet korunkban régi mütárgyakat előadni? Vége (*Henszlmann Imre*). — Visegrád (*Zoványi*). — Levél Irmához (*Vachott Sándor*). — Kettős gyógyulás. Folytatás (—*r*—). — Magyar j tékszini krónika. — Egyveleg. — Előfizetési jelentés.

Hogyan lehet korunkban régi mütárgyakat előadni?

(Vége.)

A' müvésznek élet kell, élet, melly idomból és mozgásból álljon; élet, melly ne csak puszta fogalmakon alapuljon: ő tehát az okoskodásoktól a' régi szobrokhoz fordul, hol ugyan talál alakokra, mellyeknél szebbet képzelni nem lehet; alakokra, mellyek szemét a' kisded' idomától fogva az emberi életpályán vezetik át egész az aggságig. Láthat ő számtalan Amoretteket, Hermaphroditákat, Bacchusokat, athletákat, Jupitereket, stb.; láthatja ő a' szépség' istennőjét minden bájaival, Junót minden fönnségével: de azon alakokban a' második élet' kivánata a' mozgalom hibázik, és azt nem pótolhatja a' müvész, ha csak nem az élő természetből 's korunkban élő emberek' megtekintéséből. Azonban minden kor bir sajátos modorával, sajátos szokásával, és mostani korunk' sajátos modora semmikép' nem közelít a' régiekéhez, 's igy nem csak annak, de a' hozzánk még sokkal közelebb álló kornak modorait sem tudjuk utánozni: próbáljon valaki példáúl illy állásmóddal élni mint a' mellyet régi keresztény szobroknál látunk (oldalra hajtott fővel, behuzott mellel, kitolt hajjal, oldalra forditott egész testtel), és fogadom, állása kényszeritetté, affectálttá fog válni; mert a' melly szokás összhangzatban nincs egy bizonyos korszak' egész életmódjával: mint tőle különváltnak, 's belőle kiszakasztottnak tekinthetik, és csak tanulmány által szerezhető, nem bir elég életerővel, hogy a' müvészetre alkalmazva annak munkáit eleveníthetné. A' lelkesítőnek illy szükölködése mindennapi életünkben (a' mennyire az nálunk régi müvészet' folytatására vonatkozik) nem pótolhatik a' régi müveknek megtekintése, tanulmánya által, mit már a' hires festész Leonardo da Vinci bizonyita, azt mondván, mikép „müvekre alapitott vagy azok' tanulmányaikból származott müvészet' munkái inkább a' Musák' unokáinak, mint gyermekeinek tekintendők.“ De bizonyitja azt még inkább azon roppant munkák' tömege, melly a' renaissance' (v. igazabban decadence-nek nevezhető) korszakában születtek és mellynek föladata vala régi tárgyakat képezni. — Mind ebből bizonyosan kitetszik, hogy csupán műből mű soha nem származhatik, mert először a' műben a' mozgékony élet, a' változatosság hibázik; másod-

szor műből csak annyit lehet a' művésznek tanulnia, hogyan kell és lehet eszméjét az anyag' kivánatai szerint előadni; de ezen előadás' szelleme minden valódi lángeszű művészben sajátos, egyedes 's jellemzetes levén a' száraz utánzást egészen kizárja olly műnél, melly ezen nevet igazán megérdemli, és így a' sajátság egy az első kellékek közől, és a' hol ez nem létezik ott műről soha szó sem lehet.

Ellenvethetné azonban nekem valaki, hogy a' művészet' legvirágzóbb idejéből számtalan képezetek maradtak fön, mellyek régi tárgyakat adnak elő. Raphael' Olympusát láthatni Farnese' villájában, szinte ott van Galatheája is, Párisban IV. Henrik' életének historiáját sok allegoriákban Rubens' ecsete festette le; ide tartoznak Correggio' számos Ioi, Ganymedesei, Amorjai; Dürer Albrecht' és a' Behamok' régi tárgyakat előadó művei is, 's azoknál sokkal több más mesterek' képei, szobrai. Tekintsük meg tehát az előhozott műveket. Raphael' Olympusa istenekből áll, mellyek a' régi mythologiára és korában feltalált szobrokra vonatkoznak, mennyiben azoknak külső anyagi tulajdonait felvéve, hozzájok közeledtek; de mind, a' mi Raphael' e' müveiben felséges, mind a' mi halhatlan, a' mester körül levő mozgékony életen 's természeten alapúl. Szinte azt lehet állítani Rubens' képeiről is, mellyekben Apollo a' hasonnevű belvederi istent utánozza, Jupiter Verospi' Jupitere után képeztetett: de mind a' mellet a' két isten Rubensnek más munkáiban kitűnő sajátságokat bir; mert nem csak szinezetök, de rajzolatuk és egész felfogásuk, és a' természet-nézlés, mellyből eredtek, Rubens' legsajátosabb kizáró stilusából foly. Mindazáltal itt meg kell jegyeznem, hogy Rubens nevezett képezetei azon mesternek nem legjobb, legdicsőbb müvei közé tartoznak, mivel tárgyaik messze elesnek szokott pályájától, és a' hideg allegoria ez' egyik legelevenebb müvész' szerzeményeit egyéb képeivel hasonlítva kisebb sikerüvé teszi. — Correggio' képei a' természeti alakon alapulnak, 's azért a' régi művészet' gyakorlataihoz némileg hasonlók; de még is azokat közelebbről tekintve látni fogjuk, hogy Correggio' ember-idomai az ő sajátos styljében vannak előadva, mi már abból is kivehető, hogy azokat gyakorlott szemek közvetlenül első pillanatra ama' mester' müveinek ismerendik el. Valamint általában bizonyos, hogy az eredetiség' elve szerint a' különféle idejű, de egy tárgyú müvekben, ha a' legtökélyesebbekhez tartoznak, és ennél fogva a' természet' nézletéből származvák, sok összhangzatra akadunk ugyan: mindazáltal azokban a' korszellem' bélyege, a' különféle művészek' stylje mindig megismerhető lesz. Dürer Albrecht az érintett művészeknél néha sokkal tovább is ment; midőn például Parist mint egy bajnok kortársát, Mercuriust mint egy Churfürstöt képezé; szinte úgy bántak mythicus személyekkel a' Behamok és más egykorú mesterek is, azokat idejökben divatozó köntösökbe burkolván, arczukat élő kortársaiktól külcsönözvén, és az egészet sajátos szellemökkel adván elő.

E' kevés példából, mellyekhez azonban számtalan másokat, de mindig ugyanazon következésüeket lehet adni, kitetszik, hogy idegen, hideg, sem kedélyünkre, sem lelkünkre nem ható tárgyakat a' leghiresebb művészek csak akkor vihették át cselekvőségök' körébe, ha azokat mind styljök, mind koruk, mind sajátos előadásuk' kivánatai szerint módositották. De ha már azt kérdezzük, mi maradt tehát fen a' régi jellemzetből? Csupán az anyagi esetesség (Zufälligkeit), melly azonban a' művésznek eleven képző tehetségével átszellemesitve nem a' régiség', de korának szülemenyét emelte művé.

Az emlitett igazság nemcsak a' rajzművekre; de még inkább a' költészetre alkalmazható. Nem tudom, melly iró, könyvében azt állitja, hogy Shakespeare' görög és római emberei becsületes jó angolok, kik porterrel 's beefsteakks-sel élnek. Ez állitás még igazabb vala a' költő' korában, hol ama' személyek a' szinpadon angol ruhában léptek föl. De ha Shakespeare római embert képzelendett is, e' föladatot ki nem vihette volna, midőn e' czélra nem elegendő tudománynyal, és a' régiségre nem elegendő ismeretekkel birt, mi már csak ezen egy észrevételből is látható, hogy még jól latinúl sem 's annál kevesebbet tudott görögül, és szinmüveit egyedül az előtte való drámaköltők' (mint Marlow 's egyebekek) szerzeményeire alapitá, miből azt lehet magyarázni, hogy mythicus isteneit gyakran jellemzetökkel nem összhangzatosan beszélteti, 's nem illő alkalommal tünteti föl. De még annak is, ki csak kevesebbet szokott gondolkoz-

ni, furcsának látszik, mikép' Shakespearenél Julius Caesar ágyúkból lödöztet. Távol vagyok attól, hogy az illy észrevételekkel Shakespeare' (ki nem csak az újabb idők', de minden ismert nemzet' 's kornak legelső drámaköltője) hire ellen lépjek föl; sőt nézeteim inkább dicsőitésére czéloznak, azon alapulván, miként lángesze olly mélyen merített az életből, hogy a' holt tanultság előtte egészen elenyészett. Más iránya vala Goethének Iphigeniájában; mert ez iró azon ügyekezett, hogy chronologiai hibát el ne kövessen, hogy személyei semmit ne mondjanak, mit a' fölhozott görögök nem mondhattak volna: de épen ezen tanulmányból, e' félénk szorgalomból eredt az, hogy Goethe' Iphigeniája végtelenül hátrább áll más költeményeinél; és midőn Faust számtalan professorokat talált magyarázására, a' taglalni szerető németek közől tudtomra egy sincs, ki szorgalmát kizárólag Iphigeniára fordította volna. Azonban lehetetlen egy lángeszű költőnek teremtő szellemétől egészen eltávoznia, 's így Iphigeniában is az első német költőre rá lehet ismerni. De egy régi tárgy mennyire nyomja el a' középszerű talentumot, leginkább Collin' római színdarabjaiból tetszik ki, mellyek bár irójok nem olly igen régen holt meg, még is nagyon kevés ember előtt ismeretesek, mivel a' színpadokról egészen eltünvén a' kölcsön-könyvtárokban is alig találhatók.

De tekintsünk el végre az újabb korunkban eredt 's régi tárgyakra alapított szüleményeken. Nem beszélek itt David, Lesueur, Lebrun és Guerin' munkáiról; mert ezek régiebbek, másodszor maga a' honában támadott müveket annyira tisztelő franczia is régen elismerte, hogy Dávid és más nevezett festészek' képei sokkal inkább az azokból kitünő tanulmányokra, mint a' bennök fekvő életjelentésekre nézve érdekesek. Canova' hire már nagy részint úgy szólván elmult, és nem is tartom szükségesnek egyebet róla mondani, mint azt ismételni, mit róla Fernow mondott: „durch die buttrige Behandlung des Marmors ist Canova zu Stein geworden: Canova a' márványnyali vajas bánásmód által kővé változott", melly állítás Canova' szobraiban az életet tőstül tagadja. E' tekintetben sokkal érdekesebb Thorwaldson és a' müncheni szobrászok, kik a' régiek' anyagi külsejét és vázolatait Canováné jobban fölfogák, miben az

egész világ műismerői is megegyeztek: de épen ezen műismerők is összehasonlítván az említett művészek' szobrait a' régiekkel, nem tagadták soha, hogy minden szorgalom, minden tanulmány mellett is mind Thorwaldson, mind a' müncheniek, mind a' berliniek és párisiak még mindig távol maradtak a' szellem- és élettől, melly nem a' parthenoni dombormüvekben, de még az újabb és csekélyebb római szobrokban, például a' belvederi Apollóban, Laokoonban, vagy a' farnesi bikában uralkodik.

Ezen sokszor sikeretlenül ismételt próbákból kiviláglik, hogy korunkban az igazi műismerőt az anyagi idomok', munkás szorgalom és ebből eredt csín (elegance, Nettigkeit) és tanulmányok által szerzett előadások' pontossága, ki nem elégíti, és hogy a' művésznek életet ott kell keresnie, hol könnyen találhat, t. i. korában, vagy pedig olly időben, mellynek szelleme nézés és érzés-módjaival nem ellenkezik: ellentétben pedig, ha kora' életjelentéséről lemondván, tőle távol lévő idők' szellemét törekszik képezni, a' bizonyost, a' lehetőt lehetlennek bizonytalannak áldozza föl, és eleven mű helyett tudós, de holt munkát fog alkotni.

Noha azon észrevételt, miszerint az elaggult tárgyak műképezetekre még a' hajdan korban sem valának termékenyek, jóval az előtt kellett volna megemlítenem: mindazáltal azt, mint véleményemre nézve legerősebb bizonyítványt csak most végül hozom fel. Az aegyptusi anyag' illyetén használatát magában Aegyptusban a' Ptolomaeusok, és Rómában Adrian császár' korában látjuk. Az első műgyakorlat mint magában az országban keletkező, és még mindig a' papok' fölügyelete alatt álló, az aegyptusi régiségekben kevésbbé jártas szemeinknek ma még meglehetősen csalékony, és igen nehéz nekünk egy a' Ptolomaeusok' idejében támadt müvet egy korábbi dynastia alatt származottól megkülönböztetni. De a' hadriani és a' valódi aegyptusi korszak' különbsége annál könnyebben ötlik szemünkbe. Rómában ez' időben az aegyptusi művészet' üvegházi virágzata idegen földön mintegy önmagától, és minden felhivás nélkül tünik elönkbe, és így hősileg harczol ama' már nyilvánított vélemény mellett, miként kell és lehet magának a' művésznek fölfognia a' csak öt környező életet. Itt még egy mellékes

észrevétel támadt, melly azok ellen szól, kik régibb itéletek' erejénél fogva az aegyptusi szerzeményektől a' műérdemet elvitázzák; de ha ez így állna, akkor a' római művészeknek, sokkal könnyebben esett volna azokban a' csupa anyagot és gyártást utánzani.

Henszlmann Imre.

Visegrád.

Ott állsz, Visegrád, ősz Dunánk felett,
Intő szoborként pusztuló romodban!
Oh mennyi század víva ostromodban,
Mig fénylakodból vércsék fészke lett!

Jött nemzedék, melly téged elfeledt;
Melly elfeledte: őse csarnokodban
Mint vert bilincset arra bősz haragban,
Ki zsarnokává lön király helyett.

Melly elfeledte, hogy te félvilágnak
Osztál parancsot, 's önként hódola
Szavadnak a' harcz 's béke' angyala.

— És napja megjött a' sors' bosszujának:
Te rom levél; 's a' gyáva nemzedék
Aczéligába kényszeritteték!

Zorányi.

Levél Irmához.

Gräfenberg, majus' 26. 1840.

Kedves Irma! A' gräfenbergi gyógyrendszerben egyik főszabály: óvakodva minden felizgatóbb szenvedélytől, napról napra tiszta léleknyugalomban élni; de mivel a' szív indulattal jár, azon törekedni, hogy indulataiban örömre, ne pedig bánatra fakadjon. Vidám kedv az, mi kétszeres életet ád. Azért, ha valaki Gräfenberg miatt kedvesétől szakadt el, a' helyett hogy bánatos andalgásba merüljön, idézze vissza szerelme' legboldogabb óráit; engedje át a' jelent egy szebb jövő' álmainak 's valahányszor kedvese' tűnik fel képzeletében, úgy tűnjék fel, mint a' vízözöni galamb: új reményt öntve szivébe. — Innen fejtse meg, kedves Irma, ha levelemben mellőzve lát minden gondolatot, mellyre a' távollét' fájdalmai ébrednének. Jelenleg el akarnám feledni, mi szerint e' világon bánat is van 's ügyekszem, hogy gondoktól egy hajszálam se őszüljön meg. Ne vélje azonban, szép Irma, mintha Gräfenbergben, teljes akarat mellett is, tartós jó kedvben 's pezsgő vidorságban lehetne időzni. Vannak órák — oh pokrócz' magános órái! — mellyek valamint a' szívet nem, úgy az elmét sem mulatják. Vannak órák, mellyek hidegebbek, minthogy a' jókedv bennök meg ne fagyna. Mondhatni: Gräfenbergben egy napon az év' minden időváltozásán átmegy az ember. Mig önnek Magyarországban egész nap tavasz van, nekem változtatva: tél, tavasz, nyár, ősz. Mig ön az év' egyik szakában él, én az egész évet többször átélem. Következőleg csakugyan több esztendőt — és így tovább él az, ki Gräfenbergben tölt időt. E' gondolat némileg kibékit a' vízgyógy' kellemetlenségeivel. De nem tudom teheti-e annál, ki a' kényelmet mindenek felett szereti? Gräfenbergben a' kényelemről csak annyit tudtunk, hogy itt épen nincs hon, 's talán ez oka, mi szerint a' különféle országi vendégek közt egyetlenegy török sem találkozik. Éjszakamerikai van egy, spanyol szinte. Legtöbbre üt a' poroszok' száma. Magyarok, habár honunkban sem vagyunk elegen, itt mindazáltal, aránylag elegen találkozunk. Ezeken kivül, a' naponként mindünnen idesereglők hinni engedik, mikép' az idei vendégek' száma jóval túl fogja haladni a' tavaliakét. — Olly annyira különböző nemzetbeliek' társasága, képzelheti ön, millyen változatos színezetű 's mennyire érdekes lehet. Annál érdekesebb, mivel itt a' rangügyelet eléggé mellékes. De hogyan is lehetne másként? Hiszen a' legfőbb ember, Priesznitzet értem, pórszületésű. A' vallástekintet, holott mindnyájan, az israelitát sem véve ki, egy víz által kivánunk üdvezülni, hasonlag elenyészik. Legkivált az étterem' asztalainál különbség nélküli minden osztály-különbség. Itt, mint talán mennyekben isten' asztalánál egykor, vegyítve ül a' mindkét nembeliekből álló társaság, sokkal inkább ügyelve az étkekre, mint rangjára. Sokkal inkább, mondom, mert arról önnek távolról is alig van képzelete, mennyit esznek az itteni betegek! A' sáskaéh csak annyiban különbözik ezekétől, mivel itt emberek, ott pedig sáskák jönek szó alá. Munde bocsánatot kér ugyan, azonban megjegyzi: mikép' Gräfenbergben esztelenül megy az evés. 'S ez itt dicséretes tulajdon. Érte, a' helyett hogy tethetlennek mondatnék valaki, úgy nézetik mint derék vízivó. 'S valóban, ha nem szégyen bortól ét-

vágyat veszteni, miért lenne szégyen víztől étvágyat nyerni? Van egy közmondás Magyarországra, melly külföldön is elterjedt, miszerint: az, tulajdon zsírjában fúl el. Ha e' szomorú közmondás' elnémítására, nincs szabadságunkban egyéb út, víz' segítségével legalább annyira mehetnénk, hogy azon zsírt, melly mindnyájunkat elnyeléssel fenyeget, saját ótalmunkra, mi nyelhetnők el. Nehogy azonban, messziről tekintvén, okkal, ok nélkűl, homályban lássam honomat, jobb: a' gräfenbergi éttermet vizsgálom. Ez roppant nagy. Benne, noha már is öt hosszú asztalt foglal el több mint 240 személy, elég hely marad fenn, az étel közben és után folyni szokott labdajáték- és sétálásra. Asztal körül csinos lányok tesznek szolgálatot. Nyáron át délben naponként zene harsog le a' karzatról. Ezen felűl egy zongora mindig nyitva áll, a' játszani kivánónak. Reggel és estve tej és vaj olly bőven jut fel, hogy a' rendes emésztőket félreszámolva, lenne bár a' teremben több ezer csiga, mind bátran kinyujthatná szarvát. A' terem' egyik szélső asztalának végülését Prieszniz foglalja el. Ő délizésnél sem lehetne nyugott, ha nem védené háborithatlan léleknyugalma. Illyenkor is egymást érik a' tanácsért hozzájáruló betegek. Priesznitz egyenlő készséggel hallgatja ki mindeniket 's válasza néhány szóból áll. Ő általában keveset szól, de sokat mond. Minden szava sajátságosnak tetszik: mivel természetes. Ha viseletében másokhoz akarja magát alkalmazni, mindig meglátszik rajta. Kedélyét tekintve: ő nem vig, nem komoly, de nem is phlegmaticus. Éles szilárdság tartózkodó szerénységgel párosúl nála, mint midőn a' világban férfi és hölgy egypárrá lesznek. Szerénysége, mindjárt első alkalommal, becsületességéről győzi meg a' beteget; rendithetlen szilárdsága, gyakran félelmes körülményekben is, mély belátása' igazságairól. Többet felőle nem szükség mondanom. — Vasárnap estvéken, tejezés után, rendesen táncz következik. Betegség és táncz! fogja ön mondani. Úgy van, szép Irma. Sok, mi máshol ártalmas, Gräfenbergben egészségre válik. Itt a' beteg bajából gondol letánczolni valamicskét, mivel izzad és mozog- 's e' kettő csaknem általános gyógyrendelet. Néhány órái táncz után megürül a' terem. Minthogy innen a' szabadba jövénk 's a' hold szépen süt, világánál szétpillantok a' regényes tájon. Gräfenberg, a' fiatal colonia, ez előtt valami 80 évvel lenn a' csöndes völgyben hagyván öreg anyavárosát, Freiwaldaut, mintegy 600 lábnyi magasságon telepedett meg. Alatta a' nyájas völgy; oldalt, a' két előre nyuló hegykar, mik a' völgybe markolnak; szembe vele, a' hirtelen emelkedő 4000 láb magas Hochschaar, mellynek csucsán a' gyakori ködjáték 's még bőven fehérlő hó, festőileg gyönyörködtetők: mind megannyi személyezetűl vannak. Gräfenberg' környéke sokat hasonlit Turócz megye' hegyágosabb vidékeihez. Itt, mint ott, egyenlően fenyvesek suhognak a' tetőkön; a' sötétfakó vakolatlan faházak sem hiháznak 's a' folyóiból felhalászott izletes pisztráng, a' stubnyai pisztrángtermő csermelyre emlékeztet. — Sétautak igen sokfelé visznek, mindenfelé pedig a' magános gyalogutak. Ezeken annyi didergő szegény Tamás viczkándozik, hogy a' mellettök eljáró pórnépség, mai napig is, gyakran mosolyogva tekint rájok. De hogy is ne? Holott nem egyszer, sántalábú, nyulat foghatna, olly jól fut kinjában. 'S akadnak még sajátságosabb jelenetek. — Ha példáúl egy idegen, teszem ön, megfoghatatlan bűverő által, egyszerre valamellyik erdei zuhanyhoz vivő utra varázsoltatnék, min épen akkor egy borzas hajú alakot, a' szájába vett víztől kiduzzadt szemek- 's pofákkal, egyik kezében, karerősitésűl, magasra emelt vaspálczával látna irányában sietni, bizony nem tudom, ijedtében futásnak eredne, vagy aléltan fogna-e lerogyni? Én az elsőt tanácslanám, mivel ez utóbbi esetben kétségkivűl jéghideg kádba vitetné önt Prieszniz. Oh, pedig ezen sincs mit kapni! Benne minden percz egész tél. — Különösen gonosz fürdés esett majus' elején, melly december' napjaitól csak a' kalendáriomban különbözött. Szólhatnának az oroszok, kik megfeledkezve hazájok' fagyáról, leginkább irtóznak a' hideg víztől. Többi közt egynek, sokan állitják felőle, annyira kiengedt emlékezetében a' honi fagy, hogy álszeméremből szolgája előtt napjában többször rágondolja ugyan magát szobájába ülőfürdőt czepeltetni — mindazáltal egyszer sem ül belé. Nem kissé mulatságos, a' reggeli fürdés' óráiban, *felöltözve* lenni valamellyik közös nagykád' barlangfészkében. Egymásután jönek a' före huzott, fehér pokróczba burkolt — első tekintetre a' jó isten tudná, micsodák! Sejthetőleg a' kisérteti óráról

elmaradt lelkek, kik talán a' gräfenbergi, mondhatni örökös szél miatt, a' hajnali kakas-szót meg nem hallották. — Sokan kifogást tesznek 's úgy lehet, méltán, a' közöskádak ellen. Freiwaldauban, hol főleg a' több kényelem miatt, családok, de magánosok is, szinte igen nagy számmal gyógyítkoznak, e' végett nincs panasz. Itt mindenki külön fürdik, házi kis kádban. Freiwaldauban, hihetőleg a' több kényelem miatt, a' természettel némi fényüzés is megfér. Sokan, kétségkivül a' kényelem miatt, a' gyógyrendelet szerint csak akkor cselekszenek, midőn eszökbe jut. Priesznitz itteni betegeihez reggel 9—10 órakor rendesen lejő 's kis szürke lován jódéltájban üget fel kedves hegyére. Freiwaldau' négyszög piaczán, itt pihenő, ott sétáló, amott vizet hörpölgető mindkét nembelit, kikhez, főkép' kellemesb időben, a' hölgyeket is számitsa ön, seregenként láthatni. — E' piaczon báró Wesselényi Miklós' indítványára, a' fürdőtársaság' összetett költségén, két márvány kút van készülőben, 's a' freiwaldau-böhmischdorfi völgyben, szinte a' báró' indítványára, saját felügyelete 's kézi munkálata mellett, e' napokban egy igen szép kert készült el. Idejövetelem' első napján is e' kertben fátültetve találtam őt; neki vetkezetten, födetlen fővel. Ha jól emlékezem, épen egy árvafüzet ültetett. — A' Priesznitz-magyaremlékről, mihelyt állani fog, értesitendi önt változatlan barátja

Vachott Sándor.

Kettős gyógyulás.

(Folytatás.)

Midőn Chanmergy orvos ezen agylázító gondolattól menekedni akart, csak saját büszkeségének belső gerjedelmét követé. Mert a' nélkül, hogy arról, a' mi belsejében történt, magának számot adhatott, a' grófné' fölfedezésére rögtön zavart eszméktől lepeték el, mellyek neki Matild' képét mint valamelly ködfátyol megett mutaták; de majd ismét az ő megszokott, mindennapi mosolyával látá őt, 's mintegy mély gondolatokból ébredve, kezét végig huzá homlokán, 's azon zordonsággal, melly második természetévé vált, monda:

„Valóban, asszonyom, mindkettejöket sajnálom; de az egész dologban nem látok egyebet, házi viszonynál, mellynél az orvosnak semmi dolga.“

Fölkelt. A' grófné, zavarodásának legfőbb fokán, még egyszer feléje fordult.

‚Nemde, doctor, ön engem bohónak tart?‘

Az orvos felelet nélkül az ajtónak tarta.

‚Oh, ha tudná ön, mit tesz az, asszonynak lenni 's nem értetni!‘

„Asszonyom — viszonzá az orvos, néhány lépést visszamenve — csak azon asszonyok nem értetnek, kik feltették magokba, hogy érthetlenek legyenek. Én azt hiszem, hogy az ember' boldogsága valamint boldogtalansága magától függ; ismertem milliósdikat, kik boldogtalanok voltak, 's napszámosokat, kik naponkénti negyven krajczárjokkal gazdagoknak hivék magokat. Ez onnan jött, mivel ezek vagyonnal és pénzzel gazdálkodni tudtak, amazok pedig lelket és egészséget erőszakkal feldultak, midőn képzelt élvezeteket hajhásztak.“

‚Ön tehát elitél engem? De hát az én bűnöm-e, hogy minden méltánylásom mellett, mellyel férjem' jelleme 's szerelme iránt vagyok, még is érzem, hogy nem egymásnak teremteténk? Vannak szivemben érzések, melyeket vissza kell fojtanom, mivel senkim sincs, ki velem megosztaná azokat, — senkim, ki előtt lelkem tartalék nélkül kiömledezhetnék. Murvieil gróf egy jó és őszinte férj — de más semmi, mint az! 's épen ezért öl meg az unalom mellette. — Ez engem minden erőmtől, minden életkedvemtől foszta meg, ez oka e' halálsápadtságnak arczaimon, mellytől ön még sokkal inkább visszarettenne, ha engem előbb ismert volna.‘

„Ki kell jelentenem, asszonyom, — viszonzá az orvos — hogy ezzel csak saját kárhoztató itéletét mondja ki ön. Minden esetre megölendi önt az életunalom, ha . . . de nem — folytatá hévvel — ön nem látszik azon asszonyokhoz tartozni, kik menedéköket egy vétkes phantasia' eltévelyedéseiben keresik, hogy egy úgynevezett szerencsétlenséget bűntett által kerüljenek ki. Isten mentsen engem, önt illy gondolatra képesnek tartanom. — Az eddig mondottakhoz, mi, fájdalom! semmit sem használhat baja ellen, még csak egy tanácsot akarok függeszteni: Asszonyom, ön gazdag; sok, igen sok szegény van, kiken segiteni lehetne, — segitsen! De hogy a' jótevőség ön saját egészségének használjon, ne restelje segélyét saját személyében vinni a' szegénynek padlás-szobácskájába: ez szórako-

zást, foglalatosságot fog önnek nyujtani, mire okvetetlenül szüksége van. Bajának forrása egyedül a' henyeség, a' foglalatosság' hiánya; van itt Párisban dologházunk fiatal árvalányok', vagy ollyanok' számára, kiknek nem épen életök' fentartásáért kell dolgozniok, de élénk szükségét érzik a' szorgalmas és hasznos foglalkozásnak, egy pár száz szegény, de jó leánynak hozományát himvarrások, művirágok 's mindenféle elmés, mesterséges munkák által, mellyeket nagylelkű kezek ajándékképp nyujtanak nekik, bővíteni. Önnek phantasiája lángoló és élénk 's ön nem tudja e' túlözönlő életszikrát hova fordítani: szentelje magát a' müvészetnek, ez önnek tér-mezőt nyitand, phantasiáját a' sötét képektől, mellyeken legel, elvonni. Kisértse meg mind ezt, asszonyom, 's legbensőbb örömmel fogom egykor hallani akarni, hogy Murvieil grófné mai beszédünkből erőt szitt magába gyengesége ellen." Ismét egy pár lépést tön az ajtó felé; a' beteg öt visszaszólitá.

‚Doctor, mondá, ha én egykor halva leszek, soha se mondja meg Murvieilnek, hogy engem életundor és unalom ölt meg; ő úgy sem fogná önt érteni.'

Alig mondá ezt, Murvieil gróf lassan kopogott kivül az ajtón: „„Én vagyok, Hortense, — monda szelid hangon; szabad bemennem?""

A' beteg összeszedé magát, hogy igennel felelhessen. Az orvos kissé zavarba jött, mert előre látá, hogy a' férj kérdésekkel fogja öt ostromolni, 's mit feleljen ő, ki magát nem tudta tetetni.

„„Milly halvány vagy, drága barátném!"" mond a' gróf aggódva, hitvesét gyengéd részvéttel nézve.

‚Semmi sem, édes barátom; csak el vagyok kissé bágyadva, de egyébiránt ma jobban érzem magam, mint valaha.'

„„Igen, igen — viszonzá a' férj mosolyogva; — az orvos' látogatásának mindig illy üdvös hatása van; mihelyt az orvos a' beteghez közeledik, ez az egészség' leheletétől érzi magát érintve, hogy az ember valóban kisértetbe jő hinni, mintha az orvos' jelenléte felesleges lett volna. — Isten adja, hogy úgy legyen"", folytatá, egy kérdő tekintetet vetve Chanmergy báróra.

„Gróf úr — viszonzá az orvos — látogatásomból legalább az a' haszna legyen önnek, hogy önt figyelmessé tegyem, miképen elkerülhetlenül szükség, betegünknek szórakozást szereznie."

‚Miért férjemet aggódtatni?' — mond a' grófné — ő a' nélkül is igen aggódik érettem; valóban semmi sem, hidd el, édesem; ismétlem neked', 's mosolyogva nyujtá kezét Murvieil úrnak.

„Ön azt mondja, hogy semmi sem, asszonyom? de én, ki a' dolgot értem, azt mondom, hogy felette veszélyes — viszonzá az orvos. — Menjen ön utazni, uram! — folytatá a' grófhoz fordulva: — utazzék el mindjárt holnap, ha lehet, még ma este; ne engedjen hitvesének egy pillanatnyi halasztást; hozzon mozgást, életet, kevés nehézségeket életébe; szerezzen neki fris levegőt és napot 's egy cseppet se törödjék panaszaival, szemrehányásaival. — Ön semmitől sem tarthat, mint kényelmétől és nyugalmától; mert ezek azok, 's ezen bezárt ablakok itt, ezen puha vánkusok, ezen kábító virágpára, mik e' bajt okozák. Távolitsa el őt ön innét, messze és sok időre; ne hagyja őt egy pillanatig magános ábrándjainak; ne gondoljon bágyadásával, önnek kérlelhetetlennek kell lennie; csak ezen áron állhatok jót jövendőjeért."

Murvieil asszonyság felboszantva a' visszaélés által, mellyet az orvos bizodalmával tett, titkon egy dühös pillanatot vete rá. De az orvos szigorún kiállá azt 's viszonzá: „Asszonyom, én az istennek számadással tartozom mind azokért, kik gondomra bizatnak, 's én kötelességemtől soha sem távozom." — Ezzel köszönt és ment.

Midőn Chanmergy báró a' házat odahagyá, legbelsejében meghatva érzé magát; nem talán szenvedéseitől e' hölgynek, hanem tekintetének és szavának azon iszonyú nyugalmától, azon borzasztó mosolygástól, mellyel szavait kiséré, midőn a' grófnak halványsága iránti aggodalmára felelt: „Semmi sem, édes barátom; csak el vagyok kissé bágyadva, de egyébiránt ma jobban érzem magamat, mint valaha."

Ő, a' boldog férj, mert valóban annak vélé magát tarthatni, a' szegény Murvieil' rövidlátását 's elámitottságát fontolgatá. Előbb utóbb fel fog ébredni álmából, mondá magában; vagy a' képmutató asszony addig fogja ámitani, míg az unalom meg nem öli öt. De még is! — titkát bizonyára mint ne-

kem, másnak is fölfedezendi, 's mindnyájan nem fognak hallgatni tudni, mint én; milly rettenet akkor, ha majd ezt mondandják neki: tudja-e ön, miért halt meg felesége, kit ön sirat, kit örökké gyászolni akar? Meghalt, mert önnek oldala mellett életundor és unalom emésztette el. — Oh valóban illy fölfedezés halálosan fogná sebesíteni, de milly nagynak kell más részről egy férfiú' önszeretetének 's hiúságának lenni, ha maga nem veszi észre az unalmat, mellyet nejének okoz: azt hittem volna, hogy lehetetlen volna ebben csalódni. — Így szólott Chanmergy orvos önmagához, gyors vágtatva haza kocsiztában, mert ez ma utósó látogatása volt.

Kiszállott 's első lépése, mint mindig, Matild' teremébe vivé. Chanmergy báróné magánszobácskájában ült, 's ezen magánszobácska, mint Murvieil asszonyságé, csak igen gyenge sugártól vala világítva.

„Igen homályos van itt", szóla az orvos, szétluzván az ablaknak kettős függönyeit. Szemöldei összeszehuzódtak 's szivét különösen szorulva érzé.

‚De hiszen mindig így van nálam — viszonzá Matild — 's te jól tudod, édes barátom, hogy a' napfényt nem igen viselhetem el.'

Valóban úgy volt; a' függönyök szüntelenül gondosan óvák a' napsugárnak benyomulását Matild' szobájába, de a' báró csak ma vette azt észre legelőször. Szégyenlé némileg megjegyzését 's szemeivel végig járt a' lakon, hogy ismét összeszedje magát. Egyszerre szeme egy polczozaton akadt meg, mellyen porczellán edények állottak; borzadás futotta át szivét.

„Neked itt virágaid vannak, Matild?" kérdezé furcsa, megindult hangon; mert aggalmas sejtésben Murvieil' asszonyság' virágai jutának eszébe.

‚Igen, igen virágok — viszonzá a' fiatal hölgy — de miért ütközöl meg ebben ma annyira, hiszen tegnap szinte voltak itt virágok 's te kedvet lelél bennök.'

A' báró valóban megemlékezék, hogy tegnap a' báróné' virágait, mellyek tegnap épen úgy állottak porczellán edényekben a' polczozaton mint ma, igen szépeknek találta. A' nélkul, hogy belső ingerültségét magának megmagyarázhatá, közeledék a' pamlaghoz, honnan neki Matild ama' szokott mosolylyal integete, mellyet mindenkor ajkaira tudott varázsolni, valahányszor férje hozzá szólott. Chanmergy közönségesen egyenest hozzája tarta, de most hirtelen megállott, ijedve tekinte nejére, 's monda:

„Az istenért, fiam, minő halvány vagy te ma?' — Úgy tetszett neki, mintha Murvieil asszonyságot látta volna maga előtt, kinek képe őt szuntelen üldözé.

‚Halvány? — kérdé Matild, bizonyára nem halványabb mint tegnap. Hát nem vagyok én mindig az?'

Chanmergy semmit sem tudott ez egyszerü kérdésre felelni.

‚Egyébiránt — folytatá a' hölgy — semmi sem, édes barátom; talán egy kissé el vagyok bágyadva, de különben jobban érzem magamat mint valaha.'

Ugyanazon keresett hang a' kifejezésben, ugyanazon mosoly, melly nem szivből jött, csaknem ugyanazon szavak ugyanazon kérdésre. Nem! már most az orvos ingerültségét el nem nyomhatá; a' csalódás szétoszlott, világosan látá végre sorsát, 's nagy lépésekkel fel alá járkálva kétségbeesetten felkiálta:

„Matild, az isten' szerelméért kérlek téged, mondd meg nekem, mit vétettem neked? — Nem eléggé forró és benső-e irántadi szerelmem?"

‚Nem értelek, édes barátom;' mond a' fiatal hölgy e' rögtöni hevességen megrettenve.

„Az életundor és unalom emészt el téged — szóla hölgye előtt megállván a' doctor — oh én nagyon is jól látom. De miért, én istenem, miért okozok én neked unottságot?" 'S ezen erőszakkal kisajtolt kérdéssel félig térdelve veté magát a' pamlagra, az ifjú nőt mind két kezénél megragadva.

Matild fölemelkedék, átkarolá férje' nyakát, fejét mellére rejté és sirva fakadva viszonzá, míg lábával, mint egy felharagított gyermek, a' földre toppant:

‚De hát mit akarsz tőlem? — Nem, nem! én semmiről sem tudok.' —r—

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Jun. 8. Miczbán' családja. Eredeti dráma 3 felv. egy felv. előjátékkal. Irta Szigligeti. Lendvay, mint vendég, Simon' szerepében.

Jun. 9. Marino Faliero. Nagy opera 3 felv. Irta Bidera Ján. Em. ford. Jakab István. Zenéje Donizettitől.

Jun. 10. Tékozló. Tündér rege 3 szakaszban énekekkel. Irta Raimund Ferdinand. Ford. Jakab Istv. Zenéje Kreuzer Konradtól.

Jun. 11. Gemma di Vergy. Nagy opera 2 felv. Irta Bidera Ján. Em. ford. Jakab Istv. Zenéje Donizettitől.

Egyveleg.

A' Themse-tunnel. — Ezen óriási munka bevégzéséhez közeledik. Még 30 lábnyira kell kivajni, mi 1841 elejéig meg fog történni: de ekkor még csak gyalogok által lesz járható. ***

Előfizetési jelentés.

Közeledvén a' jövő félév, figyelmeztetni bátorkodunk tisztelt előfizetőinket ne terheltessenek rendeléseiket lapjainkra minél előbb megtenni, különben megtörténhetik, mint már megtörtént, hogy a' késedelmezőkre nem számíthatván, legszivesebb akaratunk mellett sem szolgálhatandunk teljes példánynyal. Lapjaink' ára mint eddig

Félévre	postán	5 ft.	48 kr.
—	helyben	5 „	— „
Évnegyedre	postán	3 „	— „
—	helyben	2 „	30 „

Előfizethetni minden cs. k. posta-hivatalnál, helyben pedig *Barátok' piaczán, Sándor-házban, Eggenberger' könyvárus' tőszomszédjában* 437. *szám alatt, földszint, jobbra.* Bécsben tek. Barkasy Imre hit. ágens úr (Strobelgasse, Nro 866), Kolozsvárt az Erdélyi Hiradó tek. szerkesztősége szivesek az előfizetést elfogadni. ***A' kiadók.***

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 18. 1840.** **49. szám.**

Tartalom: Historiai nézete a' középkori Európának alkotmányi tekintetben (*Ugod*). — Franklin' erkölcsi leveleiből (*Ktn*). — Jegyváltó (*Kúthy Lajos*). — Kettős gyógyulás. Vége (—*r*—). — Magyar-játékszini krónika. — Egyveleg. — Előfizetési jelentés.

Historiai nézete a' középkori Európának alkotmányi tekintetben.

—

A' korunkban annyira kedvelt historiai tanulmányok' sikeresebb folytatására szükséges a' külön népek' társasági szerkezete' fejlődését is ismernünk. Mi itt a' középkort veszszük tárgyul, mellynek országos alkotmányai olly idegenek előttünk, hogy felőlök alig van valami ingatag fogalmunk, 's az is, nagyobb részint meghamisított hagyományok- 's más önkényes vagy önkénytelen tévedésekből áll összesze. Ezen alkotmányoknak több mint két század óta nyoma sincsen már. Azt állítani tehát: hogy valamint más országai a' continensnek, úgy Franciaország is a' juliusi történetek előtt amaz alkotmányok' elvei szerint kormányoztatott, minden tekintetben nagy tévedés.

A' középkori országos alkotmányok a' XII. század' elejétől a' XVdikig tartottak. Nehéz ugyan tökéletesen elhatározni, mikor kezdődött legyen el ezen úgy nevezett középkor: de közönségesen az imént kijelelt időszakasz szokott e' néven neveztetni, 's nem ide tartozik e' név' alkalmas vagy nem alkalmas voltát körülményesben vizsgálni.

A' jelenkori franczia literatura által megtámadozott Európa, a' sajátképeni régi drámai Európa — alig hihetni — csaknem tiszta constitutionalis Európa volt. Csak ez után tevé magát a' királyi pálcza hatalmassá. Azon időnek majd minden alkotmányai az egymáselleni hatalmaskodások' örvényébe tűntek, a' herczegi, királyi és császári családok' thronusai közt. Csak kevés tartotta még magát itt ott fenn. Több mint két százados korlátlan hatalom következett ezen időszak után, 's ebből világlik ki, hogy a' régi alkotmányok, mint a' hűbér' következményei, nem képzettek átmenetelt a' mostani idő' új constitutióira, hanem a' korlátlan hatalomra, mert hűbéri hibák és fogyatkozások, mellyekkel el valának telve, más czélhoz nem vezethettek.

Ezen alkotmányok' első csirája a' községek' és a' szabad városok' képződése volt. Azon mozgás, melly ezen városokat alkotta, európai mozgás volt, 's Olaszországban támadott, hol a' római város-alkatok' emlékezete még fenn vala; innen terjedt el Spanyolországba, a' Rajna' 's a' keleti és éjszaki tenger' partjaira, behatott Németország' belsejébe 's általment két ponton, először dél, azután éjszak felől

Flandrián és Brabanton keresztül, Franciaországba.

E' szerint képződtek és alapíták meg magokat egész Európában a' községek. Erejök és gazdagságok nevekedvén, lerontották a' rabló nemesség' várait, körülkerítéék magokat falakkal, sáncz- és tornyokkal; tartományokat és erdőket vettek magoknak adósságokba merült zsarló uraktól és klastromoktól; polgári katonaságot fegyverzettek fel; hajóik és hadaik valának, szabály szerint elrendelt tanácsuk; pénzt verettek 's az önuralkodásnak mindennemü jogait gyakorlották: az alatt míg a' herczegek, grófok, lovagok saját határaikra szorítva erös váraikban laktanak, hűbéreseik és rabszolgáik' (Leibeigene) segédével a' polgárokat üldözték, léptenként védelmezve Európa' telkeit a' szabadság' hódításai ellen.

Ezen, a' hűbéri intézettel csak nem rokon elrendeléséből a' községeknek, melly azon időben egész erejében fenn állott, magyarázhatni meg új, 's szinte ugy megnyugtató módon, miként alakultak a' hűbéri rendszerből az ugy nevezett generalstatusok 's következve a' középkor' alkotmányai.

A' hűbéri rendszer a' sajátképeni nemzetet megsemmisité, az országot eldarabolta, minden közintézetet elrontott, némelly tartományokat másoktól függővé tett, a' személyeket egymásnak alárendelte, és hűbéri kötelességekre kényszeríté, rabszolgáit ingatlan javakká alacsonitván, mellyekkel tetszés szerint lehete bánni.

A' hűbéri rendszernek azonban nem a' rabszolgaság, mint vélnök, tette fő characterét, hanem az országok' és személyek' egymásközötti öszvelánczolódása, melly szerint a' polgári telektől az alhűbérre, ettől a' kis hűbérre, innen a' nagyra és igy tovább lehetett jutni, valamint a' rabszolgától a' zsellérhez, ettől a' hűbéreshez, innen az úrhoz és főúrhoz lehetett emelkedni elannyira, hogy egy vas hálója az elnyomásnak tartaná fogva az embereket és országokat.

Az éjszaki és keleti tartományokban, Norvegiában, Svéd-, Lengyel-, Magyar-, Csehországokban nem volt hűbéri rendszer, ámbár ezen három utóbbikban a' rabszolgaság közönséges volt, de hierarchia nélkül. Csak rabszolgák és urak léteztek, kik magok közt tökéletesen hasonlók voltak. Déli Európa' tartományaiból Spanyolország volt leginkább ment a'

hűbéri rendszertől, máshol mindenütt megállapítá urodalmát.

A' községek' támadása a' hűbéri rendszer' egyik hierarchiai lánczszemét szakasztá ketté 's a' társaságban egy új osztályt alkota, a' polgári rendet. Azon országokban, hol nem volt hűbéri hierarchia, a' polgári rend valódi jótétemény volt, mert általmeneti pontot képzett az úr és rabszolga között.

Lássuk miként támadt általa a' generalstatusok' intézete. A' fölfegyverzetten és szabadabban tartott gyüléseket az éjszaki emberek hozták divatba. A' hűbéri rendszer bárók (Freiherren) és hűbéresek' törvényszékévé változtatá azt, hol minden vasallus köteles volt hűbéri urának javát és vérét feláldozni.

Midőn a' városok szabadokká lőnek, 's közvetlen alattvalóivá a' császárnak vagy királynak, ugyan azon hűbéri törvénytől kötelezetve, mellytől a' herczegek és grófok, tanáccsal és segedelemmel tartoztanak neki. Ez által nyertek fölvételt az udvarba vagy a' hivek' egyesületébe, 's ezen fölvétele a' polgári rendnek, melly a' hűbéri udvarok' characterét megváltoztatá, rendek' gyülésévé alakult; olly intézetté, melly valamint a' község is egész Európában elterjedett. E' szerint nyertek a' földrészünket lakó különböző népek nemzeti képviselést, melly mint látni, hűbéren alapodott és igy eredetének minden hibáit is magában hordozta.

Mind e' mellett azonban a' hűbéri rendszer ez által nem kis korlátolást szenvedett, 's a' régi alkotmányoknak új időszaka kezdődött. Ezeket három rendszerre osztályozhatni. Az első sok, apró, egymástól független respublicákból állott Olaszországban. A' második három egyesületet képzett: egy hűbérit a' német birodalomban; egy kereskedőit, a' Hansee-városokét; egy szövetséges társaságit, a' schweizi kantonokét. A' harmadik rendszer választó királyságokból álla, rendek' gyülésével. Lássuk futólag mindnyáját ezen rendszereknek 's először is az olaszországi ugy nevezett köztársaságokét.

Mint valamelly nagy törzsökből, mellynek gyökerei elfonnyadtak, 's minden élettől elhagyatva látszik lenni, néha a' nedvek' maradványa mulandó virulást hoz elő 's száz vékony sarjadék nő ki belőle, mellyekből utóbb semmi sem válhatik: úgy csiráztak fel a' római respublica' felfordult törzsökéből Olasz-

országnak középkori minden kisded respublicái.

A' forumon összegyült népfelség volt ezen respublicáknak élő elve. De valamint Rómában, úgy itt is egy gazdag patriciusi aristocratia elnyomá a' pórsereget. Néhány család osztá meg egymás közt az uralkodó hatalmat. Tanácsosok, hasonlók a' senatushoz, kormányzák és vezették a' nyilvános gyüléseket. Az esztendei consulatus vagy podestatus egy háznál maradt, 's csak némellykor bizonyítá be a' nép a' maga felségét, midőn barricadokat rakott 's felkiáltozék : eh viva il popolo ! midőn előjáróit letette, törvényeit és zsarnokit néhány napra cselekvésen kivül helyezé, hogy nem sokára új járom alá hajoljék, új zsarnoknak bókoljon.

A' patriciusi és plebejusi párt mellett még a' Welfek' és Gibellínek' felekezete is fölemelkedék, ez a' politicai zsarátnak, melly csakhamar egész Olaszországban felgyujtá a' városok' és családok' viszályait, azon borzasztó gyűlöletet, azon vérgyűlöletet szülve, mellynek történetei a' költöknek 's a' tragicai színnek olly sok tárgyakat szolgáltatnak borzasztó drámákra.

E' respublicák' halálos sebe leginkább azon alávetési szerződés volt, melly Olaszországot a' birodalomhoz kötötte, és ezen főhatalom' név szerinti elismerése, mellyhez a' városok állottanak az általok elvállalt országos kötelezvényekben. Ezen főhatalmi igények századokon át megmaradtanak és ízről ízre egész a' mi időnkig eljutottak. Az austriai császár még ma is élhetne vele, szintugy mint eldődei.

(Vége következik.)

Ugod.

Franklin' erkölcsi leveleiből.

I. Webb Benjáminhoz, 1784. A' jótéteményről.

Önnek sorsát fájlalom. Ezennel küldök önnek egy váltót tiz Lajos aranyra; nem mint ajándékot, hanem mint kölcsönt. Ha becsületes jellemmel fog ön hazájába térni, bizonyára olly foglalatossághoz jutand, melly képessé teendi önt, lassanként minden adósságait kifizetni. Ha majd akkor más becsületes ember hasonló szükségtől nyomatva fog találkozni, ön tartozni fog engem kifizetni, nem az által, hogy a' pénzt nekem visszaküldje, hanem az által, hogy másnak ugyan annyi pénzt kölcsönözzön, lekötelezvén öt a' tartozásnak hasonló útoni lefizetésére, egy harmadik szükölködőnél, mihelyt módja és alkalma leend. Igy, reménylem, hogy ez a' pénz sok kézen fog átmenni, mind addig, mig olly emberhez kerül, ki a' további forgást megszünteti, magánál tartván a' pénzt. Ezen cselt azért gondoltam ki magamnak, hogy kevés pénzzel sok jót tehessek. Én nem vagyok elég gazdag sokat tehetni a' jótékonyságban, azért kénytelenítettem okos ravasznak lenni, 's kevéssel minél több jót eszközölni.

II. Egy vallást felforgatni készülő iróhoz.

Önnek kéziratát figyelemmel olvastam át. A' benne foglalt elveknek czáfolatába, vagy vitatásába ereszkedni nem fogok, ámbár azt látszik ön kivánni. Jelenleg csak saját nézetemet fogom az iránt közleni. Jóllehet következtetései önnek elmések és élesek, 's némelly olvasóknál kihallgatást nyernének; mindazáltal nem fog önnek sikerülni, az emberek' általános nézeteit megváltoztatni e' tárgyban, 's ezen irat' közrebocsátása, csak gyűlöletet és szerencsétlenséget hozna önre, és semmi hasznot másokra. Ki a' szél ellen pök, magát pöki meg. De ha sikerülne is önnek a' megmutatás, hiheti-e, hogy valami jót vinne ki altala? önnek talán lehetne a' vallás' segedelme nélkül erényes életet üzni; mert önnek van tiszta nézete az erény' hasznos, és a' vétek' káros voltáról, van akarati ereje, a' szokott kisértésének ellenállhatni. De gondolja meg ön, az emberfajnak mi nagy része áll gyenge és tudatlan férfiakból és asszonyokból, tapasztalatlan és gondolatlan ifjakból és leányokból, kiknek szükségök van a' vallás' indító okaira, hogy általuk a' vétéktől visszatartóztassanak, az erényre ösztönöztessenek, 's ennek gyakorlatában el ne fáradjanak, mindaddig, mig a' gyakorlat szokássá nem válik, mi a' biztosításra födolog. És talán az erénynek megszokását — mellynek joggal tulajdonit érdemet — eredetileg a' vallásnak, azaz vallásos neveltetésének köszönheti ön is. Jeles tehetségeit könnyen kifejthetné ön, kevésbbé merényes tárgyakon, tudományos dolgok' vizsgálatában, 's ez által helyet foglalhatna elsőbb rangú iróink között. Mert nálunk valóban nem kivántatik, mint a' Hottentotáknál, hogy az ifju, ki a' férfiak' társaságába akar felvétetni, előbb azzal mutassa meg legénységét, hogy anyját megverje. Én tehát

azon tanácsot adnám önnek : ne oldozza le láncaiból a' tigrist, hanem égesse el kéziratát, mig egy harmadiknak szeme elébe nem kerül; ez által nem csak azoknak bosszantásaitól fogja magát megkiméln, kiket irása által ellenségeivé tett, hanem talán szintannyi megbánástól is ment maradand. Ha az emberek vallással is olly roszak, mik lennének nélküle?

III Dr. Priestley-hez 1772. Az okossági algebráról.

Ön tanácsomat kéri bizonyos nagy fontosságu ügyében. Nincs tökéletes belátásom a' dologba és körülményekbe, mellyek szerint megmondhatnám önnek, hová döntse a' dolgot; de ha jóvá hagyandja ön, megakarom mutatni, miképen tegyen határzatot a' kétes esetekben. Ha illyen nehéz esetek jönek elönkbe, a' nehézség leginkább onnan származik, hogy mig a' tárgy felett gondolkozunk, a' mellette és ellene szóló okok nincsenek összesen lelkünk előtt ugyan azon időben; hanem egyszer egyféle támokok kerülnek lelkünk elébe, másszor másfélék, midőn amazokat ismét elfeledtük, Innen erednek a' különböző feltételek, és hajlamok bennünk felváltva uralkodók, innen a' bizonytalanság, melly bennünket kinoz. Hogy illyen esetben a' zavarból kihúzzam magamat, egy papir lapot két oszlopra szoktam elválasztani, 's egyik oszlopba a' m e l l e t t e, másikba az e l l e n e szóló okokat beirni. Ezt a' lapot néhány napig szüntelen magammal hordom, hogy a' m e l l e t t i vagy e l l e n i okokat, mellyek külön időben jönek eszembe, azonnal beiktathassam. Midőn már e' móddal mind együve szedtem, egyenként átmegyek mindeniken, 's megfontolom mindegyik támok' becsét. Mihelyt egyik oszlopon olly okra találok, melly az átellenessel egy becsü, azonnal kitörlöm mind kettőt; ha egy mellettire találok, melly annyit nyom, mint két elleni, kitörlöm mind a' h á r m a t; ha találok k é t olly támokot a' dolog ellen, melly olly erejünek látszik előttem, mint h á r o m a' dolog mellett, kihúzom mind az ö t ö t; 's igy tovább, mig végre látom, mellyik oszlopon maradnak fel a' legtöbb és legfontosb támokok. Ha még azután két napig semmi nevezetes erősség nem jut elömbe mellett vagy ellen, elhatározom magamat a' számvetés' eredménye szerint. Ha az elvek' értékét, mathematicai szigorúsággal nem lehet is egészen meglatolni: mindazáltal azt hiszem, hogy helyesebben itélhetek, 's kevésbbé vagyok az elsietés veszélyének kitéve, ha az említett módon minden elvet magában, 's a' többiekhezi viszonyban egyenként megrostálok, az egészet pedig egy tekintettel átnézhetem. 'S valóban az összehasonlítás' ezen nemét — mellyet erkölcsi vagy okossági algebrának is lehetne nevezni — igen hasznosnak tapasztaltam. — Szivemből ohajtom, hogy a' legjobb oldalra döntse ön határozatát. *Kn.*

Jegyváltás.

—

A' láthatár' ivén enyészet ég;
Vörös világa esti szőnyegül,
A' vetkező nap' ablákára száll,
Melly nyugtot int hüs bérczorom megül.
'S mint kék haboktól, távol éleken,
A' sárga hold kisértni megjelen.

Ködlepleit leölti a' tető;
Tölgyes terén felkél a' képzelet,
'S a' hallgatag magányon eltekint:
Ki jő zavarni szellemélveket?
Jós-szózatot fuvall a' cserfaág;
'S holdjára tér a' gondolatvilág.

Mesés kalandor, mondd, ha kém vagy-e?
Ki bérbe adva éji útadat,
Kelő uradhoz pályahirt viszesz:
Ki alhaték? kit üze büntudat?
'S ha vádjait bemondta szózatod,
Mint büntanú neved' beiratod?

Vagy sirt szemekkel üzöd a' nagy éjt,
Melly gyáva álmot él vak népivel;
'S orfészket ütve népeid között,
Fejlő hon' őrsugárit irtja el?
Ne sirj...! mitől világok lettenek
Fény és ború felváltva küzdenek.

De tán szerelmi kétkedésben égsz?
Epedve titkon földi kedvesért,
Ki többnek osztja gerjedelmeit;
Kit e' kaczérságban s z i v e d nem ért.
'S bár t ö l t e biztató reményt nevel,
Bújában elfogy új kétségivel?

Vagy tébolyodva törsz ki sirodon,
Hogy vándorolj mint nyugtalan halott,
Kit tüzkoporsó' élőkinja üz;
Mert tán hitetlen férjed elhagyott?
'S búd' réme, — mig mást nyugalom fedez: —
Örült egyformasággal éjjelez?

Ha úgy : jövel te halvány szenvedő,
Te gyászos özvegy, válts jegyet velem!
Rokon keserv tarolgat engem is;
Légy kölcsönül osztályos ügyfelem.
'S mig vándor arczod éjről éjre jár,
Hív tükre lesz' szűmben a' bánatár.

Kúthy Lajos.

Kettős gyógyulás.

(Vége.)

III.

A' magányszobácska.

Mintegy megsemmisítve a' villámsugártól, melly szíveiket egyszerre felvilágosítva 's kínosan megcsapva éré, sokáig maradának ez állásban: Chanmergy félig térdelve, a' pamlagra terülve, szemét mozdulatlanul 's mereven a' földre szegezve, kezei összekulcsolva 's görcsösen reszketve fájdalmának özönében; Matild, karjait férjének nyakába fonva 's homlokát, lealázottságának jeléül, férje' mellére rejtve. Csaknem ugy látszott, mintha, egyik sem akarta volna fejét első felemelni; mert alkalmasint érezék, hogy ezen kétségbeesett felfedezés után egyik sem fog a' másiknak szabadon és nyiltan szemébe nézhetni.

Igy vala képes két kölcsönös tekintet, egy pár szó, könyek közt kiejtve, a' hatalmas kötelékeket talán örökre feloldani, mellyek egyedüli igaz alapjai egy boldog házasságnak: a' férjnél a' boldogságnak, mellyet ad, öntudatát, az asszonynál a' bizodalomról, mellyet élvez, legbensőbb meggyőződését.

Kétségtelen, hogy ez elválasztó pillanatban, mellyben két ember, ki magát szorosan 's örökre egyesülve lenni hitte, egyszerre az őket elválasztó nagy és tág mélységet felfödözé, mind a' két rész hibázott, igen hibázott: — a' tapasztalt férfi, mivel nem tudott elég óvatossággal, a' tettetett asszony, mivel nem tudott elég lelkijelenléttel birni. Chanmergy' kétségbeesésétől elragadtatva, igen hamarkodott kérdéseivel Matildba nyomulni, 's a' nő magaviseletének hevessége 's könyűi által csak igen is hamar elárulá magát.

Ezen hosszú szünet után, mellyben fájdalom és megütközés osztakoztak, a' báró, ki nem volt azon férfiú, ki a' fél úton megállapodik, lassan kifejlék Matild' karjaiból. Felállott, elfordulva, mert még nem veheté reá magát, nejére tekinteni, széket vön, neje elébe ült 's szólani kezde, mialatt az asszonynak könyűi szüntelenül folyának:

„Nem vádollak téged, Matild; igazságtalan és nevetséges volna tőlem, ha szerelmemre akarnék hivatkozni, mellyet íme mai napig sem voltam képes benned gerjeszteni. Határtalan gyengédségem, szerelmemnek számtalan bizonyítványai, mellyekkel azon hiedelemben halmoztalak el, hogy mind ez téged boldoggá tegyen, szivedben, átlátom, semmi más kötelességet nem ébreszthetett, mint háladatosságot. Igaz ugyan, meg kell vallanom, hogy szeretetedbeni hitem olly biztos és aggálytalan vala, hogy első pillanatra keserűségnek érzete gerjedt föl bennem, midőn látám, hogy egyedül valék a' szerető fél; de most, midőn a' meglepetésnek első pillanata elmult, most, miután a' csapás megtörtént, 's a' lélek' fájdalma kissé enyhült, noha a' seb még vérzik, most meg kell vallanom, Matild, te a' háladatosságot, ez egyetlent, mellyet tőled követelni jogosítva vagyok, egész a' hősiségig vitted fel." A' báró itt elhallgatott, nem annyira, hogy a' mondottak' hatását neje' arczában vizsgálja, mint inkább, hogy magának is bátorságot merítsen; mert ámbár egy nyugodt és fontoló lélek' okos mérsékletével szólott, még is ellankadva érzé magát, mivel csak nagy megerőtetéssel sikerült neki, érzelmei' ingerültségében, a' szelíd és alkalmas kifejezéseket választania, mikre szüksége vala. Máskor ezek, midőn Matilddal beszélt, önkénytelenül ömlöttek szivéből; de egy pillanatban, mellyben minden koczkán állott, bizonyára nagy fáradságába kerülhetett, magán uralkodni.

A' „háladatosság" és „hősiség" szavaknál, mellyek itt különös értelemmel látszának birni, Chanmergy báróné halkan fölemelé fejét 's kiméletes tekintettel fordult férje felé, mert vonásaiban a' gúnynak kifejezését várta feltalálni. Azonban semmi más kinyomást nem látott azokban, mint a' legmélyebb keservét. Ez megtörte szivét, 's alig hallhatólag, ugy, mintha e' különös szók' értelmét fontolná magában, halkan ismétlé:

‚Háladatosság, hősiség?'

„'S vajjon mi is lehetne tehát más azon állhatatosság, — viszonzá az orvos —, mellyel az ember egy lénynek szeretetét elviseli, kit nem szeret? Minek fogod nevezhetni, ha nem hősiségnek, háladatosságnak azon fáradhatlan

gondoskodást, mellyel két év óta gyötrelmedet, unottságodat, söt talán idegenkedésedet vagy undorodat irántam, előttem rejtegeted?"

‚Ne, oh ne gondolj rólam igy!'

„Oh Matild! én csak igen is tudom, milly könnyen eshetik az emberi szív ellenszenvbe, ha szeretetre nem hajlik. Lehetséges ugyan, emberek iránt, kikkel az ember esetleg itt vagy ott a' társaséletben találkozik, sem hajlandóságot sem idegenkedést nem táplál; de lehetetlen olly emberek iránt, kikkel az ember szüntelen együttlétre van rendelve, egy nemét a' gyengédség 's hidegség közötti középérzésnek fentartani. Hitvesek között nem létezik illy közönyösség, — nem létezhetik! Mennyi okot hoz magával mindennap, a' gyülölséget felélesztení, vagy a' szerelemnek uj és ujabb alapot adni; 's igy vagy mennynek vagy pokolnak kell lennie az egy födél alatti együttlétnek. Látod, kedvesém, nincs közép a' szerelem és gyülölség között 's te — engem nem szeretsz!"

‚Oh igen, igen! én téged szeretlek — kiáltá Matild, istenemre mondom, én szeretlek, mint első nap szerettelek.'

„Ezt akartam épen mondani: te engem soha sem szerettél, 's még is olly vak lehettem az ellenkezőt hinni. De hisz a' szív olly örömest veti magát oda a' csalódásnak! 's csak magamat kell vádolnom, mert te a' tettetéstől idegen vagy! Tiszta szíved képtelen a' számító képmutatásra. Te csak tűrtél, a' nélkül, hogy panaszra fakadtál volna, 's én hiedékeny nyugton maradhattam hallgatásod' ellenében, melly eléggé szóló vala, engem csalódásomról felvilágosítani!"

‚De hogy' jösz erre? — szakasztá öt félbe Matild; érintettem-e valaha csak legkevesebbé is, hogy boldogtalan vagyok?'

„Nem elég nekem, Matild, hogy nálam az élet neked csak türhető legyen; én azt akarom, hogy te azt kellemesnek, megnyugtatónak leld: ezen függ mindkettőnk' boldogsága. Házaséletben nem mondhatja az ember: én jobb jövendőt akarok elvárni; mert abban már nincs jövendő, semmi sincs, mint egy vétkes reményre kinézés."

‚De, édes istenem! hogy' jösz te erre, mindent illy komolyan venni?'

„Mivel valóban felette komoly dolog forog itt fen, 's mivel ohajtom, hogy e' kinos nyilatkozás, mivel már egyszer arra jött, legalább őszinte és teljes legyen, hogy közöttünk soha többé meg ne újuljon. Hallj engem, Matild; hallj meg engem és ne sírj. Nem teszek én neked szemrehányást, nem vétkelem őszintelenségedet; távol tőle, inkább köszönöm neked a' két évi csalódást — két évi boldogságot akarám mondani, mellyet nekem nyujtottál. Te nem voltál az, ki engem megcsalt, 's nem az, ki csalódásomból felébresztett; mert ha idegen kéz nem tépte volna le szememről a' fátyolt, még most sem volna sejtésem az igazságról."

‚'S mit fedezhettek volna fel neked? — kérdé Matild hevesen; eláztattak engem, esküszöm neked, rágalom áztatott el engem, mert senkinek sem panaszkodtam ellened.... De valóban nem is tudom, miről panaszkodhattam volna!'

„Csak a' vakeset volt az, melly szemeimről levevé a' köteléket; de mit tartozik az hozzá, ha e' komor világosság töled vagy mástól jön-e? Mivel azonban már egyszer megnyiltak szemeim, hagyd mondjak meg neked mindent a' mi bennem e' boldogtalan órát felvarázsolá. Tudod, Matild, hogy szerettelek; én még ma is szeretlek, hidd el nekem; 's ha az ember jövendőjéért jót állhat, azt merem állítani, mindig foglak szeretni. Tudom, hogy van egy neme a' regényes, fellengő szerelemnek, mire bizonyos hölgyeknek szüksége van, hogy magokat szeretve higyék. Az én szerelmem igaz, hogy semmit sem bir e' fellengésből; de ez szilárd 's mindenek előtt hív szerelme egy becsületes férjnek, mellytől egy becsületes asszony minden a' földön lehető boldogságot várhat."

‚Adtam-e neked valaha okot a' gondolatra, hogy nem vagyok boldog?'

„Nem, soha sem; legalább mindeddig nem. De ma látom, hogy nem vagy az, 's e' gondolat nekem elviselhetlen. Matild, mi nem élhetünk tovább igy!"

Megütközés és ijedés festődék a' grófné' vonásaiban, de Chanmergy tovább folytatá:

„A' mi engem illet, inkább nem akarnék élni, mint örökös fesznek, szakadatlan gyanakodásnak 's szüntelen kétségeskedésnek kitéve lenni!"

‚Az isten' szerelméért! mit fogok még hallani!' kiálta az ifju asszony aggodalma' tengerében.

„Semmit egyebet, mint csak a' mit a' szükség kiván. — Hallgasd tanácsomat! Légy rajta, két hónapon át megpróbálni, feláldozással,

melly a' nélkül is tulajdonod, elszántsággal, mellyben példád leendek, megpróbálni unalmadat, melly lenyom, meggyözni, 's irántam az lenni, a' mi irántad én leszek; de ha ezen próbaidö mulva búskomolyságod nem távozik, ha titkos könyüid még mindig folynak, ha halványságod mutatni fogja nekem, hogy a' baj orvosolhatlan, akkor ....“

‚No's akkor?‘ ismétlé Matild iszonyú aggodalommal.

Chanmergy egy sohajtást nyomott el; szava reszketett, szeme a' földre szegeződék, midön e' szókat elörebegé:

„Akkor válnunk kell!“

‚Válnunk kell? — kiálta Matild. — Nem, nem! én nem hallottam jól! azt te nem mondottad! — Válnunk nekünk! Oh ne ismételd e' szót, feledd el, hogy valaha kimondtad; mert nekem is el kell felednem, elakarom feledni, — értesz engem?“

„'S még is Matild; ha birsz is elég erövel titkon szenvedni, én sokkal jobban szeretlek, hogy szabadságodat meg ne adjam, mert nem akarom, hogy keserüségben és gyötrelemben oda veszsz.“

‚Nekünk válni! — kiálta a' báróné magán kivül — komolyan mondod ezt? — ki ad neked jogot, engem e' válásra kényszeríteni?‘

„Szerelmem, mellyet irántad érzek, adja nekem e' jogot; azon szerelem, melly, ha a' dolog reá kerül, szinte be fogja bizonyitani a' maga hösiségét; mert elöbb fogná magát a' legkeményebb áldozatokra kárhoztatni, mint téged arra kényszeríteni, hogy e' szerelmet elviselhetlen gyötrelemként átkozzad.“

A' hölgy felelni akart, de az orvos tüzzel tovább folytatá: „Kérlek, ne szakaszsz félbe; ah, ha tudnád, mennyi bátorságra van szükségem, hogy hozzád igy szóljak! A' mit én e' pillanatban neked mondok, Matild, az korántsem haragnak vagy sértett hiuságnak kitörése: nem, én ezt mindannyiszor ismételtem magamnak, valahányszor valamelly házasságban láttam, hogy nem mind a' két fél csügg hasonló gyengédséggel egymáson; mindig épen úgy sajnálám azt, ki nem érze szerelmet, mint azt, ki feltevé magának egyedül lenni a' szeretöfél 's mind kettejöknek saját üdvökre szivemböl ohajtottam, vajha bátorsággal birjanak, egymásnak szabadon és nyiltan megmondani, mit most én mondok neked. Nem, a' házassági födél alatt nem szabad egy boldognak lenni! mihelyt az egyik rész csak részvétet érez a' másiknak szerelme iránt, már akkor a' teljes szakadás kimaradhatatlan, mert gyalázatos volna, a' törvénynek holt betüjét a' fellázadt szív ellen használni, valamint kegyetlen volna, azt rabbilincsre füzni, kinek élettársunknak kellene lennie.“

‚Tehát nem vagyok én élettársod?‘ viszonzá Matild, ki e' kinos jelenetnek végét akará szakasztani; ‚miben annyira gáncsolódó az én magamviselete? mit vétettem, kérdlek téged? — Hogy könyeztem? — No igen! de nincsenek-e minden embernek a' maga sötét, kedvetlen órái, mellyekben a' könyektöl nem tartóztathatja magát.‘

„Igen helyesen, Matild; de ekkor legalább okát tudja adni bajának.“

‚Az meg lehet — mond a' hölgy; — de ha az megmagyarázhatlan! Én bohó vagyok balga ábrándozásaimmal, azt megengedem; azonban mind ez még nem adhat neked jogot arra, hogy illy gyanakodó légy irántam.‘

„Ah Matild, legalább érts meg: hisz nem gyanakodás, hanem csak mély, fájdalmas sérelem“ felelé Chanmergy szomorún.

‚Átlátom igazságtalanságomat, édes barátom, 's bocsánatot kérek töled. Kell-e még egyéb homlokod' kiderítésére? Akarsz mosolygani látni? no nézz hát reám! nem ollyan vagyok-e, a' hogyan örömest látsz?‘ 's ezzel az ifju hölgy erőszakkal elökényszerité ajkaira szokott, képmutató mosolyát.

„Oh ha e' mosoly szivedből jöne! — viszonzá a' férj —; de fájdalom, hogy e' reménynyel nem hizeleghetek magamnak.“

‚Mit! te csunya fenyegetéseidet ujra akarod kezdeni? olly soká hagytalak beszélni, most hagyj engem is szóhoz jönni, te békebontó, te! jer hagyd magadat, minden fájdalmakért, mellyeket nekem okozál, most igazán szivemböl keblemre szorítani.‘

Magához vonván a' pamlagra, átkarolá öt 's imigy folytatá csevegve:

‚Tudod-e, hogy most igazán haragudnom kellene reád? Emlékezel-e még reá, hogy elválásról szólottál, hozzám, a' te Matildodhoz! — Hogy e' szó soha többé ajkidra ne jöjön! többé nem fognám olly könnyen megbocsáthatni, mint most. Ez első versenygésünk volt: 's milly rettenetes! — Igérd meg nekem, hogy nem lesz többé róla szó — 's én is igéretet teszek, hogy soha hasonló szemrehányásokat, minökkel ma illéttél, nem fogok érdemelni!‘

E' szókkal újra átkarolá férjét, keblére vonà öt 's szeretettel teljesen tekinte szemeibe:

„Mennyit szenvedtél, te gonosz! — tevé hozzá; — 's mennyit kellett nekem kiállanom! — De reménylem, most értjük egymást: jövendőben bohóságimat nem veended olly tragicai szinben, mert másként azt kell hinnem, hogy nem a' doctor úr közöttünk a' bölcsebb.'

A' fiatal nőnek e' hizelgésein át azonban olly világosan keresztül csillámlott önmagávali elégedtlensége, hogy Chanmergy, ki belsőleg szemrehányásokat tön már magának, hogy kelletinél többet mondott, a' nagy lelküségen, mellyel neje önmagát iparkodott elkábítani, szánakozásra gerjedve, úgy tetteté magát, mintha mosolyának erőltetlenségét hinné. Látszólagos gondatlansággal iparkodott tehát nejét saját szavainak 's kegyeléseinek őszinteségéről meggyőzni, noha ő maga lelkének erejében csak igen is meg vala az ellenkezőről győződve.

„Jól van — monda — nem fogunk többé szólni róla; legyen minden feledve. Emlékezetemben ezentúl semminek se legyen helye, mint az örvendetes multnak, mellyet oldalad mellett eléltem. — Matild, milly szép volt az én multom!"

„A' jövendőről engem hagyj gondoskodni," tevé hozzá az asszony.

* * *

Állíttassék bár, hogy itt mind a' két fél hazudságba esett; alig leszen szükség, az olvasó' kimélését egy illy hazudság iránt kikérni, melly sem valamelly vétkes mellékszándékra nem támaszkodék, sem a' szerelem' álarczája alatt valamelly vétkes titkot elrejteni nem törekedett. Igaz, hogy Matild és férje egymást megcsalták, de bizonyára legalább egy nemes czélra: a' nő, merő feláldozásból — a' férj nagylelküségből, 's talán mindketten így szólának magokban:

„Ha igaz, hogy szilárd feltételünkben áll egész erőnk, jól van! akkor az erős akarat boldoggá lenni, talán végre még is boldogokká teend bennünket."

—*r*—

Magyar játékszini krónika.

Jun. 12. Vallomások. Vigj. 3 felv. Bauernfeld után ford. M. K. Lendvay mint vendég Adolf' szerepében.

Jun. 13. Ismeretlennő. Regényes opera 2 felv. Irta Romani. Zenéje Bellinitől. Bognár, szász-koburg-gotha-herczegi kamara énekes 's ugyan azon udvari színház' volt tagja, most a' pesti magyar színház' újonnan szerződött tagja Arthur' szerepében.

Jun. 14. Királyleány mint koldusnő, vagy az élet' iskolája. Szinj. 5 fel. Ranpachtól. — Lendvay mint vendég Sancho Perez' szerepében.

Jövő pénteken jun. 19. Bartha János és neje' javára bérszünetben először fog adatni: Egy fazekas' pokolba vándorlása. Eredeti bohózat 3 felv. Irta Balog István. Zenéje többek' műveiből szerkesztve Heinisch által.

Egyveleg.

Emberbőr. Ziska ama' nevezetes pártfőnök, azt hagyá meg végintézetében, hogy holt teste' bőréből dob készítessék, gondolván, hogy így hussitái győzhetlenek leendenek. Cambyses ellenben a' megvesztegethető bírónak bőrét lenyúzatván, avval utódjának székét huzatá be, hogy ez és mind kik jövendőben ezen széken ülve ítéletet fognak mondani, rettegjenek magokat megvesztegettetni. ***

Az aegyptusi petyzseb (ichneumon) harcza a' cobra capello kigyóval. Ezen magában véve csekély harcz igen nagy érdeket gerjeszt az által, hogy a' két fél, ámbár legnagyobb dühben van egymás iránt, még is csodálatos okossággal gondoskodik maga megtartásáról. E' két állat természetes ellenszenvben van egymással, mint az több állatnál is tapasztalható. Ha a' petyzseb akár az erdőben akár a' mezőn meglátja a' vészes kigyót, ki nem kerüli őt, hanem vitára határozza el magát. A' kigyó fölemelkedik, ellenét vizsgálandó. Rubin csillogásu szemei kiakarnak ugrani helyökből. Az evet nagyságu ichneumon meglátszik félemleni e' fenyegető álláson, 's két három lábnyi körben körülfutkossa ellenét, mig a' capello farkán mint valami hengeren fordul, sziszeg és habzó szájából hegyes nyelvét előnyujtja. Végre a' két harczos fáradtan simul a' földre, de csak hamar egymásra rohannak 's most az élethalálvita egész keserüséggel kezdődik. A' petyzseb megmaratik 's e' pillanat óta feledni látszik ellenét, melly őt körülfoná. Elszalad 's öt magával viszi. De hamar megáll, néhány csak előtte ismeretes füvet eszik meg 's újra harczol. A' földön heutereg, a' capellót elfárasztja 's az elválni kénytelennek fejét elrágja. — Igen érdemes volna tudni, minő ellenmérget használ e' kisded állat, 's vajjon az megmentené-e az ember' életét is? —*jd*—

Előfizetési jelentés.

Közeledvén a' jövő félév, figyelmeztetni bátorkodunk tisztelt előfizetőinket ne terheltessenek rendeléseiket lapjainkra minél előbb megtenni, különben megtörténhetik, mint már megtörtént, hogy a' késedelmezőkre nem számithatván, legszivesebb akaratunk mellett sem szolgálhatandunk teljes példánynyal. Lapjaink' ára mint eddig

Félévre	postán	5 ft.	48 kr.
—	helyben	5 „	— „
Évnegyedre	postán	3 „	— „
—	helyben	2 „	30 „

Előfizethetni minden cs. k. posta-hivatalnál, helyben pedig *Barátok' piaczán, Sándor-házban, Eggenberger' könyvárus' tőszomszédjában* 437. *szám alatt, földszint, jobbra.* Bécsben tek. Barkasy Imre hit. ágens úr (Strobelgasse, Nro 866), Kolozsvárt az Erdélyi Hiradó tek. szerkesztősége szivesek az előfizetést elfogadni. ***A' kiadók.***

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieк' piaczán 437. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 21. 1840.** **50. szám.**

Tartalom: Általános nézetek a' budapesti műkiállítás felett (*Vachott Imre*). — Historiai nézete a' középkori Európának. Vége (*Ugod*). — Irmához (*Vachott Sándor*). — Desdicado. Olasz novella. (*B. Barkóczy Ferencz*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg.

Általános nézetek a' budapesti műkiállítás fölött.

Hogy hazánkban egy évezred' lefolyása alatt sem telepedtek még le a' müvészetek' istenei, azt nem népünk' tehetlensége, sem kardjaink' békeduló villongásai okozák; mert ha egyéb nem is, fiatal költészetünk' magas szárnyalata elég tanuság rá, miszerint a' magyar' lelkébe is oltvák nemesebb hajlamok szép és nagy müvek' alkotására, 's apáink' örökös háboruskodása okúl nem hozható föl, mivel nem egy nemzet létezett már, mellynek müvészete, bel- és külharczok közepett is, tovább virágzott, sőt néha a' legzavarosabb körülmények közt kezde lábra kapni. Több figyelmet érdemel itt nemzetünk' vallásainak különféle crisise, noha kizárólag ettől sem akarnám fölfüggeszteni müvészetbeni hátramaradásunkat. Minden valódi müvész szoros kapcsolatban áll az istenieség' szellemével, a' mennyiben t. i. ennek hatalmas alkotó erő 's több magas tökély tulajdoníttatik: ezért nevezik a' vallást a' müvészet' teremtőjének, habár ez utóbbi tétel megfordítva is igen szépen hangzik. Igaz ugyan, miként remek müvek' alkotására legnagyobb befolyással bir maga a' szoros értelemben vett vallás, vagy inkább a' lelkes és tiszta vallásbeli meggyőződés; de soha nem szabad elfelednünk, hogy mind az a' vallás' és hit' isteni körébe tartozik, a' mi csak szellemi működésünk' tettleges eredményének magas és nemes bélyegét viseli magán. Szebb tehetségeink az ihlet' és lelkesedés' tüzénél kétszeresen emelkednek, fenszárnyaló erőnk' a' hatás' és tett' mezejére csapát; 's a' sokféle hitvallás megannyi dicsőt, nagyot, és remeket varázsol elő a' müvészet' szent országában. — Nálunk a' pogány vallást, önállású magyar müvészet nehezen környezé, 's később, miután a' pogány és keresztény vallás közti küzdelmek megszüntek, egy pár egész a' vakbuzgalomig áhítatos század elég tágas tért nyitandott nagyszerű vallásos műtárgyak' kiállítására; azonban a' nemzeti élet', 's a' müvelt polgárosodás' hiánya miatt, a' nép csak bálványimádó tömeg vala 's a' kevésbbé lelkesítő hitvallások' lángja még annyira sem melegíté eltompult érzelmeit. A' reformatio' képromboló hatalma, kivált a' képzőmüvészet' haladását erősen gátolá, de azért — hogy csak példában szóljak — nemzetemnek soha nem kivánnék jobb füstészeket, az e' részben kitünő

hollandiaknál, kiknek legnagyobbjai a' reformatió után éltek 's új hitök' világa mellett dolgozának.

De talán más utakon még mélyebben is lehet a' dolog' elevenére hatni. Különösen történetünk' és alkotmányunk' szellemének ármány-istensége villan meg agyamban, midőn a' szomorú okozatok' halomra gyűlt tömege közt, az egyszerű okok' kipuhatolása után vágyódom, nem mervén bizton elhatározni, vajjon min szíveink- és fejeinkben, vagy a' sors' titkosabb keblében kereshető-e a' hiba, 's vajjon millió lény kárhoztatást érdemel-e néhány egyed' büneiért? Ez mindenestre kényes tárgy, 's hosszas részletek' kijelelésétől, főleg folyóirat' körében, tiltja az irót, és csak minél rövidebb taglalásra nyujt engedélyt. Ázsiából a' sors' hullámai által Európába vetteténk, 's az idegen ültetvény talán ez égöv alatt is meghonosult, talán e' csinos, de kissé mesterkélt üvegházban is érlődésre jutandott, ha a' kertészek' erőltetett kényszerítés, 's egyéb tévesztett irányú, 's mondhatni vétkes bánásmód helyett, természetéhez illő éltető szerekkel ápolták és nevelték volna. A' nagyra született nép elveszti isteneit, hőseit, el nemzetiségét; erkölcseinek tőseredetisége megcsonkíttaték, lelki cselekvőségének magasabb fejlete elfojtatott, legszentebb érdekei egyesülés helyett megoszlának, 's az idegen befolyások' nyommasztó sulya alatt eltörpültek; szóval, a' nemzet, midőn épen müvelődnie kellett, a' sok veszedelmes zavarás által fölötte elvadult, 's illy szív- és észölő körülmények közt a' müvészet' forrásai nem fakadhattak föl. E' szép források' kitörését még erősebben gátolá az alkotmány' eredetileg hibás elrendezése. Ugyan is polgári éltünk' kezdet-szakában úr és szolga közt úgy szólván semmiféle középrend nem álla fen; a' polgárok idegen honokból idegen érzelmekkel csepegtek át földünkre, városaink csak igen lassan emelkedtek az aristocratiai várak' tövében. Már pedig, ha a' müvészetek' történetébe pillantunk, észre fogjuk venni, hogy a' müvészetek' legtöbb ága majd mindig az ipar és szorgalom, 's a' gyárias kézmüvesség' haladásán alapúl, és a' müvelt városi élettől nyer legtöbb tápot és gyarapulást. Hazánkban az idegen származású kevés polgár sehogy' nem tudott lenni otthonos, testével a' magyar Kanaan' áldásait élvezé, míg lelke a' sváb föld' térein kalandozott; a' müvészet pedig szorosabb viszonyban áll a' nemzetiséggel mint egyelőre gondolnánk. Ha elvégre fontolóra veszszük, hogy nemzetünk, és egyes gazdagaink még az idegen müvészeteket sem pártolák valami rendkivüli versenyezéssel, és ha még azt is szabad megemlitenünk, hogy a' mi éghajlatunk nem annyira képzeletingerlő mint Görög-, Olasz- vagy Spanyolország' légköre: legalább alkalmat nyerünk némileg a' fölött is gondolkozni, miért hogy nálunk a' müvészetek még eddigelé meg nem honosultak.

Mióta hazánkban a' legujabb mozgalmas évek' hajnali ragyogásából egy a' multakénál egészségesebb és nagyobb élet tündököl elé; mióta a' nemzetiség' geniusa századokig földre szegzett szövétnekét föl az ég felé kezdi emelgetni, a' fennséges hitvallások, a' nemesebb szellemiség' szikrája számtalan szív- és fejben éledez; az ép fiatal erő mindenfelől küzd és forr, 's a' beteg anyagok' kilökése által hatalmasan tisztogatja önmagát. E' forradalom szülte azt, hogy valamint minden közérdekü ügyben, úgy a' müvészet' sokféle ágában is, a' leendő nagy megindulóshoz jelentékeny előkészületek tétetnek, minek előmozdítására úgy szólván leghatósabb rugóúl szolgál városaink és polgáraink' magyarosodása, 's a' többé nem gúnyul, hanem inkább nemes értelemben vett polgárnév' méltánylata. Most már a' müvészetek' biztos megalapulása csak a' megmozdult nemzeti élet' mindinkábbi növekedésétől, tartós emelkedésétől, az értelmiség' és a' szebb érzelmek' gyors fejletétől, 's a' müvész és a' nép' izlésének jó irányától függ. Azt kürtölni, hogy a' magyarból soha nem válhatik müvész, magunk' részéről gyáva félénkség, szükkeblü bizalmatlanság, idegentől pedig nemzetünk' szelleme' 's jelen állásunk' ismeretének hiánya.

Illy szempontból indulva ki, lehetetlen a' budapesti műkiállításnak, mint a' föstészet' és szobrászat' buzdító pályatérének megnyitását, öröm nélkül tekintenünk, 's az egyesület' lelkes alapitóinak hálaérzelmünk' kifejezésével nem adóznunk. Igaz ugyan, miszerint az unalmas szörszálhasogatók, a' műértéssel dicsekvő finnyás tudóskák, a' magyar műkiállítást sok ellenvetéssel és gáncscsal illethetik; azonban ők sem csalhatlanok, 's itéletök czáfolást szenvedhet, kivált ha a' theoriát a' gyakorlat' életjeleivel mérlegezzük. A' szigorú műértő' vi-

lágpolgári szellemű okoskodása így fog hangzani: minthogy a' mostani föstészet egy életés jellem nélküli korcs szörnyeteg — sőt nem is föstészet, hanem csak mázolás — 's mivel a' mostani képgyártók' academiai modorban készült dolgozatai a' raphaeli, correggiói, dürreri, rubensi vagy rembrandi müvek' ellenében csak úgy eltünnek, mint Shakespeare' drámái mellett az iskolás gyermek' versfaragása; következőleg ezen általános mázmirígy' terjesztését, mint mindenütt e' világon, úgy Magyarországban is, kivált mint fejledező országban, minden módon akadályozni, sőt gyökeresen elfojtani szent kötelesség. Az illy tulságos állításnak buknia kell, mert a' változatos haladás, a' tökéletesedhetés' eszméjét egészen kizárja, 's a' középszerűt, a' meglehetőst, mint millyen a' mostani föstészet és szobrászat, heveskedő kivánataiban meg nem tűri. Igaz ugyan, hogy az academiai hibás modor', az iskolai szolgaság' kerülését nem lehet eléggé ajánlanunk; azonban a' lángésznek nincs szüksége javaslatokra; 's nálunk, hol a' nemzeti élet ifjú erővel kezd megindulni, hol a' lelkes hitvallások' legfönségesebb nemei éledeznek a' nép' szellemében, nagy müvészek', valódi geniek' leendő föltünése, épen nem tartozik a' lehetlenségek' sorába. — A' szerény hazafiak pedig, szívök' tisztaságában így gondolkodnak: minek még nálunk a' műkiállítás, midőn sem müvészszel, sem müvekkel nem dicsekhetünk? mire való még illy idegen lombokkal környezett éretlen magvacska' fitogatásával, saját gyöngeségünk' kitüntetése mellett, a' világ előtt kudarczot készakarva vallanunk? — De az illy aggodalmak füstbe vesznek előttem, ha elgondolom, hogy a' budapesti műkiállításba Marko, Olaszországban élő müvész hazánkfia, olly remek tájképet küldött be, melly nemcsak a' pesti, hanem még a' bécsi kiállítás' legjelesebb terményeit is jóval felülhaladja; nem csüggedek, ha elgondolom, miszerint Barabás' és Einsle' gyönyörű színezetű arczképei a' legjobbak közé sorozhatók. Tikos' fürdő hölgye, szép szabályos plasticai rajzolat és jellemdús kifejezés által tünteti ki magát. Kiss Bálinttól egy képet sem láthaték, de a' mint hallik, érdekes müvekkel gazdagítja a' kiállítást, 's így felednünk kell az idegen müvek' nagy tömegét, 's kellő méltánylattal viseltetnünk a' kevés, de jó honi iránt. 'S ha mind ehhez még azt is megemlítjük, mikép néhány igen fiatal' honosunk' készítménye a' jelen kiállításban meglehetős, reményeink' édes érzetében el kell ismernünk, hogy az egyesület korunk' szelleméhez és viszonyaink' állásához képest kitüzött czélját elérte. Mert még egyszer mondom, Marko' tájképe, a' legjelesebb hollandi tájfestők', mint Ruysdael', van der Neer, Poussin, Wynants 's egyebek' müveivel is kiállja a' versenyt, 's az első magyar műkiállításban a' külföldiek elől is elragadá a' koszorút.

Legfőbb ohajtásom vala a' budapesti műkiállításról részletes birálatot adnom: de minthogy az egyesület által kitűzött határidőre a' beküldött müveknek csak egy nagy része állíttathatott ki — 's ez is egyedül a' vásárra érkezett közönség' kedveért — 's mivel az egészet magam sem várhatom be, czélomat csak félig érem el, midőn még a' részről is csak általánosan szólhatok.

Mit dr. Henszlmann Imre úr az Athenaeum' 42-dik számában a' bécsi műkiállításról igen helyesen elmondott, mind az a' budapestire is majdnem egész kiterjedésében alkalmazható, mert itt is legtöbb kép bécsi föstészektől látható, sőt szerencsém vala néhány olly művel találkozni, melly már a' bécsi kiállításban is részesült, 's ott nem a' kitünőbbek közé tartozott. A' szerző urak alkalmasint azt hivék, hogy nálunk könnyebben boldogulnak, de tervök aligha dugába nem dölt. Illy alakos ismétlések' eltiltása érdekében áll az egyesületnek.

A' jelesebb történeti képek' nem kis befolyással birnak a' nemzeti érzelmek', a' lelkes honszeretet' ébresztésére, sőt korunkban e' szent hit pótolja leginkább a' vallásosság' hiányát. 'S épen ezért sajnálni lehet, hogy a' mostani műkiállítás e' tekintetben legszegényebb. E' müvészi 's egyszersmind nemzeti érdek' előmozdítását jutalomtét által eszközölhetné az egyesület.

Most pedig isten veletek ügytársak, kik a' budapesti műkiállítás' részletes birálatába fogtok ereszkedni. Szabad legyen tőletek szives kérelmem' nyilvánításával elválnom. Ha az ügyet biztosítani ohajtjátok, a' kevés jót se halmozzátok tulságos dicséretekkel, 's még kevésbbé tetézzetek magasztalást a' töméntelen roszra, különösen álmos hitetlenségünk' világos jelképeit a' vallásos tárgyú szentségtelen müveket, a' rosz rajzolatu és színezetű, a' jellem nélküli

arcz-, genre- és jellemképeket, a' tájnövény- és állatképeket, mellyekben minden egyéb található, csak nem természet és valódiság, 's több efféle korcs szerzeményeket ne emeljetek tömjénező szózatokkal. Azonban tulságos ócsárlók se legyetek, 's főleg a' művészeti egyesület' szép irányának sükerét minden módon érdemesíteni el ne mulaszszátok. Pest, junius' 10. 1840.

Vachott Imre.

Historiai nézete a' középkori Európának alkotmányi tekintetben.

(Vége.)

Az egység és összetartás' hiánya, az igen tág szövetségi kötél, 's ezen számtalan respublicák' gyengesége, mellyek' nagyobb részének nem volt egyéb birtoka, hada, jövedelme, mint a' mennyi egyetlen egy városnak erejét teszi: mind meg annyi hibák voltak, mellyeknek elmellőzhetlenül hanyatlást kelle hozniok.

A' német egyesület' physicai köteléke, a' nagyobb hűbéresek' hatalma 's a' tömegek' feltétel nélküli engedékenysége volt, mik által a' népek a' birodalom' tagjai' járma alatt tartattak, kiknek egyképen érdekök volt uradalmaikat viszonyos segedelemmel védeni.

Az egyesület' köteléke, mint végrehajtó hatalom, a' császár volt, hét fejedelemtől választva, kik ezen választói joggal kizárólag birtanak. Alatta mint tanácskozó test az országgyülés állt, melly egy herczegek' kamarájából és egy szabad városokéból volt összetéve, kiknek csak tanácskozati szavazatok volt, 's így a' képviseleti 's nyilvános tanácskozati jog néhány herczegre és városra volt szoritva, kik „rendek" czime alatt, mellyel kizárolag éltek, a' hűbéri bilincs' terhével minden német népet és tartományt nyomtak. E' szövetségi kormány alatt minden statusban egy szövetségi tag volt az uralkodó kormány, itt ott különös rendek' befolyása, vagy némelly városok' jogai és szabadságai által mérsékelve.

Ha ezen nézetetet a' Hansa-városok' kereskedői egyesületére alkalmazzuk, látni fogjuk, hogy ezeknek physicai köteléke a' kereskedés volt, valamint szintén annak szüksége is, hogy a' tengeri rablók 's az útonállók, vagy a' mi egyre megyen, várbeli nemesség ellen egymást védjék, melly a' maga körében zsarolásokat tett, a' karavánokat megtámadta 's épen úgy cselekvék, mint a' mostani arabok és kirgisiak a' magok pusztáikban.

A' Hansa' törvényhozó egyesülete a' congressus vala, a' legfőbb hatalommal felruházva, 's a' Hansa-városok' követeiből állott.

Schweiz' kantonainak hegyei szövetsége physicailag a' tartomány és az emberek' természeti alkotása által volt összekötve. Magas hegyektől körítve, keskeny völgyekben és kis terjedelmű síkokon laktak, nagyobb részint baromtenyésztéssel inkább mint földmiveléssel foglalatosak, éjt napot a' szabadban töltének nyájaikkal, szokva voltak meredek sziklákat mászni, jeges patakokat lábolni, farkasok-, vaddisznók- és medvékkel harczolni, kecskére és köszáli zergékre vadászni: mind olly gyakorlatok és szokások, mellyek a' régi schweiziaknak bátorságot és vakmerőséget adtak, 's charakteröknek bizonyos állhatosságot és cselekvő erőt.

A' schweizi szövetséges társaságnak nem volt más elve, mint egyéb egyesületeknek, azon időben, t. i. melly a' német városokat a' fürak' nyomásai ellen alkotta, függetlenségi cselekedeteiket az urasági jogok iránt kifejezett tisztelet' szavaival kisérvén. A' kantonok között semmi egyformaság nem volt, semmi szoros és erős kötelék, hanem korlátlan joga mindeniknek teljes szabadsággal mozogni, úgy tenni, vagy nem tenni, mint neki jónak látszék. Csak közös vállalkozásoknál tanácskoztak és egyeztek egymás között előlegesen. Hat kanton, Uri, Schwyz, Unterwalden, a' szövetség' alapitók 's ezekkel Glarus, Zug, és Appenzell birtak egészen népszerű alkotmánynyal. Az úgy nevezett „országos községekben" vagy is az egész szavazható férfi népesség' gyülésében, szabad ég alatt, tanácskozott a' nép közvetlenül kül és bel ügyeiről, nevezte ki tisztviselőit, nyilványos törvényszéket tartott 's általánosan minden rendelkezéseket tett, mellyek egy korlát nélküli uralkodó' hatalmához tartoznak. A' többi hét kanton, mellyeknek főhelyeik császári városok voltak, kisebb vagy nagyobb mértékben aristocratiailag kormányoztattak. Az aristocratia elsőben külső volt a' várost és tartományt tekintve. Mert minden város felségi hatalommal birt a' maga kantonában; és egyedül a' város volt szabad, a' hozzá tartozó környék kisebb nagyobb számú faluival, mezővárosaival és városaival ennek allatvalói. Ezenkivül minden uralkodó város' kebelében támadt egy belső aristocratia is, melly itt nemesi, ott ipari (industriell) volt, 's

az alsóbb rendeket nyomá. Egyes kantonok végtére democratiaiak vagy aristocratiaiak, bizonyos tartományokon úgy mint alattvalókon uralkodtak, mellyeket meghódítának vagy pénzen vettek. Ez által különös zavaréka támadt az uralkodásnak, melly a' szövetséges társaságnak sem becsületére, sem hasznára nem szolgált.

A' harmadik rendszer, t. i. rendek' gyülésével Svéd-, Norvég-, Dán-, Lengyel-, Cseh-, Magyar-, Portugal-, Spanyol-, Franczia- és Angolországban divatozott. Az első hatban a' koronásfej' választhatása, egész a' 16d. századig volt fenn; a' négy utolsóban csakhamar öröködés' joga állott be. Mind ezen országoknak ugyanazon eredetök van: a' barbaroktól származnak. Legszembetünőbb alkotmányos intézetök a' rendek' gyülése volt. Ha az elemeket vizsgáljuk, mellyekből e' gyülések összeállottak, kiviláglik, hogy egész Európában ugyanazok voltak, úgymint papság, nemesség, városok, mezővárosok 's megyék, 's hogy az egy vagy másik hely' közötti különbözés abból ered, hogy ezen elemek majd egyesülve, majd elválva, itt jobban kifejtve, amott csaknem megsemmisítve, elváltoztatva vagy egészen kizárva voltak.

A' rendek' különböző tanácskozási módja, a' szerint, miként szokásaik' vagy körülmények' következtében együtt vagy egyenként gyültek össze tanácskozni és szavazni, 's nagyobb vagy kisebb hatásköreik szerint, lényeges különbözéseket hozott a' gyülésekbe, mellyekből a' törvényhozó és tanácskozó hatalom' különös alkati rendszerei támadtak. Svédországban, hol ezen hatalom az országgyülésen határoztatott el; Német- és Magyarországban, hol a' rendek a' kormány nélküli időt használták 's a' császárnak vagy királynak, kit választandók voltak, szerződéseket terjesztettek elébe, mellyeket nekik, mint választások' feltételeit, kellett elfogadniok; — Portugal-, Spanyol- és Franciaországban, hol csak kérelmeket és panaszokat tehettek, hogy kivánatos javitásokat eszközöljenek; — Végtére Lengyel-, Cseh- és Angolországokban, mellyek mind hárman közelebbi tekintetet érdemlenének, és sajnáljuk, hogy hely' szüke miatt ezen három rendszer' nevezetes párvonalait, ki nem fejthetjük, mellyekben néhány rend' egymás közötti egyesülete, valamint szinte mások' elválása, a' képviselést több kamarákra szakasztá, különböző országos testeket alkotott, mellyekben egy sajátságos mechanismus bizonyos egyensulyát hozta be a' hatalmaknak. Ezen három rendszer közől kettő elenyészett; 's emlékezetök is ha el nem tünt, legalább megcsonkittatott. Ellenben Anglia' rendszere: a' három hatalom' kormánya, a' királyé, felső és alsó házé, melly a' századok' forradalmait túlélte, a' legkiterjedtebb befolyással volt az újabb alkotmányokra.

Ha a' rendek' régi gyüléseik csak hasonlatlan nemüleg felosztott és gyakorlott hatalommal birtak is egy vagy más országban, vannak pontok, hol a' felség mindeniknek kezében volt. 'S kivétel nélkül határzott mindenik a' legfelsőbb ügyekről, millyen az uralkodási öröködés, a' kormányzat, tartományróli lemondás, 's mindenek felett az adó. Mert Európa' éjszaki részeitől egész a' déliekig, Svédország' alkotmányában, mint Arragoniáéban, Magyar- 's Lengyelország' decretumaiban, az angol statutumokban, Franczia-, Spanyolország' szokásaiban, mindenütt törvényként találhatni irva, vagy kérdésen kivüli szokás gyanánt fölvéve ezen elvét az országoknak, melly szerint az adó az adózók' megegyezésével vettetik ki.

Ha az elvek' átnézetétől azoknak kivitelére 's alkalmazására akarnánk térni, közepette egy durva civilisatiónak, közepette a' hübéri és polgári hübéri rendszernek, 's rabszolgaságnak, különböző időszakokban és különböző országokban, Svéd-, Dán-, Lengyel- és Németországban a' középkori gyüléseknek képét lehetne előállítanunk, hol fejedelmek kitéttettek, mert esküjöket megszegték, 's az ország' jogait sértették, 's millyenek Angliában az 1327. 's 1399-diki parlamenti tételek, mellyek által a' dynastiák változtak. (Német kutfő).

Ugod.

Irmához.

Te vagy, leány, szép láthatárom,
Túl nézni rajtad nem tudok.
Más hölgy után nincs vágy szivemben,
Üdvhez csak általad jutok.
Veled, miként e' báj világgal,
Úgyan vagyok, dicső leány:
Csak egyszer itt boldog lehessek,
Nem esdem más világ után.

Vachott Sándor.

Desdicado.

Olasz novella.

Az utósó ősz' vége felé a' sokaság Róma' Porta del popoloján át elterülvén, a' Borghese villa' árnyaiban tünt el, ott castagnettekkel saltarellát és tarantellát tánczolandó. Ugyanazon kapun át 's ekkor lépdelt be egy idegen. A' tömeg annak ifjú 's szenvedő arczát, 's lankadt lépteit észrevéve, némán megnyilt, öt átveresztendő. — „Föstész leend ő, Franczia- vagy Németország' fia" — mondák a' fiatal lánykák, mialatt barna fejecskéiket társnőik' fölébe emelék, 's a' szőke vándort szemeikkel kisérék. — Ez egyenest az aegyptusi diszgúlának ment, mi a' néppiacz' közepén nyulik fel, aztán a' talap' egyik lépcsőjén fájdalmasan letelepedett, lábaihoz vetve a' poros ruhaiszákot 's pálczáját. Homloka kezein nyugvék; a' calabriai kalap' széles karimái arczára estek; tompa búba sűlyedt.

Csüggedten fölálla ismét rövid nyugvás után, 's épen botját 's iszákját akará fölvenni, midőn a' kocsik' zavarából, mi a' népkapuban támadt, két tüzes meklenburgival egy hintó mellette elroboga. Most öröm 's meglepés' kiáltásával a' kocsi felé ugorva egyik kezével arra támaszkodék, 's a' másikkal visszalöké tajtékzó fakóját a' lovagnak, ki a' mellett vágtatott. A' büszke állat ágaskodék ezen erös kéz' lökése után; de a' lovag arczba vágá vesszőjével a' gondatlant, ki futását akadályozni merészlé, és sarkantyúit erösen nyomva méne' véknyába, átugratá a' vakmerőt. Őt imígy élettelen a' kövezetre vetve, eltünt lovag és hintó, mindketten könnyen és sebesen mint förgeteg.

E' kevesebb mint pillanat alatt eljátszott jelenésnek csak magok a' játszók, 's a' franczia iskolának egy növendéke — ki épen a' néppiaczon mene át — valának tanúi. Ez az utashoz közeledék, fölemelé, a' gúlához támasztá, 's aztán néhány cseppet itatott meg vele azon tiszta vizből, mit négy oroszlán a' talap' négy szögén kihány. Midőn a' szerencsétlen ismét magához tért, 's kezét fejéhez vezetve, újai alatt a' véres karikát érzé, mit a' chevalier' vesszője jegyzett homlokára, ádázattal másik kezével mellére ütött, 's két nehéz könny hullott alá szintelen 's kiaszott arczára.

„Ön szenved?" kérdé az ifjú föstész, kezét szeretettel az idegennek sebére téve.

„Igen, szenvedek', felelé ez, kezét szivéhez szorítva; 's komor tekintetét a' segélyűl jött ifjúra meresztve, ismétlé: „Igen, én nagyon szenvedek!" 's nyakába borúlt annak, 's keservesen sirt.

„Ön az, Desdicado?" kérdé most a' festő kínos meglepéssel. Ki önt múlt öszkor Florenczben látta, ragyogva a' szerencse' csillamától, 's az ifjúság' sugarától, merészelheti-e, e' hervatag vonásokban, 's e' durva öltöny alatt önt megismerni? Önt az ifjút és szépet, ékest és kevélyt, önt kell így látnom ismét?"

„Ah, nem tudja ön, milly fájdalomterhet halmozhat föl a' sors tiz hónap alatt, sem, mennyi éveket tolhat össze a' fájdalom egy napban! felelé az idegen sötét arczczal. Igen, Desdicado vagyok! tevé hozzá könyeit szárítva, a' nyomorú, de dölyfös Desdicado, lelkem a' durva öltöny alatt, melly takar, kevély maradt. — Barátom, ki azon férfiú? az, ki megüte! — Átkozott! — mondja, ki ő? Egyikünk nem fogja behegedni látni homlokomon e' megbecstelenítő jegyet!"

„Alig van Rómában férj, kit ő gonoszabbúl nem sértett vala meg homlokán, mint önt, felelé a' mivész mosolyogva. Ki nem ismeri minden ünnepeink' hősét, a' nagyok' elkényeztetett kegyencz gyermekét, minden nők' szeszélyét, M** grófot, most R* marquise' boldogított kegyenczét?"

„Hibázsz, vagy hazudsz, kiáltá hevesen az ifjú. R* marquise, nem — — ah, ti nem ismeritek öt, folytatá szelidebben, Rómában annyi a' marquise! Hadd vegye ő mind, csak ne Beatricét! Ah Fernando, ön nem ismeri öt: egy szűzlélek sem tisztább az övénél. Szomorún és hidegen utazá át ő a' világot a' nélkül, hogy ez birná öt, mert valóban a' féltékeny istenség nem akará, hogy ő, azon körökből elröpült galamb, nyomorú földünkön egy ágacskát találna, mellyre leszálljon, hogy annál sebesben térjen vissza a' mennybe."

„Így már hibáztam, válaszolá Fernando, azon marquise nem lakik falaink közt, 's hiszem, hogy még a' mennyben késik. Rómában csak egy R* marquise van, 's ön láthatá öt maga előtt tova tűnni, mint halvány viszfényét szerelmének. M** vágtatott oldalánál, 's kocsiának kerekei, kevésbbé szelletiek ön álmainál, majd szetzúzák vala önt e' piacz' kövezetén."

„És ki mondá önnek, kiálta fel ismét Desdicado méregtől elsápadva, ki, hogy M** az ő kegyencze? Illyen a' fiatalság! Épen olly könnyen bemocskolja egy nő' becsületét, mint széttör egy nádszálat ujjai közt; ti eszeveszettek szélnek szórjátok mérges szavaitokat a' nélkül, hogy a' czélra ügyelnétek, mit azok találnak! — Fernando, egy nő' becsülete tiszta, töredékeny kristály, mit csak jámbor, reszketeg kézzel illethetni."

‚Ön szereti hát e' nőt?' kérdé fájdalmasan Fernando.

„Igen, én szeretem!"

‚Szegény balgatag!' mondá félhangon magának a' festő. Desdicado, mond aztán, ha szavaim megsértették önt, vegye ismét iszákját és pálczáját, 's menjen messze Rómától czipőiről a' port leverni. Szerelme' szentségének tán igen is sok szenvedni valója lenne e' helyen. Menjen barátom, menjen. Beatrice szabad ugyan, egészen szabad, de ön' nézetei szerint M** épen mivel ő az, megfertőzteté azon szent helyet, hová térdelni jött ön, 's azon álisten, kit ön keres, csak szerelmes költő lelkében lakik.'

„Magyarázza meg világosbban" suttogá az idegen lassú megrettent hangon.

‚Nem mondok önnek egyebet, felelé a' művész, mint a' mit egész Róma közölhetne önnel? A' nemes és szép Beatrice tizenhat éves korában nőül ment R* marquishoz, egy önző mogorva öszhöz. Ez szomorú egy nap volt Beatricere nézve. Azóta visszahuzottan élt vén férje' oldalánál, ki végre karaiban elhunyt. — Midőn Beatrice, sirból kilépett árnyként, a' világban ismét megjelent, ekkor tolultak körébe a' hódolók, 's minden akará a' szerelem' forró sugarainál fölélesztení a' virányt, mi hideg vad magányban nött fel. De Beatrice tiszta maradt, tiszta, mint e' márványból buzgó viz: minden ajánlkozások elsiklottak lelkéről, a' nélkül, hogy öt felindítnák, vagy elszórnák, 's alkalmatlanságaiktól elfáradva 's unatkozva elment távol Rómától, nyugalmat 's szabadságot keresni.'

„Ez Beatrice! kiáltá Desdicado örömtől elragadtatva. Látja ön, hogy tiszta és szent ő, szent mint szerelmem, tiszta mint a' csillagzat, mi fölöttünk világit!"

E' perczben a' hold mi a' látkörön feljöve, elönté halvány sugarait Róma fölött, 's a' város tágas ezüstkúp alatt látszék aludni.

A' néppiacz puszta volt, a' Corso csendes; 's a' viz' lubiczkolása a' medenczében, 's a' távol ének' Villa de Borghese' mulató erdőjében volt csak hallható.

‚Hallja tovább, folytatá hidegen Fernando. Egy év mulva visszajön a' marquise. Egyedül utazott el, M** gróftól kisérve tér vissza. Látta ön a' dölyfös Apollót; ennek kérelmén elpattant a' szilárd 's hideg marquise' vas föltéte.'

„Még egyszer, ki mondá azt önnek?" kérdé Desdicado, ki forró vérét arczába tolúlni érzé.

‚Ki nem mondja Rómában? A' két szerető' bizodalmának nincs semmi oka titokra. Nem szabad-e mindkettő? Szerelmök magasan tartja homlokát. Beatrice nem tagadja mit M** állit. No's, mit gondol most?'

„Azt, hogy M** gyáva eszelős, kiáltá Desdicado 's fölkele. Jöjön, holnap kétszeres becsületet kell megboszúlnom."

‚Mi szándéka van önnek?' kérdé az ifjú festő, ki Desdicadot vendéglőbe vezeté. ‚Bizonyára kihivás, párviadal! Tudja ön, hogy M** legügyesb vivó a' félszigeten? Nem fogja ön büntetlen éltét élteért koczkáztatni. Megfogom ön fájdalmát szegény megcsalatott! Beatrice szép, és — —'

Mialatt igy beszélt, oda nyujtá kezét az idegennek, és közönségesen hideg, gúnyos tekintete e' perczben olly gyöngéd meleg részvétet fejeze ki, hogy kezével egész lelkét látszék oda adni. — Desdicado karaiba veté magát. „Holnap tehát", kiáltá, „nap' felkoltekor! Tán utósó leend az, mi vérpirosan tükrözendik arczomon. Legyen! Semmit sem várok többé az élettől, 's már rég lemondtam földi boldogságról." — Igy váltak el.

Egy órai nyugvás után Desdicado bérkocsiba veté, 's M** palotába viteté magát. A' palota ünnepélyesen vala kivilágitva. Hintók tolultak az udvarban, vendégek a' márvány lépcsőkön, 's a' nyilt ablakon át látni lehete alakokat patyolatban, selyemben és virágokkal a' hosszú folyosókon át, az antik mellszobrok és régi római függönyök' hosszában tova siklani, árnyakként bálruhákban a' komoly, hallgató két szoborsor között. M** pompás ünnepet adott. — A' terassok, czitron 's narancsfáktól illatozvák, megcsendültek a' hangszerektől; a' vilárok (Luster) ragyogtak a' mennyezet' frescoföstése alatt, 's a' keringő

forgott a' mosaik padolaton. Desdicado a' tömegbe vegyült, 's észrevétenül távol az ünnep' zsivajától sötét gallerián eltünt; alig járdala ott néhány perczig, midőn zavart szók fülét, 's nyugtalan alakok szemeit érék. Hirtelen az ablak' mélyébe veté magát, 's két alak ment át titoktelileg.

„Miért olly komor 's ábrándos?" kérdé M** panaszló szerelemteli hangon. Királynéja e' helynek, lelke ez ünnepnek, csak azért jelenik meg, hogy a' hirtelen eltávozás' fájdalmát érezzük? Ó Beatrice, a' bút, mellyben szép életnapjai emésztetnek, földeritendő, mindent megpróbált szerelmem, a' fájdalmat 's örömet a' nélkül, hogy szemeiből egyetlen könynyet, ajkaira egyetlen mosolyt csalhattam volna. Beatrice! nem sokára nőm, hideg vagy mint márvány." Igy szólva kezét a' vadásznő Dianára tevé, kinek a' holdtól világított fönséges, tiszta arcza, istensége' halvány sugárait mosolyogni látszék.

„Valóban ábrándos és komor, ismétlé Beatrice, repkényként simulva M** karára. Ezen illatok elfárasztnak; ének, táncz, és játék terhemre vannak. Lenyomott kedélyem fájdalmasan legörbed az ünnep' örömhangjaitól, mint a' vakító gyertyafény által kifárasztott szempilláim lefelé fordúlnak. Bocsásson Ernesto, ne tartóztasson vissza; rövid ifjúságomat könynyekben 's unalomban elhalványodni 's kialudni láttam, 's nincs napja a' világnak, mi azon lángokat ismét fölgerjeszthetné."

Most mindketten eltávoztak, 's nem volt más hallható, csak a' marquise' selyemruhájának suttogása hasonló a' szél' mozgásához az ősz' sárga lerázott levelei között. Az udvarba érve a' marquise' vállaira nyestprémzetü köpenyt boríta M**, 's a' kocsihoz kisérve kezére gyöngéd csókot nyomott.

„E' nő jég, és szerfelett okos!" mondá M**, ügyesen szökdelve fel a' palota' lépcsőin, vidáman 's derültten, mintha Beatrice' hintója élte' terhét 's lelke' szorúltságát tova hengerité vala. — „Giulio!" kiáltá aztán, egy ifjú florenczi gróf' karán, arany, kristály, 's borral gazdagon ellátott csemegetár felé lépdelve, — „tölts Giulio! a' gyöngyellő franczia borból, hadd éltessük az engedékeny, meghallgató, vidor szerelmet." — És a' mint a' pohárt nemes habtól környezetett szájához emelné, egy kéz veregeté meg vállát. M** hirtelen megfordult, 's Desdicado állt előtte.

Sápadtan 's borzalmat gerjesztve, koporsóból kilépett rémként kezén fogá a' grófot, 's a' szomszéd terassera voná. Itt hátra löké szőke hajfürteit, mik szemeibe estek, 's búsápasztott arczát bosszú-izzó szemeivel mintegy hozzá tartva, fáradságosan kivivott csenddel kérdé, ha ismeri-e? És midőn a' gróf néma bámulattal tekinté az ifjút, ez, újját homlokára téve, hidegen és komolyan mondá: „Gróf úr, mivel veszszője nem átallott arczon ütni, kardja sem fog szégyenkezni az enyémmel egybecsapni."

E' szóknál oda nyujtá kezét, mellybe a' gróf a' magáét tevé. — „Kivántam volna", folytatá Desdicado, hogy ön már holnap, a' gúlánál találjon engem, ugyanazon helyen, hol ma estve lova' lábai alá vetett; de ott nem vagyunk észrevétlen', 's tán utósó utam is, 's még némi szent kötelességem van teljesitendő, 's még le kell rántanom szememről egy fátyolt; ezért számot tartok jelenlétére a' városon kivül az erdőcskében, a' temető mellett, harmadnapra mától, mielőtt a' nap leszáll. Tán utósó váló sugarán leviszi éltemet is!"

E' szók' kifejezésében annyi nemesség és méltóság vala; Desdicado' alaka olly tiszteletet parancsoló fönséget mutata, 's tekintetének fájdalma és szilárdsága olly varázst gyakorolt, hogy a' gróf alig talált szókat kivánatában megegyezni, mire Desdicado eltávozék. — A' gróf némi ideig meredten és mozdulatlan állott a' terasson, 's szemeivel követé. De midőn e' nyugtalan iszony a' meglepéssel 's bámulattal, mit okoza, eltünt, szégyenlé gyávaságát, 's kérdé magát, miért, hogy e' Banquo' lelke parodiájának ajtót nem mutatott. Aztán elbeszélé Giuliónak a' bosszutünemény' történetét, 's mindketten nevetve ismét a' bál' eleven tolongásába vegyültek.

B. Barkóczy Ferencz.

(Vége következik.)

Magyar játékszini krónika.

Jun. 15. Enzersdorfi postalegény. Bohózat 3 szakaszb. énekekkel 's tánczczal. Irta Told, ford. Balog Istv. Zenéjét szerz. Riotte.

Jun. 16. Saluzzoi Corona. Dráma 5 felvon. Raupachtól, ford. F. S. — Lendvay mint vendég Gvido' szerepében.

Jun. 17. Az agg színész és leánya, vagy még is kivivta! Vigj. 5 felv. Bayard és Teaulon után magyar színre alkalmazva ford. Fáncsy Lajos, a' m. academia' költségén.

Egyveleg.

Európa' mostani népessége a' Gazette de France szerint 177,222,600 személyt teszen, 454,450 négyszeg mérföldön. Ezek között van:

Germánnép	53,195,600
Római faj	60,586,400
Szláv	45,120,900
Caledoniai	3,718,000
Tatár és bolgár	3,499,500
Magyar	3,070,000 *)
Görög	2,022,000
Zsidó	1,179,500
Finn	1,760,400
Cimber	1,610,000
Baskir	622,000
Czigány	313,000
Arnaut vagy albániai	294,000
Örmény	131,000
Máltai	88,000
Cserkesz	8,000
Samojed	2,100
Vallás' tekintetében:	
Chaman	2,000
Zsidó	1,779,500
Mahomedán	3,607,500
Keresztény:	
1) catholicus	98,229,100
2) protestans	42,898,500
Összesen	141,127,600
Görög	31,636,900
Mennonita	224,000
Methodista	180,000
Unitarius	55,000
Quaker	40,000
Herrnhuter	40,000

*) Stein szerint 4,500,000 magyar van. Lásd: D. Ch. G. Daniel Stein's Handbuch der Geographie und Statistik. Nach den neuer. Ansichten bearbeitet von D. Ferd. Hörschelmann. I. Bd. S. 59.

HIBAJAVÍTÁSOK.

Ath. 547.	lapon a'	47.	sorb.	„csak falu" helyett: csak hat falu.
- - - -	-	49.	-	„különbözők" - különböző.
- - - - - -	-		-	„Szepességen" után septemberben.
- 548. -	-	3.	-	„találnánk" helyett találnók.
- 549. -	-	16.	-	„Surietennél" - Svietennél.
- - - -	-	27.	-	„balgákat találhatni" hely. balgákká ne váljanak.
- - - -	-	36.	-	„lázidegek" helyett látidegek.
- 550. -	-	4.	-	„közelődni" - kezdődni.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 25. 1840.** **51. szám.**

Tartalom: Nevelési mechanismus a' kor' philosophiája' szempontjából (*Szeremlei Gábor*). — Az önálló ember (*Ktn*). — Boldogság (*Sárosy*). — Emlékkönyvbe (*Kúthy*). — Desdicado. Vége (*B. Barkóczy Ferencz*). — Magyar-játékszíni krónika. — Egyveleg. — Bongészet. — Előfizetési jelentés.

Nevelési mechanismus
a' kor' philosophiája*) szempontjából.

Korunknak két nagy mechanismusi nevelője van: egyik a' jelenkor' mechanicájában fő szerepet játszó göz, melly a' buta anyagi erők' rendkivüli neveltével, az egyedi és nemzeti jólétet is végetlenül neveli. — Gyorsaságra szintugy, mint olcsóságra, valamint nagybani működésére nézve is versenyzik ezzel a' másik nagy mechanismusi nevelő a' kölcsönös oktatás**) (bell-lancasterismus) elannyira: hogyha amaz, némi archimedesi fenhéjázással azt mondhatná, hogy gépeinek mindenhatóságával az egész földet képes lenne kimozditani helyéből, ez az isten-ember' igéretének fenségében, az egész emberiséget egy akolba gyüjthetné összve, 's egy pásztor alatti legelésre szoríthatná.

Valamint azonban ama' nagy földi világító a' nap, nyugotra értében keleten kifejtett fényével felhagy, 's a' láthatárróli elvonultával ön magába láttatván vonulni, mintegy az elvontság' láthatlan honába, a' lelkiségbe megyen át, nem különben vonúl magába nyugoton; a' kelet szülte kölcsönös oktatás*) lesz a' schweizi hegyek mögött, a' Pestallozzi' modorában mintegy lelkivé. — Egy ugyan is a' szellem, melly mind a' két nevelési rendszert áthatja**), gépszerű utánzása a' tanitónak, a' tanulmányoknak kézzel fogható betanulása, az egymásból lánczszemkénti fejlődés 's folyás egyiránt bélyege mind kettőjöknek azzal a' különbséggel, hogy a' nagy következetesség, rendről rendrei szakadatlan folyás a' kölcsönös oktatásban, magok a' tanulók közt létezik, szóval itt inkább külszín 's alakzat az, mi Pestalozzinál lélek és élet. —

Ez a' mechanismus' honában, Anglia- 's Franciaországban köz kedvességet nyert ne-

*) Szerző a' hegelismust érti. *Szerk*

**) Gyorsan hat a' kölcsönös oktatás, mert az egész iskolázás nem több mint másfél évig tart. — Olcsó az, mert magában Angliában csak 3 p. f. kerül. Végre nagyban hat, mert egy igazgató alatt 800 is van. —

*) Közönségesen tudva van, hogy Bell a' kölcsönös oktatás' eszméjét Indiából hozta Angliába.

**) Nagyon hibáz tehát a' német Conversat. Lexiconban a' bell-lancasterismusi czikkely' irója, midőn róla ezt mondja: „So hat denn England, Frankreich etc. ein Lehrsystem (a' kölcsönös oktatásról van szó) dessen todter Mechanismus eine gänzliche Unbekanntschaft mit dem Geiste der Pestalozzischen Erziehungs-Idee verräth. Bd. VI. 's 409. Illy állitás árúl el a' Pestalozzi' rendszerének szellemével teljes ismeretlenséget. —

velési rendszer, nyilvános ellentétben állván, kivált a' rationalismus' hazájában, Németországban, divatló ezen szellemtől mindenben áthatott szabad csapongású vagy játszva tanító rendszerrel: józanságát 's nagy természetességét, csupán csak psychologiai alapjával, 's a' gyermekkor' természetének kivánatihozi simultával bizonyíthatja be, valójában itt is helyén van az ismert: — — — Dies, naturae judicia confirmat. —

Pestalozzi „war ein bloszer Zögling der Natur, ein wahrer Autodidakt", mond Niemeyer (Grundsätze der Erziehung 3. Theil, S. 319), természet' gyermeke volt tehát a' fáradhatatlan gyermek-nevelő, valamint India, a' kölcsönös oktatás' bölcsője is, ősi szokásainak több ezredek ótai megőrzése miatt, magának a' müveltségi máztól szeplőtelen természetességnek hazája. Már pedig a' természet, mint a' gyermekek' példája mutatja, tudta nélkül mond igazat, lássuk ennek valósúltát e' gyermek-nevelő rendszernek természetességében. —

Érzés' 's ösztön' kora a' gyermekkor. Porbani játszásának alacsonságából tisztább magosságú igazságokra emelkedni nem tud. Az igazat csak tudta nélkül mondja meg, tudta nélkül vagy mechanice lehet őt ennek birtokára legtermészetesebben juttatni. — Ama' nagy nevelés, az emberiségnek ész világrái fejlete, illy modorban történt, maga az isteni nevelő a' legtisztább égi szinü kijelentés, az emberiségnek gyermekkorához simulta miatt, az ös szent korban, a' czerimoniák' mechanismusába volt kénytelen lélektudományosan szorítkozni. — Innen ezeknek tengerözöne a' legtisztább kijelentésü vallásban is (zsidó vallás), valamint az olly népek' polgári szerkezetében, társalgási 's illedelmi viszonyaikban, mellyeket a' gyermekkorbóli kivergődésre mind eddig sem birhata az érettebb észi korra haladás, például a' chinaiaknál még a' rangok közti különbségek is czerimoniákban fejezvék ki, és a' magányélet' mindennapisága is a' mechanismus' vaspálczája alatt nyög. E' mechanismus azonban, mellynek bilincsei az érettebb kor' súlya alatt magokban letöredeznek, a' gyermekkorban szintolly jótékony, mint természetes. A' nevelésnek ugyan is az ismeretek' tárházának épitésében tartós és állandó alapra van szüksége, milly erőset vethet a' mechanismus az imént idézett chinaiak' példája mutatja. — Innen Plutarch is nagyon lélektudományosan tulajdonítja a' Lycurg-féle intézvények 500 évek alatti fenmaradását, egy az anyatéjjel beszitt mechanismusi nevelésnek, a' midön Numa' sokkal észszerübb 's emberhez illőbb rendelményei hő keblü alkotójukat alig élheték túl. — —

Ezen rendszer' szigorú következetessége, minden hézag nélküli szakadatlan folyása szintén lélek-tudományos alapon nyugszik. — Egyik virágról úntalan a' másikra repeső pillangó gyanánt repes a' gyermekkor' virgonczsága éltének tavaszán szüntelen egyik tárgyról a' másikra, minek elég bizonysága a' gyermekek' úntalani kérdezősködése. Lélektudományos hatás itt ezen szerfeletti szétszórás' akadályozása. Mi hathat már sikeresebben azon szigorú következetességnél, rendről rendrei szakadatlan folyásnál, melly semmi hézagot, semmi ugrást nem szenvedhetvén, a' legszorosban kimért korlátok közti haladásra szorítja a' féktelenségnek indult gyermek-csapongást? — Ezen akadályoztató rendszert követi ama nagy nevelő a' természet is, termesztményeinek kifejtésében, 's létrehozatalában, (Hemmung der Evolution, als Princip aller Naturthätigkeit. — Schelling Zeitschrift für speculative Physik 1. B. S. 11.) ez pedig az elemi nevelésben természetesb legyen-e ismét, vagy jóltévőbb? nehéz elhatározni, a' mennyiben a' szoros rendhezi szokás által egy mindent éltető lélekre ébresztetik fel a' gyermeki természet, sőt a' bell-lancasterismusban egy főtöli függésre, a' hasonlók iránti engedelmességre taníttatik jóltévőleg be, az által pedig, mi ettől elválhatatlan t. i. a' rögtön jutalmazás és büntetés által, (mellyek közől amaz az előbbre haladás, ez a' hátramaradás' természetességében gyakoroltatik) hasznos munkásságra ösztönöztetik, már pedig a' rend, engedelmesség és szorgalom olly jóltévő magok, mellyek a' gyenge nevendékek' szivében meggyökerezvén, a' különböző életpályai ágakon, örök zöldbe fognak fejleni, 's kedvesen virítani. —

Közönségesen tudva van az is, mennyire természete a' gyermeknek a' más' utánzása, innen nagyon természetes lesz e' rendszerben az is, miért majmolják a' nevendékek egyedül csak tanítójokat, miért lesz itt megint hallandó, a' már meghallott, ujra teendő, a' már egyszer tett. —

De nem csak szellemében, hanem egyes részleteiben is, nagyon észszerü- és természetesnek mutatkozik e' rendszer, mint például

Pestalozzinál a' számokoni tanítás-kezdés. — Ha az ismeretbeni előbbre haladás, nem egyéb egy fokonkénti emelkedésnél, nem a' legalsóbb fokon kell-e ennek természetesen kezdődnie? Hogy ezen fokot a' számok tegyék, eléggé igazolja vagy azon közvélemény is, melly azokat aljasítja az ismeret' legalsóbb fokára, kiknek számbani ismeretök legkisebb mértékre terjed, mint például az eszkimóknak|21ig. De továbbá a' bölcsőhözi köttetéstől alig menekedett gyermekkort azonnal ismét a' betűk' egymáshozi kötésébe kell-e bonyolítani? Hát van-e a' betüknek magábani állásuk, nem kötvék-e ezek elválhatlanul egymáshoz, a' magánhangzó, a' mássalhangzónak nem nélkülözhetlen társa-e? — Nem természetelleniség-e a' betük' sokféleségébe, viszonyaiba borítani a' nevendékeket, midőn a' Pestalozzi' egység-táblájában egyszerűséggel, 's ugyanazonsággal olly természetesen bibelődhetik az egyszerű gyermekkor. — ***Szeremlei Gábor.***

(Vége következik.)

Az önálló ember.

Az önállás velünk született jogaink' érzéséből, 's emberi méltóságunk' valódi becséből ered, melly befolyása miatt az erényes jellemre 's nyugodt életre, megérdemli, hogy ipart fordítsunk megszerzésére. Kinek nincs önállása, az nem saját megfontolása szerint cselekszik; hanem mindig másokat veszen tekintetbe 's ekképen tetszvágyból sokat tesz és mond ollyat, mit maga magánál nem helyesel; fél más emberek' ítéletétől, kivált a' nagyokétól, még akkor is, midőn semmi oka nincs félni; önbecsének érzéshiányából túlüzve becsüli a' nagyokat és gazdagokat, 's általában kicsapongva imádója a' gazdagságnak és hatalomnak. Önállás nélkül csak igen kevés erény állhat meg; általa pedig emelkedik és nemesedik a' lélek, azon belső meggyőződésnél fogva, hogy az ész-parancsolta kötelességek' teljesítésénél embernek ítéletétől soha nem rettegheti. Az önállás nem kevélység, mert ez ál és nagyított képzelmeket tart saját tulajdonairól, 's kevésre becsüli mások' érdemét. A' szerény alázatossággal tehát megférhet, melly nem képzel magáról többet, mint a' mennyi érdeme van valósággal, 's minden másnak megadja a' magáét.

Szánandó valóban az olly ember, ki annyira rabja a' mások' ítéletétőli függésnek, hogy nem mer magában erős határzatot tenni, 's azt kivinni aggodalom nélkül, vajjon mit fognak mások mondani, előre feltéve, hogy a' határozat az okosság' bírószéke előtt helyeseltetik. — Az olly ember nem csak maga él folytonos nyugtalanságban; de szükkeblüségével még azok előtt is elveszti hitelességét, kik összeköttetésben élnek vele. Senki sem bizakodhatik ollyan emberben, 's nem használhatja azt vállalatokra, ki nincsen önmagának hatalmában, 'S minthogy még akkor sem cselekszik elhatározottsággal, midőn nem talál ellenállásra; még kevésbbé foghat ellenszegülni hidegvérrel azoknak, kik utjába igazságtalanul vetnek gátot; fel kell neki ingereltetnie először, 's indulatba hozatnia, hogy ellenszegülhessen. Csalhatatlan jele a' gyengeségnek 's önállás hiányának.

A' testi egészség, szellemi miveltség 's vagyonszerzési ügyesség adják a' léleknek azon szilárdságot, és bátorságot, melly a' vidor élvezetre megkivántató önállást megalapítja. A' testi egészség teszi annak első és fő talpkövét. Mert bátorság, elhatározottság 's szilárd lélek csak egészséges testben, gyakorlatok által kifejlettben lakhatik. A' betegeskedés egyaránt meggyengíti a' testnek és léleknek zsenge erejét, 's az embert az önálláshoz megkivántató minden más tulajdonok mellett is bátortalanná 's gyávává teheti. A' rásztkórosok (hypochondriások) világos bizonyságúl szolgálnak felőle.

A' szellemi miveltségnek még nagyobb a' befolyása az önállásra. Csak a' mivelt értelem becsüli a' tárgyat valódi érdeme szerint, 's csak egy illy helyes méltánylat szülhet ingatlan jellemet. A' durva miveletlen ember mutathat vad vitézséget, 's állati dühösséget midőn felingereltetik; de az önállás' erénye csak a' mivelt léleknek tulajdona. Az úgy nevezett magasb rangúak azért nyernek kiváltkép túlnyomóságot az alsóbb rangúak fölött, mivel több időt és pénzt fordíthatnak értelmök' kiformálására. Azonban nem mindnyájan fordítják legjobban haszonra a' kedvező körülményt, mellyet rang és születés hoz; miért is természet szerint veszítniök kell a' túlnyomóságból, 's annál többet, minél jobban használják az alacsonyabb sorsúak, kevésbbé kedvező helyzetöket szellemi erejök' kifejtésére. Nagy elsősége az korunknak, a'

hajdan felett, mit a' könyvnyomtatás' isteni találmányának köszönhetünk, hogy egy rend, egy mesterség — legyen az a' legalábbvaló — sincs kizárva minden alkalomtól a' miveltségre. Mind e' mellett a' tömeg' nagy részénél uralkodik azon egykedvűség az ész' elsőségei iránt, miszerint nem tartjuk érdemesnek a' kényelmek és érzéki gyönyörök, vagy csekély hasznok' némi feláldozásával megvásárolni azon elsőségeket. Hányan nem adnak ki forintokat gyermeki mulatságokra örömmel, midőn néhány garast egy hasznos könyv' megszerzésére elkölteni tékozlásnak tartják? Nem látják ők által, hogy értelem-mivelés, igaznak ismerése teheti egyedűl az embert szabaddá 's szabadithatja fel a' balitéletek 's babonák' jármától. Bár ezen nemű szabadság' érzése átalános volna minden osztály között. Ki azt nem szereti, maga magát kárhoztatja örökös gyámságra, 's mind végig az okosabbak' gyámsága alatt maradand.

A' harmadik eszköz, melly önállásra vezet, illendő vagyon-szerzési szorgalomban áll. Ki nem bir ezen ügyességgel, kénytelen állandó függésben lenni másoktól, minek következése elég világos. A' gazdagság és kincs magában, csak tökéletlenül pótolja ki az ügyesség' helyét, söt ha ez hiányzik, inkább akadálya az önállásnak. ***Ktn.***

Boldogság.

—

Kincset nem szomjuhoztam,
Adott az ég nekem;
Szép nőm van, és ölében
Kis szőke gyermekem.

Fény' bőviben nem égek
Gyanús érdemjelért;
Gonosz kebel' hatalma
Sem olly gyakorta sért.

Ki szivborúmban engem
Nyiltan karoljon át,
Őszinte kis körömben
Elég a' hü bárát.

'S hinnétek, e' kebelben
Bánat nem is csatáz?
Ah, üdvtelen hazában
Boldognak lenni gyász!

Sárosy.

Emlékkönyvbe.

—

A' nőkebel mély élő szenvedély,
Egy gyöngyre ült örvényes óczeán,
Mellyben kezet fog élet és halál.

Tiédben tiszta még az érzelem,
Szüz habja' tükrén átfejérlik a' gyöngy,
És benne nyugton ül hit és remény.

Szélvészt ne adjon istened reá,
Hogy csendben érjenek meg kincsei.
'S ha majd rokon kebelbe átteended,
Valódi kincstár légyen a' kebel
'S te büszke öntudattal birjad őt.

Kúthy. — Közli P. N

Desdicado.

(Vége.)

Más nap reggel Desdicado Farnese palotába ment, mellyben Beatrice' fájdalmas élete folyt, 's jelenteté magát.

„„A' marquise ez órában nem fogad semmi látogatást;"" felelé egy gazdagon öltözött inas, a' különös idegent szemtelen tekintettel mérve. —

„Menjen 's mondja meg a' marquisének" válaszolá merészen Desdicado, a' gróftól jövök, megigérém e' levelkét kezébe adni, 's akarom is, mert megesküvém, 's már megkapám magam 's ön' jutalmát." — E' szókkal négy római scudit nyujtott a' sovárgó inasnak; majd egész vagyonát. De mit gondolt ő azzal, nem áll-e tán élte' szélén, nem cseréli-e tán fel két nap múlva lég- 's napbani részét az örökléttel? — Az inas eltünt, 's nem sokára visszatért, 's átvezeté Desdicadot a' tükrökkel pallózott szobákon. Végre selyem függönyt emele föl, megnyomá damasz fodrok alatt rejtett ajtó' bronczkilincsét, bebocsátá Desdicadot 's eltávozék. —

Beatrice előtt állott. Sápadt volt, mint a' szóterem' boltozatán az alabastromlámpa. Félig feküdve a' bársonypárnán, 's fejét egy nyilt ablak' falára támasztva, beszivá a' tág kertek' illatait, 's álmodozék a' viz' loccsanásainál, mellynek erős sugára az ákász 's tulipános pompafák' kúpján áthatva, 's a' naptól megvilágitva, csillogó kévékben szöktet föl 's alá. Nem emelve föl homlokát, szemeit a' nesz felé — mit a' bezárt ajtó 's Desdicado' léptei okoztak, midőn feléje lépdelt — nem fordítva, hanyagúl kinyújtá kezét a' gróf' le-

velkéje után. Desdicado e' kezet magáéba szorítá.

‚Ki ön? kérdé a' marquise iszonyodtan felugorva; aztán a' gyenge ifjú' látásánál, ki reszketve állt előtte, bátorságot nyerve, nyugodt hangon ismétlé : ki ön, 's mit kiván tőlem?'

„Én vagyok, ki önt szereti, felelé bátortalanul Desdicado, hát elfelejtett ön engem, nem ismer többé? az enyészet' szélén felkeresi a' haldokló a' napot, mellyet nem sokára soha sem látand többé."

‚Mindig ön, mindig ön,' suttogá Beatrice párnaülésére visszaesve.

„Igen, mindig én! válaszolá az ifjú. Reméllé ön, hogy van menedék a' világon, hová nem kisérendné szerelmem. Nem, azt nem tevé ön, mert ismeré a' szenvedélyt, mit szivemben fölgerjeszte, azon fáraszthatlan lángot, melly ön' léptein csügg, 's mit sem az ön, sem a' sors' szigorúsága nem képes elfárasztani.

‚Mit vár hát ön? kérdé kevélyen Beatrice. Tudja, hogy nem szeretem.'

„Hallgasson még! kéré az ifjú esengő hangon, utósó szavaim ezek, hallgassa jó szívvel, 's ne utasítson el e' pillanatban; könyörüljön 's legyen tűrelemmel egy lét iránt, mi nem sokára nem leend többé, 's mi csak öné vala."

A' marquise jelt adott Desdicadonak ülne le, 's az ifjú lábainál foga helyt, 's kezdé:

„Florenczben egy őszi nap volt, midőn először láttam önt. Áldott! átkozott, végzetteli nap! Láttam és szerettem önt! — Éltemről, mi előtt nem ismerém önt, nem akarok szólani, alig tudom, ha azon lét élet nevet érdemel-e? — Szerettem önt, ön visszaútasított. Nagyon is nemes, egy könnyenhivő, szerető gyermekkel kegyetlen játékot űzni! Nem hagyott keblemben reményt felcsirázni 's virítni; büszkén 's hozzáférhetlenül, jelleme szilárd vonzalmat fejtett ki a' függetlenség iránt; az ön' még szétzúzott lelke mutatkozék nekem, mint bizalmatlan, ismét kivívott szabadságára féltékeny nő; de én reménytelen szerelemmel ragaszkodám önhöz, sorvasztó, soha ki nem elégített szenvedélylyel, olly lánggal, mellynek nem vala más tápláléka csak szivem! — Egy estve — akkor minden ünnephe követém önt — Cortini palotában mondá ön : ‚Elutazom!' — Válaszszátok el lelkétől a' testet, meg kell ennek halni; azért követém önt.'

„De önt mindig láthatni, mindenütt ön oldalánál lehetni, mindennap ön' tekintetében, mosolyában megmámorosodni, azon léget szívni be, mi önt környezé, tán csak átmenöben ön' ruhájától érintetni, önt követhetni ha gyors ménen, vagy batárdja' lágy párnáin elömölve tova repült, röviden, azon munkátlan nagy életet, mit szerencse 's rang szabott önnek, önnel élhetni, kimerité én szegény, kitagadt, mindentől elhagyatott Florenczben egy év alatt minden forrást, mit a' művészet barátságosan tára fel. — Ön postán utazék el, én — gyalog követém."

„Követtem, 's a' poros úton kocsia' nyomát keresém, 's minden városban átmenete' jelét kérdém. Találkozám önnel Velenczében, később Ravenában, ezután Nápolyban. Hogy kenyerem legyen 's fekhelyem, hová lehajthassam éjjel fáradt fejemet, Velenczében ismét próbálám a' föstészetet, 's arczképeket rajzoltam. Ravenában anyanyelvem' tanítám; Nápolyban Ariost' 's Tasso' énekeit szavalám, és — boldog valék. — Nem merészeltem rongyos ruhámban ön' szemeivel találkozni, de titkon láttam önt; kikémlelém az órát, midőn házát, a' színházat vagy bált elhagyá; ugyan azon parton jártam, mit ön' gyenge lába érintett, 's estve, ha ön' közelében a' tengerpart' puszta homokján tévelygtem, ellesém léptei' csörtetését, mi édesben hangzék, a' hullámok' lassúd zúgásánál. Igy képzelém magamat gyermekálmaimban azon láthatlan angyalnak, kit az ég ön' védelmeűl rendelt. Egyetlen óráig sem valék egyedűl, a' nélkül, hogy szerelmem ön felett ne örködnék; minden helyen ön' nyomai egyeledtek össze az enyémekkel, minden az ön' bárkája által húzott borozda, ladikoméba tünt el. Ha aztán az unalom tova űzé önt más tájékba, vagy ha kimerített csodálkozása uj csodák után evezett, akkor mint madár, ki soha nem teszi partra fészkét, ismét elkezdém magányos, tévelygő éltemet. — Igy vándoroltam tiz hónapon át a' tél' fagyos esője- 's a' nyár' rekkenő hévségében; vállaim legörbedtek a' börzsák' terhe alatt, 's kezemet elkeményité úti botom. Az ég' csillagköpönye alatt állván, szegények' kenyerét evém 's ivám a' folyók' vizét. Ó ne sajnáljon; akkor boldog valék! a' fagyban szerelmem volt a' biztos tűzhely, szivemben jótékonyan melegitő lánggal; pörkölő napsúgár alatt a' tiszta megüdítő forrás. Ön képe ült velem a' domb' olajfái alatt, láttam felém mosolyogni azt az

ösvény' végén, mi előttem mintegy gyöngy fénylett; 's éjjel ön volt a' csendes csillag, melly a' látkörön fénylett, lépteimet vezetendő. Igen, boldog valék; — mondám magamnak, hogy annyi szerelem megfogja indítani önt, 's ha e' remény sem támadt föl szivemben, akkor gondolám: ember e' földön a' sors' sklávja, 's vajjon nem ön után kell-e húzódnom, mint vasnak a' magnes után, 's folyónak a' tengerbe! 's magasztalám a' sorsot, 's áldám önt. Ah! miért nem haltam meg az édes csalódás' azon korában? miért nem omlám megerőltetéstől összetörve, éhségtől kimerítve, Cassinhegy'nyilásaiba, vagy az Abruzzok' torkába? Miért engedé az ég tévelygésem' virágzatát túl élnem? 's melly silány végzett űzött most Rómába, hogy önt, kit két havon át hasztalan kerestem, mint M** gróf' mátkáját találjam? Igazságos isten! illy szerelemért taszítá ön vissza enyémet?" —

Desdicado hallgatott, 's Beatrice csak látszólag büszke megvetés' mosolyával felelt.

„Legyen boldog! kiálta most az ifjú 's felugrék; mi engem illet, M**re bizom a' gondot megszabaditani engem olly élettől, mi e' földön mit sem ér többé!"

‚Mit jelentsen ez?' kérdé a' marquise nyugtalanúl.

„Tőle ön' szemei előtt meggyaláztatva, kihivám öt, 's holnap vivunk."

‚Szerencsétlen, mit teve ön! kiáltá hevesen Beatrice, 's aggályosan kulcsolá kezeit. Ön kihivá a' grófot, 's holnap megviv?!'

„Mint szereti öt!' panaszlá félhangon Desdicado.

‚Mindketten eszeveszettek! kiáltá most Beatrice, 's főkép ön ifju, ki szivemben olvashatott, melly csak önnek fedezé fel magát. Én a' gróf' kedvese, mátkája! Hadd higye Róma, jó; igen, hadd higye e' tévedést, azt akarom! De nem fogá fel ön Desdicado, csak azért ereszkedém ez' unalmas szerepbe, hogy a' még terhesebb kérésektől szabad maradjak? Hagyja meg hiúságának a' rossz győzelmet, hadd higye a' balga tömeg azon szerencsét, mit ő mindenfelé kikürtöl; de ön ifjú, más véleményben legyen. Érte reszketek-e hát, érte mered-e vérem 's halványúl arczom? Önért; érted megvakult, érted remegek! — Desdicado megölendi önt.'

„'S nem szereti őt?" kérdé kétkedve.

‚Ő megölend! szakasztá félbe Beatrice őrültség' tekintetével járva fel 's alá. Ismeri a' grófot? Nem tudja, hogy ő a' hon' vitézei közt első helyt foglal; ismeri ön Sicilia' örsergét, hol ő gyermekségе óta képezé 's edzé karját. Lássa, milly gyenge 's meredt öné, tevé hozzá az idegent görcsösen karon ragadva; fusson, kérem, ön nem érett még meg a' halálra!'

„Ismételje, hogy nem szereti őt," kéré Desdicado.

‚Mondom, hogy elesik ön! Ó! ön nem tudja hány anya kéri vissza tőle fiát, hány gonosz titkot bizott már Róma' földjére. Ezért kerülje a' csapást, melly fenyegeti; fusson! Nem őriz-e honja egy jövőt mi önt igényli, vagy barátokat, kik önt várják, egy testvért, ki önt híja, vagy agg anyát ki szenved, 's még szeretné látni önt, mi előtt sírja ölelné?'

„Nincs senkim; holt minden mint jövendőm! De ha sorsom megindítja önt, ha akarja hogy éltem' utósó napja legszebb napom legyen, mondja, hogy nem haragszik szenvedélyemért, 's tiszta azon szerelemtől, melly szent lángom fölött a' megvetés' árját kiöntötte, 's abban fájdalmasan elfojtotta volna."

‚Ön boldogúl halhat Desdicado; de fusson!"

„Legyen áldott Beatrice! Én maradok, és zúgolódás nélkül esem el. Éljen boldogul! Ne engedjen meghalnom emlékezetében. Lelkem körül fogja önt lebegni!"

E' szóknál letérdele 's Beatrice' kezét hosszan izzó ajkaihoz nyomá; 's annak pillanata szeretve néze alá könyteli szemeiből.

‚Fuss 's vidd magaddal szerelmem'!' suttogá most rimánkodva.

„Becstelenűl nem vagyok arra méltó, válaszolá az ifju 's felugrott; érzem, hatalmasan rázá ön szilárd bátorságomat, azért éljen boldogúl! — tán örökre!" — Igy beszélve kiragadá magát a' visszatartó karok közől, 's eltünt a' szoba' titkos ajtóján.

Azon időt, mi még a' párviadal' órájáig maradt, Fernandóval tölté. Bár erősen vágyodék még egyszer látni Beatricét; lábai akaratlan Farnese-palota felé vivék őt, de már közel az édesgető küszöbhöz megállott, 's: „Az élet' szélén 's tán ott állok most; az élet' legmagasabb kéje, annak legkintelibb gyötrelme!" szókkal, barátja' laka fele fordult.

A' nap lássanként kezde a' nyugoti látkörön sülyedni, 's barátságos fényes pirja körül

ragyogá Desdicadot és Fernandot, midőn a' temető' kis erdejébe mentek. Az utóbbi előtt egy hintó állott két hortyogó ménnel, mik a' fákhoz kötvék. Beléptek az erdőbe, mellyben egy, mint e' czélra kivágott téren, a' grófot 's Giuliót találák. Az ellenek megpillanták egymást. M** büszke becsmérlés' mosolyával nézé Desdicadót, ez őt hideg kedvegyen' komolyságával. Szót sem szóltak. Csakhamar mindketten küzdésre készen álltak, mindegyike fegyvert húzott; hangtalan, borzasztó csend uralkodék. Már azon a' ponton voltak, hogy az első megtámadást tegyék, midőn távol kiáltás hökkenté meg őket.

„Siessünk, kezdé a' gróf, különben tán háborgattatunk, és sötét is leend."

Igaza van,' viszonzá Desdicado.

Most egymásra rohantak. Gyűlölség 's megvetés' ádázata, mi szemeikből villogott, megedzé karokat. Desdicado kétségbeesés' erejével, a' gróf kevélység' bátorságával küzde. Amazt a' bosszúszomj tevé ügyessé 's vigyázóvá, ezt a' hiúság. Több fogásokat tönek már, 's csak csekély sebek voltak következményei; végre födetlen részt ád a' gróf, Desdicado használni akarja, 's — átszúrva földre rogyik, 's vérpatak buzog elrepedt szivéből. Ugyanazon perczben, midőn ez halva leomlék, 's M** a' jól sikerült haláldöféstől majd meglepetve, néhány lépést visszatántorga; az erdő' szélén egy halvány alak jelent meg, 's a' csengő éles „gyilkos!" kiáltás átmetszé a' csendes estléget. Most közelébb lépdel az alak 's mindig közelebb, 's eszméletlen a' holtra omlik. „Nagy ég! Beatrice!" kiáltá a' gróf. „Barátim szabadítsátok, segítsetek!"

Csak fáradsággal választák el az ájultat a' véres tetemtől, mit görcsösen átkarolva tartott, 's végre eszméletre ébreszték, de az őrültség' félre nem ismerhető jeleivel. A' gróf Giulio' és Fernando' oltalmára bizá, kik őt kocsián palotájába vezeték, 's ott asszonyainak adák át, azt mondva, hogy ezen állapotban egészen véletlenül a' városon kivűl lelték.

A' gróf elhagyá Rómát, soha vissza nem térendő. Lelkiösmerete' kínaitól üzetve néhány tartományt tébolyga át, míg egy ujabb párviadalban ügyesb ellentől vevé halálát. — Desdicado' hamvai az erdő melletti temetőben takarittattak el, hol Fernando az elköltözöttnek nyughelyét emlékkővel jelelteté meg. — Beatrice minden orvosi segély' ellenére őrültség' martaléka maradt. Órákig ült magába térve, könyfátyolozta szemeit maga elébe meresztve, gyakran mélyen felsohajtva, 's Desdicado' nevét suttogva. Naponként ha est lön, a' temetőbe vitetni kivánta magát, 's csak e' kivánat' megtagadása tevé dühödtté, miért is mindig teljesíték. Oda érkezvén összekulcsolt kezekkel ült le az emlékkő' lépcsőire, visszalépteté aztán kisérőnőit, 's illy helyzetben gyakran egész óráig maradt. Aztán mindig nyugodtan, 's látszólag megvigasztalva tért vissza.

Igy éle át néhány évet. Bú 's őrültség folytonosan rágódtak egészségén, 's mindinkább aláásák azt. Kisértetként járdala, 's csak nehezen czipelé magát szolgálóira támaszkodva kedvencz helyére. Egy estve olly elnyomó vala gyengesége, hogy ellenállhatlan esdésének engedve, végre gyaloghintóba kellett a' temetőbe vinni. Itt ismét leüle a' lépcsőkre, 's elutasitá kisérőnőit. Midőn azonban ezek a' szokott időn túl hasztalan várnák az ismert csendes hivást, hozzá léptek, 's az emlékköre támaszkodtan — halva lelék. —

B. Barkóczy Ferencz.

Magyar játékszini krónika.

Jun. 18. A' szinház zárva.

Jun. 19. *Ernst*' búcsú nagy hangversenye két szakaszban. Első szakasz. Mercadante' Eskü czimü operájának első felvonása. Második szakasz: 1) dramaticai phantasia szerzé 's orchestrumi kisérettel előadá Ernst. 2) Párdal Normából orchestrumi kisérettel előadák Szigligetiné és Joob. 3) Változatok Bellini' „Tengeri kalóz" czimü operájából vett thema felett, szerzé és orchestr. kisérettel előadá Ernst. 4) Párdal Mercadante' Eliza és Claudio czimü operájából orchestrumi kisérettel éneklék Bognár és Konti. 5) Andante spianato, utána: A' velenczei carneval, szerzé 's előadá Ernst.

Jun. 20. Miczbán' családja. Ered. dráma 3 felv. Irta Szigligeti. Lendvay mint vendég Simon' szerepében.

Jun. 21. Szeretteni vagy meghalni. Vigj. 1 felv. Ford. Balog István. Lendvay mint vendég Ferdinand' szerepében. — Arlequin mint csontváz. Bohózatos némajáték 2 szakaszban Hasenhuttól. Zenéje Böhm Móricztól.

Egyveleg.

Két uj obeliszk Rómában. — Rómából a' mult januar. 3ról irják: E' napokban Róma' népsége, és környekeé egy jelenetnek volt tanúja, minőnek 1400 év óta nem; t. i. két új obeliszk' megérkezését és felállitását szemlélte. E' két művet herczeg Torlonia Sándor a' Lago Maggiore' piemonti oldalán fekvő barenai kőbányában készitteté, hogy vele Porta Piahoz közel fekvő pompás villáját ékesitse. Súlyok 5000 mázsa, magasságok 30 láb, szélességök alul 3 láb 4 újnyi, felül 2 láb, és igy ha-

sonlítva a' Romában levő 12 obeliszkkel, négynél magasbak, nyolcznál pedig kevéssel kisebbek. E' művek a' bányából két órányi távolságra igen rögös úton vitettek odáig, hol hajóra szállíttatának, mellyek a' Lago Maggioren, Tesinán, Pón, az adriai és középtengeren a' Tiberisbe hozattak és végtére a' nomentanoi hídnál kötött ki a' hajó. Innen egész a' villáig egy csatorna ásatott, mellyen a' hajó csigák' segedelmével vonaték. Midőn a' Tiberisből a' csatornába jutottak, midőn rendeltetésök' helyére értek, és midőn felállíttattak, mind annyiszor több ágyu dörgött. A' nézők' egybefutása tömérdek volt, 's köztök sok nagy tekintetü személy. E' művek nem sokára nagy pompával fognak beavattatni. Roma' városa ez alkalommal a' herczeghez egy választmányt küldend szerencsét, kívánni neki ezen nagy vállalat' sikerültéhez.

Napoleon' hamvai. — A' joinvillei herczeg utnak indúl sz. Ilonába Napoleon' hamvait átszállítandó. Egy angol útbiztos fogja őt kísérni; Napoleon' sz. Ilonai hü társai Bertrand, Las Cases és Gourgaud szinte a' herczeg' kiséretéhez csatlakoznak. Hugo Victor a' ministeri tanács' elnökétől fel van szólítva egy oda' irására azon alkalomra midőn Napoleon' tetemei visszahozatandanak.

Bécsi hölgy-divat. — A' pálczaviselet nem csupán a' férfiak' elsőségi joga többé, a hölgyek is a' magok' emancipatiójában egy lépéssel tovább mentek és pálczát viselnek mint a' férfiak. Ezen hölgypálczák, mint illik, részint igen finom készitésüek, 's nagyobb részint halhéjból 's igen kedves alakjok van.

***

Nyilvános könyvtárok. — Francziaország' nyilvános könyvtáraiban 3,500,000 kötet van, nem becsnélküli czikkelyek. 40 városban 1,896,000 kötet van, de a' többiben nincs 10,000 kötetre menő könyvtár. Francziaország' ezen könyvgazdagságából olly nagy lármát ütöttek, meg nem gondolva, hogy a' kisebb Németország több mint két annyival bir. 750 hely van közönséges könyvtárral; ezek közől 30ban, mellyek' legkissebbike 20,000 kötetü, 3,135,000 kötet van, ide nem számitva a' kéziratokat és apróbb czikkelyeket. Bécs' nyilvános könytáraiban mintegy 500,000 kötet van; Bécs után München a' leggazdagabb: a' királyi középponti könyvtár 400,000 kötettel. Harmadik polczon Göttinga van, sőt közhasznuság' tekintetében az elsön: könyvtára 300,000 kötetü, 5000 kötet kézirattal és legszámosabb értekezésekkel, 100,000-en fölül. Azután Dresda jöhet 280,000 kötetével, majd Wolfenbüttel 190,000-rel; ezután Stuttgart 170,000 kötettel és 12,000 bibliával; Berlin 7 nyilvános könyvtárával; a' királyi 160,000, az egyetemi 30,000 kötettel, majd Grätz, Frankfurt, Hamburg, Boroszló stb. 100,000 kötettel, Landshut 20,000rel stb. Ezekből következik, hogy Németországban legalább még egyszer annyi könyvkincs van összehalmozva, mint Francziaországban, 's e' mellett bátran állíthatni, hogy a' német könyvtárak a' tanulmány' tekintetében is még egyszer olly buzgón és gyümölcsözőleg használtatnak, mint a' franczIákéi.

Az ég' boszúja. — Egy férjnél levő asszony X.. városban, rosz erkölcseiről az egész helységben ismeretes és megvetett, néhány év óta iszonyuan félt az égiháborutól; félelme mint a' rosz lelkiösmeret' következése annyira ment, hogy minden zivatar' alkalmával két gyermekcséjét fogá karjaira, remélve, hogy a' villám kimélni fogja az ártatlanságot és őt is. Egykor iszonyú felhő tornyosodott a' helység fölé, a' nappalt éjszakára változtatva. A' gonosz asszony egész testében remegve, erösen szoritá kisdedeit bünös melléhez 's mint sokszor az előtt, fogadásokat tön a' jobbulásra. Villámokat villámok üztek, a' dörgés megrezgeté a' falakat. Hirtelen az egész szoba tüzben látszék állani, a' csattanás meglön, mintha a' világ összeszakadna bele; a' villám a' kürtőbe csapott. Mikor a' szomszédok előszaladtak, a' nő halva találták, a' gyermekek pedig éltek, csak az egyik volt egy kissé elkábulva. De az asszonyt nem a' villám, hanem a' szél ütötte meg félelmében.

— jd —

Böngészet.

Az uralkodók' ügyének védői ez olly nagy és fontos tárgygyal többnyire úgy bántak, mint a' franczia kivándorlók az ő régi alkotmányukkal. Az által, hogy mindent mentegettek 's olly dolgokat magasztalgattak, mellyek a' status' alkotmányához 's uralkodó' helyzetéhez épen nem tartoznak, az igazán jót is, mit mondaniok lehetett, kétes fénybe állították. Ha tőlök függ vala, én nem tudom, mi lett volna ezen fontos tárgyból. Egyedül a' szükség teszi bölcscsé mind a' fejedelmeket, mind a' népeket. Hagyjátok hát munkálni ezt a' mindenható istenséget, 's rekedésig kiabálni a' royalistát és democratát — meglátjátok, kiáltásuk nem sokára csak pusztában kiáltó szó leszen.

(*Klinger után*) *Fábián.*

Előfizetesi jelentés.

Közeledvén a' jövő félév, figyelmeztetni bátorkodunk tisztelt előfizetőinket, ne terheltessenek rendeléseiket lapjainkra minél előbb megtenni, különben megtörténhetik, mint már megtörtént, hogy a' késedelmezőkre nem számíthatván, legszivesebb akaratunk mellett sem szolgálhatandunk teljes példánynyal. Lapjaink' ára mint eddig

Félévre postán 5 ft. 48 kr.
— helyben 5 „ — „
Évnegyedre postán 4 „ — „
— helyben 2 „ 30 „

Előfizethetni minden cs. k. posta-hivatalnál, helyben pedig *Barátok' piaczán, Sándor-házban, Eggenberger' könyvárus' tőszomszédjában* 437. *szám alatt, földszint jobbra.* Bécsben tek. Barkasy Imre hit. ágens úr (Strobelgasse, Nro 866), Kolosvárt az Erdélyi Hiradó' tek. szerkesztősége szivesek az előfizetést elfogadni.

A' kiadók.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, úgymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben, kihordással, 5 ft.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr. és postán 3 fton. Kiadó hivatal Pesten, Ferenczieк' piaczán 437. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

NEGYEDIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 28. 1840.** **52. szám.**

Tartalom: Nevelési mechanismus a' kor' philosophiája' szempontjából. Vége (*Szeremlei Gábor*). — Harangszó (*Beöthy Zsigmond*). — Az igazság. Indus mese (*Csebbi*). — Magyar játékszíni krónika. — Egyveleg (***). — Böngészet (*Fábián*). — Mutató az első félévhez.

Nevelési mechanismus
a' kor' philosophiája' szempontjából.

(Vége.)

Hogy a' lelki világban is nem különben mint a' kül természetben némelly idők másoknál termékenyebbek, kénytelen megengedni az emberiség' kifejlését voltakép vizsgáló. Valójában az ismeretek' tárába is néha dúsabb kalászok gyüjthetők. Rátart pedig minden a' maga rendes idejére elannyira, hogy ki korát meghaladólag kivánná az értelmi békókat tördelni, vagy maga lenne kénytelen, mint hajdan Galilaei, észi röptének fenségét szegő testi békókat viselni, vagy a' pusztában kiáltozóként sikertelenül hangzanának el szavai, mert az alacsonyabani tespedésre kárhoztatott világ, tanitásinak fenségét el nem érhetvén, a' róka mondotta „még nem érett" szavakkal fordulna el szégyenletében tőle. — Minden idő óta hajt a' víz gőzt ki magából, és még is csak Fultonnak adatott azt, több akadályok' legyőzése, és még több csufolódások' kiállása után, gőzösök' hajtására alkalmazni. — Hasonlólag már Mósesnél és Lycurgnál *) találunk méltánylására a' kölcsönös oktatásnak, és még is csak korunkban lehete azt Bell-, és Lancasternek a' népnevelés' legsikerteljesb alapjául vetni. De aztán ha valaminek rendes ideje eljön, vészszel tornyosuló habzatok verdessék bár jó reményének fokát, kivánt kimenetelt veend az, mert az igazság' óriási terjedelmét nem képes a' lelki törpeség akadályozni, semmit sem tehet az ellen a' gúny, kaczajüzés, 's elmés kinevetés. Mint hajdan az emberiség' megváltásának nagy munkája, nem is egy személyre bizatik azonban a' teljes idő' eljöttével a' tudatlanságbóli megváltás. Őszintén hiszem, hogy Newton, és Leibnitz ugyananzon időben egymás' tudta nélkül találák fel a' calculus differentialist, midőn Bellt, és Pestalozzit a' világ' különböző részeiben, de ugyanazon idő' táján — ugyanazon szellemtől látom buzdíttatni. — Egy szigorú rendszeresség, szoros kor-

*) Jethro pap tanitá a' népnevelés' ezen sikeres módjára Mósest, azt tanácsolván neki, hogy válaszszon az egész népből derék férfiakat, vegye azokat előjárókká, ezredesekké, századosokká, ötvenedesekké, 's tizedesekké, ő maga pedig az egyedek' dolgaiba nem avatkozva, csak az egészet igazgassa 11. Móses 18. v.

Lycurg mint Plutarch megjegyzi: valamennyi gyermekeket egy helybeni nevelésre szorított, 's a' különböző gyermeki osztályoknak közölök ügyes felvigyázokat rendelt. —

látozás közti haladás' szelleme ez, melly a' mult század' végén úgy lépe fel, mint az emberiség' mentője, a' franczia féktelenül csapongó, legszentebb jogokat tipró, mélység helyett felületességgel, valóság helyett csalfa színnel játszó, okoskodás helyett elménczséggel győző philosophiának, és a' német játszva tanító paedagogiának ellenébe. Az emberiségnek e' szellemdús nevelői, a' túl finomúlt miveltségtől űzött ész' kicsapongásai ellen a' természetben kerestek gyógyszert — innen magyarázható azon csodás összhangzat, melly a' kérdéses nevelési rendszerek, és az újabb német philosophia közt létezik, mivel valamennyin ugyanazon kútfőt, a' természetet használták. Ezen összhangzat' festegetése annyival inkább érdekünkben áll, mivel czélunkhoz képest kettős haszon háromlandik belőle t. i. az új philosophia a' kérdéses nevelési rendszereket valódi philosophiai alapra állitandja, e' rendszerek pedig magára az új philosophiára némi világosságot öntendnek.

A' kor' philosophiájában nagy szerepet játszó dialectica, továbbá az értelmi szemlélet (intellectuelle Anschauung) aztán a' magánybani, magáérti és fogalmi lét, végre maga a' fogalom' iskolabelieknek egész rendszere az, mi ezen összhangzatból némi világosságot nyerend.

Közönségesen tudva van a' kölcsönös oktatásban a' gyermekek' fokonkénti osztályzata. — Ezen fokokon már nem a' szokott iskolai modorban év' vagy félév' teltével halad fölebb a' nevendék, hanem minden szempillantatban. Nem haladhat pedig előbbre a' nélkül, hogy egy más vele ellenkező lépést hátrafelé ne tegyen. — Ezen untalani mozgás, és levés legkisebb rendetlenséget sem okoz, 's az ügyes akadálytalan haladhat az isméreti lépcsőkön, az egészet átható tanítóvali közvetlen érintkezésre.

Megtestesült képe ez az új philosophia' dialecticájának. Nem egyéb ez, egy mozgásnál, egy levésnél, egy természetesen egymásból fejlő fokonkénti emelkedésnél. Valamint amott a' nevendék egy lépést sem tehet előre, a' nélkül hogy más vele ellenkező lépést hátra felé ne tegyen; úgy a' dialectica is csupa tétel-, 's ellentételeken mozog, így emelkedik az isméret azon fenséges lépcsőjére, honnan az egészet legkisebb részleteiben is tisztán szemlélheti, nem különben mint az istenség, ki az irás' szavainak fönségében az ég' sokaságos seregei közöl mindeniket tisztán látja, és neven szólítja. És épen az egésznek ezen tiszta szemlélete tárja a' legjobb útat az értelmi szemlélet' rejtekeibe való juthatásra, ugyan is:

Az értelmi szemlélet nem egyéb, mint elvont ugyan, de még is nagyon eleven, és élénk nézete, vagy elöterjesztése egy olly isméreti kapcsolatnak, mellyet a' legszigorubb következetesség, rendről rendrei folyás, és egymásbóli legtermészetesb fejlés font össze, például ki könyvtárát a' polczokon kivül elméjében is úgy rendezné el, hogy akárhol is képes lenne bármellyik könyv' polczát, és számát kijelelni, a' távolban is mindeniket nevén szólítani, annak lenne azon könyvtárra nézve értelmi szemlélete. Bámulásra méltó tökélyre vivé ezt Pestalozzi egység-táblájával nem csak a' számvetésben, hanem az isméret' egyéb nemében is, mint ezt ezen geographiai példa eléggé mutatja, mellyet Niemeyer után*) úgy idézünk, mint még a' nemben nem a' legszövevényesebbet. Németül hozzuk fel, mivel az értelmi szemléletben járatlan előtt az eredetiben aligha világosb nem maradand, mint fordításban:

Frage. Wie heisst diejenige Halbinsel, welche nordwestlich von dem südlichen Nebentheile des nördlichen Hauptttheils, und südöstlich von dem nordwestlichen Nebentheile des mittlern Hauptttheils im westlichen Viertel des mittlern Drittels des westlichen Weltmeers begränzt wird?

Antwort. Die Halbinsel Jukaton.

Frage. Woher weisst du das?

Antwort. Das mittlere Drittel des westlichen Weltmeers ist der atlantische Ocean; das westliche Viertel des atlantischen Oceans ist das westatlantische Meer; der nördliche Hauptttheil des westatlantischen Meeres ist das mexicanische Meer; der südliche Nebentheil des mexicanischen Meeres ist die Campechebay.

Der mittlere Hauptttheil des westatlantischen Meeres ist das caraibische Meer, der nordwestliche Nebentheil des caraibischen Meeres ist die Hondurasbay.

Zwischen der Campechebay und der Hondurasbay liegt aber die Halbinsel Jukatan.

A' mi a' magábani (an sich), magáérti (für sich), és fogalmi létet (Begriff) illeti,

*) Grundsätze der Erziehung. 3. Th. S. 370.

némi tisztába hozhatja ezt is a' pestalozziféle rendszer. Szerinte az ismereti lépcsőzés a' számokon kezdődik, mint legalsóbb fokon, azon természetes oknál fogva, hogy az egyszerű gyermekkorhoz illőbb az egyszerűség, mint a' sokféleség, már pedig a' Pestalozzi egység-táblájában egyszerűség, 's ugyanazonság van, a' gyenge elmék a' betűk' sokféleségének viszonyaiba nem bonyolíttatnak be. A' számokoni lépcsőzés már úgy történvén, hogy például a' kettőben az egy mint közönséges szám-alap csak magát teszi, minthogy pedig a' mit tesz az benne van, azaz, maga az egy, innen a' magábani van', vagy magábani lét' természete nyilván látható.

Valamint tovább is a' számokbani lépcsőzés úgy történik; hogy a' kettő magába (az alapba az egybe) tér vissza, 's hármat hoz elő; hasonlólag a' három magábani visszatértével négyet, és így tovább szintén a' végetlenségig: nem különben a' hegelféle philosophiában, a' lét (sein) mint minden valónak legegyszerűbb, 's természetesb alapja, csupán az által, hogy magát teszi (a' tétel és ellentétel imént kifejtett modorában) magasb lét körökre emelkedik folyton folyvást szintén a' végetlen' fogalmáig „Der Anfang der Philosophie ist (mond maga Hegel, Logik. Bd. I. S. 10) die in allen folgenden Entwickelungen gegenwärtige, und sich erhaltende Grundlage, der seinen weitern Bestimmungen durchaus immanente Begriff." Ebben az immanent szóban lappang, a' magábani létel' fogalma, mi Pestalozzi' egység-táblájával olly kézzel foghatólag taníttatik be. Innen a' számok méltán teszik első lépcsőjét az elemi nevelés' philosophiájának, a' minthogy Hegelnél is a' számok az első, vagy a' lét' (sein) categoriájának lépcsőjén állanak.

Különbözik a' magábani léttől a' magáérti lét. Ha a' számoknak, a' Pestalozzi' egység-táblájában nyilván látható ugyanazonság miatt, magábani lét tulajdonítható, akkor a' betűkre a' köztök divatozó különbség miatt, magáérti lét illik. A' betűk ugyan is nem magukban vannak, hanem egymásban, mert egyik a' másikban áll, 's hangzik, például a' K—ban az *á*, a' B—ben az *é*. Imé Stephani' hangoztató-rendszerének alapja, mint második lépcsője az elemi nevelés' philosophiájának. Innen egyszersmind megtetszik az eddig divatozott helytelen betüzes, melly a' betűket külön ismerteté, mintha magábani lételők lett volna, és nem úgy mint egymásba hangzanak, az újabb hangoztató rendszer' természetességének következtében.

Vannak fogalmak, mellyeknek magokbani létel nem tulajdonítható, mert csak úgy vannak ha egy más is van, egymással nélkülözhetetlen összefüggésben lévén, 's egyik a' másikba láthatván, például az ok az okozatban (az esőnek oka a' pára, a' pára pedig az okozatban látható, mert a' vizből (eső) emelkedik fel) az előzmény a' következményben, a' való a' tünetben, az ugyanazonság a' különbözésben, és megfordítva. Az illy fogalmak teszik Hegelnél a' való *) (Wesen) categoriáját, szép összhangzatban állnak ezek az egymás nélkül fel nem állható, hanem egymásba hangzó betűk' fogalmával.

Hogy már az illyen magokban nem állhatók, minők külön a' betűk, magokban állókká legyenek, szükség őket összefoglalni, a' mikor aztán nekik fogalmi lét tulajdonítható. — Innen a' fogalmi lét nem egyéb, mint a' magáérti létnek, magábani létre emelkedése az összefüggés által. Nagyon természetes is ez, mert a' szókban tiszta fogalmaink úgy származnak, ha a' mással érthetőket magában érthetőkkel kötjük össze.

A' fogalmi iskolások' (újabb philosophusok) rendszere azonban inkább azon fogalmazástól veszi nevezetét, melly közönséges törvényben így fejeztethetik ki: minden előzményben a' következmény, és minden következményben az előzmény van szükségképen befoglalva, azzal az aristotelesi különbséggel, hogy az előzményben csak hatásképen (κατα δυναμιν) van a' következmény befoglalva, a' következményben pedig valódilag (actu) jelen van az előzmény. Ez a' fogalmazási törvény, melly elannyira fontos, hogy róla az egész új philosophia, fogalom iskolabeliek rendszerének nevezhető, szintén kézzel foghatólag taníttatik be a' Pestalozzi' rendszerében, az egyben ugyan is hatásképen van befoglalva a' kettő, mert az egy magát tevén, az az hatván előre, kettőt hoz létre, a' kettőben pedig valódilag jelen van az, mi az egyben csak úgy volt jelen mint hatóság.

*) Ha a' mássali lételt kifejező szócska a' v a l, v e l, a' valónak volna gyökere, akkor nyelvünkben a' v a l ó n a k valódi philosophiai értelme lenne.

A' fogalmi iskolások' rendszerének azonban bővebb kifejtését egy tulajdonkép erre szánt elég terjedelmes (20—25 ivnyi) munkára hagyom, mellyhez illy czím alatt: Az új philosophia szellemvilági fejletében már hozzá is kezdék, midőn a' szigethi lyceumban a' papi tudományok' tanításával bizatván meg, más tudományok' kézikönyvei' készítésével elfoglaltatásom miatt, az elkezdett munkát félbe valék kénytelen hagyni; reménylem mindazáltal, hogy bokros foglalatosságaim közt is, ez év' végével, vagy a' jövönek elejével a' munka világot látand. — Valójában kivánatos, hogy e' részben az eddigieknél valami bővebbet, 's kimerítőbbet adjunk; hadd legyen miből meríteni elleneinknek vádjaikat, barátainknak bővebb tanúlságaikat, de mindenek felett literaturánk a' kor' philosophiájához hadd simuljon. Én ugyan is Szontagh úrral egy magyar philosophia' eszméjén korán sem töröm fejemet. Annyival kevésbbé kivánok a' philosophia' alkotmányához csak előoszlopzatokat (Propylaeumokat) készítgetni. Héber szellem az, a' jelent jövendőbe tenni át, 's az igéret' földére csak távolróli pillangatások között hunyni el. Az én Messiásom már a' philosophiában is megjött (szerényen kérem a' kifejezést venni), mire nézve én, a' pusztában kiáltozóként, csak készítgetem annak útát, egyengetem az ő ösvényét.

Szeremlei Gábor.

Harangszó.

Merengve égő képzetek közt
Nyugszom kihímzett völgy' ölén,
'S a' domb' magányos templomának
Tornyára búsan nézek én.

Fenn egy pár csengő kis harang szól,
Szavokban bú, kéj is lehet,
'S szavokra ím a' völgy' öléből
Virágos násznép lépeget.

Öröm mosolyg minden szemekben,
Örömre int a' tarka szín;
'S rózsája kéjes érzelemnek
Fakad fel a' pár' arczain.

'S míg a' harang' csengő szavára
A' mennybe kapják érzetik:
Szavára e' föld vonz csak engem,
Hol szép halottam nyúgoszik.

Beöthy Zsigmond.

Az igazság.

Indus mese.

Egy fakir, orra' hegyét nézve, egykor a' mezőre mene. Hirtelen dörgést hall lábai alatt, 's mond magában: „E' hely üres, 's tán kincset zár üregében; ha megtalálom azt, becsületes ember leendek.“

Fölásá a' földet, és szétvere egy boltozatot, mindazáltal nem kevéssé haragudott, midőn olly fáradságos munka után mit sem fedeze föl, csak egy régi kut' nyilását.

Búsan néze belé; 's íme egészen meztelen, hideg' 's nedvességtől reszkető nő hága föl abból. Mivel rendkivüli szép vala, messzire fölmeresztett szemmel nézdegelé a' fakir, 's nem juta eszébe, hogy köpönyegével betakarja.

Végre e' szók hangzának ajkairól: „Oh te! ki szépségben fölülmúlod Bráma' minden leányait, mondd, ki vagy, 's miért fürdöl kutban?“ — Ő válaszolá: ‚Én az igazság vagyok!‘ A' fakir elhalaványodék, 's olly sebesen futott, mint csak győzék lábai; mintha fakir 's az igazság nem férhetnének meg együtt.

Az elhagyatott szűz lassan a' város felé közeledék. Egy öltözet nélkül utazó nő nem látszik olly különösnek Indiában, mint más naptól kevésbbé kegyelt égöv alatt. — Költők, kalmárok 's zultánnők menének el mellette. — A' költők midőn a' nőt láták, mondának. Ah, milly sovány! — A' kalmárok: Ah, milly bután néz ki! — A' zultánnők: Ah, milly szerénytelen! — de nem fogadá be őt senki.

Végre elméne mellette egy udvaroncz is, egy elcsigázott, kiélt gazdag férfiú, kinek már csak az ábrándozás maradt fen. Észrevevé, hogy e' női lény' bőre fehér, 's fölülteté palankinjára.

Alig üle föl, felé jöve a' schah' kegyencznője, ki orvosok' rendeletéből dromedáron sétalovaglást tön. — Az igazság meglátá, 's azonnal mondá: „Különös, a' kegyencznő' orra kajsza!“

Az udvaroncz reszkete minden tagjában, 's elveszettnek tartá magát, mert szoros törvény tiltá halálbűntetés alatt, a' kegyencznő' orráról jót vagy rosszat beszélni. Tüstént, utközepett, lelöké palankijáról az igazságot, 's tova ügete.

A' város' kapujához ért végre az igazság, 's egy alosztályú férfiútól tudakolá, hol töltheté el az éjt? A' férfiú önházába vezeté a' nőt, nem gyanítva, hogy ez idegen szerencsétlenségére leend.

A' férfiú, kinél az igazság lakott, hogy élhessen, hirlapot ada ki, mellyben minden nagyok dicsérvék; ez okból parancsuk volt a' rabszolgáknak, annak, ha az udvarokhoz jöve, zsebjeit a' konyha' legjobb hulladékaival megtölteni.

Az idegen utazó nő e' jó férfiú' minden dolgait egész rendetlenségbe hozá. Az igazság látta őt lapján dolgozni, szót sem szólott, de midőn ez fölkele, kitörle ismét mindent, mit az ujságiró papirosra tőn. A' következő két nap nem jelent meg az ujság.

A' vezir fölbosszantva e' késedelem által magához hivatá az irót, 's miután ötven pálczát veretett rá, megengedé igazolni magát. Ez, megtevé azt ékesszólással 's jó okokkal, 's ezért a' vezir elereszté őt új száz — pálczával.

E' toldalék különösnek tetszenék azok előtt, kik nem tudják, milly rendkivül igazságos vala a' vezir. Csak azért tevé azt, hogy időt nyerjen azzal új executióra, mi fölötte szükségesnek látszék neki, t. i. az ujságiró' házából titkosan tova szállíthatni az igazságot. — Ha tudta volna, hogy kilenczvenkilencz ütés elegendő lenne azon időt, mi arra szükséges volt, betölteni, bizonyára sokkal jobban tiszteli vala embertársát, sem hogy egyetlen ütéssel is többet adatna neki.

Miután a' vezir egyedűli birtokában vala az igazságnak, fölötte örült azon, 's nagy hasznot reméle tőle ellenségei ellen; de még azon nap jelenteték neki, hogy a' schah megkivánná őt látogatni; ekkor félvén, az uralkodó megláthatná nála az igazságot, 's ezért a' közjó' tekintetéből őt halálra vinni parancsolá.

Azonnal négy emir selyem, himzett 's illatos vánkosok közé tevék az igazságot, 's megfojták okos vigyázattal, aztán lelketlen testét a' kert' legtávolabb zugába vették.

A' hatalmasok most bizonyára azt gondolandják, hogy az igazság meghalt?! de az nem úgy van. A' szabad lég visszaadá életét, 's ujra megerösödve használá a' sötétséget, a' kertet elhagyandó.

Roppant könyvtárba menekvék, mellyben a' braminok az emberek' lelkét 5000 év óta rakásra gyűjtik. — Mivel hideg volt az éj, néhány műből tüzet rakott, de a' teremben annyi gyulékony anyag vala, hogy kevesb mint tiz percz alatt az egész könyvtár lángba borult, 's az igazságnak alig volt ideje néhány égésfolttal magát megtartani.

A' könyvtár égett, 's vele a' tárnokok is. A' schah oda lovagla e' tüzmivet csodálandó, 's naiv mosolylyal mondá: „Még is igen szép egy könyvtárt égni látni.“ Öröme annál öszintébbnek látszék, miután Indiában mindig alattomos ellenségeskedés uralkodott a' király és könyvek között.

Azalatt siete a' vezir elszökött áldozatát földönfutónak (vogelfrei) nyilatkoztatni. Már másnap reggel minden utczaszögleten fölragasztvák a' proclamatiók. E' sebességen senki sem csodálkozhatik, mert minden indiai cancelláriákban vannak már kész proclamatioformácskák a' szegény igazság ellen.

Estve a' szökevény a' város' falain túl volt, közel egyszerű, csinos házhoz, mit kis kertecske környeze. A' bölcs Pilpay' lakja volt ez. Az igazság félelem nélkül lépe be, mondá, hogy ki, 's befogadásért esdeklék.

„Szabadelműséged tetszik nekem“, mondá a' bölcs, „de félek, ha megismertetnél, mi sem menthetne meg, azért kövess.“ Fölmenének együtt lépcsőkön, 's hosszú galleriába jöttek.

Börök voltak itt, börei minden állatoknak, mindennemű fakérgek, — röviden boritéka minden teremtményeknek, rendekbe sorozva. Első pillanatra hinni kellene, hogy ez egy fabulista' tárháza. Pilpay azokra mutatva mond az igazságnak mint következik: „Miután sem meg nem tagadhatod magad, se nem hallgathatsz, szükséges, hogy álruhába öltözzél. Választásod szerint minden lénynyé változtathatlak, mellynek boritékát magadra veted; ezen új alakban beszélhetsz aztán, kimondhatsz mindent, mi csak szádba jő, 's magának a' vezirnek is büntetlen szakálába mondhatod hibáit.“

Az igazság elfogadá a' bölcsnek ajánlatát, 's azért nem vala hálátlan. Szabaditója lángesze még inkább fölgerjedt általa, 's csak hamar mindenható fényt áraszta Hindostan fölött; a' vezir letétetett, 's Pilpay lépe helyébe. A' nép leghangosb áldáskivánatiban rend-

kivüli kort ére, mert egész Ázsiának nincs' jobb életbalzama, mint a' szokás jót tenni.

Illy hallatlan szerencsének példája nagy számú utánzókat édesgete elő, 's a' kincs-szomjuzók megakarák osztani a' philosophphal az apologus' müveit, 's Pilpay' örökségét; de az igazság, ki megismeré szándékukat, a' bölcs' miveibe rejtezék, 's a' többieket átadá képzelődésök' örültségének.

A' meseköltők így két különböző nemre oszoltak, mellynek egyike minden áron uralkodni akarna, a' másik' szelidséggel oktat.

Az első nem' hősei egybehíják magok körül a' tömeget, 's emelkedett helyről így kiáltnak hozzá: „Sklávjai a' brámának! higyetek, vagy veszszetek; mert az mit mondunk — igazság!; — aztán meséket adnak eléjök, mik a' hallgatókat gazokká, vagy őrültekké teszik.

A' mások szelíd hangon meghivják a' vándort mondva: „Barátom! ha fogékony vagy gyönyörökre, nevess hát pillanatig velünk, az mit elbeszélendünk nektek, csak *mese!*" — De vidám előadásuk üdvös igazsággal tölti be a' lelket, 's mindenki ki őket hallja, megjobbul, mialatt mulat. **Csebbi.**

Magyar játékszini krónika.

Jun. 22. Bűvös vadász. Nagy opera 4 felv. Irta Kind. Zenéjét szerzé Weber K. M. Újonan ford. Szerdahelyi.

Jun. 23. A' két feledékeny. Vígj. 1 felv. Kotzebuetől. — Eleven holt házaspár. Vígj. 1 felv.

Jun. 24. Lendvay' javára bérszünetben először: Lignerolles Luiza. Dráma 5 felv. Dinaux és Legouve után francziából ford. Tompa Imre. A' magy. academia' költségén.

Jun. 25. Fidelio. Nagy opera 2 felvon. Irta Treitschke, ford. Lengei. Zenéje Beethoventől.

Egyveleg.

Michel Angelo' márványa. — Seravezzánál, Florenczában, a' Monte altissimón feltalálták ama' régi bányát, mellyből Michel Angelo a' maga márványát, nevezetesen azt a' sz. Lőrincz' kápolnájához Florenczben, törette. Benne egy helyt ezen irás van bevésve: Questa cava si incomincio. Wredow szobrász, ki ott vala, azt véli, hogy ezen márvány a' carraraival vetekedik, 's minthogy nevezetes pénzeszköz fordittathatik e' bányára, mert Rothschild is egyik vállalkozó, nem sokára innen ásott szép márványokat fogunk láthatni egész Európában.

Gyorskocsi Pest és Kolozsvár közt. — A' már négy évtől elkezdett gyors utazást, melly gyakran a' szerencse' változékonysága miatt a' társaságot ollykor elcsüggedtté és annak következésében pontatlanná tette, most Biasini Kajetán úr tulajdon vagyona' koczkáztatásával egyedül fogja folytatni egész Magyarországig. Erre egy czélirányos új szekeret készittetett az utazók' számára 's lovait olly rend 's készületben tartja, hogy az eddiginél gyorsabb és pontosabb utazást remélhetni. Minden vasárnap indul a' gyorskocsi Kolozsvárról Pestre 's Pestre érkezik szerdán, hogy azon utazók, kik gőzhajóval indulni akarnának Bécsbe, idejében itt legyenek, hasonlólag Pestről Kolozsvárra indul vasárnap, és szerdán ide megérkezik. Illyen móddal tartós fenn allásáról bizonyosak lehetünk. (Erd. Hiradó.)

Suchodolsky ama' lelkes csatafestő lengyel, a' császár' számára dolgozott müveit maga vitte el Pétervárába 's minden értők' tetszését megnyeré. A' czár az ostrolenkai csata' festését akará rá bizni, de a' művész azt válaszolá, hogy ő lengyel, ezen csatában maga is harczolt, és két kedves testvérét veszité el a' mészárlatban, ne nehezteljen tehát a' császár, ha ő e' munkától vonakodik. A' császár erre más három csata-festvény' készitését rendelte meg a' perzsa vagy török háborúból és Suchodolsky ismét visszajött Varsóba ezen müvek' végrehajtására.

Angol zsebkönyvek. — Azon 31 pompás zsebkönyv közől, mellyek a' mult évben Londonban megjelentek, ez évre 19 maradt el, mi eléggé bizonyítja, hogy még a' gazdag Anglia, a' maga gyarmataival és külfölddel egyetemben, sem tarthat fenn illy nemű vállalatokat, mellyek főkép fényüzésre vannak számitva.

***

Böngészet.

— „Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Mably, Diderot, az oeconomisták 's encyclopaedisták hozták elő a' franczia forradalmat irásaik által", így szóltak a' kivándorlottak 's utánok azok, kik gondolkodni nem tudnak, vagy nem akarnak. Ezek felejtik (a' kivándorlottak tudják, miért?) a' nagyok' viszálkodásait, gőgjét, fukarságát 's féktelenségét XV-ik Lajos' kiskorúsága alatt. De minek is ezeket emlegetni? Hát még a' fent említett lángelmék nélkül mi fogott volna végre kijőni a' forradalomból? Épen az, mi Törökországban fogna kijőni, ha ott egy politicai forradalom találna kitörni. Még kegyetlenebb jelenetek 's tökéletes bomlás. Ha e' lángelmék csakugyan segitették is valamiben elő a' forradalom' kifejlését — miután annak főkép' a' nagyok előre olly jó útat készitettek — de a' mellett hagytak hátra irataikban magvakat is, mellyeket ismét kikelni látunk. Az újraépitésben mutatja ki magát a' felvilágosult nép — a' többiek csak rontani 's aztán feloszolni tudnak.

— Ha nekem valamelly uralkodó fejedelem' számára olvasásúl, sőt nemcsak olvasásúl, hanem tanúlásúl is könyveket kellene javaslanom: úgy én neki — minthogy a' fejedelmeknek csakugyan kevés idejök van olvasni — különösen II-ik Fridrik' munkáit ajánlanám. Ez a' maga' mesterségét igaz lélekkel üzte, tisztét minden kötelességeivel 's oldalaival ismerte, 's valósággal mint hivatalt, úgy gyakorolta. Minthogy immár a' fejedelmi olvasónak ugyanaz a' hivatása, mi ezen nagy emberé volt, kinek munkáit neki ajánlanám: ennek müvei rá nézve nagyobb hatásuak 's kevésbbé gyanúsak lennének, mint az alárendelt osztálybeli férfiak' oktatásai. Az ezen királytól felállitott elveknek megerősitése végett, Francziaország' mult századbeli egész historiájának tanúlását ajánlanám neki mára, holnapra, holnaputánra és tovább. Ha azt kérdené valaki tőlem: kell-e a' fejedelemnek költőket is olvasgatni? azt felelném: nem! mert semmi hivatal az idealizálást olly kevéssé nem tűri, mint az övék, és mivel semmi halandó a' világ és emberek felőli szép költész álmokból hamarább s komolyabban fel nem ébresztetik, mint a' fejedelmek. Azon személyek, kikkel és kik által ők munkálnak, egészen más anyagból való észképeket állitottak az ő szemeik' elébe, mint a' minők a' költőiek. Talán valaki azt fogja vetni ellenem, hogy: hiszen II-ik Fridrik költő is vala? Igen is, csinált verseket, épen úgy, mint más fejedelmek vadászni járnak, hogy az uralkodást pillanatig feledhessék. (Klinger után) **Fábián.**

Vége az első félévnek.

MUTATÓ

AZ ATHENAEUM' 1840. I. FÉLÉVÉHEZ.

TUDOMÁNYOS RÉSZ.

NYELV ÉS LITERATURA.

Szelet.

Nyelvtudományi kalászok a' müncheni codexből. *Jászay Pál* 85, 454, 487
Kisfaludy-társaság' ünnepe Debreczenben 362
Franczia literatura 's polgárosulás. Bulwer ut. *Kéri* 289
Horatius, és oktató költeményei. *Csoma Mihály* . 721
Bölcs Lokman' meséi. *Húnfalvi* 742

PHILOSOPHIA, ANTHROPOLOGIA, ÉLET- ÉS TÁRSI VISZONYOK, ERKÖLCSTUDOMÁNY.

Rhapsodiák. *Húnfalvi*. . I. 433, 452. II. 561, 599, 614
Azelfoglalásokról a' XIX. századb. *Vajda*. 481, 497, 513
Haladás és tespedés. Ném. *Kéri* 5, 21
Müveltség és felvilágosodás. *Katona G.* 440
A' tudományok. Steele ut. *Kis János* 647
A' tudományok' becse. Ugod. 305
A' növény 's az ember. Herderb. 465
Ember és nemzet különböző égalj alatt, szellemi 's testi jellemeiben. *Katona Géza* . . . 528, 545
Ember és nemzet különböző égalj alatt, egészségi 's betegségi viszonyaiban. *Katona G.* 673, 689, 705
A' szépségek' szülő hona. *Katona Géza* 609
Emberismeret. *Briedl Fidél* 625, 641, 657
Előeszmék a' jogphilosophiához. *Fogarasi János* . 97
Eszmék a' jogphilosophiához. *Fogarasi Ján.* 241, 321, 473
Népegység Magyarországban. *Ifjú* . . . . 257. L. 320
A' néptömeg' polgári élete. *Vajda* 161, 177
Az önálló ember. *Katona G.* 805
Az állandó katonaság Angliában 521
Egyesület. De la Mennaisből. *Kazinczy G.* . . . 182
Gondviselés. De la Mennaisből. *Kazinczy Gábor* . 106
Szeretet. De la Mennaisből. *Kazinczy G.* 236
Őszinteség és képmutatás, Klingerb. *Fábián* . . 71
Életbölcseségi töredékek 582
Franklin' erkölcsi leveleiből. *Katona Gy.* 773
Reggeli gondolatok. *Váczy Lajos* 167
Böngészet 208, 224, 304, 320. Klingerből 32, 736, 816, 828. Menzelből 96, 368, 384, 448, 512, 560, 608.

NEVELÉS, OKTATÁS.

Nevelési mechanismus, a' kor' philosophiája' szempontjából. *Szeremlei Gábor* 801, 817
A' pesti evang. gymnasium. *Székács J.* 468
Nyilvános könyvtárak 815

TÖRTÉNET-, ÉLETIRÁS.

Vázolatok a' magyar népiség' történeteiből. *Horváth Mihály*. Harmadik közlés. II. József' kora . . . . . 33, 49, 65. (L. 128)
Ipar és kereskedés Magyarországb. 1526—1711-ig. *Horváth Mihály* 385. II. József' korszakában 401
Historiai nézete a' középkori Európának alkotmányi tekintetben. *Ugod* 769, 791
Az irók mint kormányférfiak 449
O'Connell. *Berecz Károly* 567
Abd el Kader 273
Liszt Ferencz 424
Garcia Paulina 303
Érdekes levél a' tarcsai gyógyvízről. *Waltherr László* . . . . . 391. L. 464

NÉPISMERET, STATISTICA.

Az amerikai nép' munkás volta. Fr. *Fábián* . . . 81
Európa' mostani népessége 800
Lengyelország' népessége 128
Városaink' népessége 720
Az evang. bányakerület 288
A' szászok 208
Virágárulás Párisban 208

JOG- ÉS TÖRVÉNYTUDOMÁNY.

A' birói hatalomról. *Kossovics Károly* . . 113, 145
Váltójogi előfogalmak. *Fogarasi* . . 502, 518, 536, 550
Egy érdekes kérdés az urbéri szabályozat' tárgyában. *Holecz András* 225

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK, MŰTAN.

A' geologia. *Benczúr János* 337, 353, 369
A' fénysugár' polarisatiója. *D. Csécsi Imre* . 577, 593
Madarászati kirándulás a' Tiszához. *Vajda P.* 695, 708
A' szeszes italokról. *D. Ivanovics* 129
A' holdmező-vásárhelyi álomjáró. *D. Ivanovics* . 727
Az Aethna' kitörései 624
A' petyzseb és cobra-capello' harcza 784
A' tudom. ismeret' gyakorlati alkalmazása . . . 304
Egészséges ebnek csupa ingerlés általi dühödése . 719
Fényképek 256
Kék forrás 16
Kék georgina 32
Kávé és czikória 191
Kilátás a' Sinai-hegyről 319
Mód, kora georginákat kapni 16
Önkényt kifejlett emberdüh 656
Süketség-gyógyító 32
Pamutkereskedés Indiában 159

SZÉPMÜVÉSZETI RÉSZ.

SZEPLITERATURA.

Novella és rokon.

Vért vérért. *Nagy Ignácz* 11, 24, 39, 55, 76
Elvíra. *Barényi* 138, 156, 171
Izabella királyné és a' remete. *Kemény Zsigmond* 220, 281
A' koszorútlan koszorús. *Garay János* . 313, 330, 345
A' troubadour' szíve. *Garay János* . . 506, 523, 540
Caesar. *B—t—s J.* 700, 715
Az özvegy' istenitélete. Angol. *Jenő* 632, 651
A' szöke hajfürtök. Franczia 251, 267
A' hű követ. Franczia. *Garády* 297
Rózsa és vérpad. Franczia. *Sz. D.* 376, 394, 409, 427, 441
Első szerelem. Franczia 475, 492
A' színmű. Franczia. *Nagy Ignácz* . . 587, 603, 618
Kettős gyógyulás. Franczia 730, 746, 763, 777
A' két kép. Olasz. *Barényi* 107
Desdicado. Olasz. *B. Barkóczy Fer.* 795, 808
Ki boldog? Német. *Kis János* 122

Szelet.

A' vágytársnő. Német. *Kazinczy István* 91
Mélai ebe. Német. *Blázy Lajos* 184, 198
Gyengesége egy erős lélecknek. Német. *P. Horváth L.* 461
Chelonis. Görög. *Vajda* 238
Az ephesusi özvegy. Mozlem. *P. Horváth Lázár* 555, 573
Az igazság. Indus mese. *Csebbi* 824

Lyrai költés.

Beöthy Zsigmond. Világ' folyása, Uhland ut. 522. Bucsú a' szerelemtől 650. Harangszó . 823
Császár. Második szerelem 523
Csongor. Kettős hit 297
Erdélyi. Búdalok 23, 24, 55, 91. Megnyugvás 155. Új Mózes 197. Ifjukor' hattyúdala 329. Izrael' éneke 460. Hymnus 617
Ete. A' ligethez 237. Egy lelkes hölgyhöz . . . 474
Garay János. Románcz a' királyfiról 10. Hunyadi László, ballada 72. Egy meleg forráshoz 105. Szegény gazdagság 491. A' hazatérő katona 554. A' toronyőr 699
Hory Farkas. Ő a' templomban 603
Kovács Antal. Tünődés 572
Kríza. A' hon kesergő lány 505. A' két szerető . 714
Kuthy Lajos. Barátom' emlékkönyvébe 394. Holdjáró 440. Jós ige 539. Jegyváltó 776
Lisznyay Kálmán. Szivemhez 729
Nagy Imre. Árpád, koszorúzott ballada 249. Hattyúdal 280
Perlaky Gábor. A' távozó 375
Riskó Ignácz. Isten hozzád ősi lak! 170. A' dal 297. Téli dal 729
Sárosy. Hölgyek' hölgye 119. Télen 184. Boldogság 807
Sz. Miklós. Mignon' dala Goethéből 38
Szakál Lajos. Népdal 105
Szilágyi István. Árpád, koszorúzott ballada . . 266
Vachott Sándor. Erdőben 394. Szépemhez 409. Tünődés 603. Irmához 794
Vidor Emil. Leonóra. Lessing ut. 297. A' házához 330. A' zsarnok, Hosszu álom 650
Zorányi. Visegrád 759

Vegyes nemék.

Sz. Miklós. Nehéz választás, Nősült katona. Spondaeus, trochaeus, A' két ittas 24. Hárfa, Goethéből 330
Az unalmas. D'Orsay grófné ut. *Horváth Lázár* 278
Tanács az elménez iróknak. Pope ut. *Kis J.* . . . 489
Felfordult világ. *Aranyosi* 152
A' természet mint temploma az istenségnek. *Briedl F.* 712

SZAVALATTAN.

A' szavalatról. *Briedl Fidél* . . . 193, 209, 231, 244

SZINÉSZET ÉS HANGÁSZAT.

A' magyar színészet' évlapjaiból. *Korányi* 293, 308 324, 341, 358, 372.
A' mostani daljátékokról. Ném. *Böszörményi Pál* 17
Színjáték és opera. *Tollagi Jónás* 217
Dráma és opera. Ném. *Gabányi* 553
Színészetünk. *Markhót Imre* 352
Magyar játékszíni krónika 15, 63, 79, 96, 127, 159, 176, 190, 207, 224, 240, 256, 272, 287, 336, 352, 368, 383, 399, 414, 432, 463, 479, 496, 527, 544, 559, 575, 592, 607, 623, 655, 672, 704, 719, 735, 751, 768, 783, 800, 814, 827
Pécs és két színház. *Berky Bana* 100
Liszt. *S. F.* 45
Ole Bull 144

Szelet.

KÉPZŐ MÜVÉSZET.

Általános nézetek az aegyptusi müvészetről. *Henszlmann Imre* 417
Hogyan lehet korunkban régi műtárgyakat előadni. *Henszlmann Imre* 737, 753
A' bécsi műkiállítás 1840-ben. *Henszlmann Imre* 661
A' müvészet' érdekében. *Vachott Imre* 678
A' pesti müvészeti egyesület. *S. F.* 637
Általános nézetek a' budapesti műkiállítás fölött. *Vachott Imre* 785
Halgas Mátyás 143
A' honi szobrászat ügyében 136
Felszólítás Kölcsey' emléke' ügyében 148. Adakozások Kölcsey' emlékére, első közlés . . . 175

LEVELEZÉS.

Lodiból 64
Kolozsvárról 64
Léváról 143
Párisból 336, 415
Graefenbergből. *Vachott Sándor* 759
Levelek Emiliához. *P. Horváth L.* 665, 686

EGYVELEG.

Dumas, Pope 16. Emlékpénz, Daguerre 64. Napoleon és a' zászlótartó 79. Balzac és a' rendőrbiztos 80. Politicai jóslat 1840-re, Angol kutyaadó 96. Angol király 127. Abd el Kader. A' legfiatalabb német dramaticusok, Megtiszteltetések 128. Csodálatosságok, Az újra megtalált rózsa szűz 144. A' vaskapu 159. Angolok a' szárazföldön, Irói díj, Népdalok, Talleyrand 160, Indus újság, Ösztönzés irói pályára, Párisi kir. nyomt. műhely, Emlékek 176. Paganini' hegedűvonója 190. Rendőrségi törvények' leltára, Szép ötlet 191. Különös találkozás, Szerencsés felelet, Gyilkolás az oltárnál, Eredeti lopás, Lessing' elménczsége 192, Különös átalakulás 207. Mozart' születési háza 208. Az elutasított orvos, férfiúi és asszonyi becsületesség 240. Ritka egybe találkozás, Párisi koldusok 319. Napoleon' emlékszobra 320. Egy gőzhajó megég, A' szegények' száma, A' legnagyobb újság, A' mai remeklők, Algíri kartácsok, Nőtelenség elleni kérelem 400. A' rabszolgák' sorsa hajdan 464. Az ember' nehézsége és nagysága, Spanyol haramiák 480. Themse-tunnell 480, 768. Fényképek Indiában, Franczia gouvernante, Sok férje egy asszonynak, Eredeti mérföldkő 480. Angol törvényhozás 512. Szegény színészek 528. Gyilkosságvágy 544. A' varázsóra 559. Az aszkórság' költészete 560. Kulcstalan lakatok 575. Éléghetetlen ember, Legnagyobb olvasószoba, Seume, Chinai encyclopaedia 576. Legnagyobb könyvműhely 592. A' napok 607. Tűz és gőz nélküli gyors utazás 608. Voltaire és Fréron 623. Az ő kor' legnagyobb emléke 624. A' kendőzési szokás, Óriási szerail, Gyermekszoptatás, Fésüfényüzés 640. Gyujtó fák' gyára Pesten 656. A' legkisebb hölgylábak, Régi monda 704. Régiség buvárok 735, Különös végrendelet, Angol gépek, Gőzfürdők a' régieknél 736. A' párisi kir. könyvtár 751. Gyermekek mulatozása Mexicóban, Eredetiség a' multból, Kávé és thea mérgek, Borzasztó gyilkosság, Ónémet szabályok utazók' számára 752. Emberbőr 784. Két új obeliszk Rómában 814. Napoleon' hamvai, Bécsi hölgydivat 815. Az ég' boszúja 816. Michel Angelo' márványa, Gyorskocsi Pest és Kolozsvár közt 827. Suchodolsky, Angol zsebkönyvek 828.

Előfizetési jelentés 816

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.